

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

PRINS CHRISTIAN (V.)s BREVE

II. BIND

KANCELLIBREVE I UDDRAG 1643—1647

MED ET TILLÆG AF
PRINSENS EGENHÆNDIGE BREVE 1627—1647

UDGIVNE VED

E. MARQUARD og J. O. BRO-JØRGENSEN

AF

SELSKABET FOR UDGIVELSE AF KILDER
TIL DANSK HISTORIE

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD
NIELSEN & LYDICHE (M. SIMMELKLÆR)

1956

INDHOLD

	Side
Forord	III
Kancellibreve i uddrag 1643—1647	1
Tillæg. Prins Christian (V.)s egenhændige breve 1627—1647	731
Navneregister	769
Sagregister	836
Rettelser	851

FORORD

Med nærværende bind afsluttes udgaven af Prins Christian (V.)s Breve, som den var planlagt af selskabet i 1944—45. Ved arkivar *E. Marquards* død i 1950 forelå af indholdet kancellibrevene for årene 1643—45 (side 1—493) og prinsens egenhændige breve (s. 731—68) i hovedsagen færdigbehandlede i manuskript, dog således at der har måttet foretages en korrigering af teksten på visse punkter, specielt hvad de egenhændige breve angår. Om disse breves proveniens og om udgivelsesmåden henvises til Marquards indledning s. 733—35. Udarbejdelsen af manuskriptet til kancellibrevene 1646—47 (s. 493—730) samt navne- og sagregister tilligemed korrekturlæsningen er besørget af undertegnede med hjælp af de to tilsynsførende, overarkivar, dr. *Holger Hjelholt* og arkivar *Johanne Skovgaard*, som også begge har bistået ved den foretagne korrigering af Marquards manuskript.

Direktionen for Carlsbergfondet, der har påtaget sig de betydelige udgifter til trykningen, og *undervisningsministeriet* samt *direktionen for den grevelige Hielmstjerne-Rosencroneske stiftelse*, der har ydet bidrag til udarbejdelsen, takkes på selskabets vegne for denne støtte.

København, marts 1956.

J. O. Bro-Jørgensen.

3. jan. (Kbhvn.). Miss. til hofmester Heinrich Taube. Efter ansøgning fra Didrik Ahlefeldt og Otto Blome¹ har prinsen bevilget, at hans afdøde hofjunker Henrik Ahlefeldts lig må udleveres og overføres til fyrstendømmet Holsten. Adressaten skal træffe de fornødne anordninger til, at liget efter kristelig og adelig brug må blive optaget, ærlig ledsaget til Dragsminde til vandet og, dersom vejr og vind ikke er tjenligt til en bekvem overførelse, må blive nedsat i kirken i Rødby, indtil der indtræder andet og bedre vejr. Derefter skal han ledsage liget indtil Dragsmindes overfart og vise den i denne anledning aflærdigede brevviser efter hans anmodning al god hjælp og befordring. T. K.

— (—). Miss. til Johan Christof von Körbitz. Da kongen ikke har villet gå ind på at betale det restbeløb, som denne brevviser, perlestikker Gabriel von der Danne, kræver hos prinsen, og betalingen af de i henhold til regningen resterende 228 rdlr. derfor uomgængeligt må tilfalde prinsen, skal adressaten af de fra Kieler omslag tiloversblivende penge betale foranmeldte perlestikker nævnte 228 rdlr., hvorimod perlestikkeren skal udlevere ham den

¹ I en skrivelse, dat. Kiel 24. dec. 1642, ansøger Didrik Ahlefeldt og Otto Blome om tilladelse til at føre liget hjem over vandet (som ovfr.). De siger deri, at de for 5 dage siden har fået meddelelse om, at deres »søn og svigersøn« i en duel har fået tilføjet et farligt stød, hvoraf han få timer efter døde. (Indk. breve fra ikke fyrstl. pers.).

af prinsen til underretning underskrevne regning og give tilbørlig kvittering for, at han nu er tilbørlig tilfredsstillet for alle sine fordringer: T. K.

5. jan. (Kbhvn.). Miss. fra prinsesse Magdalena Sybilla¹ til ærkebiskoppen af Bremen. På hans meget kære skrivelse af sidstforløbne 30. dec. meddeler hun, at hun i overensstemmelse med hans forhåbning har tilbragt det forløbne år i sundt velbefindende, hvorfor hun højligt takker Gud, ligesom hun også takker adressaten for hans velmente forespørgsel og for hans hjertelige ønsker for det kommende og mange følgende år. Hun ønsker ham til gengæld af hjertet, at han i det nye år og i utallige følgende må nyde et godt helbred og dertil altid må kunne glæde sig over en sikker fred og ro. T. K.

— (—). Miss. fra prinsen til ærkebiskoppen af Bremen. Af hans skrivelse af 30. dec. har prinsen set, at han er nået igennem det forløbne år ved godt helbred. Han glæder sig herover og ønsker, at det længe må vedvare, og knytter dertil ønsket om ikke blot et godt nyt år, men mange efterfølgende år med godt helbred og stille fred og ro. T. K.

18. jan. (—). Miss. til N. N.² Prinsen har erfaret, at Anders Madsen³, som nu bor i Kolding og for nogen tid siden falskelig har friet til Sophia Bruns og derover besøvet hende, i mellemtiden også har friet til og mod forordningen begivet sig i ægteskab med en anden, førend han havde udstået kirkens disciplin, med hvad videre dertil hører, som det kan erfares af de tilhørende dokumenter⁴. Og da det herettes, at der herom skal procederes hos adressaten, anmodes denne om heri at have skarpt indseende med, at han kan blive straffet for sådan hans falske og letfærdige

¹ På bagsiden er skrevet: Nomine Serenissimæ. ² K. er skrevet med en fremmed hånd, kun dateringen med Lebzelters. Der er ikke opgivet nogen adressat. ³ Han var forrige skriver på Kals. K. har først haft: den compan Anders Madsen; men de to første ord er slettet. ⁴ Disse ses ikke bevaret, heller ikke i D. Kanc. Indlæg til reg. og tegn. og henlagte sager.

gerning, »saa vi kand spørge och forneme denne woris schriffuells hos eder at were bleffuen anseet.« K.¹.

19. jan. (Kbhvn.). Miss. fra prinsesse Magdalena Sybilla til hertugen af Gottorp. Af hans skrivelse af 30. dec. f. å. tager hun anledning til med glæde at love og prise Gud, fordi han i disse farlige tider har vist ham den store nåde at bevare ham, og knytter dertil ønsket om, at Gud vil bevare ham ved stadig sundhed i nåde og velsignelse og i de tiltagende år forøge den mere og mere. Prinsessen befaler ham i Guds hånd. T. K.

— (—). Miss. fra prinsen til hertugen af Holsten. Prinsen takker ham for hans ønske om ved årsskiftet at forsikre prinsen om sin venskabelige affektion og ønsker ham til gengæld vedvarende sundhed og vel i det nye år, og at han i stolt fred og ro må blive bevaret for al ulykke og vanheld. T. K.

— (—). Miss. fra prinsen til hertuginde af Gottorp. Hendes skrivelse af 2. jan. d. å. har glædet prinsen hjærteligt, idet han deraf ser, at hun i det forløbne år har haft et tåleligt helbred. Han takker for hendes forespørgsel og ønsker, at hun i dette og i mange følgende år må bevare sit helbred og nyde al fremgang på legeme og sjæl. T. K.

21. jan. (—). Miss. til hertug Frederik af Braunschweig og Lüneburg i Zelle. Prinsen takker for hans brev af 22. dec. f. å. med lykønskningen til det nye år og ønsker ham til gengæld sundhed i dette og mange følgende år, samt at det kommende år må blive det ønskede år, da den så længe ønskede fred engang igen må blive ført tilbage. T. K.²

¹ I kongebrev af 31. dec. 1642 udstedtes bevilling til, at den, der ville indlade sig i ægtekab med Sophie Bruns, gejstlig eller verdslig, det ubehindret må gøre. I et andet kongebrev, af 30. april 1643, meddeles det, at da tvisten mellem parterne er forliget, frafalder kongen tiltalen. (Sjæll. reg. 21, 204 og 256). ² Dette og flere af de følgende breve er ikke skrevet med den sædvanlige hånd.

23. jan. (Kbhvn.). Miss. til hertug Joachim Ernst af Slesvig Holsten. Prinsen takker for hans lykønskning til det nye år og ønsker, at Gud, der kan give mere, end vi forstår og håber, i dette og de følgende år vil afvende de ulykker, som vor synd måtte fortjene¹. T. K.

— (—). Miss. til hertug Jacob af Kurland. Prinsen har for få dage siden modtaget hans skrivelse, i hvilken han indbyder prinsen til at deltage i ligbegængelsen af hertug Frederik af Lifland, Kurland og Semgallen den 22. febr. ny stil i hans residenshus Mitau. Prinsen, hvem han allerede har notificeret dødsfaldet, ville gerne bevise ham den sidste ære ved bisættelsen, men da både brevet med indbydelsen er kommet noget sent, idet prinsen og hans hofstat har taget ophold i København, og da, som det er ham bekendt, rejsen ved vintertid her fra landet er meget besværlig, beder prinsen ham om ikke at tage det ilde op, at han ikke selv giver møde. Men hvis dette brev kommer tidsnok, og hertugen selv skulle ønske at udpege en eller anden person, som han ønsker skal overvære sørgehøjtideligheden, vil prinsen gerne gå med hertil. T. K.

24. jan. (—). Miss. til landgreve Georg af Hessen. Af hans skrivelse af 19. dec. har prinsen set, at han trods så megen modgang i det forløbne år har bevaret et godt helbred. Han takker for hans nytårslykønskning og ønsker ham et godt helbred i det nye år, samt at Gud vil opfylde landgrevens ønsker for prinsen og for det tysk-romerske rige om, at det må blive sikret mod ulykker og landsødelæggende plager og år efter år kunne nyde den dyrebare fred. T. K.

— (—). Åb. brev, hvorved prinsen bekendtgør, at den kongelige ingeniør Hans Jacobsen Schort² for den opvartning,

¹ K. har først haft: Gud, der kan styre krige og byde fred, engang vil sende sin ånd fra oven ned, så at de så mangfoldige gange forsøgte underhandlinger må føre til et fredeligt og lykkeligt resultat osv. ² Han kaldes i påskriften på bagsiden: Hans Jacobsen Dreier. I teksten er Dreier overalt slettet og erstattet med Schort.

som han hidtil har ydet prinsen, og da han ved siden deraf har forsynet denne med allehånde kostbare matematiske instrumenter, bøger og andre kunststykker, af prinsen er blevet betænkt med en belønning på 2000 rdlr. in specie. Prinsen lover i henhold hertil snarest efter sin lejlighed for sig og sine arvinger at betale disse 2000 rdlr. kontant. Til forsikring herfor har prinsen midlertidigt udstedt dette bevis, forsynet med hans hånd og segl. T. K.

28. jan. (Nykøbing). Miss. til kgl. råd Berendt von Waldow. Da prinsen nylig af ham har hørt, at kongen af Polen ønsker at få en god vandhund, sender prinsen hermed adressaten en sådan hund, så god som prinsen for tiden har den, og anmoder ham om, såsnart han ankommer til kongen af Polen, da at præsentere hunden for denne med en venlig hilsen. T. K.

7. febr. (—). Miss. til Christian Rantzau til Breitenburg, amtmand på Rendsborg. Prinsens forhenværende tjener¹ Johan Faber, der nu er amtsskriver på Rendsborg, har berettet, at han har besluttet at indgå et nyt ægteskab den 16. febr. i Husum, og har indbudt prinsen og hans gemalinde til denne hans æresdag og bedt dem at sende en fornem person i deres sted. I erindringen om hans tjeneste vil prinsen opfylde hans ønske og anmoder derfor adressaten om til den fastsatte tid at begive sig derhen, repræsentere prinsen og hans gemalinde ved bryllupsfesten og overrække medfølgende gaver. T. K.

11. febr. (—). Miss. fra prinsesse Magdalena Sybilla til hertug Johan Georg af Sachsen. På hans forespørgsel af 12. jan., som hun har modtaget for få dage siden, om hendes helbredstilstand svarer hun med tak, at hun befinder sig vel, og ønsker ham af hjertet det samme. T. K.

13. febr. (—). Miss. til ærkebiskoppen af Bremen. Der er ganske givet vist tålmodighed med den af ham for

¹ Tidligere fodermarskal hos prinsen.

4½ år siden til prinsen anbefalede unge Herman Niemandt, da man mente, at han vilde lære at forstå noget gavnligt af ridekunstens videnskab, så at han fremtidig kunne tjene prinsen, hvorfor prinsens berider trofast og flittigt har undervist ham og ikke sparet nogen møje, men alligevel har alt dette ikke nyttet noget på grund af hans daglig tiltagende drikken og deraf opstående onde levned, uanset at prinsen med det gode har advaret ham og også oftere har ladet anvende strængheid mod ham. Da prinsen nu har tabt alt håb om en bedring hos ham, og den hidtil anvendte tid og de omkostninger, tid, møje og arbejde, der endnu skulle anvendes på ham, synes ganske forgæves, har prinsen villet meddele adressaten dette og bede ham snarest kalde nævnte Herman Niemandt tilbage. T. K.

16. febr. (Nykøbing)¹. Åb. brev om, at da det berettes, at den frihed, som prinsen har i Arninge sogn ved Håsted kloster, misbruges meget, befales det lensmanden Erik Rosenkrantz at lade samme frihed indpæle og siden til tinge aflyse og lade forbyde, at ingen må fordriste sig til at bruge noget skytteri i samme frihed indenfor skellet, hvori ingen uden kronen alene har lod eller del. Såfremt nogen befindes at forse sig herimod, og de lider nogen skade derved, skal de ligge på deres egne værker. Efter dette forbud og tillysning skal der tages tingsvidne, som skal nedlægges i prinsens brevkiste. K.

18. febr. (—). Miss. til hertugen af Holsten. Da prinsen nylig af sin hofmarskal har fået at vide, at en af hertugens 6 norbagger har taget skade, har prinsen, for at erstatte den, sendt denne brevviser, sin knægt, med medfølgende 2 store og stærke heste, sådan som han denne gang har kunnet få fat i. T. K.

¹ Således dateret i påskriften på bagsiden. Under teksten er det dateret: Nykøbing, u. d. okt. 1642.

22. febr. (Nykøbing). Miss. til greven af Oldenburg. Prinsen har ved sin tilbagekomst hertil for kort tid siden modtaget hans lykønskning til det nye år, som han takker for og gengælder med ønsket om Guds beskyttelse for ham og hans under de mange fjendtligheder mod alle krigsvanskeligheder og med ønsket om de milde frugter af en ædel fred. T. K.¹

— (—). Miss. fra prinsesse Magdalena Sybilla til greven af Oldenburg med tak for hans nytårsønsker, som gengældes. T. K.

— (—). Miss. til grev Christian af Delmenhorst. Prinsen har ved sin tilbagekomst hertil modtaget hans brev af 1. jan. med de overflødige undskyldninger for nogle mangler ved hans residens Delmenhorst, som prinsen ikke har mærket noget til. Han takker for nytårsønskerne, som han gengælder. T. K.

— (—). Miss. til hertug Hans i Eutin. Prinsen tillægger Gud æren for, at freden, som næsten hele verden sukker efter, er blevet bevaret i det forløbne år, og ønsker, at begge må kunne glæde sig over den i det kommende år, ønsker ham alt godt og takker for nytårsønskerne. T. K.

— (—). Miss. fra prinsesse Magdalena Sybilla til samme. Prinsessen takker for hans nytårslykønskning, som hun har modtaget ved sin ankomst hertil, og ønsker ham sundhed og lange lykkelige tider i varig fred. T. K.

— (—). Miss. fra prinsesse Magdalena Sybilla til hertugen af Mecklenburg. At han er kommet vel gennem det forløbne år, omend ikke uden skade og fare, har prinsessen set af hans brev til årsskiftet. Hun ønsker, at Gud i det kommende år vil styre det skadelige krigsvæsen og efterhånden igen indføre den højsalige fred til glæde og fremgang for ham. T. K.

¹ Da alle de følgende svar på nytårslykønskninger fra tyske fyrster er af væsentlig formel natur, medtages de her kun i forkortet form.

22. febr. (Nykøbing). Miss. til hertug Christian Ludvig af Braunschweig. Ved sin tilbagekomst i denne måned hertil har prinsen modtaget hans brev af 14. dec. f. å., af hvilket han har set de hårde trængsler, hertugen har gennemgået i det forløbne år, men også, at Gud har bevaret ham, hans land og folk for fuldstændig ruin og fordærv. Prinsen ønsker, at Gud i dette og mange år vil bevare hans helbred og beskytte ham og hans folk mod fjendtlige anfald og fordærv og atter velsigne ham med freden. T. K.

— (—). Miss. til hertug August, ærkebiskop i Magdeburg. Prinsen takker for hans nytårshilsen og ønsker ham sundhed og fremfor alt fred i den kommende tid. T. K.

— (—). Miss. fra prinsesse Magdalena Sybilla til hertug August, ærkebiskop i Magdeburg. Hun takker for hans brev af 1. jan. d. å. med nytårsønsker og gengælder disse. T. K.

— (—). Miss. til fyrst Johan til Anhalt på Zerbst. Prinsen har ved sin tilbagekomst modtaget hans brev af 1. jan. med meddelelsen om hans tilbagekomst til sit land og folk og derpå følgende tiltrædelse af sin fyrstelige andel og tillige hans velmente ønske, som han ved dette års begyndelse sender prinsen. Prinsen udtaler sin glæde over, at han nu selv har tiltrådt regeringen af sit land og folk, og ønsker ham held, lykke og velsignelse og en lang og lykkelig regering til Guds og kirkens ære og til trøst for land og folk. T. K.

— (—). Miss. fra prinsesse Magdalena Sybilla til landgrevinden¹ af Hessen. Prinsessen takker for hendes ønsker ved udgangen af det gamle for hendes land triste år og for de gode ønsker ved det begyndende nye år og ønsker hende til gengæld ikke blot et godt nyt år, men mange efterfølgende med bedre lykke og fremgang og med den nye fred. T. K.

---

¹ Prinsessens søster Sophia Eleonora, g. m. landgreve Georg II af Hessen.

22. febr. (Nykøbing). Miss. fra prinsesse Magdalena Sybilla til hertug Albrecht i Eisenach og, mutatis mutandis, til hans gemalinde¹. Det har glædet prinsessen at høre af hans skrivelse af 3. dec. sidstforleden, at det dengang udløbende år, omend ikke uden ulemper, dog til tider har vist en bedring og tålelige forhold. Hun takker for brevet og ønsker ham et varigt godt helbred og bestandig, almindelig fred. T. K.

— (—). Miss. til hertug Johan Georg af Sachsen. Prinsen har ved sin tilbagekomst hertil modtaget adressatens brev med nytårsønskerne og sender ham til gengæld ønsker om sundhed, fremgang og fred i fremtiden. T. K.

— (—). Miss. fra prinsesse Magdalena Sybilla til hertug Johan Georg² af Sachsen. Hun takker for hans gode nytårsønsker for hende og hendes gemal og gengælder ham disse. T. K.

— (—). Miss. til hertug Christian af Sachsen³. Prinsen takker for hans brev, dat. Gottorp den 17. jan., og gengælder hans nytårsønsker. T. K.

— (—). Miss. fra prinsesse Magdalena Sybilla til samme. Prinsessen takker for hans brev af 17. jan., som hun har modtaget ved sin ankomst hertil, og de gode efterretninger om ham deri og sender ham gode ønsker for det nye år. T. K.

— (—). Miss. til markgreve Christian Vilhelm, forrige administrator i Halle. Prinsen takker for hans gode ønsker til årsskiftet og ønsker ham fortsat sundhed, men navnlig en beroligelse af de nuværende sørgelige tider, og at alle de interesserede høje hoveder må forberede og lede deres sind og gemyt ind herpå. T. K.

---

¹ Hertug Albrecht af Sachsen-Eisenach, g. 1633 m. Dorothea, datter af Frederik Vilhelm af Altenburg. ² Prinsessens broder. ³ Broder til prinsesse Magdalena Sybilla.

22. febr. (Nykøbing). Miss. til hertug Eberhard af Württemberg. Prinsen har af hans skrivelse set, at det gamle år er gået temmelig tåleligt for ham, takker for hans nytårsønsker og ønsker ham en langvarig fred, og at den Almägtige vil se med barmhjertighedens øje på det ødelagte og plagede romerske rige og forunde det en bestandig, god fred. T. K.

— (—). Miss. til frøknerne Antonia, Anne Johanna og Sybilla af Württemberg. Prinsen takker for deres skrivelse og gode ønsker og ønsker dem, at de, ligesom de har haft et temmelig tåleligt år, også må få varig sundhed i det nye år og lykke og fred for dem og alle deres kære. T. K.

— (—). Åb. brev om, at da det befindes, at prinsens fiskere på grund af det store tilløb af folk ikke kan forrette deres fiskeri på Maribo sø sikkert, så at det må befrygtes¹, at de mange folk skal medføre, at ikke alene fiskerne med voddet, men også mange folk vil gå ned² med isen, er det prinsens alvorlige befaling og vilje, at ingen uden de, som er bestilt til fiskeriet, må findes på søen, men de skal lade fiskerne og dem, som er bestilt dertil, umolesteret. Den skade, en eller anden, som handler imod prinsens forbud, pådrager sig, må han tage for hjemgæld. Ligeledes forbydes det strængt alle og enhver i denne tid, da fiskene går på legen³, at lade sig finde med noget instrument, som lader sig bruge til fiskeri, under tilbørlig straf. (Bagpå er skrevet:)
»Ordonanc at liuse på Mareboes predickestoell.« K.

23. febr. (—). Miss. til Erik Rosenkrantz [lensmand på Halsted kloster]. Da prinsen er til sinds at lade al den havre, som findes på Halsted kloster, sælge og gøre i penge, skal han af den havre, som findes i forskrevne hans len, lade 1200 tdr. gemme og beholde i forråd til prinsens

¹ K. har germanismen: besörget (besorgen)! ² K. har: undergå (untergehen). ³ Dette forbud er først tilføjet nedenunder på tysk og derefter i marginen på dansk. Den tyske tekst har her: »Sol sich niemandt unterstehen itziger Zeit, da der Hecht auff die Leihe [d: Laiche, geddens legetid] geht, mit einzigen (!) Instrumenten, wie die Namen haben mögen, zu moleatiren.« Derefter skulle det dreje sig om geddernes legetid.

behov, men resten og al den rug, som findes dér, skal han straks lade sælge til højest mulige pris. Da det berettes, at der går meget med til at underholde de svin, som er optegnet i hans inventarium, og da de ellers er små og ikke bliver af den rette art¹, skal han ligeledes straks lade dem allesammen sælge og lade de penge, som han får for dem og for det forskrevne korn, føre til regnskab. De svin, der igen tilsendes ham til opdræt, skal han indføre i inventariet og slette de andre, som er solgt. K.

23. febr. (Nykøbing). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Da prinsen er til sinds at lade al den rug og havre, som findes på Ålholms len, sælge og gøre i penge, skal han straks til højest mulige pris lade sælge al den rug og havre (bortset fra den havre, der skal bruges til sæd på Ålholm). K.

— (—). Miss. til samme. Det berettes, at af det inventarium, som findes ved Ålholm slot, er følgende fluks gammelt og næsten ubrugeligt, nemlig: 1 kobberkedel på 1 fjerding, 9 andre kobberkedler, 1 jernpande, 1 rist, 1 par hørgarnslagen på 20 alen med 2½ [alen] bredde, 9 par andre hørgarnslagener, 2 par blågarnslagener, 1 hørgarnsdrejlslug, 12 tinfade, 12 tintallerkener, 11 kobberlysestager, 2 messinglysestager og 1 stort messingbækken. Han skal sende forskrevne inventarium til Nykøbing og levere tin, messing og lagener til prinsessens hofmesterinde, kobber og jern til prinsens køkken-skriver. Desuden skal han af bemeldte inventarium til Nykøbing skriverstue fremsende en jernbunden fyrrekiste, som skal blive der og bruges til slottets breve. Han skal skrive det i regnskabet, hvor det skal blive ham godtgjort. K.

[Nedenunder er skrevet:] »1. Das Zinn, Messingleuchter, Becken und Lacken soll der fr. Hoffmeisterin geliefert werden, 2. Das Kupfer undt Eysen Zeug den Küchschreiber, 3. Die mitt Eysen beschlagene Lade dem Schreiber«.

¹ Germanisme. Den vedlagte tyske tekst har: »weill sie ganz aus der Arth kommen«, d. v. s.: er slået ud af racen.

[Vedlagt et udateret folioblad med overskriften:] »Memoriall. Ein Befehl«. Derefter følger under korte indholdsangivelser på tysk: under 1. miss. til Pappenheim om salg af havre fra hans len og under 2. befaling af den art, »als hierbey gefügter Auswurff ausweiset.«

Derefter følger under (nyt) 1. tysk udkast til miss. til Erik Rosenkrantz om salget af kornet og svinene m. m.

23. febr. (Nykøbing). Miss. til ridefoged Hans Jensen og husfogden Christoffer Kremer. Det befales ridefogden over Nykøbing len Hans Jensen til prinsens kammersekretær Lebzelter til hans behov ufortøvet at udvise 60 læs brændevæd. Endvidere skal husfogden lade alt det brændevæd, der således af ridefogden udvises til sekretæren, kløve og hjemføre af bønderne. K.

25. febr. n. st. [—]. Befaling om, at kongens materialskriver Gotfred Mikkelsen med det første skal sende 100 stkr. pipholt¹ over til Nykøbing til prinsens behov og føre det til regnskab. K.

26. febr. (—). Åb. brev om, at prinsen med efternævnte kampestenhuggere, nemlig Karsten Fælle og Michael Luchs, har sluttet følgende kontrakt: 1. De skal til prinsens nye stald hugge 136 alen kampesten efter ret vinkel-mål med stødfuger. 2. De skal kløve så mange kampesten, som der skal bruges under spiltovene, ligeledes retvinklet, men uden stødfuger, på begge sider tilbørligt, og forarbejde dem og forfærdige dem ustraffeligt. For dette arbejde har prinsen bevilget dem for de med stødfuger hugne sten 1 mark dansk for hver sjællandsk alen, for hver 100 alen 1 td. malt, 1 td. rug og 1 fjerding smør, for de kløvede kampesten for hver sjællandsk alen 12 sk. dansk og for hver 200 alen 1 td. malt, 1 td. rug og 1 fjerding smør eller penge i stedet for. Ligeledes skal de, så længe deres arbejde varer, have fri kørsel, frit herberg og senge og, hvis deres redskaber eller værktøj går

¹ Det samme som pibestaver, træ til vinfade.

itu, eller der ellers skal forbedres noget derpå, skal det gøres i stand i hofsmedien i Nykøbing, dog at de ved deres arbejde skal koste og underholde sig selv. Iøvrigt har prinsen ladet træffe den aftale med fornævnte kampestenshuggere, at stødfugerne skal måles på begge sider særskilt, foruden de afsatte 136 alen, medens de kløvede sten kun skal måles almindeligt, alen for alen, hvorefter prinsens tjenere skal rette sig, hver efter sit embede, med at skaffe penge, proviant, vogne o. a., som ovenfor skrevet. (Nedenunder er skrevet:) NB. Herved er at mærke, at ved kontraktens udfærdigelse skal talemåden bibeholdes, således som dette memorial udviser. T. K.

27. febr. (Nykøbing). Kommissorium til prinsens hofmarskal Johan Christof von Korbitz til Schmiedeberg og prinsessens hofmester Heinrich Taube i anledning af de ærerørige ord, som skal være skiftet mellem prinsens afdøde felttrompeters enke på den ene side og prinsens bestaltede sproglærers moder og, consequenter, ham selv på den anden side, efter hvad der er forebragt prinsen. Da prinsen nu finder sagen således beskaffen, at der af mangel på bevis ikke kan afgøres noget sikkert, og da sådanne misforståelser bør neddæmpes og afgøres uden vidtløftighed med god lempe for begge parter, har han bestemt at lade den forefaldne ordstrid bi- og henlægge ved dem. Det pålægges og befales dem derfor snarest at tilsige ovennævnte parter til at give møde for sig, endnu engang forhøre begge parter, eksaminere de opgivne vidner flittigere og skarpere og endelig give begge parter anvisning på et mindeligt forlig og kristelig enighed. Men såfremt den ene eller den anden part ikke vil efterkomme denne befaling og foragteligt vil tilsidesætte den dem af prinsen tillagte myndighed, gives der dem alvorlig befaling til af begge parter at forlange de mellem dem vekslede skrifter og dokumenter i original, i deres nærværelse kassere og brænde dem og således bringe dem til et endeligt forlig og dermed ex officio pålægge dem en evig tavshed derom. T. K.

3. marts (Nykøbing). Åb. brev om, at Wulf von der Wisch har berettet, at nogle af hans bønder, og særlig efterfølgende: Andres Bracke, Jens Kuiman, Johan Oldenborg og Asmus Ibsen, alle med koner og børn, endvidere Asmus Helmer og Johan Kuiman med deres kvinder, samt Hans Ipsen, uden årsag er rømt fra hans gods på Øe¹ og nu skal opholde sig i Lolland og Falster, og har andraget om, at prinsen efter recessen igen vil lade disse bønder være ham følgagtige. Da prinsen eragter hans begæring for billig, befales det prinsens lensmænd, skrivere, fogder og alle andre, som har at forordne heri, når der sker henvendelse til dem hermed, straks igen uden ophold og vidtløftighed at lade forskrevne Wulf von der Wisch få disse bønder, hvor han kan finde dem, med deres gods, koner og børn, eller også på hans begæring forvare dem i fængsler indtil hans videre affordring og hjælpe ham heri på det bedste. K.

6. marts (—). Miss. til hertug Johan Georg af Sachsen. Prinsen takker for hans lille brevhilsen fra Dresden den 12. jan. og sender de bedste ønsker. T. K.

11. marts (—). Miss. til hertug Johan Georg af Sachsens gemalinde². Prinsen takker for hendes lykønskningsskrivelse i anledning af årsskiftet og gengælder hendes gode ønsker. T. K.

— (—). Åb. intercessionsskrivelse til de svenske generaler og deres underordnede kommandanter i Torgau for informator Joannes Schelius, prinsens svoger hertug Morits til Sachsen-Jülich-Cleve-Bergs bestaltede informator og sprogmester, som for tiden opvarter ham her. Joannes Schelius, har berettet, at hans stakkels hustru og børn, som han har efterladt i Torgau i Meissen, i hans fraværelse bebyrdes med svære indkvarteringer, kontributioner og lignende, hvorved de mister al deres

¹ Ø, adeligt gods i Gelling s., Kappel h., Angel. ² Johan Georg (II), g. 1638 m. Magdalena Sybilla af Brandenburg-Bayreuth.

næring og til syvende og sidst savner de nødtørftige levnedsmidler. Han har derfor, da han er fraværende i forretninger og tilmed i en profession, af hvilken der ikke kan opstå skade eller ulempe for nogen, bedt prinsen om at medgive ham en åben intercessionsskrivelse til den svenske krones nuværende og fremtidige forordnede generaler og deres underordnede kommandanter i Torgau, for at hans uskyldige kære i hans fraværelse må blive forskånet for de sædvanlige krigspressurer, og deres livsunderhold ikke fratages dem fuldstændigt. Da prinsen finder det rimeligt, at alle de, som gennem deres videnskab rosværdigt og gennem deres undervisning til enhver tid har gjort sig velmeriteret, anses for berettigede til nåde og forfremmelse, og da forbemeldte højfyrtelige informator Joannes Schelius hidtil tilstrækkeligt har lagt dette for dagen gennem sin profession både på høje og lave standspersoner indtil hans nuværende høje alder, og i betragtning af, at studierne, hvorved der desværre i denne tid kun er lidet at fortjene og endnu mindre at kontribuere af, under sådanne krigsinkonvenientier, som rimeligt er, bliver favoriseret, så har prinsen ikke kunnet unddrage sig en sådan retmæssig ansøgning, men retter derfor til alle den svenske krones bestaldede generaler og til alle kommandanter, der nu eller i fremtiden efter deres stand måtte blive sat over byen Torgau, en bøn og anmodning om, at de vil lade forbemeldte fyrstelige informator Joannes Schelius's næringsløse og bedrøvede hustru være deres gunst og gode vilje befalet, heri uden vanskelighed vise sig som studiernes begunstigere og efter den yderste mulighed undlade at belægge hende med indkvartering, kontributioner og lignende, men af medlidenhed skåne hende og tværtimod efter hendes ansøgning lade hende og hendes kære vederfares al beskyttelse og hjælp og fremme til deres ophold, også for at hun kan have gavn og glæde af denne hans intercessionsskrivelse. T. K.

14. marts (Nykøbing). Miss. til toldereren i Nysted om, at prinsen har bevilget, at Mogens Hansen i Nysted derfra

må udskibe 3 gamle kører til Tyskland. Tolderen skal lade ham passere med disse 3 kører, dog at han tager den sædvanlige told af dem. K.

15. marts (Nykøbing). Miss. til statholderen hr. Corfits Ulfeldt. Prinsens forrige felttrompeter Martin Zachow har fremsendt hosfølgende supplikation. Da sagen ikke vedkommer prinsen, har prinsen remitteret ham til statholderen, idet han ikke tvivler på, at der vil vederfares ham, hvad han har ret til. K.

— (—). Søpas for dette skib, kaldet St. Jørgen¹, hjemmehørende i Nykøbing og på omtrent 50 eller 30 læster. Nogle af prinsens folk har oplyst, at skibet med en ladning byg, for at drive ærligt købmandskab, er affærdiget fra Nykøbing til Dover eller London i England og derfra tilbage hertil eller til København, som vinden fejler det, og at de som skipper på samme har sat en mand, ved navn Jørgen Teuvre Behre, dette riges undersåt, og har bedt prinsen om hans åbne brev, for at de kan have en tilbørlig attest og bevis herfor og kan rejse så meget sikrere derfra hertil. Prinsen udsteder hermed et sådant søpas for skipper Jørgen Teuvre Behr, den lastede byg og de medhavende bådsfolk. T. K.

16. marts (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Da det berettes, at nogle af kronens jordegne bønder i Ålholm len i adskillige tilfælde og navnlig på grund af forarmelse, stor afgift, skat og landgildeskyld allerede er dømt og gjort til fæstegårde og -gods, og flere formodes herefter i så måde at blive til fæste, skal han have i agt at bortfæste sådanne gårde, efter lejligheden og kongens forordning forskåne dem en tid lang for høveri og lade uvildige mænd sætte og taksere dem for rimelig landgilde efter deres brug og evne, at de mest muligt kan blive ved magt. K.

— (—). Miss. til samme om, at han skal lade kronens enemærker og friheder til Ålholm slot (som nu er ind-

¹ Bagpå påtegnet: »Seepass auff Peter Hansen Cammerdieners Schiff«.

gravet eller efter prinsens befaling bliver indgravet og indelukket) holde vel ved magt og vedlige med gærder, stolper, staver og andet, som behøves dertil. Der skal dertil udvises skov og gærdsel i kronens skove, hvor det er nærmest, belejligst og til ringest skovskade. Han skal dertil af savskåret tømmer lade forfærdige ny og stærke led med gode nye og stærke jernlåse for. Den derpå anvendte bekostning skal føres til regnskab og vil blive ham godtgjort. K.

16. marts (Nykøbing). Miss. til samme. Da der behøves noget brændeved til Nykøbing slots behov, skal han med det første lade et godt forråd ved fra Søsmark skov føre ned til stranden og siden befale skuderne fra de derhos liggende øer straks at indtage forbemeldte ved og bringe det til Nykøbing. K.

— (—). Miss. til samme. Han har begæret at vide, for hvilken pris prinsen vil lade det resterende korn på Ålholms len sælge. Det kan sælges: 1 td. rug for 9½ mark dansk, 1 td. hvede for 11 m. dansk, 1 td. ærter for 10 m. dansk, 1 td. havre for 4½ m. dansk og 1 td. byg, avlet på Ålholm ladegård, for den samme pris, som Jacob Madsen har givet derfor. Hvad der således sælges, skal han føre til regnskab. K.

— (—). Miss. til samme [Ålholm len]. Han vil erindre, at prinsen forleden har tilsendt ham nogle mål, hvorefter han skulle lade nogle materialer skære. Han skal derfor nu med det første lade disse materialer skære. Hvad han giver savskærereren til løn, skal føres til regnskab og vil blive ham godtgjort. K.

17. marts (—).¹ Miss. til Pros Mund [lensmand på Island]. Da denne islænder Benedix Torlefversen har ansøgt prinsen om dennes anbefalingskrivelse til adressaten, for at han af kongens sysler, jorder eller klostre dér på

¹ K. er i påskriften på bagsiden dateret 1643, men under teksten 1642.

landet [Island] kan få, hvad der først bliver ledig, og da prinsen har bevilget ham det for intercessionens skyld, anmoder han Pros Mund om at forunde ham fremfor nogen anden, hvad der først bliver ledig af jorder og sysler, for den sædvanlige skyld og afgift. K.

18. marts (Nykøbing). Miss. til kongens materialskriver Gotfred Mikkelsen om til Peter Gagelman at lade udlevere 8 skippd. jern, som denne har fået befaling til straks at sende til Nykøbing. Gotfred Mikkelsen skal føre dem til regnskab, hvorefter de siden skal godtgøres ham af kongens rentemestre. K.

19. marts (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Da prinsen finder sig nødsaget til at forebygge adskillig uorden ved kronens skove i Ålholm len, har han anset det for godt at forordne følgende: 1. Skal der haves nøje tilsyn med, at der ikke foretages nogen ikke udvist skovhugst til skade for skoven, og at der ikke udvises mere af skoven end til slottets nødvendige ildebrændsel o. desl., til kronens bønders nødtørftige ildebrændsel, bygningstømmer, vogn- og hjultømmer og til præsterne til nødtørft efter ordinansen, og at de, som ikke selv har skov og dog i så måde behøver og får noget, giver penge derfor efter dannemænds vurdering, men at de dog ikke må få mere end til deres eget nødtørftige brug og med så ringe skovskade som muligt. 2. Hvor der er fælles og urebede skove, hvor andre lodsejere har andel med kronen, må der ikke tillades dem videre skovhugst, end deres lod kan tåle. Ikke heller må det, når der er olden, tilstedes dem at lade indbrænde¹ flere svin end efter deres anpart, og som deres lod kan fæde, enten det er fælles urebede skove eller også rebede og dog uindelukkede skove og skovlodder, som ligger mål ved mål under fæfode og overdrift. 3. Skal præsterne, ejendomsbønderne eller andre, ingen undtaget, som nyder og plejer at nyde fri olden, lade deres egne svin, og

¹ D. v. a.: brændemærke.

ingen fremmede, indbrænde på skoven, dog ikke flere end efter deres anparter; af det øvrige skal der gives prinsen [kronen] tilbørlig oldengæld. Og skal det aldeles ikke tilstedes nogen ubrændte svin at komme på kronens endels- eller fælleskove på olden, ej heller må det tillades nogen, hvem som helst det end er eller kan være (adelen undtaget), at indbrænde eller lade indbrænde svin på oldenskoven, andre end dem, som han på kongens vegne ved ridefogden lader indbrænde, hvormed der skal forholdes, som det plejer at ske i forrige og forledne åringer, så at rettigheden og oldengælden deraf efter takseringen ikke forkortes eller forsnildes¹, men at det går rigtigt til med alting, som forberørt, og som det sig bør. K.

(Vedlagt:) Andragende, dat. Øster Skiørring den 20. febr. 1643, underskrevet: Niels Christensen, på egne og medejeres vegne i Øster Skiørringe med sømærke $\neq$, hvori bønderne i Øster Skiørring beretter, at da skovene i Fuglse herred i Ålholm len efter prinsens befaling og tilladelse for omtrent 8 år siden begyndte at skulle rebes mellem lodsejerne, hvoriblandt da også blev udrebet prinsens og kronens egen og bøndernes andel fra andre omkringliggende lodsejeres på Øster Schiørringe skov, nemlig afdøde Jørgen Grubbes bondes skovpart på den vestre side og da Sorø akademis, som nu er afdøde hr. Palle Rosenkrantz's bondes, skovlod på den østre side, hvis skove og skovparter blev afpælet fra prinsens og kronens på begge sider, men dog ikke blev fulddrevet med sten derved, som det burde efter loven, fordi hovedmanden for de 8 rebsmænd straks måtte rejse derfra til Sjælland til herredagen, og kort derefter døde han. Som følge deraf fandt mændene i Øster Schiørring sig foranlediget til igen at ville opkræve 8 mænd til at fuldende den forrige rebning, fuldgøre skovskellet og nedsætte sten ved pælene efter loven, men dette blev forment dem af de næstliggende lodsejere til Thaastrup² og fraholdt dem med langsommelig trætte og pengespilde ved herreds-

¹ Fralistes. ² Tåstrup eller Tostrup (nu: Christianssæde), Fuglse h.

og landstinget, som hosfølgende dom viser, indtil pælene i skellet mellem kronen og adelen for en del allerede er borte, og flere kunne bortkomme mod deres vidende og vilje, og skellet derved i længden slet forvildes og komme under flod igen, og den tidligere anvendte bekostning være forgæves, kronen, prinsen og disse mænd til størst skade, med mindre prinsen vil bevilge og befale, at befalingsmanden på Ålholm slot måtte støtte dem mod de stridige, omkringliggende lods-ejere, lade skellet mellem dem og andragerne forny og lade forskrevne Øster Schiørringe skov rebe mellem prinsens bønder, som fremdeles bliver under kronen, og dem, som i det nu foretagne (og til kancelliet indsendte) magelæg skal bortskiftes¹ til afdøde hr. Palle Rosenkrantz's arvinger. Dette kunne nu ske bedst og med ringe omkostning, og skellet dermed fornyes på alle sider, medens hele skoven er under kronen, og ikke siden, når mageskiftet er sket, da det ikke er nær så godt og belejligt og ikke kan ske med så ringe besvær og bekostning. Hvad der må anvendes og bekostes herpå, og al den trætte, som (mod forhåbning) kunne forårsages deraf, vil de selv bære og svare til og ikke besvære prinsen dermed udover den hjælp og bistand, som lov og ret medfører.

(Nedenunder er skrevet en af Jost Frederik von Pappenheim underskrevet) Påtegning, hvori han bevidner, at han i supplikatsen ikke har fundet noget usandfærdigt eller uoverensstemmende med de hosfølgende, af supplikanterne erhvervede breve og domme. Hvad prinsen vil bevilge dem og befale ham, derefter vil han rette sig. Actum Ålholm den 23. febr. 1643.

20. marts (Nykøbing). Miss. til Zimbert Jenisch. Da prinsen har betænkt denne brevviser, prinsens kok Martin Fuchs, med 50 rdlr. til hjælp til betaling af hans gæld i England, anmoder han adressaten om på prinsens vegne at udbetale ham disse i Hamburg og være ham

¹ Dette skete ved mageskifte 26. april 1643 mellem fru Lisbet Lunge, hr. Palle Rosenkrantz's enke, og kronen (se Kr. Sk.).

behjælpelig med at få dem overført til England. Prinsen vil lade ham disse 50 rdlr. erstatte. T. K.

20. marts (Nykøbing). Øksenpas for Didrik Kløcker, indvåner i Flensborg, som vil sende en af sine tjenere med et parti øksen til Nederlandene og derfor som undersåt i fyrstendømmerne har ansøgt prinsen om attest og pas for disse øksne. Af hensyn til hans mangeårige tro tjeneste ønsker prinsen at vise ham al nåde og hjælp og udsteder derfor dette pas for denne prinsens faktor og hans medhavende øksne. T. K.

21. marts (—). Miss. til hertugen af Holsten. Hans hofmarskal og overstaldmester Ernst Christof von Günterroth har tilstillet prinsen hertugens brev af 10. ds., og prinsen har deraf set, hvad han anmoder om vedrørende en god beskeler. Intet ville have været prinsen kærere end at kunne opfylde hans ønske, og skønt prinsen for tiden er dårlig forsynet med sådanne heste, har han dog villet sende hertugen medfølgende 2 hingste, så gode som han har dem, og beder ham tage til takke med dem. T. K.

22. marts (—). Miss. til abbedissen i Quedlinburg. Den kgl. bestaltede overvagtimester Benedikt Gress har berettet, at han har affærdiget brevviseren, denne soldat, til hendes område for dér hos nogle visse folk at afhente sine sager, som han har efterladt dér. Ganske vist tvivler prinsen ikke på, at man vil udlevere dem til soldaten, men da denne ikke kan vide, hvorledes de nuværende forhold kan have forandret folk, har han ansøgt prinsen om hans intercession hos abbedissen. Prinsen ville under alle betingelser have ydet ham sin intercession, for at hun skulle række ham som en af den danske krones betjente en hjælpende hånd til at få ovennævnte hans sager udleveret, og prinsen beder hende derfor, såfremt de folk, hos hvilke bemeldte overvagtimester har efterladt sine sager til opbevaring, skulle gøre uvæsentlige indvendinger mod

udleveringen af dem og hindre ham i at få dem, da for prinsens skyld og efter majorens anmodning at yde hans udsending al mulig hjælp til at få udleveret og borttransporteret ovennævnte hans sager. T. K.

22. marts (Nykøbing). Befaling til de kgl. toldere i Sjælland. Da prinsen har givet denne fyrstelig gottorpske hofmarskal og overstaldmester Ernst Christof von Güntherroth bevilling til toldfrit at udføre nogle heste, som han vil købe her i riget til sit eget behov, skal de, når der sker henvendelse til dem hermed, lade ham toldfrit passere med disse. K.

24. marts (—). Miss. til Erik Rosenkrantz [Halsted kloster len] om at lade skære nogle materialer, som han har fået tilsendt mål på. (Enslydende, mutatis mutandis, med miss. af 16. marts til Jost Frederik von Pappenheim). K.

— (—). Miss. til samme om prisen, for hvilken det resterende korn på Halsted klostres len må sælges. (Enslydende, mutatis mutandis, med miss. af 16. marts til Jost Frederik Pappenheim). K.

28. marts (—). Befaling til den kgl. tolder i København om at lade engelsk konfekt, sukker og speceri for 1600 rdlr., som prinsen har bevilget Peter Gagelman, passere toldfrit ind. K.

30. marts (—). Befaling til Jost Frederik von Pappenheim. Da prinsen har bevilget, at Nysted kirke for almuens skyld må bygges større, og dertil har forordnet anvendt 600 rdlr. med efterstående rente, som af kirkepengene befinder sig hos fru Elisabeth Lunge, Palle Rosenkrantz's enke, bestemmer prinsen hermed, at lensmanden Jost Frederik von Pappenheim ikke alene skal lade forskrevne kirkepenge indkræve af fornævnte fru Lisbeth og siden tilstille Nysteds kirkeværger, men også (om behov gøres) anvende, hvad Nysted kirke ellers har til bedste, til samme bygning. De penge, som han således modtager, skal

han optegne i kirkebogen og ellers have godt tilsyn med samme bygning. K.

(Vedlagt en seddel, dat. 17. marts 1643, med påskriften:) Jost Frederik von Pappenheim, hans memorial anlangende Nysted kirke: Eftersom prinsen 1636 har bevilget og nu foræret 600 rdlr. til at bygge Nysted kirke større for almueens skyld, hvorpå prinsen har lovet en skriftlig befaling, anmoder Jost Frederik von Pappenheim Peter Kammerskriver om på sine vegne at erindre prinsen om, at hans befaling må blive udfærdiget i kancelliet og snarest siden tilsendes ham (til efterretning). Dat. Ålholm den 17. marts 1643 (underskr.) Jost Frederik von Pappenheim.

30. marts (Nykøbing). Miss. til kammerskriveren. Da prinsen forleden St. Hans har akkorderet med lystgartneren Hilarius Heine om, at han fra bemeldte St. Hans af selv skal holde heste og vogn og dermed forrette alle rejser fra Nykøbing til Bønned gård og tilbage igen, undtagen med det, som skal føres til Nykøbing til prinsens køkken af kål, rødder og andet sligt, for at prinsens bønder desto bedre kan forskånes, og da prinsen til underhold af samme heste med hø, strøelse og havreklipper har bevilget ham 30 sletdlr. ialt om året, befales det kammer-skriveren hver St. Hans at betale ham disse 30 sletdlr., at begynde fra St. Hans indeværende år, og fortsætte dermed indtil videre. Hvad han således betaler gartneren, skal blive godtgjort ham i hans regnskab. K.

—¹ (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Da Holbecks dam² er blevet noget brøstfældig, men kan blive udbedret med nogle planker, befales det ham at lade dette udbedre. Det skal godtgøres ham i hans regnskab. K.

¹ K. er under teksten dateret: 27. marts, men i påskriften på bagsiden: 30. marts. Sidstnævnte må sikkert betragtes som udfærdigelsesdatoen. ² Det ses ikke, hvad der er ment.

30. marts (Nykøbing). Åb. brev om traktement til den forlovede staldmester Vollrath Lampe. Eftersom prinsens staldmester Vollrath Lampe nu i nogle år har været hjemsøgt af stor, besværlig legemssvaghed, og den desværre stadig fortsætter og gør ham ganske ubrugelig til prinsens tjeneste, er prinsen nødsaget til at træffe andre forholdsregler. For at nu han skal nyde gavn af hans 20-årige tjeneste såvel hos kongen som hos prinsen, har prinsen i erindring herom til hans bedre underhold betænkt ham på følgende måde: Først har prinsen fra først-kommende påske [5. apr.] af i rede penge bevilget ham 400 rdlr. årlig på livstid, at betale af prinsens rentekammer, og endvidere 60 tdr. havre; fremdeles har prinsen forundt ham sin gård Skiørring til fri bolig med den ved porten dér på venstre hånd liggende kålgård og en køkkenhave til dagligt brug samt tilladt ham at fiske til sin nødtørft i en ved førnævnte gård Skiørring liggende dam og i to på marken op ved nævnte gård liggende damme, endvidere skal han have 180 læs brænde om året til fyring. Dersom dette ikke er tilstrækkeligt, har prinsen tilbudt, at han atter må henvende sig til denne. Prinsen lover ham tillige herved, at han til sin husholdning årlig af korn må få 30 tdr. rug og 30 tdr. byg og af kvæg 6 køer, 12 får og 20 svin og til disses underhold årligt 4 læs hø og 2 læs halm til hver ko, samt, når der ved Guds velsignelse er mæskning, fri mæskning til svinene; om vinteren skal det kun være ham tilladt at holde 10 svin og til deres foder tage, hvad der på gården kan falde af til deres fodring, de andre 10 må han lade fodre andetsteds, hvor der kan være lejlighed dertil. Iøvrigt må han ellers ved gården Skiørring ikke tiltage sig noget ud over denne benådning, hverken af brænde, fiskeri eller hvad navn det kan have, men skal nøjes med det anførte, hvorefter rentekammeret med hensyn til de rede penge, prinsens bestaltede husfoged i Nykøbing med hensyn til foderet, amtsskriveren her med hensyn til kornet og ridefogden med hensyn til brændet skal rette sig fra tidspunktet for bevillingen og fremeft, så længe nævnte staldmester lever, og føre det til regnskab. K.

30. marts (Nykøbing). Miss. til hertug Eberhard af Württemberg. Prinsen har fået hans brev af 14. febr. med meddelelsen om fødslen af en lille datter¹, lykønsker ham i den anledning, udtaler de bedste ønsker for hendes fremtid og takker for notifikationen. T. K.

31. marts (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Af hoslagte 3 supplikater kan han se, hvad Henrik von Stücken² og Detlev Forbis har andraget såvel prinsen som hertugen af Holsten om contra Thomas Lorentsen i Nakskov. Da hertugen af Holsten har meddelt supplikanterne hans litteras compassus til prinsen, og en øvrighed er skyldig at hjælpe den andens, den fremmedes undersætter, befales det herved adressaten alvorligt at hjælpe denne person bedst muligt og ingenlunde tilstede, at borgmestre og råd ser gennem fingrene med den anklagede Thomas Lorentsen, men lader ham vederfares, hvad der er ret, så han ikke kan have nogen årsag til at beklage sig. K.

— (—). Kommissorium til Jost Frederik von Pappenheim og Hans Christof von Körbitz. Da der som følge af misforståelser mellem den forrige og den nuværende slotskriver her [på Nykøbing slot] synes at være adskillige hindringer for, at den forrige slotsskrivers regnskaber kan klareres, og der kan gøres rigtighed for dem, skal de ved prinsens kammerskriver Søren Jensen straks lade affordre Peder Helt to års regnskaber med tilhørende jordebøger, registre og beviser, beregnet fra 1. maj 1638 til årsdagen 1640, som Jacob Christensen tilforn har ladet indlevere i prinsens rentekammer. Siden skal de i deres nærværelse ved forbemeldte kammerskriver lade konferere mod regnskaberne de mangler, som Peder Helt har antegnet ved dem, gennemse dem og sammenligne dem med de svar, som Jacob Christensen har givet på samme mangler, og i hvad måder han henskyder sig til andre forrige gamle indleverede regnskaber (som han kan lade efterse og undersøge ved kammerskriveren). Hvad de således befinder, skal

¹ Sophia Ludovika. ² Formentlig Henrik von Stöcken.

de referere for prinsen, for at forskrevne regnskaber kan bringes til en endelig ende, og der kan blive endelig rigtighed ved prinsens rentekammer. De skal efterkomme denne befaling snarest. K.

31. marts (Nykøbing). Prinsens resolution på supplication fra afdøde Gabriel Voigtländers enke. Hvad sagen med sprogmeisteren angår, skal hun lade det bero ved den engang udstedte kommission, med tilføjet alvorlig befaling om, at hun skal efterleve denne eller må forvente, hvad sådan ulydighed i fremtiden vil føre med sig.

Hvad supplikantindens af hende anbefalede søn og musikinstrumenterne angår, så ved prinsen ikke, hvortil han fra i dag til i morgen skulle bruge sønnen for at få nytte af ham.

Hvad angår den afdødes resterende gage, som hun forlanger, og endvidere brænde, skal supplikantinden ved snarest lejlighed få betalt alt, hvad der bevisligt reterer hende efter hendes afdøde mand, hvorom kammerskriveren og ridefogden hermed vil få befaling. T. K.

2. april (—). Miss. til Henrik Ramel, hofmester på Sorø. Hr. Hans Theophilus Sadolinus, sognepræst til Hørbelev sogn i Falster, har andraget prinsen om en skrivelse til Henrik Ramel om at få sine to sønner, ved navn Jacob Hansen og Theophilus Hansen, optaget blandt de fattige børn i den kgl. friskole Sorø. Da den gode mand er velsignet med 11 levende børn, af hvilke han holder tre på Københavns akademi og to på skolen i Nykøbing, og derfor nok kan trænge til hjælp, anmoder prinsen Henrik Ramel om at indskrive fornævnte to børn og, om muligt, med det første optage den ældste før nogen anden; den anden skal han vente med, til rækkefølgen når ham. K.

3. april (—). Åb. brev om, at¹ da prinsen erfarer, at de forordnede portholdere her ved slottet [Nykøbing]

¹ Indledningen har oprindeligt haft følgende ordlyd i den med en anden hånd skrevne koncept: Eftersom der hidtil har begivet sig strid mellem prinsens hus-

noksom daglig imod bestallingen besværes, så at, nårsomhelst der forefalder noget at bestille ved skriverstuen, ingen af dem kan undværes, så har prinsen, for at intet til hans tjeneste skal forsømmes, eller der skal forårsages nogen ulejlighed derved, bevilget og tillader herved, at slotsskriver Peder Helt, som alene står prinsen til regnskab, selv må antage en portholder og holde ham her i portstuen på slottet på prinsens løn og kostpenge ligesom de andre portholdere. Han skal alene tjene slotsskriveren ved skriverstuen med alt, hvad han kan have at lade befale iblandt bønderne eller andre på prinsens vegne i hele Nykøbing slots len, som de skal tjene eller opvarte med, det være sig med kastning af korn, skibning med heste og vogne til sig selv eller hans tjenere i lenet vedkommende hans regnskabsrestancer eller andet. Prinsens bønder, fogder, tjenere og alle andre her i lenet skal være ham og bemeldte hans bud hørig og lydlig i alt, hvad han således på prinsens vegne byder og befaler dem.

(Nedenunder er med Christof Lebzelters hånd tilføjet:) At nærværende vores slotsskriveres tjener N. N.¹ er affærdiget med skatten herfra til København og siden tilbage igen etc., forskaffer ham på samme rejse frem og tilbage heste og en vogn; desligste etc. K.

5. april (Nykøbing). Åb. brev om hjælp til fru Elisabeth Lunge, enke efter hr. Palle Rosenkrantz, til indkrævning af restancer hos bønderne i Nykøbing og Ålholm len, hvor Jost Frederik von Pappenheim nu er lensmand. [Enslydende, mutatis mutandis, med åb. brev af

---

foged og slotsskriver anlangende de forordnede portholderes bestilling her ved portstuen, som husfogden ikke kan undvære eller miste til skriverens brug på grund af vidtløftigheden af det, der daglig forefalder her både ved slottet og ladegården, da, for i tide at ændre og forekomme slig strid og splid såvelsom den forsømmelse og anden ulejlighed, som kunne forårsages derved, haver vi osv. Dette er slettet, og med Christof Lebzelters hånd er ovenstående indledning føjet til i margenen. ¹ Åben plads til navnet.

16. sept. 1642 for Jost Frederik von Pappenheim i Halsted kloster len]. K.¹

15. april (Kbhvn.). Miss. fra prinsesse Magdalena Sybilla til den unge landgreve Ludvig af Hessen. Prinsessen har før sin afrejse fra Nykøbing modtaget hans stamtræ og desuden en komedie, som er blevet opført for hans forældre², begge dele efter anmodning fra prinsessens søster fru Sophie Eleonora, landgrevinde af Hessen, født af kurfyrstelig sachsisk stamme. Prinsessen takker og ønsker, dels at stammen altid må blomstre, dels at hans studier må blive velsignet, så at han må gøre sig bekendt og berømt til ære for den landgrevelige stamme og hans slægt. T. K.

— (—). Miss. til hertug Johan Georg af Sachsen. Prinsen beklager, at hans nylig fødte frøken³ pludselig er afgået ved døden, og kondolerer ham i den anledning. T. K.

— (—). Miss. fra prinsesse Magdalena Sybilla til hertug Johan Georg. Prinsessen har med sorg erfaret, at hans nylig fødte barn er afgået ved døden og udtaler sin medfølelse i den anledning. T. K.

— (—). Miss. til landgreve Georg [II af Hessen]. I sin skrivelse af 24. febr. har han meddelt prinsen, at hans for kort tid siden fødte lille søn Johan⁴, landgreve af Hessen, i sin spæde barndom er afgået ved døden. Prinsen kondolerer ham i den anledning. T. K.

19. april (—). Miss. til hertug Adolf Frederik af Mecklenburg. Hans skrivelse til prinsen er blevet overrakt denne på hans rejse i Skåne af hertug Carl af Mecklenburg. Prinsen ville have glædet sig meget ved at se ham

¹ K. til dette brev er skrevet som påtegning på K. af 16. sept. 1642. ² Landgreve Georg II af Hessen-Darmstadt og gemalinde Sophia Eleonora, datter af kurfyrst Johan Georg I af Sachsen og søster til prinsesse Magdalena Sybilla. ³ Sybilla Maria, f. 16. sept. 1642, † 27. febr. 1643. ⁴ F. 24. dec. 1642.

under hans ophold her og ville gerne have givet ham flere beviser på sit venskab, som han håber, han har haft lejlighed til at mærke. T. K.

19. april (Kbhvn.). Miss. til borgemestre og råd i Nykøbing om med det første at give beskrevet fra sig, hvilken jord der af arilds tid har været til Döfve Lasses gård, som nu er Servatius Bucks, og på hvilken fuglefængerens boder står. Hvad der findes derom, skal de straks levere husfogden over Nykøbing slot Christoffer Kremer under deres signet. K.

— (—). Miss. til Christoffer Kremer, husfoged på Nykøbing slot. Narsomhelst borgemestre og råd i Nykøbing efter prinsens befaling har leveret fra sig en fortegnelse på, hvilken jord der af arilds tid har ligget til Döfve Lasses gård, der nu er Servatius Bucks, og som fuglefængerens boder står på, skal han på prinsens vegne udvise og overgive forskrevne jordkort, og hvad der hører til den gård, som prinsens livmedikus bebor. K.

20. april (—). Miss. til Hans Ulrik Gyldenløve. Frans Hammer, ridefoged på Kronborg, har berettet, at adressaten for nogle dage siden har opsagt ham fra hans ridefogedbestilling, og har af prinsen begæret, at han med en skrivelse til adressaten vil hjælpe ham at måtte beholde sin tjeneste. Da prinsen ikke har hørt andet, end at han har forholdt sig vel og tilbørligt i sin bestilling, beder han adressaten om fremdeles at lade Frans Hammer beholde sin bestilling og være ham beforderlig til det bedste. K.

22. april (—). Åbne testimoniales for Juan de Rocca Pinto. Det berettes, at prinsens bestaltede faktor, indbygger i Hamburg Juan de Rocca Pinto ved den kejserlige kammerret i Speyer og ellers af sine modstandere er blevet trakteret og skældt ganske uforskammet og næsten ærerørigt¹. Da han nu, hvorom der er tilstrækkelige vidnes-

¹ »Fast ehrenübrig«. Fast kan dog på den tid muligvis også betyde en forstærkelse: meget ærerørigt.

byrd, på alle de steder, hvor han hidtil har opholdt sig, har opført sig ærlig og vel som en fornem købmand¹ af den portugisiske nation og derved også har gjort sig meriteret hos høje potentater, ligesom også prinsen derved er blevet foranlediget til at bestille ham til sin faktor og tjener i byen Hamburg, hvorved han hidtil har vist sig tro og sincere som en tro og oprigtig mand, og da prinsen derfor, som rimeligt er, vil tage ham i sin protektion og beskyttelse og ved alle lejligheder vil lade ham nyde godt deraf, anmoder prinsen alle og enhver, af hvad stand og værdighed de end måtte være, og navnlig den kejserlige speyerske kammerret, tilbørligt at fæste fuld lid til dette prinsens åbne vidnesbyrd og ikke tro på faktorens bagvaskende modstandere og uforskammede angribere på hans ære eller deres skammelige påstande, men tværtimod favorisere nævnte Juan de Rocca Pinto som prinsens tjener og bestaltede faktor i alle rimelige sager og yde ham god hjælp og bistand mod hans modstandere². T. K.

23. april (Kbhvn.). Miss. til kansler Reventlow. Da hertug Christian Ludvig af Braunschweig-Lüneburg har indbudt såvel prinsen som dennes gemalinde til ligbegængelsen den 16. maj i Zelle af hans afdøde fader³ og fætter⁴, og da kongen har bestemt, at adressaten tillige skal repræsentere såvel prinsen som hans gemalinde derved, fremsender han herved kreditivet for ham og anmoder ham om overfor nævnte hertug af Braunschweig at fremføre den tilbørlige kondolence, forsikre ham om prinsens varige affektion, på bedste måde undskylde, at prinsen og prinsessen ikke møder personlig, og repræsentere dem ved ligbegængelsen. T. K.

— (—). Miss. til Christian Ludvig af Braunschweig. Prinsen har modtaget hans indbydelse til den 16.

¹ Kaufhändler. ² Widerwärtige, d. s. s.: Widersacher. ³ Georg, hertug af Braunschweig-Lüneburg, † 21/4 1641 i Zelle. ⁴ Vilhelm, hertug af Lüneburg-Harburg, † 28/3 1642

maj i staden og fæstningen Zelle at deltage i deductionen og ligbegængelsen af de afdøde hertuger Georg og Vilhelm, begge hertuger af Braunschweig og Lüneburg. Prinsen ville gerne være mødt, men andre ham påhvilende forretninger hindrer ham heri, og han må derfor bede ham undskylde sig. Til at overvære begravelsesceremonierne har prinsen udpeget kongens tyske kansler, amtmand på Haderslev slot Reventlow, hvem han bedes betragte som krediteret og tillade, at han repræsenterer prinsen ved begravelsesceremonierne. T. K.

26. april (Kbhvn.). Miss. til borgemestre og råd i Hamburg. Deres skrivelse af 7. april sidstforleden har prinsen ladet oplæse for sig og lader stå hen, hvad de deri roser sig af med hensyn til deres stilling, og hvad de deri omtaler af trængsler, som de, efter deres mening uforskyldt, er blevet udsat for. Prinsen vil væsentlig meddele dem, at han for denne gang efter deres indtrængende ansøgning har intercederet forsonligt for dem hos kongen. Da denne imidlertid ikke betragter det som anstændigt eller tåleligt at indrømme sine undersætter nogen modsigelse eller afgørelse, så meget mere som prinsen mærker, at kongens hensigt i den foreliggende sag ikke stemmer overens med de tanker, de har gjort sig, har kongen pålagt prinsen at sende deres i den anledning udfærdigede unødige skrivelse tilbage til dem, hvilket prinsen hermed efterkommer, med anmodning om ikke mere at besvære kongen med sligt. Skulle de imidlertid herefter for alvor ville henvende sig til ham med en ufarvet, skyldig akkommodation og vise dette uden vidtløftighed, skal prinsen efter forudgående tilbørlig ansøgning ikke være utilbøjelig til på det bedste at kontribuere dertil hos kongen. T. K.

27. april (—). Miss. til Peter Vibe. Hertug Johan Georg af Sachsen, Jülich, Cleve og Berg har henvendt sig til prinsen til fordel for den af svenskerne tilfangetagne kursachsiske generalmajor Augustus von Hanow, for at denne

ved prinsens rekommendation snarest må opnå sin løsladelse og blive sat i frihed. Da nu prinsen efter mulighed gerne vil være ham til hjælp, nævnte Hanow også til enhver tid har bevist al tro og god tjeneste såvel overfor afdøde enkekurfyrstinde Hedvig, født af den kongelige stamme Danmark, som overfor prinsen selv, og prinsen derfor gerne vil bevise ham en nåde i hans nuværende trængsel, anmoder han herved Peter Vibe om at lade nævnte von Hanow være sig på det bedste anbefalet og hos den svenske krone anvende al mulig flid på, at han så snart som muligt på tålelige vilkår må blive løsladt af sit fængsel og atter sat på fri fod. T. K.

29. april (Kbhvn.). Miss. til kurfyrste Carl Ludvig, Pfalzgreve bei Rhein, hertug i Bajern etc. Hvad han har villet meddele prinsen vedrørende den desværre vanskelige restitutionssag, har denne set af hans sidste skrivelse¹. Nu er adressaten sikkert klar over, at der i alt, hvad prinsen i en så vanskelig sag kan gøre for ham, ikke vil komme til at mangle noget, og tillige at han altid vil findes villig til at gøre sit bedste for ham, og prinsen vil derfor efter hans anmodning gøre; hvad han kan hos kurfyrst Johan Georg af Sachsen, og tvivler ikke på, at denne vil forstå de af prinsen anførte motiver og uden vanskelighed vil være at få i tale herom, hvilket prinsen meddeler ham som svar. T. K.

— (—). Miss. til Kursachsen [Kurfyrste Johan Georg I]. Kurfyrste Carl Ludvig bei Rhein, hertug af Bajern, har for kort tid siden anbefalet sig til prinsen i restitutionssagen, men har tillige indstændigt ansøgt denne om at henvende sig for ham til adressaten. Da prinsen gerne vil bidrage sit til at se ham hjulpet i denne så højvigtige sag,

¹ Se skr., dat. ins Gravenhaag den ³¹/₃₁ marts 1643, modtaget i København den 17. april, og takkeskrivelse fra samme af ¹⁶/₂₈ juni 1643, ligeledes ins Gravenhaag, for ovenstående skrivelse af 29. april, modtaget (over Berlin) 2 dage før. (Breve fra medlemmer af udenlandske fyrstehuse).

beder han adressaten være ham til hjælp med sin betydningsfulde formåen ikke blot ved det forestående, forhåbentlig heldige pacifikationsværk, men også ved alle forefaldende lejligheder, da hans velmente støtte vil betyde meget, og genoptage de hidtil derom førte consilia og fremme hans restitution på det bedste, så meget mere som prinsen ikke ved andet, end at adressaten i denne sag aldrig har approberet processen og kurfyrsteværdighedens translation, men har protesteret stærkt derimod, og som han også uden prinsens vidtløftige udtalelse bestandig ville fastholde, tilmed da det ikke kan være ham ukendt, at en beståen af omtalte restitution både for ham selv og for alle de andre evangeliske kurfyrster og det romerske riges stænder og en sådan alienation og translation af kurdigniteten og kurværdigheden ville være i høj grad til præjudice, medens derimod ved en tilbagelevering af fornævnte, fravendte kurdignitet de tre kurfyrstehuse atter ville blive forenet, og den nu stærkt svingende balance, af hvilken næsten alt afhænger, atter kunne blive bragt i sin rigtige stilling, hvorimod kurfyrsten sikkert kan vente det oprigtigste venskab og fortrolig korrespondance og den beredvilligste tjenstvillighed fra bemeldte kurfyrste af Pfalz og hans hele hus, ligesom også prinsen vil være ham forbunden i taknemmelighed. T. K.

U. d. april (Kbhvn.). Miss. til kurfyrsten af Brandenburg. Hvad han har ladet meddele prinsen ved sin gehejmeråd, forstander for hertugdømmet Krossen og høvedsmand dér og i Zulchow Johan Friderich von Löben¹, har prinsen erfaret ved den ham tilståede audiens. Prinsen har herpå givet et svar, af hvilket han uden vanskelighed vil forstå prinsens affektion. Prinsen tvivler ikke på, at han [sendebudet] på tilbørlig måde igen vil overbringe kurfyrsten dette svar, og anmoder denne om i så henseende at fæste fuld tillid til nævnte gehejmeråd. T. K.

¹ Kreditiv fra kurfyrste Frederik Vilhelm for ham, dat. Köln a. d. Spree ²⁰/₃₀ marts 1643 (breve fra medlemmer af udenlandske fyrstehuse).

1. maj (Kbhvn.). Miss. til hertugen af Gottorp. Ved den dem tilståede audiens har land- og gehejmeråderne amtmand i Tønder Wolf Blome til Tesdorf og Seedorf og dr. jur. Johan Adolf Kielmann for prinsen forebragt hans anmodning og forslag. Prinsen har givet dem svar herpå og beder hertugen fæste lid til, hvad de meddeler ham. T. K.

U. d. og st.¹ Miss. til kongens tolder i København om til prinsens fornødenhed straks at lade købe 6 tdr. römisch² lavendel. Det skal blive ham godtgjort i hans regnskab af kongens rentemestre. K.

3. maj (Kbhvn.). Miss. til Mogens Arenfeldt. Da prinsen højlig er blevet bedt om at intercedere hos ham for hans forrige skriver Peder Ibsen om, at han overfor denne vil gå mere frem efter gunst end efter loven, og da prinsen endelig har bevilget det, beder han adressaten under hensyn til, at Peder Ibsen herefter kunne bedre sig, for denne gang se gennem fingre med ham, tilgive ham og lade ham få samme afsked, som han tilforn ville have præsenteret for ham. Prinsen tvivler ikke på, at han jo tilbørlig vil anerkende en sådan gunst. K.

— (—). Miss. til Sivert Urne og, mutatis mutandis, til Vincens Bille til Valbygård. Denne Albert Pedersen, søn af borgemester Peder Svendsen i Helsingør og nu dansk skolemester på Sorø, har berettet, at hr. Anders³, sognepræst i Hellested, skal være kaldet til sognepræst til Helliggejsts kirke i København, og har bedt prinsen være sig behjælpelig med en skrivelse til dem, så at han kan få det ledige kald i Hellested. Prinsen beder dem lade nævnte Albert Pedersen være sig rekommenderet og, om han befindes dygtig, da for-

---

¹ Efter en (moderne) påtegning lå K. mellem K. af 1. og 3. maj 1643. ² Römisch = romersk. ³ Mag. Anders Jensen (eller Hansen), præst i Hellested, Stevns h. (hvor Valbygård lå), 1643 sognepræst ved Helliggejsts kirke i København (ord. 29. april).

fremme ham til samme kald fremfor nogen anden, og når han har ladet sig høre, lade ham blive kaldet uden ophold. K.

3. maj (Kbhvn.). Miss. til dr. Hans Hansen Resen og dr. Lavrids Mortensen conjunctim. Prinsens broder hertug Frederik, ærkebiskop af Bremen, har til prinsen rekommenderet denne studiosus Eller Ottesen og bedt prinsen hjælpe ham til befordring i Danmark. Da der hidtil ikke har vist sig nogen lejlighed dertil hos prinsen, og da denne alligevel vil lade ham nyde godt af den broderlige rekommendation, beder han adressaterne om ikke alene at dimittere ham fra akademiet¹, men også med det første hjælpe til at forfremme ham til en eller anden stilling. Prinsen tvivler ikke på, at han vil befindes dygtig og forholde sig skikkelig. K.

— (—). Miss. til borgemestre og råd i Helsingør. Det berettes, at Anders Harcksen, byskriver i Helsingør, for årsags skyld ikke længer kan betjene sin stilling, og da prinsen er blevet anmodet om at anbefale denne Lavrids Jensen til den ledige stilling, hvilket prinsen har bevilget, anmoder prinsen dem om, når som helst der sker nogen forandring med byskriverbestillingen hos dem, da for prinsens skyld at forfremme forskrevne Lavrids Jensen, deres medborger, og antage ham fremfor nogen anden. K.

7. maj (Nykøbing)². Miss. til fogden i Rødby om, at da prinsen for nogle højvigtige sagers skyld en kort tid er nødsaget til at holde et eget bud mellem Holsten og Nykøbing, befales det ham alvorligt nu straks til dette hans postbud Jørgen Hansen eller den, som han forordner i sit sted til at rejse mellem Femernsund og Nykøbing, at skaffe en god båd fra Dragsminde til Femern. Den skal blive liggende dér så længe, til hans forordnede bliver affærdiget

¹ Universitetet. ² Brevet findes i et koncept, der kun har datum, men hverken år eller sted, og på et andet blad i en som koncept benyttet, dateret renskrift, i hvilken teksten er forandret en del.

tilbage igen til prinsen, og så snart han igen bliver affærdiget af prinsen, skal han ufortøvet føres over igen og så længe føres hid og did, til der gives anden besked. Fogden og alle andre, som får befaling derom af fogden, skal rette sig derefter under vedbørlig¹ straf. K.

7. maj (Nykøbing)². Miss. til fogden i Rødby om, at han straks skal skaffe denne general Baudissin nødtørftige vogne fra Rødby til Dragsminde og ligeledes fri færge derfra til Christianspris eller Kiel, så at han ilig og uopholdelig ved dag og nat kan komme afsted. K.

— (—). Tysk åb. brev om, at da denne brev viser i de næste 3—4 uger fra denne dag at regne skal foretage adskillige rejser mellem Glückstadt og Femernsund på prinsens vegne, skal alle kongelige betjente og højere og lavere officerer, ryttere og soldater lade ham, og hvad han har med sig, passere frit frem og tilbage og yde ham al støtte på de ham pålagte rejser. T. K.

8. maj (—). Miss. til Caspar von Buchwald. Da prinsen på grund af de nuværende begivenheder er nødsaget til i 2—3 uger at oprette en egen post mellem Nykøbing og Glückstadt og har givet denne brev viser, sit bestaltede bud Jørgen Hansen, befaling derom, anmodes adressaten om i denne tid, hver gang han melder sig hos ham, at forsyne ham med en vogn fra Segeberg til Femern til fremskyn-delse af hans rejse og at give samme vogn ordre til altid igen at tage ham tilbage fra Femernsund til Segeberg. T. K.

13. maj (—). Miss. fra prinsesse Magdalena Sybilla til Peter Vibe. Hendes liv- og hofskrædder Christian Schär har berettet, at en af hans hustrus slægtninge fra Meissen, ved navn Christof Putlos, af kunst en guld-

¹ K. har vilberlig, sikkert en misforståelse for vedbørlig. ² Skrevet på samme blad som den første af de foregående koncepter og altså også uden år og sted. Da det foregående imidlertid i det ene eksemplar er dateret Nykøbing og 1643, må dette brev være at datere på samme måde.

smed og mester, har opholdt sig mange år i Stockholm, hvor han var bosat, men at man i nogle år ikke har fået nogen underretning om ham. Da hans hustru og hans andre slægtninge i Meissen meget gerne vil have underretning om ham, og de lægger stor vægt derpå, har de bedt prinsessen om at henvende sig til Peter Vibe, for at de kunne få pålidelige efterretninger om nævnte Putlos's tilstand. Prinsessen anmoder ham derfor om at lade nævnte hendes livskrædder nyde godt af denne skrivelse og indhente sikker underretning, om nævnte Christof Putlos endnu er i live eller ikke, og hvis han skulle være død, hvor og hvornår han er død, og hvorledes man har forholdt sig med hans efterladenskaber, og lade hende få en af borgmestrene og råd i Stockholm beseglet udførlig beretning derom. Omkostningerne er nævnte livskrædder villig til at erstatte hans folk i København. T. K.

14. maj (Nykøbing). Miss. til Henrik Bjelke til Ellengård¹. Han husker uden tvivl, hvorledes prinsen under hans sidste nærværelse hos denne anbefalede ham sin edelknabe Frederik von der Osten, og da denne nu er forlovet og agter at rejse til adressaten, anmoder prinsen denne om at lade nævnte von der Osten være sig anbefalet på det bedste. K.

15. maj (—). Miss. til ærkebiskoppen af Bremen. Da prinsen for tiden til overflod er forsynet med adelige drenge og pager og derfor er blevet forårsaget at træffe en forandring med denne brevviser Henning Philip von Blix, anbefaler prinsen ham efter hans anmodning til ærkebiskoppen og beder denne, såfremt han finder ham antagelig, om at optage ham i sin tjeneste eller, hvis ikke, da med en anbefalings-skrivelse hjælpe ham videre til en anden ansættelse. T. K.

16. maj (—). Miss. til Hannibal Sehested. Han vil sikkert huske, at prinsen for nogen tid siden har anbefalet denne

¹ Ellingård, Onø præstegæld, Smaalenenes amt.

Oluf Pedersen Stege til ham til forfremmelse til en eller anden god stilling, og hvad han, Hannibal Sehested, resolverede derpå. Da forberedte Oluf Pedersen nu agter selv at henvende sig til ham herom, beder prinsen ham med det første være ham behjælpelig med at få en god stilling, som han kan have godt af. K.

16. maj (Nykøbing). Befaling til lensmanden over Nykøbing og Álholm Jost Frederik von Pappenheim om, at han i indværende år ikke må bortleje nogen af prinsens græsgange i Halsted len, men beholder dem til prinsens brug og behov. K.

— (—). Åb. brev, hvorved prinsen til sin livmedikus dr. Henrik Küster for hans tro tjeneste og flittige opvartning forærer det hus og den gård, som han bebor i Nykøbing (liggende i Frisegade mellem afdøde dr. Arnisæus' enke Annes og Hans Guldsmeds hus og gård) med hosliggende underhave og en ager, som ligger straks udenfor Strandmarks led på banken ved den højre side, og som såvel i den østre som i den vestre side er 32 favne bred og i længden med den bugt til haverne 95 favne lang, alt til sin livmedikus dr. Henrik Küster, hans hustru og arvinger til evindeligt ejendom, så længe han eller hans hustru besidder det, uden nogen afgift, skat eller borgerlig tyng, fri og ubehindret i alle måder. K.

20. maj (—). Åb. brev¹ om, at da det er prinsens hensigt at anlægge og bygge en overdækket gang i prinsens ved det herværende slot [Nykøbing] liggende rosenhave, har han ladet træffe følgende aftale med sin hofsnedker mester Jørgen Flaucher² og med sin hoftømmermand mester Jørgen Amhof om omtalte arbejde: De skal straks begynde på nævnte arbejde og snarest muligt bringe det til ende. Hver svibbue skal holde 8 alen i højden og i bredden og være lige svær overalt, som de to prøver, der er leveret prinsen. De

¹ Påskriften på bagsiden lyder: Kontrakt med hofsnedkeren og hoftømmeren.

² I vedlagte tyske udkast kaldes han: Jürgen Pflauser.

skal, når de omhandlede buer er færdige, opsætte disse buer efter loddet¹ i lige linje uden nogen krumning, påslå lægterne og overhovedet omgås således med hele værket, at det af sagkyndige kan eragtes dadel frit og ustraffeligt. Derimod har prinsen lovet af sit rentekammer at lade betale dem 3 rdlr. for hver bue og at lade levere dem ikke mindre end 4 tdr. rug eller byg af den herværende amtsskriver og, når de nævnte buer er færdige og parat til at rejses, bevilget dem de nødvendige bønder, der skal hjælpe med til at bringe buerne ud i haven, grave fundamentet og rejse dem. Dog tager prinsen det udtrykkelige forbehold, at de ikke på nogen måde må tage eller have noget at gøre med det træ, som falder af ved enderne og af plankerne til buerne (spånerne undtaget), men det skal bruges til andre små arbejder², og de skal troligt levere alt fra sig til fremtidig brug, hvorefter husfogden, kammer- og amtsskriveren skal rette sig, så meget som det angår hver af dem. K.

(Vedlagt et tysk udkast til samme kontrakt).

20. maj (Nykøbing³). Befaling til toldereren i Nykøbing. Da prinsen har bevilget, at denne Johan Schidtmer, foged i Warnemünde, må udføre 3 køer, skal den kgl. tolder i Nykøbing lade forbemeldte 3 køer passere ud mod erlæggelsen af den sædvanlige told. K.

23. maj (—). Miss. til prinsen af Oranien. Denne brevviser Joachim Frederik von Kitscher, der er af adelig slægt, er blevet anbefalet prinsen til page. Men da prinsen for tiden er forsynet til overflod med sådanne, har nævnte Kitscher foresat sig ved opvarnting hos prinsen at se og lære noget synderligt, og da han i henseende til de sprog, i hvilke han er kyndig, kan eragtes tjenlig til adressatens tjeneste, anbefaler prinsen ham hermed varmt til denne. T. K.

¹ K. har: nach der Bleywage (Blei = lod); det tyske udkast har: nach dem Waterpas oder Bleywage. ² Udkastet har: de stykker træ, som afgår ved enderne, og som kan bruges til vinduesrammer eller andre små arbejder, og ligeledes de stykker planker, af hvilke buerne skæres. ³ Stedet er glemt i K.

24. maj (Nykøbing). Miss.¹ til Jost Frederik von Pappenheim. Bønderne og den menige almue, som tjener til Nykøbing slot, har berettet om deres store armod og fattigdom og om den store restance, hvormed de refterer til 1. maj 1643, og som de nu deles og søges for med lov og ret, og har uafsladeligt ladet andrage om, at prinsen for deres armods skyld (og for disse åringers misvækst) vil have nogen medlidenhed med dem, at de ikke, som det ellers ville forårsages derved, slet skulle kvittere deres gårde og således blive ganske ruineret og ødelagt. Da samme restance er befundet rigtig, og da prinsen også selv mere end for meget har erfaret deres armod som følge af de foregående besværlige åringer, har han i nåde overvejet og betragtet slige deres fattige vilkår, og, for at de kan blive ved magt og ved deres gårde og herefter bedre yde og klarere deres skyld og landgilde, end de hidtil har gjort, eftergiver prinsen dem for denne gang af kristelig kondolence og medynk fornævnte restancer, som også skal passere til udgift i slottets regnskab og godtgøres. Dog skal lensmanden Jost Frederik von Pappenheim have indseende med, at hvad der ydermere ydes af forskrevne restance, bliver ført prinsen til regnskab, og dersom bemeldte bønder herefter ikke af deres yderste evne yder og klarerer deres landgilde bedre, end de hidtil har gjort, skal de straffes derfor som forsømmelige, hårdnakkede og uflittige tjenere, som vedbør. K.

25. maj (—). Miss.² til slotsskriveren på Nykøbing Peder Helt. Da denne prinsens lystgartner Hilarius Heine nu i et årstid, fra St. Hans 1642 til år 1643, har holdt sig selv med vogn og hest til de rejser, som kunne falde for ham

---

¹ På bagsiden under dateringen har Lehzelter på tysk skrevet: NB. Dette er en kopi, som han selv [Pappenheim] har ladet den opsætte og skrive, og som derefter er blevet underskrevet af hs. drchl. ² På bagsiden er skrevet: Ordonnancer til slots- og kammerskriveren separatim. — K. til slotsskriveren er nedskrevet fuldstændigt, af K. til kammerskriveren kun den sidste del fra ordene: da have vi ham .... bevilget.

mellem Nykøbing og Bønnedgård vedrørende urtegårdshaven dér, bevilger prinsen ham til underhold af et par heste 50 tdr. havre årlig. Slotsskriveren på Nykøbing Peder Helt skal først korte og afregne den havre, som nævnte lystgartner har fået af ham og af bønderne, og siden straks lade ham få, hvad der kan restere ham. Det skal blive godtgjort slotsskriveren i hans regnskab. K.

25. maj (Nykøbing). Lignende miss. til kammerskriver Søren Jensen om, at han, da prinsen har bevilget sin lystgartner Hilarius Heine 12 læs hø, 4 læs strøelse og 6 drager¹ havreklipper, for alt det forskrevne skal betale lystgartneren ialt 16½ rdlr., som kammerskriveren skal føre til regnskab, og som vil blive godtgjort ham. K.

— (—). Miss. til de kgl. rentemestre. Da det sidste kammerregnskab, som forrige kammerskriver Peder Helt har aflagt, endnu ikke er revideret, hvilket skal ske ved konferering og anden jævnførelse med de forrige regnskaber og antegnelserne dertil, som renteskriver Peder Nielsen har haft under hænder, anmoder prinsen dem om med det første at beordre en af de kgl. renteskrivere, en god og forstandig, til Nykøbing for dér at revidere forbeholdte Peder Helts regnskab, antegne de mangler, som måtte findes deri, og omgås således med det, som han vil svare til. K.

— (—). Miss. til rigshofmesteren hr. Corfits Ulfeldt. Prinsens staldmester Vollrath Lampe har berettet, at der af det kongelige renteri er tilsendt ham en fortegnelse over, hvad der skulle restere, både i skat og andet, af det len² i Norge, som kongen har givet ham. Da han ikke ved andet, end at alting altid skulle være rigtig klareret i det kgl. renteri, har han bedt prinsen om at intercedere hos rigshof-

¹ Formentlig afledning af: drage, bære (tysk: tragen, måske en germanisme). Det har ikke kunnet fastslås, hvor meget en »dragt« havrestrå beløber sig til.

² Han var 1638—1646 forlenet med Helgeland.

mesteren om, at der skulle bevilges ham blot en lille respit til at gøre rigtighed. Prinsen beder ham derfor om for denne gang for hans svagheds skyld at bevilge hans anmodning, da han tilbyder med det allerførste at lade alt rigtigt klarere i det kgl. rentekammer og gøre god rigtighed derfor. Prinsen formoder desuden, at der med hensyn til det, som ikke kan fås af bønderne på grund af deres armod, må vederfares ham samme skel som andre. K. Orig. i breve til rigshofmester Corfits Ulfeldt og Frantz Rantzau.

25. maj (Nykøbing). Åb. brev om, at prinsen har bevilget Mikkell Madsen, rådmand i Nakskov, dette års landgildebyg af Halsted kloster len, hvorpå han allerede har forstrakt prinsen 2000 enkende rdlr. Lensmanden på Halsted kloster, Erik Rosenkrantz, skal hjælpe Mikkell Madsen med dette korn, så at det kan leveres med det allerførste uden ophold i rette tid, godt og ustraffeligt med sædvanligt købmandsmål. Hvad købet angår, da skal han have kornet for det, som ret kan være, og eftersom enten forbemeldte lensmand selv kan akkordere med ham om, eller også hvad andre af adel dér i landet sælger deres landgildekorn for. K.

Ved K. ligger et halvark med overskriften »Memorial«, dateret Nykøbing den 19. maj 1643 og underskrevet af Søren Jensen, med udkast til breve, som prinsens sekretær »wilde welgiørre och effter f. nåde prindtzsens førrige befaling lade giørre ferdig.« Udkastene er iså høj grad lagt til grund for koncepterne, at ordlyden gennemgående er den samme. På den ene side af halvarket står: En f. n. p. åbne skriftlige ordre til velb. Erik Rosenkrantz på Halsted kloster udi mening, at f. n. p. nådigst haver forundt Mikkell Madsen, rådmand i Nakskov, dette tilkommende års landgildebyg osv. På den anden side står først: En skriftlig instruks udi den mening, at jeg skulle erfare og skriftlig affordre, hvis tolderne i Øresund osv. har udleveret [brevet af 26. maj om irringer og mangler ved prinsens bejentes regnskaber]. Derefter følger udkast til skrivelsen af 26.

maj til rigens hofmester om en renteskriver til at revidere Peder Helts sidste kammerregnskab og endelig: NB. F. n. prinsens skrivelse [af 26. maj] til hr. rigens hofmester anlangende mit krudt, at hr. hofmester mig krudtleverendtsen for nogen fremmed ville forunde.

Jeg kender mig alletid skyldig til hr. sekretererens tjeneste. Nyk. den 19. maj anno 1643. Søffren Jenssens egen hånd.

26. maj (Nykøbing). Åb. brev¹ om, at da der i prinsens rentekammer har vist sig store irringer og mangler ved prinsens betjentes regnskaber, hvilket medfører, at man ikke kan vide, hvad de [betjentene] har modtaget det ene eller det andet sted og kvitteret for, har prinsen befalet sin kammerskriver Søren Jensen at undersøge og forlange skriftlig meddelelse om, hvad de kongelige betjente, nemlig tolderne i Øresund, skriverne på proviant-huset, klædekamret, Holmen og andre enten mod prinsens kvittans eller mod kvittans fra dennes kammerskriver, husfogderne, slotsskriverne, køkkenskriverne eller andre af prinsens tjenere, har udleveret. Forskrevne kongelige betjente skal uden ophold være forbemeldte kammerskriver behjælpelige hermed, for at alting i prinsens rentekammer kan komme i god rigtighed. K.

— (—). Miss. til rigshofmesteren hr. Corfits Ulfeldt. Kammer-skriver Søren Jensen har bedt prinsen om en rekommendationsskrivelse til rigshofmesteren om, at denne skal forunde ham fremfor nogen fremmed leverancen af det krudt, som han nu har i forråd og herefter vil lade forfærdige². Da prinsen ikke kan nægte ham dette og heller ikke tvivler på, at rigshofmesteren efter hans rekommendation gerne vil lade ham vederfares al den gunst, som det er ham muligt, beder han rigshofmesteren lade kammerskriveren nyde godt af denne skrivelse og være ham behjælpelig med at få forskrevne leverance fremfor nogen anden. K.

¹ Det kaldes på bagsiden: Instruks. ² Han havde en krudtfabrik i Skåne.

26. maj (Nykøbing). Befaling til prinsens husfoged Christoffer Kremer om nu straks efter St. Hansdag at skaffe prinsens lystgartner Hilarius Heine 2 gange om ugen hver gang en vogn med tilhørende heste fra Nykøbing til Bønnedgård og siden tilbage igen, så at han ikke opholdes, men altid kommer velbefordret afsted. K.

— (—). Befaling til lensmanden [på Ålholm] Jost Frederik von Pappenheim om i Sosmarke skov med det første at lade hugge 12.000 læs ved og føre dem ned til stranden, så at skuderne, som får befaling til at hente det, finder det straks for sig. K.

27. maj (—). Miss. til Hannibal Sehested. Denne kaptejn Mikkel Mortensen har berettet, at han hos en borger i Kristiania, ved navn Anders Pedersen, har nogen gæld¹ at kræve, og har bedt prinsen om at meddele ham en skrivelse til adressaten, for at han, nårsomhelst hans debitor ville søge vidtløftighed, kunne komme til en kort og god ende med ham. Prinsen beder Hannibal Sehested, når forberemte kaptejn henvender sig til ham hermed, da på det bedste at være ham behjælpelig med uden ophold og vidtløftighed at måtte få sit tilgodehavende. K.

— (—). Miss. til hertug Hans i Eutin. Denne brevviser N. N. Daldorf er blevet anbefalet prinsen som page til opvartning. Da prinsen imidlertid for tiden er mere end tilstrækkelig forsynet med sådanne betjente, har han efter hans anmodning sendt ham videre med denne skrivelse til hertugen og anbefaler ham til dennes opvartning eller, såfremt han ikke har brug for ham, forsyning med en anbefalings-skrivelse til et andet sted. T. K.

28. maj (—). Miss. til oberst Ferentz. Denne brevviser, af adelig slægt, Jørg Christoff von Dörlau har prinsen i

---

¹ D. v. s.: Tilgodehavende. Gæld kunne både betyde tilgodehavende og det, man skyldte bort.

nogle år¹ underholdt på det kongelige akademi Sorø og dér ladet undervise i alle slags adelige og krigseksercitier. Da han imidlertid nu med de tiltagende år agter at anvende det, han har lært, i praksis, og helst under oberst Ferentz's ledelse, har han bedt prinsen om en anbefalingsskrivelse til denne, hvilket prinsen ikke vil nægte ham. Han anmoder derfor adressaten om at lade ham være sig anbefalet og efter hans kvaliteter til at begynde med akkommodere ham bedst muligt og, efterhånden som han viser sig bedre, lade ham nyde al forfremmelse. T. K.

23. maj (Nykøbing). Miss. til Aksel Ugerup. Da denne Baltser Laugesen af natur har stor inklination til ridsern, tegning og derhen hørende videnskaber, så at der vel kunne blive noget godt af ham, og da prinsen desuden eragter, at han ikke blot kunne være Aksel Ugerup tjenlig, men også med det samme kunne lære noget, hvoraf både prinsen og han til sin tid kunne have gavn, skal prinsen hermed efter hans begæring anbefale ham til Aksel Ugerup og bede ham antage ham til sin opvartning og tjeneste og på det bedste være ham behjælpelig med, hvad der kan være til gavn for hans avancement. K.

9. juni (Glückstadt). Miss. til Ove Bielke til Østråt, kgl. befalingsmand på Bakke kloster. Han husker uden al tvivl, at Jan Verbrügge, prinsen af Oraniens falkonér, i mange år har haft privilegium² på at fange falke i Norges rige, hvilket siden i året 1637 af visse årsager er begrænset til nogle bestemte steder, samt at samme privilegium er perpetueret for ham og hans søn, og at alt dette er konfirmeret af prinsen. Kongen har nu ved sin resident i 'sGravenhage ladet meddele Jan Verbrüggens søn Vilhelm Verbrügge, at adressaten nu er forlenet med samme falkefangst, dog ikke således at forstå, at kongen dermed vil tilintetgøre koncessionen til Jan

¹ Han blev optaget på akademiet i 1635. ² 10. jan. 1632, jvfr. 19. maj 1635 og 20. maj 1637 i Kanc. Brb., jvfr. også Norske Rigaregistranter.

Verbrügge og hans søn, men at de først tilbørlig skulle søge hans [Ove Bielkes] samtykke dertil. Da prinsen ikke tvivler på, at han vil tage tilbørligt hensyn såvel til den nævnte kongelige koncession som til prinsens konfirmation derpå, anmoder han Ove Bielke om, at han vil bevilge forbemeldte Vilhelm Verbrügge fremfor nogen anden i det mindste de samme steder, som tilforn har været bevilget ham, og beskærme ham ved samme privilegium og prinsens konfirmation derpå, da andre ikke kan foretrækkes for ham på grund af hans privilegium. K.

10. juni (Glückstadt¹). Miss. til byen Hamburg. Prinsen meddeler, at han har antaget og forordnet Juan de Rocha Pinto i sin tjeneste som sin faktor i Hamburg, og anmoder om, at der må blive ydet ham alle de friheder, som tilkommer ham som prinsens tjener, at han må blive anerkendt og behandlet som prinsens faktor, nyde de ham tilkommende begunstigelser og desuden den sædvanlige frihed for skat. T. K.

21. juni (—). Miss. til Albert Dionys. Han vil huske, at prinsen for nogle måneder siden har givet ham befaling til at forrette noget i Hamburg på prinsens vegne. Da tidsforholdene² imidlertid nu har ændret sig siden dengang, og hindringerne fra den tid er ryddet af vejen, skal han fremdeles med al flid fortsætte at udføre prinsens forrige befaling til ham og lade være sig anbefalet at vinde prinsens tilfredshed heri. T. K.

22. juni (—). Miss. til landgreve Georg af Hessen. Han vil, også uden at prinsen minder ham derom, huske, at han for nogle år siden har overladt dr. med. Helwig Dietrich, som dengang var hans og nu er prinsens bestaltede

---

¹ Medens det foregående brev var dateret Glückstadt, er dette og de følgende dateret Glücksborg. Det gengives her, ligesom i Kanc. Brevb., altid ved Glückstadt. ² K. har først haft: Die widerwärtigen Zeiten, hvilket er rettet til: die damaligen Zeiten.

livmedikus, til den afdøde kurfyrste af Brandenburg på dennes livstid, og at lægen i kurfyrstens levetid efter prinsens anmodning forskellige gange har fået tilladelse til at opvarte prinsen og med sine forskellige kure har hjulpet ham således, at han efter kurfyrsten af Brandenburgs død i høj grad føler sig foranlediget til at ansætte ham med bestalling i sin tjeneste. Det berettes nu, at landgreven atter vil antage ham fast i sin tjeneste, men da prinsen på grund af sit syge lår, som denne læge hidtil mere end alle andre læger har kunnet gøre noget virkeligt ved¹, ikke vel kan undvære ham på grund af de endnu stadig forekommende akcidentier, anmoder han herved landgreven om, af hensyn til prinsens nævnte store smerter og besværligheder, og da prinsen er forvisset om, at landgreven af venlig affektion under prinsen alt godt, at tillade nævnte dr. Helwig Dietrich herefter at være og forblive i prinsens virkelige tjeneste og bestalling. Såfremt landgreven skulle behøve ham til kure for sig og sine, vil prinsen gerne give ham orlov og lade ham rejse. Landgreven vil derved give prinsen et særligt bevis på hans venskab, som prinsen altid vil være villig til at gengælde. T. K.

22. juni (Glückstadt). Miss. til hertugen af Holsten. Han vil ikke have glemt, hvorledes der tidligere i anledning af hans unge søns² død blev udsprede rygter, og hvorledes disse senere gav sig udslag i unåde og skade for prinsens bestaltede livmedikus, Helwig Dietrich, dr. i medicin. Men da han fuldtud kan bevise, at der herved skete ham uret, og han desuden har prinsens og hans gemalindes vidnesbyrd herom, så er prinsen overbevist om ikke alene, at han vil godkende disse vidnesbyrd, men han beder også hertugen om at lade den unåde, som han muligvis i den anledning har fattet mod nævnte livmedikus fare, men også til bedre gennemførelse af sandheden yde ham al hjælp mod hans

¹ K. har haft: oftmahls sein Bestes; dette er slettet og rettet til: ein merkliches. ² Formentlig Gustav Ulrik, f. 1642 ¹⁰/₉, † ¹⁰⁰/₈ s. Å.

modstandere, hvilket han efter sin skyldighed vil vide at gengælde. T. K.

25. juni (Glückstadt). Miss.¹ til dr. Andreas Knöffel, kgl. polsk livmedikus. Prinsen har ikke alene af sin bestaltede livmedikus, dr. med. Helwig Dietrich, men også af andre i høj grad hørt rost den spiritus og det pulver, som adressaten anvender mod podagristiske anfald. Da prinsen nu er meget nysgerrig og begærlig efter at lære samme spiritus og pulver at kende, anmoder han ham om til denne brevviser, en til ham afsendt lakaj, at forfærdige og overlevere en god stor flaske af nævnte spiritus og pulver, dog således, at spiritusen og pulveret fremsendes indpakket hver for sig. Prinsen vil, når han har fået meddelelse om, hvad det koster, straks lade betalingen erlægge i Danzig og, hvis de har en god virkning, da give ham et yderligere bevis på sin taknemmelighed. T. K.

— (—). Miss. til Christian Rantzau. Kurfyrsten af Brandenburg har såvel til prinsen som til kongen anbefalet denne kornet Philip Stöffel, men da der hverken ved kongens eller ved prinsens hof er nogen plads ledig, har han ansøgt prinsen om en anbefaling til adressaten. Da prinsen af hensyn til kurfyrstens anbefaling ikke vil nægte ham denne, beder han adressaten om at lade denne kornet, som skal have forholdt sig vel både i kurbrandenburgsk og i svensk tjeneste, være sig anbefalet på det bedste og antage ham til sin tjeneste og opvartning som hofmester, eller hvad han efter sine kvaliteter ellers kan anvendes til. T. K.

29. juni (—). Miss. til Frans Stapel, amtmand på Pinneberg. Af vedlagte kan han se, hvad prinsens forhenværende tjener, borger og gæstgiver i København Detlev Duir, har andraget prinsen om. Da prinsen anser det for rimeligt, at han ikke må blive udsat for vidtløftighed vedrørende hans privilegerede tilgodehavende, og da efter

¹ De følgende 3 koncepter er ikke skrevet med Christof Lebzelters hånd, men har rettelsor og tilføjelser af denne.

hans beretning betalingsmidlerne findes i adressatens hænder, anmoder prinsen denne om på bedste måde at være ham behjælpelig, så at han ikke bliver slået sammen med de øvrige kreditorer og derved sinkes til sin skade, men at han med adressatens hjælp snarest må få sin betaling. T. K.

9. sept. (Nykøbing). Miss. til [Jost Frederik von Pappenheim,] lensmand over Ålholm og Nykøbing Falsters len¹. Det berettes, at det i mange år har været brugeligt, at jordebøgernes indkomst af forskellige landgildepenge i hele Danmark af lensmændene er blevet leveret i kongens rentekammer i rigsmønt og oppebåret ligesådan af bønderne, og ligeledes at spindepengene, nemlig 4 sk. af hver fuldgård og 2 sk. af en halvgård, oppebæres således årlig og føres kongen til regnskab. Prinsen pålægger ham derfor i begge de ham betroede len at påbyde, at bønderne herefter skal yde og betale deres landgildepenge efter jordebogen således, at hvor der formeldes om dalere, der skal hver af dem gælde en rigsdaler in specie (eller dens værd), i stedet for en mark skal de betale en rigsort og for en skilling $1\frac{1}{2}$ sk. danske, hvilket således skal oppebæres af dem. Ligeledes skal der herefter i spindepenge oppebæres 4 sk. danske af hver fuldgård og 2 sk. danske af hver halvgård, hvilket med rigtigt mandtal og hans underskrift særskilt skal føres til regnskab. (Bagpå er skrevet:) Læst og forkyndt på Sønder herreds ting i Falster den 14. sept. 1643, på Skelby birketing den 15. sept. 1643, på Nørre herreds ting i Falster den 26. sept. 1643. Læst og lagt i rette i ridderstuen på Nykøbing slot den 5. novbr. 1645. Samtidig, af Jost Frederik von Pappenheim bekræftet, kopi i Christian (V)s arkiv: Forskelligt. Kopier af breve udstedt af Christian (V).

U. d. og st. [ca. 1. okt. 1643]. Sidst i lægget med koncepter fra året 1643 ligger et folioblad (et halvark), der må være fra tiden kort før 1. okt. 1643, idet det indeholder en med blyant skrevet furørsæddel over prinsens og prinsessens

¹ Adressatens navn er ikke medtaget i afskriften, men det kan kun være ovennævnte von Pappenheim.

følge ved hans broder, ærkebiskop af Bremen, hertug Frederik (III)s bryllup med Sophie Amalie af Braunschweig-Lüneburg, der fandt sted den 1. okt. 1643 på Glücksborg slot. Da skriften er meget utydelig og flere steder næsten ulæselig, kan der ikke altid indestås for læsningens rigtighed.

»Furierzettel vff Ihrer Erzbischöffl.
Durchl. Beylager.«

Hs. højprinselig durchl. 1 person, højstsammes hjærtenselskede gemalinde 1, fru hofmesterinden 1, kammerjomfruen 1, Elisabeth Sophia Gyldenløve, Christina Lützow, Anna Sophia Rothschütz, Sophia Elisabeth Kardorff, hofjomfruer, 4, Johan Christof von Körbitz, hofmarskal, 3, Heinrich von Taube, hofmester, 3, Abraham Jacob von Plato, kammerjunker, 3, Hans Vilhelm von Harstall, kammerjunker, 3, Rudolf von Bünow, kammerjunker, 3, Hans Georg von Dölau og Dietrich Blom[e], hofjunkere, 3, dr. Helwig Dietrich, livmedikus [1], Christof Lebzelter, kammersekretær, 2, jomfru Els. præceptor 2, prinsens edelknaber 4, prinsessens edelknaber 2, kammerfrue (?) 1, vaskerpige 1, hofmesterindens pige 1, fruentimmerpiger 2, fodermarskal 2, Joh. Fred. kammertjener 2, prinsessens kammertjener 2, Christian Francke og David Besse, livbarberer, 2, prinsens livskrædder 2, prinsessens livskrædder 2, mundskænk 3, mundkok 3, sølvtjener [sølvpop] 3 (?), trompetere 6, lakajer 3, jomfruknægt og fyrbøder 2, (trompetere dreng 1, kuske 2, forridere 2, biløbere 2, Hans Bursche 1)¹, Valentin Johansen, trompetere dreng, 1.

1644²

4. jan. (Frederiksborg). Anno 1644 den 4. januar er denne Anders Lassen sendt til Samsø, landsens defension og bedste at vide, hvorfor rigens hofmester Corfits Ulfeldt

¹ De indklammede er slettet. Læsningen »Hans Bursche« er meget usikker.

² I Christian (V)s arkiv: Forskelligt findes et læg: Registrering over passer, som er udstedt 1644 af Christian (V) og Jost Frederik von Pappenheim, og hvorfor der er leveret vogne af Køge by. Disse pas er ikke medtaget her, da de ikke kan betragtes som koncepter til pas, udstedt af prinsen, men af lensmanden, hvor der derimod i K. er opført pas, er disse jævnført med de her omhandlede.

anmodes om at lade ham betale det samme traktement, som andre landsens kaptejner får. K.

14. jan. (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Prinsen finder det under de nuværende forhold fornødent at forordne endnu 3 skovridere til at tage vare på kronens skove i Falster, og det synes ham bedst, at Johan Skytte får overdraget Clagskov¹ og Jedsør² skove, Melchior Fasanvogter, som bor på Codslids³, skovene dér omkring og prinsessens forrige lakaj Henrik Rosendaël, som skal bo i Nørdvedby⁴, skovene dér omkring, medens prinsen ikke ret kan betænke sig på, hvem af fornævnte Hanov⁵ bekvæmst skal tilfalde. Adressaten skal konferere derom med Abraham Jacob von Platow, som nu formodentlig er på Falster, og siden med det første lade prinsen vide, hvorledes de mener, at fornævnte kronens skove bekvæmst kan fordeles mellem forbemeldte 3 personer til at tage vare på, for at prinsen kan træffe videre bestemt forordning. Prinsen venter hans beretning herom med det første. K.

— (—). Befaling til Christoffer Svenke, kongens tøjmester, om at lade Peter Gagelman få 6 musketter med alt tilbehør og 2 lispd. krudt, hvilket siden skal godtgøres ham i hans regnskab. K.

16. jan. (—). Ordonnans til rigshofmester Corfits Ulfeldt om, at da der til forbedring af Nykøbing slot endnu behøves 800 ege- eller fyrrelægter, anmoder prinsen rigshofmesteren om at give Rasmus Jensen, borger i København, ordre om med det første af ege- eller fyrreplanker at lade skære 800 lægter, hver 9 alen lang, 3 tommer bred og 2 tommer tykke, så at de snarest kan sendes til Nykøbing slot. K.

¹ Klodskov, Ønslev s., Falsters Nørre h. ² Formentlig: Gedser (Gedsergård), Skelby s., Falsters Sønder h. ³ Korselitse, Sønder-Alslev s., Falsters Sønder h. ⁴ Nørre-Vedby, Falsters Nørre h. ⁵ Hønnenov skov, Tingsted s., Falsters Nørre h.

(Vedlagt en seddel med følgende tekst på tysk:) Fortegnelse på de egelægter, på dansk lægter¹, som allerede er forarbejdet, er 280, rækker over 3 fag; skal der endnu bruges, dersom de rækker over to fag, omtrent 800 i tallet; de skal være 9 alen lange, 3 tommer brede og 2 tommer tykke². Men da der ikke findes noget egetræ på Holmen, skal denne sum af 800 lægter skæres af fyrretræ, hver 9 alen lang og 3 tommer bred. (Derefter er med en tredje hånd tilføjet med biyant:) NB. Rasmus Jensen kan levere lægter af egeplanker.

16. jan. (Frederiksborg). Befaling til prinsens kammer-skriver Søren Jensen om at betale denne Franciscus Busiart³ for nogle kobberer og andre kunststykker, som prinsen har købt af ham, 97 rdlr⁴. Han skal tage kvittering derpå og føre det til regnskab, siden skal det godtgøres ham. K.

17. jan. (—). Miss. til Jørgen Vind. Denne Niels Ibsen har bedt prinsen om en anbefalingsskrivelse for at opnå nogen forbedring og forfremmelse. Da det berettes prinsen, at han befindes skikkelig⁵ og vel og ikke er uværdig til prinsens anbefaling, anmoder prinsen Jørgen Vind om at være ham behjælpelig på det bedste, så at han kan få et eller andet skibsskriveri og nyde godt af denne prinsens skrivelse. K.

— (—). Miss. til Malte Juul. Prinsen erfarer, at kongen igen agter at overdrage ham Kristianstads Len⁶, og da prinsen ved, at der plejer at ske et skifte af folkene ved så-

¹ »Verzeichnis der Eichen laffen, på dansk læcter.« ² Hertil er sedlen skrevet med en fremmed hånd, det følgende er skrevet af Christof Lebzelter, ligeledes på tysk. ³ Hans navn er formodentlig Franciscus (Frans) Bussart (Bussert), og muligvis er han en efterkommer af stenhuggermester Morten Bussart, kgl. bygmester under Christian II og de efterfølgende konger († 1553). ⁴ Tallet er skrevet med bogstaver. Det har først lydt på 121 rdlr., men er rettet til 97 rdlr. ⁵ D.v.s. dygtig, tysk: schicklich, geschickt. ⁶ Malte Juul, der havde være forlenet med Kristianstads len 1632—39, fik det atter overdraget ²²/₃ 1644.

danne lejligheder, og der derfor er mulighed for, at den nuværende skriver på Kristianstad Jens Henriksen kunne forstødes, hvilket prinsen ikke gerne ser, beder han Malte Juul ikke forstøde forbemeldte Jens Henriksen, men lade ham forblive ved Kristianstads skriverstue og unde ham fremfor nogen anden denne tjeneste. K.

18. jan. (Frederiksborg). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim [Ålholm] og, mutatis mutandis, til Erik Rosenkrantz [Halsted kloster]. Da der i de nærværende tider kunne forrettes meget godt med nogle rejsige heste, og prinsen derfor, som rimeligt, er omhyggelig for, hvor de bedst kunne fås, skal de på en bevægelig måde overfor alle præster, skrivere og fogder i deres len fremhæve og formane dem, at de som rigens tro undersætter vil bevise deres skyldighed og efter den forhåbning, som prinsen har til dem, hver til rigens og deres eget bedste vil udgøre en hest med alt tilbehør. Prinsen venter med det allerførste at høre fra dem, hvad de i så måder kan få, og hvor mange heste det kan beløbe sig til. K.

19. jan. (—). Miss. til Kaj von Ahlefeldt og, mutatis mutandis, til Christian Rantzau. Af vedføjede kopi kan de se, hvad prinsen for kort tid siden har skrevet til dem. Da han imidlertid ikke kan vide, om hans anmodning som følge af indtrådte omstændigheder er kommet dem i hænde eller ikke, har prinsen villet gentage den herved og yderligere villet henstille til dem, at de begærede penge må blive udbetalt til prinsen i Hamburg¹ så snart som muligt, hvorom prinsen så meget mindre nærer tvivl, som de skal få tilstrækkelig sikkerhed for deres penge. Prinsen imøde-ser deres svar herpå snarest muligt. T. K.

¹ Det første her omtalte brev ses ikke at være bevaret. På dette brev af 19. jan. svarer Christian Rantzau i et brev, dat. Hamburg den 19. marts 1644, at han har besvaret prinsens første brev, men at hans svar ikke må være kommet prinsen i hænde. Det holstenske omslag er på grund af forholdene ikke afholdt, han og mange andre har ikke fået indtægten af deres gøxiser og er derfor ikke

21. jan. (Frederiksborg). Miss. til Hans Lindenov. Da det berettes, at der både af prinsens og af hans gemalindes gods endnu er meget tilbage på Coldingborg¹, som det vil falde meget besværlig at overføre med vogn, skal han straks lade arrestere så mange smakker og skuder, som der behøves til at overføre samme tøj, indskibe det gods, der findes i Coldingborg, og med det allerførste sende det til København. Prinsen tilbyder at betale skipperne alt, hvad de med billighed kan forlange i fragt, straks når de kommer til København med godset. K.

22. jan. (—). Åb. brev om, at prinsen nu senest iblandt andet har forordnet, at hans i Nykøbing bosiddende hoftjenere skal indfinde sig i egen person til mønstring, vagt og anden tilfælde, som kan påkomme, og som ansiges ved trommeslag eller på anden måde, men at prinsen nu har betænkt, at det ikke kan ske uden² stor forøsmelse af deres egne ærinder, så vil prinsen nu have alle sine i Nykøbing bosiddende hoftjenere befriet herfor såvidt, at så længe den yderste nød ikke er forhånden, skal de i al den tid ikke være forpligtet til at opvarte i egen person, men skal, når de tilsiges, sende en god dygtig karl i deres sted og lade ham gøre vagten, eller hvad der kan forefalde, dog på den betingelse, at de, når den yderste nød påkom, skal indfinde sig i egen person og af deres bedste magt og

---

særlig forsynet med rede penge og har ikke kredit til at optage lån, hvorfor han ikke kan hjælpe prinsen med det begærede lån. Ved pantsætning af klenodier kan man ikke få penge; hertugen af Holsten har nylig ikke fået mere end 14000 rdlr. ved pantsætning af juveler, der var over 100,000 rdlr. værd. Hvis der havde været fred, og omslaget var blevet afholdt, ville han gerne have ydet prinsen det begærede forakud på 10,000 rdlr. Også kongen har anmodet Kaj Ahlefeldt og ham om hos adelen i fyrstendømmet [Holsten] at skaffe ham, kongen, et lån, men da alle, fra de fornemste til de ringeste, »blos von dem ihrigen abgekommene« og kun har beholdt lidt, vil der næppe kunne opnås noget hos dem. (Inkl. breve fra ikke fyrstl. personer).

¹ Kalundborg, hvor Hans Lindenov dengang var lensmand. ² K. har ved en fejlskrift: udi.

formue hjælpe og fremme, hvad der kan tjene til landsens og byens defension, hvorefter lensmanden og borgemestre og råd i Nykøbing skal rette sig og ikke molestere hof tjenerne videre mod det, som forskrevet står. K.

25. jan. (Frederiksborg). Obligation, udstedt af prinsen, til hans hofguldsmed Henrik Langmack på 11,143 rdlr. 4 sk. lybsk at betale til førstkommande påske eller, såfremt dette ikke sker, at betale en årlig rente af 6 pct. deraf indtil dens fuldstændige betaling, mod tilbagelevering af den under datum København den 31. dec. 1642 udstedte obligation, på hvilken der resterer ham 6032 rdlr. 34 sk. lybsk, hvortil kommer 10 dels af prinsen, dels af dennes hofmarskal forud betingede, senere af prinsen eller af hans gemalinde egenhændigt underskrevne sedler, så at den samlede gæld derefter bliver 11,143 rdlr. 4 sk. lybsk. (Nedenunder er skrevet:) Anno 1646 den 25. febr. har Hector Pömer, kancelliforvant, efter prinsens befaling og Hieronimus Kahelis bevis, betalt herpå: Kapital 3143 rdlr. in sp., 2 års resterende rente 1337 rdlr. in sp. T. orig. i orig. breve, åb. og lukkede, 1626—47.

28. jan. (—). Miss. til kongen af Polen, kong Vladislav den Fjerde, storfyrste i Litauen etc. Ved afsendelsen til kongen af Danmark har han behaget ved sin gesandt, kammerér og starost på Ermis hr. Henrik Dänhof at bevidne sin bestandige affektion for prinsen og til gengæld for denne ham af prinsen oversendte hund dels lovet, dels fremsendt en herlig gave, som prinsen dels ved mundtlig besked, dels ved virkelig demonstration føler sig forsikret om. Ligesom nu kongen af Polen ved slige venskabelige vidnesbyrd gør sig prinsen forbunden, således ønsker prinsen, at kongen skal være forsikret om dennes bestandige, gensidige affektion. Såfremt der i disse riger og lande skulle være noget, som kongen kunne ønske som tegn på prinsens taknemmelighed, ønsker prinsen meget at få det at vide, for at han kan opfylde dette ønske. T. K.

2. febr. (Frederiksborg). Miss. fra prinsesse Magdalena Sybilla til greven af Delmenhorst. Prinsessen glæder sig over, at han har sluttet det gamle år rask og vel, og udtaler gode ønsker for ham for det nye år. T. K.

3. febr. (—). Instruktion for hofjunker Didrik Blome på den ham befalede rejse til Femern:

1. Såsnart han har modtaget denne instruktion, skal han straks og uden ophold eller forsømmelse erkyndige sig om den nærmeste og sikreste vej til Femern og straks efter ved dag og nat begive sig derhen.

2. Ankommet dertil skal han i største hemmelighed erkyndige sig om, hvilken beskaffenhed det har med det dér liggende fyrstelig holstenske mandskab, om de har nogen ordre til at overlade stedet til svenskerne, og hvorhen de har befaling til at retirere.

3. Hvis han nu skulle erfare, at de har befaling til at forlade det, skal han begive sig til officererne og af sin bedste flid søge at overtale dem til med deres mandskab at begive sig i hs. kgl. majestæts tjeneste, da de jo dog nu kun kan gøre deres herre lidet gavnlig tjeneste, og da det, når de blev anvendt af kongen, dog også tillige ville være til gavn og nytte for deres herre.

4. Og når han nu med sådanne og andre motiver har vundet dem, skal han citissime ved dag og nat underrette prinsen derom og om, på hvilken måde de muligvis kan tilfredsstilles, i mellemtiden på bedste måde bevare dem i den bedste devotion til kongen og afvente videre besked.

5. Såfremt de ikke vil gå ind derpå uden deres herres vidende, skal ovennævnte hofjunker oplyse dem om prinsens til det almene bedste sigtende intention og på prinsens vegne rette en henvendelse til dem i overensstemmelse med de ordrer, som prinsen vil forsyne ham med i overensstemmelse med de yderligere indløbende sagers beskaffenhed.

I alt dette foranstående skal han handle således i prin-

sens tjeneste, som prinsen ikke tvivler på, han vil gøre efter sin flid og handling i så måde, men hvad der derudover yderligere kan gøres til styrkelse af prinsens intention, og som ikke er omtalt ovenfor, det overlades det til hans diskretion at gøre. T. K.

4. febr. (Frederiksborg). Miss. til hertugen af Holsten. Hvorledes hertugen under det nu opståede uvæsen har vist sig så omhyggelig for ikke blot straks i begyndelsen at berolige, men også yderligere ved sin trohjertede mellemkomst højrosværdigt har ladet det være sig magtpåliggende at hen- og bilægge den befrygtede revne og den deraf opstående vidtløftighed, det anerkender prinsen broderlig velment, takker også hertugen venligst derfor og har derefter større og mere årsag til til gengæld alletider at våge over hertugens bedste. Og selv om intet ville være prinsen kærere end at lade hertugens helt velmente intention få den begærede virkning og lade ham nyde frugterne af hans trohjertede omhu, så vil under de nuværende tidsforholds beskaffenhed dette middel ikke vel slå til eller være antageligt, men man må lade det være henstillet til den retfærdige Gud, som bedst ved, hvor uskyldigt man forleder denne krone, der ellers har gjort sig så velfortjent af alle, til en sådan yderlighed, som man må bede ham afhjælpe efter sin faderlige vilje og til sin tid give og forunde prinsen og alle fredselkende en oprigtig tro og bestandig beroligelse. Sluttelig befaler han med gentagen taksigelse hertugen troligt i den allerhøjestes beskyttelse og skærm. T. K.

— (Malmø). Befaling til rigens admiral hr. Jørgen Vind til N. om, at han straks skal træffe den anordning, at der altid herefter ligger 2 bekvemme jagter på denne side og 2 på hin side [af sundet] færdige, og hver dag (hvad enten der forefalder noget eller ikke) den ene om morgenen kl. 5 slet og den anden om middagen kl. 12 sejler fra København til Malmø, og derimod hver dag altid på samme tider igen affærdiges 2 jagter herfra [Malmø]. K.

4. febr. (Malmø). Befaling til kongens tøjmester Christoffer Svenke om straks at lade de stykker, som prinsen har fået af Falk Lykke, montere og de tilbørlige affutager forfærdige dertil, siden skaffe et godt antal kugler dertil og rette sig efter den befaling, som prinsen har givet Fredrik Jacobsen Dreyer herom. K.

6. febr. (Frederiksborg). Befaling til de af prinsen forordnede tilsynsmænd med det ferske vand og 4 mænd, at de straks efter læsningen af denne ordre skal mødes med prinsens bestaltede tømmermand og rendemester Jørgen Amhof, ufortøvet gå omkring, nøje og uden nogens anseelse besigte posterne, nøje optegne, hvad der findes af misbrug hos den ene eller den anden, og snarest indsende beretning derom under deres hånd til prinsen. Hvor de finder, at vandet fra hovedposten er ledet ind i kælderen eller andre steder, skal de straks på fersk gerning overhugge hans eller deres rende foran deres hus og fuldstændig tage vandet fra dem. T. K.

— (—). Miss. til Zimbert Jenisch. Da prinsen skal betale Albert Dionys 150 rdlr. i Hamburg, men der ikke på dette sted står et sådant beløb til prinsens rådighed, anmoder han herved adressaten om snarest at betale nævnte Albert Dionys disse 150 rdlr. mod tilbørlig kvittering. Såvel disse penge som hans øvrige vil prinsen med det allerførste (idet prinsen er ved at skaffe dem tilveje) lade betale til ham i Hamburg. T. K.

— (—). Miss. til kurfyrsten af Sachsen. Prinsen erindrer ved dette årsskifte med tak til Gud, at denne har beskyttet og bevaret kurfyrsten for al uro fra fjendernes side, og ønsker, at begge gensidig må blive bevaret derfor og ikke blot i dette, men også i mange følgende år må beholde deres gode helbred, at freden må herske i alles hjerter, for at der kan blive gjort en ende på al blodsudgydelse og landes ødelæggelse, hele kristenheden må blive beroliget, og de mange tusind bedrøvede sjæle atter må glædes og få skænket den længe ønskede

ro, hvilket prinsen ønsker ham i gensvar på hans gode nytårsønsker. T. K.

6. febr. (Frederiksborg). Miss. til kurprinsen af Sachsen med lignende nytårsønsker i gensvar på hans ønsker. T. K.

— (—). Miss. til kurprinsessen af Sachsen. Han takker for hendes skrivelse af 25. dec. f. å. med de gode nytårsønsker, som han gengælder. T. K.

7. febr. (—). Miss. til greven af Delmenhorst. Prinsen takker for hans lykønskninger til årsskiftet og for hans gode ønsker. I disse trange tider kan man næsten ikke ønske hinanden nok af det gode, men kun fordre mere. Prinsen sender ham og hans kære ønsket om stadig sundhed, og at de må blive bevaret for uheld og krigstrængsler. T. K.

— (—). Miss. til hertugen af Württemberg [Eberhard III]. Prinsen takker for hans nytårsønsker, som han gengælder. T. K.

— (—). Miss. til de tre frøkener i Württemberg [Antonia, Anna Johanne og Sybilla] med tak for og svar på deres skrivelse i anledning af årsskiftet. T. K.

— (—). Miss. til kurfyrsten af Brandenburg [Frederik Vilhelm]. Prinsen takker for hans skrivelse af 22. jan. d. å. med lykønskning i anledning af årsskiftet og ønsker ham sundhed og alt godt i det kommende år, og at freden må blive forundt hele kristenheden, for at alle kan blive reddet fra vold og tvang, og der kan blive gjort en ende på blodsudgydelserne og ødelæggelserne. T. K.

— (—). Miss. til landgreve Georg af Hessen. Prinsen har med glæde erfaret, at hans gemalinde Sophie Eleonora, født af kursachsisk stamme, er nedkommet med en lille datter¹. Prinsen lykønsker ham hjærteligt. T. K.

¹ Augusta Filippina, f. 29/11 1643.

7. febr. (Frederiksborg). Miss. til samme. Prinsen takker for hans lykønskning til årsskiftet og gengælder hans gode ønsker. T. K.

— (—). Miss. til landgreve Johan i Darmstadt. Prinsen takker for hans lykønskning til det nye år og gengælder hans gode ønsker. T. K.

13. febr. (—). Miss. til Hans Ulrik Gyldenløve. Da der her er en del arbejde at gøre på adskillige bøsser¹, og bøsse­mageren her på grund af sygdom ikke kan forrette det, anmodes han om straks at sende en god bøsse­mager hertil, som kan hjælpe med til at udføre dette arbejde, så at der ikke sker nogen forsømmelse. K.

— (—). Miss. til byen Danzig. Jens Boysen, kgl. told­skriver og borger i København, har berettet, at han til sig og nogle medborgere i København agter at købe noget rug og mel i deres by ved denne sin fuldmægtig Hans Pedersen, og for at købet og udførslen af nævnte rug og mel snarere skal blive tilladt, har han bedt prinsen om at støtte hans forehavende ved en anbefalingsskrivelse til byen. Skønt prinsen ikke tvivler på, at de ville bevilge nævnte Jens Boysens ansøgning, beder prinsen dem dog under hensyn til denne interces­sion lade denne brevvisers fuldmægtig Hans Pedersen få til­ladelse til for sine penge at købe 50 læster rug og 30 læster mel og uhindret udskibe og udføre dem. T. K.

15. febr. (—). Miss. til hertugen af Croy. Prinsen takker for hans skrivelse i anledning af årsskiftet og gengælder hans gode ønsker. T. K.

— (—). Miss. til hertuginde af Croy. Prinsen ønsker efter gammel skik at sende hende de bedste ønsker til det nye år. T. K.

¹ Kanoner, skyts.

15. febr. (Frederiksborg). Miss. til Albrecht Berns. Da det under de nuværende forhold er af stor betydning for prinsen at få allehånde efterretninger om, hvorledes det står til i andre steder og særlig i fyrsten dømmet Holsten, både med vore og med modstandernes¹ våben, og om hvad der ellers kunne være tjenligt til information for disse riger og lande, og da prinsen for tiden ikke i Hamburg kender nogen, der er kronen mere hengiven end han, anmoder prinsen ham herved om på det flittigste at meddele denne alt, hvad han kan bringe i erfaring, såvel ordinært som ekstraordinært til enhver tid uden reservation, og, dersom der skulle ske noget vigtigt og betydningsfuldt, da ikke at sky nogen udgifter, men til enhver tid underrette prinsen ved egne bud ved dag og ved nat. De anvendte omkostninger vil prinsen lade ham få tilbørligt erstattet. T. K.

16. febr. (—). Miss. til kaptajn Steffen N. Da prinsen agter at antage et antal livskytter, og der endnu mangler 5, anmoder prinsen ham om straks at sende 5 af de bedste skytter fra hans kompagni hertil til prinsen. T. K.

19. febr. (Kbhvn.). Memorial til Didrik Klöcker, borger i Flensborg, om, hvad han skal forrette ved sin ankomst til Lübeck:

1. Skal han gøre sig anstrengelser for enten hos staden Lübeck, dens selskaber eller de fornemme borgere dér at få bevilget et lån på 50,000 rdlr. og til gengæld byde dem al den sikkerhed, som det overhovedet er prinsen muligt at gå ind på.

2. Skal han bestræbe sig for at få på hånden 2000 musketter med alt tilbehør til den nøjest mulige pris.

3. Skal han, ligeledes til prinsens bedste, søge at skaffe 5 metalstykker² og 10 jernstykker, 5- til 10-pundinger, til en rimelig pris.

---

¹ K. har først haft: des Feindes; dette er rettet til: der Widerwärtigen. ² Kanoner.

4. Skal han flittigt se sig om efter 300 par gode pistoler, købe dem til den bedst mulige pris til prinsen og, dersom der ikke er en tilfældig lejlighed, sende dem og ovennævnte musketter og stykker med en særlig skude uden forsinkelse til Nykøbing.

5. Hvad ovennævnte ammunition¹ beløber sig til, skal der, når den leveres, blive gjort god rigtighed for til prinsens faktor, som skal få enhver rimelig betaling. Under prinsens hånd og segl. K.

21. febr. (Kbhvn.). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim og, mutatis mutandis, til Erik Rosenkrantz. Da prinsen har begge sine lande Falster og Lolland i synderlig nådigste consideration og derfor til deres bedre sikring har besluttet på sin egen bekostning at lade hverve 600 mand, regner prinsen også med, at forskrevne lande såvel med hensyn til nævnte soldaters forplejning som til deres underhold træffer sådanne foranstaltninger i overensstemmelse med prinsens kapitulation, som de selv vil have godt og gavn af. Adressaterne skal derfor lade dem, der bor i deres len², adel og uadel, borgemestre og råd i købstæderne og hele landet, vide hans intention, anmode om deres svar, søge middel til at fremme alting til det bedste og med det første ufortøvet lade prinsen deres svar vide. K.

— (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim og, mutatis mutandis, til Erik Rosenkrantz. Da prinsen eragter det for højlig nødvendigt, at der tilvejebringes et magasin eller provianthus til de 600 mand, som han nu lader hverve, og at der dertil forordnes 2 kommissarier, en på prinsens og en anden på landskabets vegne, for at de kan modtage alt, hvad der af landene Lolland og Falster indleveres, siden fordele det blandt soldaterne og holde rigtigt regnskab derover, for at det, som soldaterne får af proviant, siden kan

¹ D.v.s.: våben og ammunition. ² K. har: i eders len »resertierende«; måske er ment: residierende.

kortes i deres sold, som de ellers skal have af landkisten, skal adressaterne foreslå og frembære denne prinsens vilje for alle undersåtterne i deres len, adel og uadel, ingen undtaget, og gennemføre, at de til deres eget bedste godvillig og rundelig kontribuerer dertil, så at der kan begyndes derpå med det allerførste, anset at præsterne, skriverne og fogderne efter deres senest indsendte resolution allerede har tilbudt sig. Prinsen forordner herved adressaten til den ene af fornævnte kommissarier, idet det stilles landskabet frit, hvem de efter deres egen gode vilje vil adjungere adressaten. K.

21. febr. (Kbhvn.). Tysk hvervningspatent for denne brevviser Jørgen Maes, hvem prinsen har pålagt til hans og rigets nødtørft at hverve og antage 600 knægte, som prinsen vil optage og bruge i sin bestalling, og som, så længe prinsen behøver dem, skal være forpligtet til at tjene prinsen og riget, som det egner og anstår sig ærlige krigsfolk. Til gengæld herfor vil prinsen lønne, traktere og holde dem efter kongens nylig affattede kapitulation. Alle og enhver, af hvilken stand eller værdighed de måtte være, hvem dette patent forelægges, anmodes herved om ikke blot at tillade ovennævnte Jørgen Maes frit at hverve, men tværtimod at støtte ham og begunstige tilgang til ham. T. K.

22. febr. (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Eftersom det er blevet tilladt borgerskabet såvel her i byen som andetsteds at udruste nogle skibe til fribytteri, og prinsen hermed under og tillader købstæderne i Lolland og Falster samme frihed til deres eget bedste, skal han på prinsens vegne lade det forkynde for borgerskabet i Nykøbing og Stubbekøbing, Nakskov og Nysted og flittig formane og tilholde dem til samme udrustning. Til bedre underretning for ham fremsendes hoslagt artiklerne, efter hvilke udrustningen skal ske¹. Han skal med flid efter-

---

¹ I bilaget siges, at betingelserne for udrustningen kan erfares hos borgemester Hans Mikkelsen.

komme prinsens vilje og med det første indsende deres [byernes] resolution. K.

Vedlagt et på tysk skrevet bilag, der indeholder udkast til dette og de følgende 3 breve.

22. febr. (Kbhvn.). Miss. til samme. Da det i den nuværende tid er nødvendigt at give ordre til, at skibene og skuderne i Falster og Lolland ikke, som tilforn i fredstid, sejler til Tyskland, men i forvejen giver meddelelse om deres rejser, for at prinsen efter lejligheden til deres eget gavn og bedste kan disponere derudover, forbydes det herved strengt, at noget skib eller skude herefter fordrister sig til at sejle til Tyskland eller andre steder¹, hvad navn de end har, førend de har tilkendegivet prinsen det og kan fremvise prinsens pas. Øvrigheden skal flittig give agt herpå og ikke lade nogen passere i forskrevne måder. K.

— (—). Befaling til kammerskriver Søren Jensen om, at han straks og ufortøvet skal begive sig til Nykøbing, Ålholm og Halsted kloster² og gøre regnskab med skriverne og købmændene sammesteds om, hvad skriverne har leveret både i dette og i forrige år, og hvad købmændene har betalt derfor, og ved sin hjemkomst indlevere en rigtig fortegnelse derover i prinsens kammer. Ligeledes skal han tilholde skriverne i Lolland og Falster under deres egen hånd at afgive en erklæring om, hvor meget korn der endnu måtte være tilovers³ i hvert len. K.

---

¹ Dette sted synes at være urigtigt gengivet i det danske brev. Bilaget har på tysk: an keinen Orth in Deutchland, wie der Namen haben kann osv. Teksten burde altså lyde: til noget sted i Tyskland, hvad navn det end har. ² I bilaget med fortegnelsen til udfærdigelse af disse breve står her: Amter, d.v.s.: Len. Dette ord er glemt her i udfærdigelsen. ³ I ovennævnte bilag står her: hvor meget korn af hver slags, som man kan undvære, der endnu findes.

22. febr. (Kbhvn.). Åb. brev¹ om, at eftersom prinsen uafladelig er blevet molesteret af borgemestre og råd i Nykøbing med fortrydelige klagemål over hans hof-tjenere, og særdeles i de sager, som prinsen tilforn har givet besked på og dermed truffet afgørelse derom, som de ydermere kan se af deres hosføjede memorial, kommitterer prinsen hermed, for at han herefter kan blive umolesteret med sådanne klagemål, og forskrevne borgemestre og råd kan blive stillet tilfreds, Jost Frederik von Pappenheim til Søholt og Erik Rosenkrantz til Rosenholm, lensmænd i Falster og Lolland, og befaler dem med det første at stævne parterne for sig, nøje undersøge, om borgemestre og råds opgivelser i sandhed befinder sig således, og, såfremt det befindes, at hof-tjenere ikke vil indfinde sig til mønstring og vagt², bekendtgøre, at samme, ligesom alle andre, der har jordegods i Nykøbing, undtagen prinsens livmedikus dr. Henrik Küster, hans kammersekretær C. L. [Christof Lebzelter] og hans berider Martin Kreutz, skal møde, og strengt tilholde dem efter prinsens sidst udgivne brev til hof-tjenere at lade mønstring, vagt og andet passe af en dygtig karl³, og i nødsens tid skal de selv præsentere sig og heri selv forholde sig efter deres løfte, og som prinsens ovennævnte brev forpligter dem til. Hvad skatten angår, skal det blive ved prinsens sidste afsked, at alle de af hans hof-tjenere, som søger borgerlig næring og håndtering, skal kontribuere til kongeskatten, endog på sådant vilkår, at ikke

¹ Udskriften lyder: Kommission for Jost Frederik von Pappenheim og Erik Rosenkrantz pro borgemestre og råd i Nykøbing contra hof-tjenere sammesteds.

² Bilaget har: skal samtlige hof-tjenere, som har egne huse og marker og desuden driver borgerlig næring, osv. Det gengives her i K.: vores hof-tjenere, som på mønstring, skuld- eller vagt ikke vil indstille sig, navnkundig gøre samme, ligesom alle andre jordegods i Nykøbing haver, osv. ³ Den danske tekst stemmer heller ikke her overens med bilagets tyske tekst, der lyder: skal være skyldige [b: forpligtede] til, når raden kommer til dem i disse farlige tider, da, om ikke selv personlig, så dog ved en dygtig karl at passe mønstringen og vagten.

borgemestre og råd skal taksere dem over deres egen vilje¹, men at samme kommissarier skal pålægge hoftjenerne kontributionen ligesom enhver anden, der bruger næring, hvorved det aldeles skal forblive, og enhver skal kontentere sig. De skal have alt dette i agt og endelig gøre en ende dermed. Prinsen forventer deres relation herom. K.

27. febr. (Kbhvn.). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Da prinsen har givet befaling til, at 100 af hans nyhvervede soldater den 28. i denne måned skal marchere til Falster, skal han i Nykøbing, eller hvor det kan falde bedst, straks lade gøre kvarter til disse 100 mand, for at deres assignerede kvarterer straks kan anvises dem, når de ankommer dertil, og de kan optages »under enig uphold«². K.

29. febr. (—). Miss. til kommissarius Knud Ulfeldt. Da prinsen højlig har brug for den kongelige kapitulation, efter hvilken kongen plejer at traktere sine krigsofficerer, anmoder prinsen hermed adressaten om ved denne hans trompeter, som han derfor ekspres har affærdiget til denne, at oversende en rigtig kopi af de seneste 3 kapitulationer, så at der ikke sker nogen forsømmelse heri, men bemeldte trompeter straks og uopholdelig affærdiges. K.

1. marts (Nykøbing). Befaling til kongens jæger³ Hans Christof Claudi om til kongens kapelmester Henrik Schütz, når han anmoder derom, at lade skyde 1 godt dyr og 2 harer, som prinsen har bevilget ham. K.⁴

2. marts (Kbhvn.). Miss. til Hertug Jacob af Kurland. Prinsen takker for hans velmente lykønskning til det

¹ Bilaget har rigtigt: at de skal sættes [o: takseres] ikke af borgemestre og råd, der i det hele har sat dem alt for højt i sammenligning med andre, men af de to herrer kommissarier osv. ² D. v. s.: i samlet kvarter. ³ Ordene »kongens jæger« findes kun på bagsiden af K. ⁴ På samme blad findes K. til skrivelse af 15. marts til toldereren i København, ligeledes om Henrik Schütz. Begge disse breve er dateret Nykøbing, skønt prinsen 1. marts var i København, hvorfra han (den 4. marts?) tog til Malmø, medens han den 15. marts antagelig var på vejen fra Malmø til København.

nye år og udtaler sine gode ønsker for ham i det følgende og de senere år. T. K.

2.(3.) marts¹ (Kbhvn.). Befaling på kongen vegne til ritmester Henrik Rantzau, hvorved det strengt befales ham med sine officerer og ryttere i morgen, når vinden blot i ringeste måde vil føje sig, at begive sig over til Malmø og dér afvente videre befaling fra prinsen. K.

— (—). Lignende befaling på kongens vegne til ritmester og kaptejnlejtant² Mogens Arenfeldt. K.

— (—). Befaling til Hans Jacob Skørt³, kongelig ingeniør, om i morgen i god tid at indfinde sig på Københavns slot og siden følge prinsen over til Malmø og samme-steds efterkomme prinsens befaling. K.

3. marts (—). Miss. til landgreve Georg i Darmstadt. Kun ugerne har prinsen ikke blot af hans skrivelse af 29. dec., som med gårdsdagens post er kommet prinsen i hænde, men tillige af de omløbende beretninger erfaret om de fortsatte trængsler og vanskeligheder, som ydermere er blevet skærpet af helt nære slægtninge, hvorved han og hans land og folk jo længere desto mere er blevet udsat for trængsler og fordærv, og omend prinsen for sit vedkommende ikke kan bifalde den slags procedurer og tvangsforholdsregler, selv om disse efterhånden bliver meget almindelige, men tværtimod ligesom alle lovlige potentater detesterer og i højeste grad hader alt, hvad der foretages mod velgrundede overenskomster,

¹ Disse 3 ordonnancer, der er skrevet på et blad, er på bagsiden af K. dateret 2. og 3. marts, uden at det kan ses, hvilken dato de enkelte breve har. Da brevene til de to ritmestre er indført i fællesskab og det til ingeniøren derefter, er de første antagelig dateret 2., det sidste 3. marts. ² På bagsiden har K.: ritmester og kaptejnlejtant Henrik Rantzau, item Mogens Arenfeldt, på forsiden står over teksten skrevet: ritm. — Mogens Arenfeldt, kaptejnlejtant. Sidstnævnte må være Mogens Henriksen Arenfeldt, lensmand på Mariager kloster, der 1640 var blevet ritmester; førstnævnte er antagelig Henrik Christoffersen Rantzau, der 1639 var kornet og 1641 lejtant. ³ Han kaldes ellers: Hans Jacobsen Schørt, se Kanc. Brb.

så må man dog bøje sig, så længe den vidunderlige Gud lader denne uroens ånd råde. Imidlertid var der intet, prinsen hellere ville ønske, end at hans, landgrevens, anmodning om prinsens intercession og fraråden måtte blive modtaget med så megen vægt, at den kunne føre til nogen gavn og tilfredsstillelse for landgreven. Men eftersom disse riger og lande nu også mod alle overenskomster og pagter uden nogen grund ganske uformodet og fjendtligt er blevet overfaldet af de fyrstelig kasselske allierede¹, kan prinsen ikke tro, at en intercession fra hans side ville blive modtaget med den tilbørlige respekt eller blive til gavn for landgreven, hvorfor han henstiller dette til dennes yderligere overvejelse, hvori prinsen er overbevist om, at han er enig med denne og er vis på, at hvor prinsen ellers er i stand til i fremtiden at gøre noget til beroligelse og ophjælpning af hans land og folk, vil prinsen aldrig tøve med at gøre det. Til slut befaler prinsen ham i den almægtiges beskyttelse og redning². T. K.

3. marts (Kbhvn.). Befaling til borgemestre og råd i København om ikke at besvære alle dem, der har ladet sig antage af major Jørgen Maes, med vagt, skansearbejde og anden molesteren og ikke heller deres efterladte kvinder, da de både er i prinsens tjeneste og ellers hjælper med at fremme rigens bedste. K.

— (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Da kongen strengt har forordnet, at alle de skuder, som kommer fra Rostock, være sig inden- eller udenlandske, skal arresteres, og at ingen må løbe fra denne side over til den anden side, pålægger prinsen ham herved alvorligt at rette sig efter denne kongelige forordning og straks lade arrestere alle de skibe og skuder, som kommer hertil fra hin side, og såvidt hæmme og forhindre passagen. K.

¹ Hessen-Kassel var Sveriges allierede i Trediveårskrigen. ² K. har derefter haft: af al fare og nød. Dette er atter slettet.

3. marts (Kbhvn.). Befaling til kaptejn Frans Nielsen. Da prinsen har sikker besked på, at svenskerne lader brygge nogle læster øl i Rostock, befales det ham strengeligen at tage vel vare på, når samme øl skal udskibes, da at bemægtige sig det og føre det over til Nykøbing, hvor han kan vente prinsens yderligere befaling derom. K.

(Vedlagt en seddel med følgende tekst:) »2 Løver« — kaptejn David Daniel, »Lammel« — kaptejn Daniel Husum — NB. — »Samsons Galej« — kaptejn Frans Nielsen. (Derefter følgende påtegning på tysk:) Til denne sidste kaptejn, mærket med NB., en ordinans om, at han skal have god agt på det øl, som svenskerne lader brygge i Rostock, og gøre sig flid for at få fat i dette¹.

— (—). Befaling til Frederik Rantzau. Da det berettes prinsen som ganske sikkert, at fjenden med største delen af sit mandskab har trukket sig tilbage til den svenske grænse og kun har efterladt nogle få tropper ved Udstadt², befales det hermed Frederik Rantzau alvorligt straks efter modtagelsen af denne prinsens ordre at tage alt det for øjeblikket i Malmø liggende kavalleri til sig, derefter konjungere sig med det under kommando af Rudolf von Rauchhaupt stående fodfolk, sætte efter fjenden og conjunctis viribus efter mulighed gøre denne al afbræk. Det skal udtrykkeligt og alvorligt befales de for tiden i Malmø liggende ritmestre at parere og efterkomme de befalinger, som nævnte Frederik Rantzau ved denne lejlighed måtte give dem, ganske som om prinsen selv var til stede. T. K.

— (—). Prinsens furørseddel fra København til Malmø³:

Hs. højprins.durchl. 1, sammes fr.hjertelskede gemalinde 1,

¹ K. er skrevet af Christof Lebzeller, seddens to dele med to andre hænder. Sedlen har været lukket med et laksøgl med bogstaverne: I C V K og våben, d. v. s.: prinsens hofmarskal og råd Johan Christoffer v. Körbitz's segl. Den tyske tekst på sedlen er formentlig skrevet af hofmarskallen. ² Ystad. ³ Under datoen 3. marts fandtes den her gengivne furørseddel, i hvilken en del af

hofjomfru 1, hofmarskal 7 personer 8 heste, hofmester 3—4 (slettet i K.), kammerjunker Platow 4—5¹, kammerjunker Harstal 4—5, kammerjunker Büнау 4—4, hofjunker Döblau 3—3, hofjunker Blome 3—3, hofjunker Rantzau 3—3 (slettet i R.), dr. Henrik Küster, livmedikus 2 (slettet i R.), mag. Godtfred Gesius 2 (tilføjet i R.), kammersekretarius 4 (rettet til 3 i R.), edelknaber 6—4 (rettet til 3—2 i R.), fodermarskal 2—2, Hans Bertram 2—2 (tilføjet i R., men atter slettet)², prinsens kammertjener 2—1, prinsessens kammertjener 2—1, hoffurere 1—1 (slettet i K.), køkkenskriver 2 (tallet er med blyant rettet til 1 i R. og derefter er køkkenskriver slettet, medens tallet er blevet stående), mundskænk 2, sølvpop 2 (med blyant rettet til 1 i R.), hofbager (slettet i K.), kancellist 1, kammerkvinde 1, kammerpige 1 (slettet i K., atter tilføjet som: kammerj[ungfer], slettet i R.), vaskepige 1 (slettet i K.), køckinde³, (slettet i R.), prinsens livskrædder (slettet i K.), prinsessens livskrædder (slettet i K.), mundkok 3 (tallet rettet til 2 i R.), prinsens livbarber 1, trompetere 5—5, skytter 2—2, lakajer og livsskytter 13. [Underskrevet i R.:] Christian.

Hans prins. durchl. staldbetjente og heste: livknægt 1 person (slettet i R.), reisisge knægte 4 (rettet til 2 i R.), ridesmed 1 (slettet i R.), stalddrenge 10 (rettet til 4 i R.), samlet antal

de oprindelig opførte personer (og heste) var slettet. Under arbejdet med koncepterne fremkom der senere i lægget for april mellem 6. og 8. april s. å. et nyt eksemplar, oprindelig en renskrift, der på 2 steder — efter den egentlige furørsæddel og efter afsnittet om staldbetjentene — var underskrevet af prinsen og således havde været den originale udfærdigelse, men var blevet benyttet til en tredje udfærdigelse, idet der atter var slettet nogle personer. Det personale, der skulle ledsage prinsen, er således blevet reduceret to gange. Her gengives den oprindelige fuldstændige liste, men med angivelse i parentes af, hvilke personer der er slettet i den første liste (her betegnet som K.) og i den anden liste (her betegnet som R.). I listen angives i to rækker antallet af personer og heste. Hvor der kun findes angivet ét tal, betyder det antal af personer, hvor der findes to tal, angiver det første antallet af personer, det sidste antallet af heste.

¹ Hestene er først angivet i R., ikke i K., ligeså for Harstall. ² Han var fodermarskal og vel slettet, da han stod opført som sådan (uden navns nævnelse) lige ovenover. ³ D. v. s.: Köchin.

af heste 24 (rettet til 10 i R.). I hvert logement, hvor hestene bliver indkvarteret, skal der gøres forråd af hø og strøelse. [Underskrevet i R.:] Christian. 2 K.

5. marts (Malmø). Befaling til kgl. ingeniør Hans Jacobsen Skørt om, at han næste morgen såre tidlig skaffer en konduktør til den nye ravelin for Sønderporten, så at samme værk snarest muligt kan fremmes, og intet bliver forsømt. K.

— (—). Befaling til øverste Falk Lykke om at kommandere 400 mand til næste morgen så snart som muligt at begynde at arbejde på den nye ravelin for Sønderporten. K.

— (—). Befaling til ritmester Henrik Rantzau, hvorved det alvorligt pålægges ham herefter hver dag henimod aften af vagten at udkommandere 20 af sine ryttere og en dygtig person, som skal føre afdelingen, og lade dem sammen med ritmester Henrik Lindenov flittigt battere¹ følgende 3 poster, nemlig strandsiden, Sønderporten og avenueerne² omkring slottet [Malmøhus] og trolig lade forrette, hvad der her videre udkræves. T. K.

— (—). Lignende (dansk) befaling til ritmester Henrik Lindenov, hvorved det alvorligt pålægges ham herefter hver dag at udkommandere 30 af sine ryttere med en dygtig officer og sammen med ritmester Henrik Rantzaus ryttere flittigt battere følgende 3 poster, nemlig strandsiden, Sønderporten og her omkring slottet og lade forrette, hvad der yderligere måtte udkræves. K.

— (—). Befaling til kongens kommissarius Gabriel Kruse om til de udgifter, som prinsen skal betale under de nuværende forhold, straks at lade indlevere 500 rdlr. i prinsens kammer; de skal siden blive ham godtgjort i hans regnskab på det kgl. renteri. K.

¹ D. v. s.: patruljere (kraftigt). ² Tilførselsvejene.

6. marts (Malmø). Miss. til proviantmester Georg Schrøder om, at han straks skal gå omkring her i byen og skaffe sig at vide, hvad proviant der måtte findes i forråd her i byen [Malmø], og straks lade prinsen vide, hvad han således finder. K.

— (—). Memorial, hvorom de for tiden i Malmø liggende officerer til fods skal deliberere og ufortøvet skriftligt indgive deres betænkning til prinsen: 1. Da det er billigt i alle ting at anråbe den, fra hvem al hjælp kommer, skal fornævnte kgl. officerer overveje, på hvilket sprog og af hvad slags præster der hver aften, når der trækkes op til vagt, skal synges en gejstlig salme, og den kgl. anordnede almindelige bøn skal oplæses og eftersiges af dem, der er kommanderet på vagt. 2. Da det ved foretagen runde er befundet, at muren ud til stranden, som dog er den farligste post, har været forsynet helt dårligt med vagtposter og meget mindre med officerer, skal de rådslå om, hvorledes dette snarest kan ændres og bedres. 3. Da den omhandlede mur nogle steder er så høj, at det er umuligt for skildvagten at se ud over den, endsige bruge sit våben ret, skal de afgive betænkning om, hvorledes der på den nyttigste og tjenligste måde kan overvejes og gås i gang med at føre den op til en sådan højde, at runden kan gå på den. 4. Da det er nødvendigt, at der ved hovedvagten findes en højere officer, hvorledes dette da kan iværksættes. 5. Da der også behøves en dygtig person, der ikke alene kan gøre runden, men også flittigt skal besøge vagtposterne, og hvem også nøglerne ved åbningen og lukningen af portene skal betros, for at han videre kan aflevere dem til prinsen, og ellers til at udføre alt, hvad der udkræves til denne charge at forrette, skal de være betænkt på, hvem af de ældste blandt dem der skal udvælges og udpeges hertil. 6. Hvilken underofficer nævnte major skal have tilforordnet som vagtmester. 7. Hvorledes der fremtidig skal forholdes med at slå alarm, såfremt der tilfældigvis skulle høres et skud i marken,

og om dette ikke først skal meldes til den officer, som har hovedvagten, inden trommen røres. 8. Såfremt samtlige officerer eller den ene eller anden af dem særskilt yderligere skulle eragte det for nødvendigt at fremsætte en udtalelse vedrørende bevarelsen af dette sted eller ellers om noget andet, skal han eller de give det til kende herved, for at prinsen kan udstede tilbørlig ordre derom. Denne prinsens vilje skal de efter deres skyldighed efterkomme i dette som i alle andre ovenfor nævnte punkter. T. K.

(Vedlagt:) Udat. udkast til memorial på tysk, bestående af 6 punkter, svarende nogenlunde til punkt 2—7 i ovenstående og ikke som dette skrevet med Lebzelters hånd. Mellem overskriften, »Bey den Officierern ist nachfolgendes zu erinnern nöthig«, og punkt 1 er dog med Lebzelters hånd indføjet ordet »Betstunde« b: Betstunde.

Udat. [e. 7. marts (Malmø)]. Prinsens resolutioner på en af ni officerer i Malmø den 7. marts 1644 afgivet betænkning over de af prinsen den 6. marts opsatte 7 punkter¹: 1. I det første punkt om den almindelige bøn, når der trækkes op til vagt, klager de tyske kompagnier over, at de ikke har nogen tysk prædikant, og det er derfor den underdanigste betænkning fra begge nationers officerer, at denne bøn kan ske i corps de garderne² ved vagtafløsningen. — [Resolution:] ad 1. Det første punkt godkender prinsen således.

2. Hvad angår det andet punkt, at muren ikke har været således forsynet [med vagtposter], som prinsen formoder, og som den til prinsen overleverede liste over de tilstedeværende officerer og knægte lader formode, da beder de prinsen om selv at træffe bestemmelse derom og derved tage hensyn til stedets størrelse og fæstningens vidtløftighed samt til, at besætningen er så lille, og umuligheden af, at soldaterne kan holde vagt hveranden nat, fordi de er så slet forsynet med corps de gardes og skilderhuse, og desuden alle disse steder hverken er forsynet med ild eller lys, hvorfor de beder om,

¹ Det hele i afskrift med Christof Lebzelters hånd. ² D. v. s.: Vagstuerne.

at der må blive forordnet en bestemt person til hver aften at uddele brænde og lys til corps de garderne. — [Resolution:] ad 2. Hvad dette angår, mener prinsen, at da fjenden ligger så nær herved, må det forblive således med vagten. Hvad corps de garderne angår, om det første [punkt], at når de forskrevne brædder ankommer, skal de (corps de garderne) blive forbedret. Hvad brændsel og lys angår, skal der meddeles prinsen en fortegnelse over, hvor meget der behøves, så skal de, såvidt det er muligt, få det. —

3. Hvad murens svaghed angår, både på de steder, hvor den er for høj, og dér, hvor den er for lav, så er det fra begyndelsen af ordonneret herom, at der langs murens indvendige side skal opsættes en banket, således at runderne bekvemt kan ske derpå; det er også forordnet, at banketten skal laves i tårnene, hvor det kan ske, og hvor muren er noget høj. Ligeledes har det været og er officerernes mening, at [strækningen] fra graven ved bolværket ved Østerport indtil slotsgraven skal forsynes med store palisader i stedet for graven¹, og at den på mange steder forsynes med gode trapper, men dette er indtil dato ikke gennemført, fordi det er næsten umuligt for borgerne at forfærdige alt dette på deres bekostning, og det heller ikke har været muligt at få palisaderne. — [Resolution:] ad 3 a. Der skal laves en fortegnelse over, hvor meget heraf der er nødvendigt². — Desuden vil det være nødvendigt af hensyn til brecher, der kunne blive slået i muren, og for at forhindre de »impresser«³, der kunne ske på de andre steder af volden, at der langs med muren og volden blev lavet et rum⁴ på omtrent 3—4 roder⁵, så at man en bataille⁶ kan mar-

¹ Stedet, der sprogligt er meget mangelfuldt, lyder på tysk: Item ist unsere Meinung gewesen, dass von den Graben bey das Bollwerck(!) des Østarportes bis den Schlossgraben mit grosen Pallisaden anstatt des Grabens versehen osv.

² Udfor afsnit 3 er der skrevet 3 resolutioner; de er her indføjede efter det afsnit, til hvilket hver af dem hører, som 3a, 3b og 3c. ³ Impressar, angreb, stormangreb. ⁴ K. har rauwm, d. v. s.: rum, her: en fri gang. ⁵ Rude, rode, 10 fod dansk. ⁶ K. har: in bataille.

chere hen til de steder, hvor der sker impresser, og også køre derhen med vogne med gødning for at udfylde brecherne. — ad 3b. Vil lade tale med borgemestre og råd derom. — Desuden vil det være nødvendigt at anordne, at der sættes palisader på tværs fra muren og ud til havdybden, for at muren kan være sikret så meget desto bedre, og at der ved enden af palisaderne, og hvor det ellers behager prinsen, lægges pramme med skyts. — ad 3c. Dette skal med det første få sin rigtighed.

4. At der skal være en højere officer ved hovedvagten, det skal ske. De beder om, at vagtstuerne må blive forfærdiget således, at man kan behjælpe sig i dem. — [Resolution:] ad 4. Når brædderne kommer, skal det blive afhjulpet.

5. Da prinsen har til hensigt at anordne en major, og dennes charge bliver meget nøjsommelig og besværlig, og da det desuden er nødvendigt at give ham et sådant underhold, at han kan klare sig dermed, og han må være forsynet med underofficerer og livskytter og anden nødtørft, samt da han skal holde nøje tilsyn med højere og lavere vagter, med artilleriet og ammunitionen, såsom krudt, lod¹ og lunter, når det skal uddeles, og, dersom det [ikke] anvendes² og igen skal bruges til herrens nytte, må han være en flittig og skarp tilsynsmand. De henstiller derfor til prinsens vilje, hvem denne vil forordne dertil, og hvorledes der skal forholdes dermed. — [Resolution:] ad 5. Hertil skal Crampe³ bruges, og der skal med det første forhandles om hans underhold. —

6. Hvad alarmer angår, er det deres betænkning, at da prinsen har forordnet, at ryttervagterne ved dag og ved nat skal tilse avenuerne og battere marken, kan det befales dem at underrette officererne på posten, om det skulle være nødvendigt at slå alarm, hvorefter man kan rette sig på posten. [Resolution:] ad 6. Dette punkt behager prinsen således. —

¹ Bly. ² Det må formentlig være meningen. K. har: und wo es wieder employt wird, zu des Herrn Nutzen soll gebraucht werden .... i st. for: wo es nicht employt wird. ³ Se underskriften: Adam Cramp.

7. Hvad de, enten alle eller hver især, måtte komme i tanker om til stedets bevarelse og beskærmelse, vil de på det troligste give til kende. Malmø, den 7. marts år 1644. [Underskrevet:] Falk Lykke. Adam Cramp. Hans Jacob Skørt. Frederik Bauer, ltnt. Tue Pedersen, ltnt. Erik Qvitzov. Bjørn Machabæus. Niels Salgensen. Hans Lavridsen. Afskrift ved foregående T. K.

8. marts (Malmø). Åb. brev til bønderne i Oxie herred og Skyts herred om, at da prinsen agter i Malmø at samle et forråd af hø og halm samt brændeved, befales det alvorligt alle bønder i nævnte herreder og enhver i særdeleshed nu straks for betaling at føre og fremskaffe til Malmø 1 læs hø og 1 læs halm samt 1 læs brændeved. Dette skal siden udvises dem igen af kronens skov og gives dem igen. De skal straks efterkomme denne befaling uden forsømmelse, medmindre prinsen skal bruge andre midler dertil¹. K.

— (—). Miss. til Iver Krabbe [Tagesen, Varberg] og, mutatis mutandis, til Otte Thott [Sølvitsborg]. Da der her [i Malmø] behøves et godt forråd af brændeved, skal de, og i deres fraværelse deres fogder, laste så mange skuder, som de helst kan bringe til veje, med brændeved og med det allersnæreste, det er muligt, sende dem til Malmø, og ikke tage nogen forsømmelse heri, men med al flid gøre, hvad den nuværende tilstand udkræver. K.

— (—). Miss. til Ebbe Ulfeldt [Kristianstad]. Da der ligger ikke ringe magt på, at denne prinsens skrivelse ved dag og nat kommer frem til Iver Krabbe, skal han gøre sig den bedste flid for, at forbemeldte skrivelse med det allersnæreste, det er muligt, bliver tilsendt ham, og at der ikke sker nogen forsømmelse heri. K.

¹ Som K. er brugt en af prinsen underskrevet og beseglet original, hvor seglet er revet af, og som oprindeligt har haft følgende ordlyd: Åb. brev om, at da prinsen osv...., befales det dig, Tage Thott til Eriksholm, Danmarks riges råd og kgl. høvedsmand på Malmøhus slot, alvorligen at lade tilsige og befale alle bønderne i Oxie og Skyts herred, at hver af dem straks her til byen for betaling skal forskaffe osv. Desuden er der foretaget enkelte andre rettelser.

8. marts (Malmø). Kontrakt, dateret Malmø den 8. marts 1644, hvorved prinsen har ladet akkordere med Hans Bentsen og Mattis Fleck, murermestre i Malmø, om, at de skal lade bymuren her ved strandsiden, som holder 80 favne, forlige og gøre jævn og tillige formure og tillukke de huller, som findes derpå, være sig store eller små. Til arbejdsløn herfor har prinsen lovet dem 4 mark dansk for hver favn, hvoraf de har fået halvdelen straks, medens resten skal betales, når arbejdet er færdigt. De forpligter sig til at gøre alt dette færdigt med det allerførste, det er muligt. K.

— (—). Kontrakt, dateret Malmø den 8. marts 1644, hvorved prinsen har ladet akkordere med Hans Bentsen og Mattis Fleck, murermestre i Malmø, om, at de skal udmure den store corps de garde, som er her på torvet, og som indeholder 10 »Bänder«¹. Prinsen har for hvert »Band« lovet dem 10 mark dansk og endvidere for at opføre en dobbelt skorsten i samme corps de garde 12 dlr. slet, hvoraf de har fået halvdelen af arbejdslønnen, medens resten skal betales dem, når arbejdet er færdigt, hvilket de har forpligtet sig til at skulle ske mellem dato og tirsdag² i det længste. K.

— (—). Svar på Vemmenhøgs herreds almues supplication. Supplikanterne skal med det allerførste forsynes med det, som de supplicerer om, imidlertid skal de være formanet at³ gøre modstand mod fjenden det bedste, de kan, og betee sig heri, som tro undersætter bør, og deres ed og pligt medfører⁴. K.

¹ Formentlig i betydningen fag eller binding i bindingsværk. ² Da 8. marts var en tirsdag, er der formodentlig ment den næste tirsdag, hvis der da ikke er glemt en nærmere angivelse af dagen. ³ Her har først skullet indsættes: såsnart dennem af herredsmænd tilsigendes vorder, alle og enhver uden benægtelse lade sig finde villig at. . Dette er atter slettet. På bagsiden står følgende, igen slettede bemærkninger: 10 bindt (d. e. bindinger eller fag) 10 m., skorsten 12 dlr., hælvten nu, hælvten wens fertig. Og nederst på bladet: Iver Krabbe til Jordbjærg på Varberg. Disse bemærkninger vedrører de foregående breve. ⁴ K. har først haft: erfordrer.

9. marts (Malmø). Befaling til de kgl. kommissarier og alle nu her værende officerer til fods om, at de med det allerførste skal samles og siden deliberere og slutte¹, om de endnu betragter det nye værk eller ravelin for Østerport for gavnligt og tjenligt til byens defension, og, hvis det synes dem godt således, at de da ufortøvet indsender skriftlig meddelelse derom til prinsen. K.

— (—). Miss. til Wulf Heinrich von Baudissin. Vladislav IV, konge af Polen, har ved sin gesandt, som nylig har været her, ladet antyde, at han over Danzig ville sende prinsen 2 tyrkiske skønne heste, og da denne breviser, bestaltet kaptejn Jørg [Georg] Justus von Stein, alligevel i prinsens forretninger skal affærdiges herfra til Danzig, anmoder prinsen adressaten om, såfremt han skulle have modtaget ordre til at fremsende disse heste til prinsen, eller han ellers måtte vide noget herom, at gøre sit til at fremme sagen, så at de ved denne lejlighed kan blive fremsendt til prinsen. T. K.

— (—). Instruktion for bestaltet kaptejn Jørg Justus von Stein på hans rejse til Preussen. 1. Han skal straks efter modtagelsen af sin ekspedition [instruktion] uden nogen tøven eller forsømmelse begive sig på vej til Preussen og til brug for sit som for andre hvervede kompagnier flittigt søge at hverve velkendte² og erfarne officerer, fændrikker, sergeanter, korporaler og underkorporaler til prinsens tjeneste i overensstemmelse med den oprettede kapitulation og overføre dem til Lolland og Falster, med dertil knyttet løfte om, at hvad han i henhold til omtalte kapitulation tilsiger og lover ovennævnte officerer, det skal virkelig gives og holdes dem. 2. Hvad han muligvis kan udrette med hensyn til yderligere hvervning af gemene knægte til prinsens tjeneste, skal være henstillet til ham selv. 3. Skal han næst

---

¹ D. v. s.: beslutte, vedtage en beslutning. ² Måske i betydningen: kundskabsrige eller: med kendskab til lande.

prinsens nådige hilsen overrække oberst Christof Hubalt vedlagte skrivelse fra prinsen, derefter flittigt forhandle med ham om lån af en klækkelig sum penge og om, at den må blive udbetalt snarest muligt mod forsikring om en rimelig årlig rente. 4. Han skal også hos nævnte oberst hemmeligt erkyndige sig om, hvorvidt han kunne tænke sig at træde ind i tjenesten her, item i hvilken egenskab, og hvilket traktement han ville forlange derfor. 5. Skal han gøre indkøb til 400 knægte daglig under gevær til den nøjeste pris og føre det med sig til Falster eller Lolland, og til yderligere anvendelse herved skal han benytte det ham af prinsen medgivne vekselbrev. 6. I udførelsen og befordringen af alt dette skal han vise sig således, som prinsens tjeneste kræver det, og prinsen tiltror ham det, og hvorved han håber at opnå prinsens nåde også i fremtiden. Prinsen imødeser snarest hans relation om, hvad han har udrettet. T. K.

9. marts (Malmø). Miss. til oberst Christof Hubalt. Da prinsen har affærdiget denne brevviser, bestattet kaptejn Jørg Justus von Stein, herfra til Preussen, ikke blot for at han til prinsens tjeneste og til brug for sit og andres kompagnier ufortøvet skal søge at hverve gode og kapable officerer, men også i henhold til den ham meddelte instruktion berette noget mundtligt til adressaten, anmoder prinsen adressaten om ikke blot at råde og hjælpe ovennævnte kaptejn ved den ham således pålagte hvervning af officerer efter hans gode formåen, men også fæste tillid til ham med hensyn til det, som han ellers vil forebringe ham, og, som prinsen forser sig til, give ham imødekommende svar. T. K.

— (—). Miss. til Johan Braem. Denne brevviser, kaptejn Jørg Justus von Stein, har fået befaling til i Danzig at indkøbe et antal undergevær til prinsens hvervede folk. Da han til dette og andre hverv, som prinsen har pålagt ham, skal bruge 500 rdlr., anmodes Johan Braem om at forsyne nævnte kaptejn med et sikkert vekselbrev på 500

rdir., at hæve i Danzig, og vise sig imødekommende heri, for at nævnte kaptejn ikke skal forsømme noget ved denne rejse og i prinsens tjeneste til rigets bedste. Prinsen tilbyder i de nærmeste dage at yde ham al tilbørlig satisfaktion herfor. T. K.

9. marts (Malmø). Miss. til oberst Falk Lykke. Det befales ham strengelig herefter ingen heste, kvæg eller det ringeste af fetalje, proviant eller sligt at lade udpassere, med mindre de har kongens eller prinsens pas at fremvise. Alle andre passedler, af hvem de end kunne være udstedt, forbydes herved. Hvorefter han sig alvorlig har at rette og forordne des strengere opsyn af vagterne. K.

9.(10.) marts¹ (—). Befaling til Falk Lykke, oberst, og nedennævnte officerer² om, at de straks og i det længste mellem denne dato og i morgen tidlig³ før middag under hver sin egen hånd skal indsende en rigtig fortegnelse over de karske ryttere og folk, som de har, og hvor stærkt de kan forsyne vagter og andet⁴. Næmlig: oberst Falk Lykke, Hans Jacob Skørt, kpt., Tue Pedersen, ltnt., Erik Qvitzow, kpt., Bjørn Machabæus, kpt., Niels Salgensen, Hans Lavridsen, ritmester Henrik Lindenov og ritmester Mogens Arenfeldt. K.

—.(—). Lignende befaling på tysk til kaptejn Kramp og nedennævnte officerer om, at de senest mellem dato og i morgen tidlig⁵ under hver sin egen hånd skal indsende

¹ Dette og de følgende to breve er skrevet på samme blad, på hvis bagside de er dateret 9. og 10. marts, dog uden angivelse af, hvilken dato der gælder for hver enkelt brev. ² Der er udfærdiget et særligt brev til hver, hvilket også forklarer, at ekspeditionen har strakt sig over to dage. ³ Ordet »tidlig« er tilføjet over linjen og skal øjensynlig afløse: efter middag, der vel skal betragtes som slettet. ⁴ Stedet er øjensynlig en (dårlig) oversættelse af det i det næste, tyske brev anvendte udtryk: wie stark er mit gesunden (Soldaten) Reutern Zug und Wacht versehen kann. Zug er det militære udtryk for en deling. I brevene må ordet ryttere være anvendt i skrivelserne til rytterofficererne, folk (soldater) i dem til fodfolksofficererne. ⁵ Ordet: früh er skrevet til over ordet: Mittag, der må betragtes som slettet.

en rigtig fortegnelse over, hvor stærkt de med sunde ryttere og soldater kan forsyne delinger og vagt. Nemlig: Adam Cramp, kpt., Frederik Bauer, ltnt., ritmester Henrik Rantzau og kptltnt. Henrik Rantzau. T. K.

9.(10.) marts (Malmø). Befaling til borgemestre og råd i Malmø om, at de »imellem hid og morgen tidlig« skal indsende en rigtig fortegnelse over, hvor stærkt de effektivt kan forsyne vagten, alle de, som ikke er duelige til vagten, undtaget. K.

(Vedlagt et blad¹ med følgende optegnelser med en anden hånd på tysk:) En ordinans til oberst Falk Lykke og de andre officerer til fods, at hver af dem mellem her (d. v. s.: i dag) og i morgen efter middag indsender en rigtig fortegnelse under sin hånd over, hvor stærkt han kan forsyne enhver deling og vagt med sunde soldater.

En ordinans til borgemestre og råd om, at de straks og ufortøvet skal rydde alt affald bagved muren bort, og at de ellers skal skaffe bort alt, hvad der kan være til hinder eller i vejen, såsom både, træ, sten og deslige.

En ordinans til kaptejn Cramp om, at han alvorligt skal pålægge de officerer, som har posterne ved Vesterporten, at de ganske vist på de nævnte steder må lade alt, hvad der indføres af proviant, passere frit, men derimod ikke må lade nogen proviant eller ammunition, hvad navn det end kan have, blive ført ud uden kongens eller prinsens udtrykkelige pas, til hvilken ende de skal lade vogne, sække og deslige flittigt visitere.

En ligelydende ordinans til kaptejnløjtnant Bauer, som har posten ved Sønderport.

10. marts (—). Befaling til borgemestre og råd i Malmø, hvorved det alvorligt pålægges dem straks og ufortøvet at lade føre bort alt det skarn, både, sten og alt sligt,

¹ Dette blad danner grundlaget for såvel de foregående som de efterfølgende breve, der således er ekspeditioner efter denne befaling.

som ligger bag byens mur og er hinderligt, for at byen desto bedre kan forsvares og være sikret. K.

10. marts (Malmø). Befaling til kaptejn Adam Cramp om, at han med stor alvor skal antyde overfor sine undergivne officerer, som har tilsynet med Vesterporten, og tilholde dem, at de skal lade alt, hvad der af proviant o. lign. bringes ind i byen, passere og komme ind, men absolut ikke må tillade, at heste, kvæg, viktualier, ammunition o. desl. føres ud af byen uden forevisning af kongens eller prinsens eget pas, men at alle andre passedler, hvem de end er udstedt af, hermed skal være udtrykkelig forbudt og afskaffet. Og for at alt underslæb i så henseende kan forhindres, skal forbemeldte kaptejns officerer være bemyndiget til med al flid at visitere alle vogne, tønder, sække og klæder, og de må ingeniunde se gennem fingrene, hvorefter bemeldte kaptejn og hans officerer skal rette sig og efterkomme denne befaling under prinsens unåde. T. K.

— (—). Lignende befaling, mutatis mutandis, til kaptejnløjtnant Frederik Bauer og hans officerer med hensyn til Sønderporten. T. K.

— (—). Tysk befaling til ritmester¹ Henrik Rantzau om, at han med de andre herværende ritmestre og officerer til hest skal forhandle om og træffe en bestemt ordning, hvorefter de straks fra denne dato af daglig stiller ialt 50 heste med dertil hørende dygtige officerer, der én dag og én nat ad gangen skal besørge vagten. Endvidere skal han træffe den anordning, at når infanteriet om aftenen afholder deres parade, hans ryttere² på samme tid præsenterer sig på torvet og siden straks begiver sig på vagten. T. K.

¹ Ovenover linjen er tilføjet: kaptejnløjtnant, d.v.s.: kaptejnløjtnant Henrik Rantzau, jvfr. befalingen ovfr. til samme af 9. (10.) marts. På bagsiden lyder udskriften (både for denne og den følgende danske befaling): til ritmestrene og officererne til hest. ² Den danske tekst har: riddere.

10. marts (Malmø). Lignende dansk befaling, mutatis mutandis, til ritmester Henrik Lindenov¹. K.

— (—). Passeddel, hvorefter kommandanten ved Sønderporten skal lade denne brevviser Niels Svendsen passere frit og uhindret og, såsnart han fremviser dette pas, fratage ham det og holde det opbevaret til hans tilbagekomst, da han, når han opgiver sit navn, atter skal indlades, og dette pas skal indleveres i prinsens kancelli. T. K.

11. marts (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim [Ålholm] og Erik Rosenkrantz [Halsted kloster]. Da prinsen med dem anser det for det bedste, at nogle af prinsens gevorbne folk gøres til dragoner, for at posterne, om det gøres fornødent, desto bedre kan sekunderes og i en hast undsættes af dem, skal de alvorligt tilholde præsterne og fogderne i deres len, at hver af dem tilvejebringer og skaffer en hest, og hver 5 bønder, det være sig kronens eller adelens tjenere, ligeledes tilsammen skaffer en hest. Hvad heste der siden måtte fattes, tilbyder prinsen at skaffe på sin egen bekostning. Prinsen venter med det allersnæreste hans svar med et rigtigt tal på hestene. K.

— (—). Bestalling for Jørgen Maes som major for en brigade på 600 mand². Prinsen gør hermed vitterligt, at han har befalet bestallet major Jørgen Maes til prinsens behov at hverve en brigade til fods på 600 mand for et tidsrum af 3 måneder og derefter så længe, som prinsen behøver dem. Han skal til denne brigade hverve gode, dygtige og erfarne soldater, efter det af ham udstedte revers stille dem på den ham opgivne

¹ Ovenover er skrevet: Mogens Arenfeldt. Der er altså udstedt to tyske og to danske breve til de ovennævnte 3 ritmestre og til kaptejnlejtant Henrik Rantzau.

² Således lyder udskriften på bagsiden af K. Indholdet er i virkeligheden et hvervebrev, ved hvilket major Jørgen Maes bemyndiges til hvervning af 600 mand.

samlingsplads¹ med forpligtelse for soldaterne til ved dag og ved nat at være på togt og på vagt til og fra fjenden, når det gøres nødigt, tjene i skanser og pas, ved stormangreb, skærmysler og slag og ellers ved alle forefaldende lejligheder, til vands og til lands, som det sig bør for retskafne soldater, uvægerligt efter denne kapitulation og for denne besolding². Hvad kriminalsagerne angår, skal han meddele os, hvad der passerer, imidlertid må han ikke pædonnere det ene eller det andet i sådanne tilfælde og må heller ikke understå sig uden prinsens vidende at løslade fangerne af bånd og jern. Han skal også til enhver tid være til stede ved mænstringen og give sine underordnede kaptejner anvisning på, at de af sig selv meddeler, hvorledes hans soldater viser sig, for at ingen, der opfører sig utilbørligt, skal forblive i tjenesten. Såfremt en eller anden skulle understå sig at forsøge nyordninger, skal han fraråde disse det og, hvis det ikke lykkes ham, meddele prinsen det og opgive navnene på ophavsmændene dertil. Han skal afholde sig fra al fordel derved, af hvad art det end er, overholde betalingen og afregningen rigtigt og overhovedet vise sig således, som det passer sig for den ham betroede charge, og han, om fornødent, vil forsvare det. For denne hans tro tjeneste skal han selv som kaptejn og major føre en fane på 300 mand, den anden, som skal være af samme tal som denne, henstiller vi til ham at bortgive til en anden kvalificeret person som kaptejn, hvis revers han skal være forpligtet til at indlevere til prinsens kancelli, og for hver måned, måneden regnet til 32 dage, har vi bevilget ham følgende traktement,

---

¹ Til dette stykke var her først tilføjet i margenen: Han skal tilholde kaptejnen og alle andre officerer og soldater at optræde i overensstemmelse med denne kapitulation og bestalling, ikke i ringeste måde handle imod den, men fuldtud adlyde de kgl. artikler i et og alt. — Dette er atter slettet. ² Efter ordet »Besolding« fulgte oprindeligt i selve teksten: Hvorunder han selv som major og kaptejn skal føre en fane på 300 mand, af hvilken størrelse også den anden [fane] skal være, som det skal stå ham frit at overgive til en anden kvalificeret person. Og vil vi i fejdetid betale ham for enhver, som det specificeret følger nedenfor, hver måned, måneden regnet til 32 dage, hvilket skal betales ham ved mænstringen. — Dette er atter slettet.

nemlig: Til staben: Auditøren, når han er i felten, 20 r., men i garnisonen 12 r.; præsten, i felten 15 r.; en profos med hans knægte¹ 16 rdlr. En skriver, i felten 10 r., i kvarter 6. Til hvert kompagni²: Til kaptejn majoren for hans egen person, tjenere, heste, når han ligger in occasion eller i felten, i et og alt 160, i Lolland 40; hvis den [b: fanen] ligger trukket sammen og ligger som besætning, i et og alt 120.

Kaptejnen ³	100 rdlr.....	80.....	60 r.
2 løjtnanter, hver.....	60 ».....	40.....	36.
2 fændrikker.....	50 ».....	30.....	26.
6 sergenter, hver.....	10 r.....		7½ r.
2 capitaines des armes, hver...	12 r.....		8 r.
2 furérer, hver.....	10 r.....		6 r. ⁴
2 feltskærer, hver.....	10 r.....		6 r.
12 korporaler, hver	7 r.....		5 r.
50 underkorporaler, hver	7 r.....		5 r.
6 tambourer, hver	7 r.....		5 r.

Hvad tambouren yderligere behøver, skal blive godtgjort ham á parte.

2 pibere, hver..... 7 r..... 5 r.

510 menige knægte, hvad enten de ligger i felten eller i kvarter, hver 4 rdlr. om måneden á 32 dage.

Merbemeldte knægte skal alle være musketerer⁵, og mønstringsmåneden⁶ skal efter ovenstående specifikation leveres og betales dem kontant, når de ligger i garnison. Capitain des armes skal være således beskaffen, at han vel forstår sig på våbenhandel⁷, ellers skal han ikke godtgøres eller i det mindste

¹ Her har først stået: Knægte, så længe de ligger i felten. Dette er atter slettet.

² I margenen står her 3 rubrikoverskrifter: In Occasion.. Zu Felde... In Guarnison... I teksten er disse trukket sammen til 2: Wann er in occasion oder zu Felde liegt... Wann er zusammengezogen und in Besetzung liegt... Beløbene er også kun angivet for disse to grupper. ³ De følgende sætser gælder her for de for kaptejnen opførte 3 grupper, der ikke gentages i det følgende. ⁴ Derefter har der stået: Ein Schultz, so Munsterschreiber zu gleich sein soll, 20 r.... 12 r.... Dette er atter slettet. ⁵ K. har først haft: en tredjepart pikenerer. Dette er rettet til: alle musketerer. ⁶ D. v. s.: Pengene for. ⁷ D. v. s.: være våbenkyndig.

have så høj en løn. Hverken majoren eller den ham underordnede kaptejn skal have myndighed til at afskaffe en eneste soldat uden prinsens eller kommissariernes vidende, langt mindre at lade ham avancere; de må heller ikke antage nogen knægt, medmindre de i forvejen har forestillet ham for kommissarierne og ladet ham indskrive. Det gevær¹, som vi selv lader give dem og lader anslå til en måneds sold, skal igen fradrages i løbet af 3 måneder. Ellers og iøvrigt skal han holde godt regiment og holde over det kgl. artikelsbrev og tilholde sin kaptejn og sine officerer det samme, at de viser ham fuldstændig lydighed deri, at soldaterne ikke tilføjer nogen af kongens undersætter, hvem det end er, den ringeste skade, plyndrer dem, udøver vold mod dem eller røver fra dem og ikke heller af deres kvarterer forlanger mere end de sædvanlige servicer, alt efter ordlyden af den udstedte revers, såfremt de vil undgå de i artikelsbrevet omhandlede straffe. T. K.

Vedlagt 2 sedler. Den ene indeholder, foruden en række taludregninger, en liste over mandskabet under fanen, fra major til pibere, overensstemmende med antallet og listen ovfr. Udfor mønsterskriveren er skrevet: majorens mønsterskriver skal tillige beklæde Schultzens plads. Udfor 2 pibere er skrevet: skalmejer. Den anden seddel indeholder en tilsvarende fortegnelse over mandskabet og dets lønninger, ligeledes overensstemmende med teksten i hovedbrevet. Nedenunder er skrevet: *Mustermanat schlecht. In 3 Monaten das Gewehr abgezogen.*

11. marts (Malmø). Befaling til kgl. tøjmaster Christoffer Schwencke om, at han straks skal lade forfærdige 3 gode og stærke lavetter, hver til 3 par metalstykker², og, når de er færdige, uopholdelig levere dem til kaptejnmajor Jørgen Maes. Ligeledes skal han skaffe denne 3 snese gode kugleforme, så at han ikke bliver forsømt »i én eller anden«³. K.

¹ D. v. s.: våbenudrustning. ² Metalkanoner. ³ D. v. s.: hverken i den ene eller den anden henseende.

11. marts (Malmø). Befaling til kaptejn Hans Jacob¹ Skørt om straks at forføje sig til Østerporten og afpæle det bevidste nye værk eller ravelin, for at prinsen, når han kommer derhen, kan tage det i øjesyn. T. K.

— (—). Kontrakt med tømmermand Peder Pedersen, hvorefter der er akkorderet med ham om, at han forfærdiger banketterne fra Østerporten til Strandporten, således som det er sagt og vist ham, så at delerne² kommer til at ligge smukt fast, og så bred, at en mand noksom kan gå forbi den anden. Ligeledes skal han lave så mange stiger dertil, som behøves, med tilhørende lægter til at holde sig ved. Herfor har prinsen lovet ham 24 rdlr., hvoraf halvdelen af arbejdslønnen straks er betalt ham, og resten skal betales ham, når arbejdet er færdigt og ustraffeligt. K.

— (—). Kontrakt med tømmermand Peder Pedersen om, at han skal flytte den gamle corps de garde for Østerporten derfra til det ham anviste sted³ og opsætte den af nye fag. I stedet for de gamle forstykker skal han sætte nye, skille den ad og igen benytte det bedste tømmer, lægge gulvet⁴ med delerne og forfærdige de dertil hørende bænke, vinduer og døre med alt tilbehør, hvorfor der er lovet ham 3½ dlr. slet for hver »band«. Halvdelen af arbejdslønnen er straks betalt ham, og resten skal betales ham, når arbejdet er helt færdigt. Med det gamle tømmer skal han slet ikke befatte sig. K.

— (—). Befaling til samtlige nu her værende ritmestre om, at i fremtiden hver dag den, som vagten tilkommer, om eftermiddagen henimød kl. 3½ skal lade sig melde hos prinsen og derpå modtage ordet⁵, som han derefter skal meddele dem af sine kammerater, som bør kende det. T. K.

¹ Således i påtegningen bagpå K. I teksten er der tilføjet et -søn over Ilmien efter Jacob. ² Brædderne. ³ K. har først haft: til et andet sted. ⁴ K. har: boden, sikkert en germanisme (Fussboden) for gulv. ⁵ Feltråbet.

11. marts (Malmø). Befaling til samtlige i Malmø værende ritmestre om snarest at samles og omhyggeligt rådslå om, af hvad slags og hvor stærkt et parti skal være, som endnu i dag henimod aften skal rekognoscere om fjendens aktion og tilvejebringe sikker kundskab om den, og tillige være betænkt på at resolve, hvorledes nævnte parti, hvis det bliver angrebet altfor stærkt, bedst kan være i stand til at retirere og salvare sig. Den af dem vedtagne erklæring herom skal de straks og ufortøvet lade prinsen vide. T. K.

— (—). Passeddel om at lade passere disse 12 køer og 4 hopper, som tilhører Otte Thott, og som prinsen har givet bevilling til at udføre herfra [fra Malmø] til Sjælland. K. [K. er skrevet på en dansk ansøgning fra Otte Thott, dat. Malmø den 11. marts, om bevilling til at udføre 12 køer og 4 hopper fra Malmø til København].

U. d. og st.¹. Passeddel for disse 15 unge køer, 7 hopper og 6 unge føl, som prinsen har givet oberst Falk Lykke bevilling til at udskibe fra Malmø. Dette pas skal beholdes i vagten. T. K.

U. d. og st. Lignende passeddel for disse 2 heste og 2 føl, som prinsen har givet Frederik Rantzau bevilling til at udskibe fra Malmø. Passet skal beholdes i vagten. (Bagpå er skrevet:) Frederik Rantzau 2 heste 2 føl, Anna Beck.

12. marts (Malmø). Miss. til kaptejn Henrik Bielke. Da det berettes, at han har ført nogle officerer med sig fra Holland, og prinsen kun har brug for én, anmoder han ham om at overlade prinsen en af forbemeldte officerer, som skal følge denne prinsens kaptejn Jørgen Maes. K.

---

¹ På en udateret seddel, der efter en nyere påtegning lå mellem konc. af 1644 ^{11/3}, er først skrevet et notat om passedlen til Falk Lykke og derefter teksten til den følgende passeddel.

12. marts (Malmø). Passeddell for disse 4 køer, 1 tyr, 2 hopper, 1 lille hest, 4 kister og 3 kasser med husgeråd, som prinsen har givet Corfits Gabriel[sen] Akeleje bevilling til at overføre til Sjælland. T. K. (Skrevet på en dansk ansøgning, dat. Malmø den 12. marts, fra Corfits Gabriel[sen] Akeleje om bevilling til at udføre fra Malmø til Sjælland 4 køer, en tyr, 2 hopper, en liden hest og nogle boskabskister).

13. marts (—). Passeddell for disse 4 hopper og 3 unge føl, som prinsen har givet Ditlev Pedersen, borger i Malmø, bevilling til at overføre til København. Passet skal, når hestene er passeret ud, tages fra ham og straks indsendes til prinsens kancelli. T. K. (Skrevet på en dansk ansøgning, dat. Malmø den 13. marts, fra Ditlev Pedersen om bevilling til at udføre 4 hopper og 3 unge føl til København til hans broder Peder Pedersen).

U. d. og st.¹ Passeddell til slotsvagten om at lade disse 5 unge stude og 1 kalv, som tilhører Gudmand Dieriksen, borger i Malmø, passere, da prinsen har givet ham bevilling til at sætte dem på foder i den nærmeste landsby. Når kvæget er passeret, skal vagten tage dette pas fra ham og straks indsende det til prinsens kancelli. T. K. (Skrevet på en dansk ansøgning: »Gudmand Dirichsen i Malmø ville haffue 5 unge stude ud oc en kallff at lade forre på, thi ieg haffuer intet foer till dem«).

13. marts (Malmø). Befaling til kgl. tøjmaster Christoffer Schwencke om, at han til disse 10 stykker² straks skal lade forfærdige 10 gode og stærke lavetter og, når de er forfærdiget, levere dem til kaptejn, major Jørgen Maes eller hans fuldmægtig med tilhørende nødtørftige kugler. Ligeledes skal han lade denne få, hvad han mangler af

¹ Udateret seddel, som efter en nyere påtegning lå mellem koncepterne af 1644 ¹³/₃. ² Kanoner.

gevær til 600 mand, endvidere 200 spader, 200 skovle og 200 hakker, hvilket alt skal bruges til Lollands og Falsters forsvar. Han må ikke begå nogen forsømmelse heri, men skal rette sig efter denne prinsens alvorlige befaling. K.

13. marts (Malmø). Befaling til kaptejn Mikkel Skov på Troelborg¹ om straks at samle bønderne i Skyts herred, føre dem op til Bircke² og efter lejligheden for fjenden. Det befales derfor ikke alene bønderne i dette herred, men også almuen i Oxie herred og Vemmenhøgs herred strengelig at være forskrevne kaptejn lydige og, når kaptejnen tilsiger dem, møde på de steder, hvor det gøres fornødent, sekundere hverandre og som tro undersætter bedst muligt lade sig bruge mod fjenden. K.

— (—). Miss. til borgemestre og råd i Malmø. Da de kongelige arkelimestre og konstabler, som nys blev sendt her til byen, er forsynet med de nødtørftige kostpenge og skal være her på deres egen kost, befales det hermed borgemestre og råd ikke at skaffe dem mere end frit kvarter med tilhørende service. K.

— (—). Befaling til samme om, at de hver aften skal forordne og bestille en pram, i hvilken musketererne, som udkommanderes til nattevagten, kan holde deres vagt. De skal alvorligt rette sig herefter og ikke forsømme noget heri. K.

14. marts (—). Passeddel for $\frac{1}{2}$ kasse og en lille kiste fuld af redskaber³, som tilhører kongens felttrompeter Hans Abelsten, og som prinsen har givet ham bevilling til at udføre. Når sagerne er ført ud, skal passet beholdes i vagten. T. K.

---

¹ Formentlig: Trolleborg, Flakkerup s., Bare h.   ² Bjærka, Krops s., Luggude h., eller Berga, Asks s., Onsjø h.   ³ Gerät.

U. d. og st.¹. Passeddél for 18 hopper, 17 foler, 38 unge okser, 12 køer og 29 unge kalve, som tilhører hr. Tage Thott, og som prinsen har givet bevilling til at udføre fra Malmø til Sjælland. Når dette kvæg er lukket ud [af porten], skal passet beholdes i vagten. (Ovenover er med en anden hånd skrevet følgende, der ikke helt stemmer overens med ovenstående:) Prinsen har bevilget os 18 hopper, 17 foler, 35 unge stude (oxsen), 12 køer og 29 kvier (kalbe). (Nedenunder er skrevet:) Simon Rasmussen, Gerstorffs tjener, 4 tdr. talg. K.

14. marts (Malmø). Befaling til Gunde Rosenkrantz om nu straks af landkisten at sende prinsen 1000 rdlr., som prinsen i nærværende occasion vil have at bruge og employere. K.

— (—). Miss. til Caspar von Buchwald om, at prinsen har taget så meget hensyn til hans seneste anbefaling for major Michael Eckstein, at prinsen ikke blot har undt ham det af adressaten oprettede kompagni, men også har ydet hvervepenge for 20 heste til dets komplettering, ladet det forestille [for sig] og efter kongelig befaling ladet ham og forbemeldte kompagni stille under oberstløjtnant Henrik Ahlefeldts eskadron og kommando². Prinsen antager derfor, at han med hensyn til omhandlede kompagni ikke vil have mere at præterdere, end hvad han muligvis ellers har ydet i forskud derpå. T. K.

(Vedlagt et blad med tilsvarende tysk tekst). (Nedenunder er skrevet:) In causa Bastian Michaelsen contra den skudte Mogens Vognmand: Denne dom skal stå ved magt, og skal eksekutionen ske ufortøvet. Kbhvn, 14. aug.

In causa Lars Maxøn for at have stukket ild på et hus: Denne dom er mildnet så vidt, at den anklagede skal gå i

¹ På det udaterede blad er der i den nyeste tid noteret: Lå mellem koncepter af 1644 ¹⁴/₃. ² Nedenunder er her med en anden hånd tilføjet følgende indskud: fordi kongen ikke vil give tilladelse til frikompagnier.

kongens jern her på Bremerholm i 5 år ligesom andre fanger. Kbhvn.

14. marts (Malmø). Befaling til kommissarierne. Da prinsen formoder, at såvel en del af de nyhvervede folk som også landsens udskud¹ kun forstår at omgås såre slet med deres gevær, pålægges det herved de kongelige kommissarier at overveje, om ikke hver dag et halvt kompagni af forskrevne folk skulle undervises og ekserceres i, hvorledes de ret skal bruge deres gevær, og dertil skaffes dem det fornødne krudt, for at de², som i fremtiden skal trække sig tilbage på disse folk, ikke skal blive ruineret og ødelagt med dem. K.

— (—). Befaling til oberst Falk Lykke om herefter at anordne, at aflandsens udskud, om det er muligt, hver dag om formiddagen et halvt kompagni og om eftermiddagen et halvt kompagni her på torvet eller også på slotspladsen ekserceres og undervises i at bruge deres gevær, og at der skaffes dem det nødtørftige krudt til eksercitionen, for at de kan være sikre derpå, og for at intet skal blive forsømt heri. K.

— (—). Befaling til oberst Falk Lykke om, at han fra dato og indtil anden befaling med hensyn til hele det herværende korps af soldatesken til fods skal forholde sig på følgende måde: Af nævnte korps skal han hver nat lade en tredjedel holde vagt. Dersom der skulle blive slået alarm, skal hver af de højere officerer indfinde sig på sin post med den anden del, og den tredje del skal stille på torvet her som reserve. Desuden skal han indrette det således, at der daglig findes 70 mand fra alle kompagnier på hovedvagten. T. K.

¹ Tysk: Ausschuss, d. v. s.: det udtagne mandskab fra landbefolkningen.

² K. har følgende germanismer: på det de, som i fremtiden skal reterire sig på forbermedte fölcher, icke med dennom blefve ruiniret og forderbet!

(Vedlagt et halvt folioark med følgende tyske optegnelser:) Oberst Valck L.¹ komp. 242 mand, 12 til hovedvagtten, oberstløjtnanten 278—15 m., h. Cramp² 284 — 6 m., h. Qvitzov³ 270 — 13 m., h. Hans J.⁴ 190 — 8 m., c. Hans L.⁵ 200 — 9 m., c. Niels B.⁶ 150 — 7 m. Ialt 1670 — 70 m. (Derefter følger en oversigt over mandskabets tredelte fordeling i overensstemmelse med fordelingen i ovenstående brev og derefter:) Oberst V. L.⁷ med 242 mand, N. Bøsemager⁸ med 150 m. Dertil kunne gives c. H. L.⁹ med 200 mand, der ville så alt i alt være 592 mand ved murene. Hr. Qvitzow Østerport og bolværket, oberstløjtnant Rauchhaupt og mine andre folk Sønderport og S. Claus' bolværk, c. Hans J. de to poster ved Vesterport.

Kunne hver tredje nat 538 mand komme på vagt. Af de 538 mand går hver nat 70 mand til hovedvagtten. C. M.¹⁰ bliver helt fri, kunne daglig gives 50 [mand] ned og 50 [mand] op på slottet til arbejde.

14. marts (Malmø). Befaling til oberst Falk Lykke om, at han herefter i prinsens fraværelse daglig ved den, som hovedvagtten kan tilkomme, lader stadsporten her lukke op om morgenen kl. 7 slet og om aftenen lukke til henved kl. 4 slet og straks, når det er sket, igen lader nøglerne indlevere til sig. Det har han at forrette med flid, som han vil svare til. K.

— (—). Befaling til alle nu herværende respektive ritmestre, at de herefter i prinsens fraværelse (eftersom

---

¹ Falk Lykke. I det følgende angiver det første tal antallet af mand i hvert kompagni, det andet tal antallet af mand, der deraf sendes til hovedvagtten. ² Kaptejn Adam Cramp. Uvist om H. foran dette og de to næste navne står for Hauptmann; de var ligesom den følgende med c (captain) betegnede Hans L.[avridsen] på dette tidspunkt alle kaptajner; jvfr. nedenfor c. Hans J[acobsen]. ³ Kaptejn. ⁴ Kaptejn Hans Jacobsen Schørt(?). ⁵ Kaptejn Hans Lavridsen(?). ⁶ Kaptejn Niels Bøsemager(?). ⁷ Falk Lykke. ⁸ Formentlig den samme, som ovfr. kaldes Niels B.[øsemager]. ⁹ Hans Lavridsen, kaptajn (?). ¹⁰ Måske c[aptejn] Bjørn Machabæus.

vagten kan tilfalde enhver af dem) hver aften sender¹ herop på slottet og af hr. Tage Thott lader affordre ordet, som de siden ydermere skal distribuere mellem sig, hvorefter de alvorligt har sig at agte². K.

14. marts (—). Befaling til samtlige for tiden i Malmø værende ritmestre om i prinsens fraværelse at forholde sig på samme måde med ryttervagten, som det, der nu er forordnet af prinsen, dog skal det endelig forbydes og befales den officer, der hver gang udkommanderes med vagten, ikke at hasardere den ham betroede trop og endnu mindre engagere sig med fjenden, med mindre han ser sin særlige fordel derved, eller han kan gøre det med god raison. Heller ikke i det tilfælde, at fjenden skulle fordele sig til flere steder, og man havde sikker underretning derom, skal de udsende noget parti for at forfølge fjenden, før de har forhandlet derom med de tilstedeværende kommissarier, oberster, oberstløjtnanter og kaptejner, og det af disse er befundet godt og tilrådeligt. T. K.

— (—). Befaling til kaptejn Adam Cramp om, at han i prinsens fraværelse hver aften skal lade ordet afhente hos rigsråd og slotsherre her hr. Tage Thott og derefter meddele det videre til dem, der bør have det. T. K.

— (—). Befaling til kaptejn Bjørn Machabæus, hvorved det alvorligt pålægges ham herefter fra denne dato, når det tilfalder ham, at forsee og forrette tog og vagt lige med de andre kompagnier. K.

— (—). Befaling til borgemestre og råd i Malmø. Da prinsen for nogle højvigtige ærinders skyld er nødt til i nogle

¹ K. har først haft: en af deres kvartermestre. Dette er atter slettet. ² På samme seddel fulgte derefter en lignende befaling til alle nu her værende (officerer, rettet til:) øverste og kaptejn om i prinsens fraværelse at sende en af deres vagtmestre op på slottet osv. Dernæst, på tysk, befaling til kaptejn Adam Cramp om at afhente hos og aflevere til oberst Falk Lykke nøglerne til portene og lukke dem kl. halv fire og åbne dem kl. 7 samt en dansk befaling til oberst Falk Lykke om samme sag (se ovfr.). Disse er alle slettet igen.

dage at rejse til København, skal de i prinsens fraværelse lægge vind på, at ikke alene den nye ravelin for Østerport snarest muligt forfærdiges af borgerskabet, men at der også bliver rensed bag muren og på gaderne, og at det, som prinsen ellers har befaleet dem, forrettes og efterkommes, anset at det er dem selv og deres by til gavn og bedste. Heri og i alt andet skal de bete sig, som det sig bør og kan være prinsen ved hans tilbagekomst behageligt. K.

(Vedlagt en seddel med tysk udkast til begge disse breve, enslydende med dem, og til den under 13. marts udfærdigede befaling til borgemestre og råd om en pram til musketerernes nattevagt, se ovfr. s. 90).

14. marts (Malmø). Befaling til samme om at lade forfærdige følgende ting, som efter en fra konstablerne indgivet beretning mangler til deres stykker¹ her på volden, nemlig: 22 brygger² under stykkerne, de nødtørftige håndspigre, en hel del stilleholter³ og en hob fisker⁴ samt klodser i laderne, så at intet bliver forsømt heri. K.

(Vedlagt en seddel med enslydende fortegnelse over ovennævnte mangler).

15. marts (Nykøbing)⁵. Befaling til kongens tolder i København Henrik Møller om for kongens kapelmester Henrik Schütz at lade passere 2 læster rostockerøl⁶ told- og akcise frit, som prinsen har bevilget ham. K.

16. marts (Kbhvn.). Relation om, hvad prinsen har forrettet i Malmø, overgivet til de herrer rigsråder⁷. Relation om, i hvilken tilstand vi har fundet staden Malmø, hvorledes vi har forbedret den, og hvorledes vi har efterladt den.

---

¹ Kanoner. ² Plankedækker under kanonlavetter. ³ Firkantede træklodser, der tjente som stilleredskaber ved retning af kanoner. ⁴ Kiler til at stille kanoner med. ⁵ Dette brev må være udfærdiget og dateret i Nykøbing sammen med det tilsvarende af 1. marts; se under 1. marts ovfr. ⁶ Under skrivelsen er, ligeledes i parentes, skrevet: Toe ahm rhinakvin. ⁷ Påskrift på bagsiden. Det følgende står som overskrift over selve relationen.

Efter at vi er kommet til Malmø, har vi 1. på strandsiden fundet byen næsten uden al defension, 2. byen ængstet og braveret, 3. soldatesken ilde akkommoderet, 4. vagterne slet forsynet, 5. indtrådte der mangel på hør, halm og brændsel¹, ligeledes 6. på rugbrød og 7. undersåtterne på landet var helt forladt.

1. Har vi med hensyn til det 1. punkt efter afholdt deliberation straks foran Sønderporten ladet afstikke og opkaste en ravelin (som også nu allerede er med i forsvaret), ladet bymuren ved stranden overalt udbedre og gøre lige og, da soldaterne som følge af murens beskaffenhed ikke ret kunne bruge deres gevær, ladet lave brede banketter langs den, hvorpå man kan gå runden omkring, og de nødvendige trapper dertil, befalet at rense ud overalt bagved muren og, da nogle huse var bygget op til stadsmuren² og i høj grad inkommoderede forsvaret, ladet disse huse, der blev takseret til 826 dlr. 4 mark d., demolere mod løfte om fremtidig betaling, når tiderne blev bedre, for at der kunne blive et rum på 3 eller 4 roders bredde, hvor man ved beskydning til en breche eller andre angreb kunne opmarchere i fuld bataille. Siden er det yderligere befundet nødvendigt at lade lægge endnu en ravelin ved Østerport, så at strandsiden kunne forsvares fuldkomment og ordentligt, og man fra det ene værk kunne sekundere det andet.

2. Med hensyn til det andet punkt har vi, da fjenden tidligere daglig havde præsenteret sig foran stadsportene, straks dagen efter vor ankomst ladet udsætte en vagt på oprindelig 20 heste, men derefter forstærket den hver nat med 30 heste og derved forhindret fjendens braveren.

3. Og da det ville have været umuligt for borgerne at forfærdige alt på deres egen bekostning, og soldaterne således ikke var forsynet med bekvemme corps de gardes, skilderhuse, ild og lys og derfor var slet akkommoderet, har vi ladet

¹ K. har: Holz, her = brændsel. ² K. har: auf die Stadtmauer bebauet; meningen må være: op til, bygget sammen med.

de gamle corps de garder reparere og ladet 11 af dem opstille og efter mulighed afhjulpet mangelen på dem.

4. Da stedet er meget vidtløftigt og garnisonen lille, så at vagten faldt på dem hveranden nat, har vi af alle oberster, oberstløjtnanter, kaptejner og ligeledes af borgemestre og råd ladet indkræve en rulle over, hvor stærk hver af dem dengang effektivt måtte være, og det befandtes da, at der var 293 ryttere, 1734 soldater i alt og 425 borgere, hvorefter vi har truffet den ordning, at hver nat over 500 soldater, og til mere rafræisering kun hver tredje nat, skulle besætte vagten. Såfremt der blev slået alarm, skulle den anden del med de højere officerer stille på sin post, og den resterende tredje del møde på torvet som reserve, samt at der af alle kompagnier hver nat skulle møde 70 mand på hovedvagten, ligeledes at enhver skulle forsvare sin egen post, og at der hver nat skulle være en højere officer på hovedvagten. Vi har også til større sikkerhed for musketererne, der om natten udenfor muren skulle sekundere rytteriet, ladet dem forsyne med en pram, hvori de om natten kunne holde sig med desto større sikkerhed.

5. Mangelen af hø, halm og brændsel har vi straks så temmelig afhjulpet ved stræng befaling til alle undersåtter i Oxie og Skyts herred om levering mod betaling, hvortil folkene også lod sig finde villige. Hvad der videre behøves af brænde, kan efter vor befaling ventes fra Iver Krabbe og Otte Thott.

6. Og da der var mangel på rugbrød, har vi straks ved proviantmesteren ladet alt korn og alle viktualier, der var i byen, beskrive og taksere, ladet udførslen af kvæg, korn og viktualier alvorlig forbyde, givet vagten påbud om flittig at visitere og altså bevaret alt, hvad der var i byen, til dens bedste og derved holdt byen provianteret for 2 måneder.

7. Har vi efter mulighed forsynet undersåtterne, som ansøgte os om hjælp, med gevær og ammunition og med officerer, troligt påmindet dem om deres skyldighed og befalet dem i nøden at hjælpe og bistå hverandre.

Ellers har vi i vor fraværelse betroet hr. Tage Thott at udgive parolen og oberst Falk Lykke nøglerne til stadsporten,

med yderligere nærmere befalinger, og efterladt tilbørlige ordrer om, hvorledes rytterne skal forholde sig med vagter og partier¹. T. K.

16. marts (Kbhvn.). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Christen Pedersen har berettet, at degnen i Toreby er besværet med en sådan svaghed, at han på grund af alderdom enten ikke længer kan passe sin tjeneste eller også allerede er død, og har begæret, at prinsen vil bevilge ham samme kondition. Da prinsen har bevilget ham det, omend på betingelse af, først at han er tjenlig til denne tjeneste, og dernæst at prinsen ikke tilforn har givet brev på samme degnekald til nogen anden, skal adressaten, såfremt disse vilkår ikke er ham imod, forordne ham fremfor nogen anden til samme tjeneste. K.

18. marts (—). Miss. fra prinsesse Magdalena Sybilla til Hannibal Sehested. Da prinsessen meget gerne ville have et spand på 4 nordbagger, men ikke kan få det på dette sted, finder hun sig foranlediget til at henvende sig til ham og anmoder ham derfor om at lade forhøre om 4 gode nordbagger, der skal bruges for vogn, og, når han har fået dem, snarest tilsende prinsessen dem. Iøvrigt er det hende ligemeget, hvilken lød de har. T. K.

— (—). Befaling til husfoged Christoffer Kremmer på Nykøbing slot om at lade denne prinsens faktor Didrik Kløckers fuldmægtig Kurt Lüders få alle prinsens staldøksne, som er opstaldet i Falster og Lolland, og som skal være 130 stkr.; ligeledes skal han til forskrevne staldøksne skaffe ham så meget foder, som er nødvendigt til at bringe dem over i færgen. K.

— (—). Åb. brev om, at da prinsen til sin faktor Didrik Kløcker har ladet sælge 110² stkr. øksne og tillige har bevilget, at han må udføre dem toldfrit, skal kongens

¹ Rekognosceringer. ² I det foregående brev siges der 130. Begge dele er skrevet med bogstaver.

tolder, enten i Falster eller i Lolland, til hvem der sker henvendelse hermed, lade samme 110 øksne passere toldfrit. K.

19. marts (Kbhvn.). Miss. til kurprinsen¹ af Sachsen. Hans meget velkomne skrivelse af 16. febr. har prinsen modtaget for få dage siden og har deraf set, at fru Magdalena Sybilla, hertuginde af Sachsen, er nedkommet med en ung, velskabt frøken², for hvem han udtaler de bedste ønsker med tak for notifikationen. T. K.

— (—). Miss. til hertug August³ af Sachsen. Prinsen takker for hans meget behagelige skrivelse af 16. dec. f. å⁴, i hvilken han erklynder sig om prinsens tilstand og lykønsker ham til det nye år. Prinsens helbred er tåleligt, og han har hidtil været i sikkerhed for fjendtlighederne. Prinsen udtaler de bedste ønsker for ham. T. K.

— (—). Miss. til hertug Moritz af Sachsen⁵. Prinsen takker for hans gode ønsker [til det nye år] og ønsker ham sundhed og alt godt i mange år. T. K.

20. marts (—). Miss. til staden Danzig. Prinsens i Hamburg boende tjener Albert Dionys har berettet, at de tidligere i henhold til kongen af Danmarks pas har optaget fornævnte mands to søstersønner Samuel og David de Lima som oprigtige, hæderlige handelsfolk af den portugisiske nation i deres by og under deres beskærmelse. Men da nævnte Samuel de Lima nu har giftet sig i Hamburg, og David de Lima, der er blevet hos dem og for det meste er bebyrdet med svaghed, derfor trænger til nogen hjælp i sine handelsforretninger, har nævnte Albert Dionys ansøgt prinsen om ved en intercessionsskrivelse til dem at anbefale David de Limas broder, ved navn Esaias de Lima, for at han i hans broder Samuels sted kunne blive optaget i deres by og stå under

¹ Johan Georg (II., kurfyrste 1656). ² Erdmut Sophie. ³ Broder til kurprins Johan Georg. ⁴ Derefter har K. først haft: som først for nogle dage siden er kommet prinsen i hænde. Dette er atter slettet. ⁵ Broder til de foregående, senere administrator af Naumburg stift.

deres beskyttelse. Da prinsen gerne vil vise sig nådig overfor dem og deres familier, deriblandt fornævnte Albert Dionys, og de, der hører til den portugisiske nation, altid har vist sig som tro undersætter og tjenere, anmoder han herved staden Danzig om at lade nævnte Esaias de Lima være sig anbefalet og lade ham forblive fri, sikker og uhindret i deres stad, så længe han sammen med sin broder i ugift stand driver sit erhverv og håndtering redelig, og under deres sikre beskyttelse vise ham al mulig god vilje. T. K.

20. marts (Kbhvn.). Passedel for denne skipper af Lübeck Hans Börger til uhindret at sejle fra Nykøbing i Falster tilbage til Lübeck. Nykøbing bys øvrighed skal lade ham passere frit og uopholden. K.

— (—). Miss. til Søren Christensen, borgemester i Malmø. Prinsen erfarer, at han skal have en god del penge i forråd, som han ellers ville sætte på rente hos godtfolk, og da prinsen i denne tid såvel til det gemene bedste som til sit eget brug behøver dem, anmoder prinsen ham om at forstrække ham fremfor nogen anden med disse penge. Prinsen vil give ham al mulig sikkerhed for dem og forrente dem tilbørligt, så længe de bliver stående hos ham, hvorpå han imødeser hans svar. K.

— (—). Miss. til Albert Berns¹. Da prinsen skal betale 175 rdlr. 2 mark lybsk til Albert Dionys, og der under de nuværende forhold ikke er nogen lejlighed dertil her fra, ser han sig nødsaget til herved at anmode adressaten om på prinsens vegne at lade disse 175 rdlr. 2 m. l. udbetale til nævnte Albert Dionys, hvorimod prinsen tilbyder ved første lejlighed at yde ham fulgød erstatning derfor. T. K.

(Vedlagt:) Designation over, hvad jeg atter har udgivet for prinsen, dat. Hamburg den 23. febr. 1644². 1643 4. aug. sendt

¹ Udskriften har først haft Baltzer Berents, hvilket er rettet til Albert Berents. Han kaldes sædvanligvis Albert Baltzer Berns. ² Der findes ingen underskrift på regningen, heller ikke synes der bevaret nogen følgeskrivelse.

en kurv med pommeranser til Rendsborg, med fragt 4 m. 14 sk. 27. sept. for 4 bøger tilskåret papir og 1 pd. seglgarn, ialt 4—14—. 14. okt. sendt en lang kasse fra Glückstadt med nogen, for fragt og bærepengene indtil Zimprecht Jenisch's hus 1 — 4 —. 1. nov. for 1 td. med granater, lemoner, kastanjer o. a., med fragt til budet 41 — 12 —. 8. dito for 1 kasse med 21 søde lemoner, med kassen og fragt til budet omtrent 23 — 12 —. For disse to poster har jeg sendt en designation, om der i denne sidste er nogle få skilling mere eller mindre, kan herren se dér, 23 — 12 —. År 1644. For 2 breve til prinsen betalt den 10. jan. til Abondio Somigliano — 10 sk. Summa mark 77 — 2 —, er 25 rdlr. 34 sk. (På bagsiden er skrevet: Designation).

20. marts (Kbhvn.). Befaling til kgl. tøjmester Christoffer Schwencke om til Malmø fæstnings reparation at fremskaffe og levere Oluf Steenwinckel 300 skovle, 300 spader, 300 hakker, 200 hjulbøre, 60 jernstænger, 40 murskeer, 40 murhamre og 20 tømmermandsøkser, hvilket siden skal blive ham godtgjort i hans regnskab. K.

(Vedlagt:) Memorial på hvis redskab fornøden gøres til Malmø fæstnings reparation (med enslydende liste over redskaberne).

21. marts (—). Miss. til Hans Ulrik Gyldenløve. Det berettes, at den nuværende byfoged i Helsingør agter at kvittere sit byfogderi, og da prinsen gerne så, at byskriveren sammesteds blev forfremmet til byfoged, og Laurs Jensen i Helsingør igen måtte få byskriveriet, anmoder prinsen ham om at lempe alt således, at forskrevne personer måtte få bemeldte tjenester og charger igen, enhver som forskrevet står. K.

— (—). Befaling til samme. Da det berettes, at 3 stykker på Kronborg slot er sprunget, skal lensmanden sammesteds Hans Ulrik Gyldenløve straks og ufortøvet lade bemeldte 3 stykker straks støbe om og forfærdige igen, for at der ikke kan befindes nogen mangel. K.

21. marts (Kbhvn.). Miss. til Jørgen Vind. Denne Rasmus Michaelsen, som tilforn har tjent prinsen, har ladet præsentere sine kundskaber¹ og sit pasport med bøn om, at prinsen vil rekommendere ham på det bedste til Jørgen Vind, for at han kunne antages som skibsløjtnant eller skibsskriver, som nu antages. Da prinsen gerne vil hjælpe dem, der har godt vidnesbyrd om, at de har forholdt sig vel, beder han Jørgen Vind om at lade bemeldte Rasmus Michaelsen være sig rekommenderet og hjælpe ham til en eller anden stilling efter hans kvalitet. K.

22. marts (—). Befaling til Oluf Steenwinckel. Da det berettes, at der imod prinsens ordre findes en stor ouverture eller åbning i Malmø stadsmur², hvoraf der kan komme stor inkonvens, er det hermed prinsens strenge befaling til Oluf Steenwinckel, at han straks og ufortøvet ved dag og nat skal lade fly og reparere samme faute, så at han ikke kan beskyldes for forsømmelse og sligt, og som han mener at kunne svare til. Hvorefter han har sig at rette og for skade tage vare. K.

23. marts (—). Befaling til tugthuspræsten. Da denne Joachim Peltzin har begivet sig i prinsens tjeneste som gefreiter og derfor uden ophold skal tiltræde sin tjeneste på de assignerede steder, skal hr. Christen Nielsen, forordnet præst i tugthuset her, med hensyn til nævnte gefreiter (vedrørende lysning fra prædikestolen til hans ægteskab) lempe det således, at der må lyses til ægteskab for ham nu i morgen [torsdag, den 24. marts], siden på mandag [28. marts] og sidst på næstkommende fredag [1. april], og den ordinære tid [for lysning], fra søndag til søndag, remitteres. K.

— (—). Miss. til Christoffer Schwencke, kgl. tøjmaster, om at lade være følgagtig til kongens kaptejn major Jørgen Maes 400 nederlandske musketter, som skal bruges til prinsens nyhvervede folk, og 2 fändel³, som prinsen

¹ Vel attester om hans kundskaber. ² K. har først haft: bymur. ³ Faner (egtl.: små faner).

har ladet bestille til dem. Han skal tage kvittans derfor og føre det til regnskab, hvilket alt han skal få godtgjort. K.

23. marts (Kbhvn.). Mandat til stæderne i Falster og kronens undersætter i Falster og Lolland. Da prinsen i nærværende farlige tid af særlig omsorg for sine lande Falster og Lolland og til deres forsvar på sin egen bekostning har ladet hverve og bevæbne 600 soldater og fremdeles har overvejet, hvorledes samme soldater herefter skal forplejes, for at der kan blive holdt desto bedre disciplin blandt dem, og undersätterne ikke yderligere molesteres, har på prinsens skrivelse såvel adelen som også præsterne¹ i Lolland erklæret sig villige til (hvad prinsen erkender) og enhver efter sin evne og formue lovet og tilsagt hver uge og måned at kontribuere såvel i penge som i fetalje. Og da prinsen venter samme godvillighed såvel af stæderne i Falster som af kronens undersætter i Lolland og Falster, vil han hermed alvorlig have formanet dem til at være lydige mod denne prinsens forordning og efter forskrevne gode eksempel lade sig finde villige efter deres skyldighed, kontribuere lige med de andre og erklære sig om, hvad enhver efter sin formue kan give i penge og fetalje om ugen og måneden, fremsende erklæringen til de forordnede proviantkommissarier Jost Frederik von Pappenheim til Søholt og Erik Rosenkrantz til Rosenholm, befalingsmænd i Falster og Lolland, og siden rigtig yde og indlevere det, som de i så måde har lovet, til de steder, som proviantkommissarierne tilsiger dem. Dermed befordre de deres eget bedste og beskærmelse. K.

— (—). Åb. brev² om, at eftersom stænderne og stæder i Lolland på prinsens formaning og skrivelse har resolveret

¹ Læsningen er usikker. Der synes først at have stået: Adelen (?) som og præsterne. Disse ord er slettet, dog er de første 3 ord prikket op igen. Ovenover er der så skrevet: Stænderne som og stæder. Disse er helt slettet. Derpå er der i margenen indsat: gejstlige og verdslige personer. Også dette er slettet. Der skal formentlig, ligesom i det følgende brev, stå: Stænderne og stæder udí Lolland. ² Kaldes på bagsiden: Kommission på Jost Frederik von Pappenheim og Erik Rosenkrantz.

og erklæret, at de hver uge og måned hver efter sin formue blandt andet vil kontribuere noget fetalje til underhold af de 600 soldater, som prinsen har ladet hverve, har prinsen, for at alting kan gå rigtigt til, fundet det rådeligt at forordne nogle kommissarier, som kan modtage samme proviant, siden rigtig fordele den og forrette, hvad der måtte kræves i så måde, og har blandt andre dertil udvalgt og forordnet Jost Frederik von Pappenheim til Søholt og Erik Rosenkrantz til Rosenholm, befalingsmænd i Falster og Lolland. Prinsen kommitterer og befaler dem herved, at de flittig lader give agt på, at alt, hvad der er bevilget af proviant og fetalje, nu straks bliver indsendt til det dertil forordnede magasin. Hvad der af fornævnte stænder og stæder på Falster og Lolland, ihvor det nævnes kan, ydes og fremsendes, og som er godt og dueligt, skal de lade modtage, lave fortegnelse over det, igen distribuere det efter den hosføjede takst til soldaternes behov, tage rigtig kvittans derover, holde godt regnskab derover og ikke tillade nogen restance derpå, så at de, når det begæres, kan forelægge rigtigt regnskab og forklaring, og iøvrigt skal de forrette alt det, der vedkommer deres kommission. K.

23. marts (Kbhvn.). Åb brev¹ om, at da prinsen eragter det for højlig fornødent, at bønderne i Lolland og Falster øves således i deres gevær, at de, når det skal bruges, vel kan omgås med det til deres eget og landsens bedste, har han anset det for godt dertil at forordne en major og vagtmester og iblandt andet forordnet Erik Stensen til Sillested² dertil. Han skal påtage sig forskrevne majorskab, flittig rejse omkring, visitere bønderne, mønstre dem og mest

¹ Kaldes på bagsiden: Kommission udi Falster og Lolland på Erik Stensen og Rudbeck Pors. Derpå er der foran ordet kommission tilføjet: majorens. Ved K. ligger der en dermed enslydende beseglet og af prinsen udfærdiget original, i hvilken Rudbek Pors til Øllingsø er slettet, og i overensstemmelse hermed de øvrige udtryk rettet fra flertal til enkelttal: nogle Majoru til: een, på eder tager til: på sig tager, de til: han og eder til sig. ² Begge K. har først haft: Grimsted, dette er i den renskrevne orig. rettet til: Sillested. Derefter er ordet øverste slettet.

muligt lade dem eksercere i deres gevær af deres tilforordnede officerer og tit og ofte lade sig selv finde derhos, for at intet skal forsømmes, men alt, hvad der kan være gavn- og tjenligt til landsens defension, kan blive forfremmet og befordret. K. og orig., benyttet som K.

25. marts (Kbhvn.). Befaling til kgl. ingeniør Hans Jacobsen Skørt¹ om straks at begive sig over til prinsen og dér forvente prinsens befaling. K.

— (—). Befaling til borgemestre og råd i København om at skaffe en såret soldat ved navn Andres Pedersen frit kvarter i København, til han kan blive tilpas igen. K.

29. marts (—). Åb. brev om, at prinsen har bevilget, at hans gamle hoftjener Servatius Buck må være fri for alle borgerlige tog og vagter. Det befales borgemestre og råd i Nykøbing ikke mod denne prinsens fritagelse at molestere eller besvære forskrevne Servatius Buck, men meget mere beskytte ham ved denne frihed. K.

29. marts (Nykøbing). Befaling til Peder Helt om, at prinsen har eftergivet Ejler Bülow alt, hvad denne kan restere med til ham på Urupsgård² fra den tid, prinsen har bevilget ham den, og indtil 1. maj 1644. Slotsskriveren på Nykøbing slot skal føre sig til regnskab, både hvad han har modtaget, og hvad der resterer derpå. K.

30. marts (Nykøbing). Åb. brev om, at lensmændene på Falster og Lolland Jost Frederik von Pappenheim, Erik Rosenkrantz og Borkard Rud³ til [henholdsvis] Søholt, Rosenholm og Søbygård har fået befaling til på prinsens vegne at mønstre det krigsfolk, som prinsen har ladet hverve under kaptejnmajor Jørgen Maes. Disse mønsterkommissarier skal uden opsættelse lade nævnte kaptejnmajors brigade, som

¹ Han kaldes i teksten: Hans Jacob Skørt, men på bagsiden rigtigt: Hans Jacobsen Skørt. ² Urup, en lille hovedgård i Rynkeby s., Bjærgø h., Fyen. ³ Denne sidste og Søbygård er med de fornødne rettelser indføjnet i det renskrevne brev.

er på 510 mand til fods, give møde for sig og skal have be- myndigelse til at beholde dem, der befindes dygtige, men af- mønstre og kassere dem, der kendes udygtige. De skal lade dem, som således mønstres, aflægge ed til fanen. Disse for- ordnede kommissarier skal adlydes af officererne og den hvervede soldateska, som om prinsen selv var til stede, og iøvrigt skal man rette sig efter dette riges artikelsbrev. T. orig. i orig. breve, åb. og lukkede, 1626—47.

30. marts (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Det berettes, at bønderne i Falster er såre forsømmelige med at yde deres landgilde og bliver tilbage med en stor del deraf. Prinsen har undret sig meget herover, under hensyn til den store nåde, som han har bevist dem tilforn, da han det ene år efter det andet har efterladt dem [restancerne]. Da prinsen herefter ikke i nogen måde kan tilstede restancer, befales det adressaten strengt at tilholde bønderne med det første fuldkomment at yde deres restancer. Han skal med tilbørlige eksekutionsmidler tvinge dem, som findes forsømmelige, så de gør endelig rigtighed. K.

— (—). Miss. til samme. Det berettes, at nogle af Jedsby¹ mænd har fremsat mange utilbørlige og oprørske ord, hvoraf han selv kender en del. Da sådan u lydighed billig bør straffes, befales det ham strengt straks og ufortøvet at in- kvirere og ransage om disse ord, og om hvad der ydermere er foregået; særlig skal han forhøre sig om redelsførerne², straks lade dem fængsle og holde dem så længe i god forvaring, indtil prinsen er yderligere informeret om sagen og siden kan forordne, hvad der bør ske. K.

U. d. og st.³ 1. (tysk seddel). Til København 5 læs hvede og ærter⁴. Til Fyen 8 læs rug og hvede. Til Norge 10 læs rug

¹ Formentlig Gjedesby, Falsters Sønder herred. ² Germanisme: Rädelsführer, anførererne for oprørerne. ³ Sidst i lægget jan.-marts 1644 ligger i et — moderne — papirsmålag 3 udaterede sedler, den ene 16 × 7,5 cm, de to andre 7 × 6 cm. Notaterne på disse vedrører øjensynlig anmodninger om passeder for udførsel fra Malmø. Den første er skrevet på tysk, de to andre på dansk. ⁴ Ehrften, neder- tysk: Arften, ærter.

og ærter og malt. Hans thor Schmeden mpp. — København. Hans thor Schmede 5 store læs en skude Niels Steffensen skipper. Jacob Frederiksen skipper 1 skude 8 læs, Fyen. Skipper skude 12 læs Norge. Es soll... (Resten af sedlen er skåret bort).

2. 1 td. kød, en hest og 1 hoppe, 1 semfeni¹ og et lidet skrin for m. Mogensens søn Didrik Mogensens.

3. Christian Sckopmand 3 hopper, 3 køer, 1 kiste. (På bagsiden af denne seddel, der øjensynlig er skåret af fra et brev, findes følgende brudstykker af slutningen af et brev: Ja Gud eder me.... Benedide ned.... Mod alt det onde.... Hand eders s.... datum Lund.... Anno 1637...).

2. april (Kbhvn.). Miss. til Claus Ahlefeldt. Da prinsen har erfaret, at han har ansøgt om tilladelse til at hverve et kompagni til hest, og derved kommer i tanker om, at noget lignende tidligere er blevet nægtet andre kgl. officerer, har prinsen anset det for nødvendigt hermed at fraråde ham det, for at al jalousi og alle diskurser kan blive forhindret, og samtidig dermed mulige gode tjenester til bedste for disse riger og fyrstendømmer ikke skal forhindres. T. K.

— (—). Befaling til den kgl. ingeniør og kaptejn Hans Jacobsen Skørt om, at han straks skal begive sig herfra til Fyen og nøje bese og betænke, om det nye værk ved Slipshavn vil være gavnligt² og tjenligt eller ikke, eller om det gamle værk kan være tilstrækkeligt³ til defension. Hvad han i så måde finder, skal han kommunikere Danmarks rigens råd og marsk Anders Bille og deliberere med ham om. K.

— (—). Befaling til oberst Christoffer Stensen om straks og ufortøvet at begive sig til København til prinsen og ydermere forvente prinsens ordre. K.

¹ Symfoni, d. e. et strenginstrument med klaviatur. ² K. har germanismen: ... soll verre gaffnlig osv. ³ K. har: nøjagtig til defension, en fejl oversættelse af tysk: genligend.

3. april (Kbhvn.). Miss. til enkedronningen af Sverrig, fru Maria Eleonora etc. etc. Skønt prinsen i sit gemyt er forvisset om hendes venlige sindelag mod ham, så er han dog blevet mere forvisset derom ved hendes skrivelse af 4. jan. d. å., i hvilken hun helt velmenende erkyndiger sig om hans tilstand, ønsker ham lykke i det nu begyndte år og i mange flere år. Prinsen erkender alt dette med tilbørlig megen tak, og som vidnesbyrd om hans uforandrede¹ venlige sind mod hende ønsker han af et trofast gemyt, at ikke blot dette, men endnu mange flere år til hendes tilfredshed må blive efter hendes ønske, først og fremmest at hun må kunne glæde sig over stadig god legemssundhed og taleligt velbefindende. T. K.

— (—). Miss. til hertug Eberhard af Württemberg. Af hans skrivelse har prinsen set, at Gud har velsignet ham og hans gemalinde fru Anna Catrine, hertuginde af Württemberg og Teck etc., med en velskabt lille datter². Prinsen udtaler gode ønsker for hans nyfødte datter og takker for notifikationen. T. K.

4. april (—). Miss. til hertugen af Holsten. Hvad han under datum Gottorp den 28. marts har tilskrevet kongen, er i dennes fraværelse tilstillet prinsen, som, efter at have åbnet brevet, deraf kun ugerne har erfaret, at hertugen på grund af nogle [meddelelser i] forskellige hamburger blade har gjort sig nogle ubehagelige tanker, som om de til hertugens gesandters eget bedste gjorde gode henstillinger om at blive nogen tid på Fyen og slå sig til tåls dér skulle kunne udlægges som en tilbageholdelse og arrest med den dertil knyttede skam, og at hertugens fredskærlige intention her skulle være opfattet som en offension. Alt dette er så langt fra således, at tværtimod i så hen-seende hertugens venlige³ omhu og kommunikation til enhver tid ikke er blevet opfattet anderledes end som tro og velment,

¹ K. har: ungefärbten, vel = ungetrübten.   ² Christina Friderica, f. 2°/₂ 1644.

³ freundvetterlich.

hvilket tilstrækkeligt og som bevis på det modsatte fremgår af, at de herfra er henvist til audiens hos de rigsråder, der nu er i Fyen, og af de kongelige skrivelser såvel til hertugen som til hans gesandter, som nu vil have givet hertugen et andet contentement. Prinsen vil hermed have refereret og henvist dertil og til slut endnu engang venskabeligt¹ takke hertugen for hans tro-ivrige hengivenhed og vel-intentionerede forslag. T. K.

4. april (Kbhvn.). Miss.² til Caspar von Buchwald nomine serenissimi principis electi³. Kongen og prinsen har med nådig tilfredshed hørt, at han til bevidnelse af sin devotion foretager hvervning af både folk til hest og til fods. Hvad angår de 100 musketerer, som han allerede har sendt til Femern, så menes det, at samme rimeligst mod erstatning af løbepengene⁴ skal henvises til oberst-løjtnant Rauchhaubt, da han jo nu er ankommet dertil og vil fortsætte sin hvervning, til han har 900 mand. Hvad rytterne angår, så har kongen ganske vist allerede skrevet til lensmand Frederik von Pappenheim, at de skal indkvarteres på Lolland, men de kan alligevel nok logeres her på Sjælland og kompletteres op til 80, da de herrer rigsråder i kongens fraværelse har anset dette for godt, og der med hensyn til de øvrige, tilmed da han kun har 26 ryttere, som er beredne, skal gives ham 20 rdlr. for hver rytter, ligesom det i disse dage er blevet akkorderet med andre, for at de derfor kan udruste sig med sadel og pistoler, hvorhos der skal skaffes heste til dem, medens i mellemtiden de 26 heste skal forplejes i forhold efter ordinansen, dog at de skal nøjes med $\frac{1}{2}$ td. havre om ugen til hver hest. For de andre skal der gives dem »ein ganantes«⁵ fremfor de andre indtil mønstringen,

¹ freundvetter- und brüderlich. ² Dette og de følgende koncepter — til og med 26. april — er skrevet med en anden hånd end Christoffer Lebzelters.

³ Formlen betyder sikkert ikke, at en anden end prinsen har underskrevet brevet, men kun, at det er et brev fra prinsen. Den tilsvarende formel findes bagpå K. til brevene fra prinsesse Magdalena Sybilla. ⁴ Laufgelder, håndpenge.

⁵ D. v. s.: hvad der er nævnt, aftalt.

hvilket prinsen herved meddeler adressaten i kongens navn og på kongens vegne.

Postscriptum¹. Hvervepengene til de øvrige ryttere skulle straks have været betalt til løjtnanten, men da man ikke kendte ham personlig, og han desuden ikke kunne fremvise nogen kommission in specie fra adressaten, kunne pengene ikke udbetales ham. Såsnart der imidlertid sendes en anden sikker person hertil, kan de ventes udbetalt, dog at der i mellemtiden tilstilles løjtnanten patentet for de øvrige 46 ryttere. T. K.

4. april (Kbhvn.). Befaling til tolderne på Lolland om, at det er bevilget hr. Mads Andersen Beske, sognepræst i Fuglse, at han til Lübeck må udføre og forhandle 25 stkr. kvæg mod den tilbørlige told, hvorefter tolderne i Lolland skal rette sig. K.²

5. april (—). Befaling til Oluf Steenwinckel. Da det berettes fra Malmø, at stadsmuren endnu i denne stund ikke er istandsat, hvorved der er stor fare at befrygte, og hvorover prinsen ikke er lidet unådig, befales det ham, Oluf Steenwinckel, alvorlig, straks og ufortøvet at lade prinsen vide, hvilken tilstand muren er i, hvor langt det er kommet med den, af hvilke grunde muren ikke allerede efter prinsens befaling er sat i stand, og hvad der behøves til dens endelige istandsættelse, for at prinsen hurtigt kan anordne det fornødne. Hvorefter han skal rette sig, såfremt han vil undgå prinsens unåde. T. K.

— (—). Befaling til samme om blandt de i Malmø liggende kompagnier at forhøre sig om en soldat, der har godt kendskab til at stikke tørv³ og atter at sætte

¹ Indholdet af dette har først været skrevet som en tilføjelse i slutningen af hovedbrevet, men er slettet dér og tilføjet som postscriptum. ² Nederst på siden er skrevet: thiuffe. På bagsiden er under datoen skrevet: Dises Concept wert wie inwendig zuersehen Kløbenhaffn d. 2ten May Ao. 44. Formentlig betyder dette, at en ligelydende skrivelse er udfærdiget 2. maj, måske på 20 stkr. kvæg, men om denne bevilling også gjaldt præsten, kan ikke ses. ³ Græstørv.

den vel. Derefter skal han aftinge med denne om at stikke så meget tørv, som der behøves til de nye værker for Malmø, og at sætte det op igen. Såsnart den stukne tørv af borgemestre og råd er skaffet derhen, skal han lade den sætte tilbørlig op og ikke tillade den mindste tidsspilde heri. Det mener vi alvorligt. T. K.

5. april (Kbhvn.). Befaling til borgemestre og råd i Malmø. Da prinsen til de nye værker for Malmø har forordnet og ladet aftinge med en karl, som skal skære den til forskrevne værkers behov nødvendige tørv og siden sætte den op, befales det herved borgemestre og råd i Malmø, at de, nårsomhelst denne tørv er stukket, og de får tilsigelse derom, straks og ufortøvet skal lade denne tørv indføre, for at der ikke skal forsømmes noget heri, hvorefter de har sig at agte og befordre deres eget bedste. K.

— (—). Miss. til proviantskriveren i Malmø. Da denne Povl Jensen Bannich har tilbudt at levere 4 læster sild til Malmø og til gengæld modtage korn og andet, der kunne falde for og være tilovers, skal den kgl. bestaltede proviantskriver i Malmø give agt på, at når nævnte Povl Jensen Bannich har solgt forskrevne sild, han til gengæld derfor ikke udfører andet korn eller kvæg, end der kan ske uden skade for byen. K.

6. april (—). Passeddél, hvorved det bevilges, at Oluf Vagnsen, rådmand i Malmø, må udføre til Sjælland 4 heste¹. De må uhindret udføres og passere. K.

— (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Kongen har sub dato Kbhvn., den 21. marts, givet ordre til, at denne løjtnant Abraham Wiederborths² ryttere, indtil videre ordre, skulle indkvarteres i Lolland, men da prinsen nu er blevet enig med rigens råd om, at samme ryttere nu straks

¹ Der har først stået: 8 par øksne og 4 heste. Øksnene er slettet overalt i brevet.

² Han kaldes Widerborth, Wlederbort og Wiederport.

skal begive sig over til Sjælland, men derimod har bevilget, at nårsomhelst ritmester Rathlous ryttere kommer fra Lübeck, skal de rafrachere sig en 8 dages tid i Lolland, og hver hest forplejes med 1 td. havre og nødtørfigt hø og strø, skal han, såsnart denne befaling kommer ham i hænde, vise fornævnte løjtnants ryttere bort og siden i deres sted lade forbemeldte Rathlous ryttere indkvartere i en 8 dages tid i Lolland og forpleje, som forskrevet står. K.

6. april (Kbhvn.). Miss. til samme og Erik Rosenkrantz conjunctim. Skønt alle skatter, som udskrives, ikke er bestemt til noget andet end rigens fornødenhed og forsvar, og prinsen af sit eget har gjort stor bekostning på Falsters og Lollands forsvar, fastsætter prinsen herved, at alt, hvad der indkommer af de påbudte eller fremtidige, såvel dobbelte som enkelte, skatter, være sig af gejstlige eller verdslige, skal de holde tilbage og anvende til prinsens subsidio og lettelse og til betaling og underhold af de til Falsters og Lollands forsvar bestilte officerer og soldater. De skal holde rigtigt regnskab derover, og der vil, enten af prinsen eller af det kgl. renteri, blive givet dem nøjagtig kvittering derfor. (Nedenfor er på tysk skrevet¹;) Ovenstående er ved hr. hofmarskallens ordre korrigeret således² d. 2. maj anno 44. K.

(Vedlagt en lille seddel på tysk:) Memorial 1. Befaling til Pappenheim, Borkard Rud (hvis navn atter er slettet) og Rosenkrantz om anvendelsen af skatterne til betaling og underhold af officerer og soldater; 2. befaling til Pappenheim, Borkard Rud og Rosenkrantz om de 600 bøndersoldaters vagt. Begge er i overensstemmelse med de her meddelte breve. Sedlen er en del af en ituskåret ansøgning til prinsen om at få udbetalt nogle penge af Peder Helt.

¹ Af Christof Lebzelter. ² Der må dermed sigtes til stykket: »være sig af gejstlig.... subsidio og lettelse«, der er senere tilføjet i margenen. Den oprindelige tekst gik kun ud på, at skatterne skulle anvendes til de til Falsters og Lollands forsvar bestilte officerer og soldater, medens der ikke taltes om støtte til prinsen.

6. april (Kbhvn.). Til samme conjunctim. Det berettes, at de mener, at det er bedst, at af de udskrevne bønder-soldater altid 300 holder vagt, en om den anden. Prinsen finder, at det, endog for adskillige årsagers skyld, er bedst, at de alle 600 bruges til vagten, da de kgl. skatter fra Falster og Lolland, som herefter skal holdes tilbage, skulle være nøjagtige¹ til deres underhold, hvorpå prinsen endnu med det første forventer rigtigt overslag og fortegnelse fra dem. K.

8. april (—). Miss. til generalmajor Bauer. Denne brev-viser Prosdorp Skørt, søn af en herværende borger i Christianshavn og for tiden fændrik i Malmø, har altid lagt for dagen, at han havde stor lyst til at få en særlig god uddannelse i krigssager, hvorfor han har øvet sig særlig i den dertil hørende fortifikationskunst. Da han nu mener at kunne nå dette sit forehavende, særlig under adressatens ledelse, har han ansøgt prinsen om at støtte ham ved en anbefalingsskrivelse til ham, og han anbefaler derfor ovennævnte Prosdorp Skørt på det bedste til ham og beder ham lade denne avancere efter hans kvaliteter og ikke undlade noget, der kan tjene til hans fremgang og bedste. T. K.

— (—). Prinsens erklæring på den kejserlige gesandt hr. Georg von Plettenbergs replik. Prinsen har tilbørlig ladet sig referere, hvad der er foregået i den af den kejserlige gesandt begærede og af prinsen foranledigede konference, og hvad gesandten til yderligere forklaring af sin tankegang har overgivet skriftligt, hvoraf prinsen straks med tilfredshed har set, at forberørte konference ikke er forløbet uden nytte, men at gesandten selv har måttet bekende, at man væsentlig var enig om sagerne, hvorfor kejseren har begæret en forsikring med mere bindende, fyldigere og tydeligere ord, både om fortsættelsen af krigen til vands og til lands og om, at der uden hans vidende og vilje ikke ville blive afsluttet eller forhandlet om nogen fred her.

¹ Tysk: genügend = tilstrækkelige.

Nu erindrer prinsen meget vel, hvilken befaling kongen af Danmark, Norge etc. har efterladt med hensyn til disse sager, men da prinsen alligevel finder, at gesandtens af forskellige højvigtige punkter bestående begæring er således beskaffen, at han nødvendigvis i forvejen må give kongen en beretning derom, må gesandten indtil da, uden at klage, slå sig til tåls. Hvorved imidlertid prinsen i en god mening ikke kan undlade at oplyse den kejserlige gesandt om, at han af den gesandten sidst meddelte kongelige resolution har iagttaget, at krigens fortsættelse er blevet lovet med netop de af gesandten foreslåede og i hans replik benyttede ord, og at manglen altså kun bestod i det, der var nævnt i den kgl. resolution vedrørende fredstraktaterne. Og da der netop nu befinder sig gesandter fra kejseren i Münster og Osnabrück i håb om en fortsættelse af de af kongen foranledigede fredstraktater også uden denne, og kejseren til værkets yderligere fremme har overvundet sig selv så vidt, at han ikke har nærret nogen betænkelighed ved at lade sine gesandter stateligt modtage også fjendens gesandter, føre dem ind og aflægge den gensidige visit, hvorfor der ifølge den indløbne beretning ikke kan næres tvivl om en fortsættelse af traktaterne, men delibereeres om, hvorvidt ambassadørerne selv skal tage fat på værket eller overdrage det til de venezianske, så må prinsen dog overfor gesandten åbent bekende, at han under disse omstændigheder, da kejseren uden kongens vidende og vilje netop nu er i begreb med at forhandle om fornævnte traktater, og det endog med tilsidesættelse af sin høje kejserlige respekt, ikke kan overse, hvorledes og på hvilket fundament man alligevel kan anmode kongen om at folde hænderne og heri forpligte sig til ikke at gå ind på nogen fredstraktat uden med og ved siden af kejseren. Og da prinsen nærer ikke ringe betænkelighed herved, har han af velvilje villet oplyse gesandten herom og tvivler ikke på, at denne vil behage at betage prinsen denne skrupel, for at gesandten så meget snarere og bedre kan effectuere sit forehavende om så meget som muligt at fremme dette værk efter kejserens intention. Prinsen forbliver ham med al særlig nåde velbevågen. T. K.

9. april (Kbhvn.). Befaling på kongens vegne til den bestaltede landfoged på Femern Jørgen Bung om ufortøvet at gøre rigtigt regnskab med denne løjtnant Abraham Widerbort om forplejningen af hans ryttere fra datoen for deres ankomst og til dagen for deres afrejse og straks og uden ophold betale ham, hvad der således måtte tilkomme ham, og tilfredsstille ham derfor. T. K.

— (—). Befaling til skipper Rasmussen om, at prinsen har bevilget, at Hans Gerckens efterladte enke Catrine Gerckens i et årstid må beholde halvdelen af den bolig, som hun nu bebor, hvorefter skipper Rasmus¹ sig har at rette. K.

— (—). Befaling til kongens proviantskriver Morten Mikkelsen om, at han skal lade Hans Gerckens enke Catrine Gerckens få den sædvanlige vinterkost, hvormed enkerne ellers bliver benådet, og som prinsen har bevilget hende. K.

(Vedlagt 2 ansøgninger til prinsesse Magdalena Sybilla fra Catrine Gerckens, enke efter Hans Gercken, kgl. styrmand, nemlig:)

1.² Hendes afdøde mand, der i mange år har tjent kongen som styrmand, er forleden sommer, da han lykkeligt havde bragt rigsmarskal Anders Billes mobilier fra Øsel hertil³, uformodet død på rigsmarskens gods og begravet dér. Hendes mand har i 7 år ikke haft fribolig som andre, skønt admiral Erik Ottesen havde lovet ham det ved antagelsen, men måtte selv betale sin husleje, og først kort før hans død fik hun fribolig. Hun har søgt om at måtte beholde fri bolig et år og vinterkost, som andre skibsbetjentes enker, men det er afslået hende, og hun skal flytte til påske [27. marts]. Hun har 2 børn. Hun beder prinsessen om at støtte sin ansøgning hos admiral Jørgen Vind. På bagsiden påtegning af Køn Jochum

¹ Således i teksten. ² Dette brev er i nyere tid forsynet med påtegning: for 1644 ¹⁰/₃. Såvel dette som det følgende brev er uden dag og sted. ³ Anders Erikaen Bille til Damsbo var lensmand på Øsel indtil 1642 og fik kvittansiarum i jan. 1643. Han er altså flyttet fra Arnsborg i sommeren 1643.

Gravbow, dat. Bremerholm 19. marts 1644, med reglerne for enkernes fri bolig og fri kost. Huset plejer de at beholde et år efter mandens død, fri kost sædvanligvis fra Mortensdag til fastelavn, men hvis manden dør før Mortensdag, får de undertiden hans vinterkost, dog ikke som nogen ret .

2. Fornyet ansøgning til prinsessen fra samme, der takker, fordi prinsessen har fremsendt hendes forrige ansøgning til Jørgen Vind, væsentlig af samme indhold som foregående ansøgning. På bagsiden påtegning, dat. 8. april 1644, om, at prinsen har bevilget hendes ansøgning i begge punkter.

10. april (Kbhvn.). Befaling til den kgl. bestaltede general-auditor Jørgen Thomas Haffenreffer om at holde sig i beredskab til i morgen tidlig ved daggry¹ at ledsage prinsen til Malmø og der modtage hans videre befaling. T. K.

— (—). Kopi af befaling² til bestaltet oberstløjtnant Rudolf Rauchhaupt, hvorved der gives ham følgende ordrer: Først skal han på Femern træffe den ordning med sine kaptejner med hensyn til hvervningen, at når der er samlet 100 mand (hvilket skal ske indenfor højst 6 uger fra hvervningens begyndelse), skal fanen anbringes på stangen, mønstringen foretages, soldaterne sværge til fanen og fra nu af gøre tjeneste. Ved siden heraf skal han også træffe de nødvendige foranstaltninger vedrørende de skanser, som måtte være nødvendige på landet [Femern] til dets forsvar. Hvad for det tredje angår ammunition og kannon³, skal han tage den, som herfra sendes dertil, i sin forvaring og, når han drager derfra, aflevere den til den hidtil derværende kaptejn Kraus, som skal være ansvarlig for den. Når alt dette er ordnet således, skal han ufortøvet afrejse til Malmø og der vente prinsens nærmere ordre. Med hensyn til hvervepengene og forplejningen af officerer og soldater på sam-

¹ K. har: bei frühester Tageszeit. ² Kaldes på bagsiden: Kopia. Da der ingen rettelser er i teksten, kan det være en kopi; ordet kopia bruges ellers tit i betydningen af koncept. ³ Medens der her kun tales om én kannon, er der i det næstfølgende brev tale om flere.

lingspladsen og med hensyn til deres overførsel skal landråd, amtmænd på Segeberg hr. Caspar von Buchwald til Pronstorf gøre rigtighed med ham. T. K.

10. april (Kbhvn.). Kopi af besked for kaptejn Johan Kraus og hans underofficerer. På supplication og andragende fra kaptejn Johan Kraus og hans underofficerer, underkorporaler og menige knægte om, at de fremtidig må få lønningerne udbetalt hver uge, især da de modtagne to måneders lønning allerede er anvendt til de nødvendige klæder, meddeler prinsen følgende besked: Skønt de omtalte to måneder endnu ikke er gået, og knægtene tidligere har været i hertug Frederik af Slesvig og Holstens tjeneste og vel i fremtiden kan fordrere deres restancer af denne, vil prinsen dog under hensyn til, at soldaten har klædt sig for disse penge, hvilket også medfører bedre tjeneste for landet, i kongens fraværelse hermed have anordnet og befalet, at indbyggerne på landet Femern skal tage knægtene til deres bord, og at soldaterne skal tage til takke med samme spise og drikke, hvorfor der i henhold til den nylig den 22. marts meddelte besked skal beregnes 4 sk. lybsk om dagen, som igen herefter skal kortes og godtgøres enhver ved udbetalingen af månedslønnen. Officererne derimod skal forsørge sig selv indtil afbetalingen eller ellers akkordere med folkene om kredit derfor. T. K.

— (—). Besked fra prinsen på det af landfogden, borgemestrene, kæmnerne, råderne og ridderne på landet Femern til prinsen indsendte memorial. For det første: Skønt de to måneder, for hvilke kaptejn Johan Krause har fået løn af kongen, ikke er tilbragt i prinsens tjeneste, og hans soldater altså ikke skal forsynes før tiden med yderligere lønning, så skal dog største delen af pengene være anvendt til deres påklædning, hvilket vil komme kongen og landskabet til gode, og derfor skal indvånerne fremtidig tage knægtene til deres bord, og soldaterne skal nøjes med værtens spise og drikke. Derved skal der i henhold til den forrige besked, ved

hvilken kongen også lader det bero, regnes efter taksten 4 sk. lybsk, som så igen skal kortes og godtgøres folkene ved udbetalingen af lønningerne. Vil imidlertid den ene eller den anden ikke gå med til bespisningen, skal det stå dem frit for i stedet herfor at betale knægtene de 4 sk. om dagen og altså for 8 dage 2 mark lybsk. For det andet: Hvad angår generalkommandoen på landet, og at landskabet ikke kunne betro sin hidtil mod fjenden beskærmede fattigdom¹ til nogen fremmed, så ville kongen ganske vist kalde oberstløjtnant Rauchhaupt her ind i riget til sit regiment og kalde ham tilbage derfra, så snart han har gjort den for den ham pålagte fortsatte hvervning nødvendige anordning, men imidlertid vil dog den yderste nød kræve, ligesom det vil være langt mere tåleligt for landet selv, at en forstandig og for dem selv antagelig krigsofficer fører generalkommandoen, men især måtte kommandanten, hvem også landofficererne, til hvilke han skal melde det, skal følge, give ordre om alt, hvad der nødvendigvis skal iagttages med hensyn til krigen og forsvaret, og hvorledes det bedst kan iværksættes. Han skal have krigsammunionen og kanonerne, særlig de, der herfra er sendt dertil, under sin myndighed, for at han i rette tid, og når han får underretning, kan foretage overfald, ikke først skal foretage lange andragender om, hvad der skal gøres, hvortil så landskabet hver gang godvillig skal låne ham skuder og både og det nødvendige skibsfolk. For det tredje: Med hensyn til den bevilgede besætning, der er ansat til antagelse af 600 mand til fods som det, der er nødvendigt på dette land, så længe denne uro og fare vedvarer, så har kongen bestemt, at når kun 100 mand er komplet, skal de øvrige altid tages bort derfra og bruges andetsteds i riget, således at, selvom de forordnede andre hvervninger skulle fortsættes, landskabet dog ikke skal besværes eller belægges med mere end 600 mand, men snarere mindre, dog således at det [landskabet] i nogle få dage og nætter skal huse en eller anden², som derfra skal føres her-

---

¹ K. har et noget mildere udtryk: Armüthlein, sin lille fattigdom. ² Afdeling eller styrke.

over, og unde den pas, indtil den med lejlighed kan bringes over. Ritmester Joachim Rathlou derimod skal for det fjerde med sine ryttere indkvarteres i Selsør¹, og hans folk også forplejes dér efter ordinansen, hvorom prinsen vil give nærmere ordre, for at landskabet ikke yderligere skal blive molesteret. Og er dette, hvad der har skullet svares på ovennævnte memorial. T. K.

10. april (Kbhvn.). Miss. til rigens marsk. Prinsen har modtaget hans skrivelse af 4. marts, og da han er tilfreds med, at hans i Skanderborg tilbageblevne folk udveksles med svenske i byen, sender han en fortegnelse over de i Skanderborg efterladte folk og anmoder rigens marsk om at forhandle om samme udveksling og hjælpe med til, at den må ske med det første på reden for Århus, så at samme skude, som fører fangerne over, kan tage prinsens folk med tilbage. Men navnlig skal han få fastsat, at prinsens folk må få bevilling til frit at passere ud med koner og børn, boskab og bagage og være sikret mod plyndring og andre molestier. K.

(Vedlagt fortegnelse:) Efterskrevne personer er blevet i Skanderborg:

1. Christian skomager, 2. Mikkel trompeter, 3. Hans Paysen, 4. Peder udi vinkælderen, 5. Jørgen postbud, 6. Mads brygger, 7. Rasmus bryggersvend, 8. Mikkel bødker, 9. Marcus sværdfejer, 10. køkkenskriverens tjener, 11. edelknabernes dugsvend, 12. slagteren.²

— (—). Kopi af prinsens ordre til ritmester Joachim Rathlou. På kongens vegne giver prinsen følgende ordre til ritmester Joachim Rathlou: Han skal sammen med de ryttere, som han har under sig og hos sig, straks efter modtagelsen af dette brev begive sig fra Femern og forføje sig til Skel-skør³, der ligger i Antvorskov len, idet både landskabet Femern dertil låner de fornødne skibe og skuder, og den kgl.

¹ Der må være ment Skelakør. I det næstfølgende brev kaldes det Selsør.

² I hjørnet foroven til venstre står: »Auditeur Daniels Conterfay». ³ K. har: Selsør; jvfr. ovfr. i næstforegående brev.

lensmand i Antvorskov i henhold til medfølgende ordre vil give befaling til, at folkene i Skelskør skal indstille sig på at yde ham og hans folk tilbørlig forplejning. T. K.

11. april (Kbhvn.). Befaling til oberstløjtnant Gabriel Rensberg om straks og ufortøvet at begive sig fra Nykøbing til Kronborg og her overtage den fraværende oberstløjtnant Achim von Bredows tjeneste og stilling. T. K.

— (—). Befaling til Christoffer Stensen til Grimsted, oberstløjtnant, om straks at begive sig herfra til Falster og Lolland og overtage den inspektion og tjeneste, som Gabriel Rensberg hidtil har haft, ikke forsumme noget til landets defension, hvor det kan ske, mens meget mere bete sig således, som prinsen tiltror ham det, og han vil svare til. K.

— (—). Befaling på kongens vegne til den kaptajn på en af de to ved Femern liggende kgl. pinke, hvem dette brev først kommer i hænde, om med denne pinke hurtigst mulig og ufortøvet at overføre amtmanden på Segeberg hr. Caspar Buchwald til Pronstorf og hans medhavende tjenere og sager til Lübeck T. K.

— (—). Sikkerheds- og vognpas for hr. Caspar von Buchwald til Pronstorf, amtmand på Segeberg, med medhavende tjenere og sager frit, sikkert og uhindret herfra til Lübeck på en god vogn med tilhørende dueelige heste og på transport over floder og færgesteder hurtigt og uden betaling. T. K.

— (—). Sikkerhedspas for denne Peter Marquartsen, rådmand i byen [Burg], og Claus Mackeprang, dommer på landet Femern, frit, sikkert og uhindret herfra dertil [Femern]. T. K.

— (—). Befaling til kgl. tøjmester Christoffer Schwencke om til prinsens capitaine des armes Hans Hoppe til

prinsens behov at levere 8 hellebarder. Han skal føre dem til regnskab. K.

13. april (Kbhvn.). Befaling til kammerskriver Søren Jensen om ufortøvet til kgl. musikanthandling Donnel Söllner¹ at betale 80 slette dlr., som tilkommer ham som kostpenge for prinsens kapelknabe Hans Christof. Han skal tage kvittans for dem og føre dem til regnskab. K.

— (**Malmø**). Befaling² til oberst Falk Lykke om straks at samle alle kaptejner og løjtnanter til fods her og rådføre sig med dem om følgende punkter: 1. Om og på hvad måde det bedst kan indrettes således, at vagten kun skal falde på hver tredje nat, så at kompagnierne til desto bedre rafraichering hver efter sin tur kan være fri for vagt i 2 nætter. 2. Om hovedvagten ikke skal besættes af alle kompagnier, og hvor stærk hovedvagten hver nat kan være. 3. Om ikke herefter hver kaptejn skal have betroet sin egen post, og han skal svare til den. 4. Om der ikke hver nat skal være en høj officer ved hovedvagten. 5. Om der ikke hver nat bør være en trommeslager ved hovedvagten. Om alt dette forventer prinsen deres betænkning med det første. K.

— (—). Bevilling for denne brevviser Peter Bartelsen³, præst i Heddinge, der har klaget over, at svenskerne har taget hans ejendele fra ham, til at tage med sig herfra til Sjælland 4 tdr. saltet kød, som han har reddet og beholdt tilovers. Soldatesken ved Sønderport skal rette sig derefter og siden tage dette bevis til sig. T. K.

U. d. og st. På en udateret, af Christof Lebzelter skrevet seddel, som efter en nyere påtegning lå mellem koncepterne af 13/4, er der opført følgende udkast til breve (hvoraf de første 3 er overstreget): Pas for prinsens postbud Jørgen

¹ Daniel Zellner (Sellner). ² Skrevet af Christof Lebzelter. ³ Peder Bertelsen, præst i Kirkeheddinge, Bare h.

Hansen, som prinsen iligen har affærdiget til rigens marsk. Han skal have fri færge over færgestederne. (Overstreget).

Pas for denne kaptejnløjtnant N. N.¹ herfra til Fåborg i Fyen og siden til Lübeck med hustru, folk, heste og bagage på en vogn med tilhørende heste og fri fart over færgstederne. (Overstreget).

Pas for denne kaptejn Jørg Justus von Stein², som prinsen har forskrevet hertil, på heste og en vogn, så at han kommer vel befordret afsted ved dag og ved nat. (Overstreget).

Pas for 40 soldater fra Femern til København. De skal ikke alene lade dem passere ubindret, men også overalt sørge for fri færge og nødtørftigt natteleje og underhold.

Pas for denne major .... Eickstedt herfra til Fyen og tilbage igen på heste og 2 vogne, desligeste etc. K.

14. april (Malmø). Befaling til ritmester Henrik Lindelow om, at han i morgen ved 12 slet med sine to kompagnier, såvel af landfolk som af gevorbnne folk, skal præsentere sig her bag slottet, så at de, såfremt prinsen påbyder det, kan sværge kornettet³. K.

— (—). Befaling til Hans Jacobsen, ingeniør og kaptejn, om, at han ufortøvet skal samle sine folk, så at de i morgen kan sværge fanen. K.

— (—). Lignende befaling til kaptejn Hans Lavridsen (Laursen). K.

— (—). Befaling til Jacob Ovesen, ridefoged i Vemmenhøgs herred, om, at han snarest skal sammenkalde menige almue og bønder i forbemeldte herred og få at vide, hvem af dem, der har lyst og begærlighed til at lade sig bruge som dragoner. De, som findes parate og villige dertil, skal endelig og uden videre ophold i overmorgen indfinde sig på

¹ Åben plads til navnet. ² Han var 9. marts s. å. affærdiget til Danzig og Preussen. ³ Kornet, d. v. s.: fane, altså: sværge til fanen.

dette sted med deres heste, hvor der skal tilforordnes dem dygtige officerer og meddeles dem gevær og krudt. K.

15. april (Malmø). Pas¹ til ved Søndre Strandport at lade passere disse 30 tdr. rug, som tilhører hr. Henrik Huitfeldt, og som prinsen har givet ham bevilling til at udføre til Sjælland. T. K. Nr. 1.

— (—). Pas til ved Søndre Strandport at lade passere disse 50 tdr. kød og 17½ td. rug, som tilhører Frederik Rantzau, og som prinsen har tilladt ham at udføre herfra til Sjælland. T. K. Nr. 2.

— (—). Pas om, at prinsen har bevilget, at hr. Anders Laursen i Slevvie² til sit eget behov i Malmø må indkøbe 2 skpr. salt og ½ td. sild og frit udføre samme viktualier. Fæstningens soldateska skal rette sig herefter og tage dette pas til sig. K. Nr. 3.

16. april (—). Sikkerhedspas for Andres von Eülenow, Bertel Thommesen og Herman Hoe, alle borgere i Flensborg, på en skude med indehavende folk og gods fra Svendborg til Sønderborg og tilbage igen. De har berettet, at de og deres hustruer en tid lang har opholdt sig i Svendborg, og at de nu agter med en del af deres flyttegods at rejse derfra til Sønderborg. For at opnå en del af deres »fortegte«³ har de ansøgt om at måtte fragte en skude på omtrent 4—6 læster og om at få prinsens pas. Prinsen bevilger deres ansøgning, da supplikanterne tilbyder at lade borge-mesteren i Svendborg give nøjagtig forsikring for, at skuden igen vil blive ført tilbage dertil. K.

17. april (—). Befaling til oberst Falk Lykke om at formane og tilholde det parti, som nu har været ude til Lund, såfremt de har fået noget gevær, som kunne være nyttigt

¹ På et folioark er skrevet koncepter til 8 passersedler, dateret henholdsvis 15. (3 pas), 21., 22. (2 pas), 23. og 26. april. De er her betegnet med K. (T. K.) og nr. ² Fejlskrift i K. for: Stefvie, Torne h. ³ Formentlig: forehavende.

at bruge, da at præsentere og frembære det for prinsen. Så vil denne »ordonnere«¹, at der skal gives dem nøjagtig, dog billig satisfaktion og betaling derfor, om samme gevær måtte befalde prinsen. K.

18. april (Malmø). Ordre til generalauditør Georgius Thomas Hafenreffer. Det er ham uden tvivl bekendt, at prinsen i forgårs har sendt nogle tropper, såvel til hest som til fods, under kommando af henholdsvis Mogens Arenfeldt og Bjørn Maccabæus, herfra til Lund. Prinsen erfarer nu med ikke ringe uvilje og forundring, at disse skal have begået allehånde insolentier, idet de ikke alene har plyndret hospitalet dér, men også har nedrevet nogle i kirken op-hængte skjolde og hjelme. Da man nu ikke stiltiende kan finde sig i slige ærgerlige og højst straffbare procedurer, der hos vore modstandere vil medføre liden berømmelse, gives der ham herved befaling til med tiltagelse af ovennævnte officerer at anstille en meget grundig inkquisition og efterforskning efter, hvilke personer² der har ladet sig bruge hertil eller har medvirket med råd og dåd hertil. Skulle man, imod forhåbning, holde sandheden skjult, vil prinsen være nødsaget til at gå videre frem mod officererne selv, efter hvad ret er. T. K.

— (—). Befaling til de herværende ritmestre (og den løjtnant, der skal udkommanderes)³. Da prinsen har fået underretning om, at fjenden skal have vist sig 3 mil herfra på vejen til Ystad, befaler han, at alle de ritmestre, der er til stede her, straks skal udsende 50 ryttere samt en

¹ Anførselstegnene står i K. ² K. har derefter først haft: måtte have begået disse ugerninger; dette er atter slettet. ³ Udskriften lyder: »Denen alhie anwesenden Ritmeistern zusambt dem auscommandirenden Lieutenant«. Den er øjensynlig en misforståelse af brevets tekst: »dass die gesambte hier anwesende Ritmeister, nebenst einem Leutenant und darzu gehörigen Unterofficirern, funfzig (!) Pferde sofort ausschicken sollen«. Løjtnanten hører her ikke til adressaterne, men til det følgende. Der skal udsendes 50 ryttere under en løjtnant og tilhørende underofficerer.

løjtnant og tilhørende underofficerer for at få oplyst, hvor stærke de svenske tropper er. Såfremt det kan ses, at der kan gøres dem noget afbræk, skal vore folk angribe¹ dem tilbørlig, men ellers ikke hasardere noget. T. K.

19. april (Malmø). Miss. til generalauditor Georg Thomas Hafenreffer. Af hans indkomne relation har prinsen erfaret, hvorledes man har villet undskylde sig med hensyn til de i disse dage i Lund begåede insolentier. Hvad nu angår den passus om de ved hospitalet dér begåede plyndringer, befaler prinsen herved, at han, straks efter modtagelsen af denne skrivelse, skal tilsige ritmester Lindenovs korporal, ved navn Jens Hansen, til at give møde for sig og forlange af ham, at han skal specificere og opgive navnet på den skytte, der har bragt en hest ud af nævnte hospital, og fængsle ham. Med hensyn til det skjold, der er borttaget fra kirken, skal ritmester Mogens Arenfeldt ligeledes til videre anordning opgive personen og tillige fremlægge troværdig underretning og vidnesbyrd om, at skjoldet er bragt tilbage til sin rette plads i kirken, hvilket han på prinsens vegne skal forelægge denne. T. K.

(Vedlagt:) Relation, dat. Malmø den 19. april 1644, fra Georg Thomas Hafenreffer i anledning af prinsens ordre om nøje undersøgelse om de fornylig i Lund begåede insolentier og plyndring af hospitalet og ødelæggelse af nogle i kirken ophængte skjolde og hjelme. Han har, efter at have tilkaldt ritmester Mogens Arenfeldt og kaptejn Bjørn Maccabæus (som dengang kommanderede tropperne), anstillet en nøje undersøgelse om gerningsmændene og deres rådgivere og da først med hensyn til plyndringen af hospitalet konstateret, at ganske vist har kaptejn Maccabæus straks ved ankomsten af hans tropper stillet en skildvagter op foran nævnte hospital for at forhindre alle exorbitantier, men alligevel er derpå en skytte (hvad en korporal under ritmester Lindenov, ved navn Jens

¹ K. har: »ihnen gebührlich recontiren«, formentlig fejlskrift for: recontiren, støde sammen med, angribe (jvfr. rencontre).

Hansen, har bevidnet) kommet ind og har bragt en hest ud. Desuden havde forskellige bønder bemægtiget sig nogle heste, som dengang fandtes i hospitalet, og som påstås at være frataget dem af fjenden, men som efter given ordre atter var givet fri. Andre eller flere voldshandlinger vidste den nævnte kommandant ikke noget om, håbede heller ikke, at man skulle kunne overbevise de knægte, som han dengang havde under sig, om andre.

Hvad demoleringen af nogle skjolde i kirken angår, udtaler ritmester Mogens Arenfeldt, at han meget vel erindrer, at han havde set en mand (som han dog på grund af den store afstand ikke havde kunnet genkende) med et sådant skjold, men efter at have modtaget en af ham forlangt beretning havde han så befålet sin kornet at bringe det tilbage i kirken, hvilket han håbede var sket.

Andre og yderligere exorbitantier håbede bemeldte officerer ikke, at der var sket, da de efter deres bortmarch havde holdt en rum tid på marken foran byen, men ingen havde fremført nogen klage. (Egenhændig relation, underskrevet af Georg Thomas Hafenreffer).

19. april (Malmø). Befaling til oberst Falk Lykke og andre kaptejner til fods om, at de i morgen tidlig kl. 4 skal holde 200 mand med tilhørende kaptejn og underofficerer i beredskab på torvet her for at marchere til Lund og dér afhente den rug, mel, havre og andre viktualier, som findes dér, samt nogle spanske ryttere og bringe det til Malmø. T. K.

— (—). Befaling til de herværende ritmestre og kaptejnløjtnanter. Da prinsen har givet befaling til, at en afdeling på 200 mand til fods, som ordren til oberst Falk Lykke og konsorter lyder på, i morgen tidlig skal begive sig til Lund for at afhente de viktualier, som findes dér, og bringe dem hertil, skal de tilforordne dem 50 ryttere under en løjtnant og de dertil hørende underofficerer conjuncte, for at deres forehavende kan gennemføres så meget desto bedre. T. K.

19. april (Malmø). Befaling til oberst Falk Lykke og andre kaptejner til fods og ligeledes til ritmestrene her og en kaptejnøjntant. Det er hermed prinsens vilje og befaling, at hvis han eller i hans fraværelse kommissarierne her i fremtiden udkommanderer en afdeling, enten til at rekognoscere eller til på anden måde at gøre fjenden afbræk, skal den, der i hvert enkelt tilfælde har været hovedanfører og anfører for afdelingen, straks ved sin tilbagekomst afgive skriftlig eller mundtlig beretning til prinsen eller, som nævnt, til kommissarierne om sin ekspedition og dens resultat og ikke lade det komme til noget manquement derved. T. K.

— (—). Befaling til borgemestre og råd i Malmø om, at de i fremtiden ikke må lade nogen få dragonheste uden kaptejn Kramps skriftlige eller mundtlige ordre. K.

— (—). Befaling til Claus Iversen Ravn, byfoged i København. Da prinsen har givet Oluf Steenwinckel ordre til fra København til Malmø at overføre adskillige materialier, som behøves til denne befæstning, befales det byfogden på Oluf Steenwinckels anfordring at skaffe ham så mange færger, som der måtte udkræves til at fremføre samme materialier. K.

20. april (—). Miss. til Niels Krabbe, lensmand på Halmstad. Såvel Annis Samuel Hansens som Niels Andersen af Heybiørg¹ har berettet, at deres sønner Svend Samuelsen og Børge Nielsen ikke med forsæt, men ved en ulykkelig hændelse og af våde, er kommet til at begå et drab, og har andraget om, at de må få tilladelse til derfor at bøde vådebod og få nåde på deres liv. Nu har prinsen ikke truffet nogen endelig afgørelse herom, men begærer, at der i begge sager må blive givet anstand, og at dommenes² eksekution må blive suspenderet, indtil kongen erklærer sig videre herom. K.

¹ Heberg, Vessige s., Årstad h.   ² K. har, sikkert ved en fejlskrift: dommernes.

20. april (Malmø). Befaling til Hans Jacobsen om ufortøvet at begive sig til Fyen til rigens marsk og de andre rigsråder og få at vide, hvad de begærer af ham; dog skal han igen indfinde sig her inden 14 dage. K.

— (—). Befaling til alle herværende ritmestre og kaptajnløjtnanten. Da svenskerne nu ikke mere befinder sig eller lader sig se så nær ved denne fæstning som før, anser prinsen det for godt og befaler også, at der til ryttervagten fremtidig hver aften kun udkommanderes 20 heste, således at der på hver post holder 10 ryttere. T. K.

21. april (—). Miss. til generalauditøren [Georg Thomas Hafenreffer]. Skønt han den 19. ds. er tilstillet prinsens befaling til hos ritmester Lindenovs korporal Jens Hansen at anstille undersøgelse om, hvilken skytte det har været, som har borttaget en hest fra hospitalet i Lund, så erfarer prinsen dog, at samme korporal endnu stadig søger udflugter og nærer betænkeligheder ved at opgive gerningsmanden. Prinsen gentager derfor atter sin befaling om, at han skal kalde korporalen for sig og alvorlig foreholde ham, at han uden betænkning og åbent skal nævne og opsøge skytten eller også skal hæfte i hans sted. T. K.

— (—). Miss. til samme om, at han i morgen tidlig kl. 8 skal møde her på slottet og tage ritmester Lindenovs korporal Jens Hansen med sig, da der så vil blive forevist en skytte for ham for at få at vide, om det er ham, der har borttaget en hest fra hospitalet og bragt den bort. T. K.

— (—). Miss. til hr. Tage Thott, rigsråd, overkommisarius etc., samt oberst Falk Lykke og andre herværende officerer og kaptajner til fods. Da prinsen indtil nu i mange tilfælde har erfaret, at næsten intet af alle de partier, der er udsendt herfra, har nået den forventede virkning eller mål, men meget mere formodentlig er opdaget og forrådt af nogle bønder, således at fjenden har haft efter-

retning og kundskab om vore planer, allerede før de udkommanderede folk er lukket ud af denne by, har prinsen anset det for godt, at de i fællesskab skal debattere og forhandle om følgende poster: Først om det ikke ville være et formålstjenligt middel, for at forebygge alt sådant forræderi, at bestemme, at fremtidig ingen bonde, hverken alene eller med vogn og heste, må få adgang til byen uden deres, officerernes, viden, dog altid under ledsagelse af en soldat? Endvidere om der ikke foran den herværende byport skulle indrettes en bekvem plads, hvor alt det, som bønderne bringer til torvs, kan sælges, hvorimod alt det, som bønderne ønsker at få fra byen, kan skaffes derhen af borgerne? Eller hvilken fremgangsmåde de ellers kan udtenke heri. For det andet: da svenskerne fordeler sig her- og derhen, om det så ikke ville være muligt at gøre dem afbræk med nogle partier, og hvorledes de bedst og sikrest kan angribes? Om alt dette skal de ufortøvet indgive deres skriftlige betænkning til prinsen.

Postscriptum: Yderligere skal prinsen meddele dem, at han agter førstkommende onsdag at begynde på udenværket bagved slottet, først ved 200 mand, men såsnart de dertil forskrevne materialier er kommet fra København, ved at lade 600 mand daglig arbejde derpå. Han anmoder dem derfor om at komme overens om en bestemt, endelig beslutning om, hvorledes soldaterne daglig bedst kan fordeles til bedst fremme af dette værk og arbejde, og give prinsen skriftlig meddelelse om samme. K.

21. april (Malmø). Pas til, at soldatesken ved Søndre Strandport skal lade passere disse 4 okser, 3 køer, 2 heste, 10 svin samt 3 senge med tilhørende sengetøj og 2 borde, som tilhører hr. Oluf Sven¹, præst i Biellerup, og som prinsen har tilladt ham at udføre herfra til København, hvorefter de skal tage dette bevis til sig og aflevere det på behørigt sted. T. K. Nr. 4.

¹ Oluf Svane, øverste medtjener i Lund, præst i Bjellerup og Råby.

22. april (Malmø). Pas til ved Søndre Strandport at lade passere og slippe igennem 18 tdr. kød, som tilhører Maren Urup, og som prinsen har tilladt hende at udføre herfra til København. T. K. Nr. 5.

— (—). Pas til gennem Søndre Strandport at lade passere 1 ko, 2 kvier, 2 unge foler, 2 føl, 4 hopper, 24 geder, 12 svin, 5 unge stude samt noget boskab, som tilhører henholdsvis Corfits Gabriel[sen] Akeleye og Bjørn Maccabæus. Prinsen har bevilget, at det altsammen frit må udføres herfra til Sjælland. K. Nr. 6.

23. april (—). Pas til gennem Søndre Strandport at lade passere disse 3 heste, som tilhører Jochim Gersdorff, og som han har fået bevilling til at overføre herfra til Sjælland. T. K. Nr. 7.

24. april (Kbhvn.).¹ Miss. til hertug August af Braunschweig. Denne brevviser, den kunsterfarne Daniel Selner², har i mange år opvartet kongen med sin musikalske profession og altid således, at kongen har været tilfreds med ham. Men da han nu som følge af den her opståede uro og på grund af sin alder anser fyrstendømmet Braunschweig for det kæreste, og navnlig da der af den højsalige landsfyrste forhen er bevist ham megen nåde, og han derfor agter at tilbringe resten af sin levetid dér, har prinsen ikke villet lade ham rejse uden en anbefaling til hertugen. Han beder derfor hertugen om at lade ham være sig anbefalet som en i hans fyrstendømme indfødt, og som han vel fortjener det, og lade ham vederfares al nåde til bedste for ham i hans nuværende alder³. T. K.

— (—). Miss. til hertuginde af Braunschweig. Prinsen anser det for unødvendigt vidtløftig at anbefale den

¹ Breve til udenlandske fyrster er under prinsens ophold på Malmøhus ikke dateret Malmø, men København. ² Zellner (Söllner). ³ Enkelte formelle tilføjelser og slutformlen er skrevet af Christof Lebzelter.

kunsterfarne Daniel Selner såvel for hans profession som for hans gode forhold, tilmed da han både for det ene og det andet har fået godt vidnesbyrd af mange. Han anmoder hertuginde som en særlig ynder af musikken om at favorisere og støtte nævnte Daniel Selner i alle henseender og fremme hans bedste¹. T. K.

24. april (Malmø). Miss. til oberst Falk Lykke og de henværende kaptajner til fods. Der er fra mange sider indløbet klager over, at deres soldater, navnlig de nyhvervede og de udskrevne bønder, såvel om dagen som om natten bryder ind i borgerhuse i denne by og derfra voldelig stjæler og borttager såvel stort som småt, kvæg og penge, kramvarer og andet løsøre. Og da nu slige attentater, som af vore folk forøves mod deres egne nations- og religionsfæller, kun medfører liden berømmelse, som om de foresatte og officererne ikke formanede dem til at holde bedre disciplin og bedre justits eller ikke var i stand til at straffe de begærede forseelser tilbørlig, så er det prinsens alvorlige vilje og uforanderlige befaling, at de herefter skal holde bedre tilsyn hermed, end det hidtil er sket, og ikke alene foretage nøjere undersøgelse af de fremtidig indløbende klager, men også, efter at forbrydelserne er konstateret, gå frem med eksemplariske straffe mod ugerningsmændene, andre til afsky, såfremt de vil undgå allehånde ulemper, der måtte ramme dem selv, hvis det modsatte, mod forventning, skulle ske. T. K.

— (—). Miss. til samme. Det pålægges dem herved at fordele det bagved slottet her nylig anlagte værk efter antallet af roder² blandt deres her liggende kompagnier efter disses proportion og anvise hvert af disse sin bestemte plads og sted og derved antyde, at den afdeling, som først bliver færdig med forfærdigelsen af den den tildelte

¹ Slutningsformlen er strøget og omskrevet af Christof Lebzelter.   ² Rute, mål.

plads, fremtidig ikke blot vil blive fritaget for dette arbejde, men også kan vente en erkendtlighed derfor. T. K.

24. april (Malmø). Miss. til samme. Det pålægges dem herved straks at træffe foranstaltninger til, at de 600 soldater, som er bestemt til fortsættelsen af arbejdet ved det nylig her anlagte værk, fra denne dato og til afslutningen af arbejdet, hver dag kl. 5 om morgenen føres ud til arbejdet, men kl. 10 tilbage derfra, kl. 12 atter til arbejdet og kl. 6 om aftenen atter bort fra arbejdet, hvilket alt skal ske til trommeslag. T. K.

— (—). Befaling til oberst Falk Lykke til Gersnæs, kgl. maj. oberst og befalingsmand over St. Peders kloster i Lund, om, at han på prinsens vegne skal påbyde, at Østerporten her sammesteds holdes åben, så længe man arbejder på broen ved Sønderport, denne derimod holdes lukket, indtil ravelinen og tøjbroen er gjort færdig. Men så snart ravelinen og broen er færdig, skal Sønderporten igen åbnes, og Østerporten holdes tillukket. Uden oberstens specielle og særlige forlov må det ikke tilstedes, at noget føres herfra eller herind, men kun når vagten føres op og ind i den foran den lagte ravelin, må en lille port åbnes. K.

— (—). Miss. til hr. Tage Thott, slotsherre på Malmøhus. Han skal i prinsens fraværelse have godt tilsyn og med al tilbørlig flid urgere, at det bag slottet her nylig anlagte værk gøres færdigt uden nogen forsømmelse eller tidsspilde. K.

— (—). Miss. til kaptajn Erik Qvitzov. Da det berettes, at der ved hans post på Østre Runddel er lavet nogle uretmæssige veje og stier over volden og lige ind til den udenfor nys anlagte ravelin, hvorover soldaterne, efter øjensynlig formodning, uden modsigelse kan komme ud og ind, er det prinsens befaling, at han og hans underofficerer skal have godt tilsyn med sådant ubilligt og strafværdigt fore-

tagende. Såfremt nogen mod forventning attraperes dér, skal de efter artikelsbrevet straffes tilbørligt. K.

25. april (Kbhvn.). Miss. til enkekurfyrstinden af Brandenburg Elisabeth Charlotte¹. Af hendes notifikationsskrivelse har prinsen set, at fru Louise Juliane, pfalzgrevinde ved Rhin, kurfyrstinde, hertuginde i Bayern, f. prinsesse af Oranien etc., enke, er afgået ved døden. Prinsen udtaler sin medfølelse. T. K.²

— (Malmø). Miss. til alle ritmestrene og kaptejnløjtnanten her. De skal fremtidig flittig lægge sig efter at rekognoscere og se til, om de ved mindre afdelinger kan gøre fjenden noget afbræk, dog må de ikke ubetænksomt hasardere rytterne, men gå så sikkert som muligt. T. K.

— (—). Miss. til den svenske generalmajor Hans Wachtmeister, udfærdiget i oberst Falk Lykkes navn³. Hans skrivelse, dateret Bjørfyholm⁴ den 23. ds., er af en trompeter blevet overdraget og vel afleveret til brevskriveren, som deraf har set, at to af dennes folk, nemlig en korporal Jacob Hedrich og en underkorporal Hans Steffler, som er blevet taget til fange af svenskerne, er blevet tilbagesendt herved, med begæring om at få sendt tilbage deres korporal og 3 ryttere. Da man heraf kan mærke hr. generalmajorens særlige diskretion, ville intet være brevskriveren kærere, end at han kunne gengælde det på samme måde og efter hans ønske kunne tilsende ham de 3 ryttere, men da disse ikke er til stede her, så fremsendes herved sammen med korporalen 4 andre samt en musketer, nemlig

¹ Elisabeth Charlotte af Pfalz, enke efter kurfyrste Georg Vilhelm af Brandenburg. Hendes moder Louise Juliane af Oranien var enke efter kurfyrste Frederik IV af Pfalz og døde 1644. ² K. er skrevet af Christof Lebzelter. ³ Brevet er skrevet med samme hånd som alle de andre i Malmø skrevne koncepter til prinsens breve. Når dette og det følgende brev er skrevet i Falk Lykkes navn, skyldes det vel, at prinsen selv ikke kunne korrespondere direkte med de svenske officerer, og at Falk Lykke var den øverste danske officer i Malmø. ⁴ Formentlig Bjerresøholm, Bjerresø s., Herrestad h.

Oluf Bentsen, Lavrids Haagensen, Sven Børsen, Per Simensen og Karl Olsen, der skal høre til henholdsvis ritmester Johan Petersens, major Grisens, oberstløjtnant Klingsporens, ritmester Johan Jespersens og kaptejn Liborius's kommandoer. Han tvivler ikke på, at generalmajoren vil efterleve sin parole og tilbud og, såfremt nogle af vore folk fremtidig skulle blive fanget, supplere det nu manglende tal og sende dem tilbage igen. Hvilket han, indtil der træffes anden bestemt aftale og beslutning om fangerne, har villet meddele generalmajoren som svar, idet han befaler ham i Guds protektion. (Udenpå er skrevet følgende adresse:) A monsieur monsieur general maieur Jean Wachtmeister¹. T. K.

25. april (Malmø). Miss. til den svenske oberst hr. Erik Carlsson Oxenstjerna², udfærdiget i oberst Falk Lykkes navn. Han ønsker obersten en lyksalig god dag med formelding om, at denne trompeter har overbragt ham hans skrivelse om at oversende Oluf Eliesen³ og tjeneren, ved navn Peter, men da samme personer ikke er til stede her, håber han, at hans undskyldning med skel og god føje kan have sted. Hr. obersten hermed Gud allermægtigste befaendis. (Nedenfor er skrevet:) A monsieur monsieur colonel Erik Carlson Oxenstierna. K.

26. april (—). Pas til gennem Søndre Strandport at lade passere disse 3 tdr. rugs samt 2 stude, tilhørende borgemeister Reinhold Hansen, og som han har fået bevilling til at udføre herfra til Sjælland. Denne seddel skal tilstilles obersten. K. Nr. 8.

— (—). Miss. til oberst Falk Lykke til Gersnæs. Han skal anvise den hertil ankomne konduktør at forfærdige det mellem slottet og det nye værk anlagte hornværk og tilforordne ham 100 mand af de 600 soldater, der i disse

¹ Brevet har været gjort færdigt og har været foldet sammen til besegling, men derefter er der foretaget nogle ændringer i det, og det er benyttet som koncept. ² I margenen er tilføjet: respective gode ven. ³ Der har først stået: hans skriver. Dette er atter slettet.

dage har været destineret til det forrige værk, til dette arbejde, dog med den tilføjelse, at det, som ligger på den tørre jord, først skal forfærdiges, medens det, der ligger i vandet, skal foretages derefter. T. K.

26. april (Malmø). Miss. til samme og de herværende kaptejner til fods. Prinsen erfarer, at kun halvdelen af det nye værk er taget i arbejde af soldaterne, men det er prinsens vilje, at der fra adressaternes side træffes andre anstalter herom, således at 500 mand efter antallet af roder¹, således som prinsens forrige ordre viser, skal påbegynde hele værket, fra den ene ende ved stranden og afslutte det behørigt ved stedet med det ferske vand og efterhånden lægge græstørv derpå. T. K.

— (—). Miss. til samme. Af vedlagte supplikation kan de se, hvad borgemestre og råd i Malmø på egne og borgernes vegne med hensyn til forskellige punkter har klaget over mod soldatesken, og hvad de har ansøgt om. Hvad angår det første punkt vedrørende tyveri og opbrydning af huse, har prinsen allerede i disse dage sendt dem sin ordinans, og han tvivler ikke på, at de in hoc passu stricte vil efterkomme den. For det andet skal de træffe alvorlige anstalter, så at ingen soldat efter tappenstregen findes på gaderne udenfor sit kvarter, desuden udsende vagter for overalt at visitere gaderne og anholde de soldater, som attraperes dér, og straffe dem tilbørlig. At også fratagelsen² af kvæg og viktualier i portene, hvoraf adressaterne og hele borgerskabet skal leve, skal forhindres ved alvorlig og højeste straf, vil prinsen alvorlig have indskærpet dem med den tilføjelse, at fremtidig foruden soldaterne nogle borgere, som bedst kender dem, der skal ind og ud [af byen], skal forordnes til daglig at holde vagt i portene og føre nøjere tilsyn her. Sluttelig er det prinsens alvorlige vilje, at skønt det i forvejen er direkte i modstrid med artikelsbrevet og på

¹ Tysk: Ruten, længdemål.   ² K. har det noget stærkere udtryk: Beraubung.

det bestemteste forbudt deri, det også ved dette brev skal forbydes samtlige soldater under livsstraf, efter at vagten er sat, at begive sig udenfor portene eller skanserne, ej heller må de, for at forebygge flere af den slags klager, om dagen passere ud af dem uden adressaternes særlige ordre og orlov. Hvorefter de alle skal rette sig, såfremt de ikke selv i modsat fald vil stå til ansvar derfor. T. K.

29. april (Malmø). Befaling til borgemestre og råd i Malmø. Da kongen på den af borgemestre, råd og almuen i Malmø indgivne supplikation har erklæret, at han begærer en tredjepart af alt det korn, som tilhører borgerne i Malmø, for betaling, befales det herved efter kongens begæring borgemestre, råd og borgerne i Malmø at levere en tredjepart af deres korn til den kgl. proviantmester i Malmø, således at enhver af fornævnte proviantmester tager en rigtig kvittans og bevis, for at enhver for sig i fremtiden kan blive tilfredsstillet og betalt. K.

— (—). Befaling til hr. Tage Thott, lensmand på Malmøhus, om til denne kgl. proviantmester at levere al den fetalje, der findes på Malmøhus og tilhører kongen, mod at tage kvittans af ham for det, der således leveres ham. K.

— (Kbhvn.).¹ Pas, hvorefter efternævnte bønder må udføre fra Dragør til Malmø følgende kvæg og parceller, nemlig: Oluf Trølfen² i Bunkeflod et par stude, nogen havresæd og nogen fetalje [til folkene]³; Anders Jensen

¹ Såsnart prinsen forlader Malmø og opholder sig i København, er den overvejende del af koncepterne igen skrevet af Christof Lebzelter. Prinsens sekretariat er øjensynlig blevet i København, medens kammerskriver Søren Jensen er fulgt med til Malmø. ² Læsningen er usikker. I K. står der Trølfisen, i den vedlagte ansøgning synes der at stå Drølfisen og over dette er tilskrevet: Trølfisen., I Malmø lens ekstraskatter er der fundet en Jens Threlson, formodentlig det samme patronymikon = Troelsen. ³ Ordene i skarpe parenteser findes kun i den vedlagte ansøgning og er efter denne indføjet her.

i Bunkeflod et par stude og nogen fetalje [til tjenestefolkene]; Inger Pedersdatter et par hopper¹ og et par stude; Peder Boid i Tørp i Bunkeflod sogn et par stude, en lille hest, nogen havresæd og nogen fetalje [til hans husholdning]; Niels Pedersen ibidem et par stude og nogen fetalje; Peder Nielsen ibidem et par stude, et par heste, nogen havresæd og nogen fetalje. Den kgl. admiral for Dragør og alle andre skal lade forbeholdte bønder med forskrevne kvæg, heste og fetalje, så meget som gøres behov til deres husholdning, passere frit og uhindret, dog at der under fetaljen ikke findes nogen munitio eller sligt. K.

(Vedlagt følgende udaterede ansøgning:) Eftersom de efterskrevne i denne sørgelige og besværlige krigstid har ført noget af deres gods herover til Amager, og prins Christian har forundt dem, at de må føre noget af deres fænød såvelsom noget havrekorn og andet derover igen, for at de kan få noget sået derovre, beder de prinsens sekretær om at få en liden seddel og fortegnelse til vagtmesteren på Dragør over det gods, som de vil have over, for at de må komme ubehindret over med det, nemlig følgende: [Derefter følger den ovenfor gengivne fortegnelse over bønderne og deres gods]. Og når den tid kommer, da de skal så korn, om Vor Herre ville unde dem nogen fred, at de da må få noget korn over, så at de kan få sået noget, for at de ikke skal bemøje deres øvrighed mere om sådant. Disse forskrevne folk har deres logement, somme på Dragør og somme i Hollanderbyen².

30. april (Kbhvn.). Miss. til Malte Juul [lensmand over Kristianstad og Bøvling len]. Prinsens kammerskriver har berettet, at Røgge Tiende ved jomfru Kirstine Ahlefeldts død nu er blevet ledig, og har bedt prinsen om at være ham behjælpelig med at få samme tiende, såvel af hensyn til hans forrige tjeneste dér i lenet som til den belejlighed, som han kunne have af samme tiende til den gård, som han har tilpantet sig

¹ Ansøgningen har: Mære, hvorefter er tilskrevet: hopper. ² Uden underskrift.

dér i sognet. Da prinsen gerne vil fremme sine tjeneres bedste i alle mulige måder og derfor gerne så, at nævnte hans kammerskriver kunne få bemeldte tiende, begærer prinsen hermed, at han vil lade kammerskriveren fremfor nogen anden få samme tiende og lade ham nyde den mod den årlige afgift. K.

30. april (Kbhvn.). Åb. brev om, at prinsen til sin gamle høftjener Servatius Buck for hans lange tjeneste til hans bedre underholdning har forordnet ham et deputat på 2 tdr. rug og 2 tdr. byg årlig, så længe han lever. Skriveren på Nykøbing slot skal levere ham dem fra forleden Mikkelsdag at regne og siden hvert år på hans livstid og føre det til regnskab. K.

U. d. april (—). Åb. brev, hvorved prins Christian (V) på kongens vegne giver Abraham Wiederport som løjtnant befaling til til kongens og rigets behov at hverve endnu 40 ryttere og dermed komplettere sin afdeling til 80. For at han desto bedre kan gennemføre denne hvervning, befales det alle øvrigheder, høje og lave, de omliggende byer og enhver, der berøres heraf, ikke at lægge hans hvervning nogen hindring i vejen, men uvægerligt tillade ham den i deres ringmure¹ og områder og lade de hvervede ryttere passere gennem deres mure og pas, såvel til vands som til lands. T. K.

U. d. og st. [før 1. maj]². At forfærdige i kancelliet:

1. Et pas for hr. Mads Andersen, præst i Fuglse sogn, af indhold nr. 1³.

2. En skriftlig befaling til Pappenheim og Erik Rosenkrantz, af indhold nr. 2.

3. Befaling⁴ til Pappenheim om, at prinsen har be-

¹ K. har: Zwinger, egentlig: det befæstede rum mellem mur og grav, her altså — deres områder inden- og udenfor bymurene. ² Nyere påtegning: Lå mell. koncepter af 1644 ²/₈ og ³/₈. — Under et af konceptnotaterne står København som dateringssted. ³ Det ses ikke, hvad der hentydes til. Tilsvarende bemærkning står efter nr. 2. Begge disse er afmærkede med en lille dobbeltstreg, ligesom nr. 4, 5 og 6, formentlig som tegn på, at de er ekspederet. Da i alt fald eet af brevene er udfærdiget 1. maj, må hele fortegnelsen være skrevet før denne dag. ⁴ Udfærdiget 3. maj, se ndfr.

sluttet at beholde de i nr. 3 indeholdte lunter, musketter, krudt og bly, nemlig 100 pd. lunter for 6 rdlr. 1 ort, musketterne med tilbehør for 14 rdlr. stykket, hver centner krudt for 22 rdlr. og hvert skippd. bly, københavnsk vægt, for $12\frac{1}{2}$ rdlr., af Evert von Westens tjener. Betalingsterminerne¹ skal være næstkommende Mikkelsdag og jul.

4. Befaling til Pappenheim² om restancerne i Nykøbing len.

5. Prinsen bevilger en skolemester i Nykøbing³ det, hvorom lensmanden har skrevet i nr. 5.

6. På denne vedlagte supplikation fra borgemester i Malmø Jost Ledebur skal skrives, at supplikanten får bevilling⁴ til at udskibe 500 tdr. byg eller malt, dog ikke fra Malmø men fra et andet sted i riget, med det forbehold, at de ikke må føres til Holland, og at han, supplikanten, forud udleverer en revers på at ville holde 400 tdr. byg og malt i forråd til kongens tjeneste.

[7.] På denne major Lucas Schrøters supplikation skal skrives, at prinsen og rigsråderne denne gang ikke er i stand til at akkomodere⁵ ham⁶.

8. Memorial. Prinsen har fundet og finder endnu stadig, at der hersker stor uorden hos den i Malmø liggende soldateske, såvel den til hest som den til fods, hvilket ene og alene hidrører fra, at de fleste kompagnier er for sig og ikke står under nogen kommando af en hovedofficer, såsom oberst eller oberstløjtnant, hvorfor man, når der skal foretages noget mod fjenden med partier⁷ eller andre kommandosager, hvad navn de end kan have, altid må underrette alle ritmestre, kaptejner, kaptejnlojtnanter og deslige særlig, især da ingen

¹ De følgende ord er senere tilskrevet med en anden hånd. ² Udfærdiget 2. maj, se ndfr. ³ Clemens Pedersen Fabricius, se 1. maj ndfr. ⁴ Udfærdiget 8. maj, se ndfr. ⁵ K. har: accomendiren, formentlig: ansætte. ⁶ Nedenunder har Christof Lebzelter skrevet en dansk udfærdigelse af nr. 6, bevillingen til udførelse af 500 tdr. byg, og en tysk udfærdigelse af svaret på major Lucas Schrøters supplikation [nr. 7]. ⁷ Mindre afdelings strejftog eller angreb på fjenden.

vil lade sig kommandere af de andre. Hvad dette må forårsage af stor vidtløftighed og ulemper, kan let tænkes, hvilket (bortset fra andre, langt vigtigere ting) kan ses blot af dette, at hvis man efter at have fået underretning straks og uden forsømmelse skal udsende partier til at rekognoscere, forfølge fjenden, gøre indfald eller gøre ham den slags afbræk, må først alle officererne (fordi den ene vil være så god som den anden) samles og forhandle om, hvor stærkt partiet skal være, hvem af officererne der skal med, hvor mange hver af dem skal stille af ryttere, musketerer og deslige, hvorved ikke alene tiden spildes, men også mangen god lejlighed til at gøre fjenden afbræk slipper en af hænde, for ikke at tale om, at officererne bliver forbitrede på hverandre, og der gives anledning til allehånde slagsmål og jalousi, idet den ene under den anden hans ulykke og fryder sig over den, og man ofte må vente, at de knækker halsen på hverandre, medens herrens tjeneste ikke fremmes derved, men der meget mere opstår skade deraf, især når man skal drage i felten mod fjenden og foretage noget væsentligt. Derimod kunne alt dette undgås, og der kunne gøres fjenden meget mere afbræk, dersom man samlede de enkelte kompagnier med hverandre i regimenter under oberster eller eskadronerne til hest og brigaderne til fods under oberstløjtnanter, hvilket¹ vi ikke vil undlade at meddele til nærmere overvejelse. T. K.

1. maj (Kbhvn.). Befaling på kongens vegne til øvrigheden på Femern om godvillig at forsyne det fodfolk, der hidtil har ligget på Femern, og som hører under oberst Rauchhaupt, med de fornødne frie færger til Lolland og ved deres afmarch med de nødvendige levnedsmidler til deres overfart, for at det kan være bekvemt til videre tjeneste. T. K.²

— (—). Befaling på kongens vegne til bestaltet kaptejn Johan Kruse³ om, så snart de til overfarten bestilte

¹ Det følgende er en senere tilføjelse med Christof Lebzelters hånd. ² Som K. er benyttet en renskrift med prinsens underskrift. Under prinsens ophold i København er alle koncepter, på nogle få nær, igen skrevet af kammersekretær Christof Lebzelter. ³ Han kaldes Kruse, Krause og Kraus.

skuder ankommer til Femern, og så snart vinden føjer sig, da uden ophold og forsømmelse sammen med sine folk at begive sig derfra til Lolland og videre gennem Sjælland til København. Før afrejsen skal han gøre tilbørlig rigtighed for sit og sine folks underhold og senere på gennemmarchen over alt holde god orden og disciplin, for at der ikke skal kunne føres klage over dem. T. K.

1. maj (Kbhvn.). Lignende befaling, mutatis mutandis, til kaptejn Levin Peisner¹. T. K.

— (—). Miss. til borgemester og råd i Helsingør. Da borgerne i Helsingør har bevilget, at de i denne farlige tid til kongens tjeneste og deres eget bedste vil fremskaffe og holde 100 heste, skal de formane borgerne og tilholde dem med det allerførste og ufortøvet at fremskaffe forskrevne heste og efterkomme deres løfte, idet tiden højlig kræver sligt. Da det berettes, at nogle af borgerne selv vil begive sig med til hest, mens prinsen finder det bedst, at hver holder en lystig ung karl eller knægt dertil, skal adressaterne ligeledes disponere dem hertil, for at man kan have desto bedre gavn af forskrevne rytteri.

P. S. Eftersom officererne i Helsingør højlig har beklaget sig til prinsen over, at borgerne ikke vil skaffe dem deres underhold efter den kgl. ordonnans, og da sådan uvilje intet godt kan gøre, skal de i lige måde hermed ordne det sådan, at forskrevne officerer må blive underholdt efter den kgl. ordonnans, og de borgere, som i denne måde betér sig ulydig, straffes tilbørlig, med forsikring om, at når som helst officererne bliver betalt, skal de igen kontentere borgerne uden nogen undskyldning. Dermed gør de, hvad der er til deres eget bedste, og hvad deres skyldighed medfører. K.

— (—). Befaling til Hans Ulrik Gyldenløve om i de ham betroede len [Kronborg og Frederiksborg] straks og ufor-

¹ Han kaldes både Peisner og Belsner. Peisner er antagelig en sydtysk gen-
givelse af den ustemte b-lyd i Belsner, der vistnok var den rigtige skrivemåde
af navnet.

tøvet at lade hugge 2000 stormpalisader og straks efterhånden lade dem føre til Kronborg, så han eller hans folk ikke kan beskyldes for nogen forsømmelse. K.

1. maj (Kbhvn.). Befaling¹ til samme. Han skal straks lade borttage alle skuder og både og særlig dem, der ligger længst oppe ved Gyldenleje² eller andetsteds, føre dem ind under Kronborg fæstning og siden holde dem dér således, at de slet ikke kan komme andetsteds, medmindre de bliver frigivet med kongens, prinsens eller rigshofmesterens pas³. K.

— (—). Befaling på kongens vegne til kaptejnen på Fladlus om herefter ikke at lade nogen skude, båd eller lignende passere fra Helsingør til Helsingborg eller andetsteds i Skåne, medmindre de har kongens, prinsens eller rigshofmesterens pas at fremvise. K.

— (—). Befaling til slotsskriveren på Varberg. Da denne skipper Peder Børgesen — Børge Andersen⁴ — rigtig har leveret sin skudes ladning brændevod, som han efter prinsens ordre har indtaget i Varberg len, befales det slotsskriveren sammesteds straks at betale, hvad der rimelig tilkommer skipperen i fragt, og føre det til regnskab. Det skal siden godtgøres ham. K.

— (—). Åb. brev om, at prinsens mund- og vinskænk Knud Bentsen har berettet og bevisliggjort, at hans afdøde formands fader Mikkell Skrivers, fordum borgemester i Nykøbing, for mere end 26 år siden har ladet kaste et fiskevand og park i Melbūw⁵, som har fulgt og været brugt til samme Mikkell Skrivners gård, som Knud Bentsen nu behor, altid ulastet

¹ Koncepten til dette brev er først skrevet på samme blad som det foregående, derefter slettet og en renskrift med prinsens underskrift benyttet som ny koncept.
² Gilleleje. ³ K. har først haft: komme andetsteds, og således det, som er at befrygte, kunne forhindres. ⁴ Det sidste navn er skrevet til over linjen. Der må således være udfærdiget to breve, et for hver af skipperne. ⁵ Således her. I tingsvidnet af 9. april s. å. kaldes stedet Melbeck, på bagsiden af K. står: Frihed på Knud Bentsens park i Nykøbing.

og ukæret. Men da prinsen nu for kort tid siden har foræret Nykøbings borgere den mark, som parken findes i, og nogle af borgerne efter markens udskiftning hver efter sin lod og andel søger rettighed i samme fiskevand, så undtager prinsen hermed forskrevne park og fiskevand fra forbeholdte mark, så beholdte park herefter altid skal følge forskrevne Mikkel Skrivers gård, som Knud Bentsen nu bebor, og arvingerne til den, så at ingen, ihvem det kan være, skal have noget at angre på i nogen måde. Lensmanden på Nykøbing slot og byens øvrighed skal ikke gøre eller lade gøre nogen indpas eller forhindring her imod prinsens mund- og vinskænk Knud Bentsen mod denne befaling, men meget mere opretholde og beskærme ham derved. K.

Vedlagt et af Møvrids Dinesen, kaptejn, og Jens Nielsen, borger i Nykøbing, under datum Nykøbing den 9. april 1644 udstedt vidnesbyrd om, at afdøde Mikkel Skriver, fordum borgemester i Nykøbing, har ladet kaste et fiskevand og park i Melbeck, som har fulgt og været brugt til den gård, som Knud Bentsen bebor, ulastet og ukæret i over 26 år (egenhændig underskrevet af de 2 udstedere, men ikke besejlet).

1. maj (Kbhvn.). Åb. brev om, at det berettes, at skolemestrene i Nykøbing sædvanligvis skal betjene skolen i 3 år, medmindre de ellers forinden kan opnå forlov af øvrigheden. Da denne m. Clement Pedersen¹ kun har betjent Nykøbing skole i et halvt årstid og imidlertid lovlig er blevet kaldet og udvalgt til sogneprest i Sandby i Halsted kloster len, har prinsen, da han med prædiken kan gøre mere tjeneste til Guds ære og tilhørernes opbyggelse, end der profiteres i skolen, hermed villet dispensere ham. Superintendenten over Fyens stift N. N.² skal efter denne prinsens dispensation uden videre ophold tillade m. Clement Pedersen og ordinere ham efter kirkeordningen. K.

¹ Clemens Pedersen Fabricius, 1644 præst i Sandby, Lollands Nørre h. (ordin. 8. maj s. å.). ² Åben plads til navnet. Det var dr. Hans Mikkelsen.

2. maj (Kbhvn.). Se 4. april og 6. april.

— (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Af ekstrakterne vedrørende restancerne i Nykøbing len har prinsen med stor forundring og uvilje erfaret, i hvilken konfusion og urigtighed prinsens indtægter af samme len i den sidste tid ville komme. Prinsen har nu år efter andet eftergivet store restancer, og især forleden år, alt i den mening, at dette i indeværende år skulle blive ydet rigtigt, og der slet ingen restancer skulle blive. Da prinsen ikke længer kan tåle sådan konfusion og ikke heller lade den passere, bestemmer han endelig, at adressaten nu denne sidste gang straks lader indkræve alt, hvad det er muligt at få, men »betager« resten, og hvor der intet er at få, tager lovligt og nøjagtigt tingsvidne derpå, på hvilket han selv skal skrive, efterdi prinsen nu og herefter slet ingen restancer mere vil lade passere. K.

— (—). Besked på oberstløjtnant Rudolf Rauchhaupts memorial. Prinsen har i kongens fraværelse ladet hans memorial referere for sig, og for det første med hensyn til spørgsmålet, om der fra den 22. marts, da hvervepengene for de 3 kompagnier blev udbetalt til ham, supplikanten, til hans undergivne til første blad¹ hørende officerer og til underkorporalerne inklusive, måtte blive udbetalt de sædvanlige forplejningspenge og til de gemene knægte 8 sk. lybsk daglig, giver prinsen den besked, at ganske vist skulle ordinansen og forordningen tilstilles landskabet Femern, og ligeledes skulle det anbefales det at forholde sig derefter, men da oberstløjtnanten allerede før og også nu får sit kontinuerlige traktement ved regimentet, vil han ikke kunne indbefatte eller inkludere sig deri, men må lade sig nøje med det betalte. Desuden må officererne først, ligesom de gemene knægte, forud præsentere sig i kvarteret, før deres forplejning kan begynde, men derefter skal de bruges til hvervning, og

¹ K. har: auf dem ersten blath gehörigen. Formentlig det første blad i hververullen.

pengene skal da uvægerligt følge dem. For det andet skal mønstringspladsen¹ forblive på Femern, hvor den er anordnet. Skønt det tidligere ved dekret af 10. april er bestemt, at der til stadighed skal holdes en garnison på mindst 600 mand derpå, så skal derimod, såsnart der er 400 mand komplet derpå, kun 300 efterlades dér, medens de øvrige straks skal føres herover til Sjælland. For det tredje var hvervningen i disse tider svær og kunne ikke på nogen måde sammenlignes med dem, der skete i Glückstadt, ikke mindst da disse til enhver tid kunne sende deres folk til Glückstadt for 8 sk., medens han måtte sende sine 20, 30 eller 40 ad gangen, da det ellers ikke kunne betale sig for fragtens skyld, men i mellemtiden måtte han underholde hver af dem med 8 sk., han måtte altså enten forhøje hvervepengene, eller hver kaptejn kunne for de 1500 rdlr. kun levere 200 mand på mønstringspladsen. Herom kan prinsen uden kongens udtrykkelige befaling og samtykke ikke forordne eller bestemme noget, men oberstløjtnanten må selv indhente kongens egen erklæring derpå. 4. Om geværet vil prinsen tale med rigshofmesteren, for at det kunne blive skaffet, da knægte ellers ikke med nogen nytte kunne bruges. Og kunne kaptejn Kruse vel lade kaptejnerne få den ammunition, som han endnu havde i forråd på landet, da det, som han behøvede, atter kunne skaffes han her. Til slut og for det 5. vil prinsen forsåvidt have tilladt oberstløjtnanten at hverve her i riget og vil lade ham forsyne med et patent dertil, for at han desto hurtigere kan komme i gang dermed. T. K.

2. maj (Kbhvn.). Besked på ritmester Joachim Rathlous memorial. I kongens fraværelse har prinsen ladet hans memorial referere for sig. Med hensyn til det første punkt, nemlig de ryttere, som er hvervet af løjtnant Abraham Wiederbort, om de muligvis kunne danne et eget kompagni

¹ Tysk: Laufplatz, formentlig samlingsplads, mønstringsplads, jvfr. Laufgelder, vel: Håndpenge.

under hans kommando eller undergives nogen anden, da erindrers prinsen, at der for ganske nylig er givet kgl. råd og amtmand på Segeberg, hr. Caspar von Buchwald til Pronstorf befaling og også betalt ham de fornødne penge til at komplettere dem til 80 heste, og prinsen vil først hos denne erkyndige sig om, hvorvidt denne hvervning er blevet fortsat, og derefter give videre underretning til supplikanten. For det andet når han anmoder om til bedre montering af sine ryttere at måtte få anvist nogle og 40 heste her i riget ligesom andre, så henvises han derom til rigsråderne her. For det tredje: Kornettet¹ vil prinsen skaffe ham til mønstringen, som han snarest vil afholde i kongens navn, ligesom der også, for det fjerde, vil blive udstedt befaling til amtmanden i Næstved om efter ordinansen at skaffe ham og hans ryttere forplejningspenge på stedet. Og til slut: Det skal ganske vist blive anbefalet folkene på Femern, da de selv roser sig af at have givet havre til hestene, også at forsyne rytterne med mad og drikke. Men da ritmesteren klager over, at der ikke er sket fyldest heri, skal de ufortøvet erstatte, hvad der endnu mangler deri, og dette ville dernæst atter være at afkorte i den forplejning, der er befalet i Næstved eller Skelskør. Prinsen har befalet, at dette skal udfærdiges i kongens navn og med prinsens påtrykte sekret. K.

2. maj (Kbhvn.). Besked på den af oberstløjtnant Rudolf Rauchhaupt, ritmester Joachim Rathlou og kaptejn Johan Kraus indgivne supplikation (klage) mod landskabet Femern og det derpå afgivne svar fra landfogden, borgmestre, kæmner, råd og dommere på landet Femern i anledning af de for nylig på den hellige påskedag af nogle oprørske indvånere dér mod ommeldte officerer, navnlig mod ritmester Rathlou, forøvede voldshandlinger og udstødte smædeord. I kongens fraværelse og i hans navn afgiver prinsen følgende besked: Da ritmesteren ikke har indrømmet, at han har brugt magt, endnu

¹ En rytterfane.

mindre at han skulle have truet med ild og brand, som det påstås af modparten, og da de anklagede, selv om et sådant ord uoverlagt skulle være røget ud af munden på ham, havde den ordentlige øvrighed at gå til og at påkalde, inden de gik over til slige eksorbitantier, så må disse femernske deputerede enten blive her på stedet så længe, til kongen selv igen kommer hertil og kan træffe afgørelse heri, eller også til landfogden og borgemeistrene har stævnet ophavsmændene og førerne for denne tumult til at møde straks for at rense og forsvare sig tilbørligt herfor og blive til stede her, tilmed da sligt oprør er af ond konsekvens og også i betydelig grad skader kongens reputation, og man altså ingenlunde kan forbigå det i stilhed, tilmed da de to andre officerer, der er ganske uskyldige, og mod hvem der ikke er rejst nogen prætentio, dog efter rapporten også er blevet skældt ud for skælmer, og der desuden er sket slige betænkelige ting mod kgl. råd, kommissarius og amtmand i Segeberg hr. Caspar von Buchwald selv, idet der er blevet råbt følgende ord til ham, at han skulle betænke, at han endnu var hos dem dér på landet, hvoraf man ikke kan drage anden slutning, end at der foreligger en fræk opstand, og at de anklagede kun cæco impetu er skredet til denne gerning og excès. Dette skal meddeles og forkyndes de to ovennævnte deputerede ved dette dekret med tilkendegivelse af, at de indtil da skal forblive her i arrest. T. K.

[Efter 2. maj (Kbhvn.).] Prinsens resolutioner¹ på de af kaptejn Johan Kraus fremsendte forespørgsler, dateret København den 2. maj 1644:

1. Da jeg i denne time har modtaget prinsens ordre om at bryde op fra Femern og marchere herind i riget, skal jeg ikke forsømme noget for at forholde mig efter denne ordre. Men først må følgende berettes til prinsen: Da for 9 dage siden de to måneder er udløbet², som kongen, indtil hertugen af

¹ Såvel forespørgslerne som resolutionerne er skrevet på tysk. ² K. har: fortjent, d. v. s. at de for de 2 måneder til soldaterne udbetalte penge er fortjent ved, at de 2 måneder er udløbet.

Gottorps fremtidige afregning, har ladet udbetale til mine folk til at montere dem for, og da disse til den forestående march, for at bønderne undervejs ikke altid skal blive overrendt for kostens skyld, behøver noget, om prinsen da ville tillade, at der blev givet officerer og soldater noget på afregning i betragtning af den største trang [hos dem], da vi i henvend 14 måneder ikke har modtaget nogen afregning hos nævnte hertug.

Prinsens resolution: Han skal fremvise den ham af kongen derom givne ordinans til krigskommissarius Knud Ulfeldt og vente nærmere besked af ham.

2. Da femernboerne ikke efter kongens ordre vil lade mine fra svenskerne tagne fanger passere fra landet mod den fremsendte rançon, hvorledes skal der så forholdes dermed?

Resolution: De skal bringes med herover og siden sendes herfra til Fyen.

3¹. Da jeg efter det mig af kongen tilstillede patent skal komplettere mit kompagni til 300 mand og til de gamle knægte skal hverve yderligere 100, og jeg allerede har henvend 50 ved hånden, hvor skal så de soldaterne tilkommende 8 sk. l. daglig, fra det modtagne patents dato at regne, hæves, og når de 100 mand, hvilket snarest skal ske, er komplette, for hvilken kommissarius skal de så anmeldes og mønstres?

Resolution: De 8 skilling lybsk skal, forsåvidt angår de 50 knægte, der allerede er ved hånden, leveres af Femern, hvorfor der skal udstedes en ordre til dem; ellers skal han melde sig hos krigskommissarius Ulfeldt, som skal mønstre hans folk.

4. Da der i min ordre om at marchere ikke specificeres, hvorfra skuderne til Femern skal komme og afhente mig, anmodes prinsen om, da der ved Femern for tiden ligger så mange skuder, at der må blive givet ordre til dem om at føre mit kompagni bort.

---

¹ Hele dette afsnit og resolutionen dertil er slettet.

Resolution: Der er allerede udstedt ordre derom¹.

5. Prinsen anmodes om nu at tildele mig et pas herfra til Femern, for at jeg kan blive ført over med 2 nødtørftige vogne og fri færger. Et fripas for kompagniets bagage og for den ammunition, jeg har hos mig, trænger jeg også i højeste grad til.

Resolution: Skal prinsens secretarius udfærdige. [Underskrevet:] I. Chr. von Körbitz. [Nederst på samme ark er af Christof Lebzelter skrevet efterfølgende to pas:] T.K.

[Efter 2. maj (Kbhvn.)]. Pas for denne kaptejn Johan Krause, som er affærdiget fra København til Femern og siden tilbage igen, på 2 vogne med tilhørende gode heste og fri færge over alle færgstederne. K.

[Efter 2. maj. (Kbhvn.)]. Pas for denne kaptejn Johan Krause, som er beordret til med sit kompagni at begive sig fra Femern til Sjælland, på 12 vogne med tilhørende gode heste og fri færge over alle færgstederne til samme hans kompagnis bagage. K.

3. maj (—). Citation til landfogden og regeringen på Femern. På kongens vegne meddeler prinsen herved landfogden, borgemestre og råd, kæmner og dommere på landet Femern under henvisning til vedlagte, hvad oberstløjtnant Rudolf Rauchhaupt, ritmester Joachim Rathlouw og kaptejn Johan Krause har andraget om vedrørende nogle af adressaterne og deres folk nylig mod dem forøvede store håndgribeligheder. Da der ikke kan ses gennem fingrene med sådant uvæsen og vold, og da kongen antagelig med det allerførste atter vil komme hertil, vil prinsen i kongens navn hermed have stævnet og citeret dem alle, men særlig landfogden og borgemestrene, til snarest at give møde og ikke blot

¹) K. har først haft: ordre til de herrer kommissarier i Holsten om at sejle med alle fartøjer til Femern. Dette stykke er imidlertid tæt overstreget og læsningen tvivlsom.

de selv, men også ophavsmændene til denne tumult, hvoriblandt særlig er blevet nævnt en mand, ved navn Carsten Rolefs, for at rense sig og stå til ansvar for denne formastelighed og, idet det tilføjes, at deres nuværende delegerede indtil da skal forblive her. T. K.

3. maj (Kbhvn.). Miss. til landfogden, borgemestre og råd, kæmner og dommere på landet Femern. Prinsen havde håbet, at de ville have vist sig meget mere imødekommende, end sket er, mod ritmester Rathlou, så meget mere som han har forevist kongens specielle ordre om forplejning. Dette må udsættes til deres fremtidige ansvar. Men da den anden ordre om, at han skal sejle til Skelskør, efter deres egen indrømmelse er tilstillet dem den 17. april, synes det ikke urimeligt, at han har holdt sig til den første, især da de ikke har fremlagt nogen kassation af denne, men kun i almindelighed, at de fremtidig skulle forskånes for rytterindkvartering, tilmed da de i deres supplikation af 22. april har udtalt sig, som om de indtil dette tidspunkt tilbørlig havde underholdt ham med hans ryttere. Derfor befaler prinsen dem i kongens navn, at de indtil modtagelsen af den ændrede ordre uvægerlig yder og giver ham forplejning i henhold til ordinansen; det øvrige skal han forvente af det andet kvarter, der er anvist ham. T. K.

— (—). Miss. til landfogden, borgemestre og råd, kæmner og dommere på landet Femern. Skønt det tidligere er bestemt, at der til stadighed skulle ligge 600 mand på landet hos dem og underholdes dér, har prinsen dog under forbehold af kongens ratifikation nu modificeret dette således, at såsnart der er samlet 400 mand af oberstløjtnant Rauchhaupts nyhvervede knægte, skal kun 300 af dem blive dér, medens de øvrige straks skal overføres til Sjælland. Til gengæld befaler prinsen dem på kongens vegne, at de i henhold til vedlagte forplejningsordinans giver officererne på det første blad tilbørlig forplejning i den tid, i hvilken de er ude på

hvervning, og som er ansat til 2 måneder, og ligeledes at de, da deres skuder under de nuværende krigsforhold kan gøre ringe sejlads og indtjening, til tider efter anmodning sender en af dem til Travemünde for at hente knægtene over, for hvilket de så, efter deres specifikation, og da det ikke kan være anderledes, skal få en rimelig betaling her. T. K.

3. maj (Kbhvn.). Ordonnans til indvånerne på Femern. Da denne brevviser, oberst Rudolf von Rauchhaupt, af kongen har fået betroet at hverve nogle kompagnier fodfolk, og da de i disse tunge tider ikke kan samles noget sted mere bekvemt end på landet Femern, befaler prinsen hermed på kongens vegne den på Femern anordnede øvrighed og beboerne dér, at de forsyner dels de allerede af fornævnte oberst Rauchhaupt hvervede og på Femern værende soldater, dels de endnu følgende soldater, med bekvemme kvarterer og lader dem forblive dér, indtil de er komplette, ikke forøver insolentier eller vold mod dem, men tværtimod viser sig fredelige og skikkelige mod dem og i almindelighed viser sig således, at det almene bedste ikke hindres, og de selv ikke pådrager sig øvrighedens uundgåelige unåde og straf. T. K.

— (—). Miss. til de tre kaptejner Mikkell Munk, Paul Printzster¹ og Lorens Schönert. Efter anmodning fra oberstløjtnant Rauchhaupt har prinsen i kongens fraværelse anbefalet landskabet Femern at holde sig til forplejningsordinansen således, som den hidtil er blevet anvendt overfor andre, og han håber, at de vil rette sig herefter. Men for at adressaterne heller ikke i nogen henseende skal begære mere af dem, befaler prinsen på kongens vegne dem at lade sig nøje dermed [med det i ordinansen opgivne], hvorfor denne igen vedlægges og kommuniseres dem. T. K.

¹) Poul Prinsterer eller Prünsterer.

3. maj (Kbhvn.). Ordonnans til kaptejn Johan Krause om, at han skal aflevere den på Femern værende ammunition, som hidtil har været betroet ham, fra sig til en af oberst von Rauchhaupts kvalificerede kaptejner, som ligger på Femern, og af ham modtage et rigtigt bevis for, at han har modtaget ammunitionen, og hvor meget han har modtaget. Dette bevis skal han indsende til prinsens kancelli. T. K.

— (—). Hvervningspatent for oberst Rudolf Rauchhaupt. Prinsen har bemyndiget ham til og befalet ham enten selv eller ved sine officerer her i riget at hverve nogle kompagnier godt fodfolk til kongen, antage dem i hans tjeneste og siden præsentere dem på tid og sted, som det er akkorderet med ham om. For at der ikke skal gøres ham nogen hindring eller forfang, har prinsen forsynet ham med dette åbne patent og pålægger alvorligt alle kongens lensmænd, borgemestre og råd i købstæderne, skrivere, fogder og alle andre, hvem dette patent forelægges, at lade ham eller hans officerer frit og uhindret hverve her i riget, ikke gøre dem nogen forfang, men meget mere på det bedste hjælpe og fremme dem. K.

(Vedlagt en seddel med følgende tekst:) 1. Dänisches patent, dass der Obrister Lieutenant Rudolf Rauchhaupt und seine Officirer alhie im Reich werben mughen.

— (—). Ordinans til oberst Rudolf von Rauchhaupt. Da det berettes som sikkert, at fjenden med de fleste af sine folk har begivet sig til den svenske grænse og kun har efterladt få tropper ved Ystad, befaler prinsen ham herved straks efter oplæsningen af dette ufortøvet at begive sig til Malmø, hurtigst muligt samle 1000 musketerer hos sig, rykke efter fjenden og derved gøre sig den største flid for at gøre denne noget afbræk. Det befales de i Malmø liggende officerer udtrykkeligt og alvorligt lydige at parere og efterkomme det, som nævnte oberst Rauchhaupt befaler dem og kommanderer dem til, som om prinsen selv var til stede. T. K.

3. maj (Kbhvn.). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Prinsen har for ganske nylig ladet ham vide, at han er til sinds at lade købe til sig 30 centner krudt, 2500 pd. lunter, 4 skippd. bly og 400 musketter med tilbehør, som Evert von Westens tjener har præsenteret for ham. Prinsen har nu resolveret, at nårsomhelst forskrevne tjener vil sælge hvert 100 pd. lunter for 6 rdlr. 1 ort, musketter og stykker med alt tilbehør for 14 mark dansk, et centner krudt for 22 rdlr. og 1 skippd. bly københavnsk vægt for 12½ rdlr., skal adressaten på prinsens vegne akkordere og slutte med ham på forskrevne betingelser. Prinsen tilbyder at betale ham i to terminer, nemlig halvdelen til førstkommende Mikkelsdag og den anden halvdel til næstefter følgende juledag. K.

— (—). Miss. til hr. Tage Thott. Da prinsens kammerskriver Søren Jensen har gjort en temmelig stor leverance af krudt til fæstningerne i Skåne, hvorpå der resterer ham nogle tusind rdlr., og da han nu i denne tid, da han ikke er sine krudtværker i Skåne mægtig, har foresat sig at lade bygge og opsætte en ny krudtmølle her i Sjælland, hvortil han behøver penge, så har prinsen, for at et så godt forsæt til landets bedste ikke skal blive forhindret, bevilget ham 1000 rdlr., enten af den skånske landkiste eller af den told, der kan tilkomme kommissarierne af Københavns toldkiste nu til 1. maj forleden. Det befales derfor adressaten at betale prinsens kammerskriver samme 1000 rdlr. uden ophold eller vægring. K.

— (—). Miss. til hr. Frederik Reedtz. Prinsen har bevilget, at der skal betales denne ritmester Joachim Rathlou og hans ryttere, som nu ligger i Næstved, så mange penge, som der tilkommer dem fra den tid, da de er ankommet dertil, og til de bliver mønstret, efter kongens ordinans. Det er derfor prinsens alvorlige befaling på kongens vegne til hr. Frederik Reedtz, kgl. høvedsmand over Vordingborg slot, at han betaler forskrevne ritmester og hans ryttere i bemeldte

måder og ufortøvet lader dem få deres forplejningspenge. K.

3. maj (Kbhvn.). Ordonnans til Falk Lykke. Prinsen har bevilget, at Jacob Jacobsen, borger i Malmø, for den rug, som han senest har indskibet, nu må udskibe 200 tdr. malt til Norge. Kommandanten sammesteds, oberst Falk Lykke, skal lade disse 200 tdr. malt passere uhindret ud af Malmøs porte. Men hvis forskrevne Jacob Jacobsen på hjemrejsen får nogle varer, hvormed byen kunne være tjent, skal han tilbørlig indfinde sig med dem. K.

— (—). Befaling¹ til øvrigheden på Bremerholm om at løse en fangen soldat dér, ved navn Christof Baumann, af kongens jern og straks lade ham udlevere til oberst Rudolf von Rauchhaupt. K.

U. d. og st. Fortegnelse², underskrevet af J. Chr. von Körbitz, over sager, der skal ekspederes. Da prinsen begærer at få at vide, hvad det er for en forbrydelse, som den soldat af major Claus Benfelds kompagni, ved navn Christoffer Baumann, der sidder som fange på Bremerholm, har begået, berettes det herved, at nævnte Christoffer³ Baumann er blevet dømt til 3 års jern, fordi 10 af [soldaterne] har stjålet 10 skpr. humle⁴ fra borgemesteren i Næstved, og fordi han ikke ville forråde sine kammerater, hvorfor han alene har måtte udstå straffen. Men da han i henved 5 fjerdingår på Holmen i jernlænker er blevet tugtet således, at han i fremtiden gerne vil afholde sig fra strafbare handlinger, ansøges prinsen om at ville frigive ham til obersten.

1. Herpå skal der udfærdiges en ordinans om, at nævnte Christof Baumann skal frigives til oberst Rudolf von Rauchhaupt.

2. En ordinans til kaptejn Krause om at udlevere den ammunition, der ligger på Femern, af hvad slags det

---

¹ Se ndfr. ² Nyere påtegning: Lå bag koncepter af 1644 ²/₈. — Da de deri omhandlede breve er ekspederet 3. maj, må fortegnelsen dateres umiddelbart før 3. maj. ³ Han kaldes her Christof. ⁴ K. har: hoppen (Læsningen usikker).

end kan være, til den af hr. oberst Rudolf von Rauchhaupts kaptajner, som bliver liggende på Femern.

3. Skal folkene på Femern til nævnte kaptajn Krause for de 50 knægte, som han har hvervet i henhold til kongens patent om komplettering af hans kompagni, fra patentets dato af betale 8 sk. for hver dag for hver person og gøre rigtig afregning derover.

(Nedenunder er med Christof Lebzelters hånd tilføjet:)

Rauchhaupt med 1000 musketerer skal se efter fjenden for at gøre ham afbræk; de andre [skal] parere¹ Frederik Rantzau foruden Rauchhaupt, hele kavall. skal parere ham. (I margenen er tilskrevet:) Cap: Stein 3 Wagen. T. K.

4. maj (Kbhvn.). Befaling til kaptajn Johan Krause. Da landskabet Femern for tiden er tynget af mange besværligheder, og da det desuden, i kongens fraværelse og uden hans vidende, ikke må belastes altfor hårdt, formanes kaptajn Johan Krause hermed til at have tålmodighed med den forlangte afregning indtil kongens tilbagekomst, da der skal blive ydet ham al tilbørlig satisfaction fra tiden for patentet at regne. T. K.

— (—). Ordonnans til Eiler² Qvitzov og, in simili, til Hans Jacobsen Skørt. Da livregimentet herefter skal betroes oberst Rudolf von Rauchhaupt, og også hans, Eiler Qvitzovs (Hans Jacobsen Skørts) kompagni herefter skal regnes og høre til dette, henvises han og hans kompagni hermed til bemeldte oberst med alvorlig befaling om, at han fra dato skal være bemeldte oberst Rauchhaupts kommando undergivet. Han skal parere ham i alt, hvad han befaler ham på kongens eller prinsens vegne. K.

6. maj (—). Miss. til dr. Joannes Michaeli³, superintendent på Fyen. Denne m. Joannes Stensen, søn af kongens tid-

¹ Se ovfr. 3. maj. Meningen af de følgende linier uklar. ² Her og nedenfor formentlig fejlskrift for Erik (jvfr. 7. maj s. å.). ³ Dr. Hans Mikkelsen.

ligere guldsmed, er blevet prinsen højlig anbefalet både for hans uddannelse og hans andre gode egenskaber, så at han vel kunne forestå Nykøbing skole med stor nytte og gavn. Da prinsen gerne så, at Nykøbing skole igen blev forsynet med en dygtig person, skal adressaten prævio examine undersøge forskrevne m. Joannes Stensens kvaliteter og, når som helst han finder ham kvalificeret, straks overdrage ham samme tjeneste og lade ham indsætte sammesteds som rector scholæ. K.

7. maj (Kbhvn.). Ordonnans til oberst Rudolf von Rauchhaupt. Da prinsen ved en ordre har henvist kaptejn Erik Qvitzov og kaptejn Jacob Skørt med deres kompagnier til ham og stillet dem under hans kommando, skal han efterkomme denne ordre og snarest antage sig disse kompagnier og holde og kommandere dem som sine andre kompagnier. T. K.

— (—). Ordonnans til generalauditør Jorg Thomas Hafenreffer, hvorved det alvorlig befales ham straks efter modtagelsen af denne ordonnans at begive sig herfra til Fyen til rigsmarskallen, forrette, hvad der dér bliver befalet ham, og så hurtigt som muligt igen forfølge sig hertil. T. K.

8. maj (—). Miss. til hertug Frederik, ærkebiskop af Bremen. I deres faders, kongens, fraværelse vil prinsen ikke skjule for ham, at kejseren under datoen Wien den 5. april sidstforleden har givet kongen forsikring om virkelig assistance og hjælp mod dennes nuværende fjender med yderligere erklæring om, at han har givet befaling til den kejserlige feltmarskal greve von Gleichen und Hatzfeldt om at begive sig herved til assistance for kongen. Prinsen har desuden fået underretning om ikke blot, at han har til hensigt at gå ned langs Weseren og altså vil komme i nærmeste nærhed af ærkebiskoppens lande, men har også fra alle steder fået meddelelse om, at han allerede den 25. sidstforleden er ankommet til Osterwieck. Og da

der i fornævnte kejserlige skrivelse tillige findes løfte om, at den kejserlige hovedarmada, under befaling af generalløjtnant greve Gallas, skal iværksætte sine planer på denne side Elben og udføre alt, hvad kongen tid efter anden måtte finde for godt at foretage mod denne fjende, og hvad det overhovedet vil være muligt at iværksætte, så har prinsen anset det for nødvendigt at give ærkebiskoppen meddelelse herom, og da prinsen ikke tvivler på, at ovennævnte kejserlige generaler med det første vil melde sig hos ham, og han derfor stærkt må ønske at få underretning om kongens hensigt, har prinsen under tilkaldelse af de tilstedeværende kongelige råder villet oplyse ham om sine tanker, nemlig at, da prinsen hører, at Hatzfeldts intention er rettet mod Königsmark, eragter prinsen det for det fordelagtigste, at han giver agt på denne og søger at tilintetgøre ham, om det er muligt, dog således, at han tillige dækker ærkebiskoppens ærkestift og stifter mod dennes invasion. Og er det prinsens tanke, at hvis Hatzfeldt satte sig således fast i landet Lüneburg, at han ved ærkebispens har sin ryg sikret med siden til et af reviererne Elbe eller Weser, og hvis hyerne fik anvisning på i højere grad at gøre deres skyldighed, så ville hertugerne af Braunschweig og Lüneburg i sikkerhed og uden betænkning og fare kunne bevise effekten af deres af andre berømmede gode intention, og ærkebiskoppen kunne med desto større styrke og effekt bruge sine på begge sider af Elben liggende tropper i Holsten mod svenskerne ved okkupering af alle marchveje og gøre fjenden desto mere og sikrere afbræk. Prinsen tvivler ikke på, at ærkebiskoppen vil være enig med ham heri, også efter en konference med de kejserlige generaler selv, tilmed da korrespondancen med den westfalske kreds dermed sikres. Desuden kunne der desto bedre gøres svenskerne på denne og hin side Elben bedre og mere afbræk *communicato consilio*. De kejserlige ville, hvis det var nødvendigt, kunne støtte ærkebiskoppens forehavender i Holsten med fodfolk og andet, medens han til gengæld ville kunne yde dem

bistand med ryttere, da det dog er blevet berettet prinsen, at han vil lade sit kgl. rytteri i Holsten gå til Hadelen. Også kongens tropper i Fyen ville få så meget mere luft til for deres vedkommende at gøre fjenden mere indpas og afbræk, som de, gudskelov, endnu nylig heldigt har gjort det. Kooperationen med generalløjtnant Gallas ville ved dennes ankomst kunne ske så meget bedre, og fjenden altså blive inkommoderet på alle sider. Prinsen håber, at kongen imidlertid atter vil komme hertil og snarest lade ham vide, hvad hans mening herom er. Dette har prinsen anset det for højst nødvendigt at meddele ham, imedens han afventer kongens ankomst. T. K.

8. maj (Kbhvn.). Åb. brev¹, hvorved prinsen bevilger, at Jost Ledebur, borgmester i Malmø, må udskibe 500 tdr. malt derfra til Norge. Vagten i Malmø skal frit lade dem passere. K.

9. maj (—). Ordonnans til oberst Rudolf Rauchhaupt. Da prinsen har tilladt oberst Falk Lykke i hans egne forretninger at begive sig til København i nogle dage, forordner han herved Rudolf von Rauchhaupt til i dette tidsrum at træde i hans sted og overdrager ham kommandoen over samme stads fæstning. Det befales nævnte oberst Rauchhaupt herved at overtage denne kommando straks ved Falk Lykkes afrejse, forholde sig på anordnet måde med hensyn til lukningen af portene og også ellers holde god disciplin og ved alle lejligheder gøre og handle, som en tro og flittig kommandants embede fordrer og fører med sig. T. K.

— (—). Miss. til grev Pentz. Hvad der på almenhedens vegne i Glückstadt er ansøgt om hos prinsen i kongens fraværelse, kan han se af vedlagte. Da prinsen finder det ansøgte i høj grad nødvendigt, pålægger prinsen adressaten under forbehold af kongens ratifikation at forskrive den foreslåede møntmester Jacob Schwieger til fremtidig mønt-

¹ Se u. d. og st. ovfr. (før 1. maj) nr. 6.

mester i Glückstadt, tage ham tilbørlig i ed og tilholde ham at slå mønter af samme værdi og gehalt, som den forrige møntmester har slået, og som han vil svare til. T. K.

10. maj (Kbhvn.). Befaling til kgl. kommissarius Knud Ulfeldt om straks at forestille Eiler Qvitzovs og Jacob Skørts tø kompagnier, som nu ligger i Malmø, for Rudolf von Rauchhaupt og siden lade dem betale og traktere ligesom hans andre kompagnier. K.

— (—). Miss. til oberst Rauchhaupt. Da prinsen erfarer, at fjenden kun skal have efterladt en lille besætning på 200 mand i Landskrone, og han ved disse og slige lejligheder bør have et vågent øje, befaler prinsen ham herved alvorligt at skaffe sig god underretning om denne lejligheds beskaffenhed, forhandle derom, udvælge så mange folk, som er nødvendig til effektueringen af slige gode exploits, så uformodet hjem søge fjenden og udrette noget nyttigt og anvende sin yderste evne derpå. Det befales alvorlig alle dem, som han behøver dertil, uvægerlig at vise ham lydighed, med den tilføjelse, at hvis den ene eller den anden skulle blive beskyldt for ikke at have gjort sin pligt, må der ikke, som hidtil, ses igennem fingrene dermed, men han skal straffes med tilbørlig strengthed og på en eksemplarisk måde. T. K.

— (—). Miss.¹ til hr. Tage Thott. Da prinsen erfarer, at der kun er en ringe garnison på 200 soldater i Landskrone, og en slig lejlighed til at gøre fjenden skade ikke bør forsømmes, skal han nøje lade forholdene undersøge, siden forhandle med de officerer, høje og lave, der nu er i Malmø, og hjælpe så meget som muligt med til at fremme en sådan exploit. K.

— (—). Miss. til samme. Af han sidste skrivelse har prinsen set, af hvilken årsag han mener ikke efter prinsens befaling

¹ Skrevet på samme blad som det foregående tyske miss. til oberst Rauchhaupt.

at kunne levere proviantmesteren den kgl. proviant, som nu findes på Malmøhus. Da det ikke var prinsens mening, at provianten skulle tages fra slottet, men kun beskrives og så gives i proviantmesterens forvaring, vil prinsen stadig, at han lader forskrevne kgl. proviant rigtig specificeres og med det allerførste sender prinsen en fortegnelse derover, for at han kan rette sig efter den og siden ydermere ordonnere, hvad der heri gøres behov. Da såvel adelskabet som borgerskabet har tilkendegivet, at de ikke begærer rede penge for det korn og de victualier, som de nu leverer til kongens tjeneste, men at de gerne vil lade betalingen henstå til andre og bedre tider, hvilket også med nåde erkendes, så vil det være nødvendigt, at der heri holdes lighed, og ikke den ene bliver betalt for den anden. Prinsen befaler derfor adressaten at give nøje agt på, at de rede penge herefter holdes tilbage og anvendes til anden høj nødtørftighed, og råde dem, som kræver noget, til at have tålmodighed. For det sidste tvivler prinsen ikke på, at han efter sin charge hver uge vil lade sig levere en rigtig rulle af hvert kompagni, for at den siden kan leveres til proviantmesteren, og han kan udlevere provianten derefter og i alle måder menagere på det bedste, hvilket han også har at agte og i alle forskrevne punkter efterkomme, hvad prinsen her befaler på kongens vegne. K.

11. maj (Kbhvn.). Miss. til hr. Niels N., provst til Jyderup sogn, og in simili til hr. Anders N., provst til Holmstrup sogn¹. Da kongen har meddelt denne Niels Stirm, forðum

---

¹ Da Holmstrup var anneks til Jyderup, og begge lå i Tudse h., ses det ikke, hvorledes hvert af sognene kan have sin provst. Sognepræsten til Jyderup og Holmstrup Jacob Jensen var død 3. maj 1644. I Tudse herred fandtes der af præster med ovennævnte fornavne følgende: Anders Thomsen, præst i Hagedst og Gialinge 1630—66, Niels Lavridsen Holbech, præst i Butterup, Merløse h., og Tudse, Tudse h. 1617—65, samt Niels Hansen Lund, præst i Kundby 1632—54. Det ses ikke, at nogen af dem har været provst. Stirm fik ikke kaldet, men omtales 1644 ²⁴/₅ som præst i Kristianopol.

kongens bassist og kapelknabernes præceptor¹, ekspektancebrev² på at måtte forfremmes efter ordinansen til det første ledige kald, og da det nu berettes, at Jyderup og Holmstrup sogne er ledige, og han såvel af hensyn til nævnte kongens brev som til hans lovlige attestats med rimelighed bør befordres før andre, giver prinsen dem på kongens vegne befaling til at tilstede, at nævnte Niels Stirm må lade sig høre fremfor andre i bemeldte sogne og, hvis han behager almuen, da efter ordinansen admittere ham til samme kald. K.

11. maj (Kbhvn.). Pas for fru Beate Ulfeldt til fra Malmø at lade udføre 100 tdr. korn. Vagten i Malmøporten skal lade disse 100 tdr. korn passere frit og ubindret og derimod tage dette pas i god forvaring. K.

— (—). Lignende pas, mutatis mutandis, for Hans Mandixen, borger her sammesteds, til fra Malmø at udføre 3 par stude, dog på betingelse af, at han, når det begæres, efter den af ham udgivne forpligtelse igen skaffer andre 3 par til stede igen. K.

— (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Da prinsen har ladet denne Henrik Rosendal bestille til skovrider på de steder, som er adressaten vitterligt, og desuden har bevilget ham en gård, af hvilken han kan underholdes, skal adressaten med det første forsyne ham med en sådan gård, og især med en, der ligger bekvemt for udførelsen af hans tjeneste. K.

12. maj (—). Befaling til hr. Tage Thott. Da det berettes, at soldaterne i Malmø i den nuværende hede ved forfærdigelsen af det nye værk kun drikker vand, fordærver sig derved og bliver syge og svage deraf, befaler prinsen, at han straks ved åbenbart trommeslag lader udråbe

¹ 1633 ²⁰/₇, fik han bevilget 40 dlr. for at undervise kapelknaberne og 1637 ²²/₈ yderligere en hofklædning og 5 rdlr. om måneden i kostpenge. ² 13. marts 1644.

og forkynde, at der ikke alene til alle soldater, som ellers er pligtige at arbejde, men også til alle andre, som har lyst til at fortjene noget ved arbejdet på det nye værk, og som melder sig, hver dag til hver af dem af landkisten skal betales 6 sk. dansk i arbejds løn. Prinsen mener, at bemeldte værk desto bedre skal fremmes derved, og sygdom forhindres. Han skal gøre sig flid dermed, så at der i morgen kan begyndes på forskrevne maniere. K.

12. maj (Kbhvn.). Lignende befaling¹, på tysk, til oberst Rauchhaupt. Da der er givet hr. Tage Thott, rigsråd og kommissarius, ordre til ved offentligt trommeslag at lade ud-råbe, at der ikke blot til soldaterne, som jo alligevel er forpligtet til at arbejde, men også til alle andre, der ønsker at fortjene noget, og som vil arbejde på det nye værk, skal betales 6 sk. dansk daglig til hver af landkisten, skal han gøre alt muligt for at fremme, at værket kan udføres så meget desto bedre, og soldaten således kan få noget til øl og derved få noget til bedre bevaring af sin sundhed. Der skal, straks i morgen kan, gøres en begyndelse med udførelsen af denne ordre. T. K.

— (—). Befaling til ritmester Mogens Arenfeldt om straks efter modtagelsen af denne ordre med sit kompagni at begive sig fra Malmø til rigsmarsken hr. Anders Bille i Fyen og sammesteds rette sig efter hans kommando. K.

— (—). Bevilling til Hans Michael Chemnitz, hvorefter han for hver 3 personer², som han underviser og lærer på felttrommen, skal have 1 pd. korn, dog at han skal fremlægge bevis fra alle dem, som han således underviser. Skriveren på Nykøbing slot skal lade kornet være bemeldte

¹ Befalingen til oberst Rauchhaupt er skrevet under den foregående til Tage Thott og på bagsiden betegnet som ordonnans, mutatis mutandis. De første 14 linie har oprindelig været skrevet på dansk, men er derefter rettet til tysk. Indholdet er det samme som det foregående brev, men formen noget afvigende.

² K. har først haft: for hver person. Dette er rettet til: for hver tre personer.

Hans Michael følgagtigt, når han begærer det. Det skal godtgøres ham i hans regnskab. K.

13. maj (Kbhvn.). Bestalling¹, udfærdiget af prins Christian (V) i kongens fraværelse på dennes vegne, for Andro Spang som oberst med forpligtelse at uddanne et regiment landfolk på 1200 mand og lære det militær eksercits, hvorfor der skal gives ham et traktement på 250 rdlr. om måneden, 125 rdlr. til hans oberstløjtnant og 80 rdlr. på hans major. Hans andre underofficerer, som løjtnant, korporaler, sergenter o. desl. (som han selv skal skaffe sig), skal nyde samme traktement som de andre gevorbne soldater. Han selv og forskrevne andre officerer skal forføje sig til København inden 3 uger. K.

(Vedlagt:) Egenhændig memorial af J. Chr. von Körbitz, dat. Kbhvn. 11. maj 1644 af følgende indhold: 1. Kapitulationen for oberst Andro Spang skal forfærdiges efter ordlyd og indhold af kopien af oberst Wolffsens, og kun navnet skal forandres.

2. Befaling til Hannibal Sehested om anvendelse af oberst Andro Spang og hans folk i Norge².

3. Befaling til hr. Tage Thott om at udbetale 6 sk. dansk om dagen til hver soldat, der arbejder på det nye værk, da soldaterne som følge af den indtrådte stærke hede drikker det dårlige vand og bliver meget syge deraf³.

4. Lignende befaling til oberst Rauchhaupt om, at såvel de soldater, som er pligtige at arbejde på værket, som hvem der ellers frivilligt vil arbejde derpå, skal have 6 sk. dansk om dagen, hvilket skal bekendtgøres ved offentligt trommeslag. I begge ordinanser skal nævnes, at de skal begynde førstkommende mandag (16. maj, 2. pinsedag).

---

¹ Som koncept er benyttet bestalling af 26. marts 1644 for Jacob Ulfen som oberst (Sj. R. 21, 288). ² Se det følgende miss. ³ Se ovfr. under 12. maj for befalingerne nr. 3 og 4.

13. maj (Kbhvn.). Miss. til Hannibal Sehested. Da prinsen har antaget denne oberst Andro Spang med hans officerer i kongens og rigets tjeneste, således at han efter sin kapitulation skal uddanne og eksercere et regiment landfolk i Norge, som samme hans kapitulation ydermere formelder, henviser og anbefaler prinsen samme oberst og hans officerer til Hannibal Sehested og befaler denne i kongens navn straks at lade titbemeldte oberst få landfolket og ufortøvet akkommodere ham og hans officerer efter deres kapitulation og, da prinsen vil dem særdeles vel, lade dem vederfares al befordring og gunst. K.

— (—). Miss. til Hans Ulrik Gyldenløve. Da prinsen eragter det for højlig fornødent, at borgerne i Helsingør herefter hver enkelt selv passer vagten, skal han alvorlig tilholde dem, at hver borger i egen person herefter indfinder sig på vagten og tilbørlig passer den. Dersom en eller anden skulle findes ulydig eller uvillig heri, skal han straks lade ham straffe med den straf, som borgerne selv indbyrdes har fastsat derfor. Og da det ikke er mere end billigt, at de, som bruges til kundskab¹ og sådanne ærinder, bliver belønnet, befales det ham herefter alt efter deres forretning at tilfredsstille dem enten med penge eller med korn for deres umage, for at andre siden kan findes desto villigere, og intet forsømmes til rigens bedste. K.

(Vedlagt:) Memorial, underskrevet af Gabriel Rynsperg², 1. om prinsen vil give Hans Ulrik befaling til at befale borgerne [i Helsingør], at enhver selv skal komme til vagt eller vente den straf, som de andre borgere pålægger [ham]. 2. for det andet at befale Hans Ulrik at kontentere de folk, som lader sig bruge til rekognoscering og til farlige sager.

— (—). Befaling til kgl. overjæger Hans Christof Claudi, hvorved det alvorlig pålægges ham i henhold til den ham af kongens hofmarskal givne ordre fremtidig at levere det til

¹ Rekognoscering.   ² Gabriel Rensberg.

prinsens køkken forordnede vildt rigtig hver uge, for at der ikke, som hidtil, skal fremsættes klage derover og indtræde mangler. T. K.

13. maj (Kbhvn.). Miss. til Erik Rosenkrantz. Da der behøves havre til underhold af prinsens heste, skal han straks og ufortøvet fragte en skude til 500 tdr. havre og med det allerførste sende den til København. K.

— (—). Åb. brev, hvorved Karen Thomesdatter får bevilget den vinterkost, som hendes afdøde husbond skulle have haft. Kgl. proviantskriver Mikkel Mortensen skal lade hende få denne vinterkost. K.

U. d. og st.¹. Prinsens resolutioner på et af Johan Fircks underskrevet memorial: 1. Da eskadronen er ankommet til kongeriget over en måned før mønstringen og ikke har fået nogen forplejning, ansøges der om, at der overalt i kvartererne på hvert sted må blive givet befaling til, at værterne skal give kompagnierne, såvel officererne som rytterne, forplejning efter kongens ordinans, og som det er sket med andre, fra ankomsttiden og til mønstringen, og at på den anden side værterne tilfredsstilles efter den kgl. anordning, og der således gennemgående gøres rigtighed deri.

Prinsens resolution: Ordinans til landkommissarierne om, at de skal gøre rigtighed derom med oberstløjtnanten, navnlig også da der er udstedt en anden ordinans om forplejningen, for at den forrige ikke herefter skal fremkalde fejl og urigtigheder.

2. Prinsen har anmodet om at få en designation over de len², til hvilke der er sket assignation, da der skulle leveres 400 heste til hver eskadron. Skønt der ofte er anmodet derom, har man aldrig kunnet opnå nogen sådan assignation til visse steder, men der er efter vedlagte specification [kun] indkommet så mange heste, at der endnu

¹ Påtegning i nyere tid: Lå mellem koncepter af 1644 18/8. ² K. har: Embter. Amt er den almindelige tyske betegnelse for len. Der kan dog også være ment: myndigheder.

mangler et stort antal. Der ansøges derfor om, at der af hensyn til de ved hvert kompagni endnu manglende heste må blive udstedt en assignation til visse steder, for at hestene engang kan blive skaffet til veje. [Ingen resolution].

3. At der må blive udstedt pas og befaling om, at våbnene kan skaffes frem til de steder, hvor eskadronerne hører til, især til Holbæk og Kalundborg som de længst borte liggende. [Ingen resolution].

4. Da armøden hos borgerne i Nykøbing er så stor, at de ikke kan levere noget af, hvad der behøves, og da det på grund af vejlængden er meget besværligt, idet rytterne må ride henved 7 mil, og desuden vagten på dette sted ikke er så absolut nødvendig, bedes prinsen erklære, om ikke vagten kunne afskaffes.

Prinsens resolution: Ordinans til rigsadmiralen, at da der i Nykøbing i hans len logerer et korporalskab til hest, nemlig 27 ryttere af oberstløjtnant Fircks', skal han alvorlig befale borgemestre og råd at forpleje disse ryttere efter den nye ordinans. Orig. blandt koncepterne.

14. maj (Kbhvn.). Miss. til grev Dönhoff. Prinsen har af forskellige ladet sig berette om den prisværdige affektion, som han har til kronen Danmark, hvilket prinsen altid i nåde har erkendt. Prinsen vil ikke alene hermed give vidnesbyrd derom, men også takke ham tilbørligt derfor i forventning om, at han i fremtiden stadig vil holde fast derved og ved alle forefaldende lejligheder sekundere den efter hans bedste evne. T. K.

— (—). Miss. til hr. Tage Thott. Prinsen har modtaget hans skrivelse, dateret Malmøhus den 12. maj, og mener, at der endnu er en god lejlighed til i nogen måde at gøre fjenden skade. Han skal derfor straks udsende såvel bønder som soldater for at skaffe sig kundskab og nøje lade forfare, hvor stærk fjenden måtte være, hvor omtrent han er, hvorledes hans kvarterer er fordelt, og om de skal blive længe i deres kvarter eller

skifte. For at man kan være så meget tryggere derpå, må han ikke anse eller spare nogen penge, men gøre sit bedste for at få sikker kundskab. Hvad han således erfarer, skal han ved dag og nat citissime citissime lade prinsen vide, for at der ikke skal blive forsømt den mindste tid. Prinsen venter hans svar med det allerførste. K.

14. maj (Kbhvn.). Befaling på kongens vegne til den kommanderende oberstløjtnant i fæstningen Arnsborg på Øsel, hvorved det alvorlig befales ham, når general Baudissin tilsender ham 500 knægte og deres officerer, da ikke alene at optage og modtage dem, anvende dem til forsvar for fæstningen og landet, men også forsyne dem med tilbørligt kvarter og underhold og iøvrigt forrette, hvad der er gavnligt for kongens tjeneste. T. K.

— (—). Åb. brev, hvorved det bevilges, at følgende 3 bønder, som er hjemmehørende i Skanør i Skåne, nemlig Oluf Andersen, Jeppe Olufsen og Oluf Nielsen, hver af deres flyttede¹ korn og fetalje på Amager må føre derfra over til Lillehammer i Skyts herred i Skåne 2 tdr. sædekorn. De ggl. udliggere og alle andre, som træffer på dem, skal lade dem passere frit og uhindret med forskrevne korn, dog at der ikke findes ammunition eller sligt deriblandt. K.

15. maj (—). Lignende åb. brev², mutatis mutandis, hvorved det bevilges, at følgende 12 bønder i Skanør i Skåne, nemlig Niels Esbensen, Anders Povlsen, Lasse Mønsen, Hans Olufsen, Oluf Andersen, Niels Madsen, Morten Larsen, Bent Rasmussen, Oluf Andersen, Mikkell Povlsen, Mons Nielsen og Per Mortensen, må føre fra Amager til Skåne 2 tdr. korn og fetalje af deres flyttede korn og fetalje. K.

(Vedlagt:) Ansøgning fra ovennævnte 12 bønder, dateret Dragør den 14. maj 1644, om tilladelse til, at de fattige folk

¹ Vel fra Skåne til Amager. ² Brevet er enslydende med det foregående af 14. maj; datoen er tilskrevet på bagsiden ligesom overskriften, medens navnene på de 12 bønder kun findes i den vedlagte ansøgning.

må få noget korn over, som de kan så i jorden til deres nødtøft, og nogen fetalje til deres nødtøft, så længe som de kunne være hjemme at så, at vagtmesteren skal tage deres navn, og enhver to tdr. korn og tre tdr. én part og intet andet end noget fetalje.

15. maj (Kbhvn.). Befaling til byfogden i København om straks at skaffe 2 færger herfra til Malmø til at overføre prinsens heste herfra dertil. K.

— (—). Befaling til skipper Rasmus på Bremerholm¹ om straks og ufortøvet at sende 2 skærbåde til Øresund, hvor de skal melde sig hos oberstløjtnant Gabriel Rensberg og efterkomme hans befalinger. K.

— (—). Miss. til oberstløjtnant Gabriel Rensberg. Der tilsendes ham 2 skærbåde, som han kan bruge en 3—4 dage for dermed at udrette noget nyttigt. Derefter skal han straks kommandere dem tilbage, da de ikke kan være længere borte fra flåden her. T. K.

— (—). Befaling² til generalauditøren om straks efter modtagelsen af dette brev snarest at begive sig fra Fyen hertil og ikke lade sig hindre deri af noget. T. K.

— (—). Befaling til Jost Frederik von Pappenheim, lensmand over Ålholm og Nykøbing len, om mod tilbørlig kvittans at levere denne brevviser 200 musketter af dem, som prinsen nylig har købt i Lübeck. De skal bruges til armering af den på Femern liggende soldateske. T. K.

¹ Som koncept er benyttet en renskrift af samme dato med befaling til Søren Clausen om straks at begive sig til Øresund med prinsens jagt og 2 skærbåde.
² Dette og de to følgende koncepter er skrevet på ét blad. Det sker i den følgende tid ofte, at 2 eller 3 koncepter er skrevet på samme kvart- eller oktavblad. Øjensynlig er det Christof Lebzelters sans for sparsommelighed, der gør sig gældende; undertiden er brevene ikke engang af samme dag. Kun hvor der har foreligget en særlig grund dertil, er det bemærket.

15. maj (Kbhvn.). Befaling til kgl. tøjmester Christoffer Schwencke om til brug for disse 2 kaptøjner og deres folk, som nu ligger på Femern, at udlevere 9 trommer og 18 korte geværer til deres underofficerer mod deres kvittans. K.

16. maj (—). Miss. til rådet i Lübeck. Da faktor og borger i Flensborg Didrik Kløcker under de nuværende farlige forhold og for bedre kommoditets skyld med sin familie har søgt tilflugt i deres by, og det i disse mistroiske tider let kunne ske, at nogle af hans kreditorer i Holland kunne finde på at tage for hårdt fat på ham for at få deres betaling, så at han derved ganske uskyldig blev ruineret, hvilket prinsen ikke gerne så på grund af den tro tjeneste, som han har ydet ham i så mange år, vil prinsen redde ham og forebygge noget sådant, såvidt det står til ham. Prinsen anmoder dem derfor om, at de i tilfælde af, at den ene eller den anden fra Amsterdam i disse triste tider skulle gå altfor hårdt frem mod ham, vil anerkende ham som prinsens tjener og ikke gå strengt frem mod ham, men meget mere efter deres evne bevæge hans kreditorer til en lille tålmodig og medlidende udsættelse til bedre tider, så at han for så vidt må være umolesteret, og også i alt andet efter hans tilbørlige ansøgning yde ham den størst mulige beskyttelse og vise ham al god vilje. T. K.

16. maj (Malmø). Befaling til samtlige ritmestrei i Malmø om at træffe en indbyrdes aftale om af deres ryttere den følgende midnat på klokkeslaget 12 præcis at lade 50 dragoner og en kvalificeret løjtnant stille på torvet her, hvor de kan forvente nærmere ordre. T. K.

— (—). Lignende befaling, *mutatis mutandis*, til de tilstedeværende oberster til fods om af deres soldater den følgende midnat på klokkeslaget 12 præcis at lade 150 soldater med en ritmester, en løjtnant og andre underofficerer stille på torvet her, hvor de kan forvente nærmere ordre. T. K.

16. maj (Malmø). Befaling til Frederik Rantzau om nu til midnat præcis kl. 12 at give møde på torvet her og afvente ordre. K.

17. maj (—). Befaling til rigens hofmester hr. Corfits Ulfeldt. Prinsen har for nogen tid siden sendt ham en ordonnans om, at Gert Bachman, stenhugger, skulle have 38½ rdlr. i arbejds løn for at hugge 48 gullandske sten, som er kommet til Nykøbing slots behov. Da samme befaling er blevet forlagt, er det hermed prinsens befaling til hr. Corfits Ulfeldt, at han skal betale forskrevne stenhugger disse 38½ rdlr. K.

— (—). Åb. brev om, at prinsen har bevilget Karen Mar-svin, at hun fra Malmø må udføre 100 tdr. sædekorn. Vagten i stadsporten skal lade disse 100 tdr. sædekorn passere og, når kornet er udført, tage dette pas fra hendes folk og indsende det til prinsens kancelli. K.

— (—). Befaling til Christoffer Schwencke, kgl. tøjme-ster, om straks og ufortøvet at lade Oluf von Steen-winckel få 100 hjulbøre, som skal bruges til værkerne i Malmø, og tage bevis af ham derfor. K.

— (—). Befaling til kaptejn Peder Bille. Da det berettes, at fjenden har forladt Torupgård, befales det ham straks at besætte samme gård med 25 af hans solda-ter og en kvalificeret korporal og siden efterkomme, hvad hr. Tage Thott befaler ham. K.

19. maj (Kbhvn.). Miss. til hr. Tage Thott. Der tilsendes ham 2 af de kgl. rustvogne, som herefter skal føre de fornødne tørv¹ til det nye værk ved Malmøhus. Han skal lade såvel karlen ved rustvognen som hestene få frit foder og underhold. K.

20. maj (—). Fuldmagt for David de Roes og Anders Hansen til at undersøge, om det vil være muligt i

¹ Græstørv.

Hamburg eller Lübeck at optage 50.000 rdlr. til prinsen. Såfremt de kan tilvejebringe dem, skal de snarest underrette prinsen om betingelserne, hvorefter denne vil udstede en yderligere resolution. T. K.

20. maj (Kbhvn.). Miss. til krigskommissarierne i Lolland. Da de mener, at der behøves en ingeniør i Lolland til at befæste et og andet sted til landets bedre forsvar, sender prinsen dem denne mester Iver Wurdal, som de skal anvende i så måde, så at han kan forfærdige nogle værker, hvor de gøres mest behov. De skal dog se til, at de værker, han anlægger, ikke bliver for vidtløftige at besætte.

P. S. De erindrer også endnu den ordre, som prinsen sidst har tilsendt dem om at skaffe heste til nogle dragoner. Da prinsen hidtil ikke endnu har fået svar derpå, forventer han et sådant med det allerførste. K.

— (—). Befaling til kaptejn Johan Krause om straks efter modtagelsen af denne ordre at begive sig hertil med sit kompagni, hvor han vil få nærmere befaling. T. K.

21. maj (—). Miss. til hr. Tage Thott. Vedlagt sender prinsen ham et fuldkomment overslag på det nye værk ved Malmøhus. Hvad der skal bruges dertil af tømmer, vil prinsen med det første lade fremskaffe her og dér, men arbejdslønnen skal han selv tænke på midler til, så at pengene altid rigtig kan følge, og folkene betales, således at værket ikke hindres i sin fremgang. K.

(Vedlagt:) Tysk overslag, uden dag, sted og underskrift: Det værk, som skal lægges for Malmø slot, skal efter denne tegning være 6 roder langt ned imod stranden, bemeldte 6 roder giver 36 alen.

Værkets bredde er 14 roder, bemeldte 14 roder giver 84 alen.

Samme værks højde skal være 6 alen og 1 kvarter.

Brystværnet derpå skal være 3 alen højt.

Hertil skal bruges: 78 tylder 20 alen gullandsk tømmer, 10 tylder 16 alen gullandsk tømmer, 15 tylder 10 alen gullandske stolper, 28 tylder egeplanker, 3½ eller 4 tømmer tykke.

Hvad tømmer der kan fås i Malmø, kan afkortes heri.

Bemeldte værk af den angivne længde og bredde med brystværn og alt tilhørende tømmerarbejde vil i arbejdsløn koste 860 dlr.

Dette ovenmeldte er alt at få hos borgemester Jacob Madsen.

22. maj (Kbhvn.). Befaling til ritmester Jacob Grubbe om, at såfremt han nu ikke kan gøre nogen tjeneste i Halmstad, skal han straks indskibe sig med sit kompagni og så snart som mulig til vands begive sig hid [til København]. K.

— (—). Befaling¹ til kaptejn Johan Krause om næste dag med sit kompagni at begive sig til skibs og sejle herfra til Malmø, hvor han skal efterleve den dér kommanderende obersts ordrer.

[Denne befaling er slettet, og i margenen er på tysk skrevet:] Det er befalet Krause at kassere denne ordre, og at han efter nærmere ordre skal være undergivet Rauchhaupts kommando. T. K.

— (—). Befaling til oberst Falk Lykke om, at såsnart kaptejn Johan Krause og hans kompagni ankommer til Malmø, skal han straks sende 250 af sine danske soldater med tilhørende officerer herover [til København]. K.

— (—). Befaling til Jost Frederik von Pappenheim om, at han skal sende al den rug og alle de ærter, som er tilovers i hans len [Nykøbing og Ålholm], nu straks og med den første skude, som ellers er bestilt til at sejle til København. K.

— (—). Lignende befaling til Erik Rosenkrantz [Halsted kloster len]. K.

¹ Brevet er først begyndt på dansk, men derefter omskrevet til tysk.

23. maj (Kbhvn.). Miss. til kurfyrsten af Brandenburg. Prinsen har af hans brev set, at han kun ugerne har hørt om de mellem den danske og den svenske krone opståede vanskeligheder og af mange anførte motiver gerne så dem bilagt, hvorfor han også i skrivelsen har givet udtryk bl. a. for den interesse, han nærer herfor, og beder prinsen lade sig hans tilbud være vel rekommanderet og støtte det på bedste måde. Prinsen vil nu henstille såvel til kurfyrsten som til hele verden at erkende, hvem der har gjort begyndelsen til disse vanskeligheder, og om der fra denne side nogensinde er givet velgrundet årsag eller anledning til sådant, og han tvivler heller ikke på, at en moden betragtning af alt dette og tilmed denne kronens uskyld så meget har bevæget kurfyrsten til at tilstræbe en ordning og bilæggelse af den nu begyndte ulykke, og at derfor hans tilbudte interposition er ganske velment, hvilket prinsen heller ikke optager anderledes, men bringer kurfyrsten sin højeste tak for hans oprigtige gode mening. Prinsen er også villig til for sit vedkommende ved alle forefaldende tilfælde altid igen at give reciprok prøve på sit venlige sindelag mod kurfyrsten. Selv om denne den svenske kronens voldelige tvang, som rimelig er, foruden af prinsen detesteres af mange både af høj og af lav stand, og man så meget mere må håbe og troste sig til, at den må blive bekæmpet til det yderste med retmæssige modvåben af den Allershøjeste, hvis velsignelse man i sådan retfærdig sag også særlig kan håbe på, så skal kurfyrsten dog betragte det som givet, at prinsen, forsåvidt der nu kan gøres noget, på passende måde vil hjælpe med på at samarbejde i dette og andre kristelige værker, såmeget mere som prinsen altid lader det være sig magtpåliggende at vise kurfyrsten behageligt venskab. T. K.

— (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim og Erik Rosenkrantz conjunctim. Det berettes, at adelen i Lolland nægter at give de soldater, som er hvervet til landets defension, kvarterer på deres godser, hvoraf der vil

følge store inkonvenientier, så at enten posterne ikke kan forsvares med tilbørlig vagt, eller også, hvis noget skulle påkomme, der ikke kan gøres nogen modstand, alt imod prinsens intention til landsens og deres eget bedste. Prinsen tvivler ikke på, at adelen med hensyn til det, som den vil have godt af og være beskærmet ved, vil påtage sig et ringe besvær og indkvartering, ligesom adelen i Fyen hidtil har måttet. Prinsen befaler dem derfor overfor flere andre af adelen i Lolland at remonstrere forskrevne betragtninger og tilholde dem herefter uden vidtløftighed til deres eget bedste at tilstede soldaterne kvarter på deres godser og befordre hjælpen på bedste måde til de gemene [soldater]. K.

23. maj (Kbhvn.). Befaling til oberst Falk Lykke om, at han i de samme færges, som fører kaptejn Krauses kompagni fra København til Malmø, skal indskibe de efter prinsens befaling forlangte 250 danske soldater og straks sende dem herover. Når de kommer herover, skal admiralen fastsætte, hvor de kan forvente deres ordre. K.

— (—). Befaling til Københavns byfoged om straks at lade tilsige 5 færgemænd, som straks i morgen med dagen skal indtage kaptejn Johan Krauses kompagni og føre det over til Malmø, så der ikke bliver noget forsent heri. K.

— (—). Befaling til oberst Falk Lykke om, at han i de færges, som fører kaptejn Krauses kompagni herfra til Malmø, straks indskiber de i prinsens ordonnans begærede 250 danske soldater og sender dem herover. K¹.

— (—). Befaling til oberst Rauchhaupt. Da prinsen har stillet denne kaptejn Johan Krause med hans kompagni under adressatens kommando, har han med denne ordre villet henvise ham til obersten. T. K.

— (—). Miss. til samme. Det berettes, at hans på Femern liggende 3 kaptejner hver for sig ikke har mere end

¹ Må betragtes som udkast til næstforegående, der er det endelige koncept.

50 mand, og da den kapitulerede tid, indenfor hvilken de skulle være komplette, nu er forløbet, skal han være betænkt på, hvorledes de 3 kaptajnens styrker ufortøvet kan gøres komplette, eller også må han vente, at nævnte 150 mand bliver stukket under andetsteds. Men dersom han til komplettering af sit mandskab vil benytte det af kgl. råd og amtmand på Segeberg Caspar von Buchwald hvervede mandskab, der ligger på Femern, kan prinsen nok lade det ske, men så må han tilfredsstille bemeldte Buchwald af de modtagne kgl. hvervepenge. T. K.

23. maj (Kbhvn.). Miss. til Hans Ulrik Gyldenløve. Anders Hansen, byfoged i Helsingør, har berettet, at han forleden år er kommet meget til kort med malttolden, som kongen har bevilget ham at beholde på nogle års tid for en vis afgift, og at grunden hertil er den, at de fornemste bryggere dér i byen har ladet gøre hestemøller i deres gårde, så at der ikke kan holdes tilsyn med dem, da de ikke skal angive og fortolde mere hos ham, end dem selv lyster. Prinsen beder adressaten alvorlig befale bryggerne dér, at de hos Anders Hansen på kongens vegne rigtig angiver og fortolde, hvad malt de brygger dér i byen. Såfremt det ikke sker, og nogen af bryggerne findes modvillig heri og kan gribes i og befindes at gøre sig skyldig i toldbesvigelse, skal adressaten på kongens vegne uden ophold lade dem tiltale og ikke alene kræve deres malt forbrudt, men også at de bliver straffet for toldsvig efter ordinansen, når Anders Hansen tilkendegiver ham sådant, så at kongens retthed ikke skal blive forkrænket. K.

24. maj (—). Miss. til ritmester Joachim Rathlou. Indvånerne på Femern har klaget over, at han ilde har trakteret de skippere, som nylig har ført ham over, og at han har frataget dem deres sejl¹, så at de har måttet drage afsted til fods. Nu ville sådant være ganske utilbørligt,

¹ K. har: Siegell!

men for at han selv først kan blive hørt, fremsender prinsen vedlagt en ekstrakt af deres andragende. Dersom det forholder sig som anført i klagen, befales det ham straks igen at tilbagegive dem deres skuder ganske uskadt og fremsende beretning om, af hvilken grund det er sket, og hvorledes det egentlig forholder sig dermed. T. K.

24. maj (Kbhvn.). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Disse to officerer, Henrik von Ebben og Jeremias Munch, har søgt tjeneste her, men da der ikke nu frembyder sig nogen lejlighed dertil, og prinsen heller ikke gerne vil slippe dem af hænde, skal adressaten forsyne dem med kvarter i sine len [Nykøbing og Ålholm] så længe, til der kan blive avancement til dem. K.

— (—). Miss. til samme. Af denne supplikation kan han se, hvad Hans Lavridsen i Nakskov har andraget om, og da det ikke er mere end rimeligt, at værgerne tilfredsstiller de umyndige for det, der er betroet dem, skal han efter den ham betroede charge alvorlig pålægge og befale borgemestre og råd i Nakskov strengt at tilholde supplikantens værger endelig at skaffe ham igen, hvad han på sit patrimoniums vegne med ret og billighed har at fordrø, og ikke opholde eller molestere ham ved rettergang og proces, da han nu har begivet sig i prinsens tjeneste. K.

25. maj (—). Miss. til oberst Rauchhaupt. I anledning af hans skrivelse af 24. maj om 4 af hans soldater, som for tyveri er dømt til at hænges, og om benådning af nogle af dem, meddeler prinsen, at det ganske vist er hans mening, at alle 4 ugerningsmænd skal føres under justitsen, men at kun én af dem skal hænges, hvorom de efter krigsmanér skal træffe afgørelse ved spil. T. K.

— (—). Befaling til generalproviantmester Niels Trolle om med det allerførste at begive sig til Malmø og undersøge, hvor meget borgerskabet dér har leveret af det, som de har lovet at levere kongen, og hvor meget

der endnu resterer derpå, endvidere hvor meget der hidtil er medgået til forplejningen af den malmøske garnison, og hvor megen proviant, der endnu findes i forråd, samt ufortøvet indsende en rigtig fortegnelse derover under hans egen hånd. Ligeledes skal han ufortøvet gøre sit bedste for, at de 800 tdr. rug, som adelen har liggende i Malmø, og hvorom han kan få yderligere underretning af den nu i Malmø værende proviantmester Jürgen, må forblive i god behold. K.

25. maj (Kbhvn.). Befaling om her ved den kgl. flåde at lade passere og indkomme 2 skuder, som har Bjørn Ulfeldts fra Laholm kommende soldater og heste ombord. K.

— (—). Befaling til borgemestre og råd her i byen [København] om indtil videre anordning at skaffe Bjørn Ulfeldts soldater og heste frit kvarter efter den rulle, som vil blive tilsendt dem af Knud Ulfeldt, kgl. kommissarius. K.

26. maj (—). Miss. til Kaj Ahlefeldt. Prinsen har rigtig modtaget hans skrivelse af 2. maj¹, som er ham behagelig ikke blot for det, som han meddeler deri, men også for hans tilbud om en stadig fortsættelse². Prinsen undrer sig over, at han hidtil ikke har modtaget nogen af de af ham omtalte skrivelser, men for at han i fremtiden kan være sikker derpå [at prinsen modtager hans breve], skal han enten sende dem til postmester Didrik Gerbrant i Hamburg eller til Alberto Dionys, der begge er prinsens tjenere, til hurtig fremsendelse. Iøvrigt venter prinsen hans flittige og om muligt ugentlige underretning. T. K.

— (—). Pas om, at prinsen har bevilget Iver Ægidisen, borger i Malmø, derfra efter hans indleverede revers at

¹ Dat. Glückstadt, den 2. maj 1644, med omtale af en skrivelse fra generalmajor Bauer og meddelelse om en heldig rencontre med fjenden 3 dage før ved Hanerau og skansearbejder ved Wilster Marsk. Se indk. breve fra ikke-fyrst. pers. ² Af nyhedsmeddelelserne.

måtte udskibe 450 tdr. malt. Kommandanten i Malmø, oberst Falk Lykke, skal lade dem passere frit, men tage dette pas i god forvaring. K.

26. maj (Kbhvn.). Befaling til kaptejn Būsner¹ eller interessenter. Prinsen har bevilget Otte Pogwisch, at han af visse årsager må få følgende 3 personer, nemlig Claus Wasche, Claus Greve og Asmus Steffen, som han har hvervet til uddannelse af de under kaptejn Būsner stillede kompagnier, tilbage mod tilbagebetaling af hvervepengene. Det befales derfor kaptejn Būsner, eller hvem der måtte være interesseret heri, at lade ham få nævnte 3 personer tilbage på nævnte betingelser. T. K.

28. maj (—). Miss. til Caspar von Buchwald. Nogle af hans og kaptejn Levin Beisners nyhvervede kompagnier, der ligger på Femern, har bl. a. andraget hos prinsen om deres forplejning, men skønt prinsen ikke tvivler på, at han i den anledning allerede har truffet alle fornødne anstalter eller i fremtiden vil vide at beskæftige sig dermed, har prinsen dog ikke villet undlade at meddele ham dette, for at både indvånerne på Femern og hans egne folk i fremtiden kan have vished for, hvad de har at rette sig efter, og der derfor skal være god rigtighed mellem dem. T. K.

— (—). Miss. til oberst Rauchhaupt. Prinsen har ganske vist i sin skrivelse til ham af 23. d. m. erklæret, at han kunne gå med til, at han benyttede de af Caspar von Buchwald, kgl. råd og amtmand på Segeberg, hvervede soldater, der nu ligger på Femern, til komplettering af sine folk mod erstatning af hvervepengene, men han erfarer nu af nævnte Caspar von Buchwald selv, at hvervningen er kommet ham så dyrt at stå, at han ikke kan få nogen rimelig dækning af det, som kongen har bevilget obersten til hver knægt, helt bortset fra, at dette kompagni, som han hverver på sin egen bekostning, let kan blive frataget ham. Prinsen har villet

¹ Sikkert kaptejn Levin Beisner.

meddele ham dette til efterretning for ham, men lader det iøvrigt forblive ved indholdet af sit forrige brev. T. K.

28. maj (Kbhvn.). Befaling¹ til vagtmester Hans Setter. Han skal med sine underhavende folk, som er kommet fra Laholm, straks begive sig ud på søen til rigens admiral, hvor han kan forvente yderligere ordre, som han skal efterkomme. K.

— (—). Befaling til kaptejn Levin Beisner om, at han indtil videre ordre med sine underhavende knægte skal forblive på Femern og dér som sædvanlig holde vagt og foretage tog med dem. T. K.

— (—). Befaling til oberst Rauchhaupts 3 på Femern liggende kaptejner. Da prinsen ved denne capitaine des armes af kaptejn Beisners kompagni har ladet dem forsyne med 150 musketter til deres nyhvervede folk, befales det dem straks at bevæbne deres knægte dermed og derefter lade dem holde tilbørlig vagt og foretage tog med dem. T. K.

— (—). Befaling til kgl. tøjmaster Christoffer Schwencke om at lade denne capitaine des armes af Peissners kompagni få 150 musketter, som skal bruges til oberst Rauchhaupts folk på Femern. K.

— (—). Pas, hvorefter alle kgl. lensmænd, borgemestre, skrivere, fogder og alle andre, som har at forordne herom, skal skaffe 3 vogne og fri færge over færgestederne til disse 150 musketter. K.

29. maj (—). Befaling til Baltasar Zachow, prinsens bestaltede felttrompeter, om at tage den dreng, som major Johan Fircks vil forestille for ham, i lære og undervise ham i trompeterkunsten. Prinsen lover herved at træde ind for ham mod alle krav og holde ham skadesløs. T. K.

— (—). Miss. til major Johan Fircks. Det berettes, at prinsens foged, ved navn Hans Rasmussen, der er undvejet

¹ Dette og de to følgende breve er skrevet på samme blad.

fra Korselitze, sammen med prinsessens af ham bortførte adelige mejerske skal befinde sig i hans eskadron. Da prinsen som øvrighed ikke kan lade slige og andre samtidig dermed begåede uforsvarlige gerninger hengå ustraffet, befaler prinsen ham straks efter læsningen af dette brev at bemægtige sig de nævnte to personer og, hvis lensmanden på Holbæk er fraværende, lade skriveren dér få dem udleveret til nærmere disposition. T. K.

29. maj (Kbhvn.). Miss. til Flemming Ulfeldt. Prinsen har befalet major Fircks at lade fængsle to personer, nemlig Hans Rasmussen, fordum prinsens foged på Korselitze, og prinsessens af ham bortførte adelige mejerske, der nu skal opholde sig blandt hans folk i Holbæk, og overlevere dem til adressaten. Når de to personer overleveres til ham, skal han tage imod dem og siden straks sende dem velforvaret til København. K.

30. maj (—). Befaling til kaptajnerne på de udliggende kgl. pramme om, at nårsomhelst en lybsk skipper, ved navn Heinrich Mauwe, på vej fra Øresund melder sig til de udliggende kgl. pramme¹, skal de straks uopholdelig lade ham passere. K.

31. maj (—). Miss. til hertugen af Mecklenburg. Af hans brev² har prinsen set, at Gud har bortkaldt hans yngste lille datter, frøken Augusta³. Prinsen kondolerer ham. T. K.

— (—). Befaling til ridefoged over Københavns len Volf Ravn om straks at lade Ebbe Ulfeldts 160 ryttere fordele på landsbyerne her omkring og skaffe dem og deres heste nødtørftig⁴ underhold i en to dages tid. K.

1. juni (—). Miss. til general Gallas og, in simili, til general Hatzfeld. Da denne Erasmus Platow, oberst,

¹ K. har først haft: hos rigsadmiralen eller til den kgl. flåde. Et andet, igen slettet enslydende koncept findes på et blad af 31. maj. ² Af 5. maj 1644.

³ Samme dag om morgenen. ⁴ K. har først haft: fri underhold.

har tilkendegivet, at han allerede for nogle år siden i lydighed mod de kejserlige avokatorier¹ har forladt det modsatte parti og nu, for yderligere at efterkomme sin skyldighed, såvel mod kejseren som mod sit fædreland, ønsker at tage tjeneste i den kejserlige rigsarmé og derved vil søge sin fremgang, vil prinsen ikke undlade at støtte hans rosværdige forehavende, ikke blot fordi han i mellemtiden har vist en rosværdig optræden som kaptajn i kongens tjeneste, men også fordi han har gjort sig fortjent til opnåelsen af højere kvaliteter. Prinsen anbefaler ham derfor på det bedste til dem, også for hans egne kvaliteter, henstiller til dem at lade ham få fri adgang til dem, akkommodere ham vel og siden fremme hans mulige befordring. T. K.

1. juni (Kbhvn.). Miss. til oberst Rauchhaupt. Prinsen har af hans skrivelse ladet sig referere, at han har begæret en ordre af prinsen i anledning af ansøgningerne fra de omkring Malmø bosatte bønder om tildeling af noget korn til udsæd. Da prinsen, som rimeligt er, nærer ikke ringe bekymring for, at det atter skal blive frataget bønderne, nu da fjenderne nærmer sig Malmø, og derfor vil lade tildelingen af korn vente, kan han for tiden ikke opfylde ønsket. Men hvis man fremtidig kunne være sikker for sædekornet, kunne prinsen vel nok lade det ske, at der kunne udleveres noget lidet sædekorn, dog at alt underslæb derved blev forhindret, og at ingen, der ikke i forvejen havde indført noget, fik lov til igen at udføre det ringeste. T. K.

— (—). Miss. til hertug Christian af Sønderborg. Prinsen meddeler ham, navnlig af hensyn til de nuværende forhold, at ulykken har ramt også hans heste, idet i løbet af en månedstid 9 af dem (deriblandt også den fuks, som hertugen har foræret ham) er døde. Da prinsen derved i høj grad er blevet nødsaget til i denne tvungende tid at erstatte sine stalde fra anden side, beder han adressaten om, da

¹ Tilbagekaldelsesskrivelser.

han ikke tvivler på, at han er forsynet med gode heste, for denne gang efter sin venlige indstilling at hjælpe ham med en god hest, om muligt med en fuks af ovennævnte art. T. K.

1. juni (Kbhvn.). Lignende miss. til hertug Frederik af Nordborg om at hjælpe ham med en god hest, så meget mere som prinsen har overdraget hertug Ernst Günther [af Augustenborg] den kommission at gøre sit bedste i den sag. T. K.

2. juni (—). Miss. til ritmester Niels Vind. Da denne kaptejnløjtnant Henrik Vilhelm Prindz har tilbudt sin tjeneste og bedt prinsen om i nærværende okkasion at unde ham en employ og bestilling, og da der ikke er nogen stilling til ham her, men prinsen forstår, at der mangler endnu en løjtnant i hans kompagni, anmoder han Niels Vind om af hensyn til hans gode forhold og gode kvaliteter at lade nævnte kaptejnløjtnant få løjtnants charge i hans kompagni og lade ham avancere dertil. K.

— (—). Befaling til Erik Rosenkrantz. I stedet for de 500 tdr. havre, som han skulle have sendt til København, skal han med det første skaffe 400 tdr. havre til Nykøbing og holde resten i god forvaring. K.

5. juni (Kronborg). Miss. til rigsmarsken. Af vedlagte kopi kan han se, hvorledes oberst Jens von Haderslev mener at kunne undskylde sig, og da alting kunne have sin rigtighed, skal rigsmarsken opstille de punkter, for hvilke han mener at kunne tiltale ham, og tilsende prinsen dem med det første, for at han kan svare derpå, og han enten kan erkendes skyldig eller uskyldig. K.

— (—). Miss. til Ebbe Ulfeldt. Af denne skrivelse kan han se, hvor modvillig hans ryttere har anstillet sig såvel i Frederiksborg som andetsteds. Da prinsen ikke kan lade sådanne insolentier passere, skal han ufortøvet og alvorlig straffe den forøvede modvilje, for at prinsen ikke skal forårsages selv at straffe dem. K.

5. juni (Kronborg). Åb. brev, hvorved Johan Ville, borger i Flensborg, får bevilling til i Svendborg frit og uhindret at handle og sælge sine kramvarer bedst mulig. Han har berettet, at han har flyttet sine kramvarer fra Flensborg til Svendborg i Fyen, men at man vil forbyde ham i disse næringsløse tider at sælge eller forhandle dem. Da dette er til stor skade for ham, har han ansøgt prinsen om bevilling til frit og uhindret i disse sørgelige tider at måtte sælge nævnte varer og søge sin næring derved. Da prinsen ikke kan se, af hvilken årsag sligt kunne forbydes ham, bevilger prinsen hans ansøgning. K.

6. juni (Næstved). Befaling til Ebbe Ulfeldt om straks at skaffe sit rytteri, som er kommet fra Halmstad¹, over til Malmø, hvor han har yderligere ordre at vente. K.

— (—). Befaling til ritmester Mogens Arenfeldt. Så snart Ebbe Ulfeldts rytteri² kommer over til Malmø, skal han straks indskibe sig med sine kompagnier i de samme færges, som fører Ebbe Ulfeldts ryttere over, og siden føre sine folk gennem Sjælland til rigens marsk i Fyen. K.

8. juni (Nyköbing). Miss. til dr. Hans Mikkelsen, superintendent i Fyen. Det berettes, at skoletjenesten i Nakskov er ledig. Da denne unge person Hans Jacobsen er blevet anbefalet prinsen for hans gudsfrygt og dygtighed, skal adressaten prøve hans kvaliteter prævio examine og, når han befinder ham kvalificeret til samme tjeneste, da med det første lade ham indvise og installere i samme tjeneste. K.

— (—). Miss. til Knud Ulfeldt, kommissarius³. Da rytterne i Næstved har fået deres sold, skal borgerne samme-

¹ K. har først haft: at han straks begiver sig med hans underhavende rytteri, som på Amager og andetsteds ligger, over til Malmø. Dette er rettet som ovfr.

² K. har først haft: Ebbe Ulfeldt med hans rytteri. ³ Dette miss. er skrevet til i margenen udfor og i stedet for et andet af væsentlig samme indhold. På samme blad findes desuden de 3 følgende koncepter.

steds ikke længer besværes med den ugentlige aflønning¹, som soldaterne hidtil har fået af dem, hvorfor han skal lade det forkynde for såvel borgerne som rytterne til efterretning. Dog skal ritmester Rathlous ryttere i en 14 dages tid, indtil de efter ritmesterens revers har fået heste, underholdes så længe med spisning. K.

8. juni (Nykøbing). Pas for denne Hans Krogmand, borger i Nykøbing, til med sin skude (der er omtrent 4 læster stor) at sejle herfra til Lübeck og tilbage igen, med skude, folk og gods. K.

— (—). Lignende pas for Erik Hansen til med sin skude (der er omtrent 6 læster stor) at sejle herfra til Blekinge, siden til København og så igen til Nykøbing. K.

— (—). Pas for denne Christian Guldsmed til med sin kone og børn frit og uopholdt at begive sig herfra til Rostock. K.

10. juni (—). Befaling til hr. Frederik Reedtz, lensmand på Vordingborg, om, da prinsen har bevilget husfogden på Skanderborg 50 læs brændevod, med det første at lade disse 50 læs brændevod udvise og lade ham få dem. K.

11. juni (Ålholm). Miss. til samtlige kommissarier, Borkard Rud, Jost Frederik von Pappenheim og Erik Rosenkrantz. Da prinsen tilforn har befalet og eragtet det for rådsonst, at der skal skaffes dragonheste til de i Lolland og Falster liggende soldater, for at, om der skulle ske anløb og indfald af fjenderne, den ene post i en hast kunne sekundere den anden, og da prinsen finder, at en sådan anordning og tilvejebringelsen af dragonheste nødvendig behøves, og da endvidere samme heste ikke udelukkende kan eller bør skaffes til veje ved bønderne, og da sligt er bestemt af hensyn til al landsens og de menige undersåtters gavn og defension, og alle derfor, som på andre steder, bør bære sådan besværing,

¹ K. har: forlening, ty.: Verlöhnung.

befales det dem hermed at taksere ikke alene kronens, adelens og gejstlighedens bønder og tjenere, men også købstæderne og gejstligheden i hele Lolland og Falster for, hvor mange heste hver efter stand og kondition kan og skal skaffe, så at de 600, der behøves til soldaterne og deres officerer, kan bringes sammen. De skal anordne, at hestene siden enten bliver hos ejermændene, til de skal bruges, eller straks tilstilles soldaterne, eftersom det kan bekvemme sig. K.

(På bagsiden er skrevet:) Memorial, at marskalken ville befordre, at der kunne blive forfærdiget et missive og ekspres befaling til samtlige kommissarier [de samme som ovfr.] efter dette koncepts formelding, som anderledes, eftersom det bedst eragtes, kunne forandres, anlangende de dragonhestes forbringelse. (Teksten er næsten uændret benyttet som K. og dateret Ålholm, 11. juni a^o 1644).

(Vedlagt:) En tysk skrivelse med forslag til 3 befalinger, nemlig: 1. ovenstående til kommissarierne, 2. til von Pappenheim om hofjtjenerne og borgerne i Nykøbing ved mønstring, vagt osv. overensstemmende med nedenstående miss. til ham, 3. om soldaternes mangelfulde eksercits og våben, overensstemmende med nedenstående miss. til kaptejn Maes.

11. juni (Ålholm). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. På grund af de farlige tider har prinsen alligevel på anmodning fra borgemester og råd i Nykøbing bevilget, at prinsens hofjtjenerne til hjælp for dem skal præsentere sig ved mønstring og holde vagt med dem, dog på det udtrykkelige vilkår, at borgemester og råd og deres til mønstring forordnede officerer foruden dette ellers ikke i nogen måde må befatte sig med prinsens hofjtjenerne, ej heller pante dem, men de skal være deres egne dommere. Skønt prinsen adskillige gange har ladet dette befale dem, erfarer han dog nu med højeste unåde, hvor ulydigt og ubeskedent borgemester og råd med deres til mønstring forordnede officerer beteer

sig og procederer og forfarer¹ mod prinsens hoftjenere, som enten af prinsen er beordret til hans opvartning eller ellers befindes i prinsens dem betroede tjeneste og arbejde, i deres fraværelse, idet de er blevet overfaldet med vold i deres huse, pantet og, hvad der ikke er hørt tilforn, deres vinduer ud til gaden taget fra dem, medens de dog, dersom hoftjenerne havde forset sig, skulle have tilkendegivet det for de forordnede kommissarier og afventet besked fra disse. Da prinsen ikke længere kan lade sådan ulovlig, ubeskeden og grov procederen passere og lade sig molestere med daglige klagemål, befales det adressaten alvorligt at gøre tilbørlig forestilling for borgemester og råd med deres officerer og menighed om disse deres hidtil forøvede insolentier, på prinsens vegne ivre alvorlig derover og strengt befale og tilsige dem, at de herefter ikke² i nogen måde befatter sig med prinsens hoftjenere, og at bemeldte prinsens hoftjenere herefter ikke skal være forpligtet til at deltage i byens mønstring eller holde vagt med dem, med mindre de vil gøre det af god fri vilje, undtagen de hoftjenere, som bruger borgerlig næring og håndtering, hvormed der skal forholdes efter kongens forordning, dog alt med deres vidende og godkendelse. K.

11. juni (Ålholm). Miss. til kaptajn major Maes. Prinsen har ved eftersynet af sin soldateske igår fundet, at dens gevær³ og musketter er meget ufærdige, ja at på mange af dem stokkene og ladetøjet er i stykker og, hvad der er det værste, at soldaterne ekserceres meget slet i at give ild og fyre af. Det befales ham derfor skarpt at tilholde de ham undergivne officerer og navnlig capitaine des armes, at der i fremtiden gives bedre agt på geværet, så at det bliver holdt rent og propret. Endvidere skal soldaterne herefter daglig flittigt øves i skydning og affyring, ligesom den dem tidligere forordnede klædning uden videre ophold eller forsømmelse skal forfærdiges, og mandskabet forsynes dermed. T. K.

¹ Germanisme: verfahren.   ² Dette ord er glemt i K.   ³ Væрге, våben.

12. juni (Nykøbing). Miss. til krigskommissarierne i Lolland og Falster om i hver skanse i Falster og Lolland at lade sætte og oprette duelige og gode vagthuse og forsyne dem med nødtørftigt brændsel, for at soldaterne kan være beskyttet mod regn og andet uvejr og desto bekvemmere kan gøre tjeneste. K.

— (—). Befaling¹ til Frederik Reedtz, lensmand på Vordingborg, om, at han, da prinsen har bevilget husfogden på Skanderborg slot 50 læs brændved, skal lade disse 50 læs udvise med det første og lade kronens bønder føre dem til Næstved og lade ham få dem. K.

14. juni (Kbhvn.). Befaling til oberst Falk Lykke om, når som helst Oluf Steenwinckel anmoder ham om en vogn af Malmøborgerne eller andet til fremme af hans arbejde, på det bedste at være Oluf Steenwinckel behjælpelig med at få, hvad han behøver, så at arbejdet ikke bliver forsinket eller forhindret derved. K.

— (—). Miss. til borgemestre og råd i Malmø. De vil erindre, at prinsen til Malmø bys og deres beskærmelse altid har gjort det bedste, for at byen kunne komme i god defension og være desto tryggere forvaret, og prinsen har heri ikke anset eller sparet nogen bekostning. Men da der på de nuværende tider skal hjælpes hid og did, og midlerne bliver ringere, pålægges det dem at tage alt under god overvejelse og betænke, hvorledes de kan fuldende det, som prinsen har begyndt, hvortil der, til herefter at betale arbejdsfolkene, kunne foretages en lille kontribution blandt dem, for at byens mur og andet desto snarere kunne forfærdiges og komme til en god defension. Prinsen tvivler ikke på, at deres eget bedste vil forårsage, at de efterkommer

---

¹ Brevet er væsentlig enslydende med brevet ovfr. af 10. juni til samme om samme sag. På samme blad findes koncepter til de under 6. juni ovfr. opførte befalinger til Ebbe Ulfeldt og Mogens Arenfeldt om transport af deres folk til og fra Malmø. De er igen slettet.

denne hans befaling. K. og orig. i Stadsark. i Malmø, A 309. (På bagsiden er skrevet:) Læst på Malmøs rådhus for borgemestre, råd og menigheden den 19. juni 1644, og blev samme dag af dennem besluttet at optages en skat, én mark på skillingen, til byens mur og befæstningens fornødenhed efter dette brevs indhold.

14. juni (Kbhvn.). Miss. til Knud Ulfeldt, kommissarius. Denne kaptejn Johan Krauses skrivelse kan yderligere informere ham om det, som han har anmodet om hos prinsen. Da prinsen eragter hans begæring for billig, skal adressaten med det første begive sig over til Malmø og træffe anstalter til, at hans, Krauses, kompagni bliver underholdt ligesom de andre, og at der må vederfares ham god satisfaction, så han ikke skal henvende sig yderligere derom til prinsen. K.

— (—). Befaling¹ til kaptejn Jørg Justus von Stein, at han straks efter modtagelsen af denne ordre ufortøvet skal begive sig på vej fra Falster til København til prinsen og ikke lade sig hindre heri af noget. K.

— (—). Befaling² til hr. Tage Thott. Da prinsen har fået sikker underretning om, at 40 skærbåde med folk er ankommet fra Kalmar til Ystad³, skal han overalt ved stranden lade give god agt på, at de ikke borttager nogen skuder og ikke heller entreprenerer noget eller forsøger derpå. K.

— (—). Befaling til kaptejnen på Stumpe Dorte. Han skal tage vel vare på sig selv og nøje give agt på, at de⁴ ikke kan gøre ham nogen skade, hvori han skal bevise sin yderste skyldighed. K.

(Vedlagt:) En på tysk skrevet opskrift på ovenstående 2 koncepter.

¹ På samme blad findes en atter slettet koncept til miss. af Nykøbing den 8. juni s. å. til kommissarius Knud Ulfeldt om betalingen til og forplejningen af rytterne i Næstved, som under 8. juni var tilskrevet i margenen på et andet koncept; se ovfr. ² Det følgende K. og et af 17. juli til kommissarierne står på samme blad. ³ K. har: Idsted. ⁴ D. v. s.: Fjenderne.

15. juni (Kbhvn.). Miss. til kaptejn Krause. Indbyggerne i Lunden på Femern har tilstillet prinsen en memorial, i hvilken de bl. a. meddeler, at de ikke blot har anvendt store beløb på hans folk, men at de desuden, i henhold til en kvittans fra ham, har forstrakt dem med 3500 rdlr., men prinsen ved ikke noget om sagens beskaffenhed, og om han har fået disse penge eller ikke. Han skal derfor snarest muligt indsende sin beretning herom til prinsen og om, hvorvidt han vil indrømme eller ikke, om han har fået disse penge eller ej og kvitteret for dem, for at hele sagen kan bringes i rigtighed. Han skal indsende sin beretning ufortøvet. T. K.

— (—). Fornyet befaling til mester Iver Wurdal om straks at begive sig over til Lolland og afvente Jost Frederik von Pappenheims nærmere ordre. K.

— (—). Besked vedrørende de af oberstløjtnant Rauchhaupt til nærmere dispensation indsendte 3 domme, nemlig: [1.] for manddrab (homicidium), begået af Rudolf Meyer på Bernt Oltman, endvidere [2] for tyveri med indbrud (in causa furti cum effractione), forøvet af Mogens Jensen og Lars Stege, samt [3] i sagen vedrørende en af Marten Jensen og konsorter stjålet okse. Prinsen afgiver den besked, at de afsagte domme, der er afsagt af en lovlig krigsret, skal stå ved magt, og at der snarest skal ske eksekution. T. K.

— (—). Miss. til Caspar von Buchwald. Prinsen har modtaget et andragende fra de 3 Rauchauptske på Femern liggende kaptejner om at få gjort rigtighed med hensyn til forplejningen og traktementet af dem selv, deres officerer og deres soldater, som de nu vil beregne for 3 måneder. Da prinsen i kongens fraværelse og især uden grundigere underretning hverken kan træffe nogen bestemmelse eller give nogen ordre i denne sag, skal adressaten snarest skaffe sig at vide både af de indfødte på Femern, hvad de hidtil har an-

vendt på fornævnte kaptejner og deres folk, og af officererne, hvad de indrømmer at have modtaget i så henseende, gøre regnskab og rigtighed med dem og ufortøvet indsende en udførlig relation til prinsen derom, for at han kan erklære sig nærmere herom til begge sider. Prinsen forventer denne hans relation snarest. T. K.

15. juni (Kbhvn.). Besked på den af de 3 Rauchhauptske på Femern liggende kaptejner indgivne memorial: Hvad det første punkt angår, hvori nævnte officerer anfører besværet med hvervningen og derfor ansøger om en forbedring af hvervepengene, erklærer prinsen, at da kongen engang har sluttet aftale med de 3 kaptejners oberstløjtnant, Rauchhaupt, vil prinsen lade det bero derved. Men hvis kaptejnerne mener at være således funderet, at de har grund til at søge om mere, henviser prinsen dem til kongens ankomst. Hvad angår forplejningstraktementet, nemlig de sidste 3 måneder, hvorom nævnte kaptejner søger i det 2. og 3. punkt, tvivler prinsen meget på, at kongen vil bevilge officererne et så langt tidsrum; prinsen ved heller ikke, hvad officererne og knægtene har fået i kvartererne, men der er allerede givet kommissarius Caspar von Buchwald befaling til at forhøre begge parter herom for at få at vide, hvad hver af dem har fået, og til snarest at indsende udførlig relation herom, hvorefter kaptejnerne kan vente yderligere erklæring herom. Hvad den forlangte mønstring angår, vil prinsen under hensyn til, at kongen kan ventes at komme i løbet af få dage, have resolutionen udsat indtil da. Ellers og iøvrigt er prinsen tilfreds og finder det nødvendigt, at der bliver gjort fjenden så meget afbræk som mulig, anser det også for rimeligt, da officererne efter deres skyldighed har vogtet på alt ved forudgående nødvendige rekognosceringer og god orden, at de ikke vil være udsat for uheld. Hvilket meddeles nævnte kaptejner til efterretning under prinsens segl. T. K.

(Vedlagt:) Memorial [u. d., st. og underskrift] fra de 3 Rauchhauptske kaptejner: 1. Da den svære hvervning

til fods, navnlig af de tyske knægte, er meget dyr og vanskelig, og også hvervningen af ryttere forhindrer meget¹, beder alle kaptejner, der til dels er til stede her, fordi de sammen med deres efternævnte officerer har grebet til deres få midler, om forhøjelse af hvervepengene, for at de nu som før ved hvervningen kan skaffe gode, duelige knægte til kongens tjeneste².

2. Da kaptejnerne nu for henved 3 måneder siden har begyndt deres hvervning, har de dog hverken til deres traktement, langt mindre af de anordnede ventepenge modtaget en eneste skilling. Og endskønt prinsen har ladet en forplejningsordonnans afgå til landskabet på Femern, så vil dette ikke i ringeste måde gå med dertil, men deres skriftlige erklæring om umuligheden deraf vedlægges. Kaptejnerne beder derfor om at få deres og deres underordnede officerers forplejningstraktement ordnet således, at hvervningen kan fortsættes.

3. Da folkene på Femern ikke vil gå med til mere end enten bespisningen eller 4 sk. l. til de menige soldater, og da de nyhvervede soldater foruden til levnedsmidlerne også skal have noget til klæder, sko og til deres montering, anmodes prinsen, såfremt folkene på Femern skulle få lov til at blive ved deres undskyldning og mening, om at give meddelelse om, hvor officererne i henhold til det første blad i den kgl. ordre ligesom de tidligere hvervede kompagnier skal hæve deres forplejning og de resterende 4 sk. l. om dagen til de menige knægte fra den dag, da de trådte ind i tjenesten, eller da de modtog patentet. Og de beder om, at disse restancer på nu 3 måneder må blive betalt som forskud in parato ex cassa, fordi der med anvisningerne dog går megen tid tabt, og officererne i denne besværlige hvervning og navnlig som følge af den hidtil helt udeblevne kvarterforplejning har blottet

---

¹ Kan også forstås som: forhindres meget. ² Resolutionerne til de enkelte punkter er ikke medtaget her, da de indeholdes i og er overflødiggjort ved prinsens svarskrivelse.

sig helt. Så kunne hvervningen midlertidig fortsættes så meget desto bedre, og forskuddet af assignationerne kunne atter indbringes ved en deputeret kommissarius.

4. De har for få dage siden modtaget 150 musketter og bevæbnet ligeså mange soldater dermed, men dette forstår ikke. De beder derfor om yderligere 200 musketter foruden gevær til underofficererne, som hellebarder, samt det behørigte spil og trommer.

5. Da kompagnierne, der skal forsyne vagterne og holde tog, må være på 100 mand og mere, anser kaptejnerne det for nødvendigt, at fanerne i henhold til prinsens tidligere vilje bliver slået på stængerne, og at soldatesken i henhold til artikelsbrevet aflægger den tilbørlige ed.

6. De beder prinsen om frihed til og om ordre desangående, at såfremt der skulle påtænkes noget anslag, for at gøre kongens fjender afbræk, de så må gøre et udfald, dog således, at hvis noget skulle få et ulykkeligt forløb, de da ikke skal bære tabet af folk.

7. Med hensyn til nogle nyhvervede folk her anmoder de prinsen om at forunde et pas på dem, for at de ved færgestederne kan blive færget frit over og blive forsynet med et tilbørligt frit natteleje.

15. juni (Kbhvn.). Miss. til borgemestre og råd i Malmø. Da det berettes, at såvel kaptejn Qvitzovs som også Hans Jacobsen Skørts og kaptejn Johan Kruses kompagnier ikke bliver forplejet med spisning af borgerskabet, som andre kompagnier i Malmø, hvorved kompagnierne endelig kunne ruineres, pålægges det dem uden videre gensigelse og undskyldning at tilholde deres borgere herefter også at forsyne de til nævnte kompagnier hørende soldater med spisning og forvente deres betaling derfor ligesom andre til sin tid. K.

— (—). Miss. til kommissarius Knud Ulfeldt. Da prinsen anser det for det bedste, at efterskrevne kompagnier, nemlig Henrik von Ahiefeldts, major Eichstedts, rit-

mester Rathlous og Niels Vinds, skal være lige stærke, da der ellers vil opstå stor konfusion og uorden såvel med kvartererne som med kommandoen og i alle andre tilfælde, bestemmer prinsen hermed, at da ritmester Rathlou efter hans kapitulation skal have 120 heste, og en del af dem ikke er til stede, medens en anden del er uberedne, skal han tage 20 heste fra Rathlou og lægge dem til major Eichstedts 80 heste og lade major Eichstedt få hvervepenge til 20 heste samt siden afkorte samme penge i ritmester Rathlous, da han har fået sine hvervepenge fuldstændigt. K.

15. juni (Kbhvn.). Miss. til ritmester Rathlou. Da prinsen anser det for det bedste, at alle kompagnierne herefter bliver lige stærke, for at der skal være så meget desto bedre orden såvel med hensyn til kvarter som kommando og i alle andre tilfælde, og da hans kompagni er 20 heste stærkere, end de andre skal være, og disse mangler, har prinsen befalet kommissarius Knud Ulfeldt til komplettering af major Eichstedts 80 heste at give ham hvervningspenge til endnu 20 heste og igen at afkorte hvervepenge til 20 heste i adressatens, hvilket meddeles ham til efterretning med yderligere befaling om, at han indenfor en bestemt tid skal gøre de ryttere beredne, som ved den sidste mønstring i Næstved var uberedne, som bestemt ved afskeden. T. K.

(Vedlagt et blad med tysk udkast til ordlyden af de foregående 2 breve).

17. juni (—). Miss. til Henrik Ramel. Hr. Peder Andersen Bredal, sognepræst til Kettinge kirke i Lolland, har berettet, at da han hidtil har holdt en præceptor til sin søn Anders Pedersen og gjort sit bedste for at holde ham til bogen og ikke villet tage ham fra studierne, har han henvendt sig til prinsen og bedt ham om hans anbefaling til Henrik Ramel for at få sønnen optaget i Sorø skole, så at han kan fortsætte sine studier dér. Da prinsen gerne vil fremme det, der er Gud til ære og ungdommen til rigets og dens bedste,

anmoder han adressaten om først at lade nævnte Anders Pedersen indskrive og siden, når der bliver plads, optage ham i skolen, lade ham komme under disciplin ligesom de andre skolepersoner sammesteds og ellers lade ham være sig anbefalet til forfremmelse. K.

17. juni (Kbhvn.). Miss. til hr. Tage Thott. Prinsen har begæret hans resolution¹ om det bolværk, der skal lægges ved Malmø strand, om bekostningen dertil kunne dækkes af landkisten eller ikke. Da prinsen hidtil ikke har fået nogen resolution fra ham derpå, pålægges det ham nu straks og ufortøvet at indsende besked derom til prinsen, for at der kan blive givet ordre til at sende tømmer og andet herfra, og der ellers kan gives god ordre derom. K.

18. juni (—). Befalinger om vagt, batteren², alarm, rendez-vous og sekunderen:

1. Befaling til ritmester Henrik Ahlefeldt om, at han skal bryde op med sit kompagni og begive sig til Næstved og blive dér sammen med ritmester Rathlous kompagni, besørge vagterne vel og flittigt lade landevejene afpatruljere mellem Næstved, Karrebæksminde, Gumperup klint og Bisseruphavn og navnlig mellem dette sidste sted og Røsnæs og, såfremt fjenden skulle gøre noget forsøg på at kaste folk i land på et af disse steder, da illsomt at underrette ritmester Niels Lykke i Vordingborg, ritmester Eckstein i Korsør og Skelskør og ritmester³ Malte Sehested i Slagelse⁴ derom. Ligeledes skal han, såsnart der forefalder opløb enten i Antvorskov, Saltø eller Vordingborg⁵ [len] og ligeledes i Skelskør, og han underrettes derom af den ene eller den anden af ovennævnte officerer eller på

¹ K. har først haft: har begæret af eder at vide, hvor meget det bolværk..... kunne beløbe sig til, og har anmodet eder om at fremsende rigtigt overslag og for-tegnelse derover og desuden meddele osv. ² D. e.: Patruljering. ³ Dette ord er muligvis slettet. ⁴ Derefter har der først stået: og ritmesteren af oberst-lejtnant Fircks's, Rantzau i Kalundborg. Dette er atter slettet. ⁵ Derefter fulgte først: Kalundborg eller Holbæk len. Dette er atter slettet.

anden måde får det at vide, ufortøvet begive sig derhen, støde sammen med ham dér og tilsammen af yderste evne gøre modstand mod fjenden.

2. Befaling til ritmester Rathlou om, at han sammen med Henrik Ahlefeldt skal blive liggende i Næstved, besørge vagterne vel og indtil videre adlyde ordrerne fra Henrik Ahlefeldt som den ældste ritmester.

3. [Tysk] Befaling¹ til ritmester Niels Lykke om, at han med sit kompagni skal begive sig til Vordingborg, dér besørge vagterne vel og flittigt lade vejene afpatruljere af rytterne og, såfremt fjenden skulle gøre noget forsøg på på dette sted at kaste folk i land, straks meddele dette til ritmester Henrik Ahlefeldt og ritmester Rathlou i Næstved, ritmester Eckstein i Korsør og Skelskør etc.

[Samme befaling på dansk].

4. Lignende befaling, mutatis mutandis, på tysk og på dansk til Malte Sehested om indtil videre at blive i kvarter i Slagelse. I påkommende tilfælde skal han underrette ritmestrene Ahlefeldt og Rathlou i Næstved, Niels Lykke i Vordingborg og Eckstein i Korsør og Skelskør.

5. Lignende befaling på tysk, mutatis mutandis, til ritmester Eckstein om indtil videre at blive med sit kompagni i Korsør og Skelskør.

6. Lignende befaling på tysk og på dansk, mutatis mutandis, til ritmester Niels Vind om at begive sig med sit kompagni til Køge og blive dér med Vincens Bille indtil videre, besørge vagten flittigt og uafsladeligt lade battere mellem Køge og kroen og i samme hensigt forlægge 40 heste af begge kompagnier med deres officerer til Store-Heddinge.

7. Lignende befaling på tysk² til ritmester Vincens Bille, mutatis mutandis, repet. de verbo ad verbum, med udeladelse af: under kommando.

8. Befaling på tysk til oberstløjtnant Fircks om, at han

¹ I margenen er skrevet: Dähnisch. ² Udenfor i margenen er skrevet: Dähnisch.

skal meddele sin i Kalundborg liggende ritmester Rantzau, at han indtil videre skal blive liggende dér, besørge vagterne flittigt og flittigt lade afpatruljere vejene til Røsnis og Asnis osv. [som de foregående, mutatis mutandis].

Ligeledes skal oberstløjtnanten for sin person besørge vagterne på hans sted i Holbæk vel, lade vejene flittigt afpatruljere, hvor han anser det for nødvendigst, osv. [som de foregående, mutatis mutandis].

(Tilføjjet nedenunder:) Ligeledes til den ritmester, der kommer til at ligge i Rørvig skanse, og ritmester Malte Sehested i Slagelse. T. K.

(Vedlagt:) Erklæring, dat. København den 16. juni 1644. Hofmesteren har tilsendt dem¹ en seddel om, at de skulle afgive deres betænkning om, hvor Niels Vind² skal have alarmplads, såfremt nogen ville gøre landgang, ligeledes hvor de skal holde deres vagt, og hvor de skal battere. For det første kunne Henrik Ahlefeldt med hans kompagni bedst logeres i Næstved hos Rathlou og Niels Vind i Vordingborg med sit kompagni. Såfremt der kom nogen alarm enten i Antvorskov len, Saltø len eller Vordingborg len, skulle disse 4 troppe, der ligger i Næstved, Skelskør og Vordingborg, støde sammen, hvor der blev gjort alarm, hvilket de kunne avisere hverandre om, og desuden kunne Malte Sehesteds kompagni, som ligger i Slagelse, forene sig med dem. Sker der nogen alarm i Kalundborg len, kunne de i Kalundborg, Holbæk og Skelskør støde sammen, hvor der blev givet alarm, hvilket de kunne avisere hverandre om. Desuden kunne Malte Sehesteds kompagni ligeledes forene sig med dem.

For det andet, hvad vagterne og battering angår, da kan de heste af Major Ecksteins kompagni, som ligger i Korsør, battere imellem Korsør og Skelskør til et sted,

---

¹ Forfatterne af erklæringen, som ikke er underskrevet. ² K. har først haft: oberstløjtnant Henrik Ahlefeldt med hans eskadron.

kaldet Eskildstrup, og nogle af de heste i Skelskør kan battere fra Skelskør til Eskildstrup og dér møde hverandre.

Resten i Skelskør skal battere fra Skelskør til Stignæs.

Henrik Ahlefeldt og ritmester Rathlou, der ligger i Næstved, kan battere og holde vagt mellem Næstved, Karrebæksminde, Gumperup klint og Bisserup havn, dog at de altid lader nogen heste gå mellem Bisserup havn og Stignæs for dér at møde dem af Skelskør.

Niels Vind i Vordingborg kan battere fra Vordingborg og ud på Knudshoved og forretter selv sin vagt alene.

Imellem Vordingborg og Præstø er ingen battering fornøden, da der dér imellem er så fuldt med grunde, at der ikke kan gøres nogen landgang.

Dersom de gode herrer synes, at Niels Lykke kunne logeres i Køge hos Vincens Bille, kunne de battere fra Køge ad Stevns herred indtil Store-Heddinge. Og af samme kompagnier kunne logeres en 40 mand i Store-Heddinge, som kunne battere fra Store-Heddinge til Rødvig, så kunne batteringen blive besørget desto bedre. Resten i Køge kunne battere fra Køge og imod Køge kro.

Malte Sehested, som ligger i Slagelse, kan battere vagten mellem Skibsholm og Reersø.

Den ritmester af oberstløjtnant Fircks's regiment, som ligger i Kalundborg, kan battere ad Rosnis¹ og Asnis².

Hvad battering der skal ske ved Holbæk og Helsingør, forordinerer de gode herrer vel selv, ti vi har ingen tider haft noget dermed at bestille, er os derfor ubekendt.

Ods herred [i Dragsholm len] er et sted, som synderlig bør have i agt; ti der er nogle steder, hvor dybet er så nær ind til landet, at man kan løbe derind med store skibe. Er også derinde Rørvig skanse, hvor sejladsen går ind ad Isefjorden. Og findes der ingen købstæder derinde, uden en

¹ Refsnæs, Arls h.   ² Asnæs, Ods h.

liden by, kaldes Nykøbing, er dog ikke uden som en landsby, hvor der er indlogeret 225 mand af kaptajn Stenshorns kompagni. Om de gode herrer synes, at der skulle lægges noget rytteri ned i landsbyerne, som kunne battere og holde vagterne, henstiller prinsen til deres betænkende, og hvorfra de skulle tages, og hvor de skulle logeres. Dersom der ingen fare er fra Års eller fra den kant af Jylland, så kunne fodfolket vel forrette det. Var der fare på færde, var alarmpladsen såre lang at gøre, eftersom de nærmeste kvarterer, som rytterne ligger i, er Kalundborg og Holbæk, og det er 5 mil derfra¹.

18. juni² (Khhvn.). Miss. til Jørgen Vind. Da prinsen erfarer, at Ods herred, der ligger i hans len, er et sted, hvor der bør gives særlig agt, og han derfor agter at kommandere noget rytteri derhen for at battere dér og holde desto bedre vagt dér, men det berettes, at der kun er ringe kvarterer dér, skal han straks ufortøvet indsende meddelelse om, hvor han mener bedst at kunne logere 1 kompagni rytteri dér, og hvilken vej de bedst skal battere, for at der uden forsømmelse kan gives videre ordre til landets defension. Prinsen venter hans svar herpå med dette bud. K.

— (—). Miss. til kgl. generalproviantkommissarius Niels Trolle. På hans indsendte memorial om hans forretning i Malmø erklærer prinsen sig således: Da Malmøs borger­skab tilforn har suppliceret til kongen om, hvad proviant de kunne levere til kongens behov, og det er blevet akkorderet, at enhver ville give halvdelen af, hvad han havde, kan prinsen heller ikke nu lade gå tilbage, hvad der én gang er bevilget, eller ved undskyldninger gå ind på anden bevilling og novation, eftersom også forrådet af korn sam­me­steds ikke er formindsket, men forøget med stor indførsel

---

¹ Aktstykket er ikke underskrevet og har ingen udskrift. Det ses ikke, om det er en orig. eller en kopi. Det har været lagt sammen i brevform og er let snavset på ydersiderne, måske af at være transporteret. ² K. har først været dateret 18. maj; dette er rettet til 18. juni.

af bønderne. Prinsen befaler ham derfor, at han endelig tilholder Malmøs borgere, at de nu holder, hvad de først én gang har lovet, og uden modsigelse straks indleverer, hvad de resterer med¹, og straks leverer det enten til Niels Trolle selv eller til proviantkommissarius Jørgen Schrøder. Hvad de 660 tdr. af adelens korn angår, der befinder sig i Malmø, skal han ligeledes gøre sit bedste for, at samme 660 tdr. må beholdes til kongens behov og landets bedste mod tilbørlig betaling til sin tid ligesom andre. I stedet derfor agter prinsen at sende mel derover. K.

19. juni (Kbhvn.). Befaling til ritmester Eckstein: Såfremt rigsmarsken skulle tilstille ham en ordre, og han med sit kompagni skulle blive sendt til Fyen, skal han parere rigsmarskens ordre og uden videre befaling straks begive sig dertil. Derved gør han sin skyldighed og meningen med vor befaling. T. K.

21. juni (—). Befaling til Hans Ulrik Gyldenløve om i en hast at lade hugge endnu 2000 palisader og hurtigst muligt sende dem over til Malmø. K.

23. juni (—). Befaling til Knud Ulfeldt, generalkrigskommissær. Så snart denne ordre kommer ham i hænde, skal han straks uden ophold begive sig over til prinsen, hvor han ydermere skal efterkomme prinsens ordre. K.

— (—). Befaling til hr. Frederik Reedtz om, at han til 50 mand, som oberstløjtnant Rauchhaupts kaptejner har hvervet her i landet, og som nu skal sendes fra København til Femern, indtil videre ufortøvet skal skaffe frit kvarter og underhold i Vordingborg len. K.

— (—). Befaling til Jost Frederik von Pappenheim. Da disse kaptejner har fået befaling til med det første at lade deres og flere andres på Femern liggende folk komme

---

¹ K. har først haft: i magasin og lader proviantkommissarius Jørgen Schrøder få det til forvaring. Dette er atter slettet.

herover, befales det ham, såsnart han mener, at kongen med flåden er under Lolland, at skaffe disse to kaptejner, nemlig Mikkel Münch og Povl Prinsterer, over til Femern og med dem lade følge så mange færger, som er fornødne til at føre omtrent 500 mand over. Når som helst de kommer over på den anden side med dem, skal han lade dem¹ få frit kvarter med underhold og de nødtørftige vogne. K.

23. juni (Kbhvn.). Befaling til de på Femern liggende kaptejner om straks at begive sig herover med deres folk og ikke lade sig hindre deri af noget. Såsnart de er ankommet hertil, skal de mønstres. T. K.

— (—). Pas for husfogden på Nykøbing slot på 8 vogne, som han skal kunne få i Lolland eller Sjælland, samt på fri færge. T. K.

— (—). Befaling til Frederik Mortensen, færgemand på Guldborg² færge, om, at han altid skal have sin færge rede, for at der ikke skal ske forsinkelse, dersom prinsens heste eller andre sager skal herover. K. og T. K.

24. juni (—). Befaling til kgl. tøjmester Christoffer Schwencke. Han skal straks til denne brevviser lade levere følgende, som han skal bringe videre til Malmø, nemlig: 1000 bundt lunter, 10 små fade kugler, samt til oberstløjtnant Rauchhaupts derværende pikenerer 80 »Doppelsöldner Waffen«³ og ligeså mange tilhørende stormhuer og piker. T. K.

— (—). Befaling til ritmester Rantzau von der Nørre⁴. På kongens udtrykkelige ordre skal prinsen ikke undlade at meddele ham, at den af ham ydede tjeneste ikke længer passer kongen, eller en fremtidig fortsættelse

¹ Formentlig de 500 mand efter overføringen til Sjælland, hvortil færgerne vel skulle bruges. ² Kaldes på bagsiden: Gåbense. ³ Formentlig rustning til knægte (harnisk?), måske med dobbelt læn, vel i alt fald af bedre art. ⁴ Henrik Moritsen Rantzau til Nør.

deraf ikke behager kongen¹, hvorfor kongen ved denne prinsens notifikation vil have ham afskediget fra den hidtil af ham beklædte ritmestercharge og dermed dimitteret. T. K.

24. juni (Kbhvn.). Befaling² til 1. ritmester Niels Vind om, at han og hans kompagni herefter skal være undergivet oberstløjtnant Frederik von Buchwalds eskadron og kommando og være den følgagtig, dog at han med sit kompagni forbliver på de steder, hvor han nu er kommanderet, og anordner, hvad der er ham befalet, indtil han får nærmere ordre af prinsen. K.

2. Lignende befaling til Ebbe Ulfeldt Christoffersen om, at han, hans eget og det tidligere Joachim Casimirske kompagni herefter skal være undergivet oberstløjtnant Henrik Ahlefeldts eskadron, dog at begge kompagnier indtil videre ordre skal blive på de steder, hvor de nu er. K.

3. Lignende befaling til ritmester Henrik Lindenov om, at han og hans kompagni herefter skal være undergivet oberstløjtnant Fircks's eskadron. K.

4. Lignende befaling på tysk til ritmester Rathlou om, at han og hans kompagni skal være undergivet oberstløjtnant Henrik Ahlefeldts eskadron og kommando. T. K.

5. Lignende befaling på tysk til ritmester Eckstein. Udt. i T. K.

6. Befaling til oberstløjtnant Henrik Ahlefeldt om, at da kongen har behaget at henvise Ebbe Ulfeldt Christoffersens³ og Joachim Casimirs samt ritmester Joachim Rathlous og ritmester Ecksteins kompagnier til ham, Henrik Ahlefeldt, og ved prinsens skriftlige ordre lægge dem ind under hans eskadron og kommando, skal han modtage disse kompagnier og lade dem parere sig⁴, dog at hvert af disse kompagnier

¹ »Wie derselben etwan eure bishero geleistete Dienste länger nicht anständig sein oder Ihr die künftige continuation derselben beliebig sein mögen«. ² De følgende 8 befalinger er skrevet på ét folioblad. ³ Ordet ritmester er slettet.

⁴ D. v. s.: holde disciplin blandt dem.

skal forblive på sin nuværende post og udrette, hvad der er befalet det, indtil nærmere ordre. T. K.

7. Befaling til Falk Lykke. Da prinsen gerne vil afskaffe alle konfusioner og uorden og have alting i god rigtighed, anser han det for det bedste, at der herefter med distributionen og udleveringen af ammunitionen skal forholdes på følgende måde: Hvad der skal bruges til byen og dens tilliggende værker, alt det skal udleveres af ham, Falk Lykke, men hvad der medgår til slottet, de nye og andre påbegyndte kronværker, skal distribueres af oberstløjtnant Rauchhaupt, til hvilket behov Falk Lykke straks mod hans kvittans skal lade ham få 10 centner krudt. Derimod sender prinsen ham til godt forråd 500 bundter lunter og 5 fadeker¹ med musketkugler, som han skal føre til regnskab. K.

24. juni (Kbhvn.). Befaling til oberstløjtnant Rauchhaupt. Prinsen har på grund af forskellige vanskeligheder fastsat følgende nærmere bestemmelser om distribueringen af ammunition i Malmø, nemlig at oberst Falk Lykke skal fremskaffe og uddele al ammunition til byen Malmø og tilhørende værker, medens adressaten skal distribuere og udlevere al ammunition, som måtte gå med til slottet og andre dels allerede forfærdigede værker, dels værker, der skal anlægges, hvorfor der efter prinsens ordre skal udleveres til ham 500 bundter lunter, 5 små fade med kugler og 10 centner krudt mod hans kvittans, hvilket alt han skal føre til regnskab. T. K.

Vedlagt tysk udkast til ovenstående ordinanser og ganske overensstemmende med disse, med en enkelt omstilling. Nemlig: 1. Niels Vind, 2. Ebbe Ulfeldt. 3. Ritmester Rathlou. 4. Ritmester Eckstein. 5. Oberstløjtnant Henrik Ahlefeldt. 6. Henrik Lindenov. 7. En skrivelse til ritmester Henrik Rantzau von der Nørre om, at kongen efter en udtrykkelig derom udstedt skriftlig ordre ikke længer begærer hans tjeneste, men ved denne skrivelse vil have ham afskediget (se

¹ Små fade.

ovfr.). 8. Til Christoffer Schwencke om forsendelse af lunter og kugler til Malmø og af »Doppelsöldner Wapn«, stormhuer og piker til oberst Rauchhaupt. 9. Til oberst Falk Lykke om fordeling af ammunition. 10. Lignende til oberst Rauchhaupt. 11. Anbefaling for de to kaptejner, som er anbefalet af general Baudissin, der gerne så dem forfremmet og, da han havde hørt, at rigsmarsken på Fyen hvervede fodfolk, bad om at få de nævnte officerer ansat (se ndfr.). T. K.

25. juni (Kbhvn.). Miss. til rigens marsk. Disse kaptejner Conrad Braun, Hans Meissel von Magdeburg og løjtnant Johan von Pluemen, der er blevet anbefalet prinsen af general Baudissin, og Jørgen Wolf, der i forrige tider har tjent kongen som kaptejn, har nu alle søgt tjeneste hos prinsen¹. Da prinsen gerne så dem forfremmet, men der ikke er nogen lejlighed dertil hos ham selv, og da han erfarer, at rigens marsk i Fyen lader hverve til fods², beder prinsen denne lade dem være sig anbefalet og såvidt muligt ansætte dem. K.

— (—). Befaling til oberstløjtnant Fircks, at da kongen har bestemt, at ritmester Henrik Lindenov med hans hvervede kompagni fremtidig skal sortere under hans eskadron og kommando og være denne undergivet, skal han antage sig dette kompagni og lade det adlyde sig, dog med den betingelse, at kompagniet endnu for tiden skal forblive på sin post og forrette, hvad det er beordret til, indtil der gives anden ordre. T. K.

— (—). Befaling til kommissarius Knud Ulfeldt. Han skal med det første lade Henrik Rantzau von der Nørres kompagni møde for sig og præsentere deres løjtnant Bülow for dem som deres ritmester og kvartermeste-

¹ K. har først haft kaptejn Conrad Brun og kaptejn Johan. Derefter er de andre tilføjet, dels over teksten og udenfor linien, dels under teksten; da der desuden er foretaget rettelser i tilføjelserne, er teksten ikke helt sikker. ² D. v. s.: Fodfolk.

ren ved samme kompagni som deres løjtnant og formane kompagniet til at adlyde dem i disse egenskaber. Alle de andre officerer skal forblive i deres charger. K.

(Vedlagt:) En seddel på tysk med udkast til begge ovenstående befalinger.

26. juni (Kbhvn.). Befaling til byfogden i Malmø, hvorved det strengt pålægges ham herefter ikke at belægge kaptejn Hans Jacobsen Skørts kvarter sammesteds med ryttere eller soldater og straks fjerne dem, som han nu har indlagt dér, og anbringe dem andetsteds og herefter endelig lade hans logement være frit og umolesteret for mere indkvartering. K.

— (—). Befaling til kommissarius Knud Ulfeldt. Da prinsen ved sin sidste nærværelse i Malmø har anset det for godt at bestille Jean de Val til oberstløjtnant og til indtil videre at kommandere det i Malmø liggende rytteri, skal han nu ved sin nærværelse i Malmø kapitulere med forskrevne Jean de Val som oberstløjtnant efter kongens krigsforordning og gøre rigtighed med ham fra datoen for prinsens til Jean de Val udgivne ordonnans. K.

— (—). Befaling til oberstløjtnant Fircks om, at han efter modtagelsen af denne ordre enten af sine egne folk i Holbæk eller af sin ritmesters i Kalundborg skal kommandere et korporalskab til Nykøbing i Odsherred, hvor det skal indkvarteres, og hvorfra det daglig og flittig skal battere til Rørvig skanse, eller hvor oberstløjtnanten ellers finder det mest nødvendigt eller tjenligst. Det skal afløses hver uge. T. K.

28. juni (—). Miss. til hertugen af Croy. Prinsen har ladet referere for sig hans begæring (i skrivelsen¹ til prinsen) om, at denne hos kongen med sin intercession vil støtte hans anmodning om til en rejse til Sverrig i private an-

¹ Ordene: »af 1. maj fra Stolpe« er slettet.

liggender at blive forsynet med et pas, så at han desto sikrere kan komme afsted for dette riges partier, og har også ved kongens ankomst så vidt muligt anbefalet hans begæring. Men da det, som han selv uden vanskelighed vil kunne forstå, under de nuværende tidsforhold er betænkeligt at udstede sådanne pas, har kongen, som rimeligt er, næret betænkelighed derved og i dette tilfælde ikke ment at kunne gå med dertil. Han bedes optage dette på bedste måde og være overbevist om, at prinsen ellers ved andre lejligheder vil vise sig venlig imod ham. T. K.

28. juni (Kbhvn.). Miss. til rigens marsk. Denne kaptejn-løjtnant Hans Vilhelm Prindz, som tilforn har tjent kongen og siden, hvor han har været, har komporteret sig vel og der også er noksom kendt derfor, søger en ansættelse og har bedt prinsen om hans anbefaling til adressaten, for at han måtte få et eller andet avancement ved den nye hvervning, som marsken lader foretage. Da han vel skal fortjene det, anbefaler prinsen ham til at få en god charge. K.

29. juni (Kbhvn.). Miss. til oberstløjtnant Henrik Ahlefeldt. Af vedlagte kan han se, hvilke insolentier ritmester Rathlous ryttere på en ganske forbryderisk og ufor-svarlig måde har vovet at forøve mod betjentene ved Næstved skole. Men da prinsen ikke er i stand til at lukke øjnene for slige højst straffbare gerninger, men må straffe dem andre til eksempel, pålægges det herved alvorligt adressaten med flid at lade eftersøge de i supplikationen nævnte 7 ryttere, sætte dem i tilbørlig hæfte og lade dem straffe eksemplarisk, for at der straks i begyndelsen bliver sat en stopper for den slags uorden, og prinsen kan blive forskånet for videre klager af den art. T. K.

— (—). Miss.¹ til kommissarierne i Falster og Lolland. Da prinsen hidtil ikke har fået nogen besked på, hvad de

¹ Skrevet på samme blad som det foregående.

har forrettet med hensyn til hans seneste befaling om dragonhestene, og ikke vil have, at noget bliver forsømt heri, pålægges det dem med det første at indsende deres relation herom og navnlig om, hvor mange der nu straks kan fås af disse heste, for at prinsen kan ordinere, hvad der er fornødent. Prinsen forventer med det allerførste deres svar herpå. K.

29. juni (Kbhvn.). Besked på den af ritmester Rantzau til Nøer¹ indgivne ansøgning. På kongens vegne erklærer prinsen, at kongen lader det forblive ved den ritmesteren en gang meddelte forlovning, men dog har forundt ham, at han skal have tilregnet kommandoen over hans kompagni endnu i 8 dage fra denne datum at regne, og at han straks efter udløbet af disse 8 dage ligesom frivilligt og offentligt i nærværelse af den kongelige krigskommissarius Knud Ulfeldt resignerer og takker af, til hvilken ende bemeldte krigskommissarius skriftlig skal forstå sig til på en bestemt tid at komme til Malmø, og endelig at ritmesteren hverken før eller bagefter tager en eneste rytter fra kompagniet med sig, men lader dem alle forblive derved. Men hvad trompeterne angår, skal han lade den bedste af dem gå over i kongens tjeneste, den anden skal han lade blive ved kompagniet. T. K.

— (—). Miss. til hr. Tage Thott og kommissarius Ulfeldt conjunctim. Da oberst Falk Lykke har begæret en passelig del ammunition til Malmøs forsvar, og der tilforn efter hosføjede specifikation er sendt et stort parti over, prinsen heller ikke kan huske, at der skulle være forefaldet nogen rencontre, hvor der kunne være forbrugt meget, skal de med flid ransage og skaffe sig at vide, både hvad der af nævnte ammunition er blevet sendt herfra til slottet, til oberst Falk Lykke og især til Malmø by, siden lade lave en rigtig fortegnelse over, hvor meget der er medgået, og

¹ Han skrives i K. både: zue Nørre og von der Nørre.

hvor meget der endnu resterer, og med det første lade prinsen få rigtig besked om alt dette. K.

Vedlagt et blad med tyske udkast til de to foregående breve og til missivet til Henrik Ahlefeldt ovfr. om afstraffelsen af 7 ryttere.

30. juni (Kbhvn.). Befaling til Christoffer Schwencke, kgl. tøjmester, om at han til major Steffen til brug for hans folk mod kvittans skal levere 30 musketter med tilhørende bandolerer, 30 kårder med gehæng og 2 trommer, for hvilke han skal føre tilbørlig regnskab. T. K.

Vedlagt en lille seddel med enslydende fortegnelse over nævnte våben og trommer.

17. juli (—). Miss.¹ til kommissarierne i Falster og Lolland. Da det i prinsens sidste befaling angående hestene, som efter kgl. forordning skal leveres af lenene, ikke er blevet specificeret, hvor mange heste byerne i Falster og Lolland skal skaffe, har de nu her tilstedeværende Danmarks rigensråder fastsat således, at borgerne i Nakskov skal skaffe 10 heste, Nysted 4, Saksøbing 2, Stubbekøbing 8 og Nykøbing 6 heste. De skal gøre deres bedste for, at de fremkommer med disse heste inden den sidst berammede tid uden undskyldning og ufortøvet. K.

Vedlagt en seddel med fortegnelse over ovennævnte 5 byer og hestene, de skal levere.

20. juli (—).² Befaling til borgemester og råd i Næstved om at skaffe denne prinsens livmedikus Heilwig Dietrich 4 borgervogne med tilhørende heste fra Næstved til Køge, så at han kommer vel befordret afsted. K.

— (—). Miss. til rigsadmiralen. Denne Jens Henriksen, tolder i Kristianstad, har berettet, at han ved fjendens overfald blev forårsaget at begive sig fra Skåne over til

¹ Står på samme blad som 2 koncepter af 14. juni ovfr. ² Som K. er benyttet en renskrift af samme brev, der har været dateret 20. august 1644, hvilket er rettet til 20. juli. På samme blad er skrevet K. til det følgende miss. til rigens admiral.

København for blandt andet at søge forbedring af sine forhold, og har ansøgt prinsen om at være ham behjælpelig med en skrivelse til rigsadmiralen, så at han under det denne nybetroede rigsadmiralskab kunne få en forfremmelse. Da prinsen gerne så ham forfremmet, anmoder han rigsadmiralen om enten at lade nævnte Jens Henriksen få skriverstuen på Dragsholm til 1. maj førstkommende eller lade ham få Peder Thomsens bestilling på Bremerholm og lade ham nyde godt af denne prinsens intercession. K.¹

26. juli (Kbhvn.). Miss. til borgemestre og råd i Malmø. Det berettes, at der er en rådmandsplads ledig i deres råd. Da en af deres medborgeres sønner, ved navn Jacob Clausen, er blevet prinsen anbefalet som duelig og skikkelig til samme bestilling, anmoder han dem om, såfremt de befinder ham kvalificeret dertil, at lade ham fremfor nogen andre være dem rekommanderet dertil og befordre ham dertil. (På bagsiden er skrevet:) Hans fyrstelige nåde prinsens brev om en rådmand at sætte. — Dette Hans fyrstelige nåde prinsens brev er borgemestre og råd til hænde kommet den 29. juli anno 1644. Orig. i stadsarkivet i Malmø. A. 310.²

14. aug. (—). Se 14. marts 1644.³

1. sept. (—). Gældsbevis til kgl. beståttet tolder i København Henrik Møller for 2000 rdlr. in specie, som han efter prinsens anmodning har udbetalt denne kontant, og som er indleveret i prinsens gehejme kammer og anvendt til prinsens nytte. Prinsen lover at tilbagebetale dem til Henrik Møller, hans arvinger eller ihændehaveren heraf snarest efter lejlighed. T. orig. i orig. breve, åb. og lukkede, 1626—47.

1. dec. (—). Bestalling for Hector Pömer som cancelliforvalter ved prinsens cancelli med en årlig gage

¹ Koncepterne for resten af året mangler. Christof Løbzelters hånd slutter også med K. af 20. juli d. å. ² Velvilligst meddelt af hr. stadsarkivar Leif Ljungberg, Malmø. ³ Side 91.

på 150 rdlr. fra dette brevets datum at regne, at betale af prinsens rentekammer. Han skal fremme prinsens bedste og forhindre skade af sin yderste evne. Han skal om morgenen og om eftermiddagen melde sig ved kancelliet og modtage besked på alt, hvad der enten af prinsen eller på dennes vegne af kammersekretæren pålægges ham at koncipere, mundere eller kopiere. Af alt, hvad han således enten selv konciperer eller sætter i stil, hvor ringe det end måtte være, skal han beholde koncepten til efterretning og, hvis kammersekretæren er til stede, straks overlevere det til ham eller, hvis noget udfærdiges på rejsen i hans fraværelse, og hvad der ellers betroes og tilstilles ham af breve og andre sager, det skal han straks ved deres første sammenkomst tilstille denne [kammersekretæren] til videre opbevaring og gøre rede for sine ekspeditioner. Alt, hvad han selv ekspederer eller ellers hører i kancelliet, må han ikke lade nogen læse eller se, langt mindre give nogen kopier deraf eller åbenbare noget derom, men skal tie stille for sig selv med alt indtil sin grav. (Bagpå er skrevet:) Hector Pømers bestalling, som har sin anfang fra den 1. dec. 1644 og endes påske 1647. T. orig. i orig. breve, åb. og lukkede, 1626—47.

1645

1. jan. (Nykøbing). Bestalling¹ for Samuel de Lima som prinsens korrespondent i Hamburg. Han skal flittigt indhente efterretning om, hvad der passerer af nyt og foregår i de forskellige kongeriger og provinser, og hvad han således erfarer, skal han hver uge ufortrødent uden hensyn til person eller sag ufortøvet underrette prinsen om og, uden

¹ Som K. er benyttet en med prinsens underskrift forsynet bestalling af 1. juli 1642 for Albert Dionys som prinsens tjener [faktor og korrespondent] i Hamburg, dog med enkelte ændringer.

at beregne nogen budløn, tilsende denne og i ikke mindre grad underrette ham om, hvad staden Hamburg muligvis foretager sig, og hvorledes den er intentioneret mod prinsen eller andre, samt lade sig være magtpåliggende at bevare staden i devotion mod prinsen. Ligeledes skal han til enhver tid flittigt og vel forvaret sende hertil, hvad prinsen til sit behov måtte forskrive¹ hos ham (dog mod rimelig betaling og erstatning af de påløbne omkostninger), og iøvrigt altid tro og ufravigeligt efterkomme og forrette, hvad prinsen ellers mere ved indtræffende lejligheder befaler ham, og opføre sig således, at han derved kan håbe at vinde yderligere nåde hos prinsen. Til gengæld for denne hans tro tjenesteydelse vil prinsen, så længe han bliver i denne stilling, lade betale ham 150 rdlr.² årlig af prinsens rentekammer, fra dette bestallingsbrevs datum at regne. T. K.³

1. jan.⁴ (Nykøbing). Miss. til Bernt von Waldow, kgl. dansk bestallet råd. Prinsen har modtaget hans skrivelse sammen med bøsserne, der har været ham en meget kær og tiltalende present. Prinsen takker først og fremmest kejserlig hofråd og kammerherre, greve von Schwarzenburg, men dernæst også ham selv og beder ham tilkendegive nævnte greve von Schwarzenburg prinsens tak og forsikre ham om, at prinsen gerne vil søge en lejlighed til at gengælde denne hans present. T. K.

— (—). Befaling til Jost Frederik von Pappenheim, befalingsmand etc. og landkommissarius. Da borgerne i byerne Nakskov, Maribo, Nysted og Saksøbing har begæret, at prinsen skulle lade udgå en befaling om, hvor meget

¹ Af den som grundlag herfor benyttede bestalling for Albert Dionys er her udeladt stykket om køb »af skønne spanske frugter«. I margenen er her skrevet: Dette skulle komme i Gomez's bestalling og udelades her og derimod det ændrede [stykke] indsættes her. ² Beløbet er nedsat fra 200 rdlr. ³ Fra 1. jan. 1645 af er koncepterne skrevet af en ny hånd, der er betydelig større end Christof Lebzelters. ⁴ Skrivelsen er under teksten dateret u. d. dec. 1644, på bagsiden 1. jan. 1645.

havre de skal levere til deres indkvarterede officerers og gemene rytteres heste om dagen, så fastsætter og forordner prinsen hermed, at nævnte borgere skal være pligtige og villige til på hver hest, hvem den end tilhører, officererne eller rytterne, uden forskel at levere ikke mere end $\frac{1}{2}$ skp. havre om dagen og natten, ligesom det er bestemt og ordineret i Sjælland, Fyen og andetsteds for kongens folk og ryttere. Adressaten skal lade denne ordinans forkynde og publicere snarest i de forskellige byer, såvel for borgerne som for rytterne, og strengt holde derpå. K.

1. jan. (Nykøbing). Miss. til hertug Ernst Günther til Slesvig, Holsten etc. Efter ansøgning fra borgerne i alle stæderne i Lolland vedrørende forplejningen af det dér indkvarterede kavalleri har prinsen fastsat og forordnet, at nævnte borgere til hver hest, hvad enten den tilhører officerer eller gemene ryttere, skal levere $\frac{1}{2}$ skp. havre om dagen og natten, eftersom kongen ved sit rytteri i Sjælland og Fyen har truffet den samme ordinans. Det befales hertugen at publicere denne forordning for sine officerer og ryttere og strengt påse dens overholdelse. T. K.

— (—). Befaling til kaptejnerne Georg Justus von Stein og Reiser¹ om, at prinsen har befalet sin ridefoged på Nykøbing slot og sin skovrider her på landet til hver corps de garde at levere 3 læs brænde om ugen og til hans, kaptejnens, hans løjtnants og hans fændriks kvarter at levere 2 læs brænde om ugen til hvert af dem og lade det føre dertil. Det pålægges kaptejnerne alvorligt, at såvel de som officererne lader sig nøje dermed og desuden holder godt øje med, at ovennævnte til corps de garderne forordnede brænde ikke brændes unyttigt, samt at soldaterne meget alvorligt afholdes fra yderligere utilbørlig træfældning og opsamling af træ. I modsat fald, og dersom sligt, mod forventning, skulle-

¹ K. er stilet til Stein, Reiser er kun nævnt som modtager (af et ligelydende brev) i påskriften.

ske, vil prinsen vide at søge det ændret gennem kaptejnen og officererne. T. K.

1. jan. (Nykøbing). Befaling til ridefogden på Nykøbing slot Hans Jensen og til skovrider Johan Bruse om, at de skal lade udvise, hugge og føre til hver corps de garde her på landet [Falster] 3 læs og til kaptejnerne von Steins og Reisers og til deres løjtnanter og fændrikers kvarterer 2 læs brændevod om ugentil hver. De skal snarest på én dag udvise, hugge og lade føre så mange træer, som der behøves til forberemte brug i en månedstid, og siden gøre det samme i de næst efterfølgende måneder. De skal også i prinsens navn strengt forbyde skovfogderne i mellemtiden at hugge eller lade føre noget ved til forberemte corps de garder eller kvarterer og ikke heller tilstede andre at gøre noget utilbørligt. K.

— (—). Miss. til oberst Jens¹. Prinsen har modtaget hans sidste brev af 6. dec. og har deraf set hans undskyldninger m. m. Prinsen vil lade alt dette bero og vil være villig til at forelægge hans deri indeholdte begæring for kongen, men da han ikke for tiden befinder sig personligt hos kongen, er han forhindret i selv at gøre det. Han tvivler dog ingenlunde om, at kongens tyske kansler Ditlev Reventlow jo allerede har forebragt hans ansøgning for kongen og har meddelt ham kongens svar derpå. T. K.

5. jan (—). Befaling til kgl. tøjmester Christoffer Schwencke om til denne breviser Christen Hansen, årskonstabel, som af den grund er blevet forlovet på en dag eller 8 til at rejse her over, til brug for landet her af det

¹ Brevet er sikkert svar på et brev, dat. Lübeck, den 6. dec. 1644, fra oberst Jens v. Haderslev, hvorfra han under henvisning til hans kgl. bestalling af 16. maj 1638 som oberst til hest »von Haus aus« [d. v. s. uden forpligtelse til indtil videre at gøre tjeneste] med årlige ventepenge på 500 rdlr. og forpligtelse til at give møde i riget til tjeneste, hvis det forlanges, anmoder om tilladelse til, hvis der ikke er brug for ham, at søge tjeneste andetsteds. (Prins Chr. (V)s ark. Indk. breve fra ikke-fyrstel. pers.).

kgl. tøjhus at levere 80 5-punds, 80 3-punds, 40 2-punds og 83 $1\frac{1}{2}$ -punds stykkugler og ligeledes et godt parti musketkugler, så mange som tøjmesteren kan undvære. Nævnte konstabel har ansøgt prinsen om sit underhold, men da det efter prinsens mening påhviler tøjmesteren at sørge for dette for ham og andre konstabler i disse lande, pålægger han ham herved at hjælpe denne med nødtørftigt underhold, hvormed han en tid lang kan klare sig. T. K.

6. jan. (Nykøbing). Besked¹ til bønderne i Freile² om, at prinsen har resolveret, at eftersom der i denne farlige fejdetid behøves en stor sum penge til at forsvare landet imod fjenderne, kan prinsen ikke eftergive supplikanterne kontributionen, men bestemmer, at de og enhver skal kontribuere ligeligt til landets bedste, hvad det er dem muligt. K.

7. jan. (—). Befaling til lensmanden på Álholm og Nykøbing Jost Frederik v. P[appenheim] om at erkyndige sig og snarest at lade lave en fortegnelse over alle de stykker [skyts], som findes i købstaden og fæstningen Nakskov, hvor mange der er af hver slags, metal eller jern, og hvor mange pund kaliber hver af dem skyder, og siden indsende samme fortegnelse til prinsen. K.

— (—). Prinsen har på den af Edel Christensdatters slægt og slægtninge for hende indgivne supplikats resolveret således: Det har ikke været prinsens vilje, at forbemeldte person skulle forvises ud af byen [Nykøbing], således som supplikatsen formelder, men det var prinsens alvorlige og strenge vilje og befaling, at en af supplikanterne efter deres eget tilbud og forpligtelse skal tage samme person til sig i huset og derefter give flittigt agt på og forekomme, at hun ingen daglig, meget mindre nogen letfærdig om-

¹ Brevene, der kaldes besked o. lign., er ofte affattet ikke som missiver, men som meddelelser i prinsens navn (resolutioner), som i deres endelige udfærdigelse ikke synes at være underskrevet af prinsen. ² Frejlev, Kettinge s., Musse h.

gængelse har med Gert von Buchwald, hvem det samme ligeledes strengt og hårdt er forbudt, hvis ikke supplikanterne tillige med hende for forsømmelse eller overtrædelse af denne befaling vil falde i prinsens højeste unåde og tilbørlig straffes hårdt herfor. K.

(Vedlagt:) 1. Samme resolution på tysk. 2. Udateret andragende til prinsen fra Peder Stub, sognepræst i Idestrup, Jens Sørensen Cock, sognepræst i Veggerløse, Hans Bastiansen og Jacob Møller om at modtage denne supplikation og vide dem en mild og nådig audiens. De har modtaget prinsens befaling om den fattige fader- og moderløse synderinde Eddel Christiansdatter, som har forset sig med prinsens tjener Gert von Buchwald¹, at hun endelig skal forvises fra byen, uden tvivl fordi det kan være berettet prinsen, at de endnu skal omgås utilbørligt med hinanden. De håber dog, at aldrig nogen skal kunne gøre bevisligt at være sket efter deres første forseelse, hvilket hun for sin person højt fortryder og daglig begræder. Ti efter hendes barnefødsel har hun mestendels ligget i sengen og næppelig haft en helbreds time, som vel påkender, at hun ikke har haft årsag til at tænke ydermere på nogen ledfærdighed. Hvad angår, at han i denne tid har gået i huset til hende og sit barn, da bekender de, at det vel kunne give årsag til mistanke hos dem, der ikke har kendt hendes forhold og dog gerne af en ond misgunst ville forhindre det lovede ægteskab mellem dem. Andragerne vil imidlertid være gode for, at sådan daglig omgængelse ikke mere skal ske, og de håber derfor, at den fattige synderinde, som efter sin første forseelse har forholdt sig kristelig og skikkelig, ikke har fortjent en så høj og ulidelig straf, som ingen lov formelder om, at hun som en almindelig hore skal forvises fra sin egen fædrene fødeby, både sig og alle sine blodsforvandede og svogerskab til største skam og forsmædelse. De er derfor af den naturlige forpligtelse overfor den fattige synderinde forårsagede at henvende sig til prinsen

---

¹ Han var 1. maj 1639 blevet ansat under prinsens berider på Nykøbing.

med deres supplikation og begærer, at prinsen vil formilde sin til byfogden udstedte befaling og af kristen medlidenhed som den bedste forsvarer næst Gud i himlen være den fattige synderinde beforderlig til det bedste. Hvilket de vil kende for en besynderlig gunst og nåde, og Gud Herren, som selv annammer bodfærdige syndere, visseligen igen til det gode vil ihukomme.

(Bagpå er skrevet:) Der hierauf sub dato Nykøbing d. 7. jan. 1645 ertheilte Bescheid ist bey den Acten zu finden.

15. jan. (Nykøbing). Miss. til Jost Frederik v. Pappenheim. Da prinsen har besluttet at flytte sine hidtil på Lolland liggende dragoner til Falster og indkvartere dem dér, befales det ham snarest at sørge for, at af forbemeldte dragoner 60 forsynes med kvarter i Nykøbing og 50 i Stubbekøbing og samme ligelig pålagt efter indbyggernes lejlighed. K.

— (—). Miss. til generalkommissær Knud Ulfeldt. Da prinsen for visse og meget vægtige årsagers skyld ikke længer kan udsætte mønstringen af sit på Falster liggende livregiment, skal han snarest (hvad enten han har de af prinsen begærede penge eller ikke) forføje sig herover og holde mønstringen over nævnte krigsfolk. Prinsen forlader sig på, at han efterkommer denne befaling og uden videre udsættelse indfinder sig her. (Vedlagt: Udkast til samme skrivelse på tysk). K.

16. jan. (—). Miss. til hertuginde af Gottorp. Han takker for hendes nytårsskrivelse og sender hende de bedste ønsker for det nye år. T. K.

— (—). Miss. til hertugen af Gottorp. Prinsen har modtaget hans to breve af 26. dec. f. å. og 2. jan. d. å., takker for de i førstnævnte indeholdte gode nytårsønsker og sender de bedste ønsker for det nye år. At han i den anden skrivelse takker for prinsens anbefaling til kansler Reventlow for de ønsker, som hertugen har til kongen, var unød-

vendigt, da prinsen efter sine mange tidligere tilbud hverken ville have ladet denne eller nogen anden lejlighed til at vise hertugen sin imødekommenhed slippe sig af hænde. Og skønt kongen allerede tidligere overfor hertugen har erklæret, at han ved de fremtidige forhandlinger om fredstraktaten efter billighed på tilbørlig måde vil varetage hertugens interesse, som vil blive fremsat således, at hertugen vil have et godt contentement deraf, og skønt prinsen ikke nærer nogen tvivl om gennemførelsen heraf, så vil prinsen dog både hos kongen og hos de rigsråder, der herfra er udpeget til disse traktatforhandlinger, skriftligt på det varmeste minde om hertugens beredvillighed og efter yderste mulighed støtte hertugens bedste. Prinsen takker for hans meddelelser om, hvad der er passeret i Jylland og i det romerske rige. T. K.

16. jan. (Nykøbing). Miss. til hertug Frederik, ærkebiskop af Bremen. Prinsen har modtaget hans skrivelse af 31. dec. f. å. og takker for de gode nytårsønsker, som han gengælder af inderste hjerte for ham og hans gemalinde. Han ønsker englernes hellige beskyttelse i den af ham nu godt begyndte krigsekspektion, som han beder må blive velsignet med en lykkelig succes til fædrelandets almindelige bedste. Han takker for hertugens meddelelser om begivenhederne. Da han let kan blive enig med hertugen om hans i den forrige skrivelse fremsatte varme motivering for, at forholdene med hensyn til Riberhus skal tages under god overvejelse¹, så vil hertugen sikkert have sluttet sig til denne opfattelse, og prinsen håber, at den også vil behage kongen, deres begges fader. T. K.

— (—). Miss. til kansler Reventlow. Prinsen vil hermed lade ham vide, hvad der også vil være ham bekendt, at den på Lolland liggende by Nakskov på landsiden er så vel-forsynet med befæstninger, at, hvad Gud forhindre,

¹ K. har herefter haft: og at det skal forsynes med den nødvendige garnison, så fastholder vi endnu denne tanke. Dette er atter slettet.

den i påkommende tilfælde ikke blot kan yde god modstand mod fjenderne, men også kan være vel tjenlig til tilbagetog og derpå følgende bevarelse af hele landet. Men da, som han kan se af vedlagte fortegnelse, nævnte plads er meget slet og kun i ringe grad forsynet med stykker [skyts], uden hvilke der ikke godt kan føres noget forsvar, så anmoder prinsen ham om at forelægge denne sag for kongen og på prinsens vegne bede ham om snarest og efter behov at lade nævnte plads forsyne og sikre med mere og grovere skyts og tilbehør dertil. Skønt nævnte by mod landsiden, som sagt, er temmelig fast og stærk, så er den dog mod søen og den overfor liggende ø Ferø helt åben og udækket, således at, hvis fjenden skulle få fodfæste på nævnte ø, han derfra kan beskyde byen og havnen endog med musketter og endelig også kunne bemægtige sig hele landet. Prinsen anser det derfor for højforment, at der på nævnt land Ferø anlægges et og andet værk til afværgelse af fjenden. Men da den ikke umiddelbart tilhører kronen, men Øllegaard Pentz, enke efter Hartvig Passow, anmoder prinsen ham om også at forebringe dette for kongen og henstille til ham, at der forhandles med nævnte Øllegaard Pentz om hendes indvilligelse i, at der med det første anlægges skanser dér.

T. K.

16. jan. (Nyköbing). Ordinans til skovrideren og fogderne, som er forordnet til det ny indtagne enemærke¹ i Lolland. De skal have flittig indseende med, at bønderne nu straks og med det første forfærdiger og derefter med stave, torne og ligeledes med stolper og enebærstager holder ved magt alle de gærder, som er tilmålt dem en og hver i forbemeldte enemærke. De skal også sørge for, at leddene på grøfterne sammesteds gøres vel stærke og faste og forvares vel med jernklinker eller andre låse, og at hver bonde besætter den ham af forskrevne gærde tilmålte part på grøften med pilestager, 3 kvarter mellem hver to, og at de gør det på de

¹ K. har: »Jennemarck«, senere: »Jennemerck«.

rette tider af året, så at de kan gro og vokse. Det skal også være strengt forbudt, at nogen skal fordriste sig til at stige over eller gøre huller på nævnte gærder, såfremt han ikke vil have skade for hjemgæld og, om han bliver påtruffet derved eller siden lovlig overbevist, straffes vedbørligt derfor. Hvis der mod dette strenge forbud kastes nogen huller på de gærder, da skal de straks uden forsømmelse lade dem lukke til igen.

Herefter skal det ligeledes være strengt forbudt, at nogen understår sig at begå skovhugst i friheden, enten at styne eller rodhugge, hverken i storskov eller i underskov eller granskov, uden at det bliver dem lovlig udvist hver i sin by. Men bønderne skal have deres nødtørftige brændsel af sankebrænde for deres penge. Om nogen findes modvillig herimod eller ikke nøje efterkommer denne befaling i alle dens punkter, han skal af skovrideren og fogderne angives til lensmanden på Ålholm slot, for at han kan straffes vedbørligt derfor. K.

16. jan. (Nykøbing). Miss. til oberstløjtnant Frederik Buchwald. Prinsen har modtaget¹ hans skrivelse af 8. ds. og deraf med særlig nåde set, at han har ændret sin tidligere beslutning og fremdeles kan tænke sig at forblive i kongens og prinsens tjeneste. Han kan være forsikret om, at denne holder hans fortjenester i tilbørlig estime og konsideration², og han vil efter prinsens formåen blive anbefalet til kongens yderligere opmærksomhed. Om det foranledigede, men hidtil endnu ikke gennemførte cartel har prinsen og rigsråderne for god tid siden rettet en henvendelse til kongen, men har dengang ikke kunnet opnå noget, idet kongen indvendte, at Sverrig ikke blot havde forbigået begge rigers trufne og ukrænelige³ aftaler, men også på en uforsvarlig

¹ 14. jan. 1645, påtegn. p. Fr. Buchwalds skrivelse, dat. Sønderborg 8. jan. 1645, som svar på en formentlig tabt skrivelse fra prinsen af 24. dec. 1644; se Pr. Chr. (V)s ark. Indk. br. fra ikke-fyrstelige personer. ² K. har her først haft: og skal blive fremmet til opmærksomhed fra anden side. Dette er atter slettet. ³ K. har: hochverpönte, d. e. under høj straf sikrede.

måde havde tilsidesat og forbigået den in jure gentium uomgængelig krævede denunciation ved sin voldelige fremgangsmåde og således begyndt¹ et publicum latrocinium mere end en til ret og ære svarende krig, og at kongen derfor, som rimeligt var, havde høj og stor betænkelighed ved at oprette dette cartel med dem [svenskerne] og således justificere deres uvæsen. Men da han, Frederik Buchwald, tjenstlig har ansøgt prinsen derom som værende til hans befrielse², så vil prinsen ikke undlade, for at imødekomme ham, at rette en henvendelse derom til kongen og gøre alt muligt for at fremme opnåelsen deraf. Men hvis dette beklageligvis mod forhåbning endnu ikke skulle kunne opnås, skal han ikke desto mindre være forsikret om, at prinsen vil lade det være sig magtpåliggende ved andre bestemte og hurtige midler at søge at opnå hans befrielse³. T. K.

19. jan. (Nykøbing). Miss. til generalmajor Bauer. Prinsen har samtidig⁴ modtaget hans skrivelser fra 31. dec. f. å. og 7. jan. og har deri fået en udførlig beretning om okkupationen af Riberhus⁵. Prinsen udtaler sin tilfredshed og venter, at han også i fremtiden vil sende ham beretninger om, hvad der passerer. Prinsen har af sin broder, ærkebiskoppen af Bremen, ved en skrivelse erfaret, at han efter moden deliberation og de derved fremsatte motiver har besluttet at aktivere sine tropper noget. Prinsen mener også under hensyn til de derfor anførte grunde, at dette vil være det bedste, og han mener, dog uden at ville tilsidesætte kongens allerede givne eller fremtidige ordrer, at det alligevel ikke ville være utilrådeligt at tage

---

¹ K. har først haft: en retsstridig, uhæderlig. Dette er slettet. ² K. har først haft: Zu eurer deliurance; dette er rettet til: Erledigung. ³ Erledigung, egtl.: afgørelse (nu i modsat betydning = likvidering). ⁴ Efter påtegning på skrivelserne var det den 18. jan. 1645; se Pr. Chr. (V)s ark. Indk. br. fra ikke-fyrstelige personer. ⁵ Slottet blev erobret ved et stormangreb den 30. dec. 1645; se skr. af 31. dec. 1644.

stilling mellem Kolding og Haderslev, for at man kan være fjenden så nær som muligt, altså bedre kan udforske hans forhold i nærheden og finde større lejlighed til at gøre ham afbræk. Prinsen frygter for, at hvis Jylland ganske overlades til fjendens forgoðtbefindende, denne da vil udtømme det og de tilstødende geestlande i den grad for penge, proviant og andre midler, at det i fremtiden vil være den største umulighed at forsøge noget imod ham her. Han ville ikke undlade atter at besætte Ribe for at genåbne passage og tilførsel ad søvejen for sig, hvorefter de på slottet liggende 200 knægte ville være i fare. Hvor man imidlertid skulle tage posto, ville være afhængig af god og rigtig kundskab om Königsmarks bevægelser, og dersom denne uventet skulle nærme sig disse lande, kunne man inddrage marsken, som alligevel efter prinsens mening ikke vil være uden en temmelig stor garnison. Prinsen har villet forelægge dette for ham uden at ville gøre indgreb i kongens befalinger, for at han yderligere kan overveje det. T. K.

19. jan. (Nykøbing). Miss. til hertug Frederik af Bremen. Han har modtaget broderens skrivelse af 10. ds. med bilag og har deraf erfaret, at han efter forskellige forhandlinger og derpå tagen resolution lykkeligt har erobret Ribershus m. m. Skønt han efter de anførte betydelige motiver kun kan anse dette for godt og ræsonnabelt, så ville det efter prinsens mening alligevel være det tilrådeligste, hvis den påtænkte tilbagetrækning blev holdt så nær som overhovedet muligt op til fjenden, og der derfor nogetsteds mellem Kolding og Haderslev blev fattet posto på belejlige steder, hvorfra man ved lejlighed kunne gøre ham alt muligt afbræk og kunne holde et vågent øje med hans aktioner. Ti dersom man ganske overlod Jylland til fjendens diskretion, ville han vel vide at betjene sig af landet og de tilstødende geestlande i det hele til sin profit og fordel og endelig lægge dem så øde, at de planer, som man fremtidig måtte lægge mod ham, derfor ville være uigennemførlige. Desuden ville han ikke unde sig

hvile, indtil han ved generobring af Riberhus havde skaffet sig adgang til marsken og andre på forhånd deraf forventede commoditeter og havde berøvet kongen de 200 knægte, som ligger på slottet. Men hvis og når man imidlertid tog posto på det her foreslåede sted, må man lægge vægt på at få god underretning om Königsmarcks aktioner og, dersom denne mod forventning skulle ville attackere Holsten, kunne tilbagetrækningen så føres videre til marsklandene, som desuden alligevel vil være forsynet med en temmelig stærk garnison. Dette har prinsen villet meddele ham til omhyggelig overvejelse, men ingenlunde i den hensigt på nogen måde at gøre usømmelige indgreb i de af kongen allerede givne eller forestående ordrer, hvilket prinsen har villet meddele ham. T. K.

19. jan. (Nykøbing). Miss. til ingeniør Hans Jacobsen. Da prinsen erfarer, at kongens armeer i Jylland for visse årsagers skyld igen skal rykke ind i deres kvarterer, og da han derfor mener, at Hans Jacobsens nærværelse sammesteds ikke mere er fornøden, skal han tage forlov af rigsmarsken Anders Bille og snarest begive sig over til prinsen, da denne vil bruge hans råd og tjeneste til de skanser, som han vil lade ordinere og anlægge dér på landet. K.

20. jan. (—). Resolution til Lorents Jensen i Stavrbj om, at supplikanten henvises til lovlig at erhverve sig et tingsvidne om den uformuenhed, som han foregiver i supplikatsen. Siden kan han igen melde sig hos prinsen. K.

— (—). Miss. til dr. Jesper Brochmand. Af hoslagte andragende kan han se, hvad supplikanten deri har andraget om. Da han beretter, at han hidtil ikke alene har holdt denne søn, for hvis skyld han denne gang supplicerer, med stor bekostning til skolen, men også endnu gør det samme og ydermere vil gøre det med flere af hans brødre, ser prinsen ham gerne hjulpet for hans gode og rosværdige forsæts skyld og anmoder derfor adressaten om at bidrage sit til, at samme

hans søn, ved navn Hans Clausen, må blive antaget og reciperet til de kgl. beneficier i Klostret og Regensen efter andragendets videre indhold. K.

21. jan. (Nykøbing). Åb. brev¹ om, at da prinsen forleden år har bevilget, at Jens Brun, kgl. ridefoged på Samsø, måtte skibe et parti korn fra Samsø til Lübeck og derfor forrige år har meddelt en borger i Lübeck, ved navn Ludwig Buman, et pas, hvori Jens Bruns navn alligevel ikke er blevet medindført, så vil prinsen dog hermed have samme pas forstået således, at nævnte Buman ikke må købe bemeldte parti korn hos nogen anden end alene hos Jens Brun. Det forbydes derfor alle og enhver at sælge noget korn til nævnte lybske borger eller heri gøre Jens Brun forfang, men at rette sig efter denne prinsens erklæring. K.

— (—). Besked til de supplicerende bønder i [Lollands] Sønder herred, hvorved de henvises til samtlige forordnede kommissarier på Lolland og Falster og hos dem skal angive deres nødtørft og siden få yderligere besked og forordning af dem. K.

— (—). Åb. brev til bondefogderne og alle bønder i Nykøbing len. Det berettes, at der hos en del af dem findes megen og stor forsømmelighed, at de ikke efter påmindelse vil fremkomme med deres landgilde og i tilbørlig tid klarere den hos skriveren, idet de ikke tager hensyn til den store nåde, som prinsen i forrige åringer har bevist dem med forskånsel for og eftergivelse af restancen, men reterer med næsten ligeså meget, ja en del med mere af deres landgilde, hvilket prinsen ikke kan tåle og heller ikke længer vil lide. Prinsen befinder ligeledes, at en del fogder viser stor uflid, når de efter de restancesedler, som tilsendes dem af skriveren, skal inddrive restancen, idet de kun lidet lader

---

¹ Udskriften på K. lyder: Leuterung wegen Ludwig Buman ertheilten Pass pro Jens Brun.

det vedkomme sig og ikke efterkommer synderligt af det, der befales dem. For at enhver, såvel af fogderne som af bønderne i almindelighed, tilforn kan være advaret herom, at de kan tage sig i vare for straf og skade, befaler prinsen nu og til endelighed og sidste gang strengt alle og enhver, som er tilbage med nogen landgilde, det være sig penge, smør, korn eller anden småredsel, at de nu straks og endelig inden 14 dage i det allerseneste fremkommer med det her til slottet for dér at yde det og klarere tilbørligt for sig. Bønderfogderne skal hver i sit sogn drive alvorligt derpå og nøje påse, at restancen klareres rigtigt, som fornævnt, såvel som også, at landgilden fremdeles herefter årlig i rette tid efter recessen uforsømmelig og rigtig ydes og klareres vedbørlig. For den, som findes forsømmelig heri, skal slotsskriveren straks fremsende en restanceseddel til hver sognefoged især på al den resterende landgilde i deres sogne, hvorefter de siden ufortøvet, hver i sit sogn, straks skal lade sætte tærskere på slige overhørige bønders lo og lade tærskes af deres korn til billig fyldestgørelse af samme resterende landgilde, og¹, når det er sket, de da beretter skriveren, om det er muligt at få mere eller ikke. Sognefogderne skal selv følge med og klarere det hos slotsskriveren, lade det afskrive og tage hans kvittering, så at der ikke ved slige resters fordring begås noget misbrug til skade for prinsen eller hans bønder, eller der derved forårsages nogen indviklet, uordentlig vidtløftighed. Findes nogen bønder forsømmelige og genstridige herimod og hverken vil klarere deres landgilde i rette tid eller, som forbemeldt, lade det resterende udtage, da skal sognefogderne straks (efter slotsskriverens anmodning) fremsende dem her til slottet, hvor de uden nogen undskyldning skal anholdes i fængsel og jern og straffes som vedbør, og ridefogden skal

¹ I stedet for det følgende stykke har der først stået: og ellers (forsåvidt kornet i så måder ikke strækker til) for den øvrige rest (med slotsskriverens hjælp eller med hvem han betror dertil), som ret og billigt er, udpante og gøre til forved [pant] eller efter derom lovlig erhvervet dom ved nam og vurdering lade udtage og fremsende til skriverstuen.

søge og tiltale dem efter landsloven og efter forseelsen og den derpå erhvervede lovlige dom straffe dem tilbørlig på forbrydelse af deres gårdfæstning og videre lovmål og ved sognefogdernes hjælp med første og største il igen til gårdene skaffe andre dygtige personer, som kan vedligeholde dem med deres tilliggende og i rette tid til prinsen udgive og udrede, hvad der bør. Dersom sognefogderne findes uflittige og forfømmelige i nogen af de forberørte poster, med frit vidende, vilje og forsæt, skal de i lige måde og ligervis som bønderne straffes med fængsel og jern, indtil slig resterende landgilde bliver klareret. Men for dem, som er ganske forarmede, skal der efter forrige og hidtildags sædvanlige brug erhverves lovlige, nøjagtige tingsvidner af slotsskriveren. Disse skal indleveres til hver 1. maj ved regnskaberne, hvortil ridefogden efter skriverens anmodning kan lade give lovligt kald og varsel og straks lade dette forkynde til alle tingene for bønderne og derefter tage tingsvidner til hvert ting særdeles, at han såvelsom slotsskriveren og bønderfogderne kan tage en genpart hver til efterretning. Hvorefter de alle, samtlig og enhver for sig, som dette vedkommer, skal rette sig, og enhver skal i alle måder forestå den ham betroede stilling således, som det vil kunne være ret og forsvarligt, så prinsen ikke lider nogen skade på sine rettigheder, og bønderne ikke forurettes, såfremt den, hos hvem der findes skyld, slig forfømmelse af hans bestilling og efterladenhed, ikke vil betale restancen, skadesløs for prinsen, og ellers stå prinsen til rette derfor under tilbørlig straf og prinsens unåde. K.

21. jan. (Nykøbing). Prinsens resolution til bønderne i Biuskouf¹. Eftersom det er billigt, at enhver kontribuerer til landsens fælles velfærd og forsvar, hvad der er ham mest muligt, kan prinsen derfor ikke indvilge i supplikanternes begæring. K.

22. jan. (—). Miss. til rigsmarsken [Anders Bille]. Han vil erindre og af den i kopi vedlagte ordre videre se, at løjtnant

¹ Byskov, Ønslev s., Falsters Nørre h.

Henrik Hoelingk, der tilforn stod i Frederik von Bauers regiment til fods i kaptejn Baltser Lüderwalds kompagni, med nogle af bemeldte regiments dragoner først er blevet kommanderet til kongens dengang for Christianspris liggende skibsflåde, derefter til Femern og siden af kongen har fået videre befaling til at hverve endnu et halvthundrede dragoner til dem, han havde hos sig, for at Femern desto bedre måtte blive forsvaret. Da han nu har efterkommet denne ordre og allerede har samlet ved 120 knægte, og det ellers var resolveret at lade oprette et kompagni dragoner, så har prinsen taget forskrevne Henrik Hoelingk og alle hans dragoner i sin tjeneste, har allerede ladet ham betale 100 rdlr. på hånden og er videre til sinds om få dage af samme dragoner at formere et kompagni, give det fane og sætte Henrik Hoelingk i spidsen for det som kaptejn. Prinsen har villet underrette rigsmarsken herom og anmoder ham om og antager, at han ikke alene gerne vil overlade nævnte kaptejn til prinsens tjeneste, men også forhandler med oberstløjtnanten og kaptejnerne, af hvis kompagnier dragonerne tilforn er blevet udkommanderet, at de hverken rejser noget krav på kaptejnen eller knægtene, men frit overlader dem til prinsens disposition. K.

22. jan. (Nykøbing). Enslydende tysk miss. til generalmajor Bauer om antagelsen af løjtnant Henrik Hoelingk og hans dragoner og om oprettelsen af et kompagni med fane og Henrik Hoelingk som kaptejn og 60 dragoner. T. K.

— (—). Miss. til borgemestre og råd i Nykøbing. De har anmodet prinsen om forklaring på, om officererne skal regnes blandt de 60 dragoner, som de efter prinsens forordning skal have indkvarteret hos sig. Prinsens vilje er, at de ikke skal tælles med i bemeldte soldaters antal, men udover dem skal indkvarteres særskilt i byen. K.

24. jan. (—). Miss. til samtlige kommissarier i Lolland og Falster. Da prinsen har besluttet at lade sine 4 kompagnier til fods i Lolland mønstre i Maribo nu førstkom-

mende onsdag den 29. ds., skal de give møde til berammet tid og sted og være til stede ved samme mønstring. Og for at posterne i soldaternes fraværelse skal være sikrede så meget desto bedre, skal de i mellemtiden nøjagtig besætte dem med gode, duelige mænd af landfolket, indtil soldaterne kan komme derhen igen. Prinsen har allerede givet kaptejnerne besked derom. K.

24. jan. (Nykøbing). Miss. til lensmand Jost Fr. von Pappenheim. Prinsen har besluttet at lade sine 2 her på Falster liggende kompagnier til fods mønstre på førstkommende mandag den 27. ds. Da det berettes, at nogle soldater af kaptejn von Steins kompagni befinder sig i Lolland, befales det ham at sørge for, at samme soldater fra førstkommende søndag af endelig indfinder sig ved deres kompagnier, og at han selv [lensmanden] også bemeldte dag kommer herover til mønstringen. Da prinsen også har i sinde at holde tilsvarende mønstring over de andre kompagnier i Lolland og dertil har berammet førstkommende onsdag den 29. ds. i Maribo, skal han ved ridefogden lade forordne, på hvilke steder der skal indkvarteres såvel på tirsdag som på onsdag aften. Prinsen har allerede meddelt kaptejnerne ordre om, at de skal spørge nævnte ridefoged derom. K.

— (—). Befaling til den kgl. byfoged i Nykøbing Peder Hansen om at anvise prinsens 2 konstabler kvarterer i byen og tilsige de borgere, hos hvem de skal indlægges, at de skaffer dem øl og mad, ligesom det holdes med de andre her indkvarterede soldater. Prinsen vil siden forordne, at de skal få deres betaling derfor. K.

— (—). Ordre¹ til de 4 på Lolland liggende kaptejner Paul Münch, Prünsterer, Schöner og kaptejnløjtnant Wendel Waldheuser om med deres kompagni næste onsdag, som er den 29. ds., ved god dagtid at mønstre,

¹ K. er stilet til Poul Münch; ved teksten mangler navnet Prünsterer, på bagsiden er alle 4 efternavne opført. Schöner kaldes her Schoner.

hvorfor han dagen før med sine folk i god tid skal begive sig på march til nævnte Maribo, dog at han ved sin furér i forvejen lader indhente besked hos ridefogden på Álholm slot, hvilket kvarter han natten før og natten efter mønstringen skal indtage. Der er givet alle landkommissarierne befaling til indtil deres tilbagekomst at lade deres poster besætte med det nødvendige landfolk. T. K.

24. jan. (Nykøbing). Ordre¹ til de på Falster liggende kaptejner von Stein og Andreas Reiser. Da prinsen har besluttet førstkommende mandag, som er den 27. ds., at mønstre deres kompagnier, skal de i god tid dagen før bryde op fra deres kvarterer og marchere hertil, dog at de ved deres furéer hos ridefogden [på Nykøbing slot] lader indhente besked om, hvor de skal have kvarter denne og den på mønstringen følgende nat. T. K.

26. jan. (—). Bestalling for denne Gabriel von Rensberg som oberstløjtnant over det hvervede og for tiden i Lolland og Falster liggende regiment til fods, som skal bestå af 5 kompagnier og hvert af dem under de nedenfor specificerede officerer af 200 mand effektivt. Det ham undergivne regiment skal bestå af gode, mandhaftige og dygtige knægte, som har tjent før. De kaptejner, der endnu ikke har deres kompagnier komplette efter ovenanførte mandtal, skal i henhold til det af dem udstedte revers inden 2 måneder udfylde dem og derefter alvorligt tilholdes altid at holde dem komplette og skal uvægerligt tjene i overensstemmelse med denne kapitulation og mod den fastsatte lønning, ved dag og ved nat, til og fra fjenden, hvis det er nødvendigt, i skanser og pas, ved stormangreb, i slag og skærmydsler og ellers ved alle andre forefaldende lejligheder, til vands og til lands, som det er tilbørligt for en retskaffen soldat. De kriminelle sager ved regimentet skal han meddele prinsen og, indtil der er faldet resolution i dem, ikke pardonere nogen og ikke uden prinsens

¹ K. er stilet til Andreas Reiser. De fik hver sit brev.

vidende driste sig til at løslade nogen af bånd og jern. Han skal indfinde sig ved mønstringen og give sine kaptejner anvisning på, at hver af dem skal give meddelelse om, hvorledes hans knægte opfører sig, for at ingen, som optræder utilbørligt, beholdes i tjenesten. Såfremt en eller anden skulle understå sig at søge at indføre noget nyt, skal han alvorligt fraråde dem det og, hvis der ikke opnås noget derved, lade prinsen det vide og tillige opgive navnet på den, der har begyndt derpå. Iøvrigt skal han udtrykkeligt give afkald, hvorledes det end kan ske, på alle fordele, holde rigtig betaling og regnskab og overhovedet vise sig og være, som det svarer til den ham betroede charge. Ellers skal han ikke parere nogen andens ordre og kommando end kongens. Til¹ gengæld for denne hans tjeneste har prinsen af de 5 ovennævnte faner² forundt ham selv at føre den ene, som kaptejn Lorents Schönnert fra først af har hvervet, og desuden en troupe af major Maas's tiloversblevne knægte, som efter hans tilfangetagelse hidtil er blevet kommanderet af kaptejnløjtnant Wendel Waldtheuser, som kaptejn og oberstløjtnant, og har tillige bevilget, at ovennævnte Lorens Schönnert³ for afståelsen af denne ikke blot forbliver ved kompagniet, men får karakter af kaptejn og månedstraktement og gage som sådan. Iøvrigt har prinsen bevilget ham og de under ham stående officerer og soldater følgende traktement om måneden, denne regnet til 32 dage, i overensstemmelse med den af kongen udstedte kapitulation, nemlig: Ham som kaptejn og oberstløjtnant for alt tilsammen 100 rdlr. Så længe han ligger her i landet, til 2 heste 20 rdlr. Hver kaptejn for sin person 60 rdlr., til 1 hest 10 rdlr. Hver løjtnant for sin person 36 rdlr. Hver fændrik for sin person 26 rdlr. Hver captain d'armes 8 rdlr. 3 sergeanter til hvert kompagni, til hver 7½, 22½ rdlr. Furéren, som dog kun godtgøres ved oberstløjtnantens kompagni, 6

¹ Det følgende stykke findes i koncept på et vedliggende læst blad. ² Fähnlein, d. v. s.: afdelinger, kompagnier, kaldet således efter estandarterne. ³ Det opr. K. har: Schönnert og Schönnardt.

rldr. Mønsterskriver 6 rldr. Feltskær, hvoraf der for hele regimentet godtgøres for 3, en mester og 2 svende, til hver person 6 rldr., er 18 rldr. 3 korporaler til hvert kompagni, 5 rldr. til hver, 15 rldr. 12 underkorporaler til hvert kompagni, 5 rldr. til hver, 60 rldr. 3 spillemænd, hver 5 rldr., 15 rldr. Hver menig knægt 4 rldr. En profos og 2 stokknægte, tilsammen 16 rldr. T. K.

26. jan. (Nykøbing). Miss. til kurfyrsten af Sachsen. Prinsen har modtaget hans sidste brev med kondolencen, fordi foruden Tyskland også disse lande er smertelig ramt af krigsulykken, og med hans ønsker om et bedre og fredeligt nyt år. Prinsen har med vemod set, at kurfyrstens lande i stedet for freden med dens velsignelser stadig har måttet bære krigens fordærlige følger, og ønsker, at det nye år må bringe fred. I hans skrivelse har prinsen endvidere set hans forespørgsel om det for prinsessen, prinsens gemalinde, i Jylland fastsatte livgeding, som han formoder må være forringet ved krigstvangen. Prinsen har allerede for et år siden overvejet dette og har ført forskellige forhandlinger derom med rigsråderne, men har dels på grund af kongens fraværelse, dels også på grund af mange andre, ved de urolige forhold fremkaldte yderst vigtige forhandlinger dengang ikke kunnet få disse afsluttet. For at imødekomme kurfyrsten har prinsen nu atter forelagt sagen for kongen med de allervægtigste grunde og vil heller ikke i fremtiden lade det mangle på flid for snarest at kunne føre denne sag til et godt og for kurfyrsten akseptabelt resultat. T. K.

— (—). Miss. til kurfyrstinden af Sachsen (af væsentlig samme indhold som det foregående, også m. h. t. prinsessens livgeding). T. K.

— (—). Miss. til landgreve Georg af Hessen. Prinsen takker for hans nytårsskrivelse med de gode ønsker, som han gengælder, og udtaler ønsket om fred. T. K.

— (—). Miss. til fyrst Christian af Anhalt. Prinsen takker for hans nytårsskrivelse. Han takker Gud, fordi han

har beskyttet ham [prinsen] midt i de overalt omsiggribende krigsflammer mod den fuldstændige ruin. Han gengælder gode ønsker for det nye år. T. K.

26. jan. (Nykøbing). Miss. til frøknerne i Württemberg¹ med tak for deres gode nytårsønsker, som prinsen gengælder. T. K.

— (—). Miss. til greven [Christian] af Delmenhorst. Prinsen takker for hans nytårshilsen med hans gode ønsker og udtaler tilsvarende ønsker for ham. T. K.

— (—). Miss. til kansler Reventlow. Af vedlagte kopi kan han se, hvad kurfyrsten af Sachsen har tilskrevet prinsen om dennes gemalindes livgeding i Jylland, som nu formodentlig er blevet meget forringet ved den derværende krigsmagt. Prinsen har allerede for et år siden overvejet denne sag og haft forskellige samtaler derom med kongens kansler hr. Christian Thomesen, men på grund af kongens fraværelse og andre vigtige hindringer har han dengang ikke kunnet få fastsat noget. Men da prinsen både af hensyn til sine forpligtelser mod sin gemalinde og af hensyn til kurfyrstens anmodning ikke længer kan lade sagen bero, anmoder han kansleren om at benytte den første gunstige lejlighed til at forelægge sagen for kongen og at gøre sit bedste for at opnå en god, imødekommende resolution.² T. K.

— (—). Miss. til grev Pentz. De gentagne skrivelser, som han har sendt til prinsen, er alle med indlæg

¹ Antonia, Anna Johanna og Sybilla. ² I en skrivelse, dateret Frederiksborg den 31. jan. og modtaget i Nykøbing 4. februar, meddeler kansler Ditlev Reventlow, at han har forelagt sagen om prinsessens livgeding for kongen. Denne havde først svaret, at det afhang af prinsens eget forgodtbesindende at forbedre og forandre livgedinget, men kongen var senere kommet i tanker om bestemmelserne i ægteskabskontrakten om forholdsregler, såfremt de forskrevne len skulle blive ødelagt, og havde så erklæret, at prinsessen i Nykøbing ville få tilskrevet erstatning for mullige ødelæggelser i de forskrevne len. Også på prinsens senere skrivelser findes der svar fra Ditlev Reventlow til prinsen. Se Indk. breve fra ikke-fyrstelige personer.

kommet prinsen i hænde, hvoraf prinsen har erfaret, hvad der er passeret det ene og det andet sted, til sin underretning. Prinsen venter, at han i overensstemmelse med det deri fremsatte tilbud vil fortsætte hermed, og vil på anden måde vise sin erkendtlighed. T. K.

27. jan. (Nykøbing). Miss. til samtlige kommissarier i Lolland og Falster. Da kongen har udstedt en ny forordning om officerernes og soldaternes traktement, som de kan se af hosliggende specifikation, befaler prinsen dem, når mønstringen er forbi, da at holde det på samme måde med dem, der er indkvarteret her i Lolland og Falster.

(Nedenunder er skrevet:) En måneds traktement på infanteriet: Øverste 50 rdlr., øversteløjtnant 50, major 30, kaptejn 20, løjtnant 10—15, fændrik 8—10, underofficerer 4, hver gemen soldat 2 rdlr. K.

— (—). Memorial til generalkommissarius Knud Ulfeldt. Da prinsen har besluttet i disse og de efterfølgende dage at lade mønstre det på Lolland og Falster liggende regiment til fods, anmoder han den kgl. generalkommissarius Knud Ulfeldt om før, under og efter samme mønstring at have følgende punkter i agt og følge dem:

1. Skal han forelægge sine kaptejner den kapitulation, som prinsen har ladet oprette med den over samme regiment bestaltede oberst, og tilspørge dem, om de har noget at erindre derimod, da de så skal gøre det straks og siden ikke mere understå sig at sige mere. Såfremt de vil, kan de få en kopi af forbemeldte kapitulation til deres efterretning.

2. Derefter skal han forestille kaptejnerne for oberstløjtnanten, som det ellers er brugeligt og sædvanligt.

3. Derpå skal mønstringen begyndes og fuldføres i orden.

4. Når mønstringen er forrettet, og soldaterne har svoret til fænikerne, skal kaptejnerne adspørges, om de for deres soldater begærer enten klæde eller lærred eller strømper. I så fald skal de til prinsen indsende en rigtig specifikation derpå, så vil prinsen lade det levere med mønstringsmåneden.

5. Siden skal det alvorligt anbefales kaptejnerne, eftersom de allerede tilforn har fået deres hvervepenge, at dersom nogen af deres kompagnier endnu er ukomplette, skal de visselig og uden forsømmelse inden 2 måneder komplettere dem efter kapitulationens indhold, og hvis nogen af dem skulle foregive, at han enten ikke har fået hvervepengene tilfulde eller også lidt skade på soldaterne, da skal kommissarien nøje undersøge sagen og siden afgive relation og beretning derom. K. [Vedlagt et tysk udkast til samme memorial].

27. jan. (Nykøbing). Miss. til kansler Reventlow. Prinsen meddeler, at han har udnævnt oberstløjtnant N.¹ for hans mangeårige tro tjeneste hos kongen og prinsen, som derved har lært hans kvaliteter at kende, og da han er velkendt her i disse lande og hos de dér forordnede kommissarier, til oberstløjtnant over sit her liggende livregiment til fods. Men da samme frygter for, det skal være kongen imod, og han derved kunne miste sin tidligere charge som oberstløjtnant over det sjællandske regiment, så anmoder prinsen kansleren om ved passende tid og lejlighed at forebringe dette for kongen og bevæge denne til at acceptere den af prinsen udstedte bestalling vel og tillade ham ved siden af denne at beholde bestallingen over landfolket, således som det tilforn er sket i Skåne med oberstløjtnant Kratz. T. K.

29. jan. (Maribo). Miss. til landkommissarierne i Lolland. Da en del af de i Falster logerende dragoner endnu er uberedne, og prinsen har besluttet at lade dem få de nødvendige heste, befales det dem samtlige med det første fra alle kirkesogne i Lolland² og i deres len at fremskaffe til deres behov 40 slige heste, som sædvanlig bruges og behøves dertil og det således, at det formuende og rige sogn kommer det fattige og ringere til hjælp og undsætning, ligesom det skete sidst. K.

¹ Der angives intet navn. Ment er Gabriel Rensberg, se 4. febr. ndfr. s. 240.

² Der har først stået Lolland og Falster, men de sidste 2 ord er slettet.

29. jan. (Maribo). Ordinans til ridefogden på Nykøbing slot Hans Jensen. Da prinsen har befalet de 50 i Stubbekøbing liggende dragoner på næst tilkommende fredag, som er den 31. juli, at komme til Nykøbing, skal han i de næst omkringliggende landsbyer bestille nødtørftigt kvarter, hvori de kan ligge aftenen før. K.

— (—). Ordre til kaptejn Henrik Hoelingk om at give sine i Stubbekøbing liggende 50 dragoner yderligere ordre til i morgen, som er den 30. ds., at marchere derfra i retning af Nykøbing, hvor prinsen vil mønstre dem den 31. ds., og samme aften indtage de kvarterer, som efter prinsens befaling anvises dem af ridefogden på Nykøbing, af hvem kaptejnen derfor skal indhente besked. T. K.

— (—). Miss. til Jost Frederik v. Pappenheim. Prinsen erfarer, at de i Lolland og Falster liggende soldater begynder at blive syge og alligevel ikke kan akkommoderes i deres kvarter hos bønderne, så at de ikke vel kan komme sig og blive tilpas igen. Eftersom prinsen nu er interesseret i, at kompagnierne ikke bliver ringere og mindre tjenlige til landets tjeneste, anser prinsen det for såre nødvendigt, at der deri træffes andre foranstaltninger. Prinsen befaler derfor, at der her i Lolland i Nakskov og Rødby og i Falster i Stubbekøbing, i hver af dem, anordnes 2 huse og steder, hvortil de syge soldater kan bringes og plejes omhyggeligt af indvånerne, indtil de bliver raske igen. Og dersom de skulle besvære sig derover¹, tillader prinsen, at han i prinsens navn lover dem og lader dem få noget for deres umage eller også anden betaling for deres umage på betingelse af, at de skal pleje de syge desto omhyggeligere. Hvad han forordner heri, skal han snarest meddele prinsen. K.

30. jan. (—). Besked, givet supplikantinden fru Øllegaard Pentz. Eftersom kongen har forbeholdt sig at give sådanne

¹ K. har først haft: Om dér også folkene, som denne indkvartering sker [hos], skulle besvære sig derover og for deres umage begære noget, osv.

kornpas, som begæres i supplikatsen, kan prinsen ikke bevilge dem. Men om supplikanterne vil forpligte sig til for hver td. hvede at indføre 3 tdr. rug her til landet igen, kan de få pas på så meget, de selv vil. K.

30. jan. (Maribo). Besked til supplikanten Peter Bertelsen. Lensmand Jost Frederik von Pappenheim skal få at vide, hvad supplikanten begærer, og da prinsen ikke finder det ubilligt, skal lensmanden tilholde bemeldte Jørgen Bonde at stille nøjagtig borgen efter loven for, at han vil blive til stede, indtil sagen bliver gennemført ved retten. K.

31. jan. (Nykøbing). Miss. til borgemestre og råd i København. Det berettes, at nogle af de soldater, som tilforn blev antaget under prinsens livregiment, siden efter den dérouté ved Skrefvenborn¹ er kommet til København og i stedet for at opsøge deres kompagni endnu opholder sig dér. Det befales derfor adressaterne at hjælpe denne prinsens dragonløjtnant, ved navn Wendel Waldtheuser, som vil søge at opspore dem og igen bringe dem tilbage til deres skyldige tjeneste, og, når de bliver opspurgt, alvorligt tilholde dem at følge ham uden nogen genstridighed herover igen. K.

— (—). Miss. til hertug Philip af Glücksborg. Prinsen har modtaget hans brev med nytårsønsker, takker for dem og udtaler de bedste nytårsønsker for ham. T. K.

1. febr. (—). Besked til bønderne i Veggerløse og Rasmus Rasmussen i Marrebæk. Prinsen henviser supplikanterne til at efterkomme det af prinsen nylig offentliggjorte mandat om landgilden og indkrævning af restancerne. K.

— (—). Besked på Steffen Kocks supplikation. Om det første punkt skal borgemestre og råd i Nykøbing erklære

¹ Schrevenborn, adeligt gods i Holsten øst for Kiels havn.

sig snarest. Med de andre punkter lader prinsen det bero »med hendes¹ første benådelse«. K.

1. febr. (Nykøbing). Ordre til kaptejn Henrik Hoelingk. Da kongen har udstedt en ny ordinans om soldateskens forplejning i kvartererne, befales det ham, at han og hans underhavende officerer og dragoner retter sig efter vedføjede specifikation² og lader sig nøje med de deri fastsatte forplejningspenge og foder til hestene og ikke forlanger mere af værterne, hvor de ligger i kvarter. Prinsen har iøvrigt givet borgemestre og råd i Nykøbing befaling til at give ham, kaptejnen, til kvarter husrum med tilhørende seng og andet redskab og desuden brændsel og lys, alt efter behov. T. K.

— (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Supplikanten [Henrik Wundermann, hovsmed i Nysted]³ har i vedlagte supplikation meddelt, at han har begivet sig i hertug Adolf Frederik af Mecklenburgs tjeneste. Da prinsen ingenlunde er til sinds i nogen måde at forhindre ham deri, skal adressaten lade ham med kone og børn og alt, hvad der tilhører ham, passere ud af landet med en skude til Rostock, ligesom det tilforn er blevet tilladt andre. Hvis adressaten har noget at erindre derimod, kan han gøre det snarest og tilforn.

Prinsen har iøvrigt tilstillet borgemestre og råd i Nykøbing og Stubbekøbing en specifikation og ordonnans, hvorefter de hos dem indkvarterede officerer og dragoner skal trakteres i kvartererne, som også tilsendes ham hoslagt. Han skal også i sit len holde over, at denne ordinans overalt efterkommes og observeres tilbørligt. K.

— (—). Miss. til borgemestre og råd i Nykøbing [og Stubbekøbing]⁴. Da kongen har udstedt en ny ordinans

¹ Jvfr. ovfr. s. 213 f. ² Se 3. febr. ndfr. ³ Det indklamrede står på bagsiden af K., men er ikke indført i teksten. ⁴ Teksten i K. er stilet til Nykøbing. Stubbekøbing er kun nævnt i påskriften på bagsiden af K. som adressat til et ligelydende miss.

om officerernes og soldaternes traktement i kvartererne, befales det borgemestre og råd i Nykøbing herefter at holde det på samme måde med de i deres by indkvarterede officerer og dragoner og lade dem få i overensstemmelse med hosliggende specifikation. Da dragonernes kaptajn har meget folk hos sig i huset, så at det vil falde én mand for besværligt at holde ham hos sig alene, skal borgemestre og råd i Nykøbing skaffe samme kaptajn til hans kvarter et hus med de nødtørftige senge og andet boskab samt brændevod og lys. Hvad soldaterne angår, skal det først begynde at regnes fra den 3. marts førstkommende, og derefter skal der til hver måned regnes 32 dage efter kapitulationen. Men hvad der forordnes om hør og havre til hestene, skal begynde fra mønstringsdagen, som var den 31. januar. K.

1. febr. (Nykøbing). Miss. til kansler Reventlow. Prinsen har fra den kongelige resident i de forenede Nederlande Mathias¹ Tancke modtaget en skriftlig beretning om, at der dér er forefaldet nogle konsultationer, der vedrører kongen og dennes kongeriger og lande, og at der i disse også er stillet nogle forslag af prinsen af Oranien, som han, residenten, anser for at være så betydningsfulde, at han har sendt en beretning derom med en ekspres, samt at han har sendt brevene i en konvolut til kongens kansler hr. Christian Thomesen, hos hvem prinsen kan indhente beretning derom. Da nu nævnte kongens kansler for tiden ikke er hjemme, og prinsen alligevel ønsker at få nogen beretning om ovennævnte sager, anmoder prinsen kansler Reventlow om snarest at meddele ham, hvad han får at vide derom. Prinsen meddeler samtidig, at han i disse dage har mønstret sit her liggende livregiment til fods og derved bemærket, at et ret stort² antal knægte endnu ikke er forsynet med musketter, og at også en god del af oberst Christoffer Stensens landfolk mangler dem, så at

¹ Fejlskrift for Martin.   ² K. har først haft: ein gross teil. Dette er rettet til: ein gute anzahl.

begge slags folk derfor er uanvendelige til tjenesten. Prinsen anmoder ham derfor om at meddele kongen disse mangler, for at der til afhjælpning af dem må blive sendt de 500 nødvendige musketter herover. T. K.

2. febr. (Nykøbing). Miss. til kurfyrsten af Sachsen. Det er blevet meddelt prinsen, at den tidligere kommandant på hans slot Pleissenburg er faldet i unåde hos kurfyrsten, fordi han for nogen tid siden har overgivet denne fæstning, og at han også er blevet sat i arrest, hvor han endnu skal befinde sig. Skønt prinsen ingeniørlige billiger hans handlemåde, ej heller har til hensigt at gøre noget upassende indgreb i kurfyrstens administration af justitsen, så vil han dog ikke skjule for ham, at der er sket mange henvendelser til ham om at foretage en intercession hos kurfyrsten til fordel for den nævnte arrestant, hvorved prinsen endelig er blevet bevæget til at indvilge deri. Prinsen beder derfor kurfyrsten om, hvis da ellers nævnte mands forbrydelse, hvis nærmere omstændigheder prinsen ikke kender, ikke er alt for stor og ville medføre altfor store konsekvenser, at lade omtalte skyldige vederfares nåde fremfor den strenge ret, befri ham for arresten og lade ham virkelig nyde godt af kongens og andres og også prinsens intercessioner. T. K.

3. febr. (—). Rytterforplejning: En måneds traktement på rytteriet:

Oberstløjtnant 50 rdlr. Ritmester 34 rdlr. 6 heste. Løjtnant 26 rdlr. 4 heste. Kornet 20 rdlr. 3 heste. Korporal og kvartermester hver 15 rdlr. og $\frac{1}{2}$ hest — $\frac{1}{2}$ skp. På hver hest $\frac{1}{2}$ skp. havre om dagen og natten med nødtørftigt hø og strøelse. K.

— (—). Forplejning for dragoner og fodfolk om måneden:

Kaptein 20 rdlr., løjtnant 20 rdlr., fændrik 8 rdlr. De andre underofficerer, korporaler og gefrejttere 4 rdlr., en gemen knægt 2 rdlr., en gemen dragon 2 rdlr. 4 mark dansk.

Foder for dragonerne: Til kaptejn hør og strøelse til 2 heste og 1 td. havre om ugen, til løjtnanten og fændrikken til 1 hest $\frac{1}{2}$ td. havre om ugen, til de andre officerer og knægtene hver 2 skpr. havre om ugen. T. K.

[3. febr. (Nykøbing)]¹. En måneds traktement til officerernes underholdning i Malmø:

Kavalleriet: Oberstløjtnant 50 rdlr., ritmester 34 rdlr., løjtnant 26 rdlr., kornet 20 rdlr., korporal og kvartermester 15 rdlr. = 460.

Infanteriet: Oberst 50 rdlr., oberstløjtnant 50 rdlr., major 30 rdlr., kaptejn 20 rdlr., løjtnant 10—15 rdlr., fændrikker 8—10 rdlr., de andre underofficerer hver 4 rdlr. = 603.

Gemene soldater 1200.

Det er også her i landet blevet anordnet således med fodfolket og dragonerne med den tilføjelse, at en gemen fodsoldat skal have 2 rdlr. om måneden, en gemen dragon 4 sletdlr. Dertil gives der dragonerne til hestene: kaptejn hør og strøelse og 1 td. havre om ugen til 2 heste, løjtnanten og fændrikken $\frac{1}{2}$ td. havre [om ugen] til 1 hest, de andre officerer og dragonerne 2 skpr. havre om ugen. T. K.

4. febr. (—). Miss. til hertugen af Croy. Prinsen takker for hans nytårsønsker, som han gengælder. T. K.

— (—). Miss. til hertuginde af Croy. Prinsen har modtaget hendes efter gammel skik fremsendte nytårsønsker, som han takker for og gengælder. T. K.

— (—). Miss. til kurfyrsten Frederik Vilhelm af Brandenburg. Prinsen takker for hans nytårsønsker, som han gengælder med gode ønsker. T. K.

— (—). Miss. til hertug Eberhard af Württemberg. Prinsen har modtaget hans sidste skrivelse med nytårsønskerne, som han gengælder. T. K.

¹ Bladet er udateret, men ligger ved de 2 foregående af 3. febr.

4. febr. (Nykøbing). Miss. til kansler Reventlow. Prinsen har modtaget hans sidste brev¹, hvoraf han har set, at han allerede har forelagt sagen vedrørende transfereringen af prinsessens livgeding for kongen og har fået den prinsen velbehagelige resolution. Det er prinsens ønske, at han også fremdeles, når der viser sig en god lejlighed, lader denne sag være sig magtpåliggende, og at han videre vil meddele prinsen sine tanker om, hvorvidt den i kort tid kan føres til ende, eller om man skal vente indtil rigsrådernes møde. Vedlagt sendes ham en fortegnelse over de svenske skibe, som skal ligge for Wismar. Den er fremsendt af en lybsk styrmand, som tilforn har tjent på Lindormen, og som for få dage siden er ankommet hertil. Han beretter desuden, at han i erindring om sin tidligere tjeneste er rejst til Wismar og med flid har forhørt sig om sagen og set sig om. Den købmand, der kom med samme skude, beretter endvidere, at der sidste fredag, da han rejste fra Lübeck, var kommet et brev dertil fra en lybsk embedsmand på Riserau², som deri berettede, at Kønigsmarcks avantgarde samme morgen var kommet dér forbi på marchen til Holsten, at resten ventedes næste dag, og at de ialt talte 3000 mand. Wrangel stod ved Kiel, Preetz og deromkring. Reventlow skal forebringe dette for kongen. T. K.

— (—). Ordre til hr. oberst Christoffer Stensen. Da prinsen har mønstret sit på Lolland og Falster liggende livregiment til fods og nu agter at forlægge kompagnierne til de nødvendige poster, befales det ham at lade denne kaptejn N. N. besætte og indrømme ham den post ved Albuem, som hidtil har været besat med oberstens folk. Derefter skal han med sine soldater drage til Tårs færge³ og tage kvarter der og i hele det omliggende Nørre herred og på de nødvendige steder holde god vagt både dag og nat. K.

¹ Af 31. jan., modtaget 4. febr. i Nykøbing; se ovfr. s. 230. ² Slottet Ritzerau ved landsbyen af samme navn, begge i byen Lübecks område og eje. ³ K. har: Tårs feer (tysk Fähre).

4. febr. (Nykøbing). Ordre til oberstløjtnant Rensberg. Da prinsen har mønstret sit her liggende livregiment til fods og anser det for nødvendigt at rangere de dertil hørende kompagnier og bringe dem i orden, for at der ikke muligvis skal opstå kompetence- og andre stridigheder mellem officererne, anordner han herved, hvad han hermed befaler oberstløjtnant over nævnte prinsens regiment Gabriel Rensberg at overholde og lade de ham undergivne kaptejner overholde, at nævnte kompagnier ligesom ved mønstringen således også på marchen og også ellers altid holder følgende orden, nemlig: oberstløjtnantens kompagni som første, kaptejn Georg Justus von Steins kompagni som det andet, kaptejn Andreas Reisers som tredje, kaptejn Mikkel Münchs som fjerde og kaptejn Paul Prünsterers kompagni det femte i ordenen. T. K.

5. febr. (—). Miss. til samtlige kommissarier i Lolland og Falster. Da prinsens livregiment til fods, der ligger her på Lolland og Falster, er mønstret og har svoret til fænikerne, skal de forlægge og fordele dets kompagnier på posterne og lade dem indkvartere så nær ved hverandre som muligt, ikke blot for at de i nogen tid kan ekserceres og undervises af officererne, men også, hvis fjenderne, hvad Gud forbyde, skulle gøre et anfald på landet, de i kort tid og desto lettere kan samles og bruges til hobs. Prinsen har iøvrigt givet oberst Christoffer Stensen ordre til med sine landsoldater at tage kvarter ved Tårs færge¹ og videre i Nørre herred. K.

— (—). Ordinans til borgemestre og råd i Nykøbing. De har begæret yderligere forordning og forklaring af prinsen om, hvor mange dragoner der skal lægges og indkvarteres i deres by. Prinsen lader det bero ved sin første derom givne resolution, at de ud over de allerede dér indkvarterede officerer skal sørge for kvarter til endnu 60 gemene dragoner og ikke flere. Dragonkaptejnen må, når denne ordinans forevises for ham, ikke begære noget derudover. K.

¹ K. har Tås feer.

6. febr. (Nykøbing). Ordre til skibskaptejn Peder Lützen. Da prinsen har sikker efterretning om, at Femern er besat af svenskerne med 600 soldater, og de desuden på de steder, hvor man kan komme ind til landet med skibene, ikke alene har forvaret det med skanser, men også har besat disse vel med stykker, finder han det ikke rådsomt med de skibe, som rigsmarsk Anders Bille har kommanderet derhen under admiral Peder Lützen, og som er Prins Christian, Den hollandske Fregat, Rosengalejen og Den sorte Rytter, at tentere noget på forbemeldte land, idet det også må bemærkes, at forbemeldte Rosengalej, som ikke sejler godt og derfor var blevet et stykke tilbage, skal have set fire store¹ skibe ret for munden² i Femernsund på den holstenske side³. Og da admiralen desuden beretter, at han, da han var under Femern på 2 ugesøs⁴ nær, ikke havde kunnet mærke noget til de svenske bojerter, som rigsmarskallens ordre melder om, og han derfor, og fordi han på den tid ikke kunne komme videre for strømmen, med disse skibe havde sat sig for Albuen for at få nærmere ordre af prinsen, ligesom rigens marsk også havde befalet ham, så befaler prinsen hermed, at admiralen skal blive liggende dér endnu to, eller i det længste 3 dage, for Albuen, og i den tid udsende adskillige både henimod Femern, Christianspris, Sønderborg og Als. Dersom han siden fornemmer, at det kan ske uden fare, da skal han efter rigsmarskens ordinanser enten søge forbemeldte svenske bojerter i Femernsundet eller også sætte sin kås mod Sønderborg og tage alle de skibe og skuder, som ligger dér, dog at han fremfor alt bruger god omhu⁵ og råder således med kronens skibe, at de ikke udsættes for unødigt hasard og fare. K.

— (—). Besked til nogle soldaterkoner på deres andragende om afregning. Til de nævnte, af kaptejn Georg

¹ K. har først haft: store svenske skibe. ² Indløbet. ³ K. har først haft: holdendes deres kås imod Christianspris, hvorom vi også fra andetsteds har fået beretning. Dette er alter slettet. ⁴ Sæmil. ⁵ K. har germanismen: Sorgfældighed.

Justus von Stein med skriftlige beviser forsynede koner efter nogle ved den schrevenbornske okkasion mistede soldater har prinsen befalet at give følgende besked, at prinsen ganske vist selv anså det for billigt, at der efter deres begæring blev gjort afregning med dem, men at nævnte kaptejn von Stein vel vidste, at major Maas ikke alene havde fået en hel månstringsmåned, men også andre til brigadens behov nødvendige ting. Da man imidlertid på grund af hans fraværelse ikke kunne vide, hvor meget hver knægt havde fået deraf, og hvorpå altså den begærede afregning skulle funderes, må denne nødvendigvis bero så længe, til nævnte major enten i egen person eller ved en befuldmægtiget kan afgive fyldestgørende beretning derom. T. K.

6. febr. (Nykøbing). Miss. til kommissarierne i Lolland og Falster. Det berettes, at de til deres underretning gerne vil have prinsens forordning om, hvem der skal straffe soldaterne for den modvillighed, som de forøver og begår mod bønderne. Det meddeles dem derfor, at prinsen i den kapitulation, som han har ladet oprette med oberstløjtnanten over samme livregiment soldater, i særdeleshed og udtrykkeligt har reserveret og forbeholdt sig hals- og håndsager. I disse skal han ingenlunde dømme, men skal meddele prinsen dem og hjemstille dem til ham alene. Om de ringere gerninger og modvilligheder bestemmer prinsen, at de efter krigsbrug skal straffes af oberstløjtnanten og kaptejnerne. Om der derfor begås nogen, og der føres klage af bønderne for dem, kan de tilskrive¹ den kaptejn, under hvis kompagni misdæderen står, derom og formane ham til at straffe gerningen efter krigsartiklerne. Men dersom han er forsømmelig deri, da skal de tilskrive prinsen derom og tillige meddele ham såvel samme kaptejns som den modvillige soldats navn. K.

— (—). Miss. til hertugen af Mecklenburg. Prinsen takker for hans sidste brev med de deri indeholdte nytårsønsker. Ligesom prinsen selv under de overalt mere og mere

¹ K. har først haft: give tilkende.

omsigribende, nu også uformodet hertil fremtrængte krigstroublers og andre viderværdigheder af Guds vældige almagts arm er blevet kraftigt beskærmet, hvorfor han af sit inderste hjertes andagt takker ham, således ønsker han også til gengæld for hertugens nytårsønsker, at denne må blive bevaret i det kommende og de følgende år. T. K.

7. febr. (Nykøbing). Ordinans til lensmændene på Ålholm og Halsted [kloster] om, at de skal lade prinsens folemester sammesteds til prinsens foler ud over hans forrige deputat få endnu 1 td. havre om ugen. Det skal siden godtgøres dem i deres regnskab. K.

8. febr. (—). Ordre til ridefoged Hans Jensen på Nykøbing. Eftersom vinteren efterhånden går forbi, og prinsen derfor er forårsaget igen at lade træffe anstalter mod fjenderne, skal ridefoged Hans Jensen tilsige officererne over landfolket altid at holde sig i godt beredskab med dette. Når der påkommer nogen alarm, skal enhver hastigt forføje sig til sin post og ikke vige derfra, førend han udtrykkeligt bliver kommanderet dertil. Baverne skal han også lade oprette igen. K.

— (—). Ordre til admiral Peder Lützen. Da prinsen har fået forskellige pålidelige efterretninger om, at den svenske flåde for Wismar, velforsynet med proviant og ammunition, holder sig sejlferdig og har til hensigt at tage en del af de königsmarckske folk ombord, pålægger prinsen admiral Peder Lützen med de skibe, som han har hos sig, at tage sig godt og nøje i agt og, såfremt fjenden viser sig at være for stærk, når han kommer, i tide at forføje sig i sikkerhed tilbage til Middelfart sund. T. K.

— (—). Miss. til samtlige kommissarier i Lolland og Falster. Eftersom prinsen fra adskillige steder har fået sikker efterretning om, at den svenske flåde for Wismar, også de os tilforn af dem fratagne skibe, er velforsynet med proviant og ammunition og allerede er sejlferdige, endvidere at Königs-

marck med 2 eller 3000 mand marcherer over Elben og derhen, og prinsen derfor eragter det for højst nødtørfigt med al flid at tage sig vel i vare derfor, befaler prinsen dem at tilsige officererne af landfolket og i prinsens navn alvorligt lade dem påbyde, at de med deres folk altid skal holde sig i godt beredskab og, om der bliver gjort alarm, uforsømmeligt og med den største hast at forføje sig til hver sin post og ingenlunde vige fra den, førend de udtrykkelig bliver kommanderet dertil. Bawnerne skal de også lade oprette på de sædvanlige steder og allesteds gøre god anordning. K.

8. febr. (Nykøbing). Miss. til Iver Vind og ligelydende til Otte Krag¹. Det berettes, at befalingsmand over Kronborg og Frederiksborg Hans Ulrik G[yldenløve] er afgået ved døden. Prinsen har allerede for nogen år siden til skriverstuens bestilling anbefalet ham denne Joachim Ernst, som også blev antaget dertil og har indtaget samme bestilling indtil denne dag. Da han imidlertid frygter for efter landsens brug af den efterfølgende lensmand at blive afsat fra denne bestilling, i hvilken prinsen dog gerne så ham blive længere, fordi han tilforn troligt har tjent prinsen og siden har trolovet sig med en af prinsens gemalindes piger, og da prinsen ikke ved andet, end at han også har forestået ovennævnte stilling trolig og således, at han uden skade kan beholdes i den, beder prinsen adressaten om at lade ham være sig anbefalet og på prinsens vegne ansøge om, at der må blive meddelt ham kongeligt brev på hans bestilling. K.

— (—). Miss. til kansler Reventlow. Evert von Westen har ansøgt om tilladelse til at udføre 10 læster byg, 400 tdr. hvede og 50 tdr. ærter, ligeledes har Jørgen Peckel ansøgt om tilladelse til at udføre 30 læster korn og Gunder, Mikkel Madsens enke i Naskov, til at udføre 15 læster hvede

---

¹ Sidstnævnte er kun opskrevet som adressat på bagsiden. K. er stilet til Iver Vind.

og 15 læster byg. Prinsen nærer betænkelighed ved i de nuværende tider at udstede sådanne bevillinger, men så på den anden side gerne, at supplikanterne blev hjulpet heri, da de førstnævnte to, som er borgere i Lübeck, til landets store behov har indført en god del munition og har leveret den dels til prinsen selv, dels til kommissarierne, og da nævnte enke har købt dette korn af prinsen selv, og denne næppe kan få sin betaling af hende, hvis hun ikke kan udføre det og gøre det til penge. Prinsen anmoder ham derfor om at tage sig af sagen og forelægge den for kongen og søge at opnå, at ovennævnte pas bevilges og udfærdiges af kancelliet og med første post sendes hertil. Af vedlagte vil han se, hvad prinsen i aftes har fået at vide om de hos svenskerne tagne beslutninger¹, og selvom prinsen ikke absolut vil tro på dem, så er dette dog blevet meddelt ham i morges ved et ekspresbud fra Lübeck, og han har anset det for så vigtigt, at han straks har sendt et ekspresbud dermed til København til sin kammersekretær, af hvem det også hurtigst muligt vil blive tilstillet ham (Reventlow)². Han skal forelægge alt dette for kongen.

P. S. Når han af de vedlagte akter bliver klar over de svenske beslutninger, og da prinsen her i disse lande (Lolland og Falster) kun har lidt krudt og ikke over 5 halve tønder, anmoder prinsen ham om hos kongen at andrage om og søge gennemført, at der cito citissime bevilges og tilsendes ham 10 eller 12 centner krudt og 4 små fade med musketkugler. T. K.

10. febr. (Nykøbing). Til lensmændene i Vordingborg, Drøgeluall³ og København. Skønt der ligger stor magt på, at brevene, som sendes fra København over til

¹ K. har først haft: »was die bei den Schweden vor Consilia«. Dette er rettet til: »was wir gestrigen Abends von denen bei den Schweden obhandenen Consillien zu wissen bekommen«. ² K. har: von dem es euch mit dem eiligsten zugemacht werden wirdt, hvilket her betyder: tilstillet. Foruden danismerne i de tyske og germanismerne i de danske breve synes her at foreligge et sachsisk (middeltysk) eller måske østrigsk udtryk. ³ D. v. s.: Tryggevælde.

prinsen og fra denne dertil, straks og uopholdelig ekspederes videre og kommer afsted, så fornemmer prinsen dog, at de til tider er alt for længe undervejs og ikke føres så hurtigt frem, som de burde. De anmodes derfor om i deres len at træffe den ordning¹, at der herefter, når brevene indgår, på dem skrives dagen og timen [for deres modtagelse], og at de straks fremsendes². Hvis nogen befindes forsømmelig heri, skal de uforsånet straffe ham tilbørlig. K.

10. febr. (Nykøbing). Miss. til Sivert Urne. Af hosliggende supplikation kan han se, hvad supplikanten ansøger om. Skønt prinsen ikke kender sagens rette lejlighed og omstændigheder³, ej heller hvorpå krigsrettens dom er funderet, så har han alligevel af hensyn til den i supplikatsen anførte troskab mod hans fædreland ikke helt villet nægte supplikanten sin nåde, men anmoder adressaten som hans oberstløjtnant om, såfremt hans forseelse ellers ikke er alt for stor og exorbitant, og den klagende part også kan være tilfreds dermed, at eftergive ham dette og for denne gang lade ham vederfares pardon og forskånsel på hans ære og lemmer. K.

11. febr. (—). Hvervningspas for denne fændrik Niclas Ernst Scharffenberg til at hverve nogle soldater til kompagniernes komplettering. De kongelige lensmænd, borgemestre, skrivere, fogder og alle andre, som han henvender sig til, må ikke hindre ham i hans hvervning, men skal yde

¹ K. har germanismen: gøre god anstilling på. ² Ordren synes første gang at være efterkommet ved et udateret brev fra C. Lebzelter, som deri fra København fremsender nogle til ham indgåede breve. Udenpå dette er under adressen skrevet: Abgangen Copenhagen 12ten febr. morgens zwischen 6. u. 7. Uhren. Ankom til Kiøge 2 slet eftermiddag 12. februarij 1645. Strax forsennt. Ankom thil Thrageuld klokken fire og strax fortschichet. Ankom til Skibing 9 slet. På en skrivelse fra Christian Rantzau, dat. Rendsborg den 28. februar anno 1645, findes påtegningen: Ankommen till Halstet closter den 12. martij om aften klokken 9 och affschicket samme timme igien. (Indk. breve fra ikke-fyrstelige personer). Iøvrigt synes disse påtegninger kun at forekomme sjældent. ³ K. har germanismen: Omstender = tysk: Umstände.

ham al tilbørlig hjælp, straks forsyne ham med nødtørftige heste og vogne dertil, hvor han agter at rejse hen, og, når han har fået nogle soldater, forsyne dem med nødtørftigt kvarter indtil deres afrejse. K.

11. febr. (Nykøbing). Miss. til borgemestre og råd i Malmø. Da Christian von Salingen, som for kort tid siden er død i deres by, i 29 år trolig og vel har tjent prinsen som hofskomager, og prinsen derfor ikke blot selv vil lade hans efterlevende kone og børn vederfares al nåde, men også gerne ser, at der af andre bevises dem al god hjælp og undsætning i deres bedrøvelige enkestand og faderløse stand, anmoder prinsen adressaterne om for en tid at lade deres i Malmø liggende hus være frit og ubelagt med indkvartering og anden borgerlig besværing. K.

12. febr. (—). Ordinans til Lorens Folemester på Vordingborg slot om at lade denne Melcher N. få en af de hestfoler, som sidst er kommet derover »på fåret«¹, hvilken der behager ham selv bedst. K.

13. febr. (—). Ordinans til byfogden i Nykøbing Peder Hansen om at skaffe Hans Jacobsen, kgl. ingeniør, de nødvendige folk til det arbejde, som prinsen har befalet ham at forfærdige her for byen. K.

14. febr. (—). Miss. til Erik Rosenkrantz om i Nakskov by at udse et belejligt hus, hvori prinsen, når han engang måtte komme derhen, kan tage sit logement, og lade det forsyne med nødtørftigt boskab. Han skal også tilsige skovrideren, at han straks og inden 3 dage lader hugge og føre til samme hus 300 læs brændeved.

(Efterskrift:) Eftersom kongen også har forordnet, at Nakskov skal befæstes fra strandsiden med pali-

---

¹ Måske: på foder(et), d. v. s. til opfodring.

sader, og prinsen derfor om få dage vil sende Hans Jacobsen Skørt, kgl. ingeniør og kaptejn, dertil, skal Erik Rosenkrantz straks lade skovrideren komme til sig og befale ham uforsømmelig at lade hugge og føre dertil 2500—3000 palisader af bøg, eg eller elletræer, hver 8 alen høj og $\frac{1}{2}$ alen i diameter. K.

14. febr. (Nykøbing). Miss. til rigens marsk. Da prinsen har fået underretning om, at den svenske flåde, der ligger for Wismar, har til hensigt at rette et anslag på kongerigets øer, og da prinsen formoder, at de fornemmelig vil have rettet deres dessein mod Falster og Lolland, hvorfor der behøves nogle skibe til prinsens og landens bedste, anmoder prinsen ham om uforsømmelig at tilsende ham Den hollandske Fregat med endnu 3 andre galejer eller jagter, som er velbesejlet og ikke stikker for dybt, og give dem sådanne ordrer, at de 2 bedste af dem sætter sig, det ene mellem Tårs færge¹ og Albuen, ret i munden af sundet, det andet i munden af Grønsund², de 2 andre ét i Guldborg sund³, det andet ved Gedser, også ret i munden af sundene, og på bemeldte steder holder godt og flittigt vagt både dag og nat. Hvis de fornemmer, at fjenden er for stærk, skal de retirere sig på denne side under landet og de derpå opkastede skanser og i største hast underrette prinsen. K.

— (—). Miss. til kansler Reventlow. Prinsen har gennem sin hofmarskal ved dennes tilbagekomst i dag modtaget meddelelse om, hvad kongen har resolveret på de i prinsens navn gjorte forslag. Da prinsen allerede før har været og stadig er af den mening, hvis der skulle ske en attaque på disse lande [Lolland og Falster], da med sin gemalinde at begive sig til Nakskov, så vil nævnte hofmarskal ud over de allerede tidligere skriftligt derom fremsatte remonstrationer også mundtligt foruden andet have

¹ K. har: Tors fechr. ² K. har: den grøne sund. ³ K. har: Guldborrigs. Ordet sund er slettet.

forebragt, at nævnte sted ikke alene ud mod søsiden helt mangler palisader, og at den tæt overfor liggende ø endnu ikke er forskanset, men også at byen er særdeles slet og ringe forsynet med stykker og anden munitio, så at man, dersom denne mangel ikke snart og i tide afhjælpes, kun kan yde ringe modstand, og prinsen for sin person ikke vil kunne have nogen sikkerhed dér. Såfremt prinsen ikke støttes med flere stykker, vil forskansningen af bemeldte ø være mere til skade end til gavn. Prinsen anmoder ham derfor om på det mest bevægelige at foredrage dette for kongen og lægge ham det på sinde samt hos kongen at sætte igennem, at der ud over det allerede bevilgede fremsendes et større og til en belejring betydeligere kvantum krudt og desuden også flere stykker, og at dette sker snarest muligt, fordi søen endnu er åben, selv om prinsen ikke er uvidende om, at kongen mere behøver stykkerne til andet behov. Han anmoder også Reventlow om at stille det forslag, om man ikke kunne forhandle med borgerne i København, som til armering af deres skibe har et godt forråd af stykker, om at overlade prinsen en 12 eller 13 gode jernstykker. Af hoslagte originale supplikation fra den lollandske adel, som han senere skal sende tilbage til prinsen, kan han se, at denne begærer samme hjælp, og han skal derfor også tilkendegive kongen dette og hos denne andrage om, at der ud over ovennævnte stykker og munitio også må blive kommanderet en del af det på Fyen liggende fodfolk herover til disse landes forsvar. Da nu endelig ved en fremtidig tumult fruentimmeret kun kræver et stort træn og ikke let kan bringes bort, er prinsen besluttet på at sende frøkenen fra Glücksborg og sin gemalindes fruentimmer til København, sørge for et hus dér til deres behov og lade dem forsyne med nødtørftigt brændsel og andet mere, når blot kongen til deres underhold vil give 4 tdr. godt øl, 1 stk. stort vildt og 3 harer om ugen og yde en fiskeret til alle måltider og med det første give prinsen svar herpå. T. K.

14. febr. (Nykøbing). Miss. til hele den lollandske adel. På deres i dag til prinsen overleverede supplication giver prinsen det svar, at han under hensyn til, hvad han fra adskillige steder har fået at vide om fjendernes formodede anslag på kongerigets øer, hos kongen har ladet ansøge om alt det, der er anført i de i deres supplikats begrebne punkter, og allerede har fået det svar, at kongen har beordret et kompagni ryttere fra Fyen herover, og at de kan ventes herover om få dage. Desuden håber prinsen ligeledes at få kongens gode resolution på de andre punkter om stykkerne, munition og mere fodfolk. Imidlertid er det prinsens vilje, at de skal gå med hverandre til råds og tager beslutning om, når der kommer mere folk herover, hvorledes det da skal forsørges med den nødtørftige kost og underholdning. Og da det vil være fornødent at udvælge og forordne en bestemt plads, hvortil prinsen og landets indvånere kan trække sig tilbage, om fjenden, hvad Gud forbyde, skulle blive for stærk, og derfra gøre god modstand mod fjenderne, så har prinsen som den mest belejlige dertil forordnet Nakskov by og besluttet om få dage at sende den kgl. ingeniør og kaptejn Hans Jacobsen Skørt dertil for i al hast at befæste samme plads og særlig lade sætte palisader ved strandsiden. Og da prinsen har givet ordre til, at nævnte palisader snarest skal hugges og føres derhen fra kronens skove, og han alligevel ser, at kronens bønder alene ikke kan så hurtigt blive færdige med at grave og sætte samme palisader, som det er nødvendigt, anmoder prinsen adelen om på kommissariernes anmodning at sende deres omkringboende bønder derhen og om at forordne, at de flittigt tager fat og hjælper til, at denne plads til deres og hele landets bedste hasteligt må befæstes. K.

15. febr. (—). Ordre til major Eckstein. Kongen har meddelt prinsen, at han har givet majoren ordre til med sit kompagni at forfølge sig til prinsen i disse lande, og da prinsen på grund af den truende attaque fra fjendens side

anser det for højst nødvendigt, befales det ham på marchen, på hvilken han forhåbentlig befinder sig allerede før modtagelsen af dette brev, ikke at vise forsømmelighed, men fremskynde den så meget som muligt og tage vejen direkte til prinsens residens, hvor han vil få videre ordre. T. K.

15. febr. (Nykøbing). Ordre til borgemestre og råd i Nykøbing om at sørge for, at der herefter hver dag kommer en bager her på slottet for at bage til prinsens hofstats behov. K.

— (—). Ordre til kaptajn Ruprecht Schlumpf om, at han øjeblikkeligt begiver sig herfra til byen Nakskov og dér melder sig hos borgemestre og råd, som så efter prinsens ordre til dem vil vise ham alle derværende stykker og munition. Han skal optegne det alt og derefter med specifikation af, hvad han ellers finder fornødent af fyrværkeri og andet, ufortøvet indsende det til prinsen underskrevet af ham selv. T. K.

— (—). Ordre til borgemestre og råd i Nakskov om at forsyne denne stykkaptejn¹ N.² Schlumpf med nødvendigt kvarter og vise ham alt, hvad de har af munition og gevær, så at han siden kan gøre en god rapport derover. K.

— (—). Miss. til samtlige kommissarier i Lolland og Falster. Da prinsen har besluttet at lade byen Nakskov og de andre poster i Lolland og Falster i største hast forstærke med grave og skanser, og da kronens bønder alene ikke kan gøre det så snart, skal de anmode hele adelen om også at sende deres bønder dertil. De skal i tide tilsige dem til at holde sig færdige med godt skanstøj, som skovle, spader og deslige. Ligeledes skal de også tilsige alle bønderne og alvorlig påbyde dem i tide at skaffe sig krudt og lod³, for at de, når det påkræves, ikke

¹ Artillerikaptejn. ² Han hed Ruprecht Schlumpf. ³ Bly til kugler.

skal være nødt til først derefter at drage til købstæderne og spille tiden dermed. Da prinsen, for at lade nævnte fortifikation forfærdige, vil sende Hans Jacobsen Skørt, kgl. kaptejn og ingeniør, derhen, skal de tilsige og formane alle bønderfogderne til, at de efter det ham medgivne åbne brev indhold uden modsigelse eller forsømmelse skal være ham lydige og behjælpelige med alt det, som han begærer af dem til samme arbejdes behov, det være sig med agen eller anden tjeneste. K.

15. febr. (Nykøbing). Miss. til kansler Reventlow. Af hoslagte kopi kan han se, at prinsen af rigsmarsken har begæret at få nogle galejer sendt hertil til landets behov. Skønt dette efter prinsens og alle herværende krigssagkyndiges mening er højst fornødent og ikke er tænkt til noget andet formål, end at de nævnte galejer skal holde god vagt og udkig efter fjenden i søen, forhindre hans skærbåde og chaloupper i at trænge ind i sundene og i tide skaffe prinsen god underretning om et og andet, så ville han dog, såfremt tiden tillod det, og han ikke måtte befrygte *periculum in mora*, ikke have begæret dette uden først at henvende sig til kongen derom. Prinsen pålægger derfor kansleren at give kongen meddelelse om dette hans forehavende og om grunden til, at han ikke først har henvendt sig til kongen, og at gøre denne en undskyldning ved at anføre ovennævnte grunde. Ellers har prinsen, som han vil se, givet dem [galejerne] befaling til, i tilfælde af, at fjenden skulle komme mod dem og være alt for stærk, at forføje sig i sikkerhed ind under landet. T. K.

17. febr. (—). Miss. til kansler Reventlow. Af den i kopi hoslagte skrivelse kan han se, hvad der deri atter anmodes om vedrørende kartellet. Skønt prinsen [ved]¹, hvilke vigtige overvejelser kongen har fremsat tidligere i anledning af en ganske tilsvarende henvendelse om oprettelsen af et

¹ Dette eller et lignende udtryk synes glemt i K.

kartel med Sverrig m. m., ser han alligevel gerne den gode kavaler, som allerede tilforn har ydet kongen god og tro tjeneste og også i fremtiden kan yde endnu flere, hjulpet til den af ham så højt begærede frihed og mener, at den i hans ovenomtalte skrivelse under nummer 4 foreslåede måde for kartellet måske ikke er helt impraktikabel. Det er derfor prinsens ønske, at han fornuftigt tænker videre over sagen og, hvis det synes ham godt, forelægger kongen den, men forøvrigt deri, og hvor det ellers kan ske, fremmer nævnte detinerede kavalers bedste og beforder hans frigivelse¹ med alle mulige midler. T. K.

17. febr. (Nykøbing). Miss. til hertug Frederik af Bremen. Hans skrivelse af 3. ds. med bilag er først igår kommet prinsen i hænde, så at han ikke har kunnet besvare den tidligere. Han takker for god kommunikation af det nye, han har fået at vide, hvorom prinsen desuden er blevet underrettet ved forskellige skrivelser, også fra Lübeck. T. K.

— (—). Ordre til hofmarskallen J. C. v. C.² Da prinsen har besluttet at lade sin residensstad Nykøbing forsyne noget med skanser og grave, men dette arbejde skal gøres så ilsomt, at det vil være umuligt for borgerne alene at udføre det, skal hofmarskallen tilsige og befale dem af hofstatens betjente, som har egne huse her, at de til udførelse af dette værk, som er beregnet både til deres egen og til borgernes beskyttelse og sikring, for hvert hus ligesom de [borgerne] daglig sender en god og dertil duelig mand indtil værkets fuldførelse. T. K.

— (—). Miss. til generalmajor Bauer. Hans sidste skrivelse af 26. jan.³ har prinsen modtaget igår. Da

¹ K. har: Erledigung, egentlig: afgørelse. Da han kaldes en detineret kavaler, må der her vel være ment: frigivelse. Det drejer sig muligvis om Frederik Buchwald, jvfr. ovenfor u. 16. januar (s. 218 f.). ² C. for Cörbitz, dvs. Korbitz. ³ Dat.: Glückstadt.

den ham af prinsen anbefalede adelsmand¹ ikke senere igen har meldt sig hos ham, havde han ikke behøvet at gøre nogen undskyldning. Prinsen udtaler sit velbehag med, at han igen har underrettet ham om, hvad der passerer hos ham, og venter, at han vil fortsætte dermed. T. K.

17. febr. (Nykøbing). Miss. til Jost Frederik v. Pappenheim. Da man ikke kan vide, hvad fjendernes anslag kan være, og derfor har stor årsag til allesteds at gøre gode forberedelser, især i Nakskov by, hvorhen prinsen agter at forføje sig, hvis der skulle komme alarm på, skal han ved borgemestre og råd pålægge og alvorligt påbyde borgerne i denne by, at enhver af dem forsyner sig og sine med mel, salt og brændeved for 4 eller 5 måneder. K.

— (—). Ordinans til Oluf Skovrider i Lolland. Det befales ham til de 4 led i det ny indtagne enemærke at udvise så meget tømmer, som bønderne² behøver til at forfærdige følgende stykker, nemlig: 8 fodstykker, 8 stolper, 4 bjælker, 16 stivere, 8 lidhamerer³, 40 lidsskier⁴, 8 »karschinner«⁵, 8 små knæer over i hjørnerne. K.

18. febr. (—). Befaling til kaptejn Henrik Hoelingk om næste dag at føre sine i Stubbekøbing liggende dragoner til Nykøbing, hvor de, ligesom de andre, vil få de nødvendige kvarterer. T. K.

— (—). Ordre til borgemestre og råd i Nykøbing om at forsyne de dragoner, der hidtil har været indkvarteret i Stubbekøbing, og som nu er beordret til Nykøbing, med nødvendigt kvarter, ligesom de andre. K.

— (—). Ordre til major Eckstein til med sit kompagni at begive sig fra færgestedet [Tårs] til Stubbekøbing,

¹ Den omhandlede adelsmand var Frederik von Wittinghof. Han søgte ansættelse ved hæren, men da han ikke straks kunne få en sådan, forsvandt han.

² K. har først haft: til bønderne, hvilke det ny indtagne enemærke og grøfter at forfærdige er pålagt. ³ Formentlig: Ledhamre. Hammer er et tværtræ for enden af en bjælke el. lign. ⁴ Formentlig: Ledskær, brædder el. lign. til led.

⁵ Korsskinner (eller karskinner?).

hvor han, hans officerer og ryttere efter prinsens befaling og kongens derom udgangne ordinans vil blive forplejet med kvarter og andet. T. K.

18. febr. (Nykøbing). Miss. til kansler Reventlow. Prinsen har fået at vide, at kongen har beordret Hans Jacobsen Skørt herfra til Sjælland. Han, kansleren, vil sikkert erindre, at prinsen først skriftligt, senere også ved sin hofmarskal har meddelt, at byen Nakskov ikke er for godt forsynet med fortifikation, at den mod søsiden, hvor fjenden formodentlig først vil sætte ind, er ganske åben, og at prinsen ikke ville have nogen sikker retræte dér, såfremt disse mangler ikke bliver afhjulpel med det første. I den anledning har prinsen tilkaldt nævnte ingeniør og allerede befalet ham at træffe gode forberedelser til byens befæstning. Men alt dette vil igen ophøre, og prinsen og hans gemalinde vil ikke have noget sikkert sted til deres retræte, såfremt han skulle blive kaldt bort fra prinsen. Kansleren skal derfor henstille til kongen, at nævnte ingeniør endnu i nogen tid må overlades prinsen. Befæstningen af Køge kunne godt anlægges og forfærdiges af officererne selv eller af m. Iver Vandal, som er bosat i Køge. T. K.

— (—). Miss. fra prinsesse Magdalena Sibylla til hertuginde af Eisenach¹. Hun har modtaget hertugindens skrivelse med meddelelse om, at hendes gemal er død, og kondolerer hende i den anledning. T. K.

— (—). Miss. fra prinsesse Magdalena Sibylla til landgreverne Ludvig og Georg af Hessen² med tak for deres nytårslykønskninger, som hun gengælder. T. K.

— (—). Miss. til landgreve Johan af Hessen. Prinsen

¹ Dorothea, f. af Sachsen-Altenburg, g. m. hertug Albrecht af Sachsen-Eisenach († 20/12 1644). ² Da denne fællesskrivelse til de 2 landgrever formentlig er svar på en fællesskrivelse fra disse, må adressaterne formentlig være brødrene Ludvig (V) (f. 1630) og Georg (III) (f. 1632), de eneste sønner af Georg II af Hessen-Darmstadt og prinsessens søster Sophie Eleonora.

takker ham for hans brev i anledning af årsskiftet og gengælder hans gode ønsker. T. K.

18. febr. (Nykøbing). Miss. til hertugen af Lüneburg¹ med tak for hans brev i anledning af nytåret, hvis gode ønsker han gengælder. T. K.

19. febr. (—). Miss. til borgemestre og råd i Stubbekøbing, hvorved det befales dem at skaffe major Eckstein og hans officerer og ryttere kvarter i deres by og lade majoren og officererne efter hosliggende specifikation få penge og foder til deres ligeledes deri specificerede heste, medens rytterne skal have øl og mad samt hø og strøelse til deres heste, dertil $\frac{1}{2}$ skp. havre for dag og natten efter nødtørftighed. K.

— (—). Miss. til J. Fr. von Pappenheim. Da prinsen i denne farlige tid for visse årsagers og overvejslers skyld har besluttet for en tid lang at lade alle fra Lübeck og Rostock til Lolland og Falster ankommende skibe anholde og arrestere, befales det ham og gives der ham fuldkommen kommission til overalt at gennemføre prinsens befaling og indtil anden ordre at lade forbemeldte skibe anholde. T. K.

— (—). Miss. til Borkard Rud. Prinsen har besluttet, hvis der skulle komme nogen alarm på, da med sin gemalinde at forføje sig til Nakskov og medtage hele sit livkompagni til hest, for at ikke alene nævnte by, men også andre næstliggende poster måtte forsvares og sekunderes af dem. Såfremt det skulle blive nødvendigt at sætte dette rytteri over vandet til Fergø² eller andetsteds, skal der dertil bruges nogle pramme, men da byen kun har en lille båd og ikke så hurtigt kan lade bygge nogle pramme, må prinsen søge anden råd dertil. Da han erfarer, at adressaten har en god pram, anmoder han denne om at låne

¹ Frederik, som sukkerede 1636.   ² Færgelandet overfor Nakskov.

ham den til prinsens og landsens behov og med det første sende den til Nakskov. K.

19. febr. (Nykøbing). Ordre til kaptejn Henrik Hoelingsk om, at han herefter hver morgen kl. 7 skal lade 40 af sine dragoner under en officer stille foran residensslottet, hvor der vil blive udleveret skovle, spader og hakker til dem. De skal derefter fra dette tidspunkt til kl. 11 $\frac{1}{2}$ og om eftermiddagen igen fra kl. 1—5 flittigt arbejde på de omkring byen påbegyndte skanser. Om aftenen skal de atter føres hen foran slottet og aflevere skansetøjet. T. K.

— (—). Miss. til Kaj Ahlefeldt. Da prinsen har sendt sin fændrik N. Pogwisch¹ dér ud for at antage nogle knægte til de til prinsens livregiment til fods hørende kompagnier, anbefaler han ham til adressaten, som bedes hjælpe ham ved hans hvervning med alle gode råd og al mulig hjælp og især, når han kommer tilbage med sine hvervede knægte, at forsyne ham med en assignation, for at han og folkene på vejen overalt kan blive forsynet med nødtørftigt kvarter. T. K.

— (—). Miss. til grev Pentz. Prinsen har sendt denne fændrik N. Pogwisch ud til hertugdømmerne og byen Hamburg samt til Lübeck, og hvor han ellers anser det for bedst, for at hverve nogle knægte til komplettering af kompagnierne under livregimentet og har givet ham befaling til at henvende sig til grev Pentz om at skaffe de efterhånden hvervede knægte kvarter og underhold. Prinsen notificerer ham dette og anmoder ham om at forsyne disse til hans behov hvervede knægte, der henvises til ham, således som nævnt og overhovedet hjælpe denne fændrik med alle gode råd og hjælp. T. K.

— (—). Miss. til krigskommissarierne. Da prinsen har besluttet med sin gemalinde at begive sig til Nakskov og tage hele sit livkompagni til hest med, dersom fjen-

¹ Fornavnet angives ikke. Måske kan der være ment Otto Wolfsen Pogwisch, der 1844 ^{24/8}, omtales som fændrik.

den skulle angribe landet her, vil det være nødvendigt i tide at skaffe nødtørftigt hø og strøelse til deres behov dertil. Det befales dem derfor såvel at påbyde kronens bønder i deres len som også at formane adelen til at gøre det samme med deres bønder, nemlig at hver af dem snarest fører til Nakskov så meget af hans hø og halm, som han kan undvære. De skal lade holde godt tilsyn med, at de allesammen efterkommer denne befaling tilbørligt. Og da kongen om samme tilførsel i Sjælland har gjort den forordning, at hvert læs hø skal være 4 alen langt, 3 alen bredt og 2 alen over haufgerne¹, og at der skal betales 1 rdlr. derfor og 2 mark danske for hvert læs halm, bestemmer prinsen, at det skal holdes på samme måde her i landet og i Nakskov. Jost Frederik von Pappenheim skal lade dette forkynde for borgerne i Nakskov og tilsige dem, at de i tide skal forsyne sig med hø og strøelse som forskrevet. [På et ved dette brev liggende blad med samme datum, men uden adressat:] De ved, at de og hele den øvrige adel på Lolland for kort tid siden har begæret, at prinsen skulle andrage om at få mere krigsfolk herover. Prinsen har også opfyldt deres bøn og hos kongen opnået, at der til major Ecksteins allerede ankomne kompagni er kommanderet endnu et kompagni til hest under ritmester Rathlou og endvidere mere fodfolk, så meget som kan undværes andetsteds, til forsvar for landet her, og at de vil ankomme hertil i løbet af få dage. De skal tilkendegive adelen dette og med dem betænke og slutte, om de vil logere samme kompagni til hest i Rødby som et sted, der ellers vanskelig kan sekunderes andensteds fra, eller på et andet nødtørftigt sted, og hvorledes alt dette folk, som kommer over efter adelens begæring, rigtig skulle og kunne forsørges med kvarter og underhold. K.

20. febr. (Nykøbing). Miss. til krigskommissarierne i Lolland og Falster. Prinsen agter at lade Nykøbing her på Falster og Nakskov ovre på Lolland befæste,

¹ Haverne, af have, sidefjæl på en vogn.

for at menige landsens indbyggere kan have deres retræte og tilflugt derhen, hvis fjenderne skulle anfælde landet. Det befales dem derfor at påminde adelen, præsterne og landenes andre indbyggere om, at de i tide til de nævnte steder fremskaffer, hvad de gerne vil have forvaret bedst, og at de særlig skaffer derhen nødtørftig proviant, hvoraf de kan holde sig og sine en god tid, når det gøres behov. Dernæst ved de også, hvorledes adelen på Lolland sidst i Maribo har erklæret sig og tilsagt, at de gerne vil præsentere sig med deres rostjeneste, og hvad rytteri de ellers kan tilvejebringe af deres gårde, og møde dermed, på hvad tid og sted det gøres behov. Da faren nu synes at være for øje, og prinsen derfor eragter det for høj nødvendigt at holde sig i godt beredskab, pålægger han dem at påminde alle og enhver af nævnte adel om at efterkomme deres løfte og med det første sende så meget rytteri, de kan bringe tilveje, til Rødby, hvor det skal blive til Rødbys og de omliggende steders forsvar. De kan også med adelens tilråd sætte en eller flere gode officerer over bemeldte rytteri. K.

20. febr. (Nykøbing). Miss. til rigens marsk. Da prinsen har bestilt Gabriel Rensberg til Arensdorf, oberstløjtnant over det sjællandske regiment til fods, for hans tro tjeneste og hans kvaliteters skyld til også at være oberstløjtnant over hans nyoprettede livregiment til fods, og da kongen også har erklæret sig tilfreds hermed, har prinsen hermed også villet tilkendegive adressaten det til hans videre efterretning. K.

— (—). Miss. til Peder Vibe. Generalløjtnant Baudissin har i en skrivelse, dat. Brunow den 9. jan. nystil, tilkendegivet, at han allerede tilforn har tilskrevet Peder Vibe i en skrivelse med forborgen skrift¹ om på de behørlige steder at stille forslag om nogle meget vigtige punkter, og han har nu anmodet prinsen om også at hjælpe til at fremme samme

¹ K. har først haft: med forborgen ziffres.

sager til en god resolution, uden hvilket der ikke var noget håb om, at han kunne udrette det ringeste. Da prinsen endnu ikke har fået noget at vide om nævnte punkter, anmoder prinsen adressaten om med det allersnæreste at meddele ham disse oplysninger. K.

20. febr. (Nykøbing). Miss. til borgemestre og råd i Nykøbing, hvorved det befales dem at forordne bestemte mænd til at vurdere det tømmer, der behøves og skal udtages fra Gotfred Mikkelsens hus til byens befæstning. Det skal siden blive betalt ham af kongens renteri. K.

— (—). Miss. til samme. Da prinsens beriders her for byen liggende urtegård er blevet indtaget til de skanser, man har begyndt at anlægge til byens og hele landets forsvar, og da prinsen har fået at vide, at Martin Hinsels urtegård er til fals, skal de straks forordne visse mænd til at bese og vurdere samme urtegård og siden, i morgen¹, indlevere deres vurdering til prinsen. K.

— (—). Besked givet Jens Christoffersen og Rasmus Kock på alle deres vegne, der skal nedbryde deres huse på volden. Herpå har prinsen resolveret således: Det var højførnødent at bruge al hast til at forfærdige skanserne omkring Nykøbing til byens og landets forsvar og dertil nedbryde supplikanternes huse, fordi man ikke kunne vide, når fjenderne ville foretage et anfald. Det er også prinsens vilje, at borgemestre og råd i Nykøbing skal skaffe de folk, hvis huse således skal nedbrydes, nødtørftige husrum, hvori de kan [opholde sig], indtil de kan søge og finde deres lejlighed anderledes. K.

— (—). Ordre til ritmester Rathlou, som af kongen har fået ordre til med sit kompagni at komme herover [til Nykøbing], om indtil prinsens yderligere befaling at blive liggende i Vordingborg. T. K.

¹ Disse 2 ord er senere tilføjet.

21. febr. (Nykøbing). Resolution til de borgere i Nykøbing, som skal nedrive deres huse på volden på grund af fortifikationen: De af de deri specificerede borgere, som selv vil nedbryde deres boliger og føre materialerne bort til andet brug, kan herefter ikke gøre krav på nogen betaling for dem, men de¹ skal alligevel være forpligtet til at anvise dem et andet sted, hvorpå de igen kan bygge, i stedet for de huse, som de har mistet for byens og indvånernes sikkerheds skyld. Men de andre, som ikke selv vil nedbryde deres huse og heller ikke nyde, hvad der kommer deraf², skal betales af borgemestre og råd for det, som grunden kan være værd, og for resten, for bygningerne, skal de have betaling af den fornævnte sum en gang for alle. K.

— (—). Ordre til borgemestre og råd i Nykøbing. De skal tilsige såvel borgerne som alle andre, som har eller herefter vil have ophold her i byen, bortset fra prinsens hofstatsbetjente, at hver af dem skaffer sig og sine mel, salt og brændeved til 4 eller 5 måneders behov. K.

— (—). Ordre til samme. Da det berettes, at der af dem forlanges kvarter i nogen tid for 30 og altså for flere dragoner, end der ellers er opført i mønstringsrullen, befales det dem, at de herefter, når de skal anvise kvarter, af kaptejnen lader forevise for sig den af generalkrigskommissarius selv underskrevne mønstringsrulle og derefter ikke yder mere indkvartering, hvormed også bemeldte kaptejn uden modsigelse skal være tilfreds. K.

— (—). Ordre til kaptejn Henrik Hoelingk om, at han skal forevise sin af generalkrigskommissarius underskrevne mønstringsrulle for borgemestre og råd i Nykøbing in originali og ikke gøre dem nogen hindring i at anvise kvartererne efter denne. T. K.

¹ Formentlig borgemestre og råd. ² Betalingen og anvisning af nye byggepladser.

21. febr. (Nykøbing). Ordre til samme om at give de under hans kommando stående dragoner under alvorlig trusel om straf til kende, at de skal afholde sig ganske fra den hidtil foretagne skydning ved hen- og tilbagemarchen og også ellers i byen. T. K.

— (—). Memorial til kaptajn Ruprecht Schlumpf. Det befales ham straks efter læsningen af dette brev at begive sig på rejse og nøje efterkomme følgende punkter:

1. Han skal såvel her på Falster i Nykøbing og Stubbe-købing som på Lolland i Saksøbing, Maribo, Nakskov og Ålholm¹ nøje erkyndige sig om, hvad der på alle disse steder findes af ammunition, det være sig krudt, kugler, lunter, bly og deslige, som af major Maas eller ellers på prinsens vegne er indleveret dertil, ligeledes hvad der findes af spader, hakker, skovle og andre skanseredskeer. Han skal lave en samlet fortegnelse over alt dette og sende prinsen en kopi deraf.

2. Da prinsen til samlet opbevaring af denne ammunition og skansetøj har forordnet 2 steder, nemlig Nykøbing og Nakskov, som magasiner, skal han af, hvad han forefinder, sende den største del til Nakskov, da de fleste poster skal forsynes herfra, og en anden god del til Nykøbing.

3. Han skal også visitere alle i de nævnte to lande oprettede poster og ligeledes lave en fortegnelse over, hvad der findes af stykker og ammunition, som krudt, kugler, lunter og deslige. Dersom der dér ikke skulle være så meget, som han og stedets kommandant anser for nødvendigt til stedets forsvar i en månedstid, skal han supplere det med de i byerne forefundne forråd og ligeledes føre det til regnskab. Såfremt kommandanterne senere skulle behøve mere, skal han henvise dem til ovennævnte magasiner.

4. Hvad kaptajnen således af ammunition lader bringe til ovennævnte 2 magasiner, skal han opbevare godt i

---

¹ K. har desuden først haft: Nysted; dette er atter slettet.

de dertil forordnede magasiner dér og lade føre godt regnskab med deres fremtidige indtægter og udgifter.

Det befales derfor alle dem, der på prinsens vegne har at kommandere og befale i nævnte skanser og steder, at de ikke er ovennævnte stykkaptejn til hinder i nogen måde i, hvad han har at forrette, men, så snart han foreviser dette brev, lader ham komme ind i skanserne og posterne, troligt viser ham alt, hvad der findes i forråd dér, og således hjælper ham med at udføre prinsens vilje. T. K.

21. febr. (Nykøbing). Pas for den kgl. ingeniør og kaptejn Hans Jacobsen Skørt. Han er affærdiget af prinsen for at lade såvel fæstningen Nakskov som de andre i Lolland liggende skanser og poster nødtørftigt befæste og sætte dem i stand. Eftersom der ligger stor magt på denne hans forretning for hele landets fælles forsvars skyld, og det derfor er billigt, at der bevises forbemeldte ingeniør al mulig hjælp og støtte, befales det alle landkommissarier, lensmænd, borgemestre, skrivere, ride- og bønderfogder, kronens, adelens og akademiets tjenere, og hvem han ellers har med at gøre i bemeldte lande, at de i alle måder uden nogen modsigelse eller ophold straks er ham behjælpelige og lydige, når han behøver deres hjælp, efter denne ham givne fuldmagt, og yder ham vogne, tømmer, træer og med at grave, med skovhugst og andet arbejde. K.

— (—). Miss. til hertug Ernst Günther. Borgemestre og råd i Saksøbing har berettet, at de i processen mod en dér boende rådmand, ved navn Jacob Henriksen, som har brugt upassende, grove ord i anledning af afregning for forplejningen af hertugens dér indkvarterede kompagni ryttere i henhold til den af prinsen udstedte befaling, har ladet foretage vidneudsagn, forsåvidt de hørte hjemme under hans jurisdiktion, men at de udover disse endnu i høj grad behøvede, at en ved hertugens kompagni stående vagtmester blev afhørt, og hans vidneudsagn blev tilstillet dem til supplerings af de øvrige, da han selv har

påhørt de omhandlede ord og har indrømmet dette på mange forskellige steder, som det er blevet fastslået ved den hos ham afholdte rotulus¹. Da de har bedt prinsen om at være dem behjælpelig hermed, beordrer han hermed hertugen som nævnte kvartermesters immediate dommer til, for at yde retfærdighed, at udpege visse bestemte officerer fra hans kompagni og befale dem at indkalde denne kvartermester for sig, foreholde ham vidneeden og indgående udspørge ham om, hvilke udtalelser han har hørt af førnævnte Jacob Henriksen, da han skulle gøre afregning med Erik Hansen, byskriver i nævnte Sakskebing, for rytternes forplejning, og som syntes at være prinsens ordre. Hans udsagn skal de lade nedskrive tydeligt af mønsterskriveren og andre dertil forordnede dygtige skrivere og udfærdige det til prinsen under hertugens segl. T. K.

22. febr. (Nykøbing). Miss. til Otte Krag. Af hoslagte skrivelse kan han se, hvad samtlige krigskommissarier i Falster og Lolland har givet prinsen til kende ved hofmarskallen. Prinsen anmoder ham om, når lejlighed dertil gives, at forebringe alt dette for kongen og snarest meddele prinsen til efterretning, hvad kongen resolverer derpå. K.

— (—). Besked for Rasmus Olesen bødker². Prinsen kan ikke aldeles fritage supplikanten for indkvartering til besværing af de andre borgere, men da han for det meste altid arbejder til hofstatens behov, ønsker prinsen, at borgemestre og råd lader ham nyde nogen forskånsel. K.

— (—). Besked for Søren Nielsen, byskriver i Nykøbing. Prinsen henviser supplikanten til lensmanden på Ålholm og Nykøbing slotte J[ost] F[rederik] P[appenheim], der skal forhandle med borgemestre og råd i Nykøbing derhen, at der ydes supplikanten et rimeligt vederlag for den store skade, som er tilføjet ham ved sikringen af byen. K.

¹ D. v. s.: Vidneforhør   ² Formentlig i Nykøbing.

22. febr. (Nykøbing). Besked til Hans Eskildsen, skolemester i Enschröff¹. Supplikanten skal forhøre sig, om der måtte være noget degnekald ledigt, og siden igen anmelde sig hos prinsen. K.

23. febr. (—). Besked, hvorved prinsen resolverer, at eftersom supplikanterne, hoffiskerne Herman, Henrik og Christoffer, ikke bruger nogen anden borgerlig næring, end hvad de får besolding for af prinsen, og hvad de hver dag udfører af arbejde for prinsen, skal borgemestre og råd forskåne dem for skansearbejde. K.

— (—). Ordre til borgemestre og råd i Stubbekøbing om, indtil prinsens videre ordre, at de skal skaffe ritmester Rathlou og hans kompagni rytteri kvarter og nødvendigt underhold i en 3 eller 4 dage, således som det siden er blevet ordineret dem ved major Ecksteins indkvartering. K.

— (—). Miss. til kansler Reventlow. Han vil vide, at prinsen har anmodet rigsmarsken om til disse landes behov at sende nogle galejer. Denne har nu svaret, at han efter kongens ordre allerede før prinsens anmodning har sendt den fra svenskerne erobrede galej samt Den hollandske Fregat, Prins Christian og Rosengalejen til flåden for København og altså ikke har flere ved hånden end Griffen og Den blå Due, som dog ikke dur til at sejle og altså er utjenlige for prinsen. Samsinger Galejen er nylig ankommet fra København med proviant, og såsnart denne er losset, vil han sende den til prinsen sammen med en skærbåd. Af prinsens ham tidligere tilsendte skrivelse vil han huske, at det vil være nødvendigt til disse landes forsvar at lægge i det mindste 4 galejer på de deri specificerede steder, nemlig for Albuen, Gedser, Grønsund og Guldborgsund. Prinsen anmoder ham derfor om at ville ansøge kongen om, at der må blive tildelt ham endnu et par velbesejlede galejer af flåden eller,

¹ Formentlig Ønslev s., Falster Nørre h. Navnet findes kun på bagsiden af K.

hvis disse ikke kan fås, da lige så mange gode borgerskibe. Endvidere ved han, at kongen har givet ordre til, at major Eckstein og senere også ritmester Rathlou og deres kompagnier skal begive sig over til prinsen, men da nævnte Eckstein skal have fået kontraordre af rigsråderne, skal kansleren lade det være sig magtpåliggende, at han atter kommanderes hertil¹. T. K.

23. febr. (Nykøbing). Miss. til samme. Prinsen har i det sidst forløbne år ladet slutte en kontrakt med den kongelige tolder Henrik Müller om levering af alt kornet fra Lolland og Falster og ladet denne levering fastsætte til et vist antal læster. Men da prinsen atter har måttet forlægge sin hofstat herover og derfor har måttet tilbageholde en stor del af kornet² og ikke kan levere Müller den engang lovede mængde, anmoder han kansleren om at forelægge denne sag for kongen og søge at bevæge ham til, at hvad der kommer til at mangle her, nemlig nogle og 40 læster, må blive forundt Müller i Køge. Prinsen venter en imødekommende besked herpå, tilmed da nævnte Müller, i forventning om at få hele partiet her, allerede med stor bekostning har lejet et skib og ellers ville lide alt for stort tab. T. K.

— (—). Miss. til samtlige kommissarier i Lolland og Falster. Da kronens bønder i Lolland og Falster moksen hver dag indsender store klagemål og besværinger til prinsen om, at de ved den store indkvartering og underholdning af soldater, der allerede i lang

---

¹ K. har først haft: men da nævnte Rathlou, da han igår kom herover, straks trak sig tilbage, og prinsen ikke ved, om han muligvis er blevet kontremanderet, således som det er blevet berettet om major Eckstein, anmoder han kansleren om at give prinsen beretning herom og at arbejde for, at ovennævnte kompagnier må blive overladt prinsen til forsvar for disse lande. ² K. har derefter haft: men nævnte Müller allerede har [lejet] et skib på 60 [læster]. Dette er atter slettet.

tid har været pålagt dem, aldeles ødelægges og fordærves, så at de højlig er nødsaget til at søge om prinsens hjælp, vil prinsen lade dem vide, at der ved den sidste slut (aftale) i Maribo af den samlede adel er sluttet, akkorderet og fastsat, hvad kronens, adelens og akademiets såvel ugedagsbønder, de ødelagte og forarmede, som de velformuende bønder enten selv, eller om de ikke kan, henholdsvis prinsen og deres husbonde, hver uge rigtig skal levere, hvilke penge skal uddeles til soldaterne, som skal underholde sig selv dermed¹. Og eftersom denne kontribution skulle begynde den 23. dec. og derefter betales hver uge, og der derfor skulle være en god del penge i forråd, kompagnierne heller ikke er så stærke, og heller ikke den af prinsen udstedte ordinans er ansat så højt som i forbemeldte slut, så er det prinsens vilje, at de (kommissarierne) i alle måder skal rette sig derefter og lade soldaterne rigtigt få de efter samme slut og prinsens derom udstedte ordinans forordnede penge² og derhos lade bønderne, som efter forbemeldte 23. dec. og imod det gjorte anslag hidtil har måttet forsørge soldaterne med underholdning, få en rimelig afregning derover til deres forlindring. K.

24. febr. (Nykøbing). Miss. til landkommissarierne. Af svaret fra adelen i Halsted [kloster] len på prinsens skrivelse har prinsen set, at de ingenlunde ret har forstået hans rette mening deraf. Ti hvad krigsfolket angår, så var prinsen for sit vedkommende ikke til sinds at lade det komme herover, førend adelen med sin supplikation udtrykkeligt og

---

¹ K. har derefter haft: Iligemåde har adelen henstillet til prinsen herefter at ordne det med indkvarteringen, såvel hos deres som hos kronens bønder, som det synes ham selv bedst og rimeligst. ² K. har derefter haft: og anstiller og forandrer indkvarteringen, såvidt som denne tids vilkår og lejlighed tilsteder, således at kronens bønder må få nogen forlindring, og den hele landets forsvar og sikring i almindelighed vedrørende byrde også må fordeles og pålægges ligeligt og efter billighed blandt indbyggerne. — Dette er slettet, og i stedet er skrevet ovenstående slutning.

indstændigt begærede det. Denne har prinsen da også straks sendt til kongen og har ved adskillige skrivelser opnået, at ritmester Rathlou med sit regiment, som nu er undervejs hertil, og også major Eckstein og desuden noget fodfolk, så meget som der kan undværes andre steder, er bevilget og forordnet at komme herover. Det er derfor ingenlunde ubilligt, at adelen, på hvis begæring de er kaldt herover, for i fremtiden at undgå al uorden med hensyn til deres nødtørfte underholdning, i tide rådfører sig og slutter med hverandre. Hvad ellers prinsens livkompagni til hest angår, da har prinsen tilkendegivet, at han, hvis nøden skulle kræve det, har besluttet at tage samme med til Nakskov, hvorfra de også med mest mulige force skal sekundere de andre omkringliggende poster mest muligt. Men imidlertid var prinsen og er endnu ikke tilbuds at gøre dette, men derimod, så snart vejret bedres nogenledes, at lægge dem ud i de landsbyer næst ved stranden til at battere¹ sammesteds og komme til undsætning, hvor det behøves. Prinsen anser dette for at være meget rådeligere end at indkvartere dem eller det efterfølgende fodfolk i Maribo, Saks-købing og Nysted, hvor de ikke kunne gøre nogen gavn eller undsætning på de fornemste poster, som ligger langt derfra. Prinsens skrivelser ord lyder heller ikke, at Halsted lens tjenere² alene skulle forfærdige forskansningen for Nakskov og de andre poster, men at alle omkringboende indvånere skulle hjælpe med dertil. Prinsen har ikke givet adelen nogen præcis ordre derom, men har kun påmindet dem om, at de deri måtte rådføre sig med adressaterne og, som det syntes dem bedst, træffe en god ordning, så at alle sådanne værker hasteligt måtte forfærdiges til landsens defension. Såfremt de derfor anser det for rådeligt og nødtørfte, at gejstligheden og andre, ligesom det tilforn er sket, skulle kontribuere dertil, behøver de ingen ordinans fra prinsen dertil, men kan til fremme af værkerne gøre, som det synes dem bedst. Hvad prinsens skrivelse om tilbagetrækningen til Nak-

¹ Patruljere.   ² D. v. s.: kronens bønder.

skov angår, så ved adressaterne, at det ikke betyder, at folket, hvis fjenden skulle forsøge et anfald på landet, straks skulle trække sig tilbage dertil, eftersom prinsen allerede har tilsendt dem den ordinans om, at de skal tilsige dem, at enhver i sådant tilfælde skal forføje sig til de forordnede steder og ingenlunde vige derfra, førend han har fået prinsens videre ordre derom. Men hvis, hvad Gud forbyde, og prinsen ikke håber, fjenden skulle få overhånd, ved han ikke, om det ikke var bedst, at enhver, som ville og kunne, retirerede sig derhen som den bedste plads i landet til at forsøge videre modstand, indtil han kan få undsætning. Ellers ved prinsen ikke, om der i Musse og Fuglse herreder er belejlige steder til at trække sig tilbage til. Desuden ville det koste endnu mere tid, umage og bekostning at begynde påny at fortificere nogen steder. Men Nakskov er allerede temmelig fast og kan i kort tid lukkes aldeles, når der ellers gøres tilbørlig flittige anordninger. Det er derfor prinsens befaling, at de tilkendegiver adelen dette og påminder dem om med dem og de andre af adel på de punkter, som prinsen i sin skrivelse har proponeret dem, at træffe en bestemt resolution og særlig alle gode og hastige anordninger, så at ingeniøren, når han kommer derover, allevegne og af enhver uden undtagelse efter indholdet af hans åbne brev uden ophold kan få al mulig hjælp og undsætning. Og da prinsen er til sinds selv at komme derhen, for at han uden videre vidtløftighed mundtlig kan forhandle og slutte med hele adelen på Lolland, befales det adressaterne at påminde alle og enhver om at give møde på næstkommende lørdag, som er den 1. marts, i forberedte Nakskov. K.

24. febr. (Nykøbing). Ordre til borgemestre og råd i Nakskov om at skaffe denne kgl. ingeniør og kaptejn Hans Jacobsen Skørt og hans folk og 4 heste frit kvarter¹. K.

---

¹ K. har først haft: og underholdning. Dette er atter slettet.

24. febr. (Nykøbing). Besked til Berent Müller som befuld­mægtiget for Evert von Westen om, at prinsen under hen­syn til de gode og nødvendige tilførsler, som hans principal tid­ligere har ydet dette land, har frigivet det begærede skib, og at det uanset den almindelige udstedte arrestordre uop­holdeligt skal have lov til at passere. T. K.

25. febr. (—). Besked til Peter Bertelsen, foged på Rudbjerg­gård. Prinsen forklarer herpå således, at det aldrig har været kongens og hans mening at forhandle Fergø¹ fra supplikantens principalinde til sig, men kongens skrivelse var kun beregnet på at give hende efterretning om, at kongen og prinsen på samme ø ville lade lægge en skanse til hele kongerigets og særlig til Lollands og Nak­skovs højnødvendige sikring. Af den mening er de endnu og agter uden videre vidtløftighed at lade begynde forskans­ningen, fordi² det samme tilforn på mange gange og steder er sket her i riget, og dermed supplikantens principalindes ejendom eller dennes tilbørlige rug ingenlunde fratages hende, men derimod³ tillige med det ganske land med Guds hjælp skal forsvares og defenderes. K.

— (—). Besked for Morten Fuglefænger. Herpå resol­verer prinsen, at det nu begyndte skanseværk betragtes som værende til alles bedste og gavn, og at det derfor også er billigt, at alle og enhver, ingen undtaget, gør deres hjælp dertil, samt at prinsen også vil, at supplikanten vil gøre derved, hvad der er ham muligt. K.

— (—). Besked til apoteker Christoffer Herford (hofapoteker). Prinsen har herpå⁴ erklæret, at suppli-

¹ Der synes at stå: Fergo. Ment er Færgelandet på øen overfor Nakskov by.
² K. har først haft: fordi det ikke alene højfnøden, mens endogså supplikant­inde[n] deres ejendom ikke fratager, mens til deres og det ganske lands defension forordnes. Dette er atter slettet. ³ Derefter har K. først haft: tillige med det ganske land at forsvare. Dette er atter slettet. ⁴ På hans andragende om at få sit tilgodehavende.

kanten ganske vist for denne gang på grund af manglende midler ikke kan hjælpes, men såsnart der indgår nogen, skal der blive ydet ham hjælp. T. K.

25. febr. (Nykøbing). Besked til Bertram von der Wisch, løjtnant reformé. Prinsen har herpå (på hans andragende) resolveret, at da landet alligevel er meget tynget af indkvartering, kan man ikke imødekomme supplikanten dermed. Men hvis han har lyst til at lade sig bruge under kavalieriet i Sjælland eller ellers her i riget, vil prinsen gerne støtte ham med en anbefalingsskrivelse. Men hvis han ønsker at rejse ud af landet, kan han vel komme over med den Berent Møller tilhørende frigivne skude. T. K.

— (—). Ordre til borgemestre og råd i Nykøbing. Skønt prinsen har ladet udgå en ordinans om, at de i Nykøbing indkvarterede dragoner altid, når der skal prædikes, skal samles og føres dertil, så berettes det dog, at der alligevel begås en og anden uorden deri, fordi officererne ikke ved, hvor alle deres soldater er indkvarteret. Det befales derfor borgemestre og råd i officerernes nærværelse straks at lade udfærdige en rulle, hvorpå først hver soldats navn og tværs over dette hans vært¹ står fortegnet. De skal tilstille officererne den. K.

— (—). Miss. til hertug Roderig af Württemberg. Prinsen takker for hans brev med nytårsønskerne og svarer med gode ønsker for det nye år. T. K.

26. febr. (—). Ordre til borgemestre og råd i Nykøbing. Da prinsens berider Marten Kreutz har afstået sin urtegård til byens befæstning, og det derfor er billigt, at der sker ham noget vederlag derfor, befales det dem snarest at lade udvise til ham et belejligt og godt sted i Humlehaven af den part, som byen ellers plejer at fæste der. Prinsen vil selv betale fæstepengene derfor. K.

¹ K. har: Werth.

26. febr. (Nykøbing). Miss. til krigskommissarierne i Lolland og Falster. Da prinsen allerede tilforn har givet dem til kende, at han eragter det for nødvendigt, at ritmester Rathlou med sit kompagni rytteri indkvarteres i Lolland, og derfor har befalet dem at rådføre og i tide resolve sig på samme hans indkvartering, så befaler prinsen dem nu videre at forsyne forbemeldte ritmester og ryttere, som hidtil har været indkvarteret i Stubbekøbing og nu efter prinsens ordre drager over til Lolland, med nødvendigt kvarter og traktement, ligesom prinsens livkompagni til hest, som også ligger dér, er forsørgt med. K.

— (—). Ordre til Jacob Nygaard, kaptejn over et kompagni landfolk. Han skal alvorligt tilsige og påbyde de under ham stående soldater, at de alle og hver indfinder sig til det her påbegyndte forskansningsarbejde hver dag om ugen efter kl. 6 slet om morgenen og forbliver ved det indtil kl. 11. Om eftermiddagen skal de igen begynde, når klokken er et, og arbejde indtil kl. 6. Hvis nogen findes forsømmelig herimod og kommer for sildigt, skal han af kaptejnen og andre officerer og også af skansemeisteren angives hos prinsens kældersvend Hans Boysen, som siden i hans fastsatte løn skal afkorte 2 sk. danske for hans forsømmelse. Om nogen skulle udeblive helt, skal kaptejnen og officererne straffe ham med tilbørlig straf og ellers med flid ordne det således, at samme skanseværk snart og vel bliver forfærdiget. De skal også altid, når folket kommer til arbejde og går derfra igen, lade rullen oplæse, for at de kan have underretning om de forsømmelige og de fraværende, om de ikke selv såvel for deres som for soldaternes forsømmelse vil falde i prinsens store unåde og straffes. Ellers har prinsen forordnet, at soldaterne hver aften af nævnte kældersvend skal gives 1½ pd. brød og 4 sk. dansk. K.

30. febr. (!)¹. Frihedsbrev, hvorved prinsen bevilger, at den prinsessens kammerkvinde Hanna, Jacob Hogen-

¹ K. er på bagsiden dateret 30. febr.(!).

walts enke, tilhørende gård med tilliggende boliger, alt i Helsingør, må være kvit og fri for den ny pålagte grundskat. Øvrigheden må imod denne bevilling ikke besvære eller tiltale hende. K.

U. d. (Nykøbing).¹ Ordinans til Stokkemarke sogne-mænd. Lensmanden over Halsted kloster og Ravnsborg len Erik Rosenkrantz til Rosenholm har for nogen tid siden efter prinsens befaling til adskillige tider til prinsens hofholdnings fornødenhed ladet fremsende til skibs nogle 1000 tdr. havre. Da det nu berettes, at Stokkemarke sogne-mænd ikke har betalt deres havrefragt for den havre, som de, ligesom de andre bønder i Halsted kloster, er forpligtet til at yde, er det hermed prinsens alvorlige befaling til alle forskrevne Stokkemarke sognemænd, at hver af dem uden nogen forsømmelse eller ophold betaler bemeldte deres part af havrefragten ligesom kronens andre bønder i Halsted kloster; ti det vedkommer ingenlunde og går heller ikke imod deres privilegier og friheder, som de står på, da de dog skulle have fremført nævnte havre med deres heste og vogne, og det ikke kan regnes for andet end sægter, som de bør gøre. K.

U. d. og st. Besked til bønderne i Skelby. Skriveren på Nykøbing slot skal give forklaring herpå og oplysning om, hvad supplikanterne resterer med i jordebogen. K.

— — Ordinans om det månedlige traktement [for militæret]. En mands traktement på officerernes og soldaternes underholdning i kvartererne: Oberstløjtnant 50 rdlr., kaptejn 20, løjtnant 10—15, fændrik 8—10, de andre officerer hver 4 rdlr., hver gemen dragon 2½ rdlr. 1 mark dansk, hver gemen musketer 2 rdlr.

Dragonkaptejnen får til 2 heste hø og strøelse og 1 td. havre

¹ Brevet lå, efter en påtegning af arkivar, dr. phil. Will. Christensen, sidst i februar måned efter konc. af 30.(1) febr. Ligeså de 2 følgende aktstykker.

om ugen, løjtnanten og fændrikken over dragonerne til 1 hest hø og strøelse og $\frac{1}{2}$ td. havre om ugen, de andre officerer og gemene dragoner hø og 2 skpr. havre om ugen. K.

1. marts (Nakskov). Memorial til krigskommissarierne i Lolland og Falster om, hvad de i prinsens navn skal proponere den i Nakskov forsamlede adel. Eftersom menige landsens adel efter prinsens befaling har indfundet sig i Nakskov købstad og befæstning for at rådføre sig og slutte med hverandre om nogle højvigtige punkter vedrørende de forberedelser og god ordning, der skulle træffes til landets og indbyggernes fælles forsvar og defension imod fjenderne, befaler prinsen hermed, at krigskommissarierne i Lolland og Falster skal lade dem komme til hobs på et bestemt sted og siden rådføre sig med hverandre og slutte om alle de punkter, som prinsen allerede tilforn i adskillige skrivelser har tilkendegivet og anbefalet kommissarierne at kommunikere med adelen om, og hvad der ellers følger herefter: I særdeleshed skal de tage under betænkning, hvorledes befæstningen af byen og af skansen for Albuen snarest og i største hast kan fuldføres, eftersom kongen anser dette for højnødvendigt og ellers er ilde til sinds, fordi det ikke allerede er sket, og denne fortifikation, som er ikke blot Lolland, men også hele kongeriget så højlig magtpåliggende, er blevet så langt tilbage. Og da der til forfærdigelsen af samme værker udkræves en hel hob palisader, deler, tømmer, skovle, spader, hjulbøre og andet skansetøj og materialier, skal adelen også tage beslutning om, hvoraf sligt kan og skal tages, eftersom kronen alene ikke kan skaffe det, i særdeleshed palisaderne. De skal ligeledes tale med borgemestre og råd i Nakskov om, hvilke materialier de kan skaffe til befæstningen af deres by. Dernæst skal de også træffe en bestemt beslutning om de soldater, som prinsen har opbudt til de forrige alene efter adelens supplikation herom, hvor mange og hvorledes de vil og kan forsørge dem med nødtørftige kvarterer og

underholdning. Og eftersom de 3 måneder, for hvilke nævnte adel i Maribo har bevilget kontributionen til underholdning af prinsens livregiment til fods¹, snart er forløbet, og kongens flåde endnu ikke er i søen, og prinsen ikke ved, hvornår den kommer i søen, skal kommissarierne foreslå adelen at bevilge samme kontribution for endnu 3 måneders tid, eftersom samme fodfolk er her i landet til deres og menige landsens indvåneres gavn og bedste. Hvad der ellers endnu indeholdes i prinsens forbemeldte skrivelse, det venter prinsen, at det altsammen tages i god betænkning, og at de derpå tager en bestemt og prinsen behagelig beslutning med hverandre. K.

1. marts (Nakskov). Miss. til Niels Nielsen Kirk², kaptejn på Samsing Galej. Da han efter ordre fra rigens marsk med denne galej har sat sig i munden³ for sundet til Albuen og derefter har tilkendegivet, at han, hvis storm og uvejr skulle komme på, ikke kan blive på samme sted, er det prinsens befaling, at han bliver i munden, så længe han kan for vejret, og, når det [vejret] kommer på, trækker sig tilbage til Engelborgvig⁴, hvorfra han straks, når stormen lægger sig, skal forføje sig tilbage til det første sted og sammesteds både dag og nat holde god vagt og udkig efter fjenden. Hvis han mærker, at fjenden vil komme for stærk her på landet, skal han trække sig tilbage udi indsnævringen⁵ her for Nakskov og med største hast underrette prinsen derom. Hvis han i søen møder noget skib, som fører forbuden vare, skal han tilbørlig anholde det, give prinsen underretning derom og indtil prinsens videre befaling intet videre foretage dermed. Skærbåden skal han straks kommandere hen og lade den lægge sig i munden for Guldborgsund. K.

¹ K. har først haft: til it tusinde. ² Han kaldes i Lind: Christian IV og hans mænd på Bremerholm, nr. 442: Niels Nielsen Kierkel eller Kircker. ³ D. v. s.: munden (jvfr. minde). ⁴ K. har først haft: udi havnen for Albo. Dette er rettet som ovfr. Engelborgvig har navnet efter borgen af samme navn i Sandby s.

⁵ K. har: »Engden«; koncipisten har formentlig haft det tyske »die Enge« i tankerne.

1. marts (Nakskov). Ordre til samme. Han skal straks kommandere den hos ham liggende skærbåd at lette anker og forføje sig her til Grønsund, hvor den skal sætte og blive indtil videre ordre. Kaptejnen skal også befale skipperen på skærbåden, at han, når han fornemmer det skib, som kaldes Den hollandske Bøsse, skal tilstille skipperen derpå hosfølgende ordre. K.

— (—). Ordre til skipperen på Den hollandske Bøsse. Da prinsen af en skrivelse fra kongen har fået at vide, hvorledes skipperen på Den hollandske Bøsse har indtaget nogle stykker og ammunition med ordre om at sætte dermed for Albuen, og da prinsen ved, at de ikke godt losses på dette sted, og han ellers ikke er til sinds at lade stykkerne straks lægge på bemeldte Albue, skal skipperen, så vidt han kan, løbe hen til byen og fæstningen Nakskov og siden give prinsen underretning om sin ankomst, så vil prinsen lade skipperen få nærmere ordre. Samme skipper skal også videregive den ordre fra prinsen til den medfølgende bojert, som har ladet stenkugler, spader, hjulbøre og andet skansetøj, at han skal lægge ind for residensstaden Nykøbing og dér losse, hvad han har ombord. K.

— (—). Ordre til ritmester Rathlou om, at han med 22 af sine ryttere skal lægge sig i kvarter i Rødby, medens løjtnanten med andre 32 ryttere skal indtage kvarter i Nysted og en god underofficer med 25 ryttere i Sakskøbing. Desuden skal der på hvert af de tre steder indkvarteres endnu 5 uberedne foruden de tidligere. På disse steder skal borgemestre og råd efter forevisning af dette brev straks forsyne dem med kvarter og skaffe dem forplejning efter prinsens tidligere udstedte ordinans, hvoraf en kopi vedlægges. T. K.

— (—). Ordre til hertug Ernst Günther til Slesvig Holsten, at han skal føre de i Nysted og Sakskøbing liggende 29 ryttere bort derfra og lade de 22 af dem lægge i kvarter

i Nakskov og de øvrige 7 i Maribo sammen med de allerede indkvarterede beredne. Borgemestre og råd i disse to byer skal modtage dem og forsyne dem med kvarter og forplejning ligesom de andre. T. K.

1. marts (Nakskov). Åb. brev om, at da prinsen har valgt Peter Gagelmans gård i Højbrostræde til sit logement og fremtidig vil bruge den, har prinsen i denne fejdes tid af bemeldte årsager og synderlig nåde taget nævnte hans gård i sin specielle beskærmelse og beskyttelse, så at Peter Gagelmans gård fra denne dato, og så længe fejden varer, skal være kvit og fri for al indkvartering og andre borgerlige udgifter. Det forbydes byens øvrighed at besvære titbemeldte Peter Gagelman hermed, men den skal respektere hans gård som prinsens logement og forsvare ham mod alle dem, som vil gøre ham forfang heri, som om det vedkom prinsen selv. K.

(Nedenunder på samme blad er skrevet på tysk:) Min højtærede ven skal for det første betænke, at det er rigtig godt således og ikke kan være bedre. Beret kun prinsen, at jeg dog overfor kongen og byen skal handle, som jeg kan forsvare det. Kan Knud Ulfeldts logement holde Maria Steffen Rodes hus frit gennem sin person, kan prinsens det også for ham. Det er mig kun om at gøre, at hun skal erkende, at prinsen også lader os nyde noget. Jeg forbliver eders¹ tjenerinde J. E. Z. M.

2. marts (—). Ordre til Hans Jacobsen Skørt, kgl. ingeniør og kaptejn. Da kongen har tilladt, at han trods tilbagekaldelsen endnu må blive her så længe, til værkerne for Nakskov, på Albuen, og hvor det ellers er nødvendigt, er udstukket, skal han rette sig herefter så snart som muligt at stikke disse værker ud. T. K.

3. marts (—). Ordre til Erik Rosenkrantz. Da prinsen har bevilget, at borgerne i Nakskov by og fæstning må få

¹ Læsningen er tvivlsom. Blevket i dette ord er visket ud.

300 tdr. havre, hver td. for 6 mark danske, befales det lensmanden over Halsted kloster og Ravnsborg len at lade dem få 300 tdr. af den gamle havre og indføre de penge, der betales ham derfor, i regnskabet. K.

3. marts (Nakskov). Ordre til samme om, at han i sit len skal samle alle dem, som forstår sig noget på tømmerarbejde, snarest lade dem komme til Nakskov og tilsige dem, at de dertil skal forsyne sig med så meget proviant, at de har nok til 8 dages underhold. K.

— (—). Ordre til samme, at han som lensmand på Halsted kloster skal lade tilsige de 4 næst heromkring (om Nakskov) liggende sogne, at de på næstkommende torsdag, den 6. ds., skal indfinde sig her en times tid før dag med en god stærk karl fra hver gård med en skovl, en spade eller en hakke, hver forsynet med 4 dages underhold, til at arbejde her på forskansningen. Imidlertid skal 3 andre sogne i lenet tilsiges til, når de første 4 dage er forløbet, i lige måde at indfinde sig med gode duelige folk, og dette skal fortsættes således gennem alle sogne, indtil forbemeldte værk er færdigt. K.

— (—). Miss. til krigskommissarierne i Lolland og Falster. Prinsen meddeler dem, at han allerede har udstedt den ordinans, at de 4 næstliggende kirkesogne til forskansning af denne fæstning [Nakskov] og »Fergøi«¹ næstkommende torsdag, den 6. ds., af hvert hus skal lade møde en god stærk karl med 4 dages proviant og nødtørftigt skansestøj en times tid før dag her, hvilket derefter skal fortsættes af alle de andre sogne, indtil beskansningen er fuldkommen færdig. Prinsen venter, at de efter deres indvilling og løfte også vil træffe gode foranstaltninger, så at både adelens, gejstlighedens og akademiets bønder samme dag eller senest den næstefterfølgende dag indfinder sig ved samme almenyttige værk tilbørligt og uden forsømmelse, ligesom de andre med

¹ Færgelandet.

skovle, spader, hakker og med 4 dages proviant, og med al flid og troskab hjælper med til at forfærdige det. K.

3. marts (Nakskov). Miss. til kansler Reventlow. Af hans sidste skrivelse¹ har prinsen erfaret, at kongen til prinsens og landets² behov har beordret 3 galejer dertil. Så snart de er ankommet, skal de få yderligere ordre. Major Eckstein havde prinsen ventet, eftersom han allerede havde ladet anvise kvarter til ham på Falster³, og da prinsen stadig gerne så ham komme og gerne vil have ham herover, anmoder han kansleren om hos kongen at udvirke, at han endnu en gang må blive kommanderet herover, hvilket vil kunne ske så meget lettere, som hans oberstløjtnant, på grund af hvis fraværelse han, majoren, ene og alene forrige gang er blevet kontremanderet, efter hvad kansleren meddeler, allerede igen befinder sig på tilbagerejsen. Skønt nu prinsen, når også dette kompagni kommer herover, mener at være tilstrækkelig forsynet med rytteri, så betragter han det dog, såvel af hensyn til sikringen af sin person som af hele landet, som højnødvendigt at få mere fodfolk, og når rigsmarsken af egen fri vilje har tilbudt prinsen både mere rytteri og mere fodfolk, så har prinsen, for at undgå vidtløftighed, anmodet ham om at sende endnu 1000 mand herover og har på det her afholdte møde af landadelen stillet forslag om nødtørftigt underhold til dem. Denne har derefter svaret, at forplejningen af alle disse folk, omend de var i høj grad fornødne, ville falde disse små lande altfor svær, ja umulig, såfremt ikke kongen skulle gå med til, at de i henhold til kongens sidste udskrivning i disse lande indkommende penge- og kornskatter måtte anvendes til deres absolutte nødtørft. Prinsens mening er iøvrigt, at end ikke dette ville forslå til så mange folk, hvis ikke også det, som adelen nylig har bevilliget af sin kornindkomst og sine rentepenge til landets for-

¹ Det brev, der er dateret København den 25. febr. og modtaget af prinsen den 2. marts. Se Indk. breve fra ikke-fyrstelige personer. ² D. v. s.: Landdelens. ³ K. har først haft: i Stubbekøbing.

svar, af kongen bliver bevilget til dette behov, i hvilket tilfælde prinsen ikke desto mindre vil håbe og stole på kongens højeste protektion og beskyttelse for sig og landet. Det er altså prinsens begæring, at han ved passende lejlighed skal forelægge alt dette for kongen og af bedste evne søge at opnå en positiv resolution derpå. T. K.

3. marts (Nakskov). Miss. til generalmajor Bauer. Prinsen har modtaget hans sidste skrivelse af 17. febr.¹ og har ganske vist deraf set, hvorledes den ydre beskaffenhed af forholdene dér er, men kan ikke tilstrækkeligt se, hvormed det egentlig må have knebet, siden de deri omhandlede forskellige poster har været så slet og så lidet forsynet og som følge deraf er faldet i fjendens magt. Prinsen anmoder ham derfor om, at han i nærmeste fremtid vil sende ham udførligere meddelelse om, hvad der siden er passeret af nyt. T. K.

— (—). Miss. til ritmester Joachim Rathlou. På det, som han har ladet forelægge for prinsen ved hofmarskal I. C. von Körbitz, er hans resolution følgende: Prinsen vil snarest skaffe ham de heste, som han mangler ved sit kompagni, og da kongen har beordret endnu mere rytteri til Lolland, og prinsen desuden er blevet forårsaget at forelægge hans i Saksøbing liggende rytteri til det andet i Nysted og Rødby, hvorom han allerede har givet alle sine landkommisariater befaling, skal adressaten førstkommende lørdag [8. marts] afkommandere disse ryttere fra Saksøbing og derefter flittigt lade dem afpatruljere stranden mellem nævnte hans to kvarterer² såvel ved dag som ved nat. Såfremt der skulle ske alarm, skal han med hele kompagniet snarest forene sig med kaptejn Andreas Reiser på det sted, hvor lejligheden synes ham bedst og bekvemmest. Med hensyn til de ryttere, som af hans kompagni er blevet syge

---

¹ Indk. breve fra ikke-fyrstelige personer. Brevet, der er dateret Glückstadt, er ifølge påtegning modtaget den 2. marts. ² K. har først haft: Nysted og Rødby. Dette er igen slettet.

eller på andet sted er blevet tilbage, men som nu igen har indfundet sig ved det, da skal de blot melde sig hos kommissarierne, som så vil træffe foranstaltninger til kvarter til dem. T. K.

4. marts (Nakskov). Miss. til rigens marsk. På sit frivillige tilbud har han begæret prinsens håndskrivelse om, at han snarest vil sende 1000 mand til fods eller så mange, som han ellers kan undvære, over til prinsen. Det synes denne bedst og rådeeligst, hvad deres march angår, at de i Fyen straks bringes til skibs og landsættes her på landet ved Tårs færge. K.

— (—). Miss. til Iver Vind. Kongen har sendt prinsen en plan over Nakskov by og befæstning, som han har ladet forfærdige ved sin ingeniør Hans Jacobsen Skørt i året 1639 og signeret med sin egen hånd, og som viser, hvorledes den skulle besættes og forstærkes med palisader ved strandsiden. Da prinsen gerne vil vide, om kongen ellers på den tid har sendt videre ordre til landkommissarierne eller andre om at ekvipere og fremskaffe det, som kongen ellers anser for at være godt og rådeeligt, skal han i det kgl. kancelli lade anstille undersøgelse derom og tilskrive prinsen om, hvad underretning de måtte finde derom. K.

5. marts (—). Befaling om, at Peder Helt straks trolig og vel tilstiller og overleverer til prinsens underkammer skriver Povl Karstensen nøglerne til kornloftet og skriverstuen, og hvad han ellers har i forvaring af registre, bøger og skrifter, hørende til skriverbestillingen. Kornet skal han også lade ham tilmåle og overlevere til ham indtil prinsens videre forordning. K. og orig. (Bagpå originalen er skrevet:) Bekommet 8. marts på en lørdags og gjort begyndelsen med leveringen på mandags næst efter, den 10. marts. — No. 4. — Læst og lagt i rette på Nykøbing slot d. 5. novembr. 1645. Orig. i Christian (V)s arkiv. Forskelligt. Dokumenter

vedrørende en sag mod Christian (V)s forrige slotsskriver på Nykøbing Peder Helt. 1643—52.

5. marts (Nakskov). Ordre til Hans Nielsen, major over landfolket. Da det berettes, at det vil falde alt for besværligt og forhinderligt til denne bys og Fergøes beskansning efter prinsens sidste ordinans at lade bønderne komme hertil efter kirkesogne, befales det majoren over bønder-soldaterne Hans Nielsen i deres sted i morgen 1 time før dag at føre hertil til samme arbejde 2 af hans undergivne kompagnier med skovle, hakker, spader og deslige og vel forsynet med 4 dages proviant. Når de første 4 dage er gået, skal andre 2 kompagnier komme i deres sted, og det skal fortsætte så længe, til værket er vel forfærdiget. Herfor skal slet ingen forskånes, hverken af kronens, adelens, gejstlig-hedens eller akademiets ugedags- eller andre tjenere. Med kompagnierne skal også deres officerer forføje sig hertil og holde dem vel til arbejdet og anføre dem og tilbørligt straffe dem, der vil være ulydige og forsømmelige deri. K.

— (—). Miss. til Jens Pedersen, ridefoged over Maribo kloster. Da hele adelen på Lolland efter prinsens proposition har bevilget, at deres bønder tillige med kronens bønder skal hjælpe til at forfærdige det nye værk ved Nakskov og på Færgelandet, der til byens forsvar med det allerførste skal gøres færdigt, bestemmer prinsen, at de under Maribo kloster liggende bønder skal hjælpe med til at forfærdige samme arbejde. Ridefogden skal derfor lade bønderne tilsige, at de alle samtlig, hver særdeles, møder førstkommande mandag morgen på Færgelandet, hver med en god stærk karl, med skovle, spader, hakker og så mange vogne, som de behøver til at age tørv med til arbejdet. Bønderne skal have proviant med sig og rette sig efter at blive på arbejdet i 4 fulde dage. Når som helst alle landsätterne har arbejdet i 4 dage, så det igen tilkommer Maribo klostres bønder, skal disse igen arbejde 4 dage, når de bliver tilsagt

af den dertil forordnede over forskrevne værk. Det skal fortsættes således, indtil samme værk er helt færdigt. K.

5. marts (Nakskov). Miss. til borgemestre og råd i Nakskov. Da det befindes, at volden omkring Nakskov by og fæstning på et og andet sted er alt for sid, så tørven her og der falder deraf¹, befales det dem ufortøvet at forordne de nødvendige folk til inden 8 dages tid på de steder, der skal vises dem, og hvor det behøves, at lade den vel fly og forbedre med tørv. De skal også inden den tid og med det snarest lade sætte en god stærk dør i Søndergadeporten og ligeledes gøre vindebroen mellem den gamle vold og det nye værk færdig. Ligeledes skal efter kongens forordning palisaderne i Nakskov ved strandsiden opsættes og oprettes med mest mulig hast, og derfor skal borgemestre og råd til prinsen indlevere en bestemt fortegnelse på det mandtal, som de af deres by hver dag mest kan sende og opbringe dertil og til voldens forbedring. For at der kan bruges desto flere folk dertil, agter prinsen endnu ikke at opføre vagten så stærk, som den ellers er begyndt, men mener, at den vel kan blive, som den var tilforn, »med den hall«², indtil prinsen gør videre forordning derom. Desuden skal et halvthundrede af de bøndersoldater, som ellers skulle komme hertil for at skanse, komme dem til hjælp og komme her over. K.

— (—). Ordre til samme. Eftersom prinsen har befalet og forordnet, at der fra i morgen at begynde herefter altid skal komme 2 kompagnier af landfolket her til Nakskov by og befæstning for at forfærdige den her og på Færgeland nødvendige forskansning, skal adressaterne træffe den foranstaltning, at de i Nakskov må få opholdsrum³,

¹ Der er foretaget flere rettelser, og teksten er ikke helt klar. K. har først haft: og så her og der noget fra falder. ² Det ses ikke, hvad der er ment, enten: med den hal eller med den halve [størrelse]? ³ K. har: husværrelse, d. v. s.: rum til at være i.

hvor de kan være om natten. De har fået ordre til selv at tage med sig, hvad de behøver til 4 dages underhold. K.

5. marts (Nakskov). Ordre til byfogden i Nakskov. Da major Maas's gods i Nakskov er indelukket og forseglet i et kammer, og prinsen alligevel for visse årsagers skyld vil vide, hvad dette kan være, befales det byfogden straks i dag at tage til sig 2 eller 3 ærlige mænd, i deres nærværelse åbne kamret, bese godset, som er deri, og beskrive det ordentligt. En halv times tid, førend han begynder dermed, skal han lade prinsens hofmarskal Johan Christoffer Körbitz til Schmiedeberg og ingeniør, kaptejn Hans Jacobsen Skørt advare derom og tilsige, for at de kan være til stede på prinsens vegne. K.

— (—). Miss. til provsterne og købstæderne i Lolland, mutatis mutandis¹. Da det i denne tids farlige tilstand anses for givet, at Nakskov endnu ikke er så befæstet, at den kan holde stand mod fjendernes overvold, befaler prinsen hermed alvorligt borgemestre og råd i Maribo at tilholde deres borgere, og pro quota dem selv, at arbejde eller lade arbejde og grave for bemeldte Nakskov, hvor det bliver anvist dem, lige efter den andel, som kan tilkomme dem, og efter den ligning, som de sidst er takseret til, da det forrige Nakskov værk blev gjort og sat i arbejde, hvis de ikke vil tiltales ved retten og straffes som vedbør, da den farlige tids tilstand udkræver det fornødne. K.

— (—). Besked til Hans Lavridsen, borger og rytter i Nakskov. Prinsen bestemmer, at borgemestre og råd skal berette, hvorledes denne sag forholder sig. Siden skal supplikanten igen melde sig. K.

6. marts (—). Besked til Rasmus Mikkelsen, proviantskriver på Samsing Galej, om, at han forloves til at

¹ K. er stilet til borgemestre og råd i Maribo; teksten viser ikke, hvem adressaterne af de andre breve er, eller hvorledes disse har lydt.

begive sig herfra til Fyen og dér klarere, hvad proviant han på kongens vegne har modtaget til at levere dér. K.

7. marts (Nakskov). Miss. til kansler Reventlow. Af vedlagte kan han se, at kongen har anmodet Gabriel Rensberg til Arensdorf om ilsomt at komme over til Sjælland. Nu ved kansleren, at prinsen, da han bestilte ham til oberstløjtnant over sit livregiment til fods, for at forhindre dette¹, gennem kansleren havde ansøgt kongen om hans samtykke til udnævnelsen og af kanslerens brev havde erfaret, at kongen bifaldt det. Da prinsen nu særlig i denne tid, hvor han er stillet ret foran i spidsen og ikke ved, hvilken time fjenden måtte gøre et angrebsforsøg på ham, ikke kan lade sit livregiment være uden umiddelbar overkommando og altså ikke godt kan undvære oberstløjtnantens tjeneste, anmoder han kansleren om at minde kongen om alt dette og hos ham søge at opnå, at oberstløjtnanten snarest må blive fritaget for at begive sig derover og får lov til at blive hos prinsens folk, som forholdene nødvendigvis kræver det. Prinsen mener iøvrigt, at da de sjællandske soldater ellers vel kan kommanderes af en major eller, hvis en sådan ikke er tilstrækkelig, af obersten selv, måtte dette så meget lettere kunne opnås. K.

— (—). Miss. til landkommissarierne på Lolland og Falster. De husker vel, at prinsen på ansøgning fra dem og hele adelen her i Lolland har resolveret at lade endnu noget fodfolk² komme herover fra Fyen til landets forsvar. Da nu rigens marsk har tilskrevet prinsen, at han med det første vil tilsende prinsen tre kompagnier³, der består af major Davies gamle regiment, mellem 8 og 900 mand, og prinsen anser det for højnødvendigt i tide at gøre god anordning om kvarter og underhold til dem, er det hans vilje, at de, eftersom de endnu ikke kan kampere i denne tid, skal

¹ At han skulle blive kaldt til Sjælland. ² K. har først haft: et tusind mand til fods. ³ Der står formentlig: dre compagnie, d. v. s.: 3 kompagnier; ligesom K. lidt længere nede har: dre hundrede mand.

deles i 2 partier, hvoraf det ene skal bestå af 300 mand og indkvarteres i Nørre herred og resten¹ i Sønder herred på Lolland, således at kvartererne assigneres dem så nær ved strandsiden og ved hverandre som muligt, for at hvert corpus², hvis det skulle behøves, i løbet af en timestid kan samles på det sted, der fastsættes af prinsen, og siden mandeligen tage imod fjenden, hvor det gøres fornødent. Og eftersom bønderne, hos hvilke kvartererne således oprettes, ikke alene kan forsørge soldaterne med det nødtørftige underhold, skal alle de andre ubelagte sogne i nævnte herreder og desuden Fuglse herred og Musse herred med alle deres indvånere, det være sig kronens, adelens, gejstlighedens eller akademiets bønder, ingen undtaget, kontribuere dertil pro quota og skaffe, hvad der kræves til deres underholdning efter den anordning, som adressaterne snarest skal gøre derpå. Og for at hvert corpus kan have det nødvendige rytteri hos sig, bestemmer prinsen, at ligesom hans livkompagni til hest skal sekundere det corpus i Sønder herred, skal også ritmester Rathlous kompagni forlægges og adjungeres det corpus i Nørre herred, dog således, at samme kompagni ikke desto mindre skal have og få sit traktement af de kvarterer, som allerede er assigneret det i byerne, hvorom prinsen også vil gøre yderligere ordinans. K.

7. marts (Nakskov). Miss. til kommissarierne i Lolland og Falster. Da prinsen allerede har ladet begynde på en yderligere forskansning og sikring af Nakskov by og fæstning og alligevel ser, at det vel er nødvendigt at skaffe og forbedre et og andet, har han ladet det altsammen forfatte i en memorial og visse artikler, som han herved tilsender dem med anmodning om, at de skal gøre al god anordning, for at alt sådant, og hvad der ellers behøves dertil, uforsømmeligt og vel kan skaffes og forfærdiges. K.

— (—). Ordre til borgemestre og råd i Nakskov. Da prinsen allerede har ladet begynde på en yderligere for-

¹ K. har først haft: sekshundrede mand.   ² Korps, d. v. s. afdeling.

skansning af Nakskov by og fæstning og alligevel ser, at det vel er nødvendigt at skaffe og forbedre et og andet, har han ladet det altsammen forfatte i en memorial og visse artikler, som han herved tilsender dem til efterretning, og for at de nærmere kan eftertænke alt og med deres bedste råd og den størst mulige flid hjælpe til, at det, som omhandles deri, uden forsømmelse og vel fremskaffes og forfærdiges. K.

8. marts (Nakskov). Miss. til kommissarierne i Lolland og Falster. Af de i kopi vedlagte kontrakter kan de se, hvad prinsen har ladet forhandle og akkordere om såvel med tømmermanden som med tørvegraveren til den påbegyndte beskansning, hvilket meddeles dem, for at de, såvidt det vedkommer dem, tilbørlig kan rette sig efter det og hver uge uden ophold betale arbejdsfolkene deres løn, således som det er akkorderet. K.

— (—). Miss. til Lave Bille. Hvad supplikanterne har berettet i deres hosfølgende supplikats om, at hans befuld-mægtigede foged med magt fra hans bønder har udvist kongens hos dem indkvarterede soldater og overført dem til andre kronens bønder, har prinsen erfaret med stort mishag, da han har samme bønder¹ som forlening af kongen og ikke til ejendom, og selv om de var det, burde dog hverken han eller hans foged sætte sig imod eller forandre noget i, hvad samtlige krigskommissærer her i landene efter kongens ordinans har forordnet og bestemt. Han skal derfor herefter undlade enten selv at gøre sådant eller lade sin foged gøre det, men skal tillade indkvarteringen hos de bønder, med hvilke han er forlenet, ligesom det sker med alle andre, hvem de kan tilhøre. K.

[Bilag:] Skrivelse, actum Nakskov den 22. april 1645, til prinsen, hvori Jeppe Knudsen i Tjørneby, sognefoged, Anders Friis, Jens Madsen, Laurs Lauridsen, Otte Andersen, alle i Utterslev, Jørgen Hansen og Rasmus Andersen, begge i Kastager,

¹ På landsdommerlenet Havgård.

beretter, at landsdommerens foged ikke vil gå med til den indkvartering, som lensmanden har ladet gøre, men alle de soldater, der lå indkvarteret på landsdommerens [gårde], har han ført ind på kronens bønder, uanset at det ikke er landsdommerens egne arvetjenere, men kronens, som han er forlenet med af kongen for sin bestilling. Dette kan de ikke udstå, medmindre andre sogne må komme dem til hjælp; ti i deres sogn er mange af kronens bønder ganske forarmede og kan aldeles ikke længer holde nogen indkvartering.

8. marts (Nakskov). Ordre til borgemestre og råd i Nakskov. Da der til palisaderne, som skal sættes her i Nakskov langs strandsiden, kræves en god del tværtræer til at fæste dem til hverandre, skal borgemestre og råd, såfremt palisaderne en eller anden gang som følge af onde veje eller andre forhindringer ikke kan bringes dertil så snart, så at der fattes derpå, til tømmermændene Mads Nielsen og Lavrids Hansen, med hvilke prinsen har ladet akkordere om, at de skal opsætte samme palisader, skaffe og levere dertil tjenligt tømmer fra byen og forstrække dem så længe dermed. På det, som de således leverer af tværtræer og palisader, skal de tage kvittanser af nævnte tømmermænd, så skal det siden blive godtgjort og betalt dem. K.

— (—). Kontrakt med Matthis Graver [i Nakskov] om at stikke og sætte tørv på skanserne ved Nakskov. Matthis Graver skal til det her begyndte skanseværk på sin egen bekostning lade stikke og derefter vel opsætte de fornødne tørv, så at enhver af dem i det mindste skal være 3 kvarter lang, $1\frac{1}{2}$ kvarter bred og 3 tredjeparter af 1 kvarter eller 4 tommer tyk og nøje opsættes efter den tilforordnede »schrade«¹,

¹ D.v.s.: efter den fastsatte skråhed. Ordet er en germanisme, der viser skriverens mangelfulde kendskab til dansk, som det meget ofte fremtræder i disse af tyskere nedskrevne danske tekster. Det ved K. liggende tyske koncept har her: nach der angeordneten schreche, d.v.s.: Schräge, skråhed, den vinkel, i hvilken græstørvene skulle anbringes på fæstningsvolden. Skriveren bruger konstant formen: dree for tre o. lign.

nemlig som 2 til 3. Fornævnte tørv skal fra de steder, hvor de er stukket, af andre dertil forordnede folk leveres til de steder, hvor de behøves, og rækkes til graveren og hans folk, men af disse selv opsættes. Herimod skal der af krigskommissarierne i Lolland og Falster hver lørdag her i Nakskov af landkisten betales ham 9 mark danske for hvert 1000 tørv, som han således har stukket og opsat. K. [Vedlagt den tyske tekst til samme kontrakt].

8. marts (Nakskov). Kontrakt med Mads Nielsen og Lavrids Hansen, tømmermænd, om, at de »efter afstikken«¹ skal sætte palisaderne langs strandsiden i Nakskov by og befæstning, således at der mellem dem ikke bliver et fuldt kvarter. Højden på dem skal dér, hvor landet er højest, være 3½ alen, og skal de alle, såvel på højden som længden, sættes efter en snor og forsynes med tværtræer, foroven en alen fra toppen og nedentil, hvor det gøres behov; de skal fæstes med gode stærke trænegler, så alting bliver gjort fast og bestandigt. Pælene skal leveres dem på stederne, så nær som muligt; ligeledes skal grøfterne, hvori de skal sættes, graves af bønderne, hvorefter tømmermændene skal hugge, rette og sætte dem og i særdeleshed tilforn brænde dem vel, så vidt de skal komme i jorden. Dertil skal der af majoren over landfolket hver dag stilles 30 mand af de til skansearbejdet beordrede bøndersoldater til hjælp, så at de altid bliver 3 dage ved samme arbejde og derefter afløses af lige så mange andre. Såfremt der engang skulle være mangel på tværtræer og på palisader, skal de efter prinsens befaling skaffes dem af borgemestre og råd i Nakskov imod deres rigtige kvittering. Derimod skal der for deres flid og arbejde betales dem 2 sletdlr. for hver rode, som de gør færdig, roden beregnet til 8 alen sjællandske, som, eftersom de får arbejdet til, af krigskommissarierne i landet ufejlbarligt skal betales dem hver lørdag, medens der skal gives dem 20 sletdlr. på hånden. Landkommissarierne skal betale

¹ Vel: Efter de afstakne linier. Det ved K. liggende udkast har samme udtryk.

dem denne ugedagsløn af landkisten og ellers skaffe dem, hvad der er fastsat heri. K. (Vedlagt et kortere, dansk udkast).

8. marts (Nakskov). Miss. til Erik Rosenkrantz, lensmand over Halsted kloster og Ravnsborg len, som tilforn har fået befaling til at lade hugge ved 3000 palisader, om at lade det blive ved kun 1400. Hvis disse ikke allerede er hugget, skal han herefter lade dem hugge af asketræer, da prinsen befinder, at bøgetræer ikke er så gode dertil. Da prinsen vil lade gøre nogle stenkister og derpå lægge en bro fra Nakskov over til Færgø, befales det ham at lade bønderne i Sønder herred og ligeledes alle, som har noget at føre over fra den ene side til den anden, tilsige og påbyde, at de med det allerforderligste fra de nærmeste steder tager og fører til Nakskov et godt parti sten, så meget som det mest er muligt. K.

— (—). Ordre til borgemestre og råd i Nakskov. Da det berettes, at svinene overalt på voldene og værkerne i Nakskov, som nu er begyndt med stort arbejde efter prinsens befaling, allevegne gør stor skade, befales det dem herved at gøre og publicere i byen en forordning om, at aldeles ingen, det være sig af borgerne eller andre, må lade nogen svin gå på gaden. De skal også bestille en bestemt person til at drive alle de svin, som herefter mod denne ordinans findes enten på gaden eller på volden og værkerne, til hospitalet, til hvilket de skal være forbrudt, ejerne til straf for deres forsømmelighed. K.

10. marts (—). Besked til Hans Lavridsen, indvåner i Nakskov. Da prinsen ikke kan se, at der er sket supplikanten nogen uret eller retten vægret ham af borgemestre og råd, må han for den tiltale, som han måtte have, søge den ved retten og tilbørlig lade sig nøje dermed. K.

(Bilag:) Erklæring, dat. Nakskov, den 9. marts 1645, fra borgemestre og råd i Nakskov om den af Hans Lavridsen indsendte supplikation om arven efter

dem denne ugedagsløn af landkisten og ellers skaffe dem, hvad der er fastsat heri. K. (Vedlagt et kortere, dansk udkast).

8. marts (Nakskov). Miss. til Erik Rosenkrantz, lensmand over Halsted kloster og Ravnsborg len, som tilforn har fået befaling til at lade hugge ved 3000 palisader, om at lade det blive ved kun 1400. Hvis disse ikke allerede er hugget, skal han herefter lade dem hugge af asketræer, da prinsen befinder, at bøgetræer ikke er så gode dertil. Da prinsen vil lade gøre nogle stenkister og derpå lægge en bro fra Nakskov over til Færgø, befales det ham at lade bønderne i Sønder herred og ligeledes alle, som har noget at føre over fra den ene side til den anden, tilsige og påbyde, at de med det allerforderligste fra de nærmeste steder tager og fører til Nakskov et godt parti sten, så meget som det mest er muligt. K.

— (—). Ordre til borgemestre og råd i Nakskov. Da det berettes, at svinene overalt på voldene og værkerne i Nakskov, som nu er begyndt med stort arbejde efter prinsens befaling, allevegne gør stor skade, befales det dem herved at gøre og publicere i byen en forordning om, at aldeles ingen, det være sig af borgerne eller andre, må lade nogen svin gå på gaden. De skal også bestille en bestemt person til at drive alle de svin, som herefter mod denne ordinans findes enten på gaden eller på volden og værkerne, til hospitalet, til hvilket de skal være forbrudt, ejerne til straf for deres forsømmelighed. K.

10. marts (—). Besked til Hans Lavridsen, indvåner i Nakskov. Da prinsen ikke kan se, at der er sket supplikanten nogen uret eller retten vægret ham af borgemestre og råd, må han for den tiltale, som han måtte have, søge den ved retten og tilbørlig lade sig nøje dermed. K.

(Bilag:) Erklæring, dat. Nakskov, den 9. marts 1645, fra borgemestre og råd i Nakskov om den af Hans Lavridsen indsendte supplikation om arven efter

hans forældre. Efter disses død blev til hans værge forordnet Mikkel Skriver, som forestod værgemålet i nogle år og gjorde regnskab derfor. Efter kongens forordning om, at borgemestre og råd ikke måtte være værger for nogen anden end deres egne blodsforvandre, fratrådte han, og i hans sted indsattes Karsten Lavridsen og Hans Kreyer til værger. Ved overleveringen af værgemålet gjorde han dem bl. a. udlæg med en håndskrift på en sum penge, som stod i Asmus¹ Rosenfelds gård i Nakskov, nemlig 600 rdlr. kapital og 15 rdlr. renter. Da de vægrede sig ved at modtage denne håndskrift, kom det til proces, i hvilken landsdommeren dømte, at de skulle modtage den. Efter dommen forligtes de med Hans Lavridsen, der nu var over 18 år, gav ham 50 rdlr. af deres egne penge og leverede ham alle brevene undtagen Rasmus Rosenfelds håndskrift. Denne håndskrift nægter Rasmus Rosenfeld at udlevere ukasseret, da han har afstået sin gård og betalt samme sin gæld dermed. Når han påstår, at borgemestre og råd ikke har gjort ham befording efter prinsens befaling, men har villet frasnilde ham hans patrimonium ved underfundighed, så er dette en usandfærdighed, som han aldrig kan gøre bevislig.

10. marts (Nakskov). Besked til Christian Sverus, apoteker i Nakskov. Prinsen har erklæret, at endskønt tildeelingen af de ansøgte privilegier² alene tilkommer kongen, nærer prinsen ingen tvivl om, at borgemestre og råd alligevel fremtidig altid vil lade supplikanten nyde den engang bevilgede fritagelse under hensyn til, at dette også var sket andre steder, og at apoteket har måttet oprettes med stor bekostning og umag til bedste for byen og hele landet, og at det fremdeles lidt efter lidt må have erstatning og støtte. T. K.

— (—). Ordre til toldereren i Nakskov Niels Nielsen. Han har begæret at få at vide, hvad øl der skal passere told- og akcise frit i Nakskov til prinsens dérliggende liv-

¹ Nedenfor kaldes han Rasmus. ² Han fik privilegium på at holde apotek i Nakskov 27/10 1645. Sm. R. 5, 239 b.

kompagni til hest. Han skal aldeles intet give frit, undtagen alene det, som prinsens fætter, der kommanderer det, og hans undergivne løjtnant og kornet køber til deres eget brug. På det, som således passerer frit, skal han tage en genseddel, som er undertegnet af prinsens fætter. K.

10. marts (Nakskov). Ordre til hertug Ernst Günther, hertug til Slesvig og Holsten. Hvis fjenden skulle driste sig til at angribe dette land, og der derpå blev slået alarm, skal han straks trække sin i Maribo liggende løjtnant, officer og ryttere så hurtigt som muligt herhen til sig og derefter med hele kompagniet begive sig til Vesternæs og forene sig med oberstløjtnant Povl Sehested, som er beordret til med sine folk at samles på dette sted, hvorefter de med deres samlede styrke skal møde fjenden og overalt yde ham tapper modstand og gøre ham afbræk. T. K.

— (—). Besked på kaptejn Münchs memorial. Det første punkt vedrørende kvarter henvises til kommissarierne. Hvad hestene angår, da lader prinsen det bero ved kapitulationen. Men hvis officererne uden at gøre uret og uden vold kan få bønderne til at gå ind på at underholde flere heste for ham, tillader prinsen det.

Vedrørende reparation af skansen skal der ske henvendelse til lensmand og landkommissarius E. Rosenkrantz og om provianteringen til samtlige landkommissarier, som skal lade bage et parti brød og skaffe det ind i skansen. Om ammunitionen skal de anmode stykkaptejn Ruprecht Schlumpf. T. K.

— (—). Memorial til Borkard Rud og Erik Rosenkrantz. Eftersom de har begæret videre underretning på prinsens dem tilsendte memorial, har de af efterfølgende punkter at erfare prinsens uforanderlige mening og vilje. Hvad angår bemeldte memorials punkter 4, 5, 6, 7, 15 og 13, som omhandler broerne, tørvegravene, dammene

og andre steder, og hvad det på disse steder synes fornødent at forfærdige og befale, derom skal der af den dertil bestilte ingeniør vederfares dem noksom efterretning og ocularis demonstratio.

Men eftersom han ikke bliver længe her i landet, og der ellers findes nok at bestille for ham, så at tiden ikke tillader ham at forfærdige den begærte tegning over strandsiden og på Færgelandet, så kan de vel nøjes med det, som allerede af ham er fuldkomment afstukket og siden, som før omtalt, videre af ham skal siges og anvises.

Lønporten under den gamle vold til det yderste bolværk skal forfærdiges af tømmer.

Endvidere bestemmer prinsen, at de som kommissarier, hvem det fornemmelig tilkommer at gøre god foranstaltning og skaffe, hvad der i de til deres kommissariat hørende lande kræves til såvel deres som andre indbyggers gavn og almindelige forsvar, skal optænke midler og fremskaffe dem til den ugentlige betaling af tømmermændene, graverne og dem, som skal reparere hjulbørene.

Og for at bønderne i Sønder og Nørre herred ikke skal forhindres i deres pløjning og kornsæd, bestemmer prinsen, at når tiden dertil kommer, må de tage hjem, og i deres sted skal de i Nørre herred liggende 300 mand af landfolket beordres hertil, men bønderne skal forsyne dem med nødtørftigt underhold, skovle, spader, hakker og andet skansetøj.

Hvad konduktørerne angår, så eragter prinsen, at da værkerne noksom afstikkes af bemeldte ingeniører, må majoren og fændrikken nok være i stand til at lade dem opføre og forfærdige derefter.

De skal uden videre vidtløftighed rette sig efter denne befaling, så at tiden bliver vel anvendt, og arbejdet forfærdiges med al mulig hast. K.

11. marts (Nakskov). Kontrakt med Rasmus Tømmermand og hans stalbrødre om, at de skal forfærdige

en port i det yderste hornværk på Trådøen, som skal være 20 alen dyb, $5\frac{1}{2}$ alen bred inden stolperne og $4\frac{1}{2}$ alen høj. Porten derfor skal være af stærke egeplanker, vel stærke med rigler og tværtræer forvaret, og skal der være en låge på porten. Uden til skal den skrås lige efter volden, men inden til skal gallierne¹ beholde deres fulde højde og skal klædes omkring med gode egeplanker, om de er at bekomme. Imellem stolperne skal der være 1 sjællandsk alen. Stolperne skal være så stærke, som man kan få dem, omtrent $1\frac{1}{2}$ kvarter i kanten. Foran den skal der være en bro over graven, som er 24 alen bred. Samme bro skal være 8 alen bred, og midt derpå skal der være en vindebro og ved den yderste ende en svingel med rækker eller lønninger ved siderne. Stolperne skal sættes på fødder eller fodtræer og vel forbindes. Der skal til arbejds løn gives dem 80 slette daler, dog skal der leveres dem tømmer og planker på stedet, og pengene skal efterhånden ufejlbarlig gives dem. Landkommissarierne skal uforsømmelig lade levere dem det tømmer og de deler, de forlanger og behøver dertil, og lade dem få deres betaling, eftersom her er skrevet. K.

11. marts (Nakskov). Miss. til oberstløjtnant Povl Sehested. Det meddeles ham, at samtlige krigskommissarier her i Falster og Lolland allerede har fået befaling om, at når han med sine folk vel ankommer hertil, skal af de 3 medfølgende kompagnier det ene lægges i Nørre herred, og der anvises det kvartererne nærmest ved stranden og så nær som mulig ved hverandre, for at de, såfremt det skulle blive nødvendigt, i løbet af højst en time kan trækkes sammen og gøre deres pligt mod fjenden. For dette tilfælde anvises dem hermed pladsen mellem Grimsted og Tårs færge som samlingsplads. Ritmester N.² Rathlou tager kvarter med sine ryttere i samme herred for i alle tilfælde at være i nærheden af fodfolket og støtte det. Ham selv med

¹ Gallierne, d. v. s.: galgerne, formentlig afstivninger inde i porten, bestående af 2 stolper med overliggende tværbjælke.   ² Joachim Rathlou.

hans kompagni og endnu et kompagni skal der anvises kvarter i Sønder herred, ligeledes ved stranden og nær hverandre, og skal de i tilfælde af alarm med tilbørlig hastighed samles ved landsbyen Vesternæs og derefter lade det ligge sig på sinde tappert og mandigt at gøre deres devoir mod fjenden. Fyrste Ernst Günther har fået ordre til med prinsens ham underlagte livkompagni til hest at slutte sig til dem ved nævnte Vesternæs eller, hvis de allerede er rykket frem derfra, hvor tid og lejlighed ellers byder, og med fælles råd og dåd gøre al mulig modstand. T. K.

11. marts (Nakskov). Ordre til landkommissarierne om at fremskaffe og betale, hvad prinsen har ladet slutte og akkordere om til at opsætte en corps de garde på Færgelandet af tømmer og i arbejds løn, og som står fortegnet på hofølgende seddel. K.

(Vedlagt:) Fortegnelse på det tømmer, der skal til cortergarden på Færgelandet: 4 tylder 12 alen træ, tylden 15 mark, er 15 daler; 1 tylt 16 alen træer, 9 daler; 2 tylder 10 alen træ, 8 daler; 1 tylt 7 alen træ, 1 daler. 10 tylder deler, tylden 8 mark, er 20 daler. 500 søm for 10 mark. Summa 55 dlr. 2 mark. Tømmermændenes arbejds løn penge 20 daler, at opsætte det på deres egen bekostning.

— (—). Ordre til borgemestre og råd i Nakskov. Da det endelig gøres fornødent, at der lægges en bro her fra byen over til Færgelandet, for at ikke alene arbejdsfolket, hvis der skulle komme en storm på, ikke skal forhindres i at komme over til arbejdet, men også prinsens fætter¹ med livkompagniet til hest, når det behøves, kan komme over til bemeldte land [Færgelandet], og da der alligevel på grund af tidens lejlighed ikke så hurtigt kan forfærdiges en ret og bestandig bro, befales det herved borgemestre og råd i Nakskov imidlertid at tage alle dertil tjenlige skuder, som ligger her for byen, hvem de end tilhører af ind- eller udlæn-

¹ Hertug Ernst Günther.

dinge, og deraf lade forfærdige en skibsbro med det allerforderligste og i største hast. K.

11. marts (Nakskov). Ordre til samme. På ansøgning af borgemestre og råd bevilger prinsen, at haverne her for byen endnu må stå og blive ved magt, men hvis nøden skulle forlange det, skal borgemestre og råd efter deres løfte straks og i største hast selv lade stikke ild derpå. Endvidere skal samme borgemestre og råd skaffe Niels Nielsen, major, og den fændrik, som er tilforordnet ham til sammen med ham at forestå det påbegyndte skanseværk, frit kvarter og underhold her i byen. K.

13. marts (Nykøbing). Miss. til kansler Reventlow. Det meddeles ham, at prinsen i de sidste dage har foretaget en rejse i Lolland og på denne har medtaget den af Reventlow anmeldte og fremsendte kgl. ingeniør Hans Jacobsen Skørt, med det formål at tage i øjesyn den allerede i året [16]39 af kongen dekreterede befæstning af Nakskov, og hvor det ellers er nødvendigt, og træffe forberedelser til dens gennemførelse. Og endskønt prinsen overalt har fundet mange mangler og fejl, bortset fra at der efter ovennævnte 39 års dekret ikke er blevet arbejdet det ringeste på Nakskov, og han til istandsættelse af dem behøver god og nyttig hjælp, så bevilger landskabet ham dog meget lidt dertil og griber ham kun lidet under armene¹, hvorom han kan få nærmere og vidtløftigere underretning af ovennævnte ingeniør, til hvem prinsen derfor henviser. Prinsen beder ham om, når han finder lejligheden passende, da at aflægge beretning derom til kongen og derefter meddele prinsen, hvad kongen lader sig forlyde med i den anledning. T. K.

— (—). Ordre til kaptejn Henrik Hoelingk om, at han skal holde flittig til råde med det krudt, som han til brug for kompagniet enten allerede har fået eller yderligere vil modtage, heller ikke lade det bortskyde unødigt af

¹ Støtter ham kun lidt.

knægtene, så meget mere som prinsen ikke finder det nødvendigt, at de ved eksercitsen skyder med fuld ladning, men anser det for tilstrækkeligt og derfor bestemmer, at de ved den lejlighed kun giver ild fra panden. T. K.

14. marts (Nykøbing). Besked til det supplicerende borgerskab i Nysted. Prinsen har herpå [på deres supplik] resolveret, at eftersom alle landsens indbyggere, aldeles ingen undtaget, skal hjælpe med til den heri omtalte forskansning, ligesom det også er blevet holdt ved den første forskansning, kan prinsen ikke befri supplikanterne derfor, andre til forfang og mere besvær. K.

16. marts (—). Besked til kaptajn Henrik Hoelingk i anledning af hans andragende om, at han og hans officerer og dragoner må få bevilget forplejning fra tidspunktet for mønstringen. Prinsen bevilger dette og har givet borgemestre og råd i Nykøbing ordre til, at de skal betale dem af hans officerer og dragoner, som i den tid ikke er blevet bespist hos deres værter, men har underholdt sig selv af deres mønstringsmåned, de i prinsens ordinans anordnede forplejningspenge, fra tiden for mønstringen at regne til denne dag og fremefter. T. K.

Vedlagt en afklippet strimmel med de sidste linjer (fra: dem af hans officerer osv.) på dansk.

— (—). Ordre til borgemestre og råd i Nykøbing¹.... Efter prinsens forrige ordinans om dragonernes forplejning. For at der desto bedre kan holdes disciplin og rigtighed, har prinsen resolveret, at deres underhold skal begynde og regnes fra den dag, da deres mønstring fandt sted. Siden skal samme mønstermåned i fremtiden igen afkortes dem i deres afregning, hvilket borgemestre og råd skal iagttage ved forskrevne deres forplejning. K.

¹ Det synes, som noget af teksten i begyndelsen af ordren er klippet bort, eller som om teksten ikke er helt udarbejdet. Jvfr. det foregående brev.

16. marts (Nykøbing). Miss. til hertug Ernst Günther. Prinsen har modtaget hans sidste brev om broen ved Nakskov, hvorom også borgemestre og råd dér har tilskrevet prinsens hofmarskal Johan Christof von Körbitz til Schmiedeburg, som har aflagt rapport derom til prinsen. Denne har derefter straks givet landkommissarierne befaling til på deres forestående møde at tage alle gode beslutninger og træffe de rette anstalter. T. K.

— (—). Miss. til Christoffer Stensen. Prinsen har i aften silde modtaget en skrivelse fra kongen om at meddele adressaten, at det er kongens befaling, at han med det allerforderligste skal indfinde sig hos Niels Trolle til Trolleholm som landkommissarius i Sjælland og befalingsmand på Roskilde og modtage befaling af ham om, hvor han med sine undergivne folk skal have sin post og holde vagt. K.

— (—). Memorial til landkommissarierne. Da prinsen erfarer, at samtlige kommissarier og nogle af stænderne har berømmet at forsamles i Nakskov, fremsender han denne memorial, hvis efterskrevne punkter de, samtlige kommissarier, nøje skal observere og betænke, nemlig:

[1] De folk, som ankommer eller allerede er ankommet fra Fyen til Lolland, skal efter prinsens befaling billigt forsynes med kvarter og underholdning, således som prinsen finder det rådeligt. Undersætterne i Sønder herred i Lolland, som har indkvartering, har berettet, at den ringe mængde mad, som de havde, allerede er gået med, så at det er dem ganske og aldeles umuligt at holde længere ud med soldaterne, som allerede er indlagt hos dem, og dem, som herefter skulle komme dertil, hvis de ikke ganske skal ødelægges og siden må forlade både huse og gårde. De har derfor begæret, at prinsen vil udstede den forordning, at alt, hvad de skal være pligtige at yde til soldaterne, skal omsættes i penge, hvilke de også tillige med andre gerne og villig vil betale efter deres bedste evne. Da prinsen nu noksom kan

tænke sig, at det, som de opgiver om deres uformue og besværing, er rigtigt, og desuden eragter det for vel betænkligt, når soldatesken efter næstkommende påske kommer til at kampere, at bønderne da ikke kan sende, meget mindre soldaterne fra dem hente deres nødtørftige øl og mad til lejren, så må derfor andre gode forholdsregler være høj fornødne dertil. At pålægge en madskat til samme behov og samle den på nogle steder i et magasin, anser prinsen ikke for rådsomt, fordi bønderne for en stor del ikke har nogen forråd og derfor supplicerer og også har suppliceret, at de måtte yde alle madudlæg i penge, som det er adressaterne vel vitterligt. Desuden vil der også til magasiner kræves at forordne og underholde visse proviantkommissarier, skrivere og andre personer til at indkræve, modtage og igen udlevere, hvad der således skal kontribueres, endvidere skal der træffes ordning vedrørende det, som skal males, bages og brygges, om brændevod, humle, møller, tønder og andet dertil fornødent, hvilket altsammen ikke kan ske uden stor bekostning, umage, vidtløftighed og tidsspilde. Derimod finder han, at på de steder i Falster, hvor soldaterne betales med penge, går alting vel til, og soldaterne og bønderne klager slet ikke på hverandre. Han anmoder dem derfor om at rådføre sig med hverandre såvelsom med de andre adelige i lenet derom og optænke og iværksætte alle mulige midler, for at det snarest kan ordnes på samme måde i Lolland, og at der på alle dér liggende gårde sættes og tilbørlig sankes en billig og skellig, ligelig og lige pengekontribution, så at soldaterne rigtig kan få deres ugentlige traktement deraf, og dermed såvel prinsen som adressaterne endelig engang kan befries for de hver dag og time indkommende klagemål og besværinger. Det er ellers berettet ham, at bønderne skal tilbyde hellere at betale en hel rigsdaler om måneden end at underholde soldaterne, som det er sket hidtil med en bekostning af vel 14 mark. Han mener derfor, at der således lettelig kan samles underholdning til 2000 mand, eftersom der i den sidst i Maribo bevilgede kontribution til traktement af 1000 mand kun blev sat $\frac{1}{2}$ rdlr.

på hver gård og dertil traktementet meget højere, end prinsens derefter udstedte ordinans indeholder.

2. Med ritmester Rathlous kompagni skal der ligeledes forholdes efter prinsens forrige befaling.

3. Til den ammunition, som daglig ventes, skal der straks anordnes et dertil bekvemmeligt sted og hus i Nakskov, hvori den forsvarlig kan forvares.

4. De skal på det flittigste overveje, hvorledes der nu straks kan gøres en skibsbro fra Nakskov over til Færgelandet, da det at lægge en bro dér på pæle og sten-kister ville koste alt for meget træ, umage og bekostning og desuden kræve megen tid, hvilket forholdene ikke tillader.

5. Prinsen har nu sidst i Nakskov ladet gøre et omtrentligt overslag over, hvor mange stormpalisader der behøves til det sidst begyndte værks fornødenhed, og det befandtes, at der ville medgå omtrent 3000 stormpalisader. De skal derfor fornemmelig og i synderlighed med allerstørste flid gøre overslag og anordning om, hvorledes de bedst og bekvemmeligst kan skaffes. Da nu forfærdigelsen af samme værk er anset til al landsens gavn og bedste, sa venter prinsen også, at adelen her i landet, alle samtlig og enhver i særdeleshed, ikke alene lader alle deres bønder og tjenere uden forskånsel eller forsømmelse flittig fremkomme for, ligesom kronens, at fuldfærdige dette arbejde og desuden, ligesåvel som kronens og akademiets bønder, efter anparten af deres skove dér på egnen godvillig vil tillade at skaffe de stormpalisader, som behøves til værket, og som skal være $4\frac{1}{2}$ alen lange og $\frac{1}{4}$ tykke, hvortil prinsen for sin part er villig til at skaffe 1000, som Erik Rosenkrantz, lensmand på Halsted kloster, skal lade hugge og skaffe af kronens skove i hans len, og akademiet 800. Resten vil prinsen have tilregnet adelen.

Prinsen regner fuldkomment med, at adelen uden nogen undskyldning og udflugt uvægerligt vil lade sig finde villig hertil og også til at skaffe forskrevne pengeudlæg af deres tjenere og med prinsen efter deres andel til forfærdigelsen af såvel dette som alt andet menige lands forsvarsværk, som der

ligger alle stor magt på, vil gøre og udstå, hvad nøden i denne tids tilstand udkræver. Dette prinsens memorial har de på det flittigste at observere. K.

17. marts (Nykøbing). Miss. til fyrst Christian af Anhalt. Prinsen takker for hans brev med meddelelsen om, at hans gemalinde er nedkommet med en datter¹, og at begge efter omstændighederne befinder sig temmelig godt, og lykønsker i den anledning. T. K.

— (—). Ordre til byfogden og tolderen i Stubbekøbing om at skaffe skipper Niels Marstrand med hos sig havende 4 bådsmand, som af kongen er kommanderet til disse lande med en skærbåd, nødtørftig underholdning på en 10—12 dages tid efter kongens ordinans. K.

18. marts (—). Miss. til kansler Reventlow. Wolf Heinrich von Baudissin har foruden sin første skrivelse, hvori han har erindret om nogle punkter, om hvilke kammersekretær Christof Lëbzelter efter prinsens befaling sikkert har forhandlet med adressaten, sendt en anden skrivelse, dateret Golemkow² den 6. novbr. [16]44 til Peder Vibe og i den begæret med det første at få udfærdiget instruktionen for den ham overdragne hvervning og desuden at få nødvendig efterretning om, på hvilket punkt freds- og andre traktater og sager på disse steder befinder sig. Omend efter prinsens befaling denne instruktion allerede for rum tid siden er blevet udfærdiget til ham under Johan Braems konvolut, anser prinsen det dog for godt, at adressaten til overflod hos nævnte Braem lader indhente oplysning om, hvorvidt og hvornår den er tilstillet ham, og at han med hensyn til den anden anmodning hjælper til, at Baudissin får meddelt så meget, som det kan være forsvarligt og tilrådeligt. Endvidere berettes det, at kongen skal have til hensigt at afskaffe den ridende post mellem Køben-

¹ Maria, f. 26/1 1645, † 1655. ² Formentlig [Klein] Golemkau i Vestpreussen, noget syd for Danzig.

havn og Køge, men da prinsen ingenlunde kan undvære den, men tværtimod i høj grad behøver den til hurtig fremskaffelse af en eller anden højst vigtig efterretning, anmoder prinsen ham om at forelægge dette for kongen og hos denne sætte igennem, at denne post af hensyn til prinsens interesse fortsat bibeholdes, eller at der i stedet gives befaling til, at der på bestemte steder altid holdes heste i beredskab, så at den her imellem gående post efter behov kan blive befordret hurtigt. T. K.

18. marts (Nyköbing). Besked til Andres Neidhardt, møller i Slotsmøllen. Prinsen har herpå resolveret, at da han i denne besværlige tid ellers har stor bekostning at udstå, kan supplikantens første begæring ikke bevilges, men når tiden igen skulle bedres, skal han igen melde sig og vil derpå få god hjælp og forbedring. Hvad angår det andet punkt, så har prinsen selv vel brug for det toldkorn, som kan falde i møllen, til arbejdsfolkene, som holdes her til skansearbejde og hver dag bespises; prinsen vil dog se til, at supplikanten kan få nogen hjælp med penge. K.

— (—). Ordre til Niels Nielsen Kirchel, kaptejn på Samsing Galej. Af hans relation, som Ernst Günther har tilsendt prinsen, har denne erfaret, at der skal gå nogle svenske orlogsskibe i søen. Det befales ham at tage sig vel i vare for dem og både dag og nat holde god vagt og tilsyn, især skal han aldrig vige eller rejse fra den ham betroede galej, men hvis han har noget at berette, skal han lade skibsskriveren eller en anden optegne det, så at det kan læses, og siden uforsømmelig fremsende det til de tilbørlige steder. K.

— (—). 2 kontrakter med tømmermand Jørgen Amhoff¹. 1. Prinsen har med hoftømmermand mester Jørgen Amhoff ladet handle, slutte og akkordere på følgende måde,

¹ Han kaldes i udskriften på bagsiden af K.: Jørgen am Hoffe Zimmermann, i begge kontrakterne hoftømmermand Jørgen am Hoff og i det vedliggende udkast: Meister Jürge Amhoff, Zimmermann.

nemlig: Han skal på det i residensslottet Nykøbing på forreste plads stående runde tårn for det første lade lægge et stærkt, forsvarligt gulv med tilhørende lægter og bjælker af egeplanker og dernæst lave et ottekantet, dobbelt brystværn, som overalt skal forsynes med træankre, vel forbundne indbyrdes, som han igen skal forsyne med et ottekantet tag, som over brystværnet skal være så højt, at en karl kan gå oprejst under det og vel håndtere og benytte stykkerne, og hvad der ellers er fornødent. Ligeledes skal nævnte tømmermand være forpligtet til at forfærdige og opsætte de til ovennævnte værk hørende trapper og døre og forarbejde alt dette med sin bedste flid og forstand således, at han kan forsvare det for prinsen, og at det hos enhver kan passere som upåklageligt. For dette arbejde vil prinsen lade betale ham 50 rdlr. af sit rentekammer, hvorefter de til prinsens udbetalingskontor¹ forordnede skal rette sig og yde nævnte tømmermand hans betaling, alt eftersom arbejdet skrider frem.

2. Prinsen har med hoftømmermand Jørgen Amhoff ladet handle, slutte og akkordere om det herefter specificerede arbejde på følgende måde: Han skal være forpligtet til fra det her foran residensstaden Nykøbing ved den røde fiskerport nyanlagte værk indtil slagterhuset og endvidere fra hestemøllen til den første »auf dem Tham«² liggende bro og sluse at sætte de dertil forordnede palisader, som han først skal lade tilhugge og tilspidse og dernæst lade rette og opsætte således, at den ene ikke er længere fra den anden end omtrent $\frac{1}{2}$ kvarter, og hver af dem står 6 alen over jorden, og at palisaderne også foroven omtrent $1\frac{1}{2}$ alen under spidsen skal forsynes med tværbjælker eller rigler og ellers overalt forbindes og hæftes godt sammen med brædder og søm efter behov. Dette skal han altsammen forrette

¹ K.: Zahlamt. ² Af det vedlagte tyske udkast til kontrakten ses, at her foreligger en fejllæsning. Udkastet har: »bis zu der ersten auf dem Cahne liegenden Brücke«, d. v. s.: til den første på en skude (eller båd) liggende bro, d. v. s.: til den første skibsbro.

med sine egne lejede folk, undtagen gravningen og at rette palisaderne op, dertil skal der på prinsens vegne skaffes ham de fornødne folk. Til gengæld herfor skal der for hver rode, som han på den måde vel og forsvarligt besætter med palisader, hver rode regnet til 8 sjællandske alen, betales ham 4 mark dansk. Når nævnte tømmermand ud over dette lader slå pælene omkring det omtalte nye værk og dels har forfærdiget dels endnu skal forfærdige 3 spanske ryttere, bevilges der ham også for dette arbejde for hver 8 alen lang rode, som han sætter af pæle, da de hverken er forbundet eller hæftet med søm, og da de desuden er rammet ned af landfolk, 3 mark dansk; for de 2 største spanske ryttere bevilges der ham $3\frac{1}{2}$ rdlr. for hver, men for den mindste, der står foran den røde port og også skal gennembøres med palisader, skal der betales ham $2\frac{1}{2}$ rdlr., hvorefter de til prinsens udbetalingskontor forordnede skal rette sig og yde nævnte tømmermand betaling, alt eftersom arbejdet går fra hånden og bliver færdigt. T. K.

Vedlagt et tysk udkast til kontrakterne.

18. marts (Nykøbing). Miss. til Niels Trolle. Denne Hans Hollach har andraget om at måtte få en mølle i hans len [Roskildegård], kaldet Jøstrup¹ mølle, for den sædvanlige årlige landgilde. Da manden, som bor på samme mølle, skal have en gård i Jøstrup (foruden fornævnte mølle)², anmoder prinsen ham om at anvende sin flid på at akkordere således med manden, at han afstår bemeldte mølle og flytter ind i gården. Hvad hoveri af gården angår, kan Niels Trolle forunde ham frihed derfor på livstid, hvormed han noksom synes at kunne være beholden, da han (som det berettes) ikke skal have kvinde eller børn, og møllen ligger på en belejlig plads i vildtbanen, og der også tages hensyn til kongens gavn og bedste. Adressaten kan ellers føje manden

¹ Jystrup, Ringsted h. K. har derefter først haft: og skal besiddes af en aldrende mand, som ikke har kvinde eller børn. ² K. har derefter haft: og møllen skal ligge på belejlig sted udi vildtbanen.

med det gode, som han selv synes, han kan være fornøjet med, så han ikke skal have at beklage sig derover. K.

(På bagsiden findes følgende, igen slettede koncept:) Anno 1645 den 12. marts har prinsens kammerskriver Søren Jensen ladet levere til landenes defension i Lolland og Falster 12 tdr. krudt, som med træet ialt har vejet 5 skippd. 5 lispd. 14 pd. Aftages for træet, nemlig 1 lispd. for hver td., bliver så igen i bar pulver — 4 skippd. 13 lispd. 14 pd., hvorfor han har at fordre sin betaling hos generalkrigskommissarien efter det samme køb, som sluttes om det krudt, han ellers leverer på kongens vegne på Tøjhuset eller andre tilforordnede steder.

18. marts (Nykøbing). Miss. til Wenzel Rothkirck. Da prinsens ordinære post mellem Hamburg og København hindres i at komme frem, har prinsen truffet anstalter til, at hans breve herefter skal sendes gennem Fyen til Korsør. Han anmoder derfor adressaten om alle vegne i hans len [Korsør] at gøre anstalter til, at samme skrivelser iligen og både ved dag og nat befordres videre frem og altid påskrives sted, dag og time, da de ankommer. Ligeledes skal fogderne, hvem disse skrivelser kommer i hænde, tilsiges, at de ikke lader sig hindre ved, at brevene for et syns skyld har påskrift til Christoffer Lebzelter, boende i Sønderborg, medens de ikke desto mindre straks skal befordre dem videre. K.

— (—). Miss. til rigens marsk. Eftersom den ordinære post mellem Hamburg og København i denne tid af fjenden hindres i at komme igennem, og prinsen alligevel eragter det for højnødtørftigt at søge alle mulige veje og midler, at korrespondancen med udlandet opretholdes, og det således bringes til prinsens kundskab, hvad der kan være til dette riges og lands bedste, har prinsen derom gjort den forordning, at brevene, som tilsendes ham fra Hamburg, skal opskrives under én coopert¹ til Christoffer

¹ Adresseres under én couvert.

Lebzelter, boende (pro forma) i Sønderborg, og således fremsendes til Flensborg med de fragtvogne, som plejer at gå dér imellem. Derfra skal Didrik Kløcker fremsende dem til Sønderborg, hvor der er gjort videre forordning om at sende brevene til kommandanten, som adressaten har indlagt i Svendborg. Prinsen anmoder ham om at befale samme kommandant at modtage dem og uden forømmelse sende dem videre til de poster, som prinsen begerer skal forordnes dertil mellem Svendborg og Nyborg, uanset at de pro forma er adresseret til Sønderborg. Ligeledes anmoder prinsen ham om i Nyborg i lige måde at gøre god anstalt til, at samme skrivelser med tilbørlig flid og hast må blive overført til Korsør, hvorfra prinsen siden selv vil lade dem afhente. K.

18. marts (Nykøbing). Miss. til hertug Ernst Günther. Prinsen har modtaget hans brev og deraf og af den vedlagte relation fra kaptejnen på galejen modtaget beretning om de i søen sete orlogsskibe m. m. Prinsen takker og beder ham fremtidig fortsætte sine beretninger, hvis der skulle passere noget meddelelsesværdigt, og underrette ham i tide. T. K.

19. marts (—). Miss. til kansler Reventlow. Af det i kopi hoslagte memorial kan han se, hvad ritmester Joachim Rathlou har tilskrevet prinsen. Nu ved prinsen ikke, hvordan kongen vil have, at der skal forholdes med de deri forlangte rekruteringspenge. Prinsen kan ikke se, hvorledes midlerne dertil skulle kunne skaffes her, hvad prinsen allerede har tilkendegivet ham, da det i forvejen er vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at fremskaffe midlerne til underholdet til de her i landene liggende fodfolk uden hjælp fra anden side. Prinsen anmoder ham derfor om at referere dette for kongen og ufortøvet meddele prinsen, hvad kongen resolverer derpå. Iøvrigt skal prinsen se, hvad han kan gøre for så meget som muligt at hjælpe nævnte ritmester med heste her fra landet til dem af hans ryttere, der er uberedne. T. K.

19. marts (Nykøbing). Besked til ritmester Joachim Rathlou på det af ham indgivne memorial vedrørende rekruteringspengene. Prinsen ved endnu ikke, hvad kongens vilje og mening er herom, og har derfor ladet skrive til kongens tyske kansler Ditlev Reventlow om at forhøre sig derom og meddele prinsen, hvad han får at vide, hvorefter adressaten også skal få meddelelse derom. Prinsen vil se, hvorledes han kan hjælpe ham med heste til de uberedne ryttere. T. K.

20. marts (—). Resolution på memorial¹ fra oberstløjtnant Povl Sehested om, hvad der skal forelægges prinsen:

1. Prinsen har givet ham ordre til hos kommissarierne (dér, hvor han logerer med sit kompagni) i Lollands Sønder herred at få anvist kvarter, hvorefter han har fået anvist Stokkemarke og 7 landsbyer til sig og sit kompagni. Prinsen har imidlertid befalet ham, at i tilfælde af, at landet skulle blive angrebet, skulle han i løbet af en time stille på alarmpladsen i Vesternæs, hvilket er en fuldstændig umulighed, eftersom han med sit kompagni ligger godt 2 mil derfra. Han ønsker derfor at vide, om det skal forblive ved den givne ordre, og om han skal forblive i sine kvarterer.

Resolution: Oberstløjtnanten skal forblive i disse kvarterer, indtil de nu i Nakskov forsamlede landkommissarier og adelige er blevet enige om en beslutning og har meddelt prinsen den. Så skal han få videre ordre fra prinsen.

2. Vedrørende ordren eller ordet, om forespørgeren skal forlange det hos prinsen.

Resolution: Ordren eller ordet skal straks blive givet ham.

3. Hvor han i nødsfald skal forlange og modtage ammunition, hvoraf han kun har et lille forråd.

---

¹ Memorialen, der er udateret, men underskrevet af Povl Sehested, ligger ved prinsens besked af 20. marts og gengives her foran denne.

Resolution: Ammunition skal han, såvidt fornødent, forlange hos artillerikaptejn Ruprecht Schlumpf.

4. Da hans kompagni er temmelig stærkt svækket og ved Kristianspris har mistet henved 140 mand, anmoder han om, at hans soldater, som er blandt dragonerne her i Nykøbing, igen må blive overført til hans kompagni.

Resolution: Prinsen har allerede for rum tid siden ladet anmode såvel rigsmarsken som generalmajor Bauer om, at nævnte soldater må blive overladt ham til hans tjeneste, da prinsen også senere måtte lade dem forsyne med fane. Men da prinsen har til hensigt at bruge dem til sit eget kompagni, venter han, at oberstløjtnanten vil gå med hertil. Hvis imidlertid kaptejn Hoelingk skulle have knægte tilovers ud over det af ham mænstrede antal, har prinsen intet imod, at oberstløjtnanten kommer overens med ham om at få dem overladt.

5. Hans officerer har bedt oberstløjtnanten om at andrage hos prinsen om, at prinsen vil forstrække dem med nogle penge til det nødvendige ophold, da de står ganske blottet og ikke har noget at tage på kroppen.

Resolution: Til penge til folkene ved prinsen for tiden ikke råd, men vil på bedste måde lade forhandle med den kgl. generallandkommissarius. Når der indløber besked derpå, vil oberstløjtnanten hurtigt få meddelelse derom. T. K.

20. marts (Nykøbing). Miss. til generalkrigskommissær Knud Ulfeldt. Oberstløjtnant Povl Sehested har berettet, at de soldater under de 3 kompagnier, som efter prinsens begæring med ham er kommet fra Fyen over til Lolland, for en stor del er dårlig beklædte og derfor højlig trænger til nogen pengehjælp. Prinsen anmoder adressaten om at tænke på gode midler til med det første at skaffe dem nogen undsætning. K.

— (—). Besked til Joachim og Hans Cammin fra Rostock. Prinsen har frigivet supplikanternes skude

fra arresten, så at den frit og uden hindring kan afsejle til Rostock. T. K.

20. marts (Nykøbing). Miss. til kansler Reventlow. Evert von Westen har berettet, at en ham tilhørende skude, som havde bragt allehånde købmandsgods til København, der er blevet anholdt som følge af den almindelige arrest, og har ansøgt om, at prinsen ved en anbefalingskrivelse vil hjælpe ham med at få kongen til at tillade, at nævnte hans skude må sejle derfra til Grønsund. Da prinsen af hensyn til tilførslen af nødvendige sager flere gange har kaldt og vedblivende vil kalde nævnte von Westen her til landet og derfor gerne så ham hjulpet, beder han kansleren ved god lejlighed hos kongen ansøge om at få hans skude frigivet. T. K.

— (—). Miss. til kansler Reventlow. Prinsen har til hensigt at lade reparere den skærbåd, som forrige år drev i land ved Vordingborg uden mandskab, som formodentlig er omkommet, og i fremtiden lade den bruge til sit behov, men skal dertil bruge de på vedlagte seddel specificerede materialer. Han anmoder derfor kansleren om hos kongen at få skaffet ordre til, at de snarest må blive tilsendt prinsen. T. K.

(Vedlagt udateret seddel:) Efterskrevne behøves til at istandsætte kongens skærbåd: 1 anker på 5 lispd.. 1 tov på 50 favne 4 tommer tykt. 1 mastespir 20 alen langt. 1 spær 24 alen langt. 2 trossetavler¹ til løbende redskab og opstående vant, den ene trosse tykkere end den anden. 1 smakkesejl med lulle² og enbred³ fok, dertil skal der bruges 3 ruller dug. 16 årer. 1 flag. 1 fløj.

— (—). Miss. til Jost Fr. von Pappenheim. Han ved, hvad slemme og uforsvarlige ord Jacob Henriksen i Saks-købing skal have ført⁴ imod den underdanigste respekt,

¹ Måske kun udtryk for trosser, jvfr. trosse og tavl = reb. ² Lulle, her formentlig i nu forældet betydning = klyverfok. ³ Enbred = enkelt bredde.

⁴ Det første udkast til begyndelsen, der atter er slettet, begyndte med, at han havde brugt nogle uforsvarlige og slemme ord, løbende imod prinsens reputation.

som han og alle undersætter bør bruge imod prinsen, deres herre. Da prinsen nu af de vidnesbyrd, som såvel herr Ernst Günther, hertug til Slesvig, Holsten etc., som borgemestre og råd i Sakskebygd har aflagt derom, og som siden beskrevet er tilsendt prinsen, noksom har forstået sagens lejlighed og, salva reputatione, ikke kan lade det gå således hen, tilstilles samme vidnesbyrd ham herved in originali med anmodning om på prinsens vegne at forfølge sagen til ret og tinge og meddele ham, hvad der forhandles og siden dømmes i den. K.

20. marts (Nykøbing). Kontrakt med den undersåt¹, med hvem prinsen har ladet betinge og slutte således, at han til det for residensstaden begyndte skanseværk på egen bekostning skal lade stikke og opsætte de nødvendige tørv således, at hver af dem i det mindste skal være 3 kvarter lang, $1\frac{1}{2}$ kvarter bred og $\frac{3}{4}$ af 1 kvarter eller 4 tommer tykke², ligeledes vel og flittigt opsætte dem efter den bestemte skrå linje³ i forholdet 2 til 3. Disse tørv skal fra det sted, hvor de er stukket, og til det sted, hvor de skal sættes, leveres ved andre dertil forordnede folk og rækkes til graveren og hans folk, men lægges eller opsættes af ham selv, så at alt bliver gjort fast og vel. For dette arbejde har prinsen bevilget af sit kammer at lade betale ham 8 mark danske⁴ for hver 1000 tørv, som han således har stukket og opsat. Kammer-skriveren skal efterhånden betale ham det, som er forfærdiget. K.

21. marts (—). Miss. til Borkard Rud og Erik Rosenkrantz. Kaptejn Mikkel Munk har i hosliggende skrivelse berettet, at bønderne nægter hans soldater den nødtørftige underholdning, idet de hævder, at de ikke er forpligtede

¹ Hans navn nævnes ikke. ² K. har: på det ringeste skal være dre quarter lang, halfanden quarterer bred og de dre dredie parter af it quarter eller fire toll tyche! Et af de hyppige eksempler på det fortykede dansk, der anvendes i brevene. ³ K. har: efter den tilforordnede schræde så som tœ imod dre. ⁴ Jvfr. dog den originale kontrakt med skansmester Marten Rugall af 16. april 1645 ndfr., hvor betalingen er 9 mark dansk.

dertil, og at de tilmed begynder at forøve adskillig uret og overvold mod soldaterne både i ord og gerning. Da der af sådant vil komme stor uvilje og siden indbyrdes opstand og oprør mellem bønderne og soldaterne, skal de, for at forebygge dette, indrette det således med deres underhold, at hver én må give og få¹, hvad der er billigt og nødtørftigt. Ligeledes skal de påse, at hvad der vrangelig af bønderne forøves mod soldaterne, nøje undersøges, og at det, der således erfares, straffes tilbørligt, andre til eksempel. Med de ny ankommende folks underhold skal de forholde sig således, som prinzen har forordnet det med livregimentet i kapitulations- og traktementsforordningen, dog at løjtnanten og fændrikken, eftersom officererne ligger noget langt fra hverandre, også skal have traktement hver til en hest. K.

21. marts (Nykøbing). Miss. til Erik Rosenkrantz. Prinzen har for nogen tid siden befalet ham at lade hugge 1000 stormpalisader i kronens skove i hans len [Halsted kloster]. Da prinzen nu mener, at det bekvemst og med mindst skade kan ske på Vejlø, skal palisaderne hugges dér og siden til vands bringes til Nakskov snarest. K.

— (—). Miss. til borgemeesteren i Maribo. Da han har ladet sig forlyde med, at han ikke kunne tage ansvaret for hofmesteren på Sorø for i Klosterskoven at lade hugge de 2500 stormpalisader, som prinzen ellers har påbudt i sin ordinans, har han nedsat tallet således, at han snarest kun skal lade hugge 800 palisader af den højde og tykkelse, som er angivet i den første ordinans, og lade dem levere til Nakskov. K.

23. marts (—). Miss. til kansler Reventlow. Prinzen har vel modtaget hans to skrivelser af 17. og 19. ds. og svarer herpå, at det vel ikke er ham ubehageligt, at Bertram Rantzau med sit kompagni efter kgl. ordre skal begive sig til prinzen i disse lande. Men da prinzen fra troværdig

¹ K. har først haft: at hver en kan vide, hvad...

kilde i Sønderborg har fået underretning om, at disse folk har et meget stort træn og stor bagage og navnlig foruden de 1000 heste har godt 2000 bagageheste med, som det ville falde meget vanskeligt for disse lande at underholde, da de i forvejen har stor mangel på fourage, så ville det være prinsen endnu kærere, om Ecksteins kompagni, som er vant til traktementet her til lands, blev beordret herover. Han henstiller derfor til kansleren at forhandle herom. Hvad prinsen ellers har begæret af den lollandske adel til landets almindelige forsvar, og at denne slet ikke vil bidrage noget dertil, kan han se af prinsens vedlagte håndskrivelse og af medfølgende memorial. Da endvidere Povl Sehested allerede er ankommet til Lolland med 3 kompagnier, og prinsen anser det for det rådeligste, at disse folk holdes samlet under én kommando, så begærer han ikke Hans Jacobsens kompagni, men såfremt kongen ville forlove ham selv for hans person for en tid, ville det være ønskeligt og gavnlig til fuldførelse af den påbegyndte fortifikation. Han skal tale med kongen herom.

Ligesom dette var skrevet, indløb fra fogden over Maribo klostres gods vedlagte skrivelse, hvori han erklærer, at han ved forbud fra hofmesteren på Sorø er blevet forhindret i at bugge de 800 palisader, som prinsen efter hans eget forslag og med kommissariernes godkendelse har anmodet om at få fra nævnte klostres skove. Han beder kansleren om ved forefaldende lejlighed at gøre brug af det og, efter at have taget en bekræftet kopi deraf, sende det tilbage til prinsen. T. K.

23. marts (Nykøbing). Miss. til Christoffer Urne. Denne Rasmus Andersen Brahe, forhen slotsskriver på Kronborg, har ansøgt prinsen om anbefaling til Christoffer Urne om at give ham ridefogedbestillingen i hans len¹, der skal være vakant. Prinsen har samtykket heri og

---

¹ Christoffer Urne var indtil 1. maj 1645 lensmand på Tranekær, fra 1. maj 1645 på Dragsholm.

beder Christoffer Urne antage ham til ridefoged som nævnt. K.

24. marts (Nykøbing). Besked til m. Augustinus Pauli¹, sognepræst i Flintinge, om at prinsen har resolveret, at efter prinsens første erklæring kan Hans Rasmussen ikke blive frigivet uden supplikanternes forløfte, hvilket de også kan afgive så meget desto bedre, som de selv opgiver, at bemeldte Hans Rasmussen noksom kan være betroet på sin egen forpligtelse. K.

25. marts (—). Miss. til rigens marsk. Prinsen har anmodet ham om at forordne nogle poster mellem Svendborg og Nyborg til at fremføre de skrivelser, som sendes til ham til Nykøbing fra Tyskland. Da prinsen nu for visse årsagers skyld har truffet en anden ordning, så at samme skrivelser skal hentes fra Svendborg af prinsens egne postbude, meddeler han ham dette, for at han kan rette sig derefter og, hvis han har noget at skrive til prinsen om, lade det sende til Nyborg, hvorfra det kan bringes videre af prinsens postbud. K.

— (—). Miss. til kommissarierne i Lolland og Falster. Af hosliggende supplikats kan de se, hvad bønderne klager over, og hvad de begærer. Da prinsen ikke ved, hvorledes kommissarierne har ordnet det med indkvartering, skal de videre råde dermed og forordne, hvorledes samme bønder kan få nogen forlindring. De kan også tale med oberstløjtnant Povl Sebested om, at han skal tilholde sine soldater, at de lader sig nøje med, hvad øl og mad bønderne efter billighed giver dem. K.

— (—). Miss. til Jost Fr. von Pappenheim. Han har tilsendt prinsen en lønningsrulle for personerne ved artilleriet i Lolland og Falster. Prinsen finder den ikke ubillig

---

¹ Mag. Augustinus Povisen Schandorf, sognepræst i Toreby s., Musse h. Præstegården ligger i Flintinge.

og bestemmer derfor, at samme folk månedlig betales med de deri specificerede lønningspenge. Midlerne dertil kan tages af det, som efterhånden kommer ind af den første i Maribo bevilgede og for meste parten endnu resterende landkontribution. Desuden har kongen også indvilget i at lade en del af land-skatten anvende til landsens eget behov. Adressaten har siden tilsendt prinsen en supplikats, hvori bønderne højlig beklager sig over kaptejn Reisers soldater. Dette er efter prinsens befaling tilbørlig blevet foreholdt kaptejnen, som i hosliggende skrivelse højlig undskylder sig. Han skal derfor sammen med Gabriel Rensberg til Arensdorf yderligere erkyndige sig om sagen og siden i den forordne, hvad der kan være bedst og rådeligst. K.

25. marts (Nykøbing). Miss. til Erik Rosenkrantz. Han har ved hofmarskal H.¹ C. von Körbitz til Schmiedeberg berettet, hvorledes nogle af kaptejn Prünsterers soldater har stjålet allehånde boskab fra bønderne i Dannemarre og derfor holdes fængslet hos ham selv. Da prinsen allerede har givet befaling til, at de skal føres for retten her [i Nykøbing], skal Erik Rosenkrantz lade sagsøgerne tilsige, at de næstkommende mandag den 31. ds. tidligt kommer hertil for at forebringe deres klage². K.

— (—). Ordre til oberstløjtnant Rensberg. Det berettes, at nogle af kaptejn Povl Prünsterers soldater i Danne-marre har frataget bønderne allehånde husgeråd og derfor holdes i fængsel dér. Prinsen befaler oberstløjtnant Gabriel Rensberg at sørge for, at samme misdædere med det første velforvaret bliver bragt hertil og stilles for en ordentlig besat krigsret, og at den dom, som denne afsiger, når den er blevet konfirmeret af prinsen, ufortøvet fuldbyrdes. T. K. .

29. marts (Kbhvn.). Memorial til Danmarks rigens råd. Da prinsen finder det fornødent at meddele Dan-

¹Han hed Johan (Hans) Christoffer K.   ² K. har: nødtørft.

marks rigens råd til dets bedre underretning de fornemste dokumenter, som er vekslet mellem prinsen og adelen i Falster og Lolland, og hvad der ellers kan tjene til rådets efterretning, fremsender han hermed først sin første proposition til adelen under litr. A med dens resolution B, dernæst prinsens andet memorial under litr. C og adelens resolution derpå under litr. D, ydermere under litr. E månedsforplejningen¹ for prinsens livregiment, bestående af 5 kompagnier, 100 mand stærkt med officererne. Hvad angår oberstløjtnant Povl Sehesteds 700 mand, da bliver de forplejet efter kongens ordinans. Prinsen beder rigens råd om vel at overveje det altsammen og sørge for, at prinsen på alle punkter, såvel lønningerne som palisaderne og alt andet, kan få tilbørligt svar, og at adelens, akademiets og de gejstliges undersætter kontribuerer lige med kronens, da prinsen intet andet søger og begærer end landets bedste og ej heller ydermere vil molestere kongen og rigens råd derom. K.

29. marts (Khvn.). Miss. til hertugen af Holsten. Hans skrivelse af 17. d. m. er blevet leveret prinsen ved dennes ankomst hertil igår, hvoraf han meget ugerne har erfaret om den beklagelige tilstand, i hvilken såvel de kongelige som de hertugelige marsker befinder sig. Han må imidlertid overlade det til den, som har magt over alting, og til ansvaret hos dem, som har haft at gøre og lade² med hensyn hertil. Hvad angår fredstraktaten med Sverrig, så har prinsen på grund af sin hidtidige fraværelse ikke kunnet konferere synderligt med kongen af Danmark, men han tvivler ikke på, at kongen i sin nuværende høje alder sammen med rigsrådet ikke føler nogen lyst til udgydelse af uskyldigt blod og yderligere ødelæggelse af lande og folk, men vil føre deres consilia og actiones således, at de, så meget det overhovedet er gørligt og muligt, vil søge at virke beroligende og efter mulighed vil lade sin fredselskende intention give sig til kende. Dette vil prinsen ikke undlade at meddele

¹ K. har: månedspløning.   ² D. v. s.: haft at bestemme herom.

ham som venskabeligt broderligt svar, idet han befaler ham i den højestes sikre varetægt. T. K.

29. marts (Kbhvn.). Miss. til hr. Christian Thomesen. Det berettes, at professio eloquentiæ her [i København] er ledig. Da prinsen gerne så mag. Johannes Meyer¹, nuværende rektor i Ribe, forfremmet til denne stilling, ikke blot fordi han sidst ved prinsens bilager og siden ved information i nogle år af afdøde hertug Hans af Holsten² har gjort sig vel meriteret, men også hans erudition og kvalitet selv anbefaler ham, beder prinsen adressaten om ikke blot af forbemeldte årsager, men også og især på prinsens vegne lade forskrevne mag. Johannes Meyer være sig anbefalet på det bedste, så at han kan få denne stilling fremfor nogen anden, hvorpå prinsen tvivler så meget mindre, som han vel kender adressatens omsorg for, at akademiet³ bliver forsynet med duelige og kvalificerede personer til dets bedste. K.

31. marts (—). Miss. til hertug Adolf Frederik af Mecklenburg. Prinsen har ved sin ankomst hertil i forgårs fået tilstillet hans skrivelse af 3. febr. og deraf set, hvad han ansøger prinsen om. Men da prinsen ellers har forstået, at han har indsendt en tilsvarende ansøgning til kongen, og at denne har bevilget ham de ansøgte 2 søpas og ladet ham forsyne dermed, anser prinsen det for overflødigt at tildele ham andre pas. Hvad udleveringen af okserne angår, da har prinsen indstændig andraget derom hos kongen, men har endelig måttet bøje sig for kongens remonstration af, at de nuværende tidsforhold ikke vel kunne tillade det, hvilket hertugen ved nærmere overvejelse selv vil forstå. T. K.

— (—). Miss. til Palle Rosenkrantz. Det berettes, at Jørgen Møller, forrige tolder i Flekkerø eller Kristiansø, er

¹ Hans Meier, mag., 1641—47 rektor i Ribe, † ca. 1660 som konrektor i Bordesholm. ² Hertug Hans († 1640), søn af hertug Philip af Glücksborg. ³ Universitetet.

død, og da prinsen gerne vil unde denne bestilling til denne Peder Hermansen, der hidtil har boet i København, beder prinsen adressaten om at indsætte fornævnte Peder Hermansen i den afdøde tolders sted. For at han desto mindre skal tvivle på hans troskab og villige tjeneste og være desto tryggere¹ forsikret om, hvad den kgl. forordning kræver, tilbyder han at stille Palle Rosenkrantz nøjagtig vissen og loven, så prinsen håber, at han ikke vil have noget at desiderere hos ham til undskyldning. K.

31. marts (Kbhvn.). Miss. til borgemestre og råd i Køge. Da prinsen ønsker underretning om alle de pas og passsedler, som han forrige år har udstedt, på hvilke de har ladet følge vogne af deres by, skal de med det allerførste lade ham få et rigtigt register under byens signet af alle fornævnte pas og passsedler, fra begyndelsen af året 1644 til samme års ende. K.²

16. april (Nykøbing). Åb. brev om, at prinsen har ladet akkordere med skanssemester Marten Rugall om, at denne til de foran byen Nykøbings port, frisiske port, nylig anlagte udenværker på sin egen bekostning skal lade stikke og sætte de nødvendige græstørv således, at hver af dem mindst bliver 3 kvarter lang, $1\frac{1}{2}$ kvarter bred og $\frac{3}{4}$ kvarter eller 4 tommer tyk, bliver rigtigt sat op og straks bliver afstukket efter den fastsatte skrålinje, nemlig i forholdet 2 til 3, samt at værket bliver fuldført i god bestand. Til gengæld vil prinsen anordne, at græstørvene bliver bragt ham til det sted, hvor de skal sættes, og rækkes ham dér. For hvert 1000 tørv, som han således stikker og sætter, skal der betales ham 9 mark dansk, at betale af prinsens rentekammer.

¹ K. har: desdryckere. ² For tidsrummet 31. marts til 2. juli 1645 er der ingen koncepter bevaret, med undtagelse af én eneste, af 14. juni, som er skrevet med en anden, sjældnere forekommende hånd end de sædvanlige, og som har en øjensynlig senere tilføjet datum, men intet dateringssted. Den er antagelig tilsendt prinsen andetsteds fra. Ellers findes fra dette tidsrum kun de ndfr. gengivne 4 orig., af 16. april, 11. maj, 9. og 30. juni.

(Efter teksten er skrevet:) 26. april forstrakt herpå 10 rdlr., 12. maj videre 15 rdlr., 20. juni 30 rdlr., 23. aug. yderligere 30 rdlr., 30. dito 30 rdlr., 2. sept. 16 rdlr. Dette er siden afregnet og klareret. T. orig. i orig. breve, åb. og lukkede, 1626—47.

11. maj (Nykøbing). Miss. til Bendix Martensen, kgl. krigskommissarieskriver. Det berettes, at han er betænkelig ved at betale Gabriel Rensberg til Arensdorf hans forrige gage, som kongen har forordnet til ham, fordi han har overtaget bestillingen som øversteløjtnant over prinsens livregiment til fods. Da kongen selv har bevilget det og særlig samtykket i, at Gabriel Rensberg tillige med sin forrige charge over det sjællandske regiment må forestå denne, skal Bendix Martensen ligesom tilforn herefter uden ophold og betænkning betale ham hans forrige gage. Orig. i orig. breve, åb. og lukkede, 1626—47.

9. juni (—). Miss. til dr. Hans Mikkelsen, superintendent over Fyens stift. Da der i disse lande Lolland og Falster findes mange sager, hørende til landemodes kendelse og jurisdiktion, og da prinsen gerne ville, at de en gang og uden ophold måtte blive henlagt og afgjort, anmoder prinsen ham om, at han med det første selv i egen person forfølger sig herover til belejlig tid og sted for at holde landemode og gøre rigtighed i samme sager efter ordinansen. (Bagpå påskriften:) F. n. prinsens brev om min rejse til Lolland, leveret mig den 17. juni 1645. Orig. m. prinsens underskrift og påtrykt segl i Fyens bispeark. Stiftets alm. breve. Kongebreve i Landsark. i Odense. (Tr.: H. F. Rørdam: Danske Kirkelove III, 321 f.).

14. juni (u. st.). Miss. til Borkard Rud, Jost Fr. von Pappenheim og Erik Rosenkrantz. Da kongen har bevilget prinsen den proviant, som stænderne yder i de påbudte og de bevilgede skatter i Falster og Lolland, befales det dem at tilholde såvel adelen som gejstligheden og borgerne i bemeldte lande at levere samme proviant,

viktualier og korn, som ydes i deres lovede forstrækning samt i den købstæderne pålagte ejendomstakserskat, til prinsens slotsskriver på Nykøbing slot mod hans bevis. Det skal blive godtgjort adressaterne og dem til at føres til afkortning, eftersom prinsen siden selv vil lade det uddele og anvende til underholdning af soldaterne, der skanser og graver her. K.

30. juni (Nygård på Møen). Miss. til kong Christian IV. Efter kongens sidste skrivelse har prinsen ufortøvet ladet major Johan Krause afløse med så meget mandskab, som han ellers har haft hos sig, og har straks selv begivet sig til Møen for at tage alt i øjesyn. Prinsen finder, at det på et og andet sted dér ikke er uden fare, og at ovennævnte fodfolk efter dets antal ikke er tilstrækkeligt til nødtøftigt at besætte posterne, men på den anden side erfarer han, at det vil være yderst vanskeligt, for ikke at sige umuligt for landet at holde en større indkvartering. Da der ligger stor vægt på landets konservation, ville det være rådeligt, at der i Sjælland i nærheden blev holdt nogle soldater i beredskab, som i tilfælde af nød kunne føres over. Dernæst kan kongen af vedlagte supplikation se, i hvor stor armød og uformuenhed alle borgerne i Stege er bragt ved den hidtidige indkvartering af ryttere og fodfolk, og prinsen selv har faktisk konstateret, at det er dem umuligt at holde længere ud, uden at de går helt til grunde og må forlade hus og hjem, tilmed da allerede hidtil omkring 30 borgere og sidste nat igen 4 har forladt byen. I betragtning heraf, og da fodfolket alligevel bør ligge nær ved posterne, har prinsen ladet det forlægge til de nærmest ved stranden liggende farlige poster, dog under forbehold af en mulig anden disposition fra kongens side.

Men da nævnte borgere fornemmeligt klager over indkvarteringen af rytterne, hvortil allerede alt deres hø, havre og byg og det meste græs er gået med, så at det er dem fuldstændig umuligt fremdeles at holde rytterne, og da prinsen desuden ikke anser det for tilrådeligt, at hele rytteriet bliver i byen,

da det derfra til en eller anden post har vel en 4 timers vej at marchere, venter han snarest kongens besked om, hvorvidt han ønsker, at en del af rytterne skal indkvarteres i de nærmere ved posterne liggende landsbyer eller, hvis de skal forblive i byen, om der ikke af hensyn til borgernes yderste uformuenhed skal ydes dem nogen hjælp og tilskud af bønderne i penge eller havre, hvorom prinsen imødeser kongens tilkendegivelse. Afgevær¹ og ammunition har prinsen på Møen fundet noget forråd, dog hersker der stor mangel på kugler, såvel til kanoner som til musketter, hvorom vedlagte fortegnelse melder. Ligeledes er der på hele landet [Møen] ved kanonerne kun anordnet en eneste mand, som tilmed er så ukendt med sagerne, at han næppe nok forstår at lade et kammerstykke. Prinsen venter derfor fra kongen en person, som kan have ammunitionen i forvaring, og to eller tre højst tiltrængte gode konstabler. Ritmesteren andrager også om altid at måtte føre et par regimentsstykker ved afdelingen, idet han mener, at de vil være nyttige at bruge ved lejlighed. Prinsen henstiller dette til kongens afgørelse. Ellers vil kongen af medfølgende designation² se beretningen om, at der over hele mandskabet, som dog ikke udgør noget ringe antal, kun er sat 2 officerer, men da disse er for få til nødtørftigt at uddanne bønderne i eksercits, og Jens Egeskouf, skønt han gør sit bedste, jævnlig forhindres deri ved sin skovriderbestalling, henstiller prinsen til kongen at forordne en major, som skal have kommandoen over alt landfolket, som det er i Falster og Lolland, og endnu et par gode og erfarne officerer over dem. T. orig. i Kongehuset. Christian IV. Breve fra kongens børn. Brev fra Christian (V).

2. juli (Nykøbing). Miss. til hertugen af Gottorp. Prinsen har modtaget hans sidste brev og takker for den deri givne meddelelse. Han har med dybeste vemod hørt, hvad hertugen deri beretter om landets ødelæggelse, hvad prinsen også uden det kunne forestille sig. Han ønsker, at

¹ Våben.   ² Den findes ikke ved brevet.

den Almægtige engang igen vil bringe det i en bedre og roligere stand. Hvad de hollandske differencer angår, er disse nu på grænserne bragt til forlig, og det drejer sig nu om, at den derom trufne afgørelse bringes på papir og ratificeres af begge parters principaler. Men om denne ratifikation vil ske fra hin side, før sagerne med svenskerne også er bragt til en god ende, står endnu hen. Iøvrigt har nævnte svenskere ved traktaterne foreslået ganske urimelige betingelser, som slet ikke kan akcepteres fra denne side. Dog håber prinsen endnu, at det i løbet af kort tid skal vise sig, hvorledes det endelig vil gå med traktaterne. T. K.

2. juli (Nykøbing). Miss. til hertug Ernst Günther. Af hans sidste skrivelse har prinsen set hans krav og begæring om de 50 heste, som nævnes i kongens befaling, og motiverne derfor. Skønt lensmændene og kommissarierne har tilkendegivet prinsen umuligheden af at tilvejebringe dem, så vil prinsen, hvis hertugen kan få hestene af dem, for sit vedkommende også gerne lade det ske. Iøvrigt har den tidligere bremiske kaptajnløjtnant endnu ikke fremlagt nogen anbefalingskrivelse. Derimod vil ritmester Hartman med det første indfindé sig ved kompagniet, efter hvad major Michael Eckstein har meddelt prinsen efter et brev, som ritmesteren har tilsendt ham, hvilket prinsen hermed meddeler hertugen. T. K.

— (—). Ordre til oberstløjtnant Povl Sehested. Da de 2 kompagnier af prinsens livregiment under kaptajnerne Münch og Prünsterer næsten et helt år har besørget vagten på strandposterne i Sønder herred, og prinsen derfor finder anledning til at lade dem afløse og forlægge dem i andre kvarterer, ligesom han har anbefalet kommissarierne at foretage en omkvartering af alle de i Halsted [kloster] len liggende soldater, befaler prinsen adressaten førstkommende fredag den 4. ds. med det ham undergivne kompagni at bryde op fra sit kvarter, befale de 2 ham underlagte kaptajner at gøre det samme og derefter ufor-

tøvet rykke ind i det ham af nævnte kommissarier anviste kvarter og af de bortdragende kaptajner lade sig anvise og overdrage nævnte strandposter og holde dem alle, undtagen posten i Engelborg, i god og vagtsom forvaring, såvel ved dag som ved nat. T. K.

2. juli (Nykøbing). Miss. til Rasmus Hansen, kaptajn på Ørnen ved Hestehoved. Af den skude, som den anden dag blev anholdt ved fornævnte Hestehoved, skal han tage tov og sejl og beholde dem såvel som skuden selv¹ i sine gemmer og under sit opsyn indtil prinsens nærmere befaling. K.

— (—). Miss. til krigskommissarius Knud Ulfeldt. Det meddeles ham, at kongen har bevilget, at det Ecksteinske kompagni må tages ind under prinsens liveskadron til hest. Da prinsen for nogen tid siden selv har mønstret det og derved befundet, at 20 af de bedste ryttere er uberedne, har han påtaget sig at skaffe dem heste. Han anmoder derfor Knud Ulfeldt om med det første at skaffe dem en måneds sold til at købe sig hestetøj og nødtørftigt gevær for, som kongen har befalet denne om alle de uberedne. Derefter erindrer han vel, at prinsen til nogle kompagniers mønstringsmåned og adskillige andre poster i hans sted har ladet betale en anselig sum penge. Da prinsen nu højlig har dem behov til mange andre fornødenheder, forlanger han, at Knud Ulfeldt ufortøvet lader prinsen få i det mindste 4000 rdlr. Prinsen stoler visselig på, at han tilbørlig efterkommer denne hans vilje. K.

— (—). Befaling til prinsens gehejme kammersekretær Chr[istof] Lebzelter om, at han hos generalkrigskommissarius, lensmand på N.², Knud Ulfeldt til N.³, på prinsens vegne skal anmode om udbetaling af den månedssold, som kongen har bevilget til de 20 uberedne ryttere

¹ Ordene »såvel som skuden selv« er senere tilføjet og passer ikke ind i sætningen. ² Tunsberg, Semgård og St. Olafs kloster i Norge. ³ Svenstrup (Torne h.) i Skåne.

under det Ecksteinske kompagni, og om udbetaling af 4000 rdlr., som prinsen ved en skrivelse har anmodet nævnte generalkommissarius om at få udbetalt for forskellige udlæg for ham, og om at få disse penge udbetalt i afregning ufortøvet. T. K.

2. juli (Nykøbing). Miss.¹ til kurbrandenburgsk overkammerherre, gehejmeråd og overkommandant over Kur- og Markbrandenburgs fæstninger, domprovst ved stiftskirken i Brandenburg, ridder af Johanniterordenen, kommanthur i Glogau Conrad von Borgsdorff. Prinsens faktor i Flensborg Didrik Kløcker har berettet, at han forfølges på det heftigste af sine kreditorer og er ved at blive bragt til at unddrage sig dem, begive sig bort fra hustru, børn og alt, hvad der er ham kært, til andre steder. Han har derfor bedt om af prinsen at blive rekommanderet hos fyrst Frederik Vilhelm, markgreve af Brandenburg, kurfyrste etc., og hos adressaten for gennem dem til opretholdelse af sin kredit og hele sin velfærd at blive hjulpet til betaling af den betydelige sum penge, som han har til gode hos fyrstinde, fru Maria Eleonore, enkedronning af Sverrig, de Gothers og Venders, dels for leverede kostbare varer og dels og navnlig for kontante forskud. Da nu ikke blot prinsen er vidende om nævnte hans faktors fordring, som både er retmæssig og rimelig, og gerne undte ham, at hans totale ruin blev forebygget ved betalingen af ovennævnte penge, har prinsen besluttet at opfylde hans begæring ved en intercessions-skrivelse først og fremmest til fyrsten, men dernæst også til adressaten, da denne er i stand til at udrette noget betydningsfuldt og stort i denne sag, hvorfor prinsen beder ham om at yde nævnte faktor al god støtte. T. K.

3. juli (—). Miss. til kurfyrsten af Brandenburg. Prinsens faktorer, borgere i Flensborg Steffen Kenckel

¹ Adressen med modtagerens udførlige titler er i K. skrevet under brevteksten.

og Didrik Kløcker har berettet, at de hos fru Maria Eleonore, enkedronning af Sverrig, de Venders og Gothers, har en stor sum penge til gode, dels som betaling for mange kostbare varer, som de har leveret, dels som betaling for et anseligt forskud i rede penge, og da de i disse højst besværlige, næringsløse tider for at forebygge deres fuldstændige ruin og elendighed i højeste grad trænger til pengene, har de ansøgt prinsen om ved en henvendelse til kurfyrsten, som efter en indgået beretning lader udbetale en stor del af enkedronningens penge på de tilbørlige steder, om at lade også dem få udbetalt de dem tilkommende penge. Da prinsen ved, at deres oplysninger er sande, og at deres petitum derfor ingenlunde er retsstridigt, og da han desuden gerne så dem hjulpet, beder han kurfyrsten opfylde deres begæring og fremme deres sag, så at de kan opnå deres betaling. T. K.

3. juli (Nykøbing). Besked til supplikanten Peder Bertelsen; foged på Rudbjærggård. I denne højfarlige tid, da fjendernes angreb kan ventes hver dag, kan det ikke tilstedes, at soldaterne tages bort fra strandkvartererne, men dersom supplikanten¹ ville forpleje soldaterne, som var indkvarteret hos hans husbondes bønder, med penge, så at de ikke havde noget at fordre af deres værter uden det blotte husrum, kunne prinsen nok lade dette ske. K.

— (—). Besked til Margrete, Søren Sørensens enke. Prinsen har bevilget supplikantindens begæring og befaler borgemestre og råd i Maribo alvorligt, at de lader hende forblive ved det, som hun heri tilbyder at skaffe ritmesteren (dersom der herefter skulle komme en sådan til kompagniet) til månedstraktement, medens borgemestre og råd skal skaffe ham nødtørftigt logement, ildebrand, sengeklæder, kobber, tin og andet, ligesom det holdes i Nakskov og andetsteds. K.

¹ K. har derefter først haft: selv kunne forhandle med de soldater.

3. juli (Nykøbing). Ordinans til borgemestre og råd i Nykøbing. Da det berettes, at der sker stort underslæb med kornet, som borgerne i Nykøbing yder til dragonernes heste, befales det borgemestre og råd sammesteds at lade borgerne levere på rådhuset det korn, som hver af dem skal levere til sin dragon, hvorefter de siden hver lørdag i kaptajnens nærværelse skal fordele det blandt dragonerne. K.

— (—). Besked fra prinsen på det af kaptajn Henrik Höling overleverede memorial¹: 1. Med hensyn til det forordnede foder har prinsen allerede givet borgemestre og råd her befaling og mål om, hvorledes det herefter skal uddeles til dragonerne uden underslæb. 2. Hvormed og af hvem der ved forplejningen sker underslæb, skal kaptajnen specificere. 3. Om sko og klædninger vil prinsen skrive og så snart som muligt fremskaffe det. 4. Hestene skal også fremskaffes så snart som muligt. Hvis kongen ikke lader levere gevær² til kaptajnerne, løjtnanterne og fændrikkerne, lader prinsen det også forblive derved hos sine folk. Men hvis nogen af underofficererne ikke er forsynet med gevær, skal kaptajnen meddele det. T. K.

— (—). Kommission til Jost Frederik von Pappenheim og Povl Sehested. Da der ved det på posten ved Gedser liggende kompagni til fods af prinsens livregiment såvel mellem kaptajn Georg Justus von Stein og løjtnant Jonas Sartor som mellem nævnte kaptajn og den største del af de ham undergivne knægte har fundet allehånde modvilje, trætte og vanskeligheder sted, og der herom er indløbet adskillige klager til prinsen, ville denne være tilbøjelig til at lade dem undersøge og behandle ad den sædvanlige vej ved den ordinære krigsret, men finder, at det i disse farlige tider, da man ikke

¹ Af 26. juni 1645. (Indk. breve fra ikke-fyrstelige personer). ² Våben. K. har først haft: ikke lader godtgøre.

kan vide, hvilket øjeblik fjenden fra søen kan angribe et eller andet sted, ikke er ganske rådsomt at kalde officererne bort fra deres poster til nævnte krigsret. For at nu alligevel nævnte stridigheder kan blive bragt til en afgørelse, befales det adressaterne som prinsens ved denne skrivelse dertil udnævnte befuldmægtigede kommissarier at indstævne og citere ovennævnte parter for sig, selv den næste dag, som er den 4. ds., om aftenen begive sig hertil og tidlig den næste morgen forføje sig til et bekvemt sted ved nævnte post, påhøre, hvad den af prinsen dertil befalede kgl. general-auditor Georg Thomas Haffenreffer og begge de stridende parter meddeler og yderligere forebringer, og grundigt overveje det og forhøre vidnerne, den ene efter den anden, ordentlig og efter nødvendighed. Såfremt de derefter finder sagerne således beskafne, at de med føje kan bilægges i mindelighed, skal de forsøge at få sluttet et mindeligt forlig mellem parterne, men såfremt dette ikke lykkes, skal de afgøre sagerne ved endelig dom og ret efter krigsretten og krigsartiklerne og indsende deres afgørelse til prinsens ratifikation. Til behandling og gennemførelse af alt det ovennævnte gives der dem herved befaling og fuldmagt. T. K.

4. juli (Nykøbing). Befaling¹ til den kgl. general-auditor Georg Thomas Haffenreffer. Eftersom de ved det på Gedser liggende kompagni til fods af prinsens livregiment mellem kaptejn G. J. von Stein og løjtnant Jonas Sartor og endvidere mellem nævnte kaptejn og den største del af knægtene opståede stridigheder og vanskeligheder af allehånde højvigtige og betydningsfulde årsager ikke har kunnet behandles ved en ordinær krigsret, har prinsen, for at bringe sagerne til en ufortøvet mindelig eller retslig afgørelse, kommitteret og befuldmægtiget lensmanden på Nykøbing og Ålholm, krigskommissarius J. Fr. von Pappenheim til Søholt og oberstløjtnant Povl Sehested til N. I henhold hertil befaler og befuldmægtiger prinsen herved den kgl.

¹ Brevet har form af et åbent brev.

generalauditør Georg Thomas Haffenreffer at kommunikere de stridende parter de til ham hinc inde indkommende klager i kopi, på prinsens vegne overvære kommissionens forhandlinger, forelægge kommissarierne originalerne til klagerne og indlæggene og til enhver tid flittigt varetage prinsens interesse derved. T. K.

4. juli (Nykøbing). Miss. til Erik Rosenkrantz. Da det berettes, at der i Halsted kloster len sker nogen uorden ved soldaternes udskrivning, idet kronens bønder, som ligger til landsdommeriet og alligevel hører ind under lenet, vil have forbud mod at lade sig udskrive og tage kongens gevær, bestemmer prinsen herved, at han med udskrivningen af såvel landsdommeriets som andre kronens dygtige bønder i lenet skal forholde sig, ligesom det tilforn har været brugeligt. K.

5. juli (—). Miss. til J. Fr. von Pappenheim og Erik Rosenkrantz. Denne Knud Jensen¹ beretter, at han for 25 år siden var præst i Sjælland ved Næstved og siden kom fra sit kald for føje årsag og formedelst falske vidner, der blev ført mod ham, og har ansøgt om af kirkerne her i landene at få bevilget en ringe nødspending i sin alderdom. Prinsen bevilger, at han af hensyn til sin uformuenhed og alderdom må anmelde sig hos fornævnte kirker og ansøge om nogen undsætning efter enhvers egen gode vilje. De skal ubindret tilstede ham dette. K.

— (—). Besked på den af Henrik Schmid i Horbelev² indgivne supplikation. Herpå bestemmer prinsen, at Peder Helt straks og uden ophold skal erklære sig om alt, hvad der heri angives om ham. K.

6. juli (—). Miss. til Borkard Rud og Erik Rosenkrantz. Prinsen godkender den indkvartering, som de har

¹ Måske den Knud Jensen, der i Wibergs præstehistorie i 1619 opføres som præst i Ølsemagle, Ramsø h., og om hvem der ikke oplyses andet. Hans efterfølger tiltrådte embedet i 1626. ² K. har: Harbeløf.

gjort indberetning om, dog således, at soldaterne og navnlig de, som hører under samme kommando, ikke spredes alt for langt fra hverandre. Ligeledes skal de uforsømmeligt træffe den foranstaltning, at når der påkommer alarm, bønderne da uden ophold og uden modsigelse lader soldaterne få de fornødne heste, for at de i tide kan komme til de for dem fastsatte steder. Og eftersom de udkommanderede soldater på Møen ikke så snart kommer tilbage igen, skal adressaterne lade de sogne, som er assigneret til deres underholdning, hjælpe på de andre og efter adressaternes eget forslag underholde nogle af de soldater, som ellers bliver liggende i Sønder herred. K.

6. juli (Nykøbing). Miss. til kansler Reventlow. Kgl. ritmester Jochim Rathlou til N. har berettet, at han fra anden side har hørt, at han om kort tid skal forlade sit nuværende kvarter, og har derfor bedt om, at prinsen vil give ham bestemt underretning derom. Skønt prinsen endnu ikke ved noget bestemt derom, kan han dog se, at når den forestående komplettering af hans liveskadron er tilendebragt, vil ovennævnte Rathlous forlægning være absolut nødvendig, eftersom disse lande er ganske ude af stand til at holde så meget kavalleri. Prinsen anmoder derfor adressaten om ved given god lejlighed at få kongens vilje og mening om nævnte Rathlouske indkvartering at vide og sende prinsen den til underretning. T.K.

— (—). Ordre til oberstløjtnant Gabriel Rensberg. Da den forhenværende løjtnant Jonas Sartor straks efter det trufne forlig om stridighederne med og injurierne mod kaptejn G. J. von Stein påny har forbrudt sig og voldelig har overfaldet nogle personer af kompagniet mod al ret og har såret dem hårdt, skal oberstløjtnanten over prinsens livregiment til fods på prinsens vegne lade ham meddele, at han på grund heraf fra denne time skal begive sig fra begge prinsens lande Falster og Lolland og aldrig mere må vise sig i dem eller i prinsens nærværelse, under uundgåelig svær livsstraf. T. K.

7. juli (Nykøbing). Ordre til samme om gennem sin undergivne kaptajn Mikkell Munk at lade indhente nøje underretning om alt, hvad der af 2 af hans soldater er angivet i vedføjede bilag og, når det er opklaret, lade forbryderne alvorligt afstraffe. T. K.

— (—). Miss. til borgemestre og råd i Nakskov. Prinsens hofmarskal J. C. von Körbitz til Smedeb[erg] har berettet om al det besvær, som de i en skrivelse til ham har erklæret, at de har med indkvarteringen af de 2 kompagnier af prinsens liveskadron. Prinsen ved for denne gang ikke andet råd at give dem, end at de yderligere viser tålmodighed, indtil liveskadronen bliver fuldstændig kompletet. Så har han til hensigt at søge hos kongen at sætte igennem, at det Rathlouske kompagni må tages fra Lolland, og at et af prinsens kompagnier da i dets sted må blive indkvarteret i Nysted og Rødby. Ellers kan han ikke se, hvad gavn de kan have af, at det kompagni, som hidtil har ligget hos adressaterne og endnu ikke er kompletet, skulle tages derfra og i dets sted et andet, som er kompletet, indkvarteres hos dem, et, som de endnu ikke kender eller er vant til. K.

— (—). Miss. til samtlige kommissarier i Falster og Lolland. Eftersom kongen har forordnet, at der overalt ikke skal ydes soldatesken nogen service, har prinsen derefter også ladet udgå befaling om, at der ligeledes skal forholdes således med soldaterne her i landene, hvilket prinsen hermed igen stadfæster og alvorligt befaler, at ingen derefter må understå sig at kræve det ringeste for service i nogen måde. K.

9. juli (—). Befaling til Niels Olufsen, ridefoged på Møen, om af den konstabel, som efter kongens befaling skal levere ham det, at modtage 300 runde¹ jernkugler til de 6 stykker på

¹ Ordet er forskrevet; der må vistnok læses: runde. Udtrykket »runde kugler« til skydevåben findes også ellers brugt.

landet og 2 tønnicker¹ musketkugler til hagerne² og siden med det rådeligste lade dem forbruge til landets fornødenhed. K.

9. juli (Nykøbing). Miss. til borgemestre og råd i Stege. Herhos tilsendes dem kopi af kongens skrivelse og befaling til kommissarierne i Sjælland om indkvartering hos adressaterne. Disse skal melde sig hos kommissarierne. K.

10. juli (—). Miss. til Knud Ulfeldt, rigens råd. Hans Jacobsen Skørt, kgl. ingeniør og kaptejn, har berettet, at han ikke alene i denne stående fejdes tid, men også tilforn har gjort og endnu gør stor bekostning på adskillige rejser, han har foretaget her og dér i disse riger og lande og derimod nu på tredje år ikke har fået sin besolding, ej heller hans kompagni har nydt den kvarters og anden fordel, som officererne ellers plejer at have og bruge, så at det vil være aldeles umuligt for ham at udholde dette længere, hvorfor han beder om, at prinsen vil skaffe ham en skrivelse om, at der må ydes ham nogen forstrækning af penge, indtil han kan få sin fuldstændige afregning. Prinsen har ikke villet nægte ham dette og beder derfor Knud Ulfeldt om hos rigens råd at foredrage hans sag og hjælpe ham til, at der må vederfares ham undsætning med en part af hans besolding, og at den i hans fraværelse må blive tilstillet hans broder Frederik Jacobsen Skørt. K.

— (—). Miss. til hertug Ernst Günther. Da denne ritmester H. Hartman nu har indfundet sig her, skal hertugen i henhold til den truffne aftale snarest forestille ham ved det tidligere bremiske kompagni og ansætte ham ved dette, så at der udbetales ham forplejningspenge fra forestillingsdagen af de hertugen assignerede kvarterer, uanset at han med prinsens tilladelse af hensyn til sin montering må rejse til et og andet sted. T. K.

¹ Tysk: Tönnchen, små tønder.   ² Hagebæsser.

10. juli (Nykøbing). Ordre til oberstløjtnant G. Rensberg. Da der er bedt meget for den nylig forviste¹ løjtnant Jonas Sartor såvel af andre som af hans hustru, har prinsen af hensyn hertil benådet ham forsåvidt, som adressaten enten kan lade hans kaptejn give ham en skriftlig afsked eller på regimentets vegne selv give ham en sådan, men derved igen give alvorligt tilkende, at han efter den første befaling absolut skal holde sig borte fra disse lande, for at man på denne måde kan forebygge yderligere og flere ulykker. T. K.

— (—). Ordre til den kommanderende løjtnant på Møen Herluf N. om, at han i fremtiden altid skal hente ordet eller løsenet hos ritmester Jos. Breide Rantzau. T. K.

— (—). Ordonnans til kaptejn over landsoldaterne Jacob Nygaard, at han skal give fri fra kompagniet Rasmus Olufsen i Brandinges² svend Anders Rasmus, indtil høsten er sluttet, hvorefter han atter skal sende ham til kompagniet. K.

— (—). Besked på salpetersyder Jørgen Madsens supplikation. Lensmanden på Halsted kloster skal erklære sig om supplikantens forhold og om, hvorvidt hans forehavende kan være til gavn for landet og uden skovens fordærv. K.

— (—). Miss. til hr. Jost Fr. von Pappenheim. Prinsen har anset det for godt, at fodfolket, som er og bliver indkvarteret hos adressaten dér i Ålholms len, af hensyn til opløb, kommando og for andre årsagers skyld indtil videre og indtil anden ordre overalt skal indkvarteres så nær som mulig ved hverandre og i de næst ved posterne liggende landsbyer hos bønderne, især medens faren

¹ Se ovfr. under 3., 4. og 6. juli. ² Det er usikkert, hvad der er ment, måske Bregninge s., Musse h. eller Bregninge, Horbelev s., Faksters Sønder h.

pågår, og ellers efter lejligheden, når de kan og skal forflyttes, og kvartererne forandres, da dog ikke spredes for meget vidtløftigt fra hverandre, men hellere omlægges desto oftere til forlindring for bønderne, hvor det synes adressaten bedst og nødvendigst, dog at hovedofficererne af det ene kompagni indlægges i Rødby og af det andet kompagni i Hillested sogn, for at de kan være nogenlunde nær ved hånden og ved hverandre, om der forefalder noget at forrettes. Da der også ved den forrige indkvartering tilforn er blevet forholdt således, og det derved forårsages, at ikke alle bønderne har udstået eller kan udstå ens eller lige megen besværing af slig indkvartering, tilmed da man heller ikke ved, hvor længe Gud vil, at samme indkvartering skal vedvare, så har prinsen, for at der dermed kan have og holdes en rimelig og retfærdig rigtighed overalt, så enhver, som skal udstå slig tyngde, deri kan vederfares, hvad der er ret og tilbørligt, og den ene ikke skal graves videre eller mere end den anden over evne, derfor eragtet det for rådsomt og befaler herved, at adressaten nu først (ved sognefogderne og de bedste bønder i hvert sogn) lader lave et rigtigt overslag og taksering over alle bønderne i hele lenet, aldeles ingen undtaget eller forskånet (uden adelens egne skattefri ugedagsjenere), på hvor mange gemene soldater hver bonde efter sin formue og lejlighed kan formå og kan tilkomme at underholde, og det således, at den rige hjælper den fattige, så at det kan opløbe til, at der på hver bonde overhovedet regnes 3 soldater i én månedstid eller 1 soldat i 3 måneders tid. Det skal stå adelen frit for at lade deres egne bønder ligne og lægge efter deres evne, så at den ene hjælper den anden, således at det ligeledes beløber sig til, at hver af deres bønder overhovedet skal holde 3 soldater i en månedstid, ligesom på kronens gods, eftersom forskrevet står. Efter hvilken takst der kan gøres ligning og den ordning med indkvarteringen således, at når og hvor der holdes indkvartering, kan soldatesken (en kaptejn regnet for 12, en løjtnant for 8, en fændrik for 6 og alle de

andre officerer på det første blad hver for 2 menige) indlægges og underholdes hos bønderne pro quota efter deres takserede formue og efter lejligheden, indtil hver bonde har udstået sin andel efter takseringen. Og da ikke alle byer er lige store eller bønderne lige formuende, kan det heller ikke i slige tilfælde pålægges dem alle at holde lige mange soldater eller lige længe. Tilmed findes der også, hvor folket ligger, fluks større besværing for bonden i adskillige tilfælde end på de steder, hvor der ingen soldater er, og slig tynde med at holde og underholde hver enkelt soldat kan eragtes og anslås til at være bonden til bekostning og besværing for 1 sletdalers værdi om ugen, endskønt der ikke skal gives en geme soldat mere end $\frac{1}{2}$ rdlr. om ugen, hvorimod alle de andre bønder, som efter takseringen ikke har holdt eller ikke holder dem, det kunne tilkomme dem at holde i den fulde tid og antal, i stedet for samme indkvartering for hver geme person om ugen skal kontribuere og udgive 1 sletdlr. i penge, korn eller anden god, nøjagtig vare til samme penges skadesløse fyldestgørelse, hvilket han snarest og med den største flid efter prinsens forrige udstedte befaling (om kontributionens oppebørsel) kan lade indsamle og omsætte i penge. Heraf skal han, såvidt det strækker til, efter lejligheden hver måned betale soldatesken, fornemmelig officererne fra det første blad, deres kvarterers traktements lønning, hvorimod disse derimod i samme tid og i så måde ikke må fordre eller modtage nogen penge eller underholdning hos deres assignerede bønder ud over det tilbørlige logement, medens samme bønder (ligesom andre) igen skal yde deres anpart kontribution, undtagen at det efter lejligheden kan bevilges, at der for slig besværing godtgøres dem noget vederlag og afkortes noget, ligesom der også skal godtgøres og afkortes de andre bønder, som har holdt og underholdt soldatesken, 1 sletdlr. for hver person ugentlig i samme pålignede kontribution, og resten fuldgøres med penge efter taksten, dog at formuende husmænd og inderster kommer de fattige bomænd efter lejligheden til hjælp dermed, og at øde og forarmede, som ikke kan yde det uden deres ruin, må forskånes efter

lovligt tingsvidne, så og at de bønder, som har holdt eller holder slig indkvartering ud over deres tid og antal efter taksten, kan få nogenlunde vederlag derfor af samme kontributions oppebørsel, om den strækker til, eller hvorledes han synes, det kan skikke sig bedst eller belejligst. Dog skal fornemmelig have i agt, at om Gud efter forhåbning vil give midler til forlindring af samme indkvartering førend forberørte takserede tids forløb, så der af samme lignings kontribution kunne blive noget tilovers¹ udover soldateskens forplejning, da skal først restancerne af de forrige påbudte (og navnlig de tre) måneders kontributioner betales deraf, for at ikke prinsen eller adelen selv skal lide for stor skade eller gøre for meget udlæg på de øde og forarmede bønders vegne. Og dersom, det Gud forbyde, folket² skulle forblive længere således i indkvartering end bemeldte takserede tid, skal han påny igen i så måder lade gøre ordning derom og beflicte sig på at skaffe midler dertil, så at samme folk således som for er meldt, kan blive forsynet med underhold indtil videre og anden anordning. Dog skal det stå bønderne frit, enten de efter den derom udgangne ordre vil bispise soldaterne eller give penge i stedet. De bønder, som ikke betaler forbemeldte påbudte kontributioner, som nævnt, skal i stedet derfor underholde soldatesken, indtil restancen med indkvarteringen er fuldt betalt, hvorom der til sin tid kan gøres rigtig ligning, afregning og tilbørligt og forsvarligt regnskab. K.

(På fjerde side findes et andet koncept til et missive — uden at det kan ses, om det ligeledes skulle stiles til Jost Frederik v. Pappenheim — af følgende indhold:) Af bøndernes klager og gjorte optegnelser om soldaternes fortæring erfares mod forhåbning, at de forrige og endnu her i landene indkvarterede krigsfolk, ikke alene gemene soldater, men også en del officerer, har understået sig at tilholde sig og modtage og ved trusler har aftvunget

¹ K. har: eröbres = tysk; erübrigen.

² Med folket menes her altid: Krigsfolket.

indbyggerne mere traktement og flere penge og tilmed har besværet dem med ægt og anden tyngde udover det, som kongens og prinsens derom udstedte kapitulationer fastsætter. Dette skal alvorlig foreholdes officererne nu i den befalede, forestående afregning, og de tilholdes efter den forrige befaling at trække alt dette fra i betalingen af samme afregning for hvert kompagni for sig. Hvis nogen ubilligt vægrer sig herved, skal det ufortøvet indberettes til prinsen, for at han kan vide at bruge andre midler dertil. Da den ønskelige fred nu igen er indtrådt, så at den forrige strandvagt og battering nu kan afskaffes, kan også de månedspenge, som var bevilget officererne til fods på en hest, herefter indtil videre ordre afskaffes og ikke yderligere udgives eller godtgøres. (Koncepten er overstreget og i margenen er skrevet:) Dieses Schreiben ist nicht expediret worden.

12. juli (Nykøbing). Miss. til ritmester Bjørn Ulfeldt. Løjtnant i hans kompagni Heimert Johan von Schlon, kaldet Gehlen, har berettet, at kvartermesteren under kompagniet adskillige gange har forbigået og ringeagtet den respekt, som ellers burde bevises ham som den foresatte løjtnant, så at han derfor højliggen var forårsaget at begære hans forløb¹ af kompagniet og har anmodet prinsen om at bidrage sit til, at han må få sin afsked. Skønt samme kompagni ikke hører under prinsens kommando, og han derfor lader såvel officerernes antagelse som deres afsættelse være henstillet til kongens disposition, har han dog ikke helt kunnet nægte ham den begærede skrivelse, og han anmoder derfor ritmester Bjørn Ulfeldt om at lade hans sag være sig anbefalet på det bedste og i den træffe en sådan ordning, at der sker, hvad løjtnanten begærer, forsåvidt kongens tjeneste og gavn kan tilstede det. K.

— (—). Besked på Simon Weyels i Steges supplikats. Prinsen har herpå resolveret, at da kongen på prin-

¹ Afskedigelse.

sens anmodning allerede har givet kommissarierne i Sjælland befaling til at tage en del ryttere fra Stege by og forlægge dem til landsbyerne, skal supplikanten melde sig hos dem, som enten allerede er eller om kort tid skal komme til Stege. K.

13. juli (Nykøbing). Miss. til kommissarierne i Falster og Lolland. Den 11. ds. er 13 svenske skibe ankommet udenfor København. For at rekognoscere udsendte man Sorte Hest og Samsing Galej, hvorefter svenskerne har taget sidstnævnte uden modstand, fordi den uforsigtig løb ind mellem dem i den formening, at de var hollændere. For at de [svenskerne] ikke skal få lejlighed til at vove noget mod disse lande ved hjælp af danske flag og fornævnte galej, som ellers er velkendt dér, skal kommissarierne allesteds gøre gode anstalter, navnlig således at soldaterne, som ligger nogenlunde langt fra posterne, visselig må forsynes med de nødtørftige heste, såsnart der kommer nogen alarm på. K.

— (—). Ordre til oberstløjtnant Rensberg, oberstløjtnant Sehested, ritmester Josias Breide Rantzau og løjtnant Herluf N. på Møen. Under henvisning til det med Samsing Galej indtrufne uheld befaler prinsen hermed, at de på deres poster skal gøre alle gode forsigtige anstalter, for at ikke fjenden under danske flag og med den på disse steder velkendte galej skal finde lejlighed til at iværksætte et anslag på disse lande. T. K.

— (—). Ordre til kaptejnerne Verner Thorborg på Hjorten udfor Albuen, Rasmus Hansen på Ørnen udfor Hestehoved og Christoffer Høyer på St. Peder udfor Guldborg. Under henvisning til det med Samsing Galej passerede befales det dem herved at tage sig vel i vare og både dag og nat holde flittig vagt, for at fjenden ikke ved hjælp af danske flag eller fornævnte galej skal overraske dem. K.

— (—). Miss. til kammersekretær Lebzelter. Han skal atter melde sig hos den kgl. generalkrigskommiss-

sarius Knud Ulfeldt for dog at få udbetalt noget og i alt fald så meget som muligt af den af kongen bevilgede månedssold for de 20 uberedne ryttere ved det Ecksteinske kompagni og af de begærede 4000 rdlr. til delvis afdrag på de af førnævnte kommissarius forskudsvis ydede penge til soldatesken, såfremt disse ikke kan blive betalt alle sammen. T. K.

13. juli (Nykøbing). Miss. til krigskommissarius Knud Ulfeldt. Prinsen har af hans skrivelse set, hvad han forklarer om de penge, som prinsen har ladet anmode ham om ved sin kammersekretær Christoffer Lebzelter. Da kongen har bevilget en måneds sold til de uberedne ryttere, venter prinsen, at han uden ophold tilsender ham de til de 20 [ryttere] i major Ecksteins kompagni bevilgede penge og ligeledes af de ham til soldatesken forstrakte penge det mest mulige, da prinsen har dem højlig fornøden. K.

— (—). Miss. til hertug Ernst Günther. Da det berettes, at han har til hensigt at anvende de i Nykøbing len faldende heste til montering af de nyhvervede ryttere, kan prinsen ikke undlade at meddele ham, at da den ligeledes under prinsens liveskadron og hertugens kommando hørende major Michael Eckstein har omkring en snes af sine bedste ryttere uberedne, har prinsen til montering af disse assigneret ovennævnte heste og har befalet sin lensmand dér, J. Fr. von Pappenheim til Søholt, at skaffe ham disse heste. Hvad hestene fra Lolland angår, har prinsen udstedt befaling om, at disse ufortøvet skal afleveres til hertugen. Ellers er der til prinsen indløbet beretning om, at der den 11. ds. er set 13 svenske skibe udenfor København, at Sorte Hest og Samsing Galej er sendt ud for at rekonoscere, men at sidstnævnte, fordi den uforsigtig og i den formening, at det var hollændere, løb ind mellem dem, blev taget. Hertugen skal derfor forstærke strandvakterne og overalt træffe gode foranstaltninger, for at ikke fjenden under dansk flag og ved hjælp af den her på

landet kendte galej skal få lejlighed til at praktisere et anslag mod dette land. T. K.

13. juli (Nykøbing). Miss. til J. Fr. von Pappenheim. Prinsen erfarer med stort mishag, at gejstligheden i hans len endnu ikke har leveret de heste, som kongen har påbudt dem at levere og siden har afstået og bevilget til prinsens liveskadrons behov. Da prinsen ikke længer kan lade det vente, befaler han adressaten på prinsens vegne igen og alvorligt at påminde den om inden 8 dage af hvert herred at fremskaffe og uden videre ophold levere 6 gode og dygtige heste under prinsens hyldest og nåde. Og da han vil huske, hvorledes nogle af de heste, som Nysted købstad leverede sidst, da der blev leveret heste, blev udsondret, fordi de var udygtige, skal han i stedet for disse nu uforøsmelig lade levere andre, dygtige heste af denne by, da prinsen i høj grad har dem fornøden. K.

— (—). Miss. til Borkard Rud, Erik Rosenkrantz, Erik Stensen og Rudbek Pors¹. Da der til prinsens efterretning behøves en kopi af den dom, som de i deres kommission har forfattet og afsagt mellem Jacob Christensen og Peder Helt, skal de uden ophold tilstille prinsen den. K.

— (—). Ordonnans til oberstløjtnant Gabriel Rensberg. Da han efter prinsens befaling vel har opsagt kaptejn Georg Justus von Stein det kompagni, som han hidtil har haft under sig, befaler prinsen ham hermed, at han ufortøvet skal forestille kaptejn Lorens Schonert eller, såfremt denne skulle nære betænkeligheder ved at overtage det, løjtnant Wendel Waldhäuseler som kaptejn for kompagniet. Om løjtnants chargen ved samme kompagni kan han vente prinsens nærmere befaling. T. K.

¹ Under teksten står: Os elsk. og velb. etc.,... vores respektive mand og lensmand over etc. Af de 4 adressater var kun Erik Rosenkrantz lensmand, nemlig over Halsted kloster len, og denne udskrift må altså gælde ham.

14. juli (Nykøbing). Ordre til samme. Han vil sikkert huske de forskellige såvel mundtlige som skriftlige klager, som de på Gedser liggende soldater oftere har ladet tilflyde prinsen over deres kaptejn Justus Jonas von Stein¹. Skønt prinsen ganske vist fæster ringe lid til alt dette, eftersom han havde ventet noget bedre af ham, og mere anser det for ophidselse fra nogle officerers side end for sandhed, så må man alligevel nære bekymring for, at denne forbitrelse hos knægtene mod en foresat officer, der, som man tilfulde kan mærke, jo længere jo mere tiltager fra dag til dag, i længden ikke kan skabe noget godt, men at der ikke kan følge andet deraf end mytteri, (som det allerede tidligere er sket og blevet straffet), helt bortset fra, at der, hvis fjenden skulle attackere nævnte sted og angribe for alvor, ikke kan ventes andet, end at knægtene kaster deres våben, ikke vil fægte under deres kaptejn og derved ikke alene vil bringe ham i den største forlegenhed, men også og især bringe prinsen selv og hele kongeriget i den yderste fare. Men for at denne øjensynlige ulykke i tide kan blive afværget, findes der ikke noget andet middel, end at, om end ikke kompagniet skal opløses og stikkes ind under andre, så dog dets officerer reformeres og forandres. Det er derfor prinsens befaling til ham, at han lægger sig de nævnte betydningsfulde årsager på sinde og straks på prinsens vegne overfor kaptejn Justus Jonas von Stein antyder, at prinsen i nåde løser ham fra hans hidtilværende bestalling, men samtidig dermed forsikrer ham om, at hvis prinsen ellers enten hos kongen eller andetsteds kan være ham til gavn eller forfremmelse, vil han altid være villig dertil.
T. K.

— (—). Besked på løjtnant Jonas Sartors supplikation. Prinsen erklærer, at supplikanten i henhold til den tidligere befaling skal holde sig borte fra Falster og

¹ Der må sikkert være ment den i det foregående brev og tidligere nævnte Georg Justus v. Stein.

Lolland, så længe krigen varer, men at han opholder sig andetsteds i disse riger og lande eller lader sig bruge i kongelig krigstjeneste, lader prinsen gerne ske. T. K.

15. juli (Nykøbing). Ordre til oberstløjtnant Rensberg. Da prinsen erfarer, at hans livregiment til fods, fordi kompagnierne ligger fordelt her og dér, ikke er tilstrækkelig forsynet med de i prinsens med adressaten oprettede kapitulation fastsatte 3 feltskærere og 3 profosser, giver prinsen ham hermed befaling og fuldmagt til yderligere at antage 2 feltskærere og 2 profosser, nemlig 1 feltskær og 1 profos ved hvert kompagni. De skal fra dags dato godtgøres såvel i måneds sold som i forplejningen. T. K.

— (—). Ordre til kaptejn Henrik Høling. Da der atter skal findes fjendtlige skibe i nærheden af disse lande, befales det ham, at han fremtidigt, ligesom det er sket tidligere, hver nat lader stranden ved Gedser battere¹ med en officer og 5 dragoner, henimod aften henved klokken 3 lader dem marchere derud og ikke lader dem marchere hjem igen før næste dag henimod middag. Ud over det nævnte tal skal han altid lade en dragon ligge i beredskab i Veggerløse, Marrebæk og Skelby, for, hvis det skulle blive nødvendigt, at avisere så hurtigt, dette kan ske, fra et sted til et andet med friske heste. Skansearbejdet skal han indtil yderligere besked indstille. T. K.

16. juli (—). Ordonnans til borgemestre og råd i Stubbe-købing. Da prinsen erfarer, at de af dem bestilte arbejdere ved skansearbejdet her er meget forsømmelige, så at der mange gange fattes 8, 10 og flere i tallet, befales det dem at gøre en sådan ordning, at de herefter hver søgnedag møder alle og enhver ved arbejdet og forfærdiger, hvad der bliver dem tilmålt, hvis ikke prinsen på deres bekostning skal lade andet folk antage dertil. K.

---

¹ Afspatruljere.

16. juli (Nykøbing). Besked på kaptejn Mikkel Munks memorial. Herpå har prinsen ladet skrive til de i Halsted kloster len forordnede kommissarier, at hvad officerernes resterende gæld angår, må de lade sig nøje med kaptejnens skriftlige tilsagn om, at han skal skaffe den [betalt] ved den første afregning af månedspengene, men de skal lade ham være fritaget for fordringen om, at han skal udstede en revers på alle resterende krav. For løjtnanternes og fændrikkernes vedkommende skal de i kongens og rigsrådernes ordinans af 30. marts bevilgede heste fra samme dato passere i afregningen, og denne uden yderligere opsættelse afsluttes og betales. T. K.

— (—). Befaling til den kgl. tøjmaster Christoffer Schwencke. Da prinsens rytteri her i tilfælde af, at fjenden skulle understå sig fra søen at gå i land, kunne bruge bandoleret med stor nytte og fordel, skal han, hvis han har forråd af dem, snarest tilsende prinsen en 400 stkr. eller så mange, det ellers er ham muligt. T. K.

— (—). Miss. til Christoffer Lindenov, Holmens admiral. Kaptejnerne på de 3 galejer, som ligger her for disse lande, nemlig Verner Thorborg på »Hjorten«, Rasmus Hansen på »Ørnen« og Christoffer Høyer på »St. Peder«, har berettet, at der, dengang de sejlede fra København, kun blev medgivet dem besolding for deres egen person og underholdning for deres mandskab for 3 måneder. Da de for god tid siden er udgået, har prinsen været nødsaget til at proviantere samme galejer for en måned af sine egne forråd. Eftersom nu hverken kaptejnerne eller folkene kan underholde sig længere således, anmoder prinsen ham om at ville anordne, at der snarest må blive tilsendt dem det nødvendige for en god tid, både til kaptejnernes besolding og til folkets underhold. K.

— (—). Ordonnans til Jens Pedersen, borgemester i Maribo. Da prinsens hofbager har anbefalet at lade male

et parti mel til prinsens hofstats behov i Maribo, befales det borgemesteren på hans begæring at skaffe ham de nødtørftige vogne til at føre samme mel hid sammesteds [til Nykøbing]. K.

16. juli (Nykøbing). Miss. til Borkard Rud og Erik Rosenkrantz. Kaptejn Mikkel Munk har til prinsen berettet, at de forlanger af ham, at han skulle påtage sig at betale alt, hvad hans undergivne officerer og soldater har fået mere, end deres traktement kunne være. Han erklærer, at han ikke kan gøre det, men tilbyder derimod at udgive sin hånd og løfte¹ om, at han, så snart hans officerer og soldater engang får afregning på nogle af deres månedlige restancer, vil skaffe deres debitorer² deres betaling. Prinsen vil, at de lader det forblive herved og ikke begærer mere af ham. Endvidere beklager han sig over, at toldereren i Nakskov på deres vegne vægrer sig ved at gøre [afregning]³ med ham eller betale nogen afregning, med mindre han vil levere fra sig en revers på, at han vil indestå for al tiltale og de sager, som herefter kunne blive begyndt af nogen mod hans officerer og soldater. Men eftersom det ikke er brugeligt, ej heller billigt, skal de lade bønderne tilsige, at de uden ophold og i tide giver meddelelse om, hvad de har at påtale hos fornævnte soldater, og siden lader kaptejnen få hans rigtige afregning. Og eftersom løjtnanterne og fændrikkerne af prinsens livregiment ved kongens og rigsrådets ordonnans den 30. marts hver har fået leveret og bevilget traktement på en hest, hvilket prinsen også siden udtrykkelig har forordnet, forordner prinsen herved, at de, adressaterne, skal godtgøre dem sådanne heste i deres afregning fra bemeldte 30. marts at regne. K.

17. juli (—). Mandat til soldatesken i Falster og Lolland. Eftersom der hidtil har fundet mangehånde stridig-

¹ Udstede en skriftlig erklæring om.   ² Sic! Der skulle ventes: kreditorer.

³ Dette eller et lignende ord må være glemt i K.

heder, trætte og slagsmål sted mellem prinsens soldateske og bønderne, og der derfor næsten daglig indløber klager til prinsen, så at denne, for at forebygge yderligere ulykker, i høj grad ser sig forårsaget at forfatte og publicere alvorlige mandater, befales og påbydes det hermed alvorligt hans soldateske, at såfremt nogen af dem nu eller i fremtiden har nogen påtale mod nogen af bønderne, hvad det så end drejer sig om, eller mener, at der af bønderne sker ham uret eller ubillighed, må han under høj, alvorlig og uafvendelig straf ikke selv eller ved voldelig selvtægt søge det hos bønderne eller hævne det på dem, men skal først på passende steder søge det ved rettens vej, ligesom prinsen har påbudt bønderne at forholde sig på samme måde mod soldaterne under alvorlig straf.
T. K.

17. juli (Nykøbing). Prinsens befaling til bønderne i Nykøbing len. Eftersom der hidtil ofte er forårsaget mange klagemål angående adskillige tvistigheder, som finder sted og forefalder mellem soldaterne og bønderne på de steder, hvor der holdes vagt, så at den ene af uforstand og imod tidligere udstedt forordning befindes at hævne på den anden det, som kunne være begået, med hug, slag og andre deslige uretmæssige midler og ikke har klaget derover og angivet det på tilbørlige steder, da skal, for at slig uskikkelig-
hed ikke skal tage overhånd, men i tide kan forebygges, bønderne på vagtstederne, og hvor der er indkvartering, hermed være advaret og befalet, at når der opstår nogen uenighed mellem dem og soldaterne, hvad det end kan være forårsaget af, skal der forholdes således dermed, at de for det første skal klage til kaptejnerne og underofficererne, men dersom de skyldige¹ da ikke straffes, skal det tilkendegives oberstløjtnant Rensberg, som da skal lade dem ske, hvad der er ret, og holde tilbørligt derover, og imidlertid må ingen understå sig at hævne sig eller selv straffe

¹ K. har: de brødige.

derfor¹, såfremt han ikke vil være den højeste straf undergivet. Prinsen har alvorligt ladet soldaterne befale at forholde sig på samme måde imod bønderne. K.

17. juli (Nykøbing). Miss. til kommissarierne i Falster og Lolland. Da det i kongens ordinans om traktementet udtrykkelig indeholdes, at værterne ikke må låne de hos dem indkvarterede ryttere og soldater mere, end deres traktement kan være, såfremt de ikke selv vil stande deres eventyr og skade, skal adressaterne, for at al uorden herefter må forebygges, tillige advare både borgerne og bønderne derom. K.

— (—). Miss. til Jens Pedersen, borgemester og ridefoged over klostrets gods i Maribo. Eftersom Peder Jeppesen og Jørgen Pedersen på Askø med deres skuder har gjort hver to rejser fra Bandholm til Nakskov for at føre dertil nogle stormpalisader, som klostrets bønder ellers skulle have ført dertil med deres heste og vogne, og de nu beklager sig over, at de har gjort stor bekostning derpå til deres største skade og fordærv, pålægger prinsen ham at sørge for, at klostrets bønder skal gøre dem rimeligt vederlag og betaling af fragten for samme rejse. K.

— (—). Besked på supplikationen fra Oluf Jensen i Stokkemarke. På lensmandens givne efterretning har prinsen erklæret sig således, at Else Hansdatter efter landemodedommens lydelse har at søge kongens bevilling og tilladelse til hendes nye påtænkte ægteskab. K.

¹ K. har derefter først haft: officererne og soldaterne skal sammeledes være pligtige til på de tilbørlige steder at angive, hvad ulejlighed og ubillig opsætsighed bønderne begår imod dem, og ingenlunde selv hævne eller straffe derfor. Dette er slettet, og stykket: »og imidlertid... selv straffe derfor« indsat i stedet herfor, hvorved det følgende, skarpe stykke: »såfremt... undergivets«, som oprindeligt gjaldt soldaterne, nu er overført på bønderne, og hvorimod bestemmelserne for soldaterne nu kun findes i den nytilløjede lempelige slutning. K. har derefter som slutning haft: såvelsom i lige måde bønderne, sig herimod forser, efter sagens beskaffenhed at stande til rette.

17. juli (Nykøbing). Miss. til toldskriver Knud Christensen. Da denne Rasmus Pedersen tilforn har tjent på prinsens jagt, skal Knud Christensen uden ophold skaffe ham 34 kurantdir., som han endnu har til gode fra hans tjeneste forgangen år på kongens skibe. K.

— (—). Besked på kaptejn Georg J. von Steins supplication. Prinsen har herpå erklæret, at han vil lade det begærede kvarter i Nykøbing anvise til supplikanten og lade ham få træ og anden yderligere hjælp. K.

18. juli (—). Ordonnans til skovrider Hans Boysen om, at han til hertug Ernst Günthers til Slesvig og Holsten og til oberstløjtnant Povl Sehesteds behov undertiden, dog ikke hver uge, selv skal skyde og lade dem få et dyr eller et rådyr, eftersom tiden kan give det, indtil anden ordre. K.

— (—). Ordonnans til J. F. von Pappenheim, lensmand over Nykøbing og Ålholm len, om, at han ved skovrideren skal lade udvise det nødtørftige træ i Sosmark og siden deraf lade hugge endnu 200 stormpalisader deraf, af samme længde og tykkelse, som de forrige var. K.

— (—). Befaling til Povl Carstensen¹, skriver, om at lade levere til Jørgen Amhoff, tømmermand, til at bruge til renderne 1 lispd. tælle, 1 lispd. hamp, 2 skålpund puntlæder og 400 pumpesøm. K.

19. juli (—). Miss. til Gunde Rosenkrantz. Prinsens kammersekretær Christof Lebzelter har tilstillet prinsen det svar, som Gunde Rosenkrantz har givet ham på det, som han af prinsen havde befaling til at forrette hos ham. Og skønt prinsen aldrig har tvivlet på, at han ville kreditere prinsens betroede tjenere i samme måde, som de selv bliver betroet af prinsen, så har denne dog, for at han kunne være så meget

---

¹ Påtegning på bagsiden af en ordre, dateret Nykøbing slot den 24. juni 1645. Ordren må være skrevet denne dag, men er vel først godkendt af prinsen den 18. jull.

sikrere på den kammersekretæren meddelte resolution, hermed villet lade ham vide, at eftersom prinsen har ladet de omhandlede¹ stykker inventere til sin egen lyst og plaisir, og aldrig har ment at gøre dem gemene, undtagen hvad han efter adskillige anmodninger fra afdøde Hans Ulrik Gyldenløve udtrykkeligt og specielt har bevilget denne, og han heller ikke har til hensigt, at forbemeldte stykker efter dennes død skulle ses og findes hos andre og fremmede, så skal Gunde Rosenkrantz derfor enten ufortøvet sende forskrevne stykker til Nykøbing eller også levere dem til prinsens kammersekretær i København. Dersom det kan bevises, at prinsens arkitekt og hofmaler Martin von Steenwinckel har fået sin betaling for samme stykker, findes han dog altid vederhæftig nok derfor. K.

20. juli (Nykøbing). Miss. til hertug Ernst Günther. Prinsen har med tilfredshed modtaget hans sidste brev med beretningen om de fjendtlige skibe, som man har set dér, og håber, at han, såfremt der fremdeles skulle forefalde noget, vil fortsætte med i alle måder at træffe gode anstalter. T. K.

— (—). Ordre til kaptejn Henrik Höling. Da prinsen har besluttet at anvende løjtnanten ved hans kompagni dragoner andetsteds i sin tjeneste, og da han har iagttaget den flid og troskab, som såvel fændrikken som capitaine des armes ved nævnte kompagni hidtil har vist, og som han venter, de også vil vise i fremtiden, befaler han herved kaptejnen at forfremme den hidtidige fændrik til løjtnant og capitaine des armes igen til fændrik. T. K.

— (—). Miss. til generalkrigskommissær Knud Ulfeldt. Denne trompeter Martin Sachaw² har berettet, at han forleden år har tjent under Knud Ulfeldts regiment, og at derfor reterer ham nogen månedssold, og da han nu højlig trænger til penge, har han andraget prinsen om en

¹ K. har: de beviste Støcker, af tysk: die bewussten. ² Martin Zachow.

skrivelse, så at han måtte få sine penge. Da han tilforn også har været i prinsens tjeneste, har prinsen ikke villet afslå dette og begærer derfor, at Knud Ulfeldt vil lade ham få den månedssold, som han endnu har til gode. K.

20. juli (Nykøbing). Ordonnans til byfogden i Nykøbing Peder Hansen om ufortøvet at skaffe kaptejn G. J. von Stein og de folk, han har hos sig, nødtørftig husværelse og sengesteder. K.

— (—). Besked på supplikationen fra hr. Jørgen Lavridsen, kapellan i Stubbekøbing. Prinsen bestemmer, at borgemestre og råd i Stubbekøbing ufortøvet skal erklære sig om, hvad kapellanen angiver heri. K.

— (—). Miss. til Sivert Urne [Tryggevælde] og Erik Rosenkrantz [Halsted kloster]. Dersom der i deres len er at få af de sorte sure kirsebær, skal de ufortøvet lade dem plukke og bringe til Nykøbing, da prinsen agter at lade dem bruge til sin fornødenhed. K.

21. juli¹ (—). Miss. til Sivert Urne. Af hosliggende supplikats kan han se, hvad borgerne i Stege på Møen beretter og begærer. Da kongen nu har tilstillet adressaten befaling om, at han skal skaffe dem nogen forlindring, og da prinsen ellers ved, at deres vilkår er sådanne, at de kun kan få en sådan, dersom der endnu fjernes nogle officerer og ca. 30 ryttere ud over de forrige, anmoder prinsen ham om såvidt muligt at ordne det således og iblandt andre sørge for, at Simon Weyel, der bor i samme Stege, må få nogen forskånsel. Han beklager sig også højlig over ritmesterens indkvartering og er derom blevet henvist til adressaten som kommissarius. K.

23. juli (—). Ordonnans til borgemestre og råd i Nykøbing om at sørge for, at borgerne dér skaffer nødtørf-

¹ Dateringen er tidligere læst: 20. juli. En sammenligning med andre dateringer, f. eks.: 31. juli, synes at vise, at der ikke er nogen grund til at læse andet end: 21. juli.

tigt h  og 1 skp. havre til hver dragonhest eller, om den [havren] ikke er at få, $\frac{1}{2}$ skp. byg, om ugen, indtil anden anordning. For at forebygge alt underslæb, skal de levere dette hartfoder på rådhuset og siden uddele det blandt dragonerne hver lørdag i kaptejnens nærværelse. Fornævnte borgemestre og r d skal også her i byen til Daniel Hasenhart, mønsterskriver under kaptejn Jacob Nygaards kompagni, lade anvise et »baare«¹ kammer til at opholde sig i. K.

23. juli (Nykøbing). Besked på supplikation fra Malene Povlsdatter i Nakskov. Hun henvises til bispen og landemodet, til hvis ordentlige kendelse sådanne ægte-skabssager ellers henhører. K.

— (—). Ordre til kaptejn H. H ling. Da havre nu ikke er til at få, og byggen for største delen er brugt til udsæd, og da den lige i trykken udsendte kongelige forplejningsordinans udtrykkelig indeholder, at der til hver dragonhest, hvis den bruges meget, skal leveres et læs h  om måneden og 1 skp. havre om ugen, men at der om sommeren kun skal anvises plads til græsning for dem, skal han hos de ham undergivne underofficerer og dragoner sørge for, at de indtil anden ordre lader sig nøje med det nødtørftige h  og 1 skp. havre eller, hvis dette ikke kan fås, med $\frac{1}{2}$ skp. byg. T. K.

— (—). Miss. til J. F. von Pappenheim. Da der fra majoren over landfolket i Fuglse og Musse herreder er tilgået prinsen adskillige artikler om oprettelse af en krudtmølle i Lolland, skal adressaten om det første punkt afgive erklæring om, hvorledes man, hvis det skulle bevilges, kunne forebygge adskillige underslæb, som andetsteds er blevet forøvet ved sådanne privilegier derved, at de privilegerede mange gange uden årsag har underst et sig at

¹ Måske: bart (tysk: baar), d. v. s.: tomt.

søge materie¹ på et og andet sted udelukkende i den hensigt at skatte og tvinge penge af folket². Hvad det andet punkt, om brændsel, angår, da ved han vel, at der på kronens jord ikke er så meget underskov, som kan bruges dertil; af oldenskov er der i Halsted klostres len allerede forbrugt meget til skanseværkerne, i hans len [Ålholm] ved han, at der til brug for prinsens hofstat også hugges meget træ, så at prinsen ikke kan se, hvorledes der kan skaffes ham brændsel af kronens [skove]. Han skal derfor få at vide af majoren, om han kan tilforhandle sig det af adelen, eller om han dertil kan bruge tørv, som formentlig nok må kunne tilvejebringes i Halsted klostres len. Men derhos må han vel tænke på, hvorfra han vil tage og få hassel, lind eller andre kul³ til krudtets tilberedelse. Dersom adressaten kan slutte en bestemt overenskomst med ham om de to punkter, kan han melde sig hos prinsen om de andre. K.

24. juli (Nykøbing). Miss. til samme. Da det berettes, at borgerne i Maribo, Nysted og Saksøbing imod prinsens forskellige alvorlige mandater har været noget forsømmelige med skansearbejdet ved Nakskov, skal han senest meddele borgemestre og råd i samme steder, at dersom de ikke straks førstkommende mandag sender deres tilbørlige antal folk til samme arbejde og lader dem arbejde flittigt og blive der, så deres tilmålte andel bliver fuldkommen færdig, førend sommeren er gået, vil prinsen lade dem hente til Nykøbing og lade dem anholde så længe, til de tilbørligt efterkommer hans befalinger. K.

— (—). Ordre til oberstløjtnant G. Rensberg. Da den i vedlagte bilag foreslåede måde for afregningen ikke synes prinsen ubillig og uden modsigelse er blevet akcepteret såvel af adressatens som af kaptejn Sehesteds kap-

¹ K. har først haft: salpeter. Dette er rettet til: materi, d. v. s.: salpeterholdig jord. ² K. har først haft: at tvinge penge ud af husbondefolket. ³ K. har: Kuoler, formentlig = tysk: Kohlen i daniseret form.

tejner, befales det at give den ham undergivne kaptejn Mikkel Munch anvisning på at akceptere afregningen på netop denne måde, afslutte den og kvittere. T. K.

24. juli (Nykøbing). Miss. til Borkard Rud og Erik Rosenkrantz. Deres svar på den skrivelse, som prinsen efter kaptejn Mikkel Münnichs¹ supplikation har sendt dem, har prinsen rigtigt modtaget, og han er vel tilfreds med deres forslag om, at de vil foretage afregning med nævnte kaptejn som med de andre, ligesom prinsen også ved oberstløjtnant G. Rensberg til Arensdorf har ladet ham befale at gøre afregning med adressaterne på samme måde. Kaptejnerne, løjtnanter og fændrikker har i kongens og rigsrådets ordinans fået tillagt hver 5 rdlr. om måneden til traktement på en hest. K.

25. juli (—). Besked på en supplikation fra Frederik Mortensen, færgemand ved Gåbense færge. Herpå erklærer prinsen, at han ikke kan bevilge supplikantens ansøgning om Vordingborg færgegård, da den af kongen allerede var givet til en anden. K.

26. juli (—). Miss. til dr. Jacob Matthiesen, superintendent over Århus stift. Det er ham uden tvivl vel vitterligt, hvorledes denne hr. Christen Jensen Blichfeld, forrige sognepræst til Heglinge og Rørum sogne, fordi han nægtede en bonde og en soldat det hellige sakrament, er blevet sat fra sit kald, men siden har fået kongens oprejsning igen². Da forbemeldte hr. Christen har tjent kirke og skole over 27 år og derved ellers forholdt sig kristeligt og vel, tilmed er besværet med mange fattige små børn, og da de midler, som han havde tilovers til at underholde dem med, er frataget ham af fjenderne, så at han dermed billigt bevæger enhver til ynk og medlidenhed, så

---

¹ Mikkel Munch. ² 1641 $\frac{2}{3}$ bevilling til igen at kaldes til hvilket kald i Danmark han lovligt kan kaldes til. Han var da rektor i Kristianstad. Se K. Brb.

anmoder prinsen adressaten om at lade ham være sig anbefalet på det bedste og være ham behjælpelig, så at han må blive forfremmet og befordret til det første kald, der bliver ledigt i hans stift. K.

26. juli (Nykøbing). Miss. til kansler Reventlow. Kongen har givet alle krigskommissarier i disse lande [Falster og Lolland] befaling til herfra at skaffe hertug Ernst Günther til Slesvig og Holsten 50 heste til montering af de nyhvervede ryttere, fordi de (landene) ikke tidligere havde leveret heste. Prinsen vil derfor meddele ham, for at han kan bringe det videre til kongen, at der i sidste år fra disse 2 lande ligesåvel som fra de andre provinser af præsterne, fogderne og bønderne er blevet kontribueret heste, som er blevet anvendt til montering af Knud Ulfeldts og Ecksteins kompagnier, og at prinsen desuden har gjort sit kompagni dragoner, der tæller over 100 heste, beredent deraf og nu yderligere fra Falster alene har skaffet de uberedne i nævnte Ecksteinske kompagni henved 15 heste. Da det altså virkelig er umuligt fra Lolland at skaffe mere end 33 eller 34 heste, skal kansleren ved en gunstig lejlighed forelægge kongen alt det ovenstående og henstille, om de øvrige 16 eller 17 heste ikke kan anvises hertug Ernst Günther fra Antvorskov len. T. K.

27. juli (—). Miss. til samme. Det berettes fra flere steder, at den tidligere amtsskriver i Rendsborg Johan Faber, da han under en storm på volden hjalp med til mandigt forsvar, blev skudt og derefter afgik ved døden. Da han i denne krig ved forskellige lejligheder har vist kongen og fædrelandet tro og berømmelige tjenester og derved mistet livet og har efterladt sig en bedrøvet enke med mange små, uopdragne børn, men kun få midler til deres opdragelse og underhold, hvorved han tilstrækkelig har vist sin redelighed, og at han ikke har benyttet sig af sådanne stykker, hvormed slige betjente ellers sædvanligvis plejer at berige sig, så anmoder prinsen herved kansleren om ved gunstig lejlighed

at forelægge sagen for kongen og gøre sig al umage for at opnå, at enken får bevilget nådensåret af dette embede indtil 1. maj, og at hun også ellers må blive hjulpet med et og andet, hvorom hun måtte ansøge. Ellers har prinsen modtaget hans sidste skrivelse af 23. ds.¹ med bilag og husker godt, at han har ladet en sådan befaling afgå til samtlige kommissarier i disse lande, men har dog ikke tænkt sig, at den skulle gøres så almindelig bekendt. Dog kan fjenden deraf ikke se andet, end at vi er besluttet på overalt at træffe gode foranstaltninger til med al mulig flid og omhu at opretholde disse lande mod hans angreb. At prinsen skulle have ladet en Rostocker skipper arrestere, fordi han havde talt om den svenske flåde, er dog grundløst, men han har ladet belægge med arrest ikke en, men flere sådanne skuder i henhold til kongens forordning og har, efter at kongen har givet ordre til deres frigivelse, ligeledes frigivet dem. T. K.

27. juli (Nykøbing). Miss. til J. Fr. von Pappenheim. Det berettes, at bønderne i Ålholms len klager over, at de i denne høst ikke kan miste² deres svende, der er blevet udskrevet til skansearbejde her. Men dersom de var blevet udskrevet til at tjene og lade sig bruge, hvor og når det gøres behov, og bønderne altså også måtte give sig tilfreds, når de skulle bruges på flåden, i marken eller til anden landsens og rigens fornødenhed, er det stadig prinsens vilje, at han efter prinsens første befaling ufortøvet skal lade dem komme herover. Dog kan han se noget igennem fingrene med dem, som ikke har andet råd og er højst trængt, og lade dem beholde deres svende. K.

28. juli (—). Miss. til Otte Krag til Trudsholm, øverste sekretær. Prinsens kammerskriver Søren Jensen har

---

¹ Modtaget 27. juli. (Indk. breve fra ikke-fyrstelige personer). ² a: undvære.

tilforhandlet sig en mølle, kaldet Stubbemølle¹, i Københavns len, hvorpå han efter kongens bevilling har ladet opsætte en krudtmølle. Han har hertil anvendt en temmelig stor sum penge, ikke alene til den nye bygning, men også til at betale mølleren, som tilforn boede dér, for den gamle bygning og til i mindelighed at købe ham ud derfra. Han klager nu over, at han ikke kan yde den landgilde, som tidligere er givet deraf, da han ikke kan have nogen melmølle i brug ved krudtmøllen, fordi stedet og vandet ikke kan tåle det. Prinsen erindrer, at da fornævnte hans kammer-skriver ansøgte om denne mølle, blev det tilsagt ham, at når krudtmøllen var færdig, og stedet ikke kunne tåle landgildemøllen dér, skulle han også blive forskånet for den årlige landgilde, som tilforn var gået af den. Prinsen anmoder derfor Otte Krag om hos kongen at hjælpe ham til, at han må nyde og beholde fornævnte krudtmølle uden nogen afgift, og at han må få den øde gårds jord, som tilforn har ligget dertil, også fremfor nogen anden. Prinsen eragter, at samme krudtværk er meget godt tjenligt og ligger på et bekvemt sted. Og hvad der i fremtiden kan gøres for nævnte kammer-skriver til fremme af dette og hans andet værk i Skåne² i henhold til denne intercessionsskrivelse, vil han i al nåde erkende. K.

29. juli (Nykøbing). Miss. til kansler Reventlow. Igår aftes er der tilsendt prinsen en fangen svensk bådsmand, som var løbet ind til land ved Møen med en dansk skude, der tilforn var taget af fjenden under Langeland. Prinsen har ladet ham eksaminere og har ladet hans udsagn skrive ned i medfølgende protokol³ og ladet

¹ I en bevilling af 12. nov. 1644 for samme Søren Jensen til oprettelse af en teglovn dér hedder det, at kongen har bevilget ham en mølle i Københavns len i Søllerød sogn, kaldet Stubbemølle, hvorpå han nu har sat en krudtmølle. Se Sj. R. 21, 314 b. ² Søren Jensen fik 24. okt. 1640 bevilling på at få kronens krudtmølle i Lyngsø sogn i Gers h. i forpagtning i 3 år, Sk. R. 5, 331 b. Han havde den endnu i forpagtning i 1646, da den var brændt, og han ²/₃ fik »brev på en krudtmølle i Kristianstads len«; se Sk. R. 5, 460. ³ K. har: Verzeichnus.

ham selv føre til København. Han sender samtidig en afskrift af de artikler, som er blevet foreholdt ham (fangen), for at de kan foreholdes ham ved et yderligere forhør, om det anses for nødvendigt. Kansleren skal give kongen en relation deraf. T. K.

29. juli (Nykøbing). Ordonnans til Niels Nielsen, tolder i Nakskov, om til Verner Thorborg (Warner thor Borrig) til proviantering af den kgl. galej Hjorten, der ligger ved Albuen, at levere følgende: 15 lispd. tørfisk, $1\frac{1}{2}$ td. gryn, 1 td. ærter, $\frac{1}{2}$ td. salt, $1\frac{1}{2}$ lispd. lys og $2\frac{1}{2}$ td sild. Det skal siden blive godtgjort ham i hans regnskab. K.

— (—). Ordonnans til Christoffer Schwencke, kgl. tøj-
mester. Da prinsens arkitekt og hofmaler Morten Steenwinckel har fået befaling til at poussere et hjortehoved til prinsen, skal tøjmesteren til hans behov dertil levere ham $1\frac{1}{2}$ td. parisisk plâtre¹ og $\frac{1}{2}$ td. Segeberger kalk og lade sine folk støde og behandle det efter hans, Steenwinckels, anvisninger. T. K.

30. juli (—). Besked på Christoffer Mortensen i Brendinges² supplikation. Prinsen bestemmer, at borgemestre og råd i Stubbekøbing uforsømmelig skal erklære sig herom. K.

— (—). Miss. til J. Fr. von Pappenheim. Det berettes, at kongen har tilskrevet adelen om at samles i hver provins på visse steder og udpege befuldmægtigede, som skal give møde på alles vegne i København. Prinsen mener, at det vel kunne ske, at adelen i Lolland ville vælge adressaten til deres befuldmægtigede, men at det ikke vel kan lade sig gøre, eftersom der i begge de len, som han forestår, forefalder meget med soldaternes forplejning og andet, hvorved prinsen daglig behøver hans tjeneste

¹ Fransk: plâtre, gibs. Formentlig Bregninge, Horbelev s., Falster Sønder h.

og nærværelse. Det er derfor prinsens vilje, at han, dersom adelen skulle tage ham til sin befuldmægtigede, skal undskyldte sig af ovennævnte grunde. K.

31. juli (Nykøbing). Ordre til major Eckstein. Da kongen har forundt prinsen, at adressatens kompagni fra det forrige Ahlefeldtske må overgå til prinsens liveskadron, men kommandoen over denne er overdragen til hertug Ernst G. til Slesvig og Holsten, skal han snarest melde sig hos denne på egne og kompagniets vegne og udføre, hvad denne måtte befale ham på prinsens og regimentets vegne. T. K.

— (—). Miss. til Borkard Rud og Erik Rosenkrantz. Da høsten nu står for døren, tillader prinsen, at bønderne må være forskånet med gravningen for Nakskov, så længe den varer, men derimod skal de udskrevne landsoldater tages til samme arbejde, ligesom det blev gjort i såtiden. For at intet skal blive forsømt derved, bestemmer prinsen, at der enten skal holdes godt opsyn med dem, eller også, hvad der synes det bedste, at der for dem fastsættes et vist mål, beregnet i roder, for, hvor meget hver 3 eller 4 daglig skal udføre, førend de får lov til at gå i deres kvarter. K.

— (—). Besked på Judith Paslicks supplikation. Da den heri omhandlede proces skal føres på Sjælland, må supplikantinden henvende sig til kongen om tilladelse til at få en prokurator. K.

— (—). Ordonnans til borgemester i Maribo Jens Pedersen. Da prinsen har bevilget, at Wendel Moskoff, borger og købmand i Lübeck, ved Bandholm må indskibe og siden udføre til Lübeck 4 skippd. flæsk og 140 tdr. korn på den udtrykkelige betingelse, at han ved nøjagtige forløftningsmænd forpligter sig til til gengæld med det første her til landet at indføre et godt parti salt, jern, stål og slige ting, som landet kan trænge til, befaler prinsen

hermed, at førend det tilstedes ham at udføre fornævnte gods, skal borgemesteren af ham tage en sådan forpligtelse og garanti og siden indsende den til prinsens kancelli. K.

U. d. juli, u. st.¹ Prinsen har bevilget, at kongens forordnede ridefoged på Samsø Jens Brun frit og uhindret må udskibe derfra til Lübeck i et skib, kaldet St. Johannes, hvorpå til købmand er forordnet Hans Schrøder og til skipper Hans Berentsen², 60 eller 70 øksne.

Kongens tolder i København Henrik Møller skal til prinsens kammersekretær Lebzelters behov lade levere 20 favne brændevæd, som siden skal godtgøres ham i hans regnskab. K.

1. aug. (Nykøbing). Befaling til rendemesteren i Nykøbing. Prinsen har bevilget sin kammerjunker Hans Wilhelm von Harstall, at han fra det vand, som prinsen forleden har bevilget fra slottet, må lægge en ledning ind i sin gård, hvorefter rendemesteren skal rette sig. K.

— (—). Befaling til rendemesteren i Nykøbing. Prinsen har bevilget, at afdøde dr. Henning Arnisæi enke Anna må lade lede vand fra det vand, som prinsen forleden har bevilget byen fra slottet, ind i sin gård, såfremt vandet ellers kan tåle det, til den pris og på de vilkår, som prinsen tilforn har ladet aftale med borgemestre og råd i Nykøbing, hvorefter disse og rendemesteren skal rette sig. K.

— (—). Miss. til J. Fr. von Pappenheim. Da der nu her behøves proviant både til galejernes og til soldaternes proviantering, skal han give Peter Helt befaling til at

¹ På bladet, på hvilket der findes 2 koncepter, af hvilke den første er dateret.. juli, medens den anden er udateret og mangler angivelse af stedet, der dog utvivlsomt må være Nykøbing, er der i den nyeste tid notaret: (IÅ mellem koncepter af 10/7). Bladet er samtidig som udateret henlagt sidst i juli måned efter de daterede koncepter. ² Under dette stykke er på tysk skrevet: Hans Schreder der Kaufmann, Hans Berendtsen Schipfer, S. Johannes das Schiff genandt. Dette er streget over, hvorefter det andet stykke følger.

levere fra sig alt, hvad han endnu har i gemme af de kongelige skatter. K.

1. aug. (Nykøbing). Befaling til ridefogden på Vordingborg slot, at han til denne Klemend Klemendsen, slotsskriver på Skanderborg, skal lade udvise et godt træ på omtrent 30 læster, så nær som mulig ved Næstved, som prinsen har bevilget ham. K.

2. aug. (—). Befaling til Erik Rosenkrantz, lensmand på Halsted kloster, om, at han på de steder, hvor det er skoven til mindst skade, til forskansning af Nakskov skal lade udvise, hugge og føre dertil endnu 12 egetræer, der skal bruges til pælene ved lønporten, endvidere de nødvendige egetræer til deraf at skære deler, som skal bruges til forfærdigelse af porten. K.

— (—). Miss. til J. Fr. von Pappenheim. På de artikler, som han har oversendt om Hans Hybertsens forslag om at oprette en krudtmølle på Lolland, følger hermed prinsens erklæring: Dersom han selv vil skaffe sig både brændsel og kuoler¹ til krudtet fra andre steder end fra kronens [jord] eller også stikke tørv uden skade og forfang for kronen og dens bønder og tillige forpligter sig til at ville forholde sig ustraffeligt på den måde, som han selv tilbyder i fornævnte artikler, vil prinsen samtykke i at forunde ham et privilegium, gående ud på, at ingen uden han må bruge sådan krudthandel her i landene [Lolland og Falster], og ligeledes at han må stikke og grave på forskrevne måde ved sine egne folk og på sin egen bekostning de nødtørftige tørv til samme arbejde, hvilket adressaten skal meddele ham. K.

— (—). Ordre til hertug Ernst Günther. Da borgerne i byen og fæstningen Nakskov er i højeste grad besværede med indkvartering, og prinsen for tiden ikke kan afse midler til at fritage dem for en del deraf, som her-

¹ Flertal af »kuoler«, kul.

tugen i sin forbøn for dem har skrevet om, så ser prinsen dog gerne, at der bliver gået så lempeligt frem mod dem som muligt, at der holdes streng justits i soldatesken, at de kongelige krigsartikler og den i trykken udsendte kongelige forplejningsordonnans efterkommes i alle punkter og klausuler, og at der navnlig holdes strengt og alvorligt over følgende punkter:

1. At det udtrykkeligt fremgår af omtalte kongelige ordonnans, at det er værterne, og ikke de indkvarterede officerer og ryttere, som nogle kunne ønske at fortolke det, hvem det overlades at vælge, om de vil forpleje deres indkvarterede i overensstemmelse med ordinansen med mad og drikke, eller om de vil give dem penge i stedet.

2. At ingen officer eller rytter, som hans vært vil forpleje med penge, må forlange mere, end der er fastsat for ham i den kongelige ordinans.

3. At borgerne efter krigsartiklerne ikke må besværes med at yde kvarter og forplejning til de heste og ryttere, som muligvis ikke er til stede.

4. At det ikke må tillades nogen officer at forlange traktement til flere heste, end han er mønstret med, nemlig en ritmester 6, en løjtnant 4, en kornet 3 og en kvartermester 2 heste, hvortil også regnes forplejningen af vognhestene, medens de ligger i kvarter.

Prinsen regner med, at hertugen vil tage hensyn til de stærkt trængte folks nød og iagttage det ovenstående vel. T. K.

2. aug. (Nykøbing). Besked på den af borgemestre og råd i Naskov indsendte supplikation. Prinsen kan godt forstå, at indkvarteringen falder supplikanterne meget besværlig, og har derfor allerede ansøgt kongen om, at Rathlous kompagni må blive forlagt, men har derpå fået det svar, at det endelig må blive liggende i Lolland, eftersom hele fjendens flåde nu er samlet, og man ikke kan vide, hvor den vil foretage anfald på landet. Prinsen kan således ikke på denne tid skaffe supplikanterne den begærede lettelse, men

vil dog herefter tænke på i andre måder at vise anerkendelse for, hvad de godvillig har udstået med underhold af prinsens rytteri. Når den Alsommægtigste vil forlene disse lande med fred, hvad prinsen håber snart må ske, da kan de visselig vente gode forhindringer. K.

2. aug. (Nykøbing). Befaling til borgemestre og råd i Nakskov. Da de har begæret at vide, hvor mange heste prinsen vil, at de skal godtgøre officererne i traktementet, meddeles det, at de skal godtgøre dem så mange heste, som er fastsat for dem i mønstringen, nemlig en ritmester 6, en løjtnant 4, en kornet 3 og en kvartermester 2. Da rytteriet nu ligger i kvarter, skal der ikke godtgøres dem noget traktement til vognheste. I alt andet skal de rette sig efter kongens sidste i trykken udgivne ordonnans. K.

— (—). Befaling til bønderne i Nykøbing len. Det berettes, at mange af bønderne i Nykøbing len endnu ikke har ydet og klareret de skatter, der af kongen er blevet påbudt i den tid, da Peder Helt var slotsskriver i samme len, så at der derved er opstået stor skade og uorden i soldaternes forplejning, hvortil disse skatter efter kongens forordning skulle anvendes. For at denne ulighed og urigtighed kan bringes til rette igen, og soldaterne i tide kan få, hvad der hører til deres underhold, er det prinsens alvorlige befaling, at alle de, som endnu resterer med noget af de i Peder Helts tid påbudte skatter, hvem det end er, aldeles ingen undtaget, skal levere det til Peder Helt senest inden 8 dage, såfremt de ikke vil stå deres eventyr og forfølges strengt ved retten for deres forsømmelighed. K.

— (—). Memorial og instruks¹ for prinsens kammer skriver Søren Jensen. Han skal gøre sig flid for at akkordere med en god mand i Helsingør, som til prinsens hofholdning kan købe 80 eller 100 oksehoveder god franskvind af forrige års vækst. Prinsen godkender det køb,

¹ Således overskriften. På bagsiden kaldes den kun: memorial.

som kammerskriveren slutter derom til den pris, som han lover derfor, og den skal blive betalt derefter. Den vin, som således bliver indkøbt til prinsens behov, skal kongens tolder i Øresund såvel som byens tolder og akcisemester lade bemeldte købmand passere med, i alle måder frit og forskånet for den told og akcise, som kunne fordres deraf, eftersom det hidtil er sket. Desuden skal bemeldte kammerskriver gøre al sin flid for at skaffe en god, sikker købmand, som kan afkøbe prinsen dette års landgilde, og med det allerførste meddele besked herom, hvorefter købet siden kan afsluttes. K.

(Nedenunder er skrevet:) Det befales hermed kammerskriver Søren Jensen, at han skal tale med admiralen på Bremerholm om, at prinsens gamle jagt, som denne plejer at bruge, med første lejlighed kan blive repareret og udtaklet med tilhørende redskab. Prinsen vil bruge den til at løbe mellem Nykøbing og København, og hvor det ellers er fornødent. Admiralen skal også skaffe en styrmand og så mange båds mænd, som behøves til den. K.¹

3. aug. (Nykøbing). Miss. til J. Fr. von Pappenheim. Da der er begyndt nogen trætte mellem borgemestre og råd i Stubbekøbing og deres kapellan hr. Jørgen Lavridsen, og begge parter ved forskellige skrifter² nogenledes har underrettet prinsen, sender denne disse til adressaten, som skal påtage sig sagen og afgøre den således, at der vederfares enhver, hvad der er billigt, skikkeligt og vel efter ordinansen og recesserne. K.

4. aug. (—). Memorial til kammerskriver Søren Jensen, hvorved det befales ham at forrette, hvad der indeholdes i følgende punkter:

1. Han skal igen melde sig hos Knud Ulfeldt til Svenstrup, generalkrigskommissarius og befalingsmand over Tønsberg

¹ Disse to koncepter er skrevet med en hånd, der vistnok ikke er forekommet tidligere, og slutter i modsætning til de tidligere koncepter: signatum Nykøbing slot, den 2. augusti anno 1645. ² D. v. s.: skrivelser.

len, og anmode ham om med det første at betale igen, om det ikke kan være hele summen, så dog det mest mulige af de penge, som prinsen i adskillige gange har udlagt og forstrakt i hans sted, eftersom prinsen tilforn både selv ved skrivelser og ved sin kammersekretær har givet ham tilkende, at han nu storlig har dem behov.

2. Han skal hos Christoffer Lindenov til N., admiral på Bremerholm, anmode om til prinsens behov at få 50 tylter deler, som admiralen ved prinsens sidste nærværelse i København har lovet og tilsagt denne.

3. Han skal sammesteds forhøre sig, om han kan få 180 tylter gode, stærke deler, som behøves her til at lægge gulvene i bryggerset og bagerhuset og til taget på tårnet, som kaldes »Fars Hat«. Dersom han ikke kan få dem dér, skal han købe dem andetsteds.

4. Ligeledes skal han købe 100 tylter lægter til at reparere tagene her på slottet og andet steds.

5. Hvad der omhandles i punkt 2, 3 og 4, skal han ufor-tøvet, og så snart den svenske flåde er borte fra København, sende herover.

(Vedlagt:) Udateret udkast på tysk til samme memorial, overensstemmende med det danske i punkt 1—4, dog at der i punkt 3 i stedet for bagerhuset står »slagtehuset«¹, og at slutningen af punkt 3, efter Fars Hat, lyder: Kunne man få noget mere på Holmen, behøvede man ikke at købe så meget.

I punkt 4 hedder det: til at reparere tagene på slottet, kornhuset o. lign.

Teksten i den danske affattelses punkt 5 er i den tyske tekst skrevet til i margenen udfor punkterne 2, 3 og 4. Derefter følger fire nye punkter:

5. Han skal straks efter sin ankomst til København af-færdige en skiferdækker hertil og med ham

6. sende 30,000 skibssøm hertil.

---

¹ Dette sidste er sikkert rigtigt, idet man på tysk vel snarest ville sige Bäckerei og på dansk bageriet end bagerhuset.

7. Han skal erkynndige sig, om man kan få skifer i København, og hvor dyrt det er.

8. Han skal anmode om at få de i Henrik Rantzaus gård liggende kobberstykker¹ og til den ende tilsende ham denne [d. v. s.: vedlagte] skrivelse. K. og T. K.

4. aug. (Nykøbing). Miss. til Henrik Rantzau til Møgelkær. Det berettes, at han i sin gård i København har liggende 4 kobberstykker. Da prinsen nu vel behøver sådanne stykker både til sit og disse landes forsvar, anmoder han adressaten om at ville udlåne dem hertil. De vil blive taget i god agt og, så snart fejden ophører, vil de igen blive tilstillet ham uskadt og aldeles ufordærvet. K.

5. aug. (—). Besked på oberstløjtnant Rensbergs memorial:

1. Såfremt fjenden på noget sted skulle forsøge en attaque², skal man så alvorligt som muligt søge at hindre hans landgang, men hvis han skulle få fodfæste et eller andet sted, skal tilbagetrækningen³ tages til de skanser, som er opført til dette formål. Hvad der er mangelfuldt ved disse, skal med det første udbedres. Prinsen går også ud fra, at fjenden ikke kommer så stærk i land, at han kan tage det hele på én gang og forhindre muligheden af at samle folk og bringe dem i skansen hjælp; tilmed da prinsen også selv er til stede her i landet og er besluttet på at understøtte posten på Gedser med sit livkompagni dragoner og med stykker, medens den anden post ved Hestehoved får hjælp af det Ecksteinske rytteri. Når lejligheden kræver det, vil prinsen sende yderligere ordrer, men forøvrigt vil oberstløjtnanten selv vide at erindre, hvad han og de andre af prinsen dertil kommitterede tidligere har godkendt med hensyn til den endelige tilbagetrækning.

2. Prinsen mener, at vagterne kan klare sig tilstrækkeligt uden lys med deres ild, ligesom man gør det andre steder.

¹ 4 kobberkanoner. ² Der menes hermed vel kun et mindre, lokalt angreb.

³ K. har først haft: til skanserne af samtlige soldater. Dette er atter slettet.

3. Vedrørende reparationen af skansen ved Gedser og de dertil nødvendige tømmermænd, vogne, kærre og spader har prinsen allerede ladet gøre anstalter.

4. Da dragonerne forplejes her i byen i deres kvarterer, har de intet at fordre i de landsbyer, i hvilke de ligger i beredskab.

5. »Die Cartoschen«¹ til stykkerne skal rekvireres hos munitionsskriveren her.

6. Det er ikke forbudt bønderne at yde soldaterne service, men det er forbudt soldaterne at fordre eller tilvinge sig denne af bønderne mod deres vilje. Men hvis bonden frivillig og uden tvang vil give sin soldat til nødtørft noget surt og salt, kan prinsen lade det ske. T. K.

5. aug. (Nykøbing). Besked på kaptejn von Steins 2. supplikation: Prinsen henviser supplikanten til lensmanden og kommissarius J. Fr. von Pappenheim, som vil hjælpe ham til det, som han heri søger om.

Prinsen vil lade give supplikanten en håndsrækning med nogle viktualier, men imidlertid henvise ham til at have tålmodighed, indtil rigshofmesteren atter kommer hjem, så vil prinsen forsøge at hjælpe supplikanten til en anden lejlighed. T. K.

— (—). Befaling til kammerskriver Søren Jensen om afden kgl. tøjmester i København Christoffer Schwencke at begære 100 hakker, 100 spader, 100 skovle og 100 hjulbøre, som tøjmesteren skal udlevere til ham, når han foreviser denne befaling. Kammerskriveren skal straks og ufortøvet sende spaderne til lands herover. Han skal også med det første sende en 9 eller 10 centner godt krudt herover. K.

— (—). Miss. til rentemestrene Sten Beck og Melchior Oldeland. De vil erindre, at prinsen ved sin hofmarskal J. C.

¹ Cartoucher, d. v. s.: ladningsposer.

v. Körbitz til Schmiedeberg har talt med dem¹ om Oluf Steenwinckels betaling og regnskaber. Da prinsen nu har ladet dem revidere af sin kammerskriver, og da han intet urigtigt finder i dem, har han underskrevet det udtog, som kammerskriveren har gjort af dem og overgivet prinsen. Denne anmoder dem derfor om for hans tro tjeneste og arbejde og for denne skrivelses skyld at skaffe ham så megen betaling som muligt og det med det første, da prinsen så godt som hver dag behøver hans tjeneste her. K.

6. aug. (Nykøbing). Miss. til alle rigsråderne, der nu er nærværende i København. Af deres sidste skrivelse har prinsen erfaret, at kongen har bevilget, at ligeså meget, som der af de til underhold af krigsfolket i landene [Lolland og Falster] bevilgede skatter er leveret på provianthuset i København, ligeså meget må prinsen beholde og tage igen af den påbudte madskat. Men da samme madskat ligeledes for længe siden er blevet leveret i København, så at han heller ikke deraf kan få det ønskede vederlag, tilmed da også, som de kan se af vedlagte kopi, alle i begge landene påbudte, ham bevilgede skatter² nu allerede så godt som helt er opbrugt alene til officerernes forplejning, idet soldaterne endnu bespises i kvartererne, er det nødvendigt endelig og med det allerførste at fremsætte forslag om andre midler til fortsættelse af denne forplejning. Prinsen beder dem derfor om hos kongen at anvende al mulig flid på, at forskrevne kopskat efter kommissariernes forslag må bevilges dertil, eller, hvis dette ikke kan opnås, at der deraf må bevilges prinsen vederlag for det, som af de andre skatter er leveret på provianthuset. Og eftersom sagen ikke kan opholdes længe, venter prinsen med det første og snarest muligt deres gode svar herpå. K.

— (—). Miss. til Borkard Rud og Erik Rosenkrantz. Af deres sidste skrivelse har prinsen set deres begæring om, at

¹ K. har først 2 gange haft: med Melchior Oldeland. Dette er atter slettet.

² K. har derefter haft: foruden aleneste kopskatten. Dette er atter slettet.

han, da de til krigsfolkets underholdning bevilgede skatter allerede næsten helt er opbrugt, vil give sit samtykke til, at koppskatten herefter må anvendes hertil. Prinsen vil ikke tillade dette på sine egne vegne, men vil afvente kongens samtykke og indvilligelse dertil og har allerede ladet skrive til samtlige rigsråder i København om med det første og snarest muligt at formidle dette. Indtil da anser prinsen det for det rådeligste, at de, samtlige krigskommissarier i disse lande, efter kongens sidste befaling med det første tilskriver den dér boende adel og rådfører sig med den og træffer aftale om det, som kongens befaling indeholder. K.

6. aug. (Nykøbing). Ordre til Christoffer Høyer, kaptejn på St. Peder for Guldborg. Han skal, såsnart vinden føjer sig dertil, lette anker og ufortøvet og med al hast begive sig til Hestehoved og lægge sig på det sted, hvor Rasmus Hansen hidtil har ligget med Ørnen, have godt udkig efter fjenden og ellers efterkomme, hvad prinsens første ordre yderligere indeholder. K.

— (—). Ordre til Rasmus Hansen, kaptejn på galejen Ørnen for Hestehoved, om, såsnart¹ Christoffer Høyer med St. Peder ankommer dertil, og vinden føjer sig, da ufortøvet med galejen at begive sig til Gedser, lægge sig under skansen dér mellem hukken og den røde sand, eller hvor han ellers mener at kunne ligge sikkert og have god kundskab i søen. Siden skal han med al flid efterkomme, hvad prinsens første ordre yderligere indeholder. K.

— (—). Befaling til borgemestre og råd i Nykøbing. Jacob Christensen, borgemester i Nykøbing, har højlig klaget til prinsen over, at han af de indkvarterende og takserende besværes flüks over sin evne og lejlighed med indkvartering og skatteansættelse uden hensyn til tidens

¹ K. har først haft: Eftersom prinsen befinder, at hans tjeneste kan være nyttigere udfor Gedser end dér nu for Guldborg. Dette er after slettet.

tilstand, da hans næring og handel nu, som enhver vel ved, er ganske nedlagt. Prinsen befaler hermed, at de ny udtagne taksationsborgere takserer ham på ny og derved tager hensyn til såvel hans som andres evne, handel og formue, som den nu er, og herefter ligner og lægger indkvarteringen og skatterne, så at hverken han eller nogen anden bliver besværet derved. K.

6. aug. (Nykøbing). Besked på supplikationen fra Ulrik Moltzan på Rubjærggård. De forordnede krigskommissarier skal erklære sig om det fiskerhus, som rytterne påstås at have taget til corps de garde, og ligeledes om, hvad lejlighed og midler der findes til at lade dem oprette et andet vagthus og forsyne det med nødtørftigt brændsel. K.

— (—). Besked på en ansøgning fra Rasmus Olufsen i Stubbekøbing. Prinsen befaler, at borgemestre og råd i Stubbekøbing, eftersom lensmændene har skrevet på den første supplikats, ikke besværer supplikanten eller nogen anden, som bor dér i [byen], over hans evne og formue, så at prinsen herefter ikke mere overløbes med sådanne klagemål og supplikatser. K.

— (—). Besked på supplikatsen fra borgerne i Stubbekøbing. Prinsen har herom resolveret, at da faren nu er for øjne, og man kan formode fjendernes anfald, kan han ikke formindske det krigsfolk, der er indkvarteret på de nødvendige steder. Supplikanterne skulle heller ikke begære det af hensyn til den fornævnte almindelige nød. Hvad de ellers har begæret, derom vil prinsen høre lensmandens betænkning om, hvorledes der kan ydes dem undsætning. K.

— (—). Besked¹ på supplikatsen fra bønderne i Stokkemærke sogn. Prinsen bestemmer herom, at lensmændene

---

¹ Teksten til dette koncept er skrevet på samme blad som det foregående og med fælles udskrift på bagsiden.

på Ålholm og Halsted kloster skal erklære sig om supplikanternes opgivelser, og om deres forslag kan iværksættes. K.

7. aug. (Nykøbing). Besked på en ansøgning fra Peder Mortensen, Hans Rasmussen og Niels Kruse i Tjæreby. Prinsen bestemmer, at det med supplikanterne skal holdes som med deres andre bymænd, idet Peder Helt skal give dem tilbage, hvad de heri angiver at have betalt til ham, medmindre de ellers resterer med noget til prinsen. I så fald skal Peder Helt ufortøvet først erklære sig derom. K.

— (—). Besked på en ansøgning fra Kirstine Hans Støds i Lillebrænde. Prinsen kan ikke eftergive de kongelige skatter, men dersom supplikantinden kan bevise sin uformuenhed ved lovlig erhvervede tingsvidner, skal hun henvende sig dermed til lensmanden. K.

9. aug. (—). Besked på ansøgninger fra Lavrids Kals i Sønder Alslev og Rasmus Virket i Korselitze. Prinsen kan ikke eftergive de kgl. skatter, men dersom supplikanterne har lovlig erhvervede tingsvidner om deres uformuenhed, skal de henvende sig dermed hos lensmanden. K.

— (—). Besked¹ på en ansøgning fra Lavrids Hansen i Vålse. Prinsen har allerede henvist ham til den ordentlige ret. Udgangen heraf skal han tilbørlig afvente. K.

— (—). Besked på en ansøgning fra Jonas Sartor. Prinsen henviser ham med den begærede afregning til den kgl. krigskommissarius. T. K.

— (—). Resolution og svar på den forordnede kommandant på Møen Oluf Daas memorial. For at efterkomme kongens vilje er prinsen for nogle uger siden selv draget over til Møen, ikke i den hensigt ganske og aldeles at påtage sig landets forsvar, men udelukkende for at se

¹ Skrevet på samme blad som det foregående.

alt, hvad der kunne mangle deri og herefter gøres behov, hvorom han straks har ladet afgå en udførlig memorial til kongen og deri sammenfattet det meste af det, som kommandanten har anført i sine punkter, nemlig:

1. Prinsen har ladet kaptejn Johan Kruse¹, som tilforn lå på Møen med 100 mand, officerer og soldater tilsammen regnet, afløse af 1 løjtnant og ligeså mange af de gamle og bedste soldater, som for nogen tid siden er kommet over til Lolland under oberstløjtnant Povl Sehested. Dersom nu tallet således ikke mere er fuldstændigt, vil prinsen igen lade det komplettere.

2, 3, 4, 5 og 6. Alt hvad der omhandles i disse punkter, er prinsen vitterligt nok.

7. Prinsen kan ikke se, at landfolket er tilstrækkelig forsynet med officerer, da der kun var to, både over de unge karle og over det andet landfolk, af hvilke den ene ved sin skovriderbestilling endda hindres i at øve og eksercere dem så tit, som det gøres behov. Prinsen har i sin memorial meddelt kongen det og begæret, at han vil lade flere forordne dertil efter fornødenhed.

8. Prinsen håber, at kommandanten vil træffe den omhyggelige ordning med vagterne, som ellers kræves.

9. Stege byes forarmelse og dens højeste uformuenhed til længere at kunne holde rytteriet har prinsen også meddelt kongen i nævnte memorial, og denne har herefter givet krigskommissarierne i Sjælland befaling til at skaffe det fattige borgerskab nogen lindring. Kommandanten skal derfor herefter ansøge og forespørge hos kongen og rigsrådet om, hvad der herefter skal foretages heri, og om hvorledes han skal forholde sig med hensyn til hans oplysning om, at rytterne får mere af deres kvarter, end der er fastsat for dem i ordonnanzen om traktementet. Prinsen har aldrig tænkt på i nogen måde at forandre den, men har derimod, da han var dér på landet, givet ritmesteren udtrykkelig befaling til at rette sig efter den.

---

¹ Der er rettet i navnet. Han hed (og underskrev sig) Johan Kraus.

10. At landet behøver mere fodfolk, har prinsen ligeledes meddelt kongen, og eftersom det ikke vel kan besværes med større indkvartering, har prinsen fremsat det forslag, at der på Sjælland overfor Møen måtte lægges krigsfolk, som kunne yde hjælp efter fornødenhed. Dette har kongen også tiltrådt, men dersom kommandanten mener, at han kan holde flere soldater på landet [Møen], skal han give kongen det til kende. Men at tage rytteriet helt derfra, anser prinsen for utilrådeligt, ligesom også kongen i forberørte befaling til kommissarierne på Sjælland udtrykkelig udtaler, at rytteriet ikke kan undværes derfra. Årsagen dertil kan kommandanten, dersom han ikke ved den tilforn, lade sig berette af kongen.

11. Af hvad betydning Møens land er, ved prinsen ellers godt og ville også gerne lade det få støtte fra Falster, men finder, at det enten kunne vise sig at være utilrådeligt eller også ganske umuligt, når man betænker, at prinsen i de kvarterer imod Møen kun har et eneste kompagni til fods, omkring 180 mand stærkt, som skal holde vagt og besætte posterne på omkring en 3 milsvej. Dersom nu fjenden, som prinsen skulle formode, først med en del af sin flåde skulle sætte an på Møen, og prinsen så ville sende dette fodfolk derhen, ville alle dets poster blive ubesatte, og fjenden ville således have tid og rum til at sætte her på landet. Eller dersom fjenden samtidig skulle gøre anfald på begge lande og således lukke strømmen mellem dem, så var det jo umuligt, at det ene land kunne hjælpe det andet. Derimod har kongen, som forhen berørt, allerede anset det for godt, at der lægges folk i de nærmeste steder på Sjælland for derfra at støtte Møen, hvilket også bedre kan ske derfra, fordi, som kommandanten selv beretter, ølandet Koste¹ kan sekunderes fra Sjælland, og på den anden side ingen kan komme fra Møen ind på samme Koste uden tæt ved skansen, som ligger derpå.

12. Stykker ville prinsen selv gerne have flere af

---

¹ Koster, dengang en ø, nu en halvø.

her til hans fornødenhed, og kommandanten må derfor ansøge kongen både om dem og om granaterne. Hvad ordet¹ angår, da har prinsen, før kommandanten ansøgte derom, givet det til ritmesteren dér på landet Josias Breide Rantzau og vil nu også meddele kommandanten det.

Ellers har prinsen af det af kommandanten fremsendte patent set, at kongen har overdraget ham kommandoen over Møens land under prinsens direktion, hvilken forordning prinsen også er beredt til at efterkomme. Men dersom noget skulle mangle på et og andet dér på landet, vil det, da prinsen ikke har midler til at erstatte sådan brøst, være nødvendigt, at de skaffes prinsen i tide; ellers var det vel bedre, om kommandanten selv først skrev til København om, hvad der var fornødent. Ti hvis han først ville skrive til prinsen, måtte denne dog lade skrive videre derom til København, så at tiden kun ville blive spildt derved. K.

9. aug. (Nykøbing). Besked på memorialen fra Arend Jochim von Plato og Henrik von Thienen, kornetter, for samtlige officerer ved prinsens liveskadron. Prinsens resolution herpå er følgende:

1. Borgerne skal have ret til at vælge, om de vil forpleje de hos dem indkvarterede officerer og ryttere med spise og drikke, eller om de vil give dem penge i stedet. Der er imidlertid til prinsen indløbet klage over, at nogle af de indkvarterede har forlangt pengeforplejning af borgerne mod disses vilje, men dette agter prinsen ingenlunde at tillade dem, da det er stik imod den kongelige ordonnans.

2. I lige måde er det i overensstemmelse med fornævnte kongelige ordonnans og prinsens i henhold dertil udstedte befaling, at der ikke forlanges mere af værterne, som vil forpleje de hos dem indkvarterede med penge, end nævnte ordonnans fastsætter. Og selv om denne udtrykkelig fastsætter, at de, der får penge til forplejningen, udover seng,

---

¹ Løsnet, feltråbet.

ild og lys, ikke skal have nogen yderligere service, og at de gemene ryttere også skal være fornøjede med at se og koge ved værtens almindelige lys og ild, så kan prinsen ikke se, hvorledes han skulle kunne godtgøre dem den daler, som de indrømmer [hidtil] at have fået af deres værter for køkkenarbejdet, idet prinsen hermed helt vil have denne afskaffet, hvormed han dog ikke vil forhindre værten i frivilligt at give og forære sine egne indkvarterede, hvad han vil.

3. Officererne og rytterne skal, som rimeligt er, gives forplejning til så mange heste, som er godkendt ved mønstringen, og som virkelig forefindes, og prinsen venter, at de efter deres tilbud vil holde det således dermed, at der ikke kommer nogen klage derover.

4. Officererne kan indtil videre ikke få godtgjort forplejningen af vognheste i kvartererne, før prinsen får tilstrækkelig underretning om, at det også sker andre steder i riget med kongens indvilligelse. Så vil prinsen lade det være sig magtpåliggende at skaffe sin liveskadron tilsvarende traktement.

5. Vedrørende korporalernes forplejning vil prinsen indhente erklæring fra krigskommissarierne og derefter tilkendegive sin vilje. T. K.

9. aug. (Nykøbing)¹. Besked på det af Petrus Jessenius på samtlige ved nævnte eskadron ansatte stabspersoners vegne indsendte memorial. Prinsen vil om deres forplejning indhente beretning hos samtlige kommissarier, da det er dem, der bedst kender stedets² beskaffenhed og kvota, og derefter udtale sig videre derom.

Når prinsen har fået grundig efterretning om, at kvartermestrene under det Ahlefeldtske og det Bauerske regiment med kongens billigelse får løjtnantstraktement, vil prinsen se at få gennemført, at de ved hans eskadron ansatte får noget tilsvarende.

¹ Skrevet særskilt på samme blad som den foregående besked, men med felles udskrift. ² K. har: der Stätte. Der kan derved enten forstås: der Stätte, ò: byernes sag eller: der Stätte, ò: stedets.

Regimentssekretæren skal om sin forplejning melde sig til nævnte kommissarier. T. K.

10. aug. (Nykøbing). Befaling til borgemestre og råd i Stubbekøbing. Eftersom værket her for byen, som prinsen har ladet borgerne i Stubbekøbing anvise at forfærdige, næsten slet ingen fremgang har, og han deraf med højeste mishag mærker samme borgeres forsømmelighed og u lydighed imod prinsens første befaling, vil prinsen igen under sin hyldest og nåde alvorligt have befalet dem, at de ufortøvet lader forfærdige en rigtig rulle eller fortegnelse på de personer, som daglig skal arbejde på værket, og straks tilstiller konduktøren eller voldmesteren den, så at man ved hjælp af denne fortegnelse kan se og vide, hvem der er forsømmelig, og siden pålægge dem velfortjente, strenge straffe. K.

— (—). Miss. til J. Fr. von Pappenheim. Prinsen har allerede af sit eget kammer ladet betale til officererne her i landet nogle ugers lønninger, der beløber sig til 45 rdlr. 1 ort for hver uge. Da det er prinsen umuligt videre at gøre sådan forstrækning, tilmed da lønningsdagen igen falder førstkommende torsdag, befaler prinsen ham straks og ufortøvet at forføje sig herover for at træffe en sådan ordning, at forskrevne officerer herefter rigtigt kan få deres lønninger, hvoraf de skal leve og underholde sig, af ridefogden, eller at der anvises dem hver nogle bønder, af hvilke de selv herefter skal kræve og indfordre dem.¹ K.

— (—). Befaling til Jost Fr. von Pappenheim til Søholt, lensmand over Nykøbing og Ålholm slotte, om at han allersnarest til skibs lader føre hertil og levere til slotsskriveren her det korn, rug og byg, som er i forråd i Ålholm len af skatten fra påske 1645, da prinsen behøver det til underhold for de soldater, som han daglig

¹ Teksten i K., i hvilken der er mange rettelser på dette sted, har: af hvilke han selv osv.

bruger til skansning og gravning. Det skal sammen med fragten efter billighed godtgøres i kongens rentekammer. K.

10. aug. (Nykøbing). Ordre til kommandanten over fodfolket på Møen, løjtnant Herlof¹ om, at han straks i henhold til denne skrivelse skal lade forfærdige en rigtig rulle over, hvor stærk på officerer og knægte den styrke var, der først kom over på Møen, og hvor mange af dem der endnu er til stede, og ufortøvet indsende denne rulle. T. K.

— (—). Miss. til kommissarierne i Falster og Lolland. Hvad samtlige stabspersoner og korporaler ved prinsens liveskadron til hest, der ligger i Nakskov, har ladet forebringe for prinsen og ansøge om, kan de se af hosliggende kopier, som prinsen tilsender dem i den hensigt, at de ufortøvet skal indsende deres betænkning om, hvorledes de mener, at der heri bedst kan træffes den nødvendige anordning. K.

11. aug. (—). Besked på supplikation fra Asmus Rosenfeld i Nakskov. Prinsen henviser supplikanten til kongen, som alene er den, der kan tildele sådanne privilegier (eneret til at udskænke fransk vin i Nakskov), men han mener, at supplikantens ansøgning heller ikke dér vil kunne opfyldes, såfremt det geråder ældre privilegerede dér til forfang. T. K.

12. aug. (—). Miss. til ærkebiskoppen af Bremen. Prinsen har modtaget hans sidste brev og takker for meddelelsen deri om, hvad der er hændt dér. Især har det glædet ham at høre om den glædelige genbesættelse af hans residensslot. Hvad der er sket her, vil kongen utvivlsomt allerede have ladet berettet. [Forhandlingerne om] trakterne på grænserne bliver af modparten efter gammel skik og brug stadig træneret, men han håber, at den Almægtige snart vil forunde en fredelig afslutning heraf, så at oven-

¹ Herefter følger et ulæseligt bogstav.

nævnte ærkebiskoppens lykkelige bedrift vil få en mærkbar indflydelse. Han ønsker ham og hans gemalinde i Guds sikre varetægt. T. K.

12. aug. (Nykøbing). Miss. til J. Fr. von Pappenheim. Han ved, hvorledes prinsen efter hans forslag for rum tid siden har udstedt en befaling til borgemestre og råd i Nykøbing om, at der af dem og borgerne for hver 3 daler, de betaler i skat, skal sendes en duelig person til arbejde på volden. Nu erfarer prinsen med højeste mishag, at denne befaling ikke alene ikke efterkommes, at der heller ikke sendes det tilbørlige antal efter forskrevne overslag, og at der blandt dem er mange børn, som ikke kan bestille noget, men endogså at samme ordinans endnu på denne dag ikke er publiceret og påbudt for borgerskabet. Da prinsen kun kan betragte dette som stor ulydighed, foragt og genstridighed og derfor for sin reputations skyld ikke kan lade det hengå ustraffet, befales det adressaten ufortøvet og med al flid at skaffe sig at vide, hos hvem denne forsømmelighed og ulydighed findes, og siden på prinsens vegne tiltale dem tilbørligt derfor ved retten. K.

— (—). Miss. til Erik Rosenkrantz. Hvad han ved prinsens hofmarskal J. C. von Körbitz til Schmiedeberg har andraget vedrørende Sønder herreds bønders fiskeri dér under landet, derpå erklærer prinsen, at eftersom det i denne tid er meget farligt, da fjenden, som næsten altid ligger under Femern med skibe og både, ved nattetid kunne overraske og borttage nogle af dem og således få kendskab til alle forhold dér på landet, vil prinsen hellere miste den ringe afgift, som han ellers kunne have deraf. Prinsen befaler derfor, at det skal forbydes dem, og fiskeriet standses indtil yderligere bestemmelse. Hvad angår Niels Nielsen, der bor i Avnede, så skal han efter dommen udvises af sin gård, da han ikke er i stand til at fæste den påny med rede penge og ikke heller kan stille nøjagtige kavtionister derfor.

Gården skal derefter igen fæstes til en anden for den sædvanlige tilbørlighed. K.

12. aug. (Nykøbing). Miss. til Otto Krag. Af hoslagte supplikation kan han se, hvad supplikanten Henrik Ankersen søger om. Omend prinsen ikke kan vide, af hvilken årsag han har mistet det første kald, så har han dog, da han stedse og uophørlig ansøgte derom, ikke villet nægte ham denne anbefalingsskrivelse. Otto Krag skal derfor skaffe sig underretning om det rigtige forhold i hans sag og, dersom det er sådan, at han ikke desto mindre kan tilstedes til et andet kald, så vidt muligt hjælpe ham dertil. K.

13. aug. (—). Ordre til oberstløjtnant Gabriel Rensberg. Da prinsen finder, at det udskrevne landfolk ikke udfører det det anviste skansearbejde således, som det skulle og kunne være forrettet, men at der derved sker stort underslæb, idet der endnu for kort tid siden skal være mødt mange flere ved udleveringen af commisset¹ end ved arbejdet, så befaler prinsen herved, at han skal kalde de officerer, der er sat over det, alle som én, for sig, tilkendegive dem prinsens højeste mishag dermed og alvorligt pålægge dem fra nu af at lade udgå videre befaling til hele kompagniet om, at ingen soldat fremtidig må gå fra arbejdet hjem eller hjemmefra til arbejdet uden den officer, i hvis landsby han er indkvarteret, men at de alle daglig skal mødes hos deres officer og med ham skal gå til og fra arbejdet. Såsnart en officer bliver klar over, at en af hans kvarterfæller mangler, hvormed han skal holde nøje kontrol, skal han ufortøvet melde dennes navn til kaptejnen og denne melde det videre til prinsen. Enhver, der gør sig skyldig i sådant underslæb eller utilbørligt lukker øjnene for andres utilbørlige misbrug, skal betragtes som desertør² og som den, der uberettiget tilvender sig det ham af prinsen

¹ Den proviant (brød), som udleveres til militæret. ² K. har: als Verlasser der Kompagnie.

forordnede kommis, ikendes passende hård straf uden al nåde. T. K.

13. aug. (Nykøbing). Miss. til Borkard Rud og Erik Rosenkrantz. På deres skrivelse om kopskatten bestemmer prinsen herved, at de skal beholde den, dog uden at give noget ud af den, så længe indtil de får videre befaling. Prinsen venter med det første kongens resolution derom. Ellers ser prinsen af nævnte deres sidste skrivelse, at de ikke har haft den rette forståelse af prinsens sidste skrivelse, som var den, at de skulle efterkomme det, som kongen havde befalet dem om soldaternes underhold, ti derom handler hele skrivelsen, nemlig at de skulle sammenkalde adelen i landet og træffe aftale med dem om visse og nøjagtige midler til at underholde krigsfolket, der efter deres egen ansøgning var kaldt ind i landet til deres såvel som til andres forsvar. Da dette nu tilstrækkeligt er forklaret dem, skal de efterkomme dette. Om Øllegaard Pentz's fiskerhus skal de forhandle med hendes fuldmægtig om, at det herefter må benyttes til vagthus, da det ellers ikke duer til noget. Dog skal de lade det udbedre, såvidt det er nødvendigt til samme brug, ligesom de også skal forsyne vagten med det nødtørftige brændsel efter prinsens forrige befaling. K.

17. aug. (—). Miss. til rigens marsk [Anders Bille]. Da det synes, som om denne fejde om kort tid skal komme til en fredelig ende, agter prinsen det for mønstringens, afregningens og andre årsagers skyld for godt og rådeligt, at kompagnierne trækkes hver til sit regiment. Prinsen anmoder ham derfor om med det første at kalde tilbage til de andre de 3 kompagnier af det gamle fodfolk, som han sidstforleden efter prinsens begæring har kommanderet til Lolland, da der ikke skaffes ham de nødvendige midler til at underholde dem længere her i landet. Han anser det for bedst, at de indskibes i Tårs, hvorhen marsken skal sende

de nødvendige skuder, da prinsen ikke ved råd for at skaffe dem her fra landet. K.

17. aug. (Nykøbing). Miss. til kansler Reventlow. Det meddeles ham, at prinsen allerede har tilskrevet Anders Bille, rigens marsk og råd, om at kalde de 3 kompagnier til fods, som tidligere under oberstløjtnant Povl Sehested er kommet til Lolland, tilbage derfra, da prinsen ikke kan finde eller få midler til deres underhold. Men da prinsen efter kongens anmodning har kommanderet en løjtnant og 100 mand af disse folk over på Møen, skal han forhøre sig, om kongen vil lade dem blive dér eller vil lade dem afløse af andre. Iøvrigt siges det, at der i løbet af kort tid skal ske nogen forandring med aftakning og reformering af folkene. Da prinsen med væsentligt bidrag af sine midler har fået oprettet både en skøn eskadron til hest og et godt regiment til fods som liveskadron og livregiment og gerne ville have dem holdt ved magt, skal kansleren, så snart han hører noget om, at mandskab skal aftakkes eller understikkes, hurtigst muligt ved særlig post underrette prinsen derom, da denne har til hensigt hos kongen at gøre en og anden erindring derom. T. K.

— (—). Miss. til samtlige kommissarier i Falster og Lolland. Prinsen godkender, hvad de har udtalt i deres erklæring om traktementet for såvel korporalerne som for stabspersonerne i Nakskov, så at der for hver korporal skal afregnes 10 dlr. om måneden for den bispising, som han får af sin vært, medens resten skal skaffes ham af de 15 rdlr., som er forordnet i ordonnansen, dog på betingelse af, at han deraf selv underholder de folk, som han holder til brug for sig og sin hest, og ligeledes betaler, hvad han udover måltiderne fortærer med gæsteri og drik, alt efter forbemeldte ordonnans. Såvel dette som forplejningen af stabspersonerne og iblandt dem regimentssekretæren skal de på prinsens vegne påbyde og anbefale borgemestre og råd i Nakskov. K.

17. aug. (Nykøbing). Miss. til Borkard Rud og Erik Rosenkrantz. Eftersom Povl Sehested hos kongen har søgt og fået sin afsked og nu ydermere begærer rigtighed og afregning i sit kvarter i Lolland, skal de ufortøvet foretage og slutte og siden tilstille ham en af dem underskrevet afregning om alt, hvad han og hans 3 medhavende kompagnier har fået i den tid, da de var i Lolland, og gøre rigtighed for, hvad der måtte restere ham. Ellers har prinsen allerede skrevet til Anders Bille til Dansbo, Danmarks riges marsk og råd og kgl. befalingsmand på Vestervig, at da prinsen ikke kan finde eller få midlerne til underhold af samme kompagnier længere, anmoder han ham om at kalde dem tilbage til regimentet. De skal for adskillige årsagers skyld holde det hemmeligt. Såsnart skuderne ankommer til Tårs, skal de uden ophold lade dem marchere derhen og føre ombord. K.

— (—). Besked på supplikation fra sergeant Adam Petersen. Supplikanten skal, for at få anden tjeneste, henvende sig til oberstløjtnanten over hans livregiment, men med hensyn til at få sit pas skal han henvende sig til sin tidligere officer og om sin afregning og rest melde sig hos den kgl. generalkrigskommissarius. T. K.

19. aug. (—). Miss. til samtlige kommissarier i Falster og Lolland. Af hosfølgende kopi kan de se, med hvilken flid prinsen hos kongen har ladet anholde om kopskat. Eftersom det ikke kan fås, og der i medfølgende fortegnelse angives, at der endnu resterer meget af madskatten, som endnu ikke er leveret til København, så at rigsrådet mener, at det nok kan forslå for en tid til officerernes forplejning, skal de forholde sig derefter i alle måder. K.

23. aug. (—). Miss. til kansler Reventlow. Af hans forrige beretning¹ og af andre senere indkomne, troværdige beret-

¹ Af 12. aug. 1645 (Indk. br. fra ikke-fyrstelige personer, hvor der findes en lang række breve fra ham fra denne tid).

ninger har prinsen erfaret, at freden nu er sluttet, at kommissarierne [de danske] allerede er kommet hjem, og at den kgl. franske ambassadør om kort tid ventes til København. Prinsen antager, at denne såvel som Generalstaternes gesandt, når de begiver sig hjem, vil søge audiens hos ham, men da han finder det ugørligt at indbyde dem til at komme hertil og beværte dem tilbørligt, og da han desuden på grund af de usikre forhold har ladet de fleste mobilier anbringe i forvaring i København, medens han imidlertid har måttet behjælpe sig med ganske få her, så har han af denne og af andre væsentlige motiver besluttet i næste uge at begive sig til København, dog med så ringe træn, som det overhovedet kan gøres, og anmoder kansleren om i forvejen og i tide at notificere dette.

[Derefter følger i K. følgende stykke, der atter er slettet:] Da Niels Auxsen¹, borger i København, under denne krig har ydet prinsen et og andet godt forskud, og prinsen for tiden endnu ikke kan betale disse tilbage, og da han har ansøgt om, at prinsen til erstatning for hans tab vil skaffe ham et pas til udførsel af ca. 40 okser fra Sjælland til Mecklenburg, skal kansleren lade det være sig magtpåliggende at udvirke et sådant pas for ham hos kongen. T. K.

23. aug. (Nykøbing). Ordre til Verner Thorborg², kaptajn på Hjortens Galej for Albuen. Da freden nu er fuldkomment sluttet, skal han ganske afholde sig fra alle fjendtligheder mod de forrige fjender svenskerne. K.

— (—). Miss. til Erik Rosenkrantz. Da freden nu er fuldkomment sluttet, skal han igen tilstede bønderne ved stranden i hans len [Halsted kloster] det fiskeri, som er blevet dem forbudt på grund af fejden og usikkerheden. K.

24. aug. (—). Miss. til samtlige kommissarier i Falster og Lolland. Prinsen har meddelt dem, at han har skrevet til

¹ Sikkert Niels Augesen. ² K. kalder ham Warner thor Borg. Han fik bestalling som kaptajn til skibs 1636 ²/₁₁, se Kunc. Brb.

Anders Bille til Damsbo, rigens marsk og råd og kgl. befalingsmand på Vestervig, om at kalde tilbage til regimentet de 3 kompagnier, som for nogen tid siden var ankommet fra Fyen til Lolland. Derpå har han i går forklaret, at kongen ikke anså det for tilrådeligt, at dette fodfolk således skulle tages fra landet, da et og andet¹ endnu ikke var sluttet fuldkomment, og desuden kommissarierne i Fyen ikke havde råd og midler til at indkvartere samme krigsfolk dér på landet. Han begærede derfor, at prinsen ville beholde dem endnu en lille tid, indtil man kunne træffe en anden ordning. Hvilket prinsen meddeler dem til efterretning. K.

24. aug. (Nykøbing). Miss. til lensmændene i Falster og Lolland. Det befales dem at lade indkøbe i hvert af deres len her i Falster og Lolland til brug for prinsens hofstat 5 par slagtenød, beholde dem i deres len og lade dem slå i god græsning, indtil de affordres på prinsens vegne. Ligeledes skal de ufortøvet lade tilsige og befale alle bønderne i deres len, at de skal forvare alle de ænder og duer, som de ellers agtede at bortsælge, og overlade dem alle sammen til prinsens gemalinde for en rimelig betaling. K.

— (—). Befaling til J. Fr. von Pappenheim. Da prinsen anser det for højt nødvendigt, at det sted i hans nye frihed eller enemærke i Lolland, som kaldes Hanemose, tillukkes med det første og endnu før vinteren begynder, og da der i denne tid ikke kan fås fyrrelægter dertil, skal han lade hugge ellelægter dertil, hvor han kan finde dem i lenet [Ålholm], dog til mindst mulige skade for skoven, og siden dermed lade forberemte sted godt slutte og tillukke. K.

— (—). Besked på andragende fra Peder Helt: Når denne agter at lade sin sag indstævne for højere steder, kan prinsen nok lade det ske, men når det drejer sig om at få

¹ M. h. t. fredsslutningen.

en prokurator eller befuldmægtiget dertil, da må han melde sig hos lensmanden efter forordningen. K.

24. aug. (Nykøbing). Besked på andragende fra hr. Albert Lavridsen. Prinsen kan vel lade det ske, at lensmanden og provsten efter ordinansen hjælper supplikanten til det kald, som han heri begærer, eftersom han kun for en ringe årsags skyld er kommet fra sit første kald og derefter har erhvervet kongens oprejsningsbrev på igen at måtte melde sig til andre kirketjenester. K.

25. aug. (—). Befaling til kammerskriver Søren Jensen. Han skal betale denne Hans Fix og lade ham få, hvad der endnu måtte restere ham for den tid, han har tjent prinsen som lakaj. K.

30. aug. (Kbhvn.). Miss. til hertugen af Gottorp. Prinsen har igår rigtig modtaget hans skrivelse af 22. [s. m.] og har deraf set hans ønske i anledning af den nylig i Kristianopol aftalte fred, og at han ønsker at komme til en samtale med prinsen o. a. m. Prinsen ser deri et synderligt vidnesbyrd om hans vedvarende affektion til prinsen, hvilket han anerkender med tilbørlig tak. Måtte Gud opfylde hans ønske efter sin vilje, der alene er den bedste, og tillige lade ham nyde et i enhver henseende velsignet velgående. Forøvrigt skal prinsen ikke undlade at gøre sit bedste for ved enhver lejlighed, hvor det er ham muligt, at bidrage sit til, at hertugens ønsker opfyldes, for derved at vise sin broderlige affektion. Han anbefaler hertugen med hensyn til bestandig sundhed i Guds varetægt. T. K.

— (—). Ordre til den kgl. jægermester. Efter kongens derom indhentede bevilling befales det denne brevviser, kgl. bestallet jægermester Hans Diepholt Dähn med det allersnarest på øen Samsø at lade fange levende 12 rådyr og 150 harer, at bringe harerne til Falster og udsætte dem omkring prinsens residens Nykøbing, men at udskibe hjortene på Bøge. T. K.

• **31. aug.¹** (Kbhvn.). Befaling til den kgl. slotsforvalter på Frederiksborg Johan Adam Berg om ufortøvet og velforvaret at sende til Nykøbing de prinsens tilhørende 2 hjortegevirer, som er snoet og flettet ind i hinanden, og som findes dér². T. K.³

1. sept. (—)⁴. Besked på Oluf Daas supplikation. Vedlagte kopi fremsendes til generalmajor til hest hr. Klaus von Ahlefeldt, som skal sende den videre til den ritmester, over hvem der klages. Det svar, som denne sender, skal han snarest tilstille prinsen. T. K.

— (—). Besked på mag. Maylands supplikation: Da kongen har besluttet at lade supplikanten tilsige til prædiken på Glücksborg, er der ikke givet yderligere svar på vedlagte petita. T. K.

2. sept. (—). Miss. til hertug Ernst Günther. Skønt prinsen hos kongen har gjort sig al flid for at opnå, at han og hans kompagnier måtte blive i prinsens og dette riges tjeneste, så har kongen denne gang dog ikke været til at disponere hertil, men har anset det for det mest tjenlige for adressaten selv, at han kommer ind i en virkelig militær ekspedition. Det synes derfor prinsen tilrådeligt, at han selv snarest begiver sig hertil med sine kompagnier og melder og præsenterer sig enten hos den herværende

¹ K. er under teksten dateret 30. aug., men på bagsiden 31. aug. Det er skrevet med en skriverhånd, medens en anden, oftere forekommende hånd har foretaget rettelser i teksten. Det er derfor formentlig først blevet renskrevet og ekspederet den 31. aug. ² K. har først haft: vore dér efterladte. ³ K. til dette brev har først stået på samme blad som den foregående ordre til jægermesteren, men er kasseret, da renskriften er benyttet som K. Nederst på denne findes et notat, der på grund af de mange forkortelser og den guldrede skrift er vanskeligt at tyde. Der synes at stå: efft. ner[værende] Os e[lskelige] rig[ens] m[arsk] A[nders] B[illes] thiner haff[ver] veret offer (?) her till des, er nu på hans heimreig[se], hvor forbemeldte rig[ens] m[arsk] er] att finde. ⁴ I det følgende er der flere gange på samme blad skrevet indtil 3 à 4 koncepter med forskellig dato og uden indbyrdes forbindelse.

kejserlige resident eller hos den kgl. franske legat, og han nærer ingen tvivl om, at hvilket parti han end vælger, så vil han være særdeles velkommen hos dette. Såfremt han har noget at kræve for sine kompagnier, vil han af den kgl. generalkrigskommissær blive mødt tilbørligt. T. K.

2. sept. (Kbhvn.). Befaling til den kgl. jægermester Hans Diepholt von Dähn om at lade skyde et godt stykke vildt og levere det til Joachim von Gersdorff, når han anmoder derom. T. K.

3. sept. (—). Besked på supplication fra skomagermester Simon Cronenberg. Prinsen vil, at såvel borgemestre og råd i København som også på Kristianshavn »straks og i deres nu hidværelse« skal erklære sig om, hvorfor supplikanten ikke skal nyde den frihed, som prinsen har bevilget ham. Dersom de ingen årsag har dertil, skal de herefter beskytte ham ved disse friheder, så prinsen bliver umolesteret med yderligere suppliceren og klagemål. K.

5. sept. (—). Miss. til Samuel de Lima. Da denne liv- og hofapoteker Christoffer Herfort har fået orlov til at foretage en rejse til Hamburg, har prinsen pålagt ham på hans vegne dér at købe for 400 rdlr. allehånde sjældent og kosteligt konfekt og bringe det med sig. Han anmoder derfor adressaten om at gå nævnte hans apoteker til hånde, skaffe sig oplysning om, hvor den konfekt, der er opført i den designation, som apotekeren vil forelægge for ham, billigst kan skaffes. Til den konfekt, som adressaten ikke kan skaffe ham, skal han undsætte ham med rede penge, så at han kan købe den andetsteds, dog at beløbet for konfekten og de rede penge ikke må andrage mere end 400 rdlr., hvilket han så vidt skal iagttage. Prinsen vil, såfremt det er muligt, yde ham tilbørlig erstatning herfor til næste omslag. T. K.

6. sept. (Kbhvn.). Miss. til rigsadmiral Ove Gedde. Da kongen har bevilget prinsen 2 konvojer¹ til at konvojere hans gods, som han har ladet indskibe i et skib, ved navn Rebecca, fra København til Nykøbing i Falster, anmodes rigsadmiralen om at kommandere 2 skibe, der synes ham de bedste, dertil, så at de med det allersnæreste kan være færdige til at efterkomme forskrevne bevilling. K.

— (—). Befaling til den kgl. jægermester Hans Diepholt von Dähn. Da prinsen har bevilget, at Frederik Turesen, borger i København, må få 2 stkr. vildt mod tilbørlig betaling, skal adressaten, når Frederik Turesen anmoder derom, lade ham få dem og modtage gebyret derfor. T. K.

12. sept. (—). Miss. til Sivert Urne og Wenzel Rothkirck conjunctim. Det er dem vitterligt, at adelens heste² såvidt er afskaffet, og at enhver nu skal begive sig til sit. Da kongen ved denne lejlighed har forordnet, at ritmester Rathlous kompagni, der nu ligger i Lolland, skal indkvarteres og forplejes her i Sjælland, skal de ufortøvet enes om, hvilket kvarter der herefter kan anvises ham her i landet, og med det første lade det anvise ham og lade ham få tilbørlig assignation. K.

— (—). Miss. til ritmester Joachim Rathlou. Da det har behaget kongen at forlægge ham med hans kompagni her til Sjælland, og der i den anledning er tillagt de forordnede landkommissærer, lensmænd på Tryggevælde og Antvorskov Sivert Urne og Wenzel Rothkirck befaling desangående, skal adressaten straks efter modtagelsen af dette brev holde sig parat til opbrud, gøre rigtigt regnskab i kvartererne for sine ryttere og, såsnart han har modtaget kommissariernes ordre, begive sig på marchen, ved gennemmarchen overalt holde god disciplin og forhindre al uorden og alle klager. T. K.

¹ Skibe til konvojering.   ² Rostjenesten.

13. sept. (Khvvn.). Åb. brev, hvorved prinsen bevilger, at Bartolomæus Spitzmacher, maler, så længe prinsen bruger ham i sin tjeneste i Nykøbing, skal være fri for borgerlig vagt på Christianshavn. Borgemestre og råd dér må ikke molestere eller besvære ham dermed, men skal beskytte ham ved samme frihed. K.

— (—). Befaling til kgl. jægermester Hans Diepholt von Dähn. Da prinsen har bevilget kongens sekretær Philip Julius Borneman et godt stykke vildt til sin families behov, befales det jægermesteren, når han anmoder derom, at lade et sådant skyde og levere ham. T. K.

16. sept. (—). Latinsk rekreditiv til kongen af Polen Vladislav IV for dennes resident Nicolaus Debyca, som havde overbragt prinsen kongens indbydelse til dennes bryllup («quem, ut et quod Serenitas Vestra lætitia Domus suæ Regiæ nos participes reddere simulque ad eas inuitare uoluerit, eâ quâ par est debitâ gratiarum actione agnoscimus, intimis uotis precantes, ut Deus ter Opt: Max: Serenitatis Vestræ cæptum coniugium ad Regiæ suæ Domus incrementum longe diurnum et felicissimum omnisque generis benedictione cumulatissimum esse velit..«)¹. Prinsen beklager, at han på grund af tidsforholdene ikke kan komme. Lat. K.

— (—). Miss. til hertugen af Gottorp. Prinsen har modtaget hans skrivelse, dateret »zum Aruede² in Stapelholm« den 6. sept., i hvilken han udtaler sin ængstelse for indkvartering og forlægning af en del rytteri til grænsen i fyrstendømmerne, og forsikrer ham om, at der hverken med hensyn til aftakelsen eller forlæggelsen af de kgl. tropper hidtil er truffet nogen endelig afgørelse her, og han mener heller ikke, at der, som det befrygtes, vil ske nogen sådan

¹ Kong Vladislav IV Sigismund var g. 1) 1637 m. Cæcilia Renata, datter af kejser Ferdinand II. Efter hendes død 1644 ²⁴/₃, ægtede han 2) 1646 Maria Gonzaga, datter af hertug Karl I af Mantua. Det er til dette bryllup, residenten har overbragt prinsen kongens indbydelse. ² Aruede, senere; Erfde, sogn i landskabet Stapelholm.

indkvartering. Prinsen er dog villig til til enhver tid at tage hensyn til hans anmodning og på bedste måde fremme, hvad der tjener til de nævnte fattige undersåtters lettelse og fremgang. T. K.

16. sept. (Kbhvn.). Miss. til hertugen af Kurland. Prinsen har af hans skrivelse¹, dateret Mitau den 6. aug. i indeværende år, set, at han agter at indgå ægteskab med frøken Louise Charlotte markgrevinde af Brandenburg etc., og at den kirkelige vielse skal finde sted den 25. sept. på slottet Goldingen, hvortil han indbyder prinsen. Da prinsen først har modtaget brevet den 5. ds. gl. stil her, vil det være umuligt for ham at nå frem til denne tid, hvorfor han beder sig undskyldt og lykønsker ham til ægteskabet. T. K.

— (—). Befaling til den kgl. jægermester Hans Diepholt von Dähn. Da prinsen til yderligere udsmykning har lovet det herværende kgl. theatrum anatomicum en skøn, stor hjort, skal han levere professor dr. med. Simon Pauli en sådan hjort og et stykke dåvildt, når og på hvilken måde han ønsker det. T. K.

— (—). Åb. brev om, at da prinsen til sit logement har valgt Peter Gagelmans gård her i Højbrostræde og, ligesom han hidtil har betjent sig af den, således også vil betjene sig af den i fremtiden, skal den være fritaget for al indkvartering og borgerlig udgift, og han og gården være privilegeret med at være kvit og fri for al indkvartering, skatter og andre nye pålæg. Det forbydes byens øvrighed at molestere og besvære Peter Gagelman i nævnte måder og indskærpes den at respektere hans gård, som om det var prinsens egen. K.

17. sept. (—). Miss. til ærkebiskoppen af Bremen, hvori prinsen til denne anbefaler fyrst Ernst Günther, der

¹ Hertug Jacob af Kurlands skrivelse, der er modtaget af prinsen i København den 5. sept., findes i pakken: Indk. breve fra fyrstelige personer.

har opnået¹ sin afskedigelse, og som med sin eskadron vil begive sig til ærkebiskoppen. Prinsen kan derfor ikke undlade at anbefale ham til ærkebiskoppens velvilje. T. K.

17. sept. (Kbhvn.). Miss. til hertug Joachim Ernst af Pløen. Prinsen har modtaget hans skrivelse med lykønskning i anledning af den genvundne fred og sender ham de bedste ønsker. T. K.

—² (—). Ordre til kgl. tømmermand Hans Anemüller³ om at forhøre sig om, hvor han her kan få 20 tylder blekingske egeplanker, og med første lejlighed bringe dem til Nykøbing. T. K.

— (—). Besked⁴ på korporal Christoffer Staudens supplication. Da den i supplicationen omhandlede sag hører ind under generalmajor Claus von Ahlefeldts regiment, remitteres den til denne, som skal afhjælpe den, som han vil forsvare det, og redde supplikanten. K.

— (—). Besked på Isaak de Voss' enkes supplication. Hvis det forholder sig således, som supplikantinden angiver, skal skipper Rasmus lade hende få de 2 færger, om hvilke hun supplicerer. K.

— (—). Besked på Claus Daas supplication. Såvidt prinsen blandt anden discours kan komme i hu, har han samme gang henvist ritmester Rantzau til den af kongen udstedte ordre, idet han dog henstiller at afvente ritmesterens eget svar. K.

— (—). Besked⁵ vedrørende Oluf Steenwinckels ekstrakt af hans regnskab. Rigsrådet skal revidere den og med det første få det afsluttet. K.

---

¹ K. har: seine Abdankung erlanget, hvilket er mere imødekommende end det danske: har fået sin afsked. ² K. har først været dateret 20. aug.; dette er rettet til 17. sept. ³ Kgl. tømmermester og bygmester Hans Anemøller. ⁴ Dette og de følgende 3 breve er skrevet på samme blad. ⁵ Der er ikke angivet, hvem den er rettet til. Formentlig er den leveret til Oluf Steenwinckel, så at denne kunne give den videre til rigsrådet.

20. sept. (Nykøbing). Miss. til Erik Rosenkrantz. Eftersom Verner Thorborg, kaptejn på galejen Hjorten, der ligger for Albuen, nu skal begive sig derfra andetsteds hen og har berettet til prinsen, at han på grund af mangel på proviant hverken kan blive dér længere og heller ikke kan begive sig derfra på rejsen, så skal adressaten uden ophold lade levere ham så meget af madskatten, som han behøver til sig og skibsfolkene for 14 dage, efter samme forhold, som blev anvendt ved hans sidste proviantering. K.

— (—). Befaling til Niels Nielsen, kgl. tolder i Nakskov. Han skal straks og uden ophold levere kaptejnen på galejen Hjorten Verner Thorborg proviant til 14 dage af den proviant, som han sidst har skaffet til samme galejs fornødenhed. Den skal siden godtgøres ham i hans regnskab. Tolderen skal også modtage i sit gemme den skærbåd med redskab, som nævnte kaptejn har befaling til at levere ham, indtil kongens anden ordre. K.

— (—). Besked på memorial fra Verner Thorborg, kaptejn på galejen Hjorten: -

1. Lensmanden på Halsted kloster og toldereren i Nakskov har fået befaling til at forsyne galejen med proviant til 14 dage, ligesom det var gjort tilforn.

2. Den ene skærbåd skal han beholde ved galejen og bespise folkene på den, den anden såvelsom redskabet skal han levere til toldereren i Nakskov.

3. Om bjærgelønnen vil prinsen lade gøre forordning¹. K.

— (—). Ordre til kaptejn over prinsens livkompagni dragoner H. Höling om, at han fremtidig skal indstille batteringen² af stranden og ordonnansbesørgelsen til landsbyerne mellem Nykøbing og Gedser. T. K.

21. sept. (—). Miss. til lensmanden på Gulland Holger Rosenkrantz. Da kongen har affærdiget denne skipper

¹ Derefter har K. haft: 1. Båden for Engelborg skal leveres tilbage til lensmanden. Dette er slettet. ² Afpatruljeringen.

Knud Rasmussen til fra Gulland hertil at hente de lægter, som for nogle år siden var forordnet dér til prinsens fornødenhed, hvilket han ydermere kan se af kongens medfølgende skrivelse til ham, anmoder prinsen ham om ikke alene ufortøvet at lade levere til skipperen det forskrevne fulde antal lægter, men yderligere, dersom der dér på landet kan fås flere for betaling, da ud over bemeldte antal på prinsens vegne at købe nogle og tredive, fyrretyve eller også halvtredsindstyve tusind eller så meget, som skibets lasterum kan tage. Den rimelige betaling, som han betaler eller udlover for dem, vil prinsen igen lade betale til ham. K.

21. sept. (Nykøbing). Befaling til skipperen på det kgl. skib Rebekka, Knud Rasmussen. Såsnart han på Gulland af lensmanden har modtaget og indtaget de lægter, som kongens og prinsens skrivelser omhandler, skal han begive sig på rejsen og sejle til prinsens residens Nykøbing. K.

22. sept. (—). Miss. til Peder Vibe. Da prinsen har besluttet at lade denne brevviser, prinsens kok, lære den franske manér at koge på i køkkenet hos den kongelige [franske] gesandt i København i løbet af nogle uger og ikke ved af nogen, der er mere egnet til at præsentere ham dér, skal han lade det være sig magtpåliggende at anbefale ham dér på det bedste og tillige at forsikre kokkene om en efterfølgende sikker belønning fra prinsen for deres forhåbentlig gode vejledning. T. K.

— (—). Befaling til byfogden i Nykøbing¹ om at modtage den spiljagt, som rigens marsk har sendt til Nykøbing, lade optage en rigtig beskrivelse og fortegnelse over alt det redskab, der er på den, og indlevere fortegnelsen i prinsens kancelli. Han skal også skaffe en sikker karl, som kan have opsyn på samme jagt, holde den ved magt og pumpe vandet ud af den, indtil prinsen træffer anden bestemmelse.

¹ K. har: byfogdens amtsforvalter.

Bådsmændene, som har ført den til Nykøbing, skal han i nogle dage skaffe kvarter og nødtørfug underholdning her i byen. K.

22. sept. (Nykøbing). Befaling til kaptejn Henrik Höling. Da prinsens dragoner nu, efter at der er sluttet fred, ikke mere behøver deres heste, skal han mellem denne dag og førstkommende onsdag, som er den 24. ds., levere alle dem, som er leveret her i landet¹, tilbage til lenets folk, de andre derimod skal han ellers afskaffe, sadlerne og andet hestetøj, som prinsen har ladet levere til de nævnte dragoner, skal han tage til sig i god forvaring, indtil prinsen igen forlanger det; dog skal den løjtnant og den fændrik, der står under ham, stadig have godtgørelse for hestene efter den kgl. kapitulation. T. K.

24. sept. (—). Ordre til hertug Ernst Günther. Da prinsen ingenlunde kan billige eller godkende det, som supplikanten klager over i vedlagte bilag, skal adressaten oprette og besætte den påbudte krigsret, tilbørligt indkalde klage, svar og begge parter's bevisligheder og lade forbryderne efter retskendelsen i henhold til krigsartiklerne straffe tilbørligt. T. K.

— (—). Miss. til kansler Reventlow. Af kongens resolution på fyrst Ernst Günthers indsendte memorial har prinsen set, at det er kongens mening efter aftakningen af hans eskadron at lade hele eskadronen sætte over til Heiligenhafen. Men da der i Dragsminde ikke findes så mange færger, at nævnte ryttere kan føres over [samtidig], og heller ikke så mange broer eller nødvendige pramme, at rytterne kan føres ud til skuderne, der må blive liggende $\frac{1}{2}$ ugesøs² ude, desuden stedet selv, som det er kongen bekendt, er således beskaffent, at man, dersom vinden ikke føjer sig, i lang tid ikke kan komme ud, og man derfor må befrygte, at

¹ Derefter har K. haft: og som endnu er til stede. Dette er atter slettet. ² Sømil.

i så tilfælde enten soldaterne må blive liggende i skuderne eller, hvis de midlertidig skal blive i land, de dér omkring boende bønder, som i forvejen er meget forarmet, skal blive fuldstændig ruineret, så ved prinsen ikke noget bedre middel til at hjælpe på alt dette, end at nævnte [Ernst Günther] med sine i Nakskov, Maribo og Sakskebing liggende ryttere i Tårs, hvor der er en god bro, bringes ombord på skibene og derfra overføres til Kristianspris, medens de øvrige kunne overføres fra nævnte Dragsminde til Heiligenhafen, hvorefter de fra disse to steder let kan rykke sammen igen. Han skal forelægge dette for kongen og, dersom denne går ind derpå, meddele prinsen det. T. K.

24. sept. (Nykøbing). Besked på en af løjtnant Abraham Widerbort indgiven supplikation: Prinsen resolverer, at supplikanten skal søge sin afsked hos hans foresatte major, men erstatningen for de udlagte penge hos generalkrigskommissarius, hvem prinsen allerede har henvist til at gøre afregning med folkene. T. K.

25. sept. (—). Miss. til Borkård Rud og Erik Rosenkrantz. På deres forslag i deres sidste skrivelse resolverer prinsen følgende: Det overlades ganske til deres omsorg som kgl. forordnede kommissarier at skaffe og tilvejebringe de penge, som kræves til soldateskens afregning og betaling efter kongens befaling. Prinsen har, som de selv ved, allerede gjort alt, hvad der har været ham muligt, og til samme behov tilvejebragt alle disse landes skatter, alene kopskatten undtaget, og skønt ejendomsskatten er bevilget i korn og anden proviant, mener prinsen dog, at det vel og snart kan gøres til penge, eftersom freden nu er sluttet, og handelen igen har uhindret fremgang. Tilmed ved prinsen endnu ikke, hvortil de sidst i december i Maribo af den samlede adel bevilgede hjælpepenge er blevet brugt, skønt prinsen adskillige gange af dem har krævet og nu igen på det sidste har begæret en rigtig fortegnelse derover. Om kaptejn Münch har de ellers i deres skrivelse af 22. juli erklæret,

at de straks ville betale ham, hvad der måtte mangle ham i hans afregning. Hvad angår de dragoner, som major Pedersen har sendt over til Lolland, så skal de lade dem drage tilbage igen derhen, hvorfra de er kommet, eftersom prinsen ikke kan se, af hvilke årsager de er kommanderet til at drage så langt fra deres vej, som var til Malmø. Om Nakskovs forskansning har prinsen ladet udgå alvorlige befalinger, eftersom det syntes dem fornødent. K.

25. sept. (Nykøbing). Miss. til J. Fr. von Pappenheim. Da det er såvel kongens som prinsens vilje og mening, at befæstningen af Nakskov skal gøres fuldstændig færdig med det første og før vinteren indtræder, og da det alligevel berettes, at borgerne i Sakskøbing endnu er meget forsømmelige dermed og ikke tager hensyn til prinsens adskillige strenge og alvorlige befalinger, skal han endnu engang og for sidste gang under prinsens hyldest og nåde strengt befale dem at forfærdige deres andel med al flid, og førend vinteren indtræder. Dersom de yderligere er forsømmelige deri, skal han uden ophold tiltale borgemestre og råd sammesteds for denne deres vedvarende ulydighed og forfølge dem ved retten som vedbør. Endvidere skal han på prinsens vegne tilsige og befale alle købstæderne i Lolland foruden den andel, som de ellers har i skansearbejdet ved Nakskov, yderligere at forfærdige brystværket mellem Tilegadeport og katten sammesteds, hver efter sin kvota og proportion. K.

— (—). Befaling til Jens Pedersen, borgemester og ridefoged over Maribo klostres gods. Da det er såvel kongens som prinsens vilje og mening, at befæstningen af Nakskov skal gøres fuldstændig færdig, før vinteren indtræder, og da det alligevel berettes, at Maribo klostres bønder kun få dage har været ved samme arbejde og ikke nær har gravet så meget som de andre kronens og adelens bønder på blindingen på Færgelandet, som det tilkommer dem, skal han alvorligt tilholde dem helt og

aldeles at forfærdige deres andel endnu før vinteren, såfremt han ikke selv vil svare dertil og stå i rette derfor. K.

25. sept. (Nykøbing). Befaling til Erik Rosenkrantz, lensmand på Halsted kloster, om på de steder, hvor det er skoven til mindst skade, at lade udvise og hugge en eller 2 gamle ege og siden deraf lade skære brædder, som behøves til at beklæde den forordnede lønport i fæstningen Nakskov. K.

— (—). Befaling til Christoffer Schwencke. Da det er for svært for disse lande [Falster og Lolland] længer at underholde de konstabler og andre artilleripersoner, som han efter prinsens befaling tilforn har sendt til Nakskov og skanserne her i Falster, befaler prinsen ham snarest at kalde dem allesammen tilbage igen til sig, blot at han til forvaring af det artilleri og den ammunition, der endnu findes i Nakskov, må efterlade en skrivekyndig konstabel, som skal underholdes og lønnes af Tøjhuset. Og da der ved det herværende artilleri er en mand, ved navn Hans Schultz, som prinsen hidtil har brugt og også i fremtiden agter at bruge, men som endnu ikke har fået fast bestalling, skal adressaten indskrive ham dertil og lade ham underholde af Tøjhuset, ligesom den foregående. T. K.

26. sept. (—). Miss. til J. Fr. von Pappenheim. Da kongen har befalet ham at forhandle med købstæderne i Lolland og Falster om snarest at betale en måneds sold til samtlige de dér liggende krigsfolk til hest og til fods, kan han deri ikke gøre noget bedre end tilbørlig at efterkomme samme befaling og allevegne publicere og foredrage den for borgerne. Særlig anser prinsen det for rådeligt, at han først og fremfor alt skaffer tilveje de penge, der behøves til rytteriets månedssold, da prinsen formoder, at aftakningen skal begynde med dem, og at en del af de gamle såvelsom prinsens livregiments fodfolk skal blive i tjenesten, så der til dem ikke så snart skal bruges sådan månedssold

som til rytteriet. Denne skal han dog ikke desto mindre gøre sin bedste flid for efter yderste mulighed at oppebringe. Iøvrigt sender prinsen ham efter hans begæring vedlagte kopi af kongens og prinsens kapitulation med soldatesken, hvorefter han har at rette sig. K.

26. sept. (Nykøbing). Besked på en supplikation fra Lavrids Hansen, hører i Nysted. Da prinsen anser supplikanten for dygtig nok til at forestå et degnekald, har han for hans lange tro tjeneste i Nysted kirke bevilget hans begæring og befaler derfor begge lensmænd i Lolland og Falster at hjælpe ham til det første degnekald, som bliver ledigt i et af forbermedte lande. K.

— (—). Besked på den af underofficererne ved dragonerne indgivne supplikation. Prinsen gentager, at supplikanterne sammen med de andre ufortøvet igen skal aflevere deres heste, for at ikke andre, såfremt deres supplikation blev bevilget dem, skulle foranlediges til at indgive lignende ansøgninger. Prinsen kan absolut heller ikke se, hvorledes de kan være hjælpne dermed, eftersom generalkrigskommissarius ikke vil unnlade at afkorte dem de heste, som de gerne vil beholde, i deres afregning. T. K.

— (—). Besked på supplikationen fra de 50 gamle dragoner. Prinsen lader det rigtignok have sit forblivende ved hans en gang givne ordre og vil straks have alle hestene skaffet bort fra kvartererne. Men hvis supplikanterne mener, at de hos rigsmarsken kan opnå tilladelse til at beholde dem hos sig, skal de i tiden, indtil de får denne besked, lade hestene gå på græs og fra denne dag af ikke forlange mere af deres værter til disse heste. T. K.

27. sept. (—). Miss. til hertug Adolf Frederik af Mecklenburg. Prinsens husfoged på Nykøbing slot Christof Kremer har berettet, at han har forstrakt sin svoger Johan Hobe på Wassau¹ med en anselig sum penge

¹ Johan Hobe († 1860) til Wasdow, kreds Gnoien, Mecklenburg.

til købet af et gods i hertugens land, men at han på grund af den lange og fordlæavelige krig ikke blot i nogle år ikke har kunnet få de foreskrevne renter deraf, men desuden må vente at miste selve kapitalen. Han har derfor været nødsaget til retligt at tiltale nævnte sin svoger ved regeringskancelliet i Güstrow, hvor der blev truffet den afgørelse, at der blev tilkendt ham det for hans penge købte lensgods Mittling¹ som garanti for hans kapital og rimelige renter deraf med consens² af hertugen som lensherre. Han havde næret det bestemte håb, at nævnte consens ville blive tildelt ham og være ensbetydende med en panterrettighed, og at hans svoger ikke desto mindre både med hensyn til kapitalen og til renterne ville vedblive at være hans debitor, da han selv kun begærede godset som garanti derfor, men alligevel kunne han af det nu indløbne consens se, at det var affattet som et køb og en fuldstændig afståelse. Dette køb, som han aldrig havde ønsket, var såvel i den ene som i den anden henseende højst skadeligt for ham og kunne føre til tab af såvel kapitalen som renterne, fordi han under den nuværende uro, der trak fra det ene land til det andet, kun kunne vente lidet eller slet intet udbytte af godset, medens der snarere ville kræves et anseligt nyt indskud til den højst påkrævede nyindretning af det. Dernæst måtte han også, da han ikke havde livslensarvinger og på grund af sin temmelig fremskredne alder ikke kunne vente sådanne, frygte for, at de andre arvinger efter hans død ville være afskåret fra at rejse krav på de i godset anbragte penge. Han har derfor ansøgt prinsen om at rette en henvendelse til hertugen om, at nævnte consens måtte blive ændret noget, så at det kom til at betyde en panterrettighed. Da prinsen ikke betragter hans begæring som urimelig og gerne så

---

¹ Godset Klein Methling, kreds Dargun, Mecklenburg, som i alt fald ejedes af hans søn Cord Hobe, g. 1652 m. Margrete Kremer (se Danmarks Adels Aarbog LV, s. 104). ² Ordet consens er bibeholdt her, da det, som det fremgår af det følgende, her betyder en skriftlig udfærdigelse vedrørende ejendomsforholdet til godset.

ham hjulpet, beder han hertugen om at bevilge ham et sådant consens. T. K.

27. sept. (Nykøbing). Miss. til oberst Christian Dietrich von Zernichow. Prinsen har modtaget hans brev af 15. ds.; imidlertid vil han antagelig siden da have fået at vide, at der i mellemtiden ved de afsluttede og delvis allerede gennemførte traktater er sluttet fred mellem de to kroner. Da man fra vor side deri er gået ind på at afstå landet Øsel til den svenske krone som arveligt eje, er der ikke andet at gøre end at lade det forblive derved, hvilket prinsen har villet meddele ham som svar. T. K.

— (—). Befaling til kammerskriver Søren Jensen om at betale denne Andres Knach, som har tjent prinsen som rejsesmed, hvad der resterer ham på hans besolding fra påske sidstforleden til førstkommende Mikkelsdag. K.

— (—). Ekspektancebrev for prinsens livknægt Knud Knudsen for hans lange og tro tjeneste på Nødesiøgård i Børringe sogn under Malmøhus len. Befalingsmanden over samme len skal, når de gamle folk, som nu er i besiddelse af gården, kommer fra den enten ved død eller på anden måde, straks og uden ophold indsætte fornævnte Knud Knudsen i gården. K.

28. sept. (—). Miss. til lensmanden på Malmøhus hr. Tage Thott [Ottesen]. Da denne prinsens livknægt Knud Knudsen har tjent prinsen i lang tid troligt og vel, så at denne derfor gerne vil unde ham en forbedring, og da det berettes, at der på Nødesiøgård i Børringe sogn i hans len skal være to meget gamle folk, anmoder prinsen adressaten om, når samme folk kommer fra gården, enten ved død eller på anden måde, så at lade forskrevne Knud Knudsen fremfor nogen anden få nævnte gård. K.

— (—). Befaling til kaptejn Henrik Höling. Da prinsen efter sin udstedte ordre om afskaffelse af dragonhestene har fået berettet, at disse allerede tidligere er leveret

dels i Fyen, dels her i landet [Falster] og derfor af denne og andre grunde ikke kan tilbageleveres til de steder, hvorfra de er kommet, vil prinsen overlade alle de officerer og knægte, som har modtaget sådanne heste her eller i Fyen, hver sin hest for 12 rdlr. over en bank. Dette beløb skal senere afkortes dem i afregningen af deres månedsløn. Alle disse heste skal mellem denne dato og næstkommende tirsdag [30. sept.] ufejlbarligt bringes bort fra kvartererne og derefter forhandles inden 6 eller 8 dage i det allerlængste. Adressaten skal også sammen med alle sine officerer holde godt tilsyn med, at de derved indkomne penge af knægtene anvendes til klæder og anden nødtørft og ingenlunde til overflødige ting eller utilbørligt. T. K.

28. sept. (Nykøbing). Befaling til borgemestre og råd i Nykøbing. De skal straks og uden ophold lade forespørge hos borgerne, hvilke dragoner og heste hver af dem har indkvarteret hos sig, og hvilke af disse heste der er døde i hver enkelts hus, og endvidere opgive navnene på de hos dem indkvarterede dragoner, hvilket adressaterne alt-sammen skal indsende til prinsen. K.

29. sept. (—). Miss. til ærkebiskoppen af Magdeburg. Prinsen benytter denne lejlighed til at sende ham en hilsen og erkyndige sig om hans tilstand. Han håber snart at få de bedste efterretninger fra ham. T. K.

— (—). Miss. til kurfyrsten af Sachsen. Prinsen sender ham en venlig hilsen og ønsker, at den må træffe ham ved god sundhed. Han selv har det tilfredsstillende og ønsker, at der snart må indtræde almindelig fred i de tyske lande. T. K.

— (—). Lignende miss. til kurfyrstinden af Sachsen med ønsket om snart at få gode efterretninger fra hende. T. K.

— (—). Lignende miss. til kurprinsen af Sachsen om, at prinsen benytter lejligheden til at sende ham en hilsen og håber, at han befinder sig vel. Han håber med det første at modtage bekræftende svar fra ham. T. K.

29. sept. (Nykøbing). Lignende miss. til kurprinsessen af Sachsen om, at prinsen af den givne lejlighed føler sig foranlediget til at sende hende denne hilsen, erkyndige sig om hendes befindende og meddele hende, at han selv har det tilfredsstillende. T. K.

— (—). Lignende miss. til hertug Moritz af Sachsen. T. K.

— (—). Lignende miss. til hertug Christian af Sachsen. T. K.

— (—). Miss. til kansler Reventlow. Da det berettes, at den kgl. franske ambassadør snart vil begive sig på rejsen, men først har til hensigt at begive sig herhen og søge om audiens, anmoder prinsen ham om ufortøvet at sende en beretning om, hvorvidt og hvorledes kongen vil affærdige ham, og når og hvor snart han vil begive sig på rejsen. Samtidig skal han søge ved passende midler at få ham fra at anmode om audiens hos prinsen, men skulle han fastholde sin tanke, da ilfærdigt at underrette prinsen derom, da prinsen i så tilfælde hurtigt må begive sig pr. post til København, eftersom han hverken kan akkomodere ambassadøren her eller på grund af uvidenhed¹ kan forsyne den kgl. depeche med besked. T. K.

— (—). Ordre til G. Rensberg, oberstløjtnant over prinsens livregiment til fods, om at lade stykker, der hører til på Ålholm, i Stubbekøbing og på Krenkerup, føre til hver det sted, hvor de hører til, stykkerne i Dragsminde til Nakskov; men de andre fra alle hans poster skal han føre til Nykøbing. T. K.

— (—). Befaling til ridefogden i Nykøbing len Hans Jensen. Da prinsen har befalet oberstløjtnanten over sit livregiment

---

¹ K. har først haft: aus Ermangelung der Wissenschaft, hvilket er rettet til: wegen Unwissenkeit. Der må være ment, at prinsen dels ikke kunne huse ham, idet slottet vistnok for en stor del var afmonteret, dels ikke havde det tekniske personale til at udfærdige et diplomatisk aktstykke.

at lade føre de stykker, som hidtil har været på skanserne her i landet, hver til sit fastsatte sted, skal adressaten skaffe ham de vogne og både, han behøver dertil. K.

29. sept. (Nykøbing). Besked på supplikationen fra Oluf Jørgensen i Vindeby. Supplikanten skal uafedt og ubindret forblive i besiddelse af gården i Vindeby, så længe til kongen og rigsrådet dømmer anderledes derom. K.

30. sept. (—). Miss. til J. Fr. von Pappenheim. Da prinsen erfarer, at der tilforn ikke har været forordnet noget til underhold for en officer til at eksercere landfolket i disse herreder, og da kongen ikke vil, at der skal forordnes noget dertil fra nyt af, skal han på prinsens vegne meddele Hans Hybertsen, som prinsen tilforn har sendt til ham til øvelse af landfolket, at prinsen hermed vil have aftakket ham fra nævnte hans bestilling, så at han herefter må søge sin lykke og lejlighed, hvor det lyster ham selv. K.

— (—). Miss. til admiralen på Bremerholm Christoffer Lindenov. Denne brevviser, kgl. renteriskriver Anton Preuss har trolovet sig med prinsessens kammerpige, og prinsessen er til sinds at gøre deres bryllup med det første. Da prinsen gerne vil unde ham nogen hjælp, og da han endnu ikke har nogen lejlighed i København, anmoder han admiralen om at lade ham få en af Holmens boder. K.

3. okt. (—). Miss. til Borkard Rud og Erik Rosenkrantz. Af deres sidste skrivelse har prinsen set, hvad de opgiver, at bønderne i Fuglse og Musse herreder mangler at forfærdige på Færgelandsværkerne, hvorom de først skulle have rådført sig med deres medkommissarius, lensmanden over samme herreder Jost Frederik v. Pappenheim til Søholt, og have gjort overslag med ham over, hvad værket ville koste, hvis det blev forringet, hvorefter de videre skulle erklære sig til prinsen. Denne har den 25. sept. sidstforleden

strengt befalet borgemeesteren i Maribo at lade klosterbønderne forfærdige deres part i al hast, og eftersom adressaterne både i deres forrige og i deres sidste skrivelse beklager sig over hans knyttede¹ skrivelser, skal de indsende kopier deraf til prinsen; denne vil så ordne det, som det er ret. Om vagternes afskaffelse vil han give befaling til Christoffer Stensen til Grimsted, Gabriel Rensberg til Arensdorf og Povl Sehested til N. Skibsbroen til Færgelandet vil prinsen have optaget. At opfylde den rende under Nakskovs vold mellem Tilegade og Søndergade mener han alene tilkommer borgerne sammesteds; dog skal adressaterne afgive en udførligere beretning om alle forholdene derved. K.

3. okt. (Nykøbing). Miss. til Wenzel Rothkirck til N. og Sivert Urne til Rårup, befalingsmænd på Antvorskov og Tryggevælde og krigskommissarier i Sjælland. Prinsen har allerede i henved 14 dage ventet, at de ville have kaldt det Rathlouske kompagni til hest tilbage fra Lolland efter kongens mundtlige og prinsens tilforn givne skriftlige befalinger, og da det alligevel endnu ikke er sket, kan prinsen, for at forebygge sine fattige undersåtters yderste ødelæggelse, ikke andet end at lade dem marchere ad Vordingborg til den 7. ds., hvorefter de har at rette sig, modtage dem sammesteds og siden forsyne dem med kvarter. K.

— (—). Befaling til ritmester Joachim Rathlou om førstkommende mandag, d. v. s. den 6. ds., efter først at have afsluttet afregningen med lensmanden på Nykøbing og Ålholm, krigskommissær J. Fr. von Pappenheim til S[øholt], tidlig på dagen at bryde op fra kvartererne, tage den lige vej til Guldborg og hurtigst mulig lade sig sætte over til Falster, den følgende dag atter tidlig begive sig på vej og ved Gåbense lade sig føre over til Vordingborg, hvor de kgl. krigskommissærer efter prinsens allerede udstedte

¹ Formentlig: ubehagelig, jvfr. knytte sammen = bringe ufred mellem.

befaling vil træffe de videre foranstaltninger med dem. Ved opbruddet og på marchen skal han holde god disciplin og alvorligt afholde rytterne fra voldshandlinger og al anden utilbørighed. T. K.

3. okt. (Nykøbing). Befaling til færgemanden ved Guldborg. Førstkommende mandag den 6. ds. skal han om morgenen tidlig være beredt til med alle sine færges at sætte det Rathlouske kompagni ryttere over fra Lolland til Falster. K.

— (—). Befaling¹ til færgemanden ved Gåbense færge. På mandag [den 6. ds.] om aftenen skal færgemanden ved Gåbense færge have alle sine færges beredt på denne side til straks dagen efter tidlig og uden forsømmelse at sætte det Rathlouske kompagni ryttere over til Vordingborg. K.

— (—). Befaling til ridefogden i Nykøbing len. Efter som det Rathlouske kompagni ryttere førstkommande mandag, som er den 6. ds., skal marchere over ad Sjælland til, skal adressaten tidligt forordne og selv den nævnte dag tidligt i de belejligste landsbyer på bemeldte dag anvise dem én nats kvarter. K.

— (—). Miss. til J. Fr. von Pappenheim. Kongen har befalet Joachim Rathlou med sit kompagni at begive sig over til Sjælland og begynde marchen førstkommande mandag, hvilket bliver den 6. ds., samme dag drage over ved Guldborg og straks anden dagen derefter til Vordingborg. Prinsen befaler derfor adressaten først med nævnte Rathlou eller i hans fraværelse med løjtnanten at gøre en rigtig afregning og siden sende nogle med dem for at have godt opsyn med, at folket på marchen ikke forøver vold eller anden utilbørighed mod undersåtterne. K.

¹ Skrevet på samme blad som det foregående brev.

3. okt. (Nykøbing). Ordre til oberst Christoffer Stensen. Da freden nu er sluttet, skal han helt afskaffe vagten ved Engelborg. K.

— (—). Lignende ordre¹ på tysk til oberstløjtnant G. Rensberg, kaptejn Abel Spies og kaptejn Nikolaj Strauss om at inddrage og ophæve vagterne på de hidtil af dem beklædte poster. T. K.

— (—). Miss. til generalmajor Claus von Ahlefeldt til N. Han vil erindre, at han nylig har erklæret at ville kalde de 3 på Lolland liggende, til hans regiment hørende kompagnier til fods tilbage derfra inden 14 dage. Prinsen anmoder ham derfor om at efterkomme dette sit tilbud og snarest foretage tilbagekaldelsen af dem; såfremt dette ikke sker, vil prinsen være nødt til selv at sende dem til Sjælland eller Fyen, da det er de fattige og til det yderste ruinerede folk umuligt at underholde dem længer. T. K.

— (—). Befaling til kaptejn Ruprecht Schlumpf. Da kongen har til hensigt nu, efter at freden er sluttet, at kalde artilleriets personer bort fra Nakskov, forlover prinsen ham ligeledes derfra og beordrer ham samtidig til ufortøvet at lade alle hos ham værende artilleripersoner blive ført hertil i de vogne, som prinsen har anordnet dertil i hans pas. Herfra agter prinsen at sende dem til skibs til København. Dernæst skal han overlevere alle artilleristykkerne², som findes i Nakskov, med deres tilbehør af krudt, kugler, lunter og lignende munition til denne Christen Hansen, lave en ny fortegnelse over det altsammen, indsende den til prinsen og lade tilbørlig kvittering påtegne på den og derefter selv bryde op fra Nakskov og begive sig bort derfra. Hvad hans afregning angår, da har prinsen i medfølgende skrivelse på det bedste anbefalet ham til den kgl. tyske kansler, lensmand på H[aderslev] Ditlev Reventlow,

¹ På samme blad som den foregående ordre.   ² Kanonerne.

i håb om, at han gennem denne vil få, hvad der tilkommer ham. T. K.

3. okt. (Nykøbing). Miss. til kansler Reventlow. Kongen har kort før prinsens sidste afrejse fra København befalet generalkrigskommissarius Knud Ulfeldt til Svenstrup snarest at begive sig herover for at holde afregning med samtlige herliggende krigsfolk. Da dette imidlertid hidtil ikke er sket, anmoder prinsen adressaten om at gøre sit bedste for at fremskynde hans overrejse hertil, så meget mere som vinteren står for døren, og der fra Dragsminde ikke kan overføres mere end et kompagni, og endelig krigsfolket ikke mere kan underholdes af indvånerne i disse lande uden disses yderste ruin. Prinsen håber, at borgerne i købstæderne vil gøre deres yderste for at fremskaffe en måneds sold til rytteriet. T. K.

— (—). Befaling til J. Fr. von Pappenheim. Han skal strengt pålægge borgemestre og råd i Nakskov og færgemanden på Færgelandet at holde over, at aldeles ingen må lade får, svin, heste eller andet kvæg gå på volden, hverken i byen eller på Færgelandet. Dersom der findes noget dér, skal de lade det indtage¹ og ejeren straffe tilbørlig, såfremt de ikke selv vil godtgøre den skade, som opstår deraf. K.

— (—). Miss. til Erik Rosenkrantz. På hans henvendelse gennem hofmarskal J. C. von Körbitz erklærer prinsen, at han både med hensyn til rugen og ærterne har givet ham udtrykkelig befaling i god tid og derfor havde ventet, at han tilbørlig havde efterkommet den og solgt kornet i tide. Han skal stadig rette sig efter den og sælge det til den deri fastsatte pris eller til den højeste pris, som han kan. Nødderne har prinsen bevilget sin kammer tjener Peder Hansen, til hvem adressaten skal levere både de nye og de gamle.

¹ K. har her et ord, som vist må læses »indschytte«.

Efterskrift: Han skal lade indkræve landgilden med al flid inden Mortensdag førstkommende, for at, når der melder sig en købmand, denne da kan få hele sin ladning. K.

3. okt. (Nykøbing). Miss. til kansler Christian Thomesen. Da de fattige undersætter her i Falster og Lolland efterhånden ødelægges til det yderste som følge af den store indkvartering, vil det være højlig nødvendigt, at generalkrigskommissærerne efter kongens befaling kommer herover for at gøre afregning med krigsfolket, da de i landene forordnede krigskommissarier ikke kan gøre afregning uden at vide, hvad der er blevet leveret dem i kvartererne her i landet, de ikke heller véd, hvor længe hver har været i tjenesten, og hvad han ellers har fået andetsteds, og endnu mindre kan give dem restsedler, uden hvilke prinsen ikke formoder, at officererne vil drage af landet. Det er derfor prinsens anmodning til Christian Thomesen, at han gør alt muligt, for at forbemeldte kommissarier med det allerførste må komme herover. Prinsen håber, at købstæderne i landet vil gøre deres yderste for at betale en måneds sold til rytteriet. K.

— (—). Befaling til hofmarskallen. Da prinsen har befalet lensmanden på Nykøbing og Ålholm J. Fr. von Pappenheim til Søholt at tiltale den tidligere lensskriver¹ på Nykøbing Peder Helt for forskellige af ham begåede utilbørligheder ved en ordentlig hofret, skal hofmarskal J. C. von Körbitz til Schmiedeberg i tide tilsige nogle af prinsens hofbetjente, som han anser for de dygtigste og dertil bedst egnede, at de efter gammel skik og brug den 20. i denne måned oktober træder sammen til en ordentlig hofret på et bestemt sted, dog at de tilforn har indstævnet Peder Helt for sig, vel påhører klager, svar, beviser og andre anbringender og rigtigt nedskriver dem og

¹ K. kalder ham: Amtschreiber, men ellers kaldes han slotsskriver, i hvilken egenskab han førte lensregnskaberne.

fælder dom derover, som de efter deres samvittighed anser det for ret, billigt og forsvarligt overfor Gud og prinsen. K.

3. okt. (Nykøbing). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim, lensmand over Ålholm og Nykøbing Falsters len. Af hofølgende kommissariernes dom og Nykøbing lens restance kan han udførligt se, hvorledes prinsens forrige slots-skriver Peder Helt i adskillige måder mod prinsen og mod sin egen ed og pligt i den ham betroede stilling har forholdt sig langt anderledes, end han burde, og end prinsen havde formodet, idet han blandt andet til besmyk-kelse af sine egne uforsvarlige gerninger og derved til mis-tænkeliggørelse af andre har overløbet prinsen med sine optænkte og ofte fremsatte, endnu ubeviste ord og angivelser, for hvilke prinsen dog gerne ville have været forskånet, og som han ville have eftergivet. Prinsen gav dengang adressa-ten og sin hofmarskal befaling om at tilholde Peder Helt at holde op med slige uafadelige løse forebringender, men dermed var han ikke fornøjet, men vedblev med sit forrige forsæt, og i sit skriftlige indlæg hævder han videre, at han, til ikke ringe importance for kongen og prinsen, er blevet forurettet, men at han hidtil har fortiet og fordulgt dette. Endvidere har han uden nogen befaling fra prinsen ved nye påfund, imod al billighed og videre end tidligere brugeligt, ved anvendelse af store måletønder og strengere forandring af målet og ellers i andre måder søgt at skade prinsen og bønderne i højeste grad til egen fordel og således ved ubilligt over-mål tilegnet sig og underslået en anselig mængde korn (som det noksom kan efterslås), hvorved han har bevirket en stor, usædvanlig restance. Dette vil prinsen ingenlunde længere lade være upåtalte eller ustraffet lade passere, men befaler derfor hermed adressaten på prinsens vegne ved gårdsretten, som prinsen ved sin hofmarskal har berammet til førstkommende 20. oktober, efter landsloven, at lade fornævnte Peder Helt tiltale og tage endelig dom over ham til eksekution for alle poster og for hver særdeles,

hvori hans utroskab, ulempe og ubillige handlemåde mod prinsen og hans bønder kan findes og bevisliggøres af og med fornævnte kommissariedom. Herfor bør han svare og stå prinsen til rette og derudover erstatte og betale den prinsen og hans bønder af ham ved kornets og målets besvigelse tilføjede skade og resterende indkomst, hvorhos han bør straffes tilbørligt. Herom skal adressaten, når der er gået dom i sagen, aflægge referat til prinsen. K. Samtidig af Jost Frederik von Pappenheim bekræftet kopi i Christian (V)s arkiv. Forskelligt: Dokumenter vedr. en sag mod Christian (V)s forrige slotskriver på Nykøbing Peder Helt 1643—52. (Bagpå denne er skrevet:) Er læst for retten udi ridderstuen på Nykøbing slot d. 23. okt. 1645.

4. okt. (Nykøbing). Befaling til oberstløjtnant G. Rensberg. Da prinsen for denne gang ikke længer agter at benytte det udskrevne landfolk ved skansearbejdet, skal han befale det og alle dets officerer indtil videre befaling at begive sig til deres forrige kvarterer. T. K.

— (—). Besked på en supplikation fra borgemestre, råd og de øvrige borgere i Nykøbing. Supplikanterne kan endnu ikke blive helt fri for deres indkvartering, fordi prinsen ikke kan vide, om det er kongens mening, at købstæderne skal skaffe en måneds sold alene til det krigsfolk, som er indkvarteret hos hver af dem, og heller ikke, om kongen vil have dragonerne helt afskaffet. Imidlertid har prinsen til lettelse for supplikanterne allerede befalet hestenes afskaffelse. K.

— (—). Besked på ansøgningerne fra klosterbønderne i Østofte¹, Burdsø², Hillested og Hundsleby³ sogne såvel som kronens bønder i Mammelbylle⁴ og Huiem⁵. Prinsen erklærer herpå, at al forskånsel indtil foråret ikke kan bevilges, men at supplikanterne uforsømmelig

¹ Østofte, Fuglse h.   ² Bursø, Fuglse h.   ³ Formentlig Hundseby, Musse h.
⁴ Majbølle, Musse h.   ⁵ Måske Hjelm i Majbølle s., Musse h.

skal arbejde på det, der er tilmålt dem, såvidt vejret og andre forhold tillader det. Om det ulige mål, som de påstår er tildelt dem, skal kommissarierne erklære sig. Supplikanterne henvises til af deres lensmand at få den mest mulige hjælp og lettelse. K.

5. okt. (Nykøbing). Befaling til den kgl. jægermester Hans Dippold Dehne om henimod den 9. eller 10. ds. at lade skyde et stort eller 2 middelstore stykker godt vildt og lade dem levere sikkert til Peter Gagelman i København. T. K.

(Vedlagt en udateret seddel:) Prinsen har til sin kammersekretær C[hristof] Lebz[elter]s husholdning bevilget en læst øl akcise frit. Tolderen i København Henrik Møller skal derfor lade så meget passere akcise frit til ham. K.

— (—). Ordre til ritmester Joachim Rathlou. Han har gjort opmærksom på, at det er ham ganske umuligt indtil i morgen at blive færdig med afregningen i begge hans kvarterer og derefter foretage opbruddet. Prinsen bevilger derfor, at han endnu denne dag må blive her, men den følgende dag, som er den 7. ds., skal han ufejlbarlig drage afsted og også ellers efterkomme alt, hvad der indeholdes i den forrige befaling. K.

— (—). Miss. til J. Fr. von Pappenheim. Da det berettes, at ritmester Rathlou ikke kan blive færdig med afregningen i sine kvarterer, så at han kan bryde op derfra i morgen efter prinsens befaling, tillader prinsen, at han endnu må blive samme dag dér, men den følgende dag er det befalet ham endelig at drage bort. K.

— (—). Miss. til de kgl. krigskommissarier i Sjælland Wenzel Rothkirck til N. og Sivert Urne til Rårup. Da ritmester Rathlou har undskyldt sig og meddelt, at han ikke kan marchere bort fra sit kvarter den 6. ds., som prinsen havde ansat dertil for ham, og derfor ikke heller kan komme over til Vordingborg den påfølgende 7. ds., har

prinsen bevilget, at han må blive endnu en dag i fornævnte sine kvarterer. De kan derfor bestemt vente ham til Vordingborg den 8. ds., såfremt vejret ellers ikke hindrer det.

(Nedenfor er skrevet:) I deres fraværelse at åbnes og efterkommes af dem, som af fornævnte kommissarier sendes til Vordingborg for at modtage det Rathlouske kompagni ryttere. K.

5. okt. (Nykøbing). Befaling til færgemanden ved Gåbense. Da ritmester Rathlou ikke skal marchere ud af Lolland før førstkommende tirsdag, skal han holde sine færger færdige til at sætte ham over her til Falster. K.

— (—). Befaling¹ til færgemanden ved Guldborg. Da ritmester Rathlou ikke skal marchere over til Sjælland før førstkommende onsdag, skal han lade sine færger bringe over til denne side aftenen før, for at de næste morgen tidlig ufortøvet kan sætte dem over til Vordingborg. K.

6. okt. (—). Befaling til kgl. proviantmester i København Morten Mikkelsen. Da prinsen til sin hofstat behøver en del forskellig proviant og alligevel hverken for penge eller på anden vis kan få den her, og da adressaten også tilforn adskillige gange har bevist sin redebonhed til at skaffe prinsen sådan fornødenhed, anmoder prinsen ham herved om at skaffe det, som findes optegnet på medfølgende seddel, og det med det allerførste, så at højerten, som prinsen alene af den grund har sendt til København, uopholdelig kan komme tilbage igen. Hvad han således leverer, skal siden godtgøres ham i hans regnskab af rigens hofmester. K.

7. okt. (—). Miss. til J. Fr. von Pappenheim. Da prinsens hofguldsmed Henrik Langmack nu i mange åringer har forfærdiget prinsens hofarbejde både i guld og sølv trolig

¹ Skrevet på samme blad som det foregående brev.

og vel og i den nuværende besværlige fejdetid kun har haft ringe fortjeneste, da han ikke heller med dette arbejde alene kan holde de folk, som han har dertil i sin tjeneste hele året igennem, og da der tilmed ellers foruden ham bor endnu en guldsmed i Nykøbing, så at det ikke kan tillades endnu flere at nedsætte sig dér uden skade og fordærv for dem alle, er det prinsens vilje, at adressaten skal befale borgemestre og råd i samme købstad Nykøbing, at de herefter aldeles ikke tillader nogen guld- eller sølvarbejder at nedsætte sig dér og bruge samme embede¹ uden prinsens vidende og udtrykkelige bevilling. K.

7. okt. (Nykøbing). Miss. til den kgl. tolder i Stubbe-købing om at lade skipperen på kongens skib Stavanger Pris Jens Ebeltoft få 8 dages proviant til sig selv og 8 båds mænd. Det skal siden blive godtgjort tolderen i hans regnskab. K.

— (—). Besked på Hans Hybertzens supplikation. Prinsen erklærer herpå, at han ikke ville have nægtet supplikanten den begærede anbefaling til prinsens broder, men da han har fået sikker underretning om, at hans broder ikke er til sinds at antage noget krigsfolk, kan prinsen ikke se, hvorledes en sådan anbefaling kunne hjælpe ham. Da prinsen ikke har antaget supplikanten, men kun har anbefalet ham til kommissarius, i hvis forvaring også landkisten er, af hvilken han skal have sin betaling, må han både herom og om sin afsked henvende sig til kommissarius, som bedst kan vide, hvad han mener at kunne forsvare overfor kongen i regnskabet over landkisten. K.

— (—). Besked på en supplikation fra hr. Albert Lavridsen², fordum præst i Stevns herred. Provsten i Stokkemarke³ skal ufortøvet afgive en erklæring om, af

¹ D. v. s.: håndværk. ² Præst til Havnelev og Højrup, Stevns h., var 1643 blevet afsat for forsømmelighed. ³ Mag. Jørgen Theophilusen Sadolin, præst i Stokkemarke 1626, provst i Lollands Sønder h. 1629, † 1650.

hvilke grunde han ikke har kunnet lade supplikanten få det kapellani sammesteds, hvor der ellers altid har været en residerende kapellan, og som i gamle dage er blevet noksom doteret dertil. K.

7. okt. (Nykøbing). Besked på en supplikation fra Peter Bertelsen, foged til Rudbjærggård, som har ansøgt om, at hans husbondes¹ bønder må få nogen lettelse i deres indkvartering. Da freden nu er sluttet, og prinsen mener, at krigsfolket godt kunne lægges videre fra hverandre, skal kommissarierne skaffe dem god lettelse og lade dem blive hjulpet af de andre, som hidtil enten ingen indkvartering har haft eller kun lettere; ingen må undtages herfra, eftersom de selv har gjort sådan indkvartering på Rudbjærggårds adelsgoods, og den således ikke kan anses for ubillig hos deres egne eller andre adelsbønder. Supplikanten beder desuden om afskaffelse af vagterne, men dette er allerede blevet befalet. K.

— (—). Miss. til admiralen på Bremerholm Christoffer Lindenov til N. De to kongelige skibe, som kaldes Rebecca og Stavanger Pris, ligger, skønt de er afsejlet herfra for mere end 14 dage siden, endnu ved Stubbe-købing og har, som de beretter, fortæret mesteparten af deres proviant. Det meddeles ham til efterretning, for at han kan skaffe dem, hvad der synes at være fornødent.² K.

9. okt. (—). Miss. til Erik Rosenkrantz. Han har efter prinsens befaling afgivet erklæring om Barbara Wittrups bønder til Ålstrup. Prinsen er tilfreds med denne erklæring og vil, at sagen ganske skal blive derved, og dersom bønderne ydermere skulle ansøge derom, kan prinsen kun henvise dem til den ordentlige ret, hvorefter også Erik Rosenkrantz skal rette sig. Med hensyn til det gamle korn på Halsted kloster skal han gøre sit bedste for at få 9 mark

¹ Rudbjærggård ejedes af Frederik v. Barnewitz. ² Den sidste sætning er forskrevet; meningen må dog være som ovfr.

for tønden af rugen og 8 mark for ærterne. Men hvis han ikke kan få mere, må han sælge rugen for $8\frac{1}{2}$ og ærterne for $7\frac{1}{2}$ mark; dog at det sker i rede penge. K.

9. okt. (Nykøbing). Befaling til Christoffer Schwencke. Da de to til artilleriet i Nykøbing og Nakskov forordnede mænd Hans Schultz og Christen Hansen i fremtiden ikke mere kan forplejes i disse kvarterer, skal adressaten til deres nødtørftige underhold i nogle måneder tilstille dem kostpenge og efter udløbet af denne tid fortsat tilstille dem tilsvarende. T. K.

— (—). Ordre til kaptajn Ruprecht Schlumpf. Det befales ham før hans afrejse fra Nakskov at bringe alle på posterne i Lolland værende, kongen tilhørende stykker med tilbehør og ammunition til Nakskov, aflevere dem til Christen Hansen, som er forordnet til at tage sig af deres opbevaring; dog skal han tilforn lave en fortegnelse over dem og indsende denne til prinsen. De 2 stykker, som prinsen tidligere har sendt derover, skal han atter lade bringe hertil. Det befales lensmændene, fogderne og skriverne overalt at skaffe ham de til overførelsen af stykkerne nødvendige heste, vogne og folk. Regnskabet over den modtagne og atter udleverede ammunition samt kvitteringerne fra konstablerne og officererne skal han, efter at de tilbørlig er undertegnet af kommissarierne, tilstille den kgl. tøjmester i København C. Schwencke. T. K.

— (—). Ordre til skovrider Johan Bruse om at skyde 2 gode dådyr, så at de i morgen eller i overmorgen sikkert kan være bragt til Nykøbing. K.

10. okt. (—). Miss. til hertug Ernst Günther. Prinsen giver sin tilslutning til, hvad han har henstillet, og har derfor befalet krigskommissarius på Lolland Borkard Rud til Sæbygård og lensmanden på Halsted Erik Rosenkrantz til Rosenholm at foretage den begærede mønstring af det Ahlefeldtske kompagni. Prinsen har heller ikke noget imod, at

ritmesteren rejser derfra og til sine godser, men han går ud fra, at hertugen ved den officer, som fremtidig skal kommandere kompagniet, holder god justits ved dette. T. K.

10. oktober (Nykøbing). Miss. til Borkard Rud og Erik Rosenkrantz. Hertug Ernst Günther har berettet, at Gerd Philip von Ahlefeldt til Buckhagen er til sinds at afstå det kompagni ryttere, som han hidtil har været ritmester for, og at det derfor vil være nødvendigt, at kompagniet, som allerede har været komplet for nogle måneder siden, mønstres, førend ritmesteren drager derfra. Prinsen befaler dem derfor med det allerførste at begive sig dertil og mønstre samme kompagni efter den af kongen med hertugen oprettede kapitulation. Betalingen af mønstermåneden skal de udsætte til den forestående almindelige afregning med hele eskadronen, eftersom hertugen selv har stillet et sådant forslag. K.

11. okt. (—). Miss. til J. Fr. von Pappenheim og Erik Rosenkrantz. Skønt prinsen med al flid har ladet efterspørge om en købmand til hans korn, så har der dog ikke villet melde sig nogen, medmindre prinsen udtrykkelig vil lade love at lade en vis mængde levere inden førstkommande Mortensdag, nemlig af Nykøbing len¹ henved 80 eller i det ringeste 60 store læster (og af Ålholms len ligeså meget, nemlig 60 store læster), NB. (Halsted klostrens len 80 eller 60), og for at prinsen kan efterkomme, hvad han således har ladet love, befales det dem i deres len med al flid at fremskaffe det, så at disse mængder sikkert kan leveres til nævnte termin; ti ellers ved prinsen ikke, hvorledes han skal finde nogen købmand dertil, til største skade for sig. K.

— (—). Besked på supplikationen fra Hans Roy remmesnider. Han henvises med det, som han har at

---

¹ I K. er Nykøbing len skrevet almindeligt i teksten, stykket om Ålholms len i parentes i teksten og stykket om Halsted kloster i margenen i parentes.

tale på mod de angivne stjælere og hælere, til den ordentlige, umiddelbare dommer. K.

13. okt. (Nykøbing). Befaling til den kgl. tolder i Stubbe-købing om at skaffe skipper Knud Rasmussen på kongens skib Rebekka en måneds proviant for sig og sine bådsfolk, indskrive det i den fortegnelse, som skipperen ellers har hos sig om sin proviantering, og siden føre det til regnskab. K.

14. okt. (—). Besked på kaptejn G. J. von Steins supplication. Prinsen erklærer herpå, at da fhv. major Hybertzen netop er blevet afskediget, fordi der i Ålholms len hidtil ikke har været anordnet noget til underhold af denne officer, og det under de nuværende forhold ikke ville gå an påny at anordne noget dertil af landkisten, som desuden ikke står til prinsens disposition, kan supplikantens ansøgning denne gang ikke bevilges. Ellers er prinsen nu som før efter ansøgning fra ham villig til at forsyne ham med en anbefaling, hvis han selv kan finde en stilling andetsteds. T. K.

15. okt. (—). Miss. til kansler Christian Thomesen. Da denne kaptejn over artilleriet Ruprecht Schlumpf har forholdt sig trolig og vel i samme hans bestilling, både i Skåne og også her i Falster, hvor prinsen har betroet ham forvaltningen af hele artilleriet, og da prinsen for hans tro tjeneste gerne vil unde ham al god befordring, anmoder han adressaten om at sørge for, at han, før han aftakkes, får en måneds sold ligesom kongens andre både officerer og soldater. K.

— (—). Miss. til samme. Af hans skrivelse af 12. ds. har prinsen erfaret, at det hverken har været kongens eller rigsrådets mening, at enten de 3 gamle kompagnier eller prinsens livregiment til føds skulle aftakkes, hvilket prinsen også anser for meget rådsoamt, eftersom den største part af den svenske magt endnu skal være samlet omkring Wismar, og, endskønt freden er sluttet, kunne gennem-

førelsen af den påny omdisputeres af dem, og der således søges en årsag til et nyt uformodet overfald, hvorved disse og de andre omliggende lande ville komme i stor fare, dersom Nakskov, hvis befæstning nu næsten er fuldført, skulle forblive ubesat og komme i fremmede hænder. Og da prinsen for sådanne årsagers skyld mener, at en del af fornævnte fodfolk skal blive liggende her i landene, beder han adressaten om hos kongen at få at vide, hvorledes der herefter skal forholdes med underholdet både af dem og af prinsens livkompagni dragoner, som prinsen allerede har ladet fratage hestene og sælge dem til deres betaling, da han gerne ville, at de også måtte beholdes i tjeneste. Ligeledes ville prinsen gerne vide, om samme folk skal indkvarteres i købstæderne, når rytteriet er rykket ud af disse, eftersom bønderne alene umuligt kan tåle det. Prinsen venter, at han fremskaffer kongens udtrykkelige vilje herom og sender den med denne ritmester. K.

15. okt. (Nykøbing). Besked på den af Lage Bille, landsdommer i Falster og Lolland, afgivne forklaring og supplikation. Prinsen lader det bero ved den heri gjorte erklæring om indkvartering. Vedrørende Havgårds vorrede, som fæster på andet kronens gods, henviser prinsen til kongens og rigens råds kendelse og dom, eftersom det vedkommer den kgl. højhed og rettighed. K.

— (—). Besked på den af Rasmus Trolde i Nykøbing indsendte supplikation. Prinsen bevilger, at supplikantens søn må løslades fra fængslet, dog mod tilstrækkelig kavtion for, at han ikke vil rømme, førend sagen er udført. K.¹

— (—). Besked på den af bønderne i Giesby og Skelby^a indsendte supplikation. Prinsen har herpå erklæret, at

¹ Dette og det følgende brev er skrevet på samme blad og under fælles titel, men som 2 breve. ^a Gedesby og Skelby, Falsters Sønder h.

ridefogden i Nykøbing len skal få befaling om, hvorledes der skal forholdes med supplikanterne. K.

15. okt. (Nykøbing). Åb. brev, hvorved prinsen attesterer, at han af sin kammersekretær Christof Lebzelter modtager 500 rdlr., som er udbetalt denne af den kgl. tolder i København Henrik Møller, for hvilken sum, 500 rdlr., prinsen giver såvel ovennævnte sin kammersekretær som den kgl. tolder kvittering.

Lignende kvittering for 300 rdlr., som Peter Gersdorff har ladet betale ham [Lebzelter?] ved Johan de Clerc i København for nogle stude¹, som han har købt, for hvilken sum, 300 rdlr., prinsen kvitterer alle ovennævnte. T. K.

— (—). Miss. til samtlige krigskommissarier i Falster og Lolland. Da generalkommissarieskriveren nu er kommet herover for at hjælpe dem med at affatte afregningen med krigsfolket i disse lande, skal de, enten i Nakskov eller i Maribo, hvor det tykkes dem bedst, ufortøvet foretage det fornødne med hele denne soldateske og deri forholde sig således, som det er blevet holdt med krigsfolket i Sjælland og andetsteds efter kongens forordning, hvorom fornævnte kommissarieskriver kan give dem tilstrækkelig underretning. De skal begynde afregningen med rytteriet og gøre sig al fid for at tilvejebringe pengene til deres månedssold snarest. Siden skal de undertegne den således sluttede afregning og henvise officererne til restsedlerne under kongens hånd. K.

16. okt. (—). Ordre til kaptejn H. Höling. Af de ham undergivne folk er en dragon og en trommeslager blevet fængslet for begået tyveri. Han skal ufortøvet lade dem få deres fortjente straf og lade dragonen løbe 3 gange spidsrod, men lade trommeslageren binde til pælen af profossen og lade ham hudstryge. T. K.

¹ Teksten har: für etzliche von uns erkauffte Studen (1).

16. okt. (Nykøbing). Miss. til generalmajor og kgl. dansk bestattet krigsråd Frederik von Bauer. Hvad han har meddelt prinsen i skrivelse af 5. ds.¹ om strid og vanskeligheder, der sidste år er opstået og endnu vedvarer mellem ham og en til ham sendt adelsmand, derom har prinsen også hørt lidt fra anden side, men har aldrig hørt noget om, at kongen derfor skulle have ladet ham falde i unåde. Da prinsen også betragter hans samtidig fremsendte forsvar som tilstrækkeligt, er han tilbøjelig til efter hans anmodning at forelægge både denne sag og spørgsmålet om hans resttilgodehavende for kongen, og da det på grund af prinsens fraværelse [i Nykøbing] ikke kan ske personligt, så vil han omtale den i en indtrængende skrivelse til kongen. T. K.

— (—). Ordre til J. Fr. von Pappenheim om at lade tilsige bønderne i Ålholms len, at hver af dem skal holde tilrede 1 lam, 2 høns og 1 snes æg, for at prinsens køkkenskriver, når han behøver dem og begærer dem, kan få dem af bønderne, dog for rimelig og rede betaling. K.

17. okt. (—). Ordre til den kommanderende løjtnant på Møn Herluf N. om at lade den hos ham værende officer og de knægte, som hører til kaptejn Abel Spies's kompagni, hver og én marchere tilbage til denne og til kompagniet på Lolland og det straks og ufortøvet. T. K.

18. okt. (—). Miss. til Holmens admiral Christoffer Lindenov. Af hosfølgende supplikation kan han se, hvad supplikantinden begærer. Da hun allerede to gange har ansøgt prinsen om hjælp, anmoder denne admiralen om, hvis ellers hendes opgivelser er sandfærdige, at lade hende få de 2 færger, for at prinsen herefter må blive forskånet for mere overløb derom. K.

19. okt. (—). Befaling til ridefogden i Nykøbing len Hans Jensen om at tage de dér indkvarterede officerer og

---

¹ Skrivelsen findes blandt Indk. breve fra ikke-fyrstelige personer, men indeholder ikke noget positivt om årsagen til stridighederne.

soldater fra de kvarterer, i hvilke de hidtil har ligget, og forlægge dem til de andre landsbyer, som ingen indkvartering har haft, efter hvert kirkesogns anslag i soldaterkontribution. K.

20. okt. (Nykøbing). Miss. til hertug Ernst Günther. Prinsens hofmarskal J. C. von Körbitz har berettet, at hertugen i en skrivelse til ham har anmodet om at få et vognpas til overførelse af nogle nye folk; men på grund af den nærforestående afregning og det umiddelbart efter, såsnart vind og vejr vil føje sig, påfølgende opbrud af folkene kan prinsen ikke indse, at de allerede fyldte kvarterer kan overfyldes med endnu flere ankommende folk, langt mindre, hvorledes disse folk så hurtigt og før det forhåbentlig snart foregående opbrud kan bringes til adressaten, og prinsen nærer derfor betænkelighed ved at bebyrde de i mange henseender stærkt tyngede undersætter til ingen nytte med så mange vognægter. Prinsen har dog ladet den af hertugen affærdigede kvartermester for sin person forsyne med det nødvendige pas. T. K.

— (—). Miss. til Wenzel Rothkirck. Prinsen agter i fremtiden at residere her og har derfor bestemt igen at forlægge sin ordinære post til Korsør, for at, ligesom tidligere, både den ordinære pakke, der hver uge afgår under kammersekretærens navn, og alle andre forsendelser¹, småfæde og andet sligt, som de glückstadske bude plejer at medbringe fra Hamburg og andre steder, kan hentes til Nykøbing, og derimod forsendelserne herfra til Hamburg kan blive afleveret tilbørligt i Korsør, og at der skal begyndes hermed den 29. ds. Wenzel Rothkirck skal derfor alvorligt befale sin i Korsør bestaltede slotsskriver, at han, når det glückstadske bud den 29. ds. ankommer dertil, så har god agt på for denne gang af ham at forlange fornævnte pakke og de andre sager, som han medbringer, og holde dem i god forvaring hos sig,

¹ K. har vistnok: Lasten.

indtil prinsens ordinære bud afhenter dem. Han skal herefter, når de glückstadtiske bude (hvad de har fået befaling til af prinsen) afleverer sligt hos ham, passe vel på disse sager, for at pakkerne, hvad der er prinsen meget magtpåliggende, ikke skal blive ført til København eller videre andetsteds hen. T. K.

20. okt. (Nykøbing). Besked 1. på supplikation fra borgerne i Nykøbing. Prinsen bestemmer, at supplikanterne ved navn skal specificere, hvilke af hofjtjenerne der her i Nykøbing har brugt borgerlig næring. Siden vil prinsen erklære sig videre herom.

2. på supplikation fra de borgere, som har mistet deres boliger på Nykøbing vold. Prinsen henviser supplikanterne til lensmanden, som skal gøre anordning om, hvorledes de kan få noget vederlag af byen, for hvis sikkerheds skyld de har mistet deres hus og bolig.

3. på supplikation fra Hans Pedersen i Branderslev. Han skal beyise, hvad han angiver om ridefogden, skriveren, kornmåleren, skovrideren og herredsfogden, og desuden erklære sig om, hvorvidt der er vederfaret ham selv et og andet, således som han beretter. K.

22. okt. (—). Miss. til Erik Rosenkrantz. Hofmarskal J. C. v. Körbitz har berettet, hvad adressaten har tilskrevet ham om de 170 ubrændte svin¹, som er blevet fundet i kronens skov og derfor er blevet drevet op, men siden uhjemlet udtaget igen.² Da nu hans bestilling selv fører med sig, at han skal lade sådanne gerninger forfølge og påtale ved retten, så havde han vel nok kunnet få underretning derom og ufortøvet ladet misgerningsmændene lovlig tiltale uden at spørge prinsen. Han skal rette sig herefter i andre sådanne forhold. K.

23. okt. (—). Miss. til kansler hr. Christian Thomesen [Sehested]. Kgl. råd i fyrstendømmerne, befalingsmand på

¹ Svin, der var sluppet ud på olden i skoven uden at være forsynet med ejermærke. ² Det vil formentlig sige, at de er drevet ind på lenslottet eller et andet sted som konfiskeret af kronen, men derefter igen taget bort.

Segeberg slot Caspar von Buchwald til Prohnstorf har ved denne sin tjener ansøgt om tilladelse til fra disse lande [Lolland og Falster] toldfrit at udføre nogle heste, køer og andet kvæg. Prinsen har ikke villet tillade ham dette mod kongens almindelige forbud, men har tilbørligt henvist ham til kongen. Da han kun agter at føre dette kvæg til kongens fyrstendømme Holsten for dér at bruge det til landens bygning og sit eget behov og fornødenhed, anmoder prinsen kansleren om hos kongen at skaffe ham tilladelse og fornødent pas til uhindret at indskibe og toldfrit at udføre det. K.

23. okt. (Nykøbing). Miss. til Borkard Rud og Erik Rosenkrantz. Af hosfølgende skrivelser kan de se, både hvad Stokkemarke sognemænd klager, og også hvad kaptejn Povl Prünsterer svarer på dette deres klagemål. De skal ufortøvet erkyndige sig og nøje undersøge begge parters opgivelser, og dersom bønderne findes vrangelig at have klaget og med usandfærdigt og falskt angivende at have søgt ufortjent at bringe kaptejnen i unåde hos prinsen, skal de straffe dem strengt derfor. Derimod skal de, nårsomhelst det kan bevises, at soldaterne har nogensomhelst skyld, ligeledes alvorligt formane kaptejnen til at straffe dem tilbørligt. Findes han forsømmelig deri, skal de anmelde det videre efter prinsens derom tilforn udstedte forordning. K.

— (—). Befaling til Hans Jensen, ridefoged i Nykøbing len, om til Hans Andersen, borger i Stubbekøbing, at lade udvise et godt træ på omtrent 60 læster, så nær som muligt ved Stubbekøbing og til mindst skade for skovene. K.

24. okt. (—). Miss. til rigens hofmester hr. Corfits Ulfeldt. På kongens vegne har prinsen i juli måned i næstforleden år antaget Oluf von Steenwinckel til at have godt tilsyn og inspektion med alt det, som skulle forfærdiges og repareres på volden og andre værker i Malmø. Da nu denne inspector har forholdt sig trolig og vel, så at prinsen er fornøjet dermed, men han alligevel hidtil ikke har

fået det, som prinsen i hans bestalling har fastsat for ham for hans arbejde og hans flid, og der derudover for adskillige udlæg yderligere tilkommer ham 719 $\frac{1}{4}$ rdlr. 21 sk., som hans regnskab udviser, hvilket prinsen i alle måder har befundet rigtigt og derfor egenhændigt har undertegnet, så anmoder prinsen hr. Corfits Ulfeldt om i alle mulige måder at komme ham til hjælp og undsætning, for at han ved hans tro og flittige tjeneste ikke skal komme til skade. Han har beklaget sig over, at han ikke kan finde andre midler til sit underhold og til kreditorernes betaling. K.

24. okt. (Nykøbing). Miss. til samme. Hans Jacobsen Skørt har til skansearbejder her og i Nakskov og andre nødtørftige steder i begge disse lande ad forskellige gange leveret 59¹ hjulbøre og 200 skovle. Da prinsen ikke har midler til at betale ham derfor, tilmed alt dette er anvendt til landsens nødtørft og forsvar, anmoder prinsen hr. Corfits Ulfeldt om at gøre den anordning, at fornævnte Hans Jacobsen må få betaling derfor efter den vurdering, som kongen ellers lader betale efter for sådant materiale. K.

— (—). Miss. til kansler Reventlow. Prinsen har fået sikker underretning om, at vinskænken i Haderslev ved det første indfald af de svenske krigsfolk i Jylland ikke alene til dem har angivet og forrådt prinsens vinforråd i Skanderborg, men også selv har købt en god del deraf og igen udskænket den for betaling, og at han siden i de tomme, jernbeslåede fade har bragt en del af sine ejendele til Fyn. Hvis denne skade var tilføjet prinsen af fjenden alene uden angiveri, ville han have forbigået den i tavshed, men nu betragter han ovennævnte af en undersåt begåede anmeldelse, bevidste køb og indtil den dag i dag tilbageholdelse af prinsens ejendom som i højeste grad strafbar. Det er derfor prinsens vilje, at kansleren skal foretage en nøjagtig, grundig undersøgelse af

---

¹ Der er rettet i tallet, så at det ikke kan ses, om der skal læses 59 eller 56 eller et 3-cifret tal.

alt dette og, hvis det viser sig at være rigtigt, lade sagen forfølge til ordentlig, streng straf. T. K.

24. okt. (Nykøbing). Miss. til J. Fr. von Pappenheim. Skønt prinsen med al flid har ladet efterspørge for at få solgt landgilden af Ålholms len, har han dog ikke kunnet få nogen købmand dertil, fordi stedet er noget ubelejligt at afhente kornet fra. Han skal derfor selv gøre sig den bedste flid for med det allerførste at få solgt nævnte korn. Prinsen vil være tilfreds med, at det bliver solgt for mellem 64 og 70 rdlr. rede penge for læsten. K.

— (—). Besked på dragonen Niels Hougs supplikation. Supplikanten henvises til lensmanden for at få denne til at skaffe ham hans fortjente løn og betaling af borgemestre og råd her [i Nykøbing]. K.

26. okt. (—). Åb. brev, hvorved Lisbet Lunge, enke efter hr. Palle Rosenkrantz til Krenkerup, får bevilling til at udføre 8 heste og 60 køer eller kvier fra Lolland til Femern eller Holsten. Orig. i orig. breve, åb. og lukkede, 1628—47.

27. okt. (—). Miss. til rigens marsk. Kaptejn Abel Spies har fået ordre til med sit kompagni at drage over til Christianspris, og da de 2 andre kompagnier under kaptajnerne N. Struss¹ og H. Nøgler umuligt kan underholdes længere af den fattige og til det yderste ødelagte befolkning i disse lande, har prinsen ikke kunnet andet end at sende dem over til Nyborg igen. Han har derfor givet dem ordre til ved Tårs at begive sig til skibs på førstkommende torsdag, hvilket han meddeler rigens marsk, for at han kan træffe de videre foranstaltninger dér. K.

— (—). Miss. til samtlige krigskommissarier i Falster og Lolland. Da kaptejn Abel Spies nu med sit kompagni skal drage over til Christianspris, skal de straks og

¹ Nicolaus Strauss.

uførtøvet træffe de nødvendige foranstaltninger til, at de 2 andre kompagnier af det gamle Bauerske regiment under kaptejnerne Nikolaj Struss og Hieronymus Nøgler, som for nogen tid siden er kommet herover med ham, på førstkommende torsdag indskibes ved Tårs og siden føres til Nyborg i Fyen. K.

27. okt. (Nykøbing). Befaling til krigskommissarius på Langeland Vincents Stensen om at give befaling til færgeomændene på Lolland og andre, som har skuder eller både dér på landet, om med alle deres færger og både, store og små, ufortøvet at komme over ved Tårs for på førstkommende torsdag den 30. ds. at sætte nogle krigsfolk over til Nyborg. Prinsen ved ellers ikke noget råd til at skaffe dem derhen uden at lade dem drage over og igennem Langeland. K.

— (—). Miss. til J. Fr. von Pappenheim. Kongen har for lang tid siden givet ham og hans medkommissarier alvorlig befaling til at lade krigsfolket i disse lande føre bort derfra og betale dem en måneds sold, hvortil de skulle bruge alt, hvad der endnu resterer af alle de påbudte skatter. Da prinsen nu erfarer, at det er langt fra, at de penge, som de har opbragt dertil, forslår dertil eller strækker til, så at det må befrygtes, hvis de ikke skaffer flere midler dertil, at krigsfolket da bliver liggende på det fattige folk og ødelægger dem ganske og aldeles, så befaler prinsen dem, for at forebygge sådant, og for at den kgl. befaling tilbørlig kan efterleves, at de endelig og uden at modtage nogen undskyldning straks og med højeste flid lader indkræve, hvad der endnu overalt resterer af den påbudte ejendoms-skat. K.

— (—). Befaling til kaptejnerne Nic. Strauss og Hieronymus Nøgler¹ om førstkommende torsdag den 30. ds. med hele deres kompagni at begive sig ombord på

¹ Der er udfærdiget særskilt ordre til hver af dem.

de skuder og færger, som anvises dem af de dertil beordrede kommissarier i disse lande, og ufortøvet afsejle til Nyborg i Fyn, hvor de har at melde sig hos rigens marsk for nærmere ordre. T. K.

29. okt. (Nykøbing). Befaling til oberstløjtnant Gabriel Rensberg. Da der ved kaptejn Andreas Reisers¹ kompagni til fods er en løjtnantstilling ledig, og der allerede er ved at opstå vanskeligheder om dens genbesættelse, befales det ham, for at undgå dette, at give yderligere ordrer og træffe anstalter til, at denne Wolf Ditrich von Wolffendorf² ufortøvet forestilles for nævnte kompagni som løjtnant. T. K.

30. okt. (—). Miss. til lensmændene i Falster og Lolland. Da det nu er tiden til at indkræve³ oldengælden, befales det dem at forholde sig dermed som næstforleden år, idet de skal tage hvert 8. svin, dersom de ellers er vel fede, eller også tage 1 rigsort for hvert svin, som i dette år er blevet indbrændt i deres len på kronens skove. K.

— (—). Befaling til oberstløjtnant Rensberg. Da det, som løjtnanten ved prinsens kompagni dragoner i vedlagte klage beretter om, er af en sådan beskaffenhed, at det for det slette eksemplens skyld ikke kan forblive ustraffet, og da hele det ovenomtalte dragonkompagni er interesseret deri og derfor ikke selv kan holde og besætte standretten, skal han af de ham undergivne officerer og mandskab, der ligger i disse lande [Falster og Lolland], snarest besætte og holde en ordentlig standret. Den dom, som denne afsiger, skal straks eksekveres og fuldbyrdes på forbryderne. T. K.

¹ K. har (i genitiv) Andreas Reisen. I tidligere koncepter kaldes han Reiser.

² Læsningen er usikker, da papiret har været vådt på dette sted, og blækket er løbet ud. Der må dog vistnok læses: Wolffendorf; fornavnet skal muligvis læses Wolfdietrich (ét navn). ³ K. har: indnemme, = tysk: einnehmen (jvfr. Zoll-einnehmer, toldopkræver).

31. okt. (Nykøbing). Befaling til den på Møn kommanderende løjtnant Herluf N. om, at han efter modtagelsen af dette brev skal bryde op med alle ham tilforordnede officerer og knægte og i største il drage over til Guldborg, hurtigst sætte over til Lolland og marchere hver til sit kompagni. T. K.

— (—). Befaling¹ til ridefogden i Nykøbing len Hans Jensen om, at han hurtigst muligt skal træffe anstalter til, at de soldater, som i dag skal komme fra Møn over til Falster og derefter ufortøvet skal drage til Lolland, hver til sit kompagni, får nødtørftigt kvarter i de nærmeste landsbyer ved Guldborg, dersom de ikke kan komme over til Lolland samme dag. K.

— (—). Befaling til J. Fr. von Pappenheim. Da nogle udkommanderede soldater, som hidtil har ligget på Møn, i dag skal drage derfra og over til Lolland til deres kompagni, skal han træffe foranstaltninger til, at de der snarest kommer afsted og forsynes med de nødtørftige kvarterer. K.

— (—). Befaling² til den kgl. jægermester Hans Dippold Dehne om til præsten ved den tyske kirke i København, mag. Simon Hennings³, til den tid, da han anmoder om det, at fælde et godt stykke vildt og lade det levere til ham. T. K.

1. nov. (Nakskov). Befaling til kaptejn Abel Spies. Prinsen erfarer, at han på grund af kontrær vind med sit kompagni endnu ligger her for landet. Da det må befrygtes, at der kan opstå skade for folkene ved den lange stilleliggen, og da vinden nu føjer sig vel til at komme til Heilighafnen, hvorfra de kun har 3 små⁴ mil at marchere derfra til

¹ Skrevet på samme blad som det foregående brev. ² Findes på samme blad som det foregående brev. ³ Mag. Simon Hennings var sognepræst ved St. Petri tyske kirke i København. ⁴ K. har ved en fejlskrift: keine i st. f.: kleine.

det sted, som det er befalet ham at besætte, skal han ufortøvet lade sig sætte over dertil. T. K.

1. nov. (Nakskov). Besked til kaptejnerne Nicol. Strauss og Hieronym. Nøgler på deres supplikation. De skal efter den forrige ordre fremskynde deres afmarch. Resten af alimentationspengene kan de ikke desto mindre søge hos landkommissarierne her, men månedssolden skal de, eftersom de bliver i riget, søge på vedkommende steder. T. K.

2. nov. (—). Besked på den af Borkard Rud og Erik Rosenkrantz fremsendte erklæring. Eftersom de selv anser det for rimeligt, at begge heri omtalte kaptejner Struss og Nøgler i det ringeste må få, hvad der resterer dem af deres forplejning efter kongens ordinans, og alligevel ikke ved andre midler dertil, da kan de efter deres eget forslag for det første forstrække dem af hovedskatten, såvidt det gøres fornødent, men siden skal de tænke på at erstatte samme forstrækning, så at hovedskatten efter kongens vilje kan leveres uforkortet i rentekammeret. K.

— (—). Besked på supplikation fra Everd Michelsen i Rødby. Prinsen henviser ham til kommissarien for at få truffet anstalter med indkvartering efter billighed og den udstedte kgl. forplejningsordonnans. Hvad der ellers i hans vedlagte seddel angives, at kaptejn Reiser har fået mere end ret var, det skal indføres i den forestående afregning, hvor det igen kan kortes ham. K.

— (Halsted). Befaling til borgemestre og råd i Nakskov. Da stykkerne, der står på gaden i Nakskov, bliver ødelagt, befales det dem ufortøvet at skaffe et bekvemt hus, hvori de kan stå frit og uskadt af regn og vejret, og lade dem føre dertil. Ti ellers måtte kongen igen lade dem tage helt fra dem. K.

— (—). Besked på en supplikation fra borgemestre og råd i Nakskov. Prinsen har herpå erklæret, at han selv

meget gerne ville ønske, at rytteriet allerede var aftakket eller også snarest måtte blive aftakket. Men eftersom de penge, der er blevet opbragt dertil, ikke engang forslår til at betale halvparten af dem, til hvem det er forordnet til månedssold, ved prinsen ikke andet råd, end at ejendomsskatten også bruges dertil. Ellers må det befrygtes, at soldaterne skal blive liggende her i landet til almindelig ødelæggelse for de fattige folk. Betalingen af de folk, som skulle låne deres skuder ud til at sætte krigsfolket over med, skal kommissarierne yde af landkisten; prinsen kan ikke have noget at bestille dermed, men supplikanterne skal anmelde sig hos kongen om at få noget vederlag derfor. K.

3. nov. (Maribo). Miss. til hertug Frederik af Gottorp. Kongen har foræret hr. Ernst Günther prinsens liveskadron til hest, så at han efter eget tykke kan udføre den til tjeneste hos andre herrer, og har beordret ham til snarest at rykke ud med den til Heiligenhafen. Men da vejret nu ved vintertide kan falde noget kontrært og forhindre ham i at komme dertil og derimod kunne tvinge ham til at lande på Femern, anmoder prinsen efter Ernst Günthers anmodning hertugen om i sådant nødsfald at tillade ham med nævnte hans folk et par dage at tage kvarter på Femern. Han tilbyder at holde god justits og at fremskynde bortmarchen så stærkt som overhovedet muligt. T. K.

4. nov. (Nykøbing). Miss. til rigens marsk Henning Valkendorf, Wenzel Rothkirck og Sivert Urne. Da prinsen mangler nogle gode pasgængere til eget brug, anmoder han dem om mod billig betaling med det første at købe en sådan til ham. K.

— (—). Befaling til kaptejn Henrik Höling. Skønt prinsen af de fremsendte krigsretsakter har ladet sig berette, at Peter Scherffing med god føje og ret er idømt livsstraf, så har prinsen dog efter indstændig forbon først af sin gemal-

inde og dernæst af mange andre personer mildnet straffen for ham således, at han må forblive i live, men derimod forvises på 3 år til Bremerholm i København. Adressaten må dog ikke meddele ham noget om benådningen, førend den dømte har nydt den kristelige kommunion, hvorpå han ufortøvet skal føres til Bremerholm. For Jacob Christensen Patriark skal det forblive ved rettens kendelse, som ufortøvet skal fuldbyrdes. T. K.

4. nov. (Nykøbing). Miss. til oberstløjtnant Rensberg. I retssagen mod Niels Jepsen, Peter Südeler, Marten Arens, Marx Paustian og Christen Sørensen, der er anklaget og dømt for tyveri, lader prinsen det forblive ved den af krigsretten afsagte dom, som ufortøvet skal fuldbyrdes. T. K.

5. nov. (—). Miss. til hertug Frederik, ærkebiskop i Bremen. Prinsen har modtaget hans sidste brev af 19. sept. Da prinsen altid gerne opfylder hans ønsker, fremsender han herved den ønskede ridehest, der er så god, som den for tiden kan fremskaffes, og ville gerne have sendt flere, hvis ikke det havde manglet mere på heste end på den broderlige gode vilje, hvorom prinsen henviser til hertugens hertil fremsendte staldmester, som har set hele prinsens stald. T. K.

— (—). Miss. til hertug Frederik af Gottorp. Da prinsen let kan tænke sig, at hertugens stald i den sidste tid ved forskellige lejligheder er blevet formindsket, og han altid har ladet det være sig magtpåliggende ved enhver lejlighed at vise ham sin affektion, har han, hvor lidet velforsynet han end er med heste for tiden, dog villet bidrage til at erstatte denne afgang og sender ham derfor 2 fæl, som ganske vist kun er fra sidste år, men han håber alligevel, at han må synes om dem og deri se et bevis på prinsens venskab. T. K.

— (—). Miss. til hertug Johan Christian af Sønderborg. Prinsen har ikke glemt, at han har lovet at sende ham nogle pasgængere, og skønt prinsen gerne ville have

opfyldt sit løfte, har dette dog ikke været muligt i den forløbne, forvirrede tid, da sådanne heste særlig har været efterspurgt. Prinsen tænker imidlertid nu på at opfylde løftet. Da der i hans stald ikke findes nogen god beskeler, og han derfor er nødt til at se sig om efter en sådan, beder han hertugen imødekomme ham og lade hans hingst, der hedder »Morian«, komme til prinsen og hjælpe ham med den. Prinsen tilbyder til gengæld med det første at forsyne ham med 4 gode pasgængere. T. K.

5. nov. (Nykøbing). Miss. til hertug Philip af Glücksborg. Da prinsen husker, at han plejer at være forsynet med gode føl, og prinsen netop nu ville være vel tjent med sådanne, og det ville være ham særlig behageligt at blive hjulpet nu, vil han i tillid til hans venlighed plage ham med dette brev med anmodning om, at han vil tillade prinsens broders, hertug Frederiks, staldmester ....¹ Merlay af hans føl at udvælge et par og sende dem til Nykøbing til brug for prinsen. T. K.

— (—). Befaling² til ridefogden på Nykøbing slot Hans Jensen om med det allerførste til kammersekretær C. Lebzelter at udvise 60 gode læster brændevod, som prinsen har bevilget ham til brug i hans husholdning, dog hvor det er skoven til mindst skade. K.

— (—). Befaling til husfogden på Nykøbing slot Christoffer Kremer om ved prinsens bønder at lade indføre og med det allerførste levere til kammersekretær C. Lebzelters gård det brændevod, som prinsen har bevilget denne til brug i hans husholdning, hvorimod kammersekretæren skal betænke bønderne med noget. K.

6. nov. (—). Latinsk rekreditiv for den franske gesandt hr. de la Thuillierie, der har overrakt sit kreditiv fra hr. de Buisson og fremsat de ham overdragne hverv. Lat. K.

¹ Åben plads til fornævnet; han hed Nicolaj von Merle. ² Dette og det følgende brev står på samme blad.

6. nov. (Nykøbing). Miss. til rigshofmester Corfits Ulfeldt. Kammersekretær C. Lebzelter har meddelt prinsen, hvor imødekommende han har været overfor Lebzelter ved den denne pålagte søgen på det kgl. renteri om de 400 rdlr. rentepenge, som resterer prinsen, hvilket prinsen i nåde erkender. Men da nævnte kammersekretær har fået pålæg om at rejse til Nykøbing og derfor ikke kan afvente den for ham bestemte betalingstermin, men alligevel til opfyldelse af prinsens vilje andetsteds har optaget penge, og da han vil respektere den ham af prinsen givne anvisning og betale og har truffet aftale med kgl. tolder Henrik Møller om at indkræve ovennævnte 400 rdlr. hos adressaten og igen erlægge dem til dem, hos hvem kammersekretæren har optaget pengene, anmoder prinsen rigshofmesteren om uden langt ophold at betale merømtalte 400 rdlr. til fornævnte Henrik Møller og til gengæld modtage prinsens til Henrik Møller udfærdigede og besejlede kvittans. T. K.

— (—). Miss. til hertug Ernst Günther. Det er ham bekendt, at denne Caspar Kuno Rudolf von Körbitz en tid har stået i kgl. krigstjeneste. Da der nu her er indtrådt fred, har han til hensigt yderligere at skaffe sig større erfaring i krigsvæsenet og søge sin lykke derved. Prinsen har allerede tidligere anbefalet ham mundtlig og gentager nu denne anbefaling og beder hertugen om efter hans kvaliteter så meget som muligt at hjælpe ham til et godt avancement. T. K.

— (—). Befaling til generalkrigskommissærens skriver Johan Kikise om, at han før sin afrejse holder rigtig afregning og afslutning med kaptejn Georg Justus von Stein og kaptejnløjtnant Wendel Waldheuser om det, som måtte restere dem vedrørende prinsens forrige eskadron, og ligeledes med kaptejn Ruprecht Schlumpf. T. K.

— (—). Besked¹ på disse Rødbymænds supplication.

¹ På samme blad findes nedenstående 2 pas for Henrik Küsel og Johan Lorentz.

Prinsen resolverer med hensyn til det første punkt vedrørende udskibningen fra Dragsminde, at det skal have sit forblivende ved den forordnede overførsel af 2 kompagnier, men at landkommisssarierne skal skaffe midler til deres underhold i Rødby, så længe de er nødsaget til at blive liggende dér, så at de [Rødbymændene] ikke besværes ud over deres forrige indkvartering. Hvad der ellers klages over insolentier, skal der føres bevis for, hvorpå der siden skal skaffes råd. K.

7. nov. (Nykøbing). Miss. til kansler Reventlow. Af vedlagte kan han se, hvad generalmajor, kgl. krigsråd Frederik von Bauer har ansøgt prinsen om. Da prinsen gerne under ham, at hans ansøgning bevilges, og han hjælpes, såvidt det er rimeligt og muligt, anbefaler prinsen hans ansøgning til god og gavnlig fremme hos kongen. T. K.

— (—). Miss. til generalkrigskommissarius Knud Ulfeldt. Hans tjener Johan Kikise har, skønt han har gjort sig den bedste flid med afregningen, på grund af mange andre tilfælde og forhindringer endnu ikke kunnet blive færdig dermed. Da han nu har ansøgt om at måtte drage over til København på en 8 dages tid, har prinsen givet ham tilladelse dertil, dog at Knud Ulfeldt, når samme 8 dage er forløbet, sikkert og uden forsømmelse lader ham komme over igen til Nykøbing, for at afregningen med fodfolket også kan gøres rigtig. K.

— (—). Befaling til lensmanden over Nykøbing og Ålholm len J. Fr. von Pappenheim om i hvert af samme 2 len at lade skære af egetræ, hvor det er skoven til mindst skade, 30 »stender«¹ og 30 »lostræer« og altså i begge len tilsammen 60 stykker af hver slags. Stængerne skal være 5

¹ D. v. s.: standere. Ordet er direkte overtaget fra den vedlagte tyske fortegnelse, medens det andet ord »Loshölzer« er oversat til lostræer (løsholter). Da »stenderne« skal danne de to sider og »Loshölzer« den øverste del af buerne, kan de vel bedst her gengives ved stænger og løsholter. På samme måde benytter skriveren det tyske ord Zoll, tomme, skønt teksten er dansk.

alen lange, 7 tommer brede og 1 kvarter tykke, løsholterne $4\frac{1}{2}$ alen lange, 5 tommer brede og 4 tommer tykke, og alt skal leveres her inden juletid førstkommende. K.

7. nov. (Nykøbing). Lignende befaling til lensmanden over Halsted kloster og Ravnsborg len Erik Rosenkrantz om med den mindst mulige skovskade at lade skære af egetræ 40 stænger og 40 løsholter. Udt. på det foregående K.

(Vedlagt:) Tysk fortegnelse vedrørende buegangen ved slottet, som skal bestå af 52 buer, til hver bue skal bruges 2 stænger, ialt 104, og 2 løsholter, ialt 104. Stængerne skal være 5 alen lange, 7 tommer brede og 1 kvarter tykke, løsholterne $4\frac{1}{2}$ alen lange, 5 tommer brede og 4 tommer tykke. Hvad angår vandskodderne¹, da skal de nå over 2 buer, være 9 alen lange, og der skal bruges 52. De skal være 5 tommer brede og $3\frac{1}{2}$ tommer tykke.

— (—). Miss. til kommissarierne i Falster og Lolland. Da det berettes, at rytterne i Nakskov vil gøre mytteri, skal de ufortøvet lade det ahlefeldtske kompagni marchere derfra til Rødby, betale dem deres månedssold og siden føre dem ud af landet. Desuden har kaptejn Paul Prünsterer fået befaling til med kompagniet at begive sig til Nakskov for at forekomme al ulykke mellem borgerskabet og rytteriet. De skal derfor skaffe ham nødtørftigt kvarter. K.

— (—). Miss. til landkommissarierne i Falster og Lolland. Prinsen erfarer, hvor langsommeligt det går med at skaffe rytteriet her fra landet, og det kun fordi den bevilgede månedssold til rytternes aftakning ikke bliver alvorlig indkrævet og indbragt, hvorved landet bliver jo længer jo mere fordærvet og ødelagt. Prinsen besværes derfor daglig med mange klagemål og forstår desuden, at borgerne,

¹ Sedlen har: Wasser laden. Der synes at være ment brædder, der skulle anbringes på tværs over buerne til dækning mod regnvandet.

som de har udsagt, mest har klaret det, men at forhindringerne kun forårsages af de bedste og mest formuende stænder. Adressaterne, som efter de dem betroede charger skal sørge for landets bedste, skal derfor straks og uafslædigt hos de bedste og mest formuende først indkræve så meget, som er fornødent til forskrevne månedssolds betaling og rytteriets fuldstændige afskaffelse. Ellers vil de, hvis vejret skulle slå om til frost, og rytteriet skulle blive liggende hele vinteren, have den store skade og bekostning at betænke og at tænke over, hos hvem den skal søges dækket. Prinsen gør derfor regning på, at de straks og uden videre ophold skaffer midler til samme aftakning, som de vil svare til, og at de forsømmelige restanter lader sig finde så villige, at de ikke vil udsætte sig selv for skade. Da det berettes, at kongen har ladet krigsfolket, som skulle sættes over fra andre steder, proviantere for 14 dage, og det derfor let kan forstås, at de vil forlange det samme her på landet, skal adressaterne i tide gøre anstalter dertil, så at krigsfolket ikke opholdes i at gå til skibs. K.

7. nov. (Nykøbing). Ordre til oberstløjtnant Gabriel Rensberg. Da det ser ud til mytteri blandt de i Nakskov liggende ryttere, skal han give kaptejn Paul Prünsterer befaling til med hele kompagniet ufortøvet at begive sig til Nakskov for på enhver måde og ved alle midler at forhindre den forventede ulykke. Hvis han ikke mener at kunne udrette det alene, skal han tilkalde de andre kaptejner, Reiser og Munch, i så tilfælde og give dem ordre til at holde sig i godt beredskab. T. K.

— (—). Befaling til ridefogden i Nykøbing len Hans Jensen om, at han næste morgen tidlig skal begive sig til Gedser for at sørge for, at alle færgerne dér straks og uden ophold begiver sig til Dragsminde, hvor de skal melde sig hos lensmanden på Ålholm slot om videre befaling. Dersom nogen imod forventning skulle findes forsømmelig

heri, skal han være forfalden i prinsens højeste unåde og tilbørlige svare straffe. K.

7. nov. (Nykøbing). Besked på en supplikation fra Anna Israelsdøchter¹ fra Nyborg. Kaptejn Henrik Høling skal uvægerligt betale hende, hvad han er blevet hendes mand skyldig. T. K.

— (—). Besked² på en supplikation fra Mikkel Pedersen i Assenbølle³. Han henvises til lensmanden over Nykøbing og Álholm len, som skal hjælpe ham til, hvad der er ret og billigt. K.

8. nov. (—). Pas⁴ for denne Henrik Küsell, borger i Flensborg, som har befaling til at føre 5 heste fra Nykøbing gennem Sjælland og Fyen til Flensborg og dér aflevere dem efter prinsens ordre. K.

— (—). Pas for denne Johan Lorentz, orgelmester, på heste og 1 vogn på den ham pålagte rejse til Nykøbing. Det er befalet ham at begive sig til prinsen. K.

— (—). Befaling til lensmanden på Álholm len J. Fr. von Pappenheim til Søholt om sammesteds uden skade for skoven at lade hugge og levere til prinsens hofbødker, når han henvender sig derom, 10 asketræer, som skal bruges til karbunde i prinsens hofbryggers og saltkælder; til lensmanden på Halsted Erik Rosenkrantz om med mindst mulig skovskade at lade hugge og levere til hofbødkeren, når han henvender sig derom, 1300 middelstore og små hasselbåndstager, som skal bruges til 2 tdrs. fade, tønder og andet i prinsens hofstat;

til husfogden på Nykøbing slot Christoffer Kremmer om, hvor det er til mindst skade for skoven, at lade hugge og

---

¹ Det kan ikke ses, om den tyske form blot er en oversættelse af Israelsdatter, fordi brevet er på tysk. ² Skrevet på samme blad som det foregående. ³ K. har, formentlig ved en fejlskrift: Assenbølle. ⁴ Dette og det følgende pas er skrevet på samme blad som beskeden af 8. nov. til de Rødhymænd ovfr.

sende til hofbødkeren 1000 middelstore og små hasselbåndstager, som skal etc.;

til ridefogden sammesteds Hans Jensen om med mindst mulig skade for skoven i slotsskoven at lade hugge og fremskaffe til hofbødkeren 200 store hasselbåndstager til brug i prinsens vinkælder. K.

(Vedlagt:) Fortegnelse over det, der skal hugges til bødkerarbejde (i overensstemmelse med ovenstående).

9. nov. (Nykøbing). Miss. til krigskommissarierne i Falster og Lolland. Kongen har bevilget, at prinsens livregiment til fods, der nu ligger i disse lande, skal beholdes i tjenesten, da det, nu da Nakskov er gjort stærkt og fast, endelig vil være fornødent hertil og til hele landets sikring og navnlig til sikring af prinsens egen person at holde den besat og velforvaret med en del krigsfolk, for at samme fæstning, hvis der, som det er sket, skulle komme uformodede anfald, ikke skal komme i fremmede hænder og prinsen med hele sin hofstat samt hele landet og riget komme i den yderste fare og skade. Ellers ville det have været meget bedre aldrig at have begyndt på denne forskansning og at lade stedet ganske ubesat og åbent for enhver, som herefter måtte blive til sinds at gøre sig til herre over det. Skønt dette er ret og højfornødent, ved prinsen dog endnu ikke, hvorfra der skal skaffes underhold til samme krigsfolk; købstæderne kan dog, endskønt folket skulle indkvarteres i dem, aldrig underholde dem alene, så at det vil være nødvendigt, at de andre stænder kommer dem til hjælp derved, eftersom soldaterne, som ovenfor sagt, skal blive liggende til deres tryghed og forsvar, når det gøres fornødent. For at der deri kan gøres rigtighed i tide, skal de med det første tilskrive stænderne i disse lande om at rådføre sig med adressaterne og slutte med dem om, hvorvidt de anser det for fornødent at underholde hele regimentet på ca. 1000 mand eller 8, 7 eller 600. Hvad der sluttes, skal de berette til prinsen ligesom også, ved hvad midler det skal ske. K.

9. nov. (Nykøbing). Besked på en supplication fra kaptajn Georg Just von Stein. Da prinsen selv i høj grad har brug for forrådet af viktualier til sin hofstat, kan hans ansøgning ikke bevilges, men såfremt der hos lensmændene endnu skulle være noget i behold af den almindelige proviantkontribution, skal der ydes ham en håndsrækning deraf til fremtidig afregning. T. K.

— (—). Besked¹ på en supplication fra oberstløjtnant Gabriel Rensberg. Da kongen i sin offentliggjorte forplejningsordonnans helt har frakendt soldatesken servicepenge, er prinsen ikke berettiget til at ændre dette her på stedet, men han vil med det første lade føre forhandlinger med alle krigskommissarierne om, hvvrledes der kan ydes soldatesken nogen hjælp deri. T. K.

10. nov. (—). Miss. til rigens hofmester Corfits Ulfeldt. Prinsen har ladet sin landgilde sælge til den kgl. tolder i København Henrik Møller. Denne har nu andraget om, at det må tilstedes ham at udføre samme korn toldfrit her fra landet, men prinsen har ikke kunnet bevilge ham det. Hvis adressaten imidlertid vil tillade ham det i kongens navn, kan prinsen godt lade det ske, og adressaten skal derfor meddele ham bestemt besked derom. K.

— (—). Miss. til rigsadmiral Ove Gedde. Prinsen har erfaret, at Warner thor Borrig er forlovet og aftakket af kongens tjeneste sammen med nogle andre skibskaptajner. Da prinsen husker, at samme Warner thor Borrig i langsommeligtid har været i kongens tjeneste og i særdeleshed, at han har forholdt sig vel og flittig i hele den tid, da han sidst lå med galejen udenfor Albuen, anmoder prinsen ham om, hvis han mener, at manden videre kan være til gavn i kongens tjeneste, da at beholde ham fremfor nogen anden i den. K.

11. nov. (—). Miss. til hertug Ernst Günther. På hans skrivelse af 10. ds. til prinsen vil denne ikke undlade at give

¹ På samme blad som det foregående brev.

ham et hurtigt svar, nemlig at prinsen lader det forblive ved det bevilgede underhold for de ryttere, der er blevet hos ham, og at han derfor har givet de kgl. landkommisssarier m. fl. ordre derom, dog med det udtrykkelige forbehold, at det omtalte underhold ikke må strække sig over mere end 8 dage, og at det efter dets afslutning ikke er tilladt at yde frit kvarter. Hvad krigsretten angår, anser prinsen det til afskræk af de onde og for at holde de gode ved deres skyldighed for meget nødvendigt, at hertugen så godt som muligt fremskynder den og uden at indhente yderligere besked, såfremt der er procederet legitimt, og dommen fører det med sig, straks lader eksekutionen foretage. Hvad hertugen melder om afmarchen af kaptejn Prünsterers kompagni, da har prinsen efter hans anmodning allerede igår givet befaling til oberstløjtnanten, som vil give nævnte kaptejn ordre ikke alene om hans bortmarch, men også om, at han, hvis hertugen i fremtiden igen skulle behøve ham og tilkalde ham, da atter vil give møde, hvoraf hertugen i alle påkommende tilfælde vil vide at gøre brug. T. K.

(Bilag 1:) Skrivelse, dateret Nakskov 10. november [1645], fra hertug Ernst Günther til prins Christian: Han vil ikke undlade at berette, at det ahlefeldtske¹ kompagni efter prinsens befaling sidste lørdag [8. nov.] er afmarcheret. Han har også i den anledning fået nogle penge til at aftakke dem med, og begyndelsen er allerede gjort igår. 1.² De, der går med, er kun få. Han takker prinsen, fordi han har tilladt, at de få, der bliver, må få deres underhold så længe, til Hartman³ kommer tilbage, hvem han med smerte venter hver time. 2. Med mytteriet her er det nu ganske stille, fordi kompagnierne er skilt ad; han har nogle siddende [i fængsel] og tænker nok, at han skal komme efter, hvem det er, der fra først af er begyndt. Med prinsens godkendelse vil han lade

¹ Skrivelsen har: anfeltsche. ² Udenfor de følgende stykker er med en anden hånd skrevet 1, 2 og 3. Disse tal hentyder til brevet fra Kōrbitz til Lebzelter (bilag 2) og er formodentlig tilføjet af von Kōrbitz. ³ Ritmester Hartmann.

holde krigsret over dem, og den dom, som den fælder, vil han efter sin skyldighed underrette prinsen om. Ellers er det helt stille her, da han har aftakket alle dem, der ikke havde lyst til at gå med. De øvrige er ganske få. 3. Han beder prinsen igen tage kompagniet til fods bort herfra, da borgerne her har stort besvær med at skaffe pengene og også ellers med hensyn til indkvarteringen af rytterne, og beder ham med denne brevviser, hans trompeter, sende en ordre til kaptejnen om, at han igen skal marchere til sit kvarter. T. orig.

(Bilag 2:) Brev, dat. Nykøbing 10. nov. 1645, fra J. Chr. v. Körbitz til kammersekretær Lebzelter, hvormed brevet fra hertug Ernst Günther til prinsen fremsendes, med detailleret angivelse af, hvilke skrivelser der i den anledning skal udfærdiges, og af disses indhold. Disse breve er ovenstående brev til hertug Ernst Günther og de efterfølgende til landkommissarierne, til oberstløjtnant Rensberg og til Pappenheim (alle dat. 11. nov.). Alle disse skal være færdige kl. 7 næste morgen, da prinsen tager på jagt kl. 8, og der ligger megen vægt på dem. T. orig.

11. nov. (Nykøbing). Miss. til landkommissarierne. Da prinsen erfarer, at man i Nakskov ikke mere kan befrygte noget mytteri, har han ladet befale kaptejn Prünsterer, at han straks skal begive sig derfra til sit forrige kvarter. Og da prinsen også har bevilget, at rytterne, som igen har givet sig ind under hertug Ernst Günther af Holstens kommando, i 8 dage skal forsynes med frit kvarter, skal de gøre videre forordning derom; når de 8 dage er forløbet, skal de henvises til at underholde sig selv, hvilket meddeles dem til efterretning. K.

— (—). Befaling til Gabriel Rensberg, oberstløjtnant over prinsens livregiment til fods, om, at han snarest skal give sin kaptejn Prünsterer ordre til efter modtagelsen af denne atter at rykke ud fra Nakskov og begive sig til sit gamle kvarter. Her skal han altid holde sig parat, så at han, såfremt han skulle få den ringeste avis om atter at

rykke ind i Nakskov med sit kompagni, da uden at afvente yderligere befaling, kan efterkomme den tilbørligt. T. K.

11. nov. (Nykøbing). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Prinsen har bevilget hertug Ernst Günther, at der skal skaffes kvarter til 40 ryttere, som skal komme fra Sjælland (dog for deres egen betaling). Da prinsen har tænkt på Nysted by, skal adressaten lade indrette kvarter dér til de nævnte ryttere og med hensyn til betalingen rette sig efter ovenstående. K.

— (—). Miss. til prins Henrik Frederik af Oranien. Disse to unge adelsmænd, Hans Johan og Vincents von Grabow, har tilkendegivet, at de agter at følge krigsvæsenet, og at de navnlig har stor lyst til at få den ære at blive optaget i hans livgarde, hvorfor de har bedt prinsen om hans anbefaling. Prinsen, der gerne ser dem hjulpet, anbefaler dem på det bedste til ham til optagelse i hans livgarde og beder ham, når de senere har gjort sig egnede der, efter tid og lejlighed hjælpe dem til yderligere avancement. T. K.

— (—). Miss. til Henrik Ramel. Af hosfølgende supplika-tion fra m. Peder Andersen Bredal, præst i Ketting i Lolland, fremgår, hvad han har henvendt sig til prinsen om. Da prinsen gerne vil hjælpe ham og andre i sådanne ting, Gud til ære, riget til bedste og ungdommen til forfrem-melse, beder han Henrik Ramel under hensyntagen til præstens vilkår og prinsens anbefaling optage hans søn Anders Pedersen fremfor nogen anden i skolen, såfremt der er plads ledig eller med det første bliver det, sætte ham under disciplin og ellers lade hans videre forfremmelse være sig anbefalet. K.

— (—). Pas for prinsens hoffaktors tjener, der er affærdiget til at hente noget tøj til prinsens egen fornødenhed fra København til Nykøbing. K.

11. nov. (Nykøbing). Befaling¹ til den kgl. tolder i København Henrik Møller om at lade denne hoffaktorens tjener toldfrit få udleveret de 3 kufferter, som prinsen har ladet forskrive og bringe over fra Holland til prinsens eget brug og behov ved skipper Adrian Tønnies under hosfølgende mærke, tegn og nummer [Et slags korslignende bomærke, opstående fra et hjerteformet skjold med bogstaverne C L foroven og et kryds forneden. Til højre derfor: tallene 1, 2 og 3 under hverandre med en vandret streg over hvert af dem].

— (—). Besked på supplicationer fra borgerne i Maribo, Saksøbing og Nysted. Prinsen ville gerne have svaret, at krigsfolket allerede for lang tid siden var forlovet, men da det berettes, at de penge, som var tilvejebragt dertil, ikke kan forslå, har prinsen til købstædernes eget bedste ladet udgå befaling om at indkræve ejendoms-skatten, som de ligeledes har udlovet til kongen, i rede penge, fordi krigsfolket ikke kan betales med andet. Ellers regner prinsen med, at de i disse lande [Falster og Lolland] forordnede kommissarier efter prinsens befaling alvorlig tænker på, at krigsfolket med det allersnarest kan føres ud af landet, hvortil enhver skal gøre udlæg af det, han har lovet. K.

— (—). Prinsens confirmation på den heri beskrevne dom og alt, hvad den indeholder. Den anklagede, Anders Olufsen i Mielse², skal derefter ufortøvet føres til og modtages i kongens jern på Bremerholm, og det, som dommen ellers indeholder mere, forfølges vedbørligt til eksekution. K.

12. nov. (—). Miss. til J. Fr. von Pappenheim. Da bønderne meget misbruger deres bøsser, er prinsen højlig forårsaget at lade bruge andre råd for at forebygge sådant. Han befaler derfor, at adressaten her i Nykøbing len ved

¹ Skrevet på samme blad som det foregående pas. ² Der må være ment: Melse, Horbelev s., Falsters Sønder h.

ridefogden med det første lader holde mønstring med dem, først i det ene herred og straks dagen efter i det andet, giver god agt på deres gevær¹ og siden alvorligt befaler dem at aflevere alle deres bøsser, store og små, til kirkerne, som ridefogden skal anvise dem. Dog skal de beholde låsene deraf hos sig og altid holde dem rene og ved magt. Endvidere skal han alvorligt lade dem forbyde herefter i deres huse og boliger at have eller bruge nogen bøsse, undtagen aleneste ved mønstringen, som herefter skal holdes 4 gange om året. Hvis nogen findes ulydig og genstridig derimod og har eller bruger nogen bøsse, skal han ikke alene lovlig tiltales derfor, men det pålægges hermed også sognefogderne og bønderfogderne at have godt tilsyn dermed og forebygge al utilbørlighed med yderste flid, hver i sit sogn og sin by, og svare derom til rette. K.

12. nov. (Nykøbing). Besked på en supplikation fra dr. Sebastian Wirdig. Prinsen erklærer, at eftersom det er blevet meddelt ham, at supplikanten af de folk, som har tilsynet med skovenes bedste i disse lande, er blevet tilsagt, må prinsen henvise ham til disse. T. K.

13. nov. (—). Miss. til J. Fr. von Pappenheim. Denne ritmester Josias Breide Rantzau har ansøgt om, eftersom de af kongen dertil forordnede skibe ikke kan indtage hele hans kompagni, at prinsen da vil tillade ham for sine egne penge enten i Rødby eller Stubbekøbing at leje en egen færgе eller skude til sine egne heste. Da prinsen ikke ser andet råd derfor, skal adressaten et af de to steder, eftersom det synes ham selv bedst, skaffe ham en færgе eller en skude, og dersom det skal være i Stubbekøbing, skal han give ham en seddel til byfogden sammesteds om at fritage den skude, han skal have, af den kgl. arrest. K.

¹ Der er her sikkert ment gevær i betydningen: våbenudrustning, hvoraf bøsserne kun var en del.

13. nov. (Nykøbing). Befaling til slotsskriveren og tolderen på Vordingborg. Da denne løjtnant Bernt Wagner efter kongens befaling er gået til skibs med 250 soldater og på grund af kontrært vejr nu ligger i Grøn-sund og har opbrugt al deres proviant, så at det må befrygtes, dersom de ikke straks får undsætning, at disse kongens soldater da skal omkomme allesammen, skal adressa-terne straks i al hast med største flid skaffe dem, hvad de kan tilvejebringe af brød, flæsk, ost, smør, øl og anden sådan fetalje, særlig skal de ufortøvet lade dem få mindst 1000 pd. brød og 16 tdr. øl. Hvad de således leverer, og som de skal tage kvittanser på, vil prinsen sørge for, at de siden får godtgjort i regnskabet. K.

— (—). Kontrakt med skansemeister Martin Rugall om anlæg og forfærdigelse af den her for byen anlagte ravelin. (Bilag:) Bestik, hvorefter ravelinen skal forfærdiges. T. K.¹

14. nov. (—). Kontrakt² med skansemeister Martin Rugall om anlæg og forfærdigelse af den her for

¹ Enslydende med efterfølgende kontrakt af 14. nov. med tilhørende bestik.

² Til denne kontrakt findes originaludfærdigelsen med prinsens segl og underskrift og påtegnet kvittering af Martin Rugall for modtagelsen af pengene, endvidere koncept til samme og, som bilag til denne, en plan for anlægget, kaldet: »Bestich, wonach das Ravelin sol verfertigt werden«. I denne plan er der foretaget en rettelser, idet der først har stået, at den overflødig jord fra voldgraven skulle anvendes til at gøre byvolden bredere, men dette er rettet til, at entreprenoren skal forhøje kontreskarpen dermed og gøre den jævn. Dette »bestik« er da anvendt ved udarbejdelsen af koncepten til det åbne brev (kontrakten), hvorved dels de enkelte sætninger er vendt om, dels noget er sprunget over, så at meningen er blevet uklar og teksten delvis urigtig og uforståelig. Ved gengivelsen her er formen for brevet bibeholdt i begyndelsen og slutningen, medens ovennævnte »bestik« er benyttet til teksten i stedet for den dér anvendte, uforståelige gengivelse. En korrekt gengivelse af beskrivelsen af ravelinen har kun været mulig takket være nu afd. oberst O. Kyhl, som på en forespørgsel om forståelsen af aktstykket ikke blot forklarede udtrykkene, men også gennemarbejdede aktstykkerne og udarbejdede en oversættelse samt en profilskitse af ravelinen. Oversættelsen

byen liggende ravelin¹ på følgende måde: Det første anlæg [grundlaget] skal være 28 fod [i gennemsnit]. Den indvendige skråning skal have tredobbelt anlæg², så den bekvemt kan bestiges. Derefter skal der være en 3 fod bred afsats til anlæg af det første banket³ i 1½ fods højde, og således over det hele, til også den ydre dossering⁴ når denne højde. Herpå anlægges det andet banket⁵, ligeledes 1½ fod højere oppe og således, at der bliver 3 fods bredde [ligesom] til det forrige banket⁶. Derpå opføres brystværnet, som skal være 4¼ fod højt over det sidste banket. På kronen skal brystværnet måle 8 fod. Den ydre dossering skal fra en højde af 12 fod dossere 8 fod⁷, således at anlæggets bredde⁸ ialt, som meldt, bliver 28 fod og hele højden 12 fod. Berma⁹ skal være 4 fod bred. Efter som der fås mere jord fra graven end fornødent til opførelsen af nævnte ravelin, skal entreprenøren anvenden til at forhøje kontreskarpen¹⁰ og gøre den jævn, således at man langs denne får en dækket vej. Han skal lade alt ovennævnte arbejde udføre af sine egne folk flittigt og solidt og så hurtigt som muligt og beklæde værket såvel indvendigt som udvendigt med græstørv tilbørligt, og som han vil forsvare det. Til gengæld har prinsen lovet

er lagt til grund for gengivelsen her, medens tegningen er vedlagt originalen til vejledning for mulige senere henlyttere.

¹ Meningen må være: den ravelin, der skal anlægges for byen. Der er i beskrivelsen intet, der tyder på, at det ikke var et nyanlæg. ² Teksten lyder: inwendig soll es sich verlieren von der Höhe auf drei Schuch, d. v. s. forholdet mellem højde og bredde skal være som 1:3. Det tekniske udtryk herfor er: at have tredobbelt anlæg. ³ Standplads, hvor manden er skjult fra fortærrænet. ⁴ Skråning. ⁵ Standplads for manden i skydestilling. ⁶ Stedet er rimeligvis forskrevet. Bredden af det andet banket er ikke angivet, men efter de opgivne mål bliver der af de samlede 28 fod også 3 fod til dette banket. ⁷ D. v. s.: have ¾ anlæg, altså gå 8 fod ud. ⁸ Teksten har: die unterste anlage, hvilket vel bedst kan gengives som ovfr. ⁹ Berma, bærmen, er en i dette tilfælde 4 fod bred strimmel jord foran voldskrænten, beregnet til at opfange jord, som f. eks. efter beskydning skrider ned fra volden. ¹⁰ Den modsatte skråning ned mod voldgraven. Ved at lægge den opgravede jord på den modsatte bred af voldgraven langs med denne, men et lille stykke fra den, kunne der her skabes en vej, der var dækket af den opkastede jord, som udefter jævnedes således, at den skrånede ned mod fortærrænet.

at skaffe de nødvendige hakker, skovle, trillebøre og andre slige materialier, som han skal holde i god forvaring og under godt tilsyn, og som han ikke må lade ødelægge, men skal være forpligtet til siden igen at tilbagelevere. For hele dette arbejde skal prinsen betale ham 250 rdlr. (På orig. er under seglet og underskriften skrevet:) Disse forskrevne halvtredje hundrede rigsdaler er mig forskrevne Marten Ruall på underschedtlige tider således af Søfren Jensen, fyrst. nåde prinsens kammer-skriver rigtigt kontenteret og fornøjet, bekender jeg med mit signet herunder trykt. Actum Nykøbing slot den 26. juli 1646¹. T. orig. i orig. breve, åb. og lukkede, 1626—47. T. K. (På bagsiden af K. er skrevet:) »Contract mit dem Gräber Martin Rugal über das Ravelin hier vor Nykøping.« Som bilag til K. ligger det ovenfor omtalte bestik.

14. nov. (Nykøbing). Befaling til kaptajn Høling. Da prinsen anser den tidligere anordnede vagt og corps de garde på byens herværende torv for unødvendige i den nuværende tid og samtidig vil mindske borgernes besværinger, vil han hermed helt have afskaffet nævnte vagt og corps de garde og befaler kaptajnen over prinsens kompagni til føds Henrik Høling straks at efterkomme denne befaling og ikke mere besvære borgerne med brændsel til nævnte corps de garde eller lignende. T. K.

— (—). Befaling til skovrideren på Møen Jens Egeskov om at fælde og levere ritmester Josias Breide Rantzau et godt dyr², som prinsen har bevilget ham. K.

15. nov. (—). Miss. til hertug Ernst Günther af Slesvig, Holsten etc. Prinsen har modtaget hans sidste skrivelse og godkender hans plan om snarest muligt at drage bort til Heiligenhafen. Han nærer ingen tvivl om, at alle kom-

¹ På dette tidspunkt må ravelinen altså have været færdig. Kvitteringen er ikke underskrevet, men kun forsynet med et påtrykt laksegl, der viser et stort M med vedhængende R, gennem midten af M går en skovl, på begge sider af denne foroven et mindre M og R. ² K. har først haft: et godt stykke vildt.

missarierne i disse lande af yderste evne vil gøre deres til at fremskynde den, tilmed da de både af kongen og af prinsen har fået befaling til ufortøvet at fremskaffe de dertil fornødne penge, skibe og den nødtørftige proviant. Prinsen ved dog ikke, om indskibningen vil kunne ske på ét sted, eftersom vejret i denne tid er så ustadigt, at man ikke kan bestemme, hvor og når man kan gøre brug af det. Den kommunicerede skrivelse sendes herved tilbage til ham. T. K.

15. nov. (Nykøbing). Besked på supplikationen fra H. A. S., soldat under kaptejn Prünsterer. Prinsen henviser supplikanten til hans oberstløjtnant, som kan træffe anordning om det heri ansøgte. K.

— (—). Pas for kaptejn Georg Justus von Stein, der har tjent kongen og prinsen i 18 måneder ved prinsens livregiment til fods som kaptejn. T. K.

— (—). Lignende pas¹ for kaptejnerne Mikkell Munk, Andreas Reiser, Povl Prünsterer og Lorens Schoner², der alle har tjent i 22 måneder. T. K.

— (—). Befaling³ til Knud Christensen ved kongens klædekammer om at forfærdige et godt, varmt, uldent »skiørt« til denne prinsens kapelknabe Hans Christoffer og føre det til regnskab; det skal siden godtgøres ham. K.

— (—). Bevilling for denne borger af Rostock Christian Brodthagen til her fra landet at udføre 10 gamle bønderheste, dog at han betaler den kgl. forordnede told for dem. K.

17. nov. (—). Miss. til hertug Ernst Günther. Da prinsen af hensyn til sine også ellers højtbeترængte undersætter og også af andre højt betænkelige grunde ikke ser sig i stand til at beholde hans påny overtagne krigsfolk længere

¹ De er alle skrevet under et. ² Han kaldes i K. af 24. og 26. jan. 1645: Schönert. ³ De følgende 2 breve står på samme blad.

end den tidligere tilståede termin, der nu er ved at løbe til ende, og han også ellers af de kommuniserede skrivelser ser, at hertugen har givet yderligere ordrer til at fremskynde opbruddet, anmoder prinsen ham om uden videre opsættelse hurtigst muligt at bryde op og, da det ikke kan ske samtidigt på ét sted, at indskibe og overføre folkene efterhånden, og som det kan ske bekvemst og hurtigst. T. K.

17. nov. (Nykøbing). Miss. til oberst Christoffer Stensen. Hofmarskal Johan Chr. von Körbitz til Schmiedeberg og oberstløjtnant Gabr. Rensberg til Arnsdorf har berettet prinsen, hvad han ansøger om med hensyn til længere fri indkvartering af hans officerer i Lolland. Da prinsen ikke ved, hvorledes der forholdes med sådanne officerer over landfolket i de andre provinser og altså, som billigt er, nærer betænkelighed ved at anordne noget nyt i disse lande til deres præjudits og forfang, skal adressaten forespørge hos rigens marsk, hvorledes kongen vil have, at der skal forholdes dermed andetsteds. K.

— (—). Ordre til oberstløjtnant over prinsens livregiment til fods Gabr. Rensberg om straks at kommandere en delingsfører¹ med 6 mand af hans krigsfolk til Gåbense færge², befale dem at blive liggende dér og derefter ikke tillade nogen rytter at komme over fra Sjælland og gå i land, uden at han kan fremvise prinsens pas og tilladelse. Delingsføreren og knægtene skal han lade underholde fra deres hidtidige kvarterer. T. K.

— (—). Besked³ på supplication fra løjtnant Jochim Kling. Da prinsen finder hans andragende rimeligt, skal de forordnede kommissarier være ham behjælpelige med den begærede månedssold og senere afkorte det i afregningen med kaptajn Reiser for kompagniet. T. K.

¹ K. har: Rottmeister, fører af en rotte ell. deling.   ² K. har: Goffuens Feer.
³ På samme blad som det foregående brev.

17. nov. (Nykøbing). Pas for hertug Frederik af Gottorp, hvem prinsen har bevilget her i landet til hans eget behov at købe 40 heste og hopper, 100 får og 10 øksne eller køer, til at udføre dem over Rødby til Holsten. K.

— (—). Pas for oberstløjtnant Johan Fircks, som agter at lade hente en karm fra Sønderborg over til København, på de til denne fornødne heste, som skal fremskaffes til ham, og fri færge uopholdeligt ved dag og nat. K.

18. nov. (—). Miss. til Erik Rosenkrantz. På det, som han ved hofmarskal J. C. von Körbitz har berettet, erklærer prinsen, at det ikke er brugeligt således uden given årsag ved generale mandater at udvise rytterne fra landet; han skal derfor selv som befalingsmand lade meddele kommissarierne og bønderne, at de ikke behøver at holde sådanne ryttere i frit kvarter, men dersom de får noget af bønderne, skal disse have rimelig betaling derfor. Men nårsomhelst en eller flere [af rytterne] understår sig at forøve vold eller anden utilbørlighed, skal Rosenkrantz søge at styre det med tilbørlige midler.

Skibsbroen på Færgelandet har prinsen allerede i sin skrivelse af 3. okt. sidstforleden befalet at lade optage, hvilket han skulle have efterkommet straks. Alt tømmer og deler derfra skal han lade bringe til prinsens kornhus i Nakskov, hvor prinsen mener, at der er plads nok til at forvare det sikkert. Skærbåden, som skulle leveres til toldereren i Nakskov, skal han med al flid lade opsøge og med det redskab derfra, som kan findes og opspørges, levere til nævnte tolder. Hans rejse over til Jylland tillader prinsen; når alle rytterne er ført ud af landet, og fodfolket, som skal blive i tjenesten, er forlagt til de faste kvarterer, da må han begive sig på rejsen. K.

— (—). Befaling til Verner thor Borg. Prinsen har med stort mishag erfaret, at han ikke har efterkommet befa-

lingen af 20. sept. sidstforleden og ikke har leveret den ene skærbåd, som for nogen tid siden er kuldsejlet under Vesternæs og siden optaget igen, med dens redskab til tolderen i Nakskov. Det pålægges ham alvorligt uopholdeligt at gøre det, om han ikke ellers vil svare dertil og stå til rette. K.

18. nov. (Nykøbing). Befaling¹ til oberstløjtnant Gabriel Rensberg. Da ritmester Jørgen Hartmans kompagni nu skal aftakkes i Maribo, og der muligvis ved den lejlighed kan opstå lignende inkonveniensener som nylig i Nakskov, skal han ufortøvet beordre kaptejn Prünsterer til efter anmodning at assistere nævnte ritmester med så mange knægte, som eragtes for nødvendige. T. K.

— (—). Befaling til samme. Da de ham underordnede officerer ved prinsens livregiment til fods som følge af fredsslutningen ikke behøver heste i prinsens tjeneste, skal der i fremtiden ikke ydes nogen af dem godtgørelse for nogen hest, hverken i månedslønnen eller i forplejningen, hvilket han ufortøvet skal kundgøre for dem alle. T. K.

— (—). Befaling til samme. Da fiskeriet begynder at tage af i betydelig grad og ikke kan slå til til prinsens hofstat, må han herefter ikke lade nogen, hvem det end er, og hvilken benådning han tilforn har modtaget derpå, få nogen fisk indtil prinsens videre særlige bevilling. Dog skal det være ham uforment at lade syge og svangre få lidt deraf. T. K.

— (—). Besked om Peder Helt. På Peder Helts mangfoldige både mundtligt og skriftligt gjorte tilbud og særlig på adskillige forbønner og intercessioner erklærer prinsen sig således:

For det første: Eftersom det af den af ham underskrevne, indleverede restanceoversigt befindes, at han er i restance

¹ Denne og de 2 følgende er skrevet på ét blad.

med en anselig sum penge foruden andre poster, som heller ikke er helt ringe, af jordebogens indkomst i al hans tid, som han også står tilbage med, hvilket alt han billig bør svare til og betale prinsen aldeles skadesløst, så skal han straks og inden 8 dage i det seneste heraf på regnskab betale prinsen 1000 rdlr. in specie og ligeledes til juletid førstkommende igen 1000 rdlr. in specie. Hvad der derefter mere resterer af forskrevne restancer, skal han til de senest berammede 3 terminer fuldkomment klarere og rigtiggøre, tredieparten på hver af terminerne, så at der på den sidste termin ikke bliver noget stående tilbage. Og skal samme 3 terminer være forfaldne til Mortensdag 1646, 1647 og 1648. Derimod skal det være ham tilladt i de samme 3 år af bønderne, som resterer dermed, enten ved venlig anfordring eller, om det er nødvendigt, ved lovlig erhvervet nams dom at søge og indkræve denne restance, dog ej anderledes end det er ret, billigt, forsvarligt og lideligt for bønderne, ej heller skal han indkræve mere end tredieparten hvert år af hvers restance, med mindre bonden godvillig vil og kan yde det, eller dersom nogen, som er sligt skyldig, afgår ved døden, da det billigt forlods skal udlægges af de bedste varer af hans efterladte bo og formue. Når som helst nogen bonde forarmes således, at der ikke kan gives ham så lang udsættelse, må Helt i tide ved billige og lidelige midler søge at forebygge sin skade, såvidt det kan ske uden bondens ruin eller ubillig overilelse, da prinsen vil forbeholde sig selv af mildhed at eftergive bonden, hvad der efter bondens trang og umulighed synes ham godt.

For det andet skal Peder Helt ligeledes efter sin skyldighed inden førstkommende jul gøre endeligt regnskab på det kgl. rentekammer for alle indenfor hans skriverbestillings hele tid påbudte og forfaldne skatter og fremlægge nøjagtig kvittans for dem, og hvad der af det resterende kan passere og godtgøres efter lovlig forhvervede tingsvidner, det skal indkræves på samme måde som forbeholdte restance og i de samme terminer.

Efter denne prinsens endelige vilje skal Peder Helt agte sig tilbørligt og efterkomme den i selve gerningen, og dersom han nøje forpligter sig dertil, vil prinsen af nåde tilgive og forlade ham, så at den efter hans befaling begyndte hofretsproces må bero. Men dersom han ikke taknemmeligt vil erkende denne nåde eller findes forsømmelig i noget, som han heri har lovet og forpligtet sig til, så forbeholder prinsen sig at lade sagen og processen have den rette fremgang og straks begynde igen. Herpå skal Peder Helt uden ophold og vidtløftighed straks skriftligt og klart erklære sig.

Vedlagt et formentlig forudgående udkast til samme erklæring af samme indhold og for en stor del af samme ordlyd. K.

19. nov. (Nykøbing). Miss. til samtlige rigens råder, nu nærværende i København. De i disse lande forordnede krigskommissarier har berettet, at adressaterne i kongens navn for kort tid siden havde befalet dem at udlægge og betale hertug Ernst Günther både for sine egne og også til de to andre kompagnier under major Mikkel Eckstein og ritmester Jørgen Hartman udover deres månedssold 500 rdlr. til hver. Såvel prinsen som fornævnte kommissarier ved, at det er ganske og aldeles umuligt at fremskaffe så mange penge i disse til det yderste forarmede lande, da alene månedssolden ikke kunne tilvebringes derfra, endskønt der dertil brugtes den største flid og alvorlige befalinger, så at det endelig var uforbigængeligt dertil at låne en god del penge af godtfolk, som nævnte kommissarier ydermere kan berette. Prinsen beder dem derfor om at optænke og skaffe andre midler til at betale kompagnierne forbemeldte penge. Og dersom det ikke kan ske for de to andre kompagniers vedkommende, så venter prinsen dog af dem, at de sikkert og med det første sender ham de 500 rdlr. til bemeldte major Eckstein, hvis betaling prinsen selv har lovet at udvirke hos dem, da han næstforleden år har gjort god og tro tjeneste i Skåne, hvorved hans kompagni har lidt stor skade, han selv har fået nogle dødelige sår og siden er blevet fanget, hvorefter han

ikke alene har rançonneret sig, men endogså til kongens tjeneste har vel kompletteret kompagniet igen, alt formedelst sine egne penge, så at det er billigt, at der ydes ham sådanne vederlag, som det ellers berettes at være ydet af kongens eget kammer til andre kompagnier, fordi de havde lidt stor skade i Skåne. Prinsen venter, at de snarest vil skaffe samme ringe sum penge tilveje. K.

19. nov. (Nykøbing). Miss. til rigens hofmester hr. Corfits Ulfeldt. Anbefalingskrivelse for denne kongens proviantkommissær Jørgen Schröter¹, om hvem rigens hofmester vel ved, hvad godt og gavn riget kunne have af hans tjeneste. Prinsen beder ham være ham på det bedste beforderlig hos kongen og ellers, så at han får tildelt et godt og honorabelt traktement efter hans meriter og obligeres til bedste og forfremmelse af hans fædreland. K. Orig. i breve til rigshofmester Corfits Ulfeldt og Frantz Rantzaу.

— (—). Pas for denne kongens proviantkommissær Jørgen Schröter til kongen, hvor denne er at finde, og siden tilbage igen til København, på heste og 2 vogne. K.

— (—). Miss. til Otte Krag. Prinsen har i adskillige måder erfaret ikke alene den betydelige experience, som denne Jørgen Schröter har i militære sager, men også den gode dexteritet og maniere, ved hvilken han i gerningen kan bevise og forrette den, hvormed disse riger og lande i fremtiden kunne være mærkelig tjent. Ligeledes ved prinsen, at kongen er ham bevågen, at ligeledes Danmarks rigens råd eragter ham tjenlig til disse riger og derfor har tilbudt ham godt traktement. Og eftersom han nu har til hensigt at begive sig til kongen for at tilbyde ham sin tjeneste og få at vide, hvorledes han kunne akkommoderes, og, om det ikke kunne ske, da at søge sin lejlighed andetsteds, hvilket han alligevel ikke gerne ville, og eftersom

¹ Han kaldes snart Schröder, snart Schröter.

sådanne kvalificerede og indfødte personer ikke så lettelig er at forskyde eller at give dem årsag til at begive sig i fremmed tjeneste, så anmoder prinsen adressaten om mundtlig at få at vide, hvorledes han begærer at blive trakteret, siden forelægge det for kongen og gøre sit yderste bedste for, at han ikke skal blive henvist fra den ene til den anden, men nu endelig kan få god besked og tilfredselse efter hans meriter og formedelst en honorable entrettenement og lejlighed optages i tjenesten. K.

19. nov. (Nykøbing). Miss. til oberstløjtnant G. Rensberg. Der er atter indløbet stærke klager over kaptejn Andreas Reiser til prinsen, så at denne er foranlediget til snarest at udsende en forordning og nedsætte en kommission til at fremskaffe og fremlægge for prinsen en grundig undersøgelse af sagen. Men for at alt imidlertid kan forblive roligt, skal han befale kaptejn Reiser under fortabelse af hans charge og trusel om andre uundgåelige straffe i den tid overalt i hans kvarterer at holde god orden og ikke forsøge mod kongens og prinsens forplejnings- og andre ordinanser at forlange noget, langt mindre at afpresse folkene det mindste, selv om de efter ordinanserne skyldte ham det, ved militære eksekutioner, der er uforvarselige i venskabelige lande, men han skal forholde sig således mod sine værter, som han vil forsvare det overfor nævnte kommission, der snarest vil blive oprettet. Han skal snarest meddele nævnte Reiser denne prinsens befaling på en sådan måde, at han derved mærker alvoren i oberstløjtnantens kommando. T. K.

20. nov. (—). Befaling til major Mikkell Eckstein. Så snart vind og vejr føjer sig, skal han snarest bryde op med hele kompagniet fra Stubbekøbing til Gedser og på marchen dertil ved god orden forhindre alle utilbørigheder. Han skal ganske vist betale dem deres månedssold før opbruddet, men skal ikke aftakke dem, førend de ved Gedser skal bringes ombord, da prinsen allerede har givet oberst Gabr. Rensberg til Arensdorf befaling til, at de skal aftakkes i prin-

sens navn. Han skal derfor i god tid sende beretning hertil, når han er færdig til at bryde op, for at prinsens kommissarier også kan begive sig til nævnte sted. T. K.

20. nov. (Nykøbing). Befaling til oberstløjtnant Gabr. Rensberg om, at han skal holde sig færdig til, så snart han får meddelelse om, at det Ecksteinske kompagni ryttere er brudt op fra Stubbekøbing, ufortøvet at begive sig til Gedser, dér i prinsens navn af takke kompagniet, netop når det skal bringes ombord, lade estandarten derefter rive af¹ og overfor alle officererne og rytterne tilkendegive, at omend de nu er afskediget fra prinsens tjeneste, vil det alligevel være denne til velbehag, hvis de også i fremtiden vil vise den major, som prinsen har sat i spidsen for dem, og som i hele deres tjenestetid har forestået dem vel som en fader, lydighed og troskab i den nye tjeneste, i hvilken de allerede har undergivet sig ham. T. K.

— (—). Befaling til borgemestre og råd i Stubbekøbing. Da major M. Eckstein skal drage ud af deres by, så snart vejret kan føje sig for ham til at sætte over, og han har begæret, at prinsen ville skaffe ham og hans officerer og ryttere, hver efter sin charge, proviant for 2 eller 3 dage, ligesom kongens andet krigsfolk var blevet forsynet, endda med endnu mere, antager prinsen, at de ikke skulle findes uvillige til at skaffe det hos borgerne, og dersom de ville lade føre nogle tønder øl til Gedser, hvor de skal indskibes, kan prinsen også lade det ske. K.

— (—). Traktementsordonnans for fodfolket i Nykøbing. Skønt de hos dem indkvarterede soldater efter prinsens befaling har afskaffet deres heste og således ikke mere har brug for de penge, som hidtil er tildelt dem mere end fodfolket til at holde hestene skoet og tøjet dertil ved magt for, så lader prinsen det dog forblive ved deres forrige traktement, men på det udtrykkelige vilkår, at de for det, som de

¹ D. v. s.: tage af stangen som tegn på, at kompagniet er opløst.

får mere, end kongens ordonnans forordner til fodfolket, selv skal skaffe sig al service, lys, brændsel, salt, surt og hvad det ellers kan være, og ikke fordre noget af deres værter, som således betaler dem, bortset fra det kolde kammer¹. Der skal for traktement og service i alt gives dem følgende:

1 kaptajn 26 rdlr. om måneden; 1 løjtnant 13 rdlr. 5 mark; 1 fændrik 11 — 5; 1 capitain d'armes 4 — 3; 2 sergenter, hver 4 — 2, tilsammen 8 — 4; 1 mønsterskriver, 1 feltskær, 1 furér, hver 4 rdlr. 1 m., tilsammen 12 — 3; 3 korporaler hver 4 — 1, tilsammen 12 — 3; 12 gefreitere [underkorporaler], hver 3 r., tilsammen 36 —; 2 trommeslagere, 1 piber; 92 gemene soldater, hver 2 r. 4 m., tilsammen 253 rdlr. 2 mark, summa 379 rdlr. 1 mark om måneden.

Tilmed skal de (borgerne) ikke mere være pligtige til at underholde kaptajnen, løjtnanten og fændrikken med heste. Der skal i løbet af kort tid skaffes dem mere og mærkbar lempelse i indkvartering, så at det, som er opskrevet, alene holdes således, indtil prinsen forordner det anderledes. K.

(Vedlagt:) Tilsvarende traktementsordning på tysk. Den er væsentlig overensstemmende med den danske, ovenfor gengivne, men medens den danske henvender sig til borgemester og råd sammesteds, er teksten i den tyske rettet til en unævnt officer, formentlig oberstløjtnant Gabriel Rensberg. T. K.

21. nov. (Nykøbing). Befaling til den kgl. materialskriver på Bremerholm Hans Namsen om med det første at skaffe og holde til gode rede 35,000 skifersøm til prinsens behov, så at de kan leveres uden ophold og forømmelse, når han til foråret lader dem kræve. K.

— (—). Lignende befaling til den kgl. byskriver i København David Clausen om med det første at skaffe og holde til gode rede 90 ris skifer til prinsens behov. K.

¹ Den tyske form har det tydeligere udtryk: und von den Wirten, so euch solches bezahlen werden, ganz nichts mehr als das ledige, kalte Gemach, d. v. s.: et tomt uopvarmet værelse.

22. nov. (Nykøbing). Miss. til Jost Fr. v. Pappenheim og Erik Rosenkrantz. De skal i deres len, hvor det kan ske så nær som muligt ved Nykøbing og med mindst mulige skovskade lade hugge og skære følgende egetømmer, så at det i denne vinter ved forefaldende god lejlighed kan føres til Nykøbing, nemlig: i Nykøbing len: 28 stkr., hvert 10 alen langt, $\frac{1}{2}$ alen bredt og 10 tommer tykt; i Ålholm len: 4 stkr., hvert 6 alen langt, $\frac{1}{2}$ alen tykt og 15 tommer bredt; 31 stkr., hvert 6 alen langt, af riseg; 9 stkr., hvert 6 alen langt, $\frac{1}{2}$ alen bredt og 10 tommer tykt. I Halsted len: 4 stkr., hvert 6 alen langt, $\frac{1}{2}$ alen tykt, 15 tommer bredt; 31 stkr., hvert 6 alen langt, af riseg; 4 stkr., hvert 6 alen langt, $\frac{1}{2}$ alen bredt, 10 tommer tykt. Hvad de måtte betale til savskærere derfor, skal de føre til regnskab. K.

(Vedlagt:) Ungefær overslag på det tømmer, som i det ringeste gøres fornødent til efterskrevne arbejde, dersom tømmeret er godt, ellers vil her behøves mer: Her i lenet [Nykøbing]: Til fodstykker under ridehuset 20 stkr. 10 alen lange, $\frac{1}{2}$ alen brede, 10 tommer tykke. Til fodstykker under hestemøllen 8 stkr. 10 alen lange, $\frac{1}{2}$ alen brede, 10 tommer tykke. I Vordingborg len: Til slusen her for vandmøllen og en møllebett¹ dér i møllen 26 stkr. 14 alen lange, $\frac{1}{2}$ alen brede, 10 tommer tykke. Til 3 sluser, nemlig i Bandsbro, bag Rosengården og her mellem søen og slotsgraven: 12 stkr. 10 alen lange, $\frac{1}{2}$ alen brede, 10 tommer tykke; 24 stkr. 8 alen lange, $\frac{1}{2}$ alen brede, 10 tommer tykke.

I Halsted og Ålholm len [til sluserne]: 9 stkr., 6 alen lange, 15 tommer brede, $\frac{1}{2}$ alen tykke; 18 stkr., 8 alen lange, $\frac{1}{2}$ alen brede, 10 tommer tykke; til pæle til fornævnte 4 sluser: 62 stkr. 6 alen riseg. Dat. Nyk. slot den 14. nov. 1645.

Nedenunder er med blyant på tysk skrevet: 10 Ellen lang — 40 Stück, 14 Ellen lang — 26, 8 E. — 24, 6 E. — 12, [ialt:] 102 [stkr.] + 62 = 164.

22. nov. (—). Miss. til Frederik Reedtz. Prinsen be-

¹ Tysk: seng, d. v. s.: vandløbet gennem møllen.

høver til adskillige nødvendige bygninger her i sin hofstat en god del egetømmer, hvilket han dog ikke altsammen kan få i disse lande¹, hvor skovene allerede er meget forhugget, til sådan og anden uforbigængelig fornødenhed. Prinsen anmoder ham derfor om at lade ham få nogen hjælp af hans len [Vordingborg] og befale ride- og skovfogderne dér med det første og så nær som mulig ved stranden at lade hugge godt tømmer af egetræ, nemlig 26 stkr., hvert 14 alen langt, $\frac{1}{3}$ alen bredt og 10 tommer tykt; 12 stkr., hvert 10 alen langt, $\frac{1}{2}$ alen bredt og 10 tommer tykt; 24 stkr., hvert 8 alen langt, $\frac{1}{2}$ alen bredt og 10 tommer tykt, så at det til den forestående vinter ved lejlighed kan afhentes og bringes til Nykøbing. Hvad han udlægger til savskærerløn, vil prinsen lade betale ham. K.

22. nov. (Nykøbing). Befaling til kammerskriver Søren Jensen om af de første penge, som indgår i rentekammeret, til kammersekretær Lebzelter at betale 60 specie rdlr., som prinsen har bevilget denne for bekostninger og udlæg, han har haft i al den tid, han på prinsens vegne har været i København. Han skal tage kvittans derfor og føre dem til regnskab. K.

23. nov. (—). Oprejsningsbrev for denne prinsens forrige livkarl Søren Jørgensen, som i adskillige måder højlig har forset sig, hvorefter han også er blevet dømt. Prinsen har benådet ham med adskillig formildelse, men på grund af mange intercessioner og forbønner i den sidste tid, og for at han skulle forbedre sig, har prinsen ladet sig bevæge og tilgivet ham, så at det, han har gjort, og de straffe, han har udstået, herefter ikke må forekastes ham af nogen eller skade ham på hans ære og gode navn. Det skal herefter stå ham frit for at tjene, bo eller søge sin næring i disse riger og lande, undtagen på de steder, hvor prinsens hofstat efter lejlighed kan falde. K.

¹ D. v. s.: Lolland og Falster.

23. nov. (Nykøbing). Befaling til oberstløjtnant Gabr. Rensberg. I anledning af den af ham indsendte beretning om det Ecksteinske kompagni ryttere befaler prinsen ham at holde dem i god orden og godt sammen i de kvarterer, som de allerede har indtaget, og ikke forsømme noget for med det allerførste at bringe dem til skibs. Sin ridefoged, som på grund af visse forretninger, som han i morgen har at besørge her, ikke har kunnet komme derhen, har prinsen givet befaling til at skaffe det nødtørftige hø tilveje, og han vil også lade 25 tdr. havre bringe i både, så at de i morgen kan bringes dertil som gave fra prinsen. Men såfremt folkene mod forhåbning skulle blive liggende længere, skal de i deres kvarterer ligesom andre afmarcherede folk betale, hvad de får, eftersom deres månedssold allerede er betalt dem. T. K.

— (—). Befaling til øvrigheden og tolderen i Vordingborg om, at prinsen har bevilget, at denne Povl Opman, borger i København, fra Vordingborg må udskibe 4 heste, som er bestemt for hertugen af Mecklenburg. De skal lade de 4 heste passere toldfrit. K.

26. nov. (—). Befaling til tolderen i Stubbekøbing om at skaffe Peder Haagensen, skipper på kgl. mts. skib St. Jacob, nødtørftig proviant for 2 dage til ham og hans 10 bådsmand og føre det til regnskab. K.

— (—). Miss. til kgl. jægermester Hans Dippold von Dehne. Denne Knud Lavridsen har i længere tid tjent prinsen og derved forholdt sig til prinsens tilfredshed, hvorfor prinsen gerne vil unde ham befordring andetsteds. Da det nu berettes, at der ved Helsingør er blevet skudt en kgl. skovrider, ved navn Anders Rebslager, og dennes stilling derved er blevet ledig, anmoder prinsen adressaten om, såfremt Knud Lavridsen befindes tilstrækkelig dygtig til den, at antage ham til den fremfor andre. T. K.

27. nov. (—). Befaling til oberstløjtnant G. Rensberg. Alle bymændene i Hillested har fremsendt den i kopi ved-

lagte klage mod kaptejn Mikkel Munk for forskellige håndgribeligheder, som han har forøvet mod dem. Han skal ufortøvet tilsende kaptejnen denne klage og alvorligt befale ham snarest at afgive sin erklæring derpå, men indtil da ganske at afholde sig fra slige og alle andre utilbørligheder under fortabelse af sin charge og andre strenge straffe. T. K.

27. nov. (Nykøbing). Besked på menige Hillested bymænds supplikation. Prinsen har på denne erklæret, at dersom det tilbørlig bevises, hvad supplikanterne har klaget over kaptejn Munk og hans mønsterskriver, vil prinsen ikke lade det gå ustraffet hen. K.

29. nov. (—). Befaling til husfogden på Nykøbing slot Christoffer Kremmer om med mindst mulige skovskade at lade hugge i Ravnstrup skov og siden lade skære det nedenfor specificerede tømmer. Slotsskriveren her skal gøre udlæg til savskærerne. Nemlig: 40 stkr., hvert 10 alen langt, $\frac{1}{2}$ alen tykt, i begge ender kanter til bjælker; 8 stkr., hvert 8 alen langt, 16 tommer bredt, $\frac{1}{2}$ alen tykt, til vindebroen; 40 stkr. 8, 10 eller 12 alen lange, $\frac{1}{2}$ alen brede, 10 tommer tykke, til hammer, stender, løsholter og bånd, 20 stkr. af 12 alen lange risege til pæle. K.

— (—). Befaling¹ til ridefogden i Nykøbing len Hans Jensen om, hvor det er skoven til mindst skade, at lade hugge 20 stkr. 12 alen lange risege til pæle. K.

(Vedlagt:) Ungefær overslag på det tømmer, pæle og planker², som kan gøres fornøden til lønbroen: [Derefter følger fortegnelsen, der ganske stemmer overens med de i de to breve angivne bjælker og pæle.] Datum Nykøbing den 25. nov. 1645. (Nedenunder er skrevet:) Dette forskrevne tømmer kan hugges i Ravnstrup altsammen, så nær som 20 risege til pæle under broen.

1. dec. (—). Miss. til samtlige krigskommissarier i Falster og Lolland. Kaptejn Henrik Høling har andraget om at

¹ På samme blad som det foregående brev.   ² Dette ord er igen slettet.

få sin afregning i de kvarterer i Lolland, i hvilke han for nogen tid siden var. Da det også tykkes prinsen bedst, at der gøres god rigtighed i tide, skal de gøre den forordning, at samme afregning med det første foretages og afsluttes. K.

1. dec. (Nykøbing). Miss. til Erik Rosenkrantz. På det, som han har tilkendegivet i sine to skrivelser, erklærer prinsen, at han skal lade tømmeret fra skibsbroen forvare enten i kornhuset i Nakskov eller, hvis der ikke er plads nok dér, udenfor dette, eftersom det kan sluttes op dertil på begge sider. Han kan også, om det gøres fornødent, af de gamle deler lade opsætte nogle skure og forvare tømmeret under dem. Om nødderne har han allerede tilforn fået at vide, at prinsen har ladet dem, både gamle og nye, forhandle til sin kammertjener Peder Hansen, hvorefter han skal rette sig. Til skærbåden, som skal ligge udfor Vesternæs, skal han lade udtage 4 mænd til at bese, om den kan istandsættes helt igen, og dersom det ikke kan ske, skal det [træet] af dem takseres og sælges, og pengene tilstilles tolderen i Nakskov, som siden skal gøre regnskab for dem. Hvis der er mulighed for at reparere den, skal det forblive ved den forrige ordre derom. Kopien af den supplikation, som er indgivet mod ridefogden og andre tjenere til Halsted, har prinsen ladet tilstille skriveren sammesteds, så at Erik Rosenkrantz kan forlange den hos ham. Supplikationen om herredsfogdernes fritagelse er ikke kommet prinsen i hænde, men prinsen vil gå med til, at de på deres gårde må nyde den frihed, som den kongelige reces under dem, og som herredsfogderne i Sjælland og andetsteds her i riget nyder. K.

— (—). Besked på kaptejn Henrik Hølings supplikation, hvorom prinsen har bestemt som følger: Det skal befales borgemestre og råd her i Nykøbing at gøre afregning med ham og slutte for den tid, i hvilken kompagniet er blevet trakteret som dragoner, og navnlig med kaptejnen, løjtnanten og fændrikken om forplejningen af deres

heste indtil tidspunktet for den sidste befaling. Når det i den kongelige befaling er stillet værterne frit at give de hos dem indkvarterede penge eller yde dem virkelig forplejning, så kan dette ikke fratages dem.

I forplejningen af hestene kan prinsen ganske vist ikke se nogen forskel på ham og de andre officerer.

Det er befalet alle kommissarierne i Lolland snarest at lade foretage den begærede afregning i kvartererne på Lolland.

En særlig kapitulation behøver kaptejnen ikke, da han og hans officerer og soldater til fods fra tiden for mønstringen skal trakteres ens. T. K.

1. dec. (Nykøbing). Befaling til lensmanden J. Fr. von Pappenheim. Han skal befale borgemestre og råd her i Nykøbing uden ophold at gøre regnskab med kaptejn Henrik Høling fra den tid, da han med kompagniet blev indkvarteret hos dem, og indtil de fik ordre til at afskaffe hestene, navnlig også med kaptejnen, løjtnanten og fændriken om traktementet på deres heste indtil den tid, da de har afskaffet disse efter prinsens sidste befaling. K.

— (—). Befaling til kommissarieskriver Johan Kikise. Da prinsen har givet befaling til, at der skal gøres afregning med kaptejn Henrik Høling i kvartererne for den tid, i hvilken han og hans kompagni har fået traktement som dragoner, skal han, skriveren, når den indsendes til ham, gøre fuld afregning med ham for det nævnte tidsrum, hvorved han skal iagttage, at dragonerne med hensyn til månedssold skal trakteres lige med fodfolket, medens derimod den danske mark, som de i månedsforplejningen har fået mere end fodfolket til skoning og forbedring af hestetøjet, ikke skal afkortes i deres afregning. T. K.

— (—). Besked¹ på Christoffer Billes supplikation.

¹ Dette og de 2 følgende vognpas samt ordren til tolderne af 4. dec. står på samme blad.

Prinsen har udsat sin resolution på denne supplikation så længe, til man har brug for supplikantens have. T. K.

1. dec. (Nykøbing). Åb. brev om, at prinsen har bevilget sin kammersekretær C. Lebzelter fri vogn fra København til Nykøbing. Borgemestre og råd skal derfor skaffe den, som fremviser dette pas, 2 vogne med tilhørende gode heste samt fri færge for ham og hans gods. K.

— (—). Åb. brev om, at prinsen har bevilget sin mundskænk Knud Bentsen en fri vogn fra Nykøbing til Køge og siden fra Tryggevælde igen til Nykøbing. Borgemestre og råd skal skaffe ham en vogn og heste. K.

3. dec. (—). Befaling til hofmarskal J. C. von Körbitz. Prinsens forhenværende skriver i Nykøbing len Peder Helt har afgivet en obligation, i hvilken han har forpligtet sig til at gøre rigtighed og skaffe skadesløshed for alle de fra tiden, i hvilken han har beklædt skriverembedet, resterende poster, for hvilke prinsen tidligere har givet befaling til at tiltale ham ved en derom nedsat hofret. På forbøn fra mange sider og af nåde har prinsen nu ophævet nævnte hofret og befalet hofmarskal J. C. von Körbitz til Schmiedeberg og de øvrige dertil forordnede at stille den påbegyndte proces i bero. Hvad der derved er blevet fremsat og forhandlet fra de forskellige sider og af begge parter er blevet indsendt af skrivelser og dokumenter, skal rigtig beskrevet og registreret undertegnes af dem alle og endelig i en vel forseglet konvolut indsendes til prinsens kancelli.¹ T. K.

— (—). Åb. brev om, at da bymændene i Rødby og Hillested nu adskillige gange er indkommet med de hosfølgende, mangfoldige, store klagemål over de hos dem indkvarterede kaptejner Andreas Reiser og Mikkel Munk, så at prinsen er højlig forårsaget at lade

¹ Disse dokumenter findes nu i prinsens arkiv, pakken: Forskelligt.

sagen videre undersøge og siden tilbørlig straffe alt, hvad der er gjort imod ret, billighed og skikkelighed, forordner prinsen hermed til kommissarier i samme sager befalingsmand på Nykøbing og Ålholm, krigskommissarius J. Fr. von Pappenheim, oberst for det sjællandske regiment Christoffer Stensen og oberstløjtnant for samme og prinsens livregiment til fods Gabriel Rensberg og giver dem befaling og fuldmagt til med det første at mødes på bestemt sted og tid, indstævne ovennævnte parter for sig, påhøre de klagemål og gensvar, som de har at frembringe mod hverandre, tage ed og pligt af dem, når det gøres fornødent, til at sige fra uforhålet¹ alt, hvad der er dem vitterligt, og hvad de tilspørges om, modtage både skriftlige og mundtlige beviser og vidnesbyrd efter loven og overhovedet undersøge og behandle alt det, som efter lejligheden er fornødent for processen, siden samles og afsige bestemte domme, som det efter deres samvittighed og bedste forstand er lovligt, ret og billigt, og siden give prinsen alt, hvad der er forhandlet, fremlagt og afsagt, ordentlig beskrevet under deres hænder og segl og fremsende det til videre anordning. K.

4. dec. (Nykøbing). Ordre² til de kongelige toldere, hvem denne ordre forevises, om at lade denne skipper N. N. med hans skib og indehavende 80 læster byg, som er af prinsens egen grøde og landgilde, passere toldfrit og uopholdeligt. K.

— (—). Befaling til J. Fr. von Pappenheim, befalingsmand over Nykøbing og Ålholm slotte, om fra ny at lade forfærdige den vestlige gavl på den store øksenstald på Ålholm ladegård, som er ganske brøstfældig og ellers falder ned af sig selv. Ligeledes skal han lade det hus, som prinsens føl i forrige åringer har stået i, istandsætte med nye spiltov, og hvad andet dertil hører, så at prinsen kan

¹ Tysk: unverhohlen, d. v. s.: uden at lægge skjul på noget. ² Brevet er skrevet på samme blad som beskeden til Christoffer Bille af 1. dec.

lade det bruge til sine hopper. Desuden skal han lade reparere slottets huse over kornlofterne såvelsom ladegården med skelning, hvor det gøres behov. Hvad der forbruges til bemeldte arbejde af materialer og betales derfor og til arbejdsløn, skal beregnes i lensregnskabet til 1. maj 1646 efter billighed og godtgøres. K.

4. dec. (Nykøbing). Befaling til samme. Da prinsen har afkøbt Jacob Christensen, borgemester i Nykøbing, adskillige ham tilhørende haver, som han har afstået til prinsen, og denne er blevet ham 360 rdlr. in specie skyldig derfor foruden den sum, hvorpå prinsen har udstedt brev til ham, befales det adressaten at lade forberørte borgemester Jacob Christensen af Ålholm slots indkomst, nårsomhelst prinsens hofstat er tilbørlig forsynet, og købmanden har fået sit, få så meget rug og byg, når han forlanger det, som samme 360 rdlr. kan løbe op til efter købmands køb og landens køb, som det er i år, for hvilket korn, så meget der kan ydes i år, han skal lade ham kvittere og føre til udgift i Ålholms slots regnskab, hvor det skal blive godtgjort ham. Hvis der ikke er så meget i forråd, skal resten blive leveret ham i det næstfølgende år 1646. K.

— (—). Miss. til Borkard Rud og Erik Rosenkrantz. De kender den befaling, som prinsen nylig har givet borgerne i Nakskov, nemlig, når strømmen var lagt til med is, da på visse steder at nedramme palisader i den. Da prinsen regner med, at samme palisader efter hans befaling er både udvist og hugget, skal de uden alt ophold lade dem føre til Nakskov, så at de kan nedrammes ved første givne lejlighed. Dernæst berettes det, at det for Stokke-marke sognemænd vil være ganske fordærveligt at køre til Nykøbing alt det ved og tømmer, som prinsen har befalet skal hugges i Halsted len og leveres til prinsens hofstat. De skal lade et andet sogn hjælpe med til at forrette disse ægter, hvilket synes dem bedst og lettest at kunne gøre det. K.

4. dec. (Nykøbing). Åb. brev om, at eftersom prinsens forrige slotsskriver i Nykøbing len Peder Helt på kongens og prinsens vegne har at forrette indkrævningen af restancerne fra en del i hans bestillingstid påbudte, forfaldne og resterende skatter og endnu manglende restancer af jordebogsindkomsterne, har prinsen bevilget, at der skaffes nævnte Peder Helt eller hans dertil betroede fuldmægtig, som indkræver samme restancer, efterhånden og som lejligheden kræver og tillader det, (herefter indtil videre eller anden anordning) her i lenet, hvor og når det er nødvendigt, nødtørftig fri hjælp, befordring og fordringskab til samme restancers indkrævning, anfordring og oppebørsel, være sig af vogne, kaldsmænd og vurderingsmænd til nam og indførsel samt andet tilhørende brug og fornødenhed, ligeledes de nødvendige fri domme og tingsvidner ved hjemtingene, fremdeles at han af ridefogden på skifterne, tingfogderne og sognefogderne på nam og vurdering til udlæg for samme restance, såvidt ret og billigt, tilbørligt og det mest mulige og forsvarligt støttes, som det er sædvanligt og tilforn har været brugeligt i slige tilfælde. K.

6. dec. (—). Miss. til kansler Christian Thomesen. Denne Peder Jessen, fordem regimentssekretarius hos hertug Ernst Günther, har nu af denne fået sin afsked og rekommendation til prinsen, eftersom han agtede og havde mere lyst til igen at søge i kongens tjeneste, i hvilken han tidligere havde haft sin nødtørftige underholdning, end at følge sin forrige herre til det parti, til hvilket denne havde i sinde at begive sig. Efter hertugens anbefaling beder prinsen kansleren såvidt muligt støtte nævnte Peder Jessen til at blive antaget i kongens tjeneste på den måde¹, som han selv mundtlig vil forklare ham, såfremt kansleren da ellers finder ham tilstrækkelig kvalificeret dertil. K.

8. dec. (—). Besked på andragende fra Jens Andersen, Hans Lavridsen, Jørgen Knudsen og Peder Nielsen i

¹ K. har germanismen: på den vise (o: Welse) og maneere osv.

Horslunde sogn. Prinsen har erklæret, at dersom supplikanternes opgivelse er sandfærdig, skal lensmanden hjælpe dem til deres ret både mod den heri nævnte underskriver og med hensyn til det, som de ydermere angiver om besværing med hoveri og andet. K.

9. dec. (Nykøbing). Besked på en supplikation af samtlige knægte under kaptejn Hølings kompagni. Prinsen erklærer herpå, at såsnart generalkrigskommissariens skriver igen kommer hertil, skal der gøres rigtighed med hensyn til de heri begærede hestepenge. T. K.

11. dec. (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Prinsen har ladet sig forelæse de forskellige punkter, som han har omtalt med hensyn til krigsfolkets aftakning, og har givet hans medkommissarius befaling om, hvorledes der skulle forholdes dermed, og ved hvilke midler det skulle ske. Han skal i alle måder rette sig derefter og, hvad de dertil forordnede penge angår, med al flid og alle tilbørlige midler lade dem indkræve og oppebære, eftersom det ham pålagte kommissariat kræver, og han agter at forsvare det overfor kongen. Oppebørslen af de 4 dlr. kan prinsen vel lade ske således, at kronens bønder betaler dem efter deres part og mulighed, men adelens og gejstlighedens bønder kan prinsen ikke pålægge en sådan kontribution, så at han selv må komme overens med dem derom; ellers vil prinsen heller ikke, at kronens bønder alene skal besværes dermed. Afregningen skal begynde fra mønstringsdagen og slutte med den tid, da pengene kan opbringes dertil og således foretages¹ af aftakningen. Med geværet, og hvad en og anden har oppebåret hertil ud over det, der var forordnet i den kongelige ordonnans, skal han forholde sig, ligesom det er sket i København og andetsteds her i riget, hvorom generalkommissariens skriver kan give ham underretning. Hvad hestene angår, da har prinsen i kapitulationen bevilget hver kaptejn en hest,

¹ K. har germanismen: forenemmis = tysk: vornehmen.

som han skal godtgøre dem for fra tidspunktet for kapitulationen indtil den 18. november sidstforleden, da prinsen ved sin ordre har afskaffet dem. Løjtnanter og fændrikker har rigens råd i sit overslag af 30. marts godtgjort hver én hest; han skal derfor lade dem passere fra den tid, han har fået prinsens befaling, og indtil fornævnte 18. nov. K.

11. dec. (Nykøbing). Besked på en supplikation fra borgemestre og råd i Nykøbing. Prinsen vil, at afregningen skal foretages efter forrige ordonnans med hele kompagniet, så at både borgerne og soldatesken tages med til at redegøre for, hvad hver af dem har givet og fået, eftersom det ville forårsage stor urigtighed, hvis afregningen kun blev gjort med borgerne. Med hensyn til kaptejnens, løjtnanternes og fændrikkernes heste er det prinsens vilje, at dersom de tilforn har fået hø og havre til deres underhold, skal der ikke tilregnes dem mere, hverken i penge eller andet. K.

— (—). Besked på en supplikation fra Jens Black, Jørgen Jørgensen og Rasmus Lavridsen i Nøbølle og Henrik Rasmussen og Hans Bringge i Skotsebølle. Prinsen erklærer, at dersom supplikanterne mener at have endnu nogen rettighed til kronens skove, må de søge den med den ordentlige lands lov, såvelsom også hvad de har af påtale mod fru Barbara Wittrup, eftersom prinsen ikke kan befale hende andet, end hvad retten udviser. K.

13. dec. (—). Miss. til krigskommissarierne i Falster og Lolland. Da prinsen erfarer, at de er i færd med efter kongens befaling at aftakke det krigsfolk, som endnu er i disse lande, og da de har anmodet om at få at vide, hvorledes de skal forholde sig i et og andet, lader prinsen det forblive ved det, som han for få dage siden¹ har tilskrevet lensmanden på Nykøbing og Ålholm slotte J. Fr. von Pappenheim, nemlig

¹ 11. dec. ovfr.

at der i alting skal forholdes, som det er sket i København og andetsteds her i riget, kun at de af soldatesken skal have tilbageleveret alt, hvad der er leveret den af over- og kortgevær¹, og ligeledes hvad de siden har fået af geverie² og gehæng, så meget, som de kan levere uskadt tilbage; ellers skal det afkortes dem i resten, så at måneds-solden, som skal betales dem ved aftakningen, forbliver aldeles uafkortet. Da prinsen vel kan tænke sig, at officererne kunne have til hensigt af samme månedssold at tilbageholde, hvad de har lånt og forstrakt deres soldater, skal krigskommissarierne med al flid forebygge det og se til, at måneds-solden leveres til oberstløjtnanten over prinsens livregiment Gabriel Rensberg til A[rensdorf], og siden af denne rigtigt udbetales til soldaterne, alt eftersom det tilkendegives dem, at de kan komme frem dermed og søge en anden herre. De forberørte penge, som soldaterne har optaget hos deres officerer, kan adressaterne i nærværelse af oberstløjtnanten afkorte og tilskrive officererne i hver enkelts rest. K.

13. dec. (Nykøbing). Miss. fra prinsesse Magdalena Sibylla til Ove Juul. Det er blevet berettet, at der på Gammelgård på Lolland skal stå en scheck³, hvorfor hun har afsendt nogen dertil for at se på den og muligvis handle om den. Imidlertid har den på nævnte gods boende frue⁴ erklæret, at hesten ikke tilhørte hende, men Ove Juuls søster, Erik Grubbes hustru, og at hun derfor ikke havde nogen ret til at sælge hesten. Da nu prinsessen meget gerne ville have denne hest til særligt brug endnu før jul, anmoder hun Ove Juul om at gøre sig al flid for at disponere nævnte sin svoger og søster til for rigtig betaling, eller hvad de ellers ønsker, at

¹ Overgevær er våben, der bæres på skulderen, kortgevær (kortværje) = kort sabel (sidevåben). ² Geverie, geværje, d. s. s. gevær. ³ Tysk, = en broget hest. ⁴ K. har her haft: fru Anne Sparre. Dette er atter slettet. Lavrids Grubbe, der var g. m. Anne Sparre, ejede Gammelgård, som efter hans død 1639 gik over til sønnen Erik Grubbe, g. m. Maren Juul, en søster til Ove Juul.

overlade prinsessen hesten og at sende denne dertil af-færdigede lakaj tilbage med fuld besked. T. K.

13. dec. (Nykøbing). Besked på en supplikation fra løjtnant Johan Feurpfeil. Prinsen kan kun henvise ham til landets almindelige ret, og da han ikke er kendt med landets ret og processer, skal lensmanden hjælpe ham med at få en prokurator. T. K.

14. dec. (—). Miss. til Erik Rosenkrantz. Da denne prinsessens fadeburskvinde er affærdiget for at lade sig levere og modtage i sin varetægt alle de sengeklæder og andet sådant, som tilbører dem på Halsted kloster efter det derover optagne inventarium, skal Erik Rosenkrantz uden ophold lade levere alt til hende mod tilbørlig kvittering. K.

— (—). Befaling til oberstløjtnant G. Rensberg. Da prinsen nu har besluttet at aftakke sit under oberstløjtnanten stående livregiment, befales det denne sammen med de dertil beordrede krigskommissarier i disse lande med flid at påse, at alting går rigtigt og ordentligt til ved denne aftakning. Da officererne muligvis vil gøre krav på at få et og andet, som de har forstrakt knægtene med, holdt tilbage og betalt af de penge, der er leveret dem til afmarchen og skal betales dem til de nødtørftige rejser til at få tjeneste hos andre herrer, hvilket prinsen imidlertid ikke vil gå ind på, skal adressaten lade knægtene få deres tilgodehavende udbetalt uden afkorting, men lade officererne få det, som de har forstrakt dem med, tilskrevet af restbeløbet. Tillige skal han dog holde på, at det, som den ene eller den anden vil købe i disse lande og riger, og som han retmæssig er kommet til at skyldte andre folk, enten betales, eller at der i alt fald ydes tilstrækkelig garanti derfor. Da prinsen har til hensigt af dem endnu fremdeles at beholde ca. 80 gode, gamle, tyske knægter videre i sin tjeneste, befales det ham af de aftakkede folk at udvælge dette antal. T. K.

— (—). Ordre til ridefogden på Nykøbing Hans Jacobsen. Foruden undersåtternes mangfoldige og daglige

overløb, klagemål og besværligheder kan prinsen godt forstå, at indkvarteringen falder dem jo længere, jo besværligere og siden, hvis det ikke forebygges i tide, for mange af dem vil forårsage den yderste skade og fordærv. Derfor vil prinsen af synderlig omhu og forsorg for mest muligt at forebygge sådan skade så meget som muligt meget gerne, at krigsfolket uopholdelig blev aftakket, men eftersom der fattes de fornødne penge dertil, og prinsen for tiden ikke ved anden råd til at opbringe dem, er han af vigtige årsager tvunget til at søge andre midler. Han skal derfor på prinsens vegne ufortøvet tilsige bønderne og foreholde dem, at de til sådan deres egen lettelse og til deres eget bedste må betale 2 rdlr. af hver helgård og 1 rdlr. af halvgårdene og de andre, der bor på kronens jord, à l'avenant, så at den rige hjælper den fattige, og alt dette opbringes, så snart som de selv ønsker at blive fri for indkvarteringen. Adelens, gejstlighedens, Maribo klostets, Helliggeists og de højlerdes bønder vil prinsen ikke pålægge nogen usædvanlig skat eller kontribution, men ridefogden skal alligevel forelægge dem denne store nød og trang, som de selv bedst kender, og få at vide af dem, om de er tilsinds enten at erlægge deres andel tilligemed kronens bønder eller, om de fortsat vil holde indkvartering hos sig selv, eftersom prinsen, som nævnt, ikke ved bedre middel til at befri dem derfor. K.

14. dec. (Nykøbing). Ordre til kommissarieskriver Christian Paris. Prinsen har ved sin ridefoged i Nykøbing ladet meddele bønderne i Falster, at de til betaling af soldatesken uforsømmeligt skal indsamle penge, nemlig 2 rdlr. af hver fuldgård, 1 rdlr. af hver halvgård og à l'avenant af alle de andre, således at den rige kommer den fattige til undsætning, fordi der aldeles ikke findes andre midler til at skaffe dem fri for den højst besværlige og skadelige indkvartering. Adressaten skal uden forsømmelse indkræve og oppebære disse penge og siden efter kommissariernes videre anvisning uddele dem blandt soldaterne. K.

15. dec. (Nykøbing). Besked på kaptejn Henrik Hølings supplication. Herpå har prinsen erklæret, at den kaptejnen undergivne soldateske i den omhandlede supplication, som er givet tilbage til den, kun har begæret at måtte få sin andel af hestepengene. Prinsen går ud fra, at kaptejnen efter det heri fremsatte tilbud ikke vil undlade at betale dem disse tilbørligt. T. K.

17. dec. (Bønved gård). Befaling til Morten Mikkelsen, kgl. proviantskriver. Da Peter Gagelman har udlagt og forstrakt prinsen med noget i København og derfor har anmodet om at få nogen fetaljer til sin husholdnings behov, skal Morten Mikkelsen lade ham få 2 øksne, 10 svin og 3 tdr. rug og føre det til regnskab. Det skal siden blive godtgjort ham af prinsen, som vil holde ham skadesløs. K.¹

— (—). Befaling til kgl. skytte Lut om at skyde og lade arkitekt og hofmaler Morten Steenvinckel, når han begærer det, få et godt stykke vildt, som prinsen har bevilget ham. K.

— (—). Befaling til kgl. slotsfoged på Københavns slot Joachim Waltpurger. Han skal på prinsens vegne give kongens hjulmager dér, såsnart han er færdig med rustvognene, befaling til så at lade lave 50 vippekærrer² til prinsen. Såfremt hjulmageren ved andet arbejde er forhindret i at lave dem, skal slotsfogden fremskaffe så meget træ, som behøves til hjulene og stellene, og lade dem forfærdige i byen mod rimelig betaling til arbejds løn. Hvad der videre behøves af brædder, søm og andet jern til beslag, skal han lade lave på Bremerholm og se at fremskaffe det snarest. T. K.

18. dec. (Nykøbing). Befaling til oberstløjtnant G. Rensberg. Da prinsen har til hensigt at foretage en forandring i det ham undergivne livregiment, skal han

¹ De 2 følgende breve er skrevet på samme blad. ² K. har: Stürtz karr, formentlig karrer til at transportere jord el. lign. og til at vippe om for at tømme, måske = trillebære.

lade de to på Falster liggende kompagnier føre sammen og spørge knægtene, om en eller anden af dem begærer sin afsked. Alle, der så melder sig, skal han meddele deres afsked, give dem en tærepenge og lade dem drage bort fra kompagniet. T. K.

18. dec. (Nykøbing). Miss. til Jost Fr. von Pappenheim. Da prinsen har givet befaling til af sit livregiment til fods, som ellers aftakkes, at beholde ca. 80 mand i tjeneste for dermed at komplettere sit kompagni, som ligger indkvarteret her, og der til samme behov allerede er antaget 20 mand, skal han på prinsens vegne befale borgemestre og råd i Nakskov at skaffe samme 20 mand og så mange, som herefter kommer dertil, kvarter og nødtørfigt underhold i denne by efter den kgl. forplejningsordonnans, men kun for en kort tid, eftersom prinsen er til sinds med det første, og såsnart aftakningen er fuldført, at skaffe dem deres underhold af landet. Desuden har prinsen erfaret, at der i Nakskov og ligeledes i Køge og Næstved ellers skal indkvarteres nogle af de Buchwaldske ryttere, så at han anser det for meget bedre for dem i tide at modtage noget fodfolk end at besværes ydermere med indkvartering af ryttere, som prinsen vel ved allerede har kostet dem meget. Hvad de således bekoster på prinsens soldater, kan de forvente vederlag for tilligemed for deres andre udlæg for den kongelige og prinsens soldateske. K.

19. dec. (—). Miss. til Jost Fr. von Pappenheim. På hofmarskal Johan Christof von Körbitz til Schmiedebergs skrivelse til ham om fremskaffelse af brændsel til prinsens hofstat har han erklæret, at han ikke kunne gøre det, førend han fik prinsens udtrykkelige befaling dertil. Prinsen mener ingenlunde, at det er fornødent, da der fra hans kancelli er afgået en sådan befaling den 26. maj 1643 om, at han til denne fornødenhed skulle lade hugge og levere 12,000 læster ved. Heraf, berettes det, er der efter hoslagte seddel til prinsens hofstat kun leveret ca. 124 læster, til prinsens-

sens hofstat til København nogle og 50 læster og desuden endnu to små skuder fulde, som blev frosset inde på stranden, så at der ialt højst er leveret ikke over 500 læster. Han skal altså efter prinsens befaling endnu skaffe det resterende, førend han behøver prinsens befaling på mere. K.

20. dec. (Nykøbing). Besked på en supplik fra Jacob Hansen, kapellan i Maribo. Prinsen tillader, at han må søge om nogen hjælp hos kirkerne i Lolland og Falster; han henvises til lensmændene og bispen, der skal være ham behjælpelig i alle måder. K.

— (—). Besked på en supplik fra Martin Gymus, apoteker i Nykøbing. Prinsen resolverer, at borgemestre og råd sammesteds må skaffe supplikanten lettelse, så at han i det mindste bliver fri for den hos ham indkvarterede soldat, som skal være gift, og i stedet får en anden ind. K.

21. dec. (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Da prinsen vil lade gøre endelig rigtighed med borgerne i Nykøbing om de haver, som de har afstået til prinsen, og om den akkord, som de indbyrdes har gjort, og som de siden har meddelt prinsen, samt de 8 mænds taksering i efterfølgende poster, nemlig borgemester Jacob Christensens kirkejord og byens fæstehaver, hvori der befindes stor forskel og differens, skal adressaten med det første forklare disse poster og indsende hans nuværende forligelse og akkord med borgerne, underskrevet af ham selv, for at alt dette endelig kan klareres. K.

— (—). Miss. til Borkard Rud. Prinsen har erfaret, hvad han i sin skrivelse om palisaderne i Nakskov har udtalt, og da der ville gå altfor mange palisader med til den østre side over til blindingen, kan det bero dermed indtil prinsens videre forordning således, at der kun skal nedrammes palisader på den vestre ende fra fattigblokken Schack over til brystværket på Færgelan-

det, som prinsen har givet denne Christen Vendelboe ydermere anvisning på ved en afridsning. Dertil skal tages de palisader, som ellers skulle sættes langs med stranden, så at der på de steder, hvor dybden er, lægges 2 stærke bomme eller en vandport, eftersom det bedst kan skikke sig. Da borgemestre og råd i Nakskov, dengang prinsen sidst var dér, på deres og borgernes vegne selv frivillig har tilbudt at forfærdige samme arbejde, har prinsen anbefalet dem tilbørligt at fuldkomme dette deres løfte, og Borkard Rud skal derfor påminde dem om at gøre deres bedste flid derved, så at værket med det første kan blive færdigt. K.

21. dec. (Nykøbing). Befaling til Erik Rosenkrantz om uden ophold og straks at lade bringe til Nakskov alle de tilforn derhen bestemte palisader, da tiden nu falder bekvemst både til at føre dem derhen og til at nedramme dem. K.

— (—). Befaling til borgemestre og råd i Nakskov. De vil sikkert huske, at de på den tid, da han ville lade gøre forberedelser til det fordum af kongen gjorde forslag om nedramning af palisader i deres by langs med strand-siden imod Færgelandet, dengang højlig beklagede sig over, at der derved ville blive tilføjet dem stor, ja den yderste skade og fordærv, og at de dengang foreslog, at stranden kunne sikres på anden måde med palisader, som de tilbød at nedramme på deres egen bekostning. Da det nu ikke kan ske bekvemmere end i denne tid, da vandet er tilfrosset, befales det dem efter deres forrige frivillige tilbud straks at begynde at nedramme palisaderne på byens vestre ende fra fattigblokken Schack over til brystværket på Færgelandet, så at der på dybet laves 2 stærke bomme eller en vandport, hvad der kan skikke sig bedst. Desuden skal de skaffe denne Christen Vendelbo kvarter og nødtørfig underholdning, indtil skansearbejdet er fuldstændig færdigt. K.

22. dec. (Nykøbing). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Han vil huske, at prinsen for kort tid siden har bevilget en ung person, ved navn Erasmus Joannis, ved skolen her degnekaldet i Skelby på grund af hans gode testimonium og til desto større sikkerhed og efterretning på hans supplication har ladet optegne en skrivelse, som så efter dens indhold er blevet ham meddelt. Nu erfarer prinsen, at adressaten uanset denne prinsens bevilling ved en skrivelse til provsten her har anbefalet en anden, som dog skal have et slet rygte, hvorved nævnte Erasmus Joannis ganske vil blive skudt ud og udelukket. Han skal tilbørligt respektere og efterkomme forskrevne prinsens bevilling og endnu før helligdagene lade nævnte Erasmus Joannis installere og indsætte, da prinsen ikke vil godkende bøndernes kalden, som de prætenderer. K.

— (—). Miss. til toldereren i Nykøbing Peder Hansen om at skaffe disse 2 bådsmand, som skal blive her og tage vare på kongens skib Rebecca, som ligger indefrosset her for broen, nødtørftig underholdning efter kongens ordinans. Hvad de således får, skal han føre til regnskab, hvor det vil blive ham godtgjort. K.

23. dec (—). Befaling til Erik Rosenkrantz. Eftersom prinsen er til sinds henimod foråret førstkommende at gøre en rejse og tilforn at lade betale sine hofstatsbetjente, skal adressaten fra nu af til fastelavn lade sælge alt det korn, som findes i hans len [Halsted kloster], for rede penge, så at betalingen derfor, og hvad der ellers er udestående af de uvisse indkomster, sikkert og uden alt ophold til fornævnte fastelavn kan leveres her. Kun skal han til prinsens hofstats fornødenhed tilbageholde og forvare 80 tdr. hvede, 234 tdr. rug, 2000 tdr. havre og 9 tdr. ærter. Alt det andet skal han sælge efter følgende landekøb, nemlig: hveden for 14 mark tønden, rugen for 9 m. tønden, byg for 8 m. tønden, og om der er noget tilovers, som købmanden

ikke har taget, havre for 5 m. og ærter for 10 m. tønden. Og eftersom prinsen for nogen tid siden har givet tilladelse og befaling til at sælge det gamle korn for samme takst, som han selv har foreslået, dog at det skulle ske for rede penge, så går prinsen ud fra, at han har efterkommet denne befaling, og venter derfor pengene med det første. K.

(3 bilag:)¹ I. Efter det kendskab, som jeg omtrentlig har om kornkøbet her i landet, da er det i dette år 1645 følgende: 1 td. hvede 14 mark, 1 td. rug 9 m., 1 td. byg 8 m., 1 td. havre 5 m., 1 td. ærter 10 m.

II. Eftersom der her på stedet i 3 fjerdingårs tid til udforingen skal bruges omtrent 3000 tdr. havre, og der på loftene her kan være i forråd med de ca. 200 tdr., som jeg i føredags fik fra Ålholm, 300 tdr., og der på Ålholm til udforingen kan være omtrent 400 tdr., [ialt] 700 tdr., hvormed er ment dette såvelsom det landgildekorn, der kan ventes at komme ind til påske førstkommende. Så bliver resten, som skal pålægges som skat, 2000 tdr., som skal haves i forråd på Halsted kloster.

III. Omtrentligt overslag på, hvad hvede og rug der skal bruges til prinsens hofholdning og medgå fra den 21. dec. 1645 til Mortensdag 1646: hvede 80 tdr., rug 360 tdr. Her på lenet [Nykøbing] kan der være i behold 126 tdr. rug, det øvrige, der skal skaffes fra Halsted kloster len, er 80 tdr. hvede, 234 tdr. rug.

23. dec. (Nykøbing). Lignende befaling til Jost Frederik von Pappenheim. Eftersom vi.... (ut in mandato ad Ericum Rosekrantzium de eodem dato), alleneste skal I til vores hofstats fornødenhed indebeholde og forvare 400 tdr. havre og sælge alt det andet efter følgende landekøb, nemlig: ut in s[upra] memorato mandato. K.

24. dec. (—). Miss. til hr. Christoffer Ulfeldt. Af hosføjede supplikats kan han se, hvad supplikantinden meddeler og

¹ Alle 3 bilag er udaterede, uden sted og uden underskrift.

begærer, og da hun er enke og især klager over, at hun af den grund og på grund af fattigdom og uformuenhed ikke kan føre rettergangen mod sin genpart, anmodes han om at tage hende i forsvar, for at hun ikke skal overiles med processen, men får tid og stund til at opsøge middel og til at indbringe sine gensvar for retten, så at alting går lovligt og ret til. K.

24. dec. (Nykøbing). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Da prinsen agter at aftakke de 2 kompagnier, som ligger her i Falster, senest på førstkommande mandag, skal han et par dage før begive sig herover for i tide at træffe de nødvendige forberedelser dertil i et og andet. Og skønt prinsen har givet ridefogden her i lenet befaling om til samme krigsfolks betaling at opkræve 2 rdlr. af hver fuldgård og af de andre à l'advenant, så har dog bønderne i hvert sogn af egen vilje for så mange gemene soldater, som der er indkvarteret dér, betalt 4 rdlr. for hver, men ikke taget hensyn til, at officererne ikke mindre bør have deres månedsold. Og har nævnte ridefoged således alene indsamlet 1400 og nogle og 20 rdlr. Men da der til begge kompagnier vil medgå henimod 1877 rdlr. efter det derom gjorte overslag, skal adressaten i tide tænke på andre midler, hvoraf resten kan ersættes og officererne også få deres månedssold, så at aftakningen kan foretages uden ophold til nævnte termin. K.

— (—). Befaling til oberstløjtnant Gabriel Rensberg. Da prinsen har givet sin lensmand på N[ykøbing] og Å[lholm] J. F. von Pappenheim på Søholt befaling til at fortsætte med aftakningen af de her i Falster liggende kompagnier til fods på mandag førstkommende, befaler han adressaten ved hans snarligst forventede ankomst hertil at tale med ham og få fastsat, hvorledes alt bedst kan foretages og særlig, til hvilke steder kompagnierne bedst kan føres sammen til aftakningen. Desuden skal han efter prinsens forrige ordre selv være til stede ved aftakningen og

hjælpe med til at påse, at alt går rigtigt til og uden under-slæb. T. K.

24. dec. (Nykøbing). Besked¹ på en supplikation fra Hans Povlsen i Nakskov. Prinsen har bevilget, at borger i Nakskov Hans Povlsen må optage 2 palisader, der står bagved hans hus ved stranden. K.

— (—). Miss. til Henrik Møller. Da prinsen straks i begyndelsen af foråret vil foretage en rejse til udlandet og har til hensigt før sin afrejse at gøre afregning med hele sin hofstat og betale den, hvortil de kornpenge, som endnu tilkommer ham af adressaten, i ikke ringe grad kan hjælpe ham, anmoder prinsen denne om at gøre op og gøre facit, så at alt, hvad der endnu tilkommer prinsen for det solgte korn, absolut og ufejlbarligt betales ham til forestående fastelavn. T. K.

— (—). Befaling til ridefoged Hans Jensen, Nykøbing. Han skal til hver af prinsens kammermusikanter, som er: Mattias Weckmann, Frederik Verner, Filip Stoll, Herman Hoge og Augustus Klopper, straks efter helligdagene lade fremskaffe 12 læs brændevad og lade dem få det i deres kvarter. K.

— (—). Miss. til Kurt Lüders, prinsens faktorer Steffen Kenckels og Didrik Kløckers herværende betjent, om at lade hoforganist Mattias Weckmann efter eget ønske få varer til klædninger til et beløb af 50 rdlr. in specie og på samme måde kornnettisten Frederik Werner, musikus Philip Stolle, violisten Herman Hoge og violisten Augustus Klopper hver til et beløb af 40 rdlr. in specie. Han skal føre pengene til regnskab, hvor de skal blive godtgjort ham og senere betalt sammen med de andre. T. K.

(Bilag:) Egenhændig skrivelse, u. d. og st., fra J. C.

---

¹ Brevet står på samme blad som befalingen af s. d. til oberstløjtnant Rensberg.

von Körbitz til kammersekretær Lebzelter. 1. Han fremsender en instruktion¹ til renskrivning; prinsen ønsker, at de to punkter² indsættes i den. 2. Han henstiller til hans overvejelse, at da han utvivlsomt vil komme til at rejse til Gottorp, om det så ikke ville være tilrådeligt, at nytårsskrivelserne blev udfærdiget før. 3. Iøvrigt har prinsen bevilget organisten en klædning til 50, Frederik Werner, Philip Stolle, Herman [Hoge] og Augustus [Klöpfer] hver en klædning til 40 rdlr. Han kan lave en lille seddel til hver af dem om, at klædningen efter deres anmodning må blive leveret dem af Kurt Lüders. Körbitz vil så lade dem underskrive og levere dem til hver af dem med løfte om, at de snart også skal få deres lønninger. 4. Ellers ønsker prinsen, at der skal udfærdiges en skrivelse til Henrik Møller om i anledning af prinsens rejse til foråret at have de resterende kornpenge beredt til fastelavn [ordlyden overensstemmende med skrivelsen af s. d. ovfr.]. 5. Ridefogden skal efter helligdagene lade hver af musikanterne få 12 gode bondelæs brænde [se ovfr.]. 6. Prinsessen ønsker, at der i slutningen af instruktionen gives befaling til én om at tale med kansler Reventlow om det herværende livgeding, men prinsen ønsker, at han, ligesom han sidst fik den godt indledet, således nu vil fortsætte den og føre den til en god ende. 7. I så tilfælde må man i kanslerens kancelli oplede skrivelserne derom for derved at tilvejebringe et bedre fundament. [Efter underskriften er skrevet følgende:] Med udstedelsen af obligationerne og fæstegårdene skal han ikke skynde sig så meget, da prinsen måske vil tale endnu en gang med lensmændene derom.

24. dec. (Nykøbing). Miss. til Jacob Madsen. Prinsen skal til noget bygningsarbejde bruge et parti egetømmer, og da prinsen mener, at Jacob Madsen enten selv allerede har af sådanne slags eller bedst ved at tilforhandle sig det hos andre, anmoder han Jacob Madsen om henimod foråret at skaffe 9 tylter egetømmer, hvert stykke 12

¹ Se nedfr. under 26. dec.   ² Instruktionens punkt 7 og 9.

alen langt og $\frac{1}{2}$ alen tykt. Prinsen vil skaffe ham rimeligt vederlag og betaling derfor. K.

(Vedlagt:) Fortegnelse over det tømmer, der vil gå med til de 2 broer, som skal gøres for byens vold over graven ved ravelinen: 9 tylder egetømmer, 12 alen langt, $\frac{1}{2}$ alen tykt. (Nedenunder på tysk med J. C. v. Körbitz hånd:) Der skal skrives derom til Jacob Madsen, og han anmodes om at fremskaffe det.

26. dec. (Nykøbing). Instruktion for råd og hofmarskal Hans [o: Johan] Christof von Körbitz til Schmiedeberg på den ham befalede rejse til kongen:

1. Han skal fremskynde sin rejse det mest mulige, og når han ankommer til den kgl. hofstat, skal han søge snarest til en bekvem tid at få audiens og fremføre prinsens sønlige hilsen.

2. Han skal erindre om, at kongen nylig af faderlig affektion har bevilget, at prinsen til bedring af sin helbredstilstand og fremtidig lindring af hans hidtidige besværlige og store smerter skulle gøre en rejse til Sauerbrunnen og Vildbad, og at han til gennemførelse af denne har lovet prinsen en sum af 30,000 rdlr.

3. Da prinsen nu har besluttet at foretage denne rejse til foråret, anmoder han om at få at vide af kongen, til hvilket tidspunkt, hos hvem og på hvilket sted prinsen kan forlange og hæve nævnte rejseomkostninger. Han anmoder om, at kongen vil lade udbetale disse 30,000 rdlr. ved sine egne købmænd uden decourtering af vekselpenge, hvad prinsen venter, og hvorfor han vil være kongen så meget mere forbunden, som prinsen i modsat fald måtte bære skaden ved vekselpengene. Han anmoder om at få dem anvist dér, hvor han finder det sikrest, bekvemtest og bedst.

4. Han skal anmode kongen om, at prinsen derfor ikke må være bundet til nogen bestemt købmand, hvem

prinsen ville være nødt til at indrømme alle fordele efter købmandens eget tykke, men at han må få fri disposition ved anvisningen af disse penge og kan søge sit eget bedste derved.

5. Han skal søge at disponere kongen til at lade medicus i Glückstadt dr. Jan sammen med livmedikus dr. Heilvig Dietrich opvarte prinsen på den forestående rejse og følge med ham, da prinsen ikke kan være sikker på dr. Dietrichs tjeneste på grund af hans jævnlige svagelighed.

6. Han skal også se at få at vide, om kongen måske over de betjente, som prinsen er besluttet på at have hos sig til sin opvartning, og om hvilke han ved sin sidste nærværelse i København har givet kongen underretning, vil forordne og medgive en af sine råder, hos hvem prinsen i alle tilfælde kunne søge råd på rejsen¹.

7. Han kan også søge en anledning til at give kongen meddelelse om prinsens rejsekommoditet og af de ham bekendte motiver forestille kongen, hvor langt mere bekvemt det ville falde prinsen at rejse med sine egne heste og vogne end med fremmede og hyrede, men ganske vist må prinsen så have nogle rustvognshestede dertil,

8. og derfor må han hos kongen bede om, hvad der er fornødent dertil.

9. Da kongens altist Agostino Fontana har ansøgt prinsen om, at denne vil tage ham med for hans helbreds skyld i sit følge, skal hofmarskallen indhente kongens bestemmelse herom og ansøge om orlov for ham².

10. Da prinsens gemalindes jomfru Elisabet Gylden-

---

¹ Denne artikel 6 (med betegnelsen 7) og art. 9 (med betegnelsen 9) findes, skrevet med Körbitz's hånd, på et afrevet blad vedlagt koncepten, jvfr. ovfr. bilag til skr. af 24. dec. til Kurt Lüdgers, afsnit 1, og er altså de 2 punkter, som prinsen ønsker indsat i instruktionen. Denne er iøvrigt stærkt gennemrettet. ² Körbitz's udkast lyder: Italleneren Augustine har ladet prinsen forstå, at han for sit helbreds skyld gerne ville gøre rejsen med til Sauerbrunnen, men da prinsen ikke kan tage ham med uden kongens vidende, skal han på bedste måde forelægge sagen for kongen og ansøge om orlov for ham.

løve er til dennes opvartning, og prinsen ikke kan vide, om kongen vil lade hende tage med i prinsessens følge eller træffe anden anordning, skal han indhente kongens bestemte resolution derom og meddele prinsen den.

11. Da solemniteterne i anledning af det kongelig polske bilager¹ nærmer sig, skal hofmarskallen enten selv eller gennem en af kongens høje embedsmænd erkyndige sig om, hvorvidt kongen vil lade sig repræsentere ved disse solemniteter, og hvem han vil forordne dertil. Prinsen tvivler ikke om, at kongen i så tilfælde vil gå med til, at samme afsending tillige repræsenterer prinsen ved denne lejlighed, og prinsen tænker sig også, at kongen ligeledes vil træffe foranstaltninger for den present, som ved denne lejlighed skal gives på prinsens vegne, da prinsen jo desforuden er overbebyrdet med mange svære omkostninger og udgifter. Men hvis kongen ikke sender nogen dertil, skal han [hofmarskallen] anføre de ham bekendte motiver, hvorfor prinsen vanskeligt kan unddrage sig denne repræsentation, og samtidig bede om tilvejebringelse af presenten eller, hvis der her ikke skulle findes midler dertil, da at forunde prinsen at måtte skaffe den, og at kongen ville påtage sig at betale den i fremtiden.

Sluttelig skal han minde kongens tyske kansler Ditlev Reventlow om, hvad han hidtil har forhandlet med kongen om prinsens gemalindes livgeding (hvilket prinsen nådigst anerkender). Prinsen beder ham om heller ikke i fremtiden at slippe dette værk af hænde, men fortsætte dermed, som han har begyndt, og føre det til en god og sikker afslutning.

Hvad han nu forretter om det ene eller det andet af ovenstående punkter, skal han snarest muligt efter lejligheden meddele i skriftlig eller mundtlig relation. T. K.

26. dec. (Nykøbing). Miss. til hertugen af Gottorp. Prinsen har ikke villet undlade at benytte lejligheden til at sende ham ønsket om et godt nytår med ønsket om Guds velsignelse over hans hus i mange år. T. K.

---

¹ Kong Vladislav Sigismund blev anden gang g. 1646 med Maria Gonzaga, datter af hertug Carl I af Mantua.

26. dec. (Nykøbing). Miss. til hertuginde af Gottorp med de bedste ønsker i anledning af nytåret. T. K.

27. dec. (—). Ordre til kaptajn Henrik Høling, kaptajn til fods, hvorved det alvorligt pålægges ham at tilholde den underofficer, der herefter til enhver tid er beordret til slotsvagten, ikke alene at undgå al ødslen med brændsel, men også af yderste evne at hjælpe til at forhindre al deraf opstående brandfare, sådan som den har været ved at opstå i disse dage i corps de garde, eller også at være forberedt på at blive draget til ansvar derfor og bøde tilbørligt derfor. T. K.

28. dec. (—). Ordre til oberstløjtnant Gabriel Rensberg om, at han snarest skal tilkendegive de for kort tid siden aftaktede kaptajner af prinsens livregiment følgende prinsens vilje, nemlig at de ufortøvet skal aflevere alt gevær, som de afdankede knægte efter prinsens befaling har afleveret til eller efterladt hos dem, til munitions-skriveren her Hans Schultz. T. K.

— (—). Miss. til Borkard Rud. Prinsen har ved hans skrivelse til oberstløjtnant Gabriel Rensberg til Arensdorf erfaret, at der ikke findes penge hos ham, hvormed man kunne betale fodfolkskompagniet under kaptajn Povl Prünsterer dets månedssold til aftakning, endskønt prinsen havde formodet, at den til jul forfaldne af adelen bevilgede kontribution, som det var forundt at anvende dertil, allerede skulle være erlagt. Men da de for en del ikke har efterkommet dette deres løfte og betalt denne af dem udlovede skat til hjælp og redning for kongen og disse landes betrængte fattige undersåtter, så ved prinsen ikke noget bedre råd til i en hast at blive disse folk kvit, end at man dér i lenet forholder sig på samme måde som i Nykøbing og Ålholm len, hvor bønderne overalt godvilligt, efter at de var advaret derom, har udgivet og indsamlet efter enhvers evne, så meget, at der i hvert len næsten var opbragt betaling til 2 kompagnier, idet undersåtterne nu kan indse, at det var betænkt til deres egen

gavn, idet de derved er blevet befriet for indkvarteringen. Det befales ham derfor i Halsted len at forholde sig på samme måde og på kongens vegne uforsømmeligt befale ridefogden og skriveren i lensmandens fraværelse overalt hos bønderne ligeligt på forskrevne maner at indsamle samme penge, så mange som der i bemeldte len behøves, som i dette len (der næsten er det største) kan falde dem lideligt, og prinsen tvivler ikke om, at de alle vil bekvemme sig dertil til egen nytte og forskånsel. Såfremt der mod forventning skulle være nogen, der findes uvillig eller forsømmelig, skal han tilsige dem, at eftersom der ikke er andre midler dertil, må prinsen lade soldaterne efter deres kvota blive liggende hos dem. Såsnart disse penge er indkrævet, skal han straks aftakke nævnte kaptejn Povl Prünsterer med hans kompagni og betale dem en måneds sold i nærværelse af ovennævnte oberstløjtnant, som det er sket med de andre kompagnier, hvorom der er givet nævnte oberstløjtnant nærmere ordre og fastsat, hvorledes der skal forholdes dermed. K.

29. dec. (Nykøbing). Miss. til rentemestrene Sten Beck og Melchior Oldeland. Da prinsen agter selv at gøre regnskab op med Oluf Steenwinckel for de værker og bygninger, som han efter prinsens befaling forleden år har udført i Malmø, befales det dem at tilbagegive ham eller den, der på hans vegne ansøger derom, de regnskaber derover, som han for nogen tid siden har overgivet til og indleveret i rentekammeret. K.

— (—). Ekspektancebrev for hr. Mads Andersen, kapellan i Vesterborg, på det første ledige præstekald her i Falster og Lolland, som han lovlig efter ordonansens kan kaldes til. K.

31. dec. (—). Befaling til lensmand Jost Fr. von Pappenheim om i Ålholm len at lade hugge og siden skære 500 egestolper i den længde og tykkelse, at de vel kan bruges til det nye enemærke, som kaldes Hanemose.

Den savskærerløn, der skal udlægges derfor, skal siden blive godtgjort ham i regnskabet. K.

31. dec. (Nykøbing). Befaling til samme om i Sundby skov i Lolland til borger i Nykøbing Anders Jespersen at lade udvise 2 små ege, som er tørre »med intet fælde på«¹, så snart han anmoder derom. K.

— (—). Befaling til ridefogden i Nykøbing len Hans Jensen om til borger i Nykøbing Anders Jespersen at lade udvise en eg, omtrent 20 eller 21 alen lang, i Egebjærg skov, når han begærer det. K.

(Bilag:) Memorial, dat. Nykøbing 31. dec. 1645 og underskrevet Anders Jespersen, om, hvortil de træer, som prinsen har bevilget ham til skibstømmer, skal bruges, nemlig: 2 små ege i Sundby skov, den ene til underløb og den anden til en stav, som er tørre med intet fælde på. 1 eg i Egebjærg skov, omtrent 20—21 alen lang, til en køl.

— (—). Miss. til Gerlev Langebeck². Det er blevet meddelt prinsen, at han har kommunikeret med prinsens gehejme-kammersekretær Christof Lebzelter til prinsens bedste og har stillet forslag desangående. Prinsen ser heri en ikke ringe grad af affektion for sig og har til fortsættelse af den gennem kammersekretæren meddelte intention afsendt denne brevviser, sin råd og hofmarskal Johan Christof von Körbitz og beder ham om fortsat at vise sin affektion og på det bedste råde hofmarskallen og støtte ham ved samarbejdet til prinsens bedste, hvorefter omtalte prinsens råd efter en lykkelig gennemførelse af hvervet har befaling til at vise prinsens erkendtlighed ved et virkeligt gratiale. T. K.

— (—). Miss. til Hans Boisen. Da prinsen til betaling af en del påtrængende gæld og renter til Kieler omslag skal bruge en 30—40,000 rdlr. og derfor har sendt

¹ Udtrykket har ikke været til at finde, og betydningen kan derfor ikke oplyses. ² Han kaldes i det følgende: Langebeck, Langbeck og Langerbeck.

sin hofmarskal Johan Christof von Körbitz dertil, og da han derved er kommet i tanker om, at adressaten i lange tider fremfor andre har været i stand til at skaffe sådanne beløb tilveje, har prinsen henvist v. Körbitz til ham og beder ham om af yderste evne at assistere hofmarskallen dermed, så at denne kan få skaffet 30—40,000 rdlr. Han vil, såfremt sagen føres til en god ende, betænke ham med et virkeligt gratiale. T. K.

31. dec. (Nykøbing). Kreditiv til rådet og borgerskabet i Hamburg for denne brevviser, råd og hofmarskal Johan Christof von Körbitz til Schmiedeberg, hvem prinsen har affærdiget for hos dem at foretage en vigtig henvendelse. Prinsen beder dem fæste lid til det, som han vil fremføre overfor dem, og forsyne det med tilbørlig resolution. T. K.

— (—). Instruktion for råd, hofmarskal Johan Christof von Körbitz til Schmiedeberg på den ham befalede rejse til Kieler omslag:

1. Han skal begive sig herfra til Kiel og indrette sin rejse således, at han ankommer dertil i rette tid.

2. Han skal bestræbe sig på det flittigste for til betaling af prinsens trykkende gæld at tilvejebringe 30—40,000 rdlr.

3. Han kan derfor benytte prinsens skrivelse til kongens hofzalmester og omslagsforvalter Hans Boisen og, når han har overrakt den, erkyndige sig om, hvem der kunne tænkes at ville udlåne penge, og gennem hvilke midler de kunne fås til brug for prinsen og til den lavest mulige rente.

4. Såfremt nævnte beløb ikke kan fås uden kavtion (som det er det sædvanlige på Kieler omslag), skal han henvende sig til de kongelige råder og amtmænd på Flensborg og Rendsborg, hr. Kaj Ahlefeldt og Christian Rantzau, og af yderste formue søge at bevæge dem til at påtage sig kavtionen.

5. Når han på en eller anden måde har opnået penge¹, skal

¹ Som følge af mangfoldige rettelser i den lille og ikke særlig tydelige skrift er læsningen usikker. Meningen må dog være som ovfr. gengivet.

han disponere over dem og udbetale dem på følgende måde: 1. til hr. Kaj Ahlefeldt og Christian Rantzau for 3 års forfaldne renter 3600 rdlr. 2. til Steffen Kenckel og Didrik Kløcker 2 års rente 1598 rdlr. og som afdrag på kapitalen efter obligationen 3323 rdlr. 3. til Henrik Langmack for 2 års renter 1337 rdlr. og til afslag på kapitalen efter obligationen 5143 rdlr. 4. til Christoffer Herfort i henhold til obligationen 2008 rdlr. og for påløbne renter 241 rdlr. 5. til Zimbert Jenisch som afdrag på de af prinsen udstedte 2 obligationer 2000 rdlr. 6. til Rocca Pinta som lignende afdrag 2000 rdlr. 7. Henrik Küsel som afdrag på den til ham udstedte obligation 700 rdlr. 8. Morten Steenwinckel til betaling af hans resterende deputat 780 rdlr. 9. Hans Kniplingskræmmer til afdrag på nogle af ham underskrevne regninger 500 rdlr. 10. Claus Harder, perlestikker, et tilsvarende afdrag på 400 rdlr. 11. Samuel de Lima i henhold til en indsendt designation 690 rdlr. 12. Mattias Tanck for ham tilkommende besolding og forskud 467 rdlr. 13. Gabriel Gomez for et års bestalling 80 rdlr. 14. postmester Didrik Gerbrant ligeledes 20 rdlr. summa.....¹.

6. Hvorved han skal give god agt på, at alt hvad han betaler på ovenmeldte af prinsen udstedte obligationer eller underskrevne regninger, tilbørligt afskrives på disse obligationer eller regninger egenhændigt af kreditorerne, men tillige skal han lade dem udstede et sideløbende bevis (der ligesom afskrivningen skal anses som kvittans) for, at de har modtaget de anførte beløb. For det, der betales for bestallinger eller forskud o. desl., skal han tage tilbørlig kvittans, og ligeledes skal han straks afkræve kreditorerne de obligationer, som er helt afbetalt, og lade dem levere til sig.

7. I tilfælde af, at han ikke skulle kunne rejse hele denne sum på 30—40,000 rdlr., men kun skulle få noget mindre, skal han betale hver af de i ovenstående fortegnelse i forhold til det opførte, men navnlig skal han tænke på og indrette

¹ Beløbene, der ikke er talt sammen, udgør ialt 24,887 rdlr.

det således, at han efter betalingen af disse beholder 7—8000 rdlr. tilbage til betaling af hofstaten og fattige håndværkere, og bringe disse beløb tilbage med sig i kontanter. 8. Han skal tage sig vel i agt for, hvor mange obligationer han udsteder på prinsens vegne, til hvem og på hvor stort et beløb og ved sin tilbagekomst levere kopier af dem til prinsens kancelli til videre efterretning. 9. Når han således har forrettet alt det ovennævnte, skal han hurtigst muligt atter begive sig tilbage til prinsen, ved sin ankomst gøre ordentlig rede og regnskab efter ovenstående specifikation og indlevere de dertil hørende dokumenter, hvorefter han vil få prinsens kvittering. T. K.

(Bilag:) Egenhændig skrivelse, uden datum og sted, fra J. C. v. Körbitz til kammersekretær Lebzelter. 1. Prinsen mener, at han endelig skal fortsætte sin rejse næste dag, hvad enten posten kommer eller ikke. Han mener, at hvis han [Lebzelter eller prinsen?] anser det for tilrådeligt, skal brevskriveren åbne brevene undervejs og deraf kunne se resolutionen. Men hvis det mod forventning skulle ske, at han, v. Körbitz, gik fejl af posten, så måtte man øjeblikkelig sende en ekspres-lakaj og cito citissime underrette ham om, hvilket svar der var givet. Imidlertid skal omslagsinstruktionen udfærdiges i dag og deri pålægges ham af sit yderste at bestræbe sig for på prinsens vegne i dette omslag at optage 30—40,000 rdlr., fordi efter den sidste ham tilstillede designation¹ folkene skal betales deraf; men skulle han ikke kunne få så stor en sum eller også mere end 30 eller 40,000 rdlr., skal han i så tilfælde betale enhver forholdsmæssig, og som han anser det for at være bedst, men under alle betingelser sørge for, at han til betaling af hofstaten og håndværkerne kan medbringe 7—8000 rdlr. Hvis derimod resolutionen fra Hamburg faldt godt ud, behøvedes omslaget ikke, men så måtte der gives ham ordre om, til hvem han skulle henvende sig i Hamburg om pengene. 2. Der skal udfærdiges den i forgårs vedtagne skrivelse til Hans Boisen med løfte om, at

¹ K. har først haft: Citation.

det vil blive gengældt ham med en kæde og et kontrafej. 3. En skrivelse til hr. Kaj Ahlefeldt og Christian Rantzau om, hvis det skulle være nødvendigt med kavtionister, som jeg absolut mener, at de så efter anmodning fra Körbitz ikke alene skulle være villige dertil, men også, om nøden krævede det, ville bevæge andre råder dertil. 4. Planquette til obligationerne samt koncepten eller også skrevne obligationer uden beløbet og navnet. Hvad der ellers er at erindre og skal indføres i instruktionen, kan han, Lebzelter, selv efter sit skøn tilføje. (Nedenunder er af Lebzelter skrevet:) Budenes nytår 50 rdlr., Didrik Kløcker decourteres 2 år i regningen. Kopi af obligationer, og hvor meget der er givet ud.

31. dec. (Nykøbing). Instruktion for råd, hofmarskal Johan Christof von Körbitz til Schmiedeberg for, hvad han skal iagttage og foretage på den ham pålagte rejse til Hamburg. 1. Han skal herfra begive sig til Hamburg og på grund af den korte tid fremskynde rejsen så meget som muligt. Han må ikke lade sig opholde hos kongen, men skal, når han har indhentet resolution om det polske bilager (som han citissime skal tilstille prinsen) straks begive sig videre derfra og opsætte sit principale hverv til på tilbage-rejsen. 2. Ved sin ankomst til Hamburg skal han overlevere prinsens kreditiv til Gerlev Langebeck og drøfte alt med ham og bevæge ham til efter sit tilbud at assistere ham og hjælpe ham. Han skal hos ham og ellers erkyn-dige sig om, hvad der er skik og brug ved overrækkelsen af kreditivet til rådet og borgerskabet. 3. Han skal snarest overrække kreditivet til råd og borgerskab i Ham-burg og anmode om, at der må blive udpeget nogle til at påhøre hans henvendelse. 4. Han skal, næst at overbringe prinsens hilsen, meddele, at prinsen skal bruge 60,000 rdlr., som han under de nuværende forhold ikke er i stand til at få noget andet sted, men da prinsen har sat sin tillid til, at nævnte råd og borgerskab vil opfylde og efterkomme hans anmodning, retter han denne henvendelse til dem, idet han

ikke tvivler på deres gode vilje (som han ved påkommende lejlighed vil gengælde). Han var iøvrigt parat til at høre, på hvilke fålelige betingelser dette lån kunne ydes, og hvilke forpligtelser han til gengæld skulle påtage sig. Såfremt de som undskyldning ville indvende, at de for nylig havde betalt en stor sum penge til kongen og også fide jubendo havde indladt sig med Spreckelsen, og hvad der ellers kan fremsættes af den slags, skal han 5. svare derpå, at det vel ikke kunne tænkes, at de ikke ville være deres midler og formue bekendt og derfor gav sådanne undskyldninger som påskud. Det var prinsens første anmodning til rådet og borgerskabet, og de måtte ikke lade prinsen søge forgæves (hvad der næsten ville falde ham til forklejning), så meget mere som det var prinsen meget magtpåliggende at få dette beløb, og de ville gøre ham sig meget forpligtet. Kort sagt: han skal bestandigt søge at få deres samtykke og bruge de bedste motiver, som tilbyder sig pro re nata. Såfremt han forsåvidt skulle nå et godt resultat, at man til lettelse i beløbet præsenterer den holstenske adels obligation på 30,000 rdlr., og at den skulle blive tilbudt ham (hvilket prinsen dog helst vil være forskånet for), så kan han 6. nok modtage den, men skal dog først få oplyst, om sådanne penge er udbudt i det nuværende omslag med renter, og skal udtrykkelig forbeholde sig prinsens behov, såfremt pengene ikke skulle følge, og desuden lade sig forsyne med tilbørlig assignation til nævnte adel, eller hvem det for prinsen ville være mest passende, og bearbejde dem, for at de selv skulle kræve dem af en af deres midte og siden lade dem udbetale til prinsen.

7. Han skal også indstændigt fastholde begæringen om de øvrige 30,000 rdlr., for at han endelig kan få den samlede sum af 60,000 rdlr., og betone, at han er instrueret om hele summen og ikke uden den yderste konfusion kan gå med til mindre. Det ville også med hensyn til effekten være ganske det samme, om han kun fik en del eller slet intet af det begærede beløb.

8. Såfremt de skulle opholde ham meget med resolutionen, må han ikke tillade dem

dette, men skal tværtimod lade sig mærke med, at en lang opsættelse måtte regnes for et høfligt afslag, hvilket prinsens nuværende forhold ikke kunne tåle; de måtte derfor hellere udtale sig åbent derom, for at prinsen ikke skulle gå glip af andre midler til sin tjeneste. 10. Når han nu har hævet samme sum, kan han, alt efter hvad der passer kreditorerne bedst, enten i Kiel eller i Hamburg udbetale pengene på følgende måde: 1. til hr. Kaj Ahlefeldt og Christian Rantzau renter for 3 år 3600 rdlr. 2. til Steffen Kenckel og Didrik Kløcker 2 års renter 1598 rdlr. samt [i afdrag på obligationen] 10,023 rdlr. 5 m. 6 sk. 3. Henrik Langmack for 2 års forfaldne renter 1337 rdlr. 14 sk. item kapital i henhold til obligation 11,143 rdlr. 8 sk. d. 4. Christoffer Herfort kapital og rente i h. t. obligation 2008 rdlr. Item til afregning på en underskrevet seddel 1000 rdlr. 5. Johan Braem på afregning 3000 rdlr. 6. Zimbert Jenisch's arvinger kapital og renter i h. t. 2 obligationer 4279 rdlr. 7. Rocca Pinto i h. t. obligation, uden rente, 5000 rdlr. 8. Steffen Rhodes arvinger 2452 rdlr. 9. Henrik Küsel til afregning på forskellige for nogle år siden leverede varer 1000 rdlr. 10. Hans Herman Heister, kniplingskræmmer, i afdrag 500 rdlr. 11. Claus Harder, perlestikker, 628 rdlr. 12. Samuel de Lima efter designation 690 rdlr. 13. Mattias Tancke, kgl. resident, afdrag på hans løn og på penge, som er ydet på forskud, 467 rdlr. 14. Morten Steenwinckel 780 rdlr. 15. Gabriel Gomez et års løn 80 rdlr. 16. Didrik Gerbrant, postmester i Hamburg, et års salær 20 rdlr. 17. Afdrag på til Hans Jacobsen Skørt af prinsen udstedt obligation 1000 rdlr. 10. Hvis han ikke kan få hele summen på 60,000 rdlr. (hvorom han alligevel i h. t. punkt 7 skal gøre sig den yderste flid), skal han foretage en ud-ligning blandt prinsens ovennævnte kreditorer og pro quota trække noget fra enhver, undtagen Morten Steenwinckel. 11. Fremfor alt skal han ordne facit således, at han får højst 8—10,000 rdlr. eller så meget som overhovedet muligt tilovers, som han kan bringe med hertil til kontant betaling til hofstaten og håndværkerne 12. Ved ud-

færdigelsen af prinsens obligation til borgemestre og råd skal han passe vel på, at der ikke indsættes noget, der er til præjudice for prinsens reputation, og prinsen så gerne, hvis det kunne lade sig gøre, at den først blev kommunikeret ham, og at de indtil den endelige udstedelse af nævnte obligation ville lade sig nøje med en revers. 13. Hvad angår tiden for tilbagebetalingen og renten, som de forlanger af lånet, da bliver prinsen nødt til heri at rette sig efter deres krav, dog ville han gerne have nogen frist til betalingen, ligesom renten skal fastsættes på det nøjeste, dog ikke til mere end 6 procent. Men hvis prinsen kunne få hele summen uden rente, ville det være så meget bedre, og han skal heri gå så høfligt frem som muligt. 14. A l'advenant til størrelsen af den sum, som han hæver, og i forhold til de anstrengelser, som Gerlev Langebeck gør sig, skal han betænke denne med et gratiale i form af en ring og noget sølvtoj, ganske efter behag, og derved forsikre ham om prinsens nåde. 15. Over det, som han ellers efter ovenstående specifikation eller i henhold til punkt 10 udbetaler, skal han fuldstændig rette sig efter punkt 8 i den ham meddelte instruktion til Kieler omslag. 16. Og da prinsen med hensyn til, hvad der kan forefalde derude, ikke fuldtud kan instruere ham, skal han erstatte det manglende med den ham af Gud givne forstand på bedst mulige måde og fra alle de forskellige steder underrette prinsen om sine handlinger, for at denne i nødsfald, såvidt det er muligt, kan forsyne ham med yderligere befalinger, men indtil da vil prinsen godkende, hvad han afslutter og forhandler. 17. Men skulle hans hverv i Hamburg forløbe ganske ufrugtbart, skal han ufortøvet begive sig til Kiel og i henhold til den ham særskilt tildelte instruktion søge prinsens bedste og forrette prinsens forretninger dér. Og endelig skal han efterkomme det i samme instruktion opførte sidste punkt. T. K.

(Bilag:) I. Memorial over prinsens gæld, såvidt den er mig [Johan Christof v. Körbitz] bekendt: 1. Hr. Kaj Ahlefeldt 10,000 rdlr., som er blevet optaget octavis trium regum

anno 1643 i Kiel efter obligationen, 10,000 rdlr., renten for 3 år 1800 rdlr. 2. Hr. Christian Rantzau 10,000 rdlr., som ligeledes er blevet optaget til nævnte tid, renten for 3 år 1800 rdlr. 3. Didrik Kløcker og Steffen Kenckel efter en obligation, dateret 30. nov. 1643, kapital 13,323 rdlr. 5 m. 6 sk. Renten deraf indtil nov. 1645 eller for 2 år 1598 rdlr. 10 sk. Endnu fra a^o 1643 til medio nov. 1645 og altså for 2 år efter forskellige af prinsen og prinsessen underskrevne regninger omtrent 8017 rdlr. (tilskrevet udenfor punkt 3:) Facit i alt 22,939 rdlr. 4. Henrik Langemack, hofguldsmed, i h. t. obligation 11,143 rdlr. 8 sk., 2 års rente deraf 1337 rdlr. 14 sk. I henhold til forskellige [af prinsen] underskrevne regninger 776 rdlr. Facit tilsammen 13,256 rdlr. 1 m. 6 sk. d. 5. Christoffer Herfordt, hofapoteker, i h. t. en obligation 2008 rdlr. 2 års renter deraf 241 r. Efter forskellige regninger, som ikke er underskrevet, 1107 rdlr. Efter fradrag af 800 rdlr., som han allerede har fået, 500 rdlr. Facit 3856 rdlr. 6. Johan Braem 10,000 rdlr. 7. Zimbert Jenisch i h. t. obligation, kapital og rente, 4279 rdlr. 8. Rocca Pinto i h. t. obligation, uden rente, 5000 rdlr. 9. Steffen Rodes arvinger 1500 rdlr.¹ 10. Henrik Küsel for humle og andre varer, som han i nogle år har leveret hertil, 1400 rdlr. 11. Hans Kniplingskræmmer omtrent og mindst 1000 rdlr. 12. Claus Harder, perlestikker i Rendsborg, 928 rdlr. 13. Samuel de Lima for løn og forstrakte penge indtil forestående omslag 690 rdlr. 14. Hr. resident Tancke, penge, som han har udlagt år 1639 til 1643: 167 rdlr. Samme salarium fra 1643 til omslag 1646: 300 rdlr. 15. Niels Anesen 281 rdlr., yderligere 100 r. 16. Jørgen Matthiesen 250 rdlr. 17. Gabriel Gomez til løn, bortset fra hvad han har sendt af frugter, 80 rdlr. 18. Til postmesteren 20 rdlr. Summa 89,646 rdlr. 1 m. 6 sk.

II.² Foruden hvad der reterer hofstaten, som beløber sig til en stor post, samt til håndværkerne, hvilket omtrent

¹ Denne post er i instruktionen opført med 2452 r.   ² Skrevet af J. C. von Körbitz.

beløber sig til 4632 rdlr., så kunne man herefter ved forestående Kieler omslag efter min [Körbitz's] mening, såfremt man kunne få pengene, betale folkene som nedenfor meddelt, og som det kunne indføres i instruktionen. Såfremt man fik 30,000 rdlr.: 1. Hr. Kaj Ahlefeldts og Christian Rantzaus forfaldne renter for 3 år 3600 rdlr. 2. Steffen Kenckel og Didrik Kløcker 2 års renter 1598 rdlr. Afdrag på sammes obligation 3323 rdlr. 3. Henrik Langernack forfaldne renter for 2 år 1137 rdlr. 14 sk.¹ Afdrag på hans obligation 5143 rdlr. 8 sk. 4. Christoffer Herfordt kapital i h. t. obligation 2008 rdlr., renter 241 rdlr.² 5. Zimpert Jenisch afdrag på hans obligation 2000 rdlr. 6. Rocca Pinto afdrag på hans obligation 2000 rdlr. 7. Henrik Küsel afdrag på hans regning 700 rdlr. 8. Hans Kniplingskræmmer afdrag 500 rdlr. 9. Claus Harder afdrag 400 rdlr. 10. Samuel de Lima 690 rdlr. 11. Hr. resident Tancke 467 rdlr. 12. Gabriel Gomez 80 rdlr. 13. Postmesteren 20 rdlr. Afdrag på lønningerne for hofstaten 4000 rdlr., for de fattige håndværkere 2092 rdlr. 4 m. 10 sk. Summa 30,000 rdlr.

Dersom der kunne optages en sum på 40 eller 50,000 rdlr., skulle man tildele de enkelte kreditorer proportionelt til deres fordringer, men særlig skal der have agt på, at der betales så meget som muligt i afdrag på de udstedte obligationer, for at renterne i fremtiden ikke skal tynde prinsen så stærkt.

III. Såfremt man fik 60,000 rdlr. [fortegnelsen over post 1—17 er enslydende med fortegnelsen i selve instruktionen, men beløbene er talt sammen til i alt:] 49,695 rdlr. 1 mark 6 sk. d. Resten³, nemlig 10,304 rdlr. 4 m. 10 sk. d., kunne her på stedet anvendes til lønninger samt til betaling af Niels Anesen, Jørgen Matthiesen, til kostpengene for Italienerens⁴ drenge, til håndværkere og lignende, hvortil der tilsammen er anvendt henved 24,000 rdlr., og som enten må dækkes ved

¹ Denne post er i instruktionen opført med 1337 rdlr. 14 sk. ² Renterne er ikke opført i instruktionen. ³ Det følgende er skrevet af Körbitz egenhændigt.

⁴ Formentlig betalingen for lærlinge hos altisten Agostino Fontana.

veksler eller hvordan det ellers kan gøres. Men såfremt jeg [Körbitz] ikke kan opnå de 60,000 rdlr., men kun 40—50,000 rdlr., må det overlades til mig at fordele dem pro quota, dog hele tiden med det forbehold, at jeg tager med mig så meget som muligt til betaling af hofstaten.

1646

20. jan. (Nykøbing). Miss. til borgmester og råd i Nakskov. Prinsen vil endnu en tid lang beholde sit livkompagni i tjeneste og har for at holde det under bedre disciplin forordnet, at en del af det forlægges hertil (til Nykøbing) og den anden del under kaptajnen, ialt 140 mand med officererne, til Nakskov, hvor de skal forplejes efter rullen og forsyne det ny værk på Færgelandet med daglig vagt. Borgmester og råd skal derfor skaffe disse 140 soldater, iberegnet deres kaptajn og officerer, kvarter og lade dem forpleje efter indlagte traktementsforskrift, men heller ikke tilstede dem mere, end den indeholder. Prinsen har derhos alvorligt befalet kaptajnen at holde god justits og disciplin, så han håber, de ingen årsag skal have til at beklage sig over deres insolence og modvillighed. Men dersom det skete, skal de i tide tilkendegive det for prinsen og forvente hans beskærmelse. Og for at de ikke skal besværes fremfor andre, har prinsen ved de kgl. krigskommissarier truffet anstalt til, at hvad de således forstrækker såvel officererne som soldaterne efter bemeldte traktementsforskrift, skal betales dem rigtigt igen. (Påtegning på bagsiden:) »Order om inquorter hoffmand (kaptajn) Høllings folleck 1646«. Orig. i orig. breve, åb. og lukkede 1626—47.

23. jan. (—). Obligation, hvorved prinsen tilstår, at Albert Baltser Berns har forstrakt ham med 5000 rdlr., som han forpligter sig og sine arvinger til at tilbagebetale, når han begærer det, hvilket prinsen bekræfter med sin hånd og segl. T. egenhændig orig. i orig. breve, åb. og lukkede, 1626—47.

25. jan. (Nykøbing). Skrivelse om, at prinsen, skønt han har bevilget, at de akter og dokumenter, som af hans hofret er indleveret til hans kancelli, igen skal udleveres til Peder Helt, hermed kun vil have forstået kopierne af forskrevne dokumenter, medens originalerne skal forblive velforvaret i kancelliet, hvorefter kammersekretær Christof Lehzelter skal have sig at agte. Orig. i Christian (V)s arkiv. Forskelligt. Dokumenter vedrørende en sag mod Christian (V)s forrige slotsskriver på Nykøbing Peder Helt. 1643—52.

— (—). Miss. til Peder Mortensen, ridefoged. Da prinsen vil lade lægge en bro fra Nakskov by over til Færgeland til almindelig brug, skal adressaten ufortøvet tilkende-give det for menige jordegne og fæstebønder i [Lollands] Sønder og Nørre herred såvelsom for Maribo klostres og Øens tjenere¹ og af dem forfære, hvad de efter det af prinsen gjorde overslag vil give dertil enten med skov eller i rede penge, samt straks indsende deres bevilling til prinsen, på det nærværende gode vejr ikke forsømmes dertil. De, som findes villige heri, skal nyde godt deraf, men de genstridige forvente deres besked til sin tid. K.

2. febr. (—). Miss. til hertug Frederik, ærkebiskop af Bremen. Prinsen er besluttet på til forestående forår at foretage en rejse til den hessiske surbrønd, og da han dertil højlig behøver et godt spand heste og ikke kan skaffe det så hurtigt, men husker, at ærkebiskoppen af deres fader, kongen, for nogen tid siden har fået skænket et spand af seks sortbrune, som til dato er blevet stående på Antvorskov, så beder han adressaten om at afstå og overlade ham disse seks brune til omtalte rejse. Til gengæld tilbyder prinsen snarest efter sin hjemkomst, eller når det ellers ønskes, at erstatte det med et andet godt spand. T. orig. i kongehusets arkiv. Frederik III.

¹ Fæstebønderne under Maribo klostres og Øens (Bispensø) len.

13. febr. (Nykøbing). Miss. til Erik Rosenkrantz. Da prinsen til landets almindelige bedste vil lade lægge en bro fra Nakskov til »Færgelanden«, skal adressaten med det aller snarest og ved nærværende bekvemme vejr lade hugge 45 stykker 17 alens egetømmer, 145 stkr. 14 alens egetømmer og 180 stkr. 10 alens egeplanker og straks lade det bringe til stede. Og skal alt det tømmer, undtagen hvad der kan fås til stenkarrene af Købelev sognemænd, hugges på fledsskovmænd¹, efterdi det kommer til landets nytte. De penge, prinsens bønder har bevilget at udlægge til samme bro, skal han ligeledes straks lade indkræve ved ridefogden, på det de, når det påsæses, kan være til rede og siden efter lejligheden udgives. Ligeså skal han uafsladelig af klosterfogden på Maribo kloster bringe i erfaring, hvad klosterets tjenere vil udgive og tillægge til broen, og tilsende prinsen deres erklæring. K.

23. marts (—). Besked fra prinsen til sekretæren »Leibzeltell«² om at udlevere Peder Helt hans under 12 mænds forsegling indleverede originale bestalling og en seddel, som findes, påskrevet med »m. Lawerses« hånd³, endvidere 6 skudsmål og tingsvidner, som er tilsammen 8, og kopi af de andre, så mange han begærer. Egenhændig orig. i Chr. (V)s arkiv. Forskelligt. Dokumenter vedr. en sag mod Chr. (V)s forrige slotsskriver på Nykøbing Peder Helt.

1. april (—). »Græsgangsseddel«, hvorved prinsen bevilger sin skovrider Johan Bruse græsgang til 2 køer i de marker, prinsens andre hofjtjenere her ellers nyder til deres kvæg. K.

¹ K. har oprindelig haft: »Mend derhos actes, alt huis rysbøger till steenkarnerne behoffuis paa Klobeløff sognemend skall huggis oc resten på fledsskouffmænd.« Med fledsskov (af fled, i — nu forældet — betydning fællig, ejendomsfællesskab) menes formodentlig fællesskov. Stenkar, ramme el. kiste med sten, brugt til forstærkning af dropiller. ² Christoffer Lebzelter. ³ En vedlagt memorial har: »Mester Lauridtz, sognepræstens lyseseddel efter den tøndæ«. Sognepræst i Nykøbing var Lauritz Pedersen (Thura).

4. april (Kbhvn.). Miss. til Erik Rosenkrantz. På hans ved prinsens råd og hofmarskal Johan Christoff von Körbitz til Schmiedeberg foredragne adskillige punkter vil prinsen, at adressaten, eftersom byfogden i Nakskov ikke vil antage det fra forrige bro tiloversblevne tømmer »lige ved det«, han har leveret til den ny, skal lade bemeldte gamle tømmer taksere og give byfogden det i betaling i overensstemmelse med den satte takst. Ligeledes skal han lade fjælene, som lå på færgebroen, bruge til reparation af hjulbøre. Officererne aflagdne må blive liggende i deres kvarterer, indtil prinsen taler med rigens marsk om en anden indretning dermed. Kopi af brevene om Boe Boesen har ikke kunnet findes så snart i prinsens cancelli, og da adressaten formelder, at der er blevet skrevet til ham derom, finder prinsen det tilstrækkeligt til at forskyde nævnte person fra utilbørlige og forbudne prokurationer. K.

6. april (—). Befaling til tolderen i Nakskov Niels Nielsen om til skriveren på Halsted kloster Volckmar von Stocken, der til kølhaling og reparation af kongens bojert »Håbet« har udlagt og forstrakt 20 sldr. 6 sk. d. og kan forevise skipperens kvittering derfor, at betale disse penge og føre sådant udlæg på kongens regnskab. K.

7. april (—). Miss. til hertug Philip af Glücksborg. Prinsen har ikke glemt, at hertugen i en af sine skrivelser for nylig har erklæret sig besluttet på efter tidligere anmodning at hjælpe prinsen med en hest, kaldet Liborius, fra sin stald. Idet nu prinsen med tak tager imod tilbudet, anmoder han adressaten om at oversende nævnte hest med denne prinsens alene i det øjemed affærdigede tjener, al den stund prinsen behøver den snarest, og det måske endnu kan trække noget ud med von Merlays¹ rejse, ved hvem den ellers skulle være overbragt. T. K.

¹ Formentlig prins Frederik (III)s staldmester Nicolaj v. Merle.

7. april (Kbhvn.). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Eftersom prinsen har ladet al dette års landgilde af Ålholm len sælge til den kgl. tolder i København Henrik Møller med det udtrykkelige vilkår, at det skal udpassere toldfrit for ham, skal adressaten efterkomme sådan kontrakt og lade levere nævnte prinsens landgilde til Henrik Møller, eller hvem der ellers kan forevise hans fuldmagt, samt lade den udpassere toldfrit. K.

10. april (—). Miss. til major Steffan Thim. Han vil huske, at prinsen i senest afvigte åringer har forlangt nærværende Peter Emmersen, Lorentz Joensen, Hans Pedersen, Jacob Heldrig og Andreas Frantzen af den ham underlagte garnison på Kronborg til anden kgl. majestæts tjeneste. Da de nu igen er aftakket¹ fra denne, men de i sin tid blev forlangt i den mening, at det ikke senere på nogen måde skulle geråde dem til skade og tab i kongens tjeneste, men snarere til befordring og opretholdelse ved denne, skal adressaten genindsætte dem alle som én i deres forrige bestalling og navnlig lade ovennævnte Peter Emmersen få den forhen hafte gefrejterplads igen, da han i mellemtiden har beklædt posten som løjtnant, samt også fremtidig lade dem nyde fremgang efter lejlighed og deres meriter. T. K.

14. april (—). Miss. til hertug Frederik, ærkebiskop af Bremen. Hvad han har ladet nå prinsen om dennes mellemkomst hos kongen, begges fader, vedrørende hans, ærkebiskoppens, fyrstelige underhold, har prinsen erfaret både af hans skrivelse² og af den dermed afsendte drost til Nienhusen Ove Skades mundtlige fremstilling. Eftersom nu prinsen gerne under og ønsker ham opfyldelsen af alle hans ønsker, vil det være ham meget behageligt, om der kan skaffes broderen god contentement m. h. t. hans ovenberørte begæring. Prinsen har da også, uanset han stod i begreb med

¹ K. har: licenciet. ² Af 23. marts (koncept i kongehusets arkiv. Frederik III), hvori ærkebiskoppen beder sin broder om hos kongen at foranledige, at der skaffes ham nådigst og gunstig resolution.

at gøre en lignende ansøgning hos kongen for sig selv, mundtligt gjort broderens afsending nogle forslag, som han anser for tjenlige til hensigtens opnåelse, og vil herom for kortheds skyld henvise til afsendingens beretning.

De seks sorte heste¹, som tilbydes ham i broderens brev af 10. f. m., behøver han ikke mere denne gang, men han takker ikke desto mindre for hans imødekommende tilbud. T. K. og orig. i kongehusets arkiv. Frederik III.

15. april (Kbhvn.). Befaling til admiralen på Bremerholm Christoffer Lindenov. Eftersom der er sket adskillige »store forbede« for Hans Rasmussen, fordum foged på Korse-litze, og Peder Solling², tjenende tilforn i prinsens livkompagni til fods, som nu en tid lang efter prinsens befaling har gået på Bremerholm, har prinsen tilstået, at de begge må løsgives derfra igen. Adressaten skal lade benådningen ske fyldest, dog på det vilkår, at Peder³ Rasmussen udtrykkelig og ved ed forpligter sig til aldrig i sin levetid igen at komme til Falster og Lolland, og at Peder Solling lover ufortøvet at drage til prinsens livkompagni. K.

— (—). Ordre til kaptajn Henrik Höling. Eftersom prinsen på mangfoldig og indstændig sket forbøn nu har benådet den kaptajnen tidligere undergivne, men senere for sin forbrydelse til Bremerholm forviste soldat Peder Solling og anbefalet at løslade ham af fængselet på det vilkår, at han ufortøvet igen indfinder sig ved kompagniet, så skal adressaten rette sig derefter og på sømmelig vis atter optage ham i prinsens livkompagni. T. K.

— (—). Befaling til den kongelige smed på Bremerholm Hans Schweitzer om med det første med jern vel at beslå de tolv fisketønder, som prinsen her har ladet bestille til sin hofstats fornødenhed, og føre sig det dertil forbrugte jern til god regnskab. K.

¹ Rappen. ² Kan også læses Selling. ³ Formentlig fejlskrift for Hans.

15. april (Kbhvn.). Akciseseddel til den kgl. tolder i København Henrik Møller om at lade 3 læster rostockerøl passere toldfrit til prinsens arkitekt og hofmaler Morten Steenwinckel, ligesom det tilforn årlig er passeret. K.

— (—). Besked til lensmanden på Nykøbing og Ålholm Jost Fr. von Pappenheim om at forskaffe supplikanten Adam Pedersen, sergent, ret og skel af borgmester og råd i Saksøbing uden utilbørlig ophold såvelsom også den begærede mønstringsmåned af, hvad der endnu må være tilovers af major Maas's gods. K.

16. april (—). Ordre til husfogden på Nykøbing Christoff Kremer om ved modtagelsen af dette at fængsle prinsens derværende sværdfejer Marcus¹ og indtil videre besked holde ham vel forvaret. T. K.

— (—). Rejsepas for prinsens tjener Jens Jensen — henholdsvis Balthasar Laugesen² —, som har fået orlov en tid lang at rejse til Nederlandene, Frankrig, England, og hvor lejligheden ellers byder sig. T. K.

19. april (—). Miss. til kurfyrsten af Sachsen. Prinsen er af sin broder ærkebiskoppen af Bremens drost på Nienhusen Ove Skade underrettet om, hvorledes denne i forrige tider havde tjent kurfyrsten som kornet under ritmester Lichtenberg ved prinsens anden broder Ulriks regiment og ved sin afsked havde modtaget en restseddel. Uanset at der allerede er forløbet 12 år fra restsedlens dato, havde han gerne ladet de derved tilbageholdte penge stå ukrævet længere, om ikke den pludselige okkupation af ærkestiftet havde berøvet ham hans embede og en kendelig del af hans formue, og han derved var blevet tvunget til at forsøge alle mulige midler til at skaffe sig og sine det nødven-

¹ Marcus Kopffer; jvfr. nedfr. u. 25. april. ² Dennes navn er i parentes indsat efter Jens Jensens. Formodentlig er der udstedt et pas for hver.

dige underhold. Han har derfor bedt prinsen om at udvirke udbetalingen af denne restance, om muligt det hele, men ellers den største del, og i sidste fald således, at det efterstående måtte anvises til bestemte steder og terminer.

Prinsen beder kurfyrsten tage hensyn til supplikantens pludselige landflygtighed og hans deraf fulgte vanskelige stilling og lade ham få al mulig hjælp. T. K.

20. april (Kbhvn.). Befaling til Jacob Madsen, borgmester på Christianshavn, om til nærværende prinsens bygmester Oluf Steenwinckel at udlevere 26.000 mursten, 4100 tagsten og 28 læster kalk. K.

— (—). Befaling til materialskriveren på Holmen Hans Namandsen¹ om til nærværende prinsens bygmester Oluf Steenwinckel at udlevere 8½ tylt fyrretømmer à 16 alen stykket og 11 tylder af de bedste norske deler. K.

— (—). Besked² til kaptajn Andreas Reiser. Prinsen erindrer, at han, rigtignok efter forudgående betænkning af de herrer rigsråder, og fordi det var højlig fornødent for visitationen af de langt borte liggende poster, havde givet ordre om forplejning til heste for løjtnanter og fændriker ved hans livregiment, men senere efter fredsslutningen ved ordre til landkommissærerne og regimentets oberstløjtnant atter havde ophævet den fra en bestemt dato. Hvad restancen angår, finder prinsen, at d'hr. deputerede alligevel kan godtgøre supplikanten så meget, som han retmæssig kan gøre rede for. T. K.

— (—). Miss. til hertug Frederik, ærkebiskop af Bremen. Prinsen har såvel af hans notifikationsskrivelse som af den dermed affærdigede staldmesters mundtlige beretning med største glæde erfaret, at den algode Gud for nylig har glædet og velsignet broderen og hans gemalinde med en ung

¹ Hans Nummesen, materialskriver på Holmen. ² Beskeden er givet på prinsens vegne. Prinsen omtales i tredje person.

velskabt søn¹. Han ønsker af hjertens grund, at den Almægtige må skænke barnet kraft og levedygtighed samt opholde det ved god sundhed, og ønsker dem alt godt. T. K.

22. april (Kbhvn.). Pas for Hans Schröter, borger i Lübeck, til — også, hvis det passer ham, efter 1. maj — at udskibe 26 par okser fra Samsø mod erlæggelse af den sædvanlige told. T. K.

23. april (—). Befaling til skovrideren på Falster Johan Bruse om på Bogø at skyde to gode dådyr og levere dem til Vordingborg hos skriveren, så at de førstkomende tirsdag, den 28. april, sikkert kan være der, eftersom prinsen har bevilget dem til kgl. maj's sekretær Philip Julius Bornemann. K.

25. april (—). Åb. brev, hvorved prinsen efter at have givet sine faktorer i Hamburg Albert Balthasar Berns og Leonard Marselis ordre til at pantsætte et af ham til dem oversendt kostbart klenodie for en bestemt sum stadfæster en af dem med Dominico og Johan von Uffeln den 21. febr. 1646 i Hamburg afsluttet kontrakt, hvorefter nævnte faktorer af de to sidstnævnte modtager 20.000 rdlr. in specie for ét år fra dato mod 5 procent rente, hvilke 20.000 rdlr. med rente, nemlig 1000 rdlr. in specie, de forpligter sig in solidum til at tilbagebetale nævnte kreditorer, deres arvinger eller den retmæssige indehaver af denne kontrakt. Til sikkerhed herfor sætter de som virkelig underpant al deres ejendom og navnlig en i en med deres signeter forsejlet æske opbevaret og nu kreditorerne overleveret stor juvel, således at kreditorerne, deres arvinger etc., hvis der mod forventning skulle spores nogen mangel m. h. t., hvad ovenfor er skrevet, skulle have magt og myndighed til at gribe til samme juvel som deres ejendom, pantsætte den eller efter behag og uden påkaldelse af nogen øvrigheds hjælp sælge den hel eller stykkevis og gøre sig betalt deraf for kapital, renter og forårsaget

¹ Den senere konge Christian V, *15. april 1646.

skade og omkostning, med den udtrykkelige tilføjelse, at såfremt der mod forhåbning skulle mangle noget deri, og juvelen være mindre værd og indbringe mindre, så at kreditorerne ikke ville få deres fulde betaling deraf, udstederne da skulle erstatte og supplere det manglende. Men såfremt der skulle indkomme mere, skal dette på samme måde overleveres udstederne. Prinsen bekræfter og godkender kontrakten og lover at holde sine faktorer skadesløs og fri for krav. T. orig. i orig. breve, åbne og lukkede, 1626—47.

(Vedlagt:) Udateret koncept til en erklæring, at udstede i Hamburg, hvorved underskriveren kvitterer for et ham af prinsens befuldmægtigede Hector Pömer tilstillet forsejlet kostbart klenodie, som modtageren skal pantsætte for ét år til Dominico og Johan von Uffeln for 20.000 rdlr. med 5 pct. rente. Han forpligter sig til mod tilbagebetaling af denne hovedsum, 20.000 rdlr., samt derpå forfaldne akkorderede rente at forlange tilbage fra nævnte Dominico og Jan von Uffeln nævnte klenodie uskadt og uforandret, som han har modtaget det, dog uden præjudice for risiko og fare som tyveri, ildebrand og andre uventede tilfælde, som kunne ramme bemeldte juvel, og dernæst ufortøvet levere den tilbage til den, som til den tid møder som prinsens befuldmægtigede.

25. april (Kbhvn.). Miss. til dr. Franciscus Stapel¹. Oberstløjtnant Jean de Wahl har meddelt² prinsen, at den tid, han var beskæftiget i kongens krigstjeneste, har det da fjendtlige parti for størstedelen ødelagt hans i grevskabet Pinneberg beliggende hus og gård, navnlig for træværkets vedkommende, og han har derfor bedt prinsen forskaffe ham, at han til den højst nødvendige istandsættelse af ovennævnte bygning må lade fælde nogle på hans egen grund stående træer, da han ellers ikke véd noget råd. Da prinsen gerne ser, at der tages hensyn til hans tro tjeneste mod land

¹ Dr. jur. Frands Stapel, kongens tyske råd. ² I skrivelse, dat. Dockenhusen 3. april 1646 (Indk. br. fra ikke-fyrstelige personer).

og rige, ønsker han, at adressaten vil imødekomme og støtte hans ansøgning. T. K.

25. april (Kbhvn.). Ordre til husfogden på Nykøbing Christoff Kremmer om først at lade den arresterede sværdfejer Marcus Kopfer under sin egen hånd give en skriftlig revers fra sig og desuden med to bosiddende uforkastelige mænd stille borgen for, at han indtil afgørelsen af de mellem ham og prinsens bøsse-maker Andreas Neidhart opståede sager uvægerlig vil forblive i Nykøbing og imidlertid intet ondt foretage sig mod nævnte bøsse-maker. Efter afgivelse af denne revers skal han slippes ud af fængslet. T. K.

27. april (—). Miss. til Jost Fr. von Pappenheim til Søholt og Rudbek Pors til Øllingsø. Prinsen har fået berettet, at der skal være nogen trætte mellem Borkard Rud til Sæbygård og nogle af kronens bønder i Halsted klosterlen om et mageskifte, prinsen i sin tid har gjort med nævnte Borkard Rud. Og eftersom denne skal have erklæret sig tilfreds med, at sagen indføres for nogle gode mænd og så henlægges¹ af dem enten i minde eller ved dom², hvortil han har navngivet Christoffer Stensen til Grimsted og Erik Stensen til Søllestedgård, da³ er det prinsens vilje og ønske, at adressaterne på kronens vegne vil overvære det og sørge for, at sagen henlægges, så at ingen kommer til at lide tab på, hvad han har ret og skel til. K.

— (—). Ordre til ridefogden på Nykøbing Hans Jensen om at tage til sig en anden god dannemand og sammen med ham med yderste flid og omhu udsperge og undersøge, hvorledes det rettelig forholder sig i den sag, som for kort tid siden har tildraget sig mellem prinsens sværdfejer Marcus Kopfer og hans bøsse-maker Andreas Neidhard samt dennes kone, idet de flittigt optegner al den sandfærdige

¹ Formodentlig i betydningen: afgøres. * K. har: med minde eller dom.

² K. har derefter haft: på det bønderne ej sker forkort derudi. Disse ord er slettet.

oplysning, de kan få derom, og uden ophold indsender den til prinsens kancelli. K.

27. april (Kbhvn.). Ordre til kommissarieskriver Johan Kikise. Da kaptajn Henrik Höling ansøger om, at han for sig og underhavende løjtnant og fændrik må få godtgjort én måneds gage på deres heste, som de ikke havde fået ved modtagelsen af mønstringsmåned, så skal adressaten i dette tilfælde lade ham få, hvad der er betalt kaptajnerne ved prinsens livgarde i mønstringsmåned, og føre det rigtig til regnskab, hvor det skal blive ham tilbørligt godtgjort. T. K.

— (—). Miss. til generalmajor Bauer. Prinsen har rigtig fået hans skrivelser af 6. og 18. s. m. og modtager med velbehag det deri fremsatte tilbud om hans tjenester¹. Og eftersom hans forhold mod prinsen aldrig har været anderledes beskaffen, end at denne har været fuldt fornøjet dermed og derfor også kun kan nære bevågenhed for ham, skal han være forsikret om dennes fortsættelse i fremtiden og ikke tvivle på hans nådigste affektion. T. K.

— (—). Besked på memorial fra borgmester og råd i Nykøbing. Hvad voldarbejdet i Nykøbing angår, har prinsen erklæret, at borgmester og råd forleden år har fået både pourfilen² og en rigtig memorial om, hvad der skulle tages i agt derved. Tilmed kunne de forlige sig med den dér tilstedeværende voldmester og høre hans mening, hvis de var i tvivl om noget.

Hvad tørvæne³ angår, kunne h. f. n. ikke se nogen mangel ved dem, der var stukket og forbrugt forleden år, så det var bedst igen at stikke dem på samme steder. Ville de ellers betinge⁴ værket, kunne h. f. n. vel lade det ske. K.

¹ I de nævnte skrivelser havde Friederich v. Bauer, der opholdt sig i Hamburg, i al almindelighed tilbudt prinsen sine tjenester dér. (Indk. breve til ikke-fyrstelige personer). ² Sic! Ment er sikkert: profilen. ³ K. har: »Torffuete«, formentlig græstørvæne til at beklæde volden med. ⁴ Formentlig i betydningen: akkordere om.

28. april (Kbhvn.). Befaling til borgmesteren på Christianshavn Jacob Madsen om til nærværende prinsens bygmester Oluf Steenwinckel at udlevere 24.000 mursten, 2000 tagsten og 60 læster kalk. K.

— (—). Befaling til den kgl. materialskriver på Bremerholm Hans Namandsen om at lade prinsens bygmester Oluf Steenwinckel få to tyliter af de bedste lindebræder. K.

30. april (—). Befaling til den kgl. tøjmester Christoff Schwencke om til foreviseren af denne seddel at udlevere fra Tøjhuset 8 kugler à 4 pd. jern, 6 kugler à 3 pd. jern, 6 pd. af det bedste krudt, 17 pd. musketkugler, 2 lærredskarduser¹ à 4 pd., noget værk til propper og 1 stykke lunte, hvad han altsammen rigtig skal føre sig til regnskab. T. K.

(Vedlagt:) Fortegnelse på hollandsk over de samme poster.

1. maj (—). Miss. til hertug Frederik af Gottorp. Prinsen har rigtig modtaget hans intercessionalskrivelse for sine i Eidersted, Nordstrand og dertil hørende halliger såvelsom i byerne Tønningen, Husum og andre i fyrstendømmet Slesvig bosatte undersåtter, og da prinsen gerne på enhver mulig måde vil vise sig imødekommende overfor ham, har han på bedste måde anbefalet værket først hos kongen og derpå også hos dette riges samlede råd til god resolution. Den herpå følgende besked vil hertugen få beretning om af sin i den anledning hertil affærdigede ud-sending, til hvilken prinsen for kortheds skyld henviser. T. K.

— (—). Besked på ansøgning fra Christian Bastiansen i Nykøbing om, at prinsen, dersom rendemesteren »stillede fra sig«,² om supplikantens begæring kunne bevilges

¹ Lærredsposer fyldt med krudt, hvormed projektilet i en kanon affyredes.

² K. har først haft: forklarede sig. Dette er overstreget og erstattet med ordene: stillede fra sig. Ansøgningen har sandsynligvis drejet sig om at få vand fra vandledningen til slottet.

uden afbræk og skade på vandet, da ville erklære sig yderligere derom. K.

1. maj (Kbhvn.). Pas for prinsens faktor Didrik Kløcker. Da denne har tilforhandlet sig 2 store heste i Jylland og agter at udføre dem til Flensborg til sit eget behov, skal tolderen i Kolding uopholdelig lade dem udpassere. K.

— (Nykøbing). Se 6. juli.

2. maj (Kbhvn.). Memorial¹ til kongens faktor i Amsterdam² Gabriel Marselis om, hvad han skal indkøbe af rhinske, franske og spanske vine, nemlig:

4 stykker³ hochheimer og 6 stykker rhingauer, rene og ægte »fürne«⁴ vine.

Skulle imidlertid disse falde for dyre, kan der kun købes 2 stkr. hochheimer og 4 stkr. rhingauer, men resten, nemlig 4 stkr., forskrives af årgamle vine.

Ligeledes 5 stkr. hochheimer	}	rene, ægte vine af 1645
og 9 stkr. rhingauer		års grøde.

Fremdeles:⁵

50 oksehoveder tousansk og	}	rene og ægte
50 » bourdeausk og højlandsk ⁶		vine.

1 pibe Petersimon⁷.

1 pibe alicante eller »thindt«⁸, 1 båd⁹ malvasier, 1 båd sekt, 4 oksehoveder brændevin.

Alle disse vine skal forskrives snarest og leveres i Nykøbing, Nakskov, i Sundet eller her i København¹⁰, hvorimod efter sket leverance betalingen skal erlægges på første omslag 1647. T. K.

¹ I K. findes indlagt en af prinsen underskrevet renskrift, hvori der er foretaget en række rettelser og tilføjelser, i det væsentlige de samme som i K. ² Såvel K. som den kasserede renskrift har opr. haft Hamburg. ³ Stück el. Stückfass, tysk vinmål. ⁴ Måske fyrig. ⁵ De følgende bestillinger er tilføjet senere, såvel i K. som i den kasserede renskrift. ⁶ Høglendische i renskriften, hochlendische i K.; uvist, hvad der menes. ⁷ Renskriften har vist Petersimen, måske sherryvinen Pedro Jimenes. ⁸ Formentlig vino tinto, en særlig bekendt alicantevin. ⁹ Måske vinmålet bota, ca. 200 liter. ¹⁰ Således i renskriften. K. har i st. for Kbhvn.: eller hvor det ellers her i riget bedst kan ske.

2. maj (Kbhvn.). Miss. til hertug Frederik, ærkebis­kop af Bremen. Prinsen tager som en særlig ære imod og takker for hans indbydelse til sammen med andre høje slægtninge at stå fadder til hans unge søn og vil, såfremt den Almægtige beskytter ham mod uheld, indfinde sig personlig ved det kristelige værk og påtage sig fadder­skabet. T. K.

5. maj (—). Befaling til materialskriveren på Bremer­holm Hans Naamandsen¹ om til snedkeren samme­steds at lade følge 6 træer å 12 alen, norsk fyrretømmer, som skal skæres og forarbejdes til nogle blinde rammer. K.

— (—). Befaling til kgl. maj.'s bødker på Bremer­holm om med det første af godt tørt egetræ at forfær­dige tolv stærke fisketønder, holdende hver fem fjer­dinger. K.

— (—). Besked på ansøgning fra overschæfer² Poul Lemecke i Theiglstруп i Kronborg len. Supplikanten henvises til lensmanden, som bedst kan vide besked med hele sagens beskaffenhed og hjælpe ham til, hvad der er ret og billigt. K.

8. maj (—). Miss. til kurfyrsten af Brandenburg. Det er blevet meddelt prinsen, at en person ved navn Balthasar Keller³ har begået et drab i Königsberg i Preussen og derfor er blevet fængslet. Da samme forhen har været i kongens tjeneste og dér altid har opført sig godt og udad­leligt, hvad han formodentlig også kan fremlægge skriftlig bevis for, og det tilmed er berettet prinsen, hvorledes han altid er blevet hadet og forfulgt af spillemændene i nævnte Königs­berg, sluttelig angrebet af mere end én og således ligesom tvunget til den begangne gerning, så er det prinsens bøn, at kurfyrsten i betragtning af anførte motiver vil benåde nævnte Balthasar Keller og fritage ham for straffen på livet. T. K.

¹ Hans Nummesen. ² K. har: Schaffmester. ³ Baithasar Kehler (Keller), tidligere basinstrumentist i Christian IV's kapel.

8. maj (Kbhvn.). Miss. til hertug Frederik af Gottorp. Dr. Otto Sperling har meddelt prinsen, at han gerne ville holde begge sine sønner Paulus og Otto til studierne og derfor gerne ville vide dem under sin brøders, rektoren ved Bordesholm gymnasiums disciplin og information. Han har derfor bedt prinsen ved en promotorial-skrivelse udvirke hos hertugen, at sønnerne, så snart der bliver plads ledig, fremfor andre må blive optaget i nævnte gymnasium og dér få del i dets beneficium og privilegier. Da prinsen for sin del ikke gerne vil lade det skorte på noget, som kan tjene den studerende ungdoms tarv, anmoder han hertugen om at opfylde supplikantens bøn. T. K.

9. maj (—). Besked på ansøgning fra Johan Petersen i Helsingør. Prinsen forventer hans videre forslag om, hvorledes han kan hjælpes, hvorefter prinsen vil erklære sig. K.

— (—). Akciseseddels, hvorefter prinsen har bevilget Jens Brun på Samsø 1 læst rostockerøl, som tolderen i København Henrik Møller skal lade indpassere toldfrit. K.

11. maj (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Da der skal forordnes kommissærer i hver af rigets provinser til at våge over deres gavn og bedste og give efterretning derom til rigsrådet, når behov gøres, så mener prinsen, at det vel kunne hælde sig, især om andre ville undskylde sig derfor, at denne bestilling blev betroet adressaten i Falster og Lolland. Skønt prinsen ikke gerne ville, at noget skulle undlades, som kunne tjene til rigets og provinsernes velstand, véd han dog ikke, om v. Pappenheim vel kan forestå dette kommissariat samtidig med de to len, som han ellers har nok at gøre med. Derfor vil prinsen gerne, at han, om nævnte kommissariat tilbydes ham, vil undskylde sig på alle tilbørlige måder, så at han ikke på nogen vis forhindres i at passe kongens og prinsens tjeneste i omtalte len med tilbørlig flid. K.

13. maj (Kbhvn.). Miss. til hertug Frederik af Gottorp med tak for meddelelsen om, at denne har fået en søn¹, og at moder og barn befinder sig rigtig godt, samt med gode ønsker for den lille søn. T. K.

14. maj (—). Besked på nogle punkter i lensmand Erik Rosenkrantz' memorial: Prinsen vil, at de fattige folk i Halsted by, som nylig er kommet til skade² formedelst ild, eftergives den landgilde, de måtte efterstå med for forleden år, og at lensmanden hjælper de afbrændte gårde opbygget igen fra kronens skov, med mindste skade for denne.

På klostret (Halsted kloster) skal forfærdiges to lange stiger og brandhager³ til brug i sådanne tilfælde.

Med hensyn til hvælvingen under det store hus skal det undersøges af en erfaren murer⁴, om den kan hjælpes med piller, og disse derefter sættes med mindst bekostning. Taget over køkkenet skal omlægges igen, dog at de gamle sten, som duer, bruges dertil igen, og al unødigt bekostning undgås. Ligeledes skal brønden på pladsen sammesteds forbedres med en ny pumpe. Hvad der behøves af deler o. a. til at beklæde vejrmøllen, derom skal lensmanden indsende rigtig fortegnelse, hvorefter prinsen vil erklære sig derpå. Sluserne ved Ladegårds og Vesterborgs søer skal repareres, og for derved at undgå al unødvendig bekostning skal dertil bruges tømmere af klostrets tjenere. K.

(Vedlagt:) Brudstykke med 3 punkter af memorial fra Erik Rosenkrantz. (Angående memorialens slutning med punkt 4 og dateringen, Halsted 12. maj 1646, se efterfølgende mis-sive): 1. Lensmanden indstiller i anledning af branden i Halsted by den 3. maj, hvorved 3 af de bedste gårde og 1 gadehus brændte, og beboerne mistede al deres formue og intet fik reddet, at de skadelidte eftergives deres resterende landgilde, og at der af kronens skove ydes hjælp til gårdenes genopbygning i tide, så at man kan få dem besat, thi de fattige

¹ August Frederik, f. 7. maj 1646. ² Dvs.: har lidt skade. ³ K. har: Fyrhager. ⁴ K. har: Murrmand.

folk formår ikke selv at opbygge dem, men nødes derfor måske til at oplade stederne til andre. 2. Forslag om anskaffelse af lange stiger og store brandhager til klostret. 3. Om klostrets brøstfældighed: Hvælvingen under det store hus er revnet og truer med at falde ned, hvis der ikke sættes nogle piller. Taget over køkkenet skal omlægges med andre, nye tagsten, at loftet med bjælkerne ikke skal rådne. Fremdeles forslag om forbedringer ved brønden, vejrmøllen og de to sluser ved Ladegårds sø og Vesterborgs sø.

14. maj (Kbhvn.). Memorial til kansler Christian Thomsen¹. Erik Rosenkrantz til Rosenholm fremsætter i sit og de andre falsterske og lollandske kommissærers navn følgende begæring: Eftersom Nakskov by for rum tid siden af landekisten i Lolland har lånt 400 rdlr. til deres bys forbedring og givet deres brev på at ville betale dem tilbage efter begæring, ja også tilforn betalt 100 rdlr., så at de nu mangler de 300 rdlr., hvilke landkommis-særerne nu begærede til at betale forskellige håndværkere² med, som i disse år har arbejdet på befæstningen dér, idet kommissærerne ikke vidste andre midler, så begærede de, da Nakskov ubilligt vægrede sig derved, at prinsen ville udvirke en kgl. befaling til Nakskov om snarest at erlægge de 300 rdlr. efter deres obligation, så at de (håndværkerne) kunne få betaling for deres arbejde, eller også, hvis byen ikke så snart kunne erlægge pengene, den da påtager sig så stor gæld og selv yder dem fyldest for, hvad prinsen efter kgl. befaling skylder dem. Prinsen ønsker dette henvist til kongens kansler Chri-

¹ Påtegning på bagsiden, hvor også dateringen 14. maj står. K. er opbygget over slutningsstykket (punkt 4) af en memorial, dat. Halsted 12. maj 1646, til prinsen fra Erik Rosenkrantz på egne og medkommissærers vegne (om memorialens 3 første punkter se foranstående). Udformningen af K. er sket ved en række tilføjelser og udeladelser, der giver det oprindelige stykke karakteren af et referat, samt ved tilføjelsen af indledningen og de slutningsord, der hen-skyder sagen til kansleren. ² K. har: Embidsmend.

stian Thomesen til Tanderup, at han på bedste måde skal hjælpe kommissærerne til at få en sådan skrivelse. K.

14. maj (Kbhvn.). Miss. eller »fribrev« til kurfyrst Anselm Casimir, ærkebiskop af Mainz, og, mutatis mutandis, kurfyrsterne af Trier, Köln, Baiern og Brandenburg. Prinsen erkender med tak, at adressaten tidligere på hans anmodning har tilladt told- og licentfri passage af de til hans behov indkøbte rhinskvine. Da han nu har givet Gabriel Marselis befaling til at indkøbe og sende 12 toldfuder god rhinskvin til hans hofstats behov, beder han adressaten om at lade de personer, som affærdiges dertil og foreviser prinsens pas, passere told- og licensfrit med de 12 toldfuder vin. T. K.

— (—). Lignende missiver til domkapitlerne i Mainz, Trier og Köln. T. K.

— (—). Lignende miss. til pfalzgreve Wolf[gang] Wilhelm og, mutatis mutandis, landgreverne af Hessen-Darmstadt og Hessen-Kassel. T. K.

— (—). Lignende miss. til generalstaterne i de forenede Nederlande. T. K.

— (—). Lignende miss. til staterne i Geldern og grevskabet Zutphen samt, mutatis mutandis, staterne i Holland og regeringen i de spanske Nederlande. T. K.

U. d. og st.¹ Lignende miss., mutatis mutandis, til licensforvalterne i Arnheim og Utrecht, til admiraliteterne i Holland, Zeeland og Dunkerque samt regnskabskammeret² i Geldern og regeringsråderne i Jülich og Cleve. T. K.

14. maj (Kbhvn.). Tilsvarende, dog kortere, missiver til henholdsvis den kejserlige og den franske general ved Rhinen samt til kommandanterne i Mainz og Franckenthal. T. K.

¹ Lå mellem koncepter af 14. maj 1646. ² K. har: »Rechen Cammer«.

15. maj (Kbhvn.). Akciseseddel for Poul Opman for 31 tdr. rostockerøl til prinsens eget behov. Tolderen i København Henrik Møller skal lade dem passere toldfrit. K.

16. maj (—). Miss. til kurfyrsten af Sachsen. Da prinsen behøver en god fuglefænger og har erfaret, at der skal befinde sig én ved navn Martin Bauisch hos kurfyrsten, beder han denne snarest muligt overlade og sende ham samme eller, hvis han ikke kan undvære ham, en anden god fuglefænger, som forstår sig på både den store og den lille jagt, samt også en god hønsehund, der står godt [for vildtet], idet prinsen ligeledes mangler en sådan. Hvis prinsen har noget, som kurfyrsten til gengæld kan bruge, vil han ikke vise sig mindre beredvillig. T. K.

— (—). Besked på ansøgning fra Peder Bertelsen, foged på Rudbjerggård. Den ommeldte sag henvises til den ordentlige proces og rettergang. K.

— (—). Besked på ansøgning fra Jacob Andersen i Skelby. Prinsen henviser den forebragte tvist til lensmanden at afhjælpe den efter ret og billighed. K.

17.¹ maj (—). Miss. eller såkaldt »begravelsesbrev«, hvorved prinsen meddeler, at Gud den 4. maj har bortkaldt prinsens page Erik Steensen, søn af Christoffer Steensen til Grimsted, ved en ulykkelig og sørgelig hændelse². Prinsen har berammet ligbegængelsen til den 25. maj, og, for at den kan forrettes i flere gode folks nærværelse, opfordrer han den ikke navngivne adressat til dagen før at begive sig til Nykøbing og siden til berammet tid være med ved det salige menneskes begravelse som dragfrue³. Således efter prinsens vilje og til trøst og husværelse for de bedrøvede forældre i deres store hjertesorg. K.

¹ K. har vist opr. haft 13., men dette synes rettet til 17. ² Iflg. H. Hjelholt: Falsters Historie I s. 258 dræbtes Erik Steensen af en anden af prinsens pager, Rutger Ascheberg. ³ »for draufrue«. Disse ord er tilføjet i margenen og er

18. maj (Kbhvn.). Miss. til Caspar von Buchwald om, at Johan Kikise ved adskillige lejligheder har opvartet prinsen således, at denne gerne ser ham godt befordret, og da han nu har erfaret, at kongen har overdraget ham godset [ ]¹ og alene med hensyn til den årlige afgift henvist ham til at træffe en ordning med adressaten, er det prinsens ønske, at denne vil tilslå ham det for noget tåleligt og højst 400 mk. lybsk som dets årlige indkomst, når det er i fuld stand, med passende hensyntagen til, at det er blevet kendeligt ødelagt af det sørgelige krigsvæsen, og den årlige ydelse med større rimelighed må modereres end forhøjes. Prinsen stoler på, at adressaten virkelig vil lade ham nyde godt af denne hans anbefaling og, da det er på høje tid, at godset igen bringes istand, snarest lade ham komme i besiddelse af det. T. K.

23. maj (Nykøbing). Besked om, at prinsen på kaptajn Abraham Widerborths ansøgning har erklæret, at da kongen ved offentlige kundgørelser har forbudt al hvervning i sine kongeriger og lande, være sig for hvem som helst, hemmelig eller åbenbar, så tilkommer det ikke prinsen at tilstå noget herimod. T. K.

— (—). Befaling til sognepræsten i Nykøbing m. Laurids Pedersen. Da prinsen erfarer, at der mod hans tidligere fra prædikestolen forkyndte strenge forbud endnu daglig forøves mangfoldige tyverier af de hjulbøre, deler og andre materialer, som er bestemt til skansearbejdet her for byen, så har han forordnet visse personer, som for at hindre dette flittig skal passe på og fyre på enhver, som de finder ved nævnte materialer til utilbørlige tider og ved nattetid, uden nogen per-

---

formentlig kun beregnet til indsætning i én eller nogle enkelte af indbydelserne. Iflg. Ordbog over det danske Sprog er dragfrue (forældet) betegnelsen for en kvinde, der indbydes til at deltage i betrækningen af en stue el. l. ved højtidelige lejligheder.

¹ Navnet in blanco.

sons anseelse. For at forekomme al ulykke skal adressaten forkynde det for menigheden fra prædikestolen for endnu én og sidste gang at advare dem om, at dersom nogen får skade derved, han ikke alene skal have den for hjemgæld, men desuden, om han bliver ved livet eller også ellers erfares at have forbrudt sig herimod, yderligere afstraffes hårdelig uden al nåde som den, der har forgrebet sig på kongens og prinsens gods. K.

23. maj (Nykøbing). Besked på ansøgning fra Hans Söhn og Anders Schenckel fra Petersdorf på Femern. Prinsen henviser dem til tolderne ved færgestederne, der, for såvidt det ikke er imod kongens forordninger, aldeles ikke vil forbyde eller forhindre hestenes udførsel. T. K.

25. maj (—). Kommissorium til Jost Fr. von Pappenheim, Johan Christoffer von Körbitz og Heinrich von Taube. Da prinsens kammersekretær Christof Lebzelter er død, og prinsen nu hører, at kongens hofapoteker Samuel Meyer vil påtage sig formynderskabet for den afdødes eneste her efterladte søn, hvad dog alligevel ikke er sket, fordi en nærmere beslægtet, som efter den kgl. herom udgangne ordinans kan og skal påtage sig formynderskabet, er bosat her i riget, så befaler prinsen sin amtmand over Nykøbing og Ålholm J. Fr. von Pappenheim til S[øholt], sin råd, hofmarskal J. Chr. von Körbitz til S[chmiedeberg] og sin gemalindes hofmester Heinrich von Taube, at de næste dag, den 26., skal stævne ovennævnte Samuel Meyer for sig og på prinsens vegne tilkendegive ham, at han af anførte grunde skal undslå sig for formynderskabet, indtil den nærmere slægting, hvem han snarest skulle underrette derom, var hørt desangående. I mellemtiden skulle kommissarierne på prinsens vegne træffe bestemmelse om den faderløses¹ opdragelse indtil den endelige indsættelse af en formynder. Og da der i nævnte afdøde kammer-

¹ K. har »des Waysens«, hvilket også kan betyde den forældreløses.

sekretærs forvaring er forblevet alle slags akter og sager, hørende til prinsens kancelli, og de er blevet forseglede sammen med hans ejendele, men det imidlertid er prinsen meget magtpåliggende snart at få lukket op for, hvad der hører til kancelliet, skal de endvidere betyde omtalte Samuel, at han på barnets vegne skulle indfinde sig endnu samme eller næstfølgende dag, når alt i nærværelse af de folk, der har med det at gøre, skulle åbnes, gennemses og, efter at det til prinsens kancelli hørende er overleveret hans nuværende sekretær, igen forsegles til tiltrædelsen af en berettiget formynder. T. K.

26. maj (Nykøbing). Befaling til borgmester Lavrids Mortensen, fodermarskal Hans Brun og rådmænd Hans Schnebach. Da det er prinsen magtpåliggende, at hans kancelliakter, som de for nogen tid siden har forseglede sammen med prinsens nu sal. kammersekretær Christoff Lebzelters gods, uden ophold bringes til behørigt sted, skal de straks åbne dette gods i nærværelse af gode folk, som har dermed at gøre, og især af prinsens sekretær Hector Pömmmer, gennemse det godt og lade bemeldte sekretær få alt, hvad der hører til prinsens kancelli efter en rigtig fortegnelse under deres hånd, samt siden forsegle det andet godt igen. K.

— (—). Befaling til den kgl. jægermester Hans Dippold von Dehne om at skyde to gode stykker vildt og udlevere dem frit til Rasmus Jensen, borger og indvåner i København. K.

— (—). Besked på ansøgning fra Mikkell Hop. Prinsen har bevilget, at han må sidde i Nykøbing uden tyngde og pålæg i to års tid, såfremt han alene bruger sin badstue uden anden borgerlig håndtering. K.

27. maj (—). Åb. brev, ifølge hvilket Jacob Simensen i Vedby under hensyn til den tjeneste, han forhen har gjort prinsen, af denne får foræret den svenske skude, som for omtrent 2 år siden kom »her under landet« og nu ligger

sunken ved Gåbense, med hvad ankre, tov og andet redskab, som er derpå eller tilforn har været der og nu er i andre folks gemme, at han kan bruge det som sit eget gods. Prinsen vil, at ingen må hindre ham heri, og især, at de, som har noget af skudens redskab hos sig, uopholdeligt overgiver det til nævnte Jacob Simensen. K.

28. maj (Nykøbing). Pas for 27 af prinsens hoftjenere til Flensborg. Prinsen har befalet dem at afrejse fra Alboe¹ til Flensborg med skib efter deres medhavende ruller indhold. Men da det kunne ske, at vinden var imod, så at de ej kunne møde prinsen i Flensborg til berammet tid, den 14. juni, har prinsen befalet dem da at foretage rejsen til lands. Det er derfor hans ønske, at kongens lensmænd, borgmestre, skrivere, fogder etc., når de ansøges derom, til nævnte tjenere og deres gods vil skaffe 28 vogne med gode heste samt fri færge over færgestederne, så at de snarest, ved dag og nat, kan komme velbefordret af sted. K.

— (—). Pas for fru Ide Rantzau til Schmoel til fra sin gård i Lolland at overføre 16 gamle køer til Holsten, hvad prinsen formoder ikke er imod kongens forbud, eftersom kørerne skulle være gamle og heller ikke udføres fra kongens lande. Tolderen i Rødby skal lade disse 16 køer udpassere mod den sædvanlige told. K. og orig.² i orig. breve, åb. og lukkede 1626—47.

— (—). Besked på ansøgning fra Hans Søn³ af Femern om, at prinsen atter henviser ham til de kgl. toldere med hensyn til at tillade hestenes udførsel, for så vidt det kan ske efter kgl. forordning. K.

— (—). Fransk brev til kongen af England. Efter at chevalier Cokeran⁴ for nylig har underhandlet med prinsen om, hvad der var befalet ham, kan prinsen kun forsikre, at

¹ Albuc, tange med mindre havn ved Nakskov. ² Bagpå orig. er skrevet: »Ere udschibet på denne paes — 18 køer«. ³ Smlgn. ovfr. u. 23. maj, hvor navnet skrives Söhn. ⁴ John Cocherane, engelsk afsending.

han aldrig vil undlade noget, der kan tjene til bevis på den oprigtige hengivenhed, blodsslægtskabet forbinder ham til at nære for ham. Derfor har han også gjort alt, hvad han kunne, overfor sin hr. fader med hensyn til adressatens affærer, idet han ikke nærede tvivl om, at dennes nævnte afsending havde modtaget den resolution, som forholdene her, der blot så nogenlunde var ved at leve op efter krigen, havde kunnet tillade, til fordel for ham. Fr. K.

28. maj (Nykøbing). Fransk brev til dronningen af England om, at chevalier Cokeran nylig har afsluttet den forhandling, det havde behaget hende at overdrage ham at føre med prinsen, og at denne, da han af hele sit hjerte ønsker hendes gemals intentioner et fuldt ud lykkeligt udfald, har bestræbt sig for at disponere sin hr. fader til at yde dem al mulig støtte, hvorved han håber, at det vil have medført en sådan resolution for hendes nævnte udsending, som den er at opnå i betragtning af tilstanden her, hvor man kun lidt efter lidt kommer sig efter krigen. Fr. K.

29. maj (—). Befaling til borgmestre og råd i Nykøbing. Da det berettes prinsen, at adskillige fremmede officerer imod kongens udtrykkelige forbud skal opholde sig i byen og dér antager soldater, ja også lokker til sig folkene fra det arbejde, de har at gøre her for byen til prinsens og dens fornødenhed, så er det prinsens vilje, at adressaterne, for at kongens forordning kan blive tilbørlig efterkommet, alvorligt lader værterne, hos hvem sådanne officerer plejer at opholde sig, befale at underrette dem om forbudet og, hvis de ikke vil indstille hvervningen, da straks at navngive dem til borgmestre og råd. Og om disse ikke kan styre dem med tilbørlige midler, skal de uopholdelig indberette det til prinsen. K.

— (—). Pas for prinsens vinskænks dreng Jens¹

¹ Påskriften bagpå har: »Jens Winschenchers dreng«; men prinsens vin skænk hed Knud Bendtsen (Besoldingsregister 1646 i registrant 108 B, pk. 41 c)

med noget vin til prinsens behov, herfra til Flensborg, med befaling til, hvis vinden skulle være ham imod, at fremdrage til lands og gøre sig al flid at møde prinsen tidligt i nævnte Flensborg, hvortil de kgl. lensmænd, borgmestre etc., når de anmodes derom, skal skaffe ham heste og to vogne med fri færge over alle færgesteder. K.

29. maj (Nykøbing). Miss. til rigshofmester Corfits Ulfeldt, hvori prinsen meddeler, at han allerede for lang tid siden har haft i sinde at lade nogen fra sit køkken lære i et og andet den franske manér at koge, og at denne hans kok, som har lært sit fag¹ på Gottorp, så at han siden i prinsens tjeneste har kunnet lave alle slags spiser godt og således noksom forestå sin bestilling, selv har erklæret at have lyst dertil. Prinsen ønsker derfor, at adressaten vil tage ham med sig til Frankrig, således at han på rejsen bruger ham til sin tjeneste efter eget ønske og efter sin ankomst snarest hjælper ham ind i en af de fornemme franske herrers køkkener, hvor han kan lære noget. Og dersom han (kokken), når adressaten får lejlighed til at rejse tilbage, mener at have lært og erfaret noget godt, ønsker prinsen, at han lader ham rejse med tilbage; men skulle tilbagerejsen finde sted for snart, og kokken har lyst til at blive længere, kan prinsen også lade det ske. K.

— (—). Miss. til samme med anbefaling for prinsens hofjunker Mogens Rosenkrantz, som har taget sin afsked i den hensigt at drage ud igen til Frankrig og dér skaffe sig god erfaring i krigs- og andre gode occasioner. Prinsen beder ham i alle måder være ham behjælpelig med alt, hvad der kan være tjenligt og til gavn for hans gode forset. K.

— (—). Fransk miss. til marskal de Gassion med anbefaling for brevviseren, prinsens hofjunker², der har taget sin afsked og påny vil begive sig til Frankrig for at være til stede ved de bedrifter og slag, som kunne indtræffe ved

---

¹ K. har: Embede.   ² Formentlig den i foregående miss. omtalte Mogens Rosenkrantz.

udførelsen af kongen af Frankrigs planer, og som derfor har bedt om prinsens anbefalingsbrev til marskallen på grund af den berømmelse, denne på værdig vis har erhvervet sig ved i sin herres tjeneste at have forenet forudseenhed med tapperhed, således at det er gerådet denne til stor fordel. Prinsen anbefaler derfor venskabeligt nævnte hofjunker til hans velvilje og til al den befordring, han måtte findes duelig til, idet prinsen, om lejligheden byder sig, er parat til at gøre gengæld. Fr. K.

29. maj (Nykøbing). Besked om, at prinsen på hovsmed, mester Otto Eschemans ansøgning har erklæret, at der nu ikke var nogen anledning til at tilstå ham de begærede kost- og lønningspenge længere, men dersom han vidste noget at foreslå eller senere opspurgte noget, hvor prinsen kunne være ham til hjælp, skulle han anmelde sig derom. T. K.

31. maj (—). Besked på ansøgning fra Hans Lavritzen, klejnsmed i Nakskov: Prinsen vil, at kommissærerne, på hvis anordning supplikanten har forfærdiget det i ansøgningen omtalte arbejde, snarest skaffer ham tilbørlig betaling, så at den fattige mand kan betale købmændene, hvad han har taget af dem til det ham betroede arbejde. K.

— (—). Besked på Christoffer Steensens ansøgning: 1. Da prinsen ikke kunne gøre andet end skaffe skel og ret for den, der begærede det, kunne han ikke foreskrive, hvorledes ansøgeren skulle forholde sig mod Aschenberg¹. 2. Men det kan ansøgeren ved at udvælge sig den rettens vej, som det synes ham selv bedst at bruge i sagen. 3. Ellers havde han, hvis han ville have sagen for gårdsretten², hvorhen den egentlig hørte, kun at angive sig derom hos prinsen og forebringe, hvad han havde at klage mod nævnte Aschenberg, så at det kunne indføres tilbørligt i stævningen. 4. Dog kunne

¹ Prinsens page Rutger Ascheberg (Aschenberg), som havde dræbt sin kammerat Erik Steensen, søn af Christoffer Steensen (jvfr. u. 17. maj). K. har her: Aschenburg, senere: Aschenberg. ² K. har opr. haft: Hofretten.

hofretten¹ ikke anordnes, før prinsen kom tilbage fra rejsen. 5. Imidlertid skulle Aschenberg, som hidtil sket, bevogtes godt, så prinsen ikke formodede, han skulle kunne komme ud af forvaringen. K.

1. juni (Nykøbing). Miss. til Erik Rosenkrantz. Prinsen hører, at tømmeret til den planlagte bro i Nakskov ikke er ført og leveret endnu. For at nu den bedste og belejligste tid ikke skulle gå hen, uden at der gøres noget ved det, er det prinsens vilje, at han uopholdelig træffer anstalt til, at bønderne, som nu, da såningen er sket, har tid nok dertil, hver fører sin andel tømmer til Nakskov efter prinsens tidligere derom udgæede forordninger, så at alt kan være parat til straks at begynde på arbejdet, når prinsen engang med det første kommer derhen. K.

— (—). Miss. til hertug Frederik af Gottorp om, at prinsens mundskænk Knud Bentzen, rådmand Hans Schnebach og byfoged Peter Hansen her i Nykøbing som administrerende formyndere for den afdøde Oluf Nickelsens efterladte børn har meddelt, at samme deres plejebørn havde adskillige rentepenge stående i Husum, Coldenhüttel, Oldenschwart², Tønningen og omliggende steder i hertugens højhedsområde. Og skønt formynderne flere gange såvel selv som ved bude med store bekostninger har søgt dem udredet hos debitorerne, havde de dog til dato ikke været at få. De har derfor anmodet om, at prinsen ville udvirke en ordre fra hertugen, så at der uden vidtløftighed og yderligere usømmelige intriger, som de som fremmede ikke formåede at afvente, kan ydes dem støtte til at nå til endelig rigtighed dermed. Da nu prinsen ingenlunde finder deres anmodning ubillig, men, da det er umyndiges midler, efter loven må anse den for at burde begunstiges, beder han hertugen lade de førnævnte formyndere nyde godt af denne hans intercessional-

¹ Skal formentlig være: Gårdsretten. ² Koldenhüttel og Oldenswort, sogne i landskabet Ejdersted.

skrivelse og ved sine åbne befalinger eller ad andre formålstjenlige veje ufortøvet hjælpe dem til deres ret hos de ovenfor specificerede steders øvrigheder. Dette sker i den hellige justits' interesse, og prinsen vil gerne gengælde ham det ved tilsvarende og anden velvilje. T. K.

1. juni (Nykøbing). Sikkerhedspas for Henrik Post, vinskænk og indbygger i Nakskov, som agter at rejse til Tyskland og især til Rhin- og Mainstrømmen i sin håndtering, og som for at kunne færdes overalt mere frit og sikkert samt uden at udsætte sig for mistanke har udbedt sig prinsens lejdebrev og sikkerhedspas. Da prinsen altid gerne lader sine tro undersætter vederfares hjælp og støtte til deres næring og håndtering, beder han alle høje og middelbare myndigheder og øvrigheder og høje og lave krigsofficerer, såvelsom alle ryttere og soldater om at lade ham passere og repassere frit, sikkert og uhindret i deres lande, jurisdiktioner og myndighedsområder samt alle andre steder og ikke at lade ham vederfares noget ondt eller usømmelig vold, men derimod al mulig beskyttelse, god hjælp og velvillig støtte, hvilket prinsen tilbyder at gengælde tilbørligt overfor enhver med venskab og at erkende det i nåde. T. K.

2. juni (—). Miss. til prins Henrik Frederik af Oranien. Prinsens beståtede gartner Frantz Pasquier Ruisseau¹ har meddelt prinsen, at hans søn Frantz Ruisseau² nogle år har tjent ved adressatens soldatesque under kaptajn Kings kompagni, og at han nu gerne atter ville have ham fri fra krigstjenesten, hvorfor han har bedt om, at prinsen ville forsyne hans hustru, som i den anledning ville rejse til Holland, med sin intercessionskrivelse til adressaten. Prinsen beder derfor denne opfylde hans tjeners anmodning og for denne gang skaffe hans søn en ærlig afsked hos kompagniet, hvad prinsen vil erkende med behag og gengælde med lignende og anden velvilje. T. K.

¹ Rousseau; jvfr. Holger Hjelholt: Falsters Historie I, s. 236 f. ² Foran navnet et vanskelig læseligt ord, måske en forkortelse for Grenadier.

2. juni (Nykøbing). Memorial, hvorefter prinsens bestaltede husfoged Christoff Kremer skal rette sig i ét og andet i prinsens fravær:

1. Med hensyn til åbning og lukning af porten skal forholdes efter prinsens tidligere derom udstedte befaling¹. 2. Da prinsen har ladet akkordere med sin bygmester Oluf Steenwinckel og sin tømmersmand, mester Jürgen am Hof² om, at de skal nedtage ridehuset og den i Rosenhaven stående gallada³ og atter opsætte dem på den plads, prinsen har forordnet, men derved udtrykkelig betinget, at de skal udføre alt dette med deres egne folk uden hjælp af prinsens bønder, så skal husfogden tage det i agt og alene forordne, at hans nævnte bygmester og tømmersmand, når de forlanger det, får ført materialer som tømmer, sten, kalk o. l. fra det ene sted til det andet, og at der leveres tømmermanden, hvad han behøver af reb, tømmer, deler og andet til bygningens rejsning. 3. Og da prinsen har forbeholdt sig at lade stenene fra ridehuset nedbryde ved sine bønder og lade tagstenene nedtage og rense for den gamle kalk, så skal husfogden ligeledes, efter bygmesterens anmodning, på samme måde lade stenene bryde, nedtage og rense, hvorved det vil være nødvendigt at føre godt opsyn med, at bønderne ikke, efter deres sædvane, i kådhed kaster dem ned og knækker dem. 4. Hvad tømmermanden behøver til udbedring og beklædning af galladaen af deler og søm, skal leveres ham. 5. Ligeledes skal de jern, bygmesteren behøver til opsætning af kammen og dørkarmen, forfærdiges i hussmedien. 6. Og da prinsen også har befalet, at et parti mursten, kalk, tømmer og andre materialer efter indholdet af medfølgende fortegnelse snarest kommer hertil, skal hans husfoged ikke alene tage imod det, men også kvittere tilbørligt derfor og hos Oluf Steenwinckel erkyndige sig om, hvortil det ene og andet er forskrevet. 7. Men de til kirken hørende og i København forfærdigede vinduesrammer skal,

¹ Denne artikel er overstreget og derfor formodentlig udeladt i den endelige udfærdigelse. ² K. har først haft Amhof, hvilket er overstreget. ³ Det har ikke kunnet oplyses, hvad dette ord betegner.

så snart de kommer hertil, indmures og af glarmesteren straks forsynes med glas, og de gamle til gengæld brydes ud. 8. Endvidere har prinsen hos en mand i København bestilt 1000 alen fliser, hvert stykke regnet til $\frac{1}{2}$ alen i kvadrat, som kan ventes hertil med det første, og hvilke husfogden skal tage imod sammen med så mange tylder svenske deler, som nævnte mand samtidig vil have med sig, og på prinsens vegne kvittere for modtagelsen¹. Han skal give agt på, at stenene straks bliver kantet af stenhuggeren og siden af prinsens murmester Nickel Deicher, efter hans kontrakts indhold, lægges forneden i kirken og ovenpå i galleriet, og kort sagt at dette arbejde såvelsom udbrydningen og indmuringen af vinduerne udføres ved hans egne folk uden hjælp af prinsens bønder. 9. Prinsen ville også gerne, at galleriet over pilkentavlet² under hans fraværelse, såfremt der kunne skaffes så meget af tømmer og deler, kunne blive forfærdiget på den måde, han har akkorderet med tømmermanden om. T. K.

(Bilag:) Fortegnelse (udat.) over, hvad materialer skipper Rasmus har ordre på, som kunne restere her [i Nykøbing]: 3 tylt 10 alens egetømmer, 80 stykker 4 tommers egeplanker, 2 $\frac{1}{2}$ tylt 16 alens fyrretømmer, 90 ris skifersten, 24.000 mursten, 38 læster kalk, 600 otte tommers søm, 4.400 lægtesøm, 1.600 loftesøm, 24 stkr. vindueskarmer, store og små.

2. juni (Nykøbing). Kontrakt med mester Jørgen am Hoff, prinsens hoftømmermand, om, at han skal nedtage prinsens ridehus og genopstille det på den plads, som er anvist ham, forsyne det godt med ny fodstykker og, hvor det er nødvendigt, med nye standere, rigler³ og andet og også forlænge det med to fag eller 3 »bind«⁴. Ligeledes skal han nedtage den i Rosenhaven stående gallada og

¹ K. har »empfang« i stedet for »Empfang«. ² K. har vistnok: Peilkentaffel. Pilkentavl (pilkentavl) er iflg. O. Kalkars ordbog et bord til at spille på med kugler (billard) eller brikker. Jvfr. H. Hjelholt: Falsters Historie I, s. 239. ³ Med rigler menes her sikkert tværtræer til forstærkning af konstruktionen, medens standerne er de opretstående bjælker, der skulle bære denne. ⁴ Bindinger, bindingsfag.

sætte den bag ved ridehuset på den ligeledes anviste plads, rette, hvad der mangler ved den og ufejlbarligt tilendebringe dette arbejde helt med sine egne folk i løbet af fem eller højst seks uger fra dato, dog godt og stærkt, således at han kan svare for det. Og han må ikke af husfogden begære eller vente anden hjælp end tømmerets fremskaffelse til værkstederne og de til rejsningen af bygningen nødvendige materialer som reb, bræder, tømmer o. a. Til gengæld har prinsen tilstået og forordnet nævnte sin tømmermand for hver binding i ridehuset, hvoraf der ialt er 34, 3 rdlr., og for hver binding i galladaen, hvoraf der tilsammen er 14, 2½ rdlr., hvilke rigtigt skal betales ham, efterhånden som arbejdet udføres. T. K.

(Bilag til denne og efterfølgende fire kontrakter:) Tysk promemoria om, hvad der skal udfærdiges af kontrakter (bagpå påtegnet: Hr. hofmarskal von Körbitz's ordre med hensyn til kontrakterne med Oluf von Steenwinckel, mester Jørgen am Hoff, Jens Ulborrig, Nickel Deicher, murmester, og stenhuggeren Dirick Paulsen. Nykøbing, den 2. juni 1646) med angivelse af indholdet.

2. juni (Nykøbing). Kontrakt med prinsens bygmester Oluf von Steenwinckel om følgende specificerede arbejder: I prinsens ny stald skal han tilmure gangen ovenpå og sammesteds bryde en dør gennem muren i et kammer, ligeledes nede i stalden tage to døre af i de to kammerer og mure hullerne til og siden på et andet sted, som er udvist ham, igen hugge to huller og deri sætte de samme døre; desuden lave en gang fra den ny stald i den lange stald mde en vindeltrappe.

I den lange stald skal han bryde et hul igennem til den ny rideplads og mure en dør i. Ligeledes på samme sted bryde tre spiltove væk og flytte dem over på den anden side, idet han murer døren til og laver to vinduer i stedet.

Endvidere skal han lade mure lysthuset i graven ved prinsens slot med en skorsten i og med hugne sten ovenpå samt lægge gulvet i det af italienske sten. Ligeså skal han

lægge et godt fundament under prinsens ny ridehus, mure det godt op og siden igen lægge gulvet deri. Videre lade hugge en kumme af feldsten og mure den med cement.

Alt dette arbejde skal han udrette med sine egne folk, som han selv har lånt og antaget, alene med undtagelse af, at husfogden her skal forskaffe ham sten, kalk og andre materialer til de steder, hvor han behøver dem, ved prinsens arbejds-vogne¹, og slotsskriveren sammesteds lade ham få det jern, han har brug for til nævnte arbejde. Og alt sådant arbejde skal han lade fuldføre med al flid, godt og stærkt og uden forsømmelse, så han siden kan svare til det. Til gengæld har prinsen ladet ham love og akkordere for alt dette arbejde 330 rdlr., som skal betales ham, efterhånden som arbejdet tager til og går for sig, hvorefter prinsens kammerskriver har at rette sig. K.

(Bilag:) Oluf Steenwinckels overslag, gjort den 29. maj 1646 efter prinsens begæring, over, hvad der skal udføres på staldgården, med specifikation af udgifterne — hovedsagelig arbejds-løn — til hvert af de anførte arbejder. Udgifterne er først anslået til 426 rdlr. Der synes derefter at være gjort forsøg på at nedbringe dem ved en reduktion af de enkelte poster; men sluttelig er man standset ved at lade følgende to poster udgå:

Endnu for ridehuset at bryde ned bloksten for hvert fag 2 rdlr. Huset er 30 fag, så er det tilsammen arbejds-løn 60 rdlr. Dette beløb er udstreget, og i marginen er tilskrevet: »skal husfogden lade gjøre wed bønder.«

Endnu 12 tønder cement til samme kumme: 36 rdlr., hvilken post er helt slettet. Nedenunder er med en anden hånd skrevet på tysk: Alt dette arbejde er akkorderet for 330 rdlr.

2. juni (Nykøbing). Kontrakt med Jens Ulborg, med hvem prinsen har ladet aftale, at han i prinsens her udenfor ny anlagte have fra Martin Rügals værk til prinsens ny stald snarest skal udfylde de tre derværende parker²

¹ K. har: »arbeds wegne«. ² Her i betydningen: (flske-)damme.

og derefter også udfylde og forhøje pladsen over og ved dem samt pladsen ved stalden så meget, som det behøves, for at alt kan blive rigtigt, jævnt og lige efter waterpasset, og ligeledes forrette dette arbejde alene med sine egne folk uden at forlange hjælp af husfogden så flittigt, godt og ufortøvet, som han siden på forlangende mener at kunne forsvare. Til gengæld har prinsen for hver fuld arbejdsrode, som han gør færdig på nævnte sted og anførte vis, ladet ham love 1 kurantdaler, hvilke penge skal betales ham, efterhånden som arbejdet skrider frem, hvad prinsens ved udbetalingskontoret forordnede skal rette sig efter. T. K.

(Bilag:) Jens Ulborgs på dansk opsatte, udaterede overslag over det anførte arbejde. Herefter er den første park, som er 2 roder bred og 3 roder lang, beregnet til 18 roder, den anden, 3 roder bred og 4 roder lang, til 36 roder og den tredje, $2\frac{1}{2}$ rode bred og 4 roder lang, til 30 roder, medens deres dybde angives til 3 alen. Pladsen ved stalden, som skal forhøjes, er 9 roder lang og 4 roder bred, ialt 36 roder, og pladsen, som skal forhøjes over og ved parkerne, 8 roder bred og 6 roder lang, er 36 roder. Ialt 156 roder.

2. juni (Nykøbing). Kontrakt med prinsens murmester Nickel Deicher, hvorefter han, så snart de fra København med det første forventede fliser er kantet af stenhuggeren, skal lægge stengulvet i prinsens hofkirke såvel forneden som ovenpå i galleriet lige og ustraffeligt, ligeledes udbryde de seks vindueskarme foroven i nævnte kirke og i deres sted igen indmure seks ny, som, vil Gud, også snarest skal komme fra København, og forfærdige alt dette arbejde med sine egne folk uden at forlange hjælp af nogen af prinsens folk, flittigt, godt og rigtigt, som han mener at kunne forsvare det, og også uden nogen forsinkelse. Til gengæld har prinsen for hver alen stengulv, han skal lægge, ladet ham tilsige 6 skill. dansk og for at udbryde hver vindueskarm og indmure en anden tilsammen én slet daler, som skal gives ham, efterhånden som arbejdet skrider frem, hvorefter

prinsens ved udbetalingskontoret forordnede har at rette sig. T. K.

2. juni (Nykøbing). Kontrakt med prinsens stenhugger Dirich Paulsen om, at han selv ufortøvet skal begynde at kante et parti fliser, som prinsen venter hertil fra København, så snart de ankommer, og anvende al flid på hurtigst at gøre dem færdige, således som han mener siden at kunne forsvare. Til gengæld har prinsen for hver alen i kvadrat, som han laver til på ovennævnte måde, ladet ham anvise $\frac{1}{2}$ mark dansk, som rigtigt skal betales ham, efterhånden som arbejdet bliver leveret, hvorefter prinsens ved udbetalingskontoret forordnede skal rette sig. T. K.

— (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim og Erik Rosenkrantz om, at det, eftersom såtiden nu er forbi, er prinsens vilje, at de henholdsvis i Nykøbing og Ålholm og i Halsted len lader indkøbe i hvert [af de tre len] 10 par stude og lader dem gå på godt græs, så at de, når de behøves, kan afføres til hans hofstats fornødenhed, idet de fører sig de derfor udgivne penge til god regnskab. K.

— (—). Miss. til Caspar von Buchwald om, at kaptajnen over livkompagniet Henrik Höling nylig, da kongen lå for Kielerfjord, af denne blev kaldt fra Fyn med 50 dragoner af det gamle regiment derhen og derefter forlagt til Femern. Da han nu angiver for disse hans anviste kvarterer og efter den derom udgangne kgl. forordnings udvisende at have nogle krav på indbyggerne i nævnte Femern og har henvendt sig til prinsen om hjælp til at få en ordning derpå, så anmoder prinsen adressaten som dengang forordnet krigskommissær i samme kvarterer om at lade sagen være sig anbefalet på bedste vis og støtte den ved alle mulige midler, så den snarest kan komme i orden. T. K.

— (—). Miss. til Tage Thott og Christoffer Ulfeldt. Prinsen meddeler, at han den tid, fejden stod på, efter sin kære hr. faders vilje har begivet sig til Malmø og dér til rigets velfærd og for at kunne holde fæstningen imod fjenden,

som allerede lå udenfor, har kontraheret med sin bygmester Oluf Steenwinckel om at gøre et og andet værk, som syntes højst fornødent dertil. Og eftersom nu den samme indtil denne dag ikke har fået hverken rigtighed eller betaling for dette hans arbejde, endda han havde prinsens anbefalinger til adskillige steder, så anmoder prinsen dem om af nævnte vigtige årsager uden yderligere ophold at forskaffe ham hans løn efter prinsens bestallingsbrev og også god rigtighed i hvad regnskab, han ellers har for sin nævnte bestilling, og stoler ganske og aldeles på, at de hjælper ham dermed i alle måder. K.

2. juni (Nykøbing). Miss. til kansler Christian Thomesen. Prinsen minder ham om, hvad han adskillige gange har både tilskrevet ham og mundtligt meddelt ham om de 500 rdlr., major Michel Ecksteen¹ har fået bevilget af kgl. majestæt og rigens råd for »de rentepenge«. Da prinsen nu har givet sit fyrstelige æresord på med det første at skaffe disse penge, og han nu atter igen ansøger derom, så anmoder prinsen om, at han (kansleren) vil gøre sit bedste for, at disse penge uden videre ophold må oversendes til prinsen, eller også, om der imod al forhåbning ikke skulle være råd dertil, der da efter forrige gjorde tilbud må forbeholdes ham (prinsen) så meget i klenodier, og at han med det første advares om at lade det afhente. K.

— (—). Besked på husfoged Christoffer Kremers memorial: Huset og slagbommene skal lukkes, eftersom dagen tager til og af, og ikke åbnes for nogen før, undtagen når det drejer sig om en af prinsens tjenere, som rejser i hans forretninger. Amtsskriveren skal intet have at gøre med redselhøet². Træet skal føres, når det passer bønderne bedst. Prinsens betjente og Peder Helt, som har vognpas, skal tilstille husfogden kopier deraf, og enhver rette sig derefter. K.

¹ Han kaldes senere Michael Eckstein. ² K. har: mit dem Redzelheug. Det drejer sig måske om hø, som skulle udredes af bønderne i landgilde.

2. juni (Nykøbing). Besked på kaptajn Henrik Hölings ansøgning og memorial: Prinsen har erklæret sig, som følger: Angående den femernske ordning havde prinsen indstændigt anbefalet den til Caspar von Buchwald som daværende kommissær. Afgørelsen med hensyn til de lollandske kvarterer skulle søges hos landets kommissærer i overensstemmelse med forholdet overfor de andre kaptajner. Vagt-huset på Færgeland skulle forblive under det nuværende tag. Med hensyn til byvolden i Nakskov ville der vel ellers blive truffet bestemmelse. Portvagten sammesteds havde prinsen ingen årsag til at tage fra borgerskabet. Angående træet skulle han anmelde sig hos Borkard Rud og Erik Rosenkrantz, som ville ordne det med ham efter tidligere derom udgangne forordning. Vildt og fisk var i forvejen helt ringe i samme kvarter, og generalpasset kunne heller ikke bevilges. De udvistes navne skulle han efter sædvane lade slå op på »justitsen«¹. T. K.

3. juni (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim om, at prinsen har afstået og overladt Evert von Westen, borger i Lybæk, i betaling for adskillige varer, han har leveret, al hvede og byg af prinsens landgilde, som endnu måtte være til overs på Ålholm len, såvelsom også alle nødder, der endnu er forhånden på samme og Nykøbing len, hvorfor adressaten skal udlevere nævnte korn og nødder til Berent Møller, tjener hos førbemeldte Evert von Westen. K.

— (—). Lignende miss. til [Erik Rosenkrantz] om, at prinsen har afstået etc.... alle nødder af forrige åringer, som kan være til overs på prinsens len Halsted² etc. K.

— (—). Befaling til prinsens ridefoged i Nykøbing len Hans Jensen om med det første at lade hugge for prinsens tømmermand Hans Schult og føre til ham til Nykøbing

¹ »an die Justitz .schlagen«. Der menes formodentlig råd- eller tinghuset.

² K. har Ålholm, som formentlig er en fejlskrift, da påtegningen bagpå lyder: Til Jost Frederik von Pappenheim og Erik Rosenkrantz.

et godt bøgetræ og et lille egetræ, som han skal bruge til forarbejdning af spadeskafter og hjul til hjulbøre. K.

3. juni (Nykøbing). Befaling til prinsens ridefoged i Nykøbing Hans Jensen om, at han uden al ophold og forsømmelse skal lade hugge så meget brændeved af Østerskov på Mårsby¹ fang, som skoven kan tåle, og skaffe det hen til stranden for at indskibes. Ligeledes skal han sammesteds lade hugge 300 risbøge, »så langt de findes«. K.

— (—). Befaling til borgmestre og råd i Nykøbing. Da det er forebragt prinsen, at borgerskabet her højlig besværer sig over skansearbejderne her for byen, idet de mener, at alle de nybegyndte værker skulle forfærdiges af dem alene og i en hast, så har prinsen med sin forrige befaling ikke ment andet end, at de alene skulle forfærdige byens vold og courtine i den tykkelse og højde, som er dem foreskrevet, og det efterhånden, så at de hvert år har at påtage sig et vist stykke af volden og forfærdige det godt, dog at det sker med al flid uden nogen forsømmelse. Om de vil gøre det ved deres egne folk eller akkordere med andre, må de selv råde over. Dette år vil prinsen, at de lader forfærdige den ny port med sit tilbehør og hertil udlægger arbejdslønnen og det jern, som behøves. Tømmeret og andet træ vil prinsen selv lade forskaffe dertil. De, om Gud vil, efterfølgende åringer skal de begive sig til volden igen, som foran meldt, og begynde på de steder, hvor de sidst er ophørt. K.

— (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim, som af medfølgende supplikats kan se, hvad supplikanten Andres Kare klager over. Og da denne kaptajnens og løjtnantens gerning er imod al ret og billighed, vil prinsen, at adressaten lader dem tilsige, hvor de er at finde i Falster eller Lolland, at de ufortøvet skal aflevere til supplikanten alt, hvad de utilbørligt har frataget ham. Og dersom de ville være genstri-

¹ Morsby, Åstrup s., Falsters Sønder h.

dige herimod, skal han lade dem tage i arrest, indtil de skikker sig, som ret er. K.

3. juni (Nykøbing). Kontrakt med Jesper Lauritzen, kampestenhugger. Prinsen har ladet akkordere med ham om at kløve nogle sten til prinsens fornødenhed, hvilket han uden ophold skal begynde og bruge sin bedste flid på, hvorimod prinsen har bevilget for hver alen sten at kløve 12 sk. dansk, hvad hans kammerskriver har at agte sig efter og udbetale ham pengene efterhånden, som arbejdet skrider frem. Ligeledes skal han i prinsens smedie hjælpes til at skærpe sit værktøj og sine redskaber, når det behøves. K.

— (—). Miss. til borgmester og råd i Haderslev. Eftersom arvingerne efter afgangne Oluf Hyrup, fordum indvåner i Haderslev, har andraget, at der allerede skal være forløbet en rum tid siden deres faders dødelige afgang, og at det var at formode, at de, som det vedkommer, kunne ramme¹ skade, dersom hans efterladte formue skulle henstå længere uden skifte, så, for at fremme samme skiftes behandling uden langt ophold, er det prinsens begæring, at de med det aller snæreste, såfremt det ikke allerede er sket, vil beramme en vis tid, til hvilken både kreditorerne, som efter lovligt bevis er berettiget til nogen fordring, såvelsom samtlige arvinger, hvoraf den ene, hans søn Peder Olufsen, indfinder sig, kunne være tilstede, og enhver ved rigtig skifte pro quota kunne blive adskilt. Og at de hjælper førnævnte Peder Olufsen til uden lang forhaling at nå til ende med samme skifte, så at de (arvingerne) ikke med billighed skal kunne besvære sig over nogen unødvendig modstand eller »langdrægtighed«, efterdi deres fader, som det erfares og foregives, intet har at svare nogen kreditorer udenfor riget, som i så måde kunne volde nogen forhindring. K.

4. juni (—). Memorial for kammerskriver Søren Jensen, som, så snart han ankommer til København, skal 1.

¹ Dvs.: vederfares eller lide. 34*

omspørge sig, om der er nogen, som imod høsten vil levere prinsen 100 stkr. pibetræer, 2. forhøre, om prinsen på Bremerholm endnu kan få 100 tylder norske deler, og 3. i særdeleshed og fremfor alt udvirke, at møllestenene, som prinsen har ladet bestille, uden alt ophold bringes herover, eftersom møllerne i Ålholm og Stubbekøbing til prinsens store skade på grund af deres beskadigelse intet kan male. K.

4. juni (Nykøbing). Befaling til skipperen på den kgl. bojert, som ligger for Nykøbing, om, når prinsens husfoged Christoffer Kremmer befaler ham det, at sejle med førnævnte bojert til Østerskov her i Falster, hvor prinsen har givet sin ridefoged her til Nykøbing slot, Hans Jensen, befaling til at lade hugge og føre til stranden en god del ildebrændsel til prinsens hofstats fornødenhed. Heraf skal nævnte skipper uden nogen forsømmelse indtage og føre her til Nykøbing den ene gode skibslast efter den anden og foretage rejsen så tit, indtil han her til Nykøbing har leveret al det ved, som nævnte ridefoged har ladet udvise og hugge til samme behov. Dersom skipperen imidlertid fattes proviant, skal han anmelde sig hos prinsens lensmand på Nykøbing og Ålholm Jost Frederik von Pappenheim, som har befaling til at undsætte ham dermed. K.

— (—). Besked på ansøgning fra samtlige bønder i Kalø birk i Lolland om, at prinsen på denne tid lader ansøgerne være fri for skansearbejdet, eftersom de ellers er besværet med at age brændet til hofstatens fornødenhed. K.

— (—). Sikkerhedspas for prinsens tjener Balthasar Abraham von Taupadel, som efter anmodning har fået orlov til at foretage en rejse til Øvre-Tyskland, Nederlandene og forskellige steder for at varetage sine forretninger. T. K.

— (Vordingborg). Fransk miss. til chevalier Cocherane. Da prinsen står i begreb med at fjerne sig noget fra

disse egne, og han ikke véd, om C.'s ophold i disse lande fortsætter til hans tilbagekomst, synes det ham belejligt at give et svar på de breve, C. har overrakt ham fra hans fætter og kusine, kongen og dronningen [af England]. Derfor sender prinsen ham hermed nogle spor af den fuldt oprigtige hengivenhed, han nærer for nævnte sin fætter og kusine, idet han stoler på, at adressaten ikke har forsømt at underrette dem om den fuldstændige resolution, som prinsen har meddelt ham mundtlig ved audiensen. Fr. K.

4. juni (Vordingborg). Miss. til Christian Dietherich von Tzernickou¹. Prinsen har rigtigt modtaget hans sidste skrivelse og ville også gerne have imødekommet hans anmodning, men på grund af hans kammersekretærs fraværelse har hans kancelli ikke så snart kunnet bringes i fuldstændig orden, og den ønskede koncept som følge af prinsens indtrædende opbrud ikke så hurtigt kunnet bringes til veje. Dog vil prinsen, så snart han med Guds hjælp igen kommer hjem, lade den opsøge og en troværdig kopi udfærdige til ham. T. K.

5. juni (Antvorskov). Miss. til ritmester Levin von Bülow. Nærværende rytter Claus Einefeld har tilkendegivet prinsen, at han ønsker at rejse til Holsten i sine egne forretninger og derfor, om muligt, ville fritages for den krigstjeneste, han en rum tid har ydet det adressaten underlagte kompagni; han har derfor bedt om, at prinsen vil række ham en hjælpende hånd til denne hans fritagelse. Da han er anbefalet prinsen på det bedste af gode folk på grund af sit gode forhold, og prinsen derfor hellere ser ham hjulpet til sin lykke og velfærd end hindret deri, er det prinsens ønske, at adressaten ikke blot for hans egen person løser ham fra kompagniet, men også, hvis han har medbragt hest og våben, straks lader disse følge med ham. T. K.

9. juni (Assens). Miss. til kansler Reventlow. Af den rulle, som denne prinsens fodermarskal Hans Braun vil forevise

¹ Feltejmester Christian Didrik Czernickow.

ham, kan han se, hvorledes prinsen tidligere med kongens samtykke har forlangt en del post- og rustvogne til transport af nogle af sine betjente og tøj¹. Men nu har prinsen erfaret, at disse (vogne) er sendt for at afhente vinene til Husum og altså ikke kan sendes til prinsen. Og skønt der kunne være nogle i beredskab i Haderslev, har prinsen dog betænkeligheder ved at lade dem køre for sig i betragtning af, at kongen selv sikkert i morgen vil være her og straks ufortøvet rejser videre til Haderslev. Da nu prinsen befinder sig i nærheden og ikke har tid til at træffe anden anordning, så ønsker han hermed, at kansleren efter medfølgende rulle vil lade Haderslev amt skaffe vognene til veje i morgen tidlig ved stranden og næstfølgende fredag videre til Haderslev.² T. K. •

11. juni (Haderslev). Memorial til kongen. Da denne har afkrævet prinsen en specifikation over alle dennes hidtil hafte intrader, har prinsen efter sin sønlige skyldighed hermed ladet denne forfatte og aflægge. Og er ganske vist de tre i Falster og Lolland liggende amter, Nykøbing, Ålholm og Halsted kloster, i årlig indkomst anslået til 31.000 rdlr. Men da disse ydelser for størstedelen består af uvisse, såsom olden, sagefald og lignende, kornet desuden på grund af nogle års tilfældig misvækst og undertiden også den ringe pris ikke har udgjort, hvad det var anslået til, og bønderne tilmed på grund af den kontinuerlige og langvarige hofholdning er meget forarmede og kommer mere og mere i restance, så har prinsen aldrig kunnet nyde mere end 23 til 24.000³ rdlr.s nytte af førnævnte amter. Dermed har prinsen klaret sig fra anno 32 til 38, men kongen har i dette sidstnævnte år af ven-

¹ K. har herefter haft: fra Flensborg til Haderslev, hvilket dog er overstreget.

² Nederst på bladet et senere overstreget postskript om, at kansleren kan beholde den wittmackske skrivelse hos sig så længe, til han har bragt i sikker erfaring, at denne (kapt. Hans Wittmack, jvfr. nedfr. u. 27. juni) skal aftakkes, og så sende ham den snarest. ³ K. har: 3 bis 24.000 Rthlr, hvilket formodentlig må læses som anført.

skabelig affektion, som prinsen med megen tak erkender, ydet nogle tilskud af vin, viktualier og liberivarer¹, hvilket beregnet i penge kan udgøre mellem 14 og 16.000 rdlr., og ladet prinsen beholde og nyde disse indtil år 44, men fra den tid igen ladet det ophøre, således at prinsen fra da af til dato ene og alene har måttet hjælpe sig med afgiften af ovennævnte amter. Deraf har prinsen nu opretholdt sit taffel og sin hele hofstat, selv aflønnet sine betjente og dertil embedsmændene i nævnte len og, hvad der er det meste og besværligste, med store omkostninger ladet det hele i bund og grund ruinerede fiskeri vedligeholde og genoprette, ja også ladet de på meromtalte len mest forfaldne bygninger reparere og holde i god stand. Prinsen vil således ikke forholde kongen sin tillid til, at denne vil optage dette til videre overvejelse og snarest atter betænke ham med nogle tillæg. T. K.

(Vedlagt:) Udateret udkast af væsentlig samme indhold, bortset fra memorialens slutning. Skrevet med en anden hånd.

14. juni (Flensborg). Miss. til generalmajor Bauer. Prinsen har rigtigt modtaget hans forskellige skrivelser, erkender med velbehag den fortsatte beretning om allehånde nyt og vil, ligesom han forhen på bedste måde har forsikret ham om sin bevågenhed, ikke undlade ved først befundne gode lejlighed at nedlægge den forbøn, adressaten har anmodet om i sin sidste skrivelse af 1. ds.², og efter bedste mulighed hjælpe ham til en gunstig resolution på hans ansøgning. T. K.

15. juni (—). Miss. til kurfyrsten af Sachsen. Da nærværende Hans Wolff von Mühlheim vil begive sig ud til kurfyrstens herredømme og lande, har han anmodet prinsen om ved en anbefaling at lette ham opnåelsen af, hvad han har i sinde at negociere for sig dér, og da han ikke gerne vil svigte ham, så beder prinsen kurfyrsten om i nåde at høre, hvad han har at fremføre, og så vidt det er gørligt og

¹ K. har: Liebereywaren. ² Denne og flere foregående skrivelser fra Fr. Bauer i Indk. breve fra ikke-fyrstelige personer 1644—47 i prinsens arkiv.

stemmende med billigheden, lade ham få en gunstig besked, idet prinsen erklærer sig villig og beredt til altid at gengælde det med lignende og al anden imødekommenhed. T. K.

17. juni (Flensborg). Miss. til kongelig råd og gehejme kammersekretær Frederik Günther. Af medfølgende kan han se, hvad supplikantens ansøgning går ud på, og da samme, så længe han har haft postmesterembedet i Glückstadt i forvaltning, men særlig under de senest forløbne farlige krigstider altid skal have vist den troligste flid deri, så vil prinsen gerne unde ham, at han igen kunne få nogen fordel af den. Det er derfor prinsens ønske, at adressaten vil forestille hans vedlagte begæring for kongen og, såvidt det er billigt og muligt, støtte den, så at den kan opnå en god resolution. T. K.

— (—). Miss. til Otte Krag. Da borgerskabet i Nykøbing besværes meget med det fortifikations- og skansearbejde, de efter kongens vilje skal forfærdige for deres by, ville prinsen gerne, at der kunne ydes dem nogen hjælp og lindring. Derfor beder han om, at adressaten ville gøre sig flid for hos kongen at hjælpe til, at de kunne få efterladt den skat, de er bleven efterstående med på grund af deres uformuenhed, hvorom rigtig fortegnelse medfølger, og dersom han modtager en god resolution herpå, ufortøvet udvirke og oversende en kgl. skrivelse til Jost Frederik von Pappenheim til Søholt, befalingsmand over Nykøbing og Ålholm len. K.

23. juni (Gottorp). Miss. til Kaj Ahlefeldt. Da prinsen er besluttet på at foretage sin tilbagerejse fra Valdemarstoft og ufortøvet videre til Haderslev, ønsker han, at adressaten vil træffe anstalt til, at vognene, som prinsens furér efter den rulle, han har hos sig, vil forlange af Flensborg amt til transport af nogle af prinsens tjenere, »kammer- og andet tøj«¹, må holde parat i nævnte Valdemarstoft

¹ K. har: »Cammer und andern Zeugen«.

til den tid, samme furér har befaling til at anmelde, og da prinsen også har befalet nogle af sine betjente at afrejse til vands, men de måske ved modvind kunne blive opholdt én eller et par dage i Flensborg eller på søen, så er det hans ønske, at adressaten i så fald vil lade dem proviantere af amtet og lade det tilbørligt føre i regning. T. K.

25. juni (Gottorp). Miss. til generalløjtnant Baudissin¹. Nærværende Ditlev Rantzau har meddelt prinsen, at han har besluttet at tilbyde kongen af Polen sin tjeneste ved forehavende krigstilstand, og derhos bedt om, at prinsen ved en skrivelse ville anbefale ham til adressaten, og da prinsen udmærket véd, at hans kvaliteter ikke gør ham uværdig hertil, idet han i den nylig overståede krig har tjent kongen godt og med hæder som ritmester under den firckske eskadron, og prinsen også ellers gerne beforder hans gode forehavende og ser det befordret af andre, så er det hans ønske, at Baudissin vil lade ham være sig anbefalet på det allerbedste til god ansættelse og avancement, som han så uden tvivl selv vil gøre sig flid for at fortjene. T. K.

— (—). Miss. til [gottorpsk] kansler Johan Adolph Kielman [von Kielmansegg]. Moritz Ahlefeldt har anmodet prinsen om at gøre sin venskabelige mellemkomst gældende hos hertug Frederik af Slesvig, Holsten etc., for at denne mod en billig godtgørelse kunne overlade og afstå til ham nogle rettigheder, han havde i godset Løickmark², og eftersom bemeldte Ahlefeldt er en gammel betjent på disse steder og også altid skal have ydet god og tro tjeneste i den nylig overståede krig, så er prinsen indkommet med sin forbøn hos hertugen, som har udladt sig venskabeligt med i ovenmeldte sag at ville træffe en sådan ordning, som ovennævnte indehaver af godset formedelst prinsens forbøn skulle nyde godt af. Men for at denne sag efter prinsens forestående rejse herfra atter kunne

¹ Wolf Heiorich v. Baudissin, polsk gesandt i Danmark. ² Løitmark, Svans s., Ekernfærde h.

bringes i erindring hos hertugen og til fuldstændig afgørelse, vil prinsen hermed have den anbefalet til adressaten på det bedste, idet han forventer, at denne vil yde merbemeldte indehaver af godset al mulig støtte og befordring, hvad prinsen atter vil erkende i nåde. T. K.

27. juni (Odense). Miss. til kansler Reventlow. Da prinsen ikke vil lade stenene fra de forfaldne bygninger i Haderslev, hvorom han igår har truffet aftale med ham, afhente, før høsten er endt, skal adressaten straks med flid lade samle så mange af dem, som selv allerede er faldet ned såvel ved lysthuset som på den ene side af slottet, og lade dem bringe i forvaring i slotsgården, for at de ikke i mellemtiden skal blive spredt og ført bort, idet prinsen i medfølgende ordre har befalet ridefogden sammesteds ufortøvet at lade disse sten rense ved en murmester på prinsens bekostning. Medfølgende [missive] til kaptajn Wittmack, som er prinsen magtpåliggende, skal han også lade viderebefordre ved snarest sikre lejlighed. T. K.

— (—). Ordre til ridefogden i Haderslev Hans Bertram. Da prinsen har befalet kgl. råd, tysk kansler og amtmand på Haderslev Ditlev Reventlow til Reetz og Ziesendorf ufortøvet at lade de ved lysthuset og én side af slottet dér nedfaldne sten samle og bringe i forvaring i slotsgården, hvorefter prinsen efter endt høst er til sinds at lade dem afhente, så skal han i mellemtiden lade disse sten rense godt ved en murmester, som han skal antage dertil på prinsens bekostning. T. K.

— (—). Miss. til kaptajn Hans Wittmack. Eftersom det af nogle er blevet sagt prinsen, at hans kompagni muligvis kunne blive aftakket, og hans og dets ærefulde, gode forhold imidlertid er prinsen bekendt, ønsker denne, at han i tilfælde af, at denne aftakning finder sted, selv overfører 108 af de ældste og mest prøvede knægte sammen med den bedste trommeslager og piber, dog uden nogen officer, til vands til hans residens Nykøbing, hvorefter

prinsen er til sinds at forstærke sit livkompagni med dem. Hvad han bekoster på overførselen, skal atter blive ham erstattet, og prinsen vil tage anledning til at bevise ham den nåde, hvormed han er ham bevågen. T. K.

1. juli (Nykøbing). Ordre til borgmester og råd i Stubbe-købing. Eftersom prinsen erfarer, at Stubbekøbing by, medens han har været fraværende, næsten intet har gjort ved skansearbejderne foran byen og således ringeagter hans udgangne befalinger, så at han havde årsag nok til med rette at tiltale adressaterne, som skulle have holdt derover med tilbørlig flid og alvor, så vil han hermed alvorligt og på det seneste¹ have dem anbefalet, at de uden alt ophold skaffer deres fulde antal folk til førnævnte arbejde og tillige indsender en rigtig fortegnelse over alle deres navne, hvorefter de haver at agte sig, om de ellers ikke selv vil stå til rette for, hvad videre forsømmelse og ulydighed derved hænder sig. Dette er prinsens alvorlige vilje og befaling. K.

— (—). Besked på tingskriveren i Falster Peder Christensen Arebos ansøgning. Prinsen henviser ham til lensmanden sammesteds, at der forholdes med ham ligesom med andre tingskrivere i disse lande. K.

— (—). Ordre til skipper Rasmus Samsing på Bremerholmen. Eftersom skipperen på spiljagten Gummer Gullmundsen på rejsen har mistet sit anker og tov, hvorom adressaten hoslagt modtager hans beretning, vil prinsen, at han oversender et nyt anker og tov til førnævnte spiljagt, og det ved skipper Niels Motte, som ellers skal føre nogle materialer herover for prinsen. K.²

— (—). Ordre til skipper Rasmus³ på Bremerholmen om at lade levere til denne kgl. skipper Niels Motte,

¹ Dvs.: for sidste gang. ² Koncepten er overstreget. ³ Formentlig den foran nævnte skipper Rasmus Samsing.

hvad sten og andre materialer prinsen tilforn har givet befaling til at føre herover. Og eftersom prinsen agter nogen tid at bruge førnævnte skipper til med bojerten at føre ildebrændsel hertil til sin hofstats fornødenhed, skal han med de folk, han har hos sig, provianteres nødtørftigt for to måneder. K.

1. juli (Nykøbing). Ordre til byfogden og toldereren i Nykøbing Peder Hansen om at skaffe skipperen på prinsens spiljagt for ham og 3 hos sig havende bådsmand én måneds proviant efter Bremerholmens takst, idet han fører sig det til god regnskab, hvor det skal godtgøres ham. K.

— (—). Ordre til ridefogden ved Nykøbing slot Hans Jensen om i byens skov at lade udvise og hugge et godt bøgetræ til en rende over den ny gade, eftersom tømmermanden Hans Schultz begærer det. K.

— (—). Ordre til den kgl. proviantskriver Martin Michelsen om til denne skipper Niels Motte at forskaffe 3 måneders proviant for skipperen på prinsens spiljagt Gummer Guldmundsen og 3¹ hos sig havende bådsmand, eftersom prinsen agter at beholde dem i sin tjeneste for samme tid. Han skal føre sig det til god regnskab, hvor det skal godtgøres ham. K.

3. juli (—). Ordre til byfogden og toldereren i Nykøbing Peder Hansen om til skipperen på kgl. maj.'s skib, som ligger her for byen, Niels Motte at forskaffe 8 dages proviant til ham og hos sig havende 7 bådsmand efter Bremerholmens takst, idet han fører sig det til god regnskab, hvor det skal godtgøres ham. K.

4. juli (—). Miss. til borgmestre og råd i Næstved. Prinsen hører, at en af deres medborgere ved navn Caspar Andersen skal føre et meget ukristeligt og forargeligt levned med sin ægtekonen, så at han uden at agte

¹ Læsningen af tallet er usikker.

de nogle gange fra sig udgivne løfter og forpligtelser om herefter at ville skikke sig kristeligere og bedre alligevel dag for dag skal blive værre og forargeligere. Og skønt prinsen nu ikke tvivler om, at de gør og herefter vil gøre derved, hvad der er øvrighedens embede, så vil han dog herved have dem formanet og anbefalet at drage god omsorg for, at der ikke kommer nogen ulykke af det, og især uden ophold i retten under ed adspørge de to piger, som nu i sommer siden påske har tjent hos førnævnte Caspar Andersen, såvelsom en anden pige, som har tjent ham sidste vinter og nu skal være hos en anden borger i deres by, om deres vidskab og vidnesbyrd om førnævnte Caspar Andersens og hans kones liv og omgængelse med hinanden, »på det, når det skulle behøves, ingen forkortes i sin bevisdom«. K.

4. juli (Nykøbing). Miss. til hr. Niels Andersen, provst i Tybjerg herred og sognepræst i Næstved. Prinsen erfarer, hvorledes en af Næstveds borgere ved navn Caspar Andersen skal føre et meget ondt og ukristeligt levned med sin ægtehustru, idet han ikke agter adskillige afbiger¹ og forpligtelser, han har gjort adressaten og sin egen sjælesørger såvelsom andre gode folk. Og skønt prinsen ingenlunde tvivler på, at adressaten efter sit embede gør sin mulige flid for, at sådant herefter kunne afskaffes og forekommes, så vil han dog herved formane ham til med yderste omhu og omsorg at være betænkt på midler og veje, hvorved al ulykke herefter kunne dæmpes og afvendes deri. K.

— (—). Åb. brev² om, at da Martin Lederman, borger og farver i Augsburg, har bedt om en attest vedrørende hans for to år siden i prinsens tjeneste afdøde broder Sebastian Ledermans efterladenskaber, har prinsen ladet sin fodermarskal Hans Braun og sin sølvpop Hans Georg Viertel, som havde godt kendskab dertil, afhøre, og

¹ K. har: afbede, af afbed, bøn om tilgivelse, afbigt. ² I påtegningen bagpå kaldt: »Attestation«.

samme har enstemmigt og under højtidelige forsikringer bevidnet og udsagt, at før omtalte Sebastian Lederman, da han på grund af det i året 1643 ganske hastige og uventede fjendtlige indfald i disse riger og lande med andre af prinsens betjente var blevet tvunget til at begive sig fra Jylland til et sikrere sted, i skyndingen ikke havde fået mere med sig derfra end en lille kiste, hvori blot var gamle klæder, der i det højeste beløb sig til en værdi af 30 daler. Hvad han ellers havde af husgeråd og andet, men især restseddelen på den hos kurfyrsten af Sachsen udestående besolding, havde han måttet lade i stikken og i fjendens vold, i hvilken anledning han senere overfor dem og andre især havde klaget højligt over tabet af denne restsedel. På grund af hans mangel på penge og andre midler har prinsen selv ladet afholde udgifterne ved den kort derefter afdødes begravelse og tilmed til hans ovennævnte broder, af medlidenhed, og for at han ikke skulle drage tomhændet bort, ladet udbetale den afdødes udestående besolding, nemlig 82½ rdlr., helt og fuldt. Hvilket prinsen altsammen i rettens og sandhedens interesse har villet levere og meddele ham. T. K.

4. juli (Nykøbing). Miss. til kurfyrsten af Sachsen. Prinsen meddeler, at breviseren Martin Ledermann, borger og farver i staden Augsburg, for to år siden er ankommet her til riget i den hensigt at opsøge sin broder Bastian Lederman, som tidligere havde tjent kurfyrsten som drabant og senere prinsen som enspænder og hoffurér, og hos ham hente sig nogen hjælp i sin trang. Men da førnævnte hans broder Bastian snart efter hans ankomst afgik ved døden, har han sat sig for igen at begive sig til Augsburg og undervejs at ansøge kurfyrsten om den afdødes resterende besolding. Og da det var bekendt, at dokumenterne angående nævnte hans broders til 600 gylden sig beløbende restfordring ved den tid, da han på grund af hastigt og helt uventet indfald i Jylland var blevet tvunget til ilsomt at forføje sig derfra i sikkerhed, var bortkommet for ham, hvorover han dengang efter indhentet nøje

underretning flere gange skal have beklaget sig højlig, så har broderen bedt om, at prinsen i sandhedens interesse ville meddele ham en skrivelse og dermed hjælpe til at fremme betalingen. Dette har prinsen, af medlidenhed og i betragtning af, at førnævnte person havde rejst så lang en vej og igen skulle afrejse med næsten tomme hænder, bevilget og ladet udfærdige og meddele ham den omtalte skrivelse. Men da han nu atter har anmeldt sig og givet til kende, hvorledes ommeldte skrivelse, som han på grund af den indtræffende krigsfare dengang ikke havde kunnet indgive og altså havde taget med hjem, efter pålæg af rådet i Augsburg var blevet indlagt i kancelliet dér, og han således var blevet hindret i at indkomme med den, ene og alene for efter deres skik og brug at gøre ham, som en augsburgsk trosbeslægtet, livet og tilværelsen¹ sur, så har prinsen ikke taget i betænkning hermed endnu engang at meddele ham den; og han beder kurfyrsten om at ville lade supplikanten nyde godt af denne hans forbøn og lade ham som en nødstedt og på grund af sin bekendelse af sandheden forfulgt person få betalt halvdelen af ovennævnte hans broders restfordring, efterdi der allerede skal være indkommet krav på den anden halvdel hos kurfyrsten. Prinsen lover denne gengæld i lignende og andre tilfælde og anbefaler ham til den Allershøjestes beskyttelse. T. K.

6. juli (Nykøbing). Ordre til Hans Jensen, ridefoged i Nykøbing, at han straks og uden alt ophold skal lade hugge på belejligste steder og med skovens mindste skade og siden levere her til prinsens bygmester Oluf Steenwinckel seks risege til 15 alen i længden. K.

— (—). Ordre til samme om på de belejligste steder og uden skovens fordærv at lade hugge og levere hertil seks risebøge, eftersom tømmermanden Hans Schultz begærer dem. K.²

¹ K. har: das Leben und Mittel sauer gemacht. ² Denne og den foregående koncept er skrevet på samme blad, hvor der oprindelig har stået en koncept

6. juli (Nykøbing). Miss. til Oluf Brockenhuus. Hvad der søges om i medfølgende supplikats, agter prinsen ingenlunde at være imod ret og billighed, eftersom supplikanten Jørgen Mortensen, som børnenes kødelige fader og således nærmeste værge, tilbyder for øvrigheden her, hvor han har bosat sig og har nævnte sine børn hos sig, tilstrækkelig forsikring og kaution for de penge, han på deres vegne modtager. Prinsen beder derfor om, at adressaten ved borgmester og råd i Køge vil lade børnenes debitorer tilholde uden ophold og videre vægring at betale til supplikanten de penge, de har i hænde for hans børn, med alle hidindtil forfaldne renter, som det bør sig. K.

— (—). Besked på Peder Helts ansøgning. Prinsen har med yderste mishag erfaret, at han tør understå sig at mistænke og beskylde prinsens beedigede og i så mange år vel betroede, nu saligt udi Herren hendøde kammersekretær Christoffer Lebzelter for nogen uredelighed, falskhed og partiskhed, hvilket prinsen aldrig i det ringeste har mærket fra ham. Og i særdeleshed kunne prinsen vel erindre, at de missiver, over hvilke supplikanten heri beklager sig, havde han, prinsen, befalet skulle konciperes i så måde, så også herefter ladet sig dem forelæse adskillige gange og siden stadfæstet dem med sin hånd og sit segl, så at supplikanten beskyldte førnævnte hans sal. kammersekretær imod sandhed og med urette, hvilket billigt burde forfølges ved retten til tilbørlige straffe. Hvad ellers den allerede begyndte proces angik, havde lensmanden fået befaling om, hvorledes der skulle forholdes dermed. K.

— (—).¹ Revers, hvorved prinsen gør vitterligt, at fru

---

til ordre til samme ridefoged om i Nymarksskov at lade hugge og siden hertil føre 20 risbøge efter begæring af tømmermanden Hans Schultz, som skal forarbejde dem til byens vold. Derefter er »udi Nymarksskove« slettet, og det er tilføjet, at de seks bøge skal hugges i byens skov og resten på belejlige steder. Endelig er hele koncepten overstreget. Jvfr. nedenfor under 7. juli.

¹ Brevet er på bagsiden dateret 6. juli, men i selve teksten 1. maj. Det fremtræder som en som koncept benyttet renskrift, dog uden segl og underskrift.

Barbara Wittrup, sal. hr. Christian Friises til Kragerup, efter prinsens begæring for to år har bevilget og opladt til bespisning af prinsens hofstat den andel fiskeri i Maribo sø, som hører til Ålstrup og Engestofte gårde, hvilket hendes eller hendes børns fiskeri i samme sø Erik Fisker i Maribo hidtil har haft i forpagtning af bemeldte fru Barbara. Og eftersom samme fiskeri ikke kan forundes prinsen længere end for to år efter dette brevs dato, fordi førskevne frues børn på de tider selv agter at ville bruge det til deres fornødenhed, så skal det til den tid stå dem frit at overtage, når prinsen eller hans arvinger anmodes derom ved dette brev. K.

7. juli (Nykøbing). Miss. til ritmester Niels Lykke om, at nærværende smed Arent Brentzler er antaget i prinsens tjeneste, og eftersom han angiver, at der i hans bolig i Sæby var indlagt og indkvarteret en af adressatens ryttere, af hvilken han alligevel håbede at få rigtig betaling for, hvad der godvilligt var blevet forstrakt ham af rede penge, spisning eller i anden måde, dersom kongen gjorde regnskab med soldatesken, så beder prinsen, at han af førnævnte rytters gage vil indeholde så meget, som værtens fordring kan andrage, og lade det levere til ham, når der tilbørligt ansøges derom. K.

— (—). Miss. til borgmester og råd i Sæby i Vendsyssel om, at nærværende Arent Brentzler er antaget i prinsens tjeneste, og eftersom han har bedt om forlov til at drage over til deres by og hente sit boskab og andet, han behøver, herover, så har prinsen bevilget ham det, dog alene for en kort tid, efterdi han har meget at udføre for prinsen. For at han nu kan komme så meget tidligere tilbage igen, vil prinsen, at de er ham behjælpelig med uden ophold og for billig fragt at få en skude at rejse herover med. K.

— (—). Besked på konstabel Christen Hansens ansøgning om, at prinsen henviser ham til Jost Fr. von Pappenheim til Søholt som tidligere kommissær i de falsterske kvarterer

til at lade ham få afregning og betaling, ligesom andre af hans kammerater i Lolland har fået. K.

7. juli (Nykøbing). Ordre til borgmestre og råd i Nykøbing, at eftersom det vil være nødvendigt at sikre volden her udenfor byen med noget slyngeværk¹, og der dertil efter gjort overslag behøves tyve risbøge, så er prinsen villig til at skaffe halvparten deraf, nemlig ti stykker, fra kronens skov, idet han vil, at borgmestre og råd her af deres skov lader hugge og levere til samme behov de andre ti stykker, eftersom tømmermanden Hans Schultz begærer dem.² K.

10. juli (—). Miss. til hertug Hans af Eutin. Prinsen forsikrer, at han ligeså fuldt, som hertugen har håbet på og ønsket at høre om hans lykkelige ankomst til sin residens og hans fortsat gode velbefindende, har længtes efter at høre det samme om hertugen, således at hans venskabelige skrivelse ved at forvisse ham herom også derfor har været ham højst behagelig og glædelig. Og da hertugen tilmed til overflod har vist sin gode affektion mod prinsen ved at forære denne en hund og et fuglebur, som begge er kommet ham vel i hænde, så takker han først derfor og tilbyder til gengæld at være rede til at vise sin gode vilje overfor hertugen. T. K.

— (—). Kommissorium i sagen: Christoffer Steensen til Grimsted og Røtger³ Johan von Ascheberg. Prinsen gør vitterligt, at eftersom der er indtruffet et ulykkeligt tilfælde mellem to af hans pager, så at den ene, ved navn Erik Steensen, er blevet skudt ihjel af sin kammerat Rødger Johan von Ascheberg, som nu er i forvaring her på Nykøbing slot, og bemeldte sal. Erik Steensens fader, Christoffer Steensen til Grimsted, oberst over det sjællandske regiment, søger og begærer, at prinsen ville kommittere og nedsætte efter gårdsretten et vist antal gode mænd, for hvilke han kunne forfølge gerningen med lov og rette, så kommitterer og for-

¹ K. har: »Slengverck«, slyngeværk, her vistnok en tømmerforbindelse på pæle. ² Jvfr. ovfr. under 6. juli, noten. ³ Rutger.

ordner prinsen ved dette sit åbne brev til at sidde i denne gårdsret Borkard Rud til Sæbygård, Jacob Abraham¹ von Plato til N., prinsens kammerjunker, Lave Bille til Havrelykkegård, Hans Vilhelm von Harstall til N., prinsens kammerjunker, Rudbeck Pors til Øllingsø, Rudolf von Büнау til N., prinsens gemalindes kammerjunker, Erik Rosenkrantz til Rosenholm, prinsens befalingsmand over Halsted kloster og Ravensborg len, Christoffer Kremer til N., prinsens husfoged her på Nykøbing slot, Erik Kaas til Bremersvold, Hans Jørgen² von Dölau til N., prinsens hofjunker, Lave Beck til N., landsdommer i Falster og Lolland, og Didrik Blome til N., prinsens hofjunker, samtlige og hver især, idet prinsen vil, at de uden ophold og forsømmelse forliges om en vis tid og dag, som dog skal sættes på det aller korteste, muligt er, hvor de agter at møde hinanden her på prinsens residensslot Nykøbing og holde gårdsretten dér, lovligt og i tide på samme dag og sted lade kalde og indstævne førnævnte klager og anklagede, høre hvad klagemål, gensvar, vidnesbyrd og andet, hver af dem forebringer og indfører, eller hvad der yderligere synes kommissærerne selv nødvendigt til bedre efterretning, og siden fuldføre samme proces til dommen efter loven, hvortil prinsen giver dem alle og hver især fuldmagt og kommission ved dette sit brev. K.

10. juli (Nykøbing). Miss. til Sivert Urne. Eftersom prinsen, når han rejser til og fra København, mestendel plejer at blive »over nat« i Vindebyholts kro, og han, den sidste gang han var der, fornam, at huset moxen allevegne ikke holder for regn og vejr, så at han næppe kunne få noget sted at forvare sig vel derimod, ønsker han, at adressaten vil lade samme krohus istandsætte³, så at prinsen herefter, når det behøves, måtte kunne akkomoderes bedre deri. Hvad ringe bekostning der medgår, skal han føre sig til regnskab. K.

12. juli (—). Ordre til borgmestre og råd i Næstved. Eftersom prinsens ordinære postbud, som hver uge går

¹ Skrives også undertiden Abraham Jacob.   ² Georg.   ³ K. har: fly igen.

imellem Nykøbing og Korsør, undertiden har noget for prinsen, som ikke bekvemt kan bæres, så vil prinsen, at de, når sådant hænder sig, er ham behjælpelig med heste og en vogn til det nærmeste skiftested. K.

12. juli (Nykøbing). Ordre til Søren Clemendsen, slots-skriver på Vordingborg, om [med samme begrundelse] at træffe anstalt i de landsbyer imellem Næstved og Vordingborg til, at fogderne er ham (prinsens ordinære postbud) behjælpelige med heste og en vogn så tit, han behøver det. K.

— (—). Miss. til Borkard Rud om, at prinsen i sit medfølgende åbne brev¹ har givet ham med nogle andre af adelen kommission til at sidde i retten i den deri omtalte sag. Det er prinsens vilje, at han som formanden med det første tilsender hver af de andre en rigtig kopi, under sin hånd, af anførte brev og på prinsens vegne påminder dem om med allerførste mulighed efter brevets indhold at forliges med ham (adressaten) om en bestemt dag til at forrette sådan kommission. K.

13. juli (—). Besked på Jens Hansen i Bønneds ansøgning. Herpå vil prinsen, at ridefogden her Hans Jensen skal forklare sligt både om stedet ved Skoltruppe² såvelsom også om vagthuset i skansen ved Næs³, om det er brøstfældigt eller kan blive bestående længere i skansen. Angående sæden⁴ ved Bønnedgård skal det blive ved forrige besked, og derfor enten gøres vederlag af Frantz Gartner, eller det indhøstes af supplikanten Jens Hansen selv. K.

— (—). Besked om, at ridefogden her Hans Jensen skal give efterretning om, af hvad årsag supplikantinden Karen Rasmus Lauridsens mand er antaget til fængselet. K.

¹ Formentlig kommissoriet af 10. juli (ovenfor). ² Skjoltrup, Horbelev s., Falster Sønder h. ³ Næs (Næsby), Åstrup s., Falster Sønder h. ⁴ K. har: Sæden, her i betydningen: Afgrøden.

13. juli (Nykøbing). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim om, at kaptajnen for prinsens livkompagni til fods Henrik Höling søger prinsen om at ville hjælpe ham til afregning og rigtighed for den tid, han har været indkvarteret i Lolland, indtil han fik fænniken. Og eftersom prinsen ikke kan agte det ubilligt, er det hans vilje, at adressaten vil støtte ham i denne hans begæring. K.

— (—). Ordre til prinsens kammerjunker Jacob Abraham von Plato om at lade skyde og siden levere til prinsens hofapoteker Christoffer Herfort et stort dyr og et dådyr, som prinsen har undt og bevilget ham. K.

— (—). Ditto ordre til samme om at lade skyde og levere et stort dyr og et dådyr til prinsens slotsskriver her Paul Karstensen. K.¹

17. juli (—). Miss. til kansler Christian Thomesen om, at der natten mellem søndag og mandag sidstforleden på grund af stor torden og lynen² er kommet ild i Halsted klostres ladegård og ganske til grunden opbrændt tre bygninger, nemlig: Kornladen, lang 58 alen, bred 24 alen, en stald derved, lang 57 alen, bred 10 alen, og et andet fårehus, lang 23 alen, bred 11 alen. Og skønt disse bygninger, fornemmelig laden, ingenlunde kan undværes, men endelig må opsættes igen, så har prinsen selv ingen midler til at lade dette forrette, eftersom han med sådan bygning og forbedring på de tre len fra den tid, de er blevet indrømmet ham, har kostet en betydelig sum penge og derved selv er kommet til kort med de midler, han ellers højlig havde behov til sit underhold, så det falder ham ganske umuligt at udstå sådant længere, især med på éngang at lade opsætte så mange bygninger helt af ny og fra grunden. Han anmoder derfor om, at kansleren med det første vil give kongen alt dette til kende og både skriftligt og, når den guddommelige nåde igen fører hs. maj. her til riget,

¹ Der er ikke skrevet nogen særskilt koncept i dette tilfælde, men navnet er tilskrevet over linierne i foregående. ² K. har: Liunet.

også mundtligt disponere denne således, at han, i betragtning af prinsens før berørte høje umulighed, faderligt vil undsætte ham og træffe bestemmelse om andre midler til meromtalte uomgængelige bygningers fornødenhed. Og eftersom høsten er for døren, og laden endelig skal rejses igen i en hast, har prinsen allerede truffet bestemmelse om at optage både penge og tømmeret på borg, indtil han af kongen får den forønskede anordning om betalingen derfor, idet han ganske stoler på, at kansleren vil gøre sin bedste flid for at udvirke denne. K.

17. juli (Nykøbing). Miss. til Erik Rosenkrantz. Prinsen har hørt den mere vidtløftige beretning, han har gjort om den sidste ulykkelige hændelse med kornladen og stalden, og eftersom høsten nu med det første skal begynde, agter prinsen det også for højfornødent, at der begyndes med kornladen, og at den opsættes med al mulig hast. Men da prinsen ikke så snart véd at skaffe råd til rede penge, så kan adressaten tage tømmeret på borg i Nakskov eller andensteds såvelsom også låne, hvad rede penge der behøves til tømmerfolkene, så længe, indtil prinsen skaffer midler til betalingen af det altsammen. Ellers passer det prinsen godt, at laden sættes på et andet sted, hvor det kan være mest belejligt. Med tømmermanden kan han akkordere på det ringeste, muligt er, og derimod tage af ham en forskrivning eller revers, at han skal hugge, sætte og forbinde tømmeret i så måde, at det kan blive godt, bestandigt og ulastet af andre mestre, som kunne føres derover. K.

18. juli (—). Miss. til generalmajor Bauer. Prinsens henværende page Detlev von Ahlefeldt, hvem prinsen i betragtning af hans i nogle år flittigt ydede opvartning for kort tid siden har givet kården, har, da han har i sinde at følge krigen og se og opleve noget berømmeligt i den, anmodet om, at prinsen til bedre fremgang og anbefaling ville medgive ham en skrivelse til adressaten. Denne hans hensigt og prisværdige forsæt har prinsen ingenlunde villet mod-

sætte sig, hvorfor han begærer, at Bauer for hans skyld vil lade ham (Ahlefeldt) være sig på det bedste befalet og, når han siden har vist sig kapabel, altid være ham til hjælp og støtte til godt avancement. T. K.

18. juli (Nykøbing). Ordre til Christoffer Kremer, husfoged på Nykøbing. Eftersom det undertiden hænder sig, at prinsens heste kommer til at stå en og anden dag i Gåbense færggård, så er det prinsens befaling til husfogden, at han forskaffer til færgemanden dér på stedet 4 læs hø for forleden år og 4 læs hø for dette år og således 8 læs ialt. K.

19. juli (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim og, in simili, Erik Rosenkrantz. Prinsen erfarer, at der skal forefalde nogen urigtighed i Ålholm (Halsted) lens¹ regnskab med hensyn til småredselens oppebørsel, idet prinsens køkkenskriver og hans indkøber ikke véd, hvad de har at kræve af hver bonde. For at sådant nu herefter kan forekomme, skal førnævnte indkøber betale alt, hvad han selv modtager af bønderne, med rede penge og intet mere have at bestille med at indkræve jordebogens småredsel af bønderne. Men dersom prinsens køkkenskriver behøver noget deraf, skal han skrive tidligt derom til skriveren på lenet, som uden forsømmelse og inden to eller tre dage skal lade oppebære af bønderne efter jordebogen, hvad der således begæres af ham, og, når han har det parat, advare køkken-skriveren derom, så at han kan lade det afhente i tide, eftersom kgl. maj. ellers lader det holde på samme måde i andre len. Til skriverens efterretning følger vedlagt [en fortegnelse over], hvad småredsel endnu refterer hos bønderne for dette år. K.

(Vedlagt:) Fortegnelse, dat. Nykøbing slot 15. juli 1646, over den småredsel, som årlig gives af Ålholm og Halsted kloster len efter jordebøgerne: Af Ålholm len: 115 får, 489

¹ K. har først blot haft »lehnens«, altså lenenes; men siden er der ovenover tilføjet: (Ålholms) (Halsteds). Der er udstedt to missiver, ét til hver af de nævnte lensmænd.

lam, 457 gæs, 970 par høns, 44 ol æg. Heraf er i 1646 oppebåret: 1 får, 165 lam, 170 par høns, $7\frac{1}{2}$ ol æg, således at der tilbage bliver til videre indfordring: 114 får, 324 lam, 457 gæs, 800 par høns, $36\frac{1}{2}$ ol æg. Af Halsted kloster len gives årlig og er endnu til rest: 4 får, 298 lam, $564\frac{1}{2}$ gæs, 1084 par høns, $57\frac{1}{2}$ ol æg. Alt i alt refterer der af de to lens indkomst i 1646: 118 får, 622 lam, $1021\frac{1}{2}$ gæs, 1884 par høns, 94 ol æg.

20. juli (Nykøbing). Sikkerhedspas for prinsens hofjunker Didrik Blome, som for sine forretningers skyld vil rejse til Danzig. T. K.

— (—). Miss. til enkedronningen af Sverrig Maria Eleonora om, at prinsens forhenværende hof- og lystgartner Hilarius Heyne, efterat han er løst af prinsens tjeneste, har anmodet denne om at ville recommandere ham til anden ansættelse hos adressaten. Og da samme, så længe han har været i prinsens tjeneste, altid har vidst at varetage sine sager godt, og prinsen derfor ikke tvivler om, at hun, såfremt det behager hende at gøre brug af hans opvartning, ikke vil være dårlig tjent med ham, så har han indvilget i at medgive ham dette, idet han beder hende for hans skyld lade nævnte gartner være sig på det bedste anbefalet. T. K.

— (—). Ordre til Volckmar von Stöcken, skriver på Halsted kloster. Eftersom der i de nærmest forgangne dage er brændt en kornlade på Halsted kloster ved lynild, og der til dens genopbygning, som skal begyndes uden nogen forsummelse, fordi høsten er for døren, ikke er anden udvej for penge, så skal skriveren sammesteds tage af skattens penge dertil. Og hvad han således har udlagt til dette brug, efter rigtige kvittanser, det stoler prinsen på vil blive ham godtgjort i hans regnskab på rentekammeret. K.

— (—). Kommissorium. Da prinsen erfarer, at der skal begive sig nogen trætte mellem Borkard Rud til Sæbygård og nogle af kronens tjenere i Halsted kloster len om noget mageskiftejord, som prinsen sidste år har

undt og bevilget nævnte Borkard Rud, så har han, for at sagen kunne komme til ende med mindre bekostning og penge-spild for bønderne, anset det for rådeligt at lade sagen komme for upartiske kommissærer, hvortil han på kronens vegne forordner Jost Fr. von Pappenheim til Søholt, prinsens befalingsmand over Nykøbing og Ålholm len, og Rudbek Pors til Øllingsø og på før omtalte Borkard Ruds vegne Christoffer Steensen til Grimsted, oberst for det sjællandske regiment, og Erik Steensen til Søllestedgård, idet han befaler dem at tage sagen for sig med det aller første, syne og bese begge åstederne, om de otte mænd imod prinsens forrige befaling har udstenet¹ Borkard Rud mere til, end han har givet kronen til vederlag, og siden fuldstændig dømme efter, hvad breve og dokumenter der forelægges dem i retten, så at ingen lider afbræk i, hvad han har ret og skel til, og hvad han med rette tilkommer. K.

20. juli (Nykøbing). Miss. til Lennart Torstensson. Prinsens faders betjent, studiosus Jacob Weichmond, har meddelt prinsen, at nævnte hs. maj. den 27. jan. 1643 har ladet afgå en intercessionalskrivelse for ham til den daværende guvernør i Pommern, for at han bedst muligt kunne blive hjulpet til såvel virkelig at nyde de stipendiepenge, der af den salig afdøde fyrste af Pommern, hvem hans salig fader en rum tid havde tjent som sekretær, mildeligen var forordnet til hans studiers fortsættelse, som også ellers, da hans forældre i landet havde udsat penge på rente, til disses betaling. Den (skrivelsen) var også for såvidt kommet ham til nytte, som han havde fået nogle af pengene og opnået god forsikring med hensyn til restbeløbet. Nu havde han imidlertid højlig brug for dette og begærede derfor, at prinsen i kongens fravær ville forsyne ham med en lignende intercession til adressaten. Deri har prinsen ikke villet være ham imod, og han ønsker derfor af særlig bevågenhed, at adressaten vil lade ovennævnte Weichmond, med hensyn til både

¹ Udstene, afmærke ved skelstene.

stipendiet og de efterstående kapitaler, vederfares god hjælp og støtte, hvor han behøver det, ligesom prinsen stoler på, at Sverrigs krone såvelsom også adressaten, hvem guvernementet over disse lande for tiden er betroet, vil bibeholde den fyrstelig milde bestemmelse og rigtigt hjælpe enhver til det, han er befojet til. T. K.

21. juli (Nykøbing). Miss. til rigsmarsken Anders Bille. Han vil af hosfølgende supplikation erfare, hvad ansøgeren Christoffer Kasten angiver og begærer. Og da prinsen ikke agter det ubilligt, at der ydes ham vederlag for, hvad han rigtig kan bevise at have forstrakt og udlagt til kompagniet, begærer han, at rigsmarsken vil være ham behjælpelig dertil i alle mulige måder. K.

21. juli (—). Miss. til Christoffer Ulfeldt. Hvorledes denne hr. Christen Blichfeldt, forrige sognepræst til Geglunge¹ og Rørum sogne, er blevet afsat fra sit kald og siden af kongen oprejst igen, derom har han selv at forevise oprejsningen. Og da han ellers holdes for en lærd og velbegavet mand, hvorom superintendenten til Lunds vidnesbyrd, som han har hos sig, yderligere melder, og dertil i den sidste fejde i Skåne har lidt stor skade og nu intet mere skal have tilovers til at føde og underholde sig og sine mange små børn med, så han vel meriterer og behøver befordring, så vil prinsen meget gerne, at han lovlig kunne beforders til Heselund sogn i adressatens len, som berettes prinsen at være ledigt nu. Prinsen beder derfor om, at Ulfeldt vil yde ham al mulig hjælp og befordring dertil som også på prinsens vegne gå i forbøn for ham hos jomfru Sophie Rosenkrantz til Boserup², som skal have den første kaldsrettighed dertil, at hun i lige måde vil hjælpe ham dertil. Dette, mener prinsen, skulle geråde Gud og hans menighed til tjeneste og ære og den fattige mand til

---

¹ Hæglinge s., Lunds stift. Christen Jensen Blichfeldt afsattes fra sit embede, vistnok 1638 (Lunds Stifts Herdaminne III, s. 33). Han fik ikke kaldet i Håslunda. ² Bosarp i Risekatsløsa s., Luggude h., Malmøhus len.

trøst. Og hvad der i så måder vederfares ham af adressaten, erkender prinsen med al nåde. K.

23. juli (Nykøbing). Ordre til Hans Jensen, ridefoged her, om af bønderne at fremskaffe sengeklæder til tre fuldkomne senge til prinsens urtegårdsmands og hans folks fornødenhed. K.

27. juli (—). Besked på ansøgning fra skolemester i Ønslev Hans Eskildsen Kock: Det er prinsens erklæring herpå, at dersom lensmanden over Nykøbing og Álholm len, som havde kirkepengene i »forsvar«¹, mente, at dette kunne godtgøres i regnskabet for bemeldte kirkepenge, da ville prinsen gerne, at supplikanten måtte vederfares hjælp med nødtørftige penge til en kappe af Kippinge blokpenge, eftersom han agtede at anvende det Gud til ære og tjeneste. K.

28. juli (—). Miss. til Hannibal Sehested. Hr. Johan Pedersen, fordum sognepræst i Halland, som i hosfølgende indlæg »supplicerer til« prinsen, skal ellers være en lærd, from og duelig mand til at forestå »christenmenigheden«, så at prinsen gerne ville unde ham forfremmelse til et godt kald. Og da han begærer, at prinsen ville udstede en god »forskrivelse« til adressaten, ønsker prinsen, at denne i alle mulige måder vil frembefordre ham fremfor andre til en god bestilling og kald igen efter loven og ordinansen. Sådant agter prinsen at skulle være Gud til tjeneste og ære. K.

— (—). Miss. til rigsmarsken Anders Bille. Denne Henrik v. Rott har prinsen, da han på grund af sygdom ikke kunne beholde sin ritmesterbestilling, efter hans begæring skaffet sergentens plads på Kronborg, og eftersom nu hele samme kompagni er kasseret, og han som tjenesteløs igen søger videre hjælp og forfremmelse hos prinsen, så begærer denne, at adressaten vil befordre ham til en anden bestilling, hvortil han kunne finde ham duelig og kapabel. K.

¹ D. e.: Væрге.

28. juli (Nykøbing). Besked på ansøgning fra Rasmus Olsen Kock og Rasmus Ebeltoft på de menige borgere vegne, som mistede deres boliger her på volden: Prinsen finder det ikke ubilligt, hvad supplikanterne heri søger om, men derimod til byens forbedring og til dens andre indvåneres hjælp meget gavnligt m. h. t. kgl. o. a. skatter og tynger og vil derfor, at lensmanden her behandler sagen med borgmester og råd og skaffer supplikanterne vederlag på den begærede måde, såvidt det er muligt. K.

29. juli (—). Besked på Henrik Gisellers ansøgning: Da det ikke er at formode, at de deri benævnte kgl. kommissærer, som fornemme kvalificerede folk, skulle foretage sig noget mod ret og billighed, mener prinsen, at hans intercessionskrivelse i dette tilfælde vil være unødvendig. T. K.

— (—). Besked på sognepræst til Stokkemarke, m. Jørgen Theophilussens¹ supplikation. Prinsen undrer på, af hvad årsag supplikanten ikke har anmeldt sig før om det, der søges, og vil derfor, at lensmanden på Halsted kloster med det første erklærer sig om sagens beskaffenhed og præstegårdens rettigheder i Ulleholt² skov. K.

— (—). Besked på Peder Helts supplikation: Prinsen lader den begyndte proces have³ tilbørlig fremgang, hvori det skulle vise sig, om Peder Helts undskyldning⁴ kunne fri ham for, hvad han lovlig tiltales for⁵. K.

— (—). Miss. til borgmestre og råd i Køge. Hvad supplikanten Frantz Hammer søger og begærer i medfølgende indlæg, kan de selv se og erfare deraf. Og da det er så, at han efter loven er sine kødelige børns nærmeste og bedste

¹ Jørgen Theophilussen Sadolin, sognepræst til Stokkemarke 1626—50. ² Ugleholt skov i Stokkemarke sogn. ³ K. har, formentlig ved en fejlskrivning: hans. ⁴ K. har herefter haft et indskud: han herudi forebringer. Dette er overstreget. ⁵ K. har herefter haft følgende, siden overstregede slutning: om de uforsvarlige ord, han har foregrebet sig med imod, hvad der var blevet udstedt under hans højprinselige nådes egen hånd, navn og sekret.

lavværge, tilmed også skal være tilstrækkelig vederhæftig til at modtage og forestå førnævnte sine børns gods og formue, så kan prinsen ikke se, hvorfor han kan forholdes noget deraf, og vil derfor, at de med det allerførste forklarer, af hvad årsag han ikke kan få udleveret, hvad arv der er tilfaldet merbemeldte hans børn i deres by. K.

29. juli (Nykøbing). Miss. til Arent von der Kuhla¹. Kongens overjæger Hans Christoffer Claudi meddeler, at skovrideriet i Frederiksborg len, som prinsen i forleden tid har undt og bevilget ham, skulle opsiges igen på grund af nogle ord, som findes i prinsens bevillingsbrev. Og da prinsen gerne ville, at han herefter som tilforn måtte beholde førnævnte bestilling, begærer han, at adressaten ville lade ham blive derved, indtil hs. kgl. maj. med Guds hjælp kommer her til riget igen. Så vil prinsen siden forsøge at bringe ham dennes stadfæstelse derpå til veje. K.

— (—). Miss. til Henrik Ramel. Da der står to pladser åben for prinsen på Sorø akademi, har han undt og bevilget sin hjærteallerkæreste gemalindes hofmesterindes søn Victor Ludvig von Hobe den ene af dem, og prinsen ønsker derfor, dersom samme med det første kommer derved, at adressaten da antager ham på akademiet og lader ham være sig anbefalet på det bedste, på det han i gudsfrygt, boglige kunster og adelige exercitier måtte få god fremgang. K.

30. juli (—). Ordre til borgmestre og råd i Nykøbing. Da håndværksmænd og arbejdere ved den ny bro her daglig kræver deres løn og betaling, er det prinsens nådigste og alvorligste befaling, at adressaterne straks og uden nogen forsømmelse lader den indkræve af borgerskabet, eftersom hver er sat af de 24 taksereborgere. Og dersom nogen ikke godvilligt vil bekvemme sig til at betale straks, skal de på tilbørlig vis lade den udpante på grund af hans ulydighed

¹ Påtegningen bæg på koncepten har: Arild von der Clau, Arent von der Kuhla var lensmand over Kronborg (og Frederiksborg) len 1645—58.

og modvilje. (Bagpå påtegnet:) udi de andres fraværelse Hans Snebach og Jørgen Robbert at åbne og underdanigst at efterkomme. K.

30. juli (Nykøbing). Miss. til Bendix Mortensen, kommissarieskriver i Skåne. Af indlagte seddel kan han se, hvad prinsens bygmester Oluf von Steenwinckel ønsker, og eftersom han uden nogen skyld og forsømmelse fra hans side er blevet opholdt med sit regnskabs rigtiggørelse, og prinsens bestallingsbrev således blevet i hans hænder indtil denne dag, så vil prinsen gerne unde ham, at samme hans bestalling må beregnes indtil påske 1646 efter seddellens indhold. K.

— (—). Miss. til Frederik Reedtz om, at prinsen, som han vel véd, årlig plejer af Vordingborg len at få et vist deputat i øksne, får og gæs. Prinsen ønsker derfor, at han i tide vil lade indkøbe øksne til samme behov og siden levere det ene og det andet til dem, som er forordnet af prinsen til at modtage dem, når det påkræves efter kgl. maj.'s anno 1638¹ derom gjorde forordning. K.

— (—). Sikkerhedspas for denne prinsens tjener Hans Paysen, kælderknægt, som har besluttet sig til for sin sundheds skyld at begive sig til den ved Guds nåde i stiftet Halberstadt nylig udsprungne kilde. T. K.

— (—). Besked på ansøgning fra Nickel Deicher, murer, Rasmus Olsen, bødker, og samtlige portholdere på Nykøbing: Prinsen vil, at lensmanden over Nykøbing og Ålholm len holder Peder Helt strengeligen til uden alt ophold at betale, hvad der heri med rette fordres af ham. K.

¹ Fra 1. maj 1638 modtog prinsen til sin hofholdning følgende deputat af Vordingborg len: 51½ øksne à 8 rd., 832 gæs à 20 sk. og 2600 par høns à 12 sk. parret. Fortegnelse og beregninger vedk. prins Christian (V)'s hofholdning (Reg. 108 B nr. 40).

31. juli (Nykøbing). Miss. til hertug Johan Christian af Sønderborg. Hans sidste brev er rigtigt blevet indleveret til prinsen sammen med de to hopper, og de gode ønsker, som hans venskabelige affektion har drevet ham til at fremføre for prinsen, gengælder denne af et ikke mindre hengivent sind, idet han på sin side tilønsker ham al vel-signelsesrig fremgang og glædelig velbefindende, idet han samtidig vil have ham takket hjerteligt for de præsenterede hopper. For tilbudet af disse vil prinsen, da de har behaget ham meget, igen ved kommende lejlighed være parat til at vise hertugen al mulig imødekommenhed, idet han sluttelig anbefaler ham til Guds sikre nådige varetægt. T. K.

1. aug. (—). Ordre til Christoffer Lindenov, admiral på Bremerholmen, om at det er prinsens ønske, at han ufortøvet vil lade denne prinsens vinskænk Knud Bentsen få et godt skib med de nødvendige bådsfolk til at føre den vin, prinsen har ladet forskrive, og som nu er ankommen til København, over til Nykøbing. K.

—(—). Ordre til den kgl. tøjmaster Christoffer Schwencke om til brevviseren, der har prinsens befaling til at forlange det, at lade udlevere $\frac{1}{4}$ td. af det allerbedste krudt og til at føre sig det til rigtigt regnskab. K.

— (—). Besked på ansøgning fra Christen Asmussen Schutte, tømmermand fra Flensborg. Prinsen henviser ansøgeren til generalsuperintendenten, som efter sagens beskaffenhed ikke uden rimelighed vil afvise ham fra den hellige nadver. T. K.

4. aug. (—). Miss. til kong Vladislav i Polen. Prinsen vil ikke forholde ham, at hr. Philip, pfalzgreve ved Rhinen, hertug i Øvre- og Nedrebaiern, ved personlig henvendelse i venskabelig tillid har manifesteret for prinsen, hvorledes han var villig til at gøre adressaten nogle offerter og også gerne ville vise sin skyldighed ved at møde op personlig, men hidtil var blevet forhindret deri af højvigtige årsager og

derfor var nødsaget til at afsende denne adelige person i den anledning, idet han har anmodet prinsen om at recommendere ham til nådigst modtagelse og erholdelse af en gunstig resolution. Og da nu højbemeldte fyrste er helt nær beslægtet med prinsen¹, og denne også ud fra hans fyrstelige kvaliteter nærer det utvivlsomme håb, at det vil falde ud til adressatens gavn og bedste, hvis denne vil modtage pfalzgrevens tilbud, så beder prinsen ham om at lade ovenomtalte adelige afsending i al hemmelighed afhøre af betroede mænd og siden blive sendt tilbage med den gode besked, som prinsen fuldt ud venter sig af ham og ligesom andre ham af kongen tidligere ydede beviser på affektion vil være rede til at gengælde med tilsvarende gentjenester. T. K.

4. aug. (Nykøbing). Miss. til grev Gerhard von Dönhoff². Hr. Philip, pfalzgreve ved Rhinen, hertug i Øvre- og Nedrebaiern, har affærdiget denne adelige person for hos kongen af Polen at fremføre nogle offerter og har derhos venskabeligt bedt prinsen om ikke at stille sig afvisende til at disponere adressaten til efter evne at sekundere pfalzgrevens forehavende på højbemeldte sted. Da nu højbemeldte fyrste er meget nær beslægtet med prinsen, og denne under tilbørligt hensyn hertil såvelsom til hans fyrstelige kvaliteter gerne under alle hans ønsker god fremgang, anmoder han adressaten om at yde afsendingen nådig og gavnlig hjælp og støtte til snarest at opnå gunstig ekspedition, men især, at han vil sørge for, at dennes anbringende og derpå følgende besked kunne holdes så hemmeligt som muligt, idet det er merbemeldte pfalzgreve højt magtpåliggende. T. K.

— (—). Sikkerhedspas for denne adelsperson Hieronymus Christoff von Belitz³, som prinsen har affærdiget i sit ærinde til Preussen og Polen. T. K.

¹ K. har: »Uns gantz nahe Im Geblütthe verhaftet«. ² K. har: Dönhoff. Gerv. v. Dönhoff havde tidligere været polsk ambassader ved det danske Hof. ³ I påtegningen bagpå K.: von Belwitz. I K. af 16. sept. (nedenfor) kaldes han Böluitz. Navnet skrives senere almindeligst: v. Beulwitz.

4. aug. (Nykøbing). Ordre til toldereren i Nyborg. Eftersom prinsen til sin hofstats fornødenhed har forskrevet adskillige slags vine, nemlig rhinske, spanske, franske såvelsom også nogen brændevin og vineddike fra Holland og nu erfarer, at alt dette skulle være ankommen til Nyborg i Fyn med skipper Berent Classen, er det hans vilje, at den kgl. tolder sammesteds uden videre ophold lader førnævnte skipper passere toldfrit med prinsens gods. K.

8. aug. (--). Kontrakt med graver Martin Rügal angående kontreskarpen¹. Han skal fuldføre den påbegyndte kontreskarpe fra indgangen eller gennemskæringen af den foran den her nyanlagte port liggende ravelin rundt om samme og også det nærmeste holværk indtil slusen og først gøre den overdækkede vej ved indkørselen 24 alen, men på andre steder 12 alen bred, og også uddybe samme så meget, at den får samme højde som chausséen² eller stenvejen. Videre ved den ydre ende lade være en lille skråning og derved lægge en 3 fod bred og 1½ fod høj banquet, over denne endelig opføre brystværnet og beklæde dette og banquetten godt og forsvarligt med »sadder«³ og tørv. Og skal dette brystværn, uden banquetten og for sig selv, være 4½ fod højt og dets anlæg⁴ 50 alen, således at det taber sig lidt efter lidt fra den indre, øvre kant på 50 alen ud i marken, og den før omtalte chaussés eller stenvejs højde bliver gjort vandret. Alt dette arbejde skal nævnte Martin Rügal udføre med sine egne folk og forrette samme uden al opsættelse på foreskrevne måde og så godt og solidt, som han på forlangende tror og mener at kunne forsvare. Til gengæld har prinsen for hver rode, regnet til 8 alen sjællandsk, som han således får forfærdiget, ladet ham forordne 8 rdlr., som rigtigt skal betales ham.

¹ D. e.: Fæstningsgravens ydre skråning. ² K. har: Damm, hvilket foruden dæning også kan betyde brolagt vej, chaussé. ³ K. har: »mit Sotene«, nytysk Sode, græstørv. I dansk dialekt forekommer former som sadde (sade), sådde og sod(de) i betydningen: lyng- eller græstørv. ⁴ K. har Anlage, her anlæg i betydning af basis.

Og opmålingen skal ske på den indre kant af brystværnet. T. K.

(Vedlagt:) Udateret tysk »bestik«¹ over kontreskarpen med specifikation (i 5 punkter) af nævnte arbejder.

8. aug. (Nykøbing). Ordre til fogden i Rødby om, at han skal holde de to bedste færger parat til prinsens frænde hr. Philip, pfalzgreve ved Rhinen etc., på det han med hoshavende folk og heste uden ophold kan sættes over, når han ankommer dertil. K.

9. aug. (—). Besked på borger i Nykøbing Ole Jensens ansøgning: Prinsen ville gerne, at den fattige suppliant kunne komme til en god og rimelig overenskomst med sin modpart, og henviser derfor sagen til lensmanden, som skal være ham behjælpelig dertil i alle måder. K.

— (—). Ordre til Jonas Heinemark og Mads Mortensen, toldere i Øresund, om at lade indkøbe et parti af adskilligt, som kan fåes dér, nemlig: negenaugen², rigiske botter³, spegelaks, »raff och rechel«⁴, indsyltede østers og andet sligt. Deres udlæg derfor vil prinsen enten skaffe dem godtgjort i regnskabet eller også selv lade betale dem rigtigt tilbage. K.

— (—). Ordre til Morten Mikkelsen, proviantskriver i København, om, at han, da prinsen højlig behøver adskillige slags proviant, vil hjælpe denne prinsens køkken-skriver med, hvad han mundtligt begærer, og især med et parti smør, talg, røget fisk og kød. Og eftersom prinsen venter sig, at det sikkert sker af ham, så tilbyder han ham selv at kvittere derfor på bedste måde og, dersom det agtes nødvendigt, ydermere at skaffe rigshofmesterens kvittance, så at det altsammen kan godtgøres ham i regnskabet. K.

¹ K. har: »Bestich der Contrescharpen«, bestik her i betydningen: overslag.

² D. c.: Lampretter, en art fisk, der tidligere kaldtes negenøjen el. nøjen. ³ Riga-
iske butter o: saltede og røgede flyndere fra Riga. ⁴ Rav og rekel o: finnerne og
de nærmeste dele af helleflynderen (afskåret i strimler og tørret).

9. aug. (Nykøbing). Ordre til Christoffer Lindenov, admiral på Bremerholmen. Da denne prinsens køkken-skriver har befaling til at lade føre adskillige slags proviant med skib fra København til Nykøbing til hofstatens fornødenhed, er det prinsens ønske, at adressaten til samme behov lader hans (prinsens) galej, som han ellers gerne vil have herover, udrede med nødtørftig folk og andet, eller også, dersom galejen skulle være for lille til at indtage al sådan proviant, skaffer et andet godt skib dertil og giver skipperen befaling til uden ophold at løbe herover dermed. K.

— (—). Ordre til Hans Naamandsen, materialskriver på Bremerholmen, om til denne seddelviser at udlevere 3 eller 4 af de største gamle sejl såvelsom også 6000 dykkeresøm¹ som hosfølgende prøve og 6000 andre søm, tusindet til 4 pd., idet han fører sig det altsammen til regnskab. K.

— (—). Ordre til Hans Ulrik Schweitzer, smed på Bremerholmen, om at levere denne seddelviser alle de fisketønder og jernkæder, prinsen tilforn har ladet bestille hos ham, og det uden al ophold. K.

11. aug. (—). Besked på løjtnant Søren Astersens ansøgning: Prinsen henviser ham til foreløbig at have tålmodighed, indtil der træffes en ny ordning, hvilket dog vil ske med det første, og så igen anmelde sig. T. K.

13. aug. (—). Miss. til borgmestre og råd i staden Lübeck om, at denne prinsens amtsskriver her i Nykøbing Paul Larsen har forebragt, at en af hans drenge² ved navn Oluf Wasch for kort tid siden har bedt ham om orlov nogle dage for at rejse til Sjælland, men siden helt er udeblevet og efter indtruffen sikker efterretning har givet sig i anden tjeneste hos nogle krigsofficerer i staden

¹ Dykkere, betegnelse for søm med meget små hoveder, som kan »dykkes« under træets overflade. ² K. har først haft: »Bedienthen«, hvilket er overstreget og erstattet med: »Jungen«.

Lübeck. Da amtsskriveren endnu har et og andet krav på samme hans bortrømte dreng, har han flittigt anmodet prinsen om at hjælpe ham hos adressaterne til at få ham sat fast og udleveret. Og da prinsen nu slet ikke kan finde noget ubilligt i denne hans anmodning, er det hermed hans ønske, at de vil skaffe ovennævnte hans amtsskriver øvrighedens hjælpende hånd til virkelig at få fat på nævnte dreng og med det første lade ham udlevere hertil, hvilket ikke på nogen måde er ment eller kan forstås som noget indgreb i eller krænkelse af deres rettighed som øvrighed. T. K.

15. aug. (Nykøbing). Besked til kaptajn Henrik Höling. Hvad han skriftligt har ladet tilgå prinsens råd og hofmarskal Johan Christoff von Körbitz, er blevet forebragt prinsen, som derpå har erklæret sig som følger:

Prinsen mener at have behandlet kaptajnen samt kompagniet således, at de ingen årsag skulle have til at bekymre sig om, hvad der er blevet andre kompagnier til del.

De fra det gamle regiment overførte knægte havde prinsen skaffet sig fri hos hr. rigsmarsken, og angående kaptajnens derpå uden prinsens vidende og vilje gjorde unødige bekostning kunne denne ikke holde sig skadesløs hos andre end sig selv.

Med hensyn til vognene til nødvendige forretninger og også forfærdigelsen af vagthusene ville prinsen snarest træffe en ordning. T. K.

— (---). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim og Erik Rosenkrantz i forening om, at prinsen ikke agter at beholde kaptajn Henrik Höling ved sit livkompagni længere, hvorfor det er hans vilje, at de uden forvarsel lader ham kalde for sig med kompagniet på et belejligt sted, mønstrer kompagniet efter medfølgende rulle og derefter lader folkene drage hver for sig til deres forrige kvarterer samt siden en dag eller to derefter forkynder kaptajnen prinsens vilje, nemlig at han ikke var til sinds at beholde ham længere

i sin tjeneste og således ved dem ville have ham givet hans forlov og afsked, hvorefter han havde at rette sig tilbørligt. Ved mønstringen skulle de bruge medfølgende befaling, når det syntes fornødent.

P. S. Og ville prinsen, at de straks efter aftakningen gør afregning med førnævnte kaptajn for hans person alene, hvorved de skal tage hensyn til, at der er betalt ham for hans mønstringsmåned den tid, han kom i prinsens tjeneste, som var den 29. januar 1645. Ligeledes at han har modtaget sin forplejning i kvarteret efter kgl. maj.'s og prinsens ordinanser. Og eftersom han har modtaget i betaling for hele kompagniet, hvad heste der blev udgivet af landet, stykket for 10 rdlr., da skal de tage regnskab af ham for, hvad han af samme penge havde udgivet til hver soldat, og siden give prinsen det til kende. K.

15. aug. (Nykøbing). Ordre til Jost Frederik von Pappenheim og Erik Rosenkrantz i forening om, at eftersom prinsen er til sinds med det første at lade sit livkompagni indkvartere og forlægge anderledes, det da er hans vilje, at de uden ophold lader kalde kaptajnen, Henrik Höling, med kompagniet for sig på belejligt sted, mønstrer dem efter hosfølgende rulle og siden lader dem drage hver til sit kvarter indtil videre forordning. K.

16. aug. (—). Miss. til oberst Christian Dietrich Tzernikow. Eftersom en del af de her værende våben er blevet beskadigede og ubrugelige, har prinsen affærdiget denne Hans Schultz, hvem deres forvaring er betroet, med dem til adressaten, for at denne kan lade dem gøre istand til belejlig tid og i mellemtiden med overbringeren oversende lige så mange gode våben uden mangler. Og da det falder ovennævnte dertil forordnede umuligt alene at holde det her forhåndenværende artilleri og armatur tilbørligt rent, skal adressaten tilforordne ham en sagkyndig mand fra Tøjhuset og træffe god anstalt til rigtig levering af nødvendigt underhold for samme derfra hertil som også hjælpe den lige

ovenfor nævnte Hans Schultz til, at han efter prinsens forlængst til den kgl. tøjmester afgangne befaling får sine såvel fra dennes datum efterstående som fremtidige underholdningsmidler rigtigt i lighed med andre bestaltede konstabler. K.

18. aug. (Nykøbing). Besked på sognepræst i Ferslev i Jylland Christen Christensens ansøgning: Prinsen har erklæret sig herpå, at han ikke på nogen måde kunne hindre, hvad kgl. maj.'s og rigsrådets dom indeholdt. K.

23. aug. (—). Koncession for Johan Kikise, som har været i kongens og rigets tjeneste og nu agter at nedsætte sig i Holsten, og som til samme behov vil udføre 9¹ heste og hopper. Tolderen i Rødby skal lade dem udpassere for den gamle told². K.

— (—). Kvittering til kongens faktor i Amsterdam Gabriel Marselis for følgende vine, som han efter modtagen ordre fra prinsen har ladet indføre og levere dags dato ved prinsens hofstat, nemlig:

8 stykker rhingauer³, ialt 63 ahmer, ahmen ansat til 36, budt 32 rdlr.

13 stykker rhingauer, ialt 102 ahmer, ahmen til 30, budt 28 rdlr.

2 stykker rhingauer, som nævnte Gabriel Marselis har skrevet på prinsens mundskænk Knud Bentzens konto, men som prinsen her har aftaget fra denne på sin regning. Ialt 182 ahmer. På al denne rhinskvin er afgået i lækage 1½ ahme, resterer altså 180½ ahmer.

Fremdeles franskvin: Tousaner: 50 oksehoveder, bourdeaux: 50 oksehoveder, ialt 100 oksehoveder. Derpå lækage: 6 oksehoveder. Resterer 94 oksehoveder. Ligeledes brændevin: 4 oksehoveder, deraf 1 oksehoved helt udlækket og således endnu tilbage: 3 oksehoveder.

¹ K. har først haft: »nogle« og derefter »otte«, men disse ord er igen udstreget.

² K. har derefter haft: og fogden dér skaffe ham nødvendig færge til at komme over, så han kommer velbefordret af sted. Dette er dog overstreget. ³ Rhinskvin.

Endvidere: 16 oksehoveder fransk vineddike à 8 rdlr., 1 ponge¹ rød bleichert² af 3 ahmer, 1 pipe Peter Simonis³, 1 båd malvasier, 1 båd thinte³, 1 båd sekt. Hvilket prinsen hermed altsammen kvitterer ovennævnte Gabriel Marselis for og tilbyder snarest at lade udfærdige ham en obligation for de penge, som alle ovenstående kan beløbe sig til. T. K.

[23. aug. (Nykøbing)]⁴. Obligation, hvorved prinsen tilbyder betalingen for de i det følgende specificerede, ved Gabriel Marselis leverede vine:

8 stykker rhingauer, tilsammen 63 ahmer, ahmen ansat til 36 rdlr., bydes 32 rdlr., gør tilsammen 2016 rdlr. 13 stykker rhingauer, tilsammen 102 ahmer, 2 stykker rhingauer, som ifølge kvittering er beholdt af Knud Bentzens parti, tilsammen 17 ahmer, ialt 119 ahmer, hvorfra er trukket $1\frac{1}{2}$ ahme lækage, gør $117\frac{1}{2}$ ahme, ansat til 30 rdlr., bydes 28, gør 3290 rdlr. 50 oksehoveder tousaner vin, bydes for oksehovedet 14 rdlr., gør 700 rdlr. 50 oksehoveder bourdeauxvin, bydes for oksehovedet 12 rdlr., derpå lækage af begge sorter 6 oksehoveder, bliver 44 oksehoveder à 12 rdlr., 528 rdlr. 1 pipe Peter Simonis 65 rdlr.; 1 båd malvasier 75 rdlr.; 1 båd thinte 80 rdlr.; 1 båd sekt 65 rdlr.; 3 oksehoveder brændevin à 50 rdlr., 150 rdlr.; 16 oksehoveder fransk vineddike à 9 rdlr., 144 rdlr. Ialt 7113 rdlr.

Halvdelen af disse penge har prinsen erklæret rigtigt at ville betale til førstkommende Kieler omslag og den anden halvdel til første derpå følgende påske. T. K.

(Vedlagt:) Fortegnelse på dansk, skrevet med en anden hånd, over de leverede vine med angivelse af de ansatte priser pr. ahme, oksehoved eller pipe. Ligesom i obligationen mangler her den i kvitteringen anførte bleichert.

— (—). Miss. til grev Christian von Pentz og, mutatis mutandis, hr. Caspar von Buchwald. Det er berettet prinsen, at der

¹ Måske for poinçon, gl. fransk mål for flydende varer. ² Bleichert kaldes de, navnlig fra Ahregegne kommende, ganske lysereede hvidvine. ³ Jvfr. ovenfor under 2. maj. ⁴ Udateret, men vedlagt foregående. I marginen til venstre en række udregninger.

i amtet Pinneberg — Segeberg¹ — skal graves en art mineralsk sten, som kaldes ertsglimmer. Og da prinsen af særlige grunde gerne ville lade foretage en prøve dermed, er det hans ønske, at de snarest vil lade en god del af den skaffe hertil. T. K.

23. aug. (Nykøbing). Miss. til kurfyrsten af Brandenburg Frederik Vilhelm. Foreviseren af dette, Wendel Waldheuser, har i den nylig overståede krig tjent så udmærket og tilfredsstillende som kaptajnløjtnant ved prinsens livregiment, at prinsen gerne under ham god befordring andensteds, ligesom prinsen også, eftersom han vil slå sig ned i kurfyrstens lande og har begæret prinsens skriftlige forbøn, ikke har villet nægte ham denne. Prinsen anmoder derfor adressaten om, at han vil lade ovennævnte kaptajnløjtnant være sig anbefalet på bedste måde til nådigst protektion og heldbringende befordring. Dette vil geråde prinsen til behag, og han skal til gengæld findes beredt til ved enhver lejlighed at vise kurfyrsten al imødekommenhed. T. K.

— (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim og Erik Rosenkrantz divisim². De skal vide, at der behøves nogle rønnebær til prinsens hofstats fornødenhed, hvorfor han vil, at de lader plukke og samle en god del deraf og så meget, som der kan fås i deres len, og forvarer dem godt, indtil de affordres. K.

— (—). Ordre til Karel van Mander. Da prinsen har forundt og tilstået kgl. bestallet generalkrigskommissær Berent von Waldow sit såvelsom også sin gemalindes kontrafej i bryststykke efter legemsstørrelse, så skal den kunsterfarne Karel van Mander snarest levere ham samme og vente betalingen af prinsen. K.

— (—). Miss. til skipperen på den kgl. bøjert liggende her for broen, Jens Madsen Riber, om, at han, så snart han har losset, skal lette anker og straks hensejle til Vor-

¹ Dette til indsætning i det særlige missive til Caspar von Buchwald.

² D. v. s.: Adskilt, hver for sig.

dingborg, anmelde sig dér hos slotsskriveren om det tømmer, som forleden vinter er blevet hugget efter prinsens befaling, og, når han har indtaget alt sådant tømmer, sejle hen for Næs, dér indtage sin fulde last af, hvad brændeved dér er forhånden, og dermed ufortøvet igen begive sig herhen. K.

24. aug. (Nykøbing). Ordre til løjtnant Mikkel Cratz. Da prinsens soldat Niels Hog på prinsens befaling er blevet kaldt fra Nakskov hertil i nogle forretninger, så skal den her liggende løjtnant af prinsens livkompagni Mikkel Cratz i hans sted sende en anden ved navn Henrik Fassbinder herfra til Nakskov i forhen omtalte Hogs kvartér, og borgmestre og råd sammesteds være skyldige at modtage ham og forpleje ham ligesom andre, hvorimod den nyankommende skal træde i den herfra bortdragendes kvartér og forplejning. T. K.

— (—). Bevilling til kgl. tolder i Rødby Rasmus Jørgensen på at måtte udføre af Lolland 22 gamle køer imod erlæggelse af den af kongen fastsatte told, hvorefter enhver skal rette sig. K.

— (—). Ordre¹ til prinsens lensmand på Halsted kloster og Ravensborg len Erik Rosenkrantz til Rosenholm om at udlevere til prinsens kammertjener Peder Hansen et af de slagtenød, han efter prinsens befaling har ladet indkøbe i lenet, idet han fører sig det til regnskab, hvor det skal godtgøres ham. K.

— (—). Ordre til oberstløjtnant Gabriel Rensberg til Arensdorff om at lade prinsens kammertjener Peder Hansen få 10 retter fisk til sit bryllup. K.

¹ Denne og de fire følgende koncepter er opført på samme blad. Indlagt i dette to sedler med notater om disse ordrens udfærdigelse, for de fire førstes vedkommende affattet på tysk. Bagpå den ene seddel står: »52 Mans Persohnen, 6 Tische; 43 Frauens (Persohnen), 6 Tische«. Det drejer sig formodentlig om de til kammertjenerens bryllup indbudte gæster.

24. aug. (Nykøbing). Ordre til prinsens mundskænk Knud Bentzen om at lade prinsens kammertjener Peder Hansen få 2 ahmer af den bedste franske vin til sit bryllup. K.

— (—). Ordre til prinsens skovrider Johan Bruse om at skyde og skaffe til Peder Hansens bryllup 2 store dyr og 2 dådyr. K.

— (—). Ordre til prinsens ridefoged i Nykøbing len Hans Jensen om på forskellige steder, hvor skoven har mindst skade deraf, at lade hugge og siden skære 120 egestolper, hver 6 eller 6½ alen lang og så tyk, både dér de skal stå oven som under jorden, som der skal gives ham model på af prinsens hofstøttemand Jørgen am Hoff. Hvad han udlægger til skæreløn, skal han føre sig til god regnskab, hvor det skal godtgøres ham. K.

— (—). Miss. til hertug Jacob af Kurland, hvis intercessionalskrivelse for prinsens af ulykken ramte¹ page Röttger Johan von Aschenberg er kommet prinsen vel i hænde. Omendskønt nu denne gerne havde undt samme (dvs.: pagen) dens indvirkning tidligere, al den stund også hans fader, oberstløjtnant Röttger von Aschenbergs gode og prinsen velbehagelige kvaliteter har disponeret denne meget dertil, så har dette dog efter landretten ikke kunnet iværksættes, før der i sagen var indhentet retslig information. Men nu, efterat dette er sket, er sagen bragt til den udgang, at prinsen håber, at hertugen deri vil spore hans gode vilje overfor alle hans ønsker, således som prinsen også er villig til virkelig at bevise det i andre måder. T. K.

— (—). Ordre til fogden i Rødby Mikkel Pedersen om at skaffe nærværende oberstløjtnant Rødger von Aschenberg fri færge for ham og medhavende folk og gods derfra over til Travemünde². K.

— (—). Ordre til m. Laurits Pedersen, provst i [Falster] Sønder herred og sogneprest her, Martin Creutz, prinsens

¹ K. har: »verunglückten«. ² K. har: Draffmünde.

berider, Knud Bentzen, prinsens mundskænk, Herman Tiegel, prinsens livskræder, og Christoffer Bølcke, borger her, i forening. Eftersom prinsen har ladet forskrive arbejdere til endnu før vinteren at lægge en stenbro i den ny gade, og han nu forventer dem hertil hver time, så er det hans vilje, for at arbejdet ikke hindres, at alle de, hvem han har ladet indrømme visse parter af Klosterhaven, liggende ved den samme gade, nemlig de anførte adressater, i tide lader føre både sand og små kampesten, så meget, som behøves til at brolægge¹ for hvers have indtil midt på gaden, og siden ved førnævnte arbejdere efter prinsens bygmester Oluf Steenwinckels anordning lader lægge bro på sådan måde, som de selv herefter kan nyde godt af. K.

24. aug. (Nykøbing). Miss. til dr. Hans Mikkelsen, biskop i Fyen. Eftersom denne studiosus Lauge Poulsen skal være en lærd og duelig person til vel at forstå et kirke- eller skoleembede, således som attestationen, der er blevet meddelt ham af de theologer i Københavns akademi, ydermere skal udvise, og der nu fattes ham på nødtørftige underholdningsmidler, formedelst hans fattige moder i den sidste bedrøvelige tilstand i Jylland, hvor hun boer, har været trængt til at kontribuere til fjenderne både sin egen såvelsom sine børns fattigdom, så har prinsen ikke villet nægte ham den rekommendation til biskoppen, som han begærede. Prinsen ønsker derfor, at adressaten vil lade ham være sig anbefalet på det bedste og yde ham fremfor andre god befordring til rektoratet her, hvis det bliver vakant, eller også til en anden god bestilling, eftersom han finder ham skikket til, og ordinansen kan tilstede det. K.

— (—). Miss. til Christoffer Ulfeldt og, mutatis mutandis, Knud Ulfeldt. Nærværende Laurits Jensen har hos prinsen ansøgt om dennes »forskrivelse« til en god befordring. Og da prinsen gerne ville se ham i en god tjeneste igen, beder han

¹ K. har: »til at broes«.

om, at adressaten, dersom han endnu ikke har fået en mønsterskriver, da fremfor nogen anden vil tage ham i samme bestilling, idet han håber, at han skal forholde sig vel i den. K.

25. aug. (Nykøbing). Sikkerhedspas for studiosus Hans Ulrich Augenstein, som har opholdt sig nogle år her i disse riger og lande, og som, da han er forårsaget for sine forretningers skyld at rejse til Leipzig og videre til Nürnberg, har udbedt sig prinsens lejde- og pasbrev til denne hans ufortænkkelige¹ rejse. T. K.

1. sept. (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim og Erik Rosenkrantz i forening. De husker den befaling, prinsen sidst forleden² har givet dem om mønstringen af hans livkompagni, og at de foretager og fuldender den på mandag førstkommende, som skal være den 7. september. Stedet skal de beramme i Toreby eller, dersom det ikke godt kan passe sig dér, på andre steder, hvorom de i tide skal give ham efterretning. K.

— (—). Ordre til kromanden i Køge kro. Eftersom der fra et hollandsk vrug skal være flydt et parti tømmer, som kaldes vognskud³, ind til Køge kro, så har prinsen affærdiget denne sin hofsnedker, mester Jørgen Pflauser⁴, for at bese det, idet han vil, at hverken kromanden eller nogen anden gør ham forhindring deri. K.

6. sept. (—). Bevilling for prinsens livbarber Christian Franck på at måtte indskibe og lade udføre 2 par øksne til Lübeck, så at tolderen her samme sted har at tilstede ham dette ubindret imod den fastsatte tolds erlæggelse. K.

7. sept. (—). Bevilling for prinsens kammertjener Peder Hansen »på et frit bryllup«. Eftersom denne er

¹ K. har: »unverdenckliche«, dvs.: som ikke giver anledning til mistanke.

² Jvfr. ovfr. u. 15. aug. ³ K. har: »Wagenschoss«. ⁴ Han underskriver sig Georg Flauser (Prins Chr. V.'s kammerregnskab 1646—47, bilag nr. 61).

tilsinds at indbede til sit bryllup, han agter at holde i Nakskov, adskillige fremmede både af prinsens gård og fra andre steder, har prinsen for hans lange og tro tjeneste bevilget ham at måtte spise på samme hans bryllup nogle »borde«¹ og retter, såvelsom også hvad andet han anser for nødvendigt til foran nævnte fremmedes traktering, mere end det ellers er forordnet i den kgl. ordinans.² Herefter skal borgmestre og råd i Nakskov rette sig og aldeles intet afkræve ham derfor. K.

8. sept. (Nykøbing). Miss. til Erik Rosenkrantz. Eftersom prinsen erfarer, at vagthuset i det ny værk på Færgelandet ved Nakskov ikke skal være aldeles fuldført, er det hans befaling, at adressaten uden ophold lader det færdig gøre både med ler på gulvet, og hvad der ellers er fornødent i det, så at vagten deri kan blive fri for regn og uvejr. K.

— (—). Ordre til kaptajn Henrik Höling. Eftersom vagthuset på Færgelandet på prinsens udgangne befaling med det første skal forbedres og gøres bekvemt for vagten, skal han i mellemtiden, og medens der arbejdes derpå, indstille vagten dér, men efter arbejds fuldførelse atter lade den forrette som før. T. K.

9. sept. (—). Besked på ansøgning fra Jesper Christoffersen af Orehoved: Det er prinsens vilje og befaling, at supplikanten fremfor nogen anden skal tilstedes at nyde og beholde gården, hans sal. fader havde boet i, i fæste. K.

— (—). Besked på ansøgning fra Henrik Boesen, gartner i Nykøbing: Eftersom prinsen aldeles ikke tvivler om,

¹ Formentlig en lidt for slavisk oversættelse af det tyske »Tisch«, der også bruges i betydningen: måltid, ret. K. har da også oprindelig kun haft »borde« (dvs.: retter), hvorefter »retter« er tilføjet i marginen. ² Christian IV.'s recess af 27. febr. 1643 II bog, kap. 8, art 3, hvor det fastsættes, hvor mange retter der må gives ved ufri folks bryllupper. V. A. Secher: Forordninger, Recesser o. a. kgl. Breve, 5. bd. s. 281.

at det skal forholde sig på den heri angivne måde med gælden, vil han, at kaptajn Henrik Höling ufortøvet skaffer supplikanten rigtighed desangående, eller at der i modsat fald gøres arrest i de faldende månedspenge. T. K.

10. sept. (Nykøbing). Ordre til admiralen på Bremerholm Christoffer Lindenov. Eftersom prinsen agter at lade hente omkr. 80.000 mursten fra Haderslev til adskillige bygningers fornødenhed, er det hans vilje og ønske, at adressaten til samme behov med det første lader udrede et godt skib, idet han giver skipperen derpå befaling til uden al forsømmelse at sejle til forskrevne Haderslev, melde sig hos den kgl. ridefoged og fiskemester sammesteds Hans Bertram, siden indtage de sten, der leveres ham, og løbe dermed her til Nykøbing. K.

— (—). Ordre til samme om, at han med flid og uden forsømmelse lader begynde at bygge og forfærdige til prinsens behov den jagt med smakkesejl, hvormod prinsen sidst mundtligt har givet ham nærmere efterretning, så at den sikkert kan blive færdig imod foråret førstkommende. K.

11. sept. (—). Ordre til prinsens hofguldsmed Henrik Langmack om af det på Frederiksborg i forvaring liggende heste-hovedtøj¹ at udtage den foran på panden siddende store kostelige safir og indlevere den til prinsens hjærtenselskede gemalinde, men i dens sted lade forfærdige en dublet og igen indsætte den i samme indfatning². T. K.

— (—). Ordre til den kgl. materialskriver på Bremerholmen Hans Naamandsen om til denne seddelviser at

¹ K. har: »des ... Pferdezeuges Hauptgestell«. ² K. har: Kasten, d. e.: kasse, en af guldsmede anvendt betegnelse for den hule del af metallet, der omslutter og fastholder en (ædel)sten.

udlevere 1000 blysem, som skal bruges til prinsens fornødenhed, idet han fører sig det til regnskab. K.

12. sept. (Nykøbing). Miss. til kgl. maj.'s befalingsmand over Nordlandene Preben von Ahnen om, at Mathis Holst, fordum foged i Saltens og Senjens fogderi, for prinsen har forebragt, hvorledes han ved adressatens formand var blevet forskudt og kasseret fra forskrevne hans bestilling, uden hensyn til at han deri i lang tid havde forholdt sig redeligt og forsvarligt, hvorom han kan forevise lovlige skudsmål. Og eftersom han derhos beklager sig over ikke at kunne få den store restance ind, som han står for på grund af samme bestilling, og ej heller at have midler til at føde sig udi sin alderdom med kone og 13 umyndige børn, med mindre han kunne forfremmes til den samme bestilling igen, så ville prinsen gerne, at han deri måtte vederfares hjælp og undsætning. Prinsen begærer derfor, dersom det er muligt, og han ved bemeldte bestilling har forholdt sig, som han foregiver, godt og forsvarligt, at adressaten vil indsætte ham deri igen og ellers yde al mulig støtte, så at han uden ophold og vægring kan få forberørte restancer ind og således befries for den store gæld, han for disses skyld trænges med. K.

14. sept. (—). Ordre til prinsens slotsskriver om herefter årlig fra dato at regne at lade supplikanten Hans Jørgensen, kvæglæge¹, få 4 skæpper rug, som han skal føre sig til regnskab. K.

15. sept. (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim og Erik Rosenkrantz, separatim. Eftersom prinsen erfarer, at de lam, høns og æg, der efter jordebogen skulle indkomme af hans len i Falster og Lolland, for største delen er oppebåret, og der alligevel herefter behøves mere deraf til hans hofstats underhold, så er det hermed hans vilje, at adressaten i begge de ham betroede len, Nykøbing og Ålholm (Halsted kloster og Ravnsborg²) med det første på

¹ »Quægeleger«, således i påtegningen bagpå K. ² Tilføjet over linien.

alle ting lader påbyde og forkynde, at hver foged i disse [len] skal holde 2 lam, 2 par høns og 2 ol æg parat, og ligeledes hver bonde 1 lam, 1 par høns og 1 ol æg, så at prinsens indkøbere kan få dem for betaling, når det søges og gøres fornødent. K.

15. sept. (Nykøbing). Miss. til borgmester og råd i Oldesloe, hvem prinsen lader vide, at han sidst afvigte år har ladet dragonerne af sit livkompagni som betaling og afdrag på deres tilgodehavende sold tilslå de heste, som under krigen var skaffet dem fra disse lande. Men da det nu for vist berettes prinsen, at adressaternes medborger Jochim Barchstad, som skal have tilforhandlet sig disse heste og skal stå i restance med en temmelig stor del af købesummen, nu er nedsunken yderligere i gæld, og det således er at befrygte, at en og anden skulle stå i fare med hensyn til sin betaling, så er det prinsens vilje, at de gør sig al flid for, at de prinsens ovenomtalte livkompagni tilkommende penge afdrages først og fremfor alle og rigtigt betales til nærværende kaptajn Henrik Höling eller den, hvem denne ved overleveringen af dette [missive] befuld-mægtiger dertil. T. K.

16. sept. (—). Ordre til admiralen på Bremerholmen Christoffer Lindenov. Da prinsen har ladet forskrive et parti fliser, og de nu er ankommet til København, ønsker han, at adressaten vil lade udrede og skaffe til Peter Gagelman, som har befaling til at modtage og siden forsende dem hertil, en skude eller stor båd, idet han giver skipperen befaling til at indtage disse fliser og uden ophold¹ sejle dermed her til Nykøbing. K.

— (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Prinsen erfarer, at bønderne i Lolland skal være meget forsømmelige og ulydige m. h. t. at gøre tilbørlig ægt efter prinsens udgivne pas og vognsedler, ja at nogle

¹ K. har: »uden forholdt«, her i betydningen: uden ophold.

udtrykkelig skal lade sig mærke med ikke at ville gøre dette. Især berettes det ham, der han sidstforleden har ladet oversende en vognseddel for nogle af sine hof tjenerne, som agtede at rejse over til Nakskov til hans allerkæreste gemalindes kammertjener Peder Hansens bryllup, at af Flintinge sogn hverken foged eller nogen anden har indfundet sig. Og eftersom sådan store ulydighed billigt bør straffes strengeligt, da er det hans befaling, at adressaten lader forskrevne foged i Flintinge indsætte i fængslet, på det andre kan tage eksempel af ham og lære siden tilbørligt at efterkomme, hvad der påbydes dem efter sædvane, ret og billighed. K.

16. sept. (Nykøbing). Bevilling for prinsens ridefoged på residensen i Nykøbing Hans Jensen til at holde en prokurator i sin sag. Eftersom ridefogden har ladet andrage hos prinsen, hvorledes han højlig skal være forårsaget at føre proces og rettergang mod sin trolovede fæstekvinde Karen Rasmusdatter i København angående hendes ulovlige forhold imod ham, så har prinsen, efterdi ridefogden ikke selv, formedelst hans ham af prinsen betroede bestillings forhindring, her fra stedet, efter hans begæring, har kunnet dimitteres og entlediges, tilladt og bevilget og anordner hermed, at Peder Madsen, borger i prinsens købstad Sakskøbing, må udføre samme Hans Jensens påbegyndte proces mod sin fæstekvinde ved lov og ret til endelighed. Det er derfor prinsens begæring og vilje¹ til alle rettens administratorer og dommere sådan sag indtil dens endelighed efter loven, recessen og ordonnansen tilbørlig at fremme, at de herudi bemeldte Peder Madsen ingen »forskud«, hindring eller forfang gør, men uden noget utilbørligt ophold lader ham vederfares, hvad der stemmer med lov og ret. K.

— (—). Besked på memorial fra Jost Frederik von

¹ K. har oprindelig haft: alvorlige befaling til borgmestre og rådmænd i vores købstad København samt andre rettens administratorer. Dette er slettet, og efter vilje er indsat stykket: til... fremme«, som er tilføjet i marginen.

Pappenheim til Søholt, prinsens befalingsmand over Nykøbing og Ålholm slotte. M. h. t. den efterretning, han begærer om den ham anbefalede afregning med kaptajn Henrik Höling, er prinsens vilje følgende:

1. Eftersom kaptajnen har oprettet kompagniet delvis af hans kgl. maj.'s med ham udkommanderede folk og i den hvervning, han har gjort dertil, fulgt hs. maj.'s ordre, så har han at gøre afregning om hvervepenge med hs. maj.'s general-krigskommissær, eftersom hs. maj. overlod prinsen det kompagni den tid, det allerede var komplet.

2. Rekrutpenge har han ikke fået, ej heller haft behov, eftersom kompagniet altid har været vel ved magt.

3. Ellers har han fået endnu før mønstringen 100 rdlr. og siden ved mønstringen sin mønstringsmåned for hele kompagniet.

4. Om hestene, som han har fået både af kgl. maj. og prinsen, efter medfølgende hans egen hånd, skal adressaten adspørge løjtnanten og fændrikken for kompagniet, hvilke prinsen ellers vil have med til afregningen, hvor mange de har været. Ellers kan han af medfølgende register se, hvor mange beredne dragoner der den tid har været.

5. Og eftersom kompagniet bliver i tjenesten, skal afregningen for det stå hen indtil en anden tid og alene gøres med kaptajnen for hans person, og ham deri passerer, hvad andre kaptajner af prinsens livregiment er blevet passeret for deres personer, indtil den tid, prinsens vilje om aftakningen er blevet ham forkyndt. K.

16. sept. (Nykøbing). Miss. til Philip, pfalzgreve ved Rhinen, hertug i Øvre- og Nedrebaiern. Eftersom prinsen såvel af hans adelige afsending til Polen, Hieronymus Christoff von Böluitz, som ikke mindre af greven af Dönhoffs skrivelse, hvilken prinsen finder for godt at oversende ham til efterretning, har erfaret, hvorledes der hos kongen af Polen er faldet en sådan god mundtlig resolution, som ikke vil være uoverensstemmende med adressatens over-

for prinsen åbenbarede desseim, så er dette højst glædeligt at erfare. Prinsen ønsker også af ganske hjærte, at det nu begyndte værk fremdeles må lykkes for pfalzgreven og geråde denne til tilfredshed og fremgang. Han henviser sluttelig til ovennævnte adelspersons mundtlige relation og anbefaler adressaten i den altstyrendes varetægt. T. K.

17. sept. (Nykøbing). Miss. til generalmajor Bauer, hvis forskellige skrivelser er kommet prinsen vel i hænde. Denne erkender med tak og behag den deri givne beretning om nu og da passerende nyt. Og hvad den ombedte forbøn angår, har prinsen ved det seneste samvær med sin fader kongen atter indtrængende nedlagt samme, men dog, uagtet han har fremført alle mulige motiver, endnu ikke formået at erholde den ønskede gunstige besked. Skønt det nu gør prinsen meget ondt, at værket mod al forhåbning og efter det for anden gang skete indstændige forsøg ikke har kunnet føres igennem, så kan han dog stole på, at hvor prinsen i fremtiden ser en passende lejlighed dertil, det da ikke på nogen måde fra hans side skal mangle på yderligere forord, som han da ikke vil forholde ham, idet han til enhver tid vedbliver at være ham fast hengiven. T. K.

— (—). Ordre til Søren Clemendsen, skriver på Vordingborg. Eftersom prinsen har ladet denne skipper på kgl. maj.'s »Marien Bøjert«¹, Jens Madsen Riber, komme fra København for til prinsens behov at føre både tømmer og brændeved hertil, og der nu, da han ligger for Vordingborg, fattes ham proviant, så skal adressaten forskaffe ham selv og medhavende 9 personer én måneds proviant efter Bremerholmens takst, idet han fører sig det til god regnskab, hvor det skal godtgøres ham. K.

19. sept. (—). Besked på ansøgning fra Lauritz Hansen i Lille-Brænde. Prinsen vil, at sognepræsten i Lille-Brænde uden ophold erklærer sig herpå, af hvad årsag han

¹ »St. Marie Bøjert«.

tilforn har nægtet supplikanten kopulationen og siden absolutionen og alterens sakramente¹. K.

19. sept. (Nykøbing). Besked på ansøgning fra borgmester og råd i Stubbekøbing. Prinsen vil, at Stubbekøbings borgere skulle vedblive flittigt at gøre skansearbejderne indtil Michaëlis førstkommende. Siden måtte de høre op for denne gang. K.

— (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Prinsen erfarer, at Døllefjelde præstekald er blevet ledigt formedelst sognepræstens dødelige afgang². Eftesom nu denne Jørgen Knudsen i de 4 år, han har været første hører her i Nykøbing skole, har forholdt sig skikkeligt og vel og ellers af Gud skal have meget gode gaver til at forestå Guds menighed og kirkeembedet godt, så vil prinsen gerne se ham befordret fremfor nogen anden til Døllefjelde præstekald. Det er derfor prinsens vilje, at adressaten³ yder al hjælp og støtte, så at han må fremstå og høres i kirken sammesteds fremfor nogen anden. K.

20. sept. (—). Besked på ansøgning fra Oluf Hansen i Tønsberg angående sal. Gerd von Medels børns penge⁴: Dersom det kan ske uden skade for børnene, og supplikanten afgiver sådan forsikring og skadesløsbrev, som

¹ Lauritz Hansen havde iflg. ansøgningen, dat. Lille-Brænde 17. sept. (Indk. br. fra ikke-fyrstelige personer 1644—47 i prinsens arkiv) for nogle år siden besøvet en kvindeperson og hødet for denne forseelse. Siden havde han villet ægte hende, men fået afslag af stedets sognepræst, hvorefter han havde begivet sig til Femern og dér var blevet gift med samme kvinde. Efter hans hjemkomst har præsten ikke villet give dem absolution eller lade dem blive i sognet, hvorfor han beder prinsen bevilge ham for hans små børns skyld at måtte komme til alterens sakramente og blive her i landet, hvor han er født og båret. Påtegning af sognepræsten i Lille-Brænde Jørgen Hansen Kruse om, at supplikantens forseelse ikke er sket dér, men i Magle-Brænde, og at han hverken har begæret kopulation eller absolution af ham. ² Døllefjelde-Musse sognekald besattes efter Isak Abrahamsens død i 1646 med Jørgen Knudsen Ellegård. ³ Under K. er tilføjet: »som vi fornemmer at have jus patronatus til kaldet...«. Dette er atter overstreget. ⁴ Påskrift bagpå K.

han selv tilbyder, tillader prinsen, at den i ansøgningen omtalte hovedstol tillige med efterstående renter betales og tilstilles ham til påske førstkommende. K.

20. sept. (Nykøbing). Miss. til Arent von der Kuhla om, at prinsens hofsnedker til det arbejde, prinsen har befalet ham uden ophold at forfærdige, højlig behøver nogle snedkersvende. Da det nu berettes prinsen, at der blandt Kronborgs soldater skal findes en god svend ved navn Jochim Michel af Stettin i Pommern, ønsker prinsen, at adressaten vil hjælpe ham til at få ærlig og rigtig afsked og siden rejse hertil. K.

23. sept. (—). Miss. til borgmestre og råd i Nakskov. Prinsen har af sin vinskænk Knud Bentsen fået forelagt et denne af prinsens hr. fader meddelt privilegium¹på, at han alene og ingen anden i hans livstid må holde rhinskvin og al anden slags vin og brændevin, alene fransk vin undtaget, i Nakskov, hvorimod han nu beklager sig over, at der sker ham forfang og indpas ved en og anden. Han beder om, at prinsen i kongens fraværelse fra riget vil håndhæve og beskytte ham ved samme erhvervede frihed og benådning. Da nu dette ikke er mere end billigt, befaler prinsen, at de ganske og aldeles lader gøre en ende på, hvad der hidtil er sket imod meromtalt privilegium, og ikke heller herefter lader det ske eller foretages af nogen, så at forskrevne prinsens vinskænk frit og uhindret af alle kan nyde, hvad kongen nådigst har givet ham privilegium på. K.

— (—). Miss. til borgmestre og råd i Rostock. Den afdøde rådmand og borger i Nakskov Lorentz Hansens efterladte arvinger har tilkendegivet prinsen, at de i kraft af to i hænde havende særskilte obligationer havde en sum penge stående på rente i adressaternes såvel gamle som ny kasse, men ikke i rum tid havde fået det mindste ind af den. De beder om, at prinsen ved nådigst

¹ Af 21. aug. 1639. Se K. Brb., hvor navnet dog er stavet Bencken.

intercessionskrivelse ville hjælpe dem til billig udredning af renten eller anden affindelse. Og da prinsen altid gerne ser dem som sine undergivne hjulpet til, hvad de retligt er beføjet til, og også ser det som helt overensstemmende med ret og billighed, så vil han hermed, at de efter deres allerede tidligere, som det berettes, skete tilbud, virkelig vil afbetale deres ovenomtalte kreditorer de til dato forfaldne renter eller også, hvis det ikke kan opnås, anlægge dem som ny kapital og derfor udstede to forskellige ny obligationer på de to kasser, hvor disse kapitaliserede renters første kapitaler står, og lade dem tilstille kreditorerne til troer hænde. Derved gør de, hvad der stemmer med ret, billighed og ovenfor berørte under deres stads største segl udstedte forskrivninger. T. K.

23. sept. (Nykøbing). Ordre til kgl. maj.'s materialskriver på Bremerholmen Hans Naamandsen om at udlevere 6000 søm, tusindet til 4 pd., til denne seddelviser, som skal skaffe dem hertil til prinsens behov. Han skal føre sig dem til god regnskab, hvor de skal godtgøres ham. K.

— (—). Bevilling for denne Hans Nielsen, boende i Stavreby, til at udføre 2 gamle heste til Tyskland imod betaling af den lille told, hvorefter den kgl. tolder har at rette sig og siden at tage denne seddel tilbage. K.

— (—). Besked til Matthias Pristaff af Rostock: Eftersom supplikanten ikke søger andet end, hvad ret er, skal borgmester og råd såvelsom byfogden i Stubbe-købing tilbørligt sørge for, at der uden ophold og forsømmelse ydes ham som en fremmed rigtig betaling¹, således som hans skyldners, Knud Pedersens, håndskrift² indeholder og udviser. K.

24. sept. (—). Ordre til Søren Clemendsen, slotsskriver på Vordingborg slot. Eftersom kgl. maj.'s »Marien Bøjert«³,

¹ K. har først haft: »Betallning«, hvilket er rettet til »fornøying«, her netop i betydningen: betaling (jvfr. Kalkars ordbog). ² Dvs.: Gældsbevis. ³ »St. Marie Bøjert«.

som prinsen har afsendt for at indtage noget tømmer ved Jungshoved, formedelst den stikker noget for dybt, ikke kan indløbe sammesteds, så vil prinsen, at nævnte skriver lader forskrevne tømmer ved bøndervogne føre til det sted, hvor højerten kan indtage det, eller også, dersom det vil falde bønderne for besværligt, at han lejer prammen, som ligger udenfor Jungshoved, til at føre tømmeret til højerten, idet han fører sig, hvad dertil udgives, til god regnskab og gør sig al flid for, at højerten får tømmeret ind uden ophold og forsømmelse. K.

24. sept. (Nykøbing). Miss. til Claus Ahlefeldt om, at en af prinsens skovfogder ved navn Oluf Svendsen i medfølgende supplikation har indgivet en ansøgning for sin svoger Anders Nielsen Spanner ved det adressaten undergivne Walterske kompagni i Helsingør. Da nu prinsen er uvidende om sagens grund og sande beskaffenhed, sender han hermed Ahlefeldt ommeldte supplikation og henstiller iøvrigt til hans forgodtbefindende at udvirke underkorporalens løsladelse, om det er muligt og rimeligt. T. K.

— (—). Ordre til prinsens befalingsmand over Halsted kloster og Ravensborg len Erik Rosenkrantz om straks og uden al ophold at lade hugge det nødtørftige ved, hvor det er mindst skadeligt for skoven, og deraf brænde 15 gode læster kul, idet han sørger for, at de med det første bringes herover til Nykøbing, eftersom prinsen højlig behøver dem. K.

29. sept. (—). Bevilling for Ernst Günther, hertug til Slesvig, Holsten etc., at kgl. maj.'s toldere toldfrit skal lade udpassere 3 heste, som han har befalet denne major Jørgen Hartman at indkøbe og siden udføre til hertugens eget behov. K.

30. sept. (—). Latinsk miss. til Carl, prins af Storbritannien, hertug af Cornwall og Albany. Prinsen har mod-

taget hans brev ved hans fornemme og adelige private skatmester John Poley, og det har ikke skortet prinsen på vilje til på sædvanlig og skyldig vis at tilstå denne den udbedte audiens i hans egenskab af afsending fra hans højhed, men prinsen har på grund af en alvorlig sygdom været ganske ude af stand dertil, hvorfor han stoler på, at adressaten vil have ham undskyldt. De anmodninger, som er fremført skriftligt af ovenomtalte afsending, besvarer prinsen på sin side i en skrivelse, som han har sørget for bliver udleveret samme. Når han heri ikke har kunnet tilfredsstille adressatens ønske, beder han om, at det må tilskrives mangel på evne snarere end på den affektion, som han på det oprigtigste bærer dybest i sit hjerte overfor hans højhed. Iøvrigt henviser prinsen til det omtalte svar. Lat. K.

30. sept. (Nykøbing). Fransk resolution, givet prinsen af Wales' afsending, mr. John Poley. Prinsen har rigtigt forstået, hvad det har behaget prinsen af Wales ved sit kreditiv at foreslå gennem sin nævnte afsending og private skatmester, og føler sig meget stærkt berørt ved at se en prins af sin slægt og af samme stand og vilkår bragt til den yderlighed for sin personlige sikkerhed at måtte forlade sine arvestater og være trykket af nød i fremmede lande. Derfor erklærede prinsen, at han intet i verden ønskede mere brændende end at kunne finde midler til at hjælpe ham og give et udtalt bevis på den fuldt oprigtige hengivenhed, han nærrede for Englands kongehus, således som slægtskabet fordrer. Og med hensyn til spørgsmålet om pengelånet ville prinsen af hele sit hjerte gøre sin skyldighed, og hvad han formåede hos sin kongelige fader, for at opnå en resolution stemmende med hans kgl. højheds ønsker. Men da han vel vidste, at hs. maj. foruden de store udgifter og umådelige tab, han havde lidt under den forløbne krig, ikke blot stadig skyldte store summer til soldatesken og andensteds, men også var nødsaget til at genrejse sine stater og træffe forberedelser til deres sikkerhed for fremtiden, så havde prinsen, efter at have overvejet sagen

med al mulig omhu, ikke vidst at finde fornuftgrunde, som han havde kunnet håbe ville føre, til opnåelsen af fætterens hensigt, især efter at den samme anmodning allerede var bleven afvist eller udsat af hans majestæt, som iøvrigt var overordentlig gunstigt stemt for af al evne at støtte Englands kongehus, hvorfor der slet ikke var håb om, at han på prinsens bøn ville tilstå, hvad han selv aldrig ville have nægtet, om ikke det var umuligt.

Derfor er hans højhed overbevist om, at prinsen af Wales vil have ham undskyldt for denne gang, idet han forsikrer hellere i gerning end i ord at ville bevise den gode og oprigtige affektion mod sin gode fætter så snart og så ofte, han får den lykke at kunne gøre det, hvad der er hans eneste ønske og attrå. Således befalet af hans højhed at give hr. afsendingen skriftligt under hans kancellis segl. Fr. K.

30. sept. (Nykøbing). Miss. til Christoffer Lindenov, admiral på Bremerholmen om, at denne skipper på prinsens lystjagt har angivet, at jagten ikke kunne tvinges med de sejl og det redskab, der nu var på det, hvorfor prinsen må sende den til København, idet han vil, at adressaten lader den forsyne med sejl, master og andet, så at den kan være bekvem til at gøre prinsen tjeneste og gavn. Og eftersom førbemeldte skipper har gjort tjeneste hos prinsen sommeren igennem, er det dennes vilje, at Lindenov derfor lader ham få den fortjente sold efter Holmens takst. K.

2. okt. (—). Ordre til Peder Hansen, tolder i Nykøbing, om at skaffe nærværende skipper på prinsens lystjagt 8 dages proviant, idet han fører sig det til god rengskab, hvor det skal godtgøres ham. K.

3. okt. (—). Miss. til hertug Adolf Frederik af Mecklenburg. Prinsen meddeler, at hans hr. faders afdøde højlerde livmedikus, doktor Henning Arnisæi enke, Anna Arnisæi, har forebragt ham, at hun i staden Rostock såvel hos den

almindelige gamle kasse som især hos en af borgmestrene dér, den højlerde dr. Nicolai Scharffenberg, ifølge derpå i hænde havende obligationer havde forskellige penge-summer udestående, men deraf endnu hverken havde kunnet få de i mange år tilskrevne og forfaldne renter eller langt mindre selve hovedsummen, uagtet der var ansøgt derom mangfoldige gange. Da hun som en forladt enke skulle underholde både sig selv og sine sønner, som opholdt sig i fremmede lande for at studere, af de midler, som den kære Gud havde beskåret hende, og derfor var nødsaget til endnu engang at lade ovenmeldte penge affordre, men befrygtede, at hun som tidligere kunne opholdes endnu længere dermed, så har hun bedt prinsen om at meddele hende en intercessionalskrivelse til hertugen. Og da prinsen ingenlunde har kunnet negligere dette hendes ønske som ubilligt, og han tillige mener, at hertugen alligevel vil være stemt for at række både enken og de studerende personer, tanquam personis privilegiatis et favorabilibus¹, en hjælpende hånd til at erholde deres både retmæssige og fornødne penge, så beder han ham om ved sædvanlige promotorialier og skriftlige påbud hos sin stad Rostock og dens borgmestre at ville udvirke, at meromtalte supplikantinde ufortøvet må ydes rigtig betaling på hendes gældsfordring. T. K.

5. okt. (Nykøbing). Besked om, at prinsen på kaptajn Henrik Hölings ansøgning erklærer sig, som følger:

1. Prinsen lader det forblive ved den éngang skete aftakning, men vil ikke nægte ham den ønskede skrivelse til general-krigskommissariatet samt passet. Men de kontante penge kunne ligeså lidt gives ham som andre aftakkede kaptajner.

2. Ellers² plejede kaptajnerne af det gamle regiment og ellers på andre steder altid at holde deres kompagnier komplette og ikke dertil at modtage rekrutpenge, undtagen når de kommer til afgang i slag.³

¹ Som privilegerede og begunstigede personer. ² »Sonst«. K. har opr.haft: »Die Recruitengelder anlangend«, hvilket er overstreget. ³ K. har: Occasion.

3. Prinsen bifalder, at de i København modtagne 100 rdlr. afkortes kaptajnen i den gamle restance.

4. Hestene havde kaptajnen modtaget for 10 rdlr. Derved skulle det også forblive.

5. For andre kaptajner var afregningen sket for hele kompagniet, fordi de var blevet aftakket sammen med dette; men med kaptajnen forholdt det sig anderledes. Alligevel skulle kaptajnen i afregningen godtgøres, hvad han bevisligt havde forstrakt knægtene, og hvad de selv ville vedstå. T. K.

5. okt. (Nykøbing). Miss. til Frederik Reedtz. Prinsen meddeler, at han for nogle uger siden har affærdiget en af kgl. maj.'s bøjterter til at indtage og føre hertil det tømmer, prinsen forleden år har begæret hugget til sit behov i Vordingborg len. Eftersom nu skipperen derpå beretter, at han ikke kunne løbe ved to »uger søs«¹ nær til Jungshoved, hvor tømmeret skal ligge, fordi bøjerten stak noget for dybt, så beder og ønsker prinsen, at adressaten vil skaffe ham hjælp ved pramme, færger eller på anden måde til uden ophold at få bemeldte tømmer hen til skibet, eller, dersom det ikke kunne ske, at han da ville sørge for, at tømmeret uden forsømmelse måtte føres til Vordingborg færgebro. I mellemtiden, og eftersom der ville hengå en fjorten dages tid, har prinsen givet befaling til skipperen, at han, dersom han ikke straks kunne få tømmeret ind ved pramme og færger, skulle løbe hen for Næs, dér indtage noget brændeved og føre det hertil. Siden kunne han hente tømmeret ved forbemeldte færgebro, hvorhen prinsen forventer, at adressaten uden ophold lader det bringe, eftersom prinsen højlig behøver det. K.

(Vedlagt:) Udat. udkast på tysk til missivet til Frederik Reedtz samt til den efterfølgende ordre til skipper Jens Madsen Riber.

— (—). Ordre til Jens Madsen Riber, skipper på »Marien Bøjerten«. Dersom han ikke straks kan få tømme-

¹ Uge søs, her i betydningen: sømil.

ret ind, hvortil prinsen har tilskrevet lensmanden på Vordingborg Frederik Reedtz til Tygestrup, hos hvem skipperen først tilbørligen skal anmelde sig, om at lade ham få al mulig hjælp, skal han uden ophold lette anker, løbe hen for Næs, der indtage sin fulde last brændevad og føre det her til byen. K.

5. okt. (Nykøbing). Miss. til kansler Reventlow. Det vil være denne bekendt, at prinsen med sin hr. faders samtykke til brug for sit herværende byggebehov har ladet optage nogle tusinde sten af de i Haderslev forfaldne bygninger, ladet dem rense og bringe i forvaring i slotsgården sammesteds. Da prinsen nu med det første har i sinde at lade dem bringe hertil, vil han, at adressaten, så snart det dertil afsendte skib kommer til stede, ufortøvet lader træffe anstalt til, at omtalte sten føres med vogne til færgerne, som prinsen vil lade leje til at bringe dem videre til skibet. T. K.

6. okt. (—). Miss. til samme. Den nuværende ejer af det i adressatens amt [Haderslev] liggende gods Tobdrup¹, Simon Juel, har [tilsendt] prinsen en af hs. kgl. maj. ham meddelt koncession på foranmeldte gods og derhos fremført, at en anden person under det ganske vist usande påskud, at han var forlovet² med hans, den nuværende indehavers, datter, imod denne koncession hos hs. kgl. maj. har opnået og udvirket en lignende koncession. Han (Simon Juel) har nu bedt prinsen om, at denne ved sin skriftlige forbøn ville hjælpe ham til at håndhæve sin erhvervede rettighed. Skønt nu prinsen ikke har i sinde at foretage sig det ringeste imod sin hr. faders bestemmelser, så ser han dog ikke, hvorledes den første impetrant³ uden given årsag kan sættes ud af sin éngang givne rettighed ved den anden koncession, i betragtning af at denne ikke alene er udvirket per

¹ Tådrup, Stepping s., Sdr.-Tyrstrup h., Haderslev a. ² K. har: »ehelichen verlobet.« ³ Her i betydningen: bevillingshaver.

falsa narrata¹ og således i sig selv er ugyldig, specielt heller ikke efter retten betager den førsterhvervede noget, når denne ikke udtrykkeligt er omtalt og erklæret ugyldig deri. I betragtning heraf stoler prinsen på, at adressaten vil beskytte og håndhæve den første impetrant, der har besiddet godset så længe, opbygget og forbedret det og også efter sit foregivende altid rigtigt afdraget den derpå hæftende gæld og landgilde, ved hans ret, således som den indeholdes i indulten², imod alle indgreb, specielt fra den ny impetrant. T. K.

6. okt. (Nykøbing). Ordre til prinsens befalingsmand på Nykøbing og Ålholm slotte, Jost Fr. von Pappenheim, om at lade udvise og hugge, hvor det er skoven mindst skadeligt, 2 store ege, idet han lader føre tilsyn med, at der dertil tages sådanne træer, som ikke har for mange grene³. K.⁴

(Vedlagt notits om at) Efterskrevne bødkertømmer behøves hugget: 2 store ege, 4 aske til bånd på bryggerkar, 400 store hasselbåndstager til vinskænken og 2000 middelmådige hasselbåndstager.

— (—). Ordre til prinsens befalingsmand på Halsted kloster og Ravnsborg len, Erik Rosenkrantz, om at lade hugge og bringe til Nykøbing 4 asketræer til bånd på bryggerkarret. K.

— (—). Ordre til prinsens husfoged på Nykøbing Christoffer Kremmer om, hvor det er skoven til mindst skade, at lade hugge 2000 middelmådige hasselbåndstager. K.

— (—). Ordre til prinsens ridefoged i Nykøbing len Hans Jensen om med skovens mindste skade at lade hugge 400 store hasselbåndstager til prinsens vinkælders behov. K.

8. okt. (—). Pas, hvori prinsen gør vitterligt, at eftersom hans hjærteallerkæreste gemalinde agter at lade sin kammerjomfru Anna Brigitta von Könderitz hente fra Fyn

¹ o: ved en urigtig fremstilling. ² o: bevillingen. ³ K. har: Telger, flt. af Telg, nedertysk ord for gren el. knast. ⁴ K. er skrevet på samme blad som de tre følgende ordrer.

hertil, har han affærdiget denne Kilian Bock med medfølgende pige, kusk og 2 heste, hvorfor han befaler at skaffe disse personer, på henrejsen én og på tilbagerejsen to vogne med tilhørende heste samt frit foder for hans medfølgende heste og fri færge over færgestederne, så at de kommer af sted både frem og tilbage uden al ophold og forsømmelse. K.

8. okt. (Nykøbing). Besked på ansøgning fra menige Stokkemarkes bønder. Prinsen vil, at supplikanterne uden videre vægning skal betale de fragtpenge, der skal udlægges til skuden, som har overført havren, som de efter gammel brug burde føre 4 store mil, eftersom det var anordnet til deres eget bedste at lade havren overføre med skib og lade dem alle gøre udlæg dertil. K.

— (—). Ordre til fogden i Rødby. Eftersom prinsen har en karm stående på Femern og nu agter at lade den hente hertil ved denne lakaj, så skal fogden uden al ophold skaffe ham en færge til at sejle over til Femern, indtage karmen og føre den over til Dragsminde. K.

9. okt. (—). Pas for Jørgen Hansen til at fange agerhøns. Prinsen har givet ham befaling til at fange agerhøns i Sjælland på de steder, hvor han bedst kan finde dem, det være sig i vildtbanen, på kronens ølande eller på andre tilbørlige steder, undtagen på »Massens«¹, Farø, Tærø og Langh², hvor han intet skal have at bestille. Derfor er prinsens begæring til alle hs. maj.'s lensmænd, fogder og alle andre, han hænder at møde, at de ikke forhindrer ham i, hvad han efter denne prinsens befaling foretager, men også, hvor han behøver det til samme bestilling, forskaffer ham fornødne heste og en vogn, så han uopholdt kan komme af sted. Og skal dette pas stå ved magt fra denne dag indtil årsdagen igen, som, om Gud vil, skal være den 9. okt. 1647. K.

11. okt. (—). Koncession for Cort Lüders. Denne, der forestår prinsens hofkrambød, giver til kende, at han

¹ Måske: Masnede i Vordingborg landsogn. ² Læsningen af de sidste bogstaver usikker. Talen er dog sikkert om Langø i Kallehave s.

var bleven forhindret i at holde fæstensøl med sin fæstekvinde Anne Lips¹, efter sædvane, fordi han i visse ærinder måtte rejse ud af landet, og da han alligevel ikke kunne lade sit bryllup henstå længer formedelst store og vigtige årsager, som forårsagede, at han måtte holde det henimod Mortensdag førstkommende, har prinsen tilladt og bevilget ham, at han må forbigå fæstensøllet og ikke desto mindre holde bryllup på forbemeldte tid, så at sognepræsten her, mester Lauritz Pedersen, har at tilstede ham det, forskrevne ægtefolk tilbørligen at »indvie« og således efterkomme denne prinsens bevilling. K.

11. okt. (Nykøbing). Miss. til kansler Reventlow. Prinsens tjener og faktor i Glückstadt Gabriel Gomez har, da han ville ansøge kongen om nogle for denne uskadelige sager, anholdt prinsen om, at han for at lette dette fornemmelig ville anbefale ham til adressaten. Da nu samme ikke alene i prinsens, men, som denne ikke tvivler om, også i kongens tjeneste, som han har været anvendt i ved det nuværende glückstadtske retorsionsværk, ikke har skikket og vist sig anderledes end trofast og forsvarligt, så har prinsen ikke villet være ham imod i denne hans anmodning. Derfor er det prinsens begæring, at Reventlow altid vil lade ham være sig på det bedste anbefalet og specielt, så vidt det er muligt, befordre og fremskynde hans nuværende forretning til en gunstig god afgørelse. T. K.

13. okt. (—). Besked på menige Flintinge bymænds supplikats. Prinsen vil, at lensmanden lader efterspørge, om supplikanternes angivende forhold sig således i sandhed, og da vil prinsen af nåde eftergive dem straffen denne gang på det vilkår, at dersom de i tilkommende tider igen skulle vise nogen ulydighed, de da skulle være undergivet des hårdere straffe derfor. K.

14. okt. (—). Besked på ansøgning fra Anna, sal. hr.

¹ K. har først haft: Anne Steffnsdåter Lips; men Steffnsdåter er overstreget.

Isaks¹ i Djøllefjelde. Prinsen henviser sagen til lensmanden, som vel var bekendt både med indholdet af prinsens skrivelse og ordinansens bestemmelse m. h. t. præstekaldet og havde at forholde sig derefter. K.

14. okt. (Nykøbing). Ordre til tolderen i Stubbekøbing om at forskaffe denne skipper på kgl. maj.'s »Marienbøjert«, Jens Madsen Riber, som skulle føre noget ildebrændsel til prinsens hofstat, 14 dages proviant efter Holmens takst for ham og medhavende matroser, idet han fører sig det til udgift, hvor det skal godtgøres ham i regnskabet. K.

16. okt. (—). Miss. til kongens kansler Christian Thomsen. Prinsens livmedikus, hæderlig og højlærde mand, dr. Henrich Küster er for nogle dage siden bortdød i Herren. Og eftersom den salig mand har tjent prinsen så mange år, og især i prinsens endnu varende svaghed altid troligt og efter yderste flid og evne, så at prinsen har fundet ganske særlig behag deri og gerne ville yde og skaffe hans efterladte enke og børn al mulig støtte og fremgang, så ønsker han, at adressaten, så snart kongen kommer til København, hos denne i prinsens navn vil anholde om, hvad førbemeldte enke i medfølgende supplikats ansøger om, og gøre sin mulige flid for, at det vikariat og kanonikat, den salig mand har nydt, måtte bevilges og kontinueres på hans søn Anders Köster². K.

— (—). Miss. til hertug Jacob af Kurland, hvis sidste af 13. aug. idag er kommet prinsen vel i hænde. Prinsen takker for meddelelsen om, at hertugen og hans gemalinde er blevet velsignet med en velskabt lille datter, og ønsker af hjertet, at de begge i fremtiden må få endnu mere fryd og glæde af hende, og at hun må trives vel og vokse op til trøst for dem. T. K.

¹ Isak Abrahamson, sognepræst til Døllefjelde og Ahusse (+ 25. sept. 1646).

² Således her, medens faderen ovenfor kaldes Küster.

17. okt. (Nykøbing). Miss. til kgl. maj.'s kansler Christian Thomesen om, at Vilhelm Davidsen, borgmester og indvåner i Næstved, i medfølgende supplikation har bedt om, at prinsen ville være ham behjælpelig med en skriftlig forbøn til adressaten, så at han uden videre utilbørligt ophold kunne komme til ende med en trætte, hvori han nu i nogle åringer havde haft stort besvær og bekostning. Og da prinsen ikke mener, at han deri begærer mere end, hvad der ellers er ret og skel, ønsker han, at kansleren vil yde ham al mulig hjælp og støtte til, hvad han således retteligen søger. K.

— (—). Miss. til ritmester Jochim von Debern om, at denne Hans Kyle har meddelt prinsen, at han forhen havde været i hans hr. faders ryttertjeneste og kunne forevise dennes troværdige pas, men nu af mangel på andre midler til sit underhold var nødsaget til atter at søge herretjeneste og havde bedt prinsen om at hjælpe ham til at nå dette. Og da prinsen ikke tvivler om, at han deri ikke vil forholde sig anderledes, end det anstår sig en redelig soldat, er det hans ønske, at adressaten enten selv vil antage ham ved sit underhavende kompagni eller, hvis han muligvis ikke havde brug for ham, yde ham al mulig hjælp til anden ansættelse. T. K.

— (—). Miss. til Christian Thomesen, Anders Bille, Christoffer Urne og Oluf Parsberg¹ i forening. Af denne prinsens råd og hofmarskal Johan Christoff von Körbitz til Smedeberg vil de erfare, hvad prinsen har befaleet ham på hans vegne at fremføre og forhandle om hos kongen og dem selv i rigens råds sted. Og eftersom prinsen ingenlunde mener, at der skulle findes noget i den proposition, hofmarskallen har at gøre om adskillige prinsens højst magtpåliggende punkter, som kunne være mod billigheden, så ønsker han, at de optager² og betæn-

¹ K. har opr. derefter haft: og Gregers Krabbe, hvilket imidlertid er slettet.

² K. har: indnemme.

ker det altsammen vel, vider prinsens tarv, gavn og bedste deri og vil tilråde kongen det samme efter deres bedste forstand og evne, således som bemeldte prinsens råd forestiller dem det med mere. K.

17. okt. (Nykøbing). Miss. til rigsrådet. Prinsen har affærdiget denne sin råd og hofmarskal Johan Christoff von Körbitz til Smedeberg og givet ham befaling til hos kongen at ansøge om, at denne ville behage at deputere nogle af dem og give dem befaling til at modtage ham og fornemme, hvad han har befaling til skriftligt at overgive og mundtligt at fremføre angående nogle prinsen højst magtpåliggende punkter. Og da prinsen ikke véd at have ladet forfatte noget ubilligt deri, men aleneste hvad den uomgængelige nød tvinger ham til at udsige til sin og sin hjerteallerkæreste gemalindes respektive sundhed og velfærd såvelsom også til disse kongeriger og landes reputation og gavn, hvilket de letteligen kan se og lade sig berette af deres dertil deputerede medkolleger af memorialen, som prinsen har medgivet bemeldte sin råd, og hvad han ellers er instrueret om derhos at erindre, så begærer prinsen, at de vil betænke alt dette vel, på belejlig tid indstændigt forestille det for hs. kgl. maj. og gøre sig deres bedste flid for at udvirke en god resolution på alle punkter. I særdeleshed er det prinsens begæring, at de vil lade ham få svar herpå og berette, om de i forbemeldte hans memorial kan se og finde noget ubilligt. K. samt orig. i D. Kanc. B. 164. X. 6.

18. okt. (—). Memorial til kongen. At det har behaget kongen på prinsens anmodning at deputere nogle af dette riges råder og befale dem fra prinsens råd og hofmarskal Johan Christoff von Körbitz til Schmiedeberg skriftligt og mundtligt at modtage, hvad der er befalet ham vedrørende nogle prinsen meget magtpåliggende sager, det takker prinsen højlig for i utvivlsom tillid til, at det ikke vil være hs. maj. ubelejligt og ubehageligt af det følgende at lade sig berette om det, som prinsens samt hans hjerteallerkæreste

gemalindes respektive fremtidige sundhed og timelige velfærd afhænger af, og som han er tvunget af den yderste nød til at åbenbare:

For det første er det kongen velbekendt, hvorledes samme, da prinsen sidst forgangne forår for at forekomme sin jo længere jo mere tiltagende svaghed havde villet rejse til surbrønden og det varme bad, men i forvejen havde anmodet om sin kgl. faders samtykke dertil såvelsom om de nødvendige pengemidler, vel gerne havde givet sit samtykke til det, men hvad pengene angik havde foregivet umuligheden heri, så at prinsen havde måttet lade håbet om bedring af sin legemlige konstitution falde tillige med rejsen og lade sit helbred være underkastet de svære og hyppigt indtrædende tilfælde, også med øjensynlig dødsfare ved det seneste.

Da prinsen imidlertid både før og efter af prøvede og særskilt med sur- og varmekildernes egenskaber vel bekendte læger er blevet belært om, at samme (dvs.: tilfældene) ikke kunne læges bedre end ved retmæssig¹ brug af sådant vand, og at han således næst Guds bistand kunne bringes til fuldkommen sundhed, og da han også befinder de af dem (lægerne) skriftligt afgivne betænkninger², hvor han har overvejet dem i forbindelse med hans ham selv bedst bekendte legemstilstand, meget vel grundet, og han følgelig nærer et stærkt ønske om og stor tillid til denne kur, ej heller på nogen måde formoder, at nogen af de læger, som er rigtigt underrettet om nævnte vand, skulle findes af en modsat mening, så beder han endnu engang på det mest indtrængende kongen om at ville samtykke i denne rejses foretagelse, træffe anordning om de dertil nødvendige penge, som prinsen ikke selv kan fremskaffe, til passende tid, og tilkendegive sin vilje om, til hvilken brønd eller hvilket bad og med hvilket følge rejsen skal foregå, og også hvor pengene vil være at modtage, idet prinsens hofmarskal har befaling til på dette punkt at søge endelig rigtighed.

¹ K. har »rechtmässige«, hvor man skulle vente »regelmässige«. ² Disse lægeerklæringer findes i D. Kanc. B. 164. X. 6.

Eftersom, for det andet, den ægteskabelige kærlighed og tro-skab, som prinsen bærer til sin hjærteallerkæreste gemalinde, såvelsom også dennes hr. faders, kurfyrsten af Sachsen's, forskellige formaninger og med uforkastelige grunde belagte erindringer har tilskyndet og forpligtet prinsen til flere gange at ansøge kongen om forandring og forbedring af det ved ægteskabs-traktaten¹ bestemte livgeding, og kongen har henvist ham til og givet ham håb om endelig afhandling heraf på rigsrådernes nu forestående sammenkomst, så beder prinsen indstændigt om, at kongen ikke vil lade det være sig imod skriftligt at lade landene Falster og Lolland overdrage til prinsens gemalinde til hendes enkesæde, ligesom prinsens bedstemoder har haft de samme til brug, i betragtning af at den i den første kontrakt om livgedinget indeholdte sum langtfra kan strække til til nød-vendigt underhold for hende i den stand, hvori hun er sat gennem ægteskabet med prinsen, men det ville bringe kongen, prinsen selv efter hans død, begge disse kongeriger som ikke mindre kurfyrsten af Sachsen i vanry, når hun, som dog var blevet formælet og kvalificeret ikke alene i arvefyrsten-dømmerne, men også til begge kroner, hvortil prinsen allerede dengang havde været udvalgt prins, af mangel på midler måtte klare sig så ganske dårligt og kummerligt og, skønt hun havde håbet ved Guds velsignelse at være hævet til højere lykke og stand end sine to søstre, ikke også skulle nyde for-holdsmæssigt større, men endog i et og andet langt ringere midler til sit underhold. Ligesom det da også fremfor alt ville være prinsen meget smerteligt, når han vidste, at hun efter hans død skulle være så helt ringe forsørget og af hensyn til sin fortsatte eksistens² se sig tvunget i hænderne på andre.

For det tredie kan kongen ikke have glemt, hvad prinsen allerede for nogle år siden gennem rigshofmesteren og kansler Reventlow, men særskilt år 1643, har ladet an- og foredrage hos samme angående sit underhold, og hvorledes samme dermed havde henvist ham til rigsrådernes til Odense beram-

¹ Ægteskabstraktaten af 26. sept. 1633, L. Laursen: Danmark-Norges Traktater IV s. 107 ff. ² Memorialen har: »wegen ihres Hinbringens«.

mede sammenkomst, som han (prinsen) imidlertid på grund af den hans gemalinde tilstødte svære sygdom ikke havde formået selv at besøge, og senere af hensyn til den opståede krigsuro også hellere ville vente med at gøre ansøgning end at ulejlige kongen dermed i utide. Men da han i mellemtiden har måttet klare sig helt slet og kummerligt, og derover megen og stor melankoli, som han anser for en ikke ringe årsag til sin legemlige indisposition, stedse er steget op i og til hans sind, således at han endelig ser sig nødsaget til at bryde ud og i sønlig tillid give kongen sin nød tilkende, så må samme vide, at det er den rene og skære umulighed for ham længere at klare sig med, hvad han modtager, i betragtning af, at han i overensstemmelse med en kongen nylig i Haderslev på forlangende overrakt memorial¹ ikke har kunnet bringe disse landes indkomster højere end til 23 eller 24.000 rdlr. årlig. Selv om kongen nu i året 37 af faderlig affection har ladet ham tillægge et årligt deputat af 16.000 rdlr., så viser dog den i netop samme år til kongen indleverede specifikation, at udover alt dette andrager og udfordrer de nødvendige og uomgængelige udgifter årlig endnu nogle tusinde rigsdaler. Herudover er der medgået meget til de deri ikke nævnte udgifter, hvoraf en del har været udsat, og en del er blevet anslået ringere, end man kunne tilkomme, deputatet fra år 44 endog igen blevet inddraget, og indtægterne af amterne, der iøvrigt for en stor del består i uvisse, blevet anseligt formindsket ved stærk indkvartering, mangfoldige høje skatter, nødvendige bygninger og opretholdelse af det ganske ruinerede fiskeri, om hvilket prinsens hofmarskal kan forevise rigtige ekstrakter af restanceregistrene. Al sådan mangel og afgang er nu prinsen blevet nødsaget til at erstatte med rentepenge optaget andetsteds og har derved pådraget sig en tung gældsbyrde til største skade for disse riger og lande. Derfor er det prinsens bøn, at kongen vil se på denne hans nød med faderligt sind og fremtidig lade anordne og fremskaffe til ham de midler,

---

¹ Af 11. juni, se ovfr.

som efter bevislig trang kan forslå til hans underhold, idet prinsen ikke venter, at kongen skal komme på de tanker, at han skulle kunne komme ud af det med mindre, ja halvdelen af det, der er bestemt for hans højtelskede broder, ærkebiskoppen af Bremen, til dels i sikre og kontante penge.

Da også for det fjerde, som først meldt og vist, prinsen ikke kan undgå at fordybe sig i gæld og ikke véd andet råd til at bortskaffe eller udskyde den, så tager han også i dette tilfælde sin sønlige tilflugt til kongen, idet han indstændigt beder om, at denne vil lade gøre anstalt til, at denne gæld kunne afbetales sammen med de påløbne renter, om ikke helt på én, så dog på to terminer, eftersom prinsen ikke har optaget og anvendt alle disse penge til andet end sit underhold, således som han ikke nærer nogen sky for at lægge det klart for øje og forevise det.

Eftersom prinsen også, for det femte, under sidste krig til dette kongeriges og lands bedste har gjort anselige forskud til hvervninger, ammunition og andre nødvendigheder og dertil ladet udmønte en god del af hans hjærteallerkæreste gemalindes sølvtoj, så beder han kongen underrette ham, hvor og når dette skal tilbagebetales. Og da prinsen er yderst blottet for kontante penge til det daglige behov, så lever han i den sønligt faste tillid til, at kongen snarest vil hjælpe ham med afbetalingen af gælden.

For det sjette har prinsen flere gange ladet remonstrere for kongen, hvorledes hans (prinsens) hofstat på grund af det i grund og bund ødelagte fiskeri, ødelæggelsen af og mangelen på træ og også af flere andre årsager idag ikke vel kunne underholdes her, og at det derfor var hans sønlige bøn, at kongen ville behage for et år eller to at forunde ham det blotte ophold andensteds, navnlig dog i Skanderborg. Når nu denne sag på rådernes nærværende sammenkomst bliver henvist til hs. maj, beder prinsen endnu engang høfligt samme at lade den afhjælpe og ordne.

Prinsen slutter med, at han lever i fuld sønlig tillid til, at kongen vil tage ovennævnte punkter, hvorpå for største delen

hans og hans gemalindes respektive sundhed og velfærd og fyrstelige reputation heror, til sit faderlige hjærte og sind og give dem den yderst tiltrængte hjælp og gunstige resolution. T. orig. med prinsens segl i D. Kanc. B. 164 X. 6.

18. okt. (Nykøbing). Ordre til løjtnant Mikkel Kratz. Eftersom prinsen har ladet kaptajn Henrik Höling aftakke, skal adressaten for sin person alene begive sig til kvartaret i Nakskov, lade standarterne affordre nævnte kaptajn og indtil videre efter krigsbrug lade dem forvare i sit kvarter. Han skal også tage ordren og fortegnelsen over felt-råbet fra kaptajnen til sig, fremtidig efterleve samme tilbørligt og navnlig holde god disciplin blandt folkene. Ellers skal der af borgmester og råd i nævnte Nakskov anvises ham kvarter og leveres ham løjtnantsforplejning, altsammen indtil yderligere ordre fra prinsen. T. K.

— (—). Miss. til Otte Krag. Prinsen meddeler, at kongen ved skrivelse til fru Christina, sal. Knud Ulfeldts til Hellerup, har bevilget Anthoni Carlsen, at han må forordnes til forstander for hospitalet i Randers, og derhos samtykket i, dersom samme person kunne stille nøjagtig sikkerhed og kaution, da at ville give kgl. konfirmation derpå. Og da bemeldte Anthoni Carlsen har prinsens hjærtensallerkærøste gemalindes fordums kammerpige i ægteskab, og prinsen for hendes tro tjeneste gerne under dem begge god forfremmelse, tilmed forberørte kaution allerede er stillet nøjagtig af manden, så er det prinsens begæring, at adressaten vil være ham behjælpelig til med det første at få hs. kgl. maj.'s konfirmation på samme embede og opretholdes derved, så længe han, hvad prinsen ingenlunde tvivler på, forestår det godt og forsvareligt. K.

— (—). Miss. til borgmestre og råd i Hamburg. De vil ikke have glemt, at prinsen ved dette års begyndelse har ladet begære nogen pengeforstrækning hos dem, og at de dengang fornemmelig har undskyldt sig med den dertil ansatte

tids korthed. Da nu prinsen til førstkommende Kieler omslag vil behøve en sum penge, er det påny hans ønske, at de i mellemtiden vil tænke på midler til, at der da kan ydes ham et forskud på 20 eller 25.000 rdlr. Da prinsen nu fuldt og fast stoler og forlader sig på et positivt udfald heraf, så skal de til gengæld være forvisset om, at prinsen ikke alene på bedste måde under sin hånd og sit segl giver dem sikkerhed for den modtagne sum og de indtil dens rigtige tilbagebetaling forfaldende renter, men også at han til enhver tid både overfor staden i almindelighed og dem i særdeleshed i nåde vil erkende deres imødekommenhed. I forventning om snarligst svar herpå. T. K.

18. okt. (Nykøbing). Miss. til Jochim Beckmann i Hamburg. Det er berettet prinsen, at han med vedholdende flid hos borgmestre og råd i staden Hamburg har fortsat at medvirke til forstrækningen af de begærede penge og gjort sig særlig umage i sagen. Prinsen begærer derfor, at han fremdeles vil tage sig virksomt af den, så at prinsen til nærmest forestående Kieler omslag ufejlbarligt kan blive hjulpet med 20 eller 25.000 rdlr. Prinsen har også derom ladet afgå skrivelse til nævnte borgmestre og råd og mener ikke, at samme skal forholdes ham, og skal han derfor gøre sin bedste flid for at bringe den ovenstående sum eller så meget som på nogen måde muligt. Prinsen stoler heri på ham og vil også huske på at anvende hans deri udvisende flid i andre forretninger, som ikke mindre at belønne ham med en eller anden nådeserindring. Og skønt prinsen med sikkerhed véd, at hans faktor Didrik Kløcker har tilstrækkelige midler til selv at klare den gæld, han skylder adressaten og andre, idet han ved sin nærværelse her i øjeblikket allerede har udladt sig for prinsen med, at han endnu før dette havde været besluttet på snarest at yde adressaten særskilt og fremfor andre et afdrag, så vil prinsen dog lade de angivne 1130 rdlr., som han (Kløcker) skal betale adressaten, udrede til denne af ovennævnte penge. Blot ønsker prinsen, at han holder dette

fuldstændig hemmeligt og ikke åbenbarer det for nogen. T. K.

18. okt. (Nykøbing). Miss. til Ebbe Ulfeldt. Denne Christoffer Meissner, fordum kgl. maj.'s jæger, har ansøgt prinsen om dennes »forskrivelse« til adressaten, således som han selv kan se af medfølgende supplikats. Og eftersom prinsen håber, at han herefter skal være flittig og tro i, hvad tjeneste der betroes ham, begærer prinsen, at adressaten vil befordre ham til en bestilling igen. K.

19. okt. (—). Besked på kaptajn Henrik Hölings ansøgning. Prinsen har på det, som hans hjerteallerkæreste gemalinde heraf har forebragt ham, erklæret sig, som følger:

1. Prinsen undrer sig højligt over, at kaptajn Höling, da han dog endnu ikke beskyldes for noget, alligevel ønsker at blive anklaget. Prinsen anser sig for velbeføjet til at aftakke sine tjenere, når det behager ham.

2. Da kaptajnen har hvervet knægtene på kgl. maj.'s befaling, skulle der billigvis m. h. t. de berørte hvervepenge, og hvad kaptajnen ellers kan have til rest på den tid, da han har fået standarterne, søges rigtighed hos den kgl. generalkommissær, men fra den tid indtil notificeringen af aftakningen hos prinsens dertil forordnede kommissær, hr. von Pappenheim. T. K.

— (—). Besked til samme. På kaptajn Henrik Hölings videre ansøgning har prinsen tilladt, at han må tage sin afsked med det forsamlede regiment, og at standarterne så længe må blive i forvaring hos ham, med den tilføjelse, at kaptajnen, dersom nogen officer eller soldat da har nogen tiltale mod ham, skal være pligtig til at pleje ret derfor. T. K.

— (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim. Prinsen har bevilget, at kaptajn Henrik Höling må tage afsked fra det samlede kompagni og da levere fænniken fra sig. Han vil derfor, at adressaten med det første lader kompagniet komme sammen på belejligt sted og i forvejen

advarer førnævnte kaptajn om, hvorledes han på samme tid har at indfinde sig og tage sin afsked, som før er sagt. Og dersom nogen af officererne eller soldaterne har noget at præ-tendere hos ham, skal von Pappenheim give vel agt derpå og siden ved afregningen holde kaptajnen til, hvad der er ret. Ligeledes vil prinsen, at han giver underretning om tid og sted, hvor kompagniet skal komme sammen, til Wolff Dietrich von Wolffersdorff og, når den første kaptajn har taget sin afsked, forestiller kompagniet for kaptajnen (Wolffendorff), idet han påmindet både officerer og soldater om at erkende ham som sådan i tilbørlig lydighed. K.

19. okt. (Nykøbing). Ordre til kammerjunker Abraham Jacob von Plato om, at han, da Cort Lüders ønsker det, skal lade et godt stykke stort vildt og et godt stykke dåvildt slå ned og lade det levere til nævnte Cort Lüders. K.

21. okt. (—). Miss. til hertug Frederik, ærkebiskop af Bremen. Prinsen takker ham, fordi han i anledning af den sygdom, som nylig efter Guds vilje har ramt prinsen, har villet bevidne denne sin deltagelse og sorg som ikke mindre sit broderlige ønske om hans restitution og opnåelse af hans tidligere sundhed, hvorved han har givet udtryk for den affektion, han nærer for ham. Prinsen lader ham fremdeles forstå, at den algode Gud atter har hjulpet ham til nogenlunde bedring, takker dennes almagt af hjertet derfor og lever i fuld fortrøstning til atter snarest at opnå sin forrige livskraft og duellighed. T. K.

29. okt. (—). Miss. til hr. Christian Thomesen, som af helliggende supplikation kan se, hvad sognepræsten i Magleby på Møns land, hr. Niels Frandsen, andrager og begærer. Og eftersom Guds ord tilholder hvert kristent menneske at hjælpe at bære sin næstes tyngde efter evne og formue, og kirkernes forråd ikke kan anvendes bedre end til de fattige og især præstefolks hjælp, nødtørft og undsætning, så beder prinsen ham om at ville hjælpe supplikanten på alle

mulige måder til af kirkerne og præstemænd i Sjælland, som prinsen stoler på vil være villige dertil for standens ære, at få den hjælp og undsætning, som nogenledes kan forslå til at undsætte hans høje trang. K.

2. nov. (Nykøbing). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim og Erik Rosenkrantz separatim. Prinsens hofmarskal Johan Christoff von Körbitz til Schmiedeberg har efter prinsens befaling solgt og afhændet alt indeværende års landgilde til Henrik Møller, kgl. maj.'s tolder i København, med tilsagn om, at kornet skal blive leveret godt og ustraffeligt og være i beredskab ved ladestedet straks og i det længste 8 eller 14 dage efter Mortensdag. Nemlig: af Nykøbing len 80 læster og af Ålholm len 50 læster, af Halsted kloster len 60 læster, i det ringeste og ufejlbarligt, hvorom bemeldte hofmarskal skal have tilskrevet dem nærmere, hvad angår akkorderingen og den sluttede kontrakt.

Det er derfor prinsens vilje og ønske, at de anordner og indretter det således i deres len, at kornet straks bliver ydet og leveret, godt og forsvarligt og så meget, som der er lovet, så at skibene, som er befragtet dertil, ikke skal blive opholdt, og forskrevne Henrik Møller derved komme i udgift. K.

— (—). Miss. til Jost Fr. von Pappenheim. Eftersom prinsen erfarer, at adelen i Lolland tilbyder at betale for deres ødelagte og forarmede bønder de 3 måneders kontribution, de den 23. dec. 1645 har udlovet og bevilget til landets forsvar og behov, så befales det ham herved, at han til lettelse for prinsen med den i Ålholm len efter prinsens forrige vilje, anordning og befaling, ligesom her i Nykøbing len, af kronens bønder udgivne og oppebårne »penges likvidation« og hjælp til soldateskens aftakning, såvidt den kan strække til, på prinsens vegne fyldestgør de bevilgede kontributioner for så mange af prinsens og kronens bønder og tjenere, som med lovligt tingsvidne bevises at være øde og forarmede, for hvem prinsen ellers, ligesom adelen, har reserveret sig at gøre udlæg, på

det hans indkomst ikke skulle angribes og forringes derved. K.

2. nov. (Nykøbing). Ordre til samme. Eftersom kronens bønder i Ålholm len i denne tid ellers skal forrette et og andet for prinsen, har denne forskånet dem for gravning ved Nakskov, indtil han giver anden befaling. Dette skal lensmanden sammesteds, Jost Fr. von Pappenheim, rette sig efter. K.

— (—). Miss. til grev Pentz. Prinsen optager med tak og velbehag, at adressaten har oversendt ham det ønskede metalglimmer, som ikke mindre, at han er vedblevet med at kommunikere, hvad nyt der er tilgået ham til dato. Da prinsen nu efter foretaget prøve og besigtigelse har fået berettet, at førømtalte sten er en rigtig svovlkis og meget vel brugelig til bøssesten, vil han, at adressaten skal lade samle endnu en god del og snarest lade det overbringe til prinsen. T. K.

— (—). Miss. til Erik Rosenkrantz, befalingsmand over Halsted kloster len. Da prinsens husfoged efter hans befaling har ladet adressatens lensskriver forstå, at prinsen havde i sinde på sine ladegårde i vinter at lade opstalde 60¹ øksne, hvorpå bemeldte husfoged ikke havde fået synderlig svar, medens der fremføres adskillige undskyldninger for, at der på grund af misvækst ikke kunne opstaldes mere end 10 stykker, så er det hermed prinsens vilje og befaling, at adressaten bestemmer det således, at foruden de hopper og andet kvæg, som tilforn er bestemt at skulle fodres på nævnte hans ladegård i vinter, bemeldte 60 øksne modtages, opstaldes og fodres således sammesteds, at de kan passere for gode, forsvarlige købmandsøksne, i betragtning af, at i år har Gud over alt velsignet prinsen med så meget foder, som ikke i noget år tilforn.

¹ K. har først haft 70, hvilket er overstreget.

De slagteøksen, som tilforn er skikket derhen, kan adressaten straks lade drive til Nykøbing. K.

4. nov. (Nykøbing). Ordre til samme om, at det er prinsens befaling, at han i sine len Halsted kloster og Ravensborg skal lade opstalde de 15 unge hopper, prinsen hermed oversender, og fodre dem godt med hø og smelte¹, så de kan vokse og blive ved magt. Og skal han dertil igen antage Peder Andersen, som i tidligere åringer har været derved, idet han fører sig den løn, han får, til god regnskab. K.

12. nov. (—). Besked på ansøgning fra Else Sørensdatter i Maribo: Prinsen vil, at sognepræsten i Maribo snarest indsender til hans kancelli², af hvad årsag han har betænkelighed ved at vi de i ansøgningen nævnte trolovede personer til hinanden. K.

13. nov. (—). Miss. til fru Christina Margaretha, enkehertuginde af Sachsen-Lauenburg. Prinsen har nylig rigtigt modtaget hendes skrivelse af 7. september, og da han altid gerne vil vise sig forekommende overfor hende, så ville han også meget gerne have oversendt hende det ønskede spand heste. Imidlertid kan han ikke forholde hende, at i løbet af to år er ca. 50 af hans heste døde for ham, og at han således er sat ud af stand til at hjælpe hende dermed så snart. Alligevel er det ham meget om at gøre at tilbyde hende et godt spand og at oversende hende det til førstkommende forår. T. K.

— (—). Miss. til hr. Kaj Ahlefeldt. Prinsen havde ventet, at borgmestre og råd i staden Flensborg ville have taget sømmeligt hensyn til de tjenester, hans faktor Didrik Kløcker i så rum tid har været og stadig er betroet med, og som følge deraf langt snarere helt ville have fritaget hans bolig, som ikke alene prinsen, men også andre fyrstelige personer, flere gange

¹ Formentlig det samme som smelter (loll.-falstersk og langelandsk dialekt), affald ved tærskningen, bestående af korte strå, aks m. m. (Ordb. o. det danske Sprog). ² K. har herefter opr. haft: »hans forklaring«, hvilket atter er udstreget.

plejer at besøge, for indkvarteringen, end besværet den dermed fremfor andre imod lighed og ret. Da prinsen imidlertid af medfølgende supplikation har fået beretning om, hvorledes nævnte borgmestre og råd stik imod dette har belagt omtalte bolig på utilbørlig vis med indkvartering, og det således synes, som om de søger ved øvrighedens magt at udføre, hvad muligvis deres privatinteresser har lagt dem på sinde, hvorimod prinsen dog vil have sin faktor tilbørlig beskyttet og håndhævet, så er det hans ønske, at adressaten tager samme under sin specielle beskyttelse og træffer anstalt til, at såvel ovennævntes som også hans nærmestboende svogers og handelskompagnons boliger bliver befriet for sådan indkvartering, og at de også begge ved pålægning af de borgerlige onera kvotiseres¹ og ansættes ikke netop efter den forrige beregning, men efter hvad deres nuværende næring og formue kan kaste af sig. Dette er ikke mindre den rene billighed end prinsens vilje. T. K.

13. nov. (Nykøbing). Miss. til hr. Kaj Ahlefeldt og, af lignende indhold, til Christian Rantzau. Han vil endnu huske, hvorledes han i octavis trium regum efter forudgående begæring² har forstrakt prinsen den sum af 10.000 rdlr. og ladet den stå uopsagt hos ham endnu til dato. Prinsen erkender alt dette med særlig tak, hvorhos han tilbyder ligesom tidligere således også ved forestående omslag og fremdeles, så længe disse penge bliver stående hos ham, altid rigtig at lade afbetale renten deraf. Og da prinsen er højlig forårsaget foran omtalte sig nærmende omslag at optage en sum penge på 25 eller 30.000 rdlr. og næppe tvivler om at få dem, så er det hans begæring til adressaten, ifald man muligvis skulle ønske, at nogle landråder ville forskrive sig sammen med prinsen, at han da tillige med Christian Rantzau ikke ville vægre sig herved, men i overensstemmelse med den lid, prinsen sætter til ham, gå ham til hånde. Til gengæld kan han bestemt forsikre sig om, at prinsen ikke alene i alle måder

¹ o: fordeles forholdsmæssigt.   ² Af 11. dec. 1642 (I. bd., s. 636).

vil holde ham skadesløs, men også huske at gengælde det i al nåde. T. K.

14. nov. (Vordingborg). Miss. til oberst Christoff von Hubald, hvorved prinsen underretter ham om, at han af den afdøde generallejtant Wolff Heinrich von Baudissins efterladte enke¹ skriftligt er blevet anmodet om at lade sig repræsentere ved en afsending ved ligbegængelsen. Da prinsen nu ikke har nogen årsag til at afslå den sal. afdøde kavaller denne sidste nåde, men der dog på grund af tidens korthed og andre ubelejligheder ikke kan sendes nogen herfra, anmoder han herved adressaten om til bestemt sted og tid, som skal være den 17./7. dec., at indfinde sig ved omtalte ligbegængelse og repræsentere prinsen. Derved skal han vide tilbørligt at tage prinsens anseelse og rang i betragtning og også i alt sådant legitimere sig ved forevisning af denne skrivelse. T. K.

21. nov. (Kbhvn.). Ordre til tolderne i Nykøbing, Nysted og Nakskov. Da prinsen har solgt al sin landgilde til kgl. maj.'s tolder i København Henrik Møller, skal de lade ham toldfrit udføre det korn deraf, som han sammeds lader indskibe ved sin fuldmægtig. K.

— (—). Miss. til Gabriel Marselis. Det er meddelt prinsen, at adressaten har gjort regning på helt at tilbageholde betalingen for de vine, han nylig har leveret prinsens hofstat, og hvilken han har anslået til 8153 rdlr., af de penge, han ellers skal erlægge til prinsen til kommende omslag. Da prinsen imidlertid ved samme tid uomgængeligt må gøre flere andre udlæg og også dertil behøver en god del af ovenomtalte penge, så forventer prinsen af ham, at han vil være tilfreds med på omtalte måde at tilbageholde halvdelen af sin fordring og vente med den anden halvdel til næstfølgende påske. Prinsen tilbyder da ufejlbarligt at udrede betalingen og også, dersom han ønsker det, tillige at erlægge

¹ Sophie Rantzau. Generallejtanten døde 24. juni 1646.

renten deraf. Og eftersom prinsen også andenstedsfra har modtaget god underretning om vinprisen, som den var på tidspunktet for leveringen, og derefter ved sin hofmarskal har ladet ham byde en passende betaling derfor, så forventer prinsen desuden, at han vil være tilfreds med det og ikke forlange mere, således at han derigennem giver prinsen anledning til også at benytte hans tjeneste ved andre lejligheder. T. K.

21. nov. (Kbhvn.). Miss. til hertug Wilhelm af Weimar. Prinsens kammerjunker Hans Wilhelm von Harstall til Kreutzberg, Schrecksbach og Mühla har forebragt prinsen, at han tillige med andre tidligere medforleuede er blevet stævnet til Eisenach for til hertugen som ny tiltrådt lands- og lensherre at aflægge den tilbørlige ed for nogle dér indehavende forleninger¹, og han har også derved noksom bevist sin vilje til og sit ønske om aflæggelse af denne højt forpligtende skyldighed. Men da en så lang rejse under de nuværende forhold i Tyskland ikke kan gøres uden stor fare, og prinsen navnlig heller ikke formår at fritage nævnte sin kammerjunker for virkelig forrettelse af hans daglig nødvendige tjeneste, så beder han hertugen om, at han i dette tilfælde vil have kammerjunkeren undskyldt og ikke lade udløbet af de terminer, som måtte være ansat for lensmodtagelsen, og som først er blevet ham bekendt for omtrent 8 dage siden, komme ham til skade, samt at han vil holde aflæggelsen af lenspligterne for opfyldt ved hans dertil noksom befuldmægtigede broder Herman Adolf von Harstall til Kreutzberg. T. K.

24. nov. (—). Miss. til Preben von Ahnen, lensmand i Nordlandene. Prinsen har fået sikker beretning om, at denne Matthis Gregersen altid har forestået sit fogderi på Helgeland troligt, godt og forsvarligt, ligesom han også hidtil har gjort god regnskab og rede i det kgl. renteri både for sig selv og for sin formand, som var blevet efterstående med en temmelig

¹ K. har: »Lehnstücke«.

sum penge. Og da det ikke kan nægtes ham igen at indkræve disse restancer i lenet, så, for at han desto lettere kan få de udlæg igen, han har gjort, ønsker prinsen, at adressaten fremdeles vil lade ham blive og beholde ham ved forskrevne fogderi, så længe han forholder sig troligt og forsvarligt deri, hvad prinsen ellers tiltroer ham. K.

25. nov. (Kbhvn.). Privilegium for prinsens sejerværkmager¹ John Andersen. Prinsen bevilger ham ved dette sit åbne brev, at, dersom der i Falsters og Lollands kirker, både i købstæderne og landsbyerne, skal gøres og forfærdiges noget på noget sejerværk, enten fra nyt eller på hvad andre måder, det kunne være, han da alene og ingen anden, hvem som helst det er, skal bruges og forskrives dertil, på det vilkår, at han skal forrette arbejdet godt, flittigt og forsvarligt og tage billig betaling derfor. Efter hvilken bevilling og privilegium alle og enhver har at rette sig og aldeles ingen indpas, hindring eller forfang at gøre ham. K.

26. nov. (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim og, mutatis mutandis, Erik Rosenkrantz. Eftersom prinsen for kort tid siden har givet dem tilkende, at han har ladet handle med kgl. maj. tolder her, Henrik Møller, om alt dette års landgildekorn i Nykøbing og Ålholm len, respektive Halsted kloster og Ravnsborg len, og ladet ham love af hvert len at lade levere til berammet tid et vist antal læster, efter samme prinsens skrivelses nærmere indhold, så forventer han, at de gør dem al mulig flid, for at dette hans løfte og befaling tilbørligt efterkommes, og at den landgilde, så meget som muligt, der kan opbringes i deres len, alene leveres til forskrevne Møller og aldeles ingen anden, med mindre de selv vil stå for skaden, som prinsen er forpligtet til at betale til merbemeldte købmand, dersom noget sker imod kontraktens indhold. K.

— (—).² Grund- og husbrev, hvorved prinsen skæn-

¹ Påskriften bagpå K. har: »Seyermager«. ² K. har først været dateret: Nykøbing, den 1. maj 1646, hvorefter dateringen er rettet til ovenstående.

ker sin kammerjunker Hans Vilhelm von Harstall til Kreutzberg, Schrechsbad og Mühla til et byggested den øde plads, liggende i Nykøbing ved hans livresidensslot imellem hans kornhus på den nordre og Gabriel von Rensbergs gård på den søndre side, Algaden på den østre og strækkende sig ned til stranden på den vestre ende, med hvad gammel hus, stald og bygning derpå står, i sin længde og bredde, ligesom det nu forefindes, og han det selv ydermere med ny bygning har forbedret, hvilket byggested, grund og plads med påbygte huse og ejendom forskrevne Hans Vilhelm von Harstall for sig og alle sine sande arvinger må have, nyde, bruge og beholde til evindelig ejendom af prinsen og alle hans efterkommere uigenkaldeligt, og det at lade sælge og afhænde, når og til hvem det dem selv lyster, og gøre sig det så nyttigt, som de selv bedst véd og kan, dog så, dersom det nogensinde skal sælges eller afhændes, at det da først før nogen tilbydes prinsen eller hans efterkommere, hvilken prioritet prinsen alene vil have forbeholdt sig og sine efterkommere. Hvorpå Hans Vilhelm von Harstall skal gives lovlig skøde på alen og mål til tinge, når han begærer det. K.

26. nov. (Kbhvn.). Miss. til Knud Ulfeldt om, at denne Henrik Höling, fordum kaptajn for prinsens livkompagni, har fået afsked fra samme sin bestilling såvelsom også sin afregning under to kommissærers hånd og segl for den tid, han har været i Lolland. Og eftersom han nu således er ude af tjenesten og derfor i medfølgende supplikats begærer endelig rigtighed, som prinsen heller ikke finder ubilligt, så ønsker denne, at adressaten skaffer ham den for al den tid, han har været i kgl. maj.'s og prinsens tjeneste, under hele regimentet og ved prinsens førbemeldte livkompagni, og det snarest, fordi han beklager sig over ikke at have midler til sit underhold. Adressaten skal heri lade ham vederfares ligesom kgl. maj.'s andre officerer, og hvad han beviser ikke at have fået fuldkomment i månstringsmånedens såvelsom også, hvad heste han bevisliggør at have været dragonernes egne,

og al bevislig forstrækning til kompagniet, alt det skal Ulfeldt godtgøre ham og således lade ham vederfares, hvad ret og billigt er. K.

28. nov. (Kbhvn.). Memorial, hvorved prinsen med synderlig gunst og nåde erkender, at samtlige rigens råd, nu nærværende her i København, overfor kongen har gjort sig al flid for at få en god besked på de punkter, han har ladet forfatte i sin første memorial, således som han havde begæret det i sin skrivelse til dem.¹ Men eftersom han endnu ikke har fået fuldkommen svar på forskrevne punkter, og hans og hans gemalindes respektive sundhed og hele timelig velfærd dog beror på dem, så har han ladet, hvad der ydermere syntes ham fornødent, forfatte i medfølgende memorial, idet han beder og begærer, at rigens råd vil overveje og betænke denne godt og siden overgive den til kongen med deres vedføjede råd og forslag om, på hvad måde, prinsen kunne få bestemt og god resolution på alle artikler, førend han drager her fra byen. K. og orig. i D. Kanc. B. 164 X. 6.

— (—). Memorial til kongen. Prinsen takker, fordi det har behaget kongen på hans anmodning at forordne nogle af dette riges råder til at forhøre, betænke og fremdeles til kongen meddele, hvad prinsen af uundgåelig nød er blevet drevet til at fremføre ved sin dertil med fuldmagt affærdigede råd og hofmarskal og desuden forebringe kongen i en memorial, ligesom han takker, fordi kongen i nogen måde har resolveret sig derpå. Prinsen stoler også fuldt ud på, at kongen i overensstemmelse med prinsens eneste ønske i denne verden skal vende sit faderhjerte til ham og på bedste måde modtage, hvad han lader komme til udtryk i det følgende, samt meddele en gunstig resolution derpå, i betragtning af at prinsen alene må bringe det for dagen af den uforbigængelige nød og slet ikke for på nogen utilbørlig måde at plage kongen.

¹ Se ovfr. under 17. og 18. okt.

1. I overensstemmelse hermed takker prinsen kongen højlig, fordi denne ikke vil lade det eneste middel, hvortil prinsen næst til Gud har sat sit håb om fremtidig bedre befindende og sundhed, nemlig rejsen til surbrønden og det varme bad, være sig imod og også på visse vilkår vil bevilge, at der tilskydes 30.000 rdlr. Blot nærer prinsen nogen tvivl om, hvorvidt pengene kan opbringes på den foreslåede måde, og, hvis det endelig skulle ske, om den specificerede sum virkelig kunne være tilstrækkelig, thi selv om prinsen slet ikke har tænkt sig at opholde sig udenlands længere, end nødvendigheden kræver, men tværtimod af hjertet ønsker, at den Almægtige snarest vil give den forehavende kur et godt udfald og derved give prinsen lejlighed til at vende tilbage hurtigst muligt og personlig se og erfare kgl. maj.'s og disse riger og landes sunde og lykkelige tilstand, hvad der er hans højeste ønske på denne jord, så kan han dog ikke vide, om ikke rejsen muligvis, fordi det trækker ud med den fuldstændige restitution, eller på grund af andre tilfældige omstændigheder kunne trække ud en månedstid længere end anslået, og udgifterne altså komme noget højere op. Derfor beder han om, at kongen vil tillade såvel, at der træffes bestemte foranstaltninger med hensyn til de allerede bevilgede penge, for at ikke rejsen af mangel på disse atter skal opgives, og prinsen forblive i den stadig højst besværlige og farlige indisposition, som også, i det uforudsete tilfælde, at rejsen som nævnt skulle blive længere og mere kostbar, bevilge og fastsætte et ringe tilskud, idet det ellers kunne blive først og fremmest kgl. maj., men også prinsen og disse riger og lande disreputerligt, om han muligvis på rejsen og i fremmede lande skulle komme i pengemangel og savne midler og pengehjælp til at råde bod derpå. Derfor håber han på en gunstig resolution herpå og vil ellers overlade, hvad han for få dage siden har ladet indlevere til efterretning angående tilforordning af en af kongens råder samt vedrørende hans følge o. a., til kongens godtbefindende og disposition. Ligeledes beder han om, at kongen i tide vil lade de til rejsen nødvendige følgebrevne til alle sider udtænke og fremskaffe.

2. Ikke mindre takker prinsen skyldigst for, at kongen har ladet hans hjærteallerkæreste gemalinde give samtlige amter i Falster og Lolland som livgeding på samme måde, som det tidligere var vederfaredes hans i Gud hvilende bedstemoder i højsalig ihukommelse, dog med den bestemmelse, at til gengæld det ved ægteskabstraktaten aftalte tilbagefald af medgiften blev opgivet.¹ Skønt prinsen nu ganske vist ikke kan have noget imod dette, så nærer han alligevel betænkeligheder ved at lade sagen fremlægge for og afhandle med kurfyrsten af Sachsen i sit navn, i betragtning af at det måske kunne få udseende af, at han havde praktiseret og søgt denne forbedring af livgedinget mere for pengeprofits skyld end af ægteskabelig kærlighed og troskab mod sin gemalinde. For at sagen imidlertid alligevel ikke skal gå helt i stå, men hans hjærtenskære gemalinde i alt fald i nogen måde kan være sikret, beder han på det indstændigste kongen om at tillade, at den prinsen på føromtalte rejse, der jo alligevel passerer de egne, tilforordnede råd, ved hvem sagen bedre kan rejses end gennem en korrespondance, meddeles instruktion og fuldmagt til sagens afhandling, men i mellemtiden alene at lade prinsessen tilskrive Nykøbing og Ålholm, således som de nu er, som livgeding.

3. For det tredje kan prinsen ikke lade være med påny at minde kongen om, hvor fuldstændig umuligt det er for ham med de indkomster, han for tiden nyder, at klare sig og underholde både sig, sin gemalinde og sin, ganske vist meget ringe, hofstat. Han henviser herom til, hvad der med god grund er stillet for øje i hans første memorial og yderligere efter hans befaling er blevet remonstreret for de deputerede af hans hofmarskal ved forevisning af rullen over hans betjente såvelsom også lønnings-, spise- og andre registre, hvoraf fremgår, at prinsens underhold, regnet på det nøjeste, næppe beløber sig til 23 eller 24.000 rdlr. Prinsen tilbyder også, som det sig hør

¹ Se herom L. Laursen: Danmark-Norges Traktater IV, s. 114 og 121. Iflg. ægteskabstraktatens art. 16 skulle medgiften (30.000 rdlr.), hvis prinsessen døde uden livsarvinger, efter prins Christians død falde tilbage til det sachsiske kurfyrstehus.

og bør, såfremt kongen anser forandring nødvendig i det ene eller andet og vil minde ham derom, fuldt ud at rette sig derefter og indrette alt på det bedste og nøjeste. Helst ville han straks fra begyndelsen have undladt at besvære kongen hermed, men den yderste nød tvinger ham til at komme frem med det og tilkendegive kongen, at såfremt han ikke ufortøvet får en kendelig hjælp, han da ikke véd, hvorledes han fremdeles skal klare sig, og at han i sådant uformodet tilfælde ville være den første og eneste så ulykkelige fyrste i disse lande, der trods den i rigerne og landene gudskelov herskende fred og ro måtte lide skændig mangel og nød endog på underhold og levnedsmidler. Han beder endnu engang indstændigt kongen om at ville lægge sig dette på hjerte og ved eventuelt at overlade ham de årlige indkomster af amterne Skanderborg og Kolding samt sikker årlig anvisning på 20.000 rdlr. i rede penge, som kongen gennem dette riges hofmester allerede engang har ladet ham tilbyde, skaffe sin til enhver tid lydigste søn det nødvendige underhold.

4. Det påhviler prinsen at have sin fyrstelige reputation og gode ære for øje og i overensstemmelse hermed at tænke på afdrag og betaling af den til hans behov uomgængeligt gjorte gæld. Han beder derfor i sønlig troskab kongen om, såfremt der ikke kan betales noget af på dette omslag, at give ham fortrøstning om, at der på de førstkommende omslag fra år til år afdrages noget klækkeligt og så meget som blot muligt både på kapital og renter. Ellers véd han intet middel eller råd til at finde og komme ud af denne labyrint og årsag til mange tilstødende tunge tanker, og han nærer den oprigtige tillid til, at kongen også heri vil lade ham vederfares den højst fornødne hjælp.

5. Da prinsen imidlertid til nærmest forestående omslag uforbigængeligt må lade udbetale en anselig sum penge, og han ikke véd ringeste middel dertil udover de penge, som han under den vedvarende krig, mest af sit og sin gemalindes eget sølvtoj, har ladet udmønte og siden forskyde til dette riges bedste og følgelig gjort fuld regning på snart at få

tilbage, så vil kongen behage at lade disse penge tilbagebetale helt ud eller i det mindste med halvdelen til nævnte tid til prinsens befuldmægtigede ved Kieler omslag.

6. Når sluttelig kongen i faderlig velvilje bevilger og forunder ham til det kommende år, om Gud vil, at forlægge og overføre sin hofstat til Skanderborg, så takker han derfor i sønlig troskab og sender ham hermed fortegnelse over, hvad der eventuelt behøver reparation ved nævnte hus.

Prinsen venter tillidsfuldt en gunstig resolution på alle og enhver af forestående poster og vil til gengæld lade det være sig magtpåliggende at iagttage sin skyldighed og i sin levetid holde kongen i sømmelig ære og ydmyg respekt. T. orig. med prinsens segl i D. Kanc. B. 164 K. 6.

28. nov. (Kbhvn.). Privilegium for Poul Poulsen, guldsmed i København, om hvem prinsen erklærer, at han er i hans tjeneste og bestilling, og at han derfor vil, at borgmestre og råd her sammesteds tilbørligt lader ham være fri og ubesværet med indkvartering, kæmner- og rode-mesterbestilling og andre sådanne bysens tyngde og besværinger, for at han desto bedre kunne blive ved det arbejde, han har at gøre for prinsen. K.

— (—). Miss. til hertug Frederik af Gottorp. Prinsen beder ham om af medfølgende ansøgning at lade sig berette, hvad supplikantens anbringende og begæring går ud på. Og da nu hertugen allerede tilforn skal have føjet ham og påbudt betalingen, prinsen for sin del også anser det for ugrundet i loven, at kreditoren skal bære risikoen for, hvad der er købt med hans penge¹, og han gerne ser nævnte supplikant, som sin undersåt og indbygger af denne stad København, hjulpet så snart som muligt i sin rimelige fordring og den tilståede og beviste gæld, så beder han hertugen om at ville forhjælpe ham dertil og lade skyldnerinden holde til ufortøvet betaling. K.

(Under teksten står:) pro Jochim Moltke.

¹ K. har: »dass der Creditor periculum rei sua pecunia emptæ stehen solle«.

1. dec. (Kbhvn.). »Forskrivelse« til landkommis­ særererne i Skåne for prinsens kammerskriver Søren Jensen. Eftersom denne i forleden fejdetid har leveret adskillig proviant og viktualier som og en del jern, bly, lunter og andre varer til Christiansted fæstning, dels efter prinsens befaling, dels efter kommissærernes og dels efter befaling og anfordring af guvernøren sammesteds, efter derpå udgivne bevisers formelding, så beder og begærer prinsen, at nu nærværende kommissærer i Skåne, Christoffer Ulfeldt til Svenstrup, ridder, Danmarks riges råd, høvedsmand på Helsingborg slot, og Knud Ulfeldt til Råbelev, høvedsmand på Landskrona, lader gøre rigtig afregning med forskrevne prinsens kammerskriver og deri afkvitterer ham de penge, han derimod efter prinsens vilje og befaling har oppebåret af landkisten, således at, hvad der da efter endelig opgørelse tilkommer ham, måtte blive ham betalt med det allerførste, muligt er. K.

— (—). »Forskrivelse« til nuværende og herefter kommende lensmænd på Københavns slot for prinsens kam­ merskriver Søren Jensen. Denne har for omtrent 3 år siden anholdt hos kongen om en tjenlig plads, hvorpå han bekvemt kunne lade opbygge en krudtmølle, og prinsen erindrer vel, at kongen bevilgede og forundte bemeldte kammerskriver en mølle i Københavns len, kaldet Stubbemølle¹, kvit og frit uden noget stedsmål, dog med så skel, at han skulle ud­ minde² mølleren, som boede derpå, og betale den bygning, som fandtes dér på stedet, således som det har været sædvan­ ligt dér i lenet, og igen lade bygge og opsætte en god krudt­ mølle, hvoraf kgl. maj. og riget herefter kunne have tjeneste. Det er derfor prinsens begæring, at de lader forskrevne hans kammerskriver blive fri og forskånet for den af for­ skrevne Stubbemølle afgående årlige landgilde og al anden sædvanlig tyngde fra den tid, han har fået møllen, hvilket skal blive godtgjort i slottets regnskab. K.

¹ Ved brev af 22/2 1644 (sjæll. teg. 1643—45, fol. 176).   ² Dvs.: bevæge til (godvilligt) at fratræde.

2. dec. (Kbhvn.). Miss. til kansler Reventlow om, at kgl. oberstløjtnant Adam Grampe har henvendt sig til prinsen om en skriftlig forbøn til adressaten. Da nu prinsen vel véd, at samme altid har vist al mulig troskab og flid i hs. maj.'s tjeneste og sikkert også fremdeles vil og kan gøre det, så ønsker prinsen gerne, at han kunne nyde gavn heraf i al sin retmæssige søgen, og at adressaten vil lade ham være sig anbefalet på allerbedste måde til god støtte i hans anliggender til enhver tid. T. K.

— (—). Miss. til Knud Ulfeldt. Af medfølgende supplikation kan han se, hvad Adam Pedersen, fordem sergent ved prinsens liveskadron, begærer. Og eftersom han gerne vil afstå, hvad der måtte restere ham for den tid, han har været indkvarteret i Lolland, og alene begærer afregning og rigtighed for den tid, han har været fange hos fjenden, hvilket han mener noksom at kunne gøre bevisligt ved pas og andre dokumenter, så ønsker prinsen, at adressaten skaffer ham rigtighed på forberørte tid og måde, i betragtning af, at han selv har rançonneret sig og derved er kommet udi gæld, så at prinsen gerne ville unde ham hjælp til dens betaling. K.

4. dec. (—). Ordre til Knud Kristensen på Toldboden her om til prinsens gemalindes behov at forskaffe og udlevere 15 alen af gemen slags klæde, idet han fører sig det til regnskab, hvor det skal godtgøres ham. K.

5. dec. (—). Nytårsskrivelse til fyrst Christian af Anhalt, hvis seneste rigtigt er overleveret prinsen, som modtager hans gode nytårsønske som et tegn på hans vedvarende affektion. Prinsen takker Gud inderligt for, at han midt i krigens vidt og bredt grasserende ulykker har villet spare og opholde dem begge ved liv og sundhed, idet han af hjertet beder den Almægtige om, at fyrsten og hans pårørende ved

hans stærke arm i det forestående nye og mange følgende år må opholdes ved al ønskeligt velbefindende, kraftigt bevares for ulykke og snarest glædes og lyksaliggøres ved en i den fælles kristenhed af så mange tusinde sjæles bekymrede ønske fremstående sikker fred. T. K.

5. dec. (Kbhvn.). Miss. til Kaj Ahlefeldt og, mutatis mutandis, Christian Rantzau. Prinsen har noksom af deres nylig afgivne skrivelse¹ erfaret, udfra hvilke motiver de begærer at blive fritaget for den af prinsen ønskede kaution. Nu lader prinsen ganske vist dette stå ved sit værd, men han vil dog ikke fremdeles forholde adressaten, at han allerede har truffet aftale om pengene og fået tilsagn om dem, alene under den ganske utvivlsomme kondition, at de ikke ville nægte ham kaution. Og da han nu højlig behøver denne og på så kort tid ikke formår at finde anden råd og udvej derfor, sagen tilmed også nu er kommet frem², og prinsens kredit er nær forbundet dermed og engageret deri, så er det endnu engang hans ønske, at de vil beslutte sig til noget andet, nemlig til en gunstig kaution. Prinsen har iøvrigt gode efterretninger om, at kongen vil lade de tilbørligt opsagte og omtalte penge erlægge på omslaget og altså befri dem for den frygtede udbetaling af samme, og han forventer ganske bestemt, at de vil medvirke til at opretholde hans deri stærkt implicerede fyrstelige reputation og ikke yderligere undslå sig ved at påtage sig den meromtalte kaution. Til gengæld forsikrer prinsen dem ved sit fyrstelige ord, at han i ét og alt vil holde dem skadesløs derfor. T. K.

6. dec. (Kbhvn.). Besked på ansøgning fra Rasmus Mikelsen i København. Prinsen anbefaler supplikanten til admiralen på Bremerholmen til at vederfares og få, hvad han heri begærer efter prinsens forrige skrivelse og udgiven ordre af rigens admiral. K.

¹ Skr. af 23. nov. 1646 fra Kaj Ahlefeldt og Chr. Rantzau i Indkomne br. fra ikke-fyrstelige personer 1644—47. ² K. har: »res non amplius integræ».

10. dec. (Frederiksborg). Miss. til Knud Ulfeldt. Prinsen erfarer, at Hans Jacobsen Schiørt af adressaten skal modtage sin afregning og rigtighed, fordi han har været kaptajn for et kompagni soldater under hs. maj.'s livregiment til fods. Eftersom prinsen nu ikke tvivler på, at han har forholdt sig troligt og forsvarligt i samme sin bestilling, ønsker han, at adressaten vil være ham behjælpelig med ved forskrevne afregning at få alt det, der er blevet godtgjort og bevilget andre kaptajner ved førømtalte regiment. Dette anser prinsen isøvrigt for billigt og stoler på, at adressaten gerne retter og forholder sig derefter. K.

12. dec. (Nykøbing). »Frihed på nogle heste ud at føre«¹. Prinsen har bevilget, at denne Johan Steinbecker må udføre 2 heste her fra riget til Slesvig, dog at han på de sædvanlige steder betaler den forordnede told. K.

13. dec. (Antvorskov). Miss. til Otte Krag. I det, som borgmestre, råd og menige borgerskab i Nykøbing ved medfølgende supplication tilbørligt fremfører og begærer hos kongen, vil prinsen gerne se dem hjulpet til et godt svar, i betragtning af at de på grund af deres »uformue« har god brug derfor. Han begærer derfor, at adressaten vil forestille deres supplication for kongen og gøre sin bedst mulige flid, så at disse supplikanternes fuldmægtige med det første igen kan affærdiges med god besked. K.

15. dec. (—). Miss. til Niels Trolle, lensmand på Roskildegård, og kapitlet i Roskilde om, at prinsens ridefoged ved residensslottet Nykøbing Hans Jensen har andraget for prinsen, hvorledes han ved Roskilde kapitels stævning havde ladet indstævne til endelig dom sin trolovede fæstekvinde Karen Rasmusdatter, boende i København, formedelst hendes utilbørlige »omgængelighed«², til den 23. dec. nu førstkommende. Og da prinsen tror og formoder, at han vel skal kunne bevise det, som han fremfører

¹ Påskrift bagpå K.   ² Her i betydningen: omgængelse, opførsel.

i retten, ved lovlige dokumenter og tagne stævninger, så er det prinsens begæring til dem, at de, såvidt lov og ret medfører, vil hjælpe ham i samme hans sag, så at den ikke opsættes og yderligere forhales ved utilbørlige påskud og unødigt ophold, men kommer til dom og endelighed. K.

15. dec. (Antvorskov). Besked på ansøgning fra borgmestre, råd og menigheden¹ i Nykøbing: Prinsen vil have opsat at give besked herpå, indtil han selv kunne komme til at tale med lensmanden derom. K.

— (—). Ordre til Sivert Urne til Rårup, lensmand på Tryggevælde. Da prinsen plejer med sin hofstat at tage ind hos kgl. maj.'s tolder i Køge, August Velou, så tit han rejser til eller fra København, er det hans ønske, at adressaten årlig forskaffer et forråd af ildebrændsel til førnævnte August Velous bolig i Køge. K.

18. dec. (—). Miss. til hertug Adolf Frederik af Mecklenburg. Prinsen takker ham for hans skriftlige notifikation af forlovelsen mellem prinsens svoger hr. Augustus², postuleret ærkebiskop af Magdeburg, og hans (hertugens) datter, prinsens kusine, Anne Marie, hertuginde af Mecklenburg etc., glæder sig højlig over denne forøgede styrkelse af det i forvejen mellem prinsen og hertugen bestående nære slægtskab og gode forhold og ønsker, at det må falde ud og udvikle sig til et først og fremmest for de to nyforlovede, men også for forældrene og andre høje slægtninge rundeligt velsignet ægteskab. T. K.

— (—). Ordre til prinsens husfoged på Nykøbing slot Christoffer Kremmer. Da Halskov fiskedam nu er indrettet og bragt istand igen, er det prinsens befaling, at adressaten straks gør anstalt til, at bønderne, som er pligtige til at holde den ved lige og magt, igen får anvist og tilmålt hver sin del og part af forskrevne fiskedam og siden holder

¹ Her i betydningen: det menige borgerskab.   ² Broder til prinsens gemalinde Magdalena Sibylla.

den ved god lige og forvaring for al skade, som de det agter at forsvare og stå for skaden, som kunne komme derpå formedelst deres forsømmelse. Og har prinsen givet befaling til sin ridefoged i Nykøbing len om at forskaffe dem det nødvendige træ til pælene, som de behøver dertil. K.

18. dec. (Antvorskov). Ordre til prinsens ridefoged i Nykøbing len Hans Jensen om at skaffe bønderne, som efter prinsens befaling skal »forvare« Halskov fiskedam, de pæle, de behøver dertil. K.

— (—). Miss. til generalløjtnant Frederik von Bauer. Prinsen har rigtigt modtaget hans seneste skrivelse af 5. ds. og af den samt bilaget¹ noksom erfaret hans gentagne ansøgning. Ligesom nu prinsen gerne har påtaget sig den forrige intercession alene i den hensigt, at den kunne befordre og fremkalde en gunstig resolution, så vil han heller ikke denne gang unddrage ham sin nådige bevågenhed, men ved en egenhændig skrivelse på bedste måde anbefale hs. maj.'s kansler Christian Thomesen, hvem adressatens afsending efter modtagen befaling uden tvivl allerede har henvendt sig til, hans sag, i det håb, at den skal hjælpe ham til den af prinsen ønskede gunstige besked. T. K.

— (—). Miss. til kurprinsen af Sachsen². Prinsen har rigtigt modtaget hans seneste skrivelse af 25. okt. Han takker først for den glædelige beretning om kurprinsens gode sundhed og lykkelige befindende, og fordi han har villet forhøre sig om prinsens. Prinsen ønsker af hjærtet, at den Allerhøjeste vil være hos dem alle med sin guddommelige nåde og gøre den tålelige tilstand, som nu ved hans godhed spores, bestandig. Hvad de affordrede 3 musikanter angår, så har prinsen rigtignok slet ikke tænkt sig på nogen måde at forholde ham dem, men han vil alligevel ikke skjule for ham, at så fremt de

¹ Skrivelsen med vedlagt kopi af von Bauers ansøgning af samme dato i prinsens arkiv: Indkomne breve fra ikke-fyrstelige personer. ² Formentlig kurfyrst Johan Georg I's ældste søn, Johan Georg (II).

skulle afrejse fra prinsen så hastigt, ville dennes musik ganske ligge brak, og han altså miste sin særlige, næsten eneste, fornøjelse, idet han ikke vidste at få fat på andre på disse kanter så snart. Da det nu vel ikke var så magtpåliggende for kurprinsen med kun de tre personer, og han også derude bedre kunne skaffe sig erstatning, så har prinsen udfra den utvivlsomme tillid, han nærer til adressaten, villet driste sig til at anmode om overladelse af ovenomtalte 3 musikanter, i det mindste for en tid. T. K.

19. dec. (Antvorskov). Miss. til Frederik Reedtz. Eftersom prinsen plejer at inddrage med sin hofstat hos kgl. maj.'s tolder i Næstved Povl Opmand, så tit hans rejse falder derigennem, så ønsker han, at adressaten imod billig betaling vil lade ham udvise af de nærmeste skove ved Næstved 50 læs¹ brændeved og siden ved bønderne lade det føre til hans bolig sammesteds, på det prinsen altid kunne finde noget forråd til sin fornødenhed. K.

— (—). Koncession for Povl Opmand, kgl. maj.'s tolder i Næstved. Eftersom prinsen plejer at inddrage med sin hofstat hos nævnte tolder, så tit hans rejse falder gennem Næstved, og vederlaget derfor ikke så godt kan ske af lenets indkomst, fordi det nu er i forpagtning, så må han indeholde, hvad der medgår og bekostes på prinsen, hans hofstat og medhavende heste, af toldpengene. Dog skal han med det første overgive, hvad der hidtil står på regnskab, og lade det underskrive af prinsen, ligesom han også herefter skal søge sådan underskrivning hos prinsen eller hans hofmarskal, hver gang prinsen kommer der, førend han drager derfra igen. Og skal sådanne underskrevne regnskaber godtgøres ham i kongens renteri. K.

— (—). Ordre til kaptajn Wolff Gottfried von Wolfersdorf. Da prinsen har fået at vide, at det forhen i Christianspris liggende Spiess'ske kompagni til fods på kon-

¹ K. har: Lest.

gens befaling skal overføres til Lolland og Nakskov og indtil videre besked have sit ophold dér, så skal adressaten, for at alt kan iagttages og gå rigtig og ordentlig til i nævnte fæstning, på det ham betroede Færgeland anordne og indrette vagterne på det bedste, lade portene til de dér beliggende værker bevogte godt og også lukke til rette tid samt med tilkaldelse af borgerskabet, som har fået særskilt befaling herom såvelsom om god bevogtning af byportene, lade rigtige patrouiller gå og holde alt under god opsigt for at afværge ubehagelighed og skade. T. K.

19. dec. (Antvorskov). Ordre til borgmestre og råd i Nakskov. Eftersom det er kgl. maj.'s vilje, at kaptajn Abel Spiess's kompagni skal overføres fra Christianspris til Nakskov indtil videre forordning, da, på det alting måtte gå rigtigt og vel til, er det prinsens vilje, at adressaterne, medens de opholder sig i deres by, lader portene godt bevogte med vagt og andet og lader dem lukke tidligt om aftenen, såvelsom også tillige med soldaterne af prinsens livkompagni til fods, hvis kaptajn har udtrykkelig befaling dertil, lader en del borgere gå om natten med deres våben omkring på gaderne for at dæmpe al modvilje og forekomme, hvad ulykke der kunne hændes. K.

— (—). Miss. til Erik Rosenkrantz. Eftersom det er prinsens befaling, at kaptajnen for hans livkompagni til fods Wulff Gotfried von Wolffersdorff igen skal lade holde ordentlig vagt i værket på Færgelandet, og det fornemmelig vil være nødvendigt, fordi man på de steder efter kgl. forordning indtil nærmere besked venter kaptajn Abel Spiess's kompagni fra Christianspris, så er det prinsens vilje, at adressaten til samme behov både til forskrevne kaptajns kvarter som også til corps de garden på Færgelandet lader skaffe nødtørftigt ildebrændsel på samme måde, som det tilforn er sket med andre officerer under livregimentet. K.

20. dec. (Antvorskov). Miss. til Anders Bille. Af medfølgende skrivelse kan han se, hvad prinsens befalingsmand over Halsted kloster og Ravensborg len og forordnet kommissær i Falster og Lolland, Erik Rosenkrantz til Rosenholm, beretter og tilkendegiver. Eftersom det nu er vist, at prinsens fattige undersætter i førnævnte lande, både borgerskabet og bønderne, i forgangen fejdetid har haft meget stor indkvartering, og derved mange af dem er blevet ødelagt og kommet til agters, så at prinsen af den grund har en stor del af sin landgilde og indkomst efterstående, ligesom de også indtil denne dag holder både ryttere og fodfolk efter¹ deres evne og formue, så ønsker prinsen, at han vil foretage den omlægning, at det sammesteds nyankomne Abel Spiess'ske kompagni med det allerførste kan tages derfra og kommanderes til andre steder, så at både prinsen og hans førnævnte undersætter kan forskånes for yderligere skade. K.

— (—). Ordre til de i Slagelse, Næstved og Vordingborg logerende rytterofficerer, hvorved det befales dem skyndsomst at viderebesørge medfølgende skrivelse med egen rytter til prinsens residens Nykøbing i Falster. K.

— (—). Ordre til de i Slagelse, Korsør, Nyborg og Odense logerende officerer over soldatesken, hvorved det befales dem skyndsomst ved dag og nat at viderebesørge medfølgende skrivelse til dette riges råd, marsk og amtmand på Vestervig Anders Bille på Lesmos². K.

— (—). Miss. til Erik Rosenkrantz om, at prinsen har fået hans skrivelse om den i Lolland nyankomne kaptajn Abel Spiess's kompagni og straks fremsendt den til rigsmarsken med begæring om, at de med det allerførste måtte tages derfra igen. Imidlertid skal kompagniet indkvarteres i Nakskov, eftersom kgl. maj. har forordnet det således, alene for den tid, indtil der kunne træffes anden bestemmelse,

¹ K. har: efter, hvor man skulle vente over.   ² Formentlig hovedgården Løgismose, Hårby s., Båg h., Odense a.

og der skal både ved kaptajnen for prinsens livkompagni og borgmestre, råd og borgerskabet sammesteds holdes godt opsyn for at forekomme al ulykke og uorden, således som prinsen udtrykkeligt har befalet dem. K.

21. dec. (Antvorskov). Miss. til grev Anton Günther af Oldenburg. Prinsen meddeler, at han af højvigtige grunde til styrkelse og forbedring af sin gode legemlige tilstand har besluttet at begive sig til en surbrønd og et varmt bad og, om Gud vil, at afrejse henimod førstkommende forår. Da han nu til denne rejse behøver en stor del heste, så har han hermed specielt af adressaten villet begære og udbede sig oversendelsen af et godt spand. Han stoler på, at greven gerne vil føje ham dermed og træffe anstalt til, at nævnte heste imod slutningen af nærmest forestående februar måned kan ankomme til hans residens i Nykøbing. T. K.

23. dec. (—). Miss. til Caspar von Buchwald. Prinsen meddeler ham hermed, at han til næst forestående omslag er foranlediget til at tage nogle penge på rente til sit behov. Og da man har ladet ham vide, at Gert Philip von Anefeld¹ på Bockhagen² skulle have 3000 rdlr. og ligeledes Magdalene, sal. Johan von Ahlefeldt på Satrupholms efterladte, i Flensborg boende datter, også 3000 rdlr. i beredskab til at låne ud på den måde, og prinsen vel kunne få fat på dem, såfremt adressaten ville træde i borgen for dem, så er det prinsens begæring, at han på anmodning af prinsens befuldmægtigede ved nævnte omslag, hans råd og hofmarskal J. Chr. von Körbitz til Schmiedeberg, vil påtage sig denne kaution og borgen for de 6000 rdlr. overfor de to ovennævnte adelspersoner. Prinsen tilbyder at holde ham fuldstændig skades- og klageløs for det og stoler i overensstemmelse hermed ganske på, at han til hans synderlig store behag gerne vil påtage sig dette. T. K.

¹ Således for Ahlefeldt. ² Bukhavn (ty. Buckhagen) i Kappel s. i Angel.

25. dec. (Antvorskov). Miss. til Jost Fr. von Pappenheim. Eftersom prinsen agter på sin rejse til Tyskland at lade sine heste gå til skibs ved Getzør¹, da, på det de måtte forefinde noget forråd af hø og strøelse, dersom vinden var imod, og de blev opholdt sammesteds nogle dage, er det prinsens befaling, at han i tide ved samtlige bønder i Nykøbing len lader skaffe til nævnte Getzør og Skelby, hvor prinsens ridefoged har befaling til at lade det forvare, 60 læs hø og 60 læs strøelse, idet han lader alle sogne i nævnte len udgive dertil, hver efter hans forråd og formue. Ligeledes skal han lade tale med samtlige præsterne i førnævnte Nykøbing len om at ville forskaffe til Korselitze gård 30 læs hø og 30 læs strøelse til underhold af hestene, som prinsen agter at lade samle til rejsen og i mellemtiden opstalde på nævnte gård. K.

— (—). Miss. til samme om, at prinsen er til sinds imod foråret førstkommende at rejse til Tyskland til varmbadet og surbrønden, og eftersom han til sikring af sin person agter at tage nogle soldater af sit livkompagni til fods med sig, er det hans vilje, at adressaten til deres behov lader forskaffe af samtlige bønder i Nykøbing len 11 og af dem i Ålholm len 8 duelige heste, stykket til 12 daler, så de på den sidste januar førstkommende sikkert er beredt og til stede, lignende og læggende² dem så, at den rige kommer den fattige til hjælp og undsætning. K.

— (—). Tilsvarende miss., mutatis mutandis, til Erik Rosenkrantz om at lade samtlige bønder i Halsted len forskaffe 11 duelige heste, stykket til 12 rdlr. K.³

26. dec. (—). Miss. til Hans Lindenov om, at prinsen til den med Guds hjælp forehavende rejse til Tyskland har brug for mange heste og deriblandt gerne ville have et

¹ Gedser.   ² K. har: lignendis og liggendis.   ³ Som koncept er benyttet den foregående, under hvis tekst er tilføjet, hvad der skulle indsættes i mislvet til Rosenkrantz.

spand »norwager«¹. Derfor ønsker han, dersom adressaten har sådan slags heste, at han da ville afstå og overlade ham deraf. Dette sker prinsen til nådigst velbehag, og han tilbyder at lade give ham tilbørlig betaling derfor, idet han forventer svar herpå med det første. K.

26. dec. (Antvorskov). Miss. til hertug Frederik af Gottorp om, at prinsen har givet denne Hans Nielsen orlov fra sit bageri, for at han på sit håndværk kan se sig videre omkring på fremmede steder og lære et og andet. Og da det er berettet prinsen, at der bages en særlig god slags hvedebrød i hertugens stad Tønningen, så beder han adressaten om, at han vil hjælpe forannævnte prinsens tjener derhen og lade udgå befaling, således at han kan komme i tjeneste hos en af stedets bedste bagere og få god og grundig undervisning i bagningen dér. T. K.

— (—). Miss. til Jost Fr. von Pappenheim og, mutatis mutandis, Erik Rosenkrantz. Prinsen forårsages herved at anbefale dem at gøre deres bedste flid, på det at prinsens landgilde, og hvad der ellers efterstår både i visse og uvisse indkomster i de dem betroede len Nykøbing og Ålholm, respektive Halsted kloster, indkræves, at rug, byg, ærter og hvad andet korn, prinsen ikke behøver til sin hofholdning, sælges efter kapitelskøb, og at det altsammen sikkert og uden forhaling ydes og klareres til prinsens kammerskriver den sidste januar førstkommende. Thi prinsen agter at lade sine hof tjenere betale dermed, så de på prinsens forestående rejse til Tyskland kunne berede og opholde sig deraf, og vil derfor endelig, at der skal gøres rigtighed dermed på forskrevne måde og termin.

P. S.: Om havren har prinsen givet befaling til sin slotskriver på Nykøbing at lade adressaten vide, hvormeget der deraf skulle beholdes til hans hofstat. Resten skal han også sælge efter kapitelskøb. K.

¹ K. har opr. haft: »Af de norske heste«, hvilket siden er overstreget.

26. dec. (Antvorskov). Miss. til Dionysius von Pudewels. Prinsens faktorer i Flensborg, Steffan Kenckel og Didrik Kløcker, har tilkendegivet ham, hvorledes de bl. a. af Henrik von Wolframsdorf til Lundsgård, Gert Philip von Ahlefeldt til Bukhavn og Magdalena, sal. Johan von Ahlefeldt til Satrupholms efterladte datter, havde fået indmæning til indlager til næstkommende omslag for nogle penge, de havde i hænde fra dem, og selv om de, debitorerne, endnu vel troede, at de ved Guds bistand med tiden kunne skaffe alle deres kreditorer god rigtighed og betaling både m. h. t. kapital og renter, så frygtede de dog, at de ikke kunne fremskaffe de allerede opsagte penge til nærmeste omslag og altså kunne komme i yderste fare for deres kredit og uoprettelig skade på deres handel og næring. Da nu de samme i forløbne fejetider har lidt stor skade på deres formuer, og vanskeligheden ved betalingen for størstedelen hidrører herfra, således at prinsen i betragtning heraf gerne under dem nogen kristelig og medlidende overbærenhed fra deres kreditors side, så er det hans ønske, at adressaten vil gå hans udsending til omslaget, hofmarskal J. Christoff von Körbitz til Schmiedeberg til hænde og af bedste evne være ham behjælpelig, så at ovennævnte kreditorer har tålmodighed med de ligeledes nævnte faktorer, ikke trænger så hårdt på dem og i det mindste vil bekvemme sig til for det fordrede beløb at tage imod prinsens i sædvanlig form udstedte obligationer, som hans nævnte hofmarskal har befaling til i så fald at udlevere i prinsens navn og under hans hånd og segl. T. K.

— (—). Sikkerhedspas for betjent i prinsens bageri¹ Hans Nielsen, som prinsen har givet orlov og befalet at rejse endnu en tid lang på sit håndværk i Tyskland, Nederlandene og også, efter lejlighed, i Frankrig. T. K.

U. d. og st.² Pas for denne kongens bestaltede berider på akademiet i Sorø Stephan Schmaltz, som har ladet

¹ Således i teksten. Påskriften bagpå har: Bager. ² Dette K. fandtes indlagt i foregående.

forebringe prinsen, at han til besørgelse af nogle ham magtpåliggende forretninger havde sat sig for at gøre en rejse til forskellige steder i Tyskland og for desto friere, mere uhindret og uden at vække mistanke at kunne komme ind og igennem havde udbedt sig prinsens lejde- og sikkerhedspas. T. K.¹

27. dec. (Antvorskov). Nytårsskrivelse til hertug Frederik af Gottorp. Efterdi den Almægtiges uendelige godhed har opholdt prinsen ved liv og sundhed i dette nu til ende løbende år og ellers ladet ham modtage og nyde så meget godt som ikke mindre ladet ham glædes højlig derved, at han hele året igennem ikke har hørt andet fra hertugen og alle hans pårørende end om deres rigtig gode befindende og forønskede fremgang og trivsel, alt efter begge parters ønske, så erkender prinsen dette med skyldig og inderlig tak til Guds almagt og bønfalder fremdeles om, at denne guddommelige nåde og milde rige velsignelse må svæve og blive uafladeligt og ubeskåret over hertugen og hele hans hus i dette nu sig nærmende ny og mange flere følgende år, og at de må blive sparet og opholdt ved god sundhed og fremgang i lang tid. T. K.

— (—). Nytårsskrivelse til hertuginde af Gottorp. Ligesom prinsen alene erkender den af ham som af adressaten i dette til ende løbende år nydte opholdelse ved tålelig sundhed, fred, ro og mangfoldigt andet godt og forønsket som ikke mindre afvendelsen af al uheld og ulykke som et resultat af den Allerhøjestes uendelige godhed og barmhjertighed og derfor af hjærtets andagt bringer Ham sin skyldige høje tak, således vil han også, efter gammel fyrstelig sædvane og det nære slægtskabs krav, til det nu sig nærmende nytår tilønske adressaten, at Guds almagt stadigvæk under sin nådes vinger vil holde hende godt dækket og beskærmet imod alt slemt og dertil mildt faderligt velsigne hende med sundhed, fyrstelig

¹ Koncepten er skrevet på et blad, på hvis bagside der — formentlig tidligere — er gjort forskellige notater, bl. a. livgedinget vedrørende.

fremgang og trivsel og alt andet forønsket velbefindende samt opholde hende derved i mange år. T. K.

27. dec. (Antvorskov). Miss. til Christian Thomesen. Nærværende Andres Reinman har ansøgt prinsen om at ville lade ham anbefale til kgl. maj. Og eftersom han ved adskillige dokumenter kan bevise at være løjtnant »på de tyrkiske grænser« og dér sammesteds bleven taget til fange af kristenhedens arvefjende og »sat på stor rançon«, idet han måtte efterlade sin broder og sin tjener i det bedrøvelige fængsel, indtil han blev istand til at løse dem ud, så begærer prinsen, at adressaten vil yde ham god støtte hos kongen til i nogen måde at få hjælp og undsætning. K.

— (—). Miss. til kurfyrsten af Brandenburg. Foreviseren heraf, Andres Reinman, arkebuserer¹-løjtnant på de tyrkiske grænser, har henvendt sig til prinsen om en »forskrift« og anbefaling til kurfyrsten. Da nu samme ved forskellige troværdige dokumenter kan bevise, at han er blevet taget til fange af det kristne navns arvefjende og sat på temmelig høje løsepenge, og at han for at kunne opbringe disse alene er blevet frigivet mod at efterlade sin broder og tjener i hårdt fængsel, så har prinsen ikke villet være ham imod i hans ovennævnte ansøgning, hvorfor det er hans bøn, at kurfyrsten for prinsens skyld vil lade hans person være sig anbefalet, såvidt det er gørligt og rimeligt, til nådigst bønghørelse og opfyldelse af hans ansøgning. Prinsen er parat og villig til i lignende og andre tilfælde at vise kurfyrsten al beredvillighed og anbefaler denne i Guds alene sikre beskærmelse. T. K.

28. dec. (—). Miss. til Kaj Ahlefeldt og, mutatis mutandis, Christian Rantzau. Eftersom prinsen nyelig igen har begæret af ham, at han sammen med kgl. råd, amtand i Rendsborg Christian Rantzau (respektive amtmand i Flensborg Kaj Ahlefeldt) skulle kavere og sige god for en angiven

¹ Arkebuserer (arquebusserer), her formentlig = bøsseskytte.

sum penge, som prinsen er forårsaget at lade optage på forestående omslag, så sætter han sin fulde lid til, at de ikke vil svigte, men bestemt beslutte sig til at påtage sig det. Prinsen har givet sin til omslaget befuldmægtigede råd og hofmarskal J. Chr. von Körbitz til Schmiedeberg befaling til at henvende sig til dem derom og også at tilbyde sædvanlig skadesløsholdelse under prinsens hånd og segl på bedste vis og måde, som det kan ske efter ret og sædvane. Han forsikrer dem også hermed ved sit fyrstelige ord om, at denne kaution ikke skal komme dem til nogen skade, og at han, hvis de optagne penge opsiges til passende tid, vil lade dem udrede rigtigt og vel til nærmeste derpå følgende omslag sammen med renterne. Denne deres imødekommenhed vil han erkende i nådigst velbehag. T. K.

28. dec. (Antvorskov). Ordre til kgl. maj.'s materialskriver på Bremerholmen Hans Naamandsen om at forskaffe til prinsens fornødenhed af Bremerholmens forråd eller, dersom det ikke er at få der, fra andre steder at tilforhandle sig 200 alen gammelt eller nyt sejldug og uden ophold oversende det til Nykøbing med eget bud, hvortil hermed begæres af kgl. maj.'s rentemester, at han vil være ham behjælpelig med nødvendigt pas. Han skal lade det levere til prinsens livskræder Herman Tigel og føre sig det til god regnskab. Mener han ikke, at det kan passere heri, tilbyder prinsen ham selv at lade gøre betaling derfor. K.

29. dec. (—). Miss. til Claus von Anefeld¹. Af medfølgende forskellige skriftlige dokumenter kan han se, hvad den tidligere kaptajn ved det Rauchhauptske regiment Hans Jacob Schørt søger og begærer såvel hos kgl. maj. som hos prinsen. Da nu prinsen ikke kan finde noget ubilligt deri, og sandheden af hans i memorialerne fremførte vigtige motiver og grunde dels er prinsen velbekendte og dels uden tvivl let vil kunne oplyses og bringes for dagen fra det

¹ Ahlefeldt.

kgl. kancelli og ellers, så tvivler prinsen ikke om, at hans kgl. maj., om han vil behage at indhente egentlig beretning om sagen, vil efterkomme supplikantens ansøgning og lade afgå befaling til at foretage og slutte afregningen med ham på den ombedte måde ligesom med andre. I overensstemmelse med alt dette er det prinsens ønske, at adressaten vil informere sig godt om sagen af medfølgende som også af meromtalte Hans Jacobs mundtlige relation og fremdeles, når han finder tidspunktet belejligt, foredrage den for kongen og også gøre sig al mulig flid for at bringe alt til en forventet god resolution. T. K.

30. dec. (Antvorskov). Miss. til kansler Christian Thomsen. Af hvad, som følger hermed, kan han se, hvad Christoffer Brinck, fordum skriver på Malmøhus, supplicerer og begærer både hos kongen og prinsen. Og ville prinsen gerne, at han måtte få al mulig hjælp og formedelst den fries og reddes fra sin forestående yderste ruin og fordærv, i betragtning af, at pengene, som kræves af ham, er forstrakt til prinsens behov, siden påtaget af kgl. maj. at ville lade betale og derpå allerede for syv år siden udgivet befaling¹. Derfor beder prinsen, at adressaten vil yde ham god befordring hos kgl. maj., så at han på den begærede eller nogen anden god måde snarest kunne få undsætning, som kan forslå til at forekomme hans endelige undergang. K.

31. dec. (—). Nytårsskrivelse til kurfyrsten af Sachsen. Prinsen har modtaget hans lykke og glæde ønskende nytårsskrivelse og takker først og fremmest for den affektion, der lyser ud af den, og som prinsen forøvrigt altid har følt sig forvissat om. Og ligesom prinsen ikke tvivler om, at kurfyrsten ved den Almægtiges kraftige bistand har henlevet det nu til ende løbende år ved godt helbred og velbefindende, så takker han sammes almagt derfor som for de ham selv for-

¹ Foran »syv« har K. opr. haft: »to gange«. Og efter »befaling« ligeledes opr.: »hannem af betale og fornøje«. Disse ord er siden udstreget.

lenede velgerninger og gratulerer kurfyrsten hjerteligt i den anledning, ligesom han fremdeles til det ny års indtræden tilønsker ham, at Guds algode hånd i dette og mange flere følgende år uophørligt må hvile over ham, rundeligt og mildeligt udgyde sin velsignelse i form af langvarig sundhed, lykkelig, fredelig og heldbringende regering og ellers al ønskelig fremgang og trivsel over ham og i særdeleshed engang forvandle den desværre så længe varende krig i det kære Tyskland sammen med alt ondt og skade voldende til en god og sikker fred i religions- som i profansager. T. K.

31. dec. (Antvorskov). Nytårsskrivelser til hertug Adolf Frederik af Mecklenburg og, mutatis mutandis, til pfalzgreve Christian August til Sulzbach¹, hertug Frederik af Braunschweig og hertug Joachim Ernst af Slesvig-Holsten². Ligesom prinsen ingen tid har tvivlet om hans gode affektion mod ham, således har han modtaget et nyt bevis på den i hans seneste skrivelse, som har været ham meget glædelig, da han deraf har erfaret hans sunde og forønskede velgæende. Og ligesom prinsen nærer den faste beslutning altid at omfatte ham med ligeså stor hengivenhed, så ønsker han af hjærtens grund, at den Almægtiges velsignelse i det ny og mange efterfølgende år stedse må være over ham etc. T. K.

— (—). Ordre til kaptajn Wolfersdorff. Eftersom det berettes prinsen, at det nyankomne Spiess'ske kompagni imod prinsens udgangne ordre er lagt i corps de gardien på Færgelandet, skal adressaten foreløbig tage stilling i porten til værket, lade den bevogte flittigt ved nat og dag og lade den åbne og lukke til rette tid som også fremtidig alene efterleve kgl. maj.'s og prinsens ordre på tilbørlig vis og på ingen måde deri lade sig forvirre eller lede af kommissæren eller nogen anden.³ T. K.

¹ o: Pfalz-Sulzbach. ² Joachim Ernst af Plön. ³ K. har derefter oprindelig haft: De i forrige ordre kommanderede patrouiller i Nakskov skal du inddrage, medens de fremmede folk logerer udenfor staden. Dette er dog overstreget.

1647

7. jan. (Nykøbing). Ordre til kaptajn W. von Wolffersdorff. Eftersom der nu skal træffes rigtig anstalt med det nyankomne Spiess'ske kompagni, skal han fremtidig inddrage den efter prinsens seneste ordre i porten til værket på Færgelandet stillede post og vagt og i alt forholde sig som før dets ankomst. T. K.

— (—). Besked på ansøgning fra borgmestre, råd og menige almue i Nykøbing. Eftersom det er så, som i ansøgningen angives, at borgerskabet i prinsens residensstad Nykøbing en rum tid har forskaffet underhold, både til folkene og hestene, til størsteparten af hans livkompagni, så vil prinsen til gengæld hermed efter deres begæring have dem eftergivet den 3 måneders kontribution, som i december 1644 i Maribo blev udlovet og bevilget til sådan krigsfolks underhold, så at ingen skal kræve dem derfor. K.

— (—). Miss. til de kgl. rentemestre Sten Beck og Melchior Oldeland. Eftersom det tilkendegives prinsen, at der i mandtallene her fra Nykøbing len, som er indleveret på rentekammeret af hans forrige skriver her Peder Heldt, til tre skatters forklaring, nemlig bedaget¹ til 14 dage før jul 1644, til 1. marts 1645 og til påske 1645, skal være gjort til antegnelse, hvad der er ført til omdrag og afkortning for en del forarmede bønder, som har haft indkvartering, da er det prinsen mere end tilstrækkelig bekendt, hvor stor besværing og

¹ Bedaget, her i betydningen: fastsat til en vis dag.

betyngelse samme bønder, som bor ved strandsiderne og i nu afvigte fejde har haft stadig indkvartering, i så måder har udstået, som også, hvad prinsen har befundet at være tabt på hans landgildeindkomster. Og på det gårdenene ikke med alle skulle blive øde, da er bemeldte fattige bønder efter prinsens befaling forskånet for skatterne, hvorfor prinsen vil, at det efter tingsvidners videre indhold således passeres, at der kvitteres tilbørligt for forskrevne skatter. K.¹

10. jan. (Nykøbing). Nytårsskrivelse til hertug Frederik, ærkebiskop af Bremen. Ligesom denne i sin skrivelse glæder sig over de af prinsen ved den Almægtiges nåde nydt velgerninger og af sit broderlige hjærte gratulerer ham dertil, idet han hertil føjer sit gode ønske om et lignende velgående i fremtiden, således forsikrer prinsen næst sin broderlige taksigelse, at det ligeledes har været ham højst glædeligt at erfare, at hertugen er ved godt legemligt befindende og i ønskelig forfatning. Han takker den Højeste derfor af hjærtens grund og ønsker fremdeles, at Hans godhed fremtidig i dette nyindtrådte og mange endnu følgende år stadig må hvile over broderen og give sig udslag i stadig livskraft og al fyrsteligt velvære. Iøvrigt er den af ham fremsatte tak for den tilbudte pasgænger unødvendig, eftersom prinsens skyldige troskab som broder tilholder ham også at udvise yderligere imødekommenhed. Også er der i Antvorskov allerede givet befaling til, at den uvægerligt skal udleveres til hertugens dertil affærdigede. T. K.

— (—). Miss. til Sophia Amalia, hertuginde af Slesvig-Holsten. Foranlediget af hendes behagelige skrivelse som af gammel overleveret skik og brug udtaler prinsen og prinsessen deres gode ønsker for det ny år. T. K.

— (—). Nytårsskrivelse til kurfyrstinden af Sachsen. Eftersom hun er kommet ham i forkøbet med et så vel

¹ Som koncept er benyttet en med en anden hånd end den sædvanlige udfærdiget memorial.

affattet og ment nytårsønske, så forbinder hans sønlige skyldighed såvelsom også den så priseligt gamle og hævdvundne skik ham til næst sin venlige taksigelse for det ovenomtalte bevis på hendes affektion at behandle hende på samme måde og af sit hjertes grund tilønske hende, at den alstyrende i dette nyindtrådte og mange flere følgende år faderligt vil opholde hende ved kraftig legemligt velbefindende, velsigne hende rigeligt med fred, glæde og ro, og hvad hun ellers selv mere kan ønske sig, og på den anden side med sin vældige almagtsarm afværge alt fjendtligt, ondt og skadevoldende mod hende. T. K.

10. jan. (Nykøbing). Miss. til Wenzel Rothkirck om, at Ulrik Christian Gyldenløve har afstået 6 nordbaggerheste til prinsen på det vilkår, at prinsen i deres sted vil forskaffe ham to heste fra Antvorskov stald til hans vogn. Derfor ønsker prinsen, at adressaten, dersom han (Gyldenløve) forlanger sådanne to heste, vil lade dem udlevere til ham. K.

— (—). Besked på dragon Niels Hobes supplikation. Prinsen har som udbedt fritaget ham for krigstjenesten. T. K.

11. jan. (—). Miss. til rigsadmiral Ove Giedde om, at prinsen agter at gå til skibs ved Gedser på den med Guds hjælp forehavende rejse til Tyskland. Og eftersom han dertil behøver en god velbesejlet¹ galej eller jagt, så beder han adressaten forestille det for kongen og siden give befaling, på det sådan en galej eller jagt »for al tingest« i tide kølhales godt og gøres til rette samt forsynes med gode folk og redskaber, og således sikkert indfinder sig ved Gedser i førstkommende marts måneds begyndelse. K.

— (—). Miss. til Hippoff², dr. med. og fysikus i Lund. Eftersom der måske kunne indtræffe de tilfælde, hvor prinsen

¹ D. v. s.: hurtigt sejlede.   ² Johan Hippoff.

fik brug for hans råd og opvartning på sin, med Guds bistand, forehavende rejse til den egerske surbrønd, så har prinsen hermed villet meddele ham dette, for at han for alle tilfældes skyld kunne holde sig parat og færdig til på forlangende af prinsen ufortøvet at indfinde sig til ovenomtalte opvartning. T. K.

14. jan. (Nykøbing). Ordre til oberst over artilleriet Christian Didrik von Tzernickou om, at han til foreviseren heraf skal udlevere 20 skålpund almindeligt bøssekrudt og føre samme rigtigt til regnskab. T. K.¹

— (—). Ordre til prinsens befalingsmand over Halsted kloster og Ravensborg len Erik Rosenkrantz om at lade hugge og skaffe hertil med det allerførste uden ophold og forsømmelse 6 læs tækkevidjer. K.

— (—). Ordre til slotsskriveren på Antvorskov Peder Pedersen om til videre forordning at skaffe nødtørftigt underhold til nærværende prinsens kusk Peder Rasmussen, som sendes derhen til hestene, som prinsen har stående sammesteds, for at lære dem at gå for vognene. Han skal føre sig det til god regnskab, hvor det skal godtgøres ham. K.

— (—). Nytårsskrivelse til grev Christian til Delmenhorst med tak for hans senest afgivne skrivelse og gode ønsker om sundhed, fred og lykkelig regering. T. K.

15. jan. (—). Ordre til den kgl. smed på Bremerholm Hans Schweitzer om til reparation af de her værende trillebøer at lade forfærdige og ved første lejlighed sende hertil 300 jernbolte, som han derpå skal føre sig til regnskab. T. K.

— (—). Miss. til Wenzel Rothkirck. Eftersom prinsen vil behøve en god del færger, smækker og skuder til at lade sine heste, gods og folk sætte over til Warnemünde på sin rejse til Tyskland, så vil han, at adressaten med det allerførste

¹ På samme blad som de to følgende ordrer.

giver ham pålidelig efterretning om, hvad der ialt findes af smakker og færger ved Korsør, og hvor mange der er iblandt dem, som kan indtage og føre heste, og hvor mange heste der kan gå i hver af dem. K.

15. jan. (Nykøbing). Miss. til Jost Fr. von Pappenheim om, at prinsen til sin rejse til Tyskland agter at bruge Gedders og Dragsmindes færger til at sætte sine folk, heste og sit gods over. Han vil derfor, at adressaten lader tilsige og påbyde færgemændene på nævnte to steder i tide at istandsætte deres færger og gøre dem parat, så at de er rede og færdige i marts måneds begyndelse, og prinsen kan forlade sig på, at hans folk, heste og gods ikke kommer i fortræd eller fare formedelst deres brøstfældighed. K.

— (—). Ordre til oberst over artilleriet Christian Didrik von Zernickow om til denne brevviser at lade udlevere 150 ny spader og 100 af alle slags hakker, eftersom prinsen behøver dem til gravearbejdet her på stedet. T. K.

— (—). Ordre til kgl. maj.'s bygmester Hans Anemüller. Eftersom prinsen her på stedet behøver en god vandkrue¹ til et og andet, skal han med det første lade forfærdige én med tilhørende bånd, tapper og krumtapper, som man kan dreje om med hånden, og lade den udlevere til den, som vil affordre den på prinsens vegne. Og skal samme være 11 alen lang, 16 tommer tyk, er 2 alen i omkreds. Hvad der medgår hertil af materialer og arbejds løn, skal føres rigtigt til regnskab og godtgøres deri. T. K.

— (—). Miss. til Claus Ahlefeldt. Prinsen erindrer at have set en stol lavet af hvalfiskeryg i Tøjhuset i København. Da han gerne vil have fat i den, skal adressaten på hans vegne anmode kongen om den og efter forhåbentlig opnået gunstig resolution snarest mulig sende den over til Nykøbing. T. K.

¹ Vandkrue eller -snegl, et vandløftningsapparat.

16. jan. (Nykøbing). Miss. til Christian Sehested til Tanderup, kongens kansler. Prinsen erfarer, at det allerede er i pennen, hvad han i to memorialer har søgt om, nemlig forbedring af hans gemalindes livgeding, at det skal stiles og rettes alene på Falster og Nykøbing len, og at det derhos er taget under videre overvejelse, om det skulle ske efter den første livgedingsforskrivelse på 8000 rdlr. indkomst eller også in genere og på den samme måde, på hvilken forbemeldte len var indrømmet prinsens afdøde farmoder dronning Sophie. Da nu prinsens gemalinde på begge disse måder får enten ringe eller slet ingen forbedring, og da prinsen alligevel endnu nærer godt håb om, at de højvigtige motiver og årsager, han har anført i sine ovennævnte memorialer, hvis de lægges kongen på sinde, da vel skal blive taget i betragtning, og kongen bevæges til at forsørge prinsens gemalinde faderligt med sådanne midler til hendes underhold, at hun deraf kan opholde sig tilbørligt og føre sig standsmæssigt efter disse tiders lejlighed, når der ydermere tages hensyn til, at hertugen af Gottorps, ja grevers og andre ringere standspersoners gemalinder i livgeding har langt højere summer, end der tilbydes prinsessen, så anmoder prinsen adressaten om at standse, hvad der på forskrevne måde er ført i pennen, eller, dersom noget allerede er forfattet, da at holde det tilbage og siden igen indtrængende forestille kongen, at prinsen begærer, at merbemeldte livgeding må forskrives på de tre len i Falster og Lolland på ganske samme måde, som afdøde dronning Sophie havde dem i brug og besiddelse, hvilket kongen allerede har bevilget, alene på det vilkår, at prinsessens fader, kurfyrsten af Sachsen, til gengæld vil renoncere på det, der i ægteskabsbeslutningen var betinget om de 30.000 rdlrs. tilbagefald til det kurfyrstelige hus Sachsen, hvilket prinsen ikke tvivler på, at denne gerne vil gå ind på. For at sagen nu engang kunne komme til endelighed, tilbyder prinsens gemalinde, såfremt hendes fader mod forhåbning skulle vægre sig derved, at hun selv vil påtage sig at betale en sådan sum til sin fader og derudover straks til kongen og

riget udstede en forsikring og et skadesløshedsbrev på tilbørlig måde. Da kongens vilje og hensigt på den måde opfyldes, venter prinsen snarest livgedingsforskrivningen udstedt på den engang bevilgede måde, nemlig på alle tre len, ligesom de tilforn var indrømmet afdøde dronning Sophie. Prinsen forlader sig på, at adressaten vil gøre sin bedste flid for at formidle dette og uden forhaling bringe det til en god ende. Egenh. orig. med påtrykt segl i kongehusets arkiv: Christian (V). Dokumenter vedr. prinsesse Magdalena Sibyllas livgedings forbedring. 1634—57.

18. jan. (Nykøbing). Miss. til Jost Fr. von Pappenheim og Erik Rosenkrantz, separatim¹. Prinsen regner med, at de har modtaget hans skrivelse, dat. Antvorskov 26. dec., og at de ved deres skriver og ridefoged har truffet god anstalt til, at al prinsens landgilde, og hvad der ellers efterstår for ham både i visse og uvisse indkomster, endelig indkræves, at rug, byg, ærter, og hvad andet korn han ikke behøver til sin hofholdning, sælges, og at det altsammen uden ophold ydes og klareres i rede penge til hans kammerskriver den sidste januar. Dette har han, eftersom han højlig behøver det, hermed villet give dem alvorlig befaling til at få efterkommet sikkert og uden nogen forhaling. K.

—² (—). Nytårsskrivelser til ærkebiskoppen af Magdeburg og, mutatis mutandis, landgreve Georg af Hessen, hertug Moritz af Sachsen, hertug Hans af Eutin, hertug Eberhard af Württemberg, hertug Christian af Sachsen og kurprinsen af Sachsen. Prinsen takker for modtagne gode nytårsønsker og udtaler til gengæld ønsket om sundhed, fredelig og lykkelig regering og den længe ønskede almindelige fred i kristenheden. T. K.

19. jan. (—). Ordre til Erik Rosenkrantz, lensmand over Halsted kloster og Ravensborg len, om på de steder, hvor

¹ Der er altså udfærdiget en skrivelse til hver af dem. ² K. synes først dateret 19. jan., hvorefter det er rettet til 18.

skoven har mindst skade af det, at lade hugge ved til deraf at brænde 20 læs gode trækul og siden uden forhaling fremsende disse kul til Nykøbing. K.

19. jan. (Nykøbing). Miss. til J. Fr. von Pappenheim og Erik Rosenkrantz, som af medfølgende supplikation kan se og erfare, hvad der berettes prinsen om det nyankomne Abel Spiess'ske kompagni. Det er derfor prinsens vilje, at de træffer anstalt til, at de (soldaterne) kan logeres således, at de kan fri sig for frost og uvejr, og man tillige kan forebygge, hvad smitsom sygdom som befrygtes¹ af kvarteret, de hidtil har været i. K.

— (—). Miss. til Claus Ahlefeldt. Det vil formodentlig ikke være ham ukendt, at kongen har anbefalet sin page Jørgen Lucht til prinsen, for at han ved dennes rideskole her skulle øves og perfektioneres yderligere i ridning. Selv om nu prinsen i alle andre sager og altså også heri gerne ville respektere og efter mulighed fuldbyrde kongens vilje, så kan han dog ikke indse, da de gamle og afrettede heste sammen med hopperne er afgået fra ham, og der således ikke er andet end 3- og 4-årige til overs, hvorledes nævnte page under sådanne forhold kunne lære noget nyttigt og frugtbart derved og opnå den tilsigtede perfektion. Om alt dette vil adressaten give meddelelse til kongen og snarest berette til prinsen, hvad samme beslutter sig til. Fremdeles skal han give Ulrik Christian Gyldenløve besked om, at han fremtidig har tilbørlig at ansøge prinsen om, hvad der tilhører denne, og lade være med at udvirke en kgl. befaling derom². T. K.

¹ K. har germanismene »Kranckhed« (Krankheit) og »besørges« (besorgen).

² Slutningen gik oprindelig ud på, at prinsen havde bragt i erfarung, at Hans (sic) Ulrik Gyldenløve havde udvirket en kgl. befaling om, at prinsens hest Tyran skulle udleveres til ham til brug ved oplæring i ridning. Prinsen havde ventet, at han ikke således skulle blive forbigået, men at man først ville have bedt ham om det, der var hans. Det skulle adressaten give ham (Gyldenløve) besked om og pålægge ham en anden gang at respektere prinsen ved tilbørligt at anmode om, hvad der tilhører ham. Dette stykke er siden slettet og erstattet af ovenstående slutning.

20. jan. (Nykøbing). Besked på ansøgning fra Claus Thomasen og flere af Nykøbings taksérborgere ang. Peder Helt. Prinsen har herpå erklæret, at Peder Helt ikke mere var i hans tjeneste og altså havde at forholde sig ligesom andre af Nykøbings borgere og indvånere. K.

22. jan. (—). Besked på ansøgning fra menige taksérborgere i Nykøbing. Prinsen vil, at lensmanden i omtalte sag sørger for, at alt kan gå lige og ret til efter recessens indhold.¹ K.

24. jan. (—). Miss. til Jost Fr. von Pappenheim og Erik Rosenkrantz, separatim. Prinsen erfarer, at de ikke kan sælge hans landgildekorn efter kapitelskøb, og vil derfor, at de afhænder det efter landkøb, som er i det ringeste: 1 td. rug for 9 mk. danske, 1 td. byg for 8 mk. d., 1 td. havre for 5 mk. d., 1 td. ærter for 10 mk. d., 1 td. hvede for 12 mk. d. Og eftersom det er det ringeste køb, så venter prinsen, at de vil gøre deres bedste flid for at få noget mere derfor og gøre alt rigtig til den termin, prinsen i sine to skrivelser har sat og tilkendegivet. K.

26. jan. (—). Ordre til husfoged Christoffer Kremmer på Nykøbing slot om til hr. Jørgen Madsen², sognepræst til Falquorsløff³, at lade udvise så mange læs brændevod, som vel kan undværes, i Skørringe Østerskov, dog alene for dette år og imod billig betaling. K.

— (—). Ordre til samme om til prinsens hofsnedker Jørgen Pflauger⁴ her i enemærket at lade udvise 20 læs brændevod i knuder, som han siden selv skal lade både hugge og føre. K.

— (—). Ordre til prinsens hofpræst, magister Gotfred Gesius. Da prinsen har besluttet at have ham med og

---

¹ K. har oprindelig haft: tage sig sagen på, så det med ald bysens påleg måtte forholdis efter recessen. Dette er overstreget. ² Jørgen Madsen Damsberg.

³ Falkerslev s., Falster Sønder h. ⁴ Flauger.

hos sig på sin, med den Almægtiges kraftige bistand, forehavende rejse til Tyskland, så skal samme hermed være befalet i tide at holde sig rede og færdig dertil, men i særdeleshed i de prædikener, som han holder på denne rejse ved højtidelige og andre lejligheder, altid at beflitte sig på korthed, således at hver prædiken i det længste må vare en halv time og ikke derover. T. K.

26. jan. (Nykøbing). Miss. til rigsviceadmiral Niels Trolle i rigsadmiralens fraværelse. Af samme indhold som miss. af 11. jan. til denne. K.¹

28. jan. (—). »Kostpenges forordning for Jørgen Lucht«. Prinsen har bevilget, at der, indtil han træffer anden bestemmelse derom, af hans rentekammer månedlig til kongens page Jørgen Lucht betales 5 kurantdaler, hver beregnet til 5 mark danske, hvorefter prinsens kammerskriver har at rette sig. K.

29. jan. (—). Ordre til prinsens befalingsmand over Nykøbing og Ålholm len Jost Fr. von Pappenheim om med denne frost at lade alt brændevod, der er hugget i Soesmarke til prinsens hofstat, bringe derfra hertil og det med det snarest uden al ophold. K.

— (—). Ordre til prinsens ridefoged i Nykøbing len Hans Jensen om på de steder, hvor det er skoven til ringest skade, at lade udvise og siden levere her i byen til prinsens konstabel Hans Schultz to store eller fire små bøge med et lille risegetræ til deraf at reparere hjulbørene og lave skovle og spader. Ydermere tre bøgetræer til render bag køkkenet og sølvkammeret her på slottet. K.

— (—). Miss. til oberst Tzernickou. Prinsen erfarer, at de to konstabler, som på hans befaling er forblevet hos det her og i Nakskov værende artilleri og gevær², fra

¹ Som koncept er benyttet koncepten til miss. af 11. jan.   ² Her i betydningen: Våben.

den 10. oktober 1645 til den 22. august 1646 ingen måneds-
penge vil få tilstået og godtgjort, ud fra det påskud, at man
ikke kunne huske nogen fra prinsen udgangen ordre des-
angående. For at nu dette kunne blive tilbørligt afhjulpet,
og konstablerne få erlagt den dem tilkommende løn for
gjort arbejde, sender prinsen hermed adressaten kopi af
sin ovenomtalte ordre i forventning om, at han vil rette sig
derefter og hjælpe konstablerne til, hvad der kan tilkomme
dem for ovennævnte tid. T. K.

30. jan. (Nykøbing). Ordre til Jost Fr. von Pappenheim
om at lade menige Skelbymænd hver få tre læs brænde-
ved for billig betaling af Rodens enemærke¹, dog såfremt
det kan ske uden skovens skade. K.

— (—). Miss. til ritmester von Debborn. Prinsen
sender ham hermed, hvad en af hans i Nakskov logerende
ryttere ved navn Johan von Eitzen har ladet tilgå prinsen.
Da der nu efter denne tingenes tilstand i adskillige punkter er
påkomet ham (rytteren) stor frygt, så vil adressaten vide at
finde udvej til at ordne sagen og snarest holde den ham under-
givne kornet til, hvad ret og billighed mægter. T. K.

31. jan. (—). Miss. til Arent von der Kuhla. Han ved
ellers vel, at prinsen er til sinds, næst Guds hjælp, med det
første at begive sig ud til den egerske surbrønd og varmbad.
Og eftersom borgmestre, råd og menige borgerskab i Køben-
havn har indvilget i til samme rejses behov at forskaffe ham
16 gode vognheste, og han behøver endnu flere, så ønsker han,
at adressaten vil forhandle med borgmestre, råd og
menige borgerskab i Helsingør om i lige måde at ville
skaffe og med det første sende 4 gode vognheste her-
over. K.

— (—). Lignende miss., mutatis mutandis, til Oluf Bro-
ckenhuus om at forhandle med borgmestre, råd og menige

¹ Formentlig Roden skov i Nysted landsogn, Musse h., Ålholm amt.

borgerskab i Køge om at skaffe 2 gode vognheste. K.¹

31. jan. (Nykøbing). Miss. til hofmarskal J. Chr. von Körbitz. Prinsen sender ham ved overbringeren heraf, sin kammerjunker, et klenodie, som adressaten skal overbringe prinsens fætter og svoger, hr. Frederik², og overgive ham som pant mod forstrækning af de nødvendige rejsepenge. Selv om nu prinsen vel ikke tvivler om at få pengene på denne vis, så har han dog hos sin faktor Gabriel Gomez ladet forhøre, om han ikke mener at kunne tilvejebringe disse penge, og han mener bestemt at kunne det mod at sætte et sådant pant. Såfremt derfor imod al forventning pengene ikke kunne fåes hos prinsens nævnte fætter, så skal adressaten rejse til Hamburg med ovennævnte Gomez, indhente god underretning om de folks formue og kredit, som imod at modtage pantet skal udrede pengene, og mod betaling af disse og tilbørlig revers lade pantet overlevere til dem, således som det bedst og sikrest kan ske. Til brug for den obligation, som muligvis må udstedes for de modtagne penge i prinsens navn, kan han bruge en af de blanketter, der er taget med til omslaget. T. K.

— (—). Ordre til Oluf Skovrider i Lolland om at udvise og lade prinsens hofapoteker Christoffer Herford få et af de bedste asketræer stående bag Sundby færgård, og fornemmelig det, som har det meste træ³ på. K.

1. febr. (—). Kvittering til Peder Mortensen, ridefoged på Halsted kloster, for 500 enckende rigsdaler, han af lenets indkomst rigtig har ladet betale og indlevere på regnskab i prinsens eget kammer. K.

— (—). Kvittering til Volckmar von Stöcken, skriver på Halsted kloster, for 1000 enckende rigsdaler, han etc. (som foregående). K.

¹ Som koncept er benyttet foranstående, idet Oluf Brockenhuus's navn er tilføjet bagpå og »Køge« og »2« i parantes i teksten. ² Hertug Frederik III af Gottorp. ³ K. har, formentlig ved en fejlskrivning: fræ.

1. febr. (Nykøbing). Besked på ansøgning fra Niels Nielsen Skræder i Godsted. Prinsen har bevilget, at han skal eftergives den i ansøgningen omtalte forsømmelse, dog på det vilkår, at han herefter som tilforn skal gøre sin tilbørlige hovtjeneste. K.

4. febr. (—). Ordre til Erik Rosenkrantz, lensmand på Halsted kloster og Ravensborg len, om på de steder, hvor skoven har mindst skade deraf, at lade hugge et halvt hundrede bøge og et halvt hundrede egetræer og siden med denne frost forskaffe dem til Nakskov til broens bygning. K.¹

5. febr. (—). Nytårsskrivelse til enkedronning Maria Eleonora af Sverrig. T. K.

— (—). Nytårsskrivelse til kurfyrst Frederik Vilhelm af Brandenburg. T. K.

8. febr. (—). Nytårsskrivelse til frøknerne Antonia, Anna Johanna og Sibylla af Würtemberg. T. K.

9. febr. (—). Miss. til Christoffer Steensen. Denne studiosus Baltzer Christoffersen har, som han kan se af hans medfølgende supplikats, ansøgt om prinsens anbefaling til adressaten til at måtte lade sig høre i den vacerende Sandby kirke². Dette har prinsen ikke villet nægte ham, idet han formoder, at han jo skal være lærd og kvalificeret dertil og kan forevise nødvendig bevis og attestats derom. Prinsen beder derfor adressaten om at tilstede og bevilge hans begæring, så at han med det første kunne lade sig høre i bemeldte kirkes menighed. K.

— (—). Ordre til Jost Fr. von Pappenheim om efter prinsens forrige ordre snarest og uden al forsømmelse til

¹ På samme blad er skrevet en senere overstreget koncept til ordre af samme dato til Jost Frederik von Pappenheim om til prinsens bygmester Oluf Steenwinckel at lade udvise træ til 20 læs brændevod, hvor det i Lolland kan ske med skovens ringeste skade. ² Sandby s., Lollands Nørre h. Ansøgeren fik ikke kaldet.

prinsens hofstat at lade levere 800 læs brændevad, som er hugget på Soesmarke til dens fornødenhed. Og skal bønderne i det ny enemærke hjælpe at føre det over, og ridefogden altid være til stede, så alt kan gå vel til, og veddet altsammen komme herover med denne frost. K.

9. febr. (Nykøbing). Ordre til Oluf Skovrider i Lolland om til prinsens bygmester Oluf Steenwinckel at udvise et træ til 20 læs brændevad i Sundby skov. K.

— (—). Ordre til Peder Hansen, byfoged og tolder¹ i Nykøbing, om til de 4 båds mænd på de to her for byen liggende kgl. bøjter at skaffe én måneds proviant efter Holmens takst eller i dets sted penge, hvilket han skal føre sig til god regnskab, hvor det skal godtgøres ham. K.²

12. febr. (—). Miss. til doktor Hippoff. Prinsen har erfaret, hvad denne har erklæret på hans sidste skrivelse, og da han har i sinde at tage imod denne hans beredvillighed og straks betjene sig af hans opvartning, så skal han snarest begive sig herhen, til hvilket prinsen ved overbringeren heraf sender ham det nødvendige vognpas. T. K.

18. febr. (—). Ordre til Oluf Skovrider om til Anders Jespersen, borger i Nykøbing, i Sundbyskov på de steder, hvor det kan ske med ringest skade, at udvise en lille eg, 20 alen i længden, til et kølsvin³ og ligeledes et kroget stykke til en kattespore⁴. K.

— (—). Miss. til Arent von der Kuhla. Prinsen har afærdiget denne sin stalddreng for i det adressaten betroede len⁵ at hente spidsrødder til brug for prinsens stald

¹ Han kaldes i påskriften bagpå K.: byfoged, i brevets tekst: tolder. ² K. har på bagsiden påtegningen: »Igien den 8. Mart.« ³ K. har: »Klølsving«, formentlig det samme som kølsvin (jvfr. Fellberg: Ordb. o. Jyske Almuesmål, der anfører engelske former som keelson og (ældre) keelsine). Kølsvinet er en svær plank i kølen. ⁴ K. har: »Kattspur«, ty. for kattespore, et buet tømmer, som for at styrke skibsbunden lægges over inderklædningen tværs over kølsvinet (Dahlerup: Ordb. o. d. danske Sprog). ⁵ Kronborg len.

og beder ham derfor indrette det således, at han kan få deraf efter fornødenhed. Og dersom han ikke kunne få så meget i nævnte len, at adressaten da vil hjælpe ham til i Helsingborg len at få så meget, som endnu kan fattes ham udover, hvad der skaffes ham hos adressaten. K.

20. febr. (Nykøbing). Ordre til m. Laurids Pedersen, sognepræst i Nykøbing. Da prinsens hoffiskere højlig beklager sig over adskillige uforskammede folk, som tør understå sig at tage fisk fra selve voddet og tøndem, når de fisker til hans hofstats behov, uden at tage noget hensyn til, hvad forbud der gøres dem derom, så vil prinsen herefter have det ganske og aldeles indstillet og befaler sognepræsten at oplæse dette hans forbud fra prædikestolen, så at ingen herefter, hvem som helst det er, som ikke er beskikket til at være ved fiskeriet, må lade sig finde derved, men hver og en at holde sig derfra, under tilbørlige ufterblivende straffe. Og dersom nogen får skade derved, skal han have den for hjemgæld. K.

— (—). Ordre til Jost Fr. von Pappenheim om at lade udvise til Rasmus Mortensen Møn og Anders Rasmussen, begge færgemænd af Gedesby, hver en lille eg til at forbedre deres færger med, i Rodens skov, med ringest skade for denne.

Ligeledes for Jens Lauridsen og Niels Hansen, færgeomænd i Gedesby¹. K.

22. febr. (—). Miss. til Otte Krag. Prinsen erfarer, at Egesborgs² tiende i Vordingborg len er ledig, fordi den forrige indehaver Hans Sørensen, herredsfoged i Bårse herred, er afgået ved døden. Og da kgl. maj.'s tolder i Næstved Poul Upman, hos hvem prinsen plejer at tage kvarter, når hans rejse falder derigennem, ellers ingen råd har til at skaffe til-

¹ Det står ikke klart, om denne tilføjelse er at opfatte som et postskript, eller om den betegner udstedelsen af en supplerende ordre til J. Fr. v. P. ² Øster-Egesborg s., Bårse h.

strækkelig hør og strøelse til prinsens heste, så ville prinsen gerne, at han kunne få hjælp dertil ved bevilling af forbeholdte tiende. Prinsen ønsker derfor, at adressaten vil anbefale og støtte ham godt hos kongen, så at han kan få dennes brev og bevilling på meromtalte tiende. K.

22. febr. (Nykøbing). Miss. til Frederik Reedtz. Da prinsen har erfaret, at Egesborgs tiende er ledig, fordi den forrige indehaver er bortkaldt ved døden, har han til kongen anbefalet en vis person, hvem han fremfor nogen anden gerne ville have forundt denne tiende og derhos selv har nogen interesse i. Han ønsker derfor, at adressaten ikke i mellemtiden vil lade nogen anden komme til denne tiende, men vil lade den stå åben, indtil kongen har erklæret sig på prinsens anbefaling. K.

25. febr. (—). Memorial til kongen: 1. Prinsen takker, fordi kongen på hans anmodning har befalet og befuld-mægtiget hans hofmarskal Johan Christoffer von Körbitz til, i anledning af prinsens med Guds hjælp forehavende rejse til surbrønden og det varme bad, hvortil næst Gud han alene sætter sit faste håb om at genvinde sin fulde sundhed, at optage 40.000 rdlr. på nærmest forgangne Kieler omslag, med vedføjte tilbud om efter et heldigt udfald heraf at lade opsætte og under kongelig og samtlige sine rigsrådets hånd og segl udgive en forpligtende obligation for denne sum. Han beder kongen om ikke at tage det ilde op, når han af nævnte hofmarskal, der har prinsens befaling dertil, erfarer, hvorledes det trods al anvendt flid og omhu har været prinsen umuligt at opnå penge på omslaget; og hvorledes han derfor er blevet nødsaget til, for at rejsen ikke igen skulle gå i sig selv til største skade for prinsens deraf forhåbende sundhed, at bedes sin svoger, den regerende hertug af Holsten¹, om, at han, da prinsen ikke vidste andre midler

¹ Hertug Frederik III af Gottorp, g. m. Magdalena Sibyllas søster Maria Elisabeth.

til at skaffe penge, ville anvende sin kredit til fordel for ham og gøre sit bedste for at hjælpe ham til en tjenlig sum. Og da nu samme har vist sig imødekommende hermed og ved at pantsætte nogle af sine egne kostbare klenodier har skaffet prinsen 30.000 rdlr. i Hamburg, og prinsen på sin side har givet ham modforsikring ved pantsætning af sit kæreste klenodie »De 3 Kroner«, som er 80.000 rdlr. værd, og såvel hertugens førstomtalte til kreditorerne i Hamburg som prinsens igen til hertugen udfærdigede obligationer og panteforskrivninger er opsat under den udtrykkelige betingelse, at de optagne penge sammen med deres akkorderede renter bestemt skal blive tilbagebetalt i Hamburg til førstkommende Kieler omslag i helligtrekonger eller, om det mod forhåbning ikke skete, kreditorerne og panthaverne være beføjet og berettiget til egenmægtigt at tage de pantsatte klenodier i besiddelse, afhænde og forhandle dem helt eller stykkevis, så gunstigt og fordelagtigt de kan, således som kongen vil lade sig berette af medfølgende kopi af prinsens forskrivning til hertugen, så er det prinsens bøn, at kongen vil behage at lade ovenanførte engang lovede obligation indrette in forma optima og særlig med indsætning af nysnævnte klausul om, at pengene ufejlbarligt skal blive hertugen tilbagebetalt i Hamburg til førstkommende omslag, og efter at have bekræftet den med sin kgl. hånd og segl også vil lade den underskrive og besegle af samtlige rigsråder og snarest sende til prinsen, eftersom denne har forbundet sig til at udlevere den til hertugen i det længste inden 14 dage, som også at kongen, da der i den bevilgede sum af 40.000 rdlr. endnu mangler 10.000, som ikke har kunnet opbringes, fremdeles vil hjælpe prinsen til at få disse ved andre midler endnu før hans afrejse.

2. Endvidere vil kongen huske, at han på prinsens gentagne anmodninger har behaget at medgive denne en af sine råder, nemlig Christoffer von der Lippe, på rejsen. Nu har prinsen modtaget pålidelig efterretning om, at denne er så angrebet af legemlig upasselighed, at han kun

meget vanskelig vil kunne foretage rejsen med. Imidlertid må der på meromtalte rejse præsteres curialia¹ overfor de ledsagere, der af kurfyrster og fyrster efter sædvanlig skik beordres til at tage imod prinsen i deres områder og ledsage ham derigennem, og hvad lejligheden ellers fordrer, ligesom der også må gives passende svar og besked på, hvad der muligvis ellers bliver forebragt og anholdt om hos prinsen vedkommende dette kongerige og fyrstendømme af de samme eller andre i nærheden værende kurfyrster, fyrster og stænder, hvortil imidlertid autorisation fra kongen ikke alene vil være nødvendig, men også vil være af så meget større anseelse og eftertryk. Derfor beder prinsen endnu engang om, at kongen i doktor von der Lippes sted vil forordne en af sine anselige rigs- eller andre råder, idet hs. maj. vil huske, at han på prinsens rejse til Dresden af anførte grunde medgav ham selve sin kansler.

3. Kongen vil af kurfyrsten af Sachsens skrivelse have ladet sig berette dennes gunstige tilbud, som er i overensstemmelse med hans ønske ved at renoncere på den af prinsens gemalinde medbragte 30.000 rdlr.'s medgift, og som følge heraf vise sig velvillig stemt med hensyn til prinsens gemalindes livgeding til på den engang tilbudte måde at lade udkaste et projekt på disse lande Falster og Lolland, således som prinsens i Gud hvilende bedstemoder har haft dem til nytte og brug, og med det første lade prinsen få det til gennemsyn.

Prinsen beder indstændigt herom og afventer snarest en gunstig resolution på alle heri indeholdte punkter. T. orig. i D. Kanc. B. 164. X.

25. febr. (Nykøbing). Miss. til kurfyrsten af Sachsen. Fyrstelig holstensk kammerjunker Ludvig von der Asseburg har ladet forebringe prinsen, hvorledes hans fader Johan v. d. Asseburg ved 18 års kostbar rettergang for kurfyrstens overhofret i Leipzig imod en von Bodenhausen har

¹ Her formentlig i betydningen: ceremonier eller kancelliformaliteter.

opnået tilkendelse af sin på tydelig hånd og segl beroende gældsfordring med derpå forfaldne renter; og som følge heraf har han bedt om, at prinsen ved en »forskrivelse« vil anmode kurfyrsten om fremskyndelse af den modtagne doms eksekution. Da nu prinsen efter sagens beskaffenhed ikke kan se noget ubilligt i hans begæring, og han derfor gerne vil unde ham al hjælp og støtte til virkelig at opnå sin ret, så anmoder han herved i al venskabelighed kurfyrsten om at lade dommen eksekvere og, såvidt det kan ske efter rettens indhold og kan være tilstrækkeligt, at lade ovennævnte v. d. Asseburg tilkende von Bodenhausens hos grev Christian af Oldenburg og Delmenhorst stående pengefordring og også i så fald ved retslige tvangsmidler pålægge ham udleveringen af den grevelige obligation og således virkelig lade merbemeldte v. d. Asseburg nyde gavn af denne prinsens forbøn. T. K.

25. febr. (Nykøbing). Miss. til kurfyrstinden af Sachsen i samme anledning. Efter anmodning fra Ludvig von der Asseburg beder prinsen hende om at lade sin meget formående forbøn komme Johan von der Asseburg til nytte hos hendes gemal. T. K.

— (—). Ordre til Jost Fr. von Pappenheim om straks og uden ophold at oversende en rigtig fortegnelse over, hvad brændeved der er blevet leveret til prinsens hofstat af Ålholm len siden den 26. maj 1643, da han fik befaling til at lade skaffe 12000 læs derfra¹. K.

— (—). Ordre til prinsens husfoged i Nykøbing Christoffer Kremer om at aflevere en fortegnelse over, hvad brændeved der er blevet leveret prinsens hofstat af Ålholm len siden den 26. maj 1643. K.

— (—). Ordre til kgl. maj.'s bygmester Hans Anemüller om til prinsens behov at skaffe 14 tylt ny norske

¹ Ovenfor s. 44.

deler, 10 tylt 16 alens tømmer og 2 tylt 20 alens gotlandsk tømmer og tilstille den kgl. skipper på Holmen Rasmus Sam-sing det sammen med den tidligere bestilte, nu forhåbentlig forfærdigede vandskrue til snarligst oversendelse, idet han fører sig alt sådant til god regnskab, hvor det skal godtgøres ham. T. K.

26. febr. (Nykøbing). Besked på ansøgning fra borgmester og råd i Nykøbing: Dersom kgl. maj.'s hof tjenerne har betalt den i ansøgningen omtalte grundskat, vil og befaler prinsen, at hans skal gøre lige det samme, uden nogen undtagelse. Dog vil han ikke, dersom nogen imod forhåbning skulle være forsømmelig dermed, at borgmestre, råd eller byfogden skal begynde proces imod dem i nogen måde, men blot, at de skal navngive dem for prinsen. K.

27. febr. (—). Miss. til konventet i Preetz. Det er berettet prinsen, at tre af den afdøde Wolf Henrik von Baudis-sins døtre højlig ønsker at indtræde i deres konvent, og han har modtaget anmodning om ved sin skriftlige forbøn at lette dette deres forehavende. Skønt prinsen nu ikke er ubekendt med, at ovennævnte deres fader ikke er udsprungen af den holstenske adel, så henleder han på den anden side opmærksomheden på deres moders herkomst, som er adressaterne bekendt. Også ville prinsen gerne, at jomfruerne af hensyn til meromtalte deres faders gode kvaliteter og meriter, for hvis skyld han har været æstimeret af ham (prinsen) og flere høje potentater, kunne hjælpes på alle måder, og det er derfor hans ønske, at de imod erlæggelse af de sædvanlige penge vil optage dem i deres konvent og siden efter sammes gængse skik og brug give dem adgang til brug og nydelse af præben-derne. T. K.

28. febr. (—). Miss. til Claus Ahlefeldt. Kgl. oberst over artilleriet Christian Didrik von Zernichow har underrettet prinsen om det ved Tøjhuset nylig indtrufne

højst skadelige accident¹ og derhos højlig bedyret, at dette ikke var forårsaget ved hans skyld eller forseelse, men idet man stik imod hans ofte udtrykkeligt givne forbud og befaling ville drive satsen ind i granaterne med jernstemplers og det i fyrværkskammeret, hvilket han troede noksom at kunne bevise og derfor ønskede, at prinsen ved mulige midler hos kongen ville opnå, at sagen blev lovlig forhørt og foretaget, og at der derefter måtte forfares med ham efter rettens befindende. Da nu prinsen ikke kan se noget ubilligt i denne anmodning og mener, at kongen alligevel ikke vil lade hans sag behandle anderledes end ad rettens vej, så har prinsen ikke villet nægte ham dette. Derfor skal adressaten, når han finder lejligheden god, forestille ovenstående for kongen og også ellers, såvidt det er gør ligt og lovligt, støtte og befordre, hvad ovennævnte Zernickow med rimelighed anmoder om. T. K.

3. marts (Nykøbing). Ordre til J. Fr. von Pappenheim om i Ålholm len på de steder, hvor skoven tager mindst skade deraf, at lade hugge og skære 540 stolper, som behøves til færdiggørelse af grøften i Hanemosen. Hvad der med billighed betales til savskærere, skal han føre sig til god regnskab. K.

— (—). Besked på ansøgning fra Rasmus Kiøling i Vejringe: Prinsen har eftergivet Rasmus Hansen Kiøling i Mielsø's² efterladte børn 9 tdr. korn af den landgilde, deres fader var bleven efterstående med. K.

4. marts (—). Miss. til Henrik Ramel. Prinsen har i sin tid anbefalet ham sin gemalindes hofmesterindes søn Victor Ludvig von Hobe til antagelse i Sorø akademi, og da nu prinsen er til sinds med Guds hjælp at begive sig på rejse til Tyskland og agter at lade forskrevne page blive her i

¹ Z.'s skr. af 24/2 1647 (Indk. br. fra ikke-fyrstelige personer). Om Tøjhusets brand og Z.'s arrestation se Bricka og Fridericia: Christian den Fjerdes egenhændige Breve, 6. bd. (1885—86), s. 257, noten. ² Melse, Horbelev s., Falster Sønder h.

landet, på det at han ikke skulle forøsmes i det, der kunne angå hans studier og anden god underretning, hvilket dog ikke kunne tages i agt her på stedet i prinsens fraværelse, så ville han med det første se ham forfremmet til forskrevne akademi, idet han håber, der jo alt skulle være rum tilovers for én person, og stoler på, at adressaten vil erklære sig for ham herpå med det allerførste. K.

4. marts (Nykøbing). Miss. til embedsmændene på Femern om, at kaptajn Henrik Höling behøver et bevis fra dem for, hvad han under sin nærværelse hos dem har hævet og modtaget af landet for sig og sine medhavende officerer og knægte, og at han har henvendt sig til prinsen om snarest at blive hjulpet til at få det. Da nu hans anmodning ikke er ubillig, og de også kan gøre det uden skade, så vil de ikke afslå snarest at meddele ham et sådant rigtigt og upartisk bevis, således som de mener at kunne forsvare. T. K.

7. marts (—). Miss. til rigens marsk Anders Bille. Prinsen erfarer med velbehag, både hvad anstalt han har gjort med officerer og ryttere til prinsens med Guds hjælp forehavende rejse, og hvad han derudover tilbyder yderligere at gøre til sådan rejses fremgang, hvilket prinsen vil gengælde ham i al nåde. Han ønsker nu, at adressaten vil træffe en god ordning på efterskrevne punkter, nemlig: 1. At der til forskrevne ryttere og deres officerer måtte betales én månedssold og derpå gives ordre til, at de allesammen skulle indfinde sig her i prinsens residensstad imod den 24. eller 25. ds. 2. At der til hele prinsens livkompagni til fods, bestående af 120 mand med officerer og soldater tilsammen, måtte betales én månedssold, eftersom de i langsommelig tid slet intet har fået og højlig behøver det. 3. Eftersom prinsen efter adressatens råd agter af sit nu omtalte livkompagni at tage 1 furér, 1 korporal, 5 gefreidere og 23 menige knægte med sig på rejsen og gøre dem til dragoner, at de også måtte betales en månedssold straks for dem og deres heste. 4. At

der til forbemeldte officerers, rytteres og dragoners behov sikkert og uden mangel, eftersom det ellers ville forårsage stor forhindring og skade, måtte betales 6 månedssold den 24. eller 25. ds. Prinsen forlader sig ganske og uden al tvivl på, at han vil besørge det altsammen godt. K.

7. marts (Nykøbing). Miss. til Christian Thomesen. Prinsen har ladet sig forelæse det projekt for hans gemalindes nybevilgede livgeding, som adressaten har ladet forfærdige i kgl. maj.'s kancelli. Da prinsen nu næst Guds hjælp agter at rejse over til København om få dage, så vil han have det, han endnu har at erindre i få punkter, udsat til samme tid, hvilket han hermed tilkendegiver. K.

8. marts (—). Ordre til Peder Hansen byfoged og tolder i Nykøbing, af samme indhold som ovenstående af 9. februar. K.¹

— (—). Miss. til hertug Frederik af Gottorp. Prinsen husker, hvad han har forpligtet sig til angående udstedelsen under kgl. maj.'s og samtlige dette riges rådets hånd og segl af en obligation for de omtalte penge, og har også gjort ansøgning desangående hos sin fader og modtaget et gunstigt svar. Men obligationens udfærdigelse har, da ovennævnte rigsråder endnu ikke er kommet sammen, måttet udskydes noget. Imidlertid er der dog givet prinsen bestemt tilsagn om, at meromtalte obligation, så snart deres sammenkomst finder sted, hvilket vil ske i førstkommende måned april, da skal blive affattet i den bevilgede form som medfølgende kopi, bekræftet på aftalte måde og derpå tilsendt hertugen, hvilket prinsen ikke har villet forholde ham. T. K.

— (—). Miss. til Jost Frederik von Pappenheim og Erik Rosenkrantz. Da generalkrigskommissær Knud Ulfeldt til Råbeløv, lensmand på Landskrona slot, ikke har kunnet komme til endelighed med kaptajn Henrik Hölings af-

¹ Som koncept er benyttet K. af 9. febr.

regning, fordi nogle punkter er blevet udsat af adressaterne i den afregning, de har gjort med bemeldte kaptajn her i landet¹, så er det hermed prinsens befaling, at de i disse punkter med det første gør rigtighed på følgende måde:

1. Angående det første og andet udsatte punkt kommer hertil bemeldte generalkrigskommissærs forklaring under hans egen hånd om, hvad der passerer til² en kaptajn ved det gamle regiment. 2. De skal skaffe sig at vide, hvilke heste kaptajn Höling efter det fjerde punkt nøjagtigt kan bevise har tilhørt officererne og soldaterne selv, og give ham bevis derfor. 3. Såvelsom også for, hvad han kan bevisliggøre at have forstrakt til kompagniets underhold, idet de deri lader ham vederfares alt, hvad billigt og ret er. K.

9. marts (Nykøbing). Miss. til J. Fr. von Pappenheim om, at Claus Ahlefeldt til Klein Nordsee har overladt prinsen 6 heste, som skulle hentes fra Heiligenhafen. Derfor er det prinsens vilje, at adressaten skal give fogden i Rødby alvorlig befaling om, at han henimod den 20. ds. uden al ophold skal sende en færge til Heiligenhafen og lade forskrevne heste føre her til landet. Ellers skal alle Rødbys færger, aldeles ingen undtagen, uden nogen forsømmelse, sikkert indfinde sig i Gedser havn den 26. ds. senest, med mindre de, som råder for dem og deri findes forsømmelige, vil komme i prinsens højeste unåde og straf. K.

— (—). Miss. til Wenzel Rothkirck. Prinsen formoder, at han har fået den skrivelse, han har ladet afgå til ham den 10. januar³, om to vognheste, han selv skulle kære⁴ og udlevere til Ulrik Christian Gyldenløve for de seks nordbagger, han har overladt prinsen. Og da denne til sin med Guds hjælp forehavende rejse agter at bruge færgeomændene i Korsør Tønnes og Engelberts smækker, vil han, at adressaten giver dem befaling til sikkert og uden

¹ Dvs.: i Lolland og Falster. ² Dvs.: godkendes som passende til. ³ Ovenfor s. 636. ⁴ Dvs.: udvælge.

al forsømmelse at indfinde sig med begge deres smækker udenfor Gedser den 29. ds. K.

9. marts (Nykøbing). Miss. til Niels Trolle. Da prinsen til sin forehavende rejse agter at bruge sin faders to bøjterter, som kaldes »St. Maria« og »Fortunen« og ligger her for byen, så ønsker han, at adressaten vil lade træffe god anstalt til, at de dertil hørende skippere og bådsfolk med det aller første kunne komme herover og forud noksommelig forsynes med proviant og andet, som kunne fattes dem til sig og skibene. K.

— (—). Ordre til hr. Hans Denysen¹, sognepræst i Maribo, om at tilsige og forkynde sin menighed på tilbørlige steder, at det er prinsens alvorlige og strenge forbud, at ingen herefter, hvemsomhelst det er, og som ikke af prinsen er ansat ved fiskeriet, skal understå sig på de steder, hvor prinsen har sit fiskeri, at gøre skade på fiskene enten med kroge, angler eller på andre måder, som af nogen kunne bruges og optænkes, ej heller at befatte sig med de ruser, kurve og andet, prinsens fiskere har udsat. Ligeledes skal han advare dem alle og enhver om, at dersom nogen findes eller forfares at have gjort derimod, at han skal stå sin straf derfor og derudover have skaden til hjemgæld, som måtte vederfares ham i sådan hans utilbørlige bedrift. K.

— (—). Ordre af samme indhold til hr. Peder², sognepræst til Øster Ulslev og Godsted kirker. K.³

— (—). Ordre til kaptajn Wolffersdorff. Da prinsen har besluttet af sit adressaten undergivne livkompagni at medtage furéren, én korporal, 5 gefrejdere og dertil 23 menige knægte på sin forehavende rejse, så skal han udsøge de ældste og bedste og fornemmelig dem, som er

¹ Hans Dinesen Høfding. ² Åben plads til efternavnet; han hed Peder Rasmussen Rud. ³ Samme koncept som til foregående.

gift og bedst klædt, af hele kompagniet og snarest tilstille prinsen listen over dem. Men når og på hvilket sted, de skal samles, og hvorledes der ellers skal forholdes med deres våben, liberi og heste, det skal han vente nærmere ordre om fra prinsen. T. K.

9. marts (Nykøbing). Ordre til Hans Jensen, ridefoged i Nykøbing len, om uden ophold at give befaling og træffe anstalt til, at alle skuder på øerne, som kan indtage heste og vogne, uden forsømmelse gør sig færdige med folk, redskab og proviant og sikkert indfinder sig her for byens bro den 28. eller 29. ds. senest, med mindre de, som heri findes forsømmelige, vil komme i prinsens højeste unåde og svare straf. K.

— (—). Miss. til Albert Baltzer Berns og Leonhard Marselis, kongens og prinsens faktorer i Hamburg. Prinsen har af sin hofmarskal Joh. Chr. von Körbitz fået meddelelse om, hvorledes de på hans anmodning godvilligt har påtaget sig at erlægge de til prinsens forehavende rejse til surbrønden og varmbadet nødvendige 30.000 rdlr., dels kontant, dels således, at de oversender dem til de ønskede steder ved sikre veksler. Da de derved har givet et kendeligt tegn på den affektion, de nærer for prinsen, og derved behaget ham særdeles, så vil han på den anden side ikke glemme ved indtrædende lejligheder at vise sin erkendtlighed mod dem, hvilket de kan holde sig forvisset om. T. K.

10. marts (—). Ordre til prinsens lensmand over Halsted kloster og Ravensborg len Erik Rosenkrantz om at lade gøre anstalt til, at hestene, som af hans len skal leveres til prinsens dragoner, på lørdag førstkommende bringes til Nakskov og leveres til kaptajnen for bemeldte dragoner. Ligeledes skal forskrevne lensmand ved bønderne i lenet lade skaffe til hestenes underhold 10 gode læs hø og 5 læs strøelse og af prinsens eget korn 2 skp. havre om ugen for hver hest, hvilket er 30 tilsammen. K.

10. marts (Nykøbing). Miss. til Gabriel Gomez. Prinsen behøver til sin forehavende rejse et parti juveler og sten til præsent, sender ham hermed en omtrentlig fortegnelse derover og ønsker, at han vil gøre sin yderste flid for at skaffe prinsen en pålidelig person, som henimod den 3. eller 4. i førstkommende måned april sikkert og ufejlbarligt kan indfinde sig hos ham i Warnemünde, fremdeles følge med på rejsen og på forlangende tilforhandle ham det nødvendige. Prinsen tilbyder at lade udbetale 1000 rdlr. på denne leverance til næstkommende Leipziger påskemesse, men resten af, hvad han virkelig køber af juvelerne, ved sin hjemkomst, og han stoler på, at adressaten ikke sparer nogen flid deri, men især sørger godt for, at der leveres prinsen gode og passende varer, som kan antages af de sagkyndige, og tillige til en rimelig pris. Herpå skal han sende bestemt og sikkert svar med denne prinsens lakaj. T. K.

— (—). Miss. til Albert Baltzer Berns og Leonhard Marselis om, at prinsen på sin forehavende rejse behøver nogle sølvforgyldte pokaler og derfor ønsker, at de vil påtage sig besværet med ved gode folk at ordne det således, at prinsen henimod den 5.¹ eller 6. næstkommende april i Güstrow i Mecklenburg bestemt og ufejlbarligt kan få et parti sådanne pokaler, nemlig 4 stykker à 80 lod, 4 stkr. à 50 lod og 12 stkr. mellem 25 og 30 lod. Hvad han køber af det, vil han lade betale kontant til næste Leipziger messe, og han stoler på, at de vil anvende al flid og se til, at han bliver forsynet med godt og fint arbejde. T. K.

— (—). Miss. til samme om, at prinsen har givet sin høj lærde livmedikus, dr. Helvig Dietrich løfte om at lade 600 rdlr. udbetale til ham i Hamburg. De skal derfor straks udrede denne sum til hans hustru, som opholder sig i Hamburg, og atter indeholde samme af de sidste veksel-

¹ K. har vist opr. haft: 4, men det synes rettet til et 5-tal.

penge, såfremt prinsen ikke i forvejen har givet dem erstatning derfor.

De kan være forsikrede om, at prinsen fremtidig nok skal forskåne dem for sådanne assignationer, og at han ikke har i sinde at dekortere noget i den akkorderede agio for det heri omtalte. T. K.

10. marts (Nykøbing). Bestalling for Martin Rasch som prinsens korrespondent. Han skal i særdeleshed lade det være sig magtpåliggende at give prinsen god underretning om, hvad der passerer på alle steder og kanter i stats- og krigssager og andet, som fortjener at berettes, og ved hver post og lejlighed give prinsen pålidelig, flittig og fyldstgørende efterretning derom, således som han hidtil har gjort det overfor kongen, og som det anstår sig for en tro og flittig korrespondent. Til gengæld for denne hans troskab og flid forordner prinsen ham hermed 80 rdlr. årlig pension, som skal udredes til ham af prinsens rentekammer. T. K.

— (—). Ordre til kaptajn ved prinsens livkompagni til fods W. G. von Wolfersdorff om at kalde knægtene, som han efter prinsens befaling har udvalgt udenfor sit kvarter Nakskov til prinsens forehavende rejse, til nævnte Nakskov og lade dem indkvartere der og til gengæld kommandere ligeså mange knægte derfra til de andre kvarterer. T. K.

— (—). Ordre til prinsens befalingsmand over Nykøbing og Ålholm len Jost Frederik von Pappenheim om at lade træffe anstalt til, at hestene, som af nævnte hans len skal leveres til prinsens dragoner, lørdag førstkommende bringes til Nakskov og leveres til kaptajnen over bemeldte dragoner, samt om at lade borgerskabet i Nakskov tilsige, at de skal skaffe staldrum til forskrevne heste. K.

— (—). »Husbrev« eller bevilling for Anders Richter, stutmester, på det hus, han nu bor i, som ligger ved Sundby i Lolland, i Ålholm len, udenfor færgegårdens have, og som han for størstedelen selv har bekostet opsat med bygningen,

for ham og hans arvinger med byggestedet til »eget og eje«, grunden og ejendommen deromkring undtaget. K.

11. marts (Nykøbing). Ordre til byfogden i Nykøbing Peder Hansen om at sætte kronen¹ på alle skibe, som ligger for byen, eftersom prinsen agter at bruge dem til sin med Guds hjælp forehavende rejse over til Warnemünde. K.

— (—). Ordre til prinsens ridefoged i Nykøbing len Hans Jensen om at tilsige Gedsers færgemænd, at de skulle holde sig færdige med alle deres færger til at sejle over til Warnemünde den 28. eller 29. ds. K.

12. marts (—). Ordre til prinsens befalingsmand i Halsted kloster og Ravnsborg len Erik Rosenkrantz om ved kronens tjenere i bemeldte hans len at lade føre til Ålholm slot tre læster byg af det bedste korn dér af avlen, som sidst bliver udtærsket. K.

— (—). Miss. til Henrik Møller om, at prinsen højlig behøver penge til sin forehavende rejse og derfor ønsker, at han uden ophold og sikkert inden 8 dages tid i det seneste til prinsens kammerskriver Søren Jensen betaler de penge, han efter gjorte afregning bliver prinsen skyldig, i enkende rigsdaler eller dukater, eftersom prinsen ikke kan være tjent med danske mønter på sin rejse. Prinsen stoler på ham, at han ikke deri vil findes forsømmelig, hvoraf ikke kan ventes andet end stor skade og forhindring på nævnte rejse, som prinsen håber, han meget mere vil gøre sig yderste flid og omhu for at fremme. K.

13. marts (—). Miss. til Joachim Gersdorff. Prinsen meddeler, at han har skrevet til rigshofmester Corfitz Ulfeldt om det, som adressaten sidst forleden har ansøgt om for sal. Knud Ulfeldts efterleverske, Christina Lützwow til Hellerup, og derpå fået det svar, at omtalte Christina Lützwow skulle tilbageholde de forpagtningspenge, hun har

¹ Dvs.: beslaglægge.

at erlægge i kgl. maj.'s rentekammer for Dronningborg len, indtil han kom igen her i riget, så ville han gøre sit bedste for, at betalingen derfor måtte modtages i den obligation, prinsen har udgivet til hende for forstrakte penge. Og eftersom prinsen nu er til sinds med Guds hjælp at begive sig på rejsen til Tyskland med det første, og rigens hofmester formodentlig ikke kan komme tilbage igen så snart, så ønsker han, at adressaten vil påtage sig på prinsens vegne at forhandle videre med ham om nævnte sag, så snart han ankommer, og gøre sig al flid for, at den kan komme til den ønskede endelighed. Hertil giver prinsen ham fuldkommen magt og befaling. K.

13. marts (Nyköbing). Ordre til fogden i Toreby i Lolland om til denne korporal for de 11 heste, han skal føre over til Nakskov for prinsen, at skaffe natteleje og nødvendigt hø hos bønderne såvelsom to karle til at hjælpe at føre dem til omtalte sted. K.

14.¹ marts (—). Miss. til J. Fr. Pappenheim og, mutatis mutandis, Erik Rosenkrantz. De skal straks lade gøre en rigtig fortegnelse over, hvad krongods og bønder der er mageskiftet af henholdsvis Ålholm lens og Halsted kloster og Ravensborg lens gamle jordebog, med hvad vederlag kronen derimod har fået. Det skal under deres hånd tilsendes prinsen inden 3 eller 4 dage i det seneste, eftersom der ligger høj magt derpå. K.

14. marts (—). Miss. til J. Fr. Pappenheim. Prinsen agter at lade noget havre bringe til Warnemünde, så at hans heste, når de ankommer der, kunne finde noget i forråd. Derfor vil han, at adressaten lader leje en lille skude og derpå læsser 80 tdr. havre og siden lader det overføre til Warnemünde. Modtagelsen skal ske ved Daniel Brun, borger i Rostock, som derom får særlig skriftlig befaling. Ligeledes skal han lade 20 tdr. havre bringe til Gedser, således at

¹ Tallet synes rettet fra 13. til 14.

havren bestemt kan være i beredskab på begge steder den 27. eller 28. ds. Hvad fragt der betales for bemeldte skude, skal han ligesom havren lade føre til regnskab, hvor det skal godtgøres ham. K.

15. marts (Nykøbing). Ordre, hvorved det befales den over de på prinsens rejse til Tyskland udkommanderede ryttere satte løjtnant Detlev Grote sammen med de medhavende officerer og ryttere at forfølge sig til Stubbekøbing henimod den 28. ds., så snart vind og vejr passer, ufortøvet indskibe sig i de dertil forordnede kgl. bøjter, fremdeles med Guds hjælp sætte over til Warnemünde og vente der til prinsens ankomst. Men i særdeleshed er dette én gang for alle prinsens vilje og alvorlige befaling, at nævnte løjtnant på hele rejsen, både på ud- og hjemvejen, altid holder god disciplin og orden og med passende strengthed holder rytterne til, at de, da de jo forsynes med rigtige månedspenge, rigtigt betaler, hvad de i kvartererne og overalt fortærer, opfodrer, køber, låner og tilforhandler sig, ikke i mindste måde fortrædiger noget menneske, hvem det være sig, på liv og gods, øver vold mod eller udplyndrer nogen eller forøver nogen anden utilbørlighed, som tænkes eller nævnes kan, ikke uden løjtnantens ordre og vidende rider langt bort fra kvartererne og i særdeleshed, at de, hvis de skulle træffe på andre krigsfolk, ikke på nogen måde indlader sig på klammeri og selv-tægt, men opfører sig således mod enhver, som det sømmer sig for ærekære soldater, og således at prinsen kan have ære af det. Skulle mod forventning det modsatte indtræffe, må gerningsmanden og ikke mindre den officer, som ikke med al alvor holder over denne befaling, være forberedt på, at den strenge straf ikke vil udeblive. T. K.

— (—). Lignende ordre, mutatis mutandis, til kaptajnen over prinsens livkompagni til fods, W. G.¹ von Wolffersdorff, om med de officerer og dragoner, som prinsen agter

¹ K. har, formodentlig ved en fejlskrift, W. D. Han hed Wolff Gottfried.

at tage med sig til Tyskland, at forføje sig til Stubbekøbing den [ ]¹ ds. etc. T. K.²

15. marts (Nykøbing). Ordre til borgmestre og råd i Stubbekøbing om at skaffe nærværende kaptajn³ og medhavende officerer og dragoner hus- og staldrum, indtil de efter prinsens befaling går til skibs der for byen. Tæringen skal de selv betale med penge. K.

— (—). Tilsvarende ordre til samme angående hus- og staldrum til nærværende løjtnant⁴ og medhavende officerer og ryttere. K.⁵

— (—). Miss. til Jost Fr. von Pappenheim. Prinsen har af medfølgende supplikats erfaret, hvad borgmestre og råd i Nakskov har for med deres medborger Peder Hansen. Og eftersom han i fordums tid har været i prinsens tjeneste og deri forholdt sig flittig, trolig og vel, så vil prinsen, at han meget mere måtte nyde godt deraf end imod al ret og billighed besværes, som det efter bemeldte supplikatses formelding sker med ham. Prinsen vil have dette forandret og anbefaler adressaten at tage omtalte Peder Hansen i sit særlige forsvar og hjælpe ham, ikke alene nu, men også så tit, han det herefter begærer, således til rette, at hvad skatten angår, der deri tages hensyn til, hvad han heri efter recessen angiver⁶, og at han dermed ikke besværes højere, end hans del og part pro quota med rimelighed kan tilkomme. Hvad byens små bestillinger angår, da vil prinsen, at omtalte Peder Hansen dermed skal overses og forskånes for nogle års tid. K.

16. marts (—). Miss. til Christian Thomesen, hvem prinsen minder om, hvad han adskillige gange har tilskrevet⁷ ham om

¹ Åben plads til datoen. ² Påtegning bagpå koncepten til foranstående.

³ W. G. von Wollfersdorff. ⁴ Detlev Grote. ⁵ Påtegning under teksten til foregående.

⁶ K. har herefter oprindelig haft: »och hand icke mere besuergis end for den parts quota, hand med sin hustru haffuer bekommet udaff«. Dette er overstreget og erstattet af det følgende. ⁷ Se ovfr. u. 2. juni 1646.

oberstløjtnant Michael Ecksteins tilbagestående rekrutpenge. Og eftersom adressaten altid har erklæret sig derpå, at han ville yde ham god støtte, så at han kunne komme til hjælp dermed, så ønsker prinsen, at han vil gøre det nu, da oberstløjtnanten selv er tilstede, så at han kan få rigtighed deri uden videre ophold. K.

16. marts (Nykøbing). Miss. til Joachim Gersdorff. Prinsen har nogle højst magtpåliggende sager at tale med ham om, og da han, prinsen, agter med Guds hjælp at være i København førstkommande søndag, ønsker han, at adressaten førstkommande mandag derefter vil forføje sig til ham sammesteds og høre, hvad prinsen har at betro ham, eller også, dersom prinsen mod forhåbning ikke kommer til stede til nævnte tid, at adressaten da vil rejse ham imøde. K.

— (—). Miss. til Erik Hansson Ulfspærre, kommandant i Wismar. Prinsen meddeler, at han har i sinde at foretage en rejse til Tyskland til nogle surbrønde og varme bade og til sin livgarde og suite vil medtage en 30 ryttere og ligeså mange dragoner samt deres officerer. Da prinsen nu i overensstemmelse hermed har til hensigt at tage vejen herfra til Warnemünde og at sende de omtalte ryttere og dragoner samt en del af bagagen nogle dage i forvejen, så ønsker han, at adressaten på omtalte hans kommando undergivne sted vil træffe anstalt til, at de uden at blive opholdt kan få lov til at gå i land og lægge sig i kvarter mod billig betaling, alt i kraft af det lejdebrev, der er udgivet for prinsen og hans hele følge af Sverrigs konges og riges udsendte befuldmægtigede til de almindelige fredstraktater. T. K.

— (—). Miss. til borgmestre, råd og byfoged i København. Prinsen erfarer, at J. Fr. v. Pappenheim, krigskommissær i Nykøbing, i forleden tid har været nødt til af det korn og andet, som kunne fås af bønden, og som han på prinsens vegne og befaling har ladet modtage her af lenene i kontributioner og afgifter til landets defensionsværk og behov, at oversende en temmelig stor del ved den tilforordnede

kommisarieskriver til København for at afhænde det, idet man ikke vidste nogen anden bedre udvej, og at betalingen skulle erlægges på tilbørligt anviste steder. Da der endnu skal restere en sum penge af betalingen herfor hos adressaternes medborgere og dertil betroede faktor, og v. Pappenheim selv i stedet har måttet søge andre midler til at lade gøre udlæg, nødsages han nu billigvis til med rette at søge og fordre dem. Prinsen ønsker derfor, at de, når de herved anmodes derom, vil forhjælpe hans lensmand eller dennes fuldmægtig til al god fremgang, bedste og hurtigst skadesløse udlæg og afbetaling, således som det kan være ham gavnligt, og såvidt muligt forekomme og forhindre, hvad trætte, vidtløftighed, skade og ophold debitorerne eller andre i så måder muligt ville forårsage eller påføre ham. K.

16. marts (Nykøbing). Miss. til J. Fr. v. Pappenheim. Prinsen erfarer mod forhåbning, at der endnu resterer en anelig sum af de i den forledne fejde og besværlige tids tilstand til soldateskens underhold, lønning, aftakningshjælp, likvidation og andet sådan landets defensionsværks fornødenhed bevilgede og påbudte kontributioner. For dette har adressaten dog på prinsens vegne, efter befaling, for prinsens og kronens bønders andel og ellers, for såvidt de dertil indsamlede oppebørseler ikke har kunnet strække til, ladet give forstrækning og udlæg af kirkernes beholdning og andre midler, således som det ved de pågældende regnskaber forklares, hvad der i så måder er forstrakt og udlovet og billigvis bør og skal erstattes og betales uden skade. Prinsens vilje er, at hans og kronens tjenere holdes mest muligt ved magt, og derfor må den formuende komme den betrængte til hjælp, således at hvad der efter flittig anfordring af de 7 og 3 måneders¹ samt aftakningskontributionernes restancer ikke kan fås af prinsens og kronens tjenere uden deres ruin, altsammen såvidt gør ligt skal erstattes af den sidste likvidationsrests oppebørsel, der skal kræves snarest og

¹ K. har: månedlige. Om de nævnte kontributioner se nedenfor u. 17. marts.

flittigst, når den kan fås af bonden enten i korn eller andet, og siden skal derom såvelsom angående indkvarteringen gøres ligning og forklaring indbyrdes med indbyggerne efter lejligheden. Hvad der endnu efter dette måtte restere, skal af landkommissær Erik Rosenkrantz efter særlig anordning derom indfordres og betales af stændernes udlovede restance. Fremfor alt skal der dog anvendes største flid på, at alt kan betales rigtigt uden skade, og at prinsens indkomst ikke beskæres derved, men at hans og kronens bønder alligevel holdes mest muligt ved magt. Dog skal de, som har formue, hvis de findes modvillige og ikke vil erlægge deres resterende andel, advares om, at der vil blive indlagt nogle af de nyindkvarterede ryttere hos dem for at »udtære« det. K.

17. marts (Nykøbing). Miss. til Christoffer Urne og Frederik Reedtz. J. Fr. v. Pappenheim har efter særlig befaling og fuldmagt på kongens vegne og med stændernes og menige interessenters bevilling og samtykke, til menige landets indbyggers tjeneste, gavn og bedste, ladet de til den hvervede og udskrevne soldateskes og andre landofficerers og betjentes underhold, besolding og aftakning, så og til våben, ammunition, materialer og al andet landets defensionsværk bevilgede og påbudte skatter, kontributioner, forstrækninger og oppebørsler indfordre og modtage og ellers selv, om nødvendigt, ladet gøre forstrækning. Og derimod har han igen, som foran berørt, til de dertil rette anordnede personer og steder, efter lejligheden, og såvidt midler kunne haves og strække til, ladet dem distribuere, erlægge og betale i rette tid og måde, efter derom sluttede og til adressaterne indleverede rigtige mandtals og regnskabs forklaring og bemelding, hvilket prinsen også selv har efterset og befundet, i alle disse forretninger, punkter og klausuler, at være i alle måder rigtigt og nødvendigt efter hans vilje og befaling på hans vegne forrettet og sluttet, idet prinsen selv var bedst bekendt med, hvad faren, tidens tilstand og landets beskaffenhed efter lejligheden udkrævede. Derfor ønsker han, at adressaterne nu yderligere

snarest muligt vil revidere og ratificere samme mandtal og regnskab med deres tilhørende dokumenter og efter deres rigtighed meddele kvittance derpå. K.

17. marts¹ (Nykøbing). Åbent brev. Det berettes prinsen, at Christoffer Urne til Årsmarke og Frederik Reedtz til Tygestrup, rigsråder og respektive befalingsmænd på Dragsholm og Vordingborg slotte, som kgl. maj.'s kommissærer og forordnede til at høre, likvidere og siden kvittere på det regnskab, J. Fr. von Pappenheim skal aflægge for nogle skatter og kontributioner, som i forleden fejetid i disse lande er blevet indbyrdes samtykket og påbudt, skal have udsat nogle punkter, indtil prinsen havde erklæret sig yderligere derpå med hensyn til den anordning og befaling, prinsen havde gjort i nævnte lande, efter den farlige tids lejlighed, til landets tarv og forsvar. Prinsen har derfor heri kortelig villet samle til efterretning, hvad der til nævnte tid er blevet både mundtligt og skriftligt befalet af ham:

For det første havde han med stænderne sluttet og samtykket, at der skulle udgives følgende almindelige land-kontributioner af bønderne i Lolland og Falster til soldateskens underhold og aftakning og anden landets defensionsværk, nemlig: Den første at angå fra begyndelsen af april 1644 og fremdeles kontinuerligt til den følgende Mikkelsdag, månedlig af hver helgård 36 skill., hver halvgård 18 sk. og hver husmand 16 sk. Og den anden at løbe fra december måneds begyndelse samme år og at fortsætte i tre

¹ K., der på bagsiden er betegnet som »ordonnance« til J. Fr. v. Pappenheim, har oprindelig under teksten været dateret 1. dec. 1646, men denne datering er overstreget. Den oprindelige indledning, der ligeledes er overstreget og erstattet af den ovenfor gengivne, som er skrevet med en anden hånd, gik ud på, at prinsen formodetst den besværlige tilstand, med hensyn til hvilken han, prinsen, af daglig synlig erfaring bedst vidste og véd, hvad lejligheden og faren nødvendigvis udkrævede til disse provinser og landes defension, bedste gavn og sikkerhed, havde befalet v. Pappenheim, at der med efterskrevne punkter og poster skulle forholdes som følger etc.

måneder, af hver helgård månedlig 48 sk. og hver halvgård 24 sk., hvorved prinsen har forpligtet sig til at lade gøre udlæg for sine og kronens øde og forarmede, ligesom adelen også for sine. Og den tredie at udgives i december 1645 til aftakningshjælp med så meget, som der var takseret og assigneret til en måneds sold til at underholde en menig soldat, for at indkvarteringen kunne ophøre så meget snarere. Derfor skulle der forholdes således med disse tre kontributioners oppebørsel og reglerne derfor på prinsens og kronens samt gejstlighedens bønders og tjeneres vegne i særdeleshed:

I Nykøbing len, hvor bønderne på grund af den ulige besværing med indkvartering af hensyn til strandvagt ikke alle har kunnet contribuere lige højt — hvad prinsen herefter selv agter at lade udligne —, skulle der da ikke fordres, modtages eller svares mere af dem end for så mange måneder, som der med derom erhvervede tingsvidner kan bevises i sin tid at være indkommet og oppebåret af de omtalte to i april og december 1644 begyndte kontributioner, der skal forklares ved rigtige mandtal i overensstemmelse med nævnte tingsvidner. Den tredie i december 1645 bevilgede aftakningshjælp skal indsamles og oppebæres i én sum af hvert sogn for sig efter taksten, og oppebørselen uden tingsvidner blot forklares ved en rigtig specificeret fortegnelse, dog at der af samme aftakningskontribution først fratages, fraregnes, erlægges og beregnes på prinsens vegne, til lettelse for ham, for hans og kronens bønder til fyldestgørelse af deres resterende andel, såvidt det behøves. Og således på vore og kronens bønders og tjeneres vegne af nævnte len den omtalte første kontributions afregning, såvidt den fåes, den anden eller 3 måneders kontribution helt og holdent og den tredie eller aftakningskontributionens rest, dvs. hvad der ikke medgår til de tre måneders komplettering, føres til indtægt for sig i kommissarieregnskabet.

I Ålholm len, hvor der til sin tid efter lejligheden skal gøres kvarters likvidation for prinsen selv, skulle alle de formuende bønder bidrage forholdsvis lige højt til disse tre kontributioner,

klareringen, i særdeleshed for prinsens og kronens bønder, ske efter hådsmandshvervningsskattens mandtal, og de, som befindes øde og forarmede, samles i et tingsvidne i hvert herred og i så måder forskånes forholdsmæssigt i samme tre kontributioner. Den første i april 1644 begyndende kontribution at erlægges kontinuerlig i 7 måneder, og de 813 rdlr., hvilke de 3 kompagnier under kaptajn Höling, Reiser og Mönick, som der nogen tid [har ligget] i kvarter, ekstraordinært har oppebåret og er skyldige, at skulle afkortes heri og igen at dekurteres dem. I den anden i december s. å. begyndte kontribution, som skulle fortsætte i 3 måneder, skal der ikke ske anden afkortning end efter forskrevne tingsvidner for øde og forarmede, hvorfor der dog på prinsens vegne og til lettelse for ham i stedet skal gøres fuldt udlæg af den 3. i december 1645 bevilgede kontribution, som skulle ydes til aftakningshjælp af hver formuende med 4 rdlr. af en helgård og 2 rdlr. af en halvgård, efterdi der da ikke kunne fås mere af dem, dog at de samme, som efter førnævnte to kontributioners tingsvidners indhold befindes øde og forarmede, også heri forskånes på lignende måde efter det forrige tingsvidne. Hvad der bliver i behold på prinsens og kronens bønders vegne af den forberørte 7 måneders kontribution efter likvidationen, skal således med den 3 måneders kontribution helt hver for sig føres til indtægt i kommissarieregnskabet.

Hvad der ellers kunne fås i disse len af stænderne og deres bønder af de bevilgede og påbudte kontributioners sikkerhed og andet lignende, som vedkommer kommissarieregnskabet, såvelsom af alle dertil deputerede skatter o. a., skulle således modtages af enhver især i én sum og sammen med førnævnte tre kontributioners balance¹ for prinsens og kronens tjenere særskilt føres summarisk til indtægt i et samlet kommissarieregnskab over begge disse len.

Herimod og af disse indtægter, såvidt de kan erholdes og strække til, skulle der fornemmelig forstrækkes, betales og leveres til følgende udgifter:

¹ K. har: Afigning.

Til prinsens første under major Georg Maës's kommando hvervede og oprettede livbrigade til fods såvelsom de under oberst Steensens kommando udskrevne landfolk og menige soldater, som en tid lang har påtaget sig strandvagten og posterne, deres underholdsmidler og fornødenheder, med hensyn til hvilke der dog ikke har kunnet ske nogen særskilt afregning, fordi omtalte hvervede — desværre! — »ruineredes for Christianspris«¹, og fordi man ikke plejer at få nogen afregning m. h. t. de udskrevne menige knægte. Ellers skulle der til alle de andre hvervede folk til hest og fods, både officerer og menige knægte under prinsens liveskadron samt andre, som i den tid har ligget og gjort tjeneste her i landene og er blevet aftakket, betales en hel aftakningsmåneds sold og iøvrigt forstrækkes en del, som nødvendigvis tiltrænges til klæder og andre lejlighedsvis behov. Herved skal iagttages, at alt, hvad de angives at have fået og være blevet skyldige i kvartererne, enten til ordinær forplejning, tiltagen service² eller andre ekstraordinære oppebørseler, og m. h. t. hvilke der til sin tid kan ske udligning indbyrdes blandt indbyggerne, billigvis afkortes i deres afregninger. Fremdeles, at indbyggerne på posterne ved strandsiderne, som har haft streng indkvartering, efter lejligheden kan hjælpes noget med penge, viktualier eller andet eller også herfor forskånes i kontributionerne og såvidt ydes erstatning, når der sker ligning med dem desangående, hvilket prinsen selv vil lade forordne. Hvad der ellers på prinsens befaling er sendt herhen til Nykøbing slot fra Ålholm len til soldateskens behov, og som er modtaget efter derpå udgivet bevis, vil prinsen selv lade sig gøre rigtighed for. Hvad der ellers efter lejligheden behøvedes til forskellige materialer, våben, skanser, vagthuse, corps de garder og alt andet sådant til landets defensionsværk og bekostedes og betales derpå, skal adressaterne føre til udgift i kommissarie-

¹ Major Georg Maës (Maas) og hans folk toges til fange ved Christianspris i Slesvig (Bricka og Fridericia: Christian den Fjerdes egenhændige Breve, V, s. 490 f.). ² Service, ydelse (1 penge el. naturalier), som af civilbefolkningen udredtes til underhold af indkvarterede soldater.

regnskabet, ligesom også hvad der ellers efter aftale skulle udgives til forskellige håndværksfolk, fragtkørere¹, kundskaber² og lignende. Ligeledes skulle der gives og godtgøres landets tilforordnede og antagne officerer og andre betjente som vagtmestere, konduktører, barberere, postridere, skansegravere og sådanne, som skulle betales efter særlig akkord, fremdeles konstabler, bøsseskytter og håndlangere som også landmajor, kommissarieskriveren samt artilleriskrivere fra fejdens begyndelse indtil regnskabets aflæggelse, hvad der er tilsagt dem, såvelsom også hvad der ellers til andre og i andre måder forstraktes til defensionsværk og fornødenhed. Alt af stændernes og indbyggernes dertil udlovede og udlagte penge således i samme kommissarieregnskab efter virkelige beviser tilsammen hver for sig at føres og forklares til udgift, som det bør sig, hvorpå siden efter dets rigtighed som nævnt kan følge endelig og fuld kvittance. Og med hensyn til, hvad der efter likvidationen bliver skyldigt som forstrakt og udlagt på landets og stændernes vegne, skal der erhverves og meddeles særlig befaling om, hvorledes der skal forholdes med dets betalings skadesløse fyldestgørelse etc., hvorefter bemeldte lensmand skal rette sig. K.

17. marts (Nykøbing). Miss. til hertug Adolf Frederik af Mecklenburg. Prinsens borger her Jørgen Reuter har nogle krav og pengefordringer på afdøde borger i Güstrow Caspar Hansens efterladte arvinger, og skønt nu prinsen ikke nærer nogen tvivl om, at samme hans undersåt alligevel efter tilbørlig ansøgning snarest ville blive hjulpet til sin ret, og særskilt det moratorium, der er udstedt for de »hinc inde begrebne« indbyggere af hertugdømmet Mecklenburg, ikke skal komme ham som en fremmed til skade, så har han dog, da den pågældende håber at nyde godt af hans forskrift, ikke kunnet nægte ham denne. Han anmoder derfor om, at hertugen vil træffe anstalt til, at meromtalte prinsens undersåt kan vederfares hurtig justits og hjælp. T. K.

¹ K. har: Frachter.   ² Dvs.: Spejdere el. sploner.

17. marts (Nykøbing). Miss. til J. Fr. von Pappenheim. Hvad Christen Mønnicke, borger her i Nykøbing, søger og begærer, kan han se af hans medfølgende supplikats; og eftersom prinsen ikke véd andet, end at han har forholdt sig, som det bør og anstår sig en ærlig dannemand, vil han, at adressaten, dersom ansøgeren, hvad prinsen ikke tvivler om, findes dygtig til et tingskriveri, da før nogen anden forfremmer ham til det første ledige her i landene. K.

— (—). Ordre til Albert Schouffuert i København om at udlevere denne seddelviser et dusin store kobberhænder på prinsens regnskab. K.¹

— (—). Ordre til Hans Naamandsen, kgl. materialskriver på Bremerholm, om på nærværende seddel at udlevere to dusin kornsække, som skal godtgøres ham i hans regnskab. K.

(Vedlagt seddel med følgende notater:) »Memoriell: Giøres høyligen fornødene til hans f. n. spiesekeeper, store kobberhænder: ett dosin. Iligemåde, som brøggerne schulle haffue att bruge till maldt och kornn, seecke: tou dosin, huor aff slet ingenn i forråd ehre.«

— (—). Ordre til Hans Jensen, ridefoged i Nykøbing len. Prinsen erfarer med største mishag, at Detlev Heycke, Detlev Wulff og Hans Pedersen Schinder, alle edsvorne borgere her i Nykøbing, sidst afvigte 30. november til tinge for retten beråbte sig på at have i hænde prinsens obligation på 1000 enkende rigsdaler kapital, som de efter deres påstand skulle have forstrakt. Og eftersom der i hans kancelli og rentekammer slet ingen efterretning findes om, at forskrevne tre borgere har forstrakt ham den ringeste penning, ej heller at der til dem samlet eller hver for sig er udgivet nogen skriftlig obligation eller bevis på nogen penges oppebørsel, og prinsen derfor højlig forårsages at lade

¹ På samme blad som den følgende ordre. Det efter denne sidste anførte bilag vedrører begge ordre.

dem tiltale ved lov og ret for deres usande angivende, så befaler han hermed sin ridefoged med det allerførste på prinsens vegne at lade de nævnte borgere indstævne for byfogden her og udføre sagen imod dem i retten således, at nævnte Detlev Heycke og konsorter kunne dømmes til, hvad loven og recessen bestemmer for sådanne usandfærdige angivenders ophavsmænd. K.

17. marts (Nykøbing). Miss. til Mogens Kaas, høvedsmand på Nyborg slot. Da prinsen til sin forehavende rejse i begyndelsen af april har brug for en del smakker og skuder til at sætte hans folk og gods fra Gedser over til Warnemünde, så er det hans ønske, at adressaten vil give Engelbrecht Færgemand i Nyborg befaling til sikkert og uden forsømmelse at indfinde sig med sin bedste smakke ved Gedser den 29. ds. K.

— (—). Besked på ansøgning fra Karsten Henriksen Kusk i Nykøbing: Prinsen vil, at lensmanden skal tage ansøgeren i god forsvar, så at han ikke skal besværes over evne og formue, men tværtimod, under hensyn til sin alderdom såvidt muligt forskånes. K.

— (—). Besked på ansøgning fra Arnold Krüger, sal. Peter Molthans arving: Prinsen vil, at amtsskriveren på Halsted, Volckmar von Stöcken, snarest muligt skal erklære sig herpå, og henviser iøvrigt ansøgeren til landrettens ordnære vej. T. K.

— (—). Besked på Vilhelm von Steenwinckels ansøgning. Prinsen har herpå erklæret, at eftersom det i ansøgningen oplyses, at rigshofmesteren havde taget prinsens første ordre til sig og derpå udgivet sedler til visse personer, så ville hans fyrstelige nåde, at den uvægerligt skulle efterkommes, og dersom det imod forhåbning ikke skete, skulle ansøgeren og hans medarbejdere søge rigshofmesteren igen. K.

— (—). Miss. til Denys von Pudewels. Prinsen har af

hans skrivelse¹ erfaret, at han efter kgl. befaling er gået ind på at lade sig tilforordne på prinsens forehavende rejse til Tyskland. Prinsen underretter ham derfor om, at han har besluttet at lade sig sætte over fra Gedser til Warnemünde den 8. april, hvis ellers ikke vejr, vind og andre uforudsete forhold hindrer det. Adressaten skal derfor indrette sine sager således, at han henved den tid begiver sig til prinsen dér eller i Güstrow. T. K.

17. marts (Nykøbing). Vognrulle eller furérseddél til København², (hvori der ud for hofstatens personel er noteret, hvormange borger- eller bondevogne der skal bruges; tallet for bondevogne sættes her i parentes): Prinsen, sammes gemalinde (for disse to er ikke opgivet noget vogntal), hofmarskallen 1 borgervogn (eller 2 bondevogne), kammerjkr. Plato 2 (3), do. Harstall 1 (2), do. Bünow 1 (2), Didrik Blome, hofjunker 1 (2), begge herrer doctores 2 (4), sekretær 1 (2), 2 pager 1 (2), kammerfrue og én pige 1 (2), prinsens kammer tjener 2 (3), prinsessens kammertjener 2 (3), livbarbér, m. David Besse 1 (1), kancellist 1 (1), mundskænk 1 (2), mundkok 2 (3), rejseapoteker 1 (1), to lakajer 1 (1), fyrbøder og børsedreng³ 1 (1). Ride- og kuskheste som også dertil hørende personer: Stalddreng 2 heste; 1 kusk, 1 forrider og 1 biløber (tilsammen) 1 hest; og alle disse fire (tilsammen) 1 borger- eller 2 bondevogne. T. K.

18. marts (—). Ordre til Jens Madsen Riber, skipper på kgl. maj.'s bøjert »Maria«, om at lette anker og begive sig med bøjerten til Stubbekøbing, så at han sikkert kan være der den 28. ds., indtage de ryttere og dragoner såvelsom deres og andre heste, som prinsen agter at tage med sig til Tyskland, og sætte dem over til Warnemünde, idet han

¹ Dat. Haderslev 5. marts 1647 (Christian (V)s arkiv. Indk. br. fra ikke-fyrstelige personer 1644—47). ² Bagpå påtegnet: Vognrulle til og fra København, Nykøbing d. 17. og 28. marts 1647, idet den også har været benyttet ved tilbagerejsen. ³ K. har vistnok: Buxendreng.

derunder udviser al behørig flid og omhu, så rejsen ikke på nogen måde forsømmes. K.

18. marts (Nykøbing). Lignende ordre, mutatis mutandis, til Jon Pedersen på kgl. maj.'s bøjert »Fortuna«. K.

22. marts (Kbhvn.). Memorial til Christian Thomsen til Tanderup, kgl. maj.'s hofkansler, om at forestille kongen efterfølgende sager og udvirke et gunstigt svar:

1. At den projekterede note om livgedinget ændres efter særskilt medfølgende memorial. 2. At også de 10.000 rdlr., som ikke har kunnet opbringes til de engang bevilgede rejsepenge, må erstattes prinsen på anden vis, idet han trænger højlig til dem. 3. Bestemmelse med hensyn til de omkostninger, som efter hosfølgende fortegnelse snarest må anvendes på den forgangen år på Haisted kloster ved Guds vejr nedbrændte grundbygning. 4. Ved rigsrådernes første sammenkomst lade den bevilgede obligation for de af hertugen af Holsten tilvejebragte 30.000 rdlr. udfærdige in forma semel placita¹ og fuldbyrde fra alle sider samt fremdeles tilstille Joachim Gersdorff den. 5. Da fortifikationen i Nakskov har kostet megen møje og store udgifter, så at tilvejebringe en anordning til dens opretholdelse. 6. At gøre ansøgning om, at dr. Jacob Janus til brug ved den rejse, han på kongens befaling skal gøre med prinsen, må blive hjulpet med sin for 1½ år efterstående lønning. 7. På bedste måde anbefale oberstløjtnant Michael Eckstein og major Hartman, som nærer særlig affektion for kgl. maj.'s og dette riges tjeneste og også findes egnede til at yde denne, at de fremfor andre må komme til snarligst employ. 8. Med hensyn til den nysnævnte oberstløjtnants resterende 500 rdlr. at stille forslag om, at der for denne sum måtte gives prinsen anvisning på Antvorskov; så ville han betale ham (oberstløjtnanten) beløbet i havre, og således blev både prinsen og han hjulpet. 9. I prinsens afdøde livlæge, dr. Heinrich Küsters

¹ I den engang bevilgede form.

kanonikatsag sørge for den anbefalede rigtighed. 10. Tilstille prinsen de fra de i Tyskland krigende parter indsendte lejdebrev. 11. Forhøre hos arvingerne efter afdøde kansler Christian Friis, om prinsen af dem kunne erhverve det dem tilkommende og hos doktor Ole Worm værende hvalhoved med tanden. T. orig. i D. Kanc. B. 164. X.

22. marts (Kbhvn.). Miss. til Anders Bille om, at denne oberstløjtnant Michael Eckstein har været i kongens og rigets tjeneste og deri forholdt sig mandeligt og godt, så at prinsen gerne under ham fremgang og befordring. Og da han nu har begivet sig her til riget igen i den tanke, dersom hans tjeneste kunne modtages, da at udføre den efter yderste evne, så ønsker prinsen, at adressaten vil lade ham være sig anbefalet på det bedste og på prinsens vegne snarest befordre ham til en god bestilling, som kunne anstå ham. K.

23. marts (—). Miss. til Wenzel Rothkirck om, at kongen har overladt prinsen de 6 skimlede heste, dronningen af Sverrig ellers skulle have haft, foruden de 8, som prinsen med kongens tilladelse selv har udvalgt. Prinsen vil derfor, at adressaten snarest skaffer samme 14 heste over til Nykøbing. K.

— (—). Ordre til tolderen i Nykøbing Peder Hansen om på denne seddel, som han siden skal tage til sig, toldfrit at lade udpassere 4 hopper og [ ]¹ køer, som prinsen selv lader udføre til Lübeck. K.

24. marts (—). Ordre til den kgl. smed på Bremerholm Hans Ulrich Schweitzer om straks og uden forsømmelse at forfærdige beslaget til den vandskrue, som prinsen lader lave ved den kgl. bygmester Hans Anemüller. Ligeledes skal han skaffe de dertil fornødne 2000 orlovssøm og 1000 tommesøm og føre sig dem til regnskab. T. K.

¹ Åben plads til tallet.

24. marts (Kbhvn.). Ordre til skipper Rasmus Samsing om at skaffe Hans Anemüller to savskærere fra Bremerholm til at skære delene¹ til en vandskrue, som han skal lave for prinsen, ligesom også den tjære, der kan behøves dertil. K.

— (—). Ordre til borgmestre og råd i Stubbekøbing. Oluf Schwart, borger i Stubbekøbing, skal have brugt mange grove og slemme ord imod prinsen og hans råd og hofmarskal J. Chr. von Körbitz og siden voldeligt overfaldet² prinsens fodermarskal, da han på prinsens vegne og befaling tilsagde ham at blive til stede med hans skude til brug ved prinsens rejse. Derfor vil prinsen, at de straks sætter ham i fængsel og god forvaring eller også stiller nøjagtig borgen for, at han ikke skulle undvige, før prinsen har truffet bestemmelse om hans fortjente straf. Ellers skulle alle skuder for byen beslaglægges³, og de, som havde indtaget last, straks igen udlosses, så prinsen finder dem parat og færdige til nævnte rejse. Denne prinsens alvorlige befaling skal de med al flid udføre eller selv svare til den skade eller forhindring, som kommer deraf. K.

— (—). Besked på ansøgning fra Wilhelm Steenwinckel. Prinsen erindrer, at afdøde Martin Steenwinckel under den sidst opståede krig har ladet opsige sin bestalling og sine deputater, og betragter derfor denne arvingens ansøgning som ubeføjet. Hvad huset angår, vil han have det solgt ved sin tilbagekomst. K.

— (—). Ordre til Christoffer Lindenov. Da kongen har overladt prinsen et parti vognskud og givet befaling til lensmanden her sammesteds Oluf Brockenhuus om at lade det bringe til Køge kro, så er det prinsens vilje, at kongens admiral på Bremerholm Christoffer Lindenov

¹ K. har: deelene. Det er muligt, at der menes delerne, dvs. plankerne eller brædderne, af dele, dæle, holl. deel.   ² K. har: [brugt] »handgierning på«.

³ K. har: beslæes.

skal træffe anstalt til, at det siden kunne afhentes til-lands¹ der fra stedet og føres over til Nykøbing. K.

25. marts (Kbhvn.). Memorial til Christian Thomesen. Da kongen agter at give befaling til Denys von Podewels til Gram om bl. a. at tilkendegive kurfyrsten af Sachsen, hvad hs. maj. havde erklæret sig og ladet projektere angående livgedinget, ønsker prinsen, at hs. maj.'s kansler Christian Thomesen vil udvirke, at kongens fuldmægtige kunne få nøjagtig instruktion om Falsters og Lollands nærværende tilstand, navnlig om deres årlige både visse og uvisse indkomster, og hvad der ellers kunne være nødvendigt til at give kurfyrsten grundig efterretning om al enkegodsets beskaffenhed. T. K. og orig. i D. Kanc. B. 164. X.

— (—). Miss. til hertug Frederik af Gottorp. Prinsen har besluttet at tage kongens musikant Augustino Fontana med på sin forehavende rejse til Tyskland. Men da hertugen har anbefalet samme en af sine bassister til uddannelse, så ville prinsen også gerne beholde denne hos sig, både for at kunne skaffe sig nogen forlystelse, og for at bassisten ikke skulle tages bort fra undervisningen. Prinsen beder derfor hertugen om ikke at lade det mishage sig eller, hvis det af visse årsager ikke kunne ske, da snarest at lade prinsen underrette herom, eftersom denne har i sinde at bryde op den 5. april. K.

— (—). Miss. til samme. Ridefogden på Ålholm Christian Jensen har for prinsen fremført, at han har forskellige krav og fordringer at gøre i hertugens lande og områder, dels som sin hustrus formynder efter loven og som befuldmægtiget for hendes medarvinger overfor afdøde Thomas og Hans Vackes arvinger som debitorer til hans hustrus afdøde fader Jes Iversen i Leck, dels også overfor enken efter hustruens tidligere formynder, afdøde

¹ K. har først haft: lade afhente det fra bemeldte sted ved et lidet skib og siden overbringe. Dette er overstreget og erstattet med det anførte udtryk.

Jens Lütsen i nævnte Leck, med hvem der endnu ikke er sket afregning. Da nu prinsen husker, at hertugen allerede i 1637, den 16. juni, da arvingerne efter bemeldte Vacke'r for en del havde nedsat sig her i riget, havde givet kreditor sin anbefalingsskrivelse, for at han kunne opnå hurtig justits, og prinsen desuden ikke nærer nogen tvivl om, at hertugen uden det efter skyldighed og ansøgning ikke ville afslå rettens hjælp, så anmoder han, eftersom hans ovennævnte tjener håber at nyde hans anbefaling, hertugen om overalt, hvor ridefogden har krav at gøre, at hjælpe ham til hurtig og ufortøvet ret og dermed sætte ham i stand til atter at varetage prinsens tjeneste. T. K.

25. marts (Kbhvn.). Miss. til samme. Da prinsens ridefoged på Ålholm Christian Jensen har anmodet prinsen om med sin anbefalingsskrivelse at hjælpe ham til, at det i hertugens lande ved Tønder beliggende gods Spangholm, som hans hustrus afdøde forældre¹ Jes Iversen i Leck og Maren Beyers har haft i fæste i kraft af hertugens givne benådning, fremfor andre måtte tilståes og indrømmes ham for den sædvanlige afgift, så anmoder prinsen om, at han vil opfylde denne hans nævnte tjeners ansøgning og lade ham få fæstet. T. K.

26. marts (—). Miss. til rigens marsk. Det berettes prinsen, at major Jørgen Hartman er til sinds igen at tilbyde kgl. maj. og disse riger og lande sin tjeneste. Og eftersom han tilforn har forholdt sig godt og tilbørligt deri og ellers er tilstrækkelig kvalificeret til at gøre gavn i et og andet og søge disse rigers bedste, så begærer prinsen, at marsken vil lade ham være sig vel rekommanderet og hjælpe ham til en god bestilling, så snart det er muligt. K.

27. marts (—). Akciseseddel for Hans Brun, borger i Helsingborg. Eftersom der på prinsens sidste vinter ud-

¹ K. har: Voreltern, egl. forfædre.

givne befaling fra Rostock oversendes ham 10 læster rostockerøl, som han nu ikke behøver på grund af sin forehavende rejse til Tyskland, så har han ladet dem sælge til Hans Brun i Helsingborg, hvorfor kgl. maj.'s tolder i København Henrik Møller skal lade disse 10 læster øl passere toldfrit til denne. K.

27. marts (Kbhvn.). Skibspas for Peder Hansen, borger i Nakskov, som for prinsen har fremført, at han havde i sinde at lade dette sit skib, »Falken« kaldet, ca. 60 læster drægtig, under skipper Michel N.¹ afsejle i redeligt og ikke forbudt erhverv og købmandsskab til England og Skotland. T. K.

28. marts (Nykøbing). Sikkerhedspas for prinsens kaptajn over livkompagniet, hofjunker Wolff Gotfried von Wolffersdorff og medhavende officerer og dragoner, som prinsen har i sinde at tage med sig i sin suite på den forehavende rejse til Tyskland og derfor har beordret til samlet at lade sig sætte over til vands til Warnemünde og dér afvente prinsens snarlige ankomst. I overensstemmelse hermed ønsker prinsen, at alle høje og middelbare myndigheder og øvrigheder samt også disses krigs- og andre officerer til lands og vands, hvad kvalitet og navn de måtte have, vil lade hans foran nævnte kaptajn, officerer og dragoner passere frit, sikkert og ubindret, efter hvad lejligheden udfordrer, yde dem al mulig hjælp og støtte og især lade dem lande i omtalte Warnemünde, eller hvor de i tilfælde af uvej, som Gud forbyde, ellers skulle drive i land, samt mod betaling lade dem nyde de anviste kvarterer indtil prinsens ankomst. T. K.

— (—). Lignende sikkerhedspas, mutatis mutandis, for løjtnant Grote. K.²

— (—). Vognrulle eller furérseddel fra København. T. K.³

¹ Efternavnet in blanco. ² Som koncept er benyttet foranstående, på hvis bagside løjtnanten er opført. ³ Jvfr. foran s. 676 under 17. marts.

31. marts (Vordingborg). Sikkerhedspas for Henrik Lindener, kok, som har i sinde at rejse til forskellige steder i Tyskland i sit erhverv. K.

2. april (Nykøbing). Miss. til rigens marsk. Prinsen takker for de heste, han har oversendt til ham, og er villig til siden at vise ham sin erkendtlighed for det. Imidlertid har han sendt en hoppe, som han har tilforhandlet sig af pfalzgreve Philip, og som han vil forære marsken, til Antvorskov, så han kan hente den derfra, når han vil, idet han håber, at den vil behage ham vel. Ellers ønsker prinsen, at han vil lade prinsens livkompagni til fods være sig anbefalet på det bedste og forskafe dem en månedssold med det første. K.

— (—). Besked på ansøgning fra borgmestre, råd og menige borgerskab i Maribo. Han henviser igen supplikanterne til lensmanden og vil, at denne træffer en ordning med dem, så de ikke besværes over evne og formue. K.

— (—). Ordre til løjtnant Hartvig Utrich om atter at permittere trompeteren Caspar¹ og lade ham drage til sit forrige kvarter, eftersom prinsen behøver hans tjeneste. T. K.

— (—). Besked på ansøgning fra Hans Andersen i Stubbekøbing: Eftersom han har forpligtet sig til at skaffe ligeså meget skibsrum, som hans to skuder, der nu ligger under arrest, kunne afgive, har prinsen frigivet bemeldte hans skuder. K.

— (—). Besked på ansøgning fra Jens Pedersen i Nykøbing: Prinsen har bevilget ansøgerens begæring, så at kgl. maj.'s tolder her i Nykøbing i så måder skal lade ham udføre tre gamle køer og siden tage seddelen til sig. K.

— (—). Miss. til Kursachsen, Kurbrandenburg og Mecklenburg². Prinsen har rigtignok i sin seneste skrivelse

¹ Åben plads til efternavnet.   ² Der er udfærdiget et missive til hvert af de tre fyrstendømmer.

meddelt, til hvad tid omtrent han på sin forehavende rejse kunne betræde deres landegrænser. Nu er han imidlertid ved forefaldende forhindringer blevet nødsaget til at udskyde rejsen endnu nogle dage, hvilket han ikke vil undlade at underrette dem om, idet han beder om, at de ikke vil tage forsinkelsen ilde op, men således, som han tidligere har bedt om, vil tage ham under deres beskyttelse, når han kommer til deres landegrænser. T. K.

2. april (Nykøbing). Besked på ansøgning fra Hans Schult, tømmermand i Nykøbing: Dersom supplikanten kan stille nøjagtig borgens for, hvad han heri tilbyder om mølens rigtige afgift, og han altid vil holde den ved god magt og lige, så vil prinsen siden erklære sig videre derpå. K.

— (—). Besked på ansøgning fra Henrik Boesen, gartner: Prinsen vil, at lensmanden erklærer sig herpå, om der på bemeldte sted kan bevilges ham nogen skovning uden skade. K.

— (—). Besked på ansøgning fra Catharina Mass, sal. Henrik Küsters enke: Prinsen kan på grund af manglende midler ikke tilstå hende noget for tiden, men tilbyder at have hende i erindring og hjælpe hende i fremtiden fremfor andre. T. K.

— (—). Besked til borgmester Laurids Mortensen i Nykøbing. Da han har forpligtet sig til i stedet for sin krejert at skaffe en ligeså god og stor skude til prinsens brug, har prinsen frigivet ham krejerten af arresten¹. K.

— (—). Miss. til samtlige rigens råd i København om, at prinsen har afsendt denne Joachim Gersdorff til Turebyholm til dem og givet ham instruktion og fuldmagt til at forhandle og gøre ansøgning om de punkter, han overgiver i en memorial. Prinsen ønsker derfor, at de vil tage imod ham som hans befuldmægtigede, høre, hvad han

¹ Formentlig i betydningen: opløvet beslaglæggelsen.

både skriftligt og mundtligt andrager, og siden afsende ham med god besked. K. samt orig. i D. Kanc. B. 164. X.

2. april (Nykøbing). Instruktion [nr. 1]¹ for Joachim Gersdorff. Da prinsen har nogle højst magtpåliggende sager at fremføre og lade behandle hos kgl. maj. og Danmarks riges råd, er det hans ønske, at i hans fraværelse Joachim Gersdorff til Turebyholm som hans fuldmægtig, hvortil han hermed forordner og konstituerer ham, vil påtage sig at forebringe, proponere og handle om samme hans ærinder på foran nævnte steder, således som det synes ham bedst og gavnligest. Disse ærinder er, som følger:

1. Prinsen har allerede i to udførlige memorialer tilkendegivet kgl. maj. og rigsrådet, at hans indtægt ikke kunne forslå til halvparten af hans nødvendige udgift, hvorfor han havde været nødt til år efter år at tage penge på rente og sætte sig i den store gæld, som hr. Christian Thomesen til Tanderup har rigtig fortegnelse over. Og eftersom summen bliver jo længer jo større, fordi prinsen ikke formår at betale renterne deraf, og der således nu vil komme rente på rente, ligesom også hans bedste klenodier, som han har pantsat derfor, vil komme i fare, således vil det være nødvendigt at søge råd i tide, på hvad måde sådan dag for dag tiltagende tynde, på grund af hvilken han er gerådet i mangfoldig melankoli, som ikke er den ringeste årsag til hans sygdom, kunne fratages ham, og hans kredit holdes ved magt. Derfor skal hans fuldmægtig foredrage og minde samtlige rigsrådet om alt dette og på prinsens vegne begære, at de vil være betænkt på gode midler og råd til at komme denne til hjælp i hans højeste trang, således at han på førstkommende Kieler omslag kunne få ca. 50.000 rdlr. og ved hjælp af dem fri sig for en del af gælden og igen sætte sin kredit i god stand, samt siden efterhånden år efter år nogen yderligere undsætning til samme hans gælds fuldkomne afbetaling. I særdeles-

---

¹ Denne instruktion er ikke nummereret, men koncepten er skrevet på samme ark som den følgende, der er betegnet som [nr.] 2.

hed kan hans fuldmægtig gøre forslag, om der ikke kunne pålægges en lille skat over Danmarks og Norges riger, hvorved han dog slet ikke agter at foreskrive rigsrådet noget, men billigvis selv lade dem fastsætte og beslutte, på hvad måde der kunne ydes ham den højnødvendige hjælp, idet han håber, at de vil findes villige til, hvad den høje nødtørft udkræver til at opretholde ham og hans kredit og reputation, i betragtning af, at han i langsommelig tid har været deres udvalgte prins og intet har nydt og fået af riget udover det, som kgl. maj. har forordnet til hans underhold.

2. Ligeledes har prinsen af føromtalt årsag, at hans indtægt ikke kunne forslå til halvparten af bekostningen, i bemeldte memorialer ansøgt om, eftersom det var ham ganske umuligt at underholde sig på den måde, at kongen ville behage at give ham et tillæg, især med indkomsten af Skanderborg og Koldinghus len og dertil årlig sikker anvisning på 20.000 rdlr. Og eftersom kongen dengang har henvist ham til rigsrådets nu forestående forsamling, så skal hans fuldmægtig atter igen anbefale dem allesammen og hver især denne sag på det bedste og begære af dem, at de vil tilråde hs. maj., at dette bevilges prinsen. Uden dette ville prinsen være den ulyksalige første, som i disse rigers og landes rolige og fredelige tilstand måtte lide mangel på underhold.

3. Med hensyn til de i hans bemeldte memorialer omtalte penge, som han i forleden fejdetid har ladet udmønte af sit og sin gemalindes sølv og siden forstrakt til rigets bedste og behov, skal hans fuldmægtig ansøge om, at rigsrådet vil træffe en ordning, så at han kunne få erstatning derfor med det første, eftersom han højlig behøver det.

4. Ligeledes også, at der på Skanderborg slot måtte træffes fornøden anstalt til, at han til vinter førstkommende, når Gud hjælper ham vel hjem igen, kunne have sit vinterophold¹ derpå efter kgl. maj.'s allerede gjorte bevilling.

5. Yderligere har kgl. maj. og meromtalt rigsråd bevilget

---

¹ K. har: »wor winterlager«.

at ville udgive deres obligation for 30.000 rdlr., som hertugen af Gottorp har tilvejebragt til hans rejse-udgift, i den form, medfølgende udkast indeholder. Prinsens fuldmægtig skal derfor anholde om, at det må fuldbyrdes således på forestående herredag, og obligationen oversendes til hertugens kansler Johan Adolf Kielman. Om alt dette skal prinsens fuldmægtig forhandle således efter sin bedste forstand og evne, at prinsen kan få en god, rigtig og skriftlig resolution derpå, og derhos på prinsens vegne forsikre rigsrådet om, at denne altid skal findes helt vel bevågen til med al nåde igen at erkende denne deres gode vilje og affektion mod ham. K.

2. april (Nykøbing). Instruktion [nr.] 2 for Joachim Gersdorff. Hvad Joachim Gersdorff i henhold til havende instruktion skal handle om med rigsrådet på prinsens vegne, derom skal han desuden også forhandle særskilt med rigshofmester Corfitz Ulfeldt til Egeskov og Norges statholder Hannibal Sehested til Nørager og anbefale dem alt sådant på det bedste, at de efter deres gode evne¹ ville anholde om og udvirke, at de punkter, som angår prinsens underhold og erstatningen for forstrakte penge, måtte indgås og bevilges, således som det nærmere er tilkendegivet i nævnte instruktion, ligesom også, at de sammen med de andre rigsråder ville optænke gode råd og midler til, at prinsen kunne undsættes med den forlangte sum penge til nogenlunde at fri sig af sin gæld. Han skal derved i prinsens navn forsikre, at denne til gengæld altid vil vise sig særlig bevågen imod dem. K.

— (—). Ordre til borgmester og råd i Stubbekøbing. Da prinsen agter at lade en del af sine ryttere indskibe ved Næs, er det hans vilje, at adressaterne i tide lader bringe 3 bjælker af 16 alens tømmer derhen med de nødvendige planker til at lave en bro til skibene. Siden kan de tage sådan tømmer og planker til sig igen. K.

---

¹ K. har: well formuffue.

3. april (Nykøbing). Miss. til Denys Podewels. Da prinsen ved forefaldende forhindring er blevet nødt til at udsætte sin rejse nogle dage, har han underrettet de kurfyrster og fyrster, hvem han tidligere havde anmodet om at tage ham under deres beskyttelse, derom i medfølgende skrivelser. Disse skal adressaten lade være sig på bedste måde anbefalet til god og ufortøvet viderebesørgelse. Og da prinsen også vil sende en del af sine folk, heste og bagage i forvejen, så skal han ligeledes, hvor de dertil beskikkede behøver noget råd, gå dem til hånde dermed. T. K.

— (—). Ordre til Wolff Gottfried von Wolffersdorff, kaptajn over prinsens livkompagni, om straks med sine til rejsen forordnede officerer og dragoner at begive sig til Gåbense, dér indskibe sig i Frederik Mortensens skude og lade sig sætte over til Warnemünde. Dog skal han i forvejen forordne en af sine folk, som kan sejle over til nævnte sted med prinsens furér og træffe anstalt med hensyn til kvartererne. Så snart også kaptajnen er ankommet dertil, skal han lade prinsens vogne, bagage og andet tøj, som allerede er dér eller siden kommer, bevogte med al flid dag og nat og iøvrigt forholde sig efter sin andensteds givne ordre. Ellers skal af prinsens ridefoged her, Hans Jensen, gives ham anvisning på et par læs hø, som han skal tage med sig på skibet. T. K.

— (—). Miss. til rigens marsk. Denne kaptajn Paul Prünsterer har været ved prinsens livregiment til fods og dér forholdt sig således, at prinsen, da han nu tilkendegiver at have lyst til at tjene kongen og disse riger igen, meget gerne atter vil se ham deri. Prinsen beder derfor adressaten lade ham være sig anbefalet på det bedste og befordre ham til den første gode bestilling, som kan falde for og være tjenlig for ham. K.

— (—). Ordre til løjtnant Hartvig Utrich. Da prinsen af visse årsager ikke længere er tilsinds at tage rytterne

med til Tyskland, skal den derover satte løjtnant Hartvig Utrich straks igen afmarchere med dem, og enhver drage til sit forrige kvartér. K.

3. april (Nykøbing). Befaling til prinsens gemalindes hofmester Heinrich Taube, ammand over Halsted og Ravnsborg Erik Rosenkrantz, kammerjunker Hans Vilhelm Harstall til Creutzburg og hofjunker Hans Georg Döflau til Ruppertsgrün. Al den stund prinsens tidligere staldmester Volrath Lampes ejendele efter hans dødelige afgang på grund af arvingernes fravær efter sædvane endnu er forseglet, og det nu imidlertid er blevet berettet prinsen, at der iblandt nævnte efterladenskaber befinder sig sådanne sager, hvis ufortøvede åbning er magtpåliggende både for enken og arvingerne selv, om hvis ankomst der endnu for tiden dog ikke kan erfares noget sikkert, så befaler prinsen hermed ovennævnte, at de ufortøvet forføjrer sig til prinsens omtalte sal. staldmesters tidligere bolig, åbner de forseglede ejendele, udarbejder to rigtige inventarier og fortegnelser over dem og under deres hånd og segl lader den ene indsende til prinsens kancelli, medens de tilstiller meromtalte sal. staldmesters enke den anden. T. K.

— (—). Besked på ansøgning fra Kirstine Jensdatter i Stubbekøbing vandmølle: Dersom supplikantinden kan stille nøjagtig sikkerhed for møllens vedmagtholdelse, landgildens rigtige betaling, og at hun ikke vil vige fra stedet, vil prinsen bevilge, at hun må blive ved møllen, indtil sagen bliver udført ved retten. K.

— (—). Bevilling for Laurids Pedersen, borgmester i Stubbekøbing, om, at prinsen har frigivet hans skude af arresten, eftersom han har forpligtet sig til i stedet for den at skaffe en anden ligeså god. K.

— (—). Miss. til hr. Josias, greve til Rantzau, marskal af Frankrig og guvernør i fæstningen Dunkerque. Denne Christian Vendelboe har ladet forebringe prinsen,

at han havde lyst til at forsøge sig i krigsvæsenet og særskilt i kongen af Frankrigs tjeneste, og derhos bedt om, at prinsen ville komme ham til hjælp med en anbefalingsskrivelse til adressaten. Da nu prinsen gerne under ham en håndsrækning til dette hans forehavende, så ønsker han, at greven for hans, prinsens, skyld altid vil lade ham være sig anbefalet til god ansættelse og efter lejligheden til fortsat gunstig viderebefordring og avancement. T. K.

3. april (Nykøbing). Miss. til Claus von Ahlefeldt. Kongens tidligere toldtaksator i Glückstadt Gabriel Gomez har i nogle år tjent prinsen så godt ved besørgelsen af hans korrespondance og andre forretninger, at prinsen gerne kunne unde ham videre ansættelse og befordring. Og da prinsen nu erfarer, at kgl. maj.'s proviantmester i nævnte Glückstadt er afgået ved døden, så skal adressaten på bedste måde tilråde hs. maj. og af al evne arbejde på, at nævnte Gomez fremfor andre kan blive udnævnt og antaget til proviantmesterembedet sammesteds. T. K.

4. april (—). Miss. til J. Fr. von Pappenheim og Erik Rosenkrantz, hver for sig. Eftersom prinsen nu agter med Guds hjælp og bistand at begive sig på rejsen til Tyskland, vil han, at de i de dem betroede len ved provsterne vil lade anordne, at der i alle dem undergivne sognekirker, både i købstæderne og landsbyerne, så tit og ofte der ellers holdes gudstjeneste i dem, må holdes særskilt bøn og påkaldelse, at den allersommægtigste Gud på samme rejse og ellers altid vil være hos prinsen med sin nåde, bevare ham, hans gemalinde, medhavende tjenere og folk for al fare og ulykke, velsigne hans forehavende kur og lade ham ved den opnå fuldkommen helbred igen samt siden hjælpe ham med lykke og glæde ind igen i Danmarks rige. K.

— (—). Miss. til samme, ligeledes hver for sig. Prinsen erfarer, at bønderne og deres folk begynder at understå sig i skoven, marken og andre steder at søge efter

fugleæg og tage af dem så mange, de kan finde. Og efterdi der derved sker stor skade, og det tilforn aldrig har været tilladt, vil prinsen, at de i de dem betroede len ved provsterne i hvert herred lader anordne, at sådant med det første i alle sognekirker bliver forbudt alvorligt og under højeste straf, hvortil adressaterne skal lade dem, som findes ulydige herimod, forfølge efter retten. K.

4. april (Nykøbing). Ordre til J. Fr. v. Pappenheim på Nykøbing og Ålholm len om i god tid i hvert af disse len at lade indkøbe 6 par slagteøksne og lade dem komme på godt græs, da prinsen siden agter at bruge dem til sin hofstats behov. K.

— (—). Ordre til Erik Rosenkrantz på Halsted kloster og Ravensborg len om i god tid i disse hans len at lade indkøbe 6 par slagteøksne etc. som ovenfor. K.

— (—). Miss. til Sten Beck og Melchior Oldeland, rentemestre. Eftersom Christina Lützwow til Hellerup har noget at fremføre og forhandle om hos hr. Corfitz Ulfeldt til Egeskov, Danmarks riges hofmester etc., angående de forpagtningspenge, hun skal betale for Dronningborg len, skal de, dersom rigshofmesteren ikke er kommet tilbage til Danmark til 1. maj¹, da pengene ellers skulle erlægges, ikke stille for hårde krav til forskrevne Christina Lützwow, men unde hende tid og respit til rigshofmesterens hjemkomst. K.

— (—). Miss. til hertug Frederik af Gottorp. Hvad denne erindrer om i sin seneste skrivelse med hensyn til at efterlade en fuldmagt til at ansøge om fuldbyrdelsen og oversendelsen til hertugen af den omtalte obligation, det har prinsen i forvejen iagttaget og netop derom ladet overgive kongens kansler en memorial, hvorudover også Peter²

¹ K. har: Phlippi Jacobi dag.   ² Fejlskrift for Joachim.

Gersdorff til Tunbyholm særskilt er befalet at pådrive sagen ved rigsrådets første sammenkomst og ufortøvet at tilstille hertugens kansler den efter det engang bevilgede og oversendte udkast udfærdigede obligation, hvad prinsen ikke vil forholde hertugen. T. K.

5. april (Nykøbing). Miss. til Wolf Blome [Tønder amt]. Prinsens ridefoged på Ålholm len Christen Jensen har nogle fordringer på adskillige folk, som er bosat i det adressaten betroede len, og har derfor bedt prinsen bistå sig med en anbefalingsskrivelse, for at han kunne få god hjælp hos ham til at opnå en hurtig retsafgørelse imod dem. Da nu dette ikke er ubilligt af ham, og prinsen heller ikke nærer tvivl om, at adressaten uden det og af sig selv vil lade sig findes villig til at hjælpe enhver til ret og skel, så skal han lade denne prinsens tjener være sig på det bedste anbefalet og være ham behjælpelig, så at han hurtigt kan nå til en afgørelse og således sættes i stand til atter at varetage prinsens tjeneste. T. K.

— (—). »Befordringspas« for prinsens ridefoged på Ålholm Christen Jensen, som for at udføre sine forretninger i fyrstendømmerne skal rejse til forskellige steder og dertil har ønsket et sådant pas. Det er prinsens anmodning til alle og enhver, til hvem nævnte hans tjener på tilbørlig vis henvender sig med dette, at de altid vil yde ham støtte, hjælp og befordring til besørgelsen af hans forretninger og hurtig fortsættelse af hans rejse samt beskytte og værne ham mod al overlast. K.

— (—). Miss. til oberst Kress¹. Fændrik ved det ham undergivne regiment Wentzel von Stuolinski har for prinsen ladet fremføre, at han havde lyst til en tid lang at forsøge sig i krigsvæsenet i Holland og andre steder, og derhos bedt om prinsens anbefalingsskrivelse til adressaten, for at han imod tilbørlig revers om på forlangende

¹ Formentlig oberst Benedict Kretz.

uførtøvet atter at indfinde sig kunne blive forlovet dertil og dog for at bære udgifterne måtte få tilladelse til at nyde sin gage så længe. Da nu samme tidligere har tjent prinsen som kammerpage, og prinsen følgelig på grund af hans gode forhold gerne under ham al hjælp og befordring, så ønsker han, at adressaten vil indvilge i hans ovenanførte begæring og iøvrigt lade ham vederfares al god befordring. T. K.

5. april (Nykøbing). Miss. til Frederik Urne om, at Wentzel von Stuolinski, fændrik ved oberst Kretz's regiment, har ladet forebringe, at han gerne ville forsøge sig i krigsvæsen i Holland og andre steder, og derhos begæret, at prinsen ville tilskrive adressaten om, at han måtte få tilladelse dertil og imidlertid beholde og nyde sin gage, for at han kunne bære den bekostning, som måtte være nødvendig dertil. Og da han tidligere har tjent prinsen som kammerpage, så denne for hans gode forhold gerne under ham fremgang og befordring, og han desuden tilbyder at indfinde sig i sin tjeneste igen, så snart det påkræves, så ønsker prinsen, at han vil lade ham opnå, hvad han søger, og yde ham god hjælp og befordring dertil. K.

— (—). Miss. til kansler Christian Thomesen. Da prinsens kammerskriver¹ kun har fået betalt nogle månedssold for 27 ryttere, og rigsmarsken slet intet har medsendt for løjtnanten, kvartérmesteren, korporalen, trompeteren og endnu tre ryttere, og prinsen ikke vidste at finde andet råd til deres underhold, så har han været nødsaget til at afskaffe dem alle og lade dem drage til deres forrige kvarterer. De penge, som er betalt prinsen dertil, vil denne lade anvende og beregne til dragonerne, som ligeledes ikke kan underholde sig og deres heste for 6 rdlr. om måneden, men absolut må have 7 rdlr. K.

— (—). Miss. til grev Christian af Delmenhorst. Prinsen har rigtigt modtaget hans behagelige skrivelse og er-

¹ K. har derefter haft: Søren, hvilket atter er overstreget.

kender de deri indeholdte offerter, og ligesom prinsen til dato med hensyn til bevågenhed og gunst aldrig er blevet tilsidesat af greven, således kan denne også fremtidig forvente og holde sig forvisset om det samme. Og eftersom hans til prinsen afsendte staldmester har fundet særlig behag i én af dennes heste, så vil han oversende den som gave til greven med staldmesteren. Prinsen ønsker, at den må nå godt frem til ham og behage ham. T. K.

5. april (Nykøbing). Miss. til Albert Baltzer Berns og Leonhard Marselis. Prinsen er villig til at oversende det forlangte vildt og kører med deres hertil afsendte tjener og også at udgive sit fripas for, hvad mere de ellers ønsker at købe. Men at oversende vildtet på denne tid er rigtignok ugørligt og må vente til førstkommende Mikkelsdag. Så skal de ligeledes bestemt få det. Når prinsen også lader forordne, at de breve, der kommer til ham under hans rejse, skal adresseres til dem, skal de viderebesørge dem med den første og sikreste post til de steder, hvor de véd, at han er at træffe. T. K.

— (—). Friпас til samme prinsens faktorer i Hamburg for 2 heste, 6 hopper og 34 kører, som han har afstået til dem på det vilkår, at prinsen ville lade dem skaffe toldfrit ud af landet. Tolderen i N.¹ skal lade dem udpassere toldfrit på dette pas, som han siden skal tage til sig. K.

6. april (—). Sikkerhedspas for oberst over artilleriet Christian Dietrich von Tzernickow, som prinsen har befalet at følge efter sig og gøre opvartning på den forehavende rejse til surbrønden og de varme bade i Tyskland, for ham selv og medhavende tjenere, heste og bagage. T. K.

— (—). Miss. til J. Fr. v. Pappenheim. Prinsen agter at tage sin hofprædikant med på rejsen, hvorfor det er hans befaling, at adressaten ved prøvsterne her i Falster

¹ Navnet in blanco.

lader træffe anstalt til, at der imens hver søndag holdes prædiken og gudstjeneste på slottet her ved en af dem eller deres undergivne sognepræster, og skal sognepræsten her sammesteds m. Laurids Pedersen først begynde dermed. K.

6. april (Nykøbing). Ordre til samme om til Johan Dyr-aars efterleverske i Lübeck, når hun forlanger det, at levere afbetaling af det korn, som endnu ligger på Ål-holm, 15 læster byg, 200 tdr. havre og 4½ læst rug, idet han tager rigtig kvittering derfor. K.

— (—). Miss. til Wolf von der Wisch på Ø¹. Prinsen giver ham herved at forstå, at han, prinsen, har antaget en fisker Sønnicke Bartels til sit strandfiskeri, og da han nu imidlertid har erfaret, at denne tidligere har været bosat på adressatens grund, og prinsen alligevel ikke godt kan undvære hans tjeneste, så ønsker han, at adressa-ten enten helt vil give ham fri eller i det mindste lade ham forblive ukrævet i prinsens tjeneste og under dennes fravær gennem prinsens faktorer i Flensborg Stephan Kenckel og Didrik Kløcker skriftligt underrette hans amtmand J. Fr. v. Pappenheim om, hvad han er til sinds desangående. T. K.

— (—). Ordre til kgl. jægermester Hans Dippold v. Dehne-Rothfelser om til førstkommende Mikkelsdag at be-give sig med de nødvendige folk og redskaber til dette sted for at indfange levende 2 hjorte og [ ]² hinder ædelvildt samt 2 hjorte og [ ]² hinder dåvildt og overlevere dem til den, som får befaling desangående af prinsens faktor i Ham-burg Albert Baltser Berns. T. K.

— (—). Bevilling for m. Marcus Christensen Hom-ble, sognepræst i Karleby, at han må udskibe 10 gamle køer for den sædvanlige told, så at kgl. maj.'s toldere på de steder, hvor kvæget skal indskibes, skal lade dem passere således. K.

¹ Ø gods i Kappel herred.   ² Tom plads til tallet.

6. april (Nykøbing). Miss. til kansler Reventlow. Prinsens rejsemundskænk Peter Hansen har fremført, at han efter sine forældre havde arvet et brandsted i Haderslev, hvis bygning under krigstiden var blevet stukket i brand to gange. Nu var han vel til sinds at genopbygge det, men bad om, at prinsen ville bistå ham med en skriftlig forbøn til adressaten, så at han kunne få nogen hjælp dertil. Da nu prinsen altid gerne ser sine tjenere hjulpet, og det også vil geråde omtalte stad til nytte og fremgang, så ønsker prinsen, at adressaten vil være førnævnte hans tjener til hjælp og støtte med noget tømmer og også en del sten fra de forfaldne bygninger. T. K.

— (—). Miss. til kurfyrst Frederik Vilhelm af Brandenburg. Denne prinsens undersåt, borger og apoteker i Maribo Henrik Koch, har, efter hvad han har fremført for prinsen, nogle helt rigtige og ubestridelige gældsfordringer hos adressatens undersætter og især hos staden Köln¹, og eftersom han, da han står i begreb med at rejse ud for at indfordre dem, ønsker, at prinsen ved sin anbefalingskrivelse vil hjælpe ham til hurtigt at få sin ret, så har denne, skønt han slet ikke tvivler om, at kurfyrsten uden det vil være beredt hertil, fordi nævnte hans undersåt håber at få hans skriftlige forbøn, ikke villet nægte denne. Derfor beder han om, at kurfyrsten vil skaffe ham den hjælp og befordring til at opnå sin ret, således som han efter forholdene behøver det og begærer det. T. K.

7. april (—). Besked på ansøgning fra Oluf Juel i Nykøbing. Prinsen henviser ansøgeren til at søge² ved ordentlig lov og ret den ubillighed, han påstår, der er sket ham. K.

— (—). Besked på ansøgning fra Anne Rasmusdatter i Tåreby³: Dersom hun mener, at der er sket hende afbræk

¹ D. v. s. Berlin. ² Søge, formentlig i betydningen: sagsøge for, søge dom for. ³ Tåreby, Musse h.

ved den hermed følgende dom, henviser prinsen hende til at forfølge sagen ved ordentlig lov og ret. K.

7. april (Nykøbing). Obligation til Peder Pedersen, slotsskriver på Københavns slot, for 1000 enkende rigsdaler in specie, som prinsen lover ufejlbarlig at betale tilbage med tilbørlige påløbende renter til førstkommende 11. december. K.¹

— (—). Miss. til J. Fr. v. Pappenheim. Prinsen har befalet borgmestre og råd i Nykøbing, at de straks med borgerskabet skulle tage fat på med al flid og så mange folk, som overhovedet kan opbringes dertil, at arbejde på byens vold eller courtine, så at den sikkert kunne blive færdig i år fra Friserporten til det andet holværk. Ligeledes har han befalet borgmester og råd i Stubbekøbing også at gøre deres part af forskrevne Nykøbings vold færdig. Han vil derfor, at lensmanden holder godt opsyn dermed, så at det efterkommes tilbørligt, og arbejdet gøres færdigt endnu før førstkommende vinter. K.

— (—). Ordre til borgmestre og råd i Nykøbing by om nu straks med borgerskabet at tage fat på med al flid og så mange folk, som overhovedet kan opbringes dertil, at arbejde på byens vold og courtine, så den sikkert kan blive færdig i år fra Friserporten indtil det andet holværk, efter den befaling, som prinsen har givet derom forleden år, hvilken de tilbørligt skal efterkomme i alt eller selv svare til, hvad forsømmelse deri befindes, når prinsen med Guds hjælp kommer hjem igen. K.

— (—). Ordre til borgmester og råd i Stubbekøbing om nu straks med borgerskabet sammesteds at tage fat på med al flid og så mange folk, som overhovedet kan opbringes dertil, at arbejde på Nykøbing bys vold, så at deres part

¹ Renskrift med prinsens egenhændige underskrift, men uden segl. Formentlig benyttet som koncept.

sikkert kan blive færdig til førstkommende vinter efter prinsens forrige ordre, med mindre de selv vil svare til, hvad for- sømmelse dermed findes. K.

7. april (Nykøbing). Besked på Volckmar von Støckens ansøgning. Prinsen henviser ansøgeren til ordentlig lov og ret og vil, at der tilstedes ham arrest på hans angiver, indtil han stiller nøjagtig sikkerhed. K.

12. april (—). Miss. til rigens hofmester. Eftersom Halsted klostrets ladegård forleden år på grund af lynild er ganske nedbrændt, og prinsen ikke vidste at skaffe råd og middel til dens højnødvendige genopbygning i en hast, fordi høsten var for døren, så har prinsen givet befaling til, at denne bekostning efter fornødenhed skulle tages af lenets skattepenge. Han ønsker derfor, at adressaten vil træffe anstalt i kongens renteri til, at dette udlæg af skatterne sammesteds måtte godtgøres i regnskabet. K.

— (—). Sikkerhedspas for prinsens musikanter Matthias Weckman¹, Philip Stoll og Frederik Werner på deres rejse til Dresden. T. K.

— (—). Ordre til Erik Rosenkrantz om at lade træffe anstalt til, at skansearbejdet på Færgelandet ved Nakskov straks begyndes igen fra det sted, hvor der blev ophørt forleden år, og siden videreføres sommeren igennem med yderste flid. Og skal han lade føre godt opsyn med, at enhver indfinder sig tidligt til arbejdet og bliver ved så længe, til den del og part, der anvises ham for dette år, er forrettet godt og fuldstændigt. I særdeleshed skal bjerget, som ligger ind i værket, slettes og dæmningen² til broen opfyldes med jorden derfra. K.

— (—). Ordre til samme om straks til prinsens bygmester Oluf von Steenwinckel til Nakskovs bros fuldførelse, hvor det kan ske med mindst skade for skoven,

¹ Påtegningen bagpå K. har: Wichman.   ² K. har: Dammen. .

at lade udvise 26 ege til fodstykker, hver 15 alen i længden, hvilket siden uden forsømmelse skal leveres i Nakskov. K.

12. april (Nykøbing). Miss. til samme. Prinsen erfarer, at der endnu resterer betaling for en del af, hvad prinsen i forleden fejdetid har iværksat og forordnet til landets højeste nødtørft, gavn og bedste i adskillige måder. Og eftersom hele adelen i disse lande til samme behov for sig og deres tjenere, ligesom prinsen også har gjort det for kronens, iblandt andre kontributioner år 1644 har bevilget 9 mark danske af hver bondegård, og det for 3 måneder, så vil prinsen, at adressaten på hans vegne lader dem møde på et belejligt sted og forhandler med dem om snarest at klarere og betale, hvad der endnu måtte efterstå af omtalte éngang bevilgede skat, eftersom kronens tjenere har gjort rigtig udlæg derfor, og der ikke findes andre midler og råd til landets nødvendige bekostning. K.

— (—). Ordre til samme om i Stokkemarke at træffe anstalt til, at de bønder, som ikke selv har skov til udvisning af deres nødvendige ildebrændsel, skal forsyne sig med de nødvendige tørv på de tider, de mest betimelig kan skære den. K.

— (—). Ordre til samme. Angående de foler¹ og øksne, prinsen har ladet stalde på Halsted kloster denne vinter over, er det hans befaling, at lensmanden skal udlevere folerne til prinsens folemester Andreas Richter, mens han skal sælge øksnene for 24 rdlr. parret eller, dersom der ikke findes nogen købmand dertil, lade dem komme på græs sammesteds. K.

13. april (—). Miss. til Rötger von Aschenberg. Prinsen har med fornøjelse af hans skrivelse² erfaret, at han efter at have genvundet sin sundhed er besluttet på at tiltræde

¹ D. e.: Unge heste, plage. ² Rutger von Aschebergs skrivelse, dat. Ringen 20. marts 1647 (Chr. (V)'s arkiv. Indk. breve fra ikke-fyrstelige personer).

rejsen til Podolien for at indkøbe hestene. Da prinsen imidlertid med det første vil begive sig på rejsen til surbrønden og således ikke kan afvente, at adressaten forlanger skuderne, så er han besluttet på henimod udgangen af førstkommende juli at sende en af sine folk til Libau for at afvente hestene dér og fremdeles bringe dem herover til skibs. Prinsen har villet meddele ham dette til fornøden efterretning og ønsker endnu engang, at adressaten vil tage sig af sagen på bedste måde og gøre sit bedste, for at hestene kan være parat til berammet tid og sted¹. T. K.

13. april (Nykøbing). Sikkerhedspas for prinsens tjener Joachim Hageman, som er afsendt af prinsen for at overføre nogle heste til ham fra Libau. T. K.

— (—). Miss. til Henrik Møller om, at prinsen vil lade nogle podoliske heste og hopper hente her til riget fra Libau og i dette ærinde har afsendt nærværende Joachim Hageman. Han ønsker derfor, at adressaten skaffer denne de rejsepenge, han kan behøve dertil, og giver ham god »forskrivelse« til de faktorer og købmænd, adressaten er »i kendelse med«, ligesom også god efterretning om, på hvad måde han bedst kan føre hestene over. Prinsen vil også, at han hos rigshofmesteren, dersom denne er kommet hjem, eller også hos rigsadmiralen anholder om, at der til samme brug måtte skaffes prinsen en af kongens små bøjertes. Og dersom dette imod al forhåbning ikke kan opnåes, så skal adressaten selv fragte en egen skude og føre de udlæg, der gøres derpå, til regnskab. K.

— (—). Friseddel for Caspar Buchwald til Pronstorf, som har købt 25 par øksne af prinsen på det villkår, at prinsen vil skaffe dem toldfrit ud af landet. Derfor skal tolderen på det sted, hvor de skal indskibes, lade dem passere toldfrit som prinsens eget gods. K.

¹ K. har: stethe.

14.¹ april (Nykøbing). Friseddel for samme til at udføre 24 stkr. køer og kvæg, som han har tilforhandlet sig i Lolland, dog at han først svarer den tilbørlige retlighed deraf, hvilken toldereren på det sted, hvor kvæget indskibes, skal modtage. K.

17. april (—). Miss. til Sten Beck og Melchior Oldeland, rentemestre. Prinsen minder dem om den rekommandations-skrivelse, han i forleden tid har givet denne Christoffer Brinck til dem. Og da han nu forfølges på det yderste af sine kreditorer for den gæld, han har stiftet til prinsens fornødenhed, og som kgl. maj. siden har påtaget sig og befalet dem at betale med det første, så ville prinsen gerne set ham undsat og opretholdt ved hus og gods, der, som det berettes prinsen, løber stor risiko, dersom han ikke snart hjælpes. Prinsen ønsker derfor, at de efter hans maj.'s befaling og prinsens anbefaling hjælper ham til betaling snarest muligt. K.

— (—). Miss. til Corfitz Ulfeldt, rigens hofmester, om, at denne Christoffer Brinck i forleden tid har ydet forstrækning til prinsens hofstats underhold og derved sat sig i stor gæld, for hvis skyld han nu forfølges på det yderste. Og da kongen har påtaget sig at ville betale denne forstrækning og allerede har befalet rentemestrene at gøre dette uden forholdelse, så ønsker prinsen, for at den fattige mand kunne opholdes ved hus og gods og således nyde godt for den tjeneste, han har ydet prinsen, at adressaten vil yde ham god støtte til at få betaling med det første, såvidt muligt i rede penge, og at resten måtte anvises på toldkisterne i Malmø, Ystad, eller hvor det ellers lettest og mest bekvemt kunne ske. K.

— (—). Miss. til Tage Thott [Malmøhus len] om, at kongen har påtaget sig at betale denne Christoffer Brinck de penge, han i forleden tid har udlagt til prinsens og hans

¹ K. har først været dateret 11. april, men tallet er rettet til 14.

hofstats behov, og eftersom han endnu ikke er kommet til sin betaling og nu angiver, at hans kreditorer begynder at behandle ham således, at han ikke kan nyde fred og ro i sit hus, og han heller ikke havde midler til at opholde sig med sin hustru og sit hus, så ville prinsen gerne, at der måtte ydes ham nogen undsætning. Han ønsker derfor, at adressaten vil lade ham få den på den måde, det bedst kan ske, og især unde ham Børringe eller Lindholms forpagtning for en rimelig og tålelig afgift tillige med Oxie herreds fogderi. K.

17. april (Nykøbing). Miss. til Otte Krag om, at denne Christoffer Brinck i forleden tid har ydet forstrækning til prinsens hofstats underhold og derved sat sig i stor gæld, hvorfor han nu forfølges på det yderste, uanset at kongen har påtaget sig at betale denne forstrækning og allerede givet befaling derom til rentemestrene. Og da han nu atter har ansøgt prinsen om at ville meddele ham en skriftlig anbefaling til adressaten, således at denne ville yde ham støtte til, hvad han har søgt i sin forrige ansøgning til hans maj., så ønsker prinsen, at han vil lade ham få sådan hjælp og støtte, at han på alle mulige måder kunne få undsætning til at holde sig ved god magt med hustru og gods, indtil han kan få betaling. K.

— (—). Anbefaling for m. Iver Wandal, kannik og professor i Lunde stifts kapitel, som både på prinsens og Corfitz Ulfeldts befaling i forleden fejdetid adskillige gange er rejst herover til Falster og Lolland og sammesteds på de steder, hvor det var mest nødvendigt, har ladet opkaste skanser og grave og derved brugt sin bedste forstand, flid og evne, så at de gerne ville unde ham for denne hans umage og bekostning, som han har gjort på samme rejser af sine egne penge og ikke fået noget vederlag derfor, at han måtte betænkes med nogen befordring, hvortil prinsen ved dette sit åbne brev vil anbefale ham til alle dem, som på nogen måde kan yde ham hjælp og undsætning dertil. K.

22. april (Nykøbing). Miss. til ærkebiskoppen af Magdeburg. Denne studiosus Matthias Lothman har anmodet prinsen om at anbefale ham til ærkebiskoppens støtte med hensyn til nogle retsstridigheder, han har med en von der Schulenburg, som er bosat i ærkebiskoppens højhedsområde. Selv om nu prinsen ikke tvivler om, at adressaten uden det gerne indvilger i og anordner alt, hvad der kan tjene til opretholdelse af den heldbringende retspleje, så anmoder han ham dog, da ansøgeren stoler på at nyde godt af hans anbefaling, om at lade samme vederfares al hjælp til at opnå sin ret. T. K.

— (—). Miss. til Kursachsen. Denne studiosus Matthias Lothman har anmodet prinsen om at anbefale ham til kurfyrstens støtte. Da nu han i nogle år har færdedes i disse lande og har godt bevis for sit forhold, ligesom det desuden berettes, at han har drevet sine studier flittigt og har opnået god fremgang deri, så har prinsen ikke villet afslå hans bøn, hvorfor han anmoder kurfyrsten om for hans skyld at lade ham være sig anbefalet på bedste måde og antage og befordre ham til den tjeneste og bestalling, som han findes duelig til. T. K.

23. april (—). Ordre til Peder Hansen, tolder i Nykøbing, om at skaffe denne skipper på prinsens lystjagt Gunder Gundersen¹ en måneds proviant for ham selv og medhavende tre mand efter Holmens takst, idet han fører sig det til rigtigt regnskab, hvor det skal godtgøres ham. K.

24.² april (—). Miss. til Frederik Urne, befalingsmand over Trondhjem len. Prinsen behøver forskelligt proviant til sin hofstats behov, og for at han kan være sikker på, at hans køkkenskriver ikke skal lide mangel under hans fravær, ønsker han, at adressaten i Trondhjem len skal lade

¹ K. har: Gundner Gundnersen. ² K. har under teksten dateringen: 23. april; men påtegningen bagpå: 24. april. Den vedlagte fortegnelse er dog dat. 24. april.

indkøbe så meget proviant, som vedlagte fortegnelse indeholder, godt og ustraffeligt og for rimeligt køb, samt at det kan blive sendt herved med første skib. Og om noget af Nykøbings skibe, som sejlede herpå, blev, var det bedst, at det blev hidsendt med det. Hvad det kommer til at koste, vil prinsen rigtigt lade betale efter sket levering. K.

(Vedlagt) Memorial om, hvad der nu endelig vil behøves til brug for prinsens hofstat og kan fåes for betaling i Trondhjem, nemlig: 2 læster saltet torsk, 2 læster saltet sild, 3 tdr. saltet laks, 1 læst talg, 8 skippund tørfisk, 20 fisk tørre laks, 20 ditto ravræk¹, 2 tdr. torsketran, 2 fjerdinge muldebær.

24. april (Nykøbing). Ordre til Hans Jensen, prinsens ridefoged på Nykøbing, om at lade udvise, hugge og siden føre til de steder, prinsens bygmester Oluf v. Steenwinckel behøver det, 2 træer à 13 alen i længden til fodstykker og ligeledes 6 træer, hver 11 alen lange, således at de i begge ender kan være $\frac{1}{2}$ alen i kvadrat. K.

26. april (—). Miss. til Christian Thomesen. Da denne prinsens ridefoged i Nykøbing len Hans Jensen skal føre en sag på den nu holdende herredag og har begæret, at prinsen ville anbefale ham til adressaten, alene således, at denne ville bistå ham til at opnå, hvad der kunne være ret og rimeligt, så har prinsen, endog han ikke tvivler om, at adressaten jo uden dette gerne befordrer og hjælper med til at håndhæve retten, dog ikke villet nægte omtalte supplikant sin skriftlige anbefaling. Han beder derfor om, at adressaten vil lade ham vederfares al hjælp og støtte, såvidt ret og skel kan tåle og medføre det. K.

27. april (—). Bevilling for prinsens kammerskriver Søren Jensen. Prinsen har bevilget ham, at han måtte nedsatte sig og bo i Christianshavn. Og da han nu anfører, at hvem, som dør dér i Christianshavn, også skal begraves dér på kirkegården, med mindre de får bevilling

¹ Tilberedte (røgede el. saltede) strimler af helleflynder.

derpå, så har prinsen efter nævnte sin kammerkrivers begæring bevilget, at når det skulle ske, at bemeldte kammer skriver, hans hustru eller børn ved døden afgik, at de da må indføre og begrave deres lig i København i den kirke, hvor de har deres begravelse, idet han ønsker, at alle vedkommende ikke i ringeste måde heri gør dem nogen forfang eller hindring. K.¹

27. april (Nykøbing). Miss. til J. Fr. v. Pappenheim. Da prinsen agter med Guds hjælp at lade sig sætte over til Warnemünde med kgl. maj.'s Holmens Fregat², og toderen her på stedet hidtil har gjort udlæg for meget mere, end han har fået ind ved tolden, så er det prinsens vilje, at adressaten skal ordne det således, at toderen i Nysted udleverer skipperen derpå, Knud Olufsen, og medhavende 29 mand 14 dages proviant efter Holmens takst og hosfølgende fortegnelse. Hvad toderen således lægger ud til kongens folks behov, skal han føre sig til regnskab, hvor det skal blive godtgjort ham. K.

(Vedlagt:) Fortegnelse, hvorefter skipperen på Holmens Fregat Knud Olufsen har fået følgende fetalje til 14³ dages skibsfornødenhed til 29 mand: 4 lispd. bergfisk, 1 lispd. og 14 skålpd. smør, 8 lispd. flæsk, 14 lispd. kød, 1½ td. sild, 2 fjerdinge gryn, 2 fjerdinge ærter, 4 tdr. brød, 6 tdr. øl, 1 lispd. lys, 6 skålpd. fedt, 4 favne brænde.

28. april (—). Miss. til hertug Frederik, ærkebiskop af Bremen, hvis behagelige skrivelse af hans kammerjunker rigtigt er leveret prinsen. Af dens indhold erkender denne fuldt ud hans hjertelige affektion, og han vil på sin side af hjærtens grund tilønske ham alt godt og behageligt og efter broderlig skyldighed bevidne ham sin affektion. Skønt der

¹ K. har karakteren af et originalt åbent brev og er forsynet med prinsens egenhændige underskrift. ² Formentlig fejlskrift for »Hollandske Fregat«, jvfr. ndfr. u. 10. maj. Skipperen på »Hollandske Fregat« hed Knud Olufsen. ³ Fortegnelsen har oprindeligt haft 8 dage og 1 overensstemmelse hermed kun halvt så store kvanta af de forskellige varer.

ikke kunne ske prinsen noget kærere og behageligere end at se hertugen sammen med dennes gemalinde her på stedet og glæde sig med dem i broder- og svogerligt velgående, så kan han dog ikke skjule, at han på grund af sin efter Guds vilje vedvarende legemlige upasselighed for det meste ligger til sengs, og at hans hjærtenselskede gemalinde den meste tid er nødsaget til at være om og hos ham, han desuden, da det på dette sted går langsomt med den fuldkomne bedring, og tiden for brugen af surbrønden, til hvilken han næst Gud ene og alene sætter sit håb om at genvinde sin sundhed, imidlertid nærmer sig, er besluttet på, om Gud vil, med det første at gå til skibs. Han er derfor bange for, at de af ovenanførte årsager enten finder liden glæde her eller slet ikke træffer ham, hvilket dog, i betragtning af at de allerede har gjort en lang rejse, ville gøre ham ondt. Ikke destomindre vil han optage og betragte den tilbudte visit, som om den virkelig var sket, og til fulde forsikre hertugen, at han sit liv igennem vil holde af ham i hjertelig kærlighed og broderlig troskab og være parat til ved enhver lejlighed at vise dette ved at bevidne sin gunst. Befalende ham i Guds sikre varetægt. T. K.

29. april (Nykøbing). Miss. til Denys von Podewels. Denne vil af prinsens hofmarskal Johan Christoff v. Körbitz's til ham udfærdigede skrivelse have erfaret, hvorledes prinsen på grund af forefalden sygdom ikke har formået at tiltræde den forehavende rejse til den først berammede dag, og skønt han endnu ikke er kommet sig fuldstændig deraf, så er han dog besluttet på i Guds navn at begive sig herfra førstkommande mandag, som er den 3. maj, og med den højstes hjælp næst påfølgende dag at være i Warnemünde. Adressaten skal derfor ved samme tid også holde sig færdig og, så snart han ser prinsen ankomme, komme om bord hos ham, efterdi han ikke har isinde at komme iland, før alt er udskibet, og vognene forspændt. I forvejen skal han dog hos de til prinsens modtagelse forordnede

ledsagere tilrettelægge sagerne på god manér, således at det ikke kan være dem imod at rette denne modtagelse og de derved brugelige komplimenter til prinsens deputerede, hvortil han vil vælge adressaten og nævnte sin hofmarskal, da prinsen på grund af sin endnu vedvarende svaghed ikke formår at stå længe, men for det meste må lade sig bære fra det ene sted til det andet og ligge til sengs. Af samme årsag skal han også sørge for, at det til prinsen forordnede logi i Rostock kan være således beskaffent, at han kan bringes ind til vogns og videre med bærestolen til gemakket. Hos hertugen af Mecklenburg skal han ligeledes undskyde, at prinsen af anførte årsag ikke kan besøge ham, hvor hjærtelig gerne han end ville. Han skal også ved sikker lejlighed endnu engang underrette Kursachsen, Brandenburg og Mecklenburg om prinsens, om Gud vil, snarligste ankomst. T. K.

30. april (Nykøbing). Miss. til Mogens Kaas om, at prinsen har kaldt færgemanden i Nyborg Engelbert Adrianzen med hans smukke her til Nykøbing for at føre nogle af hans folk og noget gods til den forehavende rejse til Warnemünde. Og eftersom han derpå har indfundet sig og nu opholdes på grund af prinsens tilstødte svaghed, som også fordi vind og vejr ikke vil føje sig, så han derved lider stor skade på sin næring, så ønsker prinsen, at adressaten vil give ham rimelig løn af det ham betroede [Nykøbing] lens indkomst for den tid, han denne gang har været og sejlet i prinsens tjeneste. K.

— (—). Lignende miss. til Wenzel Rothkirck, mutatis mutandis, angående færgemanden i Korsør Tønnes Adrianzen. Prinsen ønsker, at han skal give denne en rimelig løn af de ham betroede lens [Korsør og Antvorskov] indkomst og også lade ham få et godt træ, af ca. 60 læs, til ildebrændsel så nær ved Korsør som muligt. K.

— (—). Miss. til Hannibal Sehested om, at prinsens hofjunker Gabriel Rensberg, oberstløjtnant for det sjæl-

landske regiment, har to af kgl. maj.'s restsedler, nemlig: den ene for hans omtalte post over landfolket og den anden for det kompagni, han har haft som oberstløjtnant over prinsens tidligere livregiment til fods. Han har ansøgt prinsen om, at denne ville anbefale ham til adressaten, således at denne ville yde ham god hjælp i et og andet, han agtede at søge hos hans maj. angående disse restsedler. Eftersom han nu har tilbragt langsommelig tid i kongens og prinsens tjeneste og dér forholdt sig således, at prinsen helt gerne ser ham hjulpet til, hvad han behøver til sit underhold, så er det prinsens ønske, at adressaten for prinsens skyld vil lade ham få al mulig hjælp og støtte, så han, hvad den første seddel angår, kunne få betaling derfor i rede penge, eftersom størsteparten deraf tilkommer underofficererne, som lider stor nød og armod og uden det ikke kan klare sig længere, og oberstløjtnanten ligeledes højlig behøver, hvad han kan tilkomme deraf. Med hensyn til den anden restseddel ønsker prinsen, at Sehested vil bidrage til, at den måtte fastsættes til en bestemt termin, ét eller to års tid. K.

30. april (Nykøbing). Bevilling for Amalia Sibylla von Lampe, født Rotschütz. Prinsen har under hensyn til den af hendes afdøde søgtemand¹ i mange år troligt ydede tjeneste bevilget og sørget for, at der i fremtiden, sålænge hun bliver boende her i uforandret enkestand, årlig af prinsens husfoged skal skaffes og leveres hende 100 læs brændevad. Ligeledes har han for samme tid tilstået hende fri benyttelse af den ene til gården Skørringe liggende dam. Prinsens husfoged, og hvem det ellers vedkommer, skal rette sig herefter, skaffe hende brændslet til passende tid og ikke gøre hende nogen afbæk eller hindring i brugen af den bevilgede dam. T. K.

— (—). Miss. til kansler Christian Thomesen om, at prinsen agter at lade både den fyrstelige holstenske frøken¹

¹ Prinsens staldmester Volrath Lampe.   ² Uvist, hvem det drejer sig om.

og nogle af sin gemalindes jomfruer såvelsom også flere af sine folk og høftjenere blive her på stedet. Og eftersom der begynder nogen sygdom her i landet, så der vil behøves en læge til denne tilbageblivende hofstat, så ønsker prinsen, at han vil udvirke, at en af de unge læger, som nylig er ankommet til København og ellers søger praksis, måtte begive sig herover til dette behov. K.

30. april (Nykøbing). Miss. til Claus Ahlefeldt. Det vil være denne bekendt, at kongen har overladt prinsen et spand skimler til brug for hans forehavende rejse på den betingelse, at det fra Oldenburg ventede spand skulle leveres i stedet. Nu vil prinsen imidlertid ikke skjule for ham, at nævnte oldenburgske spand nu rigtignok er indtruffet her, men at der derimellem har været 3 unge endnu 3-årige heste, som man i betragtning heraf og også, fordi de har tabt sig kendeligt på rejsen, uomgængeligt har måttet sætte på græs. Med de 3 øvrige har prinsen suppleret sit spand, som han nylig har haft i København, og hvoraf siden da nogle er blevet skadet. Han kan altså ikke skaffe kongen passende erstatning. Adressaten skal derfor ved befunden god lejlighed aflægge prinsens undskyldning for kongen med anførelse af ovennævnte grunde. Han nærer det bestemte håb, at hs. maj. ikke vil tage dette ilde op. T. K.

— (—). Bestalling for Gabriel Gomez, indbygger i fæstningen Glückstadt, som prinsens generalfaktor og hofprovisor. . . .¹ Hvis prinsen vil forskrive noget fra ham af fremmede confiturer, frugter og andre sager, skal han tilforhandle sig det eller forskrive det bedste deraf og føre alt til regnskab, hvilket han så skal fremlægge ved hvert års Kieleromslag for prinsens afsending til dette og vente rigtighed derfor. Ligeledes skal han anvende størst mulig flid på at bringe god og betimelig kundskab om, hvad der passerer og forekommer af vigtighed, og som er værd at berette, i stats-

¹ Udeladt er den i almindelige vendinger holdte indledning.

krigs- og andre sager i det romerske rige, Frankrig, Spanien, England og Nederlandene, Polen, Sverrig, Moscovien, Skotland og navnlig i prinsens stad Hamburg, og snarest med hver post skriftligt meddele det til det sted, hvor prinsen for tiden befinder sig. Han skal iagttage, at han har et godt grundlag for sagerne, og f. eks. ikke berette som sikkert, hvad kun det almindelige rygte fører i munden . . .¹. Til gengæld for denne hans tro tjeneste vil prinsen for hvert år, adressaten således forbliver i hans tjeneste, efter beskaffenheden af sagerne og hans udførte tjenester og forretninger, yde en honorabel belønning. Bestallingen skal tage sin begyndelse fra nys afvigte påske. T. K.

30. april (Nykøbing). Miss. til grev Pentz. Prinsen meddeler, at han har antaget Gabriel Gomez i Glückstadt som sin generalfaktor og hofprovisor, og ønsker, at adressaten vil modtage og anerkende ham som sådan, virkelig lade ham nyde alle ham tilkommende friheder og rettigheder og for prinsens skyld altid lade ham være sig på det bedste anbefalet. T. K.

— (—). Miss. til hertug Frederik, ærkebiskop af Bremen. Denne prinsens generalprovisor Gabriel Gomez har anmodet prinsen om at anbefale ham på bedste måde til hertugen, og da han nu har vist god troskab og flid i prinsens tjeneste, så har denne ikke villet afslå dette, men anmoder hertugen om at have ham i sin yndest og nåde og virkelig lade ham nyde godt af denne anbefalingskrivelse. T. K.

— (—). Miss. til staden Hamburg om, at prinsen har antaget Gabriel Gomez som sin generalfaktor og hofprovisor. Og da samme ved udførelsen af prinsens forretninger ofte vil være foranlediget til at opholde sig sammen med sin familie i Hamburg, så skal de anerkende ham i ovenanførte egenskab og uden vægring tilstå ham de friheder og rettig-

¹ Her er ligeledes udeladt nogle almindelige vendinger.

heder, som kan tilkomme ham og passe sig for ham, og også ellers efter sømmelig anmodning lade ham vederfares al hjælp og støtte. T. K.

30. april (Nykøbing). Miss. til dr. Franciscus Stapel¹. Det er berettet prinsen, at kongen efter ansøgning af prinsens generalprovisor Gabriel Gomez har meddelt denne en anbefalingskrivelse til adressaten om at give information i sagen². Og da nu prinsen gerne ser sin nævnte tjener hjulpet til alt, hvad der er rimeligt, så skal adressaten i betragtning heraf indrette den anbefalede information således, at den såvidt muligt og gørligt kan komme samme til gode. T. K.

— (—). Miss. til kansler Reventlow. Da prinsens generalfaktor Gabriel Gomez har nogle sager at ansøge om hos kongen og derved har brug for god støtte og bistand, så skal adressaten lade ham være sig på bedste måde anbefalet og altid i alt, hvad der er rimeligt, lade ham få god hjælp til at opnå gunstig besked og hastig ekspedition. T. K.

— (—). Anvisning til prinsens hofapoteker Christoffer Herfort. Efter gjort afregning skylder prinsen ham en sum penge for adskillige medikamenter og krydderier, han har leveret til brug for prinsen. I betaling giver denne ham anvisning på 3000 rdlr. af dette års korn, hvilket beløb den købmand, som får kornet, og med hvem Jost Fr. v. Pappenheim akkorderer, snarest skal betale ham og derfor tage hans kvittering, hvorefter han, købmanden, skal have det godtgjort. K.

1. maj (—). Sikkerhedspas for denne rytter Jørgen Sendner, som af sin foresatte officer har fået orlov for en tid til at rejse fra dette rige til Auscha i Bøhmen, hans fædreland, for at besørge sine forretninger, og som derfor, for at kunne komme frem mere sikkert og uden at vække

¹ Amtmand i Pinneberg, dr. Franz Stapel.   ² Uklart, hvad det drejer sig om.

mistanke samt få god bistand til sine forretninger, har udbedt sig prinsens pas. Passet gælder for ham, hans hest og gods. T. K.

1. maj (Nykøbing). Ordre til J. Fr. von Pappenheim om ugentlig at lade udlevere 3 tdr. havre til prinsens 10 foler, som denne lod sende til Ålholm, og ligeledes 1 td. havre om ugen til 2 af prinsens stodheste, så længe de bliver gående der hos hans hopper. Og skal havren til de omtalte 10 foler angå fra den 20. september 1646, da de ankom, indtil prinsen igen lader dem affordre derfra. Det kan føres samlet til regnskab i Ålholm slots regnskab til 1. maj 1647, hvor det skal godtgøres. K.

— (—). Bevilling til samme til at måtte udgive og betynde 24 rdlr. på forskelligt flikkeri på Ålholm slots hus og ladegård og ligeledes 38 rdlr. til vedligeholdelse af slottets to møller, idet han fører sådanne udgifter på lenenes regnskab, hvor prinsen siden vil lade det passere og godtgøre. K.

(Vedlagt:) Kort ekstrakt på Ålholm slot og ladegårds brøstfældighed fra 1. maj 1646 til 1647, som med samme års regnskab stykkevis skal forklares rigtigt, nemlig: Først skal til slottets huse såvelsom i ladegården betynde til smede for forskelligt småt flikkeri og tømmerværk samt murmestre og kalkslagere såvelsom for kalk og sten, koster tilsammen omtrent 24 rdlr. Desuden til begge slottets møller, nemlig vandmøllen og vejrsmøllen, som findes meget brøstfældig, samt til betynde til de 2 ny møllesten, som skal indlægges samsteds, hvorpå der ligeledes er gjort overslag, at det omtrent vil koste 38 rdlr., som udtrykkelig skal blive forklaret i nævnte års regnskab.

2. maj (—). Memorial til husfogden Christoffer Kremmer. Da prinsen nu har besluttet med den Allerhøjestes hjælp at afrejse til Tyskland, så befales det hermed husfogden i mellemtiden og under prinsens fravær at røgte sit embede flittigt og have godt opsyn overalt, hvor det

tilkommer ham, samt især at gøre sig behørig flid med at forrette de herefter opstillede punkter:

1. For det første skal han i henhold til sin bestalling passe godt på hele huset og de dertil liggende avlsgårde, at alt kan gå skikkelig og godt til, at der omgås forsigtigt med ild og lys, og at enhver passer sin dont og bestilling slittigt. 2. Da prinsens gemalinde har besluttet at lade slotskapellet her male og alteret i det opsætte ved prinsens bygmester Oluf Steenwinckel og iøvrigt lade snedkeren forfærdige stolen ved alteret som ikke mindre nogle bænke ovenpå på pulpituret¹ tilligemed svejfværket² over dørene, og hvad der ellers er befalet ham, så skal husfogden på ovennævnte personers anmodning bistå dem med stilladser, ege- og fyrretræ, så meget, som deraf kan være i forråd, samt hvor de ellers behøver hans hjælp til et og andet. 3. Fra København skal der snarest komme 11½ tylt 20 alen langt fyrretømmer, 30 tylder 16 alen langt fyrretømmer, så mange ege- og bøgeplanker, som husfogdens nylig leverede memorial udviser, samt 1400 otte tommers spiger, ligeledes en del vognskud, 24.000 lægtesøm, 24.000 loftesøm, 13.000 »tværsøm«³, 100 tylder almindelige deler, 100 tylder lægter, 8000 tagsten og 30 læster kalk. Alt dette skal husfogden modtage, kvittere derfor og lade bringe i forvaring. 4. Og da prinsen har befalet sin nævnte bygmester at opsætte den ny smedie, hvortil da behøves allehånde materialer, således som medfølgende overslag udviser, så skal sådant skaffes ham, så snart det kommer fra København, sammen med de gamle mursten. Ellers skal der ikke skaffes nogen bønder til arbejdet, men kun vogne til at føre træet og andre materialer frem. 5. Ligeså skal der træffes anstalt til, at den ny gade, så vidt prinsens andel vedrører, i sommer bliver brolagt med sten, ved hvilket meromtalte bygmester skal have

¹ K. har: oben auf der Bohrkirchen; Por- eller Empor-Kirche, galleri under taget over sideskibenes hvælvinger, åbent mod kirkens midtskib. ² K. har: Schweißwerck, hvormed formodentlig er tænkt på en slags udskårne ornament.

³ K. har: Quer Nägel. Opr. har der vist stået »thuer Nägel«, men det første ord er udstreget og erstattet af »Quer«.

opsyn, og hvortil brolæggerne forskrives fra København efter medfølgende ordre til Joachim slotsfoged. Prinsen vil derfor, at husfogden i tide lader føre sand og sten dertil med arbejdsvojnene, for at man ikke skal vente på det, når arbejdet begynder. Han skal også, så længe arbejdet varer, for så vidt prinsens part angår, skaffe brolæggerne 3 eller 4 håndlangere daglig. 6. Såsnart sømmene kommer fra København, skal husfogden minde tømmermanden om, at han begynder at sætte plankeværket mellem ridepladsen og den ny have. 7. Og da prinsens gartner har besværet sig højlig over manglende flid hos bønderne, som skal hjælpe med til at arbejde såvel her som i Bønned, idet der af 10 udkommanderede kun kommer 5, ja at de undertiden i stedet for fuldvoksne folk kun sender små børn, hvorved ikke blot haverne bliver forsømt, men også tiden spildt, og man må bruge 2 eller 3 år til det, som kunne opføres på ét år, så skal husfogden kalde husfolkene som også hvert steds fogder for sig og endnu engang alvorligt formane dem, at de herefter på forlangende indfinder sig flittigere end hidtil, ikke sender børn, men fuldvoksne personer, og at fogderne skal se til, at det, som nu er meldt, flittigt sker, men også at enhver møder til arbejdet til rette tid og tidligt på dagen. Men i tilfælde af, at dette mod forventning ikke sker, denne befaling ikke bliver efterlevet, og der af gartneren klages derover til husfogden, så skal denne holdes alvorligt til ikke at lade dette hengå ustraffet, men ufortøvet lade såvel fogderne straffe tilbørligt for deres forsømmelse som også folkene selv for deres ulydighed. 8. Når den herværende gartner Arendt Kølling, hvem opsynet med haverne ved Bønned, Korselitse og Skørringe er befalet, én gang om ugen eller ellers efter forlangende anholder om en vogn for at rejse til nævnte steder, skal dette ikke nægtes ham, men leveres. 9. De 600 alen ølandske fliser, som ligger hos Jørgen Roberth, skal husfogden bringe herop på huset i forvaring og lade sig give bevis af Oluf Steenwinckel for, hvor mange alen af dem han bruger, og hvor de bliver lagt. 10. Dernæst skal husfogden lade skære

og bringe så mange tørv, som det på nogen måde kan ske, i betragtning af at prinsen, om Gud vil, den kommende vinter vil lade fyre¹ med tørv i byen og stalden i stedet for med træ. 11. Da der nu også skal såes »køkkenspis«² i Rosenhaven, så befales det husfogden efter gartnerens anvisning at lade dette sted således sikre med stærke høje hegn³ på alle steder, så at svin og andet ikke kan komme derind. 12. Hvad der sluttelig ellers kunne forefalde for husfogden i én og anden henseende, derom skal han hver gang henvende sig hos lensmanden og bruge hans råd. T. K.

(Vedlagt:) Overslag over materialer, som af prinsens husfoged Christoffer Kremer skal forskaffes Oluf Steenwinckel til opførelse af den ny smedie: 16 alens fyrretømmer: 10 tylter, fyrredeler: 48 tylter, lægter: 1000 stykker, loftesøm: 4000, lægtesøm: 4000, mursten: 16.000, tagsten: 5000, kalk: 14 læster. [Undertegnet:] Oluf von Steenwinckel.⁴

2. maj (Nykøbing). Miss. til Hannibal Sehested. Det er utvivlsomt denne bekendt, at kongen ved den i afvigte år i Flensborg holdte krigsret har idømt generalløjtnant Friederich von Bauer en betydelig pengebod, at erlægge i to terminer. Nu er prinsen samme kavalér vel bevågen på grund af mange hos ham befundne gode kvaliteter og har også på hans tilskyndelse gjort adskillige forsøg både selv mundtligt og ved andre på at lægge et godt ord ind hos hs. kgl. maj. for, at nævnte bod kunne blive eftergivet eller i det mindste lettet, men har, fordi sagen dengang endnu var i frisk erindring, intet kunnet opnå. Da det imidlertid er berettet prinsen for sikkert, at kongen på den sidste i prinsens navn skete forbøn skal have erklæret sig derhen, at han først

¹ K. har vel som en danisme: führen. ² K. har: »Kuchenspeise«. ³ K. har: Zeumen i st. for Zäunen. ⁴ Bilaget har oprindelig været affattet på dansk, med enkelte tyske ord. Indledningen: »Fortællelse paa den nye smiede, som schall bygges ved riehuset, som er lang 30 allen, bred 12 allen, materalialer behøffuis som efter følger« og slutningen: »Arbetzløen for timmermanden, snecker, muremester och broeleger till samunens: 166 rdlr. Actum Nyekøbing den 12. april anno 1647« er overstrøget.

ville se, hvorledes ovennævnte kavalér ville overholde det med den første termin, hvilket nu rigtigt er sket, og så resolvere sig nærmere med hensyn til resten, så har prinsen på hans gentagne indstændige anmodning¹ ikke villet svigte ham og vil derfor af adressaten begære, at han, når han finder en god lejlighed, vil bringe sagen på bane hos kongen og overtale denne til at bruge alle optænkelige midler og veje til, at den endnu resterende bød kunne blive den gode kavalér eftergivet, og han således befries for den ham ellers deraf forventede fuldstændige ruin. Prinsen stoler på, at adressaten heri vil bevise sin bekendte affektion for redelige kavalerer og gøre sit yderste for at opnå en god og hurtig resolution. T. K.

2. maj (Nykøbing). Ordre til Erik Rosenkrantz. Skønt det berettes prinsen, at de 30 par øksne, han har på Halsted kloster, ikke kunne græsses dér sommeren igennem, så kender prinsen dog stedets forhold bedre, idet han selv har ladet indelukke et bestemt sted med gærder. Tilmed husker han vel, hvad hopper og foler han for få år siden har haft på det samme sted, før han af kongen fik anden plads til dem på Vordingborg, og agter derfor at lade endnu mere kvæg slå på græs dér. Dersom Henrik Werger² imod forhåbning ikke lader forskrevne øksne afhente, vil han også, at de da slåes løs i Råsemose³ og siden, når høet er høstet, i Ulfsholds skov⁴, så at købmanden ikke får anledning til at tilbagekalde købet for dets forsømmelses skyld. K.

— (—). Befaling til byfogden i Nykøbing Peder Hansen. Skønt Detlev Heicke, Hans Pedersen og Detlev Wulff, alle edsvorne borgere her i Nykøbing, skulle foregive at have udsat 1000 rdlr. af Oluf Olufsens efterladte børns penge hos prinsen, så vil prinsen dog ingenlunde indrømme dem det, men befaler hermed alvorligt byfogden

¹ von Bauers brev af 26. april 1647 i Indk. breve fra ikke-fyrstelige personer 1644—47. ² Henrik Würger, jvfr. nedenfor s. 720. ³ Denne mose har ikke kunnet stedfæstes. ⁴ Ugleholt (Ulleholt) skov i Stokkemarke s.

Peder Hansen, dersom Hans Schnebach som formynder for bemeldte Oluf Olufsens barn¹ indstævner forskrevne Detlev Heicke og konsorter for retten for hans omtalte klients specificerede »gæld«², da efter lovlig »medfærd« at dømme i sagen, som han agter at forsvare, og mere at tage hensyn til kgl. maj.'s alvorlige forordning end til vild³ og venskab. K.

2. maj (Nykøbing). Miss. til Knud Ulfeldt. Prinsen minder ham om, at han har vist denne kaptajn Henrik Höling fra sig til kommissærerne i disse lande, fordi nogle punkter i hans første afregning ikke var fuldkommen klareret og udført. Deri er der nu efter prinsens befaling gjort nærmere rigtighed, således som kaptajnen under nævnte kommissærers hånd og segl kan fremvise, og eftersom der endnu resterer ham både for resten af hans mønstringsmåned og for hans fuldkomne aftakningsmåned omkr. 164 rdlr., så ønsker prinsen, at adressaten vil bistå ham med at få det i rede penge såvelsom også hjælpe ham til endelig rigtighed i hans omtalte afregning, eftersom han nødes til at søge andre herrers tjeneste. K.

3. maj (—). Afskedspas for kaptajn Henrik Höling, der har tjent og opvartet prinsen som kaptajn i hans livregiment dragoner i 23 måneder og vist sig således, at prinsen er fornøjet med ham, men som nu er afskediget af sin tjeneste og har i sinde at begive sig i anden herretjeneste. T. K.

— (—). Memorial for prinsens bygmester Oluf Steenwinckel, som med flid skal forrette efterfølgende punkter:

1. Skal han med det første begive sig til København og der bestille de manglende stykker til alteret og gøre sig flid for, at de sammen med de tilhørende alabastbilleder ufejlbarligt bliver gjort færdige mellem dato og St. Hans dag, og at alteret

¹ Således her, medens der ovenfor er brugt flertal. ² Her i betydningen: indgæld, tilgodehavende (jvfr. Ordbog over det danske Sprog VII, sp. 429).

³ Forkærlighed, partiskhed.

kan opsættes fuldstændigt omkring samme tid. Betalingen derfor hos sten- eller billedhuggeren skal følge, så snart prinsen med Guds hjælp kommer hjem.

2. Så snart det 16 alens fyrretømmer sammen med andre forskrevne materialer kommer fra København, skal han efter prinsens befaling begynde med smedien, i hvilken anledning det er befalet husfogden dertil at lade levere ham tømmer, sten, kalk, deler¹ og søm.

3. Dernæst skal nævnte Steenwinckel ved sin henrejse til København huske på, at han tager de bedste brolæggerne med sig hertil, i hvilken anledning han skal forlange et pas desangående hos rentemestrene. Så snart de nu ankommer her, skal de begynde at brolægge i den ny gade, og det først halvdelen og så meget, som vedrører prinsens andel. Hvad dertil behøves af sten og sand, har husfogden befaling til at lade føre. Og når den nu anførte halvdel er færdig, kan de ligeledes begynde med den anden del; men sand og sten hertil skal efter prinsens ifjor udgangne befaling skaffes tilveje af dem, hvem haverne tilkommer, ligesom brolæggerne også skal lønnes af dem. Hvad prinsens del angår, skal de søge betalingen hos hans kammerskrivers tilbageblivende tjener Hans Olsen, dog skal de ikke have mere at fordre pr. rode, end de for nylig har fået i København af slotsfogden, hvorom Oluf Steenwinckel befales at forhøre sig og ellers at have opsyn med og befordre, at omtalte gade bliver rigtigt brolagt, som det er vist ham tidligere.

4. Skal imidlertid rørvandet² bringes herop i lysthuset fra graven, og den omtalte trappe udenfor laves. 5. I København skal han før sin afrejse efter yderste evne bestræbe sig for, at hvad der nu er forskrevet med ham af deler, lægter, tagsten og kalk, kan blive indskibet. 6. Om skibsrum skal han anmelde sig hos admiralen på Holmen, som har befaling til og også har lovet prinsen altid at lade sig finde villig dertil.

¹ Tolkningen usikker; der synes at stå: Terlen, muligt: Teelen, deler, planker.

² K. har: das Röhrwasser.

7. Så snart blyet kommer fra København, skal han bryde skorstenen på prinsens gemalindes karnap ned og atter lade dække oventil med det omtalte bly. 8. Så skal han også ved sin nærværelse i København hos mester Hans Schweitzer befordre, at jerntralværket¹, som hører til oven på karnappen, bliver forfærdiget og kommer hertil til skibs med de andre materialer og i stedet for den øvre murgesims², som han skal tage ned, atter kan blive opsat, støbt og forvaret med bly. 9. Alt hvad han dér måtte modtage af materialer, skal husfogden på dette sted tage imod og føre sig det til regnskab. Hvad nu prinsens bygmester efter memorialens indhold nødvendigtvis må bruge deraf, skal han hver gang tilbørligt affordre husfogden og give denne kvittering derfor. K.

3. maj (Nykebing). Ordre til skovrider her i landet Johan Bruse om, dersom han finder nogen, hvemsomhelst det er, gående med bøsse i marken, skoven eller på vejen, og i særdeleshed her udenfor byen, at han da uden nogen forskånsel fratager ham den, hvori han aldeles ingen uret vil have gjort, men alene prinsens befaling. K.

— (—). Ordre til J. Fr. v. Pappenheim. Eftersom prinsen har givet sin skovrider her, Johan Bruse, befaling og fuldmagt til, dersom han finder nogen, hvemsomhelst det er, gående med en bøsse i marken, skoven eller på vejen og fornemmelig her udenfor byen, at han da uden forskånsel skal fratage ham den, så er det prinsens vilje, at adressaten lader det kundgøre på sædvanlige vis og steder og navnlig ved provsterne her i landet træffer anstalt til, at hver præst i sit sogn advarer sine tilhørere om, at de tager sig i vare for at gå med bøsser på nævnte steder. K.

(Vedlagt:) »Ordinantz« med optegnelse om udstedelse af tre ordrer, nemlig: 1. Foranstående ordre til skovrider Johan Bruse, 2. denne ordre til J. Fr. v. Pappenheim og 3. ordren

¹ K. har: das eyserne Trellwerck el. Trallwerck, d. e.: gitterværk. ² K. har: Meuercims, for Mauersims.

af 2. maj til Erik Rosenkrantz angående de 30 par øksne, købmanden Henrik Würger har købt¹.

3. maj (Nykøbing). Færgepas for prinsens postbud Matthias Hansen. Prinsen har bestemt, at denne herefter hver uge skal foretage sine ordinære rejser imellem Nykøbing og Korsør, og vil derfor, at færgemændene på Gåbense og Vordingborg færgesteder altid skaffer ham fri færge dertil, så han kommer velbefordret af sted. K.

4. maj (—). Miss. til kapitlet i Roskilde. Prinsen erfarer, at hr. Jens Sørensen Koch, sognepræst i Vegerløse, ville sende sin søn Christian Jensen Koch til Roskilde domskole, og eftersom der skal knytte sig særlig forhåbning til hans studering, så ønsker prinsen, at de ville give god agt på ham, støtte ham på det bedste og successive, efter som han tiltager i alder og studering, forsyne ham med skolens beneficier og, om det er muligt, straks med kosten og således lade ham nyde godt af denne anbefaling. K.

— (—). Miss. til oberst Ferentz. Denne Jurgen Heinrich von Wolffersdorf har i rum tid tjent og opvartet prinsen som page og også derved forholdt sig så godt og flittigt, at prinsen har besluttet at give ham kården og at anbefale ham til befordring andensteds. Og da samme særlig har i sinde at forsøge sig i krigsvæsenet i de forenede Nederlande og har begæret prinsens anbefaling til adressaten, så vil prinsen, at denne for hans skyld vil lade førnævnte von Wolffersdorf være sig på bedste måde anbefalet til gunstig modtagelse og, efter sine kvalifikationers beskaffenhed, til videre befordring. K.

— (—). Bevilling for denne prinsens tjener Frederik Jacobsen Schiørt til, medens prinsen er på rejse til Tyskland, at blive og opholde sig her i riget, enten i København, eller hvor han ellers finder det tjenligst for sig selv. Prinsen

¹ Ovfr. s. 716

ønsker, at alle og enhver, hvem han tilbørligt henvender sig til med dette, tager imod ham, holder og erkender ham for prinsens tjener og yder ham hjælp, befordring og forfremmelse i de sager og ærinder, han har at forrette og udføre. K.

5. maj (Nykøbing). Passeddel for prinsens berider Martin Kreutz, hvem prinsen har givet befaling til at udføre 3 store heste til Tyskland. Kgl. maj.'s tolder i Rødby, eller hvorsomhelst de bedst kan indskibes, skal derfor lade disse tre heste udpassere frit og uden told. K.

6.¹ maj (—). Miss. til Henrik Thott til Boltinggård, lensmand på Bergenshus. Christopher Bring, forrige skriver på Malmøhus, har tilkendegivet prinsen, at der skal være tilfalden ham og hans datter nogen arv, ejendom og jordegods efter hans afgangne hustrus forældre, som boede i Bergen, og på Herlø i Bergenshus len, med en bondegård i Oster, kaldes Hustruli, der siden deres dødelige afgang har henstået, og at han på grund af anden lovlig forfald ikke har haft lejlighed til selv at kunne komme derop siden ildebranden², før eller i krigens tid, så at han kunne komme til ende dermed, hvorfor han nu nødsages til at sende en fuldmægtig derop for at forrette det og bringe det til ende. Derfor ønsker prinsen, at adressaten vil være samme hans fuldmægtig behjælpelig, at der ikke skal vederfares denne nogen uret på Brings vegne, og at denne uden nogen vidtløftighed må få udleveret, hvad der er tilfaldet ham i arv; eller og, om noget af hans hustrus sal. forældres jordegods eller ejendomme i eller uden for byen kan være ham med urette eller vrang påfund frakommen, at det da straks må restitueres ham, så at han ikke derved skal lide afbræk eller skade. Dette skal lensmanden også alvorligt tilholde og befale borgmestre og råd med byfogden der i byen og andre, så at han kan nyde godt af denne prinsens intercessionsskrivelse. K.

¹ Således bagpå. Under teksten er brevet dateret: 3. maj.   ² Bergens brand 5. juli 1640.

6. maj¹ (Nykøbing). Miss. til Christopher Urne, kansler og lensmand på Dragsholm slot. Prinsen kan ikke forholde ham, at eftersom kongen for nogle år siden har påtaget sig at ville betale prinsens gæld til omslag år 1640 efter derpå overgivet designations lydende, hvoriblandt forrige skriver Christopher Bringh i Malmø var med indført dér at skulle have sin betaling for, hvad prinsen var blevet ham skyldig, medens han, prinsen, havde sin residens og hofholdning på Malmøhus, og han dog da ikke fik nogen penge dér og derfor [blev] meddelt kongens skriftlige ordinans og befaling til rentemestrene, at de skulle betale ham af rentekammeret eller give anvisning på hs. maj.'s len, på korn og varer til betaling, så beklager han sig ynkelig, at han endnu ikke er betalt, men mangler en ret stor sum, hvorfor hans kreditorer strengelig ængster, trænger og overløber ham, så den fattige mand ikke kan nyde fred eller ro i sit hus, hvorover prinsen ynkes og gerne vil, at han nu uden længere ophold måtte blive betalt.

Derfor er det prinsens begæring til adressaten, at han vil andrage, befordre og forhjælpe ham hos kongen, rigens råd og rentemestrene, så at han med det aller første kan blive betalt og komme ud af det store besvær og tryk, som han i tro tjeneste mod prinsen har sat sig i, og ellers være ham i andre måder behjælpelig, så at han kan nyde godt af den tro, flittige og villige tjeneste, han har vist prinsen. K.

10. maj (Warnemünde). Ordre til kaptajn Gillis Andersen. Efter at prinsen ved Guds bistand er vel ankommet hertil dags dato med kgl. maj.'s skib »Den hollandske Fregat«, så skal den derpå forordnede kaptajn Gillis Andersen, så snart vind og vejr føjer ham, lette anker og igen sejle til København. T. K.

— (—). Akciseseddel for samme. Prinsen har for hans tjeneste og opvarthning bevilget ham 1 læst tyskøl toldfri, så at hs. maj.'s tolder i København imod forevisning af denne seddel skal lade det frit passere. K.

¹ Således bagpå, medens teksten har: 3. maj.

10. maj (Warnemünde). Ordre til skovrider Henrik¹ i Ålholm len. Prinsen befaler ham alvorligt at have godt indseende og opsyn med kronens skove og vildtbanen. I særdeleshed skal han, dersom han finder nogen gående med en bøsse i skoven eller marken, fratage ham den uden forsømmelse, hvorved han ikke gør uret, men kun prinsens endelige vilje. K.

— (—). Kvittering til prinsens faktorer Albert Baltser Berns og Leonhard Marselis, som ifølge prinsens befaling dags dato her har ladet levere en lille kiste med sølvforgylde pokaler, som tilsammen i værdi og andre påløbende omkostninger beløber sig til 696 rdlr. 27 sk. lybsk, hvilken sum prinsen herved bemyndiger dem til at indeholde af den sidste post vekselpenge, som de har fra ham. T. K.

Udaterede memorialer 1647.

U. d. [senest 2. april] og st. [Nykøbing]. »Memorial om, hvad der behøves udfærdiget af kancelliet«:

1. Den omtalte sag til hans majestæt og d'hr. rigsråder².

2. Instruktion for monsr. Gersdorff³, hvori tillige må indsættes, at han ufortøvet hos hs. maj. og rigsråderne skal pådrive den af hs. maj. engang bevilgede obligation på 30.000 rdlr. i overensstemmelse med udkastet, hvoraf en kopi skal meddeles ham. Denne obligation skal han tage til sig og med den første post sende til hertugen af Gottorps kansler, dr. Johan Adolf Kielman.

3. Særskilte skrivelser⁴ til hr. rigshofmesteren, kansleren, rigsmarsken og i særdeleshed Hannibal Sehested, hvori den omtalte sag må anbefales dem, og navn-

¹ Efternavnet in blanco; formodentlig Henrik Hartvig. ² Ikke påtruffet.

³ Instruktion [nr. 1] af 2. april 1647, ovfr. s. 685. ⁴ Disse skrivelser er ikke påtruffet.

lig den første og den sidste, på det bedste, fornemmelig også, at meromtalte hr. statholder vil bestræbe sig for at erholde donativet¹ i Norge hos hs. maj.

4. Kreditivet til samtlige herrer rigsråder².

5. Ordre til borgmestre og råd [i Nykøbing]³ om, da de ikke forgangen år har kunnet arbejde på gaden og ravelinen ved courtinen fra den frisiske port til det andet bolværk, at de ufortøvet tager fat derpå, sætter ind med al magt og mange folk og i løbet af sommeren forfærdiger nævnte sted efter den forgangen år modtagne ordre og ellers efterlever denne lydigt i alle punkter.

6. Befaling til de to lensmænd⁴ om, at prinsen har besluttet for at genvinde sin sundhed med Guds bistand at gøre en rejse til Tyskland til surbrøndene, hvorfor enhver lensmand skal anbefale deres underhavende prøvster, at de såvel i byerne som i alle de dem undergivne sogne⁵ skal anordne en offentlig kirkebøn om, at den Aillerhøjeste vil ledsage hans prinselige højhed med samt hans gemalinde og hele hos sig havende comitat⁶ på hele denne rejse med sine hellige engles beskyttelse, bevare dem for al uheld og ulykke, give den forehavende kur sin guddommelige vel-signelse og fremgang og bringe begge deres fyrstelige højheder med alle deres sunde og friske hjem.

7. Befalinger til lensmændene⁷ om, at hver i sine tilbetroede len i god tid skal indkøbe, i Nykøbing 6 par, i Ålholm 6 par og i Halsted 6 par slagteøksne og lade dem bringe på god græsning.

8. Ordre til borgmesteren eller byfogden i Stubbe-købing⁸ om at skaffe så mange planker⁹ og 3 bjælker 16

¹ Her vistnok i betydningen don gratuit om en afgift eller skat, ydet ved særlige lejligheder.   ² Se miss. af 2. april 1647 til samtlige Danmarks rigsråder, ovfr. s. 684.   ³ Ordre af 7. april 1647, ovfr. s. 697.   ⁴ Se miss. af 4. april 1647 til v. Pappenheim og Erik Rosenkrantz, ovfr. s. 690.   ⁵ K. har: »Sogen«.   ⁶ D. e.: Følge.   ⁷ Se ordrer til v. Pappenheim og Erik Rosenkrantz 4. april 1647, ovfr. s. 691.   ⁸ Ordre af 2. april 1647, ovfr. s. 687.   ⁹ K. har: Tellen, deler el. dæler.

alens tømmer til Næs, så at man kan lave en forløren bro¹ til at bringe hestene ombord på højerten. Sådantømmer og planker skal de, da der ikke sker nogen skade på det, siden igen tage til sig. T. K., uden datum.

U. d. [senest 2. april] og st. [Nykøbing]. Memorial om »af kancelliet at udfærdige«:

1. Svar² på von Aschenbergs skrivelse af følgende indhold: at prinsen meget gerne erfarer, dels at han er kommet sig af sin svære sygdom, dels at han er i begreb med at fortsætte sin rejse til Podolien for at købe de omtalte hopper og heste. Da prinsen imidlertid nu står i begreb med at rejse til Tyskland til surbrøndene og derfor ikke kan afvente hans efterretning om tidspunktet, da skuderne skal oversendes, så har han fundet det tilrådeligt til udgangen af juli at sende en af sine betjente med skib til Libau for at afvente hestene dér og bringe dem over. Han vil derfor meddele ham dette til efterretning og ønske, at han efter sit tilbud vil lade denne sag være sig befalet på bedste måde og bestræbe sig for, at hestene henimod den hesterte tid kan være på ovennævnte sted.

2. Sikkerhedspas for Joachim Hagemann³, som skal sendes efter hestene.

3. Rejsepas til København for samme⁴.

4. Skrivelse til Henrik Møller⁵ om ikke blot på bedste måde at anbefale nysnævnte Joachim Hagemann til en af sine faktorer på ovenmeldte sted⁶, men også at forsyne ham med nødvendige rejsepenge og desuden give ham anvisning på den bedste lejlighed til at overføre hestene, samt, hvis det er nødvendigt, ekspres fragte en egen skude dertil, såfremt man ikke hos rigsadmiralen eller, hvis rigshofmesteren imidlertid skulle være kommet hjem, hos ham kunne få én af hs. maj.'s små højertes, hvad han dog først skal bestræbe sig for.

¹ En bro af midlertidig karakter, bestemt til at tages ned igen.   ² Se miss. af 13. april 1647, ovfr. s. 699.   ³ Se ovfr. u. 13. april 1647.   ⁴ Udfærdigelsen ikke påtruffet.   ⁵ Se miss. af 13. april 1647, ovfr. s. 700.   ⁶ Libau.

5. Da den gartner, som skulle komme fra København og tage sig af haven ved Bønned, i den korte tid dér er blevet så kræsen, at medens han forgangen år gerne ville have tjent halvt gratis, vil han nu være langt finere end sin forgænger den gamle mester Frans¹, så har prinsen erklæret sig derhen at ville betro den nuværende gartner hersteds, mester Arendt Kölling, tillige at have opsigst med haverne ved Bønned, Korselitse og Skørringe. Prinsen vil derfor, at det skal optages og indsættes i hans nu havende bestalling², at han ved haven ved Bønned som den, det kommer mest an på, skal holde en god mestersvend, som kan have sit kammer og ophold hos fogden, indtil man kan bygge noget andet dér. I nævnte have skal der nu ikke sættes andet end smukke alléer af de bedste frugttræer, og ved siden heraf indrettes en planteskole, hvorfra man kan få alt, hvad der behøves i de andre to her til Korselitse og Skørringe hørende haver. Af »køkkenspise« skal der, især fordi den herværende ny have endnu ikke er ved magt, i haven ved Bønned årlig såes en anselig del at bruge til køkkenets behov, men også noget at holdes i forråd, så at prinsen, når han undertiden kommer derhen, kan forefinde noget salat, urter, roer, rødder og lignende til sit køkken. Ligeledes skal der som ved de andre haver også i særdeleshed ved denne fra år til år flittigt bevares af frøene, så at man ikke hvert år behøver at købe nye. Skulle der også af den ene eller anden art være mere til overs, end man selv kunne bruge, skal det stå gartneren frit for at sælge det og føre pengene til regnskab. Af meloner, agurker og artiskokker må han så så meget, han vil. Ved træfrugterne i haverne ved Korselitse og Skørringe skal han ikke gøre andet end at holde træerne rene og pæne, bortrydde de gamle træer, som er udygtige til at bære, og plante ny i stedet. Af de frugter, som Gud lader vokse der, skal han hvert år lave most og levere denne hertil. Arbejdet i haven ved Bønned skal udføres med de dertil forordnede

¹ Franciscus Pasquier Rousseau. Jvfr. Holger Hjelholt: Falsters Historie I s. 236 ff. ² Den reviderede bestalling af 14. april 1647 findes som bilag nr. 9 ved Nykøbing lens rgsk. 1652—53.

husfolk, som han imidlertid ikke må bruge til andet arbejde. Når mesteren vil ud, skal han altid aftenen før anmelde det for husfogden, som skal skaffe ham en vogn. Til gengæld for sådan hans tjeneste så vel her som ved Bønned, Korselitse og Skørringe skal der ved siden af korn, ved, bolig og lign., som står i hans forrige bestalling, tilståes ham 8 kurantdaler i årsløn og 4 rdlr. månedlig i kostpenge, til en mestersvend årlig 36 kur. dlr. løn og månedlig 4 kur. dlr. kostpenge, til en anden svend 20 rdlr. eller 23 kur. dlr. 2 mark d[ansk] løn og månedlig 4 kur. dlr. kostpenge, til en dreng hele året 6 kur. dlr. løn og 3 kur. dlr. kostpenge og til en dreng fra 1. april indtil 1. okt. løn 3 kur. dlr. og månedlige kostpenge 3 kur. dlr.

6. En skrivelse til hr. kansler Christian Thomsen¹ om, at prinsen må lade den fyrstelige holstenske frøken, nogle adelige jomfruer såvelsom også en temmelig stor del af sine betjente blive tilbage her. Derfor, og fordi der her på stedet nu ved forårstid plejer at indtræffe forskellige sygdomme, ja samme allerede begynder her og der, vil en læge være højlig fornøden, sålænge prinsen er fraværende. Og da der nu befinder sig en del pæne unge mennesker i København, som dog ikke alle har praksis, så ønsker prinsen, at han vil bestræbe sig for at formå en læge til at begive sig hertil og betjene hofstaten sålænge indtil prinsens — Gud give! — lykkelige tilbagekomst, da han vil gengælde vedkommende person det i nåde og belønne hans ulejlighed.

7. Skrivelse til lensmanden Pappenheim², at eftersom korporalen Hans Schwartz, hvem kaptajnen havde forordnet til Nakskov til at kommandere i sit sted, beklager heftigt, at der af borgmester og råd dér ikke alene ikke er skaffet nogen forplejning til ham personlig, men at heller ikke de stakkels kvinder, hvis mænd er udkommanderet med prinsen, bliver tålt der, så er det prinsens vilje, at lensmanden skal tilskrive borgmester og råd desangående og formane dem til at afholde sig fra sådan genstridighed.

¹ Se miss. af 30. april 1647, ovfr. s. 708.   ² Ikke påtruffet.

8. Befaling til nævnte lensmand¹.

9. Et pas for fru doktorinden² til Holsten på 1 vogn.

10. På hendes³ nylig indgivne ansøgning at skrive i prinsens navn, at han inderlig gerne ville hjælpe og også vel vidste, at det ville være rimeligt i betragtning af, at hendes sal. mand havde ydet ham tro og god tjeneste, men hans midler var for tiden ikke således beskafne, at han, som han ellers gerne ville, kunne gøre noget. Enken skulle derfor have tålmodighed, indtil hans højheds intrader muligt forbedredes. Så ville han gerne hjælpe hende så meget, som det var muligt. Hvis han også ellers til anden tid kunne bevise hende og hendes familie nåde, ville han være rede dertil.

11. Da fru staldmesterinden⁴ vil levere den benådning fra sig, som hendes sal. mand har haft, så har prinsen på prinsessens anmodning [tilstået] hende 100 læs ved og brugen af en til gården Skørringe liggende dam, så længe hun forbliver ugift her i riget. T. K., uden datum.

U. d. [senest 6. april] og st. [Nykøbing]. Memorial om, »at der af kancelliet skal udfærdiges«:

1. En skrivelse⁵ til lensmanden Pappenheim om, at han skal pålægge begge provsterne her i Falster at træffe anstalt hos de dem undergivne præster til, at de under prinsens fraværelse, den ene efter den anden, kan prædike hver søndag her på slottet, idet provsten m. Laars⁶ selv skal gøre begyndelsen.

2. Eftersom skipperen fra Rødby Søncke Bartels har udført sin rejse til Lübeck vel og atter helt indstændigt anholder om sin befrielse, hvilken dog så absolut ikke kan tilståes ham, så formener koncipisten⁷, at man, på det den stakkels mand kan blive hjulpet noget, samt fordi han nyder så mange

¹ Uvist, hvad det går ud på. ² Dette pas, som formentlig gælder prinsens afdøde livlæge Heinrich Külsters enke Catharina Mass, er ikke påtruffet. ³ Formentlig samme enke, jvfr. »besked« af 2. april 1647, ovfr. s. 684. ⁴ Staldmester Volrath v. Lampes enke Amalia Sibylla, født Rotschütz, se miss. af 30. april 1647, ovfr. s. 708. ⁵ Se miss. af 6. april 1647, ovfr. s. 694. ⁶ Laurids Pederesen, sognepræst i Nykøbing. ⁷ K. har: »ich«.

gode folks forbøn, fornemmelig også Henrik Würgers, kan opsætte en skrivelse¹ i prinsens navn til Wolf v. d. Wisch til Ø og deri give ham at forstå, at nævnte person for nogen tid siden af prinsen er blevet ansat som dennes strandfisker her under landet, men eftersom prinsen nu har erfaret, at han er bosiddende under v. d. Wisch, og prinsen dog ikke gerne ville undvære ham, så havde han anset det for nødvendigt at underrette ham (v. d. Wisch) og derhos begære, at han ville, om ikke helt frigive, så dog lade anførte Søncke Bartels uantastet i prinsens tjeneste. Prinsen forventede hans skriftlige resolution herpå.

3. Et pas² for Henrik Lindenovs officerer, som har bragt hestene hertil, tilbage til Skåne.

4. Ordre³ til Pappenheim om, at han til afbetaling af Johan Tyrjars⁴ enke på hendes anfordring skal levere hende de endnu i forråd på Ålholm liggende 15 læster byg, 200 tdr. havre og 4½ læst rug og lade sig kvittere derfor.

5. Ordre til den kgl. jægermester⁵, at han, om Gud vil, henimod kommende Mikkelsdag på anfordring af Albert Baltser Berns skal begive sig herover med nogle folk og redskaber⁶ og til nævnte Albrecht Balzersen lade indfange levende 2 hjorte og [ ]⁷ hinder ædelvildt og 2 hjorte og [ ]⁷ hinder dåvildt og overantvorde dem til hans befuldmægtigede. T. K., uden datum.

U. d. (senest 30. april). og u. st. (Nykøbing). Memorial om udfærdigelse af:

En skrivelse til Claus Ahlefeldt⁸, hvori prinsen begærer, at denne hos hans maj. vil undskylde, at prinsen ikke efter sit nylig givne tilsagn i stedet for de nådigst overladte 6 skimler har oversendt kongen de 6 heste fra Olden-

¹ Se miss af 6. april 1647, ovfr. s. 695. ² Dette pas er ikke påtruffet. ³ Se ordre af 6. april 1647, ovfr. s. 695. ⁴ Johan Tyrjahr eller Dyraar i Lübeck.

⁵ Ordre af 6. april 1647 til Hans Dippold v. DehneRothfelser, ovfr. s. 695.

⁶ K. har: Zeugen. ⁷ Tom plads til tallet. ⁸ Se miss. af 30. april 1647, ovfr. s. 709.

burg. Grunden er, at 3 af disse har været unge heste på kun 3 år, som man måtte sætte på græs; de andre 3 har prinsen taget til det spand, som han havde med i København, fordi nogle af det siden var kommet til skade.

En skrivelse i prinsessens navn til Claus Ahlefeldt om, at han, hvis han får Kalø¹, da vil befordre Jochim Ernst Balzer, forrige skriver på Kronborg, til skriver-, ridefoged- eller toldertjenesten².

En skrivelse i sammes navn til Erik Rosenkrantz angående staldmesterinden³. T. K., uden datum.

---

¹ Claus Ahlefeldt udnævntes 27. apr. 1647 til lensmd. o. Kalø.   ² Koncepterne til denne og fig. skrivelse ses ikke bevaret.   ³ Amalia Sibylla f. Rot-schütz, enke e. staldmester Volrath Lampe.

TILLÆG
PRINS CHRISTIAN (V)s EGENHÆNDIGE BREVE
1627 - 1647

INDLEDNING

Prins Christian (V)s egenhændige breve findes i Rigsarkivet i 2 pakker i Kongehusets arkiv: 1. »Prins Christian (V)s egenhændige breve 1627, 1629—30, 1640—47« og 2. »Prins Christian (V)s breve til Corfitz Ulfeldt 1640—45. Fra grev Kalnoky 1921«. Den første pakke indeholder 55 breve til forskellige, deriblandt også breve til Corfitz Ulfeldt. Den anden pakke indeholder 37 egenhændige breve + 3 tyske oversættelser af breve, som findes i pk. 1; alle disse er stiledede til statholder, senere rigshofmester Corfitz Ulfeldt. Brevene er i lille kvartformat og har så godt som altid været sammenlagt på den i datiden brugelige måde for privatbreve, nemlig 2 gange på tværs og derpå 1 gang på langs, hvorefter de er forseglede med prinsens ringsignet. Enkelte er dog lagt sammen således, at de fire hjørner er foldet ind imod midten i en kvadrat, som derefter er lagt sammen en gang til og tilsidst det ene hjørne lagt over og forseglede.

Til 18 af de i pk. 2 indeholdte egenhændige breve findes tyske oversættelser, der er lagt udenom selve brevene. Brevene var nemlig overgået til grevinde Leonore Sophie Ulfeldt Corfitzdatter (f. o. 1647 i Haag, † 1698) g. 1678 m. Lave Beck til Gladsaxe og Andrarum i Skåne († 1710 i Stockholm). Søn: Joakim Beck-Friis til Hevringholm (Sønderhald h.) (f. 1684, † 1741) g. m. Anne Marie Delphin († 1763). Datter: Marie Sophie Beck-Friis (f. 1723, † 1783) g. 1741 m. overceremonimester friherre Hak Stjernblad (f. 1704, † 1780). Det var dette ægtepar, der ved formidling af den østrigske gesandt i Stockholm Antivari omkring midten af det 18. årh. overlod dem til de østrigske Ulfelder:

Leonore Sophies broder Leo Ulfeldt Corfitzen (f. 1651, † 1716 i Wien), kejserlig østrigsk kammerherre og generalfeltmarskal, havde en søn Corfitz Anton Ulfeldt (f. 1699, † 1769 i Wien) østrigsk gehejmeråd m. m., der havde en datter: Maria Elisabet Ulfeldt (f. 1747, † 1791) g. m. Georg Christian Greve Waldstein-Wartenberg (f. 1743, † 1791).

Det var Corfitz Anton Ulfeldt, som fik brevene overladt, men da de østrigske Ulfeldter ikke kunne forstå dem, lod Antivari udfærdige oversættelser af dem, og det er disse, der nu ligger ved brevene.

Fra de østrigske Ulfeldter er brevene så senere gået over til grev Kalnoky, af hvem de i året 1921 ved afd. museumsdirektør O. Andrup erhvervedes, hvorefter de overgik til Rigsarkivet. De anføres her med de numre, under hvilke de er trykt i det følgende; hvor der findes en oversættelse, er dette betegnet ved (T. O.) efter numret.

Disse numre er: 11, 12, 17, 19, 20 (kun T. O.), 21, 23 (kun T. O.), 24 (kun T. O.), 25, 29, 30 (T. O.), 31 (T. O.), 32 (T. O.) 33 (T. O.), 34, 35 (T. O.), 36, 37 (T. O.), 40 (T. O.), 43 (T. O.), 44, 46 (T. O.), 47 (T. O.), 48 (T. O.), 49 (T. O.), 52, 56, 59 (T. O.), 61, 65, 68, 70 (T. O.), 71, 73 (T. O.), 74, 80, 81 (T. O.), 82 (T. O.), 84, 85 (T. O.).

Foruden disse egenhændige breve, delvis med oversættelser, findes der i R. A. M. S. Danmark-Norges alm. Hist. 105 afskrifter af breve fra Christian IV og prins Christian (V), der tidligere har været betegnet som D. K. H. 97 a og 97 b, og som i to læg indeholder henholdsvis 30 og 17 afskrifter af egenhændige breve fra prinsen. Afskrifterne er taget af Langebek, Klevenfeldt m. fl., men alle her afskrevne breve findes i original i de ovenfor omhandlede pakker. De findes her gengivet som nr. 9, 10 (2 ekspl.), 13, 14, 15, 16, 18, 20, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 38, 39, 41, 42, 50, 51, 53, 54, 55, 87, 88, 89, 90, 91 og 92, alle i tidligere nr. 97 a, og 11, 12, 17, 19, 25, 29, 34, 36, 44, 52, 56, 68, 71, 74, 80 og 84, alle i tidligere nr. 97 b.

Endelig findes 18 af brevene gengivet i afskrift i R. A. M. S. Danmark-Norges alm. Hist. 95 b. N. R. Broocmans af-

skrifter af breve af Christian IV og Christian (V), nemlig numrene 14, 16, 18, 28, 38, 39, 41, 42, 50, 51, 53, 55, 87, 88, 89, 90, 91 og 92. Sidst i denne samling, der er hæftet i ét bind, findes endelig en afskrift af prinsens skrivelse af 4. juli 1642 til borgemestre og råd i Hamburg. Den er benyttet ved gengivelsen af brevet i afsnittet med kancellibrevene.

Afskrifterne såvel i M. S. pk. 105 som i pk. 95 b er meget omhyggeligt udført, men da originalerne foreligger, har det ikke været nødvendigt at benytte dem ved udgivelsen. Dog er afskrifterne sammenholdt med originalerne.

Brevene gengives bogstavret, dog med udeladelse af den stående slutningsformel: Vale. Datum etc. Alle ord skrives med småt, undtagen navne og efter punktum samt det personlige pronomen I, som prinsen altid skriver: i. Endvidere er ß opløst til ss, hvor der nu skrives ss (viße = visse), ellers til s. Derimod er interpunktionen moderniseret.

Fhv. arkivar Johanne Skovgaard har venligst givet mig oplysning om brevenes proveniens.

E. Marquard.

1. Til Christian Friis.

Segeberg, 24. april 1627.

Jeg fick skriffvelse den anden dag, at finden marskerer oc haffver tagen nogen ørter ind i marck Brandenburg, saa det er at befrycke (!), at hand skulle komme nermer. Hand haffver end ocsaa taget de plasse ind, som H. M. mente at vill haffve taget ind i marck Brandenburg, som Konrat Nelle¹ var kommanderet at tage ind. Ellers er her intet nyt, det haffver paa sig. H. M. haffver slaget en skanse vid Achem. Chanseleren lader mig vide, om der faller noget for, det der haffver paa sig.

(Ude i margenen er tilføjet:) Her siges, at H. I.² skulle vere paa denne side Elven, sed non credo.

2. Til Christian Friis.

Segeberg, 7. juni 1627.

Her er intet synderlig nyt, end at margreffven aff Durlach³ er bleffven generaal lytenant offver den ganse armee. Jeg fick retnu nu visse tinder, at krigen var dekl[a]reret imellom Engeland oc Frakeri(!), huilket bliffver H. M. en stor stød, om det bliffver icke bilagt. Her berettes, at kongen aff Suerg⁴ er blessert oc greffven af Tueren⁵ skulle vere bleffven.

(Efterskrift:) Jeg sender chanseleren her hos kopien aff rigens mars eed⁶.

¹ Oberstløjtnant Konrad Nell. ² Læsningen usikker. ³ Georg Frederik, markgreve af Baden-Durlach. ⁴ Kong Gustav Adolf af Sverrig. ⁵ Måske grev Heinrich Matthias af Thurn. ⁶ Jørgen Skeel var af landets adel valgt til rigens marsk og skulle som sådan aflægge ed til prins Christian, se K. Brb. 18. febr. og 12. maj 1627.

3. Til Ove Høg¹.

Segeberg, 11. juni 1627.

Jeg haffver giffven Frevile² de hermelin, som hand haffver i forvaring, den der tage vare paa foret. Lader mig vide, om H. M. haffver veret til freds med udspisningen, som ieg haffver gjort, naar jeg haffver reist. Lader mig vide, huor mange penge der er sent ud, og huor mange I haffver iforråd.

(Efterskrift:) Nar I sender haffver, daa sender den beste skaanske haffver, den I kand faa.

(På bagsiden er med en anden hånd skrevet:) Bekommen ved Freyuile den 16. junii anno 1627.

(Nederst på forsiden er med J. Bülow's hånd skrevet:) tilhører J. Bülow til S[an]d[erum]g[år]d.

4. Til Ove Høg.

Segeberg, 25. juni 1627.

Jeg sender eder en sedell paa nogen penge, huor effter I kand rette eder, oc sender mig tusen daler, naar I kand offverkomme dem.

(Efterskrift:) Freville skal haffve kons halffparten aff de hermelin.

(Nederst på forsiden er skrevet:) tilh. J. Bülow til Sdgd.

5. Til Frants Rantzau.

Malmø, 6. januar 1629.

Jeg haffver foget breff fra Makuort Ranzo³ so och fra Kei von Anefelt⁴, saa at jeg aff deres breffve formerker mangel paa proviant, huorfor jeg ville, at I var dem beforderlig, at de kunde faa noget, oc at Ranzo beholt kommandementet, ellers det vill gaa med det som med Krømpen⁵. Lader mig dog vide, huad H. M. sig der i resolverer.

¹ Rentemester Ove Høg Christensen.   ² Jacques de Fréville, fransk agent.

³ Markvard Rantzau, oberst, guvernør i Glückstadt.   ⁴ Kaj Ahlefeldt, lensmand på Flensborghus.   ⁵ Fæstningen Krempe.

6. Til Frants Rantzau.

Malmø, 9. januar 1629.

Her sider en kapiten¹, som haffver forseet sig med det quindfolck, oc er hand icke saa møget skyld der i, at det er skeed, fordi at hand var fuld, men kapitenens quinde, som haver styret hannem der till. Er der for begerendis, at I ville prokurere for hannem hos H. M., at hand motte beholle liffvet og komme sin veg. Jeg thuiffler inted, at jo gør eders beste her udi.

7. Til Christian Thomesen Sehested.

Malmø, 29. april 1629.

Jeg haffver foget eders breff anlangendis Frevill, so ville jeg gerne, at I maget det saa, att hand kunde faa hans betaling der. Jeg thuiffler intet, at I jo kommer her offver med det første.

8. Til Christian Friis.

Malmøhus, 11. august 1630.

Chanseleren lader mig vide, huordan det er med den sag med ringreffven² oc om Pros Knusen³ skall ennu agere sagen⁴ eller icke.

9. Til Corfitz Ulfeldt.⁵

Nykøbing, 14. marts 1640.

I ved vell at errindre eder, at jeg talte sist i haffven med H. M. om en kammerskriffver, ville gerne derfor, I ville errindre H. M., om H. M. vil flye mig en eller icke. Flyer jeg mig self en, saa torde gaae den som denne. Flyer H. M. mig

¹ Måske Aleksander Kraffert, proviantmester ved de skotske krigsfolk, senere kaptajn ved landfolket, der for voldtægt var dømt til at arkebuseres, men som ²²/₃ 1629 blev benådet med at landsforvises. Stadthauptmand i Malmø Daniel Krälls kvinde Ane blev dømt fra livet, fordi hun havde været årsag til, at kvinden blev voldtaget (se Kanc. Brb. ²²/₃, ²²/₃ og ²⁴/₄ 1629). ² Otto Ludvig, vild- og rhingreve. ³ Pros Knudsen Leve, kgl. sekretær og agent i Stockholm. Se K. Brb. 25. aug. 1630. ⁴ Den bekendte sag om rhingreven og Kirstine Munk, som prinsen anlagde mod ham i Sværrig. ⁵ Udskriften på disse breve er: Statholderen hr. Corfitz Ulfeldt till hende, till egen hender el. lign. Hvor der findes særlig påtegning, som: cito, er dette medtaget.

en, da kand ske, hand er intet effter mit sind. H. M. lod mig sist sige till Glyckstat, at jeg skulle skaffe dene aff, kand ske i fremtiden vill H. M. giffve mig mere inkomme. Meningen var, menes jeg haffde denne, ville hand intet giffve mig, nu at begere at beholle denne, torde H. M. intet ville giffve mig for den aarsage. Der er en ung karel, ved nanff(1) Jens Hendrighsen, den ville gerne vere skriffver paa hammermøllen. Dersom hand var døchtig der till oc kunde stille borren, saae jeg det gerne. Hand er Hans Lindenoës foged paa Gaunø. Lader dette om min kammerskriffver erlange till H. M. oc lader mig saa vide besken igen med det første.

10. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 30. marts 1640.

Jeg haffver foget eders skriffvelse, oc hvad Peder Helt er anlangendis, da effter H. M. naadigste befaling skall hand affskaffis. Sans reisons. Huad de hollender anlangendis, da haffver jeg skreffvit tilforen, det motte forrefalde det os bege fortrød, oc er jeg vell i den mening ennu. Vor Herre kand alt affvende. Non est faciendum malum, ut eveniat bonum. Det er icke nock at faae it aær, men man skal tenke paa flere. Mit stillsuegen kand mand viel verbei geen; man kunde sette sig i den forvirrung, at effterkommerne kund grue der for.

11. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 2. april 1640.

Jeg fornemmer aff adskilliges deris discurs oc skriffvelser, at det skulle see ud till alvor imellom os oc de hollender. Om det saa nu var, da var mit raed, at mand laae en sterck real verck vid inlaabet vid Københaffven, fordi det er vist den oerd¹, som de vill accaccere². Dersom H. M. vill bruge min personn, i huis hand haffver at befalle, da er jeg ferdig. For at bliffve her at lade sla mig halsen i sønder, er icke min mening. I lader mig vell vide omstendelig all besken.

¹ D. r. s.: Ort, sted.   ² Attacquare.

12. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 25. april 1640.

Jeg haffver fornommet, at de haffver smør fornøden till floden, huorfor jeg haffver offverlat det, jeg haffver her, oc det, jeg skulle denne gang haffve. Naaer jeg kommer till Københaffven, vill jeg haffve penge derfor, 18 daller for tønden. Jeg drager, om Gud vill, til h. Hanses¹ bryllop tilkommendes fredag. Var vel en galle² fornøden, men jeg ved vell, I erre saa occuperet, at I kand ingen miste.

13. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 1. maj 1640.

I dag drager jeg till Rødby oc vill offuer, om Gud vill, til h. Hanses bilager. Dersom I kunde miste en gallei, naer jeg skulle tilbage igen, da var det got, men den skulle verre der den 9. maji. Efferdi I aviserer mig intet om de hollender, da haabes jeg, det haffver ingen fare.

(Efterskrift:) Vill vinden føje, haffver jeg i sinde at segle fra Hilligenhaffven till Københaffven.

14. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 14. juni 1640.

Her er noget arbeide at gøre paa en mølle her vid slottet, huorfor jeg ville, I skickte Hans Anemøller hid med det første. Forglemmer intet min vin, om den kommer intet i Sundet, at jeg kand faae den aff H. M. kelder.

15. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 4. juli 1640.

Kunde jeg faae 200 allen klede, lige got huad for farffve, da saae jeg det gerne. Jeg ville oc gerne, at statholderen ville lone mig hans heste oc vognen til hertuernis tilkommelse, oc at de var her den 27. hujus.

¹ Johan, biskop af Lübeck, g. 7. maj 1640 m. Julia Felicitas, datter af hertug Julius Frederik af Württemberg. ² Galej, se brev af 1. maj s. å. til samme.

16. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 12. juli 1640.

Jeg haffver foget eders breff anlangendis det koren, saa er jeg tillfreds, at I selder dett oc forskaffer købmand dertill, som eder synes; dog icke at selge det ringere end 8 marck. Lader mig vide herpaa besken, om købmanden vill selff hente det, eller jeg skall skaffe ham det. Naaer jeg faaer betaling der for till juell, er jeg till freds.

17. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 29. juli 1640.

Jeg haffver skreffvet H. M. till, at dronningen aff Suerrig¹ kommer hid om en dag to eller tre, om vinden føjer, huorfor jeg ville, I ville holde an hos H. M., at der motte forornes opvarterer, som kunde tage vare paa hinde her. Opvartingen falder suarlig knap for de fremmed herrer, her kommer. Forglemmer intet at bestille dette, oc at det mott snart ske; kand ske hun kommer i morren.

(Efterskrift:) Er der eller ingen, faaer lansaterne der till.

(På omslaget:) C^{llo}.

18. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 29. juli 1640.

Jeg offversender eder tuende sedeler, den ene en quittung på det meel, huorudaff I kand see, at paa to lester ere 6 tønder affganget, naaer tønderne alle skulle vere fulle, som det sig bør. Den anden sedell er om nogen bønder, som jeg ville mageskifte mig till med Grees Krabbe. Ville derfor, I ville talle med ham paa mine vegne om samme bønder, at jeg kunde faae dem till mageskifte, oc I ville flye mig skrifttelig besken aff ham till bage igen.

¹ Enkedronning Maria Eleonora af Sverrig. Se Holger Hjelholt: Falsters Historie I, 254, brevet er trykt i L. Engelstoft: Nogle Efterretninger om den svenske Enkedronnings, Maria Eleonore's Undvigelse til Danmark og Ophold der i Aarene 1640—1643. Kbhvn. 1811, s. 71.

(Efterskrift:) Dersom ambasaden gaaer for sig till Engeland, lader I mig det vell vide. I haffver sollt saa mit koren, jeg er vell dermed till fredtz.

19. Til Corfitz Ulfeldt.

Antvorskov, 13. januar 1641.

Min marskalck¹ haffver jeg befallet at talle med eder om alle hande sager. Det synes, som tolderne ville lere sig till at stiele, paa huis H. M. haffver bevilget mig till min hoffstat. Dersom I haffver lelighed till att komme hid, da kommer hid. H. M. er dragen at Kristianpries.

20. Til Corfitz Ulfeldt.

Antvorskov, 28. januar 1641.

Jeg haffver seet eders heste fra Oldenborg, oc som I presenteret mig den huide, saa haffver jeg intet villet beholde den, effterdi den kunde vere eder tienlig till stoden oc var mig for høje at riden, men jeg haffver taget den anden liden hegst, der var med, effterdi den var liden oc var ung oc syntes at haffve et got riden. I haffver en anden tid en hest hos mig igen. Min gemael haffde gerne it skippund hør; ville I skicke it till Nykøbing.

(Efterskrift:) H. M. er her forventendis tilkommende uge, om Gud vill.

21. Til Corfitz Ulfeldt.

Antvorskov, 21. februar 1641.

Stadtholderen vilde befale, att Kongl. Mayts. voris kiere her faders kœckenschriffuer maa bekomme till voris hoeffholdings behouff her paa Andvordschouff slott at vdgiffue Halffandit hundritt rixdaller.

(Kun underskriften egenhændig. Uden udskrift).

22. Til Christian Thomesen Sehested.

Nykøbing, 15. april 1641.

Jeg talte med eder sist till Kolding om Harsleb hus at ville

¹ Johan Christoffer von Körbitz.

forbliffve der paa it paar aars tid, oc I ved vell dengang, huad H. M. resolution dengang var. Saa ville jeg, I ville forre-sla det same oc lade mig vide, huordan H. M. mening var nu der om. At om det var bevent, at jeg siden kunde holde vidre derom an.

23. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 15. april 1641.

Efttersom I skreff mig sist till, om der var nogen, som ville levere materialier her hid, saa er der ingen her, huerken her eller i Nystet. Dersom H. M. ville var, at det motte flyes her, da fick Jakob Matzen¹ at gøre livransen. I lader mig vell vide med min marskalck herom nogen besken.

24. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 24. april 1641.

Efttersom jeg haffver fornomet, at H. M. haffve giort forandring till Kroneborg paa tolderne, saa gører I vell den ordinanse, at disse ny toldere skicker mig, huis penge jeg skall haffve till denne poske.

25. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 2. maj 1641.

Jeg haffver foget eders skriffvelse anlangendis Jakob Matzen. Saa bestaer det derudi, jeg haffver anviset Jehan Braem oc Steffern Rode² till de penge, som Jakob mig er skyldig, oc befallet Jehan Braem, at naer hand fick pengene, at huad der bleff offuerligt, skulle hand beholle mig til beste, saa at jeg er nock tilfreds, naer Jakob betaller, naer jeg er vis paa, at jeg icke bliffver kreffvet aff de andre.

26. Til Christian Thomesen Sehested.

Nykøbing, 2. maj 1641.

Jeg haffver foget eders skriffvelse, oc faaer jeg vell at conten-tere mig med H. M. resolution, faaer at bilde mig ind, at jeg

¹ Jacob Madsen, handelsmand og borgmester på Christanshavn. ² Steffen Rode og Johan Braem, handelsmænd i København.

er fød under den constillation, at mine petitta icke bliffver antaget oc andre deris antaget mig til skade paa det, jeg i fremtiden skal haffve. Sapiienti sat dictum. Huad Vorrenborrig er anlangendis, saa er der icke it sted, jeg kand ligge tør paa, oc icke heller stall eller ridehus, saa at det at lade begere at obygge, bliver der den same resolution paa, som paa Hadersleff. Jeg thuiffler intet paa, at I haffver noch giort eder flid herudi. Haffde ønsket, jeg haffde foget den resolution sist till Kolding, da haffde jeg icke hafft aarsage till at molestere H. M. paa ny.

27. Til Christian Thomesen Sehested.

Nykøbing, 11. maj 1641.

Jeg haffver foget eder skriffuelse anlangendis Vorenborg, saa synes mig, at det skulle komme H. M. till stoer omkostning, fordi det skulle koste nogen tusen daller, inden det skulle bliffve saa, at man kunde vere der, oc tiden er for kort, fordi det første Laurentii¹ kommer, saa bliffver jeg oc all folket sygt. Kunde chanceleren bringe till vege hos H. M., at jeg oc min gemaell kunde da forendre luften om de tider oc saa intell hen imod Mickelsdag, fordi siden haffuer det intet saa stor fare, da var det got. Saa kand jeg icke heller vere paa Vorenborg, fordi der er ingen fiskeri der.

(Efterskrift:) Chanceleren kand voget ennu engang om Hadersleff paa to aaers tid, man kand intet faae mere end nei.

28. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 27. december 1641.

Efttersom der falder strid imellom mig oc tolderne anlangendis mit deputat, huorfra det skal regnes, huorfor jeg ville, statholderen ville talle med dem derom oc, om mig det saa tilfalder, at befalle dem mig det at forskaffe. De haffver ingen anden aarsag, end de siger, jeg haffver intet krevet det før. Det kommer dem intet vid, naaer jeg vill kreve dett eller icke.

¹ 10. august.

Jeg haffver hørt, I ligger syg oc haffver ont i eders hen; der er ingen bedre, der kan hielpe eder, en doctor Diderig¹.

29. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 12. januar 1642.

Jeg offversender eder den fortænelse paa sorgen efter H. M. ordinans, jeg skreff eder till for nogen dage siden. Der haffver veret nyligen tractater for mellom Hamborg oc H. M., men mig tyckes, mand begynder intet ret, man søger det, man skulle bliffve søgt om.

(Udskriften mangler).

30. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 1. februar 1642.

Jeg haffver giffvet Stenvinkell² en affritz paa it hus, som her gøres fornøden till stalfolket, det gamel vill falle ned. Jeg ville, at statholderen ville med beste lelighed talte H. M. till der om, at jeg motte faae dette foraaer materialerne hid der till.

31. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 9. marts 1642.

Jeg skreff eder till for nogen tid siden om it hus, jeg ville haffve bygt her, huilket Stenvinkell haffde affritzen aff. Jeg ville gerne haffve besken derpaa, fordi nu skulle grundvollen begyndis at legis.

32. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 27. marts 1642.

Ret nu fick jeg eders skriffvelse oc fornemmer at, at H. M. vill icke bevilge mig den bygning. Jeg faaer at patientere derudi, kand bilde mig ind, jeg er icke saa lykkelig som de, der kand faae helle skibsladinge tømmer fra Holmen till deris bygninger.

¹ Albrecht Hellwig Dietrich. ² Formentlig prinsens arkitekt Martin Steenwinckel; se H. Hjelholt: Falsters Historie I, s. 232.

(Efterskrift:) Den bygning, jeg begerer, beløffer sig noget mere end 3000 daller.

(Uden udskrift, adressen revet af).

33. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 18. maj 1642.

Jeg haffver planker fornøden her till vinveskarmer, ungefellig 100 styker, huer en tre told¹ tyck. Hadde I saa meget røt klede i forraad som till den lange sael, var det got. Forglemmer intet at sende mit tranerne oc de kanarre fule. Lader mig vide, huordant det er med det, som vi talte sist om med hinanden, oc lader mig vide, naaer H. M. vill forese².

34. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 23. maj 1642.

Som jeg skreff sist om det klede, saa gøres der her fornøden 300 allen røt klede. Lader mig vide, huad raadet haffver erkleret sig paa det pummerske verck. De siger her, at droningen drager ud till Glyckstat. Lader mig vide, om det er saa. Jeg haffver fornømet, at H. M. haffver stucket det verck uden om byen aff, det var got, man hørte ma[n]ge deris, som forstod det, mening derom.

(Efterskrift:) Denne breffviser giffver sig an for en fiskmester.

35. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 26. maj 1642.

Jeg haffver forglemt at errindre eder i mine forrige breffve om det enemerke, at I ville errindre H. M. derom, at jeg kunde faae noget till hielp dertill. Forglemmer intet at sende bygmesteren hid. Lader mig vide, om Hans Jakobsens³ rese gaaer ennu for sig.

(Efterskrift:) Dersom Hans drager ikke bort, da sender ham hid.

¹ Tysk: Zoll, tomme.   ² Tysk: Verreisen, rejse bort.   ³ Formentlig ingeniør Hans Jacobsen Schørt.

36. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 16. juni 1642.

Jeg haffver i sinde at komme til Københaffven, om Gud vill oc jeg faaer icke bud fra H. M., at jeg skall ud, tilkommen-dis søndag imod afften, huorfor I skulle befalle, at H. M. gemack er ferdig, at jeg kand ligge der. Saa vil jeg, om Gud vil, besee verket, som er affstucket, om mandagen.

37. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 22. august 1642.

Efter den offverslag, som Stenvinkell haffver gjort her paa det karnap, er intet ret, men der fattes en 10.000 sten. Kunde jeg faae dem med det første, var det got. De tre hundrede allen klede, I loffvet mig sist, sender dem oc hid.

38. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 15. september 1642.

Eftersom jeg talte sistegang med eder om nogne heste, jeg ville haffve paa foer hos eder paa Møn, saa ville jeg, I ville lade mig vide, huor mange jeg kunde sende derhen, efterdi foringen falde hell knap her i aaer. Kunde I det aaer hielpe paa mig, var det got.

39. Memorial¹,

was vff die den 23. octobris ahier vff der printzl. residenz Nykøping angesezten adelichen hochzeit² am sielbergeschirr aus der königl. sielbercammer zu Coppenhagen entlehnet werden muss, als: 40 sielber, 40 teller, 12 niedrige schalen, 6 camentgen, 24 löffel, 2 saltzfässlein.

Statholderen³ befaller, at man kand faa dette till laaens.

¹ På afskriften (i R.A.M.S. Danmark-Norges alm. Hist. 105) af brevet af 15. sept. 1642, nr. 38 ovfr., følger dette memorial med følgende overskrift: På en i brevet indsluttet seddel. I blandt de originale breve lå det efter brevet af 12. okt., men er øjensynlig kommet bort fra sin oprindelige plads. ² Brylluppet mellem kammerjunkker Hans Vilhelm von Harstall og hofjomfru Sibylla Catharina Metzsch. ³ Påtegningen herfra er skrevet med prinsens egen hånd.

40. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 21. september 1642.

Det jeg haffver foget foring paa Nøen¹ till mine heste, det kommer mig hell vell tilpas. Vill vide i sin tid at resompenseret igen. Tolderne i Sundet skall fly mig huer halle aaer penge; vill I befalle, at de flyer mig dem nu till denne Michaelis².

(Efterskrift:) H. M. haffver foget en sneker fra Lietenburg³; naaer hand kommer der, saa schicher ham hid. H. M. haffver laaent mig ham en tidlang.

41. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 11. oktober 1642.

Jeg skreff eder sist till, at tolderene i Sundet skulle skicke mig mine penge till Mickelsdag. Jeg haffver intet foget dem ennu. Befaller dog, de sender mig dem, førend vegen bliffver ond.

42. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 7. februar 1643.

Jeg talte med eder sist om sperverket oc forglemte at talle med eder om det, som skulle først gøres fornøden, som er dørgerichte, vinverskarne, anker. Jeg haffver ellers befalt Stenvinkel at talle med eder derom. Lader mig vide, om I haffver intet fornødet till det, jeg talte sist med eder om.

43. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 21. februar 1643.

Jeg skreff eder till sist efter bygmesteren, hand gøres høgligen fornøden. Lader mig vide, huorfor h. senatours (!) haffver icke veret till sammen till Odense. Lader mig vide, om det hamborske vesen gaaer ennu for sig; det synes, lige som hertuen ville icke stemme till det verk. Haffver rationes, som ere temmelige, dog jeg icke troer, de ere suffisant for H. M. hoffvet.

¹ Fejlskrift for: Møen. ² Der har antagelig først stået: Septemb., ovenpå dette er skrevet: michaelis. ³ Måske: Lütjenburg.

44. Til Corfitz Ulfeldt¹.

København, 27. april 1643.

Jeg haffver veret ude hos H. M. i haffven, oc haffver H. M. bevilget, at de holstenske gesanter maae haffve audiens hos mig offvermoren, oc at I, cha[n]seleren, rigens mars² oc rigens amirael³ skall vere derhos, huilket jeg eder nu ville lade vide, effterdi jeg bliffver intet tilstede i moren.

45. [Rekvisition.]⁴

Nykøbing, 12. maj 1643.

At skriffveren i Børnehuset lade vere følactig et sort stycke sex trae kaffa. Datum Nykøbing den 12. maji anno 1643.

Christian.

46. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 17. maj 1643.

Jeg haffver foget eders skriffvelse, oc er jeg glad offver de gode tindinger. Vor Herre giffve, at jeg motte faae de tindinger, at det var sluttet oc var i pennen. Jeg kender dem temmelig, de ere hell lansom i deris doent.

(Efterskrift:) Vill hoffmesteren i[cke]⁵ forglemme at drive paa Jakob Matzen,[a]t⁶ han skaffer materialerne hid.

47. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 21. maj 1643.

Jeg haffver foget eders skriffvelse, oc tenker jeg, min suoger vill vere till Kroneborg den 25. hujus. Jeg vill, om Gud vill, bryde ob hefra den 26. eller 27. hujus. Huad de Hamborrrer sig belanger, saa skicker jeg eder en copi aff it breff, som er mig tillskreffvet fra Glyckstat, huoraff man kand vell erfare, at alting kommer till en god ende. Vor Herre giffve till lycke, mens jeg er nu borte. Thuiffler jeg intet paa, at I jo lade forskafe her till bygningen, huis der gøres fornøden. Denne copi, jeg sender eder, er dateret den 17. hujus.

¹ Udskriften lyder her første gang: Rigens hoffmester till hende. ² Anders Bille. ³ Jørgen Vind. ⁴ Egenhændig. ⁵ Hul i papiret, gnavet af mus.

(Udskriften mangler. På bagsiden med en anden, samtidig hånd:) Printz Christians skriffvelse.

48. Til Corfitz Ulfeldt.

U. st.¹, 7. juli 1643.

Jeg sender min marskalck till eder at talle med eder om Skanderborris vinterquater oc om skibe at føre goset hen paa. Jeg ligger her nu i kur oc lader hele benet igen, D. Diderig haffver loffvet mig at, at fulende kuren inden sex uger. Hoffsnekeren till Københaffven klager suaaer offver gulsmiddene der, at de deboscerer ham suennene fra, der offver ligger mit arbed, jeg bestiller hos ham. Hielper ham dog till rette, at hand kand komme i rolighed.

(Efterskrift:) Den harpenist² haffver jeg intet middel at beholle. Ubi summemus panem in deserto.

49. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 19. august 1643.

Jeg offversender eder memoriall paa huis skibbe der gøres fornødet, baade hen ad Holsten saaoc hend ad Jylland, huilke skibe faaer vis at vere her, saaoc paa huis materialer her gøris fornøden till stallen oc saa noget andet smaa plukeri. Jeg haffver ocsaa afferdiget min køkenskriffver³ om penge for smørred. Jeg lengis effter den offverslag offver min inkomst. Befaller dog tolderne, de sender mig resten af de penge, jeg skal haffve till Mickelsdag.

(Udskriften mangler).

50. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 29. august 1643.

Jeg haffver foget eders skriffvelse oc saa det offverslag. Naaer jeg nu betracter det ret, oc det skulle gaae ret till, da bliffver H. M. mig effter det offverslag en hel haab skyldig,

¹ Prinsen har først skrevet: Nyko, men dette er derefter visket ud. ² Muligvis kongens harpenist Edvard Adam, der blev afskediget 1. maj 1643 og gik i brandenburgsk tjeneste. ³ Morten Nielsen.

som jeg i fremtiden skall nock demonstrere. Jeg kommer, om Gud vill, till Frederixborg, som nu paa onsdag bliffver otte dage. Saa ville jeg, I ville møde mig der, at I kunde vere der, naaer klokken var 3 effter midag.

(Efterskrift:) Der gøres vell ennu it skib fornøden till folket.

51. Til Corfitz Ulfeldt¹.

Nykøbing, 13. september 1643.

Jeg haffver foget eders skriffvelse saa oc de penge; de kam vell tillpas. Hadde man kundt foget de andre till, hadde det inda veret bedre. Jeg drager bort offvermorgen, om Gud vill. Jeg sender eder herhos bevis paa pengene, saa oc anvisning till betallingen.

52. Til Corfitz Ulfeldt.

Glückstadt, 7. oktober 1643.

Jeg haffver vid Revenklaue² anhollet hos H. M. om mit dont, oc at H. M. ville lade sig referere aff eder derom, oc at det motte ske nu, naaer I kam till Oens³, da suaret H. M. skriffelig, kunde jeg erholve noget hos rigens raaed oc disponere dem dertill, saae hand det gerne, saa H. M. haffver nu vist mig hen till eder, gode herrer, vid huilke jeg effter H. M. skriffelig suar vill bliffve vid.

(Efterskrift:) Dette suar er vell got. Lader mig dog vide eders mening herom. Hand tog alting ellers vell op.

53. Til Corfitz Ulfeldt.

Rendsborg, 10. oktober 1643.

Jeg skreff eder sist for nogen dage siden om mit eget dont. Min broders bilager⁴ er, Gud ske loff, vell offverstanden, oc er, Gud ske loff, nu klaret imellom mig oc ham, huilket dog

¹ Omslaget med adressen mangler. ² Ditlev Reventlow, amtmand over Haderslev amt og tysk kansler. ³ Odense. ⁴ Ærkebiskop i Bremen og Verden, den senere kong Frederik III's bryllup med Sophie Amalie af Braunschweig-Lüneburg.

haffver holt hart.¹ Jeg forglemte sist at skriffve eder till, at jeg thuiffler intet, at I jo kommer vist till Odense for mine sager skyld, fordi det synes, foer jeg icke ende dennegang der paa, saa bliffver det vell intet aff en anden gang.

54. Til Christian Thomesen Sehested.

Gottorp, 24. oktober 1643.

Efftersom jeg haffver anhollet hos H. M., at H. M. ville giffve mig mere till vnderholding, saa haffver H. M. skriffelig suared chanceler Revenklav, at jeg skulle søge det hos rigens raaed, oc at H. M. var dermed tillfredtz. Haffver derfor befallet min marskalck sig at adressere till eder².

55. Til Corfitz Ulfeldt.

Gottorp, 29. oktober 1643³.

Jeg haffver haft min marska[l]ck denegang til Odense, oc haffver rigens raed suaret ham, at de ville med første lelighed andrage mit dont hos H. M., saa at det er nu best, at det be-roer sig saa lenge, intill rigens raed kommer tillsammen igen, ocsaa effterdi at H. M. haffver suaret Revenklau skriffelig, at jeg skulle søge det hos rigens raed samtlig. Jeg thuiffler intet paa, at chanceleren viser eder vell min marskalcks memoriall, hand haffver indgiffvet.

(Efterskrift:) Det beris nu, Gud ske loff, med min gemael.

56. Til Corfitz Ulfeldt.

København, 7. januar 1644.

Her er en aff mine staldrenge, som jeg haffver skaffet aff,

¹ Han sigter til arveforliget mellem brødrene af 1. oktober 1643. ² Klevenfeldt, som har afskrevet dette brev, noterer på afskriften: NB. For brevet er I. C. v. Körbitzes signet. ³ Brevet er dateret 1642, hvilket sikkert er en fejlskrift for 1643. I hele den tid i 1642 var prinsen på Nykøbing, medens han 7. oktober 1643 var i Glückstadt og 24. oktober på Gottorp. De i dette brev omhandlede begivenheder, også kongens skrivelse til amtmanden på Haderslevhus Ditlev Reventlow, omtales ligeledes i brevet af 7. oktober 1643. Brevet er adresseret: »Rigens hoffmester till hendes«. Men Corfitz Ulfeldt blev først rigshofmester i foråret 1643. Brevet må derfor være fra 1643.

som er en svenske. Huordan I vill haffve med hannem forholdet, raader I for.

57. Til kong Christian IV.

Frederiksborg, 23. januar 1644.

E. K. M. min sønlig venlig lydighed oc tjenest tillforen.

Jeg sender E. M. herhos copien aff dett suar fra H, aff Gotterob paa det breff, som E. M. befoell mig at skriffue ham till, saac suar paa hertuens breff frae generaell Torstensøn, E. K.M. hermed under Gud alsommectistes højestes beskermelse till all kongelig velstand sønligen befallendis.

Datum Frederixbord
den 23. januarii anno
1644.

E. K. M.
vnderdanigster lydig
søn till døden
Christian

Bilag 1.

Copia fürstl. gottorfischen schr. an die zue
Dennemark-Norwegen hochprintzl. Dhlt.

Durchl. hochgeb. fürst etc.

E. Ld. von 24 ten decembris des verwichenen 1643 iahrs an vns gethanes schr. ist vns zwar nicht durch ihren damit abgefertigten trompeter, sondern einen von hrn. general Torstensøn etc. dero behuef abgeschickten obristen zue recht eingeliefert, vnd wir dessen inhaltt alles[a]mt[?] verstanden.

Weil wir nun nichts angenehmers suchen vnd wüntschen, dan dass die so löblichste euangel. cronen bey ferner gueten vertrauwligkeit conseruirt, hingegen alle hochschädtliche vnd weit aussehente weiterungen verhüetet bleiben mögen, Als haben wir nicht alleine bereits vor ankunfft E. Ld. schr. durch die vnsrige zue solchem ende mit schuldiger sorgfälligkeit negotiirn lassen, sondern auch aniezo so forth iemand an den hrn. general mit E. Ld. schr. abgeordtnet. Was nun derselbe sich darauf resoluirt, solches haben E. Ld. ab der in original beygehenden antwort zue uornhemen, vnd weilten wir vns nochmahl euserst bemühen, dass alle weitläufftigkeit

vnd daraus besorgenter riss zwischen so mächtigen euangel. cronen bey zeiten ohne fernere landtuerderbliche kriegsvnrhue vnd bluetuergiesen zueconsopiren hin- vnd beyzulegen, Als haben wir vns gegen den hrn. generaln aus liebe zum gemeinen wohlwesen zue interposition anerbotten, welcher dan auch einen pass auff iemant der vnsrigen zue ihme zueisen, den er von danne weiter zuebefördern sich anerbotten, ertheilet. So wir dan an die Königl. würde zue Dennem: Norwegen, vns. frl. viellgel. hrn. vettern, vattern v. geuattern, vnd in Schweden abzueordnen geneigt, wobey wir dan der zueuersichtlichen hofnung geleben, man allerseits solche vnsre guete intention im besten aufnemen vnd vermercken werde, gestalt wir dan E. Ld. hiemit freundtbrüderl. belangen, Sie vnserm habenten vertrauwen nach nicht alleine friedtfertige consilia ergreifen vnd dadurch der gantzen welt Ihr vorhin bekand: löb: friedtliches gemühte noch mehr erkennen geben, besondern auch höchstged. I. K. würde zue gleichmässigem zweckh disponirn helfen wollen, welches dem höchsten friedensfürsten wohlgefällig, auch vielen tausenten seelen, die sonst darunter so elendiglich gepresset, behäglich, vnd wir seint E. Ld. alle angenehme dienste zueerweisen geflissen, die wir etc. Dat: Gottorff den 12ten jan: ao. 1644.

Bilag 2.

Durchläuchtiger hochgeborner fürst vndt herr.

Was der zue Dennemarck Norwegen erwehltter printz hertzog Christians frl. Dhlt. an E. F. Gnd. geschrieben, solches hat so wohl die copeny als das rechte original, welches vorgezeigt worden, contestirt. Nun dan auch hierauff mit E. F. Gnd. creditif der ehrwürdige, hochedle, gestrenge Dero rhat, amptman zue Trembsbüttell, Steinhorst v. generalkriegscommissarius h. Christoff Hans von Bülow zue mir abgefertiget, welcher mehrern inhaltts referirt, Als hab ich demselben ein solch bescheid vnd resolution ertheilt, wie solches E. F. Gnd. bey dessen zuerückkunfft gebührent hinterbringen wirt. Dass aber hochemelt. I. printzl. Dhlt. gern die vrsache,

warumb ich mit der anuertrauten königl. schwed. armée in dieses land eingegangen, vernhemen wollen, darauff verhalte E. F. Gnd. zue vnterdienstlichen antwort nicht, wie nebst andern motiuen mich fürnhemlich der armée conseruation zusuchen meine tiefste schuldigkeit veranlasset, gestalten, weil zue des euangel. gemeinnützigen wesens besten es geschihet, ich nicht hoffen will, dass I. Königl. Mtt. zue Dennemarkh Norwegen hierin sich offendiret befinden, viellweniger das guete werckh, so in dessen auffrechthaltung bestehet, zuehindern sich gefallen lassen werdenn. Weiln ich sonst einige geworbene völcker in lande Hollstein vor mir gefunden, als welche sich vnterstehen dörfenn mich in meinem desseing aufzuehalten, habe ich mich nothwendig derselben zuebemächtigen vnd sicherheit der armée zueschaffen suchen, in den betracht auch der vesten Christianpris vnd anderer örter mehr mich impatroniren müssen, vndt werde auch noch nicht vnterlassen, da ich erfahren würde, das einige völcker, es sey vnd geschehe, wo es immer wolle, sich zuesammen thuen möchten (welches dan zue keinem andern endte als mir schaden beyzuefügen, præsumirlich) dieselbe voneinander zuebringen vnd dadurch die armée in gueter sicherheit zueerhalten. Sollte dan dieses I. K. Mtt. zue Dennemarckh in einige weege zuevieder seyn, hetten sie allerseits beede K. Mtt. Schwed. v. Dennemarckh sich bestens mit einander darob zueuergleichen, als dahin ich dieses meines orts gestellt sein lassen will. Thue sie damit zue allen fürstl. wohlgerhen Gottes absicht treuwlich empfehlen, auch Dero bestendigen affection mich gebührlich insinuirn, als

Dat: Hadersleb d. 8ten
jan: ao. 1644.

E. Frl. Gnd.
gehorsamer
Linnardt
Torstensön mppria.

(I margenen er skrevet:) Dem durchl. hochgebornen fürsten vnd hrn. hrn. Fridrich, erben zue Norwegen, hertzen zue Schleswig, Hollstein, Stormarn v. der Dithmarschen, grafen zue Oldenb. v. Delmenhorst.

58. Til Christian Thomesen Sehested.

København, 2. februar 1644.

Efttersom chanceleren ved vell om mit memoriall at sige, oc kand ske der kunde in stilo noget anderledis expliseres, end memorialen var, ville derfor, at chanceleren ville derudi haffve act.

59. Til Corfitz Ulfeldt.

Frederiksborg, 13. februar 1644.

Ret nu fick jeg breff fra Skaane, at de suenske ere indfalden oc finder baade heste oc fee nock for sig, som mand nock haffde kundet driffve aff vejen. De øxen, som skall till floden, de ere ocsaa i Helsenborg. Gud forlade under commisarierne, at de er icke hos folket. Kand ske folket gjorde vell det de skulle¹. Jeg sender eder herhos, huad de haffver ladet lese aff predigstolen, jeg haffver intet gidt lest det, fordi jeg ved nock, det er løven. (Uden udskrift).

60. Til Ebbe Ulfeldt.

København, 27. februar 1644.

Jeg haffver foget eders skriffvelse, dateret den 23., oc fornomet, huis contenta derudi er, om den ordre, som I begerer at vide aff mig, beretter H. M., at hand i gaaer haffver eder tilskicket, huoreffter I haffver at rette eder. Det I skriffver, at I formente, at jeg var till Malmø, det er icke saa got; kand ske, haffde jeg været der i begyndelsen, det haffde været noget anderledis bestilt. Jeg thuiffler intet paa, at I jo gør eders flied i all ting effter H. M. naadigste ordre.

61. Til Corfitz Ulfeldt.

Malmøhus, 10. marts 1644.

Jeg sender eder herhos it memoriall, som er nødvendig at bestillis oc hid forskaffes. Huad fangerne belanger sig, er det mig nock imod, at de haffver ladet dem leffve; jeg troer icke heller, jeg faaer saa mange hereffter, det er al bestilt hos bøn-

¹ Over sk er skrevet et tegn som et rundt w.

derne, at de skall intet lade dem leffve. Det I skriffver, at H. M. vill heroffver, naaer jeg skulle bort, det staaer till H. M. egen gode ville. Jeg faaer endelig bort i denne uge, skall jeg haffve noget got aff kuren, huilket I kand berette H. M. Ellers seer jeg icke, at det er saa høe nødig, at H. M. kommer her i egen person, fordi H. M. kand ennu lit udrette her. Vi ere her suagere, end vi troer. Naaer man skal gaae ronden, skall man haffve 3 timer till at gaae den, det kand man nu sacte tenke, huad for en besetning der hør till. Her gøris ennu endelig 300 mand fornøden. Vi voger her huer anden nat med soldaterne her, oc det borte at vere huer tredie naet, saadan en vitløfftig besetning haffver vi. Jeg thuiffler intet paa, at I effter denne memoriall forskaffer saa megen her hid, som eder muligt er, oc i besynderlighed først pallisaderne, fordi det er hell slet bestilt her vid muren. Her vill kalles (!) om, at finden haffver sent 9 kompagnier ob imod grensen, men man er intet vis derpaa. Den største nød, det det (!) vi ennu haffver nød for, er ved, oc var vell raadeligt, at Vorenborre len kunde skaffe noget hid. Findens fodfolck er hell slet, men rytteriet er got. Der er 27 faner til foeds oc 26 till hest oc 20 stycker. De tinder ere vis, huilket I kand oc berette H. M.

(Efterskrift:) Naaer I skriffver, saa skriffver danske, oc lader mig strax vide herpaa besken.

(Udskriften mangler. På bagsiden, med en anden hånd:) Memorial de su Altezza.

62. Til Ebbe Ulfeldt¹.

København, 17. marts 1644.

Jeg haffver foget tuende aff eders skrivelser, dateret den 13., haffver ocsaa tallet med H. M. om den forment conjuntion, huilke H. M. intet befaller, men at conjungere eder med de hallanske, at forhindre, at findens styrker at komme ned, det befaller H. M. vell. Huad eders verbing belanger sig

¹ Adressen på dette og de næste to breve til ham er: A monsieur monsieur Ebbe Ulfeldt.

med de 6 companier till hest, oc saa de 6 companier dragoner, det haffver H. M. naadigst samtøct. Huad det suenske breff sig belanger, saa er H. M. tilfreds, I maae sla det paa kaget eller gøre der aff, huad I vill. Mit raaed er det, at I gør finden saa meget affbrek, som muligt er, dog at I seer till, at I gaaer det sickerste muligt er, fordi findens rytteri er got.

63. Til Ebbe Ulfeldt.

København, 18. marts 1644.

Jeg haffver foget eders skriffvelse, dateret den 14., oc er H. M. mening ennu saa, som jeg haffver skreffvet i mine forige breffve, at I skulle conjungere eder med de hallanske oc kaste broerne aff. Oc om Vor Herre gaff det, disse tindinger, I skriffver om, vare sanden, da haabis jeg, vi skall icke beholle dem lenge i Skaane oc at være saa i hellene paa dem, at di skall faae, huad dem tien for deris falskhed oc tirani skyld. Jeg thuiffler intet paa, at I jo gør eders beste, som I hidintill haffver giort.

64. Til Ebbe Ulfeldt.

København, 25. marts 1644.

Jeg haffver foget eders skriffvelse, dateret den 23. Huad det belanger sig, at I begerer at tage nogen aff fodfolket til rytter, saa haffver H. M. det bevilget. Det I begærer at tage eders broder til eder og laade Dombart¹ i slosloffven, det haffver H. M. oc bevilget. Det I begerer at blive herneder vid verket till pinsdag, det haffver H. M. oc bevilget. Om de andre begeringer beretter vel eders fader eder.

65. Til Corfitz Ulfeldt.

København, 5. april 1644.

Jeg sender eder herhos it breff till H. M., sender det frem med det første muligt er. Jeg ville, I ville errindre H. M. om min plenepotens. I seer vell selff, huor det gaaer til i militien.
(Uden udskrift).

¹ Kaptejn, senere oberstløjtnant Patrick Dumbar.

66. Til samtlig rigens råd.

København, 7. april 1644.

Efftersom generael Baudesin¹ med en aff hans egne tienere, en major, haffver ladet mig vide, at hand for vist er beretter (!), at de suenske i Riga haffver it anslag paa Øsell, huorfor hand haffver hat i sinde, at det gevorben folck, hand haffver, at offversende det paa Øsel, saac H. M. patent oc befalling, men guvernøren haffver intet ville antage det oc begerer, at effterdi at inselen staaer i fare, at man ville tenke paa middel at mantenere den, oc huordan hand skall forholde sig med de gevorbene knecte, effterdi de begynder at forløbe ham oc kommer finden i henderne. Hand haffver ellers temmelig folck tilsammen, oc effterdi det er ham forbøen aff H. M. at videre verbe, oc H. M. haffver fortrøst ham paa at fremsende en gesanter till kongen af Pollen², haffver hand med smerte bid der effter oc haffver ennu, saa meget muligt er, beholt folket tilsammen. Begerer derfor aff mig at vide, om hand med verbigen skal fare frem eller icke, forsickrer mig paa kongens gode affection, endog at senatores icke vill bryde federa, endog vill kongen grive sine tafel gyter³ an till dette verck, haffver derfor udskreffvet landagen till denne forestaaendis begraffvelse⁴, som er den 4. Julii. Effterdi vi ved, at vi haffver folck fornøden, oc H. M. haffve spenderet igen [?] temmeligt paa dette folck, oc vi aff andre platser besuerligt kunde faae folck, de keserlig ocsaa, for Ragotzi⁵ forhindring skyld, langsam skulle komme her ned, ville derfor rigens raaed sige deris betenckning, huad jeg skall suare generalen her paa, oc huad jeg skall suare ham om gesanteren oc om at skicke till begraffvelsen, effterdi hand meget dereffter forlanger, oc siden ville giffve deris betenckning om Øsel, om jeg skulle befalle guvernøren at tage det gevorbene folck paa landet.

¹ Wolff Heinrich von Baudissin, general i polsk tjeneste. ² Vladislav IV Sigismund. ³ Tysk: Tafelgüter, de hans taffel tillagte godser. ⁴ Kongen af Polens gemalinde Cecilia Renata var død 24. marts 1644. ⁵ Georg Ragoczy I, fyrste i Transsylvanien.

67. Til Anders Bille.

Malmøhus, 18. april 1644.

Jeg haffver befallet Mogens Arenfelt at rycke offver till Fyen till eder, huorimod I skall skicke mig igen Deverens oc Lyckes¹ companier, oc sender mig dem, det første muligt er.

68. Til Corfitz Ulfeldt og Christian Thomesen Sehested.

Malmøhus, 21. april 1644.

Jeg haffver tålt med Frerig Ranzo² at bliffve her, huilke hand haffver ocsaa antaget oc begerer dog intet derfor, men begerer at verbe it compani till hest. Ville derfor, I ville accomodere ham lige som de andre.

(Efterskrift:) Her berettis, at finden skulle haffve belagt Lilø³.

69. Til samtlig rigens råd.

København, 21. maj 1644.

Efttersom der skall tenkis paa middell till at underholde folket, som skall, om Gud vill, gaae i marken, som er proviantt, heste till styckerne oc den, som skall commandere ateleriet, ville jeg derfor, at rigens raaed ville tenke paa middell till at forskaffe proviant oc paa heste till ateleriet oc paa en dyctig kaerll till ateleriet, oc at hand motte strax neffnis. Forcken (!), som kand føris i marken, kand beløffve sig ungefer offver 5000 mand till heste oc foetz, oc effter som der ligger 800 tønder nue i Malmø, som hører adelen till, at rigens raaed ville hanle med dem derom, saa var det en liden hielp.

70. Til Corfitz Ulfeldt.

København, 5. juni 1644.

Jeg sender eder herhos it breff fra Rensberger⁴, hvoraff I kand see, huor det staaer der till. Jeg haffver i sinde, om Gud vill, at dragc der ned i dag. Borremesteren Reinholt Hansen⁵

¹ Formentlig ritmestrene Joachim von Dabbern og Niels Lykke. ² Frederik Rantzau til Krapperrup. ³ Lille, Froste h. ⁴ Oberstløjtnant Gabriel Rensberg. ⁵ Borgmester i København Reinholt Hansen.

haffver bedet mig, at hans suoger i Malmø motte blive tolder der, huilket jeg saae gerne, huorfor jeg vill, I ville sette ham till den bestilling.

(Efterskrift:) Sender mig breffvet igen. (Uden udskrift).

71. Til Corfitz Ulfeldt.

København, 23. august 1644.

Jeg sender eder herhos tuende breffve, det ene till mig, det andet till Sivert Urne¹, oc derhos nogle capitulations-punckter, som Hubalt² begerer. Raadet kand nu resolve sig derpaa, oc kan man saa lade ham vide besken derpaa.

(Efterskrift:) Jeg ville, at det fodfolck kunde vis komme offver enten i moren eller offvermoren. Lader mig vide besken, paa det jeg kand lade Tage³ vide det.

(På bagsiden med en anden, samtidig hånd:) Printz Christians skriffuelse. (Uden udskrift).

72. Til samtlig rigens råd, som tilstede er.

København, 4. december 1644.

Eftersom H. M. haffuer naadigst befallet, at jeg skulle reterere mig till Falster igen, huilket oc effterkommis skall, saa effterdi at der fattis penge, ungefer 1800 daller, till at giffve folket deris munstermaanet, oc at holle mig oppe hoes umun-stret folck i disse tider der er betenkeligt, huorfor jeg vill haffve det fra mig sagt, oc huad for inconvenienser deraff kunde komme, vill jeg stille till de gode herrers egen betenken. Saa bliffver jeg ocsaa frae alle consiliis affskoren.

73. Til Corfitz Ulfeldt.

Krobeløg⁴, 21. december 1644.

Eftersom jeg fornemmer, at I haffver skreffvet effter kapiten Stee[n]⁵, saa effterdi at H. M. haffver befa[let] mig at skaffe

¹ Sivert Urne, lensmand på Tryggevælde, oberstløjtnant. ² Formodentlig oberst Christof Hubalt. ³ Tage Thott Ottesen til Eriksholm, lensmand på Malmøhus. ⁴ Måske Krabbøløkke på Bremerholm. ⁵ Randen er ødt bort af mus. Den tyske oversættelse har: Steen, Måske kaptajn Georg Justus von Stein.

ham aff, saa thu[iffil] jeg intet, effterdi hand mereterer noch en bestilling, at I da behielper ham till nogen bestilling, saa bliffver jeg lofflig aff med ham. Jeg forlenger ennu alle dage effter munstermaanens penge; faaer dem icke snart, da tør folcket bliffve suirig. Sender mig en 500 par stromper her offver cito.

74. Til Corfitz Ulfeldt.

København, 16. februar 1645.

Jeg hafluer talet H. M. till om den bekente sag. H. M. objeseret mig det argument, at G. Pens¹ hade giffuet F. Soffi det. Jeg troer vell, at det kunde skee, om verket vid andere kunde puseres. Pour resto bliffuer det vid voris siste affsked.

(Efterskrift:) Paa rigens marsis anholling haflver jeg foget suar, at hand ved, huorfor H. M. er vred. Om H. M. hellers vil det behage, som jeg hafluer skreffuet, vill lade kansleren det oc vide.

75. Uden adressat².

Nykøbing, 11. april 1645.

Ich vbersende euch hirbei ein memorial von hersug Ernst Gunter³, vndt weill ich lest I. M. nicht vngeneigt darzu befant, weill ich aber nicht sein menung recht vernommen hette, als dörffte ich I. M. nicht weiter ansprechen. Weil aber nu sein menung hirbei liget, als wolte Ihr das mit guter gelegenheit vorbringen.

76. Til Johan Braem.

Nykøbing, 13. april 1645.

Ich habe ein von meinen musikanten abgefertiget nach Danzig, vndt weill er gelt vornöten hat, so machet im ein wexell auff en 50 oder 60 daller nach Danzig. Hir ist es noch gaer stille. Claus von Anefelt ist hir, will heute wieder weck.

¹ Rigsreve Christian Pentz, g. m. Christian IVs datter Sophie Elisabet. ² På bagsiden er med en ældre (samtidig?) hånd skrevet: An den Cantzler Hr. Detlof Reventlow 1645. ³ Hertug Ernst Günther af Augustenborg.

Ich will hoffen, dieser diener wirt sicher genug vortkommen. Ich vberschicke euch hirbei ein brieff zu Baudessin¹; ist es dienlig, so schichtes vort mit disem diener.

(På foden er skrevet:) Friedrich Werner Musicant.

(På bagsiden er skrevet:) Ordre wegen Fredrick Warner Musicant auf 50 oder 60 Rdr. in Dantzic zue fournieren 13/4 1645. J. Bm. Empf. 60 rd. No/63. Vedkommende Dorete s. Giødert Brams affr². fra den 13. may 1640 til den 6. aug. 1655. Bleff til mangel och efter befaling igien leffuerit.

(Vedlagt:) Musicus Friedrich Werners kvittering, dat. Danzig 23. maj 1645, og kaptajn Georg Justus von Steins ditto, smstds. ²/18 april 1644, for henholdsvis 60 og 500 rdlr., udbetalt dem af handelsmand i Danzig Christian Horstman på Johan Braems forlangende.

77. Til Christian Thomesen Sehested.

Nykøbing, 8. juni 1645.

Eders breff, dateret den 1. junii, haffuer jeg bekommen, oc som I skriffuer om flere breffue, I haffuer skreffuet mit (!) till, saa ved jeg mig ingen flere breffue att errindre end tuende oc det for nogen moneder siden, dog aff ingen importanse at suare. Jeg undrer mig vell paa de suenskis umettelige begeringer. Her er intet nytt hoes mig, end det staarr her i temmelige terminis, dog det mange fortryder, oc erwarter, huad finden vill gøre.

78. Til Christian Thomesen Sehested.

Nykøbing, 2. juli 1645.

Jeg haffuer foget eders breff, dateret den 20., oc deraff fornømed dessen contenta; saa maa jeg bekende, at det er saa høet, at jeg kan intet forstaa det, oc dersom jeg skulle judicere om det, saa gelte mit judi ium dog intet. Jeg kand vell side her oc forundre mig om andere deris actioner oc cosilliis (!), men jeg seer intet, at jeg haver storr gaun der aff.

¹ General Wolff Heinrich von Baudissin. ² D. v. s.: afregning, jvfr. Rtk. B (1660--79), afregninger VII.3.

Jeg haabis, effterdi mine cosilia trycker dem icke, saa skall icke heller min consens tryke dem.

79. Til Christian Thomesen Sehested.

Nykøbing, 23. juli 1645.

Eders skriffuelse, datert den 13., haffuer jeg for to dage siden bekommet oc deruaff (!) seet dessen contenta. Huadtunge vilkore eder beveger till fred, kand jeg vel eracte, preterita consilia vill jeg intet røre om, fordisaa eders consilia gaaer altid ex post facto. Men aff denne fred kand jeg see en evig ufred, eller vi skall slet verre hunsfotter. Gud giffue, att broen baade icke haffuer nauffnen oc gerningen. Det I skriffuer, at de hollender begerer, at jeg skulle skrive med under; naaer jeg for det at see, vill jeg betencke derpaa. Jeg er lit spurt till raaeds deom (!). Huad stift Bremen belanger sig, da seer jeg ingen anden midell, end naaer H. M. tacker folket aff, som icke er at raade, at min broder tar strax folket oc tager stiftet ind igen oc conjungerer sig med di kesarlige. Det er saa i en confusion her med voris cosiliis, det jeg her maae sidde oc forundre mig offuer. Jeg haffver holt an hos dem for tre uger siden om noget, som de oc H. M. haffuer self bevilliget, at de skulle konn fly mig H. M. breff der paa. Jeg haffver ennu ingen besken fot derpaa. Jeg maae sige som en polack sagde engan: noster status consistit in confusione.

(På bagsiden er skrevet med en samtidig hånd:) Dat. 23. jul.

80. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 5. oktober 1645.

Efftersom jeg fornemmer G. Valdemar¹ er til Dansig oc forblifver der till kongens bilager², saa, effterdi H. M. oc jeg er bøn der till, da var det got, at hand betrede hege voris platz, oc jeg saa det suar gerne, at H. M. ville consentere

¹ Kongens søn grev Valdemar Christian.   ² Kong Vladislav IV Sigismund af Polen, hvis 1. gemalinde Cecilia Renata var død i året 1644, ægtede 1646 Maria Gonzaga, datter af hertug Carl af Mantua.

deudi, fordi K. i Polen søger venskab med H. M. oc mig, oc dersom H. M. sender noget till present, at mit motte gaae med derudi. Dette forretter hos H. M., efftersom jeg tenker vell, at man insensibiliter bringer eder till eders hoffmesters bestilling igen.

(Herunder, ligeledes med prinsens hånd:) Pecunia.

81. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 15. oktober 1645.

Jeg haffuer foget eders skriffuelse, saac de penge. Jeg spører Henrigs Mollers¹ tjeneste oc affection. I kand forsickerer hannem, at jeg vill recompensere det, naaer Vor Herre vill, det bliffuer engang got. Huad eders person belanger, da ville jeg ønske, at I kunde bliffue tillpas inden otte dage. I ved vell, at jeg haffuer forretract en temmelig somme penge, oc jeg fick suar aff H. M., at landet skulle betalle mig det. Nu ved jeg icke, huordan jeg skall mage det. Jeg ville gerne, at riget ville giffue mig breff, at jeg skulle faae min betaling aff lankisterne, oc at de ville giffue mig anvisning der paa, eller om hoffnesteren ville tage sig paa at betalle mig oc siden bliffue vid riget, fordi de ere noget uendelig i deris dont. Lader mig vide, om dette anslag vill gaae an.

(Efterskrift:) Taller dog H. M. till om mit deputat paa provianthuset.

82. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 25. november 1645.

Jeg skreff eder till sist om noget sauffskaaren timmer. Kunde jeg faae det til juell, da var det gott. Lader mig vide, om rigens raaed haffuer ennu intet resolveret dem paa mit deputat, det er mig umuligt at holle det saa ud, jeg er allerede hundredede (!) oc fiorten tusen daller skyllig. Skall jeg ennu leffve saa hen, saa vill det ennu løbe højere op. Jeg saa det gerne, om I ville tage den umage oc saa vit bringe det for paa

¹ Henrik Møller, fra 1641 tolder i København, storleverandør af varer, den senere rentemester.

mine vegne, oc lader mig saa vide besken igen, fordi at fororne mig min deputat oc icke saa ordinere den, at jeg kand ligge noget till beste, det er mig intet tient med. Jeg vill intet skriffue mere om denne materie, men vill hie effter suar. Lader mig vide eders mening herom.

83. Til Christian Thomesen Sehested.

Nykøbing, 29. november 1645.

Je(!) haffuer foget chancelerens breff saa oc de hollenske tactater oc tollurlen¹. Chanceleren ved vell at errindre sig, huad jeg suaret ham engang, dengang hand skreff mig till om same materie. Den mening er jeg ennu i, oc sender jeg chanceleren det igen lige saadant, som jeg haffuer foget det. Major Egsten² vill jeg ennu solisitere for, effterdi hand meriteret det, at Christen Skeel fick befaling, at hand contenteret ham med penge.

84. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 13. december 1645.

Jeg sender eder herhos en memorial, vill I haffue umage oc bestille mig det. Dersom I viste raaed for penge till fire spand heste, da lader mig det vide.

(Uden udskrift).

85. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 16. december 1645.

Efftersom jeg haffuer mange heste nu fornøden, oc jeg haffuer ingen foer till dem, oc hoffmesteren ville bevillge mig foer paa Møen till nogle, oc huor mange det kude (!) vere, lader mig vide herpaa besken.

86. Til Christian Thomesen Sehested.

U. d. og st.³

Jeg haffuer fornømet, at alle steder her i landene haffuer

¹ Fejlskrift for: Toldrullen. ² Major Michael Eckstein. ³ Brevet er med en ældre hånd mærket: 1645.

supliseret, at naaer de haffde betalt sodetesken¹, som skall afftackes, at de motte bliffue forskaanet for al inqutering, saa haabes jeg, H. M. icke samtycker derudi, i consideration, om jeg skall vere her sicker her², da foer der endeligen vere besatning i Nasko oc her, som jeg ligger. Dertillmed haffver borreskabet fordel aff, naaer generael kommisarien betaler dem deris lening. Jeg vill icke haabes, man vill sove som tillforen, for man haffver fred; Christian pries³ maae vere i frisk hukommelse.

87. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 10. februar 1646.

Der gøres ennu fornøden till rostvonene lered, oc mener jeg, at gamel segel skulle nock tiene dertill, huorfor om der var noget gamell i forraad, at I ville da sende det hid med rostvonene. Sender mig med det aller første tre hundrede daller hid. Lader mig vide, om der kommer noger besuerlige sager till herredagen.

88. Til Corfitz Ulfeldt.

København, den 1. maj 1646.

Jeg sender eder en sedel paa jern, huilken I ville underskriffue, ellers kand jeg icke faae mine heste beslaen. Jeg haffuer nogen gange errindret eder om en person, heder Lauffres Jensen, at I ville forfremme, nu efterdi det er Filippi Jakobi, saa ville jeg, I ville hielpe paa ham i disse maader, at byfoden i Helsingør maatte bliffue raadmand, oc denne maate bliffue byfoget igen. Sender mig det glas, I loffuet mig.

89. Til Corfitz Ulfeldt.

København, 13. maj 1646.

Jeg haffuer ingen hø till mine vonheste, om hoffmesteren

¹ Soldatesken. ² Læsningen er tvivlsom; ordet er tilføjet over linien.

³ Christianspris fæstning var blevet stormet af svenskerne under Lennart Torstensson 18. dec. 1643.

ville bevilge dem en tidlang at staa paa Møen. Forglemmer icke brevet till Gulo¹ om Laufris Jensen.

90. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 31. maj 1646.

Jeg haffuer foget hoffmesters breff, datert den 28., oc betacker jeg mig for hans gode offerte. Jeg skreff om de 20 tusen daller, som jeg skal haffue tilkommendis paaske, nu hoffmesteren forreser, oc jeg haffuer jeg haffuer (!) intet for mig uden hoffmesters ord, di erre vel visse nock, men om hand komer noget till, oc man vill sige, man hadde icke loffuet saa meget, huor stod jeg da. Fordi brent baren er red for ilden. Ville derfor hoffmesteren lade mig vide noget vist herom.

91. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 14. oktober 1646.

Efftersom I haffuer loffuet mig at bringe mig en somma penge tillvege, saa ville jeg vide, hos huem de vare at affordre, oc huor stor summen var.

92. Til Corfitz Ulfeldt.

Nykøbing, 5. april 1647.

Efftersom leligheden faller icke at tale med eder, førend jeg forreser, saa haffuer jeg befalet Gerstrob² at forrette mine sager hos eder, thuiffler intet paa, at I gør eders flid, at jeg kommer engang till ende, oc at det bliffuer hollet, hvad engang mig er loffuet.

¹ Der synes at stå: Gulo, formentlig Arent v. d. Kuhla, lensmand på Kronborg.

² Joachim Gersdorff.

Navneregister.¹⁾

- Abelsten, Hans, kgl. trompeter 350, 413. II 90.
- Abrahams, Ell., kammerfrue 311. — Karen, i Nykøbing F. 601.
- Adam Petersen, sergeant, II 378, 499, 617.
- Adam, Edvard, kgl. harpenist, II 750(?)
- Adolf, hertug af Gottorp 151.
- Jacob Casper, maler 445.
- Adolf August, hertug af Gottorp 379, 390.
- Frederik, hertug af Mecklenburg-Schwerin 21, 111, 121, 129, 142, 163, 259, 268 f., 286 ff., 294, 329, 344, 404 f., 457, 462, 464, 467, 471, 488, 491, 551, 561, 594. II 7, 28, 180, 235, 242, 316, 394 f., 456, 585, 620, 633, 673, 707.
- Ahlefeldt, Asmus 3. — Benedict, til Lehnkulen 56. — Claus, generalmajor, II 107, 657; nævnes 371, 382, 387, 402, 583, 631, 638, 641, 653 f., 690, 709, 729 f., 762. — Detlev, fhv. page, II 550 f. — Didrik, amtmand i Svavsted, II 1; nævnes 31, 35, 58, 74, 93, 101 f., 132. — Ditlev, til Lindau 26, 55. — Frederik, til Søgård 32, 88. — Gert Philip v., ritmester, II 412, 625, 628. — Hans til Halvsøgård og Gråsten 32, 88. — Henrik, til Lehnkulen og Glasau 41. — Henrik, hofjunker, II 1. — Henrik, oberstløjtnant, II 91, 192, 194 ff., 201, 205, 207. — Jørgen 16, 25, 43, 79, 92, 94, 96, 139, 370, 412; nævnes 7, 24, 42, 123, 144, 186, (207), 306, 375 f., 511. — Jørgen, til Svensby 3. — Kaj, amtmand i Flensborg amt 76, 109 f., 142, 153 f., 162, 217, 349, 617, 636 f. II 53 f., 177, 484 f., 487, 489 f., 492, 606, 618, 630; nævnes 15, 17, 24 f., 31, 38 f., 55 f., 75, 80 f., 89, 91, 93 f., 105, 108, 112, 122 f., 183 f., 307, 326, 412, 445 f. II 257, 536, 605, 737. — Kirstine, jomfru, II 137. — Magdalene, datter af Johan A. til Satrupholm, II 625, 628. — Magdalene, f. Rumohr 3. — Margrete, i Haderslev 159. — Mette 19. — Moritz, II 537.
- Ahlefeldtske kompagni, II 355, 410 f., 431, 436.
- Ahnemøller (Anemøller), Hans, kgl. tømmermester og bygmester, II 387, 638, 652, 678 f., 740.
- v. Ahnen, Preben, lensmd. o. Nordlandene, II 575, 608.
- Ahrensbock 192, 195.
- Aitzema, Foppius, Generalstaternes resident ved Hansestæderne 68.
- Akeleje, Corfits Gabrielsen, II 89, 130.
- Albert Gerbrantsen 107. — Lauridsen, præst til Havnelev og Højrup, II 381, 409 f. — Pedersen, dansk skolemester på Sorø, II 94.
- Albrecht, hertug af Sachsen-Eisenach, II 9, 255.
- Albuen, tange ved Nakskov fjord, II

¹⁾ Ved personer og lokaliteter, som forekommer hyppigt, anføres først de steder, der er af særlig betydning, derefter de steder, hvor pågældende person eller lokalitet kun nævnes.

- 239, 241, 248, 265, 274 ff., 336, 354, 379, 388, 435, 516.
- Aldenbrecht, Christian 593.
- Algejer, Johannes, prinsens kok 52 f. Alkmaar 639.
- Als 58. II 241.
- Alsted, Alsted h. 86.
- Alsø, Fuglse s. og h. 395. — Skov, Fuglse s. og h. 395.
- Altenland i Bremen 535.
- Alter, Johan 213.
- Amager, II 137, 167, 183. — Mark 201 f.
- Arnhof, Jørgen, hofløgnermand i Nykøbing F., II 38 f., 58, 302 ff., 345, 522 ff., 570.
- Amsterdam 72, 120, 417, 564. II 169. — Admiralitetet 107.
- Anders (Andreas, Andrea) Graver, se Kåre. — provst til Holmstrup, II 160(?). — Sadelmager 514. — Andersen, borgm. i Nykøbing 177. — Frantzen, soldat, II 497. — Hansen, II 170. — Hansen, bonde i Tjæreby 411. — Hansen, borger i Malmø 11. — Hansen, byfoged i Helsingør, II 175. — Hansen, gottorpsk kammerbud 174. — Harcksen, byskriver i Helsingør, II 35. — Jacobsen, ridefoged p. Hammershus 435. — Jensen, bonde i Bunkelod, II 136 f. — Jensen (Hansen?), præst i Hellested, 1634 sognepræst v. Helliggejst kirke i Kbh., II 34. — Jespersen, borger i Nykøbing F. 575. II 483, 647. — Jürgensen, stald dreng 210. — Lassen, kaptajn, II 50 f. — Laursen, præst i Stefvie, Torne h., II 123. — Madsen i Kolding, fhv. skriver på Kale, II 2. — Martensen i Ulslev 622. — Olufsen i Brusernup 578. — Olufsen i Melse, forbryder, II 439. — Olufsen, rytterknægt 520. — Petersen i Storsedinge 200. — Pedersen, borger i Kristiania, II 44. — Petersen, livkusk 225. — Pedersen, såret soldat, II 105. — Povlsen, bonde i Skanør, II 167. — Rasmus, karl i »Brandinge« (Bregninge?), II 331. — Rasmussen, færgemand i Gedesby, II 648. — Rasmussen, sadelmager 201.
- Anderstrup, Hunseby s., Musse h. 341 f.
- Androus (Andrews), Henrik, livbarber 163, 229.
- Anemüller, Hans, se Ahnemøller.
- Angel 106.
- Anhalt-Zerbst, fyrstendømme, II 8.
- Anklam, Pommern 8.
- Anna, dronning af Frankrig 150. — enkehertuginde af Croy, født hertuginde af Pommern 353, 485, 566. II 60, 238.
- Anne (Anna), enke e. dr. Arniseus, se denne. — enke e. sognepr. Isak Abrahamsen i Døllefjelde, II 591 f. — Bryggers i Nykøbing F. 518. — Israelsdøchter fra Nyborg, II 433. — Johan Clausen 202. — Jørgensdatter, g. m. kapt. Niels Aalborg i Trelleborg 486. — g. m. stadthauptmand Daniel Krüll, II 738. — Peters og hendes datter 371. — Pedersdatter 431. — Rasmusdatter i Toreby, II 696 f. — Samuel Hansens, II 127.
- Anna Augusta til Braunschweig og Lüneburg 3 ff.
- Catharina, hertuginde af Württemberg 521. II 108.
- Eleonora, hertuginde af Braunschweig-Lüneburg 51.
- Johanna, frøken af Württemberg, 453, 483, 559, 570. II 10, 59, 230, 646.
- Maria, hertuginde af Mecklenburg 121, 129.

- Anna Marie, hertuginde af Mecklenburg, II 620.
- Sabina, enkehertuginde af Württemberg 271 f.
- Sophie, hertuginde af Braunschweig-Lüneburg 567 f.
- Sophie, frøken af Mecklenburg 517 f.
- Sophie, Gerhard v. Meidells samleverske 483.
- Anselm Casimir, kurfyrste, ærkebiskop af Mainz, II 511.
- Anstruther, Robert, engelsk gesandt 116, 118, 510.
- Anton, mester, hans hustru og søn 231, 495. — Carlsen, hospitalsforstander i Randers, II 590. — Snedker i Nykøbing F. 182.
- Anton Günther, greve af Oldenburg 27 f., 53 f., 95, 102, 128, 130 f., 135 f., 196, 279, 291, 346, 374, 408, 430, 482, 527 f., 604 f., 628. II 7, 625.
- Antonia, frøken af Württemberg 45, 483, 559, 570. II 10, 59, 230, 646.
- Antvorskov 413. II 194; nævnes 162, 179, 210, 237, 247, 277, 314, 323 f., 327, 331, 342 f., 477, 490, 494, 502, 514, 636, 663, 742. — Præsten, se Ebbe Jensen Bruun.
- Antvorskov len, II 119 f., 196, 351, 677.
- Ape i Oldenburg 383.
- Arøbo, Peder Christensen, tingskriver i Falster, II 539.
- Arenfeldt, Aksel, til Basnæs, lensm. p. Stjernholm len 359, 363. — Mogens, lensmd. p. Mariager kloster, ritmester, 507, 635. II 80, 124 ff., 162, 183; nævnes 630 f. II 34, 67, 83, 187, 760. — Righorg, g. m. Aksel Juul til Kongstedlund 362.
- Arens, Marten, dømt for tyveri, II 427.
- Arent Andersen, ansøger til præsteembede 390.
- Armentreich (Armentrich), Matthias, felttrompeter 192, 303.
- Arnheim, II 511.
- Arnheim, Hans Georg von, se Arnim.
- v. Arnim, Hans Georg, kursachsiske feltmarskal 21, 127.
- Arninge s., Lollands Sønder h., II 6.
- Arniseus, Henning, dr., hofmedikus, og hans enke Anna, 283. II 38, 356, 585 f.
- Arnsborg på Øsel, II 167.
- Arrebo, Anders Christensen, sognepræst i Vordingborg 389.
- Artischoffsky, Elias, litauisk adelsmand 188, 305.
- Ascheberg, Rutger (Rötger), kurlandsk oberstltn., II 570. — Rutger Johan, prinsens page, II 512, 519 f., 546, 570, 699 f., 725.
- Aschersleben, Moritz 376.
- Askø, 331, 345, 559, 578 f. II 344.
- Asmus Kok, mundkok hos hertug Hans d. Y. 140. — Ibsen, bonde fra Ø gods, II 14.
- Asnæs, Ods h., II 196 f.
- v. d. Asseburg, Johan, II 651 f. — Ludvig, holstensk kammerjunker, II 651 f.
- Assenbølle, Olstrup s., Fuglse h., 459 f., 463. II 433.
- Asaens 163 f., 168, 197, 208, 212.
- Astrup, Hvidding h. 37 f.
- Augenstein, Hans Ulrich, student, II 572.
- Augsburg, II 541 ff.
- August, hertug af Braunschweig-Lüneburg-Wolfenbüttel 102, 126, 220. II 130.
- hertug af Nordborg 195.
- hertug af Sachsen, postuleret ærkebiskop af Magdeburg 292, 310, 362, 428, 448, 452, 485, 505 f., 524, 560. II 8, 99, 397, 620, 640, 703.

- August, hertug af Sachsen-Lauenburg 34 f., 67, 467.
- Augusta, enke e. hertug Johan Adolf af Holsten-Gottorp 15, 19, 54, 74, 456 ff.
- Aurich i Ostfriesland 564.
- Auscha, by i Bøhmen, II 711.
- d'Avaux, Claude Mesme, fransk ambassadør 150.
- Avnede, Lollands Sdr. h., II 374.
- Bachmann, Gert, stenhugger, II 170. — Hans Clausen, sognepræst i Branderslev 399.
- Bachstatt, Paulus, musiker 143.
- Bag(g)er, Erik, fhv. kammertjener hos hertug Ulrik(?) 149.
- Balschiel, Jacob, fra Skotland, fænderik 92.
- Baltasar (Baltser, Baltzer) Christoffersen, studiosus, II 646. — Detlofsen, skibskok 397. — Gertsen 332 f. — Laugesen, tegner, II 45, 499.
- Balzer, Joachim Ernst, fhv. skriver, II 730.
- Bandholm 548. II 344, 356.
- Bandsbro ved Nykøbing, II 454.
- Banér, Johan, svensk general 380.
- Banner, Niels 469.
- Bannich, Povl Jensen, II 111.
- Barbara, enke e. Jens Nielsen Ravn i Helsinger 445.
- Barchstad, Jochim, borger i Oldesloe, II 576.
- v. Bardleben, Bernhard, oldenburgsk drost 499 f.
- Barlt, sogn i Sydditmarsken 45, 90.
- Barnekow, Anne, g. m. Henning Henningsen Valkendorf 363. — Lene, g. m. Tønne Friis 362.
- Barnewitz, Joachim 582.
- Bartels, Sønnicke, fisker i Rødby, II 695, 728 f.
- Bartholomæus Jespersen, prinsens falkonér 12, 56.
- Bartram, Hans, se Bertram.
- Barup, Lillebrænde s. 594.
- Basse, Peder, lensmand p. Tranekær, g. m. Sophie Parsberg 196, 237, 260, 278 f., 297, 361, 463.
- Bassewitz, Sigfrid v. 512.
- Bastian, Hans, se Sebastian.
- Bastian Barber 186.
- Baudissin, Wolf Heinrich, general, polsk gesandt, 7, 29, 421, 622. II 36, 167, 259, 301, 607, 653, 759; nævnes 72, 142, 274 f., 286. II 78, 203, 537, 763.
- Bauer, Frederik, kaptajnlejtant, II 76, 81 f. — Friederich v., generalmajor, II 263 f., 416, 430, 504, 535, 679, 621, 715 f.; nævnes II 113, 177, 219, 225, 280, 308, 371, 422, 550 f.
- Bauisch, Martin, fuglefænger, II 512.
- Baumann, Christoffer, fængslet soldat, II 154.
- Baumühl, Frans, trompeter 422.
- Bauwer, generalvagtmeester 581.
- Bauwersdorf ved Wolgast 328.
- Bayern, jvfr. Maximilian I.
- Beck, Jochum, til Gladsaxe, lensmd. p. Bøvling 311, 469, 516. — Lave, landsdommer, II 547. — Sten, kgf. rentemester, nævnes 133, 210, 289, 363, 511, 513, 522, 531 f., 547 f. II 363, 482, 634, 691, 701.
- Becker, Christian, oberstlejtant 169, 446.
- Beckman, Jochim, i Hamburg, II 600.
- Behre, Jørgen Teuvre, skipper, II 16.
- Beisner (Pelsner), Levin, kaptajn, II 141, 178 f.
- Beldringe, Bårse h. 116, 182.
- Beldringegård, Bårse h. 182.
- Belgard, Pommern 8.
- Belgien 2, 103.

- Bendix Martensen, kgl. kommissarie-
skriver, II 318, 558. — Torleifversen,
islænding, II 17 f.
- Benfeld, Claus, major, II 154.
- Bent Bentsen, toldskriver 329. — Ras-
mussen, bonde i Skanør, II 167.
- Bente Ipsen, tømmersmand 243.
- Berck, Johan Adam, sølvpop, senere
slotsforvalter på Frederiksborg 201,
224 f., 243, 264, 268, 279, 293, 351.
II 382.
- Berendes, Matthias, notarius publicus
212.
- Berent Classen, skipper, II 561. — Pe-
tersen, indbygger i Haderslev 44.
- Berg, Johan Adam, se Berck.
- Berga, Asks s., Onsjo h., II 90(?).
- Bergen i Norge 98, 430, 484, 521. II
721.
- Berka, Christian Aderspach, zu Duba
u. Lelpa 22.
- Berlin (Køln) 44, 403. II 696.
- Bernau, Tyskland 277.
- Berner, Henrik 214.
- Bernhard, hertug af Weimar 108 f.,
287(?), 304, 379.
- Berns, Albert Baltzer, købmand, II 61,
100, 493, 501 f., 659 f., 694 f., 723,
729.
- Bernt Skræder 350.
- Berritsgård, Musse h. 256(?).
- Bertel Nielsen, sognepræst i Søllested
529. — Thommesen, borger i Flens-
borg, II 123.
- Bertram, Hans, kgl. ridefoged og fiske-
mester i Haderslev, II 538, 574. —
Hans, rytter, 1634 fodermarskal
152 f., 270, 375, 408, 440, 469; næv-
nes 28 f., 182, 190, 285, 300, 313,
316, 332, 345, 349. II 70.
- Beske, Andres Jespersen 514. — Jes-
per, sognepræst i Stubbekøbing 514.
- Beske, Mads Andersen, sognepræst til
Fuglse 301. II 110, 138.
- Besse, David, hvbarber 460 f. (?). II
50, 676.
- Besser, Samsø 604.
- Beste, Conrad 330, 341, 345, 348.
- Beuerlin, Johannes, hofpræst 144 f.,
158, 206, 208.
- v. Beulwitz, Hieronymus Chrlatoffer,
II 560, 578 f.
- Beyer, Carsten, borgmester i Flensborg
65, 81. — Jørgen, prinsens kammer-
tjener 151, 185(?), 189. — Maren,
g. m. Jes Iversen i Læk, II 680 f.
- Beyerlin, Johannes, se Beuerlin.
- Bieber, Johan, landskriver 32.
- Bielefeld 348.
- Bielke, Henrik, til Ellinggård i Norge,
II 37. — Henrik, kaptajn, II 88. —
Jens, kansler i Norge 296, 416, 430,
484. — Ove, lensmand på Bakke
kloster, II 45 f.
- Bietting, Gert Johansen, skrædder 302.
- Bilderbeck, Anton, borgmester i Ham-
burg, faktor 30, 34, 44, 67, 94, 103,
125, 156.
- Bilenberg, Rebecca, prinsessens pige
351 f.
- Bille, Anders, rigsmarsk, II 115, 683;
nævnes 617 f. II 119, 128, 156, 162,
182 f., 199, 203, 205, 221, 224 f., 241,
248, 252, 259, 279, 281, 285, 305,
313, 376 ff., 380, 382, 389, 394, 554 f.,
593, 624, 655, 681, 688, 749, 760,
762. — Birgitte, enke e. Jens Mogen-
sen Harbon 362. — Christoffer, prin-
sens kammerjunker 260, 352 ff.,
357, 361, 367. II 459; nævnes 230,
279, 313, 389. — Ejler, til Nakke-
bølle 363. — Hartvig Knudsen, til
Møllerup 362. — Helvig Eriksdatter,
g. m. Johan Brockenhuus 362. —
Henrik Knudsen, til Tirsbæk 362. —

- Hilleborg Holgersdtr. 362. — Holger, til Bjørnsholm, landsdommer 215, 362. — Lave Eriksen, til Kjærsgård, landsdommer 219, 362, 366, 384, 454. II 287 f., 414, 547. — Peder, kaptajn, II 170. — Regitse (Rise), g. m. Staller Kaas 362. — Rønno, til Sandbygård 363. — Steen Eriksen, til Trudsholm 362. — Steen Mogenssen, hofjunker 361. — Tønne Knudsen, til Billeskov 362. — Vincens, til Valbygård, ritmester 363. II 34, 195 ff.
- Birkelev, Vodder s., Hvidding h., 87 f., 98.
- Bispeballe, Utterslev s. 326.
- Bispensø (»Øen len«), Godsted s., Musse h. 233, 261, 275, 451, 454. II 494.
- Bisserup havn, Holsteinsborg s., V. Flakkebjerg h., II 194, 197.
- Bittger, Henrik, fhv. kok hos prinsen 370.
- Bjærnæs, Olstrup s., Fuglse h. 463.
- Bjørka, Krops s., Luggude h., II 90(?)
- Bjørnsholm, Slet h. 279, 313, 353, 389.
- Black, Jens, i Næbbølle, II 465.
- Blasius Laka 498.
- Blekinge 235. II 184.
- Blenkin, Catarina, jomfru 440.
- Blichfeld, Christen Jensen, fhv. sognepræst, rektor, II 350 f., 554 f.
- v. Blitzen, Levin 496.
- Bliz, Henning Philip von, adelig dreng, II 37.
- Blois 112.
- Blome, Didrik, hofjunker, II 50, 56 f., 70, 547, 552, 676. — Didrik, til Obentorf 92, 94. — Henrik, overskænk 603. — Otto, til Deutsch-Nienhof 544, II 1. — Wulf, amtmand i Tønder 83, 189, 209. II 34, 692.
- Blum, Henrik, svensk marskal, hans tjener 528. — Oluf, prinsens page 136.
- Blücher (Blecher), Johan, inspektør ved Børnehuset i Kbh. 373.
- Bock, Killian, II 590.
- Bockhorst, Johan, borger i Flensborg 66, 120.
- von Bodenhause, II 651 f.
- Boe Boesen, II 496.
- Boedj, Christen Rasmussen i Ønslev by 451.
- Bogense, Hans, præst 453.
- Bogø, II 381, 501. — skov 445.
- Boid, Peder, bonde i Torp, Bunkeflod s., Oxie h., II 137.
- Bollerslev, Bjolderup s., Ris h. 31, 36, 123.
- Bonde Hansen i Halsted kl. len 358.
- Bonde, Jørgen, II 234.
- v. Bonickow, Caspar, kursachsisk kammerråd 534 f., 571 f.
- Bordesholm gymnasium, II 508.
- Borg, Verner ter, se Verner Thorborg.
- Borneman, Philip Julius, kancellisekretær, II 385, 501.
- Borre, Hans Nielsen, sognepræst i Nørre-Vedby s. 230 f., 478, 484, 496.
- Borres, Hans, i Lillebrænde 590.
- Bortan(?), Heinrich From 262.
- Bortwick, engelsk major 116, 118.
- Borysdorff, Conrad von, brandenburgsk overkammerherre, II 323.
- Bose (Boese), Caspar, juvelér i Leipzig. 76, 442, 449. — David, barbersvend 460 f. — Paul, juvelér i Dresden el. Leipzig, broder til Caspar B. 30, 76, 442, 449.
- Boss, Claus (Nicolaus), jagt- og falkonermester 11 f. (urigtigt læst Voss), 59, 108 f.
- Botmer, Kurt, færgemand ved Guldborg 117.
- de Boudier, Jacques 522.

- Brabant 23, 618.
- Bracke, Andres, bonde fra Ø gods, II 14.
- Braëm, Gødert (Gothard), kgl. faktor, tolder 13, 529 f., 542 f.; hans enke Dorete, II 763. — Johan, borger i Kbh., faktor 96, 191, 227, 285 f., 291 f., 309, 312 f., 349, 375 f., 401, 403, 415, 434, 451. II 79, 301, 489, 491, 743, 782 f.
- Brahe, Helvig, g. m. Falk Falksen Gjøe 363. — Jørgen, lensmand p. Hagenskov 177, 363. — Otte Pedersen 297, 363, 377. — Rasmus Andersen, slotsskriver på Kronborg, II 312. — Sophie Akselstr., g. m. Holger Rosenkrantz 363. — Tyge, til Tostrup, lensm. p. Tryggevalde 297, 363, 381, 390, 402, 418.
- Brammer, Heinrich, husfoged i Flensborg 35.
- Bramsen, Anders, selvejer i Tågerup 424, 459.
- Bramsted, Holsten 22, 68, 123, 129.
- Brandenburg 398. II 683, 707, 736.
- Branderslev s., Lollands Sdr. h. 399. II 418.
- Brandstrup, Tirsted s., Fuglse h. 274.
- Brandts, Gertrud 25.
- Brant, Andreas, i Meldorf 65.
- Branth, Bernt 254.
- Brarup, Falsters Nr. h. 216.
- Brauer, Johan, dr., apoteker i Kiel 216.
- Braun, Conrad, kaptajn, II 203. — Hans, fodermarskal, se Brun. — Heinrichus Andræe 217.
- Braunschweig, II 130.
- Bredal, Aksel, hører i Nykøbing F. 523 ff., 552. — Anders Pedersen, skoledisciplin, II 193, 438. — Erik Andersen, rektor i Nykøbing F. 276, 278, 408, 431 f., 481. — Peder Andersen, sognepræst i Kettinge 576 f. II 193, 438.
- Brede, Johannes, fhv. præst til Metelchen(?) i Mecklenburg 404.
- Bredemose, Øse s., Skads h. 1.
- »Bredninghuofgård« (Brejninge hovgård), Koldinghus len 187.
- v. Bredow, Achim, oberstltn., II 120. — Joachim, kgl. jægermester 512.
- Breedeneck, landsby ved Preetz 57.
- Bregninge, Horbelev s., Falster Sdr. h., II 354. — Musse h. 584.
- Brejninge s., Holmans h., Koldinghus len 187.
- Bremen 61, 471. II 373.
- Bremen ærkestift 1, 194, 198, 227 f., 325, 346. II 764.
- Bremer, Bartold, guldsmed i Haderslev 39. — Phillip Julius 69. — Rasmus, i Tingsted, manddraber 579.
- Bremerförde 606.
- Brentzier, Arent, smed, II 545.
- Bring (Brinck), Christoffer, slotsskriver på Malmøhus 174, 320, 342 f., 386 f., 418. II 632, 701 f., 721 f.
- Bringe, Hans, i Skotsebølle, II 465.
- Bristol 539.
- Brochmand, Jesper, professor, 298 (fejlagtigt skrevet Casparus), 406, 450, 523, 586, 635. II 221.
- Brock, Birgitte, g. m. Tyge Brahe, lensm. p. Tryggevalde 363. — Jytte, enke e. Jørgen Skeel til Estrup 363. — Lisbet, g. m. Frana Lykke 363.
- Brockdorff, Henrik, til Hemmelmark 588 f. — Joachim(?), oberstltn. 603.
- Brockenhuus, Anne, g. m. Henning Jørgensen Valkendorf 236. — Birgitte, g. m. Jacob Jacobsen Ulfeldt 236. — Claus, landsdommer p. Fyn 376. — Elisabeth, g. m. Corfitz Jacobsen Ulfeldt til Bavelse 236. — Johan, til Lerbæk 362. — Karen, g. m. Hans

- Pogwisch 236. — Laurids Frandsen 236. — Oluf, slotsherre på Københavns slot 470. II 544, 644, 679.
- Brodthagen, Christian, borger i Rostock, II 444.
- Broer, Laurids, i København 168.
- Brudersdorf i Mecklenburg 404.
- Bruun (Brun, Bruhn), Christian, Hansborg 140. — Daniel, borger i Rostock, II 663. — Dorotea, enke e. foged på Samsø Jacob (Joachim) Brun 549, 595. — Ebbe Jensen, slotspræst p. Antvorskov 173. — Hans, borger i Helsingborg, II 681 f. — Hans, fodermarskal 561. II 515, 533, 541. — Hans, lakaj 171, 203. — Hans Hansen, sognepræst til Tågerup 262. — Henrik 250. — Henrik Andersen, sognepræst til Vesterborg, 263, 291, 303, 333, 339, 356, 524. — Jens, søn af Dorotea B., ridefoged på Samsø 549, 594 f., 604. II 222, 356, 508. — Jørgen 395. — Margrete, g. m. Reimarus Dorn 140. — Nicolaj, landfoged i Ditmarsken 140. — Rasmus, i Frostrup, Kettinge s. 395.
- Bruns, Sophia, II 2 f.
- Bruse, Johan, skovrider på Falster, II 211 f., 411, 495, 501, 570, 719.
- Bruserup, Veggerløse s., Falster Sdr. h. 578.
- Bryske, Lisbet, g. m. Henrik Knudsen Bille 362.
- Brødt, Jørgen, sognepræst i Malmø, se Jørgen Madsen Bråd.
- Bråd (Brod, Brødt), Jørgen Madsen, sognepræst i Malmø 10 f., 405 ff.
- Buch, Servatius, se Buck.
- v. Buchwald, Caspar (Jasper), amtmand p. Segøberg 195, 432, 437 f., 515, 612. II 120, 146 f., 175, 178, 419, 625; nævnes 15 ff., 24, 35, 51, 79, 91 ff., 121, 123, 129, 154, 186, 246. II 36, 91, 109, 117, 189 f., 513, 527, 529, 568. — Claus, i Kiel 60, 142. — Ditlev Christoffersen, til Gram 88. — Ditlev Johansen, til Nybøl 32, 88. — Frederik, oberstltn. 622. II 201, 218 f., 253, 470. — Gert, prinsens tjener 467. II 214. — Wolff, klosterprovst i Preetz, tidl. amtmand i Haderslev 120 f., 220; nævnes 31, 79, 91 f., 267, 270, 296, 338.
- Buck, Servatius 507, 576(?). II 29, 105, 138. — Thor 262.
- Buckingham, hertugen af 377.
- Budde, Frederik, ritmester på Øsel, II 167.
- Bugislaw XIV, hertug af Pommern 8, 32, 105, 265, 277, 344 f., 349, 353.
- Bullerdick, Hans, sporemaker i Kbh. 482.
- Bumann, Ludvig, borger i Lübeck, II 222.
- Bund, Hans, salpetersyder 449.
- Bung, Jørgen, landfoged på Femern, II 115.
- Bunkefod, Oxle h., II 136 f.
- Bursche, Hans, II 50.
- Bursø, Fuglse h., II 406.
- Busch, Evert, smed i Sillerup 57. — Joachim, kælderknægt og mundskænk 202, 484.
- Bussart (Bussert), Franciscus, II 52.
- Bussius, Theodor, dr. jur., landkansler, og hans enke 31, 42.
- Bülcke, Christoffer, kancelliforvalter 126.
- Bülow 591. — løjtnant, II 203. — Christoffer Hans, gottorpsk råd og amtmand, II 754. — Ejler, kaptajn 483, 556, 617. II 105. — Levin, ritmester, II 533. — Søren, stalddreng 488.
- v. Büнау (Bünow), Kurt, pommersk marskal 427, 429. — Rudolf, kam-

- merpage, hofjunker 111, 113, 294 f., 375, 421, 472, 498. II 50, 70, 547, 676.
- Byakov, Ønslev s., Falsters Nr. h., II 224.
- Bützow i Mecklenburg 54 f., 197, 211 f., 461.
- Bækkeskov, Kettinge s., Musse h. 395.
- Boeken se Bøking herred.
- Bøking herred (Boeken), Tønder amt 37.
- Bølske, Christoffer, borger i Nykøbing F., II 571.
- Bølling, Thomas, borger i Malmø 11.
- Bønned, landsby i Horbelev s., Falsters S. h. 539 f. II 648. — Hovedgård smstds. 227, 412, 530, 533, 615. II 23, 41, 44, 548. — Haven ved, 438 f. II 41, 714, 726 f.
- Børge Andersen, skipper, II 142. — Nielsen, drabsmand, II 127.
- Börger, Hans, skipper af Lübeck, II 100.
- Børringe len, Skåne, II 702.
- Børup fogedi, Elbo h. 520.
- Bøsemager, Niels, kaptajn, se Niels.
- Bøsserup, Fuglse s. og h. 395. — skov Fuglse s. og h. 395.
- Bøtger (Bøtker, Bøttiger, Bötticher), Henrik, prinsens kok 182. — Herman, kammerjener 246 f., 294. — Rasmus, i Nykøbing F. 420. — Johan Adolf, indb. i Kbh. 154, 180(?). — Adolf Frederik 19 f., 48, 164(?), 186, 201(?), 216, 432, 437 f. — Peter 51.
- Bøtø, Veggerløse s., Falster S. h. 538.
- Båhus 201, 203, 285.
- Cammin, Hans, fra Rostock, II 308. — Joachim, fra Rostock, II 308.
- v. Campen 220 f.
- Carl I, konge af England 52, 67, 108, 116, 118, 355. II 516 f., 533.
- Carl (II), prins af Wales, II 583 ff.
- hertug af Mecklenburg-Schwerin, II 28.
- Ludvig, pfalzgreve, kurfyrste, II 32 f.
- Carsten, skovrider i Vordingborg len 623. — Drewesen, i Glückstadt 96.
- Casimir, Joachim, officer 78, 91, 513, 632. II 201.
- Caspar, trompeter, II 683. — Andersen, borger i Næstved, II 540 f. — Hansen, afdød borger i Güstrow, II 673.
- Catrine (Catharina), ansøger 552. — Jürgensen 42.
- Celle, II 30 f.
- Cennitz, Hans Michael, lakaj, se Kemnitz.
- Cheili, Gregorio, musikant 202, 359.
- Chemnitz, Hans Michael, se Kemnitz.
- Christen (Christian) 303. — Guldsmed, II 184. — Prinsens skomager, II 119. — Bastian(sen) 163, 566. II 505. — Burekharlsen, prinsens livknægt 203 f. — Christensen, fisker 395. — Christensen, kapellan i Herlufsholm 381. — Christensen, sognepræst i Ferslev, II 566. — Christoffersen 553. — Clemensen, skrædder i Nykøbing F. 551. — Hansen, konstabel, II 212 f., 402, 411, 545. — Jensen, »fra Jylland« 147. — Jensen, ridefoged på Ålholm, II 680 f., 692. — Jørgensen, fisker 395. — Madsen 565. — Nielsen, tugthuspræst i Kbh., II 102. — Ovesen 38. — Pedersen, II 98. — Rasmussen, skriver 266 f. 307, 319. — Sørensen 272. — Sørensen, dømt for tyveri, II 427.
- Christian, prins af Danmark, senere konge (Chr. V), II 501, 507.
- II, kurfyrste af Sachsen († 1611) 7.
- II, hertug af Anhalt-Bernburg 590. II 229, 301, 617 f.

- hertug af Sachsen 292, 311, 382, 428, 448. II 9, 398, 640.
- hertug af Sønderborg, II 181.
- hertug af Sønderborg-Ærø († 1633) 44, 46, 91, 105, 109 f.
- markgreve af Brandenburg 565.
- greve af Oldenburg og Delmenhorst 102, 143. II 7, 56, 59, 230, 637, 652, 692.
- Christian, Thomas, kaptajn 356.
- Christian Albrecht af Gottorp 488, 490.
- August, pfalzgreve, II 633.
- Ludvig, hertug af Braunschweig-Lüneburg 515, 565. II 8, 30 f.
- Wilhelm af Brandenburg, administrator af Magdeburg 3, 521. II 9.
- Christianshavn 605, 619. II 118, 383, 385, 704. — Borgmester, se Jacob Madsen.
- Christianspris, II 36, 225, 241, 308, 391, 421, 622 f., 672, 742, 755, 767.
- Christina, dronning af Sverrig 164, 440(?).
- Christine (Kirstine) Hans Støds i Lillebrænde, II 367. — Jensdatter i Stubbekebing vandmølle, II 689. — Pedersdatter, enke e. Henrik Fuiren 71, 103, 290, 329; nævnes 72, 106, 143, 164 f., 171, 216, 219, 223 f., 239, 241, 261, 281. — Thomasdatter 450.
- Christina Margaretha, enkehertuginde af Sachsen-Lauenburg, II 605.
- Christoffer Buntmager, borger i Malmø 11. — Prinsens hoffisker, II 265. — Kancellibetjent 49. — Christensen, sognepræst i Stege 408. — Hansen, skriver på Frederiksborg 501. — Iversen, øverste renteskriver 206, 306, 417. — Madsen, sognepræst til Gundslev 280. — Mortensen i Bregninge(?), II 354. — Svendsen, orgelbygger 359.
- Clas Carsten, indbygger i Barlt 90.
- Claudi, Hans Christof, kongens overjæger, II 66, 164, 557.
- Claus, mællerknægt 524. — Dirichsen i Bøtø 538. — Evertsen, amtskriver 110. — Hansen, tjener 238. — Jessen i Store Solt 55. — Johansen, ansat i prinsens rentekammer 587. — Knudsen, amtskriver i Haderslev 113, 186, 215. — Madsen og hans datter i Halsted len 164. — Nissen, forvalter på Sparepenge ved Frederiksborg 168, 188, 252 f., 287, 435 f. — Rasmussen, bonde i Soesmarke 459. — Thomasen, taksérborger i Nykøbing F., II 642.
- Clerc, Johan de, i Kbh. 415.
- Cleve, II 511.
- Cochrane, John, engelsk afsending, II 516 f., 532 f.
- Conrad, lakaj 163.
- Corfflus, Nicolaus, polsk gesandt, se Korff.
- Cornelis Lampersen i Bøtø 538.
- Cramer, Christoffer, husfoged på Nykøbing slot, se Christoffer Kremer.
- Cramp (Kramp), Adam, kaptajn, II 75 f., 80 ff., 93 f., 127, 817.
- Cratz, Mikkel, se Kratz.
- Cremer, Heinrich, borger i Hamburg 543.
- Creutz, Martin, se Kreutz.
- v. Cristow, Achatius, page 622.
- Cronenberg, Simon, skomagermester, II 383.
- Croy, Anna af, se Anna, hertuginde af C.
- Croy, hertugen af, II 60, 204, 238.
- Cudrup, Christoffer, apoteker i Kristianstad 466.
- Cunningham, John, til Gerdrup 502, 528 f.
- Cuper, Theodorus 212.

- Czernichow, Christian Dietrich, oberst, fелtejmester, II 396, 533, 565 f., 637 f., 643, 653 f., 694.
- Cæcilia Renata, dronning af Polen 358.
- Daldorf, II 44.
- Dame, Frederik, provst i Flensborg 105 f.
- Damsberg, Jørgen Madsen, præst til Falkerslev, II 642.
- Daniel Davidsen 484. — Jensen på Fæmø 557.
- Daniel, auditor, II 119. — David, skibskaptajn, II 69.
- v. d. Dannen, Gabriel, perlestikker 47 (v. d. Sonnen), 197 (Dame). II 1.
- Dannemare, Lollands Sdr. h. 277, 347, 394. II 314.
- Dannevirke, Haddeby s. 58, 89, 101.
- Danzig, II 48, 60, 78 ff., 99 f., 122, 652, 762 ff.
- David, mester Jacobs 168. — kgl. gartner i Kbh. 248. — Clausen, byskriver i Kbh., II 453. — Davidsen, sognepræst i Majbølle 390.
- Davie, major, II 285.
- v. Debborn, Joachim, ritmester, II 593, 644, 760.
- Debyca, Nicolaus, polsk resident, II 385.
- Dehn(Dähn)-Rothfelser, Hans Diepholt v. d., kgl. jægermester, II 381, 383 ff., 407, 424, 456, 515, 695, 729.
- Deicher, Nickel, murmester, II 523 f., 526, 558.
- v. Delden (Dellen), Georg Becker, borger i København 12 f. — Johan Becker (Bøtger), borger i Kbh. 96. — Jørgen, borger i Kbh. 244.
- Demmin, pas i Mecklenburg 404.
- Didrik Mogensen, søn af m. Mogensen, II 107. — Petersen i Norby, Flensborg amt (sic!) 122.
- Dietrich, Albrecht Hellwig, dr. med., livmedikus 372, 398, 400, 403, 412 f., 459, 505, 523, 536 f. II 46 ff., 50, 207, 479, 660, 745, 750. — Johan Curt 305.
- Dines (Denis) Andersen (Christensen), præst i Horslunde 194. — Hansen i Bøte 538. — Jepsen 358. — Sørensen, bassist 359. — Thomsen, byfoged i Nykøbing 345, 374.
- Dionys, Albert, fhv. kgl. møntmester i Glückstadt, prinsens faktor i Hamburg 22, 60, 68 f., 77, 98, 124, 127, 522, 589 f., 596 f., 615, 638, 640 f. II 46, 58, 99 ff., 177, 209.
- Dirick Paulsen, stenhugger, II 524, 527.
- Dissner, Christoff, musiker 143.
- Disteldorf, se Dysseldorf.
- Ditlev (Detlev) Marckesen i Angel 101. — Pedersen, borger i Malmø, II 89.
- Ditmarsken 132. — Syd- 97, 197.
- Dobbin, Thomas, borger 111.
- Dorn, Reimarus, dr. 31, 43, 79, 140, 398, 522.
- Dorothea, dansk dronning 99. — af Braunschweig-Wolfenbüttel 3, 6 f. — hertuginde af Sachsen-Eisenach, II 9, 255. — enkehertuginde af Sønderborg 39, 46, 82.
- Dorothea 53.
- Dorothea Augusta, datter af hertug Frederik III af Holsten-Gottorp 15, 20.
- Dover, II 16.
- Drage, Holsten 17.
- Dragsholm 505. II 208.
- Dragsminde, udhavn ved Rødby, II 390 f., 638; nævnes 366, 605. II 1, 35, 398, 403, 430, 432, 690.
- Drager, II 136 f.

- Drejer, Frederik, se Frederik Jacobsen, drejer.
- Dresden, nævnes 29 f., 41, 111, 118, 149, 161, 171, 192 f., 213, 246, 317, 381, 391, 426, 441, 553 f. II 651, 698.
- Dreyer, Frederik, se Frederik Jacobsen, drejer. — Hans, i Haderslev, og hustru 109. — Jørgen von 297. — Karsten, kok i Næstved 365.
- Droll, Niels 352 f.
- Dronningborg len, II 663, 691.
- Drucken, Hans 262.
- Due, Manderup, til Halkær 363.
- »Den blå Due«, skib, II 265.
- Duir, Detlev, gæstgiver i Kbh., II 48.
- Dumbar, Patrick, kaptajn, II 258.
- Duncker, Adam, borger i Nykøbing F. 328.
- Dunkerque 8, 11. II 511.
- Duschelmacher, Herman, gartnersvend 316.
- Dyrjahr (Dyrår), Johan, borger i Lübeck 443 f. II 695, 729.
- Dysseldorf (Disteldorf), Albert (Abraham), handelsbetjent 378, 398.
- Dähn, Hans Diepholt, se Dehn-Rothfelser.
- v. Dämitz, Denis 350.
- Däne, Moritz Adolf, oberstltn. 156.
- v. Dänhof, se v. Dönhof.
- v. Dörlau, Georg Christoff, kursachsisk justitsråd 222. — Georg Christoff, page 220, 222 f., 316, 322, 429. II 44 f. — Hans Georg, prinsens hofjunker 501(?) 512. II 50, 70, 547, 689.
- Døllefjælde, Musse h. 301. II 580, 592.
- v. Dönhoff, Gerhard, fhv. polsk ambassadør i Danmark, II 560, 578. — Henrik, polsk gesandt, II 55, 78, 166.
- Daa, Claus, rigsadmiral, nævnes 92, 170, 202, 221 f., 241, 272, 328, 343, 352 f., 381, 458, 490. II 387. — Oluf, hofjunker, officer, kommandant på Møen 40, 46, 49. II 387 ff., 382.
- Ebbe, Hans, i Frejlev 395.
- v. Ebben, Henrik, officer, II 176.
- Ebeltoft, Jens, kgl. skipper, II 409. — Rasmus, borger i Nykøbing F., II 556.
- Eberhard III, hertug af Württemberg 87, 319, 331, 404, 448, 453, 521, 566. II 10, 25, 59, 108, 238, 640.
- Eberhard, hertug af Württemberg, søn af foreg. 521.
- v. Eck, Gotfried, friherre 402.
- Eckernförde 99, 588 f.
- Eckstein, Michael, major, II 91, 194 ff., 199, 201, 250, 254, 256, 258, 265 f., 268, 279, 312, 321 ff., 337, 351, 355, 362, 449, 451 f., 456, 528, 666, 677 f., 766.
- Eddelke Michelsen 91.
- Edel Christensdatter i Nykøbing, II 213 ff., 235(?).
- Egebjerg skov, Sønder-Kirkeby s., II 483.
- Egesborg, Øster-, II 648 f.
- Egeskov, Jens, skovrider på Møen, II 320, 443. — Niels, skovrider på Møen 623.
- Egeslevmagle s., V. Flakkebjerg h., 502, 528 f.
- EGGEBRECHT, Nikolaj, tysk kancelliforvalter 224, 243.
- Eggers, Nicolaus, lakaj 24.
- Ehnhusen se Oeyenhausen.
- Ehrmann, David, korrespondent i Hamburg 386, 638.
- Eickhelt, Dietrich 105.
- v. Eickstedt, Marx, til Roten Klempe-now, pommersk udsending 105. — major, II 122, 192 f.
- Einefeld, Claus, rytter, II 533.
- v. Einsiedel, Agnisa Christina 307. —

Heinrich Hildebrand, assessor i Leipzig 307. — Kurt, sachsisk hofmester 307, 392, 627 f., 638. — Sidonia Maria, g. m. Henrik Podebusk 363. Eisenach, II 608.
 v. Eitzen, Johan, rytter, II 644.
 Ejderen 100.
 Ejdersted 24, 100. II 505.
 Ejler (Eller) Ottesen, studiosus, II 35.
 — Pedersen, berider på Antvorskov 502, 528 f., 581.
 Ejlers (Ellers), Jacob, underskriver 201, 319, 329, 505.
 Elben, 28 f., 90, 130, 514. II 157, 244, 736.
 Eleonora, dronning af Bøhmen 22.
 — hertuginde af Sønderborg-Nordborg 142.
 — Christina, kongedatter 361.
 — Maria, enkehertuginde af Mecklenburg-Gütstrow 286, 288, 310, 344.
 — Sophie, hertuginde af Anhalt-Bernburg 590.
 Elisabeth, dronning af Bøhmen 81, 119.
 — enkefyrstinde af Altenburg 467.
 — enkehertuginde af Pommern 349.
 — Adolf Frederiks, prinsens fhv. tjenerinde 201 f. — broder til 286.
 Elisabeth Amalia af Hessen-Darmstadt 193, 206.
 — Charlotte, enkekurfyrstinde af Brandenburg, II 133.
 — Eleonora, landgrevinde af Hessen-Darmstadt 206.
 — Juliane af Sønderborg 142.
 Ellegård, Jørgen Knudsen, sognepræst i Døllefjelde, II 580.
 Ellens, Oldenburg 53.
 Eller se Ejler.
 Ellinger, Jørgen, skriver 375.
 Else Hansdatter i Stokkemarke(?), II 344. — Sørensdatter i Maribo, II 605.
 Elsebe Hanssens, prinsessens kammerfrue 380 f., 410, 440, 508(?), 528(?).

Emden 85.
 Enewalt, ride- og hofsmed 506.
 Engberg, Jesper Jeppesen, præst i Stubekøbing 195.
 Engeballe, by og gård i Tågerup s., Fuglse h. 274.
 Engelbert Adriansen, færgemand i Nyborg (Korsør?), II 657, 675, 707.
 Engelborg, Sandby s., II 322, 402.
 Engelborgvig, Sandby s., II 275.
 Engelbrecht, Heinrich 256.
 Engelbrekt Pedersen 468.
 Engestofte, hovedgård i Musse h., II 545.
 England 116, 466; nævnes 30, 52 f., 94, 108 f., 230, 239, 383, 446 f., 557. II 20 f., 499, 682, 736, 742.
 Erasmi, Johannes, dr. 298 (fejlagtigt læst Jonas).
 Erik, borger i Flensborg 108. — Prinsens fisker 466, 534. II 545. — Christensen, skriver p. Tryggevælde 418. — Christoffersen i Bøtø 538. — Hansen, borger i Nykøbing F., II 184. — Hansen, byskriver i Sakakøbing, II 264. — Nielsen i Bøtø 538. — Ottesen, admiral, se Orning.
 Ernst, markgreve af Brandenburg-Jägerudorf 401 f., 411 f., 490, 544, 560, 627.
 Ernst, saddeknægt 111.
 Ernst Casimir, greve af Nassau-Dietz 55.
 — Günther, hertug af Augustenborg, II 182, 355, 357 f., 382, 386, 426, 435 ff., 443 f., 583; nævnes 211, 263, 276, 292, 295, 298, 303, 306, 310, 321, 330, 337, 345 f., 351, 390 f., 411 f., 417, 429, 449, 463, 762.
 — Joachim, skriver i Frederiksborg og Kronborg len, II 244.
 Errindlev s., Fuglse h. 274, 424, 459 f.
 Escherman, Otto, se Eskerman.
 v. Eschweg, Hartwig Wilh., til Rau,

- oberst 603. — Reinhart Wilhelm, til Filkershausen 603.
- Eakeman, Otto, ridesmed 201, 306, 420. II 519.
- Eskildstrup, Boeslunde s., Slagelse h., II 197.
- Ettehave, Slemminge s., Musse h. 450.
- Eltersen, Johan 417.
- Eutin 209, 379. — Biskoppen af E. se Johan (Hans), hertug af Holsten-Gottorp.
- Eva Christina, enke e. Johan Georg af Brandenburg 627.
- Everd Michelsen i Rødby, II 425.
- Evert Karstensen se Karstens.
- Eyafjords syssel, Island 369.
- Eülenow, Andres, borger i Flensborg, II 123.
- Faber, David, kurfyrsten af Sachsens livmedikus 141. — Johan, fodermarskal, amtsskriver i Rendsborg a. 7, 19, 47, 99, 125, 146, 149, 294, 600. II 5, 351 f.
- Fabricius, Clemens Pedersen, skolemester i Nykøbing F., præst i Sandby 139, 143. — Jacob, kgl. livmedikus 465 f. — (Schmidt), Peter, præst i Broager, provst i Sundaved 82.
- Faelle, Karsten, stenhugger, II 12 f. Fakse 592.
- »Falken«, skib fra Nakskov, II 682.
- Falkerslev s., Følster Sdr. h., II 642.
- Falster 13, 205, 223, 226 f., 229, 239, 245, 322, 333, 337, 347, 383, 388 f., 405, 412, 419, 422, 427, 455, 463, 472, 601 f., 624. II 14, 62 ff., 78 f., 90, 98 f., 103 ff., 112 f., 120, 184 ff., 188, 205, 207, 215, 222 ff., 231 ff., 239 f., 242 ff., 299, 313, 342 ff., 357, 364 f., 369, 380 f., 393, 400 f., 404, 408, 413, 421, 424, 468, 475, 534 f., 596 f., 702, 761.
- Farø, Boge s., II 590.
- Fassbinder, Henrik, soldat, II 589.
- Faust, Rudolf, landretsnotar 26, 31, 55 f., 92 f.
- Fechter, Michael 361.
- Fejð 235(7), 331, 345, 559.
- »Fejø«, mullgvis skib 235.
- Femern 367. II 35 f., 56 f., 109, 115 ff., 119 f., 122, 140 f., 144 ff., 154 f., 168 f., 174 f., 178 f., 189 ff., 199 f., 225, 241, 374, 421, 426, 514, 516, 527 f., 580, 590, 655.
- Femernsund, II 35 f., 241.
- Ferdinand II, konge af Bøhmen og Ungarn, tysk-rom. kejser 22, 130, 147, 165, 194, 225, 304, 358.
- III, tysk-romersk kejser, II 113 f., 156.
- kardinalinfante af Spanien, statholder i de sp. Nederlande 164 f., 304, 398.
- kurfyrste af Köln 13, 71 f., 165, 304, 378. II 511.
- Ferentz, Thomas, oberst 409, 430. II 44 f., 720.
- Ferslev s., Fleskum h., II 566.
- Feurpfeil, Johan, løjtnant, II 467.
- Fiendstrup, Maglebrænde s. 594.
- Fincke, Thomas, professor, dr. med. 298.
- Fingerling, Jørgen, borger i Kbh. 303 ff., 329, 378, 398 f., 417, 420, 444.
- Finicke, Caspar, i Mecklenburg 455. — Frederik, i Mecklenburg 455.
- Flircks, Johan, oberstløjtnant, II 165 f., 179 f., 194 f., 197, 201, 203 f., 446.
- Fiskebæk, Skelby s., Falsters Sdr. h. 269, 325.
- Fisker, Albrecht 261.
- Fix, Hans, laka, II 381.
- »Fladlusen«, skib, II 142.
- Fladsten, Løjt s., Rise h. 40.

- Fladstædt, formentlig Fladsten, se dette.
- Flats, Falsters S. h. 269.
- Flauger (Flaucher), Jørgen, hofsnedker 829. II 38 f., 572, 581, 642.
- Fleck, Mattis, murermester i Malmø, II 77.
- Fleischer, Elias, apoteker i Kbh. 542.
- Flekkere i Norge, II 318.
- Flensborg 81, 135, 259. II 123, 183, 516; nævnes 23, 31, 36, 39, 59, 70, 80, 89 f., 179, 221, 224, 287, 313, 317, 412, 491, 511. II 306, 433, 506, 518, 537. — Borgmestre og råd 64 ff., 70, 75, 81, 108, 112, 120 f., 135. II 605 f. — Borgmestre se Carsten Beyer. — Rådmand se Henrik Jacobsen. — Fogder 35 f., 123. — Borgere 64, 66, 70, 75, 81, 85 f. II 123. — Borgere se Steffen Kenckel, Didrik Kløcker, Henrik Küssel, Henrik Wesling og Johan Ville. — Hospital 64. — Mølle 64. — St. Mariæ sogn 65.
- Flensborg slot 58.
- Flensborg amt 37, 68, 183, 307. II 536.
- Flensborg, Jørgen Christiansen, sognekapellan i Toreby 179, 432.
- Flintinge, Toreby s., Musse h. 166 f., 399 f. II 313, 577, 591.
- Fontaine, Isac, prinsens barbersvend 112.
- Fontana, Agostino, falsetsanger 547. II 479, 492, 680.
- Forbis, Detlev, II 25.
- Force, Jacques-Nompar de Cammon, marskal af Frankrig 305.
- »Fortuna«, kgl. bøjert, II 658, 677.
- Foucart, Jacob (Jacques), violinist 8, 19, 106 f., 197, 218 ff., 252 f., 266 f., 287, 299, 344, 356, 364, 415, 456. — Hans enke Margrete 631.
- Francke, Christian, livbarber, II 572.
- Francke, Joh. Fr., livbarber, II 50, 70.
- Franckenthal, II 511.
- Franken 109.
- Frankfurt am Main 90, 125, 130.
- Frankrig, nævnes 2, 8, 13, 24, 76, 92, 108, 105, 108, 112, 132, 294 f., 317, 340, 374 ff., 383, 391. II 499, 518, 628, 786. — Marskal af 93.
- Frans, biskop i Cammin 265, 277. — Mester, formentlig Frans Hohendorf. — Fransen 395. — Nielsen, skibskaptajn, II 69.
- Frans Albrecht af Sachsen-Lauenburg 126 f., 532, 539 f., 550, 554, 568.
- Carl, hertug af Sachsen-Lauenburg 344 f., 504 f., 518, 532, 639 f.
- Henrik, hertug af Sachsen-Lauenburg 388 f., 498, 525 f.
- Frederik I, konge af Danmark 134.
- (III), hertug, ærkebiskop af Bremen 194, 225 f., 471, 536, 541, 543, 550, 597, 630. II 50, 156 ff., 216, 219 f., 253, 373, 427 f., 494, 497, 500, 507, 598, 602, 635, 705 f., 751 f.; nævnes 178, 180, 182, 198, 227, 266, 291, 325, 327, 332, 346, 351, 402, 410, 419, 455, 463 f., 468 f., 478, 482, 506, 513 f., 564, 570 f., 575, 607, 611, 633, 640. II 2, 5 f., 35, 37, 386 f., 409, 710.
- hertug af Braunschweig-Lüneburg 329, 401, 485, 564. II 3, 256
- III, hertug af Götting 26, 37, 39 ff., 59, 65, 69, 147, 278, 296, 314, 333 f., 352 f., 366 ff., 378 f., 388, 396, 407, 440, 445, 456 ff., 490, 493 f., 498, 506, 546 f., 580, 585 ff., 606, 610. II 6, 21, 47, 54, 57, 108 f., 117, 215 f., 315, 320, 381, 385, 446, 645, 649 f., 656, 677, 687, 691, 753 ff.; nævnes 3, 7, 15, 20 f., 24, 35, 46, 49, 51 f., 54, 57 f., 75, 78 f., 82, 87, 92, 96 f., 99 f., 118 f., 121, 128, 134 ff., 143, 151, 158, 163, 179, 189, 194, 216, 259,

- 265, 291, 308, 325, 344 ff., 357, 360, 465, 468, 477 f., 490, 495, 540, 553, 561, 600 f., 626, 630. II 3, 21, 25, 34, 147 f., 426 f., 480, 505, 508 f., 520, 537, 615, 627, 629, 680 f., 748.
- Frederik**, hertug af Livland 621. II 4.
- hertug af Nordborg 32 f., 38, 46, 51, 75, 105, 109 f., 141 f., 334. II 182.
- hertug af Württemberg 353, 355.
- V, kurfyrste af Pfalz, konge af Böhmen 81.
- greve af Nassau 621.
- hr. 287.
- Frederik**...yer (måske Frederik Jacobsen, drejer, se ndf.) 312. — Prinsens lakaj, se Frederik Høyer. — Iversen, køhmand 572. — Jacobsen, prinsens drejer 26, 179, 274, 312(?), 326, 332, 509 f., 512, 552. II 58. — Mortensen (Martensen) se Schnøring. — Turesen, borger i Kbh., II 384. — Wilhelmssen, kornet 121, 137.
- Frederik Henrik**, prins af Oranien, statholder i Nederlandene 49 f., 68, 284, 349 f., 418. II 39, 45, 236, 521.
- Vilhelm, kurfyrste af Brandenburg 478, 486 f., 523, 555 f., 557, 613 f., 632. II 33, 48, 59, 173, 238, 328 f., 507, 511, 568, 630, 648, 696.
- Vilhelm, greve af Nassau, se Vilhelm Frederik.
- Frederiksberg**, nævnes 118, 171, 190, 194 f., 197, 209, 233, 257 f., 279, 293, 330, 346, 373, 401 f., 410, 489, 509, 520 f., 526, 528, 547. II 182, 574, 751.
- Frederiksberg slot**, Sparepenge 168, 171, 188, 253, 264 f., 287, 436. — Slotsforvalter, se Johan Adam Berck.
- Frelburgake** sag 34.
- Frejlev**, Kettinge s., Musse h. 395, 576 f. II 213. — Skov, Musse h. 395.
- de Fréville**, Jacques, fransk agent, II 737 f.
- Friis**, Anders, bonde i Utterslev by og s., Lollands Nr. h., II 287. — Christian, kongens kansler 161, 164 f., 308. II 678; nævnes 151, 163, 174, 215, 217, 241 f., 244, 250, 256, 302, 360 f., 365, 405 f., 416 f., 421, 440, 736, 738. — Henrik, borger i Kbh. 557. — Jesper, til Ørbæklunde, oberst 362. — Lisbet Christiansdatter, g. m. Aksel Iversen Juul til Volstrup 362. — Lisbet Nielsdatter, g. m. Peder Lange til Lergrav 362. — Margrete, g. m. Laxmand Gyldenstjerne 362. — Sidsel Jørgensdatter 408. — Tønne, til Hesselager, lensm. p. Stjernholm 362.
- Fris**, Jens, i Gedesby, hans kvinde 584. — Poul Nielsen 414.
- Frise**, Hans, i Bøts 538.
- Fromling**, 603, fejl læsning for Fräncking.
- Frostrup**, Kettinge s., Musse h. 395.
- Frydenborg**, fiskepark ved Antvorskov 413.
- Fräncking**, Johan Stg(is)mund von u. zu, oberst, amtmand i Jever 499 f., 603 (fejlagtigt læst Fromling).
- Fuchs**, Martin, prinsens kok, II 20.
- Fuglsang**, hovedgård, Toreby s., Musse h. 219.
- Fuglse**, Fuglse h. 301, 395. II 138. — Herred, II 269.
- Füllensach**, Michael, fasanvogter 458, 468.
- Fyn** 376, 399. II 148, 158; nævnes 178, 199, 209, 229, 251, 278, 321, 367. II 106 ff., 122, 128, 156, 162, 168, 199, 209, 211, 249 f., 281, 285, 298, 305, 308, 380, 397, 402, 589, 760.
- Fulren**, Henrik, hans enke, se Christine Pedersdatter.
- Fürstenberger**, Michael, apoteker i Helsingør(?) 89.

- Fæmø 331, 345, 463, 557, 559.
- Færgelandet, ø ved Nakskov, II 217, 249, 256, 270, 278, 282 f., 290, 293, 295, 300, 392, 399 f., 403, 446, 471 f., 493 ff., 529, 573, 623, 633 f., 698.
- Fåborg 58. II 122.
- Gaarden ved Kieler fjord 97.
- Gabriel Trompeter 477.
- Gabriel, Alexander, instrumentist 34.
- Gabriells, Hermannus, præst i Svavsted 58, 70.
- Gagelman, Peter, hofapoteker 30 f., 94, 120, 162, 199, 290 ff., 298, 309, 312 f., 329, 382 f., 397, 431, 470, 534, 557 f., 569, 586 f., 642. II 18, 22, 51, 277, 386, 407, 469, 576; nævnes 178, 285, 333.
- Gagelmans, Inger Peter 310.
- Gallas, Matthias, greve af, general 305, 379. II 157 f., 180. — Morten se Kallas.
- Gallentin, gods i Mecklenburg 111, 212.
- Galt, Knud, til Brandholm 362.
- Gammelgård, Ryde s., Lollands Nr. h. 502 f., 516 f. II 466.
- Gammelkog, Bredsted amt 37.
- Gammel Langenhorn kog, Bredsted amt 37.
- Gans, Christoffer, sadelknægt 279.
- Garstenbüttel, Ulrik, fra Lübeck 636.
- Gartner, Henrik, borger i Nykøbing F. 611.
- Garve, Albrecht 14.
- Gassener, Thomas, af Mecklenburg 622.
- de Gassion, Jean, marskal af Frankrig, II 518.
- Gattermann, Jobst Michael, beriderdreng 477 f.
- Gaukler (Gäuckler), Hans, lakaj 196(?), 197, 202, 231.
- Gedesby, Falster Sønder h. 200, 580, 584 f. II 106, 414, 648.
- Gedsø 239, 280, 315 (læs jetzøriske for itzehoiske) 384, 419. II 248, 265, 340, 362 f., 365, 432, 638, 662; nævnes 591. II 325 f., 339, 388, 451, 626, 657 f., 663, 675 f. — Skove, Falster, II 51.
- Geffert, Jacob, stenhugger 197.
- v. Geijersperg, Johan Conrad Blarer, pfalzgrevens råd 355.
- Geldern (Gelderland) 72, 305, 398. II 511.
- Geltofte, Toreby s., Musse h. 399 f.
- Generakstaterne 71 f., 187, 305, 398. II 379, 511.
- Georg, hertug af Braunschweig-Lüneburg 490, 515. II 30 f.
- (Jørg) II, landgreve af Hessen-Darmstadt 71, 175, 193, 206, 228, 277, 285, 340, 379, 399, 403 f., 414 f., 452 f., 485, 518, 547, 565 f., 618, 633, 640. II 4, 28, 46 f., 59 f., 67 f., 229, 511, 640.
- (III), landgreve af Hessen-Darmstadt, II 255.
- Georg Frederik, markgreve af Baden-Durlach, II 736.
- Ragoczy I, fyrste i Transsylvanien, II 759.
- Wilhelm, kurfyrste af Brandenburg 19, 71, 138, 165, 304, 372, 398, 400, 440, 459, 478, 486 f., 490, 556 f. II 47.
- Gerbrant, Didrik, postmester i Hamborg 638. II 177, 486, 489, 491 f.
- Gerbrantsen, Albert, indbygger i Amsterdam 129.
- Gercken, Hans, kgl. styrmand, og hans enke Cathrine, II 115 f.
- Gerdrup, V. Flakkebjerg h. 267(?).
- Gersdorff, Christof Frederik, tidl. elev på Sorø akademi 351. — Joachim,

- hofjunker 472, 514, 529, 533. II 130, 383, 662, 666, 677, 684 ff., 691 f., 723, 768. — Peter, II 415.
- Gert, beriderdreng 524. — Gertsen 642.
- Gealus, Gotfred, hofpræst 169 f., 191, 293. II 70, 642 f., 694.
- Geyger, Mathias, ingeniør 640.
- Gjedde, Ove, rigsdmtral, II 384, 435, 636.
- Gieseler, Henrik 313. II 556.
- Gilleleje, II 142.
- Gillis Andersen, skibekaptajn, II 722.
- Ging (Gynge), Mogens 430.
- Gintoft, Stenbjærg s., Ny h. 38.
- Gjøe, Falk Falksen, til Bratskov 363.
- Glasau, gods i Holsten 41.
- Glob, Oluf Nielsen, præst i Øster-Ulslev s. 185.
- Glorup i Skåne(?) 251.
- Gloslunde s., Lollands Sdr. h. 432.
- Glücksborg, frøkenen fra, II 249.
- Glückstadt 96, 196, 391, 641. II 158 f., 536, 591, 690; nævnes 2, 23, 34, 53, 68, 85, 98, 124, 210, 294 f., 305 f., 308, 316, 471, 499, 525, 607. II 36, 46, 101, 145, 417 f., 479, 709 f., 739, 746, 749. — Borgmestre og råd 96, 512.
- Godsted by og s., Musse h., II 646, 658.
- Golle (Golde), Marten, fuglefænger 224, 507.
- Gomez, Gabriel, generalfaktor, II 210, 485, 489, 491 f., 591, 645, 660, 690, 709 ff.
- Gonderup, Haderslev amt(?) 79.
- Gotfred Michelsen, Holmens skriver 235, 307, 317 ff., 432 f., 450, 468, 499, 557 f., 569, 619 f. II 12, 18. — Mikelsen i Nykøbing F., II 260.
- Gotterman, Georg, kgl. berider på Sorø akademi 247.
- Gottorp 40, 458. II 518; nævnes 48, 59, 171, 196, 209, 246, 411 f., 478, 493 f., 496 f., 505 f., 516, 519, 541, 546, 606. II 477. — Overretten i 49.
- Grabow, gods i Tyskland 613 f.
- von Grabow, Hans 613 f. — Hans Johan, II 438. — Joachim 613. — Køn Joachim, til Wutike og Grabow, dansk søofficer 613 f. II 115 f. — Vincents 613 f. II 438.
- Grade, Jacob og hustru 393 f., 397.
- Grampe, Adam, se Cramp.
- s'Gravenhage se Haag.
- Gregers Christensen, sognepræst til Kirkeby 262.
- Gregorius Davidsen 388.
- Greifswald i Pommern 475, 595.
- Gress, Benedikt, major, kgl. vagtmester 607, 632. II 21 f. Jvfr. Kretz.
- Grete, husfrue i Barlt 90.
- Greve, Claus, hvervet soldat, II 178.
- Grib (Grippe), Gertrud 632 (?).
- »Griffen«, galej, II 265.
- Griis, Vibeke, enke e. Peder Mund 332.
- Grijs, svensk major, II 134.
- Grimsted, herregård i Lollands Nr. h., II 294.
- Grippe, Gertrud, se Grib.
- Gritzner (Gritzert), Nicolaus, præst i Leezen, Segeberg amt 83.
- Grote, Detlev, løjtnant, II 664 f., 682.
- Grothusen, Wilhelm 537 f.
- Grubbe, Birgitte (Birte) Lauridsdatter 470. — Erik, til Gammelgård og lensmand p. Havreballegård 265, 362, 502 f., 516 f. II 466. — Jacob, ritmester 361. II 172. — Jørgen Eilersen, til Tostrup 454. II 19. — Karen, g. m. Vincents Bille 363. — Laurids, lensmand p. Halsted kloster 13, 72, 308, 389. — Regitze, enke e. Aleksander Rabe von Pappenheim 171. — Sivert, lensmand på Malmøhus 11, 321.

- Grumby i Angel 100.
 Grydestrup, Hans, ligger 522.
 v. Grüstow, familien 401. — Hans 401.
 Grænge, Toreby s., Musse h. 166 f., 331, 389, 503, 516 f., 519 f., 528. — Skov, Musse h. 450.
 v. d. Groeben, Anne Elisabeth, g. m. Flemming Ulfeldt 363.
 Grøn, Jens 265. — Peder, kgl. møntmester 538 f.
 Grønholt, Gærs h. i Skåne 251.
 Grønsund, II 248, 265, 276, 309, 441. — Færgested 192, 298 f.
 Gudbjærg, Gudme h. 567.
 Gudmand Dierfksen, borger i Malmø, II 89.
 Guldborg, Majbelle s., II 336, 365, 400. — Færge 117, 380. II 200, 401, 408, 424. — Færgebro 525. — Sund, II 248, 265, 275.
 Gulland 209 f., 255. II 388 f.
 Gullants, Hans 395.
 Gummer Guldmundsen, skipper, II 539 f.
 Gumperup klint, V. Flakkebjærg h., II 194, 197.
 Gunder Gundersen, skipper på prinsens lystjagt, II 703.
 Gunder, Mikkel Madsens enke i Nakskov, II 244 f.
 Gunderslevholm, hovedgård, Ø. Flakkebjærg h. 307.
 Gundslev, Falster Nr. h. 231, 280.
 Gustav II Adolf, konge af Sverrig 9, 26 ff., 34, 130, 164. II 736.
 — Ulrik, søn af hertug Frederik III af Gottorp, II 47.
 Gutfeldt, Salomon, kgl. livbarber 571. — Salomon, søn af foreg. 571, 575.
 Gyldenløve, Christian Ulrik, hofmarskal, nævnes 36, 38, 343 f., 357 f., 361, 374, 407, 410, 421 f., 428 f., 470, 542. — Elisabeth Sophia, hofjomfru, II 50, 479 f. — Hans Ulrik, kammerjunker, lensmd. p. Kronborg og Frederiksborg 501 f. II 244, 346; nævnes 361, 470, 557, 586 f. II 29, 60, 101, 141 f., 164, 175, 199, 641(?). — Ulrik Christian, II 636, 641, 657.
 Gyldenstjerne, Anne Henriksdr., g. m. Frederik Markdanner 362. — Anne Predbjærnsdr., g. m. Jørgen Brahe 363. — Jytte 314. — Jytte Henriksdatter, g. m. Ejler Knudsen Urne til Åsmarke 363. — Knud, lensmd. p. Hald 322. — Laxmand, til Restrup 362. — Lisbet, til Vallø, enke e. Oluf Rosensparre 363. — Mogens Mogensen, lensmand p. Varberg († 1639) 242. — Mogens Mogensen 242.
 Gymus, Martin, apoteker i Nykøbing F., II 471.
 Gyng, Mogens, se Ging.
 Günther, Frederik, oversekretær i Tydske Kancelli 5, 12. II 536.
 v. Güntherroth, Albrecht, gottorpak hofmester 534, 537, 553 f., 570. — Christof Ernst, gottorpak hofmarskal og staldmester 477 f., 489, 494, 603. II 21 f.
 Güstrow i Mecklenburg 286 ff. II 395, 660, 673, 676.
 Gäuckler, Hans, se Gaukler.
 Götz, Johan, greve af, feltmarskal 305, 379.
 Götz, Ambrosius, violist 117, 179.
 Gøye, Ambrosius 48. — Christoffer 160.
 Gåbense, Nr. Vedby s., II 516.
 Gåbense færge 118, 134, 255, 355, 380. II 200, 350, 400 f., 408, 445, 688. — Færgegård, II 551.
 Gårso(?) , Herridslev s., Musse h. 561.
 Haag 1, 293, 639. II 32.
 Hacken(?), Henrik, skovrider i Skåne 285.

- Hadeln, Hannover, II 158.
 v. Hadeln, Lorents 160.
 Haderslev 43, 69, 104, 118 f., 124 f., 130, 138 f., 144, 176, 207 f., 224, 243, 268. II 531, 574, 588, 696; nævnes 13 f., 16 f., 36, 40, 42, 47, 51 ff., 72 ff., 78 f., 101, 113, 123, 135, 143, 168, 181, 186, 190 f., 196 f., 201, 206, 210, 214 f., 218, 225, 231 f., 234, 239, 247, 250, 255, 257, 263 ff., 268, 278 f., 285, 291 ff., 300, 303, 306 f., 313, 316, 333, 347, 349, 355 f., 386, 400, 402, 404, 412, 497 f., 504, 506, 508, 614, 524, 531, 533. II 220, 534, 536.
 — Den gamle frue i 178. — Provsten 43. — Borgere og indbyggere 39, 41(?), 43 f., 68 f., 83, 144, 306, 531. — Byskole 17. — Kirke 43, 82. — Pfaffenstrasse 44.
 Haderslevhus 31, 52, 68, 82, 109, 142 f. II 538, 742 ff. — Hestestald 42, 137 f. — Stakittet omkring slottet 52. — Slotsgrunden 43, 130, 138 ff. — Slotspræstekald 199.
 Haderslevhus amt 31, 37, 43, 68, 79, 144, 375. II 534.
 v. Haderslev, Jens, oberst, II 182, 212.
 Haffenreffer, Georg (Jørgen) Thomas, generalauditor, II 116, 124 ff., 128, 156, 168, 326 f.
 Hafvervad, Fedder, borger i Haderslev 206.
 Hagedorn (Hagetorn), Hans 112, 161.
 Hageman (Hegeman), Joachim, prinsens husfoged på Nykøbing slot 53, 181, 230, 280 ff., 315, 412. II 700, 714, 725.
 v. Hainsheimb, Hans Heinrich Fegllj, polsk krigsråd og oberst 357 f.
 Halberstadt, II 558.
 Halle, mons., hans tjener 499.
 Halleer, Claus, fra Rostock 443.
 Halmstad, II 172, 183.
 Halskov fiskedam, II 620 f.
 Halsted by og s., Løllands Nr. h., II 509.
 Halstedgård 621. II 467, 549 f., 552, 698.
 Halsted kloster kornlade 554. II 549 f., 552.
 Halsted kloster, slot og len 144 f., 157 f., 185, 205, 207 f., 233, 269, 381, 422, 516 f., 540, 551, 611, 616 f. II 10, 22, 38, 267 f., 273, 321, 327, 410, 454, 473 f., 482, 503, 509 f., 529, 551 ff., 603 ff., 626, 645, 677, 699, 716. — Lensmænd se Laurids Grubbe, Jost Fr. Pappenheim, Erik Rosenkrantz, Palle Rosenkrantz. — Ridefogder se Jens Knudsen, Jacob Pedersen og Jacob Mortensen.
 Hamburg 22, 120, 589, 596 ff. II 31, 108, 171, 210, 484 ff., 501, 599 f., 645, 650, 710, 745, 748 f.; nævnes 16, 19, 21, 26 f., 30 f., 38, 42, 48, 121, 123 f., 129, 142, 154, 193, 228, 264, 300, 340, 543, 601, 612 f. II 20, 30, 46, 53, 58, 61, 99, 177, 257, 305, 383, 417, 660. — Borgere 34, 44, 85, 94, 98, 125, 386. — Postmester se Baltasar Lange.
 Hammer, Frans, ridefoged på Kronborg, II 29, 557.
 Hammermøllen, II 739.
 Hanemose, Toreby s., Musse h., II 380, 482, 654.
 Hanerau, II 177.
 Hannenov skov, Tingsted s., Falsters Nr. h., II 51.
 v. Hanow, Augustus, kursachsisk generalmajor 8, 121, 136 f., 155 f. II 31 f.
 Hans, hertug af Glückaborg († 1690), II 316.
 — hertug af Gottorp, se Johan Adolf.
 — hertug af Gottorp, biskop af Lübeck-Eutin, se Johan.

Hans den Yngre, hertug af Sønderborg
(† 1622) 82, 130, 138 ff.

Hans Berider på Antvorskov 247. —
Brøndmester 352. — Forrider 266. —
Fyrbøder 171, 194, 230, 244, 251. —
Guldsmed i Nykøbing, II 38. —
Kammertjener, formentlig Hans Jen-
sen. — Kaptajn i Sverrig 380. — Hans
Kniplingskræmmer se Hans Her-
man Heister. — Lakaj, måske Hans
Gaukler 196, 300. — Ridderkok,
færgemand ved Grønsund 299. —
Vildtskytte 7. — Albrechtsen 586 f. —
Andersen, borger i Stubbekøbing,
II 419, 689. — Andersen, degn i
Errindlev 424, 459 f. — Andersen i
Tjæreby, muligvis fejlskrift for An-
ders Hansen, se denne — Bastiansen,
borger i Nykøbing F., II 214. —
Bentsen, murermester i Malmø, II
77. — Berentsen, skipper, II 355. —
Bertelsen, kgl. rytter 182. — Boesen.,
Torkilstrup 570. — Borkardsen, bi-
skop i Ribe 199. — Boysen, hof-
mønsterskriver, omslagsforvalter 75 f.,
124, 248, 257, 262, 317 f., 323 f.,
476, 555, 698. II 483 f., 486. — Boy-
sen, prinsens kældersvend 472. II
272. — Boysen, skovrider, II 245. —
Christensen, Pros Knudsen Leves karl
280. — Christensen, flaker 395. —
Christensen, skudeejer i Haderslev
44. — Christoffer, kapelnsabe, II
444. — Clausen, student, II 221 f. —
Davidsen 229. — Dietrichsen 596. —
Eskildsen se Kock. — Hansen i
Radsted 220. — Hansen, skriver
på Ålholm slot 577. — Hansen, sogne-
præst i Branderslev 399. — Hybert-
zen, major, se Hybertzen. — Ipsen,
bonde fra Ø gods, II 14. — Jacob-
sen, skoleholder i Nakskov, II 183.
Jansen, foged i Soesmarke 466. —

Hans Jensen i Lillebrænde 590. — Jensen,
fyrbøder 201. — Jensen, færgemand
i Gedser 384. — Jensen, kammer-
tjener 312; nævnes 263, 267, 278,
290, 299, 311, 314, 316(?), 325, 351,
356, 396 f., 400(?). — Jensen, liv-
kusk el. livknægt hos prinsen 233,
346, 377, 390, 410. — Jensen, ride-
foged i Nykøbing len, II 577, 619 f.,
704; nævnes 538, 552, 579, 583, 616 f.
II 12, 211 f., 233, 243, 398, 416, 419,
424, 428, 432, 434, 457, 467 (fejlg-
agtigt læst: Jacobsen), 475 f., 483,
503, 529 f., 532, 540, 543, 548, 555,
570, 589, 621, 643, 659, 662, 674 f.,
688. — Jensen, stald dreng 41. —
Jensis, borger i Nykøbing 510. —
Johan Hans, indbygger i Barlt 90. —
Jørgensen i Kettinge 219. — Jørgen-
sen, fæster under Koldinghus 187. —
Jørgensen, kvæglege, II 575. —
Knudsen i Gedesby 585. — Laurid-
sen i Bøsserup 395. — Lavridsen i
Horslunde, II 463 f. — Lauridsen i
Skelby 578. — Lauridsen, borger i
Nakskov, II 177, 284, 290 f. — Lav-
ritzten, klejnsmed i Nakskov, II 219.
— Lauridsen, kaptajn, II 76, 80, 93,
122. — Lauridsen, tjener i Melhofte-
gård 394. — Madsen, borger i Malmø
11. — Madsen, sognepræst i Tårs
453. — (Johannes) Mikkelsen, bi-
skop, nævnes 176, 263 f., 297, 552,
554, 567, II 143, 155, 183, 318, 571.
— Mikkelsen, borgmester, II 63. —
Mortensen, fisker 395. — Nielsen i
Stavreby, II 582. — Nielsen, hof-
bager hos Hans d. Yngre 138 f. —
Nielsen, prinsens bager, II 626, 628.
— Nielsen, fhv. kusk 306. — Nielsen,
major over landfolket, II 282. — Ol-
sen, kammerskriverens tjener, II
718. — Olufsen i Rågelunde, Ket-

- tinge s. 576. — Olufsen, bonde i Skanør, II 167. — Olufsen, borger i Nykøbing 622, 629. — Ovesen 197, 202, 497. — Paysen, kældersvend, II 119, 558. — Pedersen, bagerdreng på Holm 276. — Pedersen, borger i Nykøbing F. 418, 716 f. — Pedersen i Branderslev, II 418. — Pedersen, fasanpasser 389. — Pedersen, fuldmægtig hos Jens Boysen, II 60. — Petersen, kaptajn 77. — Pedersen, sognepræst i Døllefjælde 301. — Pedersen, soldat, II 497. — Petersen, toldforvalter 174. — Pedersen, fhv. underskriver p. Nykøbing slot 424 f. — Povlsen i Nakskov, II 476. — Povlsen, præst i Skelby 231. — Rasmussen, II 313. — Rasmussen i Dannemare by og a. 394. — Rasmussen i Fiendstrup, Maglebrænde s. 594. — Rasmussen i Tjæreby, Idestrup s., II 367. — Rasmussen, bonde i Tågerup s. 274. — Rasmussen, fange på Bremerholm 498 f. — Rasmussen, foged på Bispensø 454 f. — Rasmussen, foged på Korsellise, II 179 f., 498. — (Joannes) Stensen, mag., rektor ved Nykøbing skole, II 155 f. — Sørensen, herredsfoged i Bårse h., II 648. — Thorsen, kapellan i Dannemare 277, 347, 472. — Aagesen se Hans Ovesen.
- Hans Adolf, hertug af Holsten-Gottorp († 1616) 92(?), 128.
- Albrecht, hertug af Mecklenburg-Güstrow 47, 88, 104, 111, 163, 230, 246, 286 ff, 344.
- Christian, hertug af Sønderborg, se Johan Christian.
- Christof, prinsens kapelknabe, II 121. — Georg, staldknægt 514. — Jacob, kaptajn 383.
- Hansborg 140.
- Harbo, Jens Christensen, tenorist 359.
- Harder, Claus, prinsens perlestikker 279. II 485, 489, 491 f. — Jørgen, tysk præst i Store Magleby 464. — Matez, i Barlt s. 90.
- Hardorp, Egger, skipper i Glückstadt 98.
- v. Harstall, Hans Vilhelm, kammerjunker 149, 190, 310, 340, 463 f., 518, 602 ff., 610 f., 617, 626. II 358, 608, 610; nævnes 231, 251, 570 f. II 50, 70, 547, 676, 689, 747. — Herman Adolf, til Kreutzberg og Mühla 603. II 608.
- Hartman, H., ritmester, II 321, 330, 436. — Jørgen, officer, II 447, 449, 583, 677, 681. — Philip, nederlandsk kommissær 68.
- Hartvig, Christian, fhv. præst til Nehringen i Mecklenburg 404 f. — Henrik, prinsens skytte og skovrider 245, 255, 261, 567. II 723. — Jeremias, sendebud 39, 88 f., 197.
- Hartz, Michael, von Manthal, prinsens trompeter 126 f.
- Hasenbalch, Ageta, g. m. Peter Lange 104. — Dorothea († 1629) 104. — Maria 104.
- Hasenhart, Daniel, monsterskriver, II 348.
- Hasert, Peter, fuldmægtig hos Christine Pedersdatter Fufrens 71 f.
- Hasselt, Johan (Johannes), altist 359.
- Hassels, Veggerløse s., Falsters S. h. 539 f., 574 f.
- Hatzfeldt, Melchior, greve af Gleichen og, kejserlig feltmarskal, II 156 f., 180.
- Haubitz, Hans Dietrich 581.
- Havsgård, Utterslev s., Lollands Nr. h., II 414.
- Heberg, Vessige s., Årstad h., II 127.

- Hedrich, Jacob, svensk korporal, II 133.
- Hedvig, enkekurfyrstinde af Sachsen 9 f., 7, 74, 85, 192, 322, 525 f., 555, 570 ff., 586. II 32.
- enkehertuginde af Pommern og Stettin 242, 430 f.
- Heest(en), Henrik 14.
- Hegemann, Joachim, se Hagemann.
- Hegerfelt (Heigerfelt), Johan, possementmager 229, 263, 466 f.
- Heglinge s., Froste h., II 350.
- Heiligenhufen, nævnes 69, 97, 130, 251, 293, 295, 346, 367, 378, 534, 604 f., 607. II 390 f., 424, 426, 443, 657, 740.
- Heinemark, Jonas, tolder i Kbh., nævnes 219, 239, 328, 351, 444, 541, 545, 549 f. II 562.
- Heinrichs, Christian, prinsens falkoner 102, 119. — Joachim, prinsens falkefænger 119.
- v. Heintz, Tham 285.
- Heister, Hans Herman, kniplingskræmmer 505. II 485, 489, 491 f.
- Heitman, Ludwig 87.
- Heldrig, Jacob, soldat, II 497.
- St. Helenes kilde 404.
- Helgelands len 421. II 41, 608 f.
- Helle Tømmermand 566.
- Hellebeck, Jørgen Rasmussen, styrmænd 343.
- Hellested, Stevns h., II 34.
- Helmer, Asmus, bonde fra Ø gods, II 14.
- Helmstädt, Braunschweig 66, 309.
- Helsingborg 170, 266. II 142, 681 f., 756.
- Helsingborg len, II 648.
- Helsingør 85 f. II 101, 141 f., 175, 197, 273, 767; nævnes 168, 172, 193, 196, 229, 238, 243, 263 f., 280 L, 293, 346, 381, 385, 389, 489, 496, 511 f., 516, 523 f., 533, 537, 541. II 359, 456, 583. — Borgmestre og råd 85, 89. II 35, 141. — Borgmestre se Peder Svendsen. — Rådet 85 f. — Byfoged 456. II 101, 767; se endv. Anders Hansen. — Byskriver, II 35, 101.
- Helsingør, toldere i, se Øresund. — Borgere 84. II 141, 164, 508, 644, se endv. David Melville og Johan Wilders. — Apotek 89, 416 f.
- Helt, Peder, kammertjener, senere kammer- og slotsskriver 146, 172, 181, 187, 202 f., 231 f., 237, 253 f., 338, 341, 392, 480, 491 f., 527, 542, 566, 572, 595. II 25 ff., 43, 281, 327, 338, 356, 359, 367, 380, 404 ff., 447 ff., 460, 463, 494 f., 544, 556, 568, 738 f.; nævnes 201, 287, 310, 312, 318, 324, 373, 454, 482, 537, 561, 563, 620, 623. II 23(?), 40 f., 106, 528, 634. — Peder, foregåendes fader 253 f.
- Hengst, Claus, herredsfoged i Ugle herred 70.
- Henning Jensen, bonde på Møen 209.
- Hennings, Simon, præst ved St. Petri tyske kirke i Kbh. 292. II 424.
- Henrietta Marla, dronning af England, II 517.
- Henrik, greve af Berg 72.
- greve af Nassau 299 f., 375.
- Henrik Flaker 209. II 265. — Guldsmed, se Langmack. — hakkelse-skærer, drabsmand 339. — Lakaj, nævnes 195 f., 209, 263, 270, 291, 300, 344, 511, 516, 531 f., 541. — prinsens skovrider på Lolland, se Henrik Hartvig. — Skytte se Henrik Wichmand. — Ankersen, II 375. — Boesen, gartner i Nykøbing, II 573, 684. — Boyesen af Lolland 591. —

- Henrik Clausen 279. — Jacobsen, rådmand i Flensborg 66. — Olufsen, livkægt hos hertug Ulrik 16. — Rasmussen 257, 300. — Rasmussen i Skottebølle, II 465. — Rasmussen, rytter 168, 285, 325. — S., Didrik Kløckers tjener 334.
- Henrik Frederik af Oranien se Frederik Henrik.
- Henrik Philip 433 f.
- Hensebeck, kaptajn 230.
- Herfort, Christoffer, hofapoteker i Nykøbing F. 225, 227, 334 ff., 438, 512, 580. II 270, 383, 485, 489, 491 f., 549, 645, 711.
- Herfurth, Hans, kgl. berider 413, 426. — Sten, søn af foreg. 426, 428.
- Herfølge, Bjeverskov h. 207.
- Herloff (Hørle), gård i Bergenhus len 416. II 721.
- Herluf, løjtnant på Møen, II 331, 336, 373, 416, 424.
- Herlufsmagle, Tybjærg h. 223.
- Herlufsholm skole 514.
- Herlø se Herloff.
- Hereslev by og s., Mussc h. 395, 561, 578.
- Herritzholm, formentlig Hørsholm 291.
- v. Hervorden, Oldenburg, borger i Rosstock 114.
- Hess, Marcus, kaptajn 143.
- Hesse, Claus, kaldet von der Luckenburg 591, 608.
- Hessen-Darmstadt 414 f. II 4, 8, 67 f.
- Hessen-Kassel, II 67 f.
- Hestehoved, Åstrup s., Falster Sdr. h., II 322, 396, 362, 365.
- zur Heuwer (Højer), kro i Tønder amt 128.
- Heycke, Detlev, borger i Nykøbing F., II 674 f., 716 f.
- Heyne (Hayne), Hilarius, prinsens gartner 209, 248 f., 251 f., 314(?), 379, 422 f., 438 f., 454, 495, 546, 561 ff. II 23, 40 f., 44, 552; nævnes 199, 278, 281, 293, 307, 347, 534.
- Hillested by og s., Fuglse h. 393 f. II 332, 406, 456 f., 460.
- Hinsel, Martin, i Nykøbing F., II 260.
- Hippoff, Johan, dr. med og fysikus i Lund, II 636 f., 647.
- Hirsch, Michael, felttrompeter 331.
- Hjelm, Majbølle s., Musse h. 253, 331, 450, 503, 516 f., 528. II 406.
- »Hjorten«, galej, II 336, 341, 354, 379, 388.
- »Den springende Hjort«, handelskib 501, 539.
- Hjortholm mølle, Sokkelund h. 491 f. v. Hobe, Hedvig Maria, hofmesterinde 532. II 50, 557. — Johan, til Wasdow i Mecklenburg, II 394 f. — Victor Ludvig, II 557, 654 f.
- Hobe, Niels, dragon, II 636.
- Hockis(?) 261.
- Hock (Hoick), Moritz 38 f., 75.
- Hoe, Herman, borger i Flensborg, II 123.
- Hoffman, Martin, prinsens Jakaj, holdmester 19, 21, 498, 523, 568 f. — Peter, prinsens trompeter 313, 319.
- Hoffnagell, Georg, miniaturemaler 377.
- Hog, Niels, soldat, II 569.
- Hoge, Herman, violist 206, 238 f., 473. II 476 f. — Joachim, se Joachim Zoëga.
- Hogenwald, Frederik, søn af Jacob H. 492 f. — Hanna, enke e. Jacob H., i Helsingør, II 272 f. — Jacob, prinsens livkirurg, apoteker i Helsingør 89, 416 f., 435, 492 f., 539.
- Hohendorf, Frans, prinsens livskrædder 80, 159 f., 195(?), 257 f., 340(?), 344, 435, 514 f.
- Hohenwested (Westede), Rendsborg amt 22, 123 f.

- Hoik, Andreas 66.
 Holbecks dam(?), II 23.
 Holbæk 498. II 166, 180, 196 ff., 204.
 Holck, Christen, til Bustrup, lensmand
 i Silkeborg 104.
 Holeby by og s., Fuglse h. 393.
 Holger Christensen, tjener 353.
 Hollach, Hans, II 304.
 Holland, nævnes 13, 34, 72, 90, 93, 132,
 197, 249, 310, 322, 328, 417, 563 f.,
 580 f., 613. II 88, 139, 169, 321, 439,
 511, 521, 692 f.
 »Den hollandske Bøsse«, skib, II 276.
 »Den hollandske Fregat«, skib, II 241,
 248, 705, 722.
 Hollænderne, II 739 f., 764.
 Hollænderbyen se Store-Magleby.
 Holm 276.
 Holmstrup, Tuse h., II 160 f.
 Holst, Herman, fhv. kgl. tolder 529 f.,
 542 f. — Mathis, fhv. foged i Saltens
 og Senjens fogderi, II 575. — Niels
 Jacobsen, borger i Kbh. 308.
 Holste, Johan, indbygger i Flensborg
 36.
 Holsten 121. II 61, 157 f., 221, 239;
 nævnes 77, 157, 179 ff., 186, 190,
 200, 247, 250, 267, 290, 371, 474,
 506, 512, 528, 537. II 35, 419, 421,
 446, 516, 533, 750. — Jvfr. sagregi-
 ster u. landråder, landretter.
 Holt, Jørgen, borger i Malmø 11.
 Hondorf, Albrecht 552.
 Hoogenhouk, Cornelius, nederlandsk
 kommissær 68.
 Hop, Mikkel, i Nykøbing F., II 515.
 Hopp, Lorents, bøsseamagerlærling 473.
 Hoppe, Hans, capitaine des armes, II
 120.
 Horbelev s., Falster Sdr. h., II 26.
 Horckius, Martin 264, 275 f., 293, 378.
 Horslunde s., Lollands Nr. h. 194, 319 f.
 II 464.
 Horstman, Christian, handelsmand i
 Danzig, II 763.
 Houg, Niels, dragon, II 421.
 v. Hubald, Christof, oberst, II 78, 607,
 761.
 Hubert Folckersen i Bøtø 538.
 Hug, Jeppe, bonde i Tågerup s. 274.
 Huitfeldt, Henning 256. — Henrik, til
 Lille og Berritsgård, lensmand i
 Landskrone 260, 267, 297, 454,
 502 f., 518, II 123.
 Humble sogn, Langeland 463.
 Humble, Marcus Christensen, sogne-
 præst til Karleby 262. II 695.
 Humble Øll, Jep, bonde i Tågerup s.
 274.
 Hundshoved, Lollands Sdr. h. 228.
 Hunseby, Musse h., II 406.
 Hurupholm, Angel 70.
 Huss, Paul, borger i Kiel 216. — Seba-
 stian Wilhelm (Willemsen) 131 f.
 Hustruli, gård i Oster, Bergenshus len,
 II 721.
 Husum 120, 259. II 5, 505, 520, 534. —
 Hertuginde af, se enkehertuginde
 Augusta.
 Husum, Daniel, skibskaptajn, II 69.
 Huthbeck, Johannes, handlende 103.
 Hvas, Christoffer, ritmester, lensmand
 på Ørum slot 350.
 Hübers, Herman, borger i Kbh. 96.
 Hybertzen, Hans, major, II 357, 399,
 409, 413.
 Hygum, Frøs h. 49.
 Hyldtofte, Tågerup s., Fuglse h. 172,
 274.
 Hyrup, Oluf, afd. borger i Haderslev,
 II 531.
 Hyrup, Peder Olufsen, II 531.
 Hæglinge s., Lunde stift, II 554.
 Håslunda s., Lunde stift, II 554 f.
 Heck, Kort, gottorpsk undersåt 296.

- Høfding, Hans Dinesen, sognepræst i Maribo 262, II 658.
- Høg, Just, hofmester og lensmand i Sorø 86, 218, 222 f., 247, 361, 429, 488. II 311 f. — Niels, i Nagelsti 238. — Ove Christensen, rentemester, II 737.
- Hoegenhuck, Cornelius 68.
- Højbygård, Fuglse h. 556.
- Højer, Tønder amt 128.
- Hølling (Hoslingk), Henrik, kaptajn, II 225, 233, 235 f., 254, 257, 261, 296 f., 308, 325, 340, 348, 348, 388, 390, 396 f., 415, 426, 433, 443, 457 ff., 464, 469, 481, 493, 498, 504, 527 f., 549, 564 f., 573 f., 576, 578, 586 f., 599, 601 f., 810, 855 ff., 871, 717.
- Hørholm (Herritzholm) 291.
- Høyer, Christof, prinsens trompeter 519. — Christoffer, skibskaptajn, II 336, 341, 365. — Frederik, lakaj 155, 179, 189, 210, 291.
- »Håbet«, kgl. bøjert, II 496.
- Ibstrup ladegård 465.
- Idestrup, Falster Sdr. h. 453.
- Ingeborg på Lolland 239.
- Ingelstad gård, Jerrestad h., Skåne 196, 275, 287.
- Inger Peders 292. — Pedersdatter i Bunkeflod, II 137.
- Isabella, infantinde af Spanien, statholderinde i de spanske Nederlande 71.
- Isak Abrahamsen, sognepræst i Døllefjelde-Musse 231. II 580, 592; hans søn 231.
- Isefjorden, II 197.
- Island 369, 390, 407, 444, 447 f. II 17 f.
- Italien 190, 317, 340, 391.
- Itzehoe 42, 143, 600. — Rådet 86. — Kloster 146.
- Itzen, Albrecht, kræmmer i Kbh. 216.
- Iver Jensen, tjener hos Sivert Urne 189. — Jensen 548. — Nielsen 494. — Pedersen 544. — Ægidisen, borger i Malmø, II 177.
- Jacob, hertug af Kurland 478, 621. II 4, 66, 386, 570, 592.
- Jacob, Carl van Manders 178. — Maler 197, 209, 221(?), 231. — mester 168, 172, 185, 265, 293. — i lære som ridesmed 508. — Andersen i Skelby, II 512. — Christensen, amts- og slotskriver samt borgmester i Nykøbing F. 114, 269, 280, 464, 467, 480, 482, 572, 595 f. II 25, 338, 365, 482, 471; nævnes 303, 330 f., 348, 431, 434, 443 f., 483, 514. — Clausen i Malmø, II 208. — Didriksen 56. — Ejlersen, underskriver og kornmåler i Nykøbing F. 490, 496. — Eversen, stenhugger 270(?), 283 f., 290(?). — Frederiksen, skipper, II 107. — Hansen, kapellan(?) i Saksøbing 389. — Hansen, lejtant i flåden 170. — Hansen, rådmand i Saksøbing, II 263 f. — Hansen, sognekapellan i Maribo 635. II 471. — Henriksen i Saksøbing, II 309. — Jacobsen, borger i Malmø, II 154. — Jensen, underskriver p. Vordingborg slot 630. — Lauridsen 262. — Lauridsen, maler 171. — Lauridsen, præst i Herlufmagle 223. — Madsen, borgmester på Christianshavn 531 f., 540, 623 f., 634, 639. II 17, 172, 477 f., 500, 605, 743, 749. — Mattheussen, biskop over Århus stift, II 350. — Ovesen, ridefoged, II 122. — Pedersen af Nygård 465. — Pedersen, fhv. ridefoged i Halsted kl. len 209. — Pedersen, skriver ved Helligøjst hospital i Nykøbing F. 388. — Petersen 214. — Simonsen, skipper

- 134, 209. II 515 f. — Ulfen, oberst, II 163. — Villumsen, i Stubbekøbing 475.
- Jan (II) Casimir, senere konge af Polen 372.
- Janus, Jacob, dr. med., livmedikus, II 479, 677.
- Jenisch, Zimpert, i Hamburg 488 f., 497, 500, 555, 588 f., 620, 628, 637 f. II 20, 58, 101, 485, 489, 491 f.
- Jens Køkkenskriver 163, 320. — vinskænkens dreng, II 517. — Andersen i Astrup, Hvidding h: 87 f. — Andersen i Horslunde, II 463 f. — Andersen, renteskriver 478. — Boysen, kgl. toldskriver, II 60. — Christoffersen i Nykøbing F., II 260. — Eriksen 492, 495. — Eriksen, g. m. Bastian Lamprechts datter 504. — Fransen [i Vester-Ulslev] 395. — Hansen i Bønned, II 548. — Hansen, korporal, II 125 ff., 128. — Hansen, skipper af Fejø 559. — Hansen, skipper af Fæmø 463. — Hansen, slotsskriver på Ålholm 342. — Hansen, sognepræst til Vesterborg s. 256. — Henriksen 507 f. — Henriksen, foged på Gaunø, II 739. — Henriksen, skriver, senere tolder i Kristianstad, II 53, 207 f. — Ibsen, kgl. styrmand 522. — Jacobsen, renteskriver 1 f. — Jensen 319. — Jensen, prinsens tjener, II 499. — Knudsen, ridefoged i Halsted len 200, 203. — Lauridsen i Utterslev 250. — Lauridsen færgemand i Gedesby, II 648. — Lüttsen i Læk, II 681. — Madsen i Gedesby 584. — Madsen, prinsens dugsvend 292. — Madsen, bonde i Utterslev by og s., Lollands Nr. h., II 287. — Nielsen, borger i Nykøbing F. 584. II 143. — Nielsen, borger i Odense 119 f. — Nielsen, i prinsens skrædderkammer 458. — Pedersen i Kettinge 576. — Pedersen, broder til fhv. underskriver Hans Pedersen 425. — Pedersen, borger i Nykøbing F., II 683. — Pedersen, borgmester i Maribo, II 341, 344, 355 f., 392, 400. — Pedersen, færgemand i Gedser 280, 580. — Pedersen, ridefoged over Maribo kloster, II 282. — Petersen, skipper i Kerteminde 206. — Simonsen 56. — Simonsen i Hurupholm i Angel 70 f. — Thommesen, bonde i Anderstrup 342.
- Jep (Jeppe) Ibsen i Kindvig 571. — Knudsen, sognefoged i Tjørneby, II 287. — Madsen, fæstebonde i Kastager 328. — Olufsen, bonde i Skanør, II 167.
- Jes Clausen i Store Solt, arresteret for tyveri 55 f. — Iversen i Læk, II 680 f. — Larsen, sadelmager 376.
- Jesper Christoffersen, fæster i Orehoved, II 573. — Jeppesen, præst i Stubbekøbing, se Engberg. — Lauritzen, stenhugger, II 531.
- Jessen, kammersekretær 113. — Peter, regimentsssekretær, II 371, 463.
- Joachim Furér 382. — Michel, snedkervend, soldat p. Kronborg, II 581. — Casimir 78.
- Ernst, hertug af Plæn 48, 59, 195, 271 f., 485, 564, 585. II 4, 387, 633.
- Joen Hansen, sølvkammerbetjent 278 f.
- Johan (Hans), hertug af Gottorp, biskop af Lübeck-Eutin 270, 494, 606 f. 611 f. II 646; nævnes 15, 20, 38(?), 58, 101, 263, 297, 329, 379, 404, 456 ff., 487 f., 568. II 7, 44, 640, 740. — fyrste af Anhalt-Zerbst, II 8. — landgreve af Hessen-Darmstadt, II 60, 255.
- Johan, trompeter 28. — Christoffer Urnes tjener 200. — konelpistens

- svoger(?) 168. — Skytte, skovrider på Falster, II 51. — Andersen, urmager, II 609. — Frandsen 542. — Jensen, skipper af Fæmø 559. — Jespersen, svensk ritmester, II 134. — Lampersen i Bøtø 538. — Pedersen, fhv. præst i Halland, II 555. — Petersen i Helsingør, II 508. — Petersen, dreng 136. — Petersen, svensk ritmester, II 134.
- Johan Adolf se Hans Adolf af Gottorp.
- (Hans) Christian, hertug af Sønderborg 39, 196, 350, 355 f., 366 ff., 424 ff., 428, 448, 450, 461. II 427, 559.
- Frederik, mag., hans enke Maren Christens 542.
- Georg I, kurfyrste af Sachsen 4 ff., 11, 30, 84 f., 115, 119 f., 193 f., 225 f., 245, 297, 311, 382, 413, 441, 540. II 32 f., 229 f., 237, 512, 596, 613, 639, 651, 680; nævnes 12, 27, 41, 67, 69 f., 78, 98, 106, 118, 125 ff., 134, 140, 145, 152, 160, 169, 171, 192, 213 f., 261, 273 f., 277, 309, 313, 322, 353, 377, 394, 428, 446 f., 452, 476 f., 485, 512, 534 f., 555, 568, 581, 625 f., 628, 641. II 58, 397, 499 f., 535, 542 f., 632, 708.
- Georg (II), kurprins af Sachsen 246, 441 f., 547, 627 f. II 31, 99, 621; nævnes 51, 292, 307, 353, 375, 382, 428, 448 f., 476 f. II 5, 9, 14, 28, 59, 397, 640.
- Philip, hertug af Sachsen-Altenburg, g. m. Elisabeth 467.
- Johannes, hertug af Holsten, se Hans.
- hertug af »Clivj«(?) 471.
- Johannes Erasmus, organist i Kolding 105 f. — Nicolai fra Holsten 416.
- Jon Pedersen, skipper på »Fortuna«, II 677.
- »Jonas«, høfjert i Glückstadt 97.
- Jonas Olufsen, rendemester p. Nykøbing slot 439.
- Jort, Didrik, i Oksager 183 f.
- Juel, Erik, til Hundsbæk, landsdommer i Nørrejylland 254. — Oluf, i Nykøbing F., II 696. — Simon, ejer af Tåbdrup, II 588 f.
- Juist(?), Jørgen, knægt 499.
- Julia Felicitas, g. m. Johan af Gottorp, biskop af Lübeck-Eutin 486, 568, 607.
- Juliana, prinsesse af Mecklenburg 129.
- Julius Frederik, hertug til Württemberg 271.
- Jungshoved 251, 280. II 583, 587.
- Justinianus 525.
- Juul, Aksel Iversen, til Volstrup 362. — Aksel Nielsen, til Kongstedlund 362. — Birgitte Nielsdatter, g. m. Knud Galt 362. — Dorotea, enke e. Jørgen Kaas, til Mejlgård 362. — Dorotea Iversdatter, g. m. Iver Nielsen Krabbe 362. — Kristense, g. m. Hans Tygesen Krabbe 362. — Malte, lensmd. o. Kristianstad len 316, 362, 408, 465 f. II 52 f., 137. — Maren, g. m. Erik Grubbe 362. II 466. — Ove Iversen 362. II 466. — Peder Hansen, i Gedesby 584.
- Jüchter, Christof, prinsens kancellist 53, 102.
- Jyde, Hans, bonde i Tågerup s. 274.
- Jyderup s., Tuse h., II 180 f.
- Jüllich 72, 138. II 511.
- Jylland II 220 f.; nævnes 87, 123, 230 f., 367, 553. II 198, 216, 446, 750.
- Jystrup mølle, Ringsted h., II 304.
- Jørgen, prinsens bud, se Jørgen Hansen. — (Jürgen), proviantmester i Malmø, II 176. — Andresen, regnskabsmand i Stenbjerg 38. — Christensen, præst i Dannemare 277. — Christensen, tidl. rektor i Nykøbing,

- kapellan i Toreby 185, 219, 414, 450.
— Christensen, skolemester i Vordingborg 478 f. — Hansen, agerhønsfanger, II 590. — Hansen, bonde i Kastager, II 287. — Hansen, husfoged i Haderslev 144. — Hansen, prinsens postbud, nævnes 355, 474, 484, 490, 511, 523, 553. II 35 f., 119, 121 f. — Jensen, bonde i Anderstrup 342. — Jensen, foged i Stavreby 200. — Jeppesen, skipper af Askø 559. — Jørgensen i Nøbbølle, II 465. — Knudsen i Horslunde, II 463 f. — Lauridsen, møller ved Nykøbing slots mølle 281 ff., 301. — Lauridsen, skipper i Nykøbing F. 467. — Lauridsen, sognekapellan i Stubbekøbing 530 f., 536, 619 f., 624. II 347, 360. — Lorentsen, orgelbygger 360. — Madsen, salpetersyder, II 331. — Madsen, sognepræst i Malmø 11. — Matthiesen, II 491 f. — Mortensen i Køge, II 544. — Olufsen, i Nykøbing F. 388. — Pedersen, skipper på Askø, II 344. — Rasmussen, Torkilstrup 570. — Robert i Nykøbing F., se Robert. — Thommesen, bonde i Anderstrup 342. — Thomsen 599.
- Kaal, Hieronymus, se Kale. — Johan, se Kall.
- Kael, Hans, skipper i Malmø 9.
- Kaheli, Hieronymus, se Kale.
- v. Kahlden, Hans, page hos prinsen 440.
- Kale (Kaal, Kaheli), Hieronymus, prinsens guldamed 82 f., 300. II 55.
- Kall (Kaal), Johan, borger i Mariager 81 f.
- Kallas (Gallas), Morten, prinsens lakaj 512, 534.
- Kalmar, II 188.
- Kals, Laurids, i Sønder Alslev, II 367.
- Kaltenkirchen, Kappel h. 35, 45.
- Kalundborg 418, 541. II 54, 166, 196 ff., 204.
- Kalundborg, Thomas 287, 507.
- Kalø slot, II 730.
- Kalø birk, Lolland 166 f. II 532.
- Kamper, Jens, i Rågelunde, Kettinge s. 576.
- Kampferbeeck, Johan, rådmand i Lübeck 70.
- v. Kanne, Christian Ernst, prinsens page 403, 409.
- Kar, Hans, tjener hos Palle Rosenkrantz 533.
- Kardorff, Sophia Elisabeth, hofjomfru, II 50.
- Kars, Andres, II 530.
- Karen Rasmus Lauridsen, II 548. — Rasmusdatter, ridefoged Hans Jensens fæstekvinde, II 577, 619.
- Karl Olsen, svensk soldat, II 134.
- Karlebo, Lyng-Kronborg h. 586 f.
- Karleby, Falster Sdr. h., II 695.
- Karrebæksminde, II 194, 197.
- Karsten Henriksen Kusak i Nykøbing F., se Kusk. — Lavridsen i Nakskov, II 291.
- Karsten, Christoffer, II 554.
- Karstens(en), Evert, løjtnant(?) 221 f. — Margrethe 59 f.
- Kastager, Ufferslev s., Lollands Nr. h. 326. II 287.
- Katt, Benedikt, skipper 444 f., 447 f.
- Kayser, Hans, i Haderslev 130.
- Kedelamed, borger i Nykøbing 506.
- Kehler (Keller), Balthasar, basinstrumentist, II 507.
- Keittel, Hartman, til Swæbt 603.
- Keld Tygesen (Tøgersen?), sognepræst til Birket 262.
- Keller, Balthasar, se Kehler.
- Kellinghusen, flække i Holsten 129.

- Kemnitz (Kennitz), Hans Michael, lakaj 171, 249, 460 f. II 162 f.
- Kenckel (Kinckel), Steffen, borger i Flensborg 448, 476, 511. II 323, 476, 485, 489, 491 f., 628, 695.
- Kennidtz, Hans, lakaj, se Hans Michael Kemnitz.
- v. Kerberg, Carl Joachim 465.
- Kerteminde 206.
- Kettinge, Musse h. 219, 576 f. — Birk, Lolland 303.
- Klargarde se Kær herred, Tønder amt.
- Kiel, nævnes 19 ff., 26, 34, 60, 79, 92 ff., 119 ff., 216, 251, 257, 319, 504, 517. II 36, 239, 484, 489 ff. Jvfr. sagregister: omslag.
- Kielmann, Johan Adolf, dr. jur., II 34, 537, 687, 692, 723.
- Kikise, Johan, generalkommissarie-skriver, II 415, 429 f., 459, 513, 566.
- Kinckel, Stefan, se Steffen Kenckel.
- v. Kindritz, Anna Brigitta, prinsessens kammerjomfru 534 f. — Christoffer Volckmar 534 f.
- Kindvig, Mern s., Bårse h. 571.
- King, hollandsk kaptajn, II 521.
- Kippinge, Falsters Nr. h., II 554.
- Kirchel (Kirk, Kircker), Niels Nielsen, skibakaptajn, II 275 f., 302, 306.
- Kirkeheddinge, Bårse h., II 121.
- Kirstine se Christine.
- Kitscher, Joachim Frederik, II 39.
- v. Kittlitz, Alexander, friherre, page 284.
- Kjølning, Rasmus, i Vejringe, II 654. — Rasmus Hansen, i Melse, II 654.
- Klages, David, bygningsskriver 468, 642.
- Klaumann, Verner 202.
- Kleinow, Tobias 505.
- Klemend Klemendaen, slotskriver på Skanderborg, II 357.
- Klepper, August, se Kløpper.
- Kleve 138, 165, 555.
- Kling, Bernhard, borger i Rostock 299 f. — Joachim, læjtnant 299 f., II 445.
- Klingspor, svensk oberstløjtnant, II 134.
- Klodskov, Ønslev s., Falsters Nr. h. 569. II 51.
- Klosterskoven ved Maribo, II 311 f.
- Kløcker, Didrik, handelsmand i Flensborg, prinsens faktor 25, 36, 90, 130, 133, 135, 144 f., 184 f., 221, 259, 265, 317, 321, 328, 334, 409, 443, 445 f., 476, 497, 511, 564, 613, 637. II 21, 61 f., 98, 169, 306, 323 f., 476, 485, 487, 489, 491 f., 506, 600, 605 f., 628, 695.
- Kløpper, August, prinsens violist 551. II 476 f.
- Knach, Andres, prinsens rejsesmed, II 396.
- Knep, Hans, i Vantore 255.
- Knud, Gabriel, kgl. kommissær, II 71.
- Knud Bentsen, mund- og vinskænk 186, 272 f., 478 f., 481 ff., 507, 541, 584, 619, 634, II 142 f., 460, 520, 559, 566, 570 f., 581. — Christensen, kgl. klædekammerskriver 312, 533 f. II 444, 617. — Christensen, renteskriver 493. — Christensen, toldskriver, II 345. — Christensen, tjener hos Jens Køkkenskriver 320. — Jensen, fhv. præst i Sjælland, II 327. — Knudsen, prinsens livknægt, II 396. — Knudsen, stald dreng 328. — Lavridsen, II 466. — Olufsen, kgl. skipper, II 705. — Ottensen, borger i Odense 96. — Pedersen i Stubbekøbing(?), II 582. — Rasmussen, kgl. skipper, II 389, 413.
- Knudshoved, Præstø amt, II 197.
- Knöffel, Andreas, dr. med., polsk livlæge, II 48.
- Koch, Christian Jensen, skoleelev, II 720. — Henrik, apoteker i Maribo.

- II 696. — Jens Sørensen, sognepræst i Vegerløse 262, 624. II 214, 720.
- Kock (Kok), Hans Eskildsen, skolemester i Ønslev 451. II 265, 554. — Nickel 189. — Rasmus Olsen, borger i Nykøbing F., II 260, 556. — Steffen, i Nykøbing F. 230, 460, 582. II 234.
- Kohlhas, Adam, kaptajn 78.
- Koldenbüttel, sogn i Ejdersted, II 520.
- Koldenkerken se Kallienkirchen.
- Kolding 95, 253 f.; nævnes 1, 105, 174, 356, 360, 487, 492, 520, 524. II 220, 506, 742, 744. — Borgmestre og råd 253 f. — Portner 25. — Sognepræst 199 f. — hestemarked 25.
- Koldinghus len, II 614, 636.
- v. Kollen, Adelheid, Ida og Magdalena 338.
- Koppfer, Marcus, prinsens sværdfeger, II 119, 499, 503.
- Korff, Nicolaus, oberst, polsk gesandt 149, 200.
- Korselitse, Sønder-Alalev s., II 367.
- Korselitse (»prinsens gård«) 116, 530, 533, 558 f., 562. II 180, 626, 714, 726 f.
- Korselitse skove, II 51.
- Korsør, II 194 ff., 638, 657; nævnes 170, 179, 355, 498, 523, 542, 553. II 305 f., 417, 548, 624, 707, 720.
- Koster, o (nu halvø), Møens h., II 369.
- Krabbe, Anne Mogensdr., g. m. Erik Qvitzow 363. — Erik, lensmd. p. Stjernholm 587. — Gregers 390, 468, 502 f., 590, 604. II 593, 741. — Hans Tygesen, til Søgård 1, 362. — Iver Nielsen, lensmand til Marlager kloster 236, 362. — Iver Tagesen, lensmand p. Varberg 287, 311. II 76 f., 97. — Karen 376. — Lisbet, g. m. Rønno Bille 363. — Niels Tagesen, overskænk, lensmd. p. Halmstad 83, 151, 585. II 127.
- Kraffert, Aleksander, proviantmester, II 738.
- Krag, Niels, landsdommer i Jylland 2, 254. — Otte, øverste sekretær i cancelliet 2; nævnes II 244, 264, 352 f., 375, 450, 599, 619, 648, 702.
- Krakowitz, Michael, organist 359.
- Kramp, Adam, se Cramp.
- Krantz, Adolf, krudtmager 504.
- Kratz, Mikkel, løjtnant, II 569, 599. — Wolff Hieronymus, oberstlin. i skånske landrgt., II 232.
- Kraull, skipper i Rostock 241.
- Kraus(e), Johan, kaptajn, II 116 f., 140 f., 145 ff., 149, 152, 154 f., 171 f., 174, 188 f., 192, 319, 368.
- Krause, Henning, hærpauker 422.
- Kremer (Cramer, Krämer), Christoffer, husfoged på Nykøbing slot 48, 588, 558 f., 594, 634. II 394 ff., 522 f., 528, 712 ff.; nævnes 583, 608. II 12, 29, 44, 98, 200, 428, 433, 457, 499, 503, 532, 547, 551, 589, 604, 620, 642, 652. — Rasmus Bertelsen, rådmænd i Stubbekøbing 427, 429.
- Krempe, fæstning, II 737.
- Krempers marsken, landskriverembedet 32, 391.
- Krenkerup, Musse h. 173, 634. II 398.
- Kretz (Kress), Benedix, fhv. svensk major 525 f. II 692 f. Jvfr. Gress.
- Kreutz (Creutz), Ernst August, petardér 384. — Martin (Morten), berider 420 f., 546, 553, 576, 601. II 65, 271, 570, 721.
- Kreyer, Hans, i Nakskov, II 291.
- Kristiania 329, 350, 520 f. — Borgere se Lorents (Laurits) Hansen, Anders Pedersen.
- Kristianstad II 616; nævnes 270, 323, 329, 394, 465 f., 496, 516, 630. II 207.

- Kristianstads len 316, 618. II 52 f., 353.
- Kristiansø i Norge, II 216.
- Kristow, elev på Sorø akademi 488.
- Kroes, Jeppe, skipper i Stubbekøbing 181.
- Krogmand, Hans, borger i Nykøbing F., II 184.
- Kronborg 377, 384, 401 f. II 101, 120, 142, 555, 749. — Garnisonen på, II 497. — Slotsfoged 410.
- Kronborg len 501. II 244.
- Kruus Jürgen, indbygger i Barlt 90.
- Kruse, Birgitte, g. m. Steen Eriksen Bille 362. — Claus 308 f. — Gabriel, lensmand på Mariager kloster 81 f. — Johan, kaptajn, se Kraus(e). — Jørgen Hansen, sognepræst i Lillebrænde, II 679 f. — Niels, i Tjæreby, Idestrup s., II 367. — Vibeke, Chr. IV.s frille 377.
- Krutmeier, Tidemand, borger i Malmø 11.
- Krüger, Arnold, II 675.
- Kräll, Daniel, stadthauptmand i Malmø, hans hustru Ane, II 738.
- v. d. Kuhla, Arent, kgl. staldmester, lensmd. p. Kronborg 362, 470, II 557, 581, 644, 647, 768.
- Kuhne, Jacob, jagtbetjent 119.
- Kuiman, Jens og Johan, bønder fra Ø gods, II 14.
- Kurland 98.
- Kur-Pfalz, administratoren af 304.
- Kusel, Henrik, se Henrik Küssell.
- Kusk, Karsten Henriksen, i Nykøbing, II 675.
- Kühn, Johannes 69 f.
- Kylle, Hans, rytter, II 599.
- Kylling, Peder Hansen, savskærer 569.
- Kündig, Hans, vinskænk i Haderslev 68, 81 f., 186, 243.
- Küssell (Kusel), Henrik, borger i Flensborg 260, 287, 307, 317, 321. II 433, 485, 489, 491 f.
- Küster (Køster), Anders, søn af Heinrich K., II 592. — Heinrich, dr. med., prinsens livlæge 175 ff., 195, 233 ff., 376, 432, 442. II 38, 65, 592, 677 f., 684; nævnes 189, 281, 347(?), 465, 507, 531, 539, 578. II 29, 70. — Henrik, søn af dr. med. H. K. 531.
- Küstrin 403, 412 f.
- Kær herred, Tønder amt 37(?).
- Købelev s., Lollands Nr. h., II 495.
- København 163, 294 f., 312, 466, 482, 587, 689. II 60, 136, 174, 177, 234, 249, 336 f., 354, 362, 364, 399, 449, 471, 479, 611, 666 f., 684, 705, 739, 746 f.; nævnes 1, 24, 50, 55, 58, 74, 92, 113, 132 f., 136, 142 f., 147, 150, 169 ff., 173, 178 ff., 190, 192, 194 ff., 199 ff., 208, 210, 212 ff., 220, 224 f., 231 ff., 238 f., 241 ff., 248 f., 251 ff., 266 f., 261 ff., 266 f., 269 ff., 274, 276, 278 f., 281, 283 f., 286, 290 ff., 299 f., 302 f., 306 f., 310 ff., 316 ff., 323 ff., 331 ff., 338, 340, 343 f., 347, 352, 356, 358, 360, 373, 380, 385, 397, 401 ff., 477 ff., 484, 486, 488 f., 493, 495 f., 498 f., 501, 505, 508 f., 512 ff., 516, 520 ff., 529, 533 f., 537, 540, 544, 547, 549 ff., 605 ff. II 16, 27, 37, 54, 57, 69, 89, 95, 105 ff., 122, 127, 129 f., 141, 158, 163, 165, 172, 180, 182, 184, 188, 199, 208, 245, 301 f., 305, 341, 346, 360, 370, 379, 384, 389, 398, 402, 408, 430, 438, 450, 460, 466, 469, 522 f., 531, 547, 559, 576, 579, 585, 615, 620, 656, 676, 709, 713 f., 717 f., 722, 725 f., 730, 740, 747, 750. — Borgmestre og råd 78, 168 f., 185 f., 312, 447 f., 482, 631. II 68, 105, 234, 383, 666, se endv. Reinholt Hansen, Simon Sur-

- beck. — Byfogden 162, 168 f. II 168, 174, se endv. Claus Iversen Ravn. — Byskriver se David Clausen. — Byskriverembedet 185 f. — Statholder se Frands Rantzau. — Tolder, II 22, 34. — Borgere 96. II 249, 644; jvfr. Johan Braem, Johan Becker van Delden, Jørgen van Delden, Jørgen Fingerling, Henrik Frils, Henrik Fuioren, Johan Hegerfelt, Niels Jacobsen Holst, Rasmus Jensen, Lars Knudsen, Hans Mandixen, Poul Opman, Peter Petersen, Poul Poulsen, guldsmed, Johan Rasch, Johan Rehling, Steffen Rhode, Henrik Rosenmeyer, Henrik Veseling, Johan Weyer. — Indbyggere se Johan Adolf Bøtke, Mette Oluf Villadsens. — Bremerholm (Holmen), nævnes 55 f., 201, 214, 220, 242, 307, 386, 433, 499, 520, 538, 549. II 43, 52, 92, 154, 208, 361, 427, 439, 453, 498, 505, 507, 532, 539, 631, 679, 745. — Børnehuset 358, 373. II 749. — Holmen se Bremerholm. — Holmens boder, II 399. — Holmens sogn 461. — Højbrostræde, II 277, 386. — Klædekammeret, II 43. — Kongens amedie 432 f. — Krabbelekke(?), II 761. — Lysthave 534. — Provianthuset 386 f., 477. II 43. — Regensen, II 222. — Theatrum anatomicum, II 386. — Toldboden, II 617. — Tøjhuset 383. II 213, 393, 505, 638, 653 f. — Universitetet, II 26, 35, 316, 468. — Det medicinske fakultet 396 f.
- København slot, II 67.
- Køge II 195, 197, 255, 317, 460, 556; nævnes 281, 402. II 50, 207, 266, 302, 470, 544, 645. — Borgmester se Mads Ravn. — Tolder se August Velou. — Kro, II 195, 197, 572, 679.
- Køller, Otto Hansen, rytter, sadelknægt 162, 237, 306, 330, 343. — Peder, Jacob Malers karl 209.
- Kølling, Arent, gartner, II 714, 726.
- Køln domkapitel 72, 165, 304 f., 379. II 511. — Kurfyrsten af, se Ferdinand.
- Könderitz, Anna Brigitta, prinsessens kammerjomfru, II 589 f.
- Kønding, Hans, vinskænk, se Hans Kündig.
- Königsberg 487, 555, 557. II 507.
- Königsmark, Johan Christof, svensk generalfeltmarskal, II 157, 220 f., 239, 243 f.
- v. Korbitz 291. — Caspar Kühn Rudolf, page 621. II 429. — Hans Caspar, kursachsisk hofmester 151, 177, 307 f., 322, 441 f., 449. — Johan (Hans) Christoffer, kammerjkr., senere hofmarskal hos prinsen 287 f., 375 f., 383, 535, 558, 636 ff. II 436 f., 477 ff., 483 ff., 593 ff., 611, 628, 645, 649, 679; nævnes 274(?), 286, 356, 472, 480 ff., 485, 493, 496, 501, 505, 527, 538, 543, 545, 595 f. II 1, 13, 25, 50, 55, 69 f., 149, 154, 163, 185, 248, 253, 280, 284, 298, 314, 329, 363 f., 374, 403 f., 417 f., 445 f., 460, 470, 496, 514, 524, 564, 603, 625, 631, 659, 676, 706 f., 742, 750, 752. — Levin, page 535.
- Kössler, Hans, sognefoged i Nordtorp 99.
- Køster se Küster.
- Kåre, Andreaa, graver 575 f., 608 f.
- Kaas, Anne, g. m. Hartvig Knudsen Bille 362. — Enevold 408 f. — Erik, til Bremeravald, II 547. — Frans Hermansen, til Indyr 266 f., 421. — Mogens, lensmand på Nyborg slot 73, 361. II 675, 707. — Staller, til Rosendal 362.
- Ladegårds sø, Lolland, II 509 f.

Lafrentz, Alexander, se Leverentz.

Laholm 480. II 177, 179.

»Lammet«, marinefartøj, II 69.

v. Lampe, Amalia Sophie, født Rothschütz, enke e. Volrath L., II 708, 728, 730. — Volrath, staldmester 421. II 24, 41 f., 689, 708; nævnes 24, 176, 190, 206 f., 210, 218, 250, 263, 270(?), 287, 323, 467, 472.

Lamprecht, Bastian, prinsens afdøde livbarber, hans børn 504.

Laucken, Marcus (Marx), prinsens skytte 104.

Landskrone 347. II 159.

Lange, Baltasar, postmester i Hamburg 276. — Christen 376. — Gunde 388. — Herman, i Haderslev 144. — Johannes, bassist 359. — Matthias, amtsskriver i Segeberg a. 122. — Peder, til Lergrav 362. — Peter, g. m. Ageta Hasenbalch 104.

Langebeck, Gerlev, i Hamburg, II 483, 487, 490.

Langebek, Christoffer Hansen, sognepræst til Jungshoved 280.

Langeland, nævnes 157, 176, 192, 195, 220, 230, 279, 321, 334, 399, 463. II 353, 422.

Langenhorn-diget, Bredsted amt 37.

Langmack, Henrik, guldsmed i Haderslev 159, 252, 257 f., 393, 400, 431, 461, 512, 638. II 55, 408 f., 485, 489, 491 f., 574; nævnes 196, 215, 261, 281, 293, 307, 309, 320, 347, 537, 550.

Langø, Kallehave s., II 590(?).

Lars (Laurentz, Laurids, Laurs, Lasse) Ebbesen se Udsen. — Hansen i Lille-Brænde, II 579 f. — Hansen i Vesternæs 500. — Hansen i Vålse, II 367. — Hansen, borger i Kristiania, se Lorents Hansen. — Hansen, hører i Nysted, II 394. — Hansen, tømmer-

mand, II 288 f. — Haagensen, svensk soldat, II 134. — Ibsen i Herfølge 207. — Jensen 356, 404. — Jensen 486. — Jensen, II 572. — Jensen, borger i Helsingør, II 35, 101, 767 f. (?). — Jensen, bonde i Soesmarke 459. — Jensen, by- og toldskriver i Nysted 595. — Jensen, foged i Soesmarke 578. — Jørgensen, Christoffer Billes dreng 279. — Jørgensen i Fuglse 395. — Jørgensen, klejnsmed 460, 530, 533. — Knudsen, stald-dreng 342. — Knudsen, borger i Kbh. 589. — Lauridsen, bonde i Uterslev by og s., Løllands Nr. h., II 287. — Marckesen og brødre i Tved og Grumby, Angel 100 f. — Maxen, brandstifter, II 91 f. — Melchiorson, tilsynsførende ved Frederiksborg slot 264. — Monsen, bonde i Skanør, II 167. — Mortensen (Martensen), borgm. i Nykøbing 179, 230, 483, 572. II 515, 684. — Mortensen, dr., II 35. — Nielsen 262. — Nielsen i Gedesby 200. — Olufsen, Igger 542. — Pedersen 488, 494, 551. — Pedersen i Vejleby 490. — Pedersen, bonde i Soesmarke 459. — Pedersen, borgmester i Stubbekøbing, II 689. — Pedersen, fhv. præst til Wassar i Mecklenburg 404 f. — Pedersen (Thura), sognepræst i Nykøbing F., provst 300, 479, 554, 619 f., 624. II 495, 513, 570, 591, 648, 695, 728. — Pedersen, skibsskriver 544. — Rasmussen, bonde i Soesmarke 459. — Rasmussen, Torkilstrup 570. — Rasmussen i Vesternæs 500.

Laucken, Claus 63, 71.

Lauge Poulsen, student, II 571.

Laurentz se Lars.

Laurids se Lars.

Lavind se Langeland.

- Laxmand, Gabriel 470.
- Leberling, Michael (Mikkel), prinsens mundkok 300, 510, 545 f.
- Lebzeller, Christoffer, prinsens kammer- og regeringssekretær 47, 286, 451 f., 590, 602, 625. II 65, 208, 210, 301, 305 f., 407, 415, 428 f., 455, 483, 486 f., 514 f., 544; nævnes 69, 214 f., 218, 228, 245, 280 f., 283, 319, 330, 337, 385, 393, 406, 411, 419 f., 433, 492, 499, 502, 509, 593, 537 f., 558. II 12, 27, 50, 69 f., 73, 109, 112, 121, 130, 136, 139 f., 149, 155, 168, 246, 322, 336 f., 345 f., 356, 436 f., 477, 494 f. — Christoffer, hans hustru 180, 186, 206, 347. — Christoffer, hans svigermoder 251. — Frederik, kursachsisk resident i Hamburg 84, 120, 141, 177, 276.
- v. Lech, Eduard, prinsens hoffjunker 16.
- Ledebur, Jost, borgmester i Malmø, II 139, 158.
- Lederman, Bastian (Sebastian), enspænder 547, 567 f. II 541 ff. — Martin, farver i Augsburg, II 541 ff.
- Lefverling, Michael, se Leberling.
- Leicester, Robert Sidney, greve af 67.
- Leipzig 36, 47, 76, 90, 98, 213. II 572, 651, 660.
- Leipzigers beslutningen 27.
- Lembke, Claus, broder til Marcus L. 468. — Marcus, skytte 226, 331, 468, 509 f., 566, 582.
- Lemecke, Poul, overschæfer, II 507.
- Leonora Christina, g. m. Corfitz Jacobsen Ulfeldt 260.
- Lerche, Knud, provst i Nysted 185.
- Lestmann, Johan, husfoged 102.
- Leve, Pros Knudsen, kgl. agent, lensmand på Tønsberg 9, 280, 738.
- Leverentz, amtsskriver i Sachsen-Lauenburg, broder til Aleksander L. 457. — Alexander, prinsens kapelknabe, voldigambista II, 44(?), 80 f., 133, 230, 238, 457.
- Leverling, Mikkel; se Leberling.
- Libau, II 700, 725.
- Liberius, hest, II 496.
- Liborius, svensk kaptajn, II 134.
- Lichtenberg, ritmester, II 499.
- Lichtenburg, slot i Sachsen 4 f., 192.
- Lieber, Christof Jacob, kursachsisk berider 426 f.
- Lille-Brænde, Falsters Nr. h. 590. II 367, 579 f.
- Lillebælt (Middelfartsund), II 243.
- Lillehammer, Skyts h., II 167.
- Lillø, Froste h., II 760.
- de Lima, David, handelsmand i Danzig, II 99. — Esaias, handelsmand i Danzig, II 99 f. — Samuel, handelsmand i Danzig, sen. prinsens korrespondent i Hamburg, II 99, 209 f., 383, 485, 489, 491 f.
- v. d. Linden, Claus, superintendent i Mecklenburg 537.
- Lindener, Henrik, kok, II 683.
- Lindenov, Christoffer, Holmens admiral, nævnes II 341, 361, 399, 410, 416, 498, 559, 563, 574, 576, 585, 618, 679. — Hans Johansen (d. æ.), lensmand på Kalundborg, nævnes 187, 201 ff., 418, 492(?). II 739(?). — Hans Johansen (d. y.), lensmand på Kalundborg, II 628; nævnes 361, 470, 549, 594. II 54. — Henrik, ritmester, II 71, 80, 83, 122, 125, 128, 201, 203, 729. — Sophie, g. m. Henrik Rantzau 363.
- Lindholm len, Skåne, II 702.
- »Lindormen«, dansk skib, II 239.
- v. d. Lippe, Christoff, dr. jur., kansler 181 f., 214 f., 225, 239, 243, 246 f., 264 f., 269, 372, 401, 598 f. II 660 f. — Christof Jacob 524.

- Lips, Anne (Steffinsdatter?), Kort Lüders' fæstekvinde, II 591. — Steffan, mundkok og hustru 103.
- Loh, David, felttrompeter 182.
- Lolland 13, 51, 115, 130, 167, 198, 221, 223, 226, 245, 332 f., 337, 347, 380, 383, 388 f., 405, 419, 427, 455, 472, 529, 544, 590, 593. II 14, 62 ff., 78 f., 90, 98, 103 f., 109 ff., 120, 140 f., 171, 173 f., 184 ff., 189, 205, 207, 211, 215, 217, 222, 225 ff., 231 ff., 239 f., 242 ff., 284 ff., 298 f., 307 f., 312 f., 342 ff., 351, 357 f., 364 f., 374, 376 ff., 379 f., 392 f., 400 ff., 404, 408, 411, 421 ff., 445 ff., 534 f., 596 f., 623, 701 f.; nævnes 178, 185, 220, 239, 293, 295.
- Lollik, Peder Hansen, i Gedesby 584.
- London 36, 377, 589. II 16.
- Lorck, Thomas, borger i København 98, 103, 212 f.
- Lorens (Lorents), folemester på Vordingborg slot, II 247. — Andersen, falkonér 110. — Boysen, amtskriver i Rheinfeld 148 f. — Brodersen, skibsskriver 128. — Christian, felttrompeter 412 f. — (Lauritz) Hansen, borger i Kristiania 180. — Hansen, borger i Nakskov, II 581 f. — Jensen i Stavreby, Skelby s., II 221. — Joensen, soldat, II 497.
- Lorentz, Carl, ostindiefarer 241. — Frederik, lakaj 192. — Johan, orgelbygger 631. II 493.
- Lothman, Matthias, studiosus, II 703.
- Louis, greve af Soissons 93 f.
- Louise Charlotte, markgrevinde af Brandenburg, II 386.
- Juliane, pfalzgrevinde, II 193.
- Lowzow, Christof, gottorpak jægermester 586.
- Lucas Villemssen, borger i Odense 96.
- Luchs, Michael, stenhugger, II 12 f.
- Lucht, David, tolder i Helsingør 8, 418.
- Frederik, militær 418. — Hans 243. — Jørgen, prinsens page, II 641, 643.
- v. d. Luckenborg, Claus Hesse, se Claus Hesse.
- Lucmau, Jacob 33.
- Ludvig XIII, konge af Frankrig 149 f., 305.
- landgreve af Hessen 33.
- landgreve af Hessen-Darmstadt, II 28, 255.
- Phillip, pfalzgreve af Zimmern, administrator af Kurpfalz 304, 355.
- Luierman, Lucas, borger i Flensborg 75.
- Luinen(?) 148.
- Lund 539. II 123 ff.; 128. — Domkirken, II 124 ff. — Hospitalet, II 124 ff., 128. — St. Pederskloster, II 192.
- Lunde mark, Lollands Nr. h. 326.
- Lunde stift 405 ff.
- Lunden, by på Femern, II 189:
- Lunge, Elisabeth, se Lisbeth Lunge. — Ide, g. m. Otte Albrechtsen Skeel 362. — Lisbeth, enke o. Palle Rosenkrantz 581 f., 588 f., 601 f., 616, 633 ff. II 20, 22, 27, 421.
- Lut, kgl. skytte, II 469.
- Lübe, Christof Jacob, magdeburgsk staldmester 505 f.
- Lübeck, II 61 f., 169, 171, 245, 256 f., 563 f.; nævnes 15 f., 36 f., 53, 70, 353, 355, 533. II 100, 110, 112, 120, 122, 168, 184, 222, 239, 253, 355 f., 572, 678, 728.
- v. Lübeck, Zacharias 201, 225, 227 f.
- Lübz, slot i Mecklenburg 163.
- Lyder Otsen, borger i Malmø 11.
- Lüders, Kort, fuldmægtig hos Didrik Klecker 491. II 98, 476 f., 479, 590 f., 602. — Magdalene 539.

- Lüderwalds, Baltser, kaptajn, II 226.
- Lykke, Anne, g. m. Knud Jacobsen Ulfeldt 363. — Falk, oberst, II 58, 71, 76, 80 f., 88, 92 f., 97, 121, 123, 126 ff., 131 ff., 154, 158, 172, 174, 178, 187, 202 f., 206. — Frans, til Overgård 363. — Niels, ritmester, II 194 f., 197, 545, 760.
- Lüneburg 78, 368. II 157.
- Lyngsø krudtværk, Kristianstads len 640. II 43, 353.
- Lys, Aleksander, købmand 322.
- Lütjenburg 67, II 748.
- Lütke Clausen, fhv. ridefoged i Åbenrå 600 f.
- Lütken, Claus, fyrværker 21.
- v. Lützelburg, Anna, hofmesterinde 353.
- Lützen, Peder, admiral, II 241, 243. — Peder, skibskaptajn, II 241.
- Lützwow, page hos hertug Ulrik 108. — Christina, hofjomsfru, senere g. m. Knud Jacobsen Ulfeldt 217 f., 293(?), II 50, 599, 662 f., 691. — Hans Albrecht, hofjunkker 155. — Hartvig, hofmarskal, og hans enke Anna Schack 217 f. — Maria 192.
- Læk s., Kær h., Tønder amt, II 680 f.
- v. Löben, Johan Friderich, brandenburgsk gehejmeråd 33.
- Løgumkloster amt 49.
- Løimark, Svans s., Ekernfærde h., II 537.
- Lösch, Michael, bassist 359.
- Löttich, Marcus, fhv. tjener 346.
- »To Lovers«, skib, II 69.
- Machabæus, Bjørn, kaptajn, II 76, 80, 93(?), 94, 124 ff., 130.
- Macken, Drewes 45.
- Mackeprang, Claus, dommer på Femern, II 120.
- Madrid 612 f.
- Mads, brygger, II 119. — Portholder 251, 544. — Skytte se Mads Jensen, skytte. — Andersen, kapellan i Vesterborg, II 482. — Christensen i Haderslev 83. — Hansen, sognepræst i Tårs 453. — Jensen, skytte i Koldinghus len 134 f., 225 ff., 244. — Mortensen, tolder 541, 545, 549 f. II 562. — Nielsen 395. — Nielsen, tømrermand, II 288 f. — Pedersen, »prokurator« i Nysted 588. — Povlsen i Fladtstædt (Fladsten?) 40. — Poulsen i Skottemarke 395. — Rasmussen, prinsens ligger 339.
- Maës, Jasper, i Rødby 193. — (Maas), Jørgen (Georg), major, II 63, 68, 83 ff., 88 f., 102, 105 f., 185 f., 228, 242, 262, 284, 499, 672.
- Magdalena Sibylla, prinsesse, Christian (V)s gemalinde 6 f., 50 f., 107, 133 f., 147 ff., 159, 221 f., 284, 318, 430, 449, 452 f., 470, 488, 497, 504, 534, 571 f., 606. II 2 f., 5, 7 ff., 28, 36, 50, 54, 56, 98, 115 f., 229 f., 248, 255, 380, 399, 466 f., 574, 594 ff., 613, 617, 639 f., 651, 706, 742.
- Sibylla, kurfyrstinde af Sachsen, g. m. Johan Georg I 7, 12, 18, 51, 151, 322, 353, 496. II 229, 397, 635, 652.
- Sibylla, markgrevinde af Brandenburg, g. m. Johan Georg (II) af Sachsen 441 f., 627. II 14, 59, 99, 398.
- Sibylla, prinsesse af Sachsen 353.
- Magdeburg 69 f., 297.
- Magle-Brænde, Falsters Nr. h. 594. II 580.
- Magleby på Møen, II 602.
- Magleby, Store-, Sokkelund h. 464. II 137.
- Mahlen, Jacob Adolf, i Frederiksborg 258.

- Main, flod i Tyskland, II 521.
 Mainz, kurfyrsten af 13, 71 f., 304, 378.
 II 511. — Domkapitlet 379. II 511.
 Majbølle, Musse h. 267, 390. II 406.
 Malene Povlsdatter i Nakskov, II 348.
 Malmø 9 ff., 161, 320 f., 387. II 57, 66 f., 69, 71 ff., 80 ff., 87 ff., 101 f., 110 f., 116, 121 ff., 126 ff., 131 f., 134 ff., 139, 152, 154, 158 f., 161 ff., 168 f., 172, 174, 176 ff., 181, 183, 187 f., 192, 194, 198 ff., 202, 204, 206, 238, 247, 392, 419, 482, 527, 756 f.; nævnes 170, 173, 189, 208, 243, 257, 281, 290, 300, 534, 738, 760 f. — Borgmestre og råd 320 f. II 81 f., 90, 94 f., 111, 127, 135 f., 187 f., 192, 208, 247. — Borgmestre se Søren Christensen, Jost Ledebur. — Rådsmænd, II 111, 208. — Byfoged, II 204. — Borgere 9 ff. II 160, 176 f., 187, 192, 198 f. Se endv. Jacob Jacobsen, Iver Ægidisen. — Sognepræst se Jørgen Madsen Bråd. — Tolder se Cort Walchling. — St. Claus' bolværk, II 93. — Strandporten, II 87, 123, 129 f., 134. — Sønderport, II 71, 80 ff., 93, 96, 132. — Vesterport, II 81 f., 93. — Østerport, II 74, 78, 87, 93, 96 f., 132. — Østre Runddel, II 132.
 Malmøhus 386 f. II 71, 129, 131 f., 134, 136, 160, 170 ff., 722.
 — Ien 174, 320 f., 342 f.
 Malt, Johan 65.
 Maluits (Malwitz), Jonas de, fhv. kammerpage 93 f.
 van Mander, Carl, maler 178 f., 322. II 568.
 Mandixen, Hans, borger i København, II 181.
 Mansfeld, greven af 6.
 Mantel (Manthal?), by i Øvre Pfalz 126.
 v. Manthal se Michael Hartz.
 Mantinus, Joachim, dr. med. 183 ff.
 Marcus Portholder 347(?), 349. — skriver hos Gerhard von Meidell se Marcus Nicolai. — Sværdfejer, se Marcus Koppfer. — tjener hos Gabriel Rensberg 266. — Andersen, stenhugger i Nykøbing 360. — Marci fra Meldorf 535. — Marcussen, tjener hos Sophie Parsberg 262, 263(?). — Nicolai, skriver hos hofjunker Gerhard Meidell 434 f., 474.
 Maren Bartrams i Haderslev 139. — Christens, enke e. mag. Johan Frederiks, i Roskilde 542.
 Margareten, St., Steinburg amt 63, 95.
 Margrete Bartramsdatter, oldfrue på Nykøbing slot 262, 272. — Dethlefs, enke 110. — Lauridsdatter, enke 453. — Søren Sørensens enke, i Maribo, II 324.
 Maria, enke e. Henrik Berner, se denne.
 Maria Catharina, hertuginde af Mecklenburg-Schwerin 491.
 — Eleonora, dronning af Sverrig 34, 165, 174, 201, 250, 255, 327, 385, 405, 464, 472, 558, 565, 617. II 108, 323 f., 552, 646, 678, 741.
 — Elisabeth, hertuginde af Holsten-Gottorp 15, 20, 65, 99, 171, 246, 265, 314, 325, 352 ff., 396, 440, 449, 485, 490, 580, 585 f. II 3, 215, 481, 629.
 Mariager kloster Ien se Gabriel Kruse.
 Maribo 363, 367 f., 371, 473, 569. II 210 f., 262, 277, 342, 605, 658; nævnes 534, 635. II 225 ff., 259, 267 f., 292, 391, 415, 447, 696. — Borgmester og råd 261. II 284, 311, 324, 683. — Borgmestre se Jens Pedersen og Søren Sørensen. — Borgere 569. II 349, 439, 633.

- Maribo Kloster, II 312, 344, 392, 400, 468, 495. — Ridefoged se Jens Pedersen.
- Maribo sø 569, 614. II 10, 545.
- Markdanner, Frederik 362.
- Marksø ved Ålholm slot 561.
- Marquart Marcussen 70 f.
- Marrebæk, Falster Sdr. h., II 234, 240.
- Marschalck, Gilbert, engelsk købmand i Hamburg 44.
- Marselis, Gabriel, d. Æ., dansk resident i Hamburg 127, 129. — Gabriel, d. Y., dansk faktor og resident i Amsterdam 129. II 506, 511, 566 f., 607. — Leonhard, prinsens faktor i Hamburg, II 501 f., 659 f., 694, 723.
- Marstrand, Niels, skipper, II 301.
- »Marstrands Plage«, galej 293.
- Marsvin, Helvig 105, 108. — Karen, II 170. — Otte, til Bonderup 394, 524 f. — Pernille, g. m. Lave Eriksen Bille 362.
- Martfeld, Henrik Eberhard, tysk præst i Store Magleby 464.
- Martini, Jacob, kongens apoteker 217. — Johannes, præst på Nordstrand 427.
- Masneds i Vordingborg landsogn. II 590(?).
- Mass, Catharina, enke e. Heinrich Küster, II 684, 728.
- Matthias Graver, Nakskov, II 288 f. — Gregersen, foged på Helgeland, II 608 f. — Hansen, postbud, II 720.
- Mauwe, Heinrich, lybsk skipper, II 180.
- Mayland, mag., prædikant, II 382.
- Maximilian I, kurfyrste af Bayern 13, 33, 71. II 511.
- Meckelburg, Poul, herredsfoged i Svavsted amt 23, 58, 70.
- Mecklenburg 162, 235, 289, 383 f., 404 f., 455, 457, 463 f., 471, 556, 617, 622. II 379, 683. Jvfr. Adolf Frederik.
- v. d. Meden, Adolf 128. — Martinus, kgl. råd, kansler i Verden' stift 68, 128, 319, 332 f.
- Meidell, Gerhard, prinsens hofjunker 98, 167, 181, 237 f., 274, 281, 434 f., 474, 483, 580 f.
- Meier, Hans, rektor i Ribe, II 316.
- Meine, Jacob 161, 174.
- Meinecken, Mathias, borger i Flensborg 75.
- Melns, Catrine, oldfrue på Nykøbing slot 554.
- Meissel, Hans, von Magdeburg, kaptejn, II 203.
- Meissen 108 f., 241. II 36 f.
- Meissner, Christoffer, (hv. kgl. jæger, II 601.
- Melby (Melbeck) i Nykøbing F.(?), II 142 f.
- Melchior, II 247. — Fasanvogter 520. II 51.
- Meldorf, Ditmarsken 65, 135, 474.
- Melse, Horbelev s., II 654.
- Meltoftegård, Halsted s., Lollands Nr. h. 394, 509, 582.
- Melville, David, skipper, borger i Helsingør 446, 466.
- v. Mengersen, Jobst 220 f.
- Merckel se von Schmalkalden.
- v. Merle, Nicolaj, staldmester 482. II 428, 496.
- Metelchen(?) i Mecklenburg 404.
- Methling, Klein, gods i Mecklenburg, II 395.
- Metsch se Metzsch.
- Mette 208. — Oluf Villadsens i København 385 f.
- Metzner, Leonhart, dr., tysk kancelliforvalter, og afdøde hustru 213 f.
- v. Metzsch, Henrik Sebastian, kurhessisk kammerjkr. 602 f. — Stbyllå

- Catharina, hofjomfru, g. m. Hans Vilh. Harstall 602 f., 610 f., 617. II 747.
- Mewes, Jørgen, indbygger i Steinburg amt 49.
- Meyer, Bernt 213. — Rudolf, manddraber, II 189. — Samuel, hofapoteker, II 814.
- Michaelsen, II 91.
- Michel se Mikkel.
- Middelhavet 416.
- Mikkel (Michel), bødker, II 119. — Murmester i Nykøbing F. 461 f. — Skipper af Nakskov, II 682. — Skriver i Nakskov, II 291. — Trompeter, II 119. — Hansen 287, 311, 505. — Hansen, kandidat til byskriverembedet i Kbh. 185 f. — Jørgensen, født i Assens 168. — Lucassen, sognepræst til Toreby 262. — Madsen, rådmand i Nakskov, II 42. — Mortensen, færgemand 539. — Mortensen, kaptajn, II 44. — Mortensen, snedker 632. — Pedersen 571. — Pedersen i Assenbølle, II 433. — Pedersen i Skottemarke 395. — Pedersen, betjent på Højbygård, foged i Rødby 556 f. II 35 f., 562, 570, 590, 657. — Povlsen, bonde i Skanør, II 167. — Rasmussen i Bøtø 538.
- Minkwitz, Let Gothart, kornet 117, 140, 145.
- Mitau, Livland, II 4.
- Mogens (Mons) Vognmand, II 91. — Hansen i Nysted, II 15 f. — Jensen, tyv, II 189. — Madsen, foged i Frejlev 576. — Nielsen, bonde i Skanør, II 167.
- Mohr, Claus 134. — Jürgen 134.
- Mollen, Philip, falkefænger 115.
- Molthan, Peter, II 675.
- Moltke, Joachim, bogfører i København 370. II 615.
- Moltzan, Ulrik, Rudbjersegård, II 366.
- Mores, Jacob, se Morse.
- Morgan, Charles, engelsk general 408 f. »Morian«, hertug Johan Christians hingst, II 428.
- Moritz, hertug af Sachsen 292, 311, 382, 428, 448, 628. II 14, 99, 398, 640.
- landgreve af Hessen 33.
- Mormand, Barbara, g. m. Erik Steensen 362. — Birgitte, g. m. Christoffer Steensen 362. — Bjørn, til Vandsted 72, 454. — Herluf 454.
- Morsby fang, Åstrup s., Falsters Nr. h., II 530.
- Morse (Mores, Morets), Jacob, kgl. faktor i Hamburg 21, 59, 124, 141, 177, 190, 206, 228, 264, 275 f., 293 ff., 310, 317, 340, 375, 377 f., 386, 391 f., 403, 421, 424, 428 f., 442, 449, 488 f. — Joachim, broder til Jacob M. 489.
- Morten (Martin, Marten) Berider se Martin Kreutz. — Fuglefænger, II 270. — Prinsens kok 510 f. — Trompeter 219; hans kone 232, 278. — Dirichsen i Bøtø 538. — Hansen i Maglebrænde 594. — Jensen, tyv, II 189. — Larsen, bonde i Skanør, II 167. — Mikkelsen, kgl. proviantmester 572 ff. II 115, 408, 468, 540, 562. — Mogensen i Frejlev 576. — Nielsen, kusk 537. — Nielsen, køkenskriver 509. II 750.
- Moskoff, Wendel, købmand i Lübeck, II 355.
- Motte, Niels, skipper, II 539 f.
- Motzfeldt, Peter, i Kbh. 403.
- Mourids Dinesen, kaptajn, II 143.
- Muultjes, Adriaen, maler og kobberstikker 196, 358, 456.
- Mufa syssel, Island 369.

- Mullerus, Johannes, stud. jur. 567.
- Mund, Pros, befalingsmd. p. Island 407. II 17 f.
- Munch, Jeremias, officer, II 176. — Poul, kaptajn, II 226.
- Munk, Mikkel, kaptajn, se Münch.
- Murman, Eller 200.
- Musse h., II 269.
- Mutzhart, Antonius, prinsens falkonér 23, 50.
- Mühlhausen i Thüringen 375.
- Mühlheim, Baltasar 213. — Hans Wolff von, II 535.
- Müller, Berent, fuldmægtig for Evert von Westen, II 270 f., 529. — Claus, knægt 524. — Henrik, se Møller.
- Müllers, Elisabeth, i Slesvig 57.
- Münch, Mikkel, kaptajn, II 151, 200, 240, 292, 310 f., 321, 329, 341 f., 350, 391 f., 432, 444, 457, 460, 671.
- Münster, II 114.
- Mähren 71.
- Mærckener, Peter, bud 210.
- Meen 110, 187, 202, 623. II 319 f., 328 ff., 336, 353, 367 ff., 373, 377, 416, 424, 443; nævnes 219, 287, 474, 747 f., 766, 768. — ridefogden på 110, 209.
- Møller, Berent, se Müller. — Henrik, kgl. tolder i Kbh., II 208, 266, 415, 429, 436, 476 f., 497, 603, 607, 609, 662, 700, 725, 785; nævnes 630. II 95, 356, 407, 499, 508, 512, 682. — Jacob, i Nykøbing, II 214. — Johannes, studiosus 389. — Jørgen, fhv. tolder i Flekkersø, II 316. — Laurs Nielsen, borger i Malmø 11. — Peter, fastebonde i Ufterslev 326.
- Møn, Rasmus Mortensen, færgemand i Gedesby, II 648.
- Mønnicke, Christen, borger i Nykøbing F., II 674.
- Naamandsen, Hans, se Nummesen.
- Nagel, Johan, foged i St. Margareten 63 f., 71.
- Nagelsti, Toreby s., Musse h., 166 f., 238, 503.
- Nakskov 239, 473. II 63, 207, 210 f., 213, 233, 247 ff., 257 ff., 268 f., 274 ff., 281 ff., 286 ff., 298, 300, 357 ff., 373, 400, 402 f., 411, 414 f., 425, 431 f., 434, 436 ff., 462, 470 ff., 476, 493 ff., 510, 520, 529, 573, 581 f., 623 f., 646, 698 f., 767; nævnes 483, 551. II 176, 216 f., 244, 307, 324, 348, 391 ff., 398, 519, 550, 569, 577, 599, 604, 633, 643 f., 659, 661, 663, 727. — Borgmestre og råd 112, 290. II 25, 176, 251, 269, 274, 283, 286, 288 ff., 295 f., 329, 358 f., 377, 403, 425, 470, 472, 493, 581, 623, 665, 727. — Byfoged, II 284, 496. — Tolderen, II 242, 446 f., 458, 607. — Borgere se Peder Hansen. — Apotek, II 291. — Hospital, II 290. — Kornhus 592 f. II 446, 458. — Lænporten, II 293, 393. — Fattigblokken Schack, II 471 f. — Skole, II 183. — Søndergade, II 400. — Søndergadeport, II 283. — Tilegade, II 400. — Tilegadeport, II 392. — Befæstning, II 216 f., 247 ff., 268 ff., 274, 278, 281 ff., 286 ff., 292 ff., 300, 311, 344, 349, 355, 357, 392 f., 403, 414, 420, 434, 462, 471 f., 529, 677.
- Namandsen (Namsen), Hans, se Nummesen.
- Nasser, Bartholomæus, lejnmant ved artilleriet 21, 178.
- Naumburg 98.
- Nederlandene 543. II 236; nævnes 85, 103, 112, 165, 200, 213, 305, 316, 398, 409, 497. II 21, 499, 511, 532, 628, 720.
- Nedersachsiske kreds 1, 26, 78.

Nehringen i Mecklenburg 404.

Neldthart, Andreas, bøsse­mager, senere møller 473. II 302, 503.

Nell, Konrad, oberstløjtnant, II 736.

Nettelhorst, Gerlof, lensmand 483.

Neukirch (Nifantius), Johannes Nic., præst i Marne, Sydditmarsken 97, 197.

Newcastle 589.

Nickel, Caspar, tjener hos prins Ulrik 101.

Nickel Kok 189.

Nicolaus Andreasen (Andræ), præst i Okholm, Bredsted amt 37.

Niels, provst til Jyderup(?), II 160. — Brygger 208. — Bøse­mager(?), kap­ tajn, II 93. — Skomager se Sko­ mager. — Vinskænk se Niels An­ dersen. — Andersen, mund- og vin­ skænk 50, 130, 186. — Andersen, sognepræst i Næstved, provst, II 641. — Andersen, Heberg, Vessige s., År­ stad h., II 127. — Anesen, II 491 f. — Christensen, Torkilstrup 570. — Christensen, bonde i Øster Skør­ ringe, II 19. — Christensen, herreds­ foged i Musse h. 578. — Eabensen, bonde i Skanør, II 167. — Frandsen, sognepræst til Magleby på Møen, II 602 f. — Hansen, i Antvorskov(?) 173. — Hansen i Lillebrænde 590. — Hansen, færgemand i Gedesby, II 648. — Hansen, prinsens hofbager 124 f., 138 f., 181, 265, 292, 347(?). — Hansen, rævefanger 551. — Han­ sen, skipper på »Fej« 234 ff. — Ib­ sen, II 52. — Jacobsen, borgmester i Nysted 395. — Jensen, kaptajn, tolder i Nykøbing F. 593. — Jepsen, dømt for tyveri, II 426. — Jørgen­ sen i Skottemark 395. — Knudsen, hører ved Nykøbing skole 473. — Lauridsen (Larsen, Lassen), ride­

foged i Ålholm len; nævnes 200, 381, 390, 393, 395, 438, 452, 472. — Mad­ sen, bonde i Skanør, II 167. — Mor­ tensen, beriderdreng 581. — Nielsen i Avnede, II 374. — Nielsen, major, II 296. — Nielsen, tolder i Nakskov, II 291, 354, 388, 496. — Olufsen, ridefoged på Møen, II 329. — Peder­ sen 469. — Pedersen, bonde i Torp i Bunkeflod s., II 137. — Persen i Herrealev 395. — Salgensen, kap­ tajn, II 76, 80. — Steffensen, akipper, II 107. — Svendsen, II 83. — Søren­ sen, sogne­egn i Toreby 639. — Trul­ sen i Astrup, Hvidding h. 87 f. — Ågesen, borger i Kbh., II 379.

Niels Suers vanding, flisepark ved Antvorskov 413.

Niemandt, Herman, II 6.

Nifantius, Johannes, se Neukirch.

Nikolaj, tjener hos kammerjunker Joa­ chim Gersdorff 529(?), 533.

Niniche, Hans (Johannes), tenorist 359.

Nold, Christian 191.

Noll, Brostrup, page 269, 291.

Norby, Flensborg amt (sic) 122.

Norby, Birgitte, g. m. Tønne Knudsen Bille 362.

Nordborg 617. Hertug se Frederik.

Nordstrand, s i Vesterhavet 427. II 505.

Nordtorp sogn, Rendsborg amt 99.

Norge 369, 519. II 45, 163; nævnes 34, 45, 102, 207, 265, 273, 275, 280, 296, 328, 334, 468, 572. II 106 f., 154, 158.

Normand, Ernst, lensmand på Kolding­ hus, nævnes 24 f., 41, 137, 187, 199, 254, 520, 553, 560.

Norye, Wilhelm, borgmester i Heiligen­ hafn 295.

Nothbeck, Dorothea 350. — Johan, bud, senere tolder i Kristianstad 156, 164, 170, 179, 197, 242, 516.

Nummesen-(Naamandsen), Hans, ma-

- terialakriver på Holmen, nævnes II 453, 500, 505, 507, 563, 574, 582, 631, 674.
- Nummlus, Samuel, stadsorganist i Nykøbing F. 595.
- Nyborg 427. II 675, 707; nævnes 176, 328. II 313, 421 ff., 433, 561, 624. — Borgmester se Peder Nielsen.
- Nygaard, Jacob, kaptajn, II 272, 331, 348.
- Nykog, Bredsted amt 37.
- Nykøbing F. 103, 126, 166 f., 175, 182, 205, 210, 217 f., 230, 280 f., 289, 298, 308, 316, 420, 443, 460 ff., 466 ff., 479 ff., 485 f., 506 f., 518, 562, 576, 582, 605, 614 f., 622, 625 f., 629. II 16, 38, 54 f., 63, 65 f., 142 f., 207, 213, 215, 225, 240, 247, 253 f., 257 ff., 264, 271 f., 303, 310, 317, 325, 347 f., 356, 397 f., 406, 409, 418, 441 ff., 452 ff., 462, 471, 503 ff., 513, 515, 517, 530, 536, 540, 546, 556 f., 561, 571, 610, 619 f., 634, 642, 662, 674 f., 697, 704, 716 ff., 724; nævnes 41 f., 48, 53, 69, 74, 97, 118, 154, 163, 170, 172 f., 181, 183, 185 f., 188 f., 199, 201, 203 f., 215, 243, 245, 247, 270, 283 ff., 290, 299, 304, 307, 309, 311 f., 317, 321, 325, 328 f., 331 f., 339, 345, 349 ff., 354 ff., 358 ff., 365 ff., 389, 399 ff., 405, 411 f., 419, 433, 440, 448, 456, 458, 464, 473 f., 477, 488 ff., 495, 497 f., 501, 504 f., 513, 526, 528 f., 531 f., 538 ff., 546, 558, 564, 572, 603 f., 642. II 12, 23, 28, 35 f., 41, 44, 69, 100, 184, 233, 276, 308, 313, 342, 345 f., 349, 360, 382, 384 f., 387 ff., 417, 428 ff., 433, 438, 460, 493, 512, 520, 529, 532, 559, 574, 576, 583, 605, 624 f., 631, 641, 678, 680, 707, 720, 742 f. — Borgmestre og råd 126, 427, 433, 480 ff., 485 f., 510, 518, 566, 584, 625. II 29, 65, 105, 185 f., 225, 234 ff., 240, 251, 254, 260 f., 264, 271, 297, 325, 347, 356, 365, 374, 397, 409, 453, 458, 460, 464 f., 471, 504, 517, 530, 557, 634, 653, 697, 724. — Borgmestre se Andres Andresen, Jacob Christensen, Laurids Mortensen, Mikkel Skrifer. — Rådmand se Hans Schnebach. — Byfoged og tolder 241, 506, 510, 512, 518, 537, 584, 614 f. II 389. — Byfoged se Peter Hansen, Dines Thomasen. — Byskriver se Søren Nielsen. — Sognepræst se Laurids Pedersen. — Tolderen 463. II 39, 607; jvfr. Niels Jensen. — Borgerskabet 614 f. II 63, 143, 185, 280 f., 325, 347, 374, 418, 530, 536, 557, 634, 697. — Borgere se Christoffer Bølcke, Christen Clemensen, Adam Duncker, Rasmus Ebeltoft, Henrik Gartner, Erik Hansen, Detlev Heycke, Ole Jensen, Anders Jespersen, Oluf Juel, Rasmus Olsen Kock, Hans Krogmand, Christen Mønnicke, Jens Nielsen, Hans Olufsen, Hans Pedersen, Jens Pedersen, Hans Pedersen Schinder, Hans Sebastian, Johan Schnebach, Detlev Wulff. — Algaden, II 610. — Anna Kanslers boder 507. — Døvre Lasses gård, II 29. — Frise-gade, II 38. — Friserporten 217. II 317, 697, 724. — Fuglefangerens boder, II 29. — Helligøjst hospital 388. — Hofapoteket 60 ff., 216, 234 ff., 439, 580 f. II 471. — Hospital 281. — Humlehaven, II 271. — Kapellaniet 431 f. — Kirken 303. — Klosterhaven, køkkenhave 561 f. II 571. — Røde Fiskerport, II 303. — Skole 276, 278, 408, 450, 461, 473, 479, 523 f., 531, 552, 554. II 26, 139, 143, 155, 571, 580. — Store Kirkestræde 507. — Strandmarken 230, 281. II 38. —

- Vandforsyning, II 58, 356, 505. --
 Østergade 420, 461.
- Nykøbing slot 152 f., 166 f., 174, 180,
 234 f., 260, 314 f., 339, 353, 361,
 423 ff., 433, 444, 450, 460, 490, 518,
 522, 527, 530, 533, 540, 566, 569,
 629, 631. II 11, 17, 26 f., 51 f., 170,
 200, 257, 281, 303, 361, 430 f., 457,
 522 ff., 547, 558, 713 f., 717 ff. --
 »Fars Hat«, II 361. -- Hestemølle,
 II 303, 454. -- Hestestalde 180, 210,
 232, 234 f., 243, 252, 255, 257, 283 f.,
 289, 352, 592. II 12 f., 524 f. -- Iade-
 gård 238, 569, 608. -- Kirken, II
 522 f., 526, 713, 717. -- Ridehuset,
 II 522 ff. -- Rosenhaven, II 522 f.,
 715. -- Skrivestue 696 f. II 11, 27. --
 Slagtehus 583. II 303, 361. -- Slots-
 have 248 f., 252, 314, 326, 379,
 438 f., 454, 499, 534 f., 552. II 38 f.
 -- Slotsmøllen, II 302. -- Vandkun-
 sten 425, 566, 611. -- Vandledninger,
 II 345, 356, 718. -- Vandmølle 281 f.,
 301, 434, 740. -- Vedhave 316. --
 Husfoged se Joachim Hegeman og
 Christoffer Kremer.
- Nykøbing len 205, 269. II 27, 40, 139,
 144, 222 ff., 343, 359, 401, 454, 457,
 474, 481 f., 529, 603, 626, 634 f.,
 670.
- Nykøbing S., II 166, 198, 204.
- Nymark(?) ved Nykøbing F. 280. II
 544.
- Nürnberg, II 572.
- Nysted 473 f. II 63, 207, 210 f., 276,
 280, 329, 338, 394, 438 f.; nævnes
 452, 529, 588. II 15, 235, 262, 268,
 743. -- Borgmestre og råd 198, 258.
 -- By- og toldskriver 595. -- Hører
 se Lavrids Hansen. -- Ridefoged se
 Niels Lauridsen, ridefoged p. Alholm.
 -- Tolderen, II 15 f., 607, 705. --
 Borgerskab, II 297, 349. -- Borgere
- se Niels Schneppe. -- Hospitalet 595.
 -- Kirke, II 22 f.
- Næs (Næsby), Åstrup s., Falster Sdr.
 h., II 548, 569, 587 f., 687, 725.
- Næstved 374. II 146, 163 f., 183, 194 ff.,
 207, 470, 540 f.; nævnes 287, 365,
 504, 534, 541. II 187, 193, 547 f.,
 622, 624. -- Borgmester se Vilhelm
 Davidsen. -- Tolder se Poul Opman.
 -- Skole, II 205.
- Nøbbølle, Horslunde s., Løllands Nr.
 h., II 465.
- Nødesjøgård, Børringe s., Malmøhus
 len, II 396.
- Nøgler, Hieronymus, kaptajn 421 f.,
 425.
- Nørregård, Slemminge s., Musse h.,
 274.
- Odense, nævnes 176 f., 189, 195, 233,
 250, 263, 292, 392, 358. II 624, 748,
 751 f. -- Borgere 98, 119 f. -- Grå-
 brodre hospital 168. -- Gymnasium
 217.
- Ods h., Dragsholm len, II 197 f.
- v. Offenbergh, Christof 617.
- Oinhausen se Oeyenhausen.
- Okholm, Bredsted amt 37.
- Okholm-diget 37.
- Oksager, Husby s., Flensborg a. 183 f.
- Oldeland, Melchior, rentemester, næv-
 nes 511, 513, 522, 547. II 363, 482,
 634, 691, 701.
- Oldenburg, Johan, bonde fra Ø gods,
 II 14.
- Oldenburg, grevskab 27 f., 130 f., 374,
 527 f.; nævnes 49, 98, 580. II 709,
 729 f., 742.
- Oldenburg, by i grevskabet O. 128.
- Oldenswort, sogn i Ejdersted, II 520.
- Oldesloe, II 576.
- Olstrup s., Fuglse h. 274.
- Oltman Bernt, II 189.

- Oluf (Ole), lakaj 538. — Skovrider i Lolland, II 254, 645, 647. — Andersen, bonde i Skanør, II 167. — Bentzen, svensk soldat, II 134. — Eliesen, svensk soldat, II 134. — Hansen i Lille-Brænde, hans kvinde 590. — Hansen i Svinsund i Norge 483. — Hansen i Tønsberg, II 580. — Henriks, klejnsmed i Haderslev 306. — Henriksen 284 f. — Jensen, borger i Nykøbing F., II 562. — Jensen i Stokkemærke, II 344. — Jørgensen i Vindeby, II 399. — Nickelsens børn i Nykøbing F., II 520 f. — Nielsen, bonde i Skanør, II 167. — Olufsen, afdød i Nykøbing F., II 716 f. — Olufsen 584. — Pedersen i Maglebrænde 594. — Raasmussen i Tårup 579. — Svendsen, prinsens skovfoged, II 583. — Thøgersen, sogneprest til Tingsted 579 f., 619 f., 624. — Trølfesen (Troelsen?), bonde i Bunkeflod, II 136. — Vagnsen, rådmand i Mahns, II 111.
- Opman (Upman), Povl, tolder i Næstved, II 622, 648 f. — Povl, borger i Kbh., II 456, 512.
- Oranien se Frederik Henrik
- Orby, Saksøbing landsogn, Musse h. 433 f., 548.
- Orehoved, Nørre-Vedby s., Falster, II 573.
- Origanus, Daniel, studerende 102 f. — Johan, studerende 102 f.
- Orning, Erik Ottesen, admiral, II 115.
- Osnabrück, II 114.
- v. d. Osten, Frederik, page, II 37.
- Ostarwieck i Sachsen, II 156.
- Ostfriesland 563 f.
- Ostindien 241, 296.
- Ostindisk Kompagni 227.
- Othsing, Niels Christensen, sognekapel-
lan i Nykøbing F., senere præst i Risørup 432, 479, 496.
- Ottensen, Knud, borger i Odense 96. — Peter 59.
- Otto (Otte) Bøsssmager i Haderslev 139. — Andersen, bonde i Utterslev by og s., Lollands Nr. h., II 287. — Hansen, rytter 277. — Røden Clausen 14.
- Otto Ludvig, vild- og rhingreve 9, 30. II 738.
- Oxenstierna, Axel, svensk rigskansler 130. — Erik Carlsson, svensk oberst, II 134.
- Oxie herred, II 76, 90, 97, 702.
- Pappenheim, Alexander Rabe von, hans enke se Regitze Grubbe. — Jost Frederik, lensmd. o. Halsted kloster len, fra 1642 o. Ålholm og Nykøbing len, kommissær 30, 66, 240, 260, 365 f., 371, 454, 500, 615 ff., 633. II 103 ff., 354, 503, 508, 666 ff.; nævnes 144, 157 f., 164, 172 f., 185, 194, 205, 208, 219, 221, 223 f., 228, 232 f., 239, 245, 256, 267, 269, 277, 287, 297, 315, 319, 326, 333, 347, 356, 358, 361, 364, 367, 381, 388, 394, 399 f., 422, 437, 453, 460, 462 f., 491, 495, 519, 528, 540, 545 f., 551 f., 554, 558, 560, 566, 571 f., 587 f., 590, 593, 595, 608 ff., 623 f., 634, 639. II 11 f., 16 ff., 22 f., 25, 27 f., 38, 40, 44, 49, 51, 53, 62 f., 65 f., 68, 83, 98, 106, 109, 111 ff., 138 f., 144, 153, 161, 168, 172 f., 176, 184 ff., 189, 199, 205, 207, 210, 213, 215, 226, 233 ff., 243, 254, 256, 258, 264, 309, 313, 318, 325 ff., 331 ff., 337 f., 345, 348 f., 352, 356 f., 360, 363, 367, 372, 374, 380, 392 f., 399 ff., 403 ff., 408, 412, 416, 421 ff., 430 ff., 437 ff., 454, 461 f., 464 f., 470 f., 474 f., 482 f., 497, 499, 514, 527, 529 f., 532, 536,

- 545, 549, 551, 553, 564 f., 568, 572, 575, 580, 589, 601 ff., 609, 626 f., 638, 640 ff., 646, 648, 652, 654, 656 f., 661, 669, 665, 674, 690 f., 694 f., 697, 705, 711 f., 719, 724, 727 ff. — Vilhelm Jørgen 501.
- Paris 94, 295, 375.
- Paris, Christian, kommissarieskriver, II 468.
- Parsberg, Frederik 207, 244. — Ingeborg, enke e. Iver Juul til Vilstrup 363. — Oluf, lensmand i Trondhjem 179, 474. II 593. — Sophie, g. m. Peder Basse 185, 229, 237, 260, 262, 272, 279 f., 297, 356, 361. — Verner Christoffersen, til Sødal 363. — Verner Nielsen, til Lynderup 363.
- Paschwitz, Sigfred von, page 510 f.
- Paslich, Judith, II 355.
- Passow, Hartvig, g. m. Øllegaard Pentz 228, 235 f., 259 f., 297, 454, 467.
- Patriark, Jacob Christensen, II 427.
- Pauler (Pauffler), Jonas, sachsisk sanger og musiker 83, 359.
- Paulli, Simon, dr. med., professor i anatomi, II 386.
- Paustian, Marx, soldat, II 427.
- Pax, Mogens, lensmd. p. Holbæk slot 415 f., 446, 470, 524 f.
- Peckel, Jørgen, borger i Lübeck, II 244 f.
- Peder (Peter, Per) Bager 539, 551. — Fyrbøder se Peder Wiederpenning. — Hærpauker 168. — Kammerskriver, måske Peder Heit. — »le petite» 234. — i vinkælderen, II 119. — Skomager, bonde i Store Slemminge, Slemminge s. 274. — Skytte på Henrik Rantzaus godser på Lolland 245. — Andersen, i Norge 207. — Andersen, hestepasser, II 605. — Andersen, møller i Nykøbing F. 434. — Bertelsen, II 234. — Bertelsen, foged på Rudbærggård, II 270, 324, 410, 512. — Bertelsen, præst i Hygum 49. — Bertelsen, præst i Kirkeheddinge, Bare h., II 121. — Brodersen 385. — Børgesen, skipper, II 142. — Christensen, skibspræst 618. — Clemmensen i Stubbekøbing 619. — Ebbesen se Peder Ebbesen Svendborg. — Emmersen, løjtnant, II 497. — Hansen i Sjalstofts 327. — Hansen, borger i Naksø, II 665, 682. — Hansen, byfoged og tolder i Nykøbing, nævnes 473, 634. II 226, 247, 347, 473, 520, 540, 585, 647, 656, 662, 675, 678, 703, 716 f. — Hansen, fyrbøder 204, 303. — Hansen, prinsessens kammertjener 396 f., 496(?), 589. II 16, 403, 458, 569 f., 572 f., 577. — Hansen, rejsemundskænk, II 696. — Hansen, kgl. renteriskriver 174. — Hansen, amtsskriver og ridefoged i Nykøbing F. 230, 330 f., 345, 445, 462. — Hansen, sognepræst til Junghoved 280. — Hansen Lollik se Lollik. — Henriksen, landstingskriver 262. — Hermansen i Kbh., II 317. — Haagensen, kgl. skipper, II 456. — Ibsen (Ebbesen) 567. — Ibsen, fhv. skriver 630, 635(?). II 34. — Ipsen, borger i Malmø 11. — Jensen, fhv. dreng hos hofmarskal Pudevvels 325. — Jeppesen, skipper på Askø, II 344. — Jespersen i Gedesby 584. — Jørgensen i Barup, Lillebrænde s. 594. — Jørgensen, skipper i Flensborg 36. — Knudsen i Gedesby 585. — Madsen på Hasselø 574 f. — Madsen i Slemminge 242. — Madsen, borger i Saksø, II 577. — Marquartsen, rådmand i Burg på Femern, II 120. — Martensen 91, 200 f. — Mortensen, Antvorskov 413. — Mortensen i Tjæreby, Idstrup s., II

367. — Mortensen, bonde i Skanør, II 167. — Mortensen, ridefoged på Ålholm 529, 546, 587. — Mortensen, ridefoged på Halsted kloster, II 494, 645. — Nielsen i Horslunde, II 463 f. — Nielsen, bonde i Torp, Bunkelod s., II 137. — Nielsen, borgmester i Nyborg 427. — Nielsen, kgl. renteskriver 538 f. II 41. — Nissen, skrædder i Haderslev 140. — Olufsen se Hyrup. — Olufsen i Bruserup 578. — Olufsen i Sønder Tostrup 579. — Ottensen 59 f. — Pedersen i Kbh., II 89. — Pedersen i Stovby 596. — Petersen, skipper, borger i Kbh. 589. — Pedersen, slotsskriver i Antvorskov, II 637. — Pedersen, slotsskriver på Københavns slot, II 697. — Pedersen, Gabriel Rensbergs tjener 566. — Pedersen, tømmermand, II 87. — Rasmussen, bonde i Brandstrup, Tirsted s. 274. — Rasmussen, bonde i Tågerup s. 274. — Rasmussen, klebømand, borger i Malmø 11. — Rasmussen, prinsens kusk, II 637. — Simonsen, svensk soldat, II 134. — Simonsen, skrædder i Haderslev 69. — Svendsen, borgmester i Helsingør, II 34. — Terkelsen (Tørckelsen), landsdommer på Møen 474. — Thomsen på Bræmerholm, II 208. — Villemssen, skipper 334.
- Pedersen, major, II 392.
- Peltzin, Joachim, gefreiter, II 102.
- Pentz, Christian, guvernør i Glückstadt, amtmand i Rendsburg, 1639 i Steinburg amt 34, 67, 140, 196, 294 f., 443, 640 f. II 230, 567 f., 604, 762; nævnes 106, 122 f., 125, 129, 146, 156, 203, 246, 305, 308, 474, 522, 525, 532, 535. II 158, 257, 710. — Hans Philip 54. — Øllegaard, til Rudbjerggård 113, 172, 228, 232, 394. II 217, 233, 270, 376.
- Petersdorf på Femern, II 514.
- Pfahl, Hieronymus 22.
- Pfalz 116. — Administrator af, se Ludvig Philip — Kurfyrsten af 13, 119.
- Philip IV, konge af Spanien 165.
- hertug af Glücksborg 3, 38, 46, 81, 105, 109 f. II 234, 428, 496.
- pfalzgreve, II 559 f., 562, 578 f., 683.
- Pichtel, Conrad Balthasar, advokat 14.
- Pinneberg grevskab 598 f. II 502, 568.
- Pinto, Juan de Rocha, indbygger i Hamburg, prinsens faktor 522, 601, 612 f., 615. II 29 f., 46, 485, 489, 491 f.
- Pistor, Hartmann 625. — Vilhelm 625.
- Platow (Platen), Jacob Abraham (el. Abraham Jacob) 92, 145, 552; nævnes 196, 251, 287, 356, 472, 489, 504. II 50 f., 70, 547, 549, 602, 676. — Erasmus, oberst, II 180 f.
- v. Platz, Arend Joachim, kornet, II 370.
- Pleisenburg, fæstning i Sachsen, II 237.
- Pless, Hieronymus, oberst 419.
- v. Plettenberg, Georg, kejserlig gesandt, II 113.
- v. Pluemen, Johan, løjtnant, II 203.
- Plum, Claus, professor i jura 298.
- Podebusk, Henrik, til Kørup 363, 376.
- Podewils se Pudewels.
- Podollen, II 700, 725.
- Pogwisch, Christoff, til Hagen 26, 55. — Hans 236. — Marcus (Marx), prinsens page 199(?), 291 f., 309, 430. — Otto 236, 260. II 178, 257(?).
- Polen 188, 200. — Konge af, se Vladislav IV.
- Poley, John, engelsk afsending, II 584 f.

- Polidanus, Johannes, fordrevet adelsmand 526.
- Pommer(enken), Jacob 448, 548.
- Pommern 8, 32, 293, 344 f., 380. II 553.
- Pontoppidan, Lars Eriksen, præst i Uterslev, Lollands N. h. 356.
- Popp, Poul 271, 334.
- Pors, Rudbek, til Dansted 454, 633 f. II 338. — Rudbek, til Øllingsø, II 104, 547, 553.
- Portugisere i Glückstadt 98.
- de Poss, Herman, faktor i Holland, og hans enke 417. — Pilgrim, i Holland 417.
- Post, Henrik, vinskænk i Naskov, II 521.
- Poul (Povl, Paul) Tømmermand 306. — Bosen 11. — Carstensen, skriver på Nykøbing slot, II 281, 345, 549. — Christensen, bonde i Skelstrup, Hunseby s. 342. — Dirixsen, borger i Glückstadt 85. — Larsen, amtsskriver i Nykøbing, II 563 f. — Lauridsen, altist 359. — Mortensen, tømmermand 189, 256(?). — Pedersen i Frejlev 576. — Poulsen, guldsmed i Kbh., II 615. — Poulsen, sognepræst i Kolding 199.
- Prag, freden i 225.
- Preen, Claus, borger i Kiel 119 f.
- Preetz 53, 57, 267, 270. II 239.
- Preetz kloster 57. II 653.
- Prenne, Peter 296.
- Preuss, Anton, renteskriver, II 399.
- Preussen, II 78 f., 560.
- Price, Johan (John), prinsens musiker 133, 150.
- Prindz, Henrik Vilhelm, kaptajnløjtn., II 182, 205.
- »Prins Christian«, skib, II 241, 265.
- Prinsterer (Prünsterer), Poul, kaptajn, II 151, 200, 226, 240, 314, 321, 419, 431 f., 436 f., 444, 447, 481 f., 688.
- Prip, Povl Hansen, præst i Gundslev 281, 280.
- Pris, Rasmus, se Asmus Prys.
- Pristaff, Matthias, fhv. præst til Brudersdorf i Mecklenburg 404 f. II 582.
- Pros Knudsen, se Leve.
- Prünsterer se Prinsterer.
- Prys (Pris), Asmus (Rasmus), prinsens gartner 420, 461 f., 562.
- Prytz, Antonius Peitersen, køkken-skriver 477.
- Præste, II 197.
- v. Pudewels, Dionys, prinsens kammer-råd og hofmarskal 20, 32, 42, 54, 159, 419, 424, 428, 431, 446, 457 ff. II 628, 675 f., 680, 688, 706 f.; nævnes 14, 17, 19, 23, 73 f., 84, 89 f., 104, 107, 142 ff., 146, 152 ff., 162, 176 f., 183 ff., 207, 220 f., 227, 230, 240, 246; 248, 252, 258, 262, 266, 271, 280, 283, 285, 307, 319, 325, 333, 337 f., 340, 355, 366, 391, 397, 400.
- Pugerup, Olstrup s., Fuglse h. 460.
- Puls, Anna, enke e. Mathes Puls 100. — Mathes, gottorpsk møntmester 100. — Mathes (junior) 100.
- Putlos, Christof, guldsmed i Stockholm, II 36 f.
- Pömer, Hector, kancelliforvalter, prinsens sekretær, II 55, 208 f., 502, 515.
- v. Qualen, Claus, gottorpsk kammer-junker 99.
- Quedlinburg 6. II 21.
- du Quesne, Abraham, fransk kaptajn, og hans søn 8.
- Qvitzov, Eller, formentlig — Erik Q. — Erik (Eller), kaptajn 363, II 76, 80, 93, 132, 155 f., 159, 192.

- Rachel, Joachim, diakon i Meldorf 135.
 Radebant, Joachim 2 f.
 Rademacher, Jørgen 489.
 Radsted, Musse h. 220.
 Ragoczy se Georg R.
 Ramel, Anne, g. m. Malte Juul til Gjes-
 singgård 362. — Henrik, hofmester
 på Sorø 488, 492 ff., 552, 568 f., 575,
 580. II 26, 193, 438, 557, 654.
 v. Ramin, Justinianus 465, 525.
 Randers, hospitalsforstander I, se An-
 ton Carlsen.
 Rangstrup h. 593.
 Ranitsch, Christian, lakaj 200.
 Ranske, Christian 210.
 Rantzau, hofjunker hos prinsen, II 70.
 — Ritmester, II 387. — Bertram 603.
 II 311. — Breide, til Bothkamp 26,
 55. — Christian, til Breitenburg 160,
 233, 241, 636 f. II 5, 53, 485 ff.,
 489, 491 f., 606, 618, 630; nævnes
 203, 250, 535. II 48. — Daniel, til
 Trøjborg 88. — Ditlev, amtmand i
 Steinburg a. 153 f., 162, 217; næv-
 nes 16 f., 24, 32, 42, 46, 49, 73, 75 f.,
 86, 90, 95, 246, 391. — Ditlev, rit-
 mester, II 537. — Drude, i Kiel 60. —
 Frans, statholder i København, rigs-
 hofmester, nævnes 14, 50, 52, 59, 80,
 202, 209, 423. II 737 f. — Frederik
 290, 470. — Frederik Fransen, rit-
 mester, II 69, 88, 123, 155, 170, 760.
 — Georg, hans døtre 14. — Gert, stat-
 holder 29, 109. — Hans, til Neuhaus
 508, 603(?). — Henrik, til Møgelkær
 363. II 363. — Henrik, til Schmool,
 amtmand i Rendsborg amt 393; næv-
 nes 14 ff., 24, 39, 43, 53, 57, 79 f.,
 99, 245, 556 f. — Henrik, ritmester,
 II 67, 71, 81 f., 196, 200, 203, 206. —
 Henrik Christoffersen, kaptajnløjtnant,
 II 67, 81 ff. — Ide, frue til
 Schmool, II 516. — Josias, marskal
 af Frankrig 501, 510 f. II 689 f. —
 Josias Breide, ritmester, II 320(?),
 331, 336, 370, 440, 443. — Mark-
 vard, oberst, guvernør i Glückstadt,
 II 737. — Otto, til Rathmanstorf 55.
 — Sophie, enke e. generallttn. Wolff
 Heinr. v. Baudissin, II 607. — So-
 phie, g. m. Mogens Gyldenstjerne
 241 f., 290.
 Rasch, Johan, borger i Kbh. 178. —
 Jørgen, luts spiller 141, 201, 208. —
 Martin, prinsens korrespondent, II
 661.
 Rasmus, bryggersvend, II 119. — Fo-
 ged, Gregers Krabbes tjener 390. —
 kammerjunkerens 275. — (sen),
 skipper, se Rasmus Samsing. —
 Tømmermand, II 293. — Anderson,
 bonde i Kastager, II 287. — Hansen,
 kgl. drabant 373. — Hansen, tjener
 hos Gerh. Meidell 274. — Hansen i
 Hjelm, Møjbølle s. 253. — Hansen,
 foged i Hjelm 450. — Hansen, skibs-
 kaptajn, II 322, 336, 341, 365. —
 Jansen, drabsmand på Langeland
 176. — Jensen i Frejlev 395. — Jen-
 sen, borger i København, II 51 f.,
 515. — Jensen, fæstebonde i Tjørne-
 by 326. — (Erasmus) Joannis, degn
 i Skelby, II 473. — Jørgensen, tolder
 i Rødby 569. — Lauridsen i Nøb-
 bølle, II 465. — Lauridsen, fange, II
 548. — Michaelsen, II 102. — Mikk-
 sen i Kbh., II 618. — Mikkelsen,
 proviantskriver, II 284. — Nielsen,
 kgl. styrmand 516. — Olufsen i Breg-
 ninge, Musse h. 584. II 331(?). —
 Olesen, bødker i Nykøbing(?), II
 264, 558. — Olufsen i Stubbekøbing,
 II 366. — Olufsen i Vesternes 500. —
 Olufsen, bødker 381. — Pedersen i
 Hillested 394. — Pedersen i Kettinge
 576. — Pedersen, sømand, II 345. —

- Poulsen, Torkilstrup 570. — Rasmussen i Mørrebæk, II 234. — Stefensen, fhv. ridefoged 601. — Sørensen, hovsmed 581.
- Rathlou, Gregers (Gregorius), til Lensahn 3. — Ida, f. Ramohr 3. — Joachim, ritmester, II 112, 119, 145 f., 149 f., 153, 175, 184, 193 ff., 201, 205, 258, 280, 265 f., 272, 276, 280, 286, 294, 300, 306 f., 328 f., 358, 384, 400 f., 407 f.
- Rauch, Johan, württembergsk hofmester 271.
- v. Rauchhaupt, Albrecht Vollrat, hessisk oberstltn. 603. — Catarina, hofmesterinde 472. — Rudolf, oberstløjtnant 603, 620. II 69, 93, 109, 116, 118, 140, 144 ff., 149 ff., 154 ff., 158 f., 162 f., 172, 174, 176, 178 f., 181, 189 f., 199 f., 202 f., 631.
- Ravert, Povl, borger i Lübeck 53.
- Ravn, Claus Iversen, byfoged i Kbh., II 127. — Jacob Nielsen, i Helsingør, hans enke 445. — Jens, rektor og 2. slotspræst i Haderslev 17 f., 199. — Mads, fhv. borgmester i Køge 151. — Volf, ridefoged i Kbh.s len, II 180.
- Ravnstrup skov, Nørre-Kirkeby s., Falsters Nr. h., II 457.
- »Rebecca«, skib, II 384, 389, 410, 413, 473.
- Rebs, Baltasar, se Repis.
- Rebslager, Anders, kgl. skovrider, II 456.
- Reedtz, Frederik, lensmd. i Vordingborg len 260, 297, 361, 454; nævnes 234 f., 339, 374, 380 f., 402, 439, 495, 503 f., 550, 571, 633. II 146, 153, 184, 187, 199, 245, 454, 558, 587 f., 622, 649, 668 f.
- Reersø, Helsingø s., Løve h., II 197.
- Refsnæs (Røsnæs), Arts h., II 194, 196 f.
- Rehling, Johan 45.
- Reinfeld amt i Holsten 148 f.
- Reinhart, Caspar, brøndmester 356.
- Reinholt Hansen, borgm. i København 160, 298, 319. II 134, 760.
- Reinman, Andres, løjtnant »på de tyrkiske grænser«, II 630.
- Reinsperger se Rensberg.
- Reiser, Andreas, kaptajn, II 211 f., 227, 240, 280, 314, 423, 425, 432, 444 f., 451, 460, 500, 671.
- Rendsborg 26 f. II 351 f.; nævnes 39 f., 42 f., 46, 51 f., 54 f., 57, 59, 69, 73, 76, 89, 91, 97 ff., 123, 197, 308, 358, 600. II 101. — Borgmestre og råd 26, 99 f. — Fogden 123. — Tolder 75.
- Rendsborg amt 203. — Amtsskrivere se Johan Faber og Matthias Zimmermann.
- Rensberg (Rensberger, Reinsperger), Gabriel, officer, hofjunker 88, 453 f., 469 f., 472, 566, 582 f., 609, 624. II 120, 168, 227, 232, 240, 259, 285, 318, 362, 707 f.; nævnes 39, 228, 250, 266, 346, 397, 479. II 164, 242, 314, 328, 331, 336, 338 ff., 343, 349 f., 375, 398, 400, 402, 406, 423, 432, 435, 437, 445, 447, 451 ff., 456, 461, 466 f., 469, 475, 481, 569, 610, 760.
- Repis, Baltasar, prinsens trompeter 413, 474.
- Resen, Hans Hansen, dr., II 35. — Hans Poulsen, Sjællands biskop 191, 223, 298.
- Restrupgård, Hornum h. 511.
- Reuter, Jørgen, vinskænk i Nykøbing F. 554. II 673.
- Reventlow, Ditlev, kongens tyske kansler 107. II 30 f.; nævnes 122, 132, 224, 264, 268, 323 f., 353 f., 413 f., 542, 555 f., 593, 603(?), 607, 616, 618. II 212, 215 f., 230, 232, 236, 239, 244 f., 248 f., 252, 255, 265 f.,

- 279, 285, 296, 301, 306 f., 309, 311 f., 328, 351, 353 f., 377 ff., 390, 398, 402 f., 420, 430, 477, 480, 533 f., 538, 588 f., 591, 596, 617, 696, 711, 751 f., 762.
- Rheingau 191.
- Rhinen, nævnes 12 f., 72, 106, 138, 164 f., 191, 261, 303, 305, 378, 398. II 511, 521.
- Rhingreven se Otto Ludvig.
- Rhode, Steffen, borger i Kbh., og hans arvinger 96, 338, 638. II 277, 489, 491, 743.
- v. Rhoten, Hugelt, i Bauwersdorf 328.
- Ribe 553. II 220. — Domkapitel 1.
- Riber, Jens Madsen, skipper, II 568, 579, 587 f., 592, 676.
- Riberhus, II 216, 219 ff.
- Ribnitz, Mecklenburg-Schwerin 230.
- Richter, Anders, stutmester, II 661, 699. — Osvald, prinsens lakaj 111, 154 f., 290.
- Riedemann, Henrik, hans enke 386.
- Riga, II 759.
- Riger, Marten, bøssesmed 87.
- Ringsted 298, 431, 494.
- Ringsted kloster len 298.
- Riserup, Nr. Vedby s. 478 f., 484, 496.
- Ritzerau, slot ved Lübeck, II 299.
- Roan, Jacob, barber i København 8.
- Robbert, Melchior, kgl. fyrværker på Kronborg 384.
- Robert, Jørgen, tysk svend i Nykøbing F. 182, 503 f. II 558, 714.
- Rod, Balthasar Poulsen, kapellan v. Roskilde domkirke 431.
- Rode, Steffen, se Rhode.
- Roden skov, Nysted landsogn, II 644, 648.
- Roderigo, hertug af Württemberg, II 271.
- Roes, David de, II 170.
- Rog(g)entin, Oluf, underkøbmand 444 f., 447 f.
- Rolefs, Carsten, Femern, II 150.
- v. Rosen, Volmer, svensk oberstltn. 380.
- Rosendal, Henrik, lakaj, senere skovrider 161, 261, 440, 454, 580. II 51, 161.
- Rosenfeld, Asmus (Rasmus), i Nakskov, II 291, 373.
- »Rosengalejen«, skib, II 241, 265.
- Rosenkrantz, Erik, hofjunker, lensmd. på Halsted kloster, krigskommissær 504. II 104; nævnes 472, 553, 582, 592 f., 617, 621, 623, 633 f. II 6, 10, 12, 42, 53, 62 f., 65, 83, 103, 105 f., 112 f., 138, 165, 172 f., 182, 184 f., 205, 207, 243, 247 f., 273, 277 f., 290, 292, 300, 310 f., 314, 318, 327, 331, 338, 342, 350, 355, 357, 364, 367, 374, 378 f., 388, 391, 393, 399, 403, 410 ff., 418 f., 423, 425, 431, 446, 454, 457, 462, 467, 472 f., 495 f., 509 f., 520, 627, 629, 647, 550 f., 556, 564 f., 568 f., 572 f., 575, 588, 589, 603 f., 609, 623, 626 f., 637, 640 ff., 646, 656, 659, 662 f., 668, 689 ff., 698 f., 716, 720, 724, 730. — Gunde Holgersen, til Skafegård 363. II 91, 345 f. — Helle, g. m. Niels Trolle til Trolleholm 363. — Helvig, g. m. Borkard Rud 363. — Holger Akselsen, lensmd. p. Hammershus 434 f. — Holger Bergesen, lensmd. p. Gulland, II 388 f., — Holger Frederiksen, oberst 91, 112, 130 f., 147. — Holger Jørgensen, til Rosenholm 363. — Mette, g. m. Chr. Thomsen Sehested 361. — Mette Jacobsdtr., g. m. Otte Pedersen Brahe. — Mogens, prinsens hofjunker, II 518 f. — Palle Akselsen, lensmd. i Nykøbing og Ålholm len 173, 274, 322,

- 399 f., 424, 459 f., 544, 547 f., 561 f., 571, 593. II 19; nævnes 13, 48, 72, 97, 126, 158, 165 ff., 169 f., 172, 193, 218, 221, 223 f., 293, 298, 240, 245, 256, 258, 260, 269, 275, 284, 291, 297, 301, 303, 310, 316, 325, 327, 331 ff., 342, 347, 361, 365, 367, 370, 384, 388, 394 f., 406, 411, 419, 422 f., 426, 454, 472, 478 ff., 482, 484 f., 500, 502 f., 519, 525 f., 530 f., 533, 545, 551, 553, 557 ff., 570, 577. — Palle Bergesen, lensmd. i Nedensæs i Norge, II 316 f. — Pernille, g. m. Gunde Holgersen Rosenkrantz 363. — Sophie, jomfru, til Bosarp, II 555.
- Rosenmeyer, Henrik, borger i København 93, 96, 337 f.
- Rosenthal, Heinrich, lakaj, se Henrik Rosendal.
- Rosenvinge, Henrik Villumsen, agent ved det spanske hof 612 f.
- Roskilde, nævnes 189, 206, 238, 263, 274, 305, 401 f., 542. — Borgmester se Gert Schrøder. — Domscole, II 720. — Kanniker 542. — Kapitel, II 619 f., 720.
- Rossen, Frederik von, oberst, og datter 273 ff.
- Rostock 110 f., 114, 177, 602. II 256, 581 f., 585 f., 707; nævnes 9, 48, 113, 181, 192, 200, 239, 241, 247, 280, 287, 293, 299, 384, 419, 443, 455, 467, 591. II 68 f., 184, 235, 308 f., 352, 444, 663.
- Rothkræk, Wenzel, lensmand p. Antvorskov og Korsør og kgl. staldmester, nævnes 115, 173, 247, 260, 297, 315, 361, 528 f., 552 f., 581. II 305, 384, 400, 407, 417, 426, 636 f., 657, 678.
- Rothschütz, Amalia Sibylla, se von Lampe. — Anna Sophia, hofjomfru, II 50.
- v. Rott, Henrik, fhv. ritmester, II 555.
- Rousseau (Ruisseau), Frantz, soldat i hollandsk tjeneste, II 521. — Frantz Pasquier, prinsens gartner, II 521, 548, 726.
- Rowe, Walter, berlinsk violinist 11, 44, 80 f.
- Rowedder, Silcke, og hendes mand, Rendsborg amt 106.
- Roy, Hans, prinsens remmesnider 267, 552. II 412. — Walther, se Rowe.
- Rud, Birgitte Corfitsdatter, g. m. Christen Albretsen Skeel 363. — Bor-kard, til Sæbygård, krigskommissær 172, 216, 320, 326, 366. II 256, 503, 548, 552 f.; nævnes 297, 363, 454. II 105, 112, 184 f., 205, 207, 292, 310, 318, 327, 338, 342, 350, 355, 364, 376, 378, 391, 399, 411 f., 419, 425, 462, 471 f., 481, 529, 547.
- Rud, Peder Rasmussen, sognepræst til Øster Ulsløv og Godsted, II 658.
- Rudhjørggård, Lollands Sdr. h., II 270, 324, 366, 410.
- Rudolf II, kejser 377, 414 f.
- Rudolf, kancellitjener, formentlig Rudolf Vospoll.
- Rugall, Marten, skanseimester, II 310, 317, 441 ff., 525, 561.
- Rumohr, Ditlev 3. — Høneke 3. — Henrik 3. — Kaj 3.
- Rusdorf, Johan, pfalzisk statsråd 119.
- Rusland 605 f.
- Rückradt, Hans Jørgen, kammertjener 302, 388 f.
- Ryde by og s., Lollands Nr. h. 517.
- Rüttgheim, Otto Philipp von 383.
- Rødby, II 233, 258 f., 276, 429 ff., 460, 657; nævnes 97, 130, 180, 190, 193, 197, 209, 225, 251, 270, 293, 295, 314, 346, 367, 371. II 1, 35 f., 280, 329, 332, 425, 440, 446, 568, 740. —

- Foged se Mikkel Pedersen. — Tolder, II 516, 569, 721. — Færge 196.
- Rødvig, II 197.
- Røge se Røke.
- Røke s., Vester-Gønge h., Kristianstads len, II 137.
- Rømø 33.
- Rørbæk, Saksøbing landsogn, Musse h. 166, 347.
- Rørum s., Froste h., II 350, 554.
- Rørvig skanse, II 196 f., 204.
- Rågelunde, Kettinge s. 576.
- Råsemose, Lolland, II 716.
- Sachsen (Kursachsen) 33, 40, 115, 130; nævnes 8, 19, 38, 69, 195, 249. II 683, 707. — Kurfyrste se Johan Georg I.
- Sadolin, Hans Theophilusøn, sognepræst til Horbelev, II 26. — Jacob Hansen, II 26. — Jørgen Theophilusøn, provst i Lollands Sønder h., II 409, 556. — Theophilus Hansen, II 26.
- v. Sahltingen, Christian, hofskomager 526, 584, 629. II 247.
- Saksøbing 473. II 207, 210 f., 262 ff., 268, 276, 280, 309 f., 349, 391 f., 439, 577. — Borgmester og råd 364. II 263 f., 310, 392, 499. — Rådsmænd se Jacob Henriksen. — Byskriver se Erik Hansen — Kapellan(?) se Jacob Hansen. — Tolder 434.
- Salomon Abrahamsen, skipper og købmand i Nykøbing 572.
- Saltens og Senjens fogderi, II 575.
- Saltø, Ø. Flakkebjerg h., II 194, 196.
- Salvius, Johan Adler, svensk diplomat 26 f.
- Samsing, Rasmus, skipper på Bremerholm, II 115(?), 168, 387, 523, 539, 653, 679.
- »Samsing Galej«, II 69(?), 265, 275, 284, 302, 336 f.
- »Samsons Galej« (= Samsing Galej?), II 69.
- Samsø, II 50, 222, 356, 381, 501. — Ridefoged se Jens Brun.
- Samuel Hansen i Humble, Langeland 463.
- Sandby, Lollands Nr. h. 172. II 143, 646.
- Sandbygård i Gønge h. 332, 483(?).
- »Sankt Johannes«, skib, II 356.
- »Sankt Jørgen«, skib fra Nykøbing F., II 16.
- »Sankt Maria«, kgl. bøjert, II 568, 579, 582 f., 587 f., 592, 658, 676.
- »Sankt Peder«, skib, II 336, 341, 365.
- »Sankt Sophie«, skib 128.
- Sartor, Jonas, løjtnant, II 325 f., 328, 331, 339, 367.
- Sauer se Sauwrer.
- Saumur 375, 421.
- Sauwrer, Michael (Martin?), prinsens murmester 178, 180, 300 f.
- Schack, Anna, enke e. hofmarskal Hartvig Lützow (»den gamle marskalinde«(?)) 181, 217 f., 220. — Helmut 34 f., 67.
- Schadendorf, Herman, prinsens fisker 192, 300, 461. II 265.
- Schandorf, Augustinus Povlsen, sognepræst i Toreby, II 313.
- Scharffenberg, Johan, brøndmester 524. — Niclas Ernst, fændrik, II 246. — Nicolai, dr., borgmester i Rostock, II 586.
- Scharlun, Jacob, oberst 24.
- Schauenburg 1.
- Schellus, Joannes, informator fra Torgau, II 14 f.
- Schenkel, Anders, fra Petersdorf på Femern, II 514.
- Scher, Christen, se Skær.
- Scherffing, Peter, fange, II 426 f.

- Schickhart, Lucas, württembergak sekretær 300.
- Schidtner, Johan, foged i Warne-
münde, II 39.
- Schlessbogen, J. Constantiu, oberst,
hans tjener 533.
- Schiffner, Martin, musiker 143.
- Schiller, Conrad, lakaj 180.
- Schinckel, Curt, page 410.
- Schinder, Hans Pedersen, borger i Ny-
købing F., II 674 f.
- Schlackhoff (Schlakoff), Mattias Sigis-
mund von, polsk greve 605 f.
- Schlesien 39, 89, 197, 213.
- Schlichting, Hans 296. — Henrik, kgl.
fodermarskal 360.
- v. Schlon genannt Gehlen, Helmert Jo-
han, løjtnant, II 335.
- Schlumpf, Ruprecht, artillerikaptajn,
II 251, 262 f., 292, 308, 402, 411, 413,
429.
- Schlötter, Johan, rådmand i Helm-
städt 309.
- v. Schmalkalden, Christian Hansen,
dreng 314 f., 491 f. — Hans Merckel,
slotsfoged på Københavns slot 231,
237, 367, 385 f., 491 f. — Valentin
Hansen 491 f.
- Schmaltz, Steffen, berider 494 f., 506,
508, 675. II 628 f.
- Schmede, Hans thor, II 107.
- v. Schmeten, Claus, og hans enke Inge-
borg 345.
- Schmidt, Henrik, i Horbelev, II 327. —
— Mads, i Haderslev 138. — Otto
524.
- Schmitz, Antoni, hans hustru 192.
- Schmutter, Conrad, lakaj 155, 290. —
Oluf, lakaj 155, 290.
- Schmöcker, Morits Henrik, page 430.
- Schnebach, Hans, prinsens køkken-
skriver 439, 584.
- Schnebach, Hans (Johan), rådmand
i Nykøbing F. 214, 284 f., 306. II
515, 520, 558, 716 f.
- Schneppe, Niels Rasmussen, borger i
Nysted 198 f., 268.
- Schnuck, Baltasar 105.
- Schnöring, Frederik Mortensen, fæрге-
mand 118, 134, 255, 373, 380, 501,
531 f., 539. II 200, 350, 688. — Ulrik
Frederiksen, skipper 501, 539.
- Schorer, Jacob, i Meldorf 65.
- Schouwert, Albert, isenkrammer i
Kbh., II 674.
- Schrevenborn, adl. gods i Holsten, II
234, 242.
- Schröder, Anker (Ancardus), kancelli-
sekretær(?) 20, 156, 308 (hans enke).
— Georg, proviantmester, II 72. —
Gert, borgmester i Roskilde 527 f. —
Goffred, kgl. tolder 83. — Hans, køb-
mand i Lübeck, II 356, 501. — Jo-
hannes, 1. slotspræst og provst i
Haderslev 17, 138. — Jørgen, pro-
viantkommissær 273 ff., II 199, 450.
— Warmbolt, i Haderslev 144.
- Schröter, Lucas, major, II 139.
- Schuemann, Caspar 42.
- v. Schulenburg, II 703.
- Schult, Caspar, landdrost i Bremen 630.
— Hans, tømmermand, II 529, 540 f.,
546, 684. — Jørgen, til Beldringe-
gård, lensm. p. Udsten kloster 116,
170 (hans frue), 182.
- Schulte, Heinrich 457 f.
- Schultz, Hans, konstabel, ammunitions-
skriver, II 393, 411, 481, 565 f., 643 f.
- Schumacher, Christian 182, 208, 281,
309, 521.
- Schutte, Christen Asmussen, tømmer-
mand fra Flensborg, II 559.
- Schwabe, Johan, indbygger i Køben-
havn 78.
- Schwart, Oluf, borger i Stubbekøbing,
II 679.

- Schwartz, Hans, korporal, II 727.
- Schwartzenholt, Heinrich Caspar, oberstløjtnant 127.
- Schwartzrock, kaptajn, og hans enke 57. — Jørgen, bud og borger i Itzehoe 57.
- v. Schwarzenburg, greve, kejserlig hofråd, II 210.
- Schweidnitz 211 f.
- Schweitzer, Hans Ulrik, kgl. smed på Bremerholm, II 498, 563, 637, 678. — Hartmann, kaptajn 8.
- Schwencke, Christoffer, kgl. tøjmester, nævnes 364, 432 f., 549. II 51, 58, 86, 89, 101 f., 120 f., 169 f., 179, 200, 203, 207, 212 f., 341, 354, 363, 393, 411, 505, 559.
- Schwendendorfer, Leonhard 625.
- Schwerin stift 211 f.
- Schwerin, Hans Davidsen, kgl. skibsskriver 538.
- Schwertfeger, Herman 527 f. — Johan 528.
- Schwichow, Christoff, rytter 36 f., 40.
- Schwieger, Jacob, møntmester, II 158.
- Schütt, Peter 118.
- Schütz, Albert, borger i Glückstadt 97 f. — Heinrich, kursachsisk kapelmester 84 f., 107 f., 122, 188 f., 192 f., 233, 464. II 66, 95. — Marcus 309. — Mattes 137 f.
- Schäfer, Anna, Bartold Bremers 39.
- Schönbach, Johan, dr. juris 14, 47, 51, 78, 87, 118 f., 123, 134, 142, 146, 184.
- Schöner(t), Lorens, kaptajn, II 151, 226, 228, 338, 444.
- Schöningen, Braunschweig 567 f.
- Schört, Frederik Jacobsen, II 330, 720. — Hans Jacobsen, kgl. ingeniør 476, 531. II 4, 67, 71, 76, 80, 87, 93, 105, 107, 122, 128, 155 f., 159, 192, 204, 221, 247 f., 250 f., 265, 263, 269, 277, 281, 284, 296, 312, 330, 420, 489, 619, 631 f., 746. — Prosdorp, borger i Christianshavn, fændrik, II 113.
- Skopmand, Christian, II 107.
- Sebastian (Bastian), Hans, borger i Nykøbing F. 496, 622, 629.
- Seefeld, Jørgen Christoffersen, landsdommer, lensmand p. Ringsted kl. 298, 364, 431.
- Segeberg 16 f., 24, 36, 91, 143, 196. II 36.
- Segeberg amt 51, 96, 121 f., 154, 353, 355. II 568.
- Sehested, Christian Thomesen, rigens kansler 1. II 230, 763 f.; nævnes 297, 361, 502, 514, 547 f. II 236, 316, 404, 413, 418, 463, 510 f., 528, 549, 592 f., 602, 621, 630, 632, 639 f., 656, 665, 677, 680, 685, 693, 704, 708, 727, 738, 742 ff., 749, 752, 756, 760, 766 f. — Claus, hofmarskal 543, 603(?). — Hannibal 632. II 98, 687, 715 f.; nævnes 330. II 37 f., 163 f., 555, 707 f., 723. — Kaj 310, 432. — Karen 221, 231, 247, 470. — Malte Clausen, ritmester 458, 468 f. II 194 ff. — Povl, oberstltn., II 292, 294, 307 f., 312 f., 315, 321, 325 f., 345, 349, 368, 377 f., 400.
- Sejersø 458.
- Sellghauwer, Jacob Elhuer, fejlfæsningsfor Jacob Effuer, Steinhauwer, se Jacob Eversen.
- Selling, Peder, se Solling.
- Sellner (Söllner), Daniel, se Zellner.
- Sendner, Jørgen, rytter, II 711.
- Servatius 576.
- Setter, Hans, vagtmester, II 179.
- Sevald Thomassen, sognepræst i Kristiania 520 f.
- Severin se Søren.
- Sibylla, freken af Württemberg 453, 483, 559, 570. II 10, 59, 230, 646.

- Sieckes Peters, indbygger i Barlt 90.
- Sidney, Robert, se Leicester
- Sidsel Hanadatter, g. m. Christoffer Bring (Brink) 416.
- Sigismund, markgreve af Brandenburg 555 ff.
- Sigmund, markgreve af Brandenburg, se Sigismund.
- Siles dam, fru, på Krenkerup gods 173.
- Silkeborg kro 104, 226 f., 244, 504.
- Sillerup, Fjelstrup s., Sdr. Tyrstrup h., Haderslev a. 57.
- Sillested o: Sallestedgård.
- Simen (Simen) Ågesen, fredløs 161. — Andersen 277. — Rasmussen, Gersdorffs tjener, II 91.
- Singketius, Petrus 53.
- Sinklar, Christian, hans gård i Skåne 483.
- Sittelfitz, Gehfert, tjener hos Dionys von Pudewels 276.
- Sjælland, nævnes 209, 223, 339, 352, 373 f., 380, 495, 551. II 88 f., 91, 109, 111 f., 121, 123, 130, 134, 141, 145, 149 f., 153, 211, 255, 258, 271, 285, 319, 369, 379, 384, 401 f., 408, 415, 445, 590, 608.
- Sjælstofo, Erindlev s., Fuglse h. 327, 395, 460.
- Skade, Ove, kornet, drost til Nienhusen 29, 211 f. II 497, 499.
- Skagafjords syssel, Island 369.
- Skanderborg 132. II 119, 420, 598, 615, 686, 750. — husfogden på, II 184, 187. — Slotsskriver, II 357.
- Skanderborg len 630. II 614.
- Skånør, II 167.
- Skuel, Albret, til Fusingø, lenam. i Ribe 361. — Anne Albretdatter, g. m. Manderup Due 363. — Christen Albretsen, til Holbækgård 362 f., II 760(?). — Christen Ottesen 2. — Jørgen, rigens marsk, II 736. — Otte, til Hammelmose, lensmand på Dueholm 2. — Otte Albretaen, til Katholm 362.
- Skelby, Falsters S. h. 281, 326, 578. II 273, 340, 414, 473, 512, 626, 644.
- Skelskør, II 119 f., 146, 150, 194 ff.
- Skelstrup, Hunseby s., Musse h. 342.
- Skinkel, Helvig, g. m. øverste sekretær Iver Vind 362. — Laurids, til Gerskov 362.
- Skjoltrup, Horbelev s., Falster Sdr. h., II 548.
- Skomager, Niels, selvejer i Torslunde 424, 459 f.
- Skotland, II 682.
- Skotsebølle, Landet s., Lollands Sdr. h., II 465.
- Skottemarke, Fuglse s. og h. 395.
- Skotter 92.
- Skov, Mikkel, kaptajn, II 90.
- Skram, Karen Pedersdatter, g. m. Laurids Frandsen Brockenhuus 236.
- Skriver, Mikkel, i Nakskov, II 291. — Mikkel, fhv. borgmester i Nykøbing F., II 142 f.
- Skræder, Niels Nielsen, i Godsted, II 646.
- Skyts herred, II 76, 90, 97.
- Skytte, Johan, svensk gesandt 161, 164 f. — Johan, skovrider på Falster, II 51. — Michael, skipper 572. — Oluf Tøgersen, sognepræst til Tingsted 262.
- Skær, Christian, prinsessens livskrædder 168, 409, 436 f., 541. II 36 f., 50, 70.
- Skørringe, Øster, Skørringe s., Fuglse h., II 19 f.
- Skørringe s., Fuglse h. 393.
- Skørringe, Falkerslev s., Falster Sdr. h. 579, 592. II 642.
- Skørringegård, Fuglse h. 533, 558 f. II 24, 708, 714, 726 ff.

- Skåne 405 f. II 163, 449, 756 ff.; nævnes 46, 170, 256, 285, 309, 316, 325, 328, 332, 343, 356, 423, 483, 487. II 28, 142, 167, 207, 413, 554, 616, 729.
- Slagelse 330, 413. II 194 ff., 624. — Borgmestre og råd 413.
- Sledanus (Sleidanus), Christian, dr. theol, præst v. Slesvigs domkirke 184, 495.
- Slemminge, Musse h. 242.
- Slemmlinge, Store-, Slemminge s., Musse h. 274.
- Slesvig 134; nævnes 23, 57, 110, 123, 458, 495. II 619. — Kantor 123. — Priorinden 23, 33, 101. — Domkapitel 87, 89. — St. Johannes kloster 23, 25, 33, 101, 371.
- Slipshavn, Arnslev s., Vindinge h., Fyn, II 107.
- Slothbeck, Johan, læsefejl for Nothbeck
- Smid, Anders, fæstehonde i Tjørneby 326.
- Smidts, Birrette, enke 218.
- Snedinge hovedgård, Ørslev s., V. Flakkebjerg h. 171.
- Sneppe, Peder, i Sjalstofte 395.
- Soesmarke, Majbølle s., Musse h. 166 f., 459, 466, 577 f. — skov, II 17, 44, 345, 643.
- Solgaard, Niels Christensen, sognepræst til Alslev 262.
- Solling (Selling?), Peder, soldat, II 498.
- Solms, Philip Reinhard, greve til 6, 285.
- Solt, Store-, Ugle h., Flensborg amt 55.
- Soltow, dr. 183 f.
- Somigliano, Abondio, II 101.
- Sommerweis, Michael, tysk skoleholder i København 8.
- v. d. Sonnen, Gabriel; jvfr. v. d. Damm.
- Sophie, dronning 17, 22, 103, 126, 134, 167, 182, 217, 225, 277, 280 f. II 639 f.
- hertuginde af Mecklenburg 163.
- hertuginde af Pommern 265 f., 277.
- markgrevinde af Brandenburg 4.
- Sophie Amalie, prinsesse, II 50, 635.
- Catrine, grevinde af Oldenburg 196.
- Eleonora, g. m. landgreve Georg II af Hessen-Darmstadt 518, 547. II 8, 28, 59.
- Elisabeth, Christian IV.s datter, g. m. Christian Pentz, II 762.
- Elisabeth, hertuginde af Braunschweig, II 130.
- Elisabeth, markgrevinde til Brandenburg m. m. 4 f.
- Hedvig, grevinde af Nassau-Dietz 55, 570, 574.
- »Sorte Hest«, skib, II 336 f.
- »Den sorte Rytter«, skib, II 241.
- Sorø, nævnes 168, 220, 222, 230, 316, 322, 405, 501, 504, 506, 525, 544. — Akademi 218 f., 222 f., 247, 351, 372, 401, 408, 429, 488, 492, 508, 552, 568 f., 575. II 19, 26, 45, 193 f., 438, 557, 654 f. — Bogtrykkeren 580. — Dansk skolemeester, II 34.
- Spang, Andro, oberst, II 163 f.
- Spangholm ved Tønder, gods, II 681.
- Spanien 85, 416.
- Spanner, Anders Nielsen, underkorporal, II 583.
- Sparre, Anne, enke e. Laurids Grubbe 502 f., 516 f., 519 f., 528, 548. II 466.
- Speet, Abel 286.
- Sperling, Otto, dr., II 508. — Otto, skolediscipel, II 508. — Poul, rektor ved Bordsesholm gymnasium, II 508. — Poul, skolediscipel, II 508.
- Speyer, kammerretten i, II 29 f.

- Spies, Abel, kaptajn, II 402, 416, 421, 424, 622 ff., 633 f., 641.
- Spitzmacher, Bartolomæus, maler, II 385.
- v. Sporr, Christoff Haubolt, page 155 f.
- v. Spreckelsen, Hartvig, borger i Hamborg, II 488.
- Stanovius, Henrik, foged 89.
- Stapel, Frands, dr. jur., landråd, amtmand i Pinneberg 522. II 48 f., 502, 711.
- Stauden, Christoffer, korporal, II 387.
- »Stavanger Pris«, skib, II 409 f.
- Stavreby, Skelby s., Falster Sønder h. 200, 269, 325. II 221, 582.
- v. Steding, Arent, i Bremen 51. — August, page 622. — (Steting), Morits 220, 223.
- Steenen, Christoffer, til Grimstedgård, oberst 410 f. II 107, 120, 298, 512, 519 f., 546; nævnes 308, 382, 366, 454. II 238, 239 f., 400, 402, 445, 461, 503, 553, 646, 672. — Erik, til Sølstedgård 362, 454, 529. II 104, 338, 503, 553. — Erik, prinsens page, II 512, 546. — Knud, lensmand i Nordlandene 553. — Maren, enke e. Joachim Grabow 619 f. — Vincents, landkommissær p. Langeland, II 422.
- Steenwinckel, Frans, løjtnant 296, 308. — Hans, bygmester 173 f. — Morten, maler og arkitekt 226, 244, 250, 257, 270(?), 225, 360(?), 384 f., 392 f., 445, 456, 468, 475, 483 f., 572 ff., 592, 690. II 346, 354, 485, 489, 499, 679, 745, 747 f. — Oluf, bygmester, hofmaler, II 101 f., 110, 127, 170, 187, 364, 387, 419 f., 469, 482, 500, 505, 522, 524 f., 528, 543, 558, 571, 646 f., 698, 704, 713 ff., 717 ff. — Villum, bygmester, II 675, 679.
- Steffen, kaptajn, II 61. — major, II 207. — Asmus, hvervet soldat, II 178.
- Steffen Jørgensen 385, 506, 560. — Nielsen 487.
- Steffen, Hans, svensk underkorporal, II 133.
- Stefvie s., Torne h., II 123.
- Stege, II 319 f., 335 f., 347, 368. — Sognepræst se Christen Christensen.
- Stege, Lars, tyv, II 189. — Oluf Pedersen, II 38.
- Stein, Georg (Jørgen) Justus, kaptajn, II 78 ff., 122, 155, 188, 211 f., 226 f., 240, 241 f., 326 f., 328, 338 f., 345, 347, 363, 413, 429, 435, 444, 761(?), 763.
- Steinbecker, Johan, II 619.
- Steinburg amt 63 f., 71.
- Steinkuhl, Johan 13.
- Steinman, Jacob, amtssekretær i Steinburg 71, 351 f.
- Stenalt, Rougss h. 247.
- Stenderup, Silversted s., Ugle h., Flensborg a. 123. — Å, Flensborg a. 89 f., 101.
- Stenshorn, Johan, kaptajn 74. II 198.
- Steting se Steding.
- Stettin 278, 300.
- Stevns h., II 197.
- Stigsnæs (halvø), V. Flakkebjærg h., II 197.
- Stindt, Jacob, anklaget for manddrab 134. — Peter 134.
- Stirm, Niels Nielsen, bassist 359. II 160 f.
- Stockfelt, Henrik, i Haderslev 130.
- Stockholm 440. II 37.
- Stokkemarke s., Lollands Sdr. h. 208. II 273, 307, 344, 366, 409 f., 419, 462, 556, 590, 699.
- Stoll(e), Philip, prinsens musikus, II 476 f., 698.
- Storebælt 427.
- Store-Heddinge, II 195, 197.
- Storsedinge, Lolland 200.

- Stovby, Idestrup s. 595.
 Stralsund 381, 464.
 Strassburg 178.
 Strauch, Euphrosine Elisabeth, g. m.
 David Faber 141.
 Strauss (Struss), Nicolaj, kaptajn, II
 402, 421 f., 425.
 Stub, Christen, i Nykøbing F. 483. —
 Peder Nielsen, sognepræst i Idestrup
 453, II 214.
 Stubbe, Christen, rådmand i Nykøbing
 F. 262.
 Stubbes, Margrete 519.
 Stubbekøbing 474. II 207, 215, 233,
 372, 539, 580, 679; nævnes 195, 361,
 393, 475, 619 f., 624 f. II 63, 254,
 256, 262, 272, 398, 410, 419, 440,
 451 f., 664 f., 676, 697. — Borgmester
 og råd 364, 393 f., 427, 429, 619 f.,
 624 f. II 236, 256, 265, 340, 347, 354,
 360, 366, 372, 452, 539, 580, 582,
 665, 679, 687, 697, 724 f. — Borg-
 mester se Laurids Pedersen. — Råd-
 mænd se Rasmus Bertelsen Kremer.
 — Byfoged og tolder, II 301. —
 Præst i, se Jesper Jeppesen Engberg.
 — Sognekapellani 530 f., 536. —
 Tolder, II 409, 413, 456, 592. —
 Borgere 181. II 366, 372, 445, 620,
 624, 679, 683, 697. — mølle, II 532,
 689.
 Stubbemølle, Søllerød s., II 353, 616.
 Stubberup mark, Herreslev s., Musse
 h. 395, 562, 593. — skov, Musse h.
 395.
 »Stumpe Dorte«, skib, II 188.
 v. Stuolinski, Wentzel, lændrik, II 692 f.
 Stuttgart 150.
 v. Stöcken, Henrik, II 25. — Volekmar,
 skriver på Halsted kl., II 496, 552,
 604, 645, 675, 696.
 Stöffel, Filip, kornet, II 48.
 Subhart, oberstlt. 185.
 Suhm, Valentin, mag. 638.
 Sundby, Musse h. 503. II 661. — færge
 og færgegård 384, 438. II 645, 661. —
 skov, II 483, 647.
 Sundeved 82.
 Surbeck, Simon, borgmester i Kbh. 214.
 Suur, Hans, i Frejlev 576.
 Svane, Oluf, præst i Bjellerup og Råby,
 II 129.
 Svavsted 101. — Kirke 31. — Præst, se
 Hermannus Gabriells. .
 Svavsted amt 35, 68, 70, 74.
 Svend (Sven) Børsen, svensk soldat,
 II 134. — Pedersen, skytte 316, 328.
 — Samuelson, drabsmand, II 127.
 Svendborg, II 123, 183, 306, 313.
 Svendborg, Peder Ebbesen, substitut i
 Toreby 639.
 Sverrig (svenskerne) 9, 130 f. II 68 f.,
 88, 119, 124 f., 127 ff., 133 f., 152,
 156 ff., 173, 218 ff., 241, 243, 245,
 248, 253, 321, 336 f., 420, 753 ff.,
 763 f.; nævnes 161 f., 181, 288,
 380 f., 440, 498. II 14 f., 31 f., 77,
 121, 148, 170, 181, 204, 239, 302,
 306, 340, 346, 352 ff., 379, 413, 554.
 Sverus, Christian, apoteker i Nakskov,
 II 291.
 Svinck, Hans, i Sandby 172.
 Svinsund i Norge 274.
 Sybilla se Sibylla.
 Sybüll se Ziebhüll.
 Südeker, Peter, dømt for tyveri, II 427.
 Süderstapel, kirkeby ved Ejderen 100.
 Sæby, II 545.
 Sædinge, Fuglæ h. 200, 393, 562.
 Söhn, Hans, fra Petersdorf på Femern,
 II 514, 516.
 Søllestedgård, Søllested s., Lolland S
 h. 529.
 Sølvborg len 215, 345, 419.
 Sønder Ladegård under Nykøbing slot
 575.

- Sønder-Alslev s., Falster Sdr. h., II 367.
- Sønderborg 82; nævnes 313, 389, 448, 479, 501, 523. II 123, 241, 305 f., 312, 446. — Enkehertuginde se Dorothea.
- Søren (Severin) Staldmester, formentlig Søren Jørgensen, staldmesterens tjener. — Astersen, løjtnant, II 563. — Boesen i Lillebrænde 590. — Christensen, borgmester i Malme, II 100. — Christensen, bøsseskytte 173. — Christensen, livkusk 113. — Clausen, II 168. — Clemendsen, slotskriver på Vordingborg, II 548, 579, 582. — Davidsen i Lillebrænde 590. — Jensen, kammerskriver 513, 549 f., 605, 618 f., 640. II 137 f., 153, 305, 352 f., 616, 704 f.; nævnes 482, 509, 545(?), 572, 583, 592. II 25 f., 41 ff., 52, 64, 121, 136, 359 f., 363 f., 381, 396, 443, 455, 531, 662, 693(?). — Jørgensen, rytter, staldmesterens tjener 186 f., 250, 263, 305(?), 323, 373(?). — Jørgensen, livknægt 524, 538, 549, 553, 560, 565. II 455. — Nielsen, byskriver i Nykøbing F., II 264. — Nielsen, morder 58. — Nielsen, skipper på Røme 33. — Rasmussen, fæstebonde i Skærringe, Falkerslev s. 592. — Severinsen, prinsens faktor 53 f. — Sørensen, borgmester i Maribo 266, 290, 296, 306, 328, 368, 371, 382, 400, 433 f., 438, 444, 452. II 324(?); nævnes 262, 272, 278, 363 f., 473.
- Sørup, Ringsted h. 263.
- Tancke, Martin, kgl. resident i Haag 455, 602, 613, 638. II 236, 485, 489, 491 f. — Mattias, ment er Martin Tancke.
- Taube, Heinrich, sachsisk kammerjunker, fra 1634 hofmester hos prinsessen 30, 133 f., 147 f., 154, 220 f., 349, 389, 435 f., 472, 544. II 1, 13, 50, 514, 689. — Reinhard sachsisk overstaldmester 308, 426.
- v. Taupadel, Anna Sophia, kammerjomfru 260, 352 f., 357, 361. — Balthasar Abraham, II 532.
- Teglstrup, Kronborg len, II 507.
- Tering Hansen, borger i Malme 11.
- Termo, Otto, kgl. jægermester 58 f., 134, 377.
- Terslev, Ringsted h. 548.
- Teschman, Johan, husfoged i Rendsborg 35.
- Teuffel, N. 471.
- Thienen, Henrik von, kornet, II 370.
- Thim, Steffan, major, II 497.
- Thomas, postbud 524. — Andersen, skriver på Halsted kl. 174, 358. — Christian, kaptajn 356. — Hansen, rådmand i Tønder 83. — Jensen, folemester 190, 197 f. — Lorentsen i Nakskov, II 25.
- Thomesen, Christian, se Christian Thomesen Sehested.
- Thorborg, Verner, skibskaptajn 293. II 336, 341, 354, 379, 386, 435, 446.
- Thott, Åge, svensk general 27. — Henrik Christensen, lensmd. p. Bergenhushus 9 f., 566 f., 721. — Otto Tagesen, lensmand på Sølvitsborg 187. II 76, 88, 97. — Tage Andersen, lensmand på Sølvitsborg, nævnes 110(?), 183, 215, 234 ff., 345, 406, 418 f., 451, 463, 470, 558 f. — Tage Ottesen, lensmand på Malmehus 370 f. II 91, 94, 97, 132; nævnes 29, 80, 110(?), 332, 361, 486, 513. II 76, 128, 136, 153, 159 ff., 166, 170 f., 188, 194, 206, 396, 527, 701, 761.
- de la Thuillierie, Caspar Coignet, fransk ambassader, II 389, 398, 428.

- Thurn, Heinrich Matthias, greve af, II 736.
- Tiegel, Herman, prinsens skræder 35, 486, 493, 525. II 571, 631.
- Timand Clausen, salpetersyder 333.
- Tincker, Gert Cornelius, skipper 85.
- Tingeyjar syssel, Island 369.
- Tingsted s., Falster N. h. 579 f.
- Tipotius, Mathias, overdigegreve i Glückstadt 97 f., 131 f.
- Tlirsted, Fuglse h. 393.
- Tjæreby, Idestrup s., Falster Sdr. h. 575. II 367.
- Sandby s., Lollands Nr. h. 411.
- Tjørneby, Uterslev s., Lollands Nr. h. 328. II 287.
- Toreby by og sogn, Musse h. 166 f., 179, 219, 327, 389, 414, 432, 450, 503, 517, 576, 639. II 98, 572, 662, 696.
- Torgau i Meissen, II 14 f.
- Torkilstrup, Falsters N. h. 570.
- Torp (Tørp) i Bunkelod, Oxie h., II 137.
- Torslunde, Fuglse h. 424, 459.
- Torstensson, Lennart, svensk general, II 553 f., 753 ff.
- Torup i Skåne 191.
- Torupgård, Skåne, II 170.
- Tostrup, Merløse h. 523 ff.
- Sender-, Idestrup s. 579.
- Toumannus, Joachim (Matthias), mecklenburgsk præst 383 f.
- Tranebjerg, Samø 604.
- Travemünde, II 151.
- Trefvets, Valentin, tysk skolemester 534.
- Trelleborg 486.
- Trennepols (Tremepols), Lisabet, i Oldenburg 527 f.
- Triebses, pas i Mecklenburg 404.
- Trier domkapitel 398. II 511.
- Trier, Kurfyrsten af 13, 71 f., 223 f., 304, 378. II 511.
- Trinecke, pige i Haderslev 176.
- Trolde, Rasmus, i Nykøbing F., II 414.
- Trolle, Niels, lensmd. p. Roskildegård, generalproviantmester, viceadmiral 383, 464 f., 633. II 176, 198 f., 298, 304, 619, 643, 658.
- Trondhjem 44, 102, 206, 494, 575. — len, II 703 f.
- Truernicht, Hans, ridesmed 213.
- Trustrup, Majbølle s. 528.
- Trustrupgård, Musse h. 503, 516 f.
- Tryggelev, Langeland 587.
- Tryggevælde 263, 292. II 460.
- Træie, Daniel, godsforvalter, kommissær 111, 113 f., 197 f., 210 ff.
- Tråds (Trådinge), Vestenskov s., Lollands Sdr. h., II 294.
- Tue Pedersen, løjtnant, II 76, 80.
- Ture Poulsen, sognepræst i Halmstad 585.
- Tuxen, Erik Andersen, præst i Errindlev, Fuglse h. 274, 424, 459 f.
- Tved i Angel 100.
- »Tyran«, prinsens hest, II 641.
- Tyrkiet II 630.
- Tyskland (det romerske rige), nævnes 7, 9, 29, 93, 108 f., 112, 121, 123, 136, 164, 189, 185, 211, 340, 388, 398, 447, 471, 519, 538, 593, 596, 610. II 16, 64, 229, 313, 521, 532, 582, 608, 628 f., 682 f., 721.
- Tære, Kallehave s., II 590.
- Tønder. Borgere og indbyggere 83. — Konsistorium 59.
- Tønder amt 46, 49, 189, 209.
- Tønnes Adriansen, færgemand i Korsør, II 657, 707.
- Tønnies, Adrian, skipper, II 439.
- Tønningen, II 505, 520, 627.
- Töpfer, Aleksander Herman 606.

- Tåbdrup, Stepping s., Sdr. Tyrstrup h., II 588 f.
- Tågerup, Fuglse h. 274, 424, 459.
- Tårs, Musse h. 453. II 376, 378, 391.
- Tårs færge, Sandby s., Lollands Nr. h., II 239 f., 248, 254, 281, 294, 421 f.
- Tårup, Torkilstrup, Falster N. h. 579.
- Tåsinge færger 367.
- Tåstrup (Tostrup, det senere Christianssæde), Fuglse h., II 19.
- Ucken, Magdalena, priorinde i klosteret Uetersen 338.
- Udsen, Lars Ebbesen, lensmd. p. Skanderborg m. m. 630.
- v. Uffeln, Dominico, i Hamburg, II 501 f. — Johan, i Hamburg, II 501 f.
- Ugerup, Aksel, guvernør i Christianspris 293, 537 f., 588 f. II 45. — Marren, II 130.
- Ugleholt skov, Stokkemærke s., II 556, 716.
- Ulborg, Jens, voldmester, II 523 ff.
- Ulfeldt, Beate, II 161. — Bjørn, ritmester, II 177, 335. — Christian Corfittsen 407 f. — Christoffer, lensmd. p. Helsingborg, krigskommissær, nævnes 513 f., 607 f., 632. II 474, 554 f., 571, 616. — Corfitz Jacobsen, rigshofmester 260, 407 f. II 518, 687, 733, 738 ff., 756 ff., 760 ff.; nævnes 192, 209, 297 ff., 360 f., 368, 385 f., 402, 416, 425, 444 f., 449, 456, 461, 466 f., 470(?), 477, 490, 504, 605 f., 618. II 16, 41 ff., 50 f., 170, 419 f., 429, 435, 450, 596, 662 f., 675, 691, 698, 701 f. — Corfitz Jacobsen, til Bavelse († 1614) 236. — Ebbe Christoffersen, lensmand over Kristianstads len, generalmajor, II 76, 180, 182 f., 187, 201, 601, 756 ff. — Elsebet, g. m. oberst Jesper Friis 362. — Flemming Jacobsen, lensmand o. Holbæk len 363, 454, 502 f., 633 f., 636. II 180. — Jacob Jacobsen, rigskansler 236. — Knud Christoffersen, overakænk, generalkrigs- og landkommissær, II 277; nævnes 252(?), 361, 373. II 66, 148, 159, 177, 183, 188, 192 f., 199, 203 f., 206, 215, 231, 261, 308, 322, 330, 337, 346 f., 351, 360, 391, 394, 403 f., 429 f., 571, 610 f., 616 f., 619, 656 f., 717. — Knud Jacobsen, hofmarskal 236, 252(?), 363, 606. — Laurids, til Harreslevgård 187, 199, 202, 363. — Maria Margrete Jacobsdtr., g. m. Aksel Arenfeldt 363.
- Ulfsparre, Erik Hansson, kommandant i Wismar, II 666.
- Ulich, Michael, kgl. musiker 359.
- Ullerup (Oldorf), Sundeved 38 f.
- Ulrik, hertug, prinsens broder 111 ff., 143, 211; nævnes 16, 22 f., 33, 47, 72, 91, 101, 108, 117 ff., 149, 179 f., 290 f., 299, 330, 513, 632. II 499.
- Ulslev, Idestrup s., Falsters Sdr. h. 622. — Øster-, Musse h. 166, 185. II 658.
- Unbehauwen, Claus, af Femern 193 f.
- Unna, Claus, tøndebinder 373.
- Upman, Poul, se Opman.
- Urne, Christoffer, statholder i Norge, nævnes 160, 200, 207, 277, 297, 372, 430, 519 f. II 312 f., 593, 668 f., 722. — Frederik, lensmand på Kronborg og Frederiksborg, sen. i Trondhjem 89, 195, 249, 292, 339, 361, 381, 384 f., 390 f., 402, 404, 504. II 693, 703. — Johan, til Alslev, rigsmarsk, lensmand på Vestervig kl. 107. — Jørgen, rigens marsk 361, 440. — Regitze Knudsdatter, g. m. Jost Fr. v. Pappenheim 86. — Sivert, lensmand på Malmøhus, Roskildegård og Tryggevelde 10, 174, 189, 206, 229, 260, 297, 361, 402, 410, 591 f.

- II 34, 245 f., 347, 384, 400, 407, 426, 547, 620, 761.
- Urup, hovedgård i Rynkeby s., Bjærgø h., Odense a., II 106.
- Utrecht, II 511.
- Utrecht, Johan, organist 80.
- Utrich, Hartvig, løjtnant, II 683, 688 f.
- Uiterslev, Lollands N. h. 250, 326, 356. II 287.
- Wachtmeister, Hans, svensk generalmajor, II 133 f.
- Vacke, Hans, II 680 f. — Thomas, II 680 f.
- v. Wackerbart, Otto, afsending fra her-
tugen af Sønderborg 426.
- Wagner, Bernt, løjtnant, II 441.
- de Wahl, Jean, oberstløjtnant, II 204, 502.
- Wahrhab, Heinrich, prinsens page 135.
- Walchling, G. Cort, borger i Malmø 11.
— (Valcking) Cort, tolder i Malmø 80.
- Valdemar Christian, Christian IV.s søn 330. II 764.
- Valdemarstoft, gård ved Kruså, II 536.
- Waldheuser, Wendel, kaptajnløjtn., II 226, 228, 234, 338, 429, 568.
- v. Waldow, Bernhard (Berendt), kur-
brandenburgsk marskal, siden kgl.
dansk råd 433, 487, 632. II 5, 210, 568.
- Valentín Johansen, trompeterdreng, II 50.
- Valette, Louis de Nogaret d'Epéron, kardinal af 306, 379.
- Valkendorf, Henning Henningsen, lens-
mand p. Odensegård 168, 233, 296, 363, 376, 442. II 426. — Henning Jørgensen († 1626) 236.
- Valles, Oluf Hansen, køkkenbetjent 593 f.
- Vallø 197.
- Walter, Simon 245.
- Waltpurger, Joachim, kgl. slotsfoged på Københavns slot, II 469.
- Vand(?) , Hans, kaptajn, se Wendt.
- Vandal, Iver, kannik, professor, II 255, 702.
- Wandsbeck 24.
- Vanrow, Ditlev, borger i Lütjenburg 67.
- Vantore, Musse h. 255.
- Lille-, sø, Nysted landsogn, Musse h. 561.
- Varberg 242, 287. II 142.
- Varde 312.
- Varenholz se Värenhaltz.
- Warnemünde, nævnes 236, 455. II 637, 660, 662 ff., 666, 675 f., 682, 688, 705 f.
- Varring gård (el. borg) (?) 504.
- Warszawa 358, 370.
- Wasch, Oluf, skriverdreng, II 563 f.
- Wasche, Claus, hvervet soldat, II 178.
- Wesdow, gods i Mecklenburg, II 395.
- Wassar i Mecklenburg 404.
- Wassmer, Henrik, landfoged i Ditmarsken 45, 97.
- Weckmann, Mattias, prinsens hoforga-
nist, II 476 f., 698.
- Vedby, Nørre-, Falsters N. h. 230, 478 f., 484. II 51, 515.
- Vedsted, rettere Westede, se Hohenwe-
stedt.
- Veggerløse, Falster Sdr. h., II 234, 240.
- Weichmond, Jacob, student, II 553 f.
- Weiner, Christian, kgl. kancelliforval-
ter 15, 212.
- Vejgaard, Nørre- og Sønder-, Bred-
sted amt 37.
- Vejleby s., Fuglse h. 393, 499.
- Vejlø, ø i Nakskov fjord, II 311.
- Vejringe, Åstrup s., Falster Sdr. h., II 654.
- Weldow se Bernhard von Waldow.
- Velou, August, tolder i Køge, II 620.
- Welter, Simon, livskrædder 198, 379.

- Weltin, Simon, se Welter.
- Vemmenhøgs herred, II 77, 90, 122 f.
- Vendelboe, Christen, II 472, 689 f.
- Wendt (Vand), Hans 393 f., 397.
- Venne, Michael von der 316.
- Verbruggen, Johan (Jean), Moritz af Oraniens falkefænger 49 f., 369. II 45. — Wilhelm, falkefænger 369. II 45 f.
- Verden 1, 50, 279.
- Werner, Frederik, prinsens kornettist, II 476 f., 698, 762 f.
- v. Werth, Johan 379.
- Veseling, Georg, se Henrik Veseling. — Henrik (Georg?), borger i København 112.
- Weseren, II 156 f.
- Wealing, Henrik, perlestikker i Flensborg 64.
- West, Jason (Janson), engelsk falkefænger 381 f., 390 f., 407, 444 f., 447 f.
- v. Westen, Evert, borger i Lübeck, II 139, 153, 244, 270, 309, 629.
- Vesterborg, Lollands Nr. h. 219, 256, 263 f., 333. II 482. — sø, Lollands Nr. h., II 509 f.
- Vesterhavet 34, 100, 134, 496, 501.
- Vesternæs, Kappel s., Lollands Sdr. h. 500 f. II 292, 295, 306, 447, 458.
- Vester-Ulslev by og s., Musse h. 395.
- v. d. Wetering, Boye, kirurgistuderende 101 f.
- Weyel, Simon, i Stege, II 335 f., 347.
- Weyer, Johan, borger i Kbh. 191.
- Weyler, Christian, brandenb. amtskammerråd 403.
- Vibe, Margrethe Mikkelisdatter, g. m. 1. Thomas Lorck, 2. Christian Weiner 212 f. — Peter, kgl. agent i Frankrig, 1634 resident i Stockholm 76, 92 ff., 132, 136, 255. II 389; nævnes 317, 327, 410, 440. II 31 f., 36 f., 259, 301.
- Vibeke, fru 69, 512, 516.
- Viborg 524.
- Vic, Henry de, engelsk afsending 355.
- Wichmand, Henrik, skytte 135.
- Wiederborth, Abraham, kaptajn, II 111, 115, 138, 145, 391, 513.
- Wiederpenning, Peder, prinsens fyrbøder 22, 23(?), 232(?), 233, 299(?).
- Viertel, Hans Georg, sølvpop, II 541.
- Viet, Adolph 66.
- de la Wignete, Johannes, prinsens sprogmester 504, 517. II 13 (hans moder), 26.
- Wilde, Johan, købmand 36.
- Wilders, Johan, indbygger i Helsingør 543.
- Vilddnisset, distrikt i Elbmarsken 391.
- Vilhelm, hertug af Kurland 478.
- hertug af Lüneburg-Harburg, II 30 f.
- hertug af Weimar, II 608.
- V, landgreve af Hessen-Cassel 71, 304, 379, 403, 415.
- VI, landgreve af Hessen-Cassel, II 511.
- Vilhelm Davidsen, borgmester i Næstved, II 593. — Petersen, købmand i Nykøbing F. 467.
- Vilhelm Frederik, greve af Nassau 570, 574.
- Wilkens Marten, indbygger i Barlt 90.
- Ville, Johan, borger i Flensborg, II 183.
- Villers (Vilders), Viller, borger i Slesvig 495.
- de Willum, Povl, kgl. faktor i Amsterdam 1.
- Wilster 34, 95, 140, 391.
- Wilster marsk, II 177.
- Wiltfang, Eberhard (Erhard), ridefoged i Malmøhus len 29, 74, 77, 172 f. — Hans, borger i Flensborg,

- senere i Husum 65 f., 85 f., 120. — Hans, kammertjener 9, 18, 73 f., 77, 146, 172. — Hans, Karen Sehesteds dreng 247. — Hans, kgl. postbud 523.
- Vincentius, hertug af Mantua 22.
- aus dem Winckel, Hans Caspar 470, 532. — Sibylla, hofjomfru hos prinsessen 453 f., 469 f., 472.
- Vind, Iver, øverste kancellisekretær, nævnes 136, 161, 171, 181, 226, 237 f., 253, 323 f., 342 f., 362, 445, 491 f., 521. II 244, 281. — Jørgen, rentemester, 1643 rigsadmiral, nævnes 133, 210, 289, 513, 547. II 52, 57, 102, 115 f., 179, 198, 207 f., 749. — Niels, lensmand o. Kbh.s len, II 245. — Niels, ritmester, II 182, 193, 195 ff., 201.
- Vindbyholt kro, Roholte s., II 547.
- Vindeby by og s., Loll. Nørre h., II 399.
- »Den hvide Vindhunde«, skib 85.
- Vinding, Peter Poul 618.
- Vinstrup, Peder, superintendent i Lunde stift 405.
- Winter, Andreas, buemager 246. — Meinhard 98. — Weinert, oldenburgsk undersåt 135 f.
- Wirdig, Sebastian, dr., II 440.
- Virket, Rasmus, i Korseltse, II 367.
- Visborg, Mads, bonde 499.
- v. d. Wisch, Bertram, lejtant, II 271. — Henrik, til Glasau 60. — Johan, til Grünhagen 142. — Jørgen 92. — Sivert, til Binebek 14. — Wulf, til Ø, II 14, 695, 729.
- Wismar, II 239, 243, 248, 413, 686.
- Witt, Laurentz Christian, trompeter 9.
- Vittinghof, Frederik von, II 254.
- Wittingius (Wittichius), Laurentius, mecklenburgsk præst 383 f.
- Wittmack, Hans, kaptajn, II 533, 538.
- Wittmacker, Johan, oppasser 23.
- Wittrup, Barbara, g. m. Christian Frils til Kragerup 361, 614. II 410, 466, 545.
- Vladislav IV, konge af Polen 149, 357 f., 370 ff. II 5, 55, 78, 385, 480, 537, 559 f., 578, 759, 764 f.
- Vliet 328.
- Vogn Vognsen, oberst 29.
- Vogt, Caspar, i Kaltkirchen 35 f., 45 f.; hans enke 35 f., 46 f. — Christoffer, borgmester i Hamburg, faktor 30 f., 34 f., 44, 67, 94, 103, 125, 156 f. — Gabriel, i Dresden 637.
- Voigt, Christoffer, se Vogt.
- Voigtländer, Gabriel, trompetist hos prinsen 74, 313 f., 556, 580; hans enke, II 13, 26.
- Volcker, kancellist hos prinsen 533.
- Woldenbergk, Povi, tidl. kammer- og regeringssekretær hos prinsen 74.
- Wolf, Jørgen, kaptajn, II 203.
- von Wolffersdorf, Jurgén Heinrich, page, II 720. — Wolf Gotfried (undertiden skrevet Wolf Dietrich), page, senere kaptajn 323. II 423, 602, 622 f., 633 f., 658, 661, 664 f., 682, 688.
- v. Wolframsdorf, Henrik, til Lundsgård, II 628.
- Wolfgang Wilhelm af Pfalz-Neuburg 71, 304, 379, 398. II 511.
- Wolgast, hofretten i 328.
- Vordingborg II 194 ff., 744; nævnes 286, 339, 478, 494 f., 505, 534, 539, 548. II 280, 309, 400 f., 407 f., 441, 456, 548, 568 f., 579, 624, 716. — Sognepræst, se Anders Christensen. — Tolder, II 456. — Færge 365, 373, 380. II 350, 587. — Skole 450, 478. — Slot 234 f., 630. II 357.
- Vordingborg len 550, 555, 623. II 199, 454 f., 587, 757.
- Worm, Ole, professor 298. II 678.

- Vortmeier, Christof, fhv. amtskriver i Steinburg 63 f., 71, 76, 86.
- Vospoll, Christoff, prinsens kancellist 20, 42, 110. — Rudolf, prinsens kancellist 18, 390 f., 341, 345, 348; nævnes 20 f., 24, 50(?), 283, 286 f., 290.
- v. Voss, Claus, læs Boss.
- de Voss, Isaak, hans enke, II 387.
- Wrangel, Karl Gustav, svensk general, II 239. — Nicolas, af Sønderborg 567.
- Vrå gårde, Vodder s., Hvidding h. 87 f., 96.
- Wulff, Detlev, borger i Nykøbing F., II 674 f., 716 f.
- Wulfrhat, Dietrich 602.
- Wunderlich, Paul 255.
- Wundermann, Henrik, hovsmed i Nysted, II 295.
- Wurdal, Iver, ingeniør, II 171, 189.
- Wurtzen, Ernst von, vicedaldmester 113 ff.
- Vust (Vøst, Vist), Herman, købmand i Kbh. 444.
- Würger, Henrik, købmand 716, 720, 729.
- Württemberg 150. — Hertug se Eberhard III.
- Wüst (Vuist), Antoni, i Hamburg 76, 442, 449.
- Värenhaltz (Varenholz?), Christian, regimentssekretær 642.
- Væver, Claus, i Vester-Ulslev 395.
- Vålse, Falster Nr. h., II 367.
- Xstad 285, 589. II 69, 124, 152, 188.
- Uetersen kloster 146, 338.
- Zabel, Frederik 49.
- Zacharias, tjener hos Dionysius von Pudewels 17. — von Lübeck 201.
- Zachau, Baltasar, felttrompeter, færgemand i Sundby 384. II 179. — Joachim, prinsens trompeter 126 f., 176. — Martin (Mathias), prinsens trompeter 54 f., 182, 192, 250, 298 f. II 16, 346.
- Zauge, Jobst, tømmermand i Nykøbing 583, 592, 629.
- Zeeland 72. II 511.
- Zelle se Celle.
- Zellner, Daniel, kgl. musikant, II 121, 130 f.
- Zernichow, Christian Dietrich von, se Czernichow.
- Ziebühl, gods i Mecklenburg 111, 113 f., 211.
- v. Ziegesar, Hans, til Lüttnitz i Meissen 194, 409. — Hans Christoffer, prinsens page 194(?), 403, 409, 528.
- Zimmermann, Jacob Pietersen, borger i Helsingør 84. — Matthias, amtskriver i Rendsborg 2, 125, 146.
- Zoëga, Joachim, prinsens luts piller 141, 238 f., 374. — Matthias, kantor i Slesvig 123.
- Zutphen, grevskab i provinsen Geldern, II 511.
- Zwickow se Schwichow.
- Aesthus(?), Ismaell, skarpretter 391, 398.
- Ø, adeligt gods i Gelting s., Kappel h., II 14, 695.
- »Øens løn« se Bispensø.
- Øens skov, Musse h. 395.
- Ønaley by og s., Falsters N. h. 451. II 265, 554.
- Øresund, nævnes 59, 105, 391, 413. II 168, 180. — Tolderne i 1, 105, 132 f., 391, 414, 417, 470, 541, 557, 592, 619. II 42 f., 360, 742 ff., 748, 750; se også David Lucht, Jonas Helne-mark, Mads Mortensen.

- Øresundstolden, prinsens deputat i 541, 545, 549 f., 592.
 Ørn, Jacob, kgl. vicekapelmester 359.
 — (Øren, Øerne), Mogens, undvegen dødsdømt bonde 338 f.
 »Ørnen«, skib, II 322, 336, 341, 365.
 Øsel, II 115, 167, 396, 759.
 Østerskov, Falster Sdr. h., II 530, 532, 642.
 Østersøen 34, 134, 496, 501.
 Østøfte, Fuglse h., II 406.
 Övelgönne, adeligt gods i det oldenburgske godsdistrikt 53.
 Oeyenhausen (Øynhausen, Oinhausen), Henrik Herman, hofjunker 188. — Johannes Melchior 372. — Moritz Herman, kursachsisk oberstløjtnant 12, 21, 162.
 Åbenrå amt 46, 49.
 Ålborg 210, 218, 320.
 Aalborg, Niels, kaptajn, i Trelleborg 486.
 Ålholm slot 166 f., 240, 423, 472, 609 ff. II 11, 262, 398, 461, 712. — Slotsskriver 256. — Møller, II 532, 712. — Slotbro 590.
 Ålholm len 158 f., 233, 269, 284, 525, 551, 587 f., 610. II 11, 18 ff., 416, 454, 474, 481, 551 f., 603 f., 670; nævnes 255 f., 381, 411, 422, 582, 616, 633 f. II 27, 529, 626. — lensmænd se Jost Fr. Pappenheim, Palle Rosenkrantz. — Ridefogder se Christian Jensen, Niels Lauridsen, Peder Mortensen. Se endv. II 226 f.
 Ålstrup, Lollands Sønder h., II 410, 545.
 Århus 206. II 119, 198. — Hospital, oconomus ved 365.
 Åresund 230.
 Åstrup, Falster S. h. 530, 536, 601.

Sagregister.

- Adelen i Lolland og Falster 502 f. II
173 f., 185, 249 ff., 258 f., 267 ff., 274,
282, 285, 300, 307, 312, 315, 354 f.,
376, 410, 464, 468, 603, 699.
- Agerhøns, indfangning af 17, 170, 328,
349, 607 f. II 590.
- Akademier se Københavns universitet
og Sorø akademi.
- Akcisesedler 219 f., 239 f., 328 f., 351,
444. II 499, 508, 512, 681 f., 722.
- Almisser 256.
- Ammunition, II 58, 139, 145, 153 f.,
202, 206, 213, 245, 249 ff., 262, 292,
300, 307, 320, 329 f., 363, 505.
- Amtretter 68, 70, 73, 78 ff., 87, 89, 97,
101.
- Amtsskriver 125.
- Apoteker 89 (Helsingør), 465 f. (Kristi-
anstad); jvfr. Nykøbing hofapotek;
Apotekere se Elias Fleischer, Peter
Gagelman, Martin Gymus, Christoffer
Herfort, Jacob Hogenwald, Henrik
Koch, Jacob Martini, Christian Sverus.
- Apotekerverer til prinsen 60 ff., 216,
580 f.
- Arbejdstjeneste. Fritagelse for 43.
- Arvesager i kongeriget 203, 237, 253 f.,
330 f., 348. II 176, 290 f., 541 ff.,
721; i hertugdømmerne 2 f., 14, 57,
65, 70 f., 87, 100 f., 270, 308 f.,
351 f., 486. II 680 f.; udenlandske
8, 102, 220, 309, 380, 625; danske
undersåtters arv i udlandet 8, 104(?),
177, 213.
- Aviser, ugentlige 15 f.
- Badstue, II 515.
- Bagere, prinsens, se Niels Hansen.
- Ballet 133, 189.
- Barberer, prinsens, se Henrik Androus,
David Besse, Christian Francke, Joh.
Fr. Francke, Jacob Hogenwald.
- Bavner, II 243 f.
- Begravelsesbevilling, II 705.
- Begraveshøjtideligheder 109 f., 287 ff.,
456 ff., 486 f., 515, 556 ff., 571 f.,
574. II 4, 30 f., 512, 607.
- Benådningsager 55 f.; jvfr. straffor-
mildelser.
- Bilag, prinsens, se bryllup.
- Bispevalg i Skåne 405 ff.
- Bjerghøns 95.
- Bjergværker 519.
- Bjærgeløn 64. II 388.
- Bjærgningsgods 73 f., 77, 110.
- Bjørne 445.
- Blindeforsorg 168.
- Blomster til prinsens haver 422 f., 454.
- Bogtrykkere 370, 556, 580.
- Bondefogder 526 f., 609. II 222 ff., 252,
263, 440.
- Brande, II 509, 549 f., 552; se også
præstegård.
- Brandredskab, II 509 f.
- Brandskade, hjælp ved 223.
- Briller 310.
- Bro af skibe, II 295 f., 300, 400, 446,
458.
- Brolæggere, II 714, 718.
- Bryggere, II 175.
- Bryggerredskab, prinsens, II 589.
- Bryllupper 66, 102, 140 f., 262, 297 f.,

- 307 f., 352 ff., 357 ff., 370, 392, 418, 463 f., 469 f., 472, 585 f., 602 ff., 610 f., 617, 631. II 5, 399, 569 f., 572 f., 577, 591, 747; fyrstellige 358, 370 f., 441 f., 449, 554. II 50, 385 f., 480, 740, 751, 764 f.; prinsens 132 f., 137, 143, 146 f., 151 f., 189, 192, 199.
- Brændevinssalg, ulovligt** 320.
- Brændsel til prinsens hofholdning** 165 f., 284, 316, 327. II 17, 44, 470 f., 530, 532, 540, 569, 579, 643, 646 f., 652.
- Udvisning af** 269, 293, 325 f., 390, 393, 395 f., 445, 552. II 12, 18, 184, 187, 211 f., 349, 428, 478, 587 f., 620, 622, 642, 644, 646 f., 699, 707 f., 728.
- Brøndmester** 360.
- Bygningsarbejder, prinsens** 42, 174, 180, 227, 241, 243 f., 255, 423, 425, 583, 592 f. II 12 f., 38 f., 454, 457, 461 f., 477 f., 509, 522 ff., 535, 550, 552, 597, 698, 712 ff., 717 ff., 745 ff.
- Bygningsmaterialer** 243 f., 265, 267, 289, 642. II 500, 505, 507, 522 ff., 538, 550, 574, 588, 696, 713, 715, 745 ff., 750, 764.
- Bygningstømmer, udvisning af** 42, 395 f. II 17 f., 254, 393, 430 f., 454 f., 457, 477 ff., 495, 570.
- Bødkerarbejde for prinsen, II** 433.
- Bøger, medicinske og kirurgiske** 396 f.
- Bønder, i Lolland og Falster** 157 f., 166 f., 172 f., 200, 216, 228, 267, 319 f., 331, 341 f., 394, 412, 419, 425 f., 525 ff., 529, 570, 574 ff., 587 f., 610 f., 615 ff., 634. II 16, 39 f., 104 ff., 112 f., 184 f., 217, 222 ff., 242, 251 f., 258, 266 f., 273, 278, 282, 286 ff., 293, 298 ff., 310 f., 313 f., 327 f., 331 ff., 342 ff., 352, 355, 359, 363, 374, 380, 391 f., 399 f., 405, 410, 414, 416, 419, 439 f., 448, 467 f., 475, 481 f., 494, 503, 522 f., 532, 534, 552 f., 576 f., 603 f., 620 f., 626, 635, 667 ff., 690 f., 714. Bortrømt bonde II 14. Bønders forbliven ved deres gårde 187, 219, 327, 571. Bonde får gården efter sin fader II 573. Bonde får tilladelse til at afstå sin gård 499. Bonde tvinges til en gård 592. Bønder sættes fra deres gårde II 374. Bønder frigives fra deres fødestavn 207, 454. Jordegne bønder bliver fæstere II 16. Bønder i Flensborg amt gøres til fæstere 183 f. Bonde overfaldet 200. Bønder ansøger om sædekorn II 181.
- Børn til Børnehuset i Kbhvn.** 358, 373.
- Børnekopper** 168.
- Bøsser, bøndernes, II** 439 f., 719.
- Bøssemagere** 347. II 60; jvfr. Andreas Neidhart, Marten Riger.
- Bøssersten** 519.
- Båndtager** 381. II 433 f., 589.
- Chifferskrift 6. II** 259.
- Degne** 424, 459 f., 639. II 473.
- Degnekald. Deres besættelse** 567, 639. II 98, 394, 478. Degnekalds indkomst søges af præst 530 f., 536.
- Deputat, prinsens, II** 558, 742 ff., 748, 765 f.
- Digearbejde** 37, 95.
- Drabanter, kongens** 360.
- Drabssager** 85, 134, 140, 161, 168 f., 176, 182, 339. II 127, 189, 507, 612, 546 ff.
- Drejere se Frederik Jacobsen.**
- Drivtømmer** 548.
- Dueller, II** 1.
- Duer, II** 380.
- Dværginde, dronning Sophies** 225.
- Dyrehave, prinsens, i Lolland** 576 f., 608 f.

Dådyr 377.

Edelknaber se pager.

Eksekutioner, militære, II 451.

Ekspektancebreve 99, 431 f., 434, 502, 604, 639. II 161, 396, 482.

Elsdyrhuder 265, 334.

Enehærstager 183, 215, 234 ff., 345, 419, 451 f., 463, 558 f.

Ertsglimmer, II 568, 604.

Faddergaver 30, 123, 142, 159, 177, 195, 206, 228, 313, 383, 407 f., 424, 488 f., 500, 588 f., 612, 620, 627 f.

Faktorer og agenter, kongens, se Pros Knudsen Leve, Povl de Villum; prinsens, se Albert Baltser Berns, Johan Brahm, Albert Dionys, Gabriel Gomez, Didrik Kløcker, Leonhard Marselis d. y., Severin Severinsen, Peter Vibe.

Falke og falkefangst 12, 50, 59, 119, 245, 249, 311, 369, 381 f., 391, 407, 413 f. II 45 f.

Falkefængere se Lorents Andersen, Christian og Joachim Heinrichs, Bartholomæus Jespersen, Phillip Mollen, Antonius Mutzhart, Johan og Wilhelm Verbruggen, Jason West.

Faner, II 146, 192.

Fanger 358, 499, 549. II 353 f., 414, 756 f.

Farvestoffer til maling 52.

Fasaner 346, 378, 388.

Feltpræster 365.

Fisk 358, 364, 458. II 704.

Fiskedamme 413, 508, 561 f. II 142 f., 620 f., 708.

Fiskere, prinsens, se Herman Schaden-
dorf, Erik N., Henrik og Christoffer.

Fiskeri, II 374, 379, 447, 545; prinsens

192, 508, 561 f., 569, 593, 614, 624.
II 10, 525 f., 535, 545, 597 f., 648,
658, 695, 744.

Fisketønder, II 507.

Fliser 522. II 576, 714.

Flygtninge, II 123.

Flåden, II 177, 180, 241, 243, 248, 252,
265, 279, 341, 384. Jvfr. skibe og
skærbåde.

Fodermarskal, prinsens, se Hans Ber-
tram, Johan Faber.

Folemester, prinsens, II 243.

Forlis 73 f., 77. II 447.

Formynderskab 65, 236, 284 f., 483,
584. II 176, 514, 520, 544, 580 f.,
716 f.

Forprang, forbud mod 205 f.

Forræderi, II 129.

Forsvarsforanstaltninger i Lolland-Fal-
ster II 62 f., 78 f., 83 ff., 89 f., 102 ff.,
112 f., 120, 171, 173 f., 184 ff.,
216 f., 239 f., 242 ff., 247 ff., 268 ff.,
274 ff., 305, 310, 362 f., 434, 441 ff.,
462, 471, 504, 513, 530, 532, 536,
539, 546, 561 f., 580, 667 ff., 697 ff.,
702, 767; — i Malmø II 57 f., 72 ff.,
80 ff., 87 ff., 101 f., 110 f., 121 ff.,
132 ff., 139 f., 161 f., 170 ff., 187 f.,
194, 199, 202, 206, 419, 527 f., 757;
— på Sjælland II 194 ff.; — i Slesvig
og Holsten 46.

Forsørgelse af afgæede hoffjenere, II 24,
138.

Forvisning, II 328, 331, 339, 455.

Freden i Brømsebro, II 379, 381, 396,
764.

Fredsforhandlinger 259. II 113 f., 216,
252 f., 315, 321.

Fribolig, tildeling af 109.

Fribreve for håndværkere 302.

Fribreve for vin 13, 71 f., 138, 143,
164 f., 216, 303 ff., 378 f., 398 f. II
511.

Frikørsel 25, 402; se også pas (vogn-
pas).

Frugter til prinsen 596.

Fugle til prinsen, II 746.

Fuglefængere se Martin Bauisch og
Marten Golle.

Fuglææg, fjernelse af, II 691.

Furésedler for prinsens rejser 497. II
49 f., 69 ff., 676, 682.

Fyrbødere, prinsens, se Hans Fyrbøder,
Peder Wiederpenning. — Hertug
Frederiks 24.

Fyrværkere 384. Se artilleri under hær-
væsen.

Fællesregeringen i hertugd. 52.

Fængaling, II 180, 548, 577, 679.

Færgesteder se Gedser, Grønsund,
Guidborg, Gåbenne.

Færgévæsen 200. II 149, 387, 416, 422.

Fri overførsel med færger 48, 117 f.,
130. — Færger til prinsens rejser 295.
II 168.

Fæste 53, 64.

Fæstensøl, II 591.

Får 233, 269, 463, 471, 610, 622. II 446.

Gartnere, kgl., se David; prinsens 339,
347, 615 f., 624. II 555, 714 f., 726.

Se endv. Hilarius Heyne, Arent Køl-
ling, Asmus Prys, Frantz Pasquier
Rousseau.

Geder 253, 331, 450, 459, 529.

Gejstligheden i Lolland og Falster, II
185, 259, 468, 626, 690 f., 694 f.

Glas. Drikkeglas 357; franske 470.

Glashytter 35, 45 f.

Græsgangsseddel, II 495.

Grøftvæsen 173, 575 f., 608 f.

Gudsbespottelse, straf for 242.

Gudstjeneste, II 695; for soldaterne,
II 271.

Guldmede se Bartolt Bremer, Hiero-

nymus Kale, Henrik Langmack,
Poul Poulsen.

Gymnasium se skole.

Gældsager 34 f., 44 f., 51, 54 ff., 60,
63 f., 65 ff., 69 ff., 78, 83, 86 f., 90 f.,
96, 105, 112 ff., 119 f., 151, 160,
162, 189, 193 f., 197 f., 213 f., 285 f.,
296, 308, 320 f., 328, 332, 387, 417,
437 f., 442, 468, 475, 492, 494, 594,
602, 613. II 44, 48 f., 581 f., 583 f.,
615, 673, 692, 696, 722.

Gæs 233, 269.

Gøding, bondedomstol i hertugd. 73.

Gårdsret, II 519 f., 546 ff.

Gårdsæde 238.

Halm til prinsens stald 352 f.

Handel 241, 373 f., 501. II 183, 700;
på England II 682.; Norge 98, 206,
265; Tyskland 98, 103, 125, 610.
II 64, 355 f.

Harer 331, 368; udsættelse af II 381.

Hasselkæppe 326.

Haver 252. II 471, 714 f., 726 f.; prin-
sens, se Bønved, Korselitse, Nykø-
bing slotshave og klosterhave, Skør-
ringe.

Hegn 158, 419, 558 f.

Hermelinskind, II 737.

Herredag, II 704.

Herredsfogders fritagelse for landgilde
578. II 468.

Heste 23 f., 28, 36 ff., 40, 91, 113 f.,
162, 179, 182, 208, 237, 241, 263,
276 f., 279, 305 f., 328, 394, 488,
524, 544. II 433, 466, 429 f. Prinsens
heste 41, 113, 207, 210, 234 f., 247,
275, 350, 509 f., 566. II 165, 168,
181 f., 243, 426 ff., 461, 494, 625,
637, 641, 699, 712, 729 f., 742, 747 f.,
766 ff. Heste skænket eller overladt
prinsen 6, 39, 122, 142, 305, 355 f.,
450, 628. II 78, 426, 428, 496, 559,

- 636, 657, 678, 683, 709, 729; skænket af prinsen 137, 156, 270 f., 278, 333 f., 382, 493 f., 498, 506, 532, 539 f., 546 f., 550, 553 f., 567 f., 570, 585, 587 f. II 6, 21, 247, 427, 605, 635 f., 657, 683, 694; købt af prinsen 25, 390, 444 f. II 626 f., 700, 725; tilbudt prinsen, II 498. Leverage af heste til forsvaret, II 53, 83, 184 f., 205 ff., 232, 306, 322, 325, 337 f., 351, 659, 661. Tilbagelevering af udskrevne heste, II 390, 394, 396 f. Indførsel 604. Udførsel 455, 514, 593. II 22, 419, 421, 444, 448, 456, 506, 566, 582, 619, 678, 694, 721. Levering af vognheste til prinsens rejse, II 844 f. Nordbagger II 98, 636. Pasgængere 444, 461. II 426 ff., 635. Skyttehest 468.
- Hestelæger 506.
- Hestemarked 25.
- Heatemøller, II 175, 303.
- Hestestald, prinsens, se Haderslevhus og Nykøbing slot.
- Hestetøj, prinsens 287.
- Hjorte, udsættelse af, II 381.
- Hjortegevirer, prinsens, II 382.
- Hjulbære, II 460, 513, 530.
- Hjulmager, kongens, II 469.
- Hofbager, prinsens, II 341.
- Hofbødker, prinsens, II 433 f.
- Hoffolk, kongens 357 ff.; prinsens 32, 480 f., 485 f. II 119, 577.
- Hofholdning, prinsens 9, 16, 147, 152 ff., 165, 233, 298, 387, 546, 610. II 273, 474, 534 f., 701 f.
- Hofmarskal, prinsens, se Johan Christoffer Körbitz, Dions von Pudewels.
- Hofmester, prinsens, se Christian Thomesen.
- Hofmesterens håndskriver 285.
- Hofmesterinde, prinsessens, se Hedvig Maria von Hobe.
- Hofpræster, prinsens 17 f., 145, 169 f., 293.
- Hofret 404 ff., 449, 460.
- Hofsnedker, prinsens, se Jørgen Flauger.
- Hofstat, prinsens 13, 25, 36, 39, 71 f., 84, 90, 104, 135, 145, 147 f., 151 ff., 175, 284, 302, 323 f., 435 ff., 443, 493, 530, 538, 541, 600, 623. II 50, 69 f., 253, 265 f., 408, 418, 473, 476, 479, 486, 489, 491 ff., 516, 527, 575 f., 703 f., 709. Forpligtelse til forsvarstjeneste og betaling af skat, II 54, 65 f., 185 f.
- Hofstat, prinsessens 133 f., 147 f.
- Hoveri, II 464, 646. Hoverifrihed, II 304.
- Humle 457 f.
- Hunde 382, 416, 443, 446, 470. II 5, 55, 512, 546.
- Husbreve se skøder.
- Husfoged, prinsens 25. Jvfr. Joachim Hageman, Christoffer Kremer.
- Husmænd, II 333.
- Hvalhoved og -tand, II 678.
- Hvervning, II 62 f., 66, 68, 78 f., 83 ff., 91 f., 103, 105, 107, 109 f., 116, 118, 138, 145 f., 148, 151 f., 155, 175, 178, 190 ff., 203, 227 f., 246, 257, 301, 598, 601, 757 f.; udenlandsk i Danmark og Hertugd. 40, 132. II 513, 517, 563 f.
- Hærvæsen, II 139 ff., 144, 227 ff., 231 ff. Artilleri, II 313, 320, 393, 402, 411, 413, 643, 760. Afregning med militæret II 391 f., 397, 401 ff., 404, 407, 415, 430, 458 f., 464 ff., 549, 565, 578, 586 f., 617, 619, 631 f., 656 f., 665 f., 708, 717. Afstraffelse af militære II 154, 176, 189, 205, 242, 314, 328 f., 415, 423, 426 f. Aftakning af soldater II 390, 393, 413 f., 426, 431 f., 436 f., 439, 447, 451 f., 464 ff., 470, 475 f., 481 f., 497, 538, 578,

- 603, 667 ff., 767. Bøndersoldater (landfolk) 77. II 90, 104 f., 112, 122, 226, 236, 243, 272, 282 f., 289, 293, 320, 331, 348, 368, 375, 399, 406, 439 f., 672. Landfolkets eksercits 23. II 320, 399. Disciplin 227 f. II 401, 423, 493, 664. Dragoner II 406, 414, 423, 459, 659, 661, 666. Eksercits II 163 f., 185 f., 240, 297. Forplejning (traktement) 419, 423, 460. II 117 f., 141, 144, 146 f., 150 f., 154, 161 f., 165, 176 ff., 184, 189 ff., 211, 228 f., 231, 235 f., 237 f., 263 f., 273 f., 279, 292, 297 ff., 310 f., 315, 324 f., 332 ff., 342 f., 348, 350, 358 f., 364 f., 370 f., 376, 378, 434 ff., 452 f., 458 f. Klager over militæres overgreb II 451, 457, 460 f. Konstabler II 212 f., 226, 393, 643. Mønstring af soldater 1, 43. II 412; i Lolland-Falster II 225 ff., 231 ff. Prinsens liveskadron til hest II 322, 329, 338, 355, 370 f., 373, 377, 426, 617; livkompagni II 215, 257 f., 262, 268, 272, 291 f., 295, 388, 390, 414, 423, 470, 493, 498, 539, 564 f., 569, 572, 576, 578, 601 f., 610, 623, 626 f., 655, 658 f., 664, 682 f.; livregiment til fods II 215, 232, 236, 239 f., 242, 257, 259, 275, 315, 321, 325 f., 340, 342, 377 f., 393, 413 f., 434, 444 f., 447, 467, 469 f., 481, 500, 578; livskytter II 61. Soldatesken i Holsten 55, 75, 93 f. Syge soldaters pleje II 233. Udskrivning 43. II 327. Uslarske regiment 169.
- Hø til prinsens stald 137 f., 144, 207, 266, 278, 352, 545. II 626; til troppe, II 258.
- Høles, dets mål, II 258.
- Høns 233, 269, 439.
- Her 317 f., II 742.
- Håndværk, fribreve til, 69, 87, 302, 551. Se iøvrigt de enkelte håndværk.
- Ildebrande se brande.
- Indelukker 158.
- Inderster, II 333.
- Indførselstilladelse (pas) 456 f. (humle).
- Indhegning (indpæling) 205, 215, 576 f. II 6, 16 f., 19 f., 217 f.
- Indkvartering 46, 49. II 150 f., 173 f., 177, 180, 198, 204, 215, 225 ff., 235 f., 240, 256, 261, 263, 266 f., 271 f., 276, 288, 299, 307, 313, 319 ff., 324, 327 ff., 331 ff., 335, 347, 367 ff., 365 f., 370 f., 385, 397, 401, 404, 406, 410, 416 f., 424 f., 430, 434, 437 f., 445, 452 f., 468, 470 f., 475, 481, 493, 608, 624, 635, 767.
- Indlager 34 f., 60. II 628.
- Ingeniører, II 293.
- Inventarier, II 11 (Ålholm slot).
- Jagt 59, 91, 119. II 437; ulovlig 198. II 6, 439 f., 719. Vildsvinejagt 58 f. Jagtbetjente 7. Jagtret, håndhævelse af den kgl. 544. II 6.
- Jagtfartøj, prinsens, II 360, 389 f., 539 f., 574, 585, 703.
- Juridisk fakultet (i Helmstädt) 66.
- Juveler se smykker.
- Juvelérer 76.
- Kakkelovne (vindovne) 234 f., 307, 318 f.
- Kaldsret 171.
- Kalk 81 f., 236, 591 f.
- Kammer, prinsens, se rentekammer.
- Kammerjomfru, prinsessens, se Anna Brigitta Könderitz.
- Kammerjunkere, prinsens, se Christoffer Bille, Hans Vilhelm Harstall.
- Kammerpige, prinsessens, II 399, 599.
- Kammerråd, prinsens, se Dionys von Pudewels.
- Kammerskrivere, prinsens, se Peder Helt, Søren Jensen, Rudolf Vospoll.

- Kammertjener, prinsens, se Peder Helt, Hans Jensen, Hans Wiltfang.
- Kancelli, gottorpske 54; kongens 33. II 281, 477, 858; prinsens 3, 14, 18, 20 f., 31, 42, 58, 81, 167, 215, 286, 330, 558. II 23, 138, 208 f., 480, 494, 515, 533, 723, 725, 728.
- Kancelliet i hertugdømmerne 42.
- Kancellihjulkere, kongens 360.
- Kancellist, prinsens, se Christof Jüchter og Rudolf Voapoll.
- Kapel, kongens 83.
- Kapelknaber 11. II 161.
- Kapelmester se Heinrich Schütz.
- Kaperi, tilladelse til, II 63.
- Karnapper 312.
- Kautjoner 19, 83, 90, 103, 432.
- Kemiske sager 49.
- Kikkert 310.
- Kirker, I Lolland og Falster 223. II 471, 609. Skal yde hjælp til gejstlige 347. II 471, 602 f. Kirkeblokken, hjælp af, II 554. Kirkebøn, II 690, 724. Kirkeregnskaber 601 f. Kirkestol 38, 75.
- Kirsebær, II 347.
- Kirsebærtræer 378.
- Kirurgi 102.
- Klosterbønderne i Lolland-Falster, II 406.
- Klæde til prinsen og prinsessen 105. II 617, 740, 746 f.
- Klædedragt, prinsens 132, 136.
- Klædninger til prinsens hofstat, II 476 f.
- Knapper til prinsen 44.
- Knplingskræmmer se Hans Herman Heister.
- Kobberstik, II 52.
- Kogekunst, fransk, II 389, 518.
- Kokke 365, 373. II 389, 518.
- Kollekter 37, 43, 383 f. (til landflygtige mecklenburgske præster), 399, 405, 427, 472.
- Kommission, undersøgelses-, II 451, 461.
- Konduktører, II 293.
- Konfekt 336, 470. II 22, 383, 709.
- Konvojering til lands 2; til søs 328.
- Kopsættere 272.
- Korn. Prinsens korn (landgildekorn) af Lolland-Falster 206 f., 269, 328, 417, 457, 491, 495, 526 f., 540, 572, 623 f., 635, 639. II 10 f., 17, 42, 64, 266, 277 f., 372, 403, 410 ff., 421, 473 f., 476, 529, 603, 607, 609, 627, 640, 662. Anvisning på prinsens korn 144 f., 221, 431, 438, 444, 540. II 42, 482, 711, 741 f. Skattekorn II 666 f. Havre til prinsens hofstat II 182, 273, 737; til hans heste 113, 462. II 663, 712. Forstrækning af sædekorn til hertugen af Mecklenburg 457, 462, til bønder 526 f. II 181. Indførsel af korn 70. II 234. Udførsel 21, 54, 328, 384, 417, 433 f., 444, 446, 484, 487, 589. II 18, 139, 170 (sædekorn), 222, 234, 244 f., 461, 529, 695; ditto til andre dele af riget II 106 f., 172. Indkøb af hvede 623. Kornmangel 511, 518. Forbud mod bønders salg af korn til købstadmænd 526 f. Strandet korn 230. Kornforråd i Malmø, II 136, 198 f. Korndeputater til prinsens betjente 523. II 138.
- Kornhøsten 526 f.
- Kornpriser, II 17, 42, 278, 410 f., 421, 473 f., 642, 741.
- Kort (»jordkorte»), II 29.
- Kramvarer til prinsens hofstat 90, 144, 221, 259, 328, 337, 443.
- Krebs til prinsen 298, 364.
- Krig: Kejserkrigen og dens ødelæggelser 35, 64, 86, 86, 97, 130, 178, 222(?), 490 f. II 736. Trediveårskrigen 4 f.,

- 28, 33, 115, 130 f., 383, 405, 457. II 156 ff., 542, 753 ff.
- Krigsretssager, II 189, 246, 314, 325 f., 390, 427, 436, 715.
- Kroer 104, 128, 226 f., 244. II 195, 197, 547.
- Krudt 549, 618, 640. II 43, 51, 153, 296 f., 305, 559, 637.
- Krudtværker, II 153, 348 f., 353, 357, 616. Jvfr. Lyngsø.
- Krydderier til prinsen 61 ff., 84, 216, 227, 316, 396, 961. II 22, 711.
- Kul se stenkul og trækul.
- Kunsthog 377 f.
- Kunstkammer, prinsens 377.
- Kvartalsretter se landretter.
- Kvæg. Salg fra prinsens amter 47 f. Udførsel 455, 463, 471, 537, 580, 591. II 16, 39, 110, 419, 421, 446, 516, 688, 694 f., 700 f. Indførsel af inficeret kvæg fra Tyskland 388. Prinsens tab af kvæg 518. Jvfr. øksne.
- Købstederne i Lolland og Falster, II 185, 403 f., 414, 434, 439.
- Køkkenskriver, prinsens, II 551, 562 f.
- Lam 233, 269, 610.
- Landbrug, prinsens 611.
- Landdage i hertugdømmerne 3, 27, 32, 39 f., 42, 46, 52, 75.
- Landekisten i Lolland, II 510.
- Landmodesager 194. II 318, 344, 348.
- Landgilde, prinsens, salg af, II 360, 404, 421, 435, 529, 627, 640, 642. Ydes i penge 245 f. II 49. Eftergives 209, 411, 509, 570, 574 f., 578 f., 584 f., 590, 592, 694, 596, 622. II 40, 106, 448, 509, 654. Udsættelse med 500 f. Restancers inddrivning 526. II 40, 106, 144, 222 ff., 234, 447 ff., 463. Se lævrigt Gæs, høns, lam, søg, korn, ål samt småredsæl.
- Landkansler i hertugd. se Theodor Bussius.
- Landkassen i Holsten 26, 55.
- Landkøb i Lolland-Falster, II 478, 642.
- Landretter i hertugdømmerne 19, 42 f., 46, 49, 51 f., 54, 56 f., 66, 77, 110, 268 f.
- Landretsordenen i hertugd. 52, 88.
- Landråder i hertugd. 9, 18, 20, 42 f., 51 f., 54, 56 f., 73 f., 88, 327, 522.
- Landsdommerlenet i Lolland, II 287 f., 327.
- Lavendel, II 34.
- Lavsvæsen 87, 302.
- Lejermål 557, 634. II 213 ff.
- Lensrettligheds overdragelse 41, 614. II 608.
- Livgeding, prinsessens, II 229 f., 239, 477, 480, 596, 613, 639, 651, 656, 677, 680.
- Livsstraf 55 f., 376. II 426.
- Lodding (Løding), underret i hertugd. 73.
- Lutspil, undervisning i 141.
- Lysestøbere 386.
- Læger, II 709, 727. Se endv. Albrecht Hellwig Dietrich, Heinrich Klüster.
- Lærebrev 473 (bøsse-mager).
- Lærred til prinsen 309 f.
- Lønninger, II 77; Lønninger til prinsens agenter og faktorer 76 f., 127. II 661; lønninger og honorarer til prinsens hoffunktionærer og arbejdere 18, 26, 74 f., 106 f., 148, 152, 156, 175, 180, 188, 202, 272 f., 281 f., 310, 312, 347, 420 f., 435 ff., 439, 446, 451 f., 454, 473, 509, 533, 537, 546, 551, 563, 574, 577 f., 583, 591 f., 601, 609, 629. II 12, 39, 210, 492, 524 ff., 531, 561, 727; til officerer og soldater 68, 75. II 85, 117 f., 163, 183 f., 212, 313 f., 318, 322 f., 330, 337, 341, 372, 393, 397, 403 f., 406, 422, 449, 481 f.

- Løskøbelse af fangenskab, II 450, 617, 630.
- Lån til Nakskov, II 510.
- Låse 530, 533.
- Mageskifte mellem adelsmand og kaptitel 1; mell. adelige og uadelige 424, 459 f., 529; mellem kronen og adelsmænd 216(?), 228, 267, 274, 308, 326, 410, 500 ff., 516 f., 519 f., 528, 547 f., 561 f., 590, 593. II 20, 503, 552 f., 663, 741.
- Malerier 23, 244, 322, 377 f., 468. II 346; af prinsen og prinsessen 221, 385, 456. II 568.
- Maltaccise, underslæb med, II 175.
- Mandtal over bønderne i Lollands len 551.
- Marked i Nykøbing F. 373 f. Se endv. messer.
- Marskskel, strid om 87 f., 96, 256(?); dets sættelse 399 f.
- Marskalinde, den gamle, se Anna Schack.
- Maskeradedragter 253, 364.
- Matematiske instrumenter 587. II 5.
- Medgift, prinsesse Magdalena Sibyllas 318, 324, 353 f.
- Medikamenter til prinsen 283, 335 ff., 404, 512, 536. II 48, 711.
- Mejerigård i Mecklenburg 47.
- Mejerske, prinsens 238; prinsessens, II 180.
- Mel, II 242, 741.
- Messer 36, 90, 98. II 660.
- Militær uddannelse i udlandet 21, 117, 147, 155 f., 349 f., 409, 418 f., 430, 601, 510, 622. II 44 f., 438, 518 f., 537, 550, 689 f., 692 f., 720.
- Misvækst 323 f., 545. II 40.
- Monumenter, kgl., i Roskilde 402.
- Mordsager 58, 151.
- Mundskænk hos prinsessen 202. II 420.
- Mund- og vinskænk, prinsens, se Knud Bentsen, Peter Hansen.
- Musikere og sangere 11, 34, 44, 80 f., 83 ff., 106 ff., 117, 122, 126 f., 133, 141, 143, 189, 206, 251, 263, 299 f., 346, 350, 359 f., 422. II 621 f., 680.
- Kongens musikere se endv. Edvard Adam, Gregorio Chelli, Jacques Foucart, Balthasar Kehler, Niels Stirm og Daniel Zellner. Prinsens se Hans Christof, Peter Hoffmann, Herman Høge, Augustus Kløpper, Alexander Löverentz, Johan Price, Philip Stoll(e), Matthias Weckmann, Frederik Werner, Gabriel Voigtländer, Matthias (Martin) Zachau, Joachim Zoëga. Jvfr. trompetere.
- Musikinstrumenter: Indkøb af violin 8. Positiv 359. Symfoni (strenginstrument), II 107.
- Musikundervisning 11, 80 f., 106 f., 117, 140. II 179.
- Mytteri, II 339, 431 f., 436.
- Møbler til prinsen 107.
- Møller 173, 281 ff. II 175, 532, 684, 689, 712.
- Møntmester, kgl., i Glückstadt, se Albert Dionys.
- Møntvæsen 294. II 158 f., 662.
- Mål: Læs hø, II 258. Urigtige måletønder, II 405 f.
- Måre 550 f.
- Nyhedstjeneste, prinsens 6, 15 f., 68 f., 76, 455, 550, 596. II 61, 177, 209 f., 231, 301 f., 661, 709 f. Jvfr. postbesørgelse.
- Nytårgaver, prinsens 141.
- Nødder i Lolland og Falster, anvisning på 226. II 403, 458, 529. Nøddeplukning 226.
- Nådensår 496. II 352.

Oldengæld 158. II 17, 423.

Oldensvin 546. II 18 f.

Oldingegang (oldengang) 460, 463.

Omslag, Kieler 18 f., 34, 76 f., 121 f., 127, 141, 154, 157, 159 f., 162, 217, 220, 252, 257 f., 317 f., 320, 323 f., 337, 340, 354, 391 ff., 442, 446, 476, 550, 555, 633, 636. II 1, 483 ff., 488, 490, 492, 600, 606, 614 f., 649 f., 685, 709.

Oprejsningsbreve 250, 581. II 455.

Oprørske ord, II 106, 309.

Orfejdebrev 203 f.

Organister 80, 105 f. II 476 f.

Orgler 303, 631.

Pager, prinsens 133, 189.

Pasvæsen. Pas (rejse- og sikkerheds-pas) 1 f., 8 f., 12 f., 28 ff., 33 f., 36, 38 f., 53, 72, 85, 90, 93, 98, 101 ff., 106, 108 f., 111 f., 125, 150, 164 f., 161 f., 171, 190, 192 f., 195, 197, 200, 213, 230, 235 f., 238 f., 247, 276, 280, 286, 293 f., 300, 316, 321, 348, 381 ff., 389, 412, 416, 419, 440, 460 f., 464, 519, 556, 563, 587, 570, 580, 618. II 120, 123, 184, 446, 499, 521, 532, 552, 558, 572, 628 f., 682 f., 694, 696, 700, 711. Pas (søpas) 33, 36, 41, 48, 97, 113, 134, 161, 206, 209, 235, 265, 315, 334, 446, 466 ff., 496, 501, 539, 572, 575, 589. II 16, 100, 184, 316, 682, 725. Pas (vogn- og færge-pas) 1, 9, 11, 16 f., 19, 21 ff., 25, 28 ff., 34, 36, 38 ff., 47 ff., 63 f., 74, 130, 154, 161 ff., 168, 170 ff., 176, 178 ff., 185 f., 188 ff., 199 ff., 208 ff., 212 ff., 224 f., 229 ff., 237 ff., 246 ff., 253 ff., 260 ff., 285 ff., 290 ff., 298 ff., 302, 305 ff., 316 ff., 322 ff., 340, 342 ff., 346 f., 349 ff., 358 ff., 373, 389, 396 ff., 400 ff., 411 f., 427, 429, .

448, 474, 477 ff., 482 ff., 498 f., 501, 504 ff., 511 f., 514, 516 f., 519 ff., 531 ff., 537 ff., 541 f., 544, 546 f., 550 ff., 563, 604 ff. II 27, 120 ff., 149, 179, 200, 263, 317, 417, 433, 438, 444, 450, 460, 516 f., 576 f., 589 f., 692, 720, 729. Generalpas 250, 303 f., 378, 384, 392 f., 445, 475 f., 483 f., 513, 531. Passeddel til udførsel fra Malmø 1644, II 83, 88 ff., 111, 123, 129 f., 134; til udførsel til Malmø 1644, II 136 f. Pas til at fange agerhøns, II 590. Jvfr. fribreve for vin, indførsels- og udførselstilladelser.

Peberrod 624.

Pengesager, prinsens 76 f., 80, 124, 144, 156 f., 159 f., 217, 220 f., 244, 248, 251 f., 257 f., 261 ff., 290 ff., 306, 317 f., 323, 326 f., 349, 353 f., 415, 437 f., 445 f., 451 f., 476, 511, 541, 545, 549 f., 589, 636 ff. II 1, 55, 100 f., 415, 429, 478 f., 483 ff., 534 f., 597 ff., 606 f., 612 ff., 659, 661 f., 677, 685, 737, 742, 748, 750 f., 765 f., 788. Pengeforstrækninger til el. for prinsen 12, 30 f., 44, 76, 92, 94, 127, 129, 144, 160, 257 f., 275 f., 293 f., 310 ff., 320 f., 326 f., 388 f., 391, 393, 400 f., 403, 415, 421, 428 f., 438, 444, 449, 451 f., 540, 555, 564, 589. II 58, 79 f., 100, 379, 606, 628, 674 f., 723, 762 f. Prinsens optagelse af lån 18, 154. II 53, 61, 171, 606, 618, 625, 630 f., 645, 649 f. Obligationer udstedt af prinsen 121, 129, 133, 156 f., 160, 162, 217, 290, 294, 309 f., 337 f., 340, 391 ff., 444, 476, 511 f., 555. II 55, 208, 485, 487, 489 ff., 493, 501, 567, 645, 649 f., 656, 677, 691 f., 697. Prinsens pengegaver 74 f., 141, 276. II 5. Prinsen søger forstrækninger til andre 103, 120. Prinsen som kau-

- lionist 19 f., 103. Forstrækninger til rejsler 1, 12, 92, 94, 190.
 Penge til soldater, II 306 ff., 322.
 Pensionering se forsørgelse.
 Perlestikkere se Claus Harder, Gabriel von der Dannen, Henrik Wesling.
 Pest 373 f., 380.
 Pibestaver (pipholt), II 12.
 Planter til prinsens haver 209, 248 f., 251, 314, 379, 396, 407, 438 f., 495, 534 f., 541, 546, 557, 563. II 726 f.; jvfr. blomster.
 Plyndring, II 124 ff., 128, 131, 135.
 Pokaler, sølvforgylde, til gaver, II 660, 723.
 Portholdere, prinsens, II 26 f.
 Possementmagerarbejde til prinsen 44, 466 f.
 Possementmagere 307; jvfr. Johan Hegerfelt.
 Postbesørgelsen 15, 22, 69, 123 f., 129, 355. II 35 f., 245 f., 301 f., 305 f., 313, 417 f., 536, 547 f., 624, 720; jvfr. nyhedstjeneste.
 Privilegier 229. II 581, 609, 615, 622.
 Prokuratorer 588.
 Proviant, II 160, 176 f., 198 f., 249, 341, 354, 356, 388, 408 ff., 413, 441, 456, 540, 585, 592, 647, 703, 705; jvfr. viktualier.
 Proviantmagasiner, II 62, 104, 177.
 Præster. Fordeling af deres tjeneste 17 f.; præst beskyttes mod overgreb 390; sag mod præst 301; præsters underhold 10 f., 57; præst får udlagt en græshave 576 f. Afskedigede præster II 327 (beviges hjælp), 350, 381, 554. Landflygtige mecklenburgske præster 383 f., 404 f. Jvfr. gejstligheden i Lolland og Falster.
 Præstegård brændt 399.
 Præstekald, anbefaling til 158, 185, 199 f., 208(?), 219, 230 f., 277, 280, 339, 381, 389 f., 414, 431, 461, 464, 478 f., 523, 586 f., 635. II 160 f., 350 f., 381, 554 f., 580, 646. Præstekalds besættelse 231, 256, 263 f., 478 f., 484. II 482.
 Pusterør 310.
 Rebning, II 19 f.
 Redsel se landglide.
 Regering, prinsens i Slesvig og Holsten 32, 51 f., 66, 110, 118 f.
 Regnskabsvæsen, prinsens 144, 146, 172, 174, 181, 341, 572. II 25, 41 ff.; hertug Ulriks 210 ff. Uorden i regnskaber 65, 516, 601 f., 616, 635. II 25, 43, 447 ff., 551.
 Rejsler til udlandet 145, 190, 294 f., 330, 375 f., 383, 416, 563 f. II 499, 518 f., 532, 628 f.; jvfr. studierejser.
 Rejsepenge 1.
 Rejseunderstøttelser 92, 94, 145 f., 190, 295, 375 f.
 Rekognoscering, II 163, 166 f.
 Remmesnider 287; jvfr. Hans Roy.
 Rentekammeret 80, 202, 306, 423, 477, 513, 547. II 71, 448.
 Rentekammer, prinsens 47, 311, 451, 545 f. II 24 ff., 43, 71, 208, 455, 643.
 Rentemestre, kgl. 189, 199, 232, 234 f., 241, 243, 245, 249, 251, 253, 255, 272, 306, 314, 320 f., 343, 357, 386 f., 426, 542, 566, 642. Se Sten Beck, Melchior Oldeland, Jørgen Vind.
 Renteskrivere se Jens Jacobsen og Peder Nielsen.
 Restancer, officerers 92. II 117. Bønders se landglide.
 Retorter 397.
 Retsforvaltningen i Slesvig og Holsten overdraget prinsen 24.
 Retssager i kongeriget 161, 198 f., 203, 232, 253 f., 394, 447 f., 531 f., 584. II 91 f., 263 f., 310, 355, 404 ff., 439,

- 449, 460 f., 475, 503, 512, 552 f., 577, 593; i hertugdømmerne 44, 51 f., 66, 68, 70 f., 73 ff., 77, 86 ff., 96, 108, 209, 522, 615. II 147, 149 f., 588 f.; i udlandet 9, 53, 140, 145, 285, 417, 446 f., 523, 543. II 29 f., 394 ff., 651 f.
- Ridesmede 506.
- Rideundervisning 190, 315, 351, 426, 428, 477, 505, 508, 571, 575, 581. II 6, 641.
- Rigsråderne 611. II 314 f., 364 f., 378, 413, 449, 594, 596, 611, 650, 684 ff., 692, 723 f., 748, 751 f., 759 ff.
- Rostjeneste, II 259.
- Rustning til prinsen 264, 293 f.
- Rydning 591, 608.
- Rønnebær 224. II 568.
- Sadelmageren i Haderslev 247.
- Sadler, prinsens 143.
- Sagefald 634.
- Salpetersydere se Hans Bund, Jørgen Madsen.
- Salpetersydning 333, 504.
- Sandemænd 87 f.
- Sange se viser.
- Sangere se musikere.
- Savskærere 577 f.
- Sejldug, II 631.
- Sekretærer, prinsens 30(?); jvfr. Christoffer Lebzelter, senere Hector Pömer.
- Sengeklæder, II 467, 555.
- Servietpresser 107.
- Sild, leverance af, II 111.
- Silkevarer til prinsens hofstat 25, 36, 67.
- Skarprettre 391.
- Skattevæsen. Skatter (kontributioner) 31, 46 f., 55, 92. II 112 f., 213, 267, 275, 299, 314, 364, 367, 422, 464, 468, 475, 481 f., 495, 603, 667 ff., 699; ejendomsskatter II 319, 422, 426, 439; grundskat II 653; kopskat II 653; proviantskatter, II 318 f., 364 f., 378, 388, 435. Bevilling af skattefrihed 97, 126, 130, 134, 197. II 272 f., 277, 386, 515. Eftergivelse af skat II 634 f. Skatterestancer 92, 97, 426. II 463. Skattetaksation II 365 f. Beskatningsspørgsmål i Slesvig 40.
- Skibe. Skib bygget i udlandet 85. Arresterede skibe 239 f. II 68, 308 f., 322, 352. Beslaglæggelse til prinsens tjeneste II 54, 662, 679. Skibe anvendt til en bro II 295 f., 400; til forbindelsestjeneste II 57; til overførelse af prinsen og hans hofstat 97. II 637 f., 657 ff., 675, 683 f., 689, 707; til troppeoverførelse, II 148, 151, 174 f., 177, 200, 256 f., 401, 408, 422, 426, 440 f. Sunket svensk skib, II 515 f. Kgl. pinker II 120. Jvfr. flåden og jagtflåde.
- Skibsbygning, tømmer til 269.
- Skibsfart 33 f., 36, 44, 97 f., 134, 183, 206, 255, 321, 328, 334, 444 ff., 466 f., 496, 501, 531 f., 539, 559, 575, 589. II 16, 64, 175 f., 184, 270, 308, 344, 682, 704.
- Skibspræster 618.
- Skifer, skifersøm, II 459.
- Skiftesager 57, 236, 253 f., 258, 330 f., 345, 539. II 531.
- Skoler. Gymnasier 217. Købstadskoler 17, 219, 460, 478. II 189, 205. Jvfr. Bordesholm gymnasium, Herlufsholm skole, Nykøbing skole, Roskilde domskole, Sorø akademi.
- Skolemestre se Jørgen Christensen, Hans Eskildsen Kock, Albert Pedersen, Michael Sommerweis, Valentin Trøfvents.
- Skove i Flensborg amt 183 f.; i Lolland-Falster 157 f., 167, 171, 208, 261,

- 308, 331, 395, 529, 555 f., 634. II 17 ff., 51, 217 f., 311 f., 349, 380, 418, 433, 465, 723; i Svavsted amt 35; i Vordingborg len, II 455.
- Skovhugst, ulovlig, II 211 f., 218.
- Skovridere i Falster, II 51. Skovrider skudt ved Helsingør se Anders Rebslager.
- Skrifte, fritagelse for åbent 300.
- Skæddere se Gert Johansen Bietting, Frans Hohendorf, Peter Simensen, Christian Skær, Simon Welter.
- Skædderi, prinsens 35.
- Skydeborde 107.
- Skærbåde, II 168, 188, 275 f., 301, 309, 388, 446 f., 458.
- Skøder og »huabreve« 38, 420, 507, 582 f. II 609 f., 661 f.
- Sluser, II 509 f.
- Smelledigter 397.
- Smykker 23, 59, 76 f., 124, 188, 436, 442, 449. II 501 f., 574, 645, 650.
- Juveler og stene til præsentar II 660.
- Smør, II 740.
- Småredsels, II 551 f.
- Snedkere, II 748, 750.
- Snedkerarbejde 315.
- Sognefogder 99, 624. II 332, 440, 463; jvfr. bondefogder.
- Soldaterkoner, II 241 f.
- Spejle 107.
- Spidsrødder 325, 487. II 647.
- Spiljagt, prinsens, se jagtfartøj.
- Spillemand se musikere.
- Spindepenge, II 49.
- Spogelærer, prinsens, se Johannes de la Wignete.
- Stalde, prinsens, se Haderslevhus og Nykøbing slots stalde.
- Staldmester hos prinsen se Volrath Lampe, senere Johan Christoph Korbitz.
- Standret, II 423.
- Stenhuggere 257. II 12 f.; jvfr. Jacob Eversen, Gert Bachman.
- Stenkul 235.
- Stikbrev 58.
- Stol lavet af hvalfiskeryg, II 638.
- Stormflod 37, 158, 427, 500 (Lolland).
- Straf for tyveri 55 f. II 154, 176, 427.
- Straffeftergivelse 424 f., 451. II 213 ff., 331, 591.
- Strafformildelse 498 f., 549. II 427, 455, 498, 738.
- Strandinger 230, 434 f., 604(?).
- Stridigheder mellem prinsens hoffunktionærer, II 13.
- Strøelse 352 f. II 258, 626.
- Stude se øksne.
- Studierejser i udlandet 2, 102 f., 276, 278, 618.
- Stønderne i Lolland-Falster, II 298, 432, 434, 668 ff.
- Substitutter 531, 536.
- Sukker, II 22.
- Svaner 359.
- Svin 157 f., 621. II 11, 290, 418, 423.
- Svovlkis, II 604.
- Sværdfejer 264.
- Sydfrugter til prinsen 329.
- Sygdomme 526. II 161 f. Prinsens sygdom 372, 459. II 47, 478, 594 ff., 602, 612, 685, 706 f.
- Sæbesydere 528.
- Sølv til prinsen 372.
- Sølvkammer, kongens, II 747; prinsens 142 f., 268, 279.
- Sølvtøj, II 747; kongens 2; prinsens og prinsessens 142 f. II 598.
- Søm 232. II 563, 575, 582, 678.
- Tegninger, II 45, 281, 293, 472, 745.
- Testamenter 39.
- Tiender 49, 549, 594 f., 604. II 137 f.
- Præsts andel i korntienden 49.

- Tintøj. Til prinsens fester 364, 367, 473 f.; hertug Ulriks 113 f.
- Told ved Ejderen 100; i Storebælt 427. Anvisninger på toldindtægter 80.
- Toldfrihed 12 f., 105, 107, 185, 219 f., 239 f., 351, 417, 444, 512. II 22, 98 f., 419, 435, 481, 508, 512, 583, 607, 619, 678, 682, 694, 700, 722. Toldkorn, II 302. Toldrullen II 766.
- Torvedage 205.
- Traktater 14. II 252, 301, 321, 373, 745, 766.
- Trolddomssag 384.
- Trolovelser 173, 212 f., 260.
- Trompetere, prinsens, se Michael Hartz von Manthal, Laurentz Christian Witt, Joachim Zachau, Martin (Mathias) Zachau.
- Trykning af viser 370, 556, 580.
- Trækul 332, 381, 546, 623. II 583, 641.
- Tugthuse 347.
- Tyveri 55, 504, 506. II 154, 176, 189, 314, 415, 427, 513.
- Tækkevidjer, II 637.
- Tøjer til prinsen og hans hofstat 44, 105, 309 f., 314, 534. II 438 f., 749.
- Tømmer til forsvarsanlæg, II 295, 345, 357, 457; til prinsen 31, 209, 227, 241, 451 f., 457 ff., 569, 577 f., 619. II 51 f., 381, 380, 387, 389, 430 f., 433 f., 454 f., 462, 569, 572, 579, 583, 587 f., 589, 652 f.; til skibs- og bådebygning 269, 609. II 483, 647 f.
- Udvisning af tømmer II 482 f., 530, 543, 546, 643, 645 ff., 654, 698 f., 704.
- Tørveskær 208.
- Udenrigspolitik 26 ff., 116, 130 f., 226 f., 259, 344, 403, 414 f., 597 ff., II 31 ff., 57, 67 f., 108 f., 113 f., 158 ff., 173, 215 f., 252 f., 315, 517 f., 532 f., 559 f., 578 f., 583 ff., 739, 745, 753 ff., 763 f., 766.
- Udførselsforbud 205, 610.
- Udførselstilladelse (pas) 455, 463, 471, 537, 580, 591, 596, 622. II 15 f., 21 f., 39, 110, 154, 158, 161, 167, 170, 177 f., 222, 234, 244 f., 419, 421, 444, 448, 456, 501, 506, 516, 566, 569, 572, 582 f., 683, 694 f., 700 f., 721.
- Ugedagsarbejdere 303.
- Universiteter i udlandet 276, 278.
- Ure 202.
- Urfugle 220, 316, 328.
- Urmager se Johan Andersen.
- Uroligheder 480 f. (i Nykøbing F.), 485 f. (do.). II 146 f., 149 f.
- Urtegårde, II 260, 271, 726 f.
- Urtesager til prinsens hof, II 23, 726.
- Vagtholds afskaffelse, II 402, 443.
- Vagthuse, II 187, 564, 573.
- Vagtjeneste, borgernes, II 164, 185 f.
- Vandforsyning se Nykøbing F. og Nykøbing slot.
- Vandskrue, II 638, 653, 678 f.
- Varer, diverse 237, 309 f. Varer til prinsens hestestald 45; til hofapoteket 61 ff.
- Vaskefade og kander til prinsen 44, 124.
- Vers til trykning 370.
- Viktualier til prinsens hofstat 36, 135, 144, 221, 294. II 455, 562, 703 f.
- Vildt til prinsens køkken 93, 95, 623. II 164 f., 411. Vildt skænket forskellige 11, 102, 281, 307, 511. II 86, 345, 383 ff., 407, 424, 443, 469, 501, 515, 549, 570, 602, 694 f. Jvfr. agerhøns, urfugle, dådyr, fasaner.
- Vildtibanen 42. II 723.
- Vine, prinsens 186, 272 f. II 420, 570.
- Vin til prinsen 52, 84, 103, 106,

- 164 f., 216 f., 219 f., 239, 241, 261, 303 ff., 328 f., 417, 506, 559, 561, 566 f., 607, 740. Franskvin 171, 216 f., 224, 444. II 359 f. Rhinskvin, indkøb af 12 f., 71 f., 138, 143, 191, 216 f., 223 f., 303 ff., 378 f., 398 f., 420, 619. II 511. Tokayer 505.
- Vineddike 171, 217.
- Vinsalg, eneret til 224, 243. II 581.
- Vinskænk, prinsens i Haderslev, II 420.
- Viser 370, 556, 580.
- Vogne, II 446, 676, 767; prinsens, II 590. Vogne til transport for prinsen 89, 97, 101, 137 f., 600. II 534, 536.
- Vognmænd 89 f.
- Vognskud, II 572, 679.
- Vogn- og stutmester hos hertug Ulrik 114.
- Voldtægt, II 738.
- Vornedskab 207, 454 f. II 414.
- Værgemål, II 201.
- Våben, levering af, II 79, 86, 89, 118, 120 f., 139, 145, 153, 169, 200, 207, 325, 565. Kanoner, II 58, 60 f., 89, 101, 218, 249 ff., 262, 362, 369 f., 398 f., 425. Musketter, II 61, 102, 168, 179, 192, 236 f. Pistoler, II 62. Våbens mangelfulde tilstand, II 186, 249. Våben, prinsens 188. Våben til prinsen 34, 436, 469. II 210.
- Æg 233, 269.
- Ægteskab, prinsens 107. II 596, 613.
- Ægteskabssager 59 f., 106, 111, 164, 273 ff., II 2, 344, 348, 540 f., 577, 580, 619 f.
- Ægtkørsel 327, 341 f., 347, 389. II 273, 417, 462, 590. Fritagelse for 209, 342.
- Ænder, II 380.
- Ærter 546.
- Ærtevænge, indtagning af jord til 577.
- Zahlkammer, prinsens 171.
- Øksentolden 95 f.
- Øksne til prinsens behov 422, 439, 608. II 527, 691; opstaldning af, II 604, 699; græsning af, II 716, 724; salg af 31. II 415, 699; udførsel af 90, 93, 130, 185, 497. II 21, 98, 318, 356, 379, 446, 501, 572, 700.
- Ol 557. II 291, 407, 722. Bryhan 357, mumme 357. Rostockerøl 9, 68, 113, 241, 316, 351, 384, 443, 630, 634. II 69, 95, 499, 508, 512, 682. Zerbster 497.
- Øleddike 312.
- Al 269.

Rettelser.

I. bind.

- S. 11, l. 11 f. o.: Claus von Voss, læs: Boss.
S. 12, l. 2 f. o.: » » » » »
S. 35, note 1: Kappel h., læs: Segeberg a.
S. 42, l. 8 f. o.: Bussy, læs: Bussius.
S. 47, l. 1—2 f. o.: Gabriel von der Sonnen, således i koncepten, medens den vedlagte seddel rigtigt har: von der Dannen.
S. 170, l. 2 f. n.: Slothbeck, læs: Nothbeck.
S. 197, l. 5 f. n.: Gabriel Dams, læs: Gabriel Danne.
S. 270, l. 1 f. o.: Jacob Ethuer Selighauwer, læs: Jacob Effuer (Eversen),
Steinhauwer (stenhugger).
S. 298, l. 17 f. o.: Jonas Erasmi, læs: Joannes (Johannes) Erasmi.
S. 315, l. 2 f. n.: itzehoeske, læs: jetzørische (gedserske).
S. 803, l. 9 f. o.: Fromling, læs: Fränckling.

II. bind.

- S. 467, l. 2—1 f. n.: Hans Jacobsen, læs: Hans Jensen.

DIS-Danmark

1 1 4 4

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK